

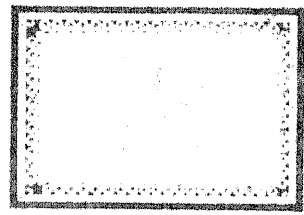
~~to~~

~~to~~

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

to
L.º Fr. Antonio
de las Chicas Colegi.
de Sacro bal para
rio monte v. pa

Muros de la
Ciudad

~~to~~

to
Gene
do

24
25

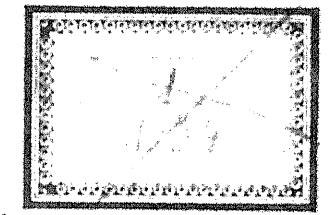
17 de Mayo 14

Señor Don Sr. Antonio

Pablo de las Chinas Colexi

al de sacro bal para
no monte ex ha

Muros de la
Ciudad

de las

ma-
do

acompañado de

el de Gene
ro de la no de

1924

Diez seis
diez de mayo
de la mañana
de Sevilla
hacer

~~15 to~~

~~1~~

R-9859

IOANNIS PETRI

MAFFEI BERGOMATIS

E SOCIETATE IESV,

HISTORIARVM INDI-

CARVM LIBRI XVI.

SELECTARVM ITEM EX INDIA

Epistolarum eodem interprete Libri IIII.

ACCESSIT IGNATII LOIOLÆ VITA

postremo recognita. Et in opera singula copiosus Index.

DE LA LIBRERIA

DEL REAL COLEGIO MAYOR

Reunido de Santa Cruz, y

Santa Catalina.

E. C. B. N. 17.

PHILIPPO REGI CATHOLICO.

SUPERIORIBVS annis, cum ad componendas Lusitaniæ res, Olisiponem ipse venisses, Catholice Rex, hortata me tua est Maestas, ut inchoatam Henrici Regis nomine auunculi tui rerum Indicarum historiam, pari alacritate studioque persequerer. Feci quod iusseras: totumque contextum narrationis, a primo navigationum exordio, ad usque Soceri tui Ioannis eo nomine tertij Regis obitum, pro mea tenuitate perduxi. Quo longius ne progrederer, annalium exinde series, ut in tantis & rerum motibus, & locorum interuallis, partim intercisa, partim etiam neglecta, prohibuit. Neque vero mihi diutius deliberandum fuit, cui nam opus hoc qualecunque, recepta iam consuetudine, destinarem. Debat hoc tuis erg. se meritis nostra Societas vniuersa. Id ipsum nominatim à me tua de me iudicia, meaque summa in te pietas exigebantur. Postremo res loquebatur ipsa, æquum esse, ut cuius in primis virtute opibusque Christiana res nititur, huic potissimum, explorati pijs felicibusque maiorum suo-

SVMMA PRIVILEGII
REGIS ET SUPERIORVM
SOCIETATIS IESV.

Cl. Ric.

LVDOVICVS Richeomus Prouincialis Collegiorum Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi, iuxta priuilegium eidem Societati, à Rege Christianissimo HENRICO III. die 10. mensis Maij, anni 1583. concessum (quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiusdem Societatis hominibus compositos, absque illorum permissione imprimant) permittit Ioanni Baptistæ Regnauld Lugdunensi Bibliopolæ, vt, IOANNIS PETRI MAFFEI Bergomatis eiusdem Societatis opus, cui titulus est, *Historiarum Indicarum libri sexdecim, &c.* ad octo proximos annos imprimere ac libere diuendere possit. Datum Lugduni die 30. Decembris, 1587.

RICHEOMVS.

A

IOANNIS PETRI
MAFFEI, HISTORIARVM
INDICARVM
LIBER PRIMVS.

B

ETERNÆ mentis numen, atque consilium, quo ab ipsis mundi primordiis vniuersa pariter & singula gubernantur, fide potius & silentio venerandum, quam argumentis ac disputationibus indagandum, iure præcipiunt sapientes viri. Nihil est enim, caelesti rerum omnium dispensatione, vel propter ipsius vim atque constantiam illustrius, vel propter humani luminis imbecillitatem obscurius. Veruntamen, quoad homini speculari est, quantumque valet mortalis tarditas ex ipsis duntaxat rerum euentis existimare; Diuinæ prouidentiae ratio videtur eiusmodi, vt ingentium operum quæ molitur, multo ante fundamenta iaciat; eaque per occultas causas, & incrementa latentia, sensim ad tectum fastigiumque perducatur. Id adeo, si quis animum aduertat, iam inde ex vltima veterum annalium memoria facile intelliget. Post diram illam totius orbis terrarum eluionem, cum denuo genus humanum in omne scelus atque flagitium rueret; vniufque veri Dei cultum cum dæmonum seruitute commutaret; ne paulatim vniuersa interiret pietas, peculiarem sibi populum diuinæ legis custodem, religionis administrum, oraculorum interpretem Deus immortalis tempore definito condendum esse decreuerat. Quot ante seculis, eam vnam in rem, eximia fide ad sanctitatem virum, Abrahamum ex hominū facie seuocauit, & propria iniustum nota ipsum, & prolem eius, tanquam generosi armenti sobolem, & quidem præclara cum testificatione, seposuit! Rursus, hoc ipso populo per summam impietatem atque perfidiam rebellante, lucem veritatis, procurationem sacrorum & ipsamet adoptionis iura Deus alio transferre statuerat. Quam multis ante annis urbem Romam exurgere, & à paruis initiis ad summum in terris imperium euehi passus est! Nimirum, vt Ecclesiæ principatum, ac religionis domicilium ibi aliquando locaret; atque, vt vnde omnes populi, & nationes tum iura civilia, tum nefarios ritus ac superstitiones paulo ante petissent; inde in omnia regna pro-

A

uinciasque sine vilo erroris metu, sacrosancta Pontificum scita, & castissimæ ceremoniæ, & bene beateque viuendi verissima præcepta manarent. Denique superiore memoria, cum ex eadem Vrbe salutarem Christi doctrinam in remotissimas nationes propagare vellet; quæ lumen Euangelij vel antea nunquam acceperant, vel acceptum, incuria seu longinquitate restinxerant; quampridem fortium & experientium virorum excitauit ingenia, vt ignota ad id tempus terras, ignotiora maria, tum ad ortum solis, tum ad occasum, per summam animi contentionem, perque summa pericula & difficultates pertinaci studio exquirent! Videlicet, quo permutua commercia, dum peregrini cum incolis vel terra nata, vel manu facta, vel alia qualibet in vsum vitæ, pro locorum & regionum varietate, permutant; interea occasionem nacti sacerdotes & vitæ innocentia, & Christianæ facundiæ laude præstantes, ex auctoritate Romani Pontificis, verbum Dei longe lateque diffeminarent; errantesque mortalium greges, ab infelicibus vepretis ac saltibus, ad læta Domini pascua caulâsque traducerent. Cuius tam gloriosi facinoris, tamque longinquo navigationis (ad quam neque fabulosi illi Argonautæ, neque in caelestium numerum falso relati Bacchi Herculesve vnquam adspirarunt) quoniã decus ac titulos partim Lusitania, partim Lusitanie finitima Boetica sibi iure quidem optimo vindicat; quæ à Boeticis ad solem occidentem præclare gesta sunt, scriptores alij persequuntur. Nos, quoniam cuncta complecti pene infinitum esset, Lusitanicæ tantum conquisitionis, præsertim vero promulgati ad meridiem & orientem Euangelij initio progressusque (quãdo ita iubemur ab iis, quorum à nutu discedere est nefas) in vnus Dei gloriam, & solatium Ecclesiæ Christi vniuersæ, latinis maxime litteris consignare decreuimus. Quæ cognitio piorum animos variè, ni fallor, afficiet: lætabuntur haud dubie, tanta iam ex parte velsani gentium ritibus, ac detestabili Deorum inanum cultu sublato, punget eos rursus atque adeo terrebit, improborum scelere, & prauis dogmatibus agitata, ex orbe nostro ad insulas longe, vt inquit Esaias, atque ad vltimas terras tãquam indignabunda propalam migrans Christiana religio: vt vel Deo vindice regnum à nobis item auferri; vel, collustrato lucis Euangelicæ radiis toto propemodum orbe terrarum, ex diuinis oraculis, effectæ iam ac senescenti naturæ finis propediem adesse videatur. Verum hæc summus ipse rerum arbiter pro sua infinita bonitate ac sapientia moderabitur. Nobis, rem tãtam, parendi magis alacritate, quàm perficiendi facultate suscipientibus, illud in primis veniebat in mentem vereri: ne, quoniam permulta cum sacris, tum prophanis in rebus supra naturæ vim atque ordinem facta subinde exponuntur, narratio nostra plus fortasse admirationis apud quosdam sit habitura, quàm fidei. Quocirca denuntio profiteorque iam nunc, me nihil in medium esse allaturum, nisi quod è publicis tabulariis, aut probatis auctoribus, quive interfucere ipsimet rebus gerendis, accepero. Quæ mihi copia quo promptior & expeditior esset, non subterfugi quominus Olisiponem vsque, commorandi causa contenderem, qua ex vrbe, quòd in Oceani velut imperium per opportuno imminet loco, atque ob id ipsam antiqua

Antiqua regum Lusitanie sedes est; omnia ferme Indicarum expeditionum consilia atque acta manarunt. Neque nobis veritate quicquam omnino antiquius vel fuit, vel esse debuit. Nam alioqui, neque Deus immortalis, cui nostra omnis vni defudat industria, commentis ac mendaciis delectatur; & me ipsum mortalibus rebus iampridem valere iussis; fingendi vel adulandi causas omnes procul habere par est. Sed iam ad institutum aggredior.

ORBE M terræ vniuersum tres in partes diuisit antiquitas, inuenti demum hi noui tractus quartam adiecere; si quarta appellanda est, quæ vna reliquis omnibus magnitudine ferme par est. Neque tamen hæc recentiora tantummodo, sed veterum quoque finium haud exigua spatia præfisci homines ignorarunt. Siquidem & in multis regionibus describendis Ptolemeus vir ceteroqui summus, & alij geographi insignes hallucinati sunt; & Africæ terræ quicquid à Prasæ promontorio, & interiore **B**Aethiopia, & Lunæ motibus in Austrum extenditur, multæque & ingentes tum Africæ, tum Indico littori obiacentes insulæ, quamuis accuratam eorum diligentiam, notitiamque subterfugere. Nauigandi vero, ante centesimum annum, vel apud Helperios populos tanta fuit incertitia, maritimo videlicet vsu astrolabij nondum excogitato, vt ab ora discedere, & alto Oceano se committere nequaquam auderent: sed littora caute legentes, vbi ad æstus maris, aut breuia periculosa peruenerat, quasi repagulis quibusdam à natura seu numine obiectis, reciperet illico sese, & longius tendere quodammodo nefas arbitrarentur. Itaque promontorium ad Atlantis radices, & aquarum impetu & Syrtibus vicinis infame, cui nomē olim fuit extremæ Chaunariæ, rudi sane vocabulo, caput Nō, ea tempestate vulgus nauatarum appellare solitum est, propterea quod si quis id promontorium superare male sano conatu esset ausus, eum ad suos ultra esse rediturum negarent. Hæc igitur loca gentesque lingua, moribus, superstitionibus adeo diffonæ, vt Lusitanorum armis tandem aperta, & Christi Euangelio collustrata sint, quo clarius pateat, paulo mihi altius ordiendâ tota res est. In iis Lusitanie Regibus, qui prospero euentu rem & suam, & Christianam auxere, præcipua celebritate est Ioānes eo nomine primus, qui, transmissio in Africam exercitu, Septem urbem (quam Procopius Græce, Septon, alij septem fratrum ciuitatem appellant) de Mauris cepit insigni victoria. Huic è Philippa Alencastria, Eduardi sexti Britaniæ Regis nepte, filij fuere, quinque: è quibus, tertio, vel, vt alij affirmant, quarto loco natum Henricum, scriptores merito in celum vsque laudibus ferunt, quando præter bellicam virtutem, quam in eius urbis expugnatione cunctis admirantibus explicauit, ea fuit sanctimonia vitæ, eaque in Deum & superos omnes, ac beatam præcipue Dei matrem obseruantia; vt in summa corporis firmitate summaque licetia, illibatam virginis florem ad extremum vsque spiritum retinuisse credatur. Is, Ioanne patre, post fractam Maurorum audaciam, vita functo, licet perfidum & cōsceleratum genus hominum porro insectari, nec tantum è Mauritania, sed ex Africa tota exterminare per-

cuperet; tamen, quod ad heredem regni Eduardum fratrem natu-
 mum eiusmodi expeditio pertineret, ipse interim ad alia non minus præ-
 clara sese conuertit, quæ suis & auspiciis aggredi, & sumptibus tolerare se
 posse confideret: præerat quippe nobilissimorum equitum ordini, quem
 Dionysius tritauus Christi nomine contra barbaros instituerat: ex eoque
 magistratu non exiguos annuos redditus, & vectigalia capiebat. Hæc illi
 dies noctesque apud animum suum agitant, nihil omnino vel ad nominis
 Lusitani famam illustrius, vel immortalis Deo gratius visum est, quam in-
 cognita scrutari maria, nouas in Oceanum classes mittere, & rectam reli-
 gionem in omnes partes, quoad eius fieri posset, extendere. Cuius rei per-
 faciendæ eo maiorem veniebat in spem, quo se acrioribus quotidie stimu-
 lis in hanc mentem sentiebat impelli: & per eos forte dies allatum erat,
 quosdam à Britannia, & Gallia mercatores vi tempestatum ad noua loca
 delatos, quæ à feris & barbaris dæmonum cultoribus tenerentur. Hæc igitur
 maximè sententia Henrici animo infedit, quare cōfestim adhibitis ma-
 thematicis, multa de situ orbis, deque cæli plagis exquirere, multa etiam,
 vt erat acri & solerti ingenio, partim legere, partim commentari ipse per
 se; multa præterea de captiuis Tingitanis, & accolis interioris Libyæ scis-
 citari. Denique, dum cuncta circūspicit, reique magnitudinem ac difficul-
 tatem apud se diligenter expendit, intentus interim oppido nouo ad Sa-
 crum promontorium condendo Terzanabale, (quam deinde Villam in-
 fantis dixere) fama est, per quietem cælesti monito clemèter increpitum,
 quod cogitata conquisitione tam diu superfederet, remque adeo piam &
 laudabilem vltra differret. Itaque mane vt primum euigilauit, sine vlla
 dubitatione duas in præsentia naues omnibus rebus ornari celeriter im-
 perat: precatufque cæli Reginam, vt volens ac propitia cæptis adesset, cur-
 sumque dirigeret, lectissimos è copia Turdetana magistros vtrique præ-
 ponit, & ingentibus oneratos promissis, quam longissime prouehi, & ex-
 timos Africa tractus, ac gentes accurate explorare iubet. Ij, licet laboris &
 periculi magnitudinem animo cernerent; tamen principis auctoritate, &
 insita Lusitanis gloria cupiditate permoti (agebatur autem tum annus à
 Christo nato supra milleimum quadringentesimus decimus) rem alacres
 fidentesque suscipiunt. Itaque populo faustis omnibus & acclamationi-
 bus prosequente, cum in Austrum vela dedissent, vltra Atlantis radices,
 quem terminum navigationis ad eam diem fuisse diximus, leucas circiter
 sexaginta (recentioris mēsuræ nomen, id est, quattuor fere millia passuum
 singulæ continent) ad Ganariam promontorium deuenere, quo ne lon-
 gius tenderent, partim nouis aquarum æstibus vadisque, partim etiam
 procurentis promontorij longitudine deterriti sunt. Eadem causa decen-
 nium ferme totum alios deinceps aliosque prohibuit, quominus è senten-
 tia nauigarent. Sed nequaquam idcirco Henricus à suscepto cōsilio desti-
 tit: quippe, tum ex Afrorum sermone, tum ex mathematica ratione certis-
 simis compererat argumentis, ab ora Mauritanis, continentes ac perpetuas
 regiones vltra æquatorem extendi: quæ si pedibus peragrari, ardores
 aut solitudines vetuissent; mari certe, modo perseverantia non desisset,
 adiri,

A adiri, cognoscique posse confideret. Nec eum spes fefellit. Siquidem anno
 demum à partu Virginis millefimo quadringentesimo vigesimo, cum sese
 intrepide nauarchi alto mandassent, multis, & periculosis iactati procel-
 lis, varias primum insulas, ac deinde remotiora in singulos annos Africa
 littora, ad vsque Leenam (id monti nomen est, leucis à Ganaria trecentis
 & sexaginta) singulari Dei beneficio cognouere. Quorum è numero viri
 tres præcipue meriti felicitate virtuteque sunt, vt eorum nomina litteræ
 omnes ab interitu vindicarent. Fuere autem Ioanes Confaluus, & Trista-
 nus Vasaus, qui omnium primi longe à continenti recedere, & vasto ac
 furenti Oceano sese credere minime dubitarunt: ac partim ventis ablati,
 partim animi robore consilioque prouecti; insulas aliquot, in iis vnam
 hodie nobilissimam, ditissimamque, cui à materia nomen est, ad Lusitani-
 cum imperium adiunxere: itemque Aegidius Annus, qui Syrtibus euita-
 tis, & accurate obseruato maris æstu, recessuque, Ganariam promonto-
 rium eximia nauigandi arte ac scientia denique flexit; & Christianæ fidei
 B ad Hesperios Aethiopas aliasque inaccessas antea nationes aditum ape-
 ruit. Hos autem, Henricus, & qui deinceps eorum industriam subsequuti
 sunt, pro cuiusque meritis, ac laboribus ample remuneratus est: ac, nè cō-
 quirendi ardor in posteris refrigesceret, à Martino V. Pontifice Maximo
 impetravit (quod ipsum ab aliis deinde Pontificibus confirmatum est) vt
 quicquid à Ganaria ad vltimam vsque Indiam patefieret, id quam optimo
 iure & conditione Lusitanicæ ditionis esset. Quinquaginta circiter annos
 prima illa nauigatio tenuit: quibus demum exactis, Henricus cum aliquot
 locis templa construxisset, ac varias in regiones muniisset viam Euange-
 lio, plenus gloria & recte factis, migravit in cælum. Huius animi magnitu-
 dinem imitatus Alphonsus quintus, vt primum regni potens fuit (nam
 Eduardus pater ei mature decesserat, fuitque sub tutoribus ad septimum
 vsque decimum ætatis annum) quamquam finitimis, & domesticis impli-
 citus bellis, in eandem tamen laudem acerrime incubuit; perque strenuos
 duces & gubernatores ab Leana monte ad Arfinarium (quod recentiores
 C Viride caput vocarunt) atque inde ad vsque Diuæ Catharinæ promonto-
 rium (is locus est vltra æquatorem gradus partesve duas & semis, hoc est
 leucas circiter duas & quadraginta) Crucis trophæum, & arma Lusitani-
 ca protulit. Multæ etiam insulæ per idem tempus inuenta, quas commem-
 orare hoc loco nõ est operæpretium; & commercia variis cum nationi-
 bus instituta; sed cum Aethiopiis præcipue occiduis, quam regionem
 hodie Guineam vulgus appellat, ducto nomine ab vrbe celeberrima Gene-
 ne, ad quam ingenti fluuio Zanagæ impositam, loci opportunitate illecti
 olim negotiatores vndique confluebant. Patet autem Guinea latissi-
 me: & quanquam zonæ mediæ ferme subiecta flagrantissimo sole torretur;
 non tamè idcirco (vt falso prisca putarunt) ab incolis est deserta: quin-
 immo plurimos numerat populos: è quibus maritimi pisces; mediterranei
 partim lacertis, & immundis animalibus, partim, vbi cælum fauit, nõnul-
 lis frugibus & lacte vescuntur: mutantque subinde loca, non per vi-
 cos aut oppida, sed per familias plerunque dispersi: eæque familiae

sæpe inter se propter inopiam, de aquatione ac pastione decertant: in-
 felix genus hominum, ac seruituti natum, & cum aliis nominibus, tum
 vnius veri Dei præsertim ignoratione miserandum. Cum iis igitur per ca-
 ptiuos interpretes agi cæptū à Lusitanis, & quamquam initio propter su-
 spiciones mutuas, vt in re tam subitā, ac noua, turbatum est; atque etiam
 ex insidiis Christiani aliquot interempti; tamen cognita. mox Lusitaniæ
 Regum iustitia, & nostrorum comitate ac beneficiis delinuti barbari me-
 tum posuere: & comæandi contrahendique libera potestate facta, cum
 veste varij generis, & variis domestici vsus instrumētis, ebur, & aurum, &
 mancipia permutabant, nullius aut eumentium aut vendentium æque bo-
 na conditione, atque ipsorum qui venum dabatur. quippe ex Æthiopiæ sa-
 buletis in opima Lusitani regni arua, & ex tuguriis, & mapalibus Olisi-
 ponem classe translati, vel ipsa vrbis frequentia rerumque omnium copia
 paulatim ad mansuetudinem, & humanitatem erudiebatur: & quod lon-
 ge præstantius est, mysteriis Christianæ religionis postmodum imbuti, &
 cælesti lauacro expiati, è peregrinis, dæmonū seruis, hominumque man-
 cipiis, Angelorum ciues, & domestici Dei repente euadebant. Hisce re-
 bus ita institutis, admodum expedire visum, ad mercimonia tuenda, at-
 que ad retinendam cum barbaris amicitiam, opportunitis aliquot locis ca-
 stella excitare. Quæ dum summa Æthiopum voluntate exstruuntur, in-
 terca morbo, laboribusque cōfectus Alphonsus emoritur. Dein regni gu-
 bernacula suscepit Ioannes eo nomine secundus, lætis admodum aulpi-
 ciiis: quando per idem tempus in Æthiopia Christiana primum ritu lita-
 tum est; barbaris ad noua sacra cæremoniaque stupore defixis: Lusitanis
 vero inter ipsam diuinā rem gaudio lacrymantibus, quod sua potissimum
 opera verus Dei cultus in longinquas adeo mundi partes gradum fecis-
 set: nempe vt impuri fœdata victimis loca purgaret: breuique ingentem
 animorum vim à possessoribus iniquis in Christi libertatē affereret. Quo
 nuntio magnam, in spem erectus Ioannes, vt erat generosi maxime spiri-
 tus animique Rex, non modo parta retinere, sed etiam omni ratione am-
 plificare constituit. atque illud præsertim summo conatu peruestigare;
 num quis ab Atlantico in Eoum Oceanum vel mari vel terra trāsitus fo-
 ret. quippe, iam tum, præter acerrimum propagandæ Christianæ fidei stu-
 dium, ad beatas etiam Arabiæ gazas, & Indici littoris opulenta commer-
 cia mentem & cogitationem adiecerat. Quam ad rem in primis idoneum
 ratus, cogniti iam littoris dynastas amicitia comprehendere, haud ita dif-
 ficili negotio id est consequutus; pacemque & societatem certis legibus
 fecit cum Bezeguico, & Caramāsa, Baio Samano, aliisque regulis: dein, ad
 vltiora exquirenda, probatæ virtutis fideique homines familiares suos
 dimisit. atque id quo libentius facerēt; ac minore cum erroris periculo se-
 se vastum in Oceanum darent; peritissimis ea tempestate mathematicis
 Rhoterico & Iosepho medicis suis, itēque Martino Bohemo, qui se Ioan-
 nis Mōteregij alumnus ferebat, negotium dedit, aliquid communi con-
 silio excogitare, ad cursum nauium in pelago, quamuis ignoto, regen-
 dum: vt vel abductus à conspectu familiarium sibi syderum nauta, quara
 tamen

A tamen cæli plagam, quàm remota ab orbe nostro loca teneret aliqua pos-
 set ratione conicere. ij, quàm acerrimo studio re diu multumque agitata,
 astrolabium denique instrumentum, quod antea ad colligendos stellarum
 motus duntaxat astronomi adhibere consueuerant, præclaro sane inuen-
 to ad vsum rei maritimæ transtulerunt: ac pari solertia declinationum ta-
 bulas confecere, quibus hodie naucleri ad explorandam locorum (quem-
 admodum cosmographi appellant) latitudinem vtuntur: vt non parum,
 hoc etiam nomine, tota Europa Lusitaniæ debeat. Quod si vt latitudinis,
 ita etiam longitudinis facili negotio rimandæ regulam prodidissent; nul-
 lo propemodum errore perpetuum maris ac terræ cingulum continuo
 circumactū viatores periti conficerent. Sed quia ab ortu in occasum, vel
 contra, ab occasu in ortum nihil est in perpetua cæli cōuersione certum
 ac stabile, quo dirigere cursum, accessusve aut recessus emetiri possimus
 (namque illa ex errantium syderum oppositu subtilis ac perobscura col-
 lectio, nequaquam est ad hanc quotidiani vsus rationem accommodata)
B iccirco nullidū longitudinis gradus notari, neque plane perspecta potuit
 esse ratio itineris. in quo nauium rectores periculosissime sæpe falluntur.
 credo equidem, in hoc, vt plerisque aliis humanis in rebus, ad mortali-
 um vel acuendam industriam, vel coercendas cupiditates, hac tanta dif-
 ficultate diuinitus interposita. Veruntamen eius instrumenti beneficio
 mirum quanta nauticæ rei accessio facta sit. quinetiā ex eo tempore Chri-
 sti disciplina manare longius cepit: plures quippe iam viri, & prudentiæ
 & pietatis laude præstantes, certatim ad huiusmodi expeditiones vltro
 semet regi offerebant: è quibus Iacobi Cani constantia & virtus in primis
 enituit. Is, acceptis ab rege nauibus, vltra metas Alphonsi processit ad
 ostium ingentis fluuij, qui ex ipsis Nili fontibus originem trahens, Zaires
 ab incolis dicitur: ac tanta aquarum vi, præsertim hyeme, sese in Ocea-
 num infert, vt prodatur in octoginta millia passuum ab eo vinci mare,
 quod ex dulci nimirum haustu præternauigantes intelligunt. Columnas
 aliquot, Ioannis iussu, è Lusitania secum aduexerat Canus: quibus præter
C Crucis figuram, & regij stemmatis insignia, Latinis & Lusitanicis verbis
 erat inscriptum quo quæque terrarum spatia rege, quo duce, quo tempo-
 re aperta forent. Ex iis ergo columnis vnam, ditionis Lusitanicæ testem,
 in ostio collocat: dein aduerso flumine subuectus, errantes passim Æthio-
 pum greges videt, atro colore vibratoque capillo, vt cæteros, veruntamen,
 vt vberiore solo, sic etiam ingenio moribusque longe mitiores. quippe le-
 uibus duntaxat munusculis, & benigno vultu inuitati, sese aduenis tanta
 securitate credebant, vt eorum quoque nauigia, sine vlllo metu vel suspi-
 cione, inuisendi gratia conscenderent. Veteres amicos vel consangui-
 neos diceres, si communio intercederet linguæ; sed è multis ac variis in-
 terpretibus inuentus est nemo, qui sermonem gentis teneret. nutibus er-
 go agebatur. quibus haud ægre cognitum est, præpotentem regem cui
 cuncti pareant, plurium dierum itinere introrsum abesse. Quo audito
 Canus aliquot è suorum numero ad singula propius exploranda incolis
 ducibus mittit in regiam: iisque obsidum loco relictis, præcipuæ indolis
 quatuor

quattuor ipse vicissim Æthiopus in Lusitaniam asportat, persancte pollicitus, quintadecima luna (quæ temporum ibi momenta obseruantur) sese illos incolumes patrio redditurum solo. Ij porro inter nauigandum, & Cani cura, & sua ipsi docilitate, Lusitanici sermonis consuetudinem nacti, de Congi regno (sic enim appellari denique paruit) deque eius opibus, ritibus, institutis cuncta postmodum ex fide atque ordine retulerunt. Eorum aduentu Ioannes mirè lætatus: & collaudata Cani prudentia, nouos iubet hospites in primis benigne & copiose tractari. cumque ex iis multa per otium quæsisset; veritus ne longior mora Lusitanis obsidibus aliquid afferret incommodi, mandat Cano, Æthiopus quam optime rursus acceptos quamprimum in patriam reporret, suosque recipiat: tum, vbi vltiora lustrarit, in reditu, ad Cōgi regem adeat ipsemet; cumque omni ratione ad Christum allicere studeat. Nec mora: tempestatem idoneam nactus Canus, peregrinos, Cōgum relatos, cum obsidibus bona fide permutat: ac, ne temporibus excluderetur, continuato in præsentia cursu, leucas ultra id regnum ducentas prouehitur: & cuius dixi formæ columnas duas duobus ponit locis: quarum alteri a S. Augustino (cuius in diem natalem appulsus inciderat) alteri ab ipsemet lapide nomē inditum est. Inde Congum reuectus mira gētis gratulatione ad Regem ipse cum amplis muneribus, & egregio comitatu contendit. Rex, quod mira quædam de Ioannis munificentia, & comitate a suis audierat, summa cum honoris & mutue beneuolentiæ significatione Canum aduenientem accepit. Exinde pedentim Canus, quemadmodum in mandatis habebat, ex occasione sermonem de rebus diuinis inferre, ac Regē adhortari, vt, spretis inani bus Diis, vnum Deum cæli terræque conditorem agnosceret. Atque hoc loco vel maxime paruit, ad conuertendos animos, quanto plus in perspecta caritate, quam in verborum apparatu momenti sit. Militaris homo erat Canus, & ferro potius quam litteris innutritus, ac nihilominus rudi eius oratione Rex, videlicet officiis nostrorum ante captus, ad studium veræ pietatis adeo exarsit, vt aures ad Canum semper sitientes afferret, ac multa ipsemet vltro de religione quotidie quæreret. Quinimmo in eundem animi sensum familiares quoque suos, & regni proceres, aperte monendo hortandoque pertrahere nitēbatur. Accedebat ad hæc, internus auræ cælestis afflatus, qui mentes Æthiopum cæcas ad rectum salutis iter oculis motibus prouehēbat. Iamque agro ad Euangelij semen accipiendum subacto, Cani reuersionis tēpus instabat. Quem Rex tametsi aduocatum sibi in Lusitania videbat fore; tamen pro instituta consuetudine perinuitus dimisit: deditque proficiscenti comites pueros nobiles, præfecto Zacuta, vno ex iis, qui nuper in Lusitania fuerant. huic etiam atque etiam mandat primum vti suo nomine, Ioanni pro immortalibus eius in se promeritis, gratias agat ingentes; deinde vt ab eodem suppliciter petat, ipsum oratorem & pueros cælesti lauacro expiatos, & Christianis præceptionibus probe institutos, cum piis aliquot summi Dei sacerdotibus Congum remittere ne grauetur. vehementer optare se, cum liberis, & propinquis, & regno si fieri possit vniuerso, Christiana sacra suscipere.

Addit

A Addit legationi munera, magnam eboris vim, vestemque permultam (hæc Æthiopum gaza est) è palmarum foliis admodum scite atque artificiose contextam. Ea vero legatione Ioānes, vt erat egregie pius, maximo gaudio cumulatus est, cum tantam pandi portam Euangelio cerneret. Ergo, simul atque maturum est visum, festo ornatu & solenni pompa Ioannes & Eleonora vxor Zacutæ; pueros alios alij principes viri vetere Ecclesiæ instituto lustralibus aquis gratulabūdi admouere; & Zacutæ quidē, Ioānis; cæteris vero, sponsoris cuique sui nomen impositum. Baptismo peracto, confestim idoneis traditi præceptoribus, totum biennium summa cum diligentia Christianis moribus & mysteriis imbuuntur. Ac tum denique perhonorifica legatio in Congum decreta cum regalibus donis, & sacrorum apparatu magnifico, neque neophyti modo ad suos remissi, verum etiam è sanctissima Dominicana familia viri tres probatæ virtutis atque doctrinæ delecti, qui apud eosdem Æthiopus & docendi & initiandi munera fungerentur, accessere ad hos, etiam architecti cum fabricis ad templa, vero Deo in illis regionibus exstruenda. Princeps legationis fuit è præcipua nobilitate vir, Consaluus Sofa. Hinc inter nauigandum pestilentia absumpto, Rhotericus fratris filius omnium voluntate sufficitur. Magna interim apud Æthiopus erat expectatio nouæ religionis. & cum cæteri ferme summi atque infimi Christianorum aduentum valde expetebant: tū vero auidissime Regis patruus, qui maritimis Congi populis imperabat: quam Congi partem Sonum incolæ nominant. Is, vt primum naues ad littus applicitas audiuit; ingenti stipatus frequentia, magnoque cymbalorum ac tubarum strepitu, descendentes nostris obuam prodiit, vix præ gaudio sui compos. Et quoniam exacta iā ætate erat, ne oblatam sibi diuinitus occasionem frustra elabi sineret, baptizari se statim voluit, vna cum altero è filiis paruulo, quippe qui per ætatem sibi consulere nondum posset: alterum iam adultum, quantum eodem studio vehementer incensum, & obsecrantem etiam atque etiam, ne se cælestis illius beneficij expertem vellet; honoris tamen & obseruantie causa, Regi, Regisque liberis in tanto mysterio anteuerrere nō est passus. Temporario igitur templo è frōdibus ac ramalibus raptim excitato, aræ tres Christiano more adornatur. ac sacris rite perfectis, primus ex omni memoria baptismus ille in iis terris incredibili omnium lætitia celebratus est anno post Christum natum millesimo, quadringentesimo nonagesimo primo. Patrem nouo nomine Emmanuelem; filium vocari Antonium placuit. Nec modo vultu ac veneratione conceptam religionē ac fidem præ se tulit senex: sed etiam aduocata concione ipsemet è superiore loco in simulacra, & nefarios ritus, quibus ad eam diem dediti fuerāt, adeo acerbe inuectus, & præteriti temporis errata & flagitia tam graui- ter ac dolenter est detestatus, vt animo plane immutatum, ac Deo plenū haud dubie cerneret. iis rebus cognitis, maiorem in modum lætatus est Congi Rex: perque eam gratulationem ad patruum ditionem ac fines munifice adiecit agri quod leucas in longum triginta, in latum decem patet. Quo tãto de se Regis iudicio magis magisque animatus Emmanuel,

B

ad superiora Christiani animi documenta non minus præclarum adiun- D
xit aliud. siquidem graui edicto conquisita vndique idola, quamquam
multis id ægre ferentibus, & in cumulū congesta, publice concremauit.
Præterea, Christi sacerdotes, quandiu ibi substitere, tanquam è cælo, de-
lapsos, omni officio prosequi, & caritate complecti: de fidei mysteriis,
deque variis virtutum generibus assidue percunctari: Deum vero sup-
pliciter obsecrare, vt quando multo maximam vitæ partem in cacodæ-
monis famulatu posuisset miser, quantulumcunque supererat temporis,
rotum id in Christi Domini cultu, & in vera pietate cōsumere sibi lice-
ret. Iam, rei diuinæ quanto cum silentio, vel tremore potius interesset,
ex eo patuit, quod iuueniliter interea strepitum ciētes ad ianuam tem-
pli honorarios ephœbos principum filios, illico maestari imperauit: in-
dignum facinus ratus, augustissimum illud sacrificium, in quo pro salute
hominum Deus ipse immolatur, ab hominibus negligi. Itaque dubio
procul adolescentes, leuis, & quotidianæ apud nos (quod pudeat) noxæ
pœnas capite ipso luissent; ni ætatē ac genus miserati, & diuinæ insuper E
clementiæ memores Lusitani vehemētius obstitissent. Iamque ab Congi
Rege nuntij aderant, legatum orantes, ne aduentum vltra differret:
Regem in vrbe, cui Ambassē nomen, patrii baptismo & conuersione
lætissimum, festos agitare dies: nihilque illi esse longius, quam vt elutis
toto animo sordibus, ad filiorū Dei cœtum vna cum cæteris aggregetur.
Hoc nuntio accepto, morę nihil interponendum est visum. nauibus mo-
dico relicto præsidio, Sosa comitesque sese in viam dedere. Quibus, in
digressu, præter cæteram benignitatem, ducentos etiam stipatores Em-
manuel tribuit: itemque ad onera subeunda, vim hominum ingentem,
quis potissimum sacram suppellectilem baiularet, admirabili quadam
alacritate certantium. Vbi ad medium ferme iter ventum est; præfectus
regius vnus, ac postmodū alter, officij causa nostris occurrit. Ad urbem
vero appropinquantibus oppidani tripartito agmine obuiam prodire
de more gentis armati, Lusitaniæ laudes, & præclara in se beneficia car-
mine concinentes: ita structis ordinibus, & eiusmodi gradu, ac sympho- F
niæ genere, vt supplicantium apud nos pompæ speciem quandam exhi-
berent. Modos inibant pauci, tum cæteri sequebantur: ac subinde vni-
uersi plenissimo sonitu elatis in spatia certa vocibus æthera feriebant.
Hi nostros ingenti gaudio in medium acceptos, eodē ordine ad regiam
vsque perducunt, tanto populi concursu, ac turba ita conferta, vt nostris
aditus ad regem vix atque egre patuerit. is, in edito suggestu, vt ex omni
parte conspici posset, eburneæ sellæ insidebat mitratus infula è palma
foliis opere subtili, & elegāti perfecta: à capite ad pubem nudus; cætera
ad pedes vsque, vestis bombycina contegebat; lauum brachium armilla
ex orichalco adornabat; equina cauda pendebat ex humero. id solis regi
bus datum. Denique introductus legatus, quàm honorificentissime ex-
cipitur. salutatione peracta, expositisque sui regis mandatis, illico per sa-
cerdotes adstantes, dona, vestem pretiosam, tabulas piētas, aurea vasa &
argentea, & omne Christiani ritus instrumentum in conspectu populi
totius;

A totius, petente id ipsum rege, proferri iubet: tum rex perattente singula
contemplari: quem quæque in vsum, quidve significant, curiosius quæ-
rere. In iis præfulgidum erat Crucis vexillum, quod solenni precationē
consecratum Innocentius VIII. Pontifex maximus Lusitano regi ex
vrbe Roma transmiserat. Eo explicando confestim rex & concio tota
venerabunda procubuit: namque inter illam sacrorum expositionē Æ-
thiopes adeo intentis oculis gestus motusque sacerdotum obseruabant,
vt eodem pæne quo Lusitani momento capita submitterent, iungerent
palmas, genua flecterēt. Ab eo spectaculo nostri in hospitia benigne di-
uisi. tum de regis & reginæ baptismo sedulo agi captum. Id quo ma-
iore apparatu, ac cæremonia fieret, templum Christiano more prius ædi-
ficari placuit. opus erat sane difficile tum alias ob causas, tum quod lapi-
des & cæmenta longe admodum petenda forent. sed tantus fuit ardor,
vt breui comportatis vndique necessariis, vrgente atque instante rege,
multis structoribus agi res cæpta sit. Cruci dicanda erat ædes: quare pri-
mus lapis est positus V. Nonas Maias: quo die Ecclesia salutaris ligni
inventionem anniuersaria gratulatione concelebrat. Dum hæc maxime
fiunt, ecce tibi à regni finibus trepidi nuntij; vastari agros, tecta inflāma-
ri, hominum ac pecudum prædas abigi. Lacus in interiore Æthiopia est
ingens, ad instar pelagi, prorsus vt leucas centum in longitudinem pate-
re dicatur: ex quo tres nobilissimi totius Africæ amnes, Nilus (cuius or-
tum tanto studio frustra peruestigauit antiquitas) in mare internū, Cua-
ma, & is, de quo supra dixi, Zaites in externum effluunt. in eo lacu ali-
quot visuntur insulæ; & ex iis quædam tantæ magnitudinis atque fre-
quentiæ, vt triginta hominum millia in bellum cogant. Sed præcipua
celebritate populi Mundequeti sunt, qui per eos forte dies ad arma con-
sternati ab Congi rege defecerant, magna que manu incursiones in reg-
ni extrema faciebāt. Aduersus id malum, quoniā & celeritate, & ipsius-
met regis præsentia opus erat; nequid sibi interim aduersi eueniret, oc-
cupat rex baptismi sacramento æternæ saluti consulere. Nec regina rem
C longius distulit. atque ad indicandum in Lusitaniæ reges grati animi
obsequium, ille Ioannis, hæc Eleonoræ sibi nomen desumpsit. Ingens
Æthiopum multitudo ad spectaculum vndique affluerat. Ex iis, pro-
ceres aliquot, regis exemplo & prædicatorum adhortationibus incitati,
se per idem tempus ad Christum adiunxere. nam è duobus regis filiis al-
ter ad omnem virtutem, ac pietatē propensus, natu maior, ad regni fines
rutandos festine præcesserat: iunior alter, Pansus Aquitimus nomine, ni-
mirū vt esset qui pios postmodū exerceret, à nefaria superstitione, & ani-
tis moribus nullo pacto abduci se passus est. Sub hæc, raptim coacto exer-
citu rex, admittis Lusitanis aliquot, in hostes tēdit. Abeūti, Sosa Crucis
vexillū de manu porrexit; hortatus pergeret in dimicationē alacer: signi
eius beneficio (tantū fiducia ne deesset) hostibus utique superiorē futurū.
Nec vana fuere promissa: prælata Cruce fulis fugatisque rebellibus, paulo
post victor Ioannes in patriā rediit. Quantē natu maior filius est secutus:
qui cum Christianæ doctrinæ diligentem in primis operam dedisset,

perducto iam ad fastigium templo, summa populi celebritate baptismo D
lustratus est, Alphonsumque appellari se voluit; quo nomine Ioannis
Lusitaniæ Regis filium vocari didicerat. Ac ne quid ad lætitiã deesset,
baptizati cum eodem insignes viri permulti. Inde profectus in Ifundos,
quibus populis iam tum ex parentis auctoritate imperabat, Apostolico
apud eos munere ipsemet fungi cepit; ac veritatis lucem admirabili
studio promiscue omnibus impertire. Quo tanto Christianæ rei incre-
mento admodum lætus in Lusitaniam reuertit Sosa, relictis in Congo
sacerdotibus ad cæpta promouenda. Verum ij partim insolitis calori-
bus, & cæli grauitate consumpti; partim etiam (quæ vicissitudo est rerum)
ab incolis aspera atque acerba multa, absente præsertim Alphõso,
perpessi sunt. Etenim quamdiu de ecclesiasticis cæremoniis, & de my-
steriis rectæ in Deum fidei est actum, ea tamen hominis captum infini-
tis partibus superant; tamen quia ob id ipsum Deo digna, & rationi
consentanea videbantur; haud ita repugnabatur ab ethnicis. Ast vbi de E
iustitia, temperantia, submissione serio præcipi est captum, & è Chri-
stianæ disciplinæ institutis, abiicienda auguria, male parta reddenda, con-
donandæ iniuriæ, aspernandæ libidines, frangendæ cupiditates erant;
enimvero tum quasi ventilabro ad trituram adhibito, boni viri illico
secerni ab improbis: alteri, vel amore virtutis capti, vel pœnæ metu per-
territi, æquitate delectari; sectari pacem; voluptates repudiare; duces &
rectores animorum suorum honore & benevolentia prosequi. alteri de-
nuo dæmonum laqueis irretiti, ad ritus nefarios, atque ad auaritiã, ac
superbiam, & pristinas turpitudines miserandum in modum reuolui,
odisse lucem, magistratos auerfari, & à piorum consuetudine longe refu-
gere. Nec vulgo tantum serpebat vitium: notissimus ac ditissimus quis-
que arduum ac difficile virtutis iter eo magis horrebat, quo maiora sibi
malorum irritamenta, & deliciarum illecebræ suppetebant. Rex demum
ipse, qui tantum initio ardorem ac firmitatem animi præ se tulisset, vbi F
à lactis dulcedine ad solidos cibos traduci est captus, desiderio pristina
vitæ paulatim adeo elanguit, vix vt in eo roboris Christiani quicquam
agnosceres. Occurfabat scilicet eius animo pristina oblectamenta, ludii,
comotationes, quæque ebrietatem sequuntur: offerebant sese identi-
dem auspicia, & sortes, quibus ad amentiam omnis ferme barbaria de-
dita est; titillabat sensum, effundendæ iracundiæ, & doloris puniendi sua-
uitas. quibus quasi machinis, urgente præsertim dæmone, sensum de sta-
tu suo deiecta mens ita obduruit, vt cum internas religionis & officij
recordationes obstinate repudiaret; tum salutaria sacerdotum hortamenta
ac monita, non modo ad animum, sed iam ne ad aures quidem admitte-
ret. Accedebat, ad res profligandas, accerrimum dæmonis telum, mulie-
bris coniuratio. Quippe, vt ceteræ ferme gentes, ita etiã Æthiopes, præ-
ter eam, quam iustæ vxoris habent loco, singuli pellices alere consueue-
rant plures paucioresve pro opibus. Eæ cum ex inuectis nuper sanctio-
nibus pelli, aut ablegari se à viris quotidie cerneret, vt est impotens ira-
cundiæ sexus, damnum & ignominiam non tulere: cœtibus habitis
con

A consensu per se perque communes amicos cum rege vehementer agere
insistunt; aduentitias religiones, durumque & horridum vitæ genus ab-
iiciat; præsentibus bonis & copia rerum quoad licet fruatur: neu incer-
tam spem futuræ felicitatis, tanto pretio, tantaque commodorum & volu-
ptatum iactura sibi emendã existimet. Hæc & alia eiusmodi blãdimenta
cũ neque Rex inuitus acciperet, & eadem tabe infecti permulti, ac præ-
sertim Regis filius Panfusus Aquitimus adiuuaret; breui maximum in di-
scrimen adducta Christiana tota res est. Obstabant sceleratis conatibus
fideles ac boni, vt numero inferiores, ita diuino præsidio & causa longe
superiores. Egregium vero se pietatis vindicem & assertorem præbebat
Alphonfus: patrisque miseratus insaniã; dictis factisque neophytos in
fide atque in officio continebat. Ad eum tollendum obicẽ, proceres ali-
quot Panfusus incensum iam regnandi cupiditate omni ratione fouere;
Alphonfum absentem variis criminationibus patri suspectiorem indies
reddere instituunt. degenerasse illum plane in externos mores; nihil iam
patriæ vel auitæ consuetudinis pati: Regem vero ipsum ita vel contem-
nere, vel odisse; vt in eius contumeliam artibus magicis, quas à Christianis
nuper acceperit; amnes exsiccet, vitiet fruges, atque adeo regias pel-
lices vltro ad se ipse pelliciat. Eiusmodi calumniis atque portentis cum
iuuenis innoxij famam ex composito quotidie lacerarent; zelotypum
senem, & in affecto iam corpore animi quoque viribus defectum, facile
perpulere, vt Alphonfum omni dignitate, honoribus, vestigalibus per-
summam iniuriam exueret. iacissetque porro in solitudine & squalore
circunuentus & proditus Dei seruus; ni diuino instinctu coorti quidam
ex optimatibus, regem aperte increpuissent, quod hæredem regni desti-
natum, stirpis maximum, eximia virtute ac pietate filium indicta causa
damnasset. Reputaret secum illius in arcendis hostibus præclara facino-
raz; in tuenda popularium concordia studium; in ipso Rege colendo pie-
tatem & fidem. dein videret, num tantæ indoli, tantisque laudibus cor-
sentanea essent, quæ ab inimicis ad inuidiam conficta; nimium patulis
auribus in animum demississet. Quin per idoneos viros in filij vitam &
actiones inquireret: ac perspecta demũ & cognita veritate, quod equum
videretur, & in reũ, & in accusatores, pro merito cuiusque statueret? Hi-
sce monitis quasi è veterno excitatus Rex, ac seipsum leuitatis inculans,
per summam dissimulationem quæsitis iis, quæ Alphonso obiecta erant,
cũ profus vana & commentitia comperisset; maxima bonorum gratula-
tione infontem filium in pristinum dignitatis & honoris ac gratiæ lo-
cũ extemplo restituit; consceleratos calumniatores, ne quid tale postea
quisquã auderet, perpetua notatos infamia securi percussit. Cuius tanti
tamq; insperati beneficij magnitudinem Deo acceptã referens, vt debe-
bat Alphõsus, multo etiam ardentius, ac liberius ad Christianã fidẽ tueri-
dam atque amplificandã incubuit. ac præter ceteras artes exterminãdis
gentium ritibus ad eam diem adhibitas; regno toto palã capite sanxit, ne
quis inanium Deorum effigiem vllam vel priuatim, vel publice coleret
haberetve. Quo edicto in rabiem efferati aduersarij, frequentes in re-

giam coeunt; ac tumultu per operas excitato, credulum ac timidum Regem in eam sententiam adducunt, vt, nisi reuocetur illico edictum, ingentem seditionem adesse non dubitet. Hoc ille timore correptus, continuo per celeres nuntios admonet filium, videat etiam atque etiã quid agat, quo progrediatur; neu peregrina ac noua religione mordicus retinenda, se suosque omnes in apertum capitis ac fortunarum discrimen obiiciat. Cum ille nihilominus in incepto perstaret, Deũque multo magis quam homines metuendos duceret; ira percitus Rex iubet Alphonsum ad se quamprimum venire. At ille, cum nascentis eius Ecclesiæ salutem in suo capite verti probe intelligeret; pericula belli excusando, variasque necestendo moras, tandiu rem distulit, quoad letali morbo implicitus patens, cum ægrum spiritum per multas curaciones in dies aliquot extraxisset; tandem superante medicamenta vi morbi, demortuus est. Interea Pansus, & sua ipse cupiditate, & improborum suasu, non dubia spe regnandi concepta, sollicitare promissis Æthiopas; blande singulos appellare; viuendi licentiam & libertatem ostendere; denique ad excludendum aperta vi fratrem arma & copias cõparare. Quibus de rebus, & de patris obitu, à Regina matre, quæ ab eiusmodi consiliis abhorrebat, certior factus Alphonso, quam maximis itineribus quam occultissime noctu Ambassam urbem ingreditur: atque vt primum diluxit, populũ magna rerum nouarum exspectatione suspensum ad concionem vocat. Ibi orsus à primo Lusitanorum in eas regiones aduentu; commemoratisque eorum in se, parentemque ac totam nationem promeritis; quod tales viros, tamque salutarem sibi traditam ab iis doctrinam grato pioque animo coleret, foueretque; iccirco se à fratre sectatoribusque ipsius toties insidiis appetitum, & per falsas criminationes fama, fortunisque spoliatum fuisse conquestus est. Pansum, viuo & spirante etiam tum patre, alienam hæreditatem spe & cupiditate impia deuorasse: eodem vita functo, iustum hæredem, quando per fas nequeat, per vim ac nefas à patrimonio arcere: si quid apud eos gentium ius, si quid vetustus regni mos, si quid etiam æternæ salutis ratio valeat; ne se maiorem natu, Regem legitime designatum, pacis ac beatitudinis omnium cupidissimum; iuniori fratri consiliis impiorum deprauato posthabendum existiment. Caueant vero etiam atque etiam, ne à veritatis oblata sibi diuinitus luce ad cæcas iterum tenebras delabantur: neu Pansu minas, paratasque ab eodem copias perimescant: Deum immortalem, cuius in eo negotio agatur causa, pro sua summa iustitia & bonitate, recte sentientibus affuturum. Hæc, & alia ad tempus accommodata, cum ingenti spiritu perorasset; tantus repente motus animorum est factus, vt incredibili consensu Alphonsum protinus Regem æqui pariter & iniqui consalutauerint. Quibus rebus confestim ad Pansum in suburbana castra perlatis; vt quam minimum spatij Alphonso ad comparandum relinqueret, cum his copiis, quas habebat, duplici instructa acie continuo infestus ad urbem aduolat. Neque perterritus ea re Alphonso; tum armatos, quos circa se habebat, pauciores quam credi possit (non plus sex &

triginta

A triginta fuisse Rex ipse per litteras publicas admodum religiose testatur) cum cæterã imbellem turbam, quæ ad regiam percussa metu confluerat; bono ac præfenti animo iubet esse. Deum verum, quem spretis falsis diis venerari instituerint, pro ipsis haud dubie pugnaturũ. Nec vana cecinit, vbi ad reli iactum est ventum, Christiani armati, inermesque sublato pariter clamore, IESVM Deum, & Sanctum Iacobum, ex disciplina Lusitanica ingeminant. mirum dictu: ad eas voces, tanquam cælesti fulmine afflata prior acies, cum aliquandiu artonitæ similis fluctuasset, terga postmodum vertit: cumque eandem trepidatione pauoremque subsidiis intulisset, turbatis eo impetu ordinibus, conuersisque illico signis, effusa omnes fuga saltus auios & nemora petiere. Hanc tam incredibilem victoriam, ac plane diuinam, alia non minus admiranda subsecuta res est. Cippus erat in syluis, captandæ cuiquam feræ paratus à venatoribus. in eum cippum cursu præcipiti cum se Pansus per imprudentiam induisset; corpore toto grauiter confauciato sic hæsit, vt explicare se inde nulla vnquam ratione valuerit. Comprehensus, & in custodiam traditus, frustra nitente Alphonso conseruare germanum fratrem, & ad Christum adiungere; in pertinaci mentis duritie, & voluntaria cæcitate miser animam efflauit. Longe melius & saluti, & existimationi suæ consuluit is, qui Pansu ductabat exercitum. siquidem è fuga retractus, cum sibi necem instare minime ambigeret; misit qui Regi demisse nuntiaret; non deprecari se mortem, quam suæ temeritati debitam præclare nouit; id vero omnibus votis expetere, obtestarique, ne se absque fidei Christianæ mysteriis ex hac vita excedere pateretur. ipso congressus initio, circa Alphonsum apparuisse viros humana specie angustiores; ipsius, quam Lusitani adorarent, Crucis nota distinctos; clarissima circumfusus luce, vultu acerrimo præliantes: eo nimirum viso Pansu milites ingenti horrore perfusos, extemplo se in fugam dedisse. itaque sibi non esse iam dubium, quin, præter Christianorum Deum, nemo vel in terris, vel in cælo colendus adorandusque sit. Neque aspernatus est resipiscentem Alphonso: quin potius clementer accepto, & per baptismum in Christianos relato, vitam & incolumitatem ea lege concessit; vt purgando in posterum verrendoque Sanctæ Crucis templo cum suis operam daret; & in mystici lauacri usum, pueros latices religiose conueheret. Ea victoria magnum rei Christianæ momentum attulit. regni possessione adita, & barbaris quotquot postea semet Euangelio opponere sunt ausi, perpetuo sclicitatis tenore superatis, Alphonso quinquaginta ipsos annos (tot enim deinde regnauit) hominibus verbo & exemplo ad omnem virtutem ac pietatem erudiendis, egregium & pastorem populorum, & vineæ Domini cultorem, ad extremum vsque se præstitit. Per idem tempus, quo Christiana sacra in Congum perlata sunt; eadem Regulus quoque Beniensem, Congo vicinus, ab Ioanne per legatum expetiit, Lusitanicæ magis amicitia ac præsidij spe, vt euentus docuit, ad opes imperium

imperiumque firmandum; quàm quo de suscipienda Christiana religio-
 ne seruo cogitaret. Quocirca sacerdotes ad eum summa Ioānis voluntate
 profecti, & ab auitis erroribus, ritibusque sacrilegis perditū hominem
 diu multumque reuocare conati, cum nihil omnino proficerent, Ioannis
 demum accitu in Lusitaniam irriti rediere. Lætioribus initiis, exitu etiā
 tristiore fuit alia per eisdem ferme dies Lusitanorum expeditio. In iis
 annibus, qui Æthiopiā occidentalem interfluunt, in primis nobiles
 duo censentur, Gambia, & Zanaga, cuius paulo ante meminimus. Sta-
 chirim Daratumque prisca dixerunt. Intra duos hæc flumina quicquid spa-
 tij longo procurfu in Arfinarium vsque promontorium desinit, populi
 tenēt ij, quos vulgo Ialophos appellat. Horum Rex, nomine Bemoinus,
 contracta cum Lusitanis amicitia, & crebris à Ioanne muneribus, nun-
 tiisque ad stipendia Christi sollicitatus, cum nihil tale ageret animo;
 Lusitani tamen Regis optima studia & spem variis promissis ac frustra-
 tionibus eludebat: idemque Christianos aduenas in primis amicè libe-
 raliterque tractabat; quod eorum commerciis ac societate suas opes non
 mediocriter augeri quotidie cerneret. Sed quod vitæ genus vt sequere-
 tur, nullis vnquam rationibus adduci potuit, id ipsum vt vltro exopta-
 ret, denique malo miserisque coactus est. Siquidem regno pulsus pro-
 pinquorum insidiis, cum illud frustra sæpe recuperare tentasset, victus
 aliquoties fugatusque, ad extremum in Lusitaniam exsul cū paucis per-
 fugit ad expertæ virtutis & beneficentiæ Regem; ab eoque suppliciter in-
 firmis precibus auxilium petiit, atque id quo facilius impetraret; baptizari
 cum suis (ij erant viri nobiles ad quinque & viginti) & Ioannem de Re-
 gis nomine dici se voluit. Celebratum est mysterium tertio Nonas No-
 uembris, anno post Christum natum millesimo quadringentesimo no-
 nagesimo primo, mira Pontificum & procerum gratulatione, & frequen-
 tia: exhibitique per eos dies publicè ludi, conuiuia, venationes, & specta-
 cula equestria: in quibus Ialophi desultoria arte, & agitando peritia, ita se
 admirabiles præbuere; vt Numidis ipsis (quorum in celeritate motuque
 corporis præcipua laus est) agilitatis palmam omnium iudicio consen-
 suque eripuerint. Siquidem tanta erant membrorum vel dexteritate, vel
 robore, vt equi incitatissimi ephippiis nulla omnino cursus intermissio-
 ne tum recti insisterent, corpusque circumagerent; tum repente infide-
 rent, dispositosque humi lapillos ad vnum inde colligerent; tum etiam
 momento desilirent, resilerētque. sub ea Rex neophytus Romano Pon-
 tifici per supplices literas rite obedientiam detulit: idemque in Lusita-
 niæ Regis ditionem iure beneficiario ac voluntaria deditioe concessit.
 ac se, modo amissa reciperet, Lusitanis ad interiores Libyæ Reges, &
 pretiosa metalla ducem fore professus est. Iamque exsul & nota pro-
 bitas, & afflicta fortuna, Lusitanum Regem & regni principes ad mise-
 ricordiam allegerat. quare idoneo subsidio adiuuandum hospitem ra-
 tus Ioannes, & insuper haud negligenda quæ ab eodem ad gloriam di-
 uitiasque proponebantur; viginti validas naues deduci, & omnibus re-
 bus ornari quam primum imperat. In eam classem, præter nautas &
 propugna

A propugnatores, Evangelici quoque præcones impositi, Aluaro Domini-
 cano, præfecto, & iustitiæ virtutis ac sapientiæ viro, quo Rex ipse ad sacras
 confessiones vti cōsueuerat. additi præterea non modo, vt in superiorem
 classem, fabri; sed etiam, ne materiæ inopia laborandum foret, cæmenta
 cum reliquo ædificationis instrumento iam enim Ialophi consensu Lusita-
 nus arcem ædemque sacrā in Zanagæ ripis, opportuno ad merces expo-
 nendas, imponendaque loco, excitare decreuerat. Verū tantus hic appa-
 ratus, ac spes non sine causa conceptæ, paulo post in irritum cecidere. Si-
 quidem delata iam ad Zanagam classe, & castello inchoato (cuius etiam
 num existant vestigia) Petrus Vaseus, cognomēto Bisacurus, qui classi cum
 imperio præerat, sine metu versantem in prætoriam nauem Regem Ialophum
 pugione confodit; vel fraudis ac perfidiæ suspicionibus incitatus, vel per-
 tæsus cæli folique: quod ibi paucis diebus complures Lusitani perierant.
 Regis morte cum à barbaris, tum à nostris valde tumultuatur; ac, ne quod
 gratius acciperetur incommodum, naues non paruo Ioannis dolore in
B Lusitaniam reductæ. Ita, maximi compendij rem, quæ & plurimos homi-
 nes Christo conciliatura, & Lusitanis ad interiora commercia, & incli-
 tas Libyæ aurifodinas aditum præbitura videbatur, vnus hominis ira-
 cundia momēto corripit. Veruntamen eius classis fama, bellicusque ap-
 paratus, & profugi Regis causa benigne suscepta, non parum ad Lusita-
 nici nominis dignitatem & commendationem in iis regionibus profue-
 re. quocirca & Christianis deinde negotiatoribus maior honos fidesque
 haberi cæpta: & à multis dynastis ad Ioannem oratores, cum muneribus
 missi, fœderis & amicitia causa. Itemque ipse litteras & nuntios destina-
 uit cum ad alios prænobiles Affricæ principes, tum vero ad reges Tun-
 gubutu, Mandingæ, Fullorum, & earum gentiū, quas vulgo Moses appel-
 lant, multis in rebus Christiana instituta sectantium, ac præsertim in no-
 minum impositione, quæ ferme à sanctis Apostolis mutuantur. Nam ad
 Christianorum Æthiopū sub Ægypto, seu Abassinorum Regem, qui Pre-
 tejannes dicitur, tenui fama & auditione duntaxat iam sibi notū, propter
C pestilētes terrarum tractus, & noxia animalia, & vastas solitudines inter-
 iacentes, cū id vel maxime cuperet, ex ea parte adspirare non potuit. Cæ-
 terum hæc tam lætis rerum exordiis breui rota pæne Europa vulgatis,
 Lusitanum nomen magna vbique in admiratione esse, celebrari omnium
 linguis: nauigandi scientia & gloria Græcis, Phœnicibus, Carthaginensi-
 bus anteferri. cuius laudis æmulatione incensus. Christophorus Colum-
 bus Ligur, ingentis animi vir, & rei nauticæ in primis peritus; ex astrono-
 mica disciplina, & nonnullis veterum monumentis, eodem fere tempo-
 re statuit, trans noti orbis terminos magna terrarū spatia etiam in occi-
 dentem patere; dein, experiundi & cognoscēdi studio, quod sine magno
 apparatu ea res tentari non posset; Lusitano ante omnes Regi eam expe-
 ditionē suavit; suamque in id operā & industriā enixe detulit. A quo re-
 iectus tamquam inania & fabulosa afferret, ad finitimū Castellæ Regem
 Fernandum eodē consilio sese contulit. Ibi cum nihilo magis audiretur;
 inuicta quadam animi pertinacia, totum ferme septennium, vorando

repulfas,urgendo, instandoque per se, & per amicos; tandem aliquando D perucit; vt in eam inquisitionem tria sibi regio sumptu adornata nauigia ad Hispalim oræ Bæticæ præberentur. Cum iis in Atlanticum Oceanum egressus, Canarias primum insulas petiit. Inde continua dierum aliquot velificatione in occasum prouectus; insulas apperuit nouas, quas ab re, quod primæ occurrisent, Principes nominauit: & exposito milite nactus atrifodinas, loco idoneo castra cõmuniit: relictoque ibi præsidio, incolas ferme duodecim, & alia inuentæ eius regionis argumenta secum in Hispaniam reuexit. Eâ res, quo minus erat in spe, eo maiorem Fernando Regis, & aulæ vniuersæ attulit voluptatẽ. Ioannes contra, dolorem hauri modicum ex eo percepit: vel quod efflorescenti tum maxime ad maritimæ rei gloriam nomini Lusitano, partum ab aliis in eodem genere decus offereret; vel quod relicto sibi à maioribus inclyto nauigationis iure spoliari, & vasti Oceani possessione pelli, quodammodo videretur. Ergo ad exigendos è Principibus insulis Baticos, easque in Lusitanam ditionem afferendas, de procerum sententia, classẽ instruere quamprimũ aggressus est: ea re cognita Fernando mirari magnopere, cur ab Rege socio & amico, ignoti maris inuestigatione, præsertim quam oblatam ille reiecerit, arceatur. cumque super ea re nuntij, & iuris interpretes vltro citroque frustra cum litteris commeassent, postremo Fernãdus ad reuocandum ab ea mente Ioannem legatos viros primariqs misit duos: & qua erat solertia, si minus ab incæptõ abducere illum possent, certe per varias causas rem cõsulto iussit extrahere, dum Columbus, qui in eadem loca maiore cõ apparatu renauigauerat; de concepta spe auri, argentique & opum aliarum, certiora & exploratiora perferret. Non sefellit Ioãnem astus: & dum legati sedulo tempus terũt (vt erat egregie facetus) legationem eã neque caput, neque pedes habere dixit: cauillatus oratores ipsos; quorũ alter è crure claudicaret; alter, ab insito fastu leuior & elatior haberetur. Interea Fernando magno suo compendio fœdus cum Carolo Galliæ Rege pepigerat: secundisque eius rebus cõmotus Ioannes, omisso belli consilio, non recusauit quominus disceptatore totius controuersiæ F vterentur Pontifice Romano, qui tum erat Alexander VI. eo nomine. Is, cognita regũ causa; ne quãdo lis ad arma deduceretur; vltra Hesperidum insulas ad trecẽtesimam fere leucam & quadragesimam ducto à Septentrionibus ad Australem polum circulo; totum terrarum orbem ex æquo bifariam secuit. Quæ pars vergebat in orientem, hanc Ioannes, facta sibi ob iuris antiquitatem optione, desumpsit: occidua Fernando relicta. Ex eo tempore in peruestigandis ignotis regionibus ab Lusitano, & Castellano mira vtrinque virtute certatum est. & Fernandi Carolique Cæsaris auspiciis, idem Columbus, alique deinceps immortalitate dignissimi viri, ad occasum meridiæque immania terrarũ spatia, cum incredibili prouentu auri & argenti, subinde patefecere: quo maxime subsidio Castella postmodũ tantos tãque assidus terra mariq; sumptus prope infinita pecuniarum erogatione sustinuit. At ex Lusitana parte, superiorum ducum laudem non adæquasse, modo, verumetiam superasse visus, è Ioannis familia

A familiaribus egregia fortitudine & cõstantia vir, Barptolemæus Diazus. huic, non modo cum ventis & mari, sed etiam cum sociis naualibus diu luctandũ fuit, nauigationis longissimæ tædio fessis, & reuersionem quotidiano conuitio efflagitantibus. quorum ille cum ferociam, & expostulationes prudentia ac lenitate sedasset, Cani columnas longo interuallo transgressus, insanum terræ proiectum denique patefecit: qui ab interiore Æthiopia per directam longitudinem leucas amplius sexcẽtas in meridiem excurrit. neque tam portentosa magnitudine, teterrimisque insuper tempestatibus deterritus est, quominus promontorium flecteret; ac totum terrarum orbem magnanimis & experientibus viris peruium demonstraret. Hoc tam felici ausu peruẽtum ad insulam, quam sanctæ Crucis à Columna ibidem posita nominarunt, leucas vltra Cani limites omnino trecẽtas & quinquaginta. tum, deficiente iam commeatu; sexdecim fere mensibus nauigãdo consumptis, in Lusitaniam reditum est. cumque in explicando apud Regem itineris totius progressu Diazus ad descriptionem ingentis illius promontorij deuenisset (frontẽ Africæ nonnulli dixere) id que ob atrocissimas circa ipsum exortas tempestates, procellosum caput iure appellandũ affirmaret; quinimo, Bonæ spei caput esto; inquit Rex (quod illi deinde nomen stabile firmumque permãsit) quippe cum tanta ab occasu distantia, ac tã enormi in Austrũ procurũ, ad optatas Orientis opes, & Asiatica emporia Lusitanis digitum pæne videretur intendere. Sed quoniam commercij orientalis iterum iam incidit mêtio, quod Africæ maxime & Asiatici littoris nauigatione constat; locus postulare videtur, vt de vtroque littore breuiter, quoad instituti operis ratio patitur, explicemus. Ab Olisipone præter Gaditanum fretum in meridiem nauigantibus, ad læuam est Mauritania. inde magno ambitu curuantur littora per Autololas, & Icthyophagos populos (ea regio Guinea est) trans Cancri tropicum, ad vsque Pagelungos Æquatori subiectos, & Agefymbam, qui antiquis noti orbis est terminus: hosce vno omnes C vocabulo Hesperios Æthiopus, sicuti Eoos, qui oppositam Africæ partem tenent, præci cognominarunt. Dein, per longissima spatia, obliquo trans Æquatorem, & Capricornum excursu, ora vastam in prominẽtiam cuneatur. id Bonæ spei (quod diximus) caput seu promontorium est. hinc rursus in Septentriones longissimo tractu per immanes & obscuri nominis populõs Obios, & Cafres, & Madagascarem olim, nunc Diui Laurentij insulam, reflectitur littus ad nota iam antiquis promontoria Prasum, & Aromata: quorum alterum hodie Mosambicum; alterum à Prasõ quingẽtis leucis & quinquaginta distũctum, Guardafu vulgus appellat. is Africæ littoris extremus in Orientem est limes. inde præter duos inclytos sinus, Arabicum, & Persicum, quibus in modum peninsulæ felix Arabia cingitur, rectus in eam regionem traiectus est, quæ Indo, & Gange duobus clarissimis inclusa fluminibus, India nominatur. In hac montes à Caucafo ad Cori promontorium, quod Comorini caput incolæ vocant, leucas circiter quadringentas perpetuo in Austrum iugo porrecti, circumfuso Oceano ingentes oras efficiunt duas: quarum altera in

Occidentem obuersa, prænobiles vrbes continet, Calecutum Malabari-
ci regni caput, emporiumque nuper omnium frequētissimum, itemque
Cocinum, Cananorem, Goam, aliasque complures: altera in ortum spe-
ctans, à Comorino tractu per Bégala fines, qua Ganges in Oceanum in-
fluit, perque Pegusia, & eius tractus alia ditissima regna (quæ terrâ Ophir,
ac Tharsis quidam haud sane absurdis coniecturis existimant) desinit in
Auream Cherfonefum: qua in regione prænobile emporiū Malaca visi-
tur hodie. A Cori promontorio, ad Siciliæ freti similitudinem, exiguo ad-
modum spatio auulsa cernitur insula Ceilanū; quam grauis auctoꝝ Ioan-
nes Barrius Lusitanus multis rationibus Taprobanam olim fuisse cōten-
dit, ab ea obliquis in Auream Cherfonefum, & Cherfonefo vicinam in-
gentem insulam Somatram cursus est: quam geographorum vulgus Ta-
probanam putat. à Somatra portio adnobilissimas insulas plurimasque,
Iauas maiorem & minorem, Borneum, Bandam, & Molucas, & Le-
quios, & Iaponios tenditur, itemque ad continentem oram Camboiæ,
Ciampæ, Caucincinæ, ac Sinarum, vltra, Lusitanis incomperta nauigatio E
est. Harum autē regionum pleræque, longe alio atque Africa terra situ ac
feracitate, plurimis riguis, & sole cæterisque syderibus mire fauētibus, in
omnes mortaliū vsus deliciasque pro sua quæque natura varias fruges,
metalla, odoramēta, plantas, lapillos, medicamina prope ad certamen ef-
fundunt. quæ paulo ante hanc memoriā, certis emporiis admodum vili
cōcepta, Mahometani ferme, Iudæi ve institores, vel sinu Persico, in Com-
magenem, & Syriam, vel Arabyco ad vrberum Heroum Suezianam, atque in-
de camelis Alexandriam conuehebant; Ægyptio Sultano, qui tum iis re-
gionibus imperabat, pluribus locis persoluto portorio: quæ res Méphit-
icum ærarium magnis quotannis pecuniæ accessibus augebat. Hæc adeo
quæstuosam negotiationem Ioannes, ducum suorum peritia & felicita-
te inuitatus, omni spe sibi enitendum existimauit, vt, si qua posset conti-
nuato per Oceanum cursu, ab Ægypto, Syriaque in Lusitaniam auertet-
ret; non solum vt, ingenti Lusitanicæ rei incremento, Christiani nominis
hostiū vectigalia quam maximis efficeret detrimētis; sed multo etiā ma-
gis, vt eadem opera pluribus locis Apostolicam disciplinam vel vetustate
iam absoletam renouaret, vel ad id tēpus incognitam, Deo adiuuante, per
administratos idoneos institueret. cōstanti quippe didicerat fama, nō pau-
cos in Oriente superesse populos, partim qui simulacra ex vetere gētium
errore adorarent; partim etiam, qui acceptum à Christi nuntiis Euange-
lium, & sanctissima bene viuendi instituta, sed tempore procedēte mul-
tis deformata vitiiis, vt cunq̄ue retinerent. In iis, Æthiopum orientalium,
seu Abassinorum, cuius modo meminimus, Regē, Christi cultorem qui-
dem illum, veruntamen à Romani Pontificis auctoritate disiunctū, cum
Ecclesia Catholica in gratiam reducere vehemēter optabat: simul etiam
ratus, quòd lōge lateque imperaret, fore vt eiusdē opibus auxilioque adi-
tus sibi ad Regū Indorū amicitia, & expectata commercia patefieret. Hoc
ille consilio certos homines per mare nostrum ad explorandas Indicas,
& Æthiopicæ res destinauit, qui, ob sermonis incertiam, rei difficul-
tate

A rate deterriti, cū Hierosolymis infecto negotio rediissent; duos denique
Arabica lingua bene peritos, Petrum Couillanium, & Alphonsum Pai-
uam eiusdem rei causa dimisit, cum eiusmodi mandatis ac litteris, vt alter
alterius prouinciam, si res ita ferret, posset accipere. ij, Alexandriam dela-
ti, Memphim inde mercatorum habitu petiere. atque ex eo loco per ser-
monis Arabici symbola cum se Mahometicis viatorū turmis facile mis-
cuissent; ad Arabici littoris urbem Elanam, hodie Torum, trāsitu Hebræi
quondam populi insignem, ac denique Adenum (id oppidum sub ipsas
Arabici maris fauces est munitissimum, Maddena gens olim dicta) inco-
lumes peruenere. Ibi, cum ad læuam esset India, ad dexteram Aethiopia;
sic inter se munera partiuntur, vt alter Abassinum adeat Regem; alter In-
dica perlustrat emporia; ac rebus demū peractis, Memphim rursus ambo
conueniant; hæc inter eos neutro discrepante condita. verum à digressu
lōge dispar fuit vtriusque exitus. Pataua in Abassinis profectus, ante quam
regiam attingeret, incertum quo genere leti defunctus est. at Couillanius
B felici nauigatione ad Indos delatus, totam illius commercij rationē pro-
be compertam in commentarios retulit: ipsa vero Indica emporia, Goam,
Calecutum, Cocinū, & cætera suis quæque locis in hydrographica mem-
brana ex fide adnotauit, quam à Ioanne Rege in id ipsum acceperat. inde,
cū per Arabicum Oceanum in Africam traieisset; ab Aromata ad Pra-
sum promontorium, & Rapti hodie Sengi fluminis ostia, & Melindem, &
Quiloam (cui Raptæ olim nomen) & Sofalam littoribus peragratis, par-
tim ex consentiente nautarum testimonio, partim ex incolarum capilla-
tura & colore, Hesperiorum Aethiopum haud absimili, in eam sententiā
est adductus, vt oram ad Bonæ spei promōtorium pertinere & circumna-
uigari posse procul dubio crederet. quibus rebus mirum in modum ala-
cer, & reuifendi locij cupidissimus, cum ad præfinitū tempus Memphim
se contulisset; repente ab amicis fit certior, Patauā ipso profectio-
nis initio diem obiisse. perculsus tam inopinato nūtio Couillanius, licet in patriam
redire vehementer optaret; tamen, quod præclare meminerat quāto Ioā-
nes rerum Aethiopicarum studio teneretur, suas vel rationes, vel deside-
rium regis voluntati posthabere constituit. in præsentia ad eum de Patauæ
obitu, deque sua peregrinatione perferibit: se India explorata, littus etiā
Aethiopicum ad Sofalam vsque, aurifodinis prænobilem terram cum cu-
ra lustrasse: nec sibi esse dubium, quin ad Bonæ spei promontorium ora
continens protendatur. id adeo, tum ex fama sermoneque hominum; tum
è cosmographica, & nautica ratione constare. sibi esse in animo, quando-
quidē Patauam in ipso rerum aditu mors oppresserit, eius vice in Aethio-
pam reuertī, vti, Deo bene iuuante, inita cum Abassino societate, cog-
nitioque illius imperio & institutis, cūcta postmodum certa ipsemet in Lu-
sitaniam referat. interea ne desisteret Ioannes cæpta, fidenter, ac strenue
prosequi. nauarchos circumuectos iam extremum illud Africae promon-
torium; haud ita difficili negotio (paululum modo adnitantur) ipsismet
Quilois vel Melindiis ducibus in Indiam vtiq̄ue peruenturos. rem esse
gloriae pecuniæque plenissimam. Hæc litteras & commentarios, nauti-
C 3

camque membranam cum Hebræis notis è Lusitania mercatoribus, qui D Memphi negotiabantur, ad Regem perferendas dedisset; ipse confirmato ad rem conficiendam animo, retro in Aethiopiã iter intendit. Imperabat Abassinis tum Alexãder, quintus ab Serfadeneghil, qui accisis à Turca iam opibus, regium nomen ac maiestatem vix atque ægre tuetur hoc tempore. is venientem ad se Couillanium, quanquam haud plane certus vera ne afferret, magis tamen propenso ad credendum animo benigne accepit, non mediocriter lætus à tam longinquo ac tam Christiano Rege societatem & amicitiam suam per nuntios & per epistolas expeti. cumque de Ioanne, deque aliis Europæ Regibus multa didicisset, remissurus iam cum litteris Couillanium, repente demoritur. successit ei lōge alius ingenio moribusque frater Nahu. is non modo Lusitanū Regem dignatus responso non est, sed ne ipsum quidem nuntium ad suos redire permisit. ita Couillanium, cum neque ex Aethiopia euadendi facultas, neque in Lusitaniam scribēdi occasio præberetur; ob diuturnam absentiam videlicet pro mortuo est habitus, quoad aliis demū è Lusitania missis eodem legatis (vt in loco dicemus) apparuit. Inter hæc Ioannes occultis virtutum facibus agitari; noctes inquietas exigere; oblatā sibi laudis æternæ materiem in dies attentius intueri; omnes vias rei perficiendæ conquirere. ast vbi eorum sermone, qui ex Aegypto venerant, & Couillaniij litteris ac rationibus animari se vidit; tum vero inchoatā nauigationem quātouis periculo sumptuque ad exitum perducere sine vlla dubitatione decreuit. Iamque in talem ac tantam expeditionem, ex ea, quæ tum erat copia, clarissimos destinauerat magistros ac duces; & contra sæuentis Oceani ferociam & impetum naues iusserat ædificari vel materiæ firmitate, vel structuræ genere validissimas; cum tantis interuenit conatibus mors, bonis omnibus atque ipsi præsertim Emmanueli, quem, Alphonso filio dudum extincto, Ioannes hæredem instituerat, admodum luctuosa. duplici quippe cognationis vinculo Ioannem attingebat Emmanuel: quod & Fernando Ioannis patruo natus erat; & sororem ipsius Eleonoram lectissimam fœminam Ioannes habebat in matrimonio. sed F præter hanc tantam necessitudinem, quod in regia propinquitate perrarum est, ipsum, à quo regni hæreditatem sine controuersia expectabat, ob singulares eius virtutes Emmanuel diligebat vnice: & annos ei quā plurimos, ac læta pariter omnia precabatur. quo etiam acerbius tulit, multisque & veris lacrymis profecutus est patruelis obitum. ac iustis demum funebribus illi ex maiestate regia persolutis, ad omnem regni administrationem, sed ad res præsertim Indicas acriter animum intendit. nam & in ipso ætatis robore, septimum & vigesimum agens annum, alacer in primis erat, & vegetus; & in studio laudis ac famæ nulli antecedentium Regum secundus; & eo maiore studio institutæ conquisitionis ardebat, quod se ad tantorum periculorum, tamque diuturni laboris, ac diligentia fructus decerpēdos ab omni æternitate diuinitus destinatum esse propemodum cerneret. Ac nihilominus, ne sibi, præsertim initio regni, nimium præfidere videretur, in consilium super tali tantaque

re proce

A re proceres, ac seniores adhibuit. In eo conuentu sententiis valde certatum. Erant qui nauigationes longinquas in vniuersum improbarent. si rem nauticam experiri placeat; sat ampla & nota in propinquo maria patere. sin (quod forte magis è communi re sit) victui ac frumentationi consulere; ex alienis regnis, atque adeo ex ipsa Germania colonos in Lusitaniam in id ipsum accitos. Quin Curucensis, & Lauranus ager, ac tota illa inter Eboram, Tagumque spatiosa planicies vel vitibus conferenda, vel vbi liceat aratro proscindenda plebi desidiosæ atque inopi diuidatur? sin belli gloria sollicitet animos; hæere pœne in visceribus Mauritanam pestem, ex qua nouæ in singulas horas insidiæ, latrocinia, cædes, calamitates immineant. longe profecto vtilius tutiusque in proximos Christi hostes, quàm in remotos & innoxios populos, certo cum damno, ac periculo, incerto vel exiguo cū emolumēto Lusitanica arma posse conuerti. octogesimum iam annum per assidua naufragia immanesque sumptus tot classes in Austrum nauigare. quid inde nisi vilissimos Aethiopas, Lusitaniam onera vterius quam ministeria, & ebur inutile, & friuola palmæ folia reportari? Nam quod de aurifodinis fama increbuerit, verba profecto regulos dare: quibus importari nouas opes, & solitudines exultas, ac totius illius tractus pestilentiam frequentari vehementer expediat. Proinde ad Lusitaniam decus, & rem tuendam augendamque, dispersas regni vires contrahat; finitima remotis anteferat bella; vel, si ad agriculturam domestici pœniteat soli; præpingues potius Mauritaniam glebas, & frumentarios campos, quam aut Asiae inaccessa commercia, aut sterilem interioris Libyæ arenam, & squalentia deserta respiciat. Alij contrà: neque susceptos ad eam diem labores ac sumptus, qua dignitatis, qua compēdij nomine, irritos fuisse (quod ipsum frequentes ab ignotis etiam Regibus legationes, & vectigalium incrementa quotidiana testentur) & nouam hanc India conciliandæ diuinitus oblatam occasionem, eiusmodi esse, vt non modo sine magno detrimento, verum etiam sine summo dedecore omitti non possit. scilicet diuini spiritus virum Henricum illum, tanta animi C magnitudine, præclarum hoc iter ingressum, ac tanta perseuerantia spretis iniquorum obtrectationibus, tantam gloriæ segetem posteris reliquisse; ac deinde Alphonsum, & nouissime Ioannem ipsum, qua virtute, quo consilio Reges: toto impetu eisdem institisse vestigiis; vt in ipso demum Indiae pæne vestibulo, Emmanuel successor, viris, opibus, ætate florentissimus repente deficeret. in magnis arduisque negotiis non esse res illico ad calculos reuocandas: vbi conatus ipse, vt votis minime respondeat euentus, apud æquos tamen rerum æstimatores loco successus ac præmij sit. Pergeret porro felix quo numen tantis tamque apertis significationibus duceret. neque à tam laudabili cæpto abduci se cuiusquam ignauia, seu cunctatione pateretur. Media fuit multorum sententia: quibus non tam dimitti contracta iam, & instituta commercia, quam nouis quarendis instituendisque modum tandem aliquando imponi placebat. Quid enim à tanti Regis tum prudentia, tum dignitate magis alienum esse, quam partis iam ita multis, vt cōseruari vix possint, incertas captan-

tem spes,

tem spes, nouis quotidie ventis, tempestatibus, vadis, aestibus, atque recessibus bellum indicere? & inexplebili curiositate alias atque alias oras nullo propemodum fructu vel operæ pretio perscrutantem, cum rerum natura pugnare, & ipsa denique mundi claustra velle perumpere? Frequentes procellas, crebra naufragia, imminutam Lusitaniæ sobolem, voraces classium impensas, & super hæc, infinitam itineris longitudinem reputaret animo. quæ ipsa vt maxime Deo fauente vincantur, & flatibus, vndisque obsecundantibus, perueniatur in Indiam; ecquid tandem spei sit, occupata iam ab antiquis, ac proximis negotiatoribus mercimonia, ad ignotos & alienigenas traducendi? Quis porro præstet, potentissimos Indiæ, Syriæ, Aegyptique (vt de reliquis taceatur) dynastas ac reges, vbi per aduentitios commeatus, portoria sua, reditusque imminui senserint, quietem acturos? quibus, si damno vel dolore irritati ad arma cõsurgant; vix Europa tota coniunctis viribus, nedum Lusitania sola, possit obistere. Nam quod nonnulli maiorum in hoc genere studium & contentionem opponant; neque Henricum ad Indiæ regiones adspirasse vnquam, & Ioannem adulatorum blandimentis potius, quam suo prope ingenio, in hæc vigilantium somnia verius, quam consilia inductum. quæ quoniam intempesta morte oppresserit Deus immortalis; videat Emmanuel ipse, integris etiam tum viribus, quid agat: neu per inanem fiduciam ea suscipiat, à quibus cum leuitate ac damno postmodum cogatur absterere. Hæc & alia id genus cum & ij, qui in consilio aderant, & cæteri, vt fit, pro suo quisque sensu loquerentur; plus tamen apud regem & decoris audium, & fidei propagandæ studio incensum, honestas, & pieras, quam metus aut diffidentia valere. Cæsa, & conuecta iam ante materia; naues in præsentia duntaxat quattuor ad explorandum agiles, ad tolerandum firmas, delecto milite, nauta, commeatibus, tormentis instrui: & quantum humano consilio prouideri possit, contra omnes casus quã diligentissime optimeque adornari iubet. Prætoriam inditum est nomen à sancto Gabriele, non sine causa: vt quæ ex orbe nostro ad antipodas viam Euangelio muniebat; sub tutela præsidioque lateret Archangeli potissimum eius, qui primus è cælo terris olim attulit Euangelium. huiusce nauis. cursum regebat Petrus Alanquerius, qui aperiendo Bonæ spei promontorio paulo ante interfuerat. Secundam Archangelo Raphaeli, viatorum duci ac tutori dicarant. Paulus Gamma præerat. nauclerum habebat Ioannem Conimbricensem. Tertiam Nicolao Cælio nauarcho, Petro scholastico gubernatore, incertum vnde, Berrium appellabant. Quarta, sine milite ac sine nomine, vehendis duntaxat in supplementum cibariis, à Consaluo Nonnio Gamma domestico ducebatur. Propugnatores in vniuersum & nautæ, centum & sexaginta non amplius explebant numerum. iis omnibus ab Emmanuele præficitur summa cum potestate Vascus Gama Pauli frater, singulari prudentia ac fide, & quod caput erat, inuicti animi robore vir: cuius patrem Stephanum, nuper vita functum, Ioannes Rex ad munus id ipsum iam ante delegerat. Huic, præter mandata & litteras ad Indiæ reges; Couillanij quoque membrana, & cõmmētarius attributus.

Agebat

Agebat eo tempore Emmanuel in oppido Transtaganò, quem Montem maiorem vocant: huc euocatum Gammam, & socios, in magna procerum corona, magnificis promissis, & pia in primis & graui oratione, ad talem & tantã expeditionem est adhortatus. dein vexillo Crucis per intimum scribam publicè expanso; nixus genibus Gamma solenni ritu in Regis verba iurauit. eodemque accepto vexillo, plenus bona spe & miro nauandæ Regi operæ studio incensus, Olisiponem vna cum comitibus petiit. ibi in MARITIMÆ Virginis æde, quam ad fauces portus olim Henricus in id ipsum exstruxerat, sacris omnibus ad propitiadum cæleste numen rite procuratis; præeunte cum hymnis, & canticis agmine sacerdotum, nauarchi, & cætera turba cum ardentibus cereis, eodem ordine supplicantes, nudis pedibus ad scaphas vsque deducti. Mæsta cū fletu sequebatur ciuitas, quasi tam læta ciuium manus ad, manifestum exitiũ rueret. Ac quãdiu lætis de more vocibus, ac vario tympanorũ tubarumque concentu anchoras molliuntur, rudentes expediunt, & reliqua munera certatim obeunt nautæ; miram hilaritatem vultu præ se tulit Gamma, sociique: ast vbi solutis anchoris, ac sublatis iam antenis, vltimum signum profectiois insonuit; tum vero mutuo conspectu partim integratæ, partim coortæ omnibus lacrymæ: nec modus fuit, quoad vehementior Boreas naues in altũ prouectas ex oculis abstulit. Id accidit anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo, ad vij. Idus Iulias; anni tempore (vt postea compertum est) minime idoneo. Veruntamen regente cursum Deo; paucis mensibus ipsum Bonæ spei promontorium præteruecti, ad aquationem, quæ dicitur Sancti Blasij, peruenere. Auctorem habeo, circa id promontoriũ atrocissima tempestate iactatos nautas reditum in patriam exposulasse: cum nihil suadendo, rogandove proficerent; de coercendo per vim præfecto agitasse consilia. Ea re cognita, magistris vincula iniecta; Gammam ipsum gubernatoris officio egregie functum. Alij minime spernendi scriptores, neque ita periculosam eam navigationem fuisse referunt; nec vllius in Gammam conspirationis meminere. Vt cunque res habeat; ad eum, quem dixi, locum appulsi, vagantes in littore Æthiopas clitellatis infidentes bobus opimis; & festiuo tripudio, & fistularum cantu se oblectantes vident. Adhibiti contestim interpretes, cum nullum sermonis commercium reperirent, partim nutibus, partim æreis crepitaculis, vitreis globulis, aliisque id genus crepudiis, quibus mirum in modum capitur gês; ad pecora bouesque inuicem permutandos alliciunt. Quo in negotio cum se admodum difficiles præberent barbari, rixa (vt fit) excitata, ne gentẽ plane abalienaret Gamma vela fieri statim imperat. Saeva inde procella iactati, vltra Diazij terminos leucas circiter quinque, ad Planas quas vocant insulas processere. Ex eo loco, aduersis aestibus admodũ retardantibus, lente rursus ad oram Zanguebaris appullere ipso Christi die natali: ex quo litus id Natale appellatum. Ex eo littore flumen ingens in Oceanum euomit se: quod aquandi causa ingressi festo Epiphaniæ solenni, Regem flumen ex eo dixere: & quod ab incolis admodum amice benigneque tractati sunt, ei

D

Aquatoni à Bona pace inditum nomen. Quintum diem Gamma ibi moratus, mira cum barbaris familiaritate contracta, discessit. ac propter concitacionem æstum veritus ne qua in vada ferretur; adeo longe à continenti cursum tenuit, vt & Sofalam regionem, & Fluenta promontorium noctu per imprudentiam præterierit. Inde reflexo iteru ad continentem itinere, conspicatus nauigia, palmeis velis vasti amnis ostium inuehi, subsecutus, accolæ reperit minus iam atro colore, & cultiore vestitu, & Arabici sermonis nonnihil peritos: à quibus, Fernando Martinio interprete, accepit, haud procul, eiusdem fere magnitudinis naues, albosque homines commeari solitos. quæ res, quod Indiam significare haud dubie videbantur, ob id loco ac flumini, Bona signa, nomē impositum, & amicitia cum barbaris inita, subductæ naues, & multis locis resectæ. Ibidem columna cum titulo Raphaelis Archangeli de more fixa. Cæterum, ne nimis lato successu Gama efferretur, multos ibidem ex eius comitatu, gingiuis horrendum in tumorem ac putredinem excrescentibus, sæda corripuit lues, quosdam etiam absumpsit, cuius causam tum in cæli grauitatem (quod è crebris æstuariis terra valde palustris & vliginosa est) tum in corrupta salisamenta, quibus iamdiu propter inopiam victitauerant; contulere. Mense iam, ibi per multa pericula exacto, solutis anchoris litus legentes, quinto die ad Mosambicum accedunt. Id oppidum insulæ Prasiæ cum tutissimo portu quamquam exiguo, situm in ipso flectentis se oræ cubito, à dextra Sofalæ aurifodinas, à læua Quiloā urbem habet insignē. & quamquam ob circumfusum æstuarium, sterili, & insalubri est admodum cælo, tamen in satis magnam frequentiam loci. opportunitate deductum est. Mahometani ferme tum inhabitabāt, Abrahamo Quiloæ tyranno subiecti; perque prætorem (xequem Arabes vocant) ab eo regebātur. Aduersus id oppidum, ad quattuor passuum millia, sunt insulæ, quæ à columna ibidem à Vasco posita, sancti Georgij nominantur. ad eas insulas cum Lusitani stetitissent, ab iis, qui à Mosambico explorandi causa prodierant, initio pro Turcis vel Saracenis habitis, facile cum xeque per munera & vinum, & scitissima faccari condimenta, quorum auidissima gens est, pacem, & amicitiam iniere. atque etiam duo in Indiam vsque nauium magistri mercede ab eodem impetrati. & omnis generis cibaria ab eundem suppeditabantur. at vbi per Abassinos quosdam Æthiops, qui pictas Angelorū imagines in Gammae nauis conspexerant, & cum eo de rebus Abassinis, deque religione fuerāt collocuti, Europæos, & Christianos esse vulgatum est, confestim hospitalitas omnis in odiū versa, & nostri telis, ac sagittis aquatione prohiberi capti. simul, accepta iam pecunia, perfidi magistri clam aufugere. Nondum apparuerant gētibus iis, nouæ subtilitatis & operis admirandi ballistæ, oblongum in tubum & aqualiter teretem ex ære fusili figuratæ quæ non funibus aut neruis intentæ singula mittunt spicula, sed inexcogitata prisca ratione, ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos cum incremento multiplici rapiendos, certo primū nitrati ac sulphurei pulueris modulo temperata, infertos dein ore patente ferreos ex arte globos, catenasque & alia obturamenta, fulminum instar flammis eluctatibus cum

A cum horrendo fragore contorquent. Eiusmodi tormenta complura Lusitanus de more disposita, & collibrata ad nauium fenestellas habebat. sed ab iis exercendis, ne perterritos metu incolæ abalienaret ab se, consulto abstinerat. Verum vbi fraudem, ac vim, & suos pæne circumuentos animaduertit; indignatione commotus, ex templo disploderet, magistris edixit. Illi sine mora exsequuntur imperium. ac primo videlicet fumus ater, & fumo intermicantia fulgura, & crebra tonitrua cælo sereno, attonitos defixosque rei nouitate barbaros tenuere. Ast vbi ante pedes prætoris ipsius, momento laceri & exanimis quattuor simul viri conspecti sunt; enimvero tum, quasi haud dubie infenso infestoque numine, correptis vndique ac pæne depressis turba nauigiis, lymphati amentesque in proximam continentem ex insula sese cuncti proripiunt. Inde prætor, animo vix tandem è summa trepidatione collecto, supplices ad Gammam oratores placandæ iræ, & sui purgandi gratia transmisit. si quid minus amice in hospites consultum sit, id suo consilio nequaquam esse factum. magistros qui mercedem fraudulenter abstulerint, iam non esse in sua potestate, quod alter in auia & interiora se abdiderit; alter subitis machinarū ictibus sæda laceratione discerptus, perfidiæ pænas luerit. Sed & integram mercedem se Gammae redditurum, & alium ipsorum loco magistrum suffecturum, nauigationis Indicæ peritissimum. Gamma, quod pluribus disceptandi tempus non erat, remissa mercede, magistrum accepit, multo etiam prioribus nequiores: quippe, vt à Mosambico profecti sunt, ita instituit iter, vt nauigia in periculosas quasdam ac desertas impulerit insulas; facile confusus, ob natandi peritiā se noctis silentio, vt alij duo fecerant, quæsurum. sed intētius custoditus, fraude comperta, vapulauit egregie. ob id insulæ Verberati appellatæ. Quo ille supplicio magis etiam efferratus, Lusitanos perditum ire omnino constituit. ac per summam dissimulationem, quasi plane respiciisset, composito ad omnem aequitatem ac summisionem sermone vultuque, urbem Quiloam ait esse in propinquo, rerum omnium copia refertissimam, & Christianis Abassinis, atque Indis frequentem. quando ad Mosambicum res non conuenerit; ibi Lusitanis, omnium generum cibaria, mercesque Indicis haud inferiores, summa populi voluntate affatim suppeditatum iri; præterea, cursum ex eo loco in Indiam esse certissimum. Hoc ille artificio mendacisque Gammam in vltimum exitium pæne impulit. iam enim de strage ad Mosambicum edita Quiloam peruenerat rumor. nec dubium erat, quin si eo ventum esset, ciuitas armis virisque potens, ac Mahometicæ superstitioni addicta, & insuper damno ad Mosambicum accepto irritata, communis doloris graues pænas à Lusitanis exactura esset. auxilio suit vehementior aquarum impetus, quo præter Quiloam abreptis nauibus portum occupare non licuit. Ea spe deiectus Æthiops, tamen à malitia non discedit. Cum nostros omnium rerum inopia valde laborare intelligeret, quoniā Quiloæ accessu prohibiti sint, Mombazam urbem docet non longe abesse, in qua multi etiam Christiani versentur, & omnia ad victum cultumque necessaria abunde suppetant. Si Vasco placeat; propediem se duce naues in

optima statione futuras. Nec recusauit Gama, partim rectoris suasi, partim etiam vltima pæne iam necessitate compulsus, ad urbem appropinquanti, vt nuper ad Mosambicum, sic ibidem obuiam proditum à Regis exploratoribus, qui ab insidioso cursus rectore clam in nostros incitati; simulata beneuolentia, ad Regé redeunt; ingentis prædæ occasionem oblatam demonstrant, modo intra portum aduenæ perducantur. Haud surdis auribus dicta, omnibus blandimētis, muneribus etiam, iubet Christianos ad commercium, & hospitium benigne inuitari. Paschalia tum aderāt festa: & paulo ante ad iusulam sancti Georgij ara excitata, Lusitani, expiatis confessione criminibus, caelesti pane sese munierant. Quo etiam maiorem in tempore diuinam clemētiam opemque sensere. quippe ipsas iam portus fauces intrātibus, ex vrbe permulti cum ficta gratulatione, & concentu obuiam prodierāt; ac sine armis in naues accepti, ouantes lætique certo ac præsentī iam lucro nostros perfida simulatione ad omnem hilaritatē inuitabāt; cum nouum subito periculum, parato iam exitio nihil tale suspicantes Lusitanos eripuit. Dum enim ad auram excipiendam, Gammae nauis tardius circumagitur, veritus, ne illam in proxima vada æstus abriperet, magno repente clamore iaci anchoras iubet. quā ad vocem cum naturalis turba huc illuc præceleri festinatione discurreret; rati proditores detectas insidias, vt est omnis malitia suspicax & meticulosa, illico è nauibus in subiectas lintres certatim cuncti cū ipso proditoris magistro desiliunt, & fugam capessunt. ac tum demum Lusitanis fraus ac perniciēs patuit. Gratia ingentes pro tam insigni beneficio superis actæ. & quoniam reliquum littus sat frequens vicis & oppidis esse dicebatur, Gamma cursu in Septentriones directo, postridie Mombazam aduentātia nauigia duo Saracenorum intercipit. è quibus duntaxat tredecim (cum cæteri se in pelagus eiecissent) in potestatem venere. ij, ne locus iterum dolo daretur, separatim singuli interrogati, sine vlla variatione respōdent, in eadem ora celebre oppidū esse Melindem, rege in aduenas omnes mire benefico, in primisque hospitali. ibi nec instrumenta nautica, neque cōmeatum optimum, neque duces in Indiam defuturos. His rebus auditis, captiui benigne habitū; iisdemque regentibus cum ad Melindis conspectum ventum esset; quidam ex iis, vt videbatur, auctoritate præcellens, munus adeundi regis, & conciliandæ amicitia, sibi deposcit: & Gammae permissu in urbem delatus, Lusitanorum probitate moribusque extollendis, & aliis ad tempus accommodatis rationibus, regem, satis per se ad officium humanitatemque propensum, facile in aduenarum cupiditatem & amorē impellit. Dein, biduo nuntiis & xenis vltro citroque mittendis insumpto, Gamma, ne regi diffidere videretur, in portum lecto nauium ornatu concinentibus tubis inuehitur. Huic obuiam regis filius natu maximus (nam pater morbo senioque implicitus decūbebat) cū honestissimo comitatu profectus, in scapham, quo Gama excipiendi eius causa descēderat, hilari vultu maniliens, peregrinū arctissime familiarissimeque cōplectitur. inde cum alter ab altero multa per interpretes amice admodum quæsiissent; petere atque orare institit, vt ad parentem iacentem in lectulo adire ne grauari

A grauari id fore seni gratissimum se interea apud naues cū paruo filio pro obſide remanſurum. Ad ea cum reſpondiſſet Gamma, ſui regis mandato prohiberi ſe quominus exſcenderet; nobiles duos è comitatu pro ſe in urbem miſit: quibus rex cum cæteris valde ſe comem & honorificum præbuit. Præterea, de perito itineris duce magna regis voluntate impetratum: atque illi viciffim Gamma tredecim, quos dixi, captiuos benigne donauit. quibus officiis, & mutua beneuolentiæ ſignificationibus, hoſpitiū noui iure magis magisque firmato, ea denique lege Gamma diſceſſit, vt in æditu polliceretur ſe illac iter eſſe facturū, quo regis Legatos ad Emmauelem honoris & amicitia causa tranſueheret. A Melinde ad Malabaricum Indiæ littus leucarum ferme ſeptingentarum traiectus eſt. id ſpatium altero & vigeſimo die feliciter emenſi, tanta gratulatione ad Calecuti orā acceſſere, quaſi tranſactis iam rebus incolumes ad patrios lares & incunabula rediiſſent. Iulio ineunte Oliſipone ſoluerant: menſibus ferme vndecim in itinere inſumptis, circa Maij exitum in Indiam deferuntur, perin-

B commodo ſane tempore. etenim in iis regionibus cū alia multa admiranda; tum illud in primis omnium phyſicorum ingenia ſuperat; quod in eadem cæli plaga, pari ſolis acceſſu reſeſſuque iisdem anni mēſibus, ab ortu trans Gatis iuga, quæ recto ad Cori promontorium excuſſu, quemadmodum ſupra demonſtratum eſt, totam Malabaris lōgitudinem interſecant, æſtas ac ſiccitas; ab occaſu cis Gatem hyems, & aſſiduæ pluuiæ ſunt. vt in tāta locorum propinquitate, quod ad rationem tempeſtatū attinet, iidem pæne populi ſibi mutuo antipodes videantur eſſe. Quam diuerſitatem, quæque de æquinoctiali circulo, ac torrida zona antiqui falſo opinati ſunt, & alia eiufmodi permulta, ſi quis apud ſe diligentius reputet; profeſto intelliget; omnia quæ in cælo, quæque in terris ſiunt, non ad neceſſitatem ſati, vel ad fortunæ temeritatē, verum ad vnius omnipotentis Dei liberam voluntatem ac prouidentiam eſſe referenda. Quo tempore Gamma ad Calecutanam oram eſt appulſus, in ea Malabaris parte, hyemis erat initium; cum altera, quæ ad ortum eſt, maximis iam tum caloribus æſtuaret. itaque licet periculofam admodum in ſalo ſtationem eſſe intelligeret; ſubeundos tamen portus, niſi ex Malabarici Regis auctoritate, nequaquam exiſtimauit. Is Rex in primis Indiæ clarus; perhibetur; ac potens: quippe quem cæteri eius tractus Reges principem ac ſuperiorem agnoſcunt, & patrio ſermone Zamorinum; id eſt Imperatorem appellant. is, quattuor ordinum homines habet in ſuo regno. dynaſtas ac ſatrapas, quos vulgo Caimales vocant. ſacrorum antiſtites. & procuratores; ij vetuſtiſſimæ originis & nominis Brachmanæ ſunt. rei hellicæ ſtudioſos è nobilitate duntaxat; qui Naires dicuntur. quartum obtinent locum opifices, & agricolæ. reliquum vulgus inſitorum eſt. magna ex parte Arabum, Periarumque & Aegyptiorum ex hæreſi Mahometana, & Iudaica; qui pretioſis mercibus admirabili ſolertia & peritia permutādis, ad amplas ferme opes pecuniæque perueniunt. Cæterum apud omnes præcipuo in honore Brachmanæ ſunt, patetque ea ſecta latiffime. horum ſcitis omnia publica & priuata ſacræ ſubiecta ſunt. hi caremonias & iuſta funebria ſuo arbitratu præſeri-

bunt: iidemque magno suo quæstu prodigia, sortes, auguria, & omina interpretantur. horum disciplina institutisque Reges ipsi imbuuntur. omnibus magnis paruisque in rebus mirandum in modum illis obnoxij. Sed non vnum est Brachmanarū genus. quippe alij liberis operā dant, viuuntque in hominum frequentia. alij cælibem agunt vitam, quos hodie proprio vocabulo Iogues appellāt: Gymnosophistas olim Græci dixerunt: ique partim longissime peregrinantur, stipem emendicantes; & victus vestitusque asperitate nacti existimationem ac fidem, eredulas hominum mentes portentosis mendaciis, variisque superstitionibus in fraudem impellunt; partim in solitudinibus auis, & subterraneis specubus durissimo vitæ genere, inedia, vigilia, nuditate, frigoris æstusque patiētia semet ipsi discruciant, abstinentque ab omni corporis voluptate ad certū annorum spatiū: quo exacto, in Abdutos (id nomen ordini) magna cum gloria referuntur. ij, tamquā humano fastigio celsiores, & omnium rerum licentiam adepti, nullis iam tenentur legibus, & in omni scelerum & flagitiorū genere impune volutantur. est etiam suus Iogibus rector maximus, qui vectigalia per ampla dispēsat; vocatosque ad se certis temporibus impostores, varias in regiones ad prædicanda impiæ vanitatis deliramenta dimittit. Hosce omnes, mirum quam densa in caligine, & quanta in veritatis ignoratione demersos diabolus teneat. Parabrammam nescio quē Deorum antiquissimum colūt, & ex eo filios tres: quorum in gratiam terna fila gerunt è collo suspensa. Multis præterea non hominibus modo, sed brutis etiam animantibus cælestes habent honores, & templa ædificant, quibus in prisca illa Romanæ vrbs magnificentia vix quicquam simile exstiterit. sane fanum est simio dicatum: cuius duntaxat pecori in victimarum vsum custodiendo, porticus miram in longitudinem excurrit, columnarum septingentarum è marmore, tantæ magnitudinis, vt Agrippæ columnas, quæ in celeberrimo quondam omnium Deorum templo Romæ visuntur, sine dubio adæquent. Elephantis etiam religionem numinis tribuunt: bobus autem, eo maiorem, quod hominum vita functorum animos in eam maxime belluam immigrare opinantur. Multos habent suarum superstitionum libros, magno labore studioque conscriptos, quæ non nihil ad veteris Græciæ fabulas, & auguralem Hetruriæ disciplinam videntur accedere. Hi libri ne in vulgus prodeant, cauent quam diligentissime; sed ex iis arbitrato suo depromunt, quæ ad populum decipiendum in concionibus, vel in priuatis colloquiis, contracto supercilio, & magna pompa verborum edisserant. Quamquam haud pauca superioribus annis à Brachmane quodam apprime docto, cum se ad Christum aggregasset, nostris hominibus prodita sunt; inque Lusitanum sermonem accurate conuersa, tandem ad me peruenerunt; meræ nugæ, & anilia plane deliramenta, quæ hoc loco ne leuiter quidem attigisse operæ pretium duxerim. ex quo facile apparet, quantum immortalī Deo populi debeant ij, quibus in tanta aliorum cæcitate, Christianam lucem aspicere datum est. Iam de sacrificiis, libationibus, cæterisque nefariis ritibus, quibus vel ad placandos commentitios Deos, vel ad expiandos mortuorum manes

vtuntur,

A vtuntur, singillatim exponere, vt superuacaneum, ita pæne infinitum sit. Atque hæc in præsentia de Brachmanibus. Naires autem, penes quos totius rei militaris est cura, vt septimum circiter ætatis annum attigere, teneri corpusculi neruis diu multumq; distentis, laxatisque compagibus, adhibita frequēti vnctione sesamini olei, per aliptas peritissimos ad agilitatem pæne incredibilem perducuntur. itaque velut exosses artus omnē in partem arbitrato suo torquere ac flectere; saltus retrorsum æque atque in aduersum longissimos edere; & in lucta varios nexus pariter implicare atque explicare condiscunt. Armis vero, à pueritia ad vltimam vsque ætatem, summa cura exercentur singuli ferme singulis, haud absurda ratione; quod ita persuasum habeant, neminem vnum simul pluribus posse rebus excellere. arma erant olim, hasta, sagittæ, gladius, clypeus: verum, post inuectas illuc recētiore hasce humani ingenij fraudes machinasque, totam conflandi, temperandi, librandi rationem ita percalluere, vt omnibus maioribus minoribusque tormētis, igneisque missilibus admodum scienter vtantur: iamque Indici sclopi, seu ferreæ fistulæ, & sulphureus puluis, longo interuallo Lusitanicis antecellant. Nudi, pube tantum velata, prælium ineunt: neque loricarum aut galearum onera patiuntur. hinc nostro militi pugna longe stabilior: suoque & armorum pondere vehementius in hostem incumbit. contra, illis maior in dimicando velocitas & concursatio. quinimmo plurimum in ipsa fuga præsidij est. obuersantes offerentesque vltro sese, vbi te iam iamque adepturum existimas, momento euanescent: rursus, cum procul abesse credideris, ab tergo se ostendunt. pari celeritate & sequuntur, & abeunt: & (quod vel in primis capitale est) haud incertiore ictu auerfi, quam aduerfi iacula dirigunt. Quod si ad cominus decertandum vel necessitas cogat, vel inuitet occasio; cæsim plerunque feriunt: bracteolis plurimis ad gladij manubrium annexis; quorum tinnitu numeroso ad Martem pugnamque incitantur: seque celeri vel prokursu in hostem inferunt; vel recurfu, cum opus est, repente subducunt; factaque testudine ita sub scuto se totos cōdunt, vt locus ad plagam nullus omnino pateat. & cum omnis multitudo Nairum viget in studio rei bellicæ; tum præcipua laus tribuitur certo militum ordini, quos Amocos vocant. ij diris execrationibus caput, familiam, stirpemque deuouent, ni illatas commilitonibus iniurias inuicem puniant. Regis vero necem tam obstinato animi impetu vlciscuntur, vt per media tela flammæque nullo plane vitæ respectu, ad cædem hostium ruant lymphati, amentesque, atque ob id ipsum vel maxime formidandi. itaque Indicæ militiæ id robur est: & pro Amocorum numero magis minusve potentes Reges existimantur. longe miserrima conditio est agricolarum, & opificum: siquidem præter quotidianas operas, quibus ægre sese familiasque sustentant; quod initio quisque fortitus est vitæ genus, in eo ad mortem vsque persistere cogitur: nec modo ad altiores vnquam gradus euadendi, sed ne ad alias quidem artes quæstusve se transferendi spes vlla relinquatur. atque id vetus esse institutum, patet ex Arriano, qui res item Indicas Græco sermone conscripsit. quare

vide

adeo contempti abiectique sunt, vt superiorum ordinum homines ne re-
 ctis quidem oculis audeant intueri. quod si in turba, vt fit, ad aliquem
 forte Nairem propius accesserint, male mulctantur: idque ne accidat, per
 antecedentes famulos turbam submouent Naires; & cum aliis; tum pre-
 fertim ad viarum flexus; se adesse clara voce denuntiant: tanta hinc no-
 bilitati superbia, tam barbarus inest fastus: atque, id est causa; cur Chri-
 stianam disciplinam pessime oderint, cuius præcipua laus in hominum
 caritate, animique moderatione consistit. Quæ Indorum contumacia eo
 minus videtur ferenda; quo sibi nobilitatis nomen impudètius arrogant:
 nam præter alia de decora quantavis claritati obscuranda; promiscua etiã
 inter singulos ordines coniugia sunt, vagique ferarum more concubitus:
 incerto omnes patre nascuntur; & ad sororum filios, vt minime dubie co-
 gnationis, hæreditas peruenit. Aedificia, templis Deorum exceptis, & re-
 gis ædibus; & quibusdam pretiosarum mercium apothecis, lignea, & mo-
 dice ab humo exstantia, palmarum foliis conteguuntur: nec vlli omnino,
 præter dynastas, sumptuosius habitare concessum. Suburbana visuntur
 plurima cum hortis apprime cultis, quæ ferme incolunt optimates; ne vr-
 banæ plebis consuetudine polluantur. ea partim vallum & agger vndique
 muniunt: partim inflexi enatarum ibidem arborum rami; passim interie-
 ctis implexisque mira densitate viridibus rubis ac sentibus, ad introitum,
 aspectumque & ignem arcendum: tantis præterea recurrentium in se via-
 rum anfractibus, vt, instar labyrinthi, cæcos errores, & ambages imperitis
 locorum obiciant: quæ res vel in primis difficilem bellandam rationem ho-
 stibus reddit. Zamorinus ipse, quo tempore Lusitani ad Calecutum appu-
 lere, ad Pananè (id maritimo vico nomen) haud ita longe ab vrbe, se con-
 tinebat. Ad eum Gamma cum in anchoris staret, nuntios de suo aduentu
 præmisit: se, cum Regis Lusitaniæ mandatis ac litteris ex alio parte terra-
 rum orbe aduenisse; neque tamen iniussu è nauì egressurum. lætus ea re
 Calecutanus, magnificeque se ipse circumspectans, quod sui nominis glo-
 ria excitat ex vltimis sedibus gentè cerneret; Gamam è periculosa statione
 in proximū portum, cui Capocate nomē est, dato in id ducē, iubet inuehi. F
 dein post biduum mittit qui Gamam honorifice ad se deducāt. Ille tamen si
 ignotæ fidei, & vanæ superstitionis homini vitam suam credere, conitum,
 amicorumque monitis ac precibus verabatur; rāmen legationem perage-
 re, & eundem coram explorare ipse cōstituit. Paulo fratri, vicario suo man-
 dat, scaphas quotidie ad litus paratas habeat; ac si quid accidat, quo mi-
 nus ad naues redire possit; ipse nulla eius rei habita ratione Lusitaniã re-
 petat, & Emmanueli Regi inuentæ iam Indiæ, ac totius itineris rationem
 diligenter exponat. Tum duodecim sociis ex vniuerso comitatu delectis,
 quam ornatissimo vestitu, eū scaphas versicoloribus vexillis atque tapeti-
 bus, & omni tormentorū apparatu adornasset, ingenti omnium gratulatione,
 strepituque festo ad litus accessit. Descendū præsto fuit Catuales vnus ex
 his, qui iuri peregrinis dicūdo præsunt, eū vario cantu, & magna manu mi-
 litu, baiulisque ad sarcinas couchendas: nā apud Indos equi, & cætera iu-
 menta per id tempus in vsu non erāt. Dein Gammam tetraphoro impoli-
 tum, ad

A tum, ad urbem Calecutum primum, inde Pananem deportauit tãto po-
 puli concursu, vt præ turba quidam elisi, nonnulli etiam è spectandi cer-
 tamine coorta rixa perempti sint. Vt ad regiam est ventum; à Caimalibus
 aliquot Gamma cum sociis honorifice primum excipitur. dein Brachma-
 narum antistes linteatus obuiam prodiit, ac manu leniter apprehensum,
 longo cubiculorum ordine, denis aulicis ad ostia singula stationem agen-
 tibus, in amplum conclaue perduxit. stratum erat pavementum serico
 eteromallo viridi: parietes vero bombycina peristromata intertexto au-
 ro magnifice vestiebant; ligneis gradibus affabre factis in theatri formam
 circumquaque eminentibus: ea procerum subsellia sunt. Rex in ornatif-
 simo lectulo decumbebat, gossipina candoris niuei tunica indutus, au-
 reis conspersa rosis, gemmeis fibulis admirabili splendore connexa. Ca-
 put cum pretiosis inauribus pileus aureus contegebat in tiaram exsur-
 gens, vario gemmarum vnionumque contextu. brachia, cruraque de mo-
 re gentis nuda, armillæ ex auro decorabant, baccis distinctæ clarissimis.
 B pari fulgore lapilli annulis inserti cōplures è pedum æque ac manuum
 digitis emicabant. Adstabat ex apparitoribus quidam ætate prouectus,
 in aureo disco tenens Malabaricum betele, seu Tambul Arabicum: quæ
 folia principes Indi assidue fere mandunt, commendandi halitus, leuandę
 sitis, & educendæ pituitæ gratia. Zamorinus ipse, quamquam colore
 subnigro, tamen & proceritate membrorum, & toto corporis habitu
 gestibusque dignitatem regiam haud dubie præferbat. Gamma, saluta-
 tione peracta, confidere vna cum comitibus iussus, per interpretem ex-
 ponit: Emmanuelis Lusitaniæ Regem, Calecutani Regis fama commo-
 tum, fædus, & amicitiam ipsius iam pridem expetere, quãdo coram con-
 gredi, & iungere dexteras locorum interualla prohibeant; legatum pro se
 misisse. Ni rem aspernetur; confidere se eam societatem vtrique non pa-
 rum ornamentum, commodique allaturam. Dein prolata munera, & litterę
 cum Arabico, tum Lusitano sermone conscriptæ. Ad ea Zamorinus bre-
 uiter: Emmanuelis fratris voluntatem, ac propensionem erga se, vel ex
 C eo elucere, quod se tam honorifica legatione, per tot discrimina labo-
 resque vltro compellandum, & salutandum existimarit. quod ad fædus,
 & commercium attineat, rem sine controuersia cōuenturam. simul edif-
 ferit, quas è suo regno merces auehi: quas ad se importari vicissim expe-
 diat. Ad hæc, multa de nauigatione, deque itinere sciscitatus, Gammam,
 & socios in lauta hospitia benigne distribuit. His rebus, vt fit, extemplo
 vulgatis, cum cæteri mercatores, tum Saraceni præcipue atque Arabes
 magnoperè commouentur. ac præter capitale in Christianos odium, rati
 etiam, quod res erat, quantum ad Lusitanorum commercia accederet,
 tantum de suis lucris imminui; & si præualidus maniceps in eam nego-
 tiationem se interponeret, nihil sibi ad quæstum, & nauigationem loci
 relictum iri; institutam & coalescentem nouam societatem omni conatu
 dirimere instituunt. Ac primum, variis criminationibus ac maledictis
 Gammam apud Regem consensu proscindunt; specie legationis explo-
 rabundum piratam aduenisse; ac, nulla prouocatum iniuria, quacunque
 E

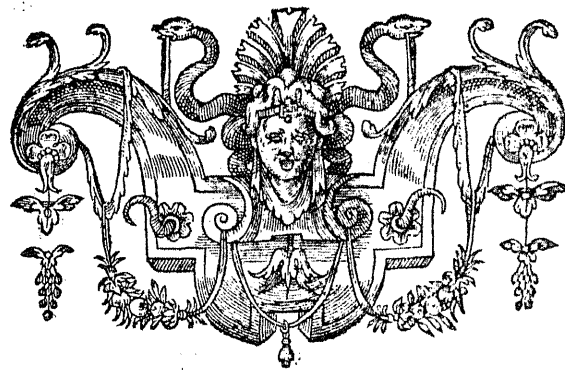
iter habuerit, mare infestum reddidisse latrociniiis; emporia cædibus rapi-
piniſque vaſtaſſe. Quod ſi maxime Luſitaniæ Regis miſſu aduenerit; con-
ſiderandum tamen Zamorino eſſe, vtrum fideliffimæ, & plurimæ natio-
nes, quæ iam in eius regno ſedes & domicilia fixe rint; & præſenti pecu-
nia, certiffimifque compendiis Malabaricam in dies augeant rem; pere-
grinæ genti, & toto cælo diſiunctæ, ac proferendi per fas ac nefas imperij
cupidiſſimæ, nullo præſertim merito, poſthabendæ ſint. Ad hæc, venales
aulicorum animos, & eorum præcipue, qui magiſtratus gerebant,
cum cæteris artibus, tum efficaciffimis omnium ſclerũ & flagitiorum
adminiſtris, argento auroque aggreſſi, haud ita difficili negotio in ſuam
ſententiam perduxere. In iis, Catuali ipſi, cui hoſpitem erat cura con-
credita, facile perſuaſum, vt Gamma, per ſummam officij ſimulationem,
extremam perniciem ſtrueret. Ad quæ facinora, cum Rex ab inſita bar-
baris leuitate, ac perfidia, conuiueret; de omnibus conſiliis, & imminen-
te exitio, per Tunetanum quendam Monzaidem, Hiſpanicæ linguæ pe-
ritum, cui cum Luſitanis in Africa olim cõſuetudo interceſſerat, Gamma E
repente certior fit; eiufdemque ſuaſu quam occultiffimis itineribus ad
naues feſtine ſe proripit, eo maiore euadendi ſpe, quod ab regia claſſe per
hyemem ſubducta, nullum in præſentia periculum immineret. Igitur è
portu in altum euectus; Indo cuidam litteras ad Zamorinum dat; qui-
bus præter acerbas querimonias de hoſpitiõ violato, paratiſque ſibi nul-
la ſua culpa inſidiis, hominem hortatus eſt, vt repudiatis improbis ſua-
foribus, in priſtino conſilio permaneret: ac multo plus ex vniũs Luſita-
niæ Regis amicitia, quam ex vniuerſa Mahometana colluue, fructus, &
emolumentum ſibi promitteret. Ad eas querimonias, etiam atque etiam
purgare ſe Zamorinus, & omnem culpã in adminiſtros, vetuſto Regum
more conferre. Quæſiturum ſe de inſidiis, quas Gamma ſibi factas dicat:
ac, ſi quem noxium deprehenderit; in eum ita animaduerſurum, vt lega-
tionis & hoſpitiõ ſacroſancta iura, eſſe omnes intelligant. Præterea, ad
Emmanuelis litteras breue reſponſum dat; ipſius amicitiam, & gentis
Luſitanæ commercium fore ſibi pergratum: cum eo tamen, ne quid ob F
id in ſuo regno turbatum exiſtat: neu qua veteribus amicis, ac ſociis fiat
iniuria. Cum eo reſponſo Gamma Anchediuam inſulam petiit, leucas à
Calecutõ circiter quinquaginta, frequentem nemoribus, & piſce omnis
generis apprime abundãtem. Ibi reſectis è longa iactatione ſociis, nauibusque,
Deum precatus, vt propitiũ iterum ad eſſet, reducẽque ſe opti-
mo Regi, propinquis, ac patriæ ſiſteret; in Europam curſum intendit. at-
que Indicum & Arabicum Oceanum, propter ventorum inconstantiam
lentiffima nauigatione remenſus, ad Aethiopiẽ primũ deuenit littora.
Hinc Magadaxõ vrbe Saracenorum ex itinere diuerberata, Melindem,
vti promiſerat, appulit: aſſumptoque Regis legato, Zanzibarem inde
petiit inſulam, cum cætera amœnitate inſignem, tum felicibus ſyl-
uis medica omnium generum mala ferentibus. Inde ab regulo perbeni-
gne tractatus, Moſambicum traiecit; fixaque ibi columna, ad Aquatio-
nem ſancti Blaſij proceſſit. Ac Bonæ ſpei promontorium denique circũ-
uectus

Auectus, Hesperidas primũ, dein Tertias quas appellant, poſtremo Oli-
ſiponem ſummo Dei beneficio tenuit Septembri meſe, anni milleſimi
quadringentefimi nonageſimi noni, plus biennio poſtquam indidem
abierat, ſociis ferme centũ, in iis Paulo fratre, morbo & labore conſum-
ptis. reliquos in terram egreſſos circumfuſa illico turba, concionis inſtar,
tanquam reuocatos ab inferis certatim intueri: de itinere toto, deque
Indicis rebus ſine fine perquirere: incolumem aduentũ partamque
gloriam gratulari: denique eiufdem peregrinationis & laudis cuncti ſtu-
dio, & æmulatione paulatim accendi. Emmanuel, aduenienti Gamma
viros ex vniuerſa nobilitate primarios obuiam miſit honoris cauſa: &
quamuis incertam atque inſidam ex India pacem afferret; tamen ob
ſingularem viri constantiam, & animi magnitudinem ab omni
poſteritate celebrandam, & exhausta cum fide mandata,
Gamma nouis honorum titulis & vectigalibus
auxit: cæteris nauarchis ac ſociis præmia
tantis laboribus, ac tanto Rege
digna perſoluit.

* *

Libri primi Finis.

E 2

HISTORIARVM INDICARVM LIBER SECVNDVS.

RA T I F A C T A iam India, & incognitæ ad eam diem navigationis ratione utcunque compta; primum omnium Emmanuel toto regno supplicationes indixit. Populi circa præcipua templa frequentes iere. Dein, M A R I A Virgini eius navigationis præsidii exstructam olim ab Henrico principe ædiculam in ipso aditu portus Olisiponensis, miram in amplitudinem extulit, auxitque; ac loco in primis illustri, ut ab omnibus conspici posset, ipsius Henrici militarem statuam collocavit. Ad eius templi custodiam, & cæremonias, & naualis præsertim turbæ, ducumque animos rite expiandos, eximia sanctitate monachi acciti è Hieronymiana familia: quam Rex præcipua benevolentia ac veneratione prosequabatur. Locus, desumpto à Christi incunabulis nomine, Bethleem dictus: in primis totius Hispaniæ tum structura, tum religione visendus. Et quoniam Gammæ, comitumque fama celebrataque & multiplex Indicarum opum relatum in Lusitaniam specimen, omnium animos in rerum ingentium spem, & eiusdem itineris cupiditatē erexerat; tanti consensus ardorisque bono utendum ratus Emmanuel; nequaquam ultra exploratoriis nauigiis, verum iustis iam classibus ea maria sibi fulcanda constituit. Nauibus tredecim, quæ alvei magnitudine, & hominum frequentia, & onerum æstimatione, haud exiguas Lusitani regni opes, & copias indicarent, Petrus Aluarus Capralis, claro æquè genere ac virtute vir, summa cum potestate præficitur, Gammæ interim requie ex longa defatigatione concessa. Huic ab Rege mandatum in primis, ut Christianam fidem, religionemque in iis regionibus tum serere, tum amplificare omni studio insisteret. dein, ut Calecutanum Regem quanta maxima lenitate ac diligentiâ posset, ad firmam pacem, & stabile fœdus alliceret: ille si durū, & illiberalem, & infidum sese præbere perseverasset; tum verò barbarū scelus, & illatas Vasco Gammæ iniurias vindicaret; cumque nefariis Christi hostibus iustum piumque susceperet bellum. Idcirco, partim ad prædicandum ethnicis Euangelium, partim ad Christianorum animos procurandos, egregiè
pius

A pius doctusque theologus Henricus Franciscanus, qui postea Septæ vrbis fuit Episcopus, cum sacerdotibus aliquot in eandem expeditionem est destinatus: & præter vectores, naualēque turbam, ex Lusitana iuuentute delecti mille & quingenti propugnatores in classem impositi. Capralis litato profectus, anno millesimo quingentesimo à partu Virginis, Martio mense (quem ad iter Indicum maxime idoneum deinde monstravit vsus) ad Hesperidas tertio decimo die processit. circum eas insulas fœda tempestas coorta classē late disiecit. è præfectis vnus Ludouicus Piræus, cum ventis ac mari aliquandiu luctatus, incertum quonam proprio incommodo non tenuit cursum. conuersis ad extremum velis, Olisiponem inuitus irrita navigatione repetiit. Cæteri postmodum ex errore ac trepidatione collecti, ad vitadā Guineæ maliciam, & superadum Bonæ spei promontorium, longiore ambitu capto, cum se in altum dedissent, post mensem circiter, in telluris conspectū ventis feruntur: quam insulam initio rati, continuata dies aliquot secundum littus navigatione, continentem sine dubio esse comperiūt. Ibi ex longa iactatione classē portus exceperit, cui ab egregio situ, ac tuta statione, Securo nomen impositum. Inde ad cognoscenda loca gentemque, descensum in terram; & Christiano ritu in ara subductili sacrificatum, & concio de rebus diuinis ab Henrico est habita: barbaris, cum nihil planè perciperent, tamen occulto numinis impulsu cælestes cæremonias, & sacram cōcionem admirabili studio ac veneratione concelebrantibus. Ex iis vnus cum Gaspare Lemio in Lusitaniam extemplo missus, Regem ac cæteros omnes ingenti læticia atque animi voluptate perfudit. In eo littore Capralis præalta Crucis vexilla, solenni ritu & precationibus consecrata, defixit; à quibus regio sanctæ Crucis in aliquot annos dicta: sed à Brasilo rubro ligno, quod tingendis vestibus inde petitur, superinditum deinde Brasiliæ cognomen, repudiata sanctiore appellatione, tacitus prophani vulgi consensus, & pertinax consuetudo retinuit. Est autem Brasilia noui orbis pars, quam, paulo post Capralis accessum, Americus Vesputius Florentinus eiusdem Emmanuelis auspiciis accuratius explorauit. atque à duobus ab Æquatore gradibus, partibusve, ad gradus quinque & quadraginta in Austrum excurrentes, trigoni oblongi speciem refert. cuius basis in Æquatorem, ac Septentriones obuersa, ab Oriente in Occidentem recta protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit. Latus in Orientem spectans, interposito mari Hesperis Æthiopiibus obiacet. alterum latus à prouincia Peruana determinat iuga montium adeo celsa, ut ipsos auium volatus fatigare dicantur, vno duntaxat, quod adhuc exploratum sit, eoque difficillimo transitu. Regio ferme tota in primis amana est, cæli admodum iucunda salubrisque tēperies: lenium quippe à mari ventorum commodissimi flatus, matutinos vapores ac nebulas tēpestiue disieciunt: solesque purissimos ac nitidissimos reddunt. Scatet ea tota ferme plaga fontibus, ac syluis, & amnibus inclytis: è quibus (ut reliquos taceā) is quem Argenteū vocant, leucarum quadraginta ostio in mare fertur adeo violentus, ut inde nautæ dulces hauriant

latices priusquam tellurem ex alto conspiciant. Terra partim in planitiē **D** expatiens, partim in colles clementer assurgēs, fœlix præpinguibus glebis, & riguo solo semperque vernante, credita femina multiplici reddit fœnore: ac saccari præsertim est ferax; quod cœleste donum Attico melli multis partibus præferendum, proceris arundinibus condidit natura, è quibus aquaria mola dulcissimus humor expressus, in alienis ad purum excoquitur; tum formis in panes cogitur ad metæ figurâ: dein rursus, vbi libuerit, eliquatus; artificii manu pigmentis ad instar cœræ varias in effigies indiscreta pœne veri similitudine trahitur. cuius generis officinæ, prisca ignotæ, hodie, qua præsertim incolunt Lusitani, passim exstructæ visuntur: atque ex ea mercede negotiatores vel maximū capiunt emolumentum: siquidem nauibus quotannis in Europam euecta certissimo compendio longe lateque diuenditur. Certis etiam è plantis, quas vulgo Copaiabas vocant, inciso per ætatem cortice, in modum balsami liquor suauissimi odoris emanat: cui, cum ad alios mortalium vsus, tum **E** ad curanda vulnera, & cicatrices tollendas, mirificam esse perhibēt vim. eæ plantæ cernuntur affricu animalium attritæ, quæ à serpentibus venenatis, aut à feris ictæ, ad remedium illud ipso naturæ instinctu se conferunt. At Zabucalæ quæ dicuntur, admodum excelssæ, magnos ferunt summa duritiæ calices, ore in terram obuerso, & quidem admirabili naturæ solertia pyxidatim operto. ijs calicibus nucæ castaneæ saporis egregij continentur: quæ vbi maturuerint, excusso confestim operculo, paulatim ipsæ per se in alimenta incolarum ad vnam è calice desfluunt. Syluestria etiam sunt Caiusia pyra, apprime succosâ & innoxia; itaque mediis caloribus auide manducantur: cæterum in imo pyro faba quædam extuberat cortice amarissimo, prædulci medulla si torreatur. pyro præterea, refrigerandi vis: faba calefacit. Verū, ex omni genere, palma tribuitur iis, quos vulgus Ananazes appellat. Planta est humilis, cuius è ramis veluti pinea nucamenta dependent præmollia: hæc suo tempore in frusta dissecta, gratissimo simul odore ac sapore, non recenti duntaxat **F** edulio sunt; verum etiam in longum tempus adseruantur è saccarō. Iam vero, illati in eas regiones ex orbe nostro melopepones, cucumeres, malogranatæ, ficus, vitæque biferæ ac triferæ, necnon multiformia mala medica suppetunt. Ad hæc, est videre complures alias pomiferas arbores, quas percensere nimis longum sit; piscesque, & aues coloris eximij, & quadrupedia plurima, sed ferme syluestria, partim nota nobis, partim ignota. in quibus utique apparet quam miris modis, ac variis, diuina sapientia ludat in orbe terrarum. Ex eo numero, vt pauca perstringam, apri sunt amphibij, carnibus optimis ac saluberrimis. ij, quod priores pedes perbreues habent, posteriores autem prælōgos; tardiore sunt cursu: itaque deprehensi à venatoribus, qua proximum est sese aquis immergunt. Antæ sunt etiam, gentis vocabulo, ad mulæ similitudinē; sed minores, & rostro tenuiore, inferiore autem labro tubæ instar oblongo, rotūdis auribus, breui cauda, reliquū cinereæ corpus. eadē lucifugæ sunt. non nisi noctu ad pabulum prodeunt: vbi diluxit, in sua sese condunt latibula.

Huius

A Huius belluæ carnes gustatu plane bubulas referunt. Cotias vero nominant, magnitudine, & forma, & sapore leporum: rufo colore, paruis auribus, cauda fere nulla. Maiores sunt eiusdem fere speciei; quas Pacas vocant: rostro tereti ad faciem felis, fusco colore, cædidis maculis interstincto: neque carne tantum, sed & corio ipso prætenere, atque ob id ipsum in deliciores epulas expetuntur. Cæterum insolito spectaculo Tatuæ sunt, ad porcelli magnitudinem: corio squamatim loricato, sic, vt equi cataphracti speciem reddant: ex eo caput duntaxat, ceu testudines exerunt; pedibus contractis: & specubus ferme vti cuniculi sese continent: hæc quoque carnes palato gratissimæ. Magna præterea vis tigrium est: quæ famelicæ, horribili velocitate sunt, viribusque tremendis: eadem pastæ (quod mirere) tanta ignauia dicuntur esse, vt à gregariis etiam canibus confestim in fugam agantur: adeo, cibi potusque satietas, non homines tantum, sed etiam feras hebetes reddit. Illud vero mirum in Cerigonibus (id animanti nomē, buxæ colore, vulpeculæ magnitudine) ex eius **B** aluo duæ dependent veluti manticæ: in iis catulos circumfert, & quidem adeo pertinaciter suo quemque vberi affixos, vt à perpetuo suctu non auellantur, antequam ad pastum ipsi per se progredi valeant. Valde etiā inusitata & effigie, & natura est animal, quod ab re ipsa Lusitani Pigritiam appellant, Cerigonum fere magnitudine, sed rostro fœdiore ad aspectum, & vnguibus ad digitorum similitudinem prominentibus. Huic, ex occipitio existens coma ceruicem velat; lentoque ipsa ventris adipe verrit humum; neque vnquam, in pedes exfurgit: denique tam tarde mouetur; vt quindecim ipsis diebus ad lapidis ictum continuo tractu vix prodeat. Vicitat arborum foliis, & in earum cacuminibus degit plerunque: quarum in ascensu biduum circiter, tantundem in descensu ponit. neque vero adhortationibus tantum aut minis, sed ne plagis quidem fustibusve bestiam vel tantillum de insita ignauia ac tarditate dimoueas. Mirandum est etiam genus earum quas Tamendoas vocant; veruecis altitudine; colore fusco; prælongo ac tenui ricu; neque eo ad **C** malas diducto, sed modice ad imum inciso. Vnguibus instructa est quadrupes mire longis latisque, nimirum ad victum facilius comparandum: namque formicis alitur, quarum latebras vbi crebro vnguium iniectu ac fossione detexerit, illico exertam trium ferme dodrantium linguā inmittit exilem, oportamque formicis repente contrahit, glutitque deceptas. Huic, vt sciuro, valde promissa & setosa cauda pro tegumento est. sub ea quippe ita se condit, vt nihil ex reliquo corpore prorsus appareat. Neque hæc tantum & alia indidem syluestria, vt dixi, verum etiam nuper à Lusitanis inuecta pecorum & equorum armenta plane admirabili prouentu fœtificant, quo magis mirū, vberimo agro, mitissimo celo tam fera & acerba esse incolarum ingenia. Nullos omnino colunt Deos. ominibus tantū, & auguriis ad insaniam dediti, & ariolis impostoribusque miseradū in modū quæstui sunt. nudi æque viri ac feminae prorsus incedūt, robustis lacertis, fluxo à vertice duntaxat capillo; nī ceteras corporis partes identidem expilant: simis, vti Sinarū populi, naribus: aeneaque ipsi

cute,

cute,atro in super succo pomi Genipapi totum subinde corpus inficiunt. D
 præterea infertos habent iã inde à prima etate deliciarũ causa quidã in-
 feriore duntaxat labro, quidam etiam facie tota prælõgos nullius pretij
 lapillo,tetro sanè spectaculo. Gregatim peregrinantur ordine simplici,
 silentio miro; virum vxor anteit. Carorum aduentum, circumdatis
 collo brachiis, appresso ad pectus capite, cum effusa comploratione al-
 risque suspitiis primũ excipiunt,viã laborem & incommoda miseran-
 tes:momento dein siccant oculos,habentque lacrymas in potestate. Gra-
 uidis haud ita multus in partu dolor. à puerperio foeta confestim exfur-
 git,ac domestica obit impigrè ministeria.eius loco(quod vix credat quis-
 quam) in aliquot dies velut æger decumbit maritus. hic officij causa ab
 amicis ac propinquis inuisitur. huic sorbitiunculae dantur ad refouen-
 das vires.huic, de gentis more, bellaria & delicata munuscula deferun-
 tur.Numerandi rationem,ac litteras ignorant omnes.tantum tenui qua-
 dam traditione, nonnulla de Noe, deque diluuiio à patribus accepisse E
 dicuntur: vt valde probabile sit, post dissipatos quondam diuino iussu
 mortales, nullum huic genti cum nostri orbis hominibus fuisse com-
 mercium.Vino ac frumento in hæc vsque tempora caruere,satiua radice
 victitantes,in farinam redacta, quam mandiocam appellant. sub eodem
 tecto,ad inuersã modum carinã prælongo,multã simul familiã degunt
 noctu ad noxia vitanda animalia cubantes in retibus à terra suspensis:
 viuuntque in diem; & quicquid habent, in commune facillime confe-
 runt, nihil in posterum solliciti. Natandi arte ad miraculum vsque præ-
 cellunt. Sub aqua totas interdum horas, vbi quippiam in imo quæren-
 dum est, patentibus oculis vrinantur.itemque laboris & inediae patienti-
 ssimi sunt.triduum ipsum,vbi penuria ciborum ingruerit,ieiuni tradu-
 cunt:iidem,si copia suppetat,à primis tenebris ad lucem vsque in conui-
 uis & comotatione persistunt. Recte aut perperam factis, nihil post
 mortem præmij supplicijve superesse arbitrantur.Qui diem suum obie-
 re,eos perinde ac decesserint,vel integro corpore,vel mancos, aut debi-
 les, vulneribusque confossos, descendere ad orcum putant, ergo incre- F
 mata condunt humi cadauera,addito rete, cubandi causã, necnon edu-
 liis per aliquot dies appositis; quod ita persuasum habent, & somnũ in-
 terim capere, & cibo vesci manes mortuorum. captos in prælio hostes
 (crebra autem inter eos bella excitantur, ac sagittis præsertim vtuntur
 egregie) multorum dierum cura saginatos, ingenti cum tripudio ma-
 ctant; vorãtque tosta verubus membra. eã optatissimã Brasiliis epulã
 sunt.neque, si cui hoc leti genere perire contigerit, malè secum actum
 existimat:quinimmo ad mortem pergit alacer ac securus:editisque con-
 tra ipsosmet percussores facinoribus, magnificè in ipso necis articulo
 gloriatur. Sparsis domiciliis habitãt,nullo magistratu legibusve cõstri-
 cti.lingua nec difficilis cognitu,&vna ferme est omnium quotquot adhuc
 probè noti sunt,exceptis certarũ rerũ vocabulis, quã aliter à viris aliter
 à foeminis vsurpãtur.Triũ ex alphabeto elementorũ F.L.R.nullus apud
 eam gentẽ est vsus: minime absurda quorũdam animaduersione factum
 id est

A id esse diuinitus;eo quod Fide, Lege, Rege, sicuti dictũ est, careãt: bene-
 ficiorũ acceptorũ immemores:aque irã ac libidinis impotentes:ad pu-
 gnas & certamina temerarij præcipitesque:vltrionis & humani sanguinis
 auidissimi:ad summam, belluis quam hominibus propiores,qui quidem
 mores patrios retinent, ac mediterranea incolunt loca.nam post illatum
 ab Societate I E S V Euangelium,& liberalium artium disciplinas; in vi-
 cos & oppida contributi,præsertim qui mare accolunt, ad humanitatem
 ac pietatem magnis laboribus excoluntur. Verum hæc suo loco fusius.
 Capite damnatos viginti homines Capralis è Lusitania secum auexerat,
 pœna mortis in exsilium cõmutata.Ex eo numero duobus ad gentis mo-
 res linguamque discendam ibi relictis (quorum vnus deinde ad illa com-
 mercia magno vsui Lusitanis fuit) ipse, ne frustra tempus infumeret, vêtis
 in Orientem vela permisit.A Brasilia ad Bonã spei promontoriũ immani
 traiectu leucas numerant fere mille ducetas.Oceani sæuientis vëtorum-
 que furentium ea præcipue regna sunt.In id spatium audacius quam feli-
 B cius ingressis Maio mense Lusitanis, flammeus Cometes horribili specie
 in decimum vsquẽ diem continenter apparuit.Iãque variante sæpius cælo
 pelagoque,atrã ac sordidã nubes ad Septentrionem conglobatẽ, omnem
 in se flatũ quasi reciprocando collegerant:mare languidum erat;insidiosa
 tranquillitas; nautã locorum ac tempestatum ignari, ad auram vndique
 captandam,totos velorum expanderant sinus; cum ex iis,quas dixi,nubi-
 bus, vniuerso repente impetu sese effundens Aquilo trãuersas quattuor
 naues, quarum ad contrahendum minus apte fuerant armamenta dispo-
 sita,inspectantibus ceteris,momento ita euertit obruitque,vt è tanto ho-
 minum numero nemo prorfus euaserit.In iis Barptolomæus Diazus, cu-
 ius supra meminimus,tei nauticã gloria in primis illustris, cum è tot iam
 tantisque periculis antea fuisset ereptus; miserandum in modum interiit.
 Saluti reliquis fuere vel demissã raptim antennã, vel, vbi id non licuit,
 vela ipso vento disrupta.Eo tam horrèdo spectaculo exanimati qui super-
 fuerant,consanguineos alij,alij caros,amicosque oculis frustra requirere,
 C ad lacrymas & complorationem proni, vtique, ni mœrorem ex interitu
 alieno,sui cuiusque periculi metus obstupefaceret. quippe Borea pertinaci-
 ter flante,pelagus identidè intumescere; fluctus modo ad altra ferri,mo-
 do ad tartara pane ima subsidere; naues cum extremo salutis discrimine
 propemodum inter se collidi.Ad hæc,atra caligo,& rudentium stridor,&
 dissonã voces varia & incerta iubentium,non oculorum modo,sed etiam
 aurium vsũ abstulerant.Quin,& salum ipsum interdium piceo, noctu igneo
 colore terrebat. Viginti ipsos dies tempestas atrocissima tenuit. Lusitani
 millies quotidie morientes, & cælestem assidue implorantes opem, qua
 maris tulit impetus, hac illacque dispersi. Pratoria cum duabus nauibus
 Bonã spei promontorium per imprudentiã præteruecta,Primas quas ho-
 die vocant, insulas tenuit. ad eam tres deinceps circa Sofalã oram adiun-
 ctã.Vna,Petro Dia,præfecto per summa pericula & ingentes ærumnas in
 Lusitaniam rediit.Ita Capralis è tredecim nauium numero,cum sex dun-
 taxat, iisque laceris ac debilitatis ad Molambicum accessit.Incolã,prioris
 F

anni clade perterriti, armamenta, commeatus, ac duces itineris benigne admodum præbuere. Classe refecta, ad Quiloam urbem, atque inde, nequicquam tentata superstitione Abrahami & amicitia; Melindem est ventum: & magna regis voluntate renouato fœdere, hospitioque, & oratore quem Gamma in Lusitaniam auexerat, in terram exposito; in Anchediuam insulam, cuius ante meminimus, Concanio seu Canarino Indiæ littori obiectam, secunda nauigatione traiciunt. Ibi rite expiata Lusitanorum crimina, & pane caelesti omnes refecti. Barbaris Euangelium, quamuis, ut videbatur, ad virtutem ac pietatem, propensius; tamen ob sermonis inscitiam promulgari non potuit. Ad Calecutum deinde naues applicitæ: qua re, contra quam plerique putarant, Zamorinus haud mediocrem lætitiæ præ se tulit: ac petiti Caprali haud grauare se in colloquium dedit. in eo colloquio cū pax & amicitia certis legibus cōuenisset; ædes in vrbe Lusitanis ad diuersandum ac negotiandum benigne attributæ. iamque Lusitana gaza exposita; & curatoribus ad cōmutationem rerum à Caprale institutis; admirabili securitate sacerdotes Euāgelio, reliqui mercimonio dabāt operam; cum ab iisdē Ægyptiis, & Saracenis institutoribus, qui ereptam sibi & quæstus materiam, & locum apud Regē gratiæ non ferebāt; urbana plebs variis artibus & criminationibus novos in aduenas incitari capta. Neque ita multo post, assiduus Mahometanorum stimulis, & Nairum aliquot ac principum auctoritate compulsa; & quod caput est, præsentis prædæ illecta dulcedine, vel inscio, vel consentiente, certe non prohibente Rege, subito arreptis armis Lusitanorum diuersorium aggreditur. ibi ingenti clamore ac tumultu excitato, claustra conuellere, fores effringere, per vim conatur irrumperere. Nostri, quamquam improuiso malo perterriti, è fenestris tamen rectisque fortiter primos barbarorum impetus repulere: sed perfollo demum, dirutoque pariete, vis ac numerus ultra sustineri non potuit. hostium ad quattuor millia telis ac sagittis instructa conuenerant. Lusitani septuaginta non amplius, in hospitio versabantur. ex iis ad quinquaginta partim capti, partim interfecti, reliqui male multati, in iis Henricus antistes cum sodalibus quattuor, multis acceptis vulneribus, ad classem vix euasere. Fuitque adeo repentina clades, ut antequam è nauibus afferri subsidium laborantibus posset, caelo præsidio, expugnata domus, ac momento direpta sit. Capralis, quamuis tam atroci ac nefario scelere, ut æquum erat valde commotus; animum tamen præclare vicit, ac sapienter dolori moderatus est, dum aliqua ratione cognosceret, vtrum ad Calecuti Regem aliqua pars facinoris eiusmodi pertineret. At ubi super tali tantaque re nihil sibi neque purgationis, neque satisfactionis afferri vidit; procul dubio affinem eius culpæ Zamorinum interpretatus, onerarias decem in ipso portu, mercibus & annona refertas, iniectis flammis profus incendit; nauis partim igne absumptis, partim captis, & ad classis ministeria distributis, cui tanto malo ne subuenirent oppidani, horrida pilarum procella deterriti sunt. Dein, obuertis in urbem maioribus tormentis, ædificia complura disiecta, mortales multi fœda laceratione discerpti. ex iis

Naires

A Naires vnus Regi acceptissimus, cum ad pedes eius repere cecidisset; plenus pauoris in præfens, irarum ac minarum in posterum Zamorinus illico ex vrbe secessit. Capralis vero egregie vltus suorum cædem, barbaris amplius sexcētis terra marique peremptis, nauibus hostium captis, & in ciuitatis conspectu combustis, quod profectionis tempus instabat, mense Decembri ad Trimumparam Cocini Regem inde se contulit. Cocini regnum à Calecutu leucas ferme triginta in meridiē distat. eiusdem nominis regia vrbs ad ostium Mangaris fluminis, mari introrsum æstuan- te, ad formam peninsulæ cingitur. Ædificia, mores, instituta ferme eadem quæ Calecutanis. Indicarum vero frugum, & aromatum, ac piperis præfertim, ager longe fertilior. Rex tum aliis de causis Zamorino clam erat infensus, tum quod monopolio Calecuti instituto, mercaturam ab suo cæterisque regnis pæne per vim auerteret. Accedebat metus è nimia Zamorini potentia ac propinquitate; cui se, & reliquos Malabaricos Reges multis nominibus videbat obnoxios. Atque ut malus amicitie fideique

B custos est timor, ex ea seruitute ac periculis eripi se vehementer optabat. Capralis, cum è regione Cocini lactis anchoris constitisset, quod omnis Malabarici nominis fidem iure suspectā habebat; neque se, neque suorum quemquam incolis credendum existimauit. Michael erat quidam Christianus è Iogue, paucis illis diebus Henrici & sociorum opera, ad Ecclesiam adscriptus; Indicæ rei bene peritus, & magna apud omnes existimatione. Hunc, tentandi fœderis & amicitie causa, Capralis ad Trimumparam legat. Rex, quid de Lusitanæ gentis opibus, & rei bellicæ gloria, deque rebus cum alibi, tum ad Calecutum gestis multa inaudisset; iam ante in eius nationis admirationem ac beneuolentiā excitatus; quasi inopinatam aliquam hæreditatem, sic oblatam eius amicitie facultatē auide arripuit. Datis vltro obfidibus nobilissimis, mira liberalitate de cōmerci legibus cum Caprali decidit; & singulari diligentia ac sedulitate, per impigros administratos, æquo admodum pretio, mercibus Indicis aduenarum naues

C quamprimum operandas curat: eorumque procuratoribus propriam in suo regno sedem ac domicilium dat. Dum hæc ad Cocinum geruntur, legati à duobus finitimis Regibus, Colani, & Cananoris (regionum & oppidorum ea nomina sunt) Caprali, si ad eorum portus commeari vellent; commercium & amicitiam longe optimis conditionibus detulere. Quas ille cōditiones, quod cum Trimumpara bona fide transegerat, in præsentia repudiavit: animum & voluntatem accipere se, & libenter vtriusque propensione & officio testimonium in Lusitania daturum esse pollicitus est. Cananoris tamen Regē, quod multo enixius egerat, constitutis Cocini rebus, in reditu sibi ad eundem putauit. Ea vrbs abest à Cocino leucas in Septentrionē quadraginta, portu in primis capaci tutoque, oryza importata vtitur incolæ: carne, pisce, pomis abundans: ac præterea pipere, cardamomo, gingibere, tamarindis, cinnamo, & myrobalanis: ad easque digerendas merces, nõ exiguo diuinæ bonitatis argumēto, tellus plurimis cōcisa æstuariis, fluminibusque, nauigia vsquequaq; facili aditu admittit: stagna quoque passim occurrunt ingentia, grandibus plena lacertis

F 2

ad Crocodili effigiē: ij tergoris duritia, cōchiliorum instar, impenetrabili, D
 enormi capite, duplici dentium serie, horrēdo prorsus hiatu in hominem
 furenter inuadunt. Eorum halitus oris est suauissimus: at contra in eadem
 regione serpentium & anguim adeo teter ac noxius, vt afflatu ipso necare
 perhibeantur. Vespertilionēs quoque sunt multi, dentibus & rostro vul-
 pinis, miluij magnitudine: præcipuo in honore mensarum, Aedificia mō-
 resque cuiusmodi cæteris Malabaribus. Rex inanium Deorum simulacra
 colit. Brachmanica disciplina, & sacris initiatus, vt reliqui. Ab eo Capra-
 lis oratorem ad Emmanuelem accepit, & vsurpandi magis commercij, &
 amicitiæ causa, quam quod nouis oneribus, multum loci superesset; com-
 plura frugum Indicarum pondo ibi coemit: inque Occidentem Ianuario
 mensē cursum instituit. Plenis velis euntem, viginti maioris formæ na-
 ues, multis refertæ millibus armatorum, Zamorini iussu frustra insequu-
 tæ. Indico transmissō Oceano, è sex onerariis vna vadis circa Melindē in-
 hæsit, eius armamentis ac spoliis ne Saraceni potirentur, cōcrematus al-
 ueus, instrumenta machinæque bellicæ consulto demersæ: quas tamen E
 Rex Mōbazæ deinde expiscatus, in Christianorum damnū perniciemque
 conuertit. Inde Capralis itinere solito circumuectus Africā, Iulio denique
 mense exeunte mistum ingenti dolore gaudium in patriam retulit: quan-
 do tot vel carorum, vel fortium virorum interitus, quantauis pecunia di-
 uitiisque compensari minime posse videretur. Eodem anno, incertus quo
 loco res esset Indica, Emmanuel Ioannem Nouam Callæcum, notæ for-
 titudinis & prudentiæ virum, cum nauibus quattuor Caprali subsidio
 miserat. is paulò infra Æquatorem primus insulam inuenit, quæ à saluta-
 ri MARIÆ Virginis Conceptione denominata est. inde nusquam oc-
 currēte Caprali, Melindem delatus; deque ipsius in Lusitaniam reditu, &
 Calecutana cæde, & insidiis, multorum sermone certior factus; Canano-
 ré petiit, regēque honorificis verbis Emmanuelis nomine salutauit. Inde
 præter Calecutanam oram Cocinum proficiscenti, classis ingens nauium
 plus octoginta apparuit: quam Zamorinus haud dubia victoriæ spe, ad
 Lusitanos in ipso Cananoris portu opprimendos, celeriter miserat. Ne-
 que deterritus tanta multitudine Ioannes, nauibus ad faciliorem circum-
 actum vsunque tormentorum, in altum euectis; assidua iaculatione præ-
 lium ad solis occasum præclare sustinuit: neque vnquam hostibus tanto
 superioribus numero, locum ad conferendas manus, seque circumuenien-
 dum reliquit. Paronibus nouem, onerariis decem depressis, epibatis am-
 plius quadringentis desideratis, Calecutum posttridie mæsti Malabares,
 vniuersa lugente ciuitate, rediere. Ioannes, egregia parta victoria, gratu-
 lantibus regulis Cocinum adiit; naues per otium onerauit; felicique suc-
 cessu ouans in Lusitaniam iter intendit. Transuectus inde Bonæ spei pro-
 montorium, aliam insulam patefecit, quæ sanctæ Helenæ, cuius tum dies
 natalis agebatur, est appellata: modico quidē illa circuitu, sed saluberrimo
 cælo, aquis optimis, & egregia frugum & carniū copia: loco præterea ita
 opportuno, vt ad recreandas è longo itinere Lusitanorum classes, diuino
 consilio ibidem enata videatur esse. Minus è sententia per idem tempus
 nauiga

A nauigauit Consalvus Coelius: qui cū sex nauibus in Brasiliam destinatus.
 amissis locorum ac tempestatum iniuria quattuor, nil nisi rubrum li-
 gnum, & simias, psittacosque in Lusitaniam retulit. Interea Emmanuel
 cognitis rebus in India gestis, classē parauit nauium viginti, rebus om-
 nibus instructissimam: quæ vel amicis præsidio, vel hostibus terrori esse
 posset. huic iterum Vascus Gamma cum summo totius Arabici, Persici,
 & Indici maris imperio præfectus, cum Olisipone mature soluisset, ex iti-
 nere Abrahamum Quiloæ tyrannum, tanto apparatu perterritum, Em-
 manueli stipendiariū fecit, imposito annuo tributo, quod duum millium
 miticalium, vt ipsi appellant, vel aureorum summā haud excederet. Inde
 cum in Malabares traiecisset; ingētem Saracenorum nauem & militibus
 & omni telorum genere paratissimam, Calecuta redeuntem expugnat:
 in ea Mahometani permulti interempti, Mecam ad pseudoprophetæ se-
 plurum superstitionis causa peregrinātes. at pueri ex eadem secta com-
 plures Christianis præceptis imbuti baptizatique sunt: quos Gāma Oli-
 B sipone postea templi Bethleemici ministerio dedicauit. Ab ea victoria
 Cananorem adiit; Regique & oratorem suum, & ab Emmanuele peram-
 pla dona cum litteris reddidit. ac renouato fœdere Cocinum tetendit. Ibi
 dum sui Regis negotia conficit; repente legati affuere à Christi cultori-
 bus iis, qui non longe à Cocino Cranganorem habent urbem, è vetustis-
 sima illorum stirpe, quos beatus quondam Apostolus Thomas ad sanam
 religionem ac fidem, à Brachmanarum fabulis, & impura superstitione
 traduxit. Is Indiam prouinciam in orbis terrarum distributione sortitus,
 Socotoram insulam Arabici maris fertur adiisse primum: dein, multis ibi
 factis Christianis, traiecisse Cranganorem. in ea ciuitate cum multos item
 Christo filios peperisset; Colanum petiit: neque ibi frustra disseminato
 Euangelio, trans iuga montium ad oram orientalem ingenti labore con-
 tendit: multisque locis, ac præsertim in Coromandelis regno, Christiana
 re bene gesta, perrexit in Sinas, quorum ea tempestate celeberrimū erat
 nomen; ac diuini verbi sementem in eo quoque nouali facere instituit.
 C Atque haud pœnitēda collecta fruge, templisque ad Christi cultum ad-
 ficatis, in Coromandelē ad reuiscendos & confirmandos in fide neophy-
 tos rediit. Coromandelis caput ac regia tum erat vrbs Meliapor; quam
 vetustate bellisque dirutam nuper Lusitani, deducta eo militū merito-
 rum colonia, frequentarunt, ac mutata appellatione, honoris Apostoli
 causa ab sancto Thoma denominarunt. In ea vrbe sacram adem extruere
 aggressus Apostolus, cum à dæmonum sacrificiis, & ab Sagamo rege
 prohiberetur; res interim insignis accidisse perhibetur ad Christi virtu-
 tem, & fidem Euangelij comprobendam. Inusitata magnitudinis trunc-
 cum, vt fit, in littus eiecerat mare, quod eo tempore leucas fere decem ab
 vrbe distabat. Eam Rex materiam cum in vsum ædificij cuiusdam vehe-
 menter expeteret, robusti primum homines incassum funibus ergatisque
 amouere conati. dein adhibiti complures elephāti, cum toto connixi im-
 petu nihil omnino proficerēt; Apostolus Regi cōditionem tulisse fertur,
 si truncum illum sibi ad templum vero Deo ædificandū daret, nullis ma-

chinois, nullo mortalium adiutore, sese protinus eum ad urbem attracturum. Cum rex, insanire videlicet hominē ratus, per ludibrium annuisset; tum Diuus Thomas zona qua erat præcinctus, ad præminētē e caudice ramusculum annexa, signo tantum facto Crucis, immanem stipitem facili ductu sequentem, vniuersa ad spectaculum effusa ciuitate, in ipso pomœrio statuit: ibidemque defixa lapidea Cruce; vaticinatus est, cum ad eum lapidem vsque pertingeret pelagus: tum diuino iussu è remotissimis terris candidos homines ad eadem quæ ipse intulisset sacra instauranda venturos. Neque fefellit prædictio. Siquidem sub Lusitanorum appulsus, occultis tot annorum accessibus locus Oceano demum allui cæptus. Verum ab eo signo cæterisque virtutibus, cum Thomæ verbis maior in dies accresceret fides, Brachmanas autem, furo & fallaciis parra iam auctoritas iam sagina deficeret; accēsus rabie quidam ex iis, fœdum ac ferum facinus mali dæmonis instinctu consciuit. Filio admodum puero ipsem necem intulit, vt haberet vnde peregrino & inuiso capiti crimē exitiumque conflaret. Citatus ad Regem Thomas, cum acculator ab eo per summam indignationem & querimoniam pœnas filij extincti repeteret; contra, Thomæ discipuli, affiné aut omnino conscium eius culpæ magistrum negarent; nihil opus esse coniecturis & certaminibus ait Apostolus, ab ipso met qui occisus dicitur; omnium optime cognosci rem posse. petit vt eius publice interrogandi potestas fiat, nihil recusatum ab aduersario: & cunctis tam inauditæ rei expectatione suspensis cādauer in medium affertur. Tum ad exanimem puerum Thomas placido & sereno vultu conuersus: Agedum, inquit, per Christū quem ego Deum prædico, palam & sine ambagibus puer prome, quisnam huiusce tanti sceleris auctor exstiterit. Mirum dictu: ad Christi nomen, frigidus & exsanguis corpusculo vitales confestim redire spiritus: & clara voce, vt omnes exaudirent; Thomam certum summi Dei legatum; & ipsius odio, ad struendam illi calumniam, nefarias à parente sibi manus allatas esse cōfirmat. Hac tam illustri tamque admiranda testificatione fractus calumniator obmutuit. Sagamus propenso iam ante ad credendum animo, Christianam deinde fidem ac religionem sine vlla dubitatione complexus est. Regem ex amicis & popularibus imitati complures Brachmanis, quamquam detecta diuinitus fraude, & pulso in exilium parricida, pertinax tamen & cæca mansit improbitas. cum lætos Christianæ rei progressus, & neglecta Deorum simulacra ferre non possent; facta conspiratione præconem Euangelij è medio tollere omnino constituunt. Tumulus erat nō procul ab vrbe: quo Thomas identidem, è Christi disciplina, secedere, propitiādi æterni Regis, & sui recolligendi gratia, consueuerat. in eū locum, tempore captato, Brachmanæ armati cum suis similibus imperū dant. ibi Apostolus dum ad Crucem, alienato ab sensibus animo, Deum pro salute hominū, & eius præsertim populi deprecatur, telis primum ac lapidibus appetitus, dein ab vno è Brachmanis lancea transfossus occubuit. venerandum corpus inde sublatum à discipulis, & in templo nuper ædificato conditum est. Accessit martyrij nomine, & memoriæ causa, fragmentum hastæ, quæ in hæserat costis:

A rat costis: & baculus præferratus, quo ille ad peregrinationes utebatur: & vrna fictilis. cespite inferto, nempe qui manantē è sacris vulneribus cruorem ebiberat. exinde locus multis miraculis claruit, ac magnus eodem ex omni parte cōcursus, voti & religionis ergo, fieri cæptus. Hæc ferme Indisciscitantibus Lusitanis, non è fama solum, sed etiā è veterum annalibus edidere. quin egregias Thomæ laudes, ac mortem pro Christi nomine fortiter obitam, pueris Malabaribus patrio carmine decantare mos est. Sunt qui cum tribus Magis, qui ad Christi liberatoris incunabula cum muneribus adoranda, Sybillæ Indicæ (vt ferunt) monitu, stella duce tenderāt (quo in numero Pirimal Ceilani rex ponitur) Thomā in Oriente congressum: deque immani trunco miraculum non Meliapore, sed Cranganore perpetrasse dicant, ac postremo in Calamina vrbe mactatū regis imperio (qui Sagamo defuncto successerat) ac sacrū deinde corpus Edessam Mesopotamiæ translatum à Christianis fuisse contendant. Vt cunque res habeat (nam ego meam interponere sententiā in tali re, tantoque locorum & temporum intervallo non ausim) satis constat, Apostolum in Coromandelio tractu Gangetici sinus, palmam tulisse martyrij, nec dubium est, quin ex diuini viri præceptis atque institutis, ingēs hominū multitudo variis Indiæ dispersa regionibus, in hæc vsque tempora, Christi nomen fidemque tenuerit; quamquam ex Armenij Patriarchæ Nestoriani placitis, à quo Episcopus paulo ante hanc memoriam accipere consueuerant, multis vitiis & erroribus inquinatam. alioquin, Apostolicas cæremonias magna ex parte obeūt. altaris mysteria religiose venerantur; eoque viatico, decedentes è vita, se muniunt. Aduentus Domini, & quadraginta dierum solenne ieiuniū diligenter obseruant; quotidianæ psalmodiæ, & sacris insitūt. & cum alia Christi Domini Sanctorumque festa rite concelebrant, tum vero præcipue paschaliū feriarum octauam, quam Dominicam in albis vocamus; quod eo demum die, incredulus antea Sanctus Thomas, indito in Christi latus ac vulnera digito, Dominum suum, ac Deum suum præclara testificatione confessus est.

C Alia præterea multa ex maiorum traditione diligenter obseruant, eo maiore fidei & constantiæ laude, quod ob id ipsum non modo à Mahometanis hominibus acerbè vexantur, sed etiam ab regulis Ethnicis in seruitutem redacti, cum alias indignitates & contumelias perferunt, tum vero sedem ac domicilia iniquis pensionibus redimere subinde coguntur. iis, aduentu Lusitanorum, noua diuinitus affulisse lux visa. Consilio inter se habito qui Cranganoris incolunt fines, ad Gammam in propinquo versantem, legatos (vti orsus eram dicere) destinant. quorū summa orationis fuit; se & vetustissimos Christi famulos esse; & hoc ipso Lusitanici nominis cupidissimos multa se à barbaris indigna quotidie pati: petere & orare, vt Emmanuelis Regis nomine se suaque omnia in patrocinium fidemque recipiat. Sub hæc, deditiois insigne, scēptrum argento decoratum Gāmæ supplices detulere. Quos ille benigno vultu, comiter & amice complexus, bono animo esse iuber: vel in primis mādaturam sibi ab Rege Lusitaniæ affirmans, vt Christi fideles quotquot in ea regione super-

sint, omni ope atque auxilio subleuet: nōdum id sibi per Calecutanorum D
 infidias, & quotidiana vitæ discrimina licuisse: ac ne tum quidem ob an-
 gustias temporis, reditu iam iamque imminente, posse illis quam vel ma-
 xime cupiat operam studiumque præstare. Cæterum, quæ prima se occa-
 sio det, enixe curaturum, vt non sine causa Christiani omnes in Regum
 Lusitaniæ pietate opibusque, certissimum suæ salutis commodisque præ-
 sidium esse constitutum intelligant. Inter ea, si qua necessitas incidat gra-
 uior, ad Lusitanum confugiant præfectum, quem firmo cum præsidio sit
 in India relicturus. Is erat Vincentius Sodreus, cui Emmanuelis iussu Gā-
 macenas, & Arabas ab Indici littoris accessu & cōmerciis prohiberet. In-
 terea Zamorinus variis artibus atque fallaciis Gammam ad se perlicere
 & circumuenire conatus cum nihil ei procederet; Trimumparam per litte-
 ras ac nuntios alternis rogando minandoque suadere etiam atque etiam
 institit, Gammam & comites vel sibi proderet, vel certe è suis finibus in
 perpetuum exterminaret. Cui tam impudenti postulato, fortius ac libe- E
 rius quam à barbaro expectari possēt, semel iterumque respondit ille: se
 nullis neque promissis neque terroribus adduci posse, tantum vt in se fa-
 cinus admittat, iusque naturæ simul ac gentium violet. Si quid ab se pe-
 tat, quod saluo officio præstare possit; id vero se libenter ipsius causa vel
 cum damno facturum. Qua viri constantia vehementius irritatus Zamor-
 inus, in Lusitanos primum, deinde in Trimumparam ipsum aperte graf-
 sari constituit. Rebus iam transactis, Gamma reditum in patriam matu-
 rabat. certior ea de re ab exploratoribus factus Zamorinus, ad Calecuta-
 nam oram appropinquati classē opposuit nauium vndetriginta, eo cer-
 tiore victoriæ spe, quod Lusitanicas naues ipsis oneribus impeditas,
 prorsus inhabiles ad pugnam putabat fore. Sed eum lōge fefellit opinio.
 Siquidem in barbaras duas reliquum agmen aliquanto spatio antegres-
 sas, Christianæ tres eximia celeritate velis inuectæ, tantum primo con-
 gressu terrorem intulere; vt nauæ militesque tentata vix pugna illico se
 in mare deiecerint. quorum ferme trecenti è scaphis inter enatādum oc- F
 cisi: cætera nauigia eodē metu percussa, qua cuique proximum fuit, turpi
 fuga littus petiere. nec fugientibus institit Gamma, propter grauitatem
 onerum veritus ne qua in breuia per imprudentiam incurreret. in capri-
 uis duabus haud spernendæ merces inuentæ, in iis pretiosa fictilia, & ar-
 gentea vasa permulta; itemque simulacrum aureum librarum ad sexaginta,
 horribili admodum specie: huic, luminum erant vice, duo primæ notæ
 smaragdi: è pectore autem, claritatis eximiæ pyropus, castaneæ pæne ma-
 gnitudine, radiabat. amiculum aureum plurima & varia de more gemma
 distinxerat. rebus hisce raptim flammæ subductis, aluei cum armamentis
 in conspectu omnium incensi. Gamma, rebus terra marique ex animi sen-
 tentia confectis, cum ex itinere Cananoris Regem denuo salutasset; Mo-
 sambicum ad naues reficiendas, atque inde Olisiponem lato cum rebo-
 ta cantaque incolumis appulit. Egrediētē in terram, excepere, Emma-
 nuelis iussu, principes nobilesque viri quamplurimi: qua ille celebra-
 tate

A tate ac frequentia, cunctis ordinibus maiorem in modum gratulantibus,
 regiam petiit. Auxere illius diei lætitiā, cum naues per multæ va-
 rias è regionibus eodem tempore in portum inuectæ; tum in pompa fau-
 stis ominibus & magno populi applausu prælatum aureum in argenteo
 disco vectigal; quod Abrahamus Quiloæ tyrannus eo primum anno pe-
 penderat. Ex ea pecunia Emmanuel auream pyxidē in Sacrosanctæ Eu-
 charistiæ vsum faciendam locauit: ac miro artificio perfectam, pretiosis-
 que ornatam lapillis, in æde Bethleemica posuit. At Zamorinus inte-
 rim aduersis rerum suarum euentibus quotidie magis in rabiem accen-
 di: & quod Calecutanas opes in dies imminui, Cocinenses maiorem in
 modum augeri conspiceret, assiduis inuidiæ stimulis agitari: Trimumpara
 vero libertatem in respondendo, pertinaciam in Lusitanis omni ope
 tuendis, ferre nullo modo posse. Quibus rebus per se iam satis ægrum &
 exulceratum animum, egregij scelerum omnium artifices Mahometani
 facile perpulere, vt ipsi Trimumparam bellum inferret: ac quoniam preces
 B ac minæ parum prodesse, vi armisque ad Lusitanos tradendos homi-
 nem cogeret. Qua de re consilio principum indicto, plerique, vt fit, quo
 inclinatum Regis animum, sentiebant; eo præcipitem sua sententia im-
 pellere nitentur. vnus Naubeadarinus Zamorini sororis filius, & suc-
 cessor designatus, omne consilium belli suscipiendi gerendique discutere
 frustra conatus est: quādoquidem Zamorinus non nihil eius oratione &
 auctoritate cōmotus, reliquis tamē instigantibus, dolori potius & iracun-
 diæ, quā rectæ rationi, ac salutaribus parere cōsiliis, vt plerique mortales,
 animū induxit. Igitur, vt Lusitanicę classis præsidio Trimumparam exeret,
 qua illum vna re potissimū niti præclare nōset; bellum terra maxime sibi
 gerendum existimauit. Eoque consilio exercitū omnem ad Pananē, cuius
 ante meminimus, vicum, sexdecim à Cocino Leucas, coegit. Ea fuere ar-
 matorum ad quinquaginta millia. Cuius tantæ molis tantique apparatus
 nuntio Cocinum allato; fremere plebs aduenarum gratia se in capitis ac
 fortunarum discrimen impelli: nomen Lusitanum diris omnibus exse-
 C crari: ipsos ad cædem inquirere. ac sustulisset proculdubio, ni Rex eorum
 vitam firmissimo Nairum præsidio muniisset. Principes vero ac dynasta
 eodem perterriti metu, Trimumparam supplices etiam atque etiam pre-
 cari hortarique, tempori cederet: Zamorinum placaret: denique ignora
 amicitie & incertę dispendio, regni salutisque aleam sine cunctatione re-
 dimeret. Quibus eum Trimumpara obfirmata resisteret mente, nihilque
 sibi tanti esse vel vnquam fore affirmaret; vt legationis & hospitij vio-
 laret ius, fidemque datam Regi Lusitaniæ falleret; dynastæ pleriq; despe-
 rata Cocinensi re, ad Zamorinum vna cum amicis & cliētibus transfu-
 gere. Quos imitati postmodū Europæi duo, Christiano indigni nomine,
 quos alij Illyricos, alij Insubres fuisse perhibent; deserta fide ac religione,
 tormentariam fabricā, & æris conflandi scientiam, cuius erāt peritissimi,
 sane graui Christianę rei damno barbaris prodidere. neque impune cessit
 eis perfidia. siquidem post annos aliquot, agnoscentes errorem ac scelus,
 cum ad Lusitanos reditura pararent, à Malabaribus illico deprehensi, &
 G

concurſu populi crudeliter interempti ſunt. Dum hæc à Zamorino parantur; Sodreus, ora Calecutana vaſtata, Cocinum peropportune cum focis appulit. Eius aduentu Rex & Luſitani paululum respirarunt. Sed, ille ſimul edoctus quãto in periculo res eſſet, ſimul infimis precibus rogatus vt milites in terram exponeret, ſeque cum Trimumparę copiis mature coniungeret; contra omnium exſpectationem animo proſus obdurato reſpondiſſe traditur: Sibi maris cuſtodiam ab Emmanuele commiſſam. Si maritimum inſtaret bellum; ſe officio præclare functurum: quandoquidem terra gerenda res foret, Rex cum ſuis ipſe ſibi conſulere. Ab hoc reſponſo, gementibus Luſitanis, percuſſo Rege, ad fauces Erythræas obſidendas recta contendit: Arabumque ſex nauibus in itinere captis, præda ditatus ingenti, ad Curiam muriã inſulam haud longe ab Aromata promontorio, qua in Septentriones obuerſa eſt, in anchoris conſtitit. ibi dum in Mahometanos porro imminet excubatque; Maio menſe in eũte atrocior Boreas vehemẽti procella naues allifas ad ſaxa cõminuit: ipſeque Sodreus vna cum Blaſio germano fratre, tum ſpreti Luſitanici ſanguinis, tum deſtituti Regis amiciffimi ac fideliffimi, pœnas horribili naufragio, & repẽtina mõrte perſoluit. Fertur, antequam id accideret, ab incolis identidem admonitus, vt ſtatam & anniuerſariam eam tempeſtatem caueret; quamquã obtemperantibus aliis nauarchis, & in tuta ſecedentibus loca; ipſe tamẽ contumaci vultu, verbisq; inſuper contumelioſis optima conſilia reſpuiſſe. Hæc ferme de Sodreis fratribus aduerſo rumore vulgata; quamquam eos admodum locuples auctor Ioãnes Barrius liberare culpa videtur, affirmans non ab Sodreis deſertũ Regem, ſed enixe operã deferentibus, inſtante iam hyeme remiſſum ab Rege. De vtriuſque tamen exitu Barrius idem haud ſane diſcrepat. Cæteri, qui mutata paulo ante ſtatione periculum euitarant, ad placandas cęleſtes iras Cocinum reperere, & laborantibus ſuis opem ferre ſine mora cõſtituunt: ſed incenſæ officio voluntati haud ita reſpondit euentus. Petro quippe Araidio duce, cum Indicum pelagus traieciſſent, aduerſis tẽpeſtatibus ad Anchediuam inſulam hyemare coacti. Interea Luſitani, qui Cocini verfabantur, tum de ſua, tũ de Regis optimi ſalute ſoliciti, ac ſingularẽ viri cõſtantiam atque animi magnitudinem valde admirãtes, ab eo magnopere petiere, vt ſe ad Cananoris Regẽ nauigare permetteret. ibi ſine cuiuſquam periculo tutos ad nouæ claſſis aduentum futuros. Quibus ille reſpondit, bono eſſent animo, ac diuinæ prouidentię fiderẽt; quę bonas cauſas, cum in extremum diſcrimen veniſſent; tum maxime ſubleuare conſueſſet: de proſectione vero minime cogitarent. neque enim ſe permiſſurũ, vt quos ſemel in tutelam atque amicitiam recepiſſet; ij, ſe viuo & conſentiente, ad alienam opem ſupplices ac vagi conſurgerent. Simul cæteros, ne deſpondeant animum, hilari vultu, & accõmodata ad tempus oratione adhortatur. ac quãta maxima potuit celeritate, copiis ex vniuerſo regno cõtractis, opportuna loca præſidiis firmat, foſſas repurgat; nouas circa vrbe munitiones vallumque perducit: in primis vero, quoniam Repelini vada (is locus abeſt à Cocino leucas non amplius quattuor) ad exercitũ traducendum

A cendum hoſti erant petenda; Naramuinũ ſororis filium, eximia ſpe ſummæ virtutis adoleſcentem, hæredem regni deſtinatum, ibi cum Nairum, quinque millibus & quingẽtis opponit. ad eum Laurentius Morenus, & aliquot Luſitani ſpectatæ fortitudinis viri vltro ſe adiungũt. Zamorinus per vates & ſacrificulos ad proficiſcendum omnibus diu captatis, ſigna denique ad Repelinum promouit. ac priuſquam traicere cõnaretur, noua ferri flammarumque denũtiatione Trimumparam aggreditur, ni Luſitanos relinquat. cum ille minas omnes terroremque præ officio ac fide contemneret; copię traduci à Zamorino, quacunque vada patebant, illi co cẽptæ. Sed reſiſtentibus acriter Nairibus, non ſine magna ſuorum cæde, ſemel iterumque repulſus, ab innata mobilitate animi reditum cogitare apud ſe cępit; atque, vt initia ſeſe dabant, rei difficultate deterritus procul dubio ſigna retro vertiſſet; ni pertinax Brachmanarum & Mahometanorum in Trimumparam & Chriſtianos odiũ acriter obſtitiffet. Eorum adhortationibus animatus ad cẽpta proſequẽda; per occultos inter-

B nuntios quaſtorem Trimumparę ingentibus præmiis, promiſſiſque corrupit; vt per occaſionem ſtipendij numerandi, quamplurimos è Naramuini præſidio ab ſignis abducat. eam ſibi ad tráſitum occaſionem fore. ille per ſpeciem aduerſæ valetudinis in caſtra venire ſe poſſe diſſimulans, quamquam ægẽ ferẽte Naramuino, dimidiam ferme Nairum partem in urbem euocauit. quos cum ſub veſperum Naramuinus ea lege miſiſſet, vt ante lucem caſtra omnino repeterent, Queſtor extracto in multam diem negotio, tota de re Zamorinum per eoſdem nũtios admonet. ille, ne tantam opportunitatem fruſtra elabi pateretur; omnibus connixus viribus, non ſuſtinate iam impetum Naramuino, exercitum, ſarcinas, atque tormenta partim actuariis, partim vado traduxit; ac Naires vigiliis feſſos, & infreqũetes, facta impreſſione in palmeta Cocino proxima compulit. ibi Naramuinus, multis acceptis vulneribus, magna viciffim edita ſtrage, fortiter dimicans vna cum duobus aliis regiis iuuenibus cedit: reliqui fuga diſſipati variis itineribus in regiam cõuenere. Calecutanus, iam ſe intendentibus tenebris, vltra cedẽti hoſti nõ inſtitit. Poſtridie, tam in ſigni parta victoria, Trimumparę fidem iterum per communes amicos, miſtaſque precibus ac terrore litteras, tentat. ille, quamuis è tanta clade, ac præſertim ex amiſſa regia ſobole, in ſigni dolore accepto; tamen (quod vix credibile videatur) ſtetit animo; cõditiones pacis reiecit, collectis reliquiis Nairum, & omnis generis vndique coacta multitudine, aduentãti Zamorino ſe rufus obiecit. Ea quoque pugna victus ac proſtigatus, accepto inſuper vulnere, nihil habuit prius antiquius ve, quam vt Luſitanos eorũque res omnes à cẽdis & direptionis periculo eriperet. Vaipinum eſt inſula Cocino proxima, ſacri & inuiolati apud barbaros ſoli; ac præterea, ſitu & operibus munitiffima. in eam inſulam aduenas cum eorum gaza raptim transferẽdos curat. dein cum egregia manu armatorum ſubſequutus ipſe celeriter: vt ſi minus loci religione, certe munimentis armisq; hoſtẽ arceret. Omnes fere proceres, vt ſupra dictum eſt, ad hoſtes turpi deſectio-

C ne tranſierant. Vnus Vaipinenſis dynaſta Trimumparę ſe ſe fidem comi-

rem amicūque ad finem vsque fortiter præbuit. At Zamorinus, haud segniter vsus victoria, Cocinum penetrat, urbem flammis iniectis vniuersam incendit; Vapinum contempta religione haud semel aggreditur; sed cum ignominia semper ac damno prohibitus, aduentante iam hyeme, in proximum ver distulit bellum. interea, ne Trimumpara Cocinum repereret, castella in vrbis ruinis nonnulla excitauit, & cohortes aliquot in eo præsidio statuit. ipse tam secundis rebus elatus ac tumidus, Mahometanis ac Brachmanis effuse lætantibus, ad gratias inanibus diis agendas Calecutum reuertit. ibi, æraria officina instituta per duos, quos diximus, fidei desertores, & alios quorum industriam magnis præmiis fouebat incitabatque; omnis generis tormenta machinasque ad vrbium excidia comparabat; cum è Lusitania subito nostris admodum laborantibus affuit Franciscus Albuquerqueus, omnibus belli adiumentis instructus. is, Petro Ataidio cum cæteris qui ad Anchediuam hyemauerant, ad suas naues adiuncto, Vaipinum recta contendit, ac Trimumparam Emmanuelis nomine tum verbis amicissimis erectum animatumque; tum ad regiam tuendam personam præfenti pecunia subleuatum, cæso & fugato Calecutano præsidio, in regnum Cocini summa omnium gratulatione restituit. Inde, populando vrendoque perduellium tecta fataque, non vno loco hostes vel inuitos in certam extraxit; multisque minutis præliis exiguo admodum suo detrimento cecidit. postremo oppida quoque aggressus, primo Chiriuaipinum, dein Cambalanum, tum alios ignobiles vicos, dynastis qui ad Zamorinum defecerant, vel interfectis, vel in fugam actis, ingenti ardore militum expugnauit, incenditque. Ab ea expeditione, maximo gaudio & infinita cum actione gratiarum à Trimumpara exceptus, pro amicitia petit, vt quoniam inter eas nationes adeo infesta ad eam diem vita Lusitanorum fuisset; castellum ad eorum corpora & res tuendas ædificare sibi Cocini liceret. quod Rex adeo prolixè liberaliterque cõcessit; vt è suis etiam palmetis, quoniam camenta non suppetere; præcipua firmitate materiam in eam ædificationem excidi quamprimum iusserit: dein loco in primis idoneo area dimensa, & inchoato iam opere; dudum expectatus è Lusitania cum iuuentutis robore superuenit Francisci patruelis Alphõsus Albuquerqueus is, qui rerum deinde gestarum gloria magni cognomen est consecutus. Eius accessu, Lusitanis Indisque certatim insudatibus, breui consummatum castellum, & in eo templum Diuo Barptolomæo dicatum est: vt magno vtrumque consilio ac pietate, sic modico sumptu elegantiaque. Sacrarum ædium & arcium, quæ variis Indiæ locis per alios aliosque præfectos deinde per otium absolute sunt, lignea illa prima ædificia, quasi typos ac proplasmata iure quispiam dixerit. Eo munimento perfecto, supplicatio à Lusitanis habita: signum pendentis è Cruce Domini sub umbella pretiosa per multas instaurata iam vrbis partes, præcinentibus tubis cum religioso tripudio ac festâ saltatione prælatum. pōpa ad arcem vsque perducta, & cum arx ipsa, tum in ea templum precatione solenni à sacerdotibus consecratum eo maiore lætitia, quod illo primū die Romana Ecclesia diuinis in rebus, Lusitana gens in humanis, Indiæ possessionem

A nem adire quodammodo videretur. Post hæc, Albuquerqueus vterque ad perdomandam Zamorini ferociam nouas excursiones fecere. vastatus in primis Repelinensis ager, pagis ac villæ complures inflammatae ac diruta. nauigia capta ac direpta permulta. denique bello passim circumferendo, tantum terrorē omnibus circa populis intulere; vt Zamorinus ipse, præsertim suadente Naubeadarino eodem, qui bellum antea dissuaserat, oratores pacis & commercij petendi ad Lusitanos miserit. cui conditionibus iis datum est fœdus, vt & cædem Calecuti factam, & direpta mercimonia æquis æstimationibus cõpensaret: itemque ab laceffendo armis Trimumpara in posterum abstineret. In hæc ferme leges pax conuenit, ac rursus cum Zamorini popularibus amice agi, & contrahi captum. Eadem fama permoti iam dudum tutores Colani Regis (nam ipse per ætatem potens regni nodum erat) per legatos item fœdus & amicitiam petiere. Quibus cum eo libentius iunctæ dexteræ, quo maiores in omnem partem opportunitates habere visa res est. Etenim Colanum vrbs, quattuor & viginti leucas à Cocino in meridiem sita, in primis totius Indiæ antiqua & opulenta censetur. ex ea Calecutum, & aliæ Malabarici soli olim ductæ coloniæ. abundat mercibus; portum facili præbet accessu. ac præterea, multis familiis veterum Christianorum incolitur: quæ res longe etiam vehementius Lusitanos ad societatem gentis allexit. Igitur illis præcipue cautum in fœdere: multis & grauibus iniuriis liberati, eorumque fortunis ac dignitati consultum. Instituta cõmuni consensu amicitia, tabulisque commercij rite confectis, domicilium propriū Lusitanis in vrbe Colano attributum. eo confestim negotiatores cum scribis & custodibus immigrarunt. Accessit rei diuinæ procuradæ causa Rhotericus Dominicanus. is, & morum integritate, & doctrinæ præstantia paucis diebus multos mortales partim in recta fide cõfirmavit, excoluitque: partim ab stipendiis dæmonum ad Christi signa traduxit. Eodem anno quo hæc in India gerebantur (is fuit à millesimo quingentesimus tertius) nauarchi aliquot ad com meatus Arabicos prohibēdos Olisipone profecti, Zanzibaris regem malis coactum, & stipendiarium Emmanuelis fecere. itemque Brauæ liberæ ciuitati, leucas cis Melindem cētum, annum vestigal impositum. ipsi vero Melindensi Regi, cum à Mombazæ tyrāno valde premeretur, sane opportuno tempore latæ suppetia. tyrannus ab armis discedere, & prope iam victo Melindensi pacem dare coactus est. Cum terra marique negotia Lusitanica prospero admodum procederent cursu, & simul in varias regiones aditus Euangelio patefieret; tranquillitas iam à Calecutanores, vnius hominis cupiditas & amentia perturbauit. is, Cocinenti apothecæ præpositus, cum nauem Malabaricā pipere onustam præteruchi cognouisset; repente vel auuiditate prædæ, vel priuato in Malabares odio incitatus, mittit qui captam sine mora Cocinum pertrahant: nante cum se Zamorini amicos & populares clamarent; Deumque & hominum fidem restarentur, se ipsius missu Cranganorem petere; nihilominus Lusitani in incepto persistunt. coorta pugna, sex Malabares interfecti, cõplures vulnerati: nec Lusitanis incruentum certamen fuit. Expugnato nauigio, in

Cocinensem apothecam piper omne conuectum. Ea re cognita Zamorinus confestim ad Frācisum Albuquerqueium mittit, qui tantam iniuriam expostulens, ille cum rem negligeret, nec modo ablata reddere, sed ne factum quidē vlla ratione purgare dignaretur; enimvero Zamorinus continuo exarsit iracundia, coalitamque recens amicitiam indignabundus abruptit. Hanc ego diremptā pacis ac societatis causam, Damianum Gesium & Hieronymum Oforium sequutus, in medium attuli, haud sane ignarus, in hoc etiam ab iis dissentire Barrium: culpamque omnem in Zamorini mobilem animum utcūque transferre. Sed regis chronographis à me, præsertim in re tali tantaque, temere fides abroganda nō fuit. Caterum Zamorinus, uti dicere institueram, acri dolore succensus, primum edicta omnia, decretaque in rem Lusitanorum facta, extemplo reuocat. dein armatis parones ad intetcienda onera circumquaque dimittit, postremo ad euertendum Trimumparam, Lusitanosque ex India pellendos maiore quam vnquam antea conatu copiisque se comparat. Et quamquam inexpiabili in utrosque odio ferebatur; bellum tamen diffusit consulto, quoad Albuquerqueij fratres onustis iam non vno loco nauibus, ex India abscederēt. Quibus de consiliis Trimumpara litteris amicorum ac nuntiis mature certior factus, cum Francisco (nam is præerat summæ rerum) egit etiam atque etiam, ut adeo difficili ac periculoso tempore quam firmissimum sibi suisque præsidium in discessu relinquat. Sed neque proximæ calamitatis memoria, neque imminens Lusitanicæ rei discrimen, neque optimi, & constantissimi Regis obtestationes precesque flectere Frācisci animum valere, ut naues plus tres cum centum & quinquaginta dumtaxat propugnatoribus daret, præfecto Eduardo Patieco viro fortissimo: nimirum, ut in tanta deinde paucitate, cum militum virtus, tū vero diuinæ opis præsentia, clarius appareret. Post hæc, Albuquerqueij fratres vterque simul, verum exitu dispari in Lusitaniam vela dedere. Franciscus incertū qua clade, quove infortunio, vna cum sociis in itinere periit. Alphonsus, quamuis magnis iactatus procellis, tamen circa finem Iulij mensis, non minore quæstu quam gloria, sospes in urbē Olisiponem introiit. Post eorum profectiōē, solutus metu Zamorinus, palam terramarique bellum ciebat. ducenta amplius nauigia, magnam tormentorum copiam, elephantos complures, armatorum millia circiter sexaginta contraxerat. Eo terrore Cocinum allato; multi cōfestim in Malabaris interiora dilapsi: ac vix capitis pæna proposita cohiberi populus potuit. Ex reliquis copiis ægre milites ad millia triginta conscripti, quorum tamen paulatim numerus partim transitionibus, partim effugiis vix ad decem millia rediit, nec ea quidem admodū forti animo, vel integra in Trimumparam fide. Ergo tota pæne belli moles in Lusitanos incubuit. Solènes tum forte agebantur feriæ, quibus cælestes iras in omne genus humanum intentas, olim suo potissimū capite Christus excepit. Ea recordatione ad omne decus ac pietatem incensi Lusitani, vicissim vitam pro Christi nomine effundere gestiebant. Itaque tanto inferioribus copiis, nullum periculum recusare, caput libeter in discrimen offerre, & periculosissimas expeditiones cer-

nes certatim sibi quisque deposcere. Eduardus, quoniam multis partibus vno tempore dimicandum fore non dubia coniectura prospexerat; primū ad Repelini vada nouas munitiones obiecit: dein Cocinēsi arce multis locis instaurata; nouum insuper propugnaculum ad portus introitum excitauit. ad hæc, naues & scaphas maiores, ut ad subita occurrerent, omni genere telorum ac tormentorum instruxit. At Zamorinus, uti proximo bello fecerat, Repelini transitum, & vado, & actuariis longo ordine confertis tentauit primum: dein magna suorum cæde bis terve repulsus, cum in angusto loco se multitudo impediret; & à nostris in cōfertam turbam irrita nulla iacula inciderent; Repelinensis dynastæ monitu ad loca minus vadosa, verum patentiora descendit. ea re cognita Patiecus cum expeditis celèriter anteuerrit: ratusque paucitatem cōsilio adiuuandam; noctu fudes præacutas toto passim vado figendas curauit: postridie hostes magno impetu transire conati; partim se præustis cuspidibus induerunt; partim accedente aestu obruti; partim assiduis missilium nimbis vulnerati, occisi que: pars etiam, quæ vel nandi peritia, vel beneficio lintrium in vltiorem euaserat ripam, acriter dimicantibus Lusitanis, aut cæsi, aut in flumen detrusi. Zamorinus, ubi aperravi parum proficere se intelligit; ad insidias de more conuersus, percussores, trāsugarum specie, in Eduardum occulte summittit: hosce ille diuinitus deprehensos coniectosque, Trimumparæ tradidit, in quos arbitrato suo consuleret. pretio dein conducti, qui veneno inficerent aquas: eo item scelere per indices patefacto, excubiæ ad fontes intēta cura dispositæ. Rumor ad hæc de industria dissipatus, Cocinense præsidium eæsum, naues captas & incensas: ac sollicitati circa populi, ut in nostrorum stationes, & apothecas impetum facerent, nomenque Lusitanum omne delerent. ea quoque fraus Dei beneficio patuit. Quo tam infelici rerum euentu cum valde angeretur Zamorinus; tum ad infringendos eius conatus, dira morbi lues accessit: qua multi ex ipsius exercitu fæde absumpti, multi etiam & contagionis metu, & belli difficultate perterriti, diffugere. Iamque susceptæ expeditionis auctores execrantē, ac desperatis pæne rebus, de pace ac de reditu cogitantem, iniecta repente spes confirmauit expugnādi Lusitanicas in ipso Cocinēsi portu naues; quo vno subsidio, ut supra diximus, Trimumparam vel maxime niti non ignorabat. Mahometanus quidam erat, Coiesalles nomine, machinarum peritus. is ad Christianorum nauigia superanda, Malabaricis multo celsiora, eiusmodi artificii ingenti omnium approbatione commentus est. Binis paronibus, valido & à puppi & à prora tigno inter se cūmissis, turres erigebat; è quibus deni amplius homines in subiectas onerarias tuto eiaculari possent. Huiusce generis machinas octo cum adornasset; Zamorino ignaro taliū rerum, & adulatorū turba circumfluenti, tanta victoriæ fiducia subito accessit, ut Eduardum ad se vincetum perduci sine mora imperauerit. Verū ille per exploratores tota de re præmonitus, nouas vicissim in onerariis machinas excitarat. ac quo die commissum est præliū (is erat in cælū ascēdenti Christo Domino sacer) nauium puppes, ne à tergo circuiri possent, ad littus applicuit: præterea, ad arcēdū congressum,

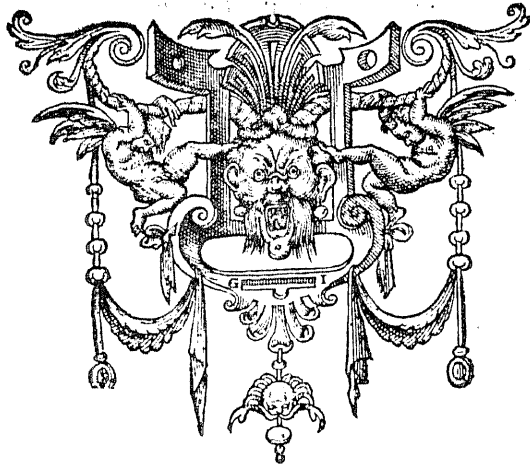

congressum, prominentes à prora malos obiecit: precatusque immortalē Deum, ut in ea quoque sibi pugna, sicut in cæteris propitius adesset; inuicto animo, per exigua manu, ducentorum ferme nauigiorum impetum excepit. Ardentes primum pyræ ad Christianas naues inflammandas immittit: quibus accessu prohibitis, & in cōspectu omnium frustra consumptis; tum demum turrata nauigia ne quicquā admoueri cæpta. Siquidem præter ipsam machinæ formam, duplici præsertim clauo, ad regendum inhabilem, ætus quoque maris tum forte rapido accedens tractu, gubernandi arbitrium nautis ademerat, ergo & magistri gubernacula huc illuc frustra torquere; & remiges irritō conatu, in aduersum maris impetum tendere; & infesto rostro in nostros directā nauigia repete modo, in obliquum, modo in contrarium sisti: nihil iam loci consilio vel arti esse: neque moderatores inter se constare; nec remigium clauo, neque clauus magistris parere: alio naualis turba, alio duces & propugnatores vocare; alio cuncta simul ætus abripere, in eo tumultu, cum sagittarum multitudine cælum pæne inumbraret; & crebris hinc inde fulgetris horribili cum strepitu radiantibus, omnium generum vsquequaque tela volitarēt; è turribus octo vix duæ ad onerarias ægre tandem appulsæ, in quas destinato ictu maiores globi à nostris subinde contorti: laxatisque cōpagibus, partim auulsa è suis sedibus tabulata, cum ipsis epibatis in aquam magno fonitu decidere; partim, dissiliētibus vndique fragmentis, cōsauciari permulti, ingentem pauorē ac trepidationem cæteris intulere. Ad eū calum clamor à nostris terra marique sublatus; & integrata pugna tanto militū ardore; ut Calecutani, multis passim occubentibus, attoniti pauentesque certatim terga cōuerterint, neque vllis, ducta Regisve ipsius, aut minis aut hortamentis sisti fuga potuit. contento cursu remotas, Malabaribus insulas, & intima penitus æstuaria petiere. quinque circiter ab initio belli menses effluerant, eo toto tempore Zamorini copias valde imminutas esse constabat, pestilentia, mortalium ad tredecim millia absumpserat: totidem ferme huc illuc distulerat metus, variis præterea certaminibus, magna parte nauium ac tormetorum amissa, ex ipso militum robore millia plus quinque ceciderāt. Zamorinus infelicitè iam toties in arma coortus, cum & hyems immineret, & noua insuper è Lusitania classis adesse diceretur; abiectis belli consiliis, ipso Diui Ioannis Baptistæ natali die vasa collegit, ac retro ad Pananem tristissimus abiit. Brachmanæ auguresque, quod belli suafores & impulsores semper fuissent, veriti ne in ipsorum caput calamitas verteret; culpam tantæ acceptæ cladis in male obseruata auspiciis, neglectas religiones, & vota minus fideliter persoluta, cuncti ex composito reiecere. Hisce artibus mēdaciisque sacrilegi impostores existimationem suam egregia simulatione tutati. Zamorino, vanis superstitionibus misere obnoxio, ingens dirarum iniecta formido, regni administratione vicariis tradita, ipse interim ager animi, ac merore pæne confectus, in auiam solitudinem cum exiguo comitatu, ad placandos commentitios Deos, & expianda peccata secessit. Ad Lusitanorum, eo toto bello, cum omnium, tum vero Eduardi præcipue Patieci

A Patieci virtus enituit. Is, & ante prima signa fortiter dimicando, & insidiis mature præcauendis; & disponendo milite, & muniendo vbi res postularet; & omnia militaria munera impigre obeundo; acerrimi simul bellatoris, & ducis eximij laudem omnium testimonio est consecutus. Quamquam attentius belli progressum & euentum æstimantibus, diuina potius, quam humana tota res visa. quando tam multis Malabaribus ex vtraque parte cadentibus, Lusitanus tot præliis desideratus est nemo. ac nauium insuper aluei non semel traiecti ac perforati sine vllius damno feruntur; & fulmineo excussa rotatu ferrea pila; irrita plaga (quis credat) obuiis quorundam exceptæ pectoribus. Quas ob res, Christo salutis humanæ parenti, supplicationes habitæ, & solenni ritu, pro ea quæ tum suppetebat copia, sacrificatum est. Redeuntem è prælio Patiecum Trimumpara perquam arcte comiterque complexus, immortales eius virtuti ac fortitudini gratias egit: nec modo regnum, sed vitam, salutemque Lusitanis haud vno iam nomine acceptam ingenue tulit. Interea B multorum litteris & nūtiis certior factus Emmanuel, quanto in periculo res Indica versaretur; Lupum Soarium Aluarengā cum nauibus duodecim subsidio suis laborantibus miserat. is, quamquam ab Eduardo parta iam ante victoria, magnum tamen ad Cocinense regnum & Lusitanica negotia stabilienda, momentum attulit. Siquidem Zamorinus & quotidiano matris conuitio, & assiduis popularium precibus in patriam reuocatus, bellum eadem quā deposuerat leuitate, reparare terra marique instituerat. Iamque ad Cranganorem oppidū terrestres naualesque copias intentiore delectu habito contrahebat. Eius rei fama Cocinum allata, Lusitani circiter mille. Naires ad duo millia confestim eo profecti recens ædificata ab hoste nauigia primum expugnant, præfecto rei maritimæ cum duobus filiis interempto; dein exscensione facta, eodem impetu Naueadarini peditatum fundunt fugantque. tum Cranganori oppido iniectæ flammæ; Christianorum tamen tectis, ac præcipue sacris MARIE Virginis, & Apostolorum ædibus temperatum est. Per idem C tempus Rex Tanoris (ea quoque Malabarica est regio) cum finitimis bellis admodum premeretur, à Lusitanis auxilium petiit; seque, ni aspernarentur, Emmanuelis vectigalem fore professus est. missi extemplo aliquot Lusitani manipuli: quo ille subsidio, cum breui superior hostibus euassisset; certis, vti receperat, legibus, in Regis Lusitanicæ societatem, ditio-nemque concessit. Inter hæc, Indico mari, ab Lusitanis vehementer infesto, Calecutana commercia magis in dies imminui, negotiatores & inquilini partim ad suos lares, partim in aliena regna migrare. In iis mercatores Arabes omnium ditissimi, cum ad Mecam reditum pararent; pecuniam & pretiosissima quæque in naues imposuerant, sub Lusitanicæ classis discessum illico vela facturi. Non fefellit cares Aluarengam. Continuo Pandaranæ portum scaphis audacter inuectus, onerarias Arabum septemdecim instar muri inter se colligatas, omni telorum genere ornatissimas, & propugnatoribus refertas, vi cepit, ac direptas incendit. Per-tinacibus animis vtrinque certatum est. è Mahometanis duo millia; è

nostris viginti quinque, non amplius, interfecti: vulnerati ad centum & D triginta. Inde, relicto cum tribus nauibus ad Cocinum tuendum Emmanuele Vascócellio, opimis spoliis onustus Aluarenga Lusitaniam petiit, comite itineris Eduardo Patieco: cuius egregiæ virtuti, immortalibusque erga se promeritis, Trimumpara debitum testimonium scriptis ad Regem litteris tribuit. Ei testimonio cum aliorum etiam litteræ sermonesque astruerent fidem; Emmanuel talem ac tantam indolem in obscuro latere nequaquam est passus. ac præter cæteros honores aduenienti Eduardo publice priuatimque habitos, præclara quoque viri facinora pro concione diligenter exposuit ornauitque Regis iussu Iacobus Ortizius Vifensis Episcopus. idemque cæteris in oppidis Lusitiæ factitatum. dein, vt in communi causa commune gaudium esset; ad Christianos omnes Reges principesque, ac Romanum præcipue Pontificem, Emmanuel in eandem sententiam accurate perscripsit. diu celebrati sermone omnium nationum tam noui, tamque admirandi rerum euentus; gratiæ vbique ingentes actæ Deo; nec parum inde Lusitanico generi ac nomini dignitatis accessit.

Libri secundi Finis.

HISTO

A

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER TERTIVS.

E

Hoc tam secundo successu rerū, Emmanuel Orientis opes imperiumque animo & spe in dies maiore complexus, percunctando à regionum peritis, & nauigationis tabulas, quæ ex India depictæ subinde referebātur, attentius contéplando, ita comperiebat: Indicæ negotiationis præsidia & quasi claustra præcipua esse tria: A denum Arabiæ, & Armuziam insulæ Geru (Ogyrim olim fuisse quidam haud absurde coniiciunt) prænobiles vrbes, quarum altera Arabici, altera Persici sinus ostium obfideret: itemque Malacam, Sincapurano impostam freto; quo, propter loci opportunitatem, Sinarum, & Lequiorum, & insularum pæne innumerabilium mercimonia commearent. ergo, ad ea loca vel fœdere sibi adiungenda; vel armis, vbi res exigeret, occupanda; studium omne cogitationemque cōuerterat: ratus, id quod res erat, eam vnam expeditissimam rationem esse totius maritimi quæstus ac mercaturæ ab Ægypto, Syriæque in Lusitaniam transferendæ. Nō sefellere eiusmodi consilia Saracenos, & Arabas, viros & in suis occultandis voluntatibus, & in alienis odorandis explorandisque admirandæ sagacitatis. Itaque Zamorino per aulicos & Brachmanas persuadēt, vt quoniam Indicas classes Lusitanicis & robore nauium, & armorum apparatu inferiores tot iam euentus ostenderint; ac Ægypti, & Arabiæ, ac Syriæ Rege Campsone, quem Sultanum appellabant, aduersus communem hostem auxilia accersat. Missus in eam legationem cum amplis muneribus Maimames, Mahometanæ superstitionis cultu notissimus. is, miscendo consilium precibus, modo Campsonem obsecrabat, vt religionis auitæ causam susciperet, ac prophetæ sepulcrum, & populares, amicosque & consanguineos à quotidianis Lusitanorum iniuriis ac latrociniis vindicaret: modo suadebat, vt sibi quoque, vectigalibusque suis mature consuleret. Gentem ab vltimis orbis terræ terminis in partem Indici commercij vix ante quinquennium precario admissam, tantos iam sibi sumpsisse spiritus, vt leges Orienti dare, iura publica inuadere, Asiaticas opes per summam audaciam interuertere, quibus denique visum sit, nauigatione ipsa

interdicere minime dubitet. Qui tā longinquis, ac periculosis expeditionibus talia moliantur; quid tandem, si domiciliū ac sedem in Asia fixerint, non aufuros orientem flammam vel exiguo latice, adultam iam & grassantem non nisi ruina opprimi, & extingui. Proinde nascenti malo pro sua pietate ac prudētia quamprimum occurreret. Ad extremum petebat: vt classē aduersus Lusitanos quantam posset maximam, remige ac milite instructam, ad Indiæ littora mitteret. Calcutanum commeatus, pecuniam, portus, ac cætera necessaria affatim præbiturum. In eandem sententiam orator etiam ab Adeni regulo, vir clarus è pseudopropheta stirpe, differuit. Haud vana afferebat. etenim Campson, & Mahometici dogmatis se præcipuum assertorem, ac Mecanæ domus, quæ in eius erat imperio, præsidem ac tutorem ferebat; vt imminutum eius cultum negligere salua dignitate nõ posset: & post Lusitanorum in Indiam aduentum, ac ineres in Occidentem auerfas, maiora in singulos annos rei pecuniariæ damna sentiebat. igitur & Regum sociorum iuasū, & sua ipse voluntate ad pellendos ex India Lusitanos vehementer incubuit. In E præsentia, legatos quam optime sperare iussos, & promissis ingentibus regio more oneratos, dimisit. Cæterum mox de apparatu bellico, deque ratione perficiendæ rei deliberāti, multa occurrebant, quæ quamuis incitatos hominis impetus admodum retardarent. primum communis Mars, & incerti bellorum euentus: dein periculum ne Lusitano oppugnando, torius Europæ arma in se conciret: postremo ædificandæ instruendæque classis difficultas: quod & materia cædua, cum in Ægypto non suppetat, longissime petenda: & informes triremium aluei membratim à Cairo seu Babilone, quæ interfluo Nilo Mempheos obiacet antiquæ ruinis, Suezium vsque rubri maris emporium per solitudines arenosas, & auias transuehendi forent, atque ibi demum compactis carinis ornandi deducendique. Quocirca, antequam ancipitem belli subiret aleam, sibi tentandum existimauit, nū quid denuntiatione magni alicuius periculi, ac minis apud Christianos proficere posset. Primum igitur, per idoneos homines rumoribus dissipatis, omnium aures bellicis terroribus complect. dein artificiose submittit, qui Maurum monachum Hispanum, antistitem templi eius, quod in Arabia monte Sina reliquias Diuæ Catharinæ virginis martyrisque conseruat, metu, ne quid in sacram eodem grauius consulatur, supplicem ad se compellant. Hunc ergo, simplicitatis antiquæ virum, qui regum ignoraret artes, pauentem ac trementem, Campson cum minacibus litteris ad Alexandrum eo nomine sextum Romanum Pontificem mittit. in quibus erat; se à duobus Christianis Regibus Fernando, & Emmanuele iam dudum intolerandis iniuriis affici. ab altero Mahometanos omnes Beticæ finibus, nulla ipsorum culpa, per summam indignitatem exterminatos. alterum, Africa, & Arabia, & Indiæ oram annuis classibus infestam habere; nautas & mercatores in seruitutem abducere; aditu religiosissimæ adis, quæ ad Mecan sit, plurimos omnium nationum mortales arcere, quod hæc Rex vterque, socrer ac gener, nulla prouocati iniuria, contra ius naturæ ac gentiū audeant; se quoque

A quoque vicissim Christianos quotquot in suo imperio sint, ad Mahometica sacra metu proscriptionis & exilij compulsurum: ac præterea antiquissimarum religionum Christianas ædes ac monumenta; quæque in Ægypto, & Arabia; quæque in Iudæa ac Syria visantur, cum ipso Christi sepulcro euerfurum & concrematurum esse. Quæ si Pontifex salua cupiat, ac suorum incolumitatis curam gerat; Regem vtrūque pro sua potestate quamprimum ab ea mente consilioque deducat. Has ergo querimonias minasque Campson ad Pontificem Max. detulit, haud dubius, eas magni vtrique apud Hispaniæ Reges fore momēti, quibus prope hæreticario iure nihil Christiana religione prius aut potius esse didicerat. Alexander, Senatu super tali tantaque re habito, monachum ipsum ad Emmanuelem, ex quo coram fusius cuncta cognosceret, mittit. Hunc demisse precatē, vt ab laceffendo Ægypti Rege desisteret, ac tot Christianis mercatoribus, tot religiosis hominibus, tam venerandis Christi Sanctorumque reliquiis pro sua pietate consultum vellet; bono animo esse iubet Emmanuel. neque enim Campsonem studio Mahometicæ superstitionis, aut abominandi monumenti cura, sed imminutis portorii redditibusque torqueri. quæ detrimenta quādo ita vehementer hominem excrucient; nequaquam commissurum, vt Christianis negotiatoribus è suo regno pellendis, & celeberrimis templis; ad quæ ingens quotannis hominum vis, religionis causa, magno cum ipsius emolumento confluat, euertendis; nouam insuper iacturam certissimi quæstus & vectigalium faciat. Nam quod Fernandi socrer iniurias, de quibus ad eam diem quæstus non sit, quartodecimo demum anno (tot enim ferme à pulsus è Bætica Mauris effluerant) adeo acerbe, tam dolenter expoſtuler; cui non apparere causas quæri accusationum & criminum; & sordidissimæ cupiditati auaritiæque inanem speciem caritatis religionisque prætendi? Proinde Christi famulus poneret metum, nec barbari fremitus irasve tantopere perhorresceret. Hisce verbis cōfirmatum antistitem, pecuniisque ad exornanda Orientis templa, ac pauperes alendos copiose instructum, C Rex Lusitanus Romam remittit; ac simul ipsum Pont. Max. per literas omni sollicitudine liberat. Ipse vero, qua erat prudentia, & animi magnitudine; tam dira Sultani comminatione adeo non exterritus est, vt magnam etiam voluptatem inde perceperit. præclarum quippe sibi Emmanuel ducebat, immanem belluam, quæ ad eam diem Lusitanica arma superbe contempserat, quasi adactis ad vitalia telis, denique commoneri. Quocirca ad cæpta prosequenda, duplo pane maiorem quam superioribus annis classē instruxit. eique præfecit Franciscum Almeida, virum cum cætera illustrem; tum quod fortem ac fidelem operam in Bætica expeditione Fernando nauarat. Huic magnopere in discessu præcepit, vt quoniam ad ea quæ iam dudum agitabat animo, & assiduitate copiarum ac ducum, & spatio temporis opus esset; arces aliquot opportunis Africa, Asiaque locis exstrueret, quæ Lusitanis & facilem in remotas regiones excursum; & tutum, quotiescunque res postularet, receptum darent. Præfectus, cum ad viij. Kalend. Aprilis, qui dies celesti ad

Virginem nuntio est facer, nauibus duabus & viginti faustis omnibus **D** Olhipone soluiſſet anno milleſimo quingenteſimo quinto, Franciſcanis aliquot fratribus, & clericis aliis rei Chriſtianæ cauſa in eam peregrinationē aſſumptis; octauo Idus Aprilis ad Heſperidas proceſſit. inde cum ad ſuperandum Bonæ ſpei promontorium nauarchi in meridiē curſum extendiſſent; vehementi Aquilone uſque adeo in remotas ab Sole regiones prouecti ſunt; vt classiariis præ nimio frigore manus propemodum obriguerint. Inde ad Orientalem Africæ oram extemplo flexere, & ſecunda nauigatione paucis diebus Quiloam eſt ventum. ibi Abrahamum tyrannum callide tergiuerſantem, & annuum ſtipendium Emmanuēli recuſantem pendere; Almeida cum armatis deſcenſione facta, ex vrbe per vim exegit: eiufque loco Mahometem Anconinum, acceptum incolis virum, & expertæ in Luſitanos fidei, Regem, ſolēni cum apparatu impoſita capiti aurea corona, conſtituit. Dein ſitū ad maritimos aditus æque ac terreſtres in primis commodo, arx ædificari cæpta ingenti alacritate nauticorum, & militum. cumque labor in orbē iret, ipſeque Almeida & **E** cæteri principes, ad exemplum, ſuam obirent vicem; non die non nocte intermiſſum opus, vigefimo die abſolutum eſt: arci que ab Diuo Iacobo inditum nomen, quod eius Apoſtoli die ipſo natali urbem expugnaffent, ac tyrannum inde expuliſſent. Conſtitutis Quiloæ rebus, & firmo præſidio arci impoſito, itemque nauigiis ad oram tutandam relictis, Mombazam petiit claffis. Ea vrbs in parua eiufdem nominis inſula, quam æſtuarium efficit, excelſo ad conſpectum tumulo poſita, portum habebat duobus propugnaculis munitum: in quibus tormenta è Luſitanico naufragio nuper extracta, vt ſupra diximus, barbari collocarant. iis cum aduentantem claffem aditu prohibere conarētur; noſtrorum ictibus breui diſiectum vtrumque caſtellum, ac liber introitus Almeida patuit. miſſis deinde ad tentandi reguli animum nūtiis, cum nihil pacari reſponderetur; Almeida trifariam adortus urbem, Aſſumptæ in cælum **M A R I Æ** Virginis die feſto vi cepit, ac direptam incendit. multi ex hoſtibus interempti, multi in ſeruitutem abducti. Regulū, inter ipſam dimicationem **F** deſperata victoria fugientē ſyluæ texere. Tranſmiſſo inde ſexdecim diebus Oceano, Anchedinam inſulam tenuit claffis. ea inſula quod in littus imminet Indicum, ac tutam ſtationem nauibus præbet, ibi quoque ex Emmanuelis præſcripto caſtellum excitatū. Hinc Almeida Cananorem traiecit; ac ſumma Regis voluntate ad tuenda mercimonia optimo loco arcem extruxit, præſidioque communiit. Per idem tempus Luſitani qui ad Colanum agebant, contracta temere cum incolis & Arabibus rixa, ad vnum omnes interempti ſunt. Eius rei cognoscēdæ, ac ſedandi tumultus cauſa, Laurentius Almeida Franciſci filius claffe profectus, cum ſuperba reſponſa tuliffet, commiſſo prælio, Arabum onerarias ad viginti magno ardore militum captas incendit. quo item in prælio illud in primis accidit memorabile. pila è maiore tormēto in ſcutum Ioannis Hominis Luſitani contorta, ad ipſius pedes ſine vlla proſus læſione deſluxit. Interea grauis iam ætate Rex Cocini Trimumpara, de gentis more depoſito gubert

A gubernaculo, ſe in ſolitudinem ad colendas Brachmanarum ſuperſtitiones receperat, ac ſororis filium Naubeadoram natu minorem hæredem reliquerat regni, maiore præterito quod nuper in bello Calecutano ad Zamorinū vna cum aliis principibus defeciſſet. is dolore incenſus amiſſi patrimonij, cum nouum deinde Regem vexaret, exerceretque, ac popularium ſolicitare animos non deſiſteret; profectus Cocinum Almeida, Trimumparæ iudicium ac voluntatem ratam voluit eſſe: donatū pretioſis muneribus Naubeadoram in fidem recepit, ipſiusque patrimonium ac regnum, Emmanuelis auctoritate opibusque cōſtituit. dein impoſitis mercibus naues duodecim anno inſequentē in Luſitaniam remiſit: ipſe ad res Indicas adminiſtrandas, regeſque ſocios tuēdos (quod ita in mandatis habebat ab Emmanuele) Cocini permanſit. Plures tum è Luſitania claffes, nondum exploratis ad plenum tempeſtatibus, eodem anno deinceps, vt quæque parata erat, in varia cogniti nuper Oceani littora mittebantur. Itaque paulo poſt Almeida profectionem, vir egregie fortis, Caſtellano patre natus, Petrus Gnaia, nauibus ſex ad Sofalam venerat, vt arcem in eo tractu; ſi qua poſſet, ædificaret; ac ſimul in auri pretioſa commercia Luſitanos induceret. Tenebāt ea loca tum Saraceni ab vrbe Magadaxo primum, dein à Quiloa profecti: & ingenti lucro cum finitimis Caſtribus, qui in Monomotapæ Regis imperio variis locis aurū effodiunt, Indicas veſtes, & alia mercimonia commutabant. Sed inter Quiloanos tumultus Prætor eo miſſus Izufus, vir aſtutus & audax, defecerat nuper ab tyranno Abrahamo; perque fraudem in eius terræ poſſeſſionē inuaſerat. Ad hūc, iam ætate conſectū, & luminibus captū Gnaia cum adieſſet; primum oſtendit, quāntū ex Luſitanorum ſocietate & commercio vtilitatis capere poſſet. dein petiit, ob eā ipſam rē, vt ad merces cuſtodendas caſtellum in iis finibus ædificare ſibi liceret. id non magis aduenis, quam incolis præſidio cōtra finitimorum incurſiones futurum. ac ſimul de Regis Emmanuelis benignitate opibusque multa diſeruit. Ille, non tam ratione ſocietatis adductus (quippe qui nec Luſitanorum mercibus indigeret, & graues accolæ fore procul dubio cerneret) quā fama perterritus eſt; quæ ad Quiloam ac Mombazam erāt geſta, perhonorifice accepit virū, ac poſtularis in ſpeciē libenter annuit: quamquā acriter obſiſtente Mengo Muſafo genero, viro acri, & bellicoſo: quem ſenex ea poſſiſſimū ratione leniit, fore vt Luſitanos inſolita cæli intemperies, & loci grauitas, ac paluſtres humores paulatim abſumerent, vel certe ſic afficerent, vt à paucis armatis deleri ſine periculo poſſent. Gnaia dynaſtā ſpe liberaliorem naſtus, locum qua flumen in mare effunditur, ædificationi designat. & quod eam cetera nō ſuppeterent, caſas è robuſta materia raptim extructas, duplici vallo, & propugnaculis, & foſſa circūdat. Neq; ita multo poſt, vt prædixerat Izufus, aduerſa valetudine tentari aduenæ capti: paucisq; diebus adeo peruagata vis febriliū eſt, vt ex vniuerſo præſidio vix quadraginta ſuper'eſſent, ad arma ferēda, & vigilias obeūdas idonei. Quā occasionem rarus Arabs de medio tollendæ inuiſa nationis, exſtimulante præſertim aſſidue Muſafo genero; tamen ſuis duntaxat opibus rem aggredi

aggredi non est ausus. Mocondes erat Cafer, vicinis locis pro Monomota Rege præpositus. Hunc per nuntios Izufus admonet, Europeos piratas, qui maritimam oram dudum infestam habuerint, denique ad se delatos; intra lignea septa, quæ sibi ipsimet circumdederint, fame & squalore pane confectos teneri. Si in partem prædæ venire animum inducat, se rem in eius aduentum integram seruaturum. Haud frustra missa legatio. Mocondes, omnis humani expertus iuris, aduentitij lucri nec opinata spe illectus, ingentem trahens popularium turbam, celeriter affuit. neque tamen Lusitanos fefellit, ab exulibus Saracenis tota de re festine præmonitos. itaque & ænea tormenta, ignotum Castribus ad id tempus machinæ genus, idoneis locis occulte disposita fuerant; & cum à valentibus intentiore cura excubiæ agitabantur; tum ipsimet ægri, quippe quibus periculum & indignatio præter spem adderet vires; sese ad defensionem forti animo comparauerant. Mocondes, artis bellicæ prorsus ignarus, ac numero maxime fretus (hominum autem ad sex millia secum adduxerat) Arabum ductu monituque fascibus sarmentorum ex agro collatis, ad castellum copias incomposito agmine admouit: cõpletisque fossis, nostrorum paucitate contempta, Castres alij vallum scandere; alij conuellere nitebantur; cum in confertam multitudinem, ac nihil tale mentem emissã repente ferrea procella, tantam edidit stragem, vt relicta oppugnatione attoniti, pauentesque barbari se in proxima nemora confestim abdiderint. ac ne ibi quidem tuto esse licuit. siquidem continuatis bombardæ ictibus, magno impetu dissultantia arborum fragmenta, semiermes, incautosque misere lacerabant. cui tanto malo cum nullum, præter fugam, remedium occurreret; rabie ab Lusitanis in Arabas versa, vulgo fremere quod se fallacibus promissis ad bellum cum ipsis Diis gerendum euocassent. atque, vt est rapacissima gens, ne prorsus inanes abscederent, Izufi agro vastato, & oppido ipso magna ex parte direpto, in patriam reuertere. Ac ne Lusitani quidem inultam passi perfidiam. Post Castrum profectioem, cognito Izufum eiusque satellites, nihil minus quam nostrorum eruptionem timentes, negligentius agere; noctis intempestæ silentio, Gnaia, strenuis cum aliquot viris aduerso flumine in regiam subuectus, Izufum ipsum, & paucos familiares occidit. dein, priusquam populi concursus in regiam heret, insigni facinore perpetrato, ad suos eadem nocte incolumis rediit. Postridie, cum res emanasset, ira odioque incensũ barbari quammaxima coacta manu, denuo castellum adorti: & eodem quo nuper euentu, plures & integri à multo paucioribus & imbecillis, cum cæde & ignominia repulsi. Post hæc, inter eos certari de successione captum. Cũque Musafus præpollens viribus, & popularium gratia; Izufi liberos patrimonio exturbare niteretur; & satis appareret, ius in armis fore; alter ex iis, nomine Solimanus, ad Gnaiam confugit, salubri vtrisque consilio: siquidem Lusitanorum ope Rex declaratus, fidelem se vicissim illis amicum ac socium ex eo tempore præbuit. Interea Zamorinus, tametsi cum lætis admodum promissis ab Sultano redierant oratores; tamẽ, imminẽte Lusitano veritus ne fera

essent

A essent Ægyptiaca auxilia; contracto ingenti fabrum naualium numero, maiorem quã antea classẽ omni studio ædificabat, dispositis circa omnes portus custodiis, ne quid rumoris de tanto apparatu ad hostes efflueret. Namque Laurentium, dispersis nauibus Malabarica tenentem littora, & Ægyptios Arabasque negotiatores magno intercipientem rei Calecutanæ damno, quam maxime incautum & imparatũ placuerat adoriri. Verum ex vrbe Calecuti clam elapsus Ludouicus Patritius Romanus (qui cognoscendi studio, vt fit, mercatoris habitu in Indiã penetrauerat, idemque hæc ipsa deinde litteris consignauit) Almeidẽ vtrique, & filio & patri cuncta ex fide retulit. Neque ita multo post, è variis orã Malabaricæ portibus in vnum coacta Zamorini classis ad Laurẽtium recta contendit. ea fuisse dicitur cellarum nauium amplius sexaginta; lemborum, ac paronum, biremiumque ad cẽtum & triginta, omni telorum genere, & numero militum instructissima. Ad eius famam, Laurentius, patris iussu naues non plus vndecim admittis triremibus paucis raptim adornauerat, Lusitanis, præter nautas, impositis octingentis. Vt ad ictum bombardæ ventum est, conspicatus Laurentius tantam hostium multitudinem; expiatis de more noxis, primum omnium adẽ MARIÆ Virgini Victrici vouit, si ea pugna barbari fusi ac fugati esse. dein, paucitati subueniendum ratus arte, ne à Malabaribus circumueniri posset; tormentis, qua parte virum longe præstabat, eminus rem gerere instituit. atque ob id ipsum ex alto directis in prælium nauibus, leni Austro flante, simul & venti beneficium, & congregiendi arbitrium hosti præripuit. Ac primo statim certamine, cum in syluam adeo densam irrita nulla propemodum ab Lusitanis incideret plaga; neque ex tãto interuallo vel tormẽta ferrea, quibus tum utebantur hostes, vel sulphurei pulueris olle, vel sagittarũ iunber nostros admodum lederent; multè passim omnis generis naues hostiũ aut depressẽ, aut in littus eiectã. Ac, dissipatis demum ordinibus, quod antea consulto vitarat Almeida pugnam è propinquo conseruit. Prætoriam nauis erat hostium, tum aluci magnitudine, tum armatorum frequentia insignis. In hanc harpagonibus ferreis comprehensam, Almeida cum fortissimis aliquot bellatoribus incredibili pæne ausu transfiliit; tantoque ardore animi & corporis dimicatum est; vt è sexcentis propemodum armatis, quot eam tuebantur, superfuerit nemo, exceptis iis, qui nandi peritia freti, se in pelagus præcipites dederant. Pari conatu, verum successu dissimili, Nonnius Vascus, modica nauis, & exigua militum manu, multo maiorem, & propugnatoribus instructam ferme quingentis, inuaserat. cumque pauci pluribus circumuenti premerentur, extremo iam in discrimine laborantibus victor Almeida subuenit; nec modo suos è periculo eripuit, sed etiam nauis hostium, trucidato vel depulso præsidio, potitus est. inde iam certa victoriæ inclinatio ad Christianos facta, & Laurentius haud cunctanter insequutus trepidam ac pauentem hostium classẽ, aliquot insuper naues partim expugnauit, partim tormẽtorum ictibus perforatas demersit; palatæ aliæ contento cursu Calecutũ maxime repetẽtes, cum longinqua fuga, tum quod eas terror ipse longe lateque distulerat, ex imrai-

X

nenti clade euaserūt. Almeida, tribus circiter hostium millibus cæsis, sex D tantum è suorū numero desideratis (quæ res diuinum auxiliū sine vlla dubitatione monstrauit) captiuas trahens onerarias nouem, ingenti parata præda simul & gloria, Cananoris portum, cuius vrbs in cōspectu res erat gesta, magna cum totius populi, ac Regis ipsius gratulatione, sospes introiit, ac primū omnium, MARIÆ Virgini Victrici, quam initio prælij voverat ædem, faciendam locauit. deinde Cocinum ad Frāciscum patrem cum aliis nauarchis iter intrēdit. Per eos dies Sabaius, qui Idalcanem genuit, præcipuus Decaniorum tyrannus, qua in regione Goa vrbs est, opportunitatem nactus dum ad Cananorem distinetur Almeida, sexaginta actuarias naues ad Lusitanos ex Anchediua insula pellendos misit, præfecto classis, & auctore totius consilij Antonio Fernando Lusitano exfule ex iis, quos ad cognoscenda loca gentesque Petrus Aluarus Capralis, vt supra dictum est, Quiloæ reliquerat. Is, ad spem vberioris stipendij transmissio Oceano, cum se ad Sabaium cōtulisset, eiurata per summum nefas Christiana religione, Abdalæ nomen assumpserat: & quod rei maritimæ, E & naualis fabricæ peritus esset; apud Goanos, talium rerum adhuc rudis, magno in honore habebatur. Igitur ad Anchediuam exscēsu facto, nuper ædificatam à Lusitanis arcem omni conatu oppugnare institit. Præerat arcis præsidio Emmanuel Passanius, spectata fide ac virtute vir, ex vrbe Italiae Genua claro genere oriundus. Hunc, in subita re, quamquam ab aliis rebus imparatum, non defecit animus. ac dierum aliquot oppugnationem, cum vrgeretur vndique, præclare sustinuit. ac demum Abdalæ, victricis classis iam iamque aduentantis perterritus fama, quam celerissime sese irritō incepto ex Anchediua proripuit. Sed ea postmodum arx, quod valido præsidio propter hostium propinquitatem indigeret, ne Lusitanicæ res in tanta paucitate distraherentur, ab ipsismet Lusitanis est diruta. Inde, ad Franciscum affertur, Saracenos mercatores, à Molucis, & ab aurea Chersoneso redeuntes, ne in Lusitanicâ præsidia inciderent, longiore ambitu capto, per Maldiuas insulas in Arabiam tendere. Quocirca Laurentium filium ad eos insectandos proficisci iubet. Is cum incognita fulcuret maria, æstus impetu primus omnium Lusitanorum ad insulæ Ceilani littora abripitur, quam insulam, vt supra dictum est, veterem esse Taprobanam Ioannes Barrius multis argumentis affirmat. hæc, ouali maxime figura ducentarum circiter & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem septuaginta octo patet; in latitudinem, quattuor & quadraginta. atque à Cori promontorio, vt supra diximus, auulsa freto vadoso. Piscariæ, quam appellant, oræ prætenditur, ea cæli clementia, soli vbertate & copia fluminum aquarumque perennium, vt primorum parentum sedes olim perhibeatur fuisse, varia pecorum armenta, necnō elephātos gignit egregie bellicosos ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiūt. plurimas fert gemmas, verum præcipua claritate sapphyros, chrysolitos, pseudopalos, ac pyropos: itemque aromata pretiosa, cinnama, cardamomum, piper, ac palmas eximie bonitatis. Ad hæc vel in primis iuuenando spectaculo syluosi montes ad effigiem theatralem inflexi, vastam

A vastam planitiem oblongo circuitu in caueæ formam includunt: quorum vnus in arduam & subrectam altitudinem pæne septem leucarum exurgit; habetque in summo æquatam agri planitiem, ex cuius medio bicubitale saxum eminens ad instar mensæ, vestigium demōstrat impressum inclyti sanctitate viri, quem ex Indiæ regno Deli quondam in eā loca venisse tradunt, vt gentē superstitionibus deditam fabulosis, ad vnus Dei cultum religionemque traduceret. ergo tantæ venerationis est locus, vt à leucis amplius mille, omnium ordinum peregrini, ac præsertim Iogues, illuc pietatis causa contendant ingenti labore: si quidem, præter cæteras itineris difficultates atque pericula, in eius etiam montis cacumen, non nisi per adactos clauos ferreasque catenas ascensus est. Haud absimile videretur quod aiunt quidam, in eo, quod dixi, vestigio, quamquam extincta iam nominis antiqui & peregrini memoria, coli Eunuchum Candaces. Æthiopum Reginae, quem cum alijs scriptores, tum vero Dorotheus Tyri Episcopus (qui, Constantino Magno imperante, & sanctitatis & doctrinæ B laude præcelluit) in Arabia Felice, totaque Erythra, & in Taprobana; Christi Euangelium promulgasse testatur. Porro insula vniuersa, nouem in Satrapias vel regna diuiditur: estque ad omne commercium, vel frequentia portuum, vel ipsa loci regione in primis accommodata. Laurentius in Calles portum inuectus, cum regulo per legatos inita societate, columnam, cum inscriptione, testem sui aduentus, in littore posuit: dein omissa propter incommodum anni tempus Maldiuana profectio, cum lætis admodum nuntijs ad parentem reuertit. Inter hæc, Tristanus Acunia, Alphonso Albuquerque comite, cum valida classe in Indiam destinatur: quem ex itinere inuasit cupido Madagascaris insulæ naturā ac regionem explorandi. itaque vel contra sententiā Albuquerqueij (qui, ne temporibus excluderetur, maturandum aiebat) appulsis ad insulam nauibus, cognitum est, maritima ferme ab Saracenis; interiora à Castribus incoliterram esse gingiberis, cariophylli, & argenti feracem. quæ dum Tristanus curiose perquirat, aduersisque subinde tēpestatibus nec opinato subsistere cogitur; interea (quod Albuquerqueius præclare monuerat) idonea transmissionis Indiæ tempestas effluxit. certis enim & aminerarijs ferme flatibus oriētalis nauigatur Oceanus, quos hodie vulgus, vt ego quidem interpretor, ab ipso ventorum impulsu, motiones appellat. Ea si quo casu præterlabantur, dum denuo recurrant, multorum mensium sæpe mora captis interuenit. Igitur, ne frustra interim tempus absumeretur; à Madagascare Melindem est ventum: & Oienfis dynasta Melindio Regi ob Lusitanicam societatem admodum, vt ferebatur, infestus, eiusdem Regis rogatu ab Lusitanis prælio victus, & Oia vrbe pulsus occiditur. quo terrore percussus Lamēsis finitimus regulus, in Tristani fidem vltro concessit, & stipendiarius Emmanuelis Regis est factus. Ex eo loco ad Brauam ciuitatem classis accessit. ea cum pactum superioribus annis tributum pendere abnueret, capta est à nostris certamine haud leui. Sex armatorum millia barbaris animos fecerant. Verum vbi descensum à Lusitanis, & collato pede res geri capta est, ferociam posuere. Magna edita

cæde fusi, & fugati plerique. Decurionibus tamen fides in patriam ad extremum vsque spiritum egregie constitit. acriter dimicantes in vestigio cuncti mortem oppetere, quam occidenti reipub. superstites esse maluerunt. Vrbs deinde congestis dudum diuitiis opulenta, à militibus sæde crudeliterque diripitur. Qua in re vindex rapacitatis atque sæuitiæ euidenter apparuit nūmen. auiditate prædæ gregarij milites aliquot, mulierum manus ad armillas annulosque extrahendos inscio duce præciderant. ij, dum spoliis onusti scapha onerarias repetūt, ad vnum omnes in portu ipso demersi, repentina morte crudelitatis & auaritiæ pœnas dedere. scapha, cum sub aquis aliquandiu latuisset, quasi per sancta debiti supplicij ministerio, rursus emerfit. Tristanus & cognitū scelus valde improbauit, & cæteros graui edicto ab eiusmodi immanitate cōpescuit. A Braua post hæc ad Socotoram insulam maris Erythrei trāsmissum est. Christiani iam inde ab Apostoli Thomæ aduentu incolebant: sed ipsa locorum asperitate, & diuturno pastorum desiderio pæne efferati. Subterraneos inhabitāt specus: in bello fādis eminus certāt, cominus gladiis è mero ferro, quod E mortuum vulgus appellat. victitant milio, careotis, & lacte. cum mercatoribus poma permutant; itemque cinnabarim, & aloen omnium laudatissimam. Quod ad cultum diuinum attinet, ex Iacobitarum heresi, propter vicinitatem Æthiopiæ, vitia multa traxere. nam & à Romani Pontificis auctoritate seiuncti sunt, & circumcisionem, aliosque ritus Iudaicę superstitionis vsurpant. neque tamen nulla retinent vestigia sanæ religionis: nam & ieiuniis anniuersariis placant Deum, & precandi stata quotidie tempora obseruant, & sanctam Crucem eximie venerantur: huius imagines cuncti gerunt è ceruice suspensas: huic pro ipsorum tenuitate sacras ædículas exstruunt: quo vbi conuenere frequentes, Hebraice concepta precationis verba præit vnus; tum instar chori cætera turba subsequitur. Quo tempore Tristanus ad eos venit, annis iam sex & viginti Rex Fartacum ex Arabia missis eo militibus mille, Beninum portum per vim occuparat: validaque arce imposita, Christianos admodum sauo premebat imperio. Ad eos liberandos, atque ad Catholicam Ecclesiam adiungendos, F ab Emmanuele Rege missus Tristanus, cum Beninū attigisset; Fartaces, qui in eo præsidio erat centum circiter & triginta, comiter ad colloquium euocauit. ij, cum ab insita genti ferocia, omnem cum Lusitano pacis conditionem aspernarentur; scapha circūuectus, & contēplatus loci naturā Lusitanus Imperator, duobus locis armatos exposuit. neque præfecto Abrahamo cum suis ad erumpendum defuit animus. Verū vbi mox inter primores fortiter ciens pugnam ipse dux cecidit, extemplo fusa reliqua acies: ac nonnulli ad incolas, è quorum stirpe vxores, liberosque susceperant, confugere: cæteri ad octoginta pernici velocitate arcem adepti, portas occludunt. tum à Lusitanis admotæ certatim scalæ: transgressique mœnia, ex interiore parte claustra perfringunt. inde patētibus portis admissum agmē, & inclusi intra turrium penetralia Fartaces, nequiquam ad spem veniæ salutisque inuitati, cum pertinacissime se defenderent, omnes, præter vnum, occisi. è Lusitanis, duntaxat vnus in ipso certamine

A tamine occubuit. sex postmodum è vulneribus periire. Arce cæpta, nuntij ad incolas missi: qui nouæ classis metu in auios montes vna cum coniugibus liberisque perfugerāt. ij, cognito aduenas Christianos esse, ad arcem accurrunt, & Fartacum iniurias grauius questi, ad pedes Tristani cum lacrymis acciderunt, per Christum IESVM obsecrantes, vt è tam acerba seruitute, iisdem sacris deditam, eiusdemque consortem spei nationem eriperet. Quibus ille, se vel ob id ipsum ab Emmanuele Rege, salutis eorum cupidissimo, in ea loca destinatum esse respondit; quamobrè & præsidium ad Mahomeranos arcendos, & sacrorum antistitem curandis incolarum animis libētissime relicturum. itaque sano Arabum expiato, & in cultum Virginis MARIÆ conuerso, arcis custodia cum idonea manu Alphonso Noroniæ Lusitano concredita est: rei vero Christianæ præpositus eximia sanctitate vir, Antonius Laurerius Franciscanus: qui tollendis vitiis, quæ in hominū mores ac religionē irrepsērāt, incolisque ad veram pietatem ac virtutē erudiendis, aliquot annos plane Apostolico munere est functus. Inter hæc, elapsi è prælio Fartaces, criminādo Lusitanos, & imperitum vulgus instigando, varios motus ciebant. ad eos comprimēdos motus, Arabicumque, & Persicum Oceanum pro Emmanuele obtinendum, Tristanus, quod ita in mandatis habebat, Albuquerque cum nauibus dumtaxat septem, propugnatoribus ferme quadringentis & septuaginta, reliquit: ipse, circiter Idus Augusti, nactus tempestatem idoneam, cum reliqua classe in Indiam cursum intēdit. Inter hæc vertente iam anno, cum non optata modo classis, sed nullum prorsus nauigium è Lusitania adesset; magnus Christianos omnes, qui in India versabantur, metus incessit, mœrorumque. Acuebant curas, pæne in religionem versa prodigia, quod per eos dies & sol tanta ex parte defecerat, vt circa meridiem stellæ apparerent; & ingenti motu ex interuallis concussa terra tremuerat. Iam Zamorinus, tempus aduenisse ratus, nominis Lusitani tandem aliquando extinguendi; haud segniter instaurabat bellum, sollicitabatque legationibus & promissis cum alios, tum præsertim Cananoris Regem, sibi priuatim obnoxium; quod mortuo Rege qui cum Lusitanis pepigerat fœdus, ipsius præcipue studio & opibus in regno successerat. Et per eos forte dies, odium Indorum in nostros, temerarium cuiusdam Lusitani factum vehementer accendit. Æthiopici, Arabicique, & Indici maris possessionem, Lusitani adeo pertinacibus animis occuparant, vt nemini prorsus nisi ex eorum auctoritate, & quidem patentibus consignata litteris, ea nauigare liceret maria; ducesque in id ipsum dispositi totam eam oram nauium præsidiis tuebantur. Ex iis vnus, Malabaricum mare pererrans, cum in Cananorensē onerariam incidisset; Calecutanos esse homines, & prolatum à nautis Lusitanicum diploma, nonnullis incidiiis falsum & surreptitium suspicatus, confestim aggressus nauē expugnat; nautas, vectoresque, in iis vnum è prima nobilitate, in velum insutos, haud longe à portu Cananoris in mare demergit. verum disrupto mox linteo, cum nota ciuibus corpora ad ipsam urbem pelagus eiecisset; tanta ciuitatem repente comploratio, luctusque compleuit; tantæ in eius

facinoris auctores, quos haud leuibus argumentis Lusitanos fuisse coniecerant, excitatae sunt irae; ut cuncti consensu ad Regem adierint; iamque per se inclinatum eius animum perfacili momento ad oppugnationem arcis impulerint. Nec pro tam atroci iniuria satisfactionem accipere, quod nauarchum Almeida multis rationibus factum excusantem, ac deprecantem ignominiam, grauius verbis increpuit, ac praefectura priuatum, in ordinem redegit. At Laurentius Britus arci praepositus, ex propinquo in omnes barbarorum conatus excubans animo, ubi de eorum consiliis per exploratores cognouit; illico ab Almeida subsidiis & commeatu accersito, arcem firmat, intedit vigiliis, stationesque disponit, ac praesertim spectantia in urbem propugnacula, nouis insuper additis munimentis, diligenter instaurat. Rex item, fossa valloque a portu ad apertum mare perducto, oppidum ab arce intersepit, exiguo transitu ad procurfationes relicto. Cumque multos iam dies, suspecti inter se, vitadis inuicem ac struendis insidiis exegissent; tandem expectata ab Calecuti auxilia Cananore adueniunt, hominum ad viginti millia. Inde nulla oppugnandi mora est facta. Puteus inter oppidum arcemque medio fere spatio intererat: vnica Lusitanorum aquatio, circa eum puteum minuta praelia, prohibentibus aquatores hostibus, fieri caepit. Cumque a Lusitanis aliquot ferme quotidie aut caderent, aut vulnerati discederent, & aqua modica sanguine multo constaret; Laurētius, Thomae Fernādi architecti monitu, specum opere subterraneo ad ima putei occulte perduxit; fistulaque ac statumine appposito, locum ita concamerauit, uti ne quid superne latites vlla ratione posset inficere. dein per speciem aquandi, eruptione facta, nostri glebas certatim iniiciunt; ac puteum, ne hostibus vsui esse possit, obrurant. Cuius rei miraculo attoniti barbari, nouae scaturiginis aliquid intra arcem existisse videlicet rati, munitiones alio transfudere: dein quies vtrinque fuit, dum orbiculari forma ingentes gossipio saccos inferciunt, quibus contra tormentorum ictus ante se prouolutis, virgultorum fascibus opererent fossas, vallumque rescinderent. ea machinatio extremam praene perniciem obsessis attulit. quippe cōtortos è bombardis globos gossipinum tormentum excipiebat adeo lente, ut eorum impetus ipsa mollitie frangeretur. hinc, pone latitantes armati, magno sublato clamore prope iam ad fossas leti peruenerant; cum in obliquum agmen, ex arce, diuino prorsus instinctu directa maiora tormenta, conceptis momento saccis, & gossipium ipsum, & gossipio freta Malabares feda cum laceratione desiciunt. simul etiam Britus cum delecta manu portis erumpens, dissipato ac terrore hosti acriter instat, magnaue edita strage ceteros in praecipitem fugam auertit. Ex eo barbari segniores facti, cum neque aperta proficeret vis, & in eiusmodi congressibus promptissimum quemque, ut fit, è suis amitterent; omnia oppugnatione, operibus & munitionibus claudere nostros insistant, eo maiore fiducia, quod non terra, non mari, noui commeatus in arcem subuehi possent, clausis itineribus, & hyeme per eos dies admodum fauente. Interim crebra à nostris eruptiones haud exiguo cum hostium detrimento fiebant. Quo in genere praecipuum decus tulit omnium consensu

A sensu Guadalaiara, natione Castellanus. is turbidam ac perfrigidam tempestatem nactus, cum eximiis centum & quinquaginta viris nocte concubia in hostium stationes impetu facto, partim sopitos imbre cadente vigiles, partim algore nocturno torpentes oppressit. caesi in eo tumultu Malabares ferme trecenti, & ferrea aliquot tormenta caepit, & commeatus aliquantum. Intentiores inde custodiae haberi ab hostibus caepit. boues etiam interdum ad obsessos in insidias illiciendos propulsa, quas felici conatu caesis insidiatoribus cum in arcem nostri semel iterumque abstraxissent; ea spe frustrati delusique Malabares arte desiere, ne duplici pecorum hominumque iactura, hostes insuper alerent. Eisdem ferme diebus, per famuli negligentiam accensa noctu lucerna casas aliquot Lusitanorum ex arida materia, foliis, paleisque momento combussit. eo incendio, multo maxima pars commeatus absumpta. quae res tam aspero ac difficili tempore Britum grauius admodum perculit. ac ne ceteri desponderent animos, omni arte damnum celare conatus est: sed & longe arctior solito in diuidendis cibariis parcimonia, & ob id ipsum crebra seruitiorum transfugia, rem & Lusitanis, & hostibus prodidere. itaque omnibus praene consumptis ad extremam ventum erat inopiam, neque iam muribus feditaque aliis animalibus abstinebatur; cum diuinitus (ut saepe alias) oblatum nec opinanti Lusitano remedium est. Templum in extrema arce erat Virgini Victrici, ut supra diximus, ab Laurentio Almeida exstructum. Ad id templum, desperato praene omni humano subsidio, Lusitani quotidie confluebant, opem cum a Deo, caelitibusque, tum praesertim ab ipsa Virgine Dei matre enixe petentes. Ne se, in alieno ac barbaro solo, tot vndique cinctos angustiis, tot pressos malis; fame ipsa denique enectos, Christianos ipsos, & a Christo filio sibi commendatos clementissima Regina caeli despiceret: suis peccatis noxiisque, quas ipsi innumerabiles faterentur, ab irato Deo veniam & pacem exposceret; neque iam de corporis modo, sed etiam de animorum salute periclitantibus, in tempore subueniret. Haud incassum missae preces. Ipsemet festo Assumptionis die, ne quid miraculo rem posset eximere, solito vehementius intumescens pelagus, ingentem locustam numerum ad ipsas templi radices eiecit. quae a Lusitanis gratulabundis auide collecta, in multos dies abunde suffecit: nec validos tantum saeva fame, verum etiam (ut salubris est cibus) aegros diuturno morbo leuauit. Iamque appetebat ver, nec dubium erat, quin suis laboratibus primo quoque tempore suppetias laturus esset Almeida. quocirca ratus anteuertendum Cananorius, omni conatu rursus oppugnationem simul terrae marique experiri constituit. & Zamorinus vrgebat assidue, segnitiam inculans, & noua auxilia subinde submittens, prorsus, ut Cananore iam sub signis numeraretur militum ad quinquaginta millia. Actuaria etiam facili appulsu coacta ad ducenta. in quibus erant turrita nonnulla, cuiusmodi nuper aduersus Patiecum Calecutanus ornauerat: itemque alia inter se iuncta, & constrata ratibus, quo plures simul armatos in terram exponeret. Haec omnia, ut Lusitanos fallerent, quam occultissime comparata. & stationes interim quietae erant, quo facilius ad locordia obsessos adduce-

rent. Sed è regis propinquis vnus, æque acerbo in Zamorinum odio incensus, ac propensa in Lusitanos voluntate, quod eorum opibus ac studio crescere se posse confideret, non solum commeatus furtim ex occasione summittere interdum, verum etiam per idoneos internuntios circumfessis arcana cuncta nudabat. Ab hoc igitur Brittus cognitis opportune consiliis hostium, pro ea copia, quam habebat, aditus omnes maritimos terrestresque sepit quam firmissimo præsidio militum, & propugnacula tormentis, & omni genere telorum instruxit; nec vigilias custodiasque remitti per negligetiam vel defatigationem, vnquam est passus. Ergo vbi destinata oppugnationi affuit dies; prima luce Cananorius terrestribus copiis magno sublato clamore quam tumultuosissime vallum aggreditur, haud dubius fore vt ad eam partem tuendam ex omnibus locis Lusitani concurrerent; ita ex altera parte libero nauium accessu expositis repente militibus, nullo prope certamine arcem in potestatem esse venturam. Sed eum longe fefellit opinio. Siquidem vnde victoriae principium putabat futurum, inde fugæ turpis initium exstitit. quippe classarij primo audacter ad terram appulsi, vbi secus ac promissum fuerat, frequentes in portis valloque armatos videre, subito pauore perterriti, & missilium variæ magnitudinis nimbo dissecti dissipatique, multis paronibus ac lembis momento dilaceratis aut depressis, vix tentata descensione terga vertunt. ac tum denique à Lusitanis ad terrestres aditus tuendos omni ex parte concursum est. Ibi atrox prælium fuit: scandentesque iam vallum pluribus locis audacissimi quique Malabares cominus trucidati; tormentis vero eminus longe atrocior edita cædes est. inde turbati hostes: & nequicquam increpante ignauiâ Rege ducibusque, acies vniuersa fugam arripuit. cæforum ea pugna hostium numerus relatus non est: magnam procul dubio fuisse constat. è Christianis (quod vix credibile videatur) plane desideratus est nemo. Atque is dies vltimus oppugnationis fuit. tentata dein vtrinque per mutua colloquia voluntates, & de pacis conditionibus, agi cæptum: quas Laurétius ipse sibi suisque perhonorificas tulit: neque Cananorius reiicere est ausus, partim diuturni belli tædio fessus, partim per etiam Tristiani Acunia metu perterritus, qui per eos ipsos dies Oceano secunda nauigatione transmissus, Cananorem incolumi classe tenuerat. Eius maxime aduentu soluta obsidio est: cuius ad quatuor menses forti animo toleratæ, decus eximiâ Laurétius & comilitones tulere: quamuis adeo lætos & insperatos euentus, periti rerum æstimatores Diuinæ Bonitati sine vlla dubitatione tribuerent: cuius beneficio & vltimæ inopiæ subsidiû præter expectationem fuisset oblatum; & Cananorius princeps tanto suo periculo, Regis affinitate posthabita, contra consuetudinem gentis, in Christianorum causam ac partes plane diuinitus inclinasset. Renouato fœdere, obliuio præteritorum indicta; iunctæque iterum dextræ, & Malabares in suas quisque domos fremente Zamorino dilapsi. Inde ad Cocinû processit Acunia. eius aduentu Lusitanorum animi confirmati recreatique, & vario aromate ex conuecta iam copia in naues imposito, infestis classibus duplicato nauium numero, ab vtroque simul imperatore Pananem est ventum.

A ventum. In ea tum statione complures onerariæ pretiosis refertæ mercibus hyemabant. institores erant Saraceni, furtiuo cursu per intermissa custodiis Lusitanorum loca in portum illapsi. & Zamorinus præparatis iam ante copiis, si quid ab Cocino moueretur, locum præclare munierat vallo circumdato, & duobus ad introitum castellis magno cum tormentorum apparatu excitatis. cohortes præterea quattuor in eo præsidio collocarat. Nostri sub vesperam in Pananis conspectu cum in anchoris constitissent; insolita classis magnitudine permoti barbari, totam eam noctem in renouandis augendisque munitionibus posuere. Delecta vero Saracenorum manus, Mahometis fanum ingressi, de gentis more coniurant, se non nisi victores è prælio redituros. Si secus faxint, sese caputque suum diris omnibus deuouent. Vt primum illuxit, comunicato iam ante consilio Lusitanus imperator vterque adolescētes filios Laurentium, & Nonnium cum scaphis & actuariis iubent præcedere, quod ea nauigia, **B** propter humilitatem, minus ad obliquos bombardæ ictus paterent. ipsi mediam aciem cum triremibus aliquot sibi deposcunt. agmen claufere onerariæ. Ac iuuenes quidem, obseruato maris accessu, per media tela globosque inter vtrumque castellum audacter inuecti: eo minore detrimento, quod & ex præscripto milites interim strati iacebant, & librata in excelsas maxime naues Malabarica tormenta irritis ictibus aera feriebant. Vt nostros iam intra portum illatos videre, deuota præcipue capita Saraceni, alienatis ab omni periculi sensu animis, certatim in prælium ruunt, seque vltro in aquas immittunt, ac nauigia maxime ducum conferti circumuenire nituntur. Paululum moræ fuit, dum lymphata cohors, gladiis, contisque, & incitato remorum pulsu perumpitur. tum raptim in terram descensum. iamque sub ipso vallo variis locis eo sæuius pugnabatur, quod vsus oculorum intermicantibus fulgetris densus è sulphureo puluere fumus abstulerat. dissonantant clamores, & morientium **C** gemitus passim exaudiebantur. Simulatque euanescente atra nebula rediit lux; Lusitanus signifer cum strenuis aliquot viris in vallo cōspectus, reliquorum animos ad æmulationem decoris & gloriæ vehementer accendit. & imperatores ambo, testes cuiusque virtutis, & hortatores aderant. cum deuotis maxime Saracenis atrox erat pugna. Ex iis, vnus, notæ fortitudinis Centurio, Laurentium conspicatus, & è procerâ statura, totoque corporis habitu, ratus, id quod res erat; principem virum esse; cōdito subter clypeum corpore curuus ad eius genua succidenda profluit. ille, pedibus leui momento reductis (vt erat in primis exercitatus, & agilis) elatam vtraque manu machæram in hostem demisit iis viribus, vt barbari caput ad ipsum vsque pectus horrendo prorsus hiatu diffiderit. Inde non dictis magis quam factis prælium ciens, obuios aliquot sternit. Nec segnius ab Nonnio cæterisque res geritur. Cum aliquandiu barbari præter solitum restitissent? victa demum ardore Lusitanico Indorum pertinacia est; nec impressionem nostrorum vltra sustinere. A Malabaribus maxime fuga cepta, ceteros traxit. Deuoti duntaxat Arabes, cum pauci iam, & vulneribus fessi trucidarentur; obnixi corporibus (tanta vis est nefariæ

superstitionis) ad vnū omnes addictas æternis ignibus animas profudere. **D** Interim, pari ex alia parte conatu hostium naues oppugnabantur. nauæ propugnatoresque, quandiu ad castella æqualibus viribus certatum est; egregie dimicarunt. vbi inclinatam terrestrem aciem, & incolas fugatos videre; ipsi quoque certatim in mare desiliunt, complures inter enatandum occisi. Ac tum denique ambo castella imperatorū iussu disturbata, & euersa. nec modo naues cū ipsis oneribus inflammatae, sed oppido quoque diuitiis inclyto subditæ faces, demirantibus barbaris tãtam tamque paratam opum vim ab hoste contemni: militibus vero, tot periculorum præmia eripi sibi, perquam indigne ferentibus. Verū Almeida consulto exercitum à præda cōtinuit, ne in occupatis rapinis palatosque, repentinus aliquis, vt sæpe contingit, è vicinis locis impetus fieret. Magnus vtrinque eo prælio fauciorū fuit numerus. desiderati ex hostibus ad quingentos; è nostris duodeuiginti non amplius. Eius cladis nuntium Zamorinus ægerrime tulit. Duces Lusitani coniunctis classibus Cananorem petiere, atque ibi demum ingenti cum amoris ac beneuolentiæ significatione digressi, Acunia vela fecit in Lusitaniam; Almeida retro vnde venerat Cocinum tetendit. Dū hæc apud Indos geruntur; interim Alphonsus Albuquerqueus, paccata Socotora, Arabicum & Persicum Oceanum exigua, vt dictum est, obtinebat classe. Is ab oppido Adeno, & Arabicis faucibus (nam ea quoque littora explorare placuerat) aduersa tempestate repulsus; ad Armuzianas res diuina magis ope, quam humanis viribus fretus, animum adiecit. Armuziæ regnabat eo tempore Zeifadinus hoc nomine secundus, admodum puer, stipendiarius Ismaelis, cognomento Sophi, Persarum Regis: eratque in tutela paterni mancipij Ataris eunuchi, eximia sagacitate viri: cuius omnia consilia eo spectare videbantur, vt, quoad viueret, penes pupillum diadema & regiū nomen; penes vnum se arbitrium ac potestas rerum omnium esse. iamque per eam tutelam, cunctis inuisus, ad intolerandam superbiam, opeque peruenerat. Hoc tam impotenti dominatu Albuquerqueus Regem, & populum liberare; & Emmanueli vel in primis id cupienti, omni ratione conciliare decreuit. Igitur Lusitanorum animis in rerum ingentium spem & cogitationem erectis, ad ostia Persici sinus iter capeffi: ac prospere circumuectus Siagram promontorium quod Rosalgatum hodie vocant; ad Calaiatum nobilem vibem Armuzianæ ditionis applicat naues: missoque nuntio, ciues ad colloquium euocat. illi repentino metu compulsi (iam enim inclytum erat apud eas nationes Lusitanorum nomen) ne quid acerbius paterentur, non modo aduenientem Alphonsum benigne exceperunt; verum etiam conscriptis pacis & amicitia conditionibus, abeuntem largo comœatu, & omni officij genere prosequuti sunt. Longe dissimiles animorum habitus ad Curiatum Lusitanus offendit. incolæ, dum hostis in vicino moratur, & copiis & operibus ita sese munierant, vt omnem pacis mentionem superbe respuerent; ac propitius nihil est factum, quam vt interpretem ab Albuquerqueo de frædere ac societate missum, iaculis ac sagittis obruerent. Ad eam

fero

A ferociam reprimendam Albuquerqueus illico bombardis ignem admo- ueri, & omnia circa magnis concuti fragoribus iubet. Cum nihil ne eo quidem terrore oppidani commoueretur; postridie urbem iusta oppugnatione adoriri constituit. Tumulus erat ad insulæ modum ex aqua paululum eminens; qui æstu recedente adiri ex vrbe pedibus poterat. In eo tumultu barbari tormenta aliquot cum firmo præsidio collocarant, vt in auersos intentosque in vrbis oppugnationem nostros impune iacularentur. Eo periculo animaduerso Albuquerqueus Alphonsum Lupium Costam, & Antonium Campensem cum expeditis militibus ad exturbandos inde barbaros celeriter mittit. Neque illi defugere periculum. ingenti conatu stationes aggressi; aliquot Mahometanis occisis, cæteris in oppidum actis, haud tamen sine suorum cæde vulneribusque, locum occupauere. Tum vero Albuquerqueus nequicquam prohibentibus oppidanis, ad littus cum robore copiarum exscendit. ac valida impressione facta, proruto vallo, euulsisque cancellis, intra ipsam urbem **B** prælium intulit. Ac primo, quamquam iniquo iam loco positam rem oppidani animo atque audacia sustinebant. dein, cum acrius vndique Lusitanus instaret; non tulere diutius impetum. effusa omnes fuga, per auersam vrbis portam, de gentis more syluas ac nemora petiere. Albuquerqueus ad aliorum terrorem vrbe direpta & incensa; Mascatum octo leucas inde processit. Is locus, quo iam ab Armuzia propius aberat; eo tum operibus firmior, tum viris armisque erat instructior. itaque Albuquerqueus, magnam videlicet ratus dimicationem instare, se suosque parabat ad prælium. Cæterum misso ad tentandos animos internuntio, præfectum vrbis vel in primis mitem ac liberalem, contra, quam putarat, expertus est. Igitur instituta certis legibus amicitia, præfectus magnam pecoris, & oryzae, & careotæ numerum, tributis quodammodo nomine, in classem exhibuit. is comœatus dum in naues imponitur, & securi Lusitani ad littus aquantur; ecce tibi repentinus armorum strepitus, & dissonæ voces. Prædie sub noctem Arabes ad duo millia oppidum **C** ingressi; præfecto non sine contumeliis ac probris increpito, quod locum adeo propinquum regiæ, & opere præsidiiisque munitum, per ignauiam ac metum vagis latronibus prodidisset; frustra nitente eo factum excusare, populum ad arma conciuerant; atque vbi illuxit, infesti mare petebant; quo Lusitanos oneribus & aquatione occupatos, in ipso littore opprimerent. Præfectus, Arabas ab ea mente reuocare conatus, cum nihil omnino proficeret; Deos, hominesque contestans violari ius gentium, vrbiq; exitium imminere; vt fidē pro virili parte præstaret, ad littus accurrit, nostrosque præmonuit, vti sese in naues extemplo reciperēt. Vix inde tumultuario cōsensu abduxerant scaphas; cū insensu adsunt Arabes, ac missilibus primū è littore nostros abeuntes lacefferunt: dein è propugnaculo classē ipsam tormētis maioribus impetūt. Ad ea vel capienda, vel occidenda tormenta, missi aliquot è classe, cum male multati rediissent; postridie Albuquerqueus copias omnes ad urbē exposuit. Ibi vero, accēsi ira Lusitani, q̄ interposita pactioe per fraudē oppugnati fuissent,

K 2

ingenti ardore prælium ineunt; perfidos Arabas, raptos fœderum appellant; magnam ubique edunt cædem; factisque simul ac dictis iniuriam puniunt. Cum obfirmatus hostis aliquandiu restitisset; ad extremum renouato impetu Lusitani acriter inferunt pedem, ac novas munitiones ea ipsa nocte perductas magno ausu transiliunt: cumque intra mœnia confugeret hostis, hærentes in terga prius quam portas occluderet, velut vno agmine irrumpunt; turbatamque ac pauentem Arabum aciem toto oppido expellunt. Fusis fugatisque hostibus, ad prædâ permissu ducis discurrunt miles. dein subditis ignibus, non oppidi tecta modo, sed naues etiam in portu arserunt complures. In eo tumultu, cum aliis ipse quoque vrbs præfectus per imprudentiam occisus. quam rem Albuquerqueus ægerrime tulit; & quâdo viuum pro meritis tueri & ornare nequiuert; defuncti ædibus cum cura cõquisitis, ne diriperentur, custodes apposuit. Cæterum vrbs excidium comprobati diuinitus quodammodo visum est. Excelsa Mahometis cõspiciebatur ædes, egregio in primis opere perfecta. Ad eam disturbandam inflammandamque immissi fabri dum columnas demoliuntur, totum repente ædificium corrui. Cum elisos ruina & pòdere nemo non crederet, intacti præter spem & incolumes cuncti euasere. Inde ad Xoarem vrbs eiusdem oræ progressus, incolas alieno doctos malo sine certamine in fidem ac deditiõnem accepit. Biduũ ibi moratus, cum ad Orfazanum aduisset, oppidum incolarum fuga desertũ reperit. Exhausta inde præda per triduum, ab incendiis, quod regiæ propinquus admodũ erat locus, honoris causa temperatũ est. Ex eo loco, classem instaurata & refecta, ad caput belli Armuziam est ventum. Ad famam Lusitanicæ classis Atar eunuchus præter urbanas copias, magna insuper auxilia è Perside Arabiaque contraxerat, & noua expectabat in singulos dies. Ingentem præterea nauium numerũ habebat in portu: minoris formæ actuarias amplius ducentas, maiores onerarias ad sexaginta. in iis duas inusitatæ magnitudinis, quarũ alteram Principem, alterã nomine Merim vocabant. octingentas emphoras capiebant singulæ. Hasce duas, præter naualem turbam armati mille, cæteram classem duo circiter millia tuebantur. Albuquerqueus tormentorum genere, & virtute militũ haud dubie præstabat: cæteris rebus longe erat inferior. verũ ad ostentandam animi fiduciam, fulgentibus vndeque vexillis, cum horrifico bõbardæ reboatu (ea maritima saluatio est) portum inuectus, sub ipsas quas dixi maximas naues iaci anchoras imperat. Ibi cum aliquandiu frustra expectasset, præter insitum in Mahometanos odium insuper irritatus, quod nemo ad se, vt sit, resalutandũ accederet; Zeifadino puero, tutoribusque palam nuntiari iubet: Emmanueli Regi Lusitaniæ contra nominis Christiani hostes, ac Mahometanos præsertim, funestum ac perpetuum bellũ hereditario pæne iure susceptũ: id nõ nisi alterius partis deditiõne posse fini. Si in fidem eius ac potestatem venire animũ inducãt & vectigal annuum pendere, multorum Africa, Asiæque Regũ ex p̃plo se inde cum bona pace abiturum. sin iugum reculent: pro certo habeant, secum ad internecionem vsque certandum. tertiam conditionem esse nullam

Nullam Atar, tam acri denuntiatione suspensus, tametsi terrestribus nauibusque copiis abundabat, vt dictum est; tamẽ quo magis ex tuto remgereret, blandis verbis & calida tergiuersione rem extraxit, dum expectata in singulas horas nouæ sociorũ cohortes adessent. iis proxima nocte in vrbs admissis; tantũ spei & audaciæ barbaro accessit: vt quasi explorata iam victoria, Lusitanos mox captiuos futuros, ad supplementum nauarum & remigũ in suã ipse classem præpropera gratulatione describeret. itaque quib; id ipsum suis accurate præcepit, darent operã, vt quam plurimi ex hostibus viui in potestate venirent. Dein omisissis ambagibus Albuquerqueus respondit: Armuzianos Reges non pendere aduenis vectigal; sed ab iis exigere consueisse. Si pari cum cæteris negotiatoribus iure Lusitani esse velint; fore illis agendi contrahendique in eo portu potestatem, & copiam: sin vim, & iniuriam moliantur; sensuros quantũ armati Arabes, Persæque seminudis Casibus, & inconditis Aethiopibus antecellant. Plus viginti hominum millia sub signis habebat Eunuchus. iamque minime dubius adesse certamẽ, & multo milite instruxerat classem; & curulia tormenta, ac mercenarias cohortes ad terrorẽ littore toto prætenderat. oppidani ad spectaculum inteti, non mœnia modo turresque in mare verfas, verum etiam tecta, & fenestras oppleuerant. Albuquerqueus, vbi & ex apparatu hostium, & ex Eunuchi nuntio præceptam animo dimicationem instare perspexit; naues primũ suas mediocribus interuallis ita disposuit, vt neque circumueniri à pluribus facile possent & leni circumactu singula deinceps tormenta in hostes obuenterent. Dein precarus immortalem Deum, vt sibi pro nominis Christiani gloria prælianti propitius adesset; nauarchis iam sua sponte sat incensis cupiditate victoriæ præcipit; eminus initio bombardam rem gerant; congressũ abstineant, quoad ab se primũ confertum ex propinquo prælium sit. vbi tormentis dissectam & dissipatam barbaram classem, ac se cominus iam dimicantem viderint; tum demum in proximas quisque hostiũ naues fidenter inuadant. Sub hæc; ingenti clamore, concrepantibus buccinis, tympanisque, pugnae signum vtrinque propositum: ac simul tormentis passim ignes admoti. eodemque pæne momento & aciem oculorum coruscantes vndique flammæ perstringunt; & aures exfurdant horreda tonitrua; & meridianæ luci cæcas tenebras nocteque atra nubes obducit. Necdum caligo euauerat; cum speculatoriæ hostium naues destinato procursu in nostros imbrem sagittarum effudere: dein, cũ propter agilitatem momento refugerent; ac rursus incitato remigio interiores telis hostiũ fieret; haud exigua improviso malo clades Lusitanis illata, confixique non pauci. At barbaris læto successu, mutuisque adhortationibus in tantũ creuit audacia, vt iã conferre pedẽ, & naues Christianas certatim scãdere niterentur. Tũ vero ex omni parte contis mucronibusque repetiti audacissimi quisque præcipitãtur in mare; dein minoribus machinis ad libellam aquæ dispositis; nauigia cõplura merguntur. Hũc maxime in modũ ea pestis auersa. Atar, multitudine maxime fretus, & oculis vtrãque metiens classem, primo contemptim prælium inierat: & egre-

gie instructo parone ordines interiectus. militem ad prædã verius quam D ad pugnam hortabatur. Sed mox volitantium pilarum stridore perterritus, tuto loco sese ad litus post onerarias abdidit; quo simul suis, & fugientibus in terram obfaret, & noua identidẽ subsidia laborantibus oportune submitteret. Inter hæc, fumo iam abscedẽte, oneraria remulco propter inopiam venti attracta concurrerant; iniectisque ferreis manibus, quam quisque in deptus erat nauem, in eam trãsillire, ac nudare propugnatoribus conabatur. Ante alios Albuquerqueius, Principe nauis, itemque alia crebris ictibus perforata, ac depressa, ingentibus animis Merin inuaserat. Nõ vigore animorum, aut corporum, nec naualis belli scientia par Lusitano erat Persa tantum abundante multitudine cũ aniceps aliquandiu stetisset pugna; tandem a nostris in hostilem nauem ingenti ardore transeensum est: obtinebatque iam cædes omnia; cũ desperatis denique rebus barbari, in aquas ex omni parte desiliunt. Hinc reliquis terror iniectus; vt eximiam armamentis, & aluei magnitudine, ac militum numero nauem expugnatam videre, fugientesque passim, seque in mare emittentes, partim è scaphis occisi, partim fluctibus hausti; multi etiam increpante nequicquam Eunucho in terram euasere. Albuquerqueius victoria vsus, complures naues in potestatem redegit; multis ignes iniecit: quas præcis anchoralibus vehementior venti coorta vis, toto pelago collucentes Carmanicum ad litus abripuit. Eodem impetu naualibus etiam faces illatæ, magno periculo, ne suburbana, & ipsam denique urbem, ædesque regias flamma peruaderet. Hisee tot malis fracta demum Ataris contumacia est. ac metu percussus ancipiti, ne simul externã vim, & domesticam inuidiam sustinere non posset; oratores pacis veniaque petendæ confestim ad Albuquerqueium misit. Parceret iræ; cædibusque & incendiis temperaret: sat iam magnas temeritatis & peruicaciæ poenas exactas. quicquid præterea damni Armuzianæ rei intulisset, id Lusitanæ illaturum, quandoquidem Zeifadinus se suaque omnia in Emmanuelis fidem permittere paratus esset. Respirandi tantum daret spatium, dum sedatur militaris tumultus, dum muliebris ploratus, & pauida concursatio vulgi reprimitur. postridie Albuquerqueium ipsum victis quas vellet pacis leges omnium consensu dicturum. Hæc trepidus orator, & supplex, per interpretẽ exposuit. Albuquerqueius, qui nec in pernitiẽ urbis pugnaret; & milites diurno labore fessos, quiete reficere cuperet (certamẽ à meridiano ferme diei tẽpore in vesperã extederant) parta iã victoria, receptui canit. Eunucho per eosdẽ interpretes renuntiare iubet: se, quamuis captã pæne urbẽ sine cõtrouersia posset euertere; tamẽ Zeifadini gratia, cuius ætatẽ a culpa abesse intelligeret; incitatos Lusitanorũ impetus de industria reuocasse: insequenti luce Atar ad cõditiones pacis adesset, fidemque promissi præstaret. in præsentia licere illi subditos naualibus ignes extinguere. veruntamẽ caueret etiã atq; etiã ne fallẽdo, postmodũ longe sanius in Lusitanorum pectoribus excitaret incendium. nihil eos æque ac perfidiam, & fraudẽ, ac dolos odisse. Cum hoc respõso oratores dimissi; & in stationes è prælio reditũ est. Inter paucas, præcipue memorabilis

A memolis hæc fuit victoria. Desiderati ex hostibus mille sexcẽti; è nostris non amplius decem. ac præsentis è cælo subsidij haud dubiam fidẽ cum alia multa fecere; tũ vero fluitantia mox Mahometana cadauera, sagittis (cum eo reli genere Christiani carerent) pectore aduerso transfixa: vt ab illis missæ, in ipsosmet retortæ diuinitus viderẽtur fuisse. Albuquerqueius, ducibus militibusque pro merito cuiusque collaudatis, ne quid ea nocte repentini ab vrbe motus existeret; acriter intendi vigilias iussit. Postero die, vt conditum erat, de conditionibus agi cæptum. Pax ita conuenit, vt Zeifadinus, alter eo nomine Armuziæ Rex, in Emmanuelis Lusitanæ Regis clientelam, ac ditionem quam optimo iure concederet: eidemque Emmanueli Serafinum (is nũmus aureus est) millia quindecim tributum nomine penderet in singulos annos. Præterea, locum Albuquerqueio ad arcem ædificandam, ipsius Albuquerqueij arbitrato, assignaret; ædificationemque adiuuaret præsentem pecunia, cæmẽtis, & operis. denique, dum exstruitur arx, ædes interim in vrbe Lusitanis ad negotiandum ac B diuersandum idoneas commodaret. Emmanuel vicissim Zeifadinum in fidem ac patrocinium benigne susciperet; & vbi necesse foret, ab hostiũ incursums omni ope tueretur. In hæc, solenni ritu data fide acceptaque, primum omniũ locus ex ædificandæ arci diligitur, ex altera parte in mare versus, ex altera ad ipsam regiã pertinẽs; quo simul ad maritima subsidia libero esset aditu, & ipsa propinquitate Regẽ regioq; in officio contineret. Cæterum, quæ res Lusitanici imperij firmamentum fore videbatur; ea vel in primis omnia labefactauit ac perdidit. Aedificio quippe inchoato, succedentibus inuicem classariis, cum Albuquerqueius parceret nemini, quin etiam ipse ad cæteros animãdos, operi manus interdũ admoueret; nostrorum paucitas, quamquam artificiose obtegente Albuquerqueio, facile patuit. Duo millia bellatorum, vt minimum, esse barbari putarãt, cum vix ad quingentos, vt supra dictum est, summa pertingeret: dein, Atare magnis præmiis clam sollicitante, transfugia maxime fabrum ac nauarum fieri cæpta. quos cum Albuquerqueius minaciter ab Eunucho C repeteret; ille subinde variis mendaciis, & frustrationibus eludebat. Per idem tẽpus è Perside legati duo ad Armuziam appulsi, vt ab Zeifadino vectigal annuum Ismaelis nomine exigerent. Ea seu vera fuit, seu ad metum Lusitanis incutiendum, ab Atare in tẽpus ficta legatio; confestim ad Albuquerqueium à Zeifadino defertur. ille, præsentem animo, & hilari vultu, Regem sine cura esse iubet: sese cum legatis illico transacturum. dein globis aliquor è ferro liquato, hastarũque cuspidibus, & missilibus variis in ferculum impositis, cum eo ferculo mittit qui suo nomine Persis aperte denuntiẽt; ab iis, qui in Emmanuelis fide, & imperio sint, alienis Regibus, si lacessant, tributum ex ea moneta persolui. qua ludificatione vehementer offensi legati, re infecta, pleni minarum irarumque in Persidem rediere. Interea cum arx, quamquam acriter instãte Albuquerqueio, tamen tardius cupiditate omnium cresceret; Lusitana ipsa pubes atque nobilitas indignari ac fremere; se tot iam dies in seruili opere detineri; cum interim Aegyptiæ naues contra Emmanuelis edictum

impune toto ferantur Oceano, quarum opibus ditari omnes nullo negotio possunt. Nam quod ad ipsam arcem attineat; cui non apparere ludi operam, vel potius prodi sanguinem Lusitanum? quippe, simul atque ab Armuzia soluerit classis, metu omni sublato, & arcem, & praesidium ipsum Persis, & Arabibus illico praedae futurum. Ergo, per tot miseras & arumnas id agi; ut, Lusitanorum humeris & sudore, castellum aduersum ipsosmet Lusitanos in barbaro solo exstruatur. Haec, & alia inter genus, quae in tali re segnitias & auaritia suggerit, occultis primum ad paucos agitata sermonibus, paulatim in vniuersam classem manarunt. Nauarchi, qui alienae leuitati & licentiae moderari debuerant, vltro se tumultuanti militi duces, & auctores praebent. Denique, ipsorum nomine, libellus singulorum chirographo subscriptus, ad Albuquerqueum a publico scriba defertur: in quo erat; nautas & milites omnes iamdiu profectionem ex eo loco postulare frustra ibi teri tempus, finitimasque nationes, quibus nulla ope resisti possit; atque Ismaelem in primis Persam, eo facto irritari, cui ad eam diem Armuziani Reges tributa persoluerint. Qui ut maxime sileat; & E impositam suis ceruicibus arcem incolae aequo animo patiantur, minime tamen expedire, omissa Indica navigatione, marisque custodia; tenues adeo copias in tot, ac tam longe disiuncta praesidia dissipari, carpique. Proinde classem vel ad Arabicam oram tuendam reduceret; vel in India traiceret ad Praetorem Almeida adiuuandum. Id ni faceret; minime ex Emmanuelis re, & boni ducis officio facturum videri. Haec a minoribus praefectis Imperatori proposita. Verum ea denuntiatione Albuquerqueus, & natura minime blandus aut in milites ambitiosus, & regere non regi, a suis praesertim, assuetus; adeo deterritus ab incepto non est; ut lectum mox libellum in ipsas muri compages per contemptum includi a structore imperauerit. id vero perquam indigne passi Nauarchi; non modo nihil se tam benemeritos impetrasse, verum etiam ludibrio fuisse consentientem omnium voluntatem atque iudicium. itaque ipsismet sine intermissione instigantibus, nautici, rerum nouarum cupiditate, plerique, & in Imperatorem odio magis ac magis accendi; paucos ingenita pro- F bitas, aut metus, aut verecundia continebat. caeteri desidia, negligentia, prauitate certare: si ad tesseras & accipienda imperia vocarentur; vix ad nomina respondere: si maturandum quippiam esset; operam consulto remittere: sin caute & considerate agendum; vniuersa praecipitare, miscere, confundere: praesentem Albuquerqueum contracto vultu intueri; absentem exsecrari, & proscindere maledictis: denique, ad apertam pene seditionem res haud dubia animorum inclinatione spectare. Nihil horum Eunuchus interea nesciebat: quippe, & ab infensis omnia vulgabatur; & ipse discordiae ferendae alendaeque artifex mirus, praefectorum plerosque donis ac promissis priuatim sibi habebat obnoxios. itaque nostrorum dissentione fretus, iugum excutere, ac bellum reparare sine mora constituit: grauius semetipsum accusans, quod Christianis hominibus adeo & numero paucis, & voluntate dissentientibus, regnum Regemque praeceleri desperatione prodidisset. Igitur officinis in proximo per transfugas institutis, aenea clauis tormeta consistere noctu

A noctu armatos in urbem admittere; naues in tutam ab incendio stationem occulte subducere; coniunctos arci parietes perfodere pluribus locis, ut in nostros munientes repente impetum faciat. iis rebus per Abrahamum quendam Ataris inimicum ad se delatis, Albuquerqueus intestinae prius fraudi, tum externae obuiae eundem ratus, nauarchos alloquitur. docet quomodo in periculo ipsorum culpa res sit. Atarem, Christianorum maxime certaminibus odiosum subnixum, extremam cunctis moliri perniciem. discordiae mala, sacramenti religionem, Emmanuelis Regis praecipua commemorat. caueant, ne gloriosam adeo victoriam, ac pacem diuinam, cuius fama iam longe lateque manuerit, perfidis coitionibus, ac detestabili animorum obstinatione corrumpant. Hisce castigationibus, minisque insuper exterriti praefecti, cum sese purgaret, & in officio fore promitterent; Lusitanos quique in urbe, quique in arce versarentur; illico in naues cum omni instrumento Albuquerqueus reuocat. Inde patefacta sua consilia sensit Eunuchus; neque vltra iam distulit bellum. Nauis actuariarum carina erat ab Albuquerqueo in littore posita; in eam primum iniicit flammam. deinde in classem nostram ex urbe varij generis tela contorquet. Albuquerqueus, nequicquam Rege, regisque praemonitis, ut foederis & iuramentum memores, pacta fidei feruarent; applicitis ad terram nauibus, urbem continuis octo diebus pergit quaterere. Ea diuerberatione quamquam ciuibus luctuosa; tamen cum haud ita multum ad summam vniuersi proficeret belli; ab oppugnanda ad circumsedendam Armuziam vires, & consilia transtulit. Neque admodum difficilis fore videbatur obsidio urbis in arido ac sitiensi solo pacem cunctis non modo ad cibum, sed etiam ad potum importatis veteri; & vna situs importunitate, ut supra dictum est, in admirabilem celebritatem, frequentiamque perducta. Siquidem, paucis exceptis oleribus, nihil ferme tota insula seritur. Cisternae aliquot intra ipsa moenia cadentem a caelo excipiunt imbrem, idque perraro. Ad Turubacum (quattuor ab urbe millia passuum is abest locus) aliquot numerantur putei; caetera mirum in modum squalent, aurentque. Albuquerqueus Nauarchis ad opportuna loca dispositis, scaphas etiam remige ac milite instructas insulam dies noctesque circumire iubet. multa paucis diebus nauigia cum ipsis comitatibus intercepta. nauarum militesque ad terram decisis naribus, auribus, manibusque, in littore expositi. Praeterea Turubacum Georgius Barretus Castrius cum expeditis octoginta viris noctu profectus, circa quartam fere vigiliam, quod tempus altissimo somno mersos homines tenet, nec oppinato aduentu sopitos paratosque custodes oppressit. sagittarij ducunt; equites quinque & viginti in eo praesidio erant. caesi cum ipso praefecto plerique, & caesorum corporibus peditum equorumque, & alia materia oppleti putei. ac, ne aperiri denuo possent, cum delectis non amplius viginti viris in ea statione relictus Laurentius Syluius Castellanus egregia virtute Ceturio. Aduersus eum manipulum cohortes aliquot ex urbe cum erupissent; circumuentos Lusitanos, & in orbem pugnantes, ad vltimum iam discrimen adduxerant. ac superfuisset nemo, nisi Albuquerqueus in omnes hostium motus intectus, cum centum & quinquaginta armatis celeriter affuisset. eius aduentu in-

tegrata pugna. & ex altera parte Atar, & Rex ipse hortatores aderat: ex altera inter primos ordines Albuquerqueius prelium ciebat acerrime. ad extremum, superante hostium multitudine, pluribus iaculis frustra petitus, cum ictus omnes impenetrabile scutum, & egregia lorica respueret; haud tamen exiguo cum vitae discrimine. plerisque suorum faucibus, vno tantum desiderio, sese ad scaphas in proximos stantes recepit. Ex hostibus cecidere complures. in iis princeps iuuentutis Amis (qui honoris vocabulo xa dicebatur) manu promptissimus, cui nuper ob coniurationis crimen exsulanti, reditum in patriam Albuquerqueius ipsemet impetrauerat; ac tum ex cataphracto equo in liberatorem suum impia tela torquenti, missus in incertum est tormeto globus femur alterum abstulit. Acriore inde custodia cum omnes vndique com meatus ab vrbe arcerentur; inopia primum, dein fame fitique yrgeri ciuitas capta: quae mala cum diutius ferri natura ipsa non sineret; concursus quotidie plebis in regiam fiebat detestantium bellum, sibi que, & vxoribus, ac paruis liberis alimenta precibus iratis efflagitantium. Atar interea per idoneos viros tumultum sedare vix poterat: & in casum propinqua Persarum auxilia, & explorata victoriae spes iactabatur: ingens quippe rerum desperatio populum ceperat; iamque in eo res erat, ut Albuquerqueius urbem malo subactam rursus in potestatem acciperet, legesque denuo imposeret victis; cum nihil tale merentem, in ipso articulo rei ad exitum perducere. Nauarchi fere omnes repente destituunt; & passis velis in Indiam consensu transmittunt. neque id modo, verum etiam ad suam ipsi leuandam infamiam, ut fit, in fontem Albuquerqueium fictis criminibus vltro apud Almeidam Praetorem insimulant. Ab iis tali tempore deferens Albuquerqueius, Quexomen tamen insulam subita incurssione vastauit; ac subsidio venientes Armuzianis duos Larecij Regis propinquos cum sagittariis quingentis caecidit; & in conspectum urbis cadauera vtriusque proiecit. Sub idem tempus, est captiuus est cognitum, ab Lara Carnaniae vrbe, & Baharcno insula Persici sinus, classem aduentare nauium septuaginta, rebus omnibus ad dimicandum paratam. ac simul ab Socotora nuntij tristes venire; arcem Lusitanam praesidiumque in summo versari periculo. Fartaces, post Christianae classis profectioem, concitatis denuo ad arma incolis, acriter Lusitanos premebant. Harum rerum fama permotus Albuquerqueius, nouis com meatibus ex hostico duas, quae sola supererant, naues instruxit. ac dolore tantae ad irritum cadentis victoriae fremens gemenisque, Socotoram Ianuario mense repetiit. Eius aduentu soluta statim obsidio est, fugati denuo Fartaces; & Socotoranis, quod iterum defecissent, multae nomine, grauius vectigal impositum.

Libri tertij Finis.

HISTO

A

HISTORIARVM INDICARVM LIBER QVARTV.S.

B

EQVITVR annus octauus à sesquimillesimo, insigni graui clade Lusitanorum, & acerbo Laurentij Almeidae eximij bellatoris interitu. Is, cum ad Cocinum è Ceilano insula reuertisset; ad custodiam inde Malabarici maris nauibus octo prodierat. Interea Calecutanus, & Arabs, suae vterque gentis ac sectae populos Regesque ad arma instigare; accusantes ignauiam, quod abditi intra moenia & portus, alienigenas homines, natura, sermone, legibus, institutis multo magis quam maris atque terrarum interuallo disinctos, tam diu vagari toto pane Oriente populabundos, neque classes modo, sed iam, si Diis placeret, colonias quoque in Asiam arbitrato suo mittere paterentur. Huiusmodi castigationibus monitisque cum alios principes ac dynastas, tum vero Mamudium Cambaiae Regem, praepollentem ea tempestate opibus armisque in causam traxerant. Est autem Cambaiae regnum, quae bicornis Indus in mare fertur, soli vbertate, finium amplitudine, fluminum, vicorum, urbiumque frequentia in clytium in primis. Ab Oriente Mandoam terram; ab Occidente Nautacos, seu Gedrosios attingit: à Septentrione Sangae, ac Dulcinda regnis; à Meridie mari, & limite Decanio terminatur. Ipsa regio, Camaia: populi, incertum vnde, Guzarates appellantur: superstitionibus, & mercaturae apprime dedita gens bello admodum inutilis. itaque externo fere milite Reges vtuntur. Ac Mamudius, quod erat ex haeresi Mahometana, Aegyptium Campsonem eiusdem superstitionis praesidem per litteras ac legatos yrgeri non desistebar, ut promissa Zamorino auxilia tandem aliquando summitteret. Id ipsum Zamorinus, & Aegyptij negotiatores assidue flagrabat. Hisce tot stimulis actus Campson, quamquam suo pte ingenio pacis quam belli cupidior; tamen cognita ex Mauro monacho ferocia Regis Emmanuelis, Christianae quidem rei in suo regno pepercit, quod ita futurum Emmanuel sagaci coniectura prospexerat; ceterum ad exturbandos armis ex India Lusitanos, quando nihil prorsus minae valuerant, animum & curas intendit. Igitur

ad materiam nouæ classi petendam, onerarię quinque & viginti cum valido præsidio Mammalucorum (ea erant Ægypti robora) in Ciliciam destinatæ. In eas cum oneribus redeuntē diuinitus factum est, ad vniuersi deinde omen euentus, vt Andreas Amaralius Lusitanus, qui tum erat in principibus Rhodię militiæ, cum nauibus egregie instructis decem, incideret. Is audacter commisso prælio, Mammalucis ferme trecentis occisis, onerarias sex depressit, quinque captiuas abduxit; cæteras in fugam actas fœda coorta, postmodum tempestas lacerauit, ac distulit: decem tantum quassatæ fluctibus Pelusium tenuere. inde aduerso Nilo Cairû subuecta materia, & à naualibus fabris particulatim elaborata, tridui itinere camelis Suezium maris rubri deuehebatur. ibi demû intextæ, & compactæ carinæ cum necessariis armamentis deductæ sunt. Eæ fuere in præsentia triremes tantummodo sex, celsiores onerarię quinque; ad quas Calecutanus orator Maimames, de quo supra diximus, Mahometicæ prauitatis antistes, cum vna longa naui se adiunxit. In eam classē, præter nauitas remigesque, Mammaluci mille & quingenti propugnatores impositi. Expeditioni præerat Hocenus Persa, qui patria lingua Mir, hoc est dux siue præfectus, honoris causa fuerat appellatus, rei naualis gloria per id tempus admodum illustris. Hūc, Maimames regionum peritus, præter litus Arabicum, superato Persico sinu, ad insulam & oppidum oræ Cambaicę seu Patalenæ Dium adduxit: quam regionem præcis Carmaniam fuisse nonnulli recentiores falso putarunt. Huic insulæ imperitabat eo tempore Iazius, natione Sarmata, quem olim finitimi Turcæ, prædam è Christianorū agris agētes, à nutritis vberē auulsum vna cum aliis infantibus puerisque in seruitutem abduxerant. Mahometanis inde sacris initiatus, vt erat lacertoso corpore, ac viuido in primis ingenio, ad summam sagittandi sciētiam quotidiana exercitatione peruenit: ac per manus, vt fit, aliis aliisque diuenditis dominis, in regnum denique Cambaicę defertur, & Regi Madrafaxao Mamudij parenti pro amicitia dono datur à mercatoribus. Apud quem, auguriis mire deditum, cum sagittarię artis egregium specimen præbuisset, immunda inter volandum aue destinato confixa; ab ea primum laude comēdatus, dein aliis quoque muneribus prudenter ac dextere obeundis non vulgarem gratię locum breui tēpore nactus est. Cum in dies familiaritas cresceret, libertate donatum Rex in prætorianorum ordines cum largo stipendio adscribit. dein, virtutis ergo, Melicum vocabulo gentis appellat. postremo vicum ei maritimum, & insulam, de qua dicebamus, Dium, iure beneficiario attribuit. Eam insulam, vestigiis tantum dirutæ quondam vrbs nobilem, cæterum eo tempore tectis & incolis infrequentem, Iazius, tum loci opportunitate (quod medio veluti è spatio facilis inde vel in Arabica littora, vel in Decania regna decursus est) tum vigilantia solertiaque pelliciendis vndique mercatoribus, ad insignem celebritatem breui perduxit: sepelitque insuper mcenibus, & propugnaculis. Ad hæc, trans euripum, seu fretum, quod insulam facit, in orientali continentis plaga oppidum condidit, receptaculum aduenis militibus, maxime Turcis; vt ab Diensibus freto diuisi, rixandi cum

A cum iis ac tumultuandi causas procul haberent. id oppidum primo Gogala, dein Rumeopolis vocitatum ab ipsa re. Duplicis quippe generis Turcæ versantur apud Indos, militiæ causâ mercede cōducti: Asiatici, & Europæi: illos æque Indus ac Lusitanus proprio nomine Turcas; hosce, quod à Byzantio ferme euocantur, quo translatum ab vrbe Roma quondam imperium est; corrupta Græca voce Rumēs, quasi Romæos appellant. huic ergo nationi Iazius, vt dicebam, separatum ab incolis locum ad commorandum attribuit. Tum etiam pecuniis in dies auctus, prædatoriam classē haud contemnendam instruxit. Hic adueniētem cum expectatis iam pridem auxiliis Hocenum gratulabundus accepit. ac sese, quod ita Cambaicę Regi cordi esse intelligeret; adiutorem illi & socium ad omnia fore professus est. Communicatis inter se consiliis, dum de ratione gerendi belli deliberant, à speculatoribus affertur, Laurentium Almeida cum paucis nauibus ad Ciaulum stare, expositis in terrâ copiis, nihil minus quam de aduentu classis Ægyptiæ cogitantem. Ultra Dium leucas circiter quinquaginta id emporiū est; duas recedit introrsus à mari. Præterlabitur eiusdem nominis fluiuis, quem, vt cæteros ferme Oriētis amnes, longo tractu æstuarium influens, capacem ac patientem omnis generis nauium reddit. Ei tum oppido imperitabat Nizamalucus, vnus è Decani regni præfectis, qui Rege in custodiam incluso, totum eius imperium sibi nefaria conspiratione diuiserant. Quæ portio Nizamaluco obuenit, in eius ora maritima Ciaulum est. ipse mediterraneis maxime se regionibus continebat. ac licet ob diuersitatem religionis, ac generis, Christianos odisset; quæstus tamen, & commercij causa, mandauerat præsidibus loci, vt cum aduenis Lusitanis amice ac liberaliter agerent. Ergo, dū ibi securus morâ ducit Almeida, vt Cocinensibus onerariis quæ ad Ciaulum stabant, præsidio redeuntibus esset; incerto auctore affluxit rumor, Ægyptias naues complures cum egregio militum armorumque apparatu in Indiam penetrasse. Primo nihil eiusmodi sermonibus commouetur Almeida. increbrescente dein fama, concilium aduocat. omnibus incredibilis visa res. quibus enim machinis, naues, maioris formæ præsertim, ab interno in externum mare, tanto cōtinentis terræ spatio transuehi, aut quomodo incutam in Arabico intimo sinu classē adificari, ornare potuisse, locis circa siticulosis arenibusque, nulla ferme cædua sylua, nulla ferramentorum, nulla fabrum, ac nautarum aut remigum copia? Scilicet anniuersarias à Meca naues maiore fortasse quam soleant præsidio Dium appullas. id vulgo cuncta in maius attollenti classis inuitata speciem præbuisse. Ad hæc, inanes sæpe iam ante rumores ad Lusitanos terrendos cōsulto dissipati, & vana ac fallacia incolarum ingenia memorantur. Hisce aliisque id genus argumentis eleuata nuntij fides: & Laurentius, de more, certaminibus ludicris militariter tempus terebat; cum ab iis, qui carchesia speculandi causa tenebant, aduentans repente conspicitur classis, incerto, propter distantiam, numero & genere nauium. Hocenus is erat, dum suam Iazius quoque classē expedit, ad opprimendum, vel certe distindum Almeida celciter antegressus. Initio, Albu-

quercius, quod ex Arabia dudum expectaretur, adesse creditus à nostris. **D** Mox, ubi propinquitas ipsa Mahometanas naues peritis talium rerum aperuit; repente nuntiis aliis super alios missis, Almeida vagos in littore præfectos, & milites raptim naues conscendere, arma capere & aptare ad prælium iubet. Vix dum iussa peregerant, cum Ægyptij demissis antennis, ad pugnam instructi portum inuehebantur. Trepidus inopinata re Lusitanos, metuque perculsos, in potestatem haud ita magno negotio venturos putauerat barbarus. Ast ubi præsentiore quam credi posset animo frequentes armatos ad margines nauium, & pro tabulatis & castellis aspexit; ex tuto rem aggredi, & Iazium omnino opperiri constituit. in agmine tantum eo die leuiter dimicatum est, neutris vniuersi certaminis, aleam subire ausis. Hocenus, ad vitandum congressum ordine simplici præternectus, paulo supra nostrorum stationem, ad ripam fluminis loco vadoso naues applicuit; quod ex plano alueo de industria fabricatæ, multo minorem quam Lusitanæ aquarum altitudinem postularent. Proxima nox animando vtrinque milite, & corporibus curandis insumpta. **E** Postridie, ignarus Hoceni consiliorum Almeida, venturique mox ab Dio subsidij, vltro sublatis anchoris ad hostem subit infestus. Maxima Lusitano spes victoriæ in dextris erat, si naues Ægyptias iniectis harpagonibus comprehendere, ac pugnam ex propinquo. conferere potuisset. Vbi eos ab exoptato congressu natura loci prohibuit; tormentis admoti confestim ignes, & missilibus vndique certari captum. Inde lanari subito corpora; & nauium latera atque armaimenta perfringi; & horrendo fragore, variisque clamoribus, ac misto vulneratorum & morientium gemitu cuncta perstreperere. Barbari, & multitudine defensorum, & omni telorum genere ex præparata in id ipsum copia; & numero ac forma ipsa nauium superabant, quippe, præter quam quod erant tectæ picatis funibus à puppi ad proram vique reticulato opere pertinentibus; tanta erat insuper earum celsitudo, vt in nostras apertas, libratiore superne iacula, & certiore ictu pleraque inciderent. Verum iniquitates omnes vincebat audacia Lusitanorum, & inexplebilis quædam gloriæ laudisque cupiditas. Multi eo die ex vtraque parte interfecti, plures vario telorum genere sauciati. Laurentius ipse, conspicuo loco prælium ciens, duabus deinceps sagittis haud sine acri doloris sensu configitur. Sacrificulus quoque Maimames, dum infra pupim, abdito loco Mahometem adorat, missis temere globo discerptus, obitæ cum tanto labore legationis, & concitati aduersum Christianos belli præmium egregium tulit. Hoc maxime modo pugna prope modum æquo Marte in vesperam extracta, Iazius cum actuariis circiter quadraginta superuenit. Ad eius aduentum index lætitiæ clamor ab hoste sublatus; & incerta victoria prælium, lassitudo, & appetentes iam tenebræ diremerunt. Iazius Lusitanam classem perumpere nequaquam ausus, ad ostium fluminis anchoras iacit. dein silenti nocte diuersam abradens ripam, quam longissime à nostris potuit, sese cum Hoceno coniunxit. Ea re animaduersa, extemplo ad Almeidam duces Lusitani conueniunt. Sat iam decoris ac laudis ex vtriusque diei certamine partum demonstrant.

A demonstrant. nunc tanto incremento auctis hostium copiis; cedendum aiunt temporibus; & nulla interposita mora naues ex arcto & impedito loco in altum explicandas. Hæc pro sua quisque parte suadere præfecti. Almeida, vt erat existimationis ac dignitatis nimio plus retinens, nocturnæ fugæ ignominiam veritus, cedendum vti que, sed sensim, & oborta demum luce, respondit. neque vllis cuiusquam obtestationibus demoueri se de sententia passus, est. Vbi diluxit, accersitas iam è Ciaulo sociorum onerarias Lusitanicis intermissas, retrorsum æstu secundo iubet ad mare tendere. ipse, quod periculosissimum erat, antecedentium tuenda terga sibi desumpsit. Barbari nostros conspicati abeuntes, illico subsequuntur; telisque ac tormentis morari ac retinere contendunt. In eo tumultu forte ita accidit, vt insciis omnibus, maioris formæ ferrea pila sub ipsum clauum adacta perincommodo loco nauem Almeida perforaret. inde accepta clam aqua paulatim alueum degrauiabat: ac tanto denique pondere in piscatorios cancellos, transuerso amne prætentos, impegit; vt iniectis à **B** Pelagio Sosa trierarcho loris, quamquam acerrime concitato remigio, nulla inde vi vnquam auelli potuerit. Cum vndique instaret hostis, & iam progressi nauarchi, animaduerso periculo frustra in aduersum æstus (& est ibi ad instar euripi rapidissimus) ad opem Almeida ferendam toto impetu, niterentur; egregia velocitate lembus à nautis imperatori ad fugam offertur. Hortari omnes, & orare, vt confestim illuc è naui desiliat, seque Francisco parenti, ciuibusque, & Emmanueli Regi seruet incolu- mem. At ille, fortibus oculis, Deus, inquit, ac superi omnes, tale flagitium auertant, vt carissimos commilitones meos, adeo de me, deque parente meo, ac de communi patria benemeritos, in extremo discrimine derelinquam. Dein, reiecto nauigio, propugnatoribus ad loca idonea distributis, qua maxime parte laborari animaduertit, eo celeriter aduolat. Tam insigni virtutis & caritatis exemplo reliqui mirum in modum animati. Nulla, quamquam in tantis angustiis, mentio deditiois, aut pacis. Cuncti sese ad vitam præclaro exitu decorandam intrepide comparant. **C** At ex altera parte barbari, in eo verti victoriam rati, si duce hostium aut viuo aut mortuo potirentur; omissis cæteris nauibus, vnam prætoriam circumstant. neque tamen ad inuadendum, vel ad rem propius gladio & cuspidem gerendam est animus: tantum ex interuallo incendiarias ollas, & sagittarum examina, & plumbeam procellam in nostros effundunt. Cum biremibus maxime iniquum certamen erat. Eæ, ne respirandi spatium hosti daretur, prope ad Numidarum equitum speciem in turmas diuisæ, cum in orbem pugna succederent, agilitate incredibili procurrentes inuicem ac refugientes, immobilem, & hærentem vno loco prætoriam, haud tamen impune eludebant. quippe non pauci, & promptissimus fere quisque, dum incautius subeunt, destinatis è superiore loco iaculis figebantur. Inter hæc, Laurentio, propter magnitudinem & animi & corporis in primis ad ictum opportuno, excussa è tormento pila dimidiatum femur abripuit. Eo vulnere debilitatus, cum sese ad sellam malo appositam reclinasset, suose ex eo ipso loco ad gloriam ac decus inter mortuis vocibus adhortanti,

ac prolo

ac proposita morientibus pro Christi nomine referenti præmia, globus D alter, auulsis à pectore costis, fædo & horribili aspectu præcordia patefecit. Corpus locerum, quo minus conspici posset, raptim à stipatoribus è superiore loco detractum in tabulata præiicitur. & nostros iam sanguis, iam tela defecerant: reliquis ex omni numero dūtaxat viginti, & iis quidem ipsis perpetuo labore ac defatigatione confectis. Tum demum hostes ad Prætoriam succedere, in eamque nudatā propugnatoribus transfilire ausi. Duorum hinc Lusitanorum perditis in rebus facinora memorantur egregia. Vernaculus erat alter Almeida, Laurentium Frerium Catum vocabant. Is inter pugnam lumine captus ictu sagittæ, cum ab heri cadauere auelli nō posset altero cruorem, altero lacrymas oculo sine fine profundens, ab irruentibus repente Mahometanis opprimitur. neque se tamen circumuentus abiecit, sed præsentī strinxit animo ferrum: ingentique edita strage, & hostium corporibus domino tumulato, super eam denique stragem, præclare seque & Imperatorem ultus occubuit. Speculator & carchesij custos erat alter, Andreas nomine Portuensis. hic plumbea glande saucius humerum, & insuper vsu læuæ manus amisso, nihilominus dextra plus biduum ex ipso carchesia dimicans, barbaris in tantæ virtutis admirationē adductis, accepta demum incolumitatis fide se dedit: ac suis postea restitutus, & honore (vti erat æquum) & stipendiis auctus est. Cæterum potiti Prætoriam Mahometani, traditis in custodiam iis quos in potestatem viuos acceperant, partam tanto sudore & sanguine victoriam inter se gratulantur: per eos quippe dies è suis omnino sexcentos amiserant, cum è Christianis cecidissent haud amplius centū, & quadraginta. ergo ad humandos commilitones de more conuersi; & Mahometano antistiti Maimami, quod inter adorationē obierat, quam ipsi vulgo zalam appellant, vt pote sine controuersia in cœlestes relato, sanum cum perpetuis luminibus posuere. adeo vel adumbrata virtus, & ficta religio, in admiratione, & honore etiā apud barbaros est. Almeida corpus, quæsitum ad sepulturam, quantauis adhibita cura dignosci non potuit. Lusitanicæ naues, quæ mature discrimen effugerant, cum in oculis pæne F duces amississent, opitulandi facultate præcisa; inde ad Cocinum plenæ luctu ac mœstitia reuertuntur. Cladis eius nuntium, Prætor Almeida, vt dignum erat illa persona, sapienter tulit: præclare, vt in malis, cum Laurentio filio actum affirmans, quod nulla accepta ignominia, contra nominis Christiani hostes egregiè dimicans, extremum obiisset diem. Simul, cum insolita victoria elatos barbaros intelligeret, ad eam ferociam reprimendam, contractis vndique nauibus militibusque, sese impigre comparabat. Inter hæc, Albuquerqueius compositis ad Socotoram rebus, nauibus tribus è Lusitania nuper eo delatis, & epibatis ferme trecentis, Armuziam repetit, inspiciendi magis causa, quam quod tantulis copiis urbem recipere se posse cōsideret. Calaiatum exitinere primum, cuius ante meminimus, Armuzianæ ditionis emporiū, quod ab Emmanuele Rege desciuisset, improviso aduentu cepit, ac præda exhausta, ignem tectis iniecit. Inde prouectus in Armuziæ urbis conspectū, haud modico auctā incremento,

A incremento arcem offendit, ac turres ad alteram vsque contignationem Ataris cura perductas. præterea, nouum aggerem, & vallum vrbi circumdatum, æneis tormentis ad opportuna loca dispositis, ingentem denique comæatus, & aquæ vim, per eos menses inuectam, Rege regisque de infesto Lusitanorū reditu haud sine causa sollicitis. Albuquerqueius, nauigijs tantum aliquot interceptis, ne tentata quidem oppugnatione, ad Nabandem continentis oppidum è regione Armuziæ repente descendit. Validum erat ibi Zeifadini præsidium: & locus tortuosus ad obliquum ictum munitionibus Indico more cinctus. omnia tamen Lusitanus felici conatu perripuit; cæsoque præsidio, oppidum direptum incendit. Vastatis dein circa agris, cū litteras ab Emmanuele accepisset, quibus iubebatur Almeida Prætor in administratione succedere; Oceano transmissis Cananoré venit, quo Prætor paulo ante sese ab Cocino contulerat. Ab eo cum Albuquerqueius prouinciā ex Emmanuelis decreto repeteret; nondum, ait Almeida, maturū eius rei tēpus aduenisse. Pulsis ex India Mambalucis, & pacata prouincia, sese tum denique magistratu abiturū. Ardebat cupiditate Prætor, filij necis, antequam è prouincia discederet, vlciscendæ. præterea, exulcerato fugitiuorum calumniis, & criminationibus animo, male iam pridem de Albuquerqueio sentiebat. itaque, vt sunt nimium acuta ad suas confirmandas, & fouendas opiniones hominum ingenia; interpretatus, neque è Lusitana re, neque ex Emmanuelis maiestate esse, tantum imperium, temeratio, & impotenti, & dubiæ sanitatis viro committi; nequicquam exoptulantem Albuquerqueium, per speciem capiendæ quietis, & relaxandæ tot laboribus animi Cocinum ablegat. ipse nauibus vnde viginti, & milite, & instrumento bellico præclare ornatis, Cananore profectus circa initium anni insequētis (qui fuit seculi huiusce nonus) ad Anchediuam insulam tenuit. ibi dum nautici aquantur, alloquendos præfectos ac milites ratus, concione aduocata, ita disseruit. Quando peccatis factum est meis, vt mihi, vobisque Laurērium & comites ex vniuersa nobilitate delectos, in medio cursus ætatis, hono- rumque casus magis aduersus (quod scitis ipsi) quam hostium virtus eriperet; non ignoro, fortissimi viri, quiddam insuper à me piaculi contractum esse, quod insolita victoria tādū exultare Mahometanum, & nefaria passim vexilla gratulabūdum explicare sim passus, ac non protinus ab tristi nuntio, quamuis parua & subitaria manu, ad experendas ab iis pœnas, vna fretus immortalis Dei præsentia duxerim. quid enim, tali præside ac duce, non audendum nobis fuit? Ille, gentem nostram ex remotissimis regionibus, ad Liberi, & Herculis, & Alexandri vestigia melioribus multo auspiciis, & fructu longe solidiore calcanda, subditis æternæ gloriæ facibus incitauit. ille, nobis, aduersus impuros nominis Christiani aduersarios, & pia toties arma induit, & de tot tamque opulētis nationibus clarissimas terra marique victorias peperit. ille, paucitati nostræ vires atque animos dedit, hostium multitudini formidinem ac terrorē iniecit. ille, nobis, in alio pæne terrarum orbe rerum omnium pressis inopia, diuinitus opem ac subsidium tulit: Afrorum, Arabum, Persarum, Indo-

rumque tam sæpe conspirationes, machinas, apparatus momento discuf-
 sit. vt optimo iure, nunc etiam, vel exiguis copiis ad retundendam inso-
 lentis barbari audaciam proficiscēs, vnica numinis diuini fiducia secun-
 dos mihi rerum euentus non sine causa polliceri potuerim. Quid ergo
 tam laudabiles impetus, & digna viro consilia retardauit? Fatēbor ingē-
 nue id quod res est, Lusitani humano quodam timore sum, veritus, ne si
 ad hostes ita multos, & recenti victoria feroces, non prouisis ante com-
 meatibus, non euocatis Regum sociorum auxiliis, non iusta classe, & in-
 structa hoc militum robore, extemplo tetēdissem; in aliquam fortasse re-
 prehensionem incurrerem, quod iracundia præceps, domestici doloris
 causa coramunem rem in apertum discrimen oblicere minime dubitaf-
 sem. ita, dum summam rationum mearum tacitus apud me subduco, ni-
 mium fortasse cautus, quam parum prudens aut amans reipub. videri
 hominibus malui. Nunc, quando & Deum ipsum, cuius agitur causa,
 propitium, vt spero, & classem ita ornaram habemus, vt nihil merito de-
 siderari à quopiam possit; est sanē, cur celso, & erecto animo ad vlciscen-
 dam Laurentij, & popularium necem sine mora pergamus. veruntamen,
 antequam iniuriam hanc bello persequimur, delenda nobis est macula,
 magno meo cum dolore iam ante suscepta: quod Sabaium hunc, Deca-
 nium tyrannum, tot menses impunitum esse permittimus. Hic, qua im-
 pudentia atque audacia cum Nizamaluco, & cæteris Decani regni præ-
 fectis, commissum sibi ab Rege suo imperium, per scelus, fraudemque
 possedit; eadem & cum hostibus Lusitanici nominis confociauit arma; &
 distentis ad Cananorem nostris, ædificatam hoc ipso loco à nobis arcem,
 nequissimo transfuga dūce non dubitauit inuadere. Quas ob res, equi-
 dem capti ipsius regni Goam aggredi cogitabam. sed quod ab alto retra-
 ctior, (vt audio) & ab hisce nouis hostibus nimium remotus est locus, rem
 in tempus aliud differemus. Dabulum æque nobile eiusdem ditionis em-
 porium, atque à mari, & Ægyptiis stationibus haud ita seiunctum, in
 præsentia perere est animus. id vbi prope in conspectu vrbs Dij ceperi-
 mus; tum, perculsis recenti pauore barbaris, in Cambaianum, & Ægy-
 ptium signa infesta vertemus; & gloriosum, Christo fauente, de vtrisque
 agemus triumphum. Quod vt ita futurum esse pro certo habeam, cum
 alia multa, vt dixi, tum vestra in primis, Lusitani, egregia virtus & alacri-
 tas facit. cui, quoniam ita de me, deque sanguine meo meremini, ego
 quoque (sic me Deus bene iuuet) pro mea parte non deero. Magno si-
 lentio, maiore cum assensu auditus est Imperator. atque ad non dubiam
 victoriae spem incredibilis ex omnium fronte, oculisque animorum ar-
 dor emicuit. Inde magistri Dabulum dirigere naues iussi. Id oppidum
 oræ Decanæ, eodem ferme quo Ciaulum situ, magnifico impositum flu-
 mini, duas ferme leucas recedit à mari. ac tum, assiduo concursu negotia-
 torum, & cumulatis longa pace diuitiis erat insigne. Quocirca Sabaius,
 præclare conscius cuiusmodi se in Lusitanos præbuisset, castello ad por-
 tus aditum exstructo, urbem in super aggere, & vallo munierat, præsidio-
 que firmarat militum varij generis sex circiter millium, in quibus erant
 merce

A mercenarij Turcæ quingenti. Itaque ex tanto apparatu Saracenus loci
 præfectus adeo erat animo soluto, & securo, vt ad Lusitanicæ classis ru-
 morem, non modo quicquam ex urbanis apothecis, vt sit, in remotiora
 loca asportari vetuerit; sed etiam oblectationis causa, vxorem è villa, foe-
 minasque alias nobiles ad spectaculum euogari. Erant in Almeida classe
 Lusitani bellatores mille, & trecenti; & è sociis urbibus quadringenti
 Malabares, quorū singuli de more seruos in armis exercitatos plures pau-
 ciore sive pro censu in expeditionem eduxerant. Vt in conspectum Dabu-
 li ventum est, nocte in explorandis vadis insumpta, postridie Almeida
 triremes ad oppugnandum castellū præmisit. ibi dum tormentis, & iacu-
 lis vtrinque certatur, ipse interim cū cæteris copiis absque vlla trepida-
 tione in terram egreditur. Ad aggerem subeunti, patentibus portis vndi-
 que sese hostes offundunt. Quandiu missilibus agebatur, æquis viribus
 dimicatum. dein, cum sese Lusitani acius intulissent, & collato pe-
 de aduersa corpora gladiis hastisque confoderent; commota primum
 B hostilis acies; deinde, vincente pudorem metu, in fugam auersa. Et
 Lusitanos, præter insitam virtutem & audaciam, illud etiam non me-
 diocriter iuuat, quod conferta iam pugna, oppidani è turribus ac pro-
 pugnaculis tela necessario sustinebant; ne ambiguo ictu in suos no-
 stris permistos inciderent. ita, dum intra urbem sese effuso cursus bar-
 barus recipit; eodem impetu tergis insistens Lusitanus irrumpit. Ibi
 vero, quantam vim ad efferandos homines habeat ira, perspicere potuit.
 Siquidem externi, qui prælio superfuērant, cum se per auersam oppi-
 di partem eiecissent, in oppidanos, nullo sexus vel ætatis discrimine, ab
 Lusitano sænitum est. dein testis publicis priuatique subditæ faces: ac
 prædæ magna pars raptim ad mare auecta. multo plus tamen voracissi-
 mus ignis absumpsit. & mortales plurimi, cum se metu mortis varias
 in latebras abdidiissent; aut ruina oppressi, aut enecti fumo, aut igni-
 bus hausti sunt. Neque vrbe tantum sese flamma continuit; naues quo-
 que in portu aliquot eodem incendio conflagrarunt. Ab hoc tam cla-
 ra vrbs excidio, cuius fama confestim longe lateque manauit, Diu
 C victrici classe prouectus Almeida, ante ipsas portus fauces, parato
 ad pugnam agmine constitit. Hocenus, cum de hostium progressu per
 exploratores in singula pæne momenta certior fieret, obuiam ire no-
 stris, & in alto collatis viribus dimicare, decreuerat. Sed Iazij sua-
 su, deinde mutato consilio, intra portum sese continuit, vt vno tem-
 pore maritimis, atque terrestribus auxiliis contra Lusitanum irere-
 tur. Nam præter Ægyptias, & Dienses, naues, & parones ferme octo-
 ginta, qui ab Calecuti per eos dies accesserant; in muris etiam ac litto-
 re toto, varij generis tormenta erant locis idoneis collocata: & Iazius
 prohibendi à fuga militis, & nouas identidem copias è terra submittendi
 prouinciam sibi desumpserat. Almeida, vbi præter opinionem inclusos
 intra munimenta vidit hostes; id ipsum victoriae omen interpretatus, re-
 liquum diem contemplanda natura loci, & consultando consumpsit. Ho-
 ceni prætoriam sibi inuadendam ipse delegerat. Sed prohibitus con-

senſu ducum, quod in eius capite ſalus omnium verteretur, glorioſum fa-
 cinus nauarcho egregie forti Nonnio Vaſæo Pererix delegauit. Noctur-
 num dein tempus, partim ſtationibus ad pugnam diuidendis, partim cu-
 randis corporibus; & quod caput erat, animis, rite expiandis eſt datum.
 Poſtridie, vt maris acceſſus apparuit, & meridiana ventus ex alto vela
 percuffit; æſtu ſimul & flatu ſecundo; claffis inſtricta, portum audacter
 inuehitur. Agmen præibat Nonnius cum ducentis ferme propugnatori-
 bus aut vincere paratis, aut mori. tum cæteri ſingillatim propter angu-
 ſtias, & vadi pericula ſequebantur. Poſtremo loco ſubſtitit Prætor ad ho-
 ſtium actuaria diſtincta, ne in noſtros certamine occupatos, repentinis
 de more incurſionibus ab tergo impetum facerent. Dein, edito pugnae
 ſigno, ſublatus vtrinque clamor; & buccinarum cantus, ac tympanorum
 ſonitus ex omni parte perſtrepuit; mox tormentorum fragor, ædificiis in-
 trementibus, pelagoque vibrante, omnium aures longo remugiri com-
 pleuit. Tum, intrepide procedenti Nonnio globus ab hoſte contortus,
 nauas ipſos decem, dimittendis antennis intentos, vno impetu lacera-
 uit, ac perdidit, ac nihilo ſegnius ille in medios barbarorum ordines in-
 ferre ſeſe, quoad comprehenſa ferreis vncis Hoceni Prætoria, prælium
 atrox vtrinque commiſſum eſt. nec prohiberi Luſitana vis potuit; quo-
 minus in hoſtilem nauem ingenti tranſcenderent ſaltu; diſſectisque aut
 ruptis retium tegumentis, cominus haſta gladioque rem gererent. ibi
 acerrime dimicanti Nonnio guttur ſagitta cõfixum, quo ex vulnere poſt
 triduum periit. Neque ad caſum ducis, vt fit, perculli cæteri: quin irritati
 potius, ardentibus animis integrant pugnam. Pari fortitudine ab cæteris
 nauarchis vbique certatur. Neque barbarus, miſſilibus quam gladio me-
 lior, flagrant Luſitanorum vultus, collatumque pedem, & micantes
 vndique mucrones ferre diutius valuit. Hocenus ipſe, vt inclinatam haud
 dubie pugnam animaduertit, quam occultiffime ſeſe in lembum, tales
 aduſus paratum, demiſit. Atque, vt venalis & fluxa eſt barbaris fides, ve-
 ritus, ne Chriſtiani ab Iazio poſtmodum proderetur, in terram egreſſus,
 equos arripuit; ac, ne ſalutato quidem hoſpite, conſeſtim ad ipſum Cam-
 baiæ Regem plenus cladis & ignominia peruolauit. Calecutani quoque,
 cum depreſſas iam, aut expugnatas aliquot ſociorũ vidiffent naues, mul-
 tis etiam ipſi paronibus amiſſis aut laceris; inſulam circumuecti, ex alte-
 ro euripi oſtio, humilibus tantum nauigiis propter vada & ſcopulos per-
 uio, Calecutum trepida fuga repetuere. Triremes Hoceni duas, in fugam
 verſas, Rhotericus Soarius inſectus, epibatis exiit, ac puppi religatas ad
 Almeida victor attraxit. iamque deſperatis omnino rebus, cum ſeſe ho-
 ſtes paſſim in mare præcipites daræt, inſtante vndique è ſcaphis ac trire-
 mibus Luſitano, cæruleos fluctus atro ſanguine inſecerant. ac nequicquã
 Iazius littorẽ toto diſcurrens, fugã ſtrictõ mucrone ſiſtere nitebatur. Vna
 reſtabat eiufdem Iazij nauis, & robore, & celſitudine, & numero deſen-
 ſorum inſtar egregie muniti caſtelli: teſta inſuper crudo boum corio, ad
 repellenda iacula duro, ad fallenda veſtigia lubrico, ad prohibenda in-
 cendia madefacto. Ea nauis, cum auſos non ſemel inuadere Luſitanos,
 magno

A magno ſemper eorum damno ac vulneribus repuliſſet, ad extremum cre-
 bris tormentorum ictibus repetita, pluribusque perſtaſta locis, tandem
 aliquando ſubſidit. Illud vero nõ ſine miraculo à peritis animaduerſum.
 Nonnij nauis, dudum vetuſtate fatiſcens, trahenſque ſentinam adeo, vt
 antlias binas, pæne ſine intermiſſione requireret; ea tota dimicatione,
 que à meridie in vſperum vſque protracſta eſt, haud vno loco pertuſa,
 nihil tamen aquæ prorſus admiſit. eadem, finito mox prælio, multis parti-
 bus plures vno tempore vndas accepit. Caſa eo die feruntur hoſtium ad
 tria millia, & Mãmaluçi fere omnes aut capti, aut interfecti. è noſtris duo,
 & triginta cecidere: vulnerati, miſſilibus maxime, plus trecenti. Qua in re
 durities, & ſtugalitas eius ætatis Luſitanorum euidenter apparuit. Siqui-
 dem ad obligandum Nonnij vulnus, adeo linamenta deſuere; vt in idip-
 ſum, è ſuis tunicis vnã (leuis dictu res, cæterum haud quaquam negli-
 genda) Prætor ipſe protulerit. Vt iam, pæne portetũ ſimile videatur, adeo
 maſculum nuper aſperumque in armis genus, ad tantos tam breui deſſe-
 B xiffe veſtium apparatus, conuiuiorum elegantiam, & exquisitã ac lautã
 ſappellectilis inſtrumenta. Sed nimirum, quæ ſoli vbertas, & affluens co-
 pia rerum omnium, ad Capuam Pænos; in Græcia Syriaque Romanos
 emolliit; eadem in Oriente, per Indorum, Sinarumque commercia, variis
 captos voluptatum illecebris Luſitanos inſegit. ac primo paupertatis
 contemptus in mores eorum inuectus: inde luxus, otiumque ſucciffis
 induſtria ac parcimonia neruis, priſcã ſeueritatem, & discipli-
 nam, ingenti bonorum dolore labefacſtauit ac ſoluit. Verum eo quod
 expoſitum eſt prælio, hoſtiles naues, vt dixi, varia magnitudinis demerſe
 complures, roſtrata maiores quattuor, oneraria totidem in poteſtatem
 venire. in iis, præter machinas, & bellicum inſtrumentum, auri, argenti-
 que vis ingens, & multum pretioſe veſtis inuentum: è quibus Almeida
 nihil omnino attrigit. militibus ea cuncta largitus eſt. regia tantum Sulta-
 ni vexilla tria in Luſitaniam miſſa, & in templo Chriſti ad Nabantiam,
 C ſeu Tomarium, ab Emmanuele Rege ſuſpenſa: quorum in vno, ad contu-
 meliam nominis Chriſtiani, captæ & occupatæ Hieroſolymæ argumen-
 to, in modum trophæi depicta ſacroſancta altaris myſteria viſebantur.
 Ita, Chriſto ſuperiſque fauentibus, præclare demptum cladis proxima, ſi
 quod erat, dedecus; & Ægyptiis cum ſœnore, multo repenſa Laurentij
 cædes eſt. neque id optimum eius pugnae fuit; ſed quod vna expeditione
 terriſis late nationibus, Regibusque, Indici maris imperium in multos
 deinde annos Luſitano firmatum. Quo magis demiror, in ſignẽ adeo te-
 ſtatamque victoriam ſilentio prætermiſſam à Paulo Iouio æquali eorum
 temporum ſcriptore: præſertim cum diſerte ipſemet, belli huius initia
 cauſaque tradiderit. Ex eo die Almeida, luctu & ſqualore depoſito,
 cum Deo immortaligratias, vti debebat, egiffet, Iazio quoque erroris ve-
 niam ſuppliciter petenti, ſpõdentique ſe enixe daturum operam, vt om-
 nes Indiæ ſatrapas, Regesque fide in Emmanuelem & obſequio ſupera-
 ret, pacem dedit iis legibus, vt naues Ægyptias, quæ prælio ſuperfuerãt,
 traderet cum vniuerſo apparatus. itemque Luſitanos ad Ciaulum captos

illico restitueret: postremo, vt multiplici comœatu Christianam instrueret elassẽ. omnia sedulo, & obediẽter facta. nequẽ illi quicquã in præsẽtia grauius imperatum est, & ab oppugnanda vrbe Dio, quamuis præclara sese datet occasio, temperatum à Lusitanis, nõ tam in Iazij gratiam honorẽmve, quã ne Cambaia Regem, cuius vel in primis Emmanuel amicitiam expetebat, eo factõ lacefferent. Inde ouans Prætor ingenti cum gratulatione Cocinum reuertit: & ex itinere, Nizamalucum ipsum tantæ victoriæ perterritum fama, ad persoluendum Lusitano Regi annuam vectigal, quod antea semper abnuerat, negotio nullo perduxit. Eandem fœderis cõditionem, eodem percussus terrore subiit regulus Batacala: quod oppidũ orã Canarina, vltra Goam est leucas quinque circiter, & viginti. Interea Emmanuel ab Andrea Amaralio (cuius virtute redeuntem è Ciliicia Sultani classẽ in Rhodio mari fufam ante docuimus) de hostium apparatu, consiliisque præmonitus, nondum tamẽ cognita Laurentij nece, Fernandum Cotinium è prima nobilitate virum, cum nauibus quindecim, & tribus armatorum millibus, in Indiam destinarat, vt pulsus inde Sultani copiis, & remisso in Lusitaniam Almeida, sese cum Albuquerque Prætoꝛe coniungeret, ipsamque totius belli originem fomitemque Calecutum vrbe inuaderet; deleretque. Cocini tum inter Almeida, & Albuquerqueum, instigantibus vtrinque peruersis hominibus, de successione fæde admodum certabatur. Cotinij aduentu ea controuersia statim sedata est; & Almeida, quippe cui nihil esset obseruantia; & fide in suum Regẽ antiquius, deposito sine mora magistratu, repudiatisque improbis suavoribus, cũ Albuquerque in gratiam rediit. Ducis huiusce, oppido miserandum scriptores exitum tradunt. Cum circiter quadriennium India præfuisset, Lusitaniam repetens, circa Bonæ spei promontorium, ad reficiendos è diuturna iactatione comites, & simul aquandi & petendi comœatus causa, in terram exscendit. mox, dilapsis ad proxima tuguria Lusitanis, inter emendum, vt fit, rixa cum incolis, quorundã temeritate coortitur. Ad eum sedandum tumultum, suosque tuendos, Almeida, raptis quæ fors obtulerat, armis, cum aduolasset; concursu repente ex vicinis pagis factõ, priusquam ad naues receptum haberet, præusta sude transfigitur: nixusque illico genibus, manus oculosque in cælum attollens, ingenti omnium dolore excessit è vita. Circa eum veterani cõplures, in iis egregij bello duces duodecim, dum instabili vestigio in arena luctantur, ab hostibus mira corporum agilitate, petiti eminus iaculis, eodem leti genere perire. Ita, clarissimus Imperator, & vir integerrimus, cũ Europam, Asiamque victoriis peragrasset, in Africæ demum ignoto littore, ad ludibrium rerum humanarũ, ab nudis ac teterrimis Æthiopibus interceptus, & spoliatus, non modo paratis ab Rege præmiis, verum etiam sepulturæ honore, & supremis exsequiis caruit. Per idem tempus, haud ab similibus casus ad Calecutum Lusitanos afflixit. Profectus ad excidium eius vrbe triginta nauium classe Cotinius, Prætoꝛe Albuquerque eiusdem expeditionis adiutore socioque, quamquã acriter obsistentibus oppidanis, copias tamen omnes ad litus exposuit. Inde expugnato castello, quod porrus faucibus immine

A imminebat; Albuquerque ad vrbe incidium, Cotinius ad regiam ipsam occupandam, ac diripiendam præmatura festinatione contendit. Et Albuquerque quidem, incolis metu perterritis, haud ita difficili negotio tectis ignes iniecit: quorum pars magna (quippe ligno foliisque cõstabant) illico flammis absumpta. Cotinius regiam, absente per eos dies Zamorino, audacter aggressus, magna ex parte cæso præsidio, claustrisque refractis, per vim irrupit. hostes, ex composito simulata desperatione fugaque, sese per posticum in sylvas eiciunt. Cotinius, potitus iam ædibus, quasi nil vltra periculi superesset, ex longa defatigatione, æstuque vehementi, & noctis proximæ peruigilio, quietis aliquantulum capiebat; cum subita conuersione rerum sors belli immutata est. Multa erant in regis ædibus diuturna cura studioque congesta, quæ, subiecta præsertim oculis, cupiditatem incenderent. Ad ea certatim rapienda, suisque ipsimet humeris auhenda Lusitani, dũ auide huc illuc, ab re bene gesta soluti, palatique, discurrunt; interea spacium datum Nairibus ad auxilia conuocanda, quæ **B** ex vetere gentis disciplina, ad certas significationes, momento conueniunt. dein conglobati, hortatique se mutuo ad sui Regis iniurias fortiter vindicandas, repente in regiam impetum faciunt; nostrosque oneribus impeditos, & deprehensos errore viarũ, sub sarcinis passim obruncant, iaculisque conuulnerant. Cotinius ipse, dũ sero suos à præda reuocat, ab hostibus intra septum regiũ oppressus, ac trucidatus, occubuit. Et Albuquerque, ad opem laboranti ferendam trepido nuntio excitus, cum refugientem, & confertam in angustiis turbam frustra perumpere nitetur, vulneribus duobus acceptis, ad hæc, graui saxo in eum superne deiecto, semianimis cadit: ægreque ad naues relatus, ancipiti aliquot dierum curatione conualuit. Periere eo die Lusitani partim hostium telis petiti, partim in fuga à suis obriti, amplius octoginta. fauciorum numerus relatus circiter trecentorũ. Eius cladis culpam scriptores in vnũ Cotinium conferunt. quod is palmum eueri Calecuti cum intemperantius adamasset; non exspectatis Albuquerquei subsidiis, quo gloriã rei gestæ præcerperet, **C** ignoto itinere, caloribus maximis, ad regiã antecedens, temere sese in apertum capitis discrimẽ obiecerit; neque Emmanuelẽ Passaniũ audierit spectata æque prudentia ac fortitudine virum, in ipso rei gerendæ articulo sapienter monentem caueret insidias, militemque à præda discursu quam diligentissime contineret. Neque tamen incruenta fuit hostibus victoria. Plus mille, vel igne consumpti, vel in pugna desiderati. Eadem æstate, qua hæc ad Calecutum gerebantur, Antonius Laurentius, Franciscanus, cuius ante meminimus, è Socotora Indiam petens, ad Surratum orã Cambaia factõ naufragio, cum aliquot Lusitanis ad Mamudium Regem captiuus abducitur. Et Didacus Lupius Sequeria ad ineundam cum Malacensibus amicitiam, è Lusitania missus, cum ad Cocinum appulisset, supplemento in naues accepto, in Orientem porro cursum extendit. ac superato Cori promontorio, præter Gangeticum sinum alto vectus Oceano, ad Somatram primus (quod quidem exstet) omnium Lusitanorum accessit. Ea insula, pari ferme ac Ceilanum genere loci, à Septentrione in Austrum oblique

oblique porrecta, ab continente, in qua Malaca vrbs est, angusto & periculoso diuiditur mari, atque ob id ipsum peninsula quondam credita est, quod ob frequentia vada, syrtesque nondum interiore patefacta navigatione, isthmo quodam annexa continenti procul intuentibus videretur: cuiusmodi errore ad Siciliam captus olim est Annibal. Sed nostrorum temporum audacia, vt nihil imperium; sic multo plura iam cognita & explorata sunt. Longitudo insulae, ducentas leucas, & viginti; latitudo, qua maxime patet, septuaginta non amplius colligit. Auri est apprime ferax (ex quo Chersonesum auream prisca appellarunt), necnon stamno, ferro, vitro, sulphure abundat, insignis insuper fonte perenni, ex quo naphtha instar olei manat: & excelso cõspecta monte (Balaluanum incolae vocant) qui ad similitudinẽ Siciliensis Aetnae, fumum, & flammam horribiles euomit. Regio est, ob frequentiam fluminum, ac paludum, nemorumque densissimorum, graui admodum caelo, ac praesertim aduenis vehementer infesto. E syluis, inter alia, primae notae sandalũ album, agallochum, & exsudans in modum resinæ caphura legitur, quã ignari Arabicae linguae camphoram vocant: itemque vulgare piper, & piper oblongum, zingiber, castia, super hæc, magnam bõbycis quoque, ad vestes deliciares, copiam mittit. Incolae, milio ferme, & oryza, & syluestribus victitant pomis. Frumentum, & cætera orbis nostri sementem terra non patitur. Interiora, indigenae tenent dediti simulacris: littora, Mahometani: quæ pestis ante ducentisimum circiter annũ inuecta, per vim cõpulsis ad montana incolis, maritimam planitiem, & loca maxime opportuna cõmerciis, occupauit. Ditio tota, complura in regna tribuitur, quæ recensere hoc loco non est operæ pretium. Sequeria igitur in ea loca delatus, cum Pedirensi primum, dein cum Acenorum Rege pacem, & societatem æquis legibus iniit: & eius rei monumento columnam in vtroque littore statuit. Ab Somatta cum breui traiectu Malacam venisset, tentata prius per interpretem Mamudij alterius tyranni voluntate (is erat ex Arabia oriundus, & sensim collectis viribus, à Sionis seu Sabanni Rege, qui trans Gangem latissime dominatur, per summam fraudem iniuriamque descuerat) Hieronymum Texeriam ab Emmanuele Rege legatum quam ornatissimo comitatu in terram exposuit. Ei frequenter ab aulicis obuiã itum; & magnifice instrato impositus elephanto, ad regiã ingenti celebritate deducitur. Dein prolata munera, & litteræ Emmanuelis, Arabica lingua conscriptæ. Societate & commercium postulabat Emmanuel, & sibi magnificũ Malacensis ducebat, secum ab Rege tam inclyto, ex vltimis terrarum finibus expeti fœdus. itaque peracto primæ salutationis officio, pax, & amicitia, magna partis vtriusque voluntate conuenit. Sed hæc tam læta initia eundem videlicet exitum habuere, quem Calecutana sub aduentum Vasci Gammae decem ante annis habuerant. Saraceni, & Arabes Malacæ negotiabantur: Lusitanis præter causam religionis, ob accepta insuper ab eis incõmoda, & ademptã maris possessionẽ, infestissimi. ij, quemadmodũ antea Zamorinum, sic tum Mamudiũ hunc, insigni perfidia ac leuitate vitum ex nefaria pseudoprophetae disciplina, per coemptos pecunia calũniatores,

ac præci

A ac præcipue præfectum vrbs, quem vocant Bendaram, fictis criminibus in Lusitanos quam acerrime concitant. Gentem ab extremo Occidente, omnium quæ sub caelo sint, fructibus & rapacitate maxime detestabilem, exitio natam Orientis, quocumque sese specie societatis insinuent, ibi arce, confestim edificata, in oculis acerbissime seruitutis iugum imponere. Testes eius rei Cocinum, Cananorem, Armuziam, Sofala citat. proinde, quod optimum est, alienis doctus euentus Rex pacem caueat insidiosam, ac funestam; rebusque suis mature prospiciat. non plus quinque latronum naues, valde imminuto & nauitarum, & militũ numero, intra ipsius præsidia & portum inclusas teneri: si paululũ modo, in id quod est opus, animum & cogitationem intenderit; nullo prope certamine cunctos ita opprimi ac deleri posse, vt ne nuntius quidẽ cladis vllus omnino supersit. Hicce igitur, & aliis id genus argumentis, licet ius gentiũ, & fœderis religio non parum obstaret; tamen improvidum viri fallacis animum, & suaapte natura Christianis insensum, Arabes in suam sententiam facile pertrahunt. Infandi scelestis in præsentia talis ratio initur. Per summam officij simulationem tyrannus Sequeriam, & præcipuos ex eius comitatu ad conuiuũ inuitat; suggestu præcelso ad cænaculi amplitudinẽ extructo, & pretiosis tapetibus ac peristromatis adornato regium in more, & quidem in ipso littore, scilicet honoris causa, ne Lusitanus dux, in tanta peregrinorum colluione, longius ab suis abscedere cogeretur. ibi inter epulas incautum hospitem, comitesque propalã trucidare, eodẽque momento naues adoriri placuerat. Sequeria, quamuis ad eam diem consulto pedem e nauis non extulisset; tamen multis precibus inuitatus, ne fidem hospitij suspectam habere videretur; se ad festas dapes venturũ promisit, dein, coniurationis indicio ad eum delato (neque enim in vrbe deerant qui facinus improbarent) sociorum hortatu, sub ipsum conuiuij diem per internuntios morbum excusat. Ea spe delusus Mamudius, aliam fraudem, iisdem architectis & suavoribus, machinatur. Mos erat Malacæ, qui & in aliis emporiis; vt primus quisque emptor ad vrbe accessisset; ita eum ante alios cum oneribus missum facere. Ea lex quoniã si obseruaretur, Lusitanis qui recentes aderant, diutius erat in portu commorandum; ostendit tyrannus, se, cum Emmanuelis, quem plurimi faceret, tum ipsius etiam Sequeriae causa, qui ex tam lóginqua regione venisset; extra ordinẽ aromata & merces exhibere Lusitanis decrevisse: veruntamẽ, quoniam id periniquo passuri sint animo ceteri negotiatores; qui iam dudũ onera præstolentur; curandum esse vt quamprimum, & quanta maxima diligentia res transigatur. Ad certum diem quattuor seorsum locis quã plurimos Lusitanos cum scaphis præsto iubeat esse. mandaturum se, vt quæ maxime cupiant, ab apothecæ curatoribus nulla mora interposita proferantur. Lætus ea conditione Sequeria, & gerendi negotij causa dissimulatis iis quæ de conspiratione cognorat; Mamudio, pro tã propensã in Emmanuelem voluntate, gratias agit ingentes. Inter hæc, à tyranno classis lemborum aliquot silentio comparatur; & impositis sagittariis, in occulta statione post suburbanum promontorium collocatur. Vti-

N

mutis erat ex insula Iaua, quem honoris vocabulo Raiam appellabant. **D** secundum Regem opibus & clientelis lōge princeps Malacēsis imperij. Huius filius, Patiacus nomine, cui paucis illis diebus cum Lusitanis contracta familiaritas erat, conuocandi ad praesentem diem pro amicitia nauem Sequeria cum aliquot armatis, & iugulandi repente ducis negotium suscipit. Stationes praeterea armatorum locis idoneis disponuntur, ut in Lusitanos, qui in vrbe versarentur, quique remedii causa scaphas ad littus appulissent, ex omnibus locis impetus fieret. simul etiam subornati, qui eoque die, per speciem vendendi comearas, ad Lusitanicas naues accederent; nauiumque custodes, ignaros imminentis exitij, distulerent. Edictum omnibus, ut nihil mouerent antequam ex alto editum fumo signum aspicerent. Ad eam vero significatiōem, & classis parata, subito ex insidiis in semiplenas inuaderet Christianorum naues; & ceteri pro sua quisque parte rem terra, manique impigre gererent. Vbi dicta facinori dies affuit, Sequeria, cui nihil erat longius, quam ut ad Emmanuelem nuntios aperti Malacēsis commercij perferret; scaphas aliquot cum mercaturae administris ad loca destinata dimittit. Ipse interim oblectandi **E** animi causa, ut sit, latrunculorum lusu tempus tenebat, cum Vrimutis Raiā filius cum aliquot armatis per causam salutandi superuenit. Aduenienti, cum omisso ludō Sequeria prodiret obuiam officij causa; Quin tu inquit ille, caepa prosequeris? nam & apud nos quiddam haud ab simile genus oblectamenti est; & quibus potissimum rebus ab isto vestro disceret, discere vehementer aueo. Cum Sequeria ad certamen ludicrum, moris amico gerendi causa reuertisset; interea Patiacus expectans quam mox fumus attolleretur: varia sciscitando animū tegere: ac licet ab insita genti fallacia simulationē vultu egregie sustineret; tamē sensibus intimis ē concepto scelere astuabundus, modo residere, modo confurgere, tum sicā manūbrum identidem stringere. & is quidem, quamquam ad eandem paratus, praclare sibi temperauit, quo minus prapropere consilia patefaceret. Non eadem ceteris patientia in praestolando fuit. Nā & qui venalem annonam ad naues admouerāt; & qui in scaphas ex vrbe imminebant, per tumultum ac trepidationem, furiis instigantibus, non expectato signo coorti ante tempus in Lusitanos irrunt: iamque pluribus locis, incio Sequeria, caedes fiebat; cum nauta ē summo carchelito & gestus eorum, qui cum gladiis aderant, specularus, & rixa eminens animaduersa, confestim ducem in clamat, Deum, hominesque cōtestans, paratam fraudem; mucrones in caput eius instare; Lusitanos ad urbem circumuentos occidi. Ad eas voces quasi ē profundo veterno excitus Sequeria, abiecto alucolo ferrum capit; idem comites, & nauatā faciunt. Sicarij, cōscientia exanimati, in subiecta nauigia momento desiliunt. ille, missis prope ad littus armatis, qui suos laborantes protegerent, & ad naues festine reciperent; ad omnia prouidenda, quae in tali re opus essent, extemplo discurret. Et iam edito signo, lembi hostium ex alto aderant. id vbi Sequeriae nuntiatum est; ne loco arcto & impedito repente oppressus, tormentorum usum, quibus in tanta militum paucitate maxime nite-

A nitebatur, amitteret, precibus raptim anchoralibus, ē portu se proripit; & obuiam hosti procedit. deinde tormentis aeneis ferrea missilia horribili fragore contorquens, barbaros ita conterunt, ut ne tentato quidem certamine, velis, remisque sese in fugam praecipites dederint. iis dissipatis, ad suorum reliquias colligendas in proximam stationem reuertit. neque ausus, deinde quisquam ei negotium facessere. In eo tumultu caesi Lusitani ferme triginta, paulo plures in vincula abrepti, in quos ne grauius a tyranno confunderetur, ab vrbe quatienda, & ab incendiis nauium Sequeria se continuit. Ceterum temperare non potuit, quominus Mamudio renuntiare iuberet, Lusitanos tam in signē tamque atrocē iniuriā, fauente Deo foederum teste, propediem esse vindicatuos in praesentia, quod statim reuerfionis tempestas adesset, quae motio in iis locis non nisi tertio ageret; velis in Occidentem datis, obuios aliquot barbarorum iuncos. (onēratia: nauis id genus est) pretiosis mercibus refertos expugnat; tum **B** nauibus duabus Cocinum missis, quae de statu rerum Malacēnsium Praetorem Lusitanum docerent; ipse India, & Arabia ad dexteram relicta, Bonae spei promontorium praeteruectus, ingenti labore ad Tertias insulas, atque inde in Lusitaniam recta contendit. Et Sequeriae quidē navigatio hunc habuit exitum. Albuquerque interim valetudine recuperata, & refectis ē Calecutana elade suorum animis; in id maxime operam dabat; ut, quae cōtra ipsius existimationē ab iniquis ad Emmanuelē Regem delata essent; re ipsa magis & factis, quam litteris aut oratione refelleret. In primis, ad Armuzianum bellum, quod ille iam diu coquebat; nauales copias, & omnia machinarum genera, quā acerrimo studio cōparabat: ac breui, non die, non nocte intermissa cura, nauium vnus & viginti classē omnibus rebus instruxit. in eas Lusitanorum duo circiter millia, praeter auxiliares, imposita. Dein oratoribus principum, & regulatorum auditis, qui ad eum initio praeturae officij causa confluxerant, cum iis, quas dixi, copiis in conspectum orae Decanae prouehitur. parantique porro in Arabiam tendere; nec opinata spes commodi propioris affulsit. Goa est vrbs **C** (cuius haud semel iam est mentio facta) in Ticuarino insula, quā, & ignobiles alias complures; angusto interfusum euripo efficit mare: illa quidē, & soli vbertate, & egregij portus amplitudine, & aedificiorum, incolarumque frequentia in primis Indiae totius visenda. Ab ea non longe distat Ororis regnum: cuius regni paruum insulam, haud contemnendam classe obtinebat egregius virtute nauali dux, nomine Timoia. Is, tyranno Sabaio, cuius ante meminimus, & Mahometanis Goae inquilinis cum aliis de causis erat infensus; tum ob auocatam illuc ab Onore, & Baticala, inclytis quondā emporiis, mercaturā, itaq; & Saracenis, Aegyptiisque negotiatoribus Goam petentibus plurima damna inferebat; & coniuncta cū Lusitanis causa, miro quodā ardebat studio de Emmanuele Rege benemerēdi. quocirca iam dudū Francisco Almeida suā operā enixe detulerat; & tum ab Albuquerque ad colloquium euocatus, cōfestim accurrit; atque inter cetera nuntiat, ab euerso Sabaium profus

implacabili in Lusitanos ira concepta, naues ædificantem, magnis præmiis veteranos vndique milites contrahentem, ingenti machinarum omnis generis comparato iam numero, cum bellum primo quoque tempore Christianis infente cogitaret, in ipso conatu rei aggrediendæ leali morbo cõsumptum. Eius morte & multos è subiectis populis rebellasse; & finitimos Reges ad veteres viciscendas iniurias repente coortos. hinc Idalcaneum filium, exiguo rerum vtu, vix dum locatum in folio, cum domesticis, tum externis bellis vehementer implicatum atque districtum teneri. Goam ciuitatem, magna ex parte dilapso tyraani exercitu, in testinis præterea discordiis laborante. Pro certo se habere, si Albuquerqueius, omiſſa interim Armuziam ad Goam recta contendat, fore, vt opportunum ad omnia insulam, & urbem in primis opulentam, aut meru, aut armis in potestatem accipiat. Ac ne veritas dimittat captam gratiam videatur, semet, ni Lusitani reiciant, cum suis omnibus copiis in partem laboris periculi que venturum. Albuquerqueius, collaudata Timoiæ fide atque constantia, concilium vocat. Nemini spernenda res vna: quippe, Armuzianam expeditionem in alia tempora differri posse, Goam potiùda, si tam comoda præteruolat opportunitas, reuocari non posse. Cum hæc sententia magno cum assensu plerisque infedisset, Timoiæ, per speciem Armuziani belli, ad conscribendos in vicino milites dimissus, paulo post cum pediatu, & lógis nauibus quattuordecim ornatissimis affuit. Sub eius aduentum, Albuquerqueius, mutata repete navigatione, Goam pererit, magistris edixit. Cum in ipso ore portus in anchoris cõstitisset, Antonium Noroniam sororis filium, & Timoiam cum aduariis præmittit ad oppugnanda castella duo, ex vtraque parte aditus posita, quorū alterū in ipsa insula Panginum, alterū in continenti Bardesum appellabant. iis felici euentu captis, cæsoque aut fugato præsidio, mittit qui oppidanis denuntient, si voluntate urbem tradere, & Christianam clementiam, quam vim experiri malint, se & legibus ipsorum passurum eos viuere; & tertiam partem tributi, quod tyranno pèdere soleant, remissurum. sin minus, obsidionis mala, & omnem belli cladem expectet. Goam, dissipatis fuga militibus, & absente Idalcane ad fines regni tuendos, iam antea trepidabant. Tum vero, nõ modo expugnatis arcibus territi, sed etiã benignitate promissorum illecti, pulsas aduersæ factionis hominibus, Albuquerqueium & Lusitanos ingenti gratulatione patentibus portis admittunt; eique, deditionis in signe, clauas oppidi, & arcis in qua erant ædes regiæ, porrigunt. Albuquerqueius, cataphraeto equo summa omnium ordinum frequentia urbem inuectus, Crucis vexillum pietatis causa præferente quodam ex Dominicanæ familia, primum omnium, Deo immortalis, partam sine errore victoriam gratulatus, promissi fidẽ ciuibus egregie præstitit: urbẽ & arcem diligenter inspexit; grauiq; ante omnia edicto milites à præda, iniuriisque continuit. In naualibus, partim inchoata, partim absolutæ varij generis naues inuentæ non pauca. armamentarium, telis, tormentis æneis, sulphureo puluere, & omni apparatu bellico refertissimū. & in stabulo regio militares equi permulti, quos è Perside aduectos (nam India eiusmodi

armentis

Armentis careo Malabarici, & Camarini, & Narsingæ Reges impenso parant pretio. Ad hæc, locandis, publicis, & regalibus, tollendis ex insula latrociniis, & cõponendõ ciuitatis statu, reliquum æstatis infumptū. Iam enim urbem illam Albuquerqueius propter eximiam (vt diximus) agri bonitatem, & opportunitatem loci, (quod quasi cardo inter Cori promontorium, & Cambaiæ litus interiacet) ad continendas in officio cunctas eas nationes, caput ad sedem Indici imperij destinarat. Dum igitur cõponendis insistit rebus, ac potissimū cõcedendis incolarum animis, haud ignarus vim ac metum, exclusa benenolentia, malos diuturnitatis esse custodes; interea Idalcane, amissa Goæ percussus nũtio, pacem vel iniquis conditionibus cum hoste in tergo pariter & externo componit. dein, auctis maioribus in modum copiis, ad Goam ex templo cõtendit. Ducem habebat in castris, & in iis rebus militaris peritia, Camalcanem nomine. Huc, ad tendendum, & nauis transitum, quò insula cingitur, cum expeditis octo milibus pediatum, equitibus mille, & quingentis præmittit. ipse cum cetero exercitu (ea erant equitum quinque, pediatum plus quadraginta millia) tardius propter machinas, & impedimenta subsequitur. Camalcan, celeritate vultus, ad ipsum litus applicuit castra. Eius aduentu, præsertim quod Idalcane cum reliqua copiarum mole propediem affuturus nuntiabatur, magnus tota insula motus animorum est factus. Duo incolarum genera Goam habebant: in quibus alteri è secta Mahometana, qui dudum ex Arabia profecti, vt supra dictum est, magnam Africi, & Asiatici littoris partem insederant. alteri indigenæ, idcirco inanium cultores. Illi, ab initio in Christianos odio eiusdem superstitionis hominem, Sabaii filium, Regem expeiebant: hi, meru, ne deditæ sine sanguine urbis pœnas postmodum luere; eius flagitij turpitudinem & culpam redimere insigni aliquo promerito nitebantur. Ergo inter sese clam officiis in Camalcanẽ vtrique certare: omnia Albuquerqueij cõsilia (quoad possent) per occultos internuntios patefacere: ad trãsitū hostes nõ hortari modo, sed etiam id ipsum naues ex occasione summittere: deniq; nulli rei deesse, quæ ad Idalcane aut placandam iram, aut gratiam incundam facere videretur. Neque ad barbaros modo pertinebat hoc malum: ipsos etiam Lusitanos quadã ex parte furor inuaserat: atque vt ad Armuziã nuper, sic tum dementiæ & imperitiæ Prætorẽ accusabant, quod Idalcane maxime absentia fretus, urbem tot tandem potentibus vndique nationibus cinctam, adeo parua manu inuadere esset ausus; & inanis gloriæ cupiditate, relictis nõ minus quæstuosæ, quam honoratæ mercaturæ cõpendiis, Lusitanicas opes, & parta ad eam diem decora in apertū periculū temere coniecisset. Albuquerqueio, in tantis rerū angustiis, tãque multiplici discrimine, tamen neque animus, neque cõsiliū ad omnia defuit. Ac Lusitanos quidem, quando animaduertendi non erat locus, admirabili quadam lenitate, ac patientia sustentabat. Ex incolis, capita coniurationis, per speciem consultandi in arcem euocatos (ij fuere amplius eentū) repente vinciri iussit. Miracenum è principibus ciuitatis, quem ille demerendi causa quadtingentariæ cohorti præfecerat; interceptis eius ad Camalcanem

N 3

litteris continuo stipatoribus sui corporis tradidit, sparis, haud inusitato D mortis genere, fodiendū. Laqueo in super, aliquot ē turba suspēsi, ceteri ad incertos rerum euentus in vinculis adseruari. Iam vero, ad arcēdum insula Camalcanem, idoneis locis tormenta cum praesidiis collocata, propter Lusitanorum paucitatem, incolis necessario admittis, quos quidem Albuquerque minime infidos, aut ab se alienos existimauerat. Subductis praeterea in tutum leuiores nauigijs, ne hosti ad transitum vsui forent; nobilibus trierarchis circumeunda sine intermissione insulae negotium est datū. Camalcan variis locis, haud semel conatus traicere, cū tormentis vndique pelleretur; ad extremum silentio noctis tempestatem nactus turbulentam ac pluuiam, cuiusmodi multae per autumnum existunt; ratibus peditatum; vtilibus nauigijs, corio circumfatis, equitatum traicere instituit. neque ita difficilis transmissio fuit, tenebrarum & imbrum iniuria, prospectus & ignium beneficio Lusitanis adempto. Ac nihilominus inter tumultum aliquot abrepta rates, caesique ex hostibus, aut demersi nō pauci. Sed ingruenti omni ex parte multitudini vltra obstiti E non potuit. Primi agminis ductor erat Zufolarinus, notae audaciae vir is, cum duobus ferme partim equitum, partim peditum millibus primū in sicco statuit signa: dein, cū iam dilucesceret, Camalcan illuc subsequutus. iamque passim armati in terram exponebantur: & ē stationibus incolae, mutata repente fide, cum sese ad hostem adiungerent; Lusitani ab suis deserti effusa fuga urbem vndique repēbant. ceterum ne ibi quidem tuto consistere licuit. oppidani conspectis intra insulam Idalcans insignibus, in Lusitanos rota vrbe dispersos adeo vehementer se intulere; vix vt illis in arcem confugiendi spatium fuerit. eodem ij etiam qui mare tenebant, saluis nauibus, tormentisque recepere sese. Interea Camalcan cum ceteris copiis per otium transgressus, ad duas arbores (ita locum appellant) haud longe ab vrbe cōsedit. Atque vt receptae Goae decus Idalcans praeriperet; per Lusitanum exulem Ioannem Machiadum, qui specie desertoris apud Idalcane stipendia faciebat, Albuquerque pacis conditiones obtulit; magnopere suadens, vt a propinquante iam hyeme, tam arctis com meatibus, tāto inferioribus copiis, ante Idalcans aduentum vrbe excedere, quam belli fortunam temerario ausu periclitari mallet. Haud inania proponebatur: & cum aliae multae Albuquerque difficultates angebant; tum nihil magis, quam hyemis imminētis incommodum: quod à Maio mense, qui tum agebatur, ad vsque Septembrem, in Oceano Indico saeuissimi turbines, ac fēdissimae existūt procellae: quarum impetu fauces Goani portus, aggestis arenae cumulis, per eos dies ita obstruuntur, vix vt minoribus nauigijs, & magnō cum labore transitus pateat. Ac nihilominus, Albuquerque, cum tanta rerum ac temporum iniquitate premeretur, existimationis ac dignitatis rationem antiquissimam duxit. Idalcane expectare; oppugnationem, quoad posset, sustinere; & vbi demū cedere necessitas coegisset; in ipso portu inuitis hostibus hyemare constituit. Camalcan, Albuquerque pertinaciam demiratus, experiendi magis vires causa, quam certa victorie spē, machinis nondum adue-

A aduectis, multifariam Lusitanos aggreditur, a quibus cum egregie propugnancibus, haud sine dampnato recederet; interea cū vniuerso exercitu bellicoque instrumento Idalcans affuit, omnemque late regionem tabernaculis occupauit. Desertis propter paucitatem nostrorum Pangino, & Bardestio castellis, praesidia cum tormentis impo sūt. Dein, cogitata Lusitanorum pernicitā, vt eam quā minimo suo dāno coniceret, intereluso vndiq; exitu, veluti in dagine cinctos, fame ac desperatione cōpellere ad deditiōem decreuit, id quo facilius adsequeretur; missō caduetore simulatam pacem offerebat obsecris. ipse, dum de conditionibus agitur, paulo infra urbem, quā in angustias cogitur restititū, multa saburra grauatam onerariam ad instar molis demergit; dein, cum altera eodē modo suppressimere inatrasset; ammaduerso periculo trepidi nauatē reu ad Albuquerqueiū deserunt. consiliū habetur extemplo, neque vlli dubium fuit, quin proxima nocte priusquam plane inter se plus cuiuspius esset, sese ex letalibus iis canocelis eriperent. Igitur, luminibus strabus in speciem relictis; quarta vigilia ex arce solum excedunt; neque admodum licet fallere intentos ad cuncta oppidanos fugam ignis maximo prodidit; armamentario iniectus. Ergo confestim abeuntes ex vrbe sitis spectas; & Albuquerqueiū cum agnē cogeret, equo suffosso vix tutum ad naues receptum habuit; inde, sublatis per magnam trepidationem anchōis; eum vndiq; rela volitarent, praemissi qui transitū diligenter inspiceret; ab vix ita singulas angustiae capiebant naues. itaque agere admodū trahēta clauis; remotiorem ab vrbe locum hybernis cepit. Hoc defunctos discurrere tam graui, alia deinceps arc; alia in eodē modo trahēta excipit; primū in ipsa loci natura, multiplici & anguloso litore flexu, inter nauis quidū, quotiescūq; res id exigeret, aperta iaculatoribus idēdō preberet latera; dein adēpta facultas aquandis; omnibus circa ab hoste infestis: vt ex ipso aestuario, hyemalibus pluuiis nō nihil cōparata fallugine, timaros latices; & lutulentos haurice tris intolerada cōpelleret, oranis demiq; cōteatū tantā pauatim inopia premi capti, regis equis quos in fructū dissectos sale condierant; quamuis accurata dispensatione consumptis; vt vulgo mures, & putria animalia, pro cibo nauis ac militibus essent; quidā etiā, detracta scriniis coria, cacabis vtrūq; mollita cōmanducare niteretur. Inde vagari passim morbi; & squallentia tūbe ac macie corpora, miserandum in modum absumi. Sed cum tot vndique instarent mala, nihil tamē aequē Lusitanos urgebat, ac disposita in vtroque castello; de quibus antea demōstrauimus, maiora tormenta; ea cum à fronte; à latere, à tergo penē assidue nostros impeterent; maximo in eodē modo captā relinquere stationem, & latebras mutare subinde cogebant. Aduersus eam perniciē Albuquerqueiū aliquid ex Lusitana consuetudine audēdū ratus, consiliū cepit prima specie temerarium, & anceps; ceterum exitu patuit, extremis in rebus fortissimos quosq; conatus esse tenuissimos. Valido praesidio Idalcans ambo castella tenebantur; sed tāta barbarōrum absecūdis rebus erat negligentia, quod à Lusitanis fame ac leuēdā parte cōfectis, deditiōne in singula momenta expectarent; vt non vigilatū in vno loco, non stationum

locus,

refecti celeriter muri turreſque, & arx ipſa nouis propugnaculis auſta. In D
id opus dum idolorum fana, & ſepulcra ethnicorum, & alia ædificia di-
ruuntur; in domus cuiuſdam parietinis æneum Crucis, p̄dente Chriſto,
ſimulacrum apparuit: euidenti plane argumento, in iis olim regionibus
non modo Chriſtianam fidem, ſed cum ea ſalutarem quoque viſum ima-
ginum (quem recentes iſti ſcilicet pietatis antiquæ aſſertores ac diuinæ
voluntatis interpretes funditus extirpare conantur) ex Apoſtolica tradi-
tione viguiſſe. magnū vero Albuquerqueius, & boni omnes inde gaudium
percep̄ere, præſagientibus animis, eam urbem eccleſiamque princip̄eni
Indicæ religionis aliquando futuram. itaque ſignum illico purgatum, nec
ſine lacrymis, & cum ſolemni pompa & apparatu, pro ea quæ tum ſuppe-
tebat copia, exſtructo nuper Chriſtianorum templo illatum à ſacerdoti-
bus: atque ad Emmanuel̄em: deinde, raliū rerum plus multo, quam au-
ri gemmarumque ſitiente, muneris ampliffimi loco tranſmiſſum eſt. Ne-
que huic tantum ſigno acceptam eam victoriam Luſitani ferebant; quod
eius ope quodammodo introducti in urbem fuiſſe viderentur; ſed etiam E
Diui Iacobi Apoſtoli Hiſpaniarum præſidis euidenti auxilio: quod amiſ-
ſa iterum Goa barbari ſine fine requirerent, quiſnam eſſet egregius ille
dux; punicea cruce, & fulgētibus armis inſignis, qui tantam edidiſſet ſtra-
gem, ac Mahometanas phalāges Chriſtianorū paucitati cedere coegiſſet.
Neque Albuquerqueius, cæleſti promeriti ſeſe immemorem oſtendit. ſiqui-
dem, pietatis cauſa incluſum vermiculati operis auro ſcipionē cum capu-
lo ex pyropis & margaritis; & bombycinum petafum addito aureo gem-
matoque conchilio; itemque pertuſos in linea globos aureos (ea peregrin-
antis olim Apoſtoli inſignia ſunt) in Palmulano Iacobæ militiæ contu-
bernio (qui locus Oliſiponenſis agri notiffimus eſt) poni iuſſit. ac deinde
moriens, Compoſtellano eiufdem Apoſtoli templo terræ Callaicę, penſi-
lem ingentis formæ lychnuchum argenteum cum perpetui luminis ali-
mento legauit. Circa id tempus, quo hæc in India geſta ſunt, Emmanuel
duodecim fratres Cæruleos (vt appellant) è Luſitania in Congum vna
cum architectis, & fabris, & ſplendido ſacrorum apparatu, & liberali via-
tico deſtinauit, vt nouum templum vero Deo exſtruerent, ornarentque:
& erudiendis porro ad pietatem incolis, & augendę per baptiſmū Eccle-
ſiæ ſedulo inſiſterēt. Princeps eius legationis ex eadem familia fuit Ioan-
nes Marianus, inſigni virtute ac pietate vir. Omnes ab Alphonſo Rege
ſanctiſſimo perquam benigne & honorifice accepti, Eodemque Rege
vel in primis adiuuante, per aliquot deinceps annos in catholica religio-
ne promouenda egregie operam poſuere. Cumque ex facta diuini
verbi ſemente aliæ ſubinde atque aliæ ſegetes ad meſſem
inalbeſcerent; ſupplementum in eaſdem regio-
nes ab Emmanuele ſæpius deinde
ſubmiſſum eſt.

* *

Libri quarti Finis.

HISTO

A

HISTORIARVM INDICARVM LIBER QVINTVS.

B

E C E P T A vrbe Goas, prouifiſque iis quæ ad in-
ſulam retinendam maxime neceſſaria videban-
tur; Albuquerqueius, quippe qui ſpe & magnitudi-
ne animi plura in dies & maiora conciperet, varię
ſimul torquebant curæ. Cauendum erat in pri-
mis, ne tot vndique circumfuſæ nationes, nimum
lætis Chriſtianorum ſucceſſibus, ac tantæ cre-
ſcentis in medio molis metu compulſæ, poſitis
intellinis inimicitiiſ, contra cõmunem hoſtem arma viresque coniunge-
rent. Occurrendum Zamorini, & Saracenorum conſiliis artibuſque, in-
tento ſemper animo in perniciem Chriſtiani nominis excubantiū. Con-
ſulendum præterea Luſitanis ad Socotoram, in agro male pacato, inter
infida ſemper, & eſſera incolarum ingenia deſtitutis. Pungebat inſuper
animum, iniurię Malacenſis atrocitas, & popularium ſalus è Sequeriæ com-
mitatu, qui à Mahometanis admodum ſæua cuſtodia tenebantur; erant-
que nonnulli ex iis de Albuquerqueio priuatiim optime meriti. Iam, de Ara-
bico freto obſidendo, ac Mecana, & Ægyptia tollenda nauigatione, haud
C leuis erat ſolicitudo. ſed ante omnia, ingentis ſpiritus virum, Armuziani
belli corrupta victoria, & amiſſæ tam opportuniæ ac munitæ arcis, dolor
angebatur. Cum hæc igitur, & alia multa vndique inſtarent; in præſentia,
contra Calecutanam fraudem, inſidiaſque, Malabaricum littus intentio-
re cuſtodia, & maioribus copiis placuit obtineri. Porrò ad aliarum gen-
tium vim, & conſilia præcauenda, ac partim conciliandos, partim exter-
rendos multitudinis animos, Albuquerqueius, orientalium Regum, aut po-
pulorum legatis, qui Goæ bis captæ fama vndique exciti, ad Præto-
rem, vt ſit, ſeu ſicte, ſeu ex animo gratulandi cauſa conuenerant: ea grauitate
ſimul & moderatione cum aures, tum reſpõſa dedit, haud inepto artificio
magnificæ cuiuſdam oſtentationis adhibito; vt incertum in omnium exi-
ſtimatione relinqueret, plus ne Luſitanæ iuſtitiaſ fideique, an opibus ac
maieſtati iure tribuendum putarent. Ad hæc, Iacobo Fernando Pacenſi,
quem vulgi ſermone Ceianū vocabāt, cum nauibus tribus in Socotoram
miſſo; arcem ab Acunia conditā, quando ea tanti non eſſet, deducto præ-

O 2

sidio diruendam, & solo aequā curauit. Reliqua erat deliberatio: e Mala- D
 cenſi, Armuziana, & Arabica expeditionibus, quā capeſſeret potiffimū ac
 primū. Ea quoque dubitatio exempta recentibus e Luſitania litteris: qui-
 bus aperte iubebatur Albuquerquei claſſe in Arabia proficiſci; & Adeni
 regulū aut voluntate, aut armis ad Emmanuele adiungere: id ſi minus pro-
 ceſſiſſet; tum idoneo quopiā loco arcē edificare; que Mahometanis claſſi-
 bus omnino tranſitū intercluderet. Igitur, nauibus viginti tribus ceſtiter
 iſtructis, & impoſito milite (ij fuere Luſitani octingenti, ſexceti Malabares)
 mare rubrum, ſicut imperatum erat ab Rege, petere intendit. Neque ita
 multum proceſſerat; cum ab Occidente, & a Septētrionibus aduerſi præ-
 ter expectationē obſistere ventis, quibuscū aliquādiu fruſtra luſtatus Al-
 buquerquei, ad extremū, ne cum aperto ſalutis discrimine tēpus & ope-
 ram perderet; de minorū ducū ſententia, quod iidem ſtatus in Orientem,
 ac Meridiē erant ſecundi, ad ylciscendū Mamudij ſcelus atque perfidiā,
 & eripiendos e ſeruitute Luſitanos, retro ad Malacā vela ſteri iuſſit. &
 eodem ferme quo Sequeria curſu ad Somatram appulſi primū. Inde reno- E
 uata cum Pedirēſi, & Paçeno regulis amicitia; dum ad Sincapurānū pro-
 uehitur fretum; aliquot barbarorū naues haud leni certamine expugnat.
 Qua in re illud vel in primis accidit memorabile. Vehēbatur quadam e
 nauibus iis Naodabeguea Malaceniſis; vnus ex eorum numero; qui nūp̄t
 in Sequeria exitium conſpirauerant. is in itinere oppreſſus ab Luſitanis,
 cum egregie dimicans aliquandiu reſtiſſet; multis demum cōſoſus icti-
 bus ita corruit; vt e patulis vulneribus nihil omnino cruoris manaret.
 Mox, inter ſpoliandum corpus, vt primum detracta eius brachio eſt aurea
 armilla; (mirum dictū) tanquā vaſe conſtracto, ita ſeſe cum anima vniuer-
 ſus repente ſanguis effudit: cuius rei ſtupore deſixi Luſitani, cum de ca-
 ptiuis cauſam quaſiſſent; cognouere incluſum eſſe in armilla os anima-
 lis cuiuſdā Sionij (Cabim incolę appellat) cuius, in ſiſtēdo ſanguine vir-
 tus efficaciffima ſit. id ipſum os deinde cum in Luſitaniam deuehendū
 eſſet, vna cum pretioſis aliis rebus naufragio periit. Atque in hunc mo-
 dum barbarus ille concepti in Sequeriam facinoris pœnas acerba per- F
 ſoluit morte. quo quaſi quodā totius belli proſudio lætus Albuquerquei,
 Malacā recta contendit. Ad eum rumore Mamudius armatorum co-
 pias, & maximam tormentorum vim, vulgatā iam arte, ſummo ſtudio
 comparauerat, mediocriſ fere magnitudinis: vnum etiam ingentis habe-
 bat formæ, ab Zamorino per eos dies dono ſibi tranſmiſſum. Verſabatur
 eodem tempore Malacæ Paneniūm regulus, cui Mamudius filiam paulo
 ante deſponderat: ædificata in vſum nuptiarum ambulatoria domo per
 ampla, rotis triginta ſubditis, vt in ea elephantis iuncta, & aulæis ac pe-
 riſtromatis adornata, cum ſolēni tripudio cātibusque comellabūdi prin-
 cipes tota vrbe veherētur. Albuquerquei ad Malacā anchoris iactis; pri-
 mum omnium iſtoribus & nauarchis variarum nationū, inſolite claſſis
 metu perterritis, & parantibus fugam, circummiſſo nauigio metum om-
 nem ademit: ſeſe nullius in damnum iniuriamve, ſed ad ſuorum ſalutem,
 qui Malacæ victi per fraudē tenerētur, eo adueniſſe. ij ni bona fide ſibi à
 Mamu

A Mamudio reſtituantur; tum ſuum ius perſecuturum armis: neque ſibi eſſe
 in animo quemquam eodem illigare bello. ſpectatores duntaxat otioſos
 alieni periculi ſeſe præberent: ac peracta demum re, virtuti Luſitanicæ te-
 ſtimonium apud ſuos: quiſque Reges ex fide tribnerēt. Hoc officio ac de-
 nuntiatione cōciliari Luſitanis fere omnium animi eo facilius, quod præ-
 ter, in ſignem inuidiam facinoris in Sequeriam admiſſi; priuatis etiam de
 cauſis erant in ſenſu tyranno plerique. Poſtridie Mamudius, ab innata fal-
 lacia, per ſpeciem amicitiaē ad Albuquerquei mittit Bandonium quendā
 e proceribus, ſalutandi cauſa, & ſimul quærendi quas potiffimum mer-
 ces ex eo emporio cuperet: enixe curaturum Mamudium, vt Luſitani Re-
 gis, & procuratorum eius præcipuam ab ſe rationem habitam eſſe appa-
 reret. Ad ea Albuquerquei, nullas in præſentia merces nominatim expe-
 tere ſeſe: captiuos tantum, quæque per fraudem ablata Sequeria ſint, à
 Malaceniſi repoſcere, vbi ea ſine dolo malo receperit; tum de commercij
 conditionibus, ſi ita videatur, acturos. Hoc accepto reſponſo tyrannus, B
 quod eō tempore aberat claſſis, in eius aduentum variis artibus rem dif-
 ferre decreuit; quo ſimul ab tergo & à fronte, nihil tale ſuſpicantes Luſi-
 tanos opprimeret. ita, præteriti ſceleris culpam in alios tranſferendo; ca-
 ptiuos e custodia elapſos cauſando, aliſque ſuper alia mendaciis de more
 eludebat. inter hæc, Albuquerquei, fraudis haud ignarum, anceps cura
 agitare: nolle impunitam tyranni perfidiā: nolle exacerbata rursus amē-
 tiam: ne, aut ex dilatione ac lenitate hoſti fiducia creſceret; aut ex damno
 ac dolore, barbara immanitas in captiuos innoxios, cariffima ſibi capita,
 deſeriret. ſtat ſententia, præſertim id ipſum captiuus clam per codicillos
 hortantibus; quoniam expoſtulando nihil proficeretur, malitiam ac per-
 uicaciam ferro ignique ſubigere. Nec mora. ducentos fere mittit arma-
 tos, qui diuerſis vrbis locis incendium excitent. Eo incendio, nam & ven-
 tus, & materia ipſa adiuuabat, reſta oppidi, & negotiatorum apotheçæ
 aliquot momento conſumptæ. cumque porro vagaretur flamma, cōſter-
 nati ciues, Mamudij opem frequentes implorant. ille metu maloque co-
 actus, extemplo captiuos ad Prætoriam ſiſtit incolumes: tarditatem pur-
 gans; oranſque Albuquerquei ignes patiatur extingui; & ſecum haud
 iniquis legibus pacem ac ſocietatem inſtituat. Albuquerquei ingenti læ-
 titia ſuos recepit, ex quotidiano mortis metu ac miſerrima ſeruitute, in
 priſtinam dignitatem ac libertatem aſſertos: & in eorū gratiam, ſauientes
 flammas ab incolis cohiberi permiſit. dein, quod ad commercium &
 amicitiam attineret, ita reſpondit: Locum in vrbe conſeſtim ſibi Mamu-
 dius attribueret ad ædes ac diuerſorium firmo opere aduerſus tempeſta-
 tum, & incolarum iniurias extruendum: cuiuſmodi aliquot iam Rex Em-
 manuel haberet in India. Ablatas per tumultum Sequeria res (ni ea cō-
 parerent) æqua æſtimatione rependeret. æquū præterea cenſebat, impen-
 ſas ab eo præſtari, claſſem in vtramque factas à Luſitanis, quando quidem
 illius damni & incommōdi pœnes Mamudium ac ſuos culpa reſideret. Hæ
 pacis leges ab Albuquerquei dictæ: ac, ſi minus placerent, legati vltra veriti
 ad naues redire. Mamudius, tam acri denuntiatione percuffus, concilium

cogit. ibi, simul ira metuque sententias variante, diu multumque certatum est. magna pars, & prudentissimus fere quisque, fauere, otio: & palam hortari, ad periculosi belli aleam quamuis magno auri pōdere redimendam. Alij contra, & Regis Mamudij dignitate, & Malacensis nominis gloria indignum affirmare; si ad vnus ignoti aduenæ stremum, ac tantuli exercitus terrorem, quantus ea classe vehi possit; per speciem societatis atque commercij, teterrimæ feruitutis iugum scientes ac volentes accipiant. Huius sententiæ principes atque auctores erant, præferuido ingenio adolecentes regij duo, Panensis gener, & filius Alodinus. atque horum vel auctoritate, vel gratia res pene inuito Mamudio ad bellum inclinavit: intentioreque inde cura ad arcendam vim omnia apparari à barbaris capta. & Albuquerqueus, cognita re, in diem tertium, qui patrono Hispaniarum Iacobō Apostolo erat facer, oppugnationem suis edixit. Malaca vrbs, ad maritimas commoditates, littore plano, in lōgitudinem vnus ferme leuca porrigitur. Hanc fecat amnis ex interiore Asia defluens, in quem plus minusue, pro variis Lunæ momentis, exæstuat mare. idemque E ponte iunctus egregio, vtramque partem oppidi peruiam facit. Tecta, Indico more lignea, folijs & frondibus arcet pluuias. neque tum urbem vlli aut muri, aut fossæ cingebat. populus ipse bellica laude, vt apud eas gentes, insignis (& erat eo tempore ingens multitudo) sua latera, more Spartano, pro moenibus ac propugnaculis gloriabantur esse. Tantum Mamudius ad loca maxime periculosa tumultuarias munitiones raptim obiecerat. & cum alias vrbs partes aditusque, tum vero pontem ipsum magno tormentorum apparatu, præsidijque firmarat. Hisce ita prouisis, filio, ac genero, vt omnia circumspicientes ad subita occurrerent, expedita armorum aliquot millia sub signis attribuit. ipse sibi cum turritis elephantis, ad hostium terrorem, subsidiarias cohortes, & reliquum robur iuuentutis deposcit. Vt imutis Raia, licet in specie tyranno suam operam, & copias enixe deferret; tamen partim occulto in eum incensus odio, partim in omnes rerum euentus incolumitati suæ prospiciens, per fideles internuntios clam sibi suisque pacem ac veniam à Lusitano impetravit. Albuquerqueus, nō sine causa lætus tanto auxilio in tempore hostibus dempto, ad contemplandam loci naturam, & exploranda tyranni cōsilia, totus incubuit. breuique comperit, maximum vrbs firmamentum in ipso ponte constare; quod arcis instar, in omnes partes aditum, & prospectum haberet: eoque si potitus foret, non modo opportunitatem ad omnia stationem, ibi collocari posse; verum etiam dirimi barbaris auxiliij mutui societate, qua, vt quisque locus maxime premeretur, ex composito inter se vti decreuerant. Vt igitur Apostoli natalis illuxit dies; Lusitani clamore sublato Sanctum Iacobum ingeminant: ac volitantibus vndique globis, cum pene obruerentur; tamen talium periculorum assuetudine intrepidi bipartito in terram exscendant. Quæ pars vrbs, regiam, & Mahometanum habebat delubrum, ea cum robustis cohortibus Ioanni Limæ expugnanda tribuitur: Albuquerqueus, frequentiore alteram vrbs partem ipse cū suis inuasit; condito prius, vt hostibus vtrinque summotis, illico ad pontem om-

A tem omnes accurrerent, eodem scaphas aduerso flumine cum tormentis militibusque submisit, vt simul omnia circa hosti infesta redderent; & ad nostros, vbi res id exigeret, recipiēdos præsto essent. Lima, descensione facta; dum ad pontē festinat, in Alodini copias incidit. vixdum cū iis initum erat certamen; cum à tergo repente Mamudius instat. is turrito ac phalerato cum propugnatoribus aliquot elephantis in prima acie vehebatur; alij duo eodem ornatu præibant: tum reliquum sequebatur agmen. Nostri, ancipiti circumuenti malo, fortem ac præsentem nihilominus animū in re subita præstitere. Lima, iussis interim cæteris Alodino resistere, ipse Mamudio cum manu fortissimorum iuuenum pleno gradu obuiam vadit. & arte contra vim vsus, patefacta repente acie, aduersos elephantos in medium accipit; ac pilis certatim in eorum latera ac terga coniectis, cum ex propinquo cuncta inhæsisent, consternatus ante omnes regius elephas rectorem excussum proculcat. inde conuersi cæteri cursu præcipiti in suos ruunt; editaque late strage, non modo turbat ordines, verum etiam in fugam auertunt. Mamudius, periculo animaduerso, confestim è turre desiliit; acceptoque iam vulnere, suorum cōcursu, receptus in tutum est, neque alterius agminis impressionem Alodinus vltra sustinuit; & ex diuerso iam Albuquerqueus ingenti certamine pontem occupat. quo, cum ex composito cuncti aduolassent; partem alteram pontis, materia, doliisque, & aggere muniunt: alteram cum peræque firmare niterentur, venenatis è proximo sagittis, & assiduo barbarorum incurfu prohibiti sunt. iamque lōga inedia, & lassitudine simul æstuque fatigati, cum à prima luce in pomeridianum tempus acerrime depugnassent; vix arma sustinebant. Itaque Albuquerqueus sat eo die periclitatus hostium vires, neque parum se profecisse ratus ad vniuersæ victoriae spem; consilio statim habito, receptui canit. ac simul peractas magno labore munitiones, ne hostibus forent vsui, succendi iubet. quo incendio coniuncta quoque ponti ædificia, & mercatorum aliquot apothecæ; & ornatissimæ, de quibus antea demonstrauius, nuptiales Regum ædes arserunt. Magnus Malacensium numerus eo die desideratus, & è nostris interfecti aliquot, complures vulnerati sunt. Regulus Panis, Lusitanica ferocia exterritus, & rei Malacensi diffidens; per causam adducendi noua auxilia, relicto socero & sponsa, in patriam discessit, neque postea rediit. Mamudius, quamquam aduersa ictus pugna, tamen omnia pacis mentione, vallum, & stationes ad loca idonea duplicat; pontemque præsertim, valido præsidio firmat. Viam insuper latam, qua in urbem intimam, ædesque regias, ac Mahometis fanum, Lusitano patebat introitus; veneno infectis tribulis occulte conspergit; actosque sub terram cuniculos, certam in hostium perniciem, sulphureo complet puluere. At Albuquerqueus, ex eo prælio ingenti fiducia concepta; dies paucos reficiendo milite, & faucibus curandis insumpsit. interea celsioris formæ iuncum, obiectis extrinsecus culcitris atque centonibus, ad hostiles ictus molliter excipiendos, omnium telorum armorumque genere diligenter instruebat. id opus vbi absolutum est, eximia fortitudinis dux Antonius Abreus cum promptissimis Lusitanis

Lusitanis impositus. & obseruato nouilunio, cū plenissimus maris ætus D
 accedit, nequicquam prohibere conantibus barbaris, iuncus ad pōntem
 applicitus est. & Albuquerque per media hostiū iacula cum cæteris cop-
 piis in terram egressus, viamque latam, de qua diximus, petens, ad mani-
 festum utique ruebat exitiū. siquidem ad viæ caput Mamudius cum exer-
 citu multiplicatis in arcto ordinibus stabat; vt cum primum spatia viæ
 nostri occupassent, cuniculis iniiceret ignem; ac dissiliente solo, & erum-
 pentibus vndique flammis, gratissimum è fædo Christianorum interitu
 spectaculum mente oculisque perciperet. Sed plane singulari Dei beni-
 gnitate fraudis indicio per conscios ad Albuquerque delato, nostri mo-
 dica declinatione in hostium latus ex transuerso impetum faciunt. An-
 ceptus aliquandiu fuit certamen, dum in angustiis cōferti sese barbari op-
 ponunt; proque aris ac focus & ipsi acerrime dimicant; & è fenestris ac
 rectis pro sua parte adiuuat imbellis multitudo. sed ad extremum, redin-
 tegrato clamore cum Lusitani gradum acrius intulissent, cessere primum
 loco barbari; dein prorsus terga vertere. & eodem impetu fanum, cæsis E
 pulsivse custodibus, ab Lusitano occupatum est. Inde, relictis ad fani tu-
 telam armatis, Albuquerque ab insequendis hostibus metu insidiarum
 abstinuit. cæterum in primis de ponte sollicitus, ne transitū subsidiis Ma-
 lacensium daret; eo celeriter aduolat, & deiecto iam præsidio, expugnatū
 ab Abreo magna omnium lætitia reperit; expositaque ferramenta, & cæ-
 terum muniendi apparatus, quem è superiore prælio explorata loci na-
 tura per eos dies accurate prouiderat. itaque collocatis ad vtrumque cor-
 nu stationibus, velisque nauium supra caput obductis, quæ simul leuiora
 hostium iacula, sagittasque, simul radios flagrantissimi solis arcerent; to-
 tum eum diem in ponte muniendo consumpsit. & ex vtraque parte val-
 lum, & cupas inter se reuinctas constituit ingesta gleba, tutoque aditu ad
 flumen relicto, ac dispositis circa scaphis, quæ valli vtriusque frontes ac
 latera telis ac tormentis abraderent. sic ille transactus est dies, postera lu-
 ce ad hostium delendas reliquias, & regiam ipsam oppugnandam Lusi-
 tani audacter progressi, ædes, præter spem, vacuas, & inanes offendunt. F
 Mamudius quippe, desperatis rebus, noctu collegerat vasa, & in saltus vi-
 cinos ac nemora sese cum paucis abdiderat. ibi Alodinū, & cæteros bel-
 li auctores nequicquam execratus, paucis diebus mœtore amissa vrbe
 extabuit. Alodinus, diuerso itinere, cum haud longe ab vrbe munitioni-
 bus excitatis, profugos è pugna colligeret, bellumque renouare tentaret;
 missis ab Albuquerque celeriter cohortibus, iterum fusus, in Bintanum
 denique insulam, & eiusdem nominis oppidum è regione Sincapuræ con-
 fugit; perque vim ac fraudem exacto dynasta, locum natura tutum, operi-
 bus insuper egregie munit. Interim vrbs Malaca, pulsus vndique arma-
 tis, militi diripienda permittitur. Ibi quanta vis opum fuerit, vel ex eo
 conici potest: quod, præter ea quæ vel à mercatoribus inter tumultum
 aucta, vel à militibus per fraudē suppressa sunt, ex quinta duntaxat eius
 quæ apparuit prædæ parte (hæc ad Emmanuelem pertinebat) aureorum
 nummum ducenta millia in regium fiscum redacta dicantur. Inde ad
 constituen

A constituendam, ac firmandam eius vrbis possessionem sese Albuquerque
 contulit. negotiatores primum, qui aut varias in partes metu diffugerāt;
 aut commeare in id emporium verebantur; benignis promissis inuitati, &
 cum fide, clementiaque tractati sunt. ita, veterem frequentiam ac celebri-
 tatem id emporium breui recepit. Simul etiam, è vetustis Regū sepulcris
 ac monumentis eruto lapide, templum Salutationi Angelicæ sacrum ex
 manubiis positum; cuius mysteriis Albuquerque præcipua quadam reli-
 gione tenebatur. & loco opportuno arx edificata, impositumque vrbi pa-
 riter & arci fidele præsidium, Rhoterico Patalino præfecto. Portoria insu-
 per, & vectigalia, & scripturæ magistri certis legibus instituti; simul iuri
 inter Mahometanos dicundo præpositus Vtimutis: inter cæteros autem
 inquilinos ciuesque, Ninacherus indigena, vir & antea de captiuis Lusi-
 tanis, & tum in vrbe expugnacione de Albuquerque ipso in primis opti-
 me meritis. Ad hæc, Albuquerque de re gesta, victoque Mamudio, Sio-
 nis Regem per litteras & interpretes docuit. ille, & factum probauit; &
 B victoriam gratulatus, amicitiam cum Lusitanis instituit; & ex eo tempo-
 re vltro citroque legati cum pretiosis muneribus cōmeant. atque aliis
 item ex regnis Lusitanorum fama commoti, oratores ad Albuquerque,
 ineundæ societatis & officij causa, conuenere. Præterea, quod de Banda,
 Molucisque insulis, & earum mira fertilitate, opibusque ad Albuquerque
 aures dudum fama peruenerat, ad eas insulas cognoscendas, iungendæque
 cum incolis amicitiam, egregia fortitudine, ac maritimæ rei scientia vir,
 cuius modo meminimus, Antonius Abreus, cum nauibus tribus, Albu-
 quercij missu discessit. Inter hæc Vtimutis, quod spreta nostrorum pauci-
 tate, consilia de tyrannide occupanda cum hostibus agitaret; litteris eius
 ad Alodinum deprehensis, quæ manifesto viri perfidiam coarguerent, in
 ipso illo pegmate, quod nuper ad ferale conuiuium, Sequeris, comitibus-
 que in littore exstructum fuerat; recidente in capita auctorum pœna sce-
 lerati consilij, vna cum Patiaco filio, octogenarius ipse propalam securi
 C percussus est, frustra nitente vxore supplicibus verbis, & ingenti auri pon-
 dere, quod aureorum centum millium excederet summam, suorum capi-
 ta salutemque redimere. Per eosdem fere menses, quibus hæc ad Malacam
 agebantur, Idalcan absentiam Albuquerque suam occasionem ratus, ad
 Goam recuperandam, Narsingano bello distectus ipse, strennos duces mi-
 nime contemnendo cum exercitu miserat. ij transmissio pluribus locis, vt
 olim, æstuario, insulam & agros haud ita magno labore occuparāt: cæte-
 rum vrbs ipsius oppugnatio non eundem exitum habuit. cum clade &
 ignominia repulsi non semel, ad obsidionē consilia verterāt. iamque om-
 nes ferme circa aditus barbarorum custodia tenebantur: & cum alibi fos-
 sas & aggerem duxerant; tum vero ad Australia vada, loco in primis ido-
 neo, munitissimum castellum excitant; quod à vici nomine ibidē positi,
 Benestarinum hodieque appellatur. Quibus operibus cincta ciuitas, bre-
 uii cum aliis incōmodis miserisque, tum vero fame vrgeri vsque adeo cę-
 pta est, vt Lusitani cōplures (de numero nominatim affirmare nil ausim,
 cum alij septuaginta ipsos, alij non plus vnde viginti tradāt) in hostilia ca-
 p

stra fæde trāsugerint; perque summā impietate eiurato Christi nomine, D Mahometicā superstitionem induerint. Atque hoc ipso tempore Ioānes Machiadus memorabile facinus edidisse fertur. is exsul è Lusitania, vt supra dictum est, cum apud Idalcānem Turcæ habitu mereret, variis contra finitimos Reges expeditionibus, magnā sibi & fortitudinis, & prudentiæ pepererat laudem: & splendidum militiæ gradum adeptus, in consilium de rebus maximis adhibebatur. Idem, in bellis quæ cū Christianis fierent, egregiā nostris operā occulte nauabat: quod eo erat illi facilius, quo maior apud barbaros eidē auctoritas erat ac fides. Hunc ergo, per fugarū misericordiā cum cepisset, quod vāsano consilio exiguum huiusce lucis vsuram æternitati anteferrent, non verbis modo, sed etiam exēplo factisque, si quo modo posset, eos ad sanitatē reuocare constituit. Duos ipse paruulos habebat filios, lustralibus aquis ab semet Christiano ritu expiatis. hosce primū, ne destituti, Mahometanis postmodum sacris inquinaretur, diuini iuris ignarus, clā intēpesta nocte præfocat. mox, vbi diluxit, captiuos Lusitanos, & transfugas, per speciem relaxandi animi, longius ab hostium castris, prope urbem Goam, secretum in locum, sensim, vt sit, sermocinādo perducit. Ibi sese Christianū aperte professus, ornatuque Turcico abiectus; de contemptu rerum humanarū, de breuitate huius vitæ, de sempiternis illius alterius æque præmiis atque suppliciis, incredibili quodam animi ardore differuit: hortatusque est omnes, vt secū in urbē intrarent; cum Ecclesia & Christianis in gratiam redirent; ac diuina freti clementia, corporis incommoda præ animorum salute contemnerēt. Ac scelerati quidem desertores, tam salutari oratione vix ad aures admissa, retro vnde venerant obstinata mente rediere. Machiadus, neque famis, neque atrocissimorū suppliciorum, si Goa caperetur, metu deterritus, accepta à nostris fide, vna cum captiuis in urbem introiit. Ea transitio, ingentē non modo lætitiā, sed fiducia quoque attulit obsessis: vulgoque ita interpretabantur, nō sine causa, tam asperis temporibus, tali viro mentem eam diuinitus datam, vt, stipendiis opimis relictis, ex honorata libertate, & comodorum affluētia, sese in arctam adeo custodiam, penuriamque spōte conuiceret. Neque eos frustrata spes est. quippe mitescēte iam hyeme, variis è regionibus, atque adeo ex ipsa Lusitania naues cum cōmeatibus & militibus aduenere. quarum accessu nō leuata solum inopia; verum etiam ita nostrorū auctæ vires, vt quotidianis eruptionibus vltro fatigarēt hostem: propioresque iam obsessis, qua obsidētibus essent barbari. Et Albuquerque, circumactō iam anno, compositis Malacæ rebus, ad Sincapurani maris custodiam Fernandum Petreū Andradium, insigni virtute ac prudētia virum, cum nauibus decem reliquit. ipse de citerioris Indiæ statu anxius, quamquam inuitis Malacēsibus, & propter externos metus omni studio tantum apud se ducē retinere conantibus, cum cætera classe in Malabarēs cursum intendit. Vt in conspectum Paceni Somatæ littoris ventū est, noctu fæda tēpesta oborta, & Albuquerqueij nauem saxi allisam infregit; & cæteras pene cum omni turba demersit. multi mortales hausti fluctibus; multi varias in terras eiectione, pretiosissima quæque è spoliis Malacensibus,

& Re

A & Regum donis amissa. Albuquerqueius per tenebras à nautis magno labore in scapham acceptus, cum ipse periclitatē puerum inter manus prope sustulisset; collectis reliquijs naufragij Cocinum deuenit. ibique magna sui cum animi voluptate, præter spem incolumes reperit eos, qui, vt supra dictum est, ab Socotora redeuntes, in Cambaicum littus eiectione, atque ad Cambaię Regem pro captiuis abducti fuerant. ij, secundum Deum vni maxime Antonio Laurerio Franciscano salutem ac libertatē debebāt. cum enim iamdiu in eo seruitio degerent, atque ad eos eximēdos accederet nemo; Laurerius omnium consensu delectus est, qui Goam de redemptione contenderet, ea lege, vt, si nihil transegisset; intra certū diem bona fide rediret. atque eius reuersionis quasi obsidem & pignus ille sacrum cingulum reliquit Regi: testatus, professionis suæ ritibus atque institutis, haud minimam sanctimoniam partem horrido in illo fune consistere. Vt Goam peruenit; absente per id tempus Prætorē, nihil decidi super tāta re potuit. ita, infecto negotio, protinus, vti receperat, in Cambaiam reuertit.

B Quæ res tanta admiratione Regē affecit purpuratosque, vt confestim sine villo pretio, quin etiam ornatos lautosque Lusitanos benigne dimiserint. neque id modo Laurerij virtus & sanctitas cōsecuta est; verum etiā apud illas nationes nō parua cum vtilitate egregiā probitatis existimationē, & famam nomini Lusitanico peperit: sane quā egregio documēto nō solum ad conscientiæ fructum, & officij religionem, sed etiā ad opes & gloriam, constantia promissorum & fide nihil in rebus humanis esse præstantius. Magna Cocini tum erat, nondum condita, quæ nūc est, Lusitana ciuitate, rerum hominūque colluies. Quippe sub eodem tecto misti Christianis Mahometani ethnicique nullo discrimine debebāt viri ac mulieres: multaque passim flagitia & fraudes admittebantur. Huic malo occurrendum ratus Albuquerqueius, cum Rege Naubeadora trāsēgit, vt certo limite Malabaricam ab Lusitana commoratione dirimeret. id vbi factum; capitali pœna proposita, omnes sexus vtriusque mortales, qui à Christiana religione abhorrent, è sinibus Lusitanis demigrare iussi. quæ res non ad purgandas modo nostrorum ades ac domicilia, sed etiam ad augendum numerū fidelium valuit: quandoquidē eo edicto permoti circiter quadringenti, abiectō idolorum cultu, sese ad Christianam Ecclesiam spōte aggregarunt. Ab horum complexu Albuquerqueius Goam summo omnium gaudio, quod pro mortuo putaretur, processit incolumis. Eius aduentu, multo vehementius vrgeri hostes capti; & à Lusitanis castra ad Benestarinum admotā. ibi dū missilibus ac telis vtrinque certatur; missus ab hoste globus agentem cum Albuquerqueio quēdam ex turba ita discerpsit; vt Albuquerqueium ipsum fædo cruore consperferit. Quo ille tanto ex periculo diuinitus ereptus, globum deinde ipsum argēteis bracteis coopertum, vna cum affabre facto monili ex gemis & margaritis, in celeberrimo templo MARRIÆ Virginis, ad Aquas Lupias veteris Lusitanię, ponendū curauit; reditu insuper annuo in vsu perpetui luminis Hieronymianis eiusdē templi custodibus attributo. Atque eo casu, nihilo segnior factus Prætor, nouis operibus, & oppugnationibus crebris cū inclusū manibus hostē in dies

P 2

magis ac magis premeret; variis cladibus denique fessi Roztomacan præ-
fectus, & Turcæ, qui in eo præsidio erant; flexere ad deditionem animos:
pactique vt naues, tormenta, ac perfugas traderent; cum cæteris rebus
incolumes Benefarino excessere. Albuquerque, recepto castello, imposi-
tisque militibus, quassata, & strata ruinis accurate refecit: impios deserto-
res, amicorum precibus exoratus, viuere quidem passus est, sed grauiore
multo circuncisione decurtatos, quam qua sese nuper ipsi ex initiis Ma-
hometicæ superstitionis affecerāt. siquidem auribus, naribusque, ac dex-
tris abscissis, & sinistrae insuper cuiusque pollice; per totam urbem ad pue-
rorum ac plebis ludibrium ignominiose traduxit: dein, vt apud Indos,
quoad eius fieri posset, omnem sceleris tanti memoriam obrueret; in Lu-
sitaniam eo ipso anno remisit. Tum in gratiarum actionem; ob hostes ex
insula pulsos, Christiano ritu supplicatio decreta composito ad pietatem
agmine venerabūdi Lusitani cum sacerdotibus, infulisque, ad templum
Beatæ Virginis adiere. valetudinarium quoque publicum curandis ægro-
tis & sauciis institutum. Hisce tam secundis Lusitanorum rebus valde **E**
commotus Zamorinus, vltro per viros principes ab Albuquerque pacem
petere induxit animum: locumque arci ad Calecutum ædificandæ tan-
dem aliquando assignauit. Et Rex Maldiuarum aliquot insularum, (ex
frequentia plane mira non longe ab Cori promontorio in Meridiem di-
stant) ob id ipsum in Emmanuelis ditionem, ac fidem iure stipendiario sua
sponte se contulit. Tum ab aliis quoque Regibus legati cum donis ad
Albuquerque gratulandi causa cōuenere. **Q**uin etiam Idalcan ipse mis-
sis oratoribus, pacem & amicitiam æquis cōditionibus impetrauit. Earun-
dem rerum constanti fama compulsus Abassinorum quoque Æthiopum
Rex, cum Emmanuele denique societate ac fœdus vehemēter expetiit. is
tum erat, patre Nahu defuncto, Dauid admodum adolescens, atque ob id
sub tutela degens Helenæ auia, virili animo & consilio fœminæ. legati in
eam rem fuere; insigni probitate ac prudentia vir, Matthæus Armenius, &
alius ex Abassina nobilitate primarius. ij, quo arctius iungerent amici-
tiam, fidei pignus ad Emmanuelem ferebant sacrosancti ligni fragmen-
tum eius, in quo salus humani generis olim ingemiscēte rerum natura **F**
pendit. Hunc ergo Matthæum ad se recta cum socio venientem, vt in
Lusitaniā ex India transueheretur, Albuquerque cum cætera benigni-
tate, tum vero propter sacras quas afferebat reliquias, exquisitis cæremoni-
is, & sacerdotū occurſu gratulabundus accepit; & accurate cōmendatū
nauarchis, in Europā à Cocino transmisit. Per idē fere tēpus, Emmanuelis
hortatu, Alphonſus Congi Rex Henricum filium, ac præcipuos ex eo re-
gno, in Lusitaniā, vbi ferme alti educatique fuerant, atque inde cum ho-
nestissimo comitatu Romā vsque religionis ergo proficisci iussit. vbi ma-
gno totius Ecclesiæ Romanæ gaudio excepti (augebat latitiā ipsa longin-
quitas) summum in terris Dei Vicarium Christiano ritu supplices adora-
runt. Sub idē tempus, Malacæ magni & periculosi motus repēte existi-
tere. **Q**uitirius inquilinus erat pollēs diuitiis, & rerū nouarū apprime cupidus.
Hinc. Vrimus Ratae vxor, quod maritū filiumque nec prece, nec pretio
serua

A seruare valuisset, ex dolore in rabiem versa, permagna cum dote filiam
ea conditione despoderat, vt suorum vlcisceretur necem; ac perpetuum
bellum cū nomine Lusitano capefferet. Ille contracto clam milite, clien-
tum mancipiorumque circumfluens turba, paucis diebus ad urbem ca-
stra communiit. inde furtim in præsidia Lusitanorum incurſando; cædes
edere; captiuos abducere; ciuitatem vniuersam trepidatione ac tumultu
complere. Cæterum, haud ita diu impunita illi fuit audacia. Coorti re-
pente Lusitani castra multis simul partibus inuadunt; conuulsoque val-
lo, & superatis munimentis, trepidantem barbarum in lucos magna edi-
ta strage compellūt; dispositisque vigiliis, referta omnibus diuitiis castra
diripiunt. Eo die captiuus quidam, ignoto nomine, Lusitanus, egregium
qua roboris animi, qua fidei Christianæ specimen præbuit. is, librædi pe-
ritus, cum in nostros obuerso tormento eiaculari extremi supplicij metu
proposito iuberetur; intrepidus abnuit: ac fortiter datis ceruicibus, ex
hostium simul manibus & corporis custodia in cælum euolauit. At **Q**ui-
tirus, nequaquam ea clade fractus, bellū omni conatu renouabat: & sta-
tius alibi positus; urbem; & omnia circa, latrocinis & excursionibus ha-
bebat infesta. Lusitani ad eum inde quoque exturbandum nauibus pro-
fecti, dum facta descensione progrediuntur incautius, in infidias præci-
pitauere, & fortissimi aliquot viri loco iniquo à barbaris interfecti. Sed ad
extremum nouis ab Goa copiis Malacam aduectis, iterata oppugnatio; &
Quitirus non exutus modo castris, verum etiam è Malacensium finibus
cum ignominia & damno est eiectus. & Lacſamana Mamudiana classis
præfectus, cum Quitiriū maritimis copiis adiuuaret, ab Andradio fusus,
& intra Muaris fluminis ostia fæde coniectus est. Ea depulsa molestia,
multo grauius discrimē aliunde Lusitanis instabat: quod item ipsum Dei
benignitate in perniciem hostium vertit. Iauæ sunt insulæ duæ (maio-
rem vnā, alteram minorem appellant) vltra Somatram in Meridiem sitæ, ea-
dem ferme qua Somarra soli vbertate; sed longe ferocioribus incolarum
ingeniis. Maioris maritimam oram obtinēbat Onuzius Saracenus, viris,
C armisque, & omni bellico apparatu præpollens. is, ingenti classe adorna-
ta, quam dudum aduersus Mamudium admirabili silentio ac dissimula-
tione inchoarat; vt exactum illum è regno cognouit; ipsosmet qui exege-
rant, ex improviso adoriri constituit. Nauigia leuiora ducebat plurima:
maioris vero formæ iuncos circiter sexaginta, rebus omnibus ad bellum
instruētos. Non latuit Malacenses Onuzij aduentus. & à Lusitanis, nauium
non plus sexdecim numero, Christi maxime fiducia, obuiam Saraceno est
itum: contractoque certamine, quod, propter incredibilem pertinaciam
gentis vtriusque, biduum tenuit; multo maxima parte nauium amissa, de-
nique Onuzius Iauā turpi fuga repetiit. supra octo millia hostium, ea pu-
gna, aut ferro, aut igni absumpta dicuntur; cum è Lusitanis plurimi qui-
dem vulnerati sint, verum haud amplius triginta ceciderint. Ita, multipli-
ci paucis mensibus parua victoria, non exiguum militaris gloriæ decus
Lusitani tulere. Cæterum, contra vim externam feliciter defensa res, do-
mestico scelere propemodum periit. Maxelizius erat quidam, è Bengala

oriundus. is, cum Lusitanæ arcis custodibus ad Malacam, & Alphonso D
 Persona præcipue regio Quæstore, per summam simulationem amoris,
 & obseruantia, magnam familiaritatem breui contraxerat. Hunc, Binta-
 ni regulus Alodinus, ad occupandam fraude arcem Lusitanam ingenti-
 bus promissis induxit, militibus habitu mercatorum occulte summissis, qui
 in tanta hominum colluione haud ægre latebant. Hisce clâ ad loca idonea
 distributis, Maxelizius, per speciẽ salutandi Quæstoris, vti solebat, in arcẽ
 admittitur. A prima salutatione, & mutui sermonis officijs, Personæ, tum
 forte meridiandi causa cubanti, cū sese in alterum auertisset latus; repente
 Maxelizius ab tergo letale vulnus in caput imposuit. inde ad distinẽdas
 fores, aduocandisque suos accurrẽti, quamquã in extremo spiritu Perso-
 na profliciens, vt erat maximis & corporis & animi viribus, anteuertit:
 clausoque per vim ostio, cum custodes ad arma excitasset, in ipso munere
 tuendæ arcis efflauit animam. Illi barbaros ad murum subeuntes cum cæ-
 de magna repellunt; & Maxelizius intra arcẽ deprehensus, cū sese acriter
 aliquandiu defendisset; multis ad extremum ictibus repetitus occubuit. Ita, E
 summo Dei beneficio, & eximia Quæstoris virtute, arx, & vrbs reteta; &
 quod ita res postularẽt, Bintani regulo pax, petenti, postmodum data. Et ex
 alia parte, Antonius Abreus, & socij, ad Molucas paulo ante ab Albuquer-
 cio destinati, inter varios casus atque pericula, regente Deo, haud exiguum
 operæpretium fecere. Ad oppidum Agacinum Iauæ insulæ ventum est primum.
 Inde leucas ad sexaginta in Amboinum insulam delati, quæ ad Molucarum
 ditionem pertinet; positus utrobique colunis, ad Bandam eiusdem ditionis.
 processere: ex qua, quod principẽ teneat locum, vicinæ aliquot insulæ de-
 nominantur. Hæ, totius orbis terrarum solæ (quod cõstet) sponte, lautiores
 in epulas, & medicamenta mortalium, ex vna eademque arbore, macim, &
 nucem myristicam fundunt. Arbor, ad pyri similitudinem accedit. fructus,
 mala persica quadatenus imitatur. floret quo tempore ibidem aliæ quoque
 plantæ, & herbæ varij generis: è quibus vniuersis mirificus odor, incom-
 parabilis cuiusdam suauitatis existit. Vbi defloruit, maturescens pomum, pau-
 latim è viridi, tum ceruleas luteasque, tum purpureas & igneas transit in
 maculas, quales in arcu cælesti cum voluptate miramur: atque eo ipso
 tempore psittaci & aliæ nobis ignotæ aues eximia pulchritudinis, ad
 gratissimum sibi pastum aduolantes, augent oblectationem; cum folia, &
 fructus, & alites ipsæ variis colorum picturis in certamen vsque luxuriẽt.
 Hac amenitate cum reliquis insulas, tum in primis Bandam conspici af-
 firmant: quippe, & maritimum habet tractum sylua felicissima viridan-
 tem; & ex insula media mors accliuus attollitur; cuius in ipso vertice lucus
 eodem & frondium vestitu, & frugum copia, satis amplum patescit in cam-
 pam: atque inde splendidi aquarum riuus ad subiectam planitiem irrigandam
 leni murmure defluunt. Insula tota, ad equinæ solæ speciẽ, à septentrione
 in Austrum excurrens, tres non amplius leucas in longitudinem, vnam in la-
 titudinem obtinet. qua sinus introrsum recedit, ibi emporium est. Gens
 æneo colore, fuso capillo, robur in membris, in animis feritatem osten-
 tat. viri mercaturam, feminae agriculturam exercent. Nullum habent Regem.
 suis insti

A suis institutis ac ritibus viuunt: & vbi consulto opus est, ad seniorum cæ-
 tus refertur. In cultu diuino, illata non ita pridem fabulosa Mahometis
 dogmata vulgo sectantur. Locus ad inuehendas & euehendas merces ad-
 modum est opportunus. Igitur Abreus eo delatus, vti è Malacensi victoria
 omnes eas nationes Lusitanici nominis fama peruaserat; haud ita diffici-
 li negotio fœdus amicitia hospitijque cum incolis fecit: ac lapideum eius
 rei monumentum in littore posuit. dein, magna vi frugis pretiosæ coempta,
 Molucis omissis, Malacam reuertit: atque inde cum Andradio Lusitaniam
 repetens, vt aperta Bandæ nuntium ad Emmanuelem ipse perferret; ina-
 ni spe delusus, in itinere perit. Longe diuersum habuit exitum nauigationis
 Francisci Serrani ex eiusdem Abrei comitatu. Is, post Bandam relictam,
 ipso profectiois initio ab sociis fœda tempestate distractus, ad infames
 & scopulis, & latrocinis Lucopinas insulas ultra Badam, allisa oneraria,
 saluis corporibus, armisque in terram euasit, fame sitique, ob solitudinem
 ac siccitatem loci, vna cum sociis utique moriturus; ni, quæ res exitio cæ-
 teris consueuerat esse, præsentem eis operam diuinitus attulisset. Prædonum
 B erant in proximo stationes, in eiusmodi casus intenta cura excubantium,
 vt eiectiones in littus aduenas improviso aduentu caperent. ij, conspecto
 Serrani infortunio, ad prædã alacres piratico nauigio uehebantur, quam
 vulgo caracoram appellant. Non laruit scelus magistrorum & nautas Mala-
 censes, è Serrani turba. quocirca præmonitus ab iis, vt sibi consuleret; in-
 fidias prope littus occulto loco disponit. prædones in terram egressi, dum
 naufragos venantur, interim exorti ab tergo Lusitani caracoram inua-
 dunt. quæ te animaduersa barbari, metu, ne abducto nauigio, in deserta
 insula destituti perirent; confestim ab latrocinio versi ad obestationes,
 culpæ veniam suppliciter petere; ac se, polliceri, si in caracorã accipiãtur;
 duces nostris ad cõmodum hospitium haud procul inde futuros. Neque ab-
 fuit dictis fides. iis moderantibus cursum, ad Amboinum rursus delati Lu-
 sitani, ab incolis Rucutelli emporij admodum benigne tractantur. Erant Ru-
 cutellanis veteres inimicitia cum finitima ciuitate Veranula insulæ Bato-
 chinae Muaris: ac tum, inter utrumque populum exorto certamine, Rucutel-
 lani aduenarum maxime ope superiores fuere. cuius rei cum rumor lon-
 ge lateque manasset; ad Molucarum etiam insularum Tidoris atque Ter-
 natis regulos fama peruenit, quorum alteri Almanfori, alteri Boleifi erat
 nomen. A patrii ritibus paulo ante ad Mahometicam superstitionem am-
 bo transierant. ac de finibus inter se contendere soliti; cognito Lusitano-
 rum ad Amboinum appulsu, tam inclytæ gentis auxilio contra hostem
 augeri cupidus uterque certatim naues ac præsidium ad inuitandos ac de-
 ducendos ad se peregrinos dimittunt. Diligentior in eo officio fuit Bolei-
 fes, celeriter instructis in id ipsum nauibus decem, & custodia mille ferme
 armatorum imposita. à quibus abducto iam ad Ternatem Serrano, Tido-
 renses ab Rucutello irriti rediere. At Serranus cum sociis magno apud
 Boleifem in honore habitus; multa de Molucensium natura, commerciis,
 moribusque per otium cognouit: neque Emmanuelẽ modo de rebus iis ac-
 curate per litteras docuit; verum etiam, cõmeantibus deinceps eodem Lu-
 sitanis,

fitanis, non mediocri vel solatio, vel adiumento fuit. Sunt autem, quæ cō-
muniter Molucæ vocantur, complures numero, subiectæ Æquatori, & à
Borea in Austrum viciis ferme leucis inter se disiunctæ: quarum nulla
plus leucas sex ambitu colligit. Hisce plurimæ circumfusæ aliæ sunt: verū
ad Occidentem in sexaginta leucas tota fronte prætenditur altera Bato-
china, Mauricam appellant: ita naturæ muneribus diuina providentia
distributis (nempe ad conciliandam per mutuos vsus humanam societa-
tem) vt Molucæ, cum ingentis pretij frugem caryophyllon vnæ omnium
ferant; reliqua pæne cuncta ad victum & cultum aliunde mutuari cogan-
tur, quarum magnam partem ea, quam dixi, Batochina suppeditat. Arbor
autē caryoph, lli, & stipite, & foliis lauro similis est, flore in primis odo-
rato, qui è viridi in rufum immutatus, vbi obdurerit; caryophyllon Ara-
bibus; at Hispanis, quod capitatus est, clauus appellatur. arbor, è deciden-
tibus caryophyllis citra culturam enascitur: annuas fert fruges: quæ ta-
men propter flagellorum & acrioris decussus iniuriam, non nisi altero
quoque leguntur anno. solum infra, purum est: arbore in semet omnem
attrahente succum: ipse vero fructus, potentiorū præcipue mensis ac da-
pibus expetitus; ab institoribus ingenti lucro & in Asia, & in Europa di-
uenditur. Tellus arida est, & in modum pumicis fistulosa. itaque non mo-
do cadentes è caelo imbres momento cōbibit; sed etiam è montibus ma-
nantes absorbet aquas, antequam directo alueo ad mare perueniant. Ea-
dem aliquot locis cum insano reboatu ignes eructat. Sed præcipua cami-
no Ternatensi nobilitas. Mons in nubes assurgit excelsus, & arduus. cuius
inferiora, densis nemoribus vestiuntur; superiora, ex incendiis glabra &
horrida sunt. in vertice, crater, hiatus vasto, in plures circulos circumdu-
ctos maiores minoribus, ad speciem amphiteatri discedit. inde, per æqui-
noctia maxime, certis flantibus ventis, cum horrifono fremitu flammæ
atro mistæ fumo & fauillis erumpunt, & omnia late loca cineribus com-
plent. Visendi annuæ sunt vices: nec nisi per funes, aut ferramēta, quibus-
dam locis ascensus est. Incolæ etiam sulphur alicubi optimum legunt. fu-
sco ipsi colore, fluxo capillo, ad bellica studia strenui, cætera mirū in mo-
dum inertes & pigri. Medulla quarundam arborum victitant: sagum vo-
catur. ea lente purgata, & testaceis incocta formis, nō solum in quotidia-
na alimenta, verum etiā in vsum nautici panis egregie sufficit. Et ex eius-
dem plantæ ramis, artificii manu concisis, leuandæ siti, mirifico sapore si-
mul & salubritate candidus liquor exsudat, quem vulgo tuacam appel-
lant. Ipsas insulas, olim desertas, & , qua planities est, mari mersas fuisse;
restantur conchilia, & arena, quæ fodientibus passim occurrūt: atque ob
id ipsum ab indigenis incolis negant. Cōuenæ sunt è Sinis, Iauis, & aurea
Chersoneso, & aliis regionibus: origine dispares, & sono linguæ; cæterum
contumacia, scelere, perfidiaque simillimi. quippe, nec nisi malo coacti
recte facere norunt; & non ferro solum, & aperta vi, sed calumniis, frau-
dibusque, & veneno grassantur. Neque Molucensiu tantum id ingenium
est, cætera quoque eius tractus insulæ eadem infamia ferme laborant. Ex
ergo, ad quem dixi modum, cum antea Græcis ac Latinis prorsus ignotæ
fuiscent.

A fuissent, nostris hominibus deniq; patuere. Dum explorātur, Albuquer-
cius interim, firmato maris imperio, ad interruptam toties Arabicam ex-
peditionem, rursus animum adiecit. eoque consilio ad Goæ custodiam,
præter Malabarica auxilia, Lusitanos pedites quadringentos, equites
octoginta Petro Mascarenia præfecto reliquit. Benestarini præsidio Rho-
tericum Pereriam, oræ maritimæ cum sex biremibus Ioannem Machia-
dam præposuit. ipse viginti nauibus, epibatis Lusitanis mille septingen-
tis, Indis vero circiter mille ab Goa profectus, Malacia diu remorāte, ad
Socotoram aquandi causa primum; dein Adenium incolumi classe traiecit.
Vrbs est præclara ad aspectum, ædificiisque, & incolis admodum fre-
quens, non soli natura (quippe inuectis omnibus vtitur) sed loci oppor-
tunitate, vt supra dictum est, in eam celebritatem adducta. omni fere ex
parte ad pænisulæ modum alluitur mari. qua cōtinenti annectitur, præ-
ruptus imminet mons: moenibus præterea, & propugnaculis egregie cin-
cta est. attamen Albuquerque, repente iactis in portu anchoris; magnam
B trepidationem ciuibus pariter ac peregrinis incussit. nauatæ, & institores
ex onerariis in vrbe extemplo confugere. Amirianus oppido præerat,
Abassinus genere, puer olim captus à Saracenis; & à religione Christia-
na per fraudem abductus. Is, tentatus ab Albuquerque, non vulgari so-
lertia vir, blandis verbis muneribusque spem deditiois faciendo, rem
distulit, dum è propinquo milites euocaret. ij cum celeriter cōuenissent,
ignarus eius rei Albuquerque, experiundi causa in oppidum ad nauicu-
larios mittit, qui eos metu deposito ad naues redire iubeat. illi vero ne-
gare se redituros, aut capita sua toties iam expertæ Lusitanorum crude-
litati, & auaritiæ permiffuros. Simul Amirianus per internuntios cum
Albuquerque exostulat, quod imperium vsurpet in aliena terra; & super
tali re cum inquilinis & aduenis potius quam cum legitimo magistratu,
penes quem summa sit rerum, suo iure sibi agendum existimet. ad extre-
mum addit, eum non pro amicitia facere, qui tali tempore defensoribus
vrbe nudare conetur. Eo nuntio sat patefacta Amiriani consilia, & Al-
buquerque vim adhibendam ratus, vbi postera dies illuxit, vt hostem
C ancipiti distineret prælio; partem copiarum in ipso littore exposuit; par-
tem ad Isthmum, quæ à tergo inuaderet, circummisit. Vtrobique à Sara-
cenis acerrime repugnātū est. & cum scalis diffractis pauci Lusitani, qui
iam in muros euaserant, cæderentur, & frequentes apparerent in oppido
armati pedites equitesque; Albuquerque iactis ad pinnas funibus, per
quos nostri sese demitterent; receptui cani iussit: omiffaque oppugnatio-
ne vrbis & natura, & opere, & valido præsidio munitissimæ, Mahometana
naues in portu ferme tringinta succedit. inde sublati anchoris, dum
Luianum inuehitur sinum, cum extremo salutis discrimine in fyrtes im-
pactus est. Saluti fuit, imploratum Beatæ Virginis auxilium: cui deinde,
ad perpetuam beneficij tanti memoriā; in vrbe Goa templum exstruxit:
inde, Sanctæ MARIÆ Vada; Luianæ fyrti nomen impositum. Ex eo pe-
riculo ereptus, ad Camaranum insulam intra fauces Erythræas cum vni-
uersa classe prouehitur. Ad eius famam, incolæ in proxima continentis,

metu diffugerant. Locus haud inamænus est. perennibus aquis, & pecorum armentis abundat. ad hæc, ingentes ædificiorum ruinae, celebrem olim tectis & opibus fuisse testantur. Albuquerque in explorandis circa regionibus, & maris eius natura noscenda hyemem posuit. quo tempore, duo in primis admiranda euenere. Ad Solem occidentem, qua Regis Abasfinorum imperium est, purpura Crucis in caelo signum præfulgens aliquandiu apparuit. quo viso Lusitani omnes venerabundi procubere: & Albuquerque, ut erat eximia pietate, sublati ad eam manibus, clara voce susus in preces; O Crux, inquit, nostræ redemptionis argumentum: ô signum Christianæ victoriæ: ô decorata pretiosissimo sanguine Domini IESU: ô diuina arbor, cuius vitali fructu, letalis quodam plantæ repensus est fructus: in te, te inquam, spes nostras omnes habemus repositas: te profitemur, agnoscimus, adoramus; ac suppliciter petimus, nobis inter tot pericula, terra marique præsidio sis. Ab ea precatione oborta omnibus lacryme: & index fidei ac religionis clamor ad astra sublatus. tunc confono clangore hinc inde tuba concrepuit, & omnia tormenta displosa: dein candida nubes conditam Crucem, sine fine defixis in caelum oculis Lusitanorum eripuit. Neque Albuquerque prætermisit, quominus rem, sicuti acciderat, testato conscriptam, ad Emmanuelem Regem primo quoque tempore mitteret. Per eosdem dies, vel ex intemperie caeli, vel ex insalubrium ciborum succo, atrox morbus naualem turbam inuasit. vulgo inter lusum, aut quotidiana ministeria repente exspirabant. In iis, miles vnus in mare proiectus, ingentem terrorem omnibus attulit. noctu quippe, infra sentinam pulsus frequentes exaudiri capti. quem ad strepitum cum arrepta scapha vigiles descendissent; implexum carinae sub ipso gubernaculo defuncti militis corpus offendit. scilicet pilus cunctis inhorruit. ubi ex pauore collegere sese, res ad nauarchum delata: nec dubium fuit, quin cadauer translatum in litus humo contegerent. quo facto, postridie super ipsum sepulcrum rursus inhumatus apparuit. Ea re attoniti cuncti cum apud se causam exquirent; Franciscus denique, incertum ex qua familia, monachus, qui concionatoris munereungebatur; sagaci coniectura suspicatus est, hominem aliquo interdicti, vel anathematis vinculo constrictum, è vita excessisse. itaque in terram egressus, sanctissimi viri Benedicti Abbatis exemplo, è Pontificia formula conceptis verbis, animum demortui rite expiauit: eique veniam à Deo precatus est. Mirum dictu. ab eo mysterio reddita mortuo pax; & vaga ossa tandem in suo tumulto quicquere. Inde, transacta iam hyeme, Albuquerque retro ad insulam Mehum reuertit. in ipsis faucibus sita est: locusque extruendæ arci commodissimus visus: sed quod maiore apparatu indigeret, differri opus placuit. Præcelsa tantum Crucis trophæa ibi defixa, quæ à quattuor passuum millibus conspici possent: & ab eadem sacrosancta Cruce nouum insulae nomen impositum. Ex eo loco profecta classis, cum iam tempus reuersionis instaret, aduersa tempestate rursus in Adeni portum infertur. ibi dies aliquot mutua iaculatione consumpti: & quæ prima sese dedit occasio, in Orientem Albuquerque iter intendit. ab Adeno Diu accessit primum.

A primum. ibi ab Iazio perhonorifice acceptus, commercij procuratorem conseruati reliquit. Ab Dio Ciaulum ventum est; & exactum à Nizamalico tributum. Ac nulla admodum memorabili re gesta, Mahometanis tantum sex nauibus apprimè opulentis, ex itinere captis, Albuquerque ad Goam denique saluis rebus applicuit. Eodem tempore Zamorinus, post factam cum Lusitano pacem, emoritur. Regnum excepit sororis filius Nabeadarinus, qui suo ingenio nostris enixe fauerat semper; auctorque auunculo fuerat Lusitanos omni officio demerendi. itaque ipso statim initio imperij, non modo pacem firmavit; sed etiam stipendiarium se fieri voluit Lusitani Regis, certo vectigali spote instituto, quod in singulos annos Emmanueli persolueret. ac simul, arci ad Calecutum extruendæ magna eiusdem voluntate admoti cum machinis fabri. & opus, adhibita diligentia breui surrexit: impositoque præsidio commercium cum Lusitanis fremente Saraceno renouatum est. Ægre id passi veteres quoque socij, Cocinensis, & Cananorius; veriti ne per eam societatem negotiatio Calecutum vniuersa trāsiret. quos tamen Albuquerque adiit, & multis rationibus lenitum utrumque, operam dedit ut ab studio rerum nouarum auerteret. Hoc tam felici statu rerum Orietis, Emmanuel decretis Lusitania tota supplicationibus, gratias Diuinæ Bonitati agendas diligenter curabat. ac per id ipsum fere tempus Iulio II. Pontifici Max. vita functo, Leo X. magna omnium approbatione successit. huic Pontificatum ineunti, Emmanuel per legatos non obsequium modo, more maiorum rite deferendum, sed etiam Indicas opes religionis causa libèdas existimauit. Princeps legationis fuit Tristanus Acunia, qui, ut supra demonstratum est, res præclaras in India gesserat. Munera fuere, complures ingentis pretij gemmae, & Pontificalia vestimenta cum aræ bene magno frontali, cuncta in varias Christi & Sanctorum effigies ex auro primo, & vnionibus, atque lapillis admirabili splendore contexta: quorum, qui in eiusmodi rebus intelligunt, simile nihil in Vaticano sacrario visum affirmant. Accessit è Perside animal, priscis Romanorum ludis ac venationibus mirabiliter expetitur, panthera tremendæ pernicitatis, magnifice instrati equi clunibus insidens, ad equitis nutum in syluestres feras inuolare iam pridem assueta. Cospiciebatur etiam, cum Indo rectore, militibusque, turritus elephas, aureo strato, cum alia egregie doctus, tum vero ad certa symbola principem flexo poplite venerari, & inconditos edere ad tibiam motus; & haustam proboscide ingentem aquæ vim, repente in spectatores effundere. Neque ita multo post, rhinoceros quoque, non visum in Italia multis iam seculis animal, Romam deuehebatur; ut cum elephato commissus (qui cum implacabiles gerit inimicitias) veteris magnificentiae spectaculum populo Romano repræsenteret. Sed qui ab ultimis terrarum terminis in Europam incolumis venerat; ad Ligusticæ demum oræ scopulos facto naufragio, cum impeditus catenis enare nequisset, exoptata plebem urbanam oblatione priuauit. Ea munera cum ipsa per se, tum vero propter illustrem eximia cuiusdam pietatis, & obseruantiae significationem summo Pontifici, & partibus mire grata accidere. Inter hæc, annus iam se circumegeat:

cumque in omnium ore ac sermone Lusitanica religio; & egregia belli D facinora versarentur; Abassini quoque legati ex India in Lusitaniam deuehuntur. ij, quod contra Albuquerqueij præscriptum male accepti à nauarchis in itinere fuerant; nauarchos illico Emmanuel in uinclâ coniecit; nec nisi Matthæi precibus fatigatus absoluit. ipsi vero legatis, magni honores ab Rege habiti. aduenientibus primum frequenter obuiam itum est; ædesque magnificæ ad diuersandum attributæ. dein Petro Vafao Igaditano episcopo, & Martino Villanouano Comiti negotium datum, ut eos quam honestissimo comitatu in regiam vsque deducerent. intromissis, Emmanuel è solio comiter in amplexum occurrit. post salutationem, à legatis extractæ ex arundine aurea litteræ, & dona prolata. Ea dona fuere primum aurea quinque numismata Abassinis inscripta notis, quæ octonos ferme scutatos penderent singula. dein pyxis auro solida, fidelibus claustris adseruans Crucis adorandæ fragmentum, de quo supra docuimus, Abassinis Regibus è Hierosolyma ipsa transmissum. Eam vero pyxidem Emmanuel nixus genibus, & præ gaudio lacrymabundus accepit, immortales Deo gratias agens, quod è tam remotis ab Europa regionibus, ab Rege tam inclyto, per legatos compelliari se, bearique insuper tam salutari ac pretioso munere uoluisset. Post hæc, Helenæ, ac Dauidis recitata per idoneos interpretes litteræ, tum Arabico, tum Persico sermone conscriptæ. quarum erat summa: si uirgere bello maritimo Saracenos, & ceteros nominis Christiani hostes Emmanuel pergeret, terrestres Abassinorum copias, quandoquidem re nauali parum admodum valerent, & commeatus quantæ vis classi non defuturos: ac Lusitanum hortabantur, gloriosis adeo captis fidenter insisteret: postremo, si ad hospitij vinculum, affinitatis quoque iura uellet adiungere; filiorum nuptias ac filiarum cum regiis dotibus offerebant. Ad ea, pari benignitate ab Emmanuele responsum est: ac multa deinde ex legatis de Abassinorum ingenio, institutis, ac ritibus quæ sita per otium. quæ à pluribus postea fuse ac diserte perscripta, inculcari à nobis hoc loco necesse non est. Dum in Europa Emmanuel Rex legatis mittendis accipiendisque dat operam; interim in ulteriore India ab Lusitanis non Malacense modo stabilitum imperium; sed sociis quoque Regibus latum opportune subsidium est. Rhotericus Patalinus (uti supra docuimus) præfectus erat Malacæ. in eius locum è Cocino cum nauibus aliquot missus Georgius Albuquerqueius, cum ad Somatram deuenisset; domestico implicitum bello Regem Pacenum offendit. Factiosus quidam è popularibus coacta manu erat in armis: atque is quo maiorem ciebat tumultum; eo lator fuit Regi nostrorum aduentus; eique dubiis in rebus non inanem fiduciam præbuit. siquidem post minuta aliquot prælia cum ad summam vniuersi certaminis ventum esset; Georgius cum suis primam sibi depoposcit aciem. Neque commissâ pugna subsidiis opus fuit. studio laudis incensi Lusitani tanto ardore sese in hostem intulere, ut primo impetu pulsos loco rebelles, magna cæde, maiore cum trepidatione in fugam auerterint. Quo factò, Georgius, & amicû Regem præfenti

A præfenti periculo ereptû, arctius Emmanueli deuinxit; & ipse nouo decore gèti Lusitanæ parto, victor Malacam processit. in ea vrbe, Prætorio munere aduersa fama fungebatur is de quo demonstratum est, Ninachetus indigena: multis magnisque in Lusitanos officiis eum, gradum ab Albuquerqueio Imperatore promeritus. Eundem forte honorem, acceptus nuper in fidem Abdala quoque dynasta Camparis adamarat: præclarum sibi ad celebritatem nominis ratus, in Malacensi emporio tot tamq; variis nationibus è superiore loco ius dicere. huic, Albuquerqueius gratificari cum admodum cuperet; eam tamen distulerat rem, uerecundia prohibitus eorum super tali negotio Nicachetum alloqui; tamque veteri amico (quamquam alioquin improbo viro, perque ueneficia ac scelera Præturâ exercenti) repente magistratum abrogare. Sed quod præfens non erat ausus, absens postmodum non omisit. Proficiscenti Malacam Georgio, in ceteris mandatis illud etiam dedit, Prætori Ninacheto Abdalâm sine mora sufficeret; perductumque Malacam; in eo tribunali quâ honestissime collocaret. Ille, quam difficili ac periculoso loco Căparana res esset, ignarus, Georgium Botellium cum nauibus non amplius tribus, in scio Ninacheto, ad Abdalam aduehendum proficisci iubet. Ceterû Linguæ Rex, qui Regis Bintani filiam habebat in matrimonio, tum maxime terra marique circumfessum Abdalam premebat. id ubi Lusitanis nauarchis in itinere cognitum est; confestim à Malaca subsidium per litteras & nuntios euocant. Missi à præfeto Lusitani bellatores egregij centum, Malacenses ferme septingenti. Cum iis copiis Botellius initio, Campanari æstuarij fauces audacter inuectus; mox retro flexit iter, propterea quod æstuarium ad instar fluminis longum & angustum, depresso alueo, marginatis utrinque ripis, non sine causa metum afferebat, ne prætereuntes nostros barbari ex tuto superne iaculis ac telis obruerent. igitur eo periculo animaduerso, portus aditum custodire, & mare commeatibus infestum reddere statuit; ut hostem vel extra munitiones eliceret ad pugnam, vel victoria pane iam partâ inuitum ex obsidione detraheret. Neque inanis fuit coniectura. Linguanus, cognito nostrorum consilio, quod multitudine militum abundaret, in apertum prouehi, ac sese ad prælium offerre decreuit. ergo relictis ad opera stationibus, ipse cum sex armatorû millibus actuariis octoginta, quas uocant Lanciaras, in Lusitanos mouit æstu secundo. Classem præibat ipse cum nauis maioris formæ crassioribus munita pluteis, & machinis varij generis; ac, præter naualem turbam, propugnatoribus ferme ducentis. in eam conspectam Botellius hortatus ad pugnam suos, ex templo vim iaculorum tormentis emisit, adeo perite libratis, ut remiges ad transtra cōplures vno ictu discerpserint. quo metu perterriti qui in eo latere curabant nauatæ, partim in mare sese præcipitant, partim infra scalmos occulto loco se condunt. ita, misterio destituta nauis, in obliquum intorta uorticibus, adeo tenaciter ad utramque fluminis ripam inhæsit, ut neque ipsa moueri posset loco, & pone sequentibus reliquis transitum intercluderet. Tum, ex propinquo inuitum certamen; & Botellius cum suis in regiam nauem egregio

conatu transcendit. Aequis viribus aliquandiu dimicatum est; dum Regem satellites obnixè tenentur. Sed ubi ceteri Lusitani ipso tormentorum strepitu exciti superuenere; tum demum percussis nouo terrore barbari; & Rex metu ne opprimeretur, è nauis desiliit; perq; auia & litulenta cum paucis diu errabundus deniq; in tutum euasit. at Lusitani regia nauè expugnata, in ceteras gradum illico faciunt. eam cum obstructo, vt diximus, exitu clausa tenerentur, & in angustiis confertæ atque implexæ remis, atque armamentis, nequè explicare se possent; & contra vim æstus reciprocantis frustra niterentur; naualis turba; tentato vix prælio, sequuta Regis exemplum, quæ cuique licuit, se in terram eiecit. ita, multis primo impetu cæsis, vacua pæne classe Lusitanus potitur. Et Abdala, præter spem obsidione exemptus, Malacæ ouantibus Lusitanis ingenti pœpa defertur. Ibi iussus Ninachus magistratu se abdicare; nõ tulit ignominiam, veri honoris; & solidæ virtutis ignarus. cœfestim ex aloe, & sandalis odoratis exstructo rogo, quadratum iuxta suggestum nobilibus auleis & alia pretiosa veste cõstrauit. ex eo suggesto, aurea ipse toga gemmisque præfulgens, ad circumfusam concionem de rebus ab se gestis, totoque vitæ suæ cursu disseruit: expositisque beneficiis, quæ in captiuos primum Lusitanos, tũ in Albuquerqueium ipsum difficillimo tempore contulisset, nullo suo delicto spoliari se dignitate, dolenter admodum, & acerbe conquerebatur. Tum Lusitana ingenia detestatus (adeo funestas humano pectori subdit faces ambitio) è pulpito sese in ardentem pyram furibundus iniecit: mortemque paulo post sponte affuturam, deuexa iam ætate vir antecapere, quam vel ad exiguum tempus, minus inter suos honoratus cõspici maluit. Verũ, ne Abdalæ quidem diuturna felicitas fuit. Iniquorum criminationibus in suspitione vocatus, quasi de vrbe Alodino prodenda clam ageret, per speciem consultandi, in arcem, Georgij præfedi iussu deducitur. ibi, nihil minus metuenti, diuinamque & humanam imploranti fidem, catenæ subito iniectæ. ac ne ex ipsis quidem vinculis facta dicendæ causæ potestate, paulo post in foro palam iugulatus est; quæ res propter spectatam viri æquitatem, & amabiles mores, magnã apud eas nationes Lusitanico nomini conflauit inuidiam. Inde minus iam multi Malacam institores adire: nec regia modo vectigalia in dies minui; sed etiam ciuitas annonæ caritate primum, tum etiam inopia laborare. Ob id à præfecto ad reconciliandas circa nationes missus Botellius, notæ probitatis ac prudentiæ vir, ciuitates ac regulos adeundo, virtute ac lenitate paucis diebus Malacam intermissa commercia reuocauit. In eâ legatione cum ad Siacanium dynastam Alodini vectigalem venisset, vltimum pæne salutis periculum adiit. Siquidem Alodinus pacis immemor post Maxelziz cædem factæ, Siacano cum alia, tum filiæ nuptias offerebat; modo Botellium sibi viuum, aut mortuum traderet. processissetque haud dubie fraus; ni Botellius, incolæ monitu, quem captum libertate donarat, mature insidias præcauisset. Ea expectatione delusus Alodinus, lanciaras ferme sex & triginta ad eum insequendum protinus misit. Eæ in Lusitanicos lembos nouem cum incidissent; quibus Fræciscus Mellus præerat, atrox diu præ-

lium,

Alius, & incerta victoria fuit, dũ hostes multitudine maxime freti nostros circumuenire nituntur. Sed, ad extremum, acrius instante, atque ad omnes occurrente impetus Lusitanò, impares viribus ac dimicandi peritia barbari, magno suorum amisso numero, terga vertere. Neque nostris in cœpta victoria fuit; è sociis multi, è Lusitanis triginta quinque desiderati. Huius pugne fama tranquillores in vltiore India fecit res: & Botellius, annonã leuata, rebusque ex animi sententia confectis, auro pretiosisque aliis onustus mercibus, Malacam reuertit. Neque segnius interim ad Goam Lusitana res ab Albuquerque Pratore administrabatur. Intentus omni cura constituendo & propagando Emmanuelis imperio, nullam eius rei occasionem elabi sinebat è manibus. Ante omnia, captus opportunitate Diensis emporij, legatos ad Mamudium Cambaiæ Regem cum donis misit, vt munitum de morè diuersorium Lusitanis, negotiandi causa, in eadẽ insula certis legibus exstruere sibi liceret. Neque abhorrebat à conditionibus Rex, commercij spe illectus adeo fructuosi. Cæterum Iazij, qui nihil minus, quam Lusitanos accolos cuperet, opibus artibusque discussa tota res est. Cum Idalcane præterea, & Narsingano Rege confirmata per inuitos nuntios amicitia, actumque de communibus commodis. Verum nihil tenacius in Albuquerqueij mente, quam Armuzianæ rei cura insidebat. cuius tum regni status erat eiusmodi. Post Albuquerqueij discessum, & arcem scelere nauarchorum amissam, ingens rerum perturbatio erat Armuziæ consecuta. Primum, Atar eunuchus grandi iam ætate, decesserat. Dein, Zeifadinum susceptis iam liberis regni potentem, Nordinus vrbs præfectus per Abassina mancipia veneno sustulerat: inque eius locum, præteritis filiis, suffecerat Zeifadini fratrem, nomine Torum. hunc, multis ante officiis, ac tum recenti beneficio sibi deuinctum, quo insuper magis haberet in potestate, fidis priuatim sibi ministris, ac satellitibus cinxerat. Ex iis, tres germani fratres, Mudofar, Hales, Hamedes, quod Nordinum arcto affinitatis gradu contingerent, præcipuum dignitatis, & gratiæ locum obtinebant: sed ante omnes longe eminebat is, quem è fratribus tertium posui, Hamedes: vir & manu promptus, & libidine dominandi, & solertia in rebus gerendis, Atari eunuchos per similes. Is callide conciliando sibi militum animos, & obnoxios sibi sensim in vrbem introducendo, & grauissima quæque in se vnum trahendo munia, paulatim eo potentia viriumque peruenerat, regnum vt omne suo arbitratu ageret versaretque. Quocirca & Nordinus iacere & præ illo pæne ciuili ac modestus videri; & gemebundus Torus nusquam eodem inuito commouere sese, nedum maioris momenti quippiam aggredi. Iam vero, quod ad Emmanuelem Regem pertinebat; Lusitanis quidem ducibus illac iter habentibus patebat hospitium; & Emmanueli annuum stipendium ex Albuquerqueij formula pendebatur: veruntamen ea erat conditio rerum; vt Hamedes nullo frenatus præsidio, ubi vellet, ab Lusitano Regem regnumque posset abducere: & Emmanuel, per fraudem arce deiectus, precariam quodam modo eius

insula

insulæ ditionem habere videretur. Hisce rebus probe compertis, Albuquerqueius, Torum teterrimo seruitio domesticorum eximere, & in fide ac patrocínio Emmanuelis omnino stabilire decreuit. Eares quod in primis egebat silentio, ne se Hamedes ad obsistendum instrueret; per speciem Adeni repetendi, magnis nauibus duabus & viginti, & minorum nauigiorum ingenti numero comparato, circa initium insequentis anni Goa profectus; in medio itinere cursum ab Arabia repente in Persicum sinum auertit. Armuzian vt est ventum, nauigiis confestim circundat insulam, ne quid aliunde subsidij, vel commeatus eo subuehi posset. dein missis vltro citroque nuntiis, de nouis amicitia legibus agi captum. Summa postulatorum Albuquerqueij erat; præter stipendiũ Emmanueli bona fide soluendum, vt arx, ac diuersorium Lusitanis ad urbem daretur negotiandi causa. Neque Torus abnuebat; cessit quin etiam arce protinus: cæterum, quo minus reliqua explicarentur, maxime obstabat Hamedes, continuãdæ scilicet dominationis avidus; & si alteri cedendum foret, in Ismaelem Persam, quam in Lusitanum Regem longe propensior. Ea incensum cupiditate, cum ad saniora consilia reuocãdi nulla esset spes molientem insuper insidias, Albuquerqueius immixtis per occasionem percussoribus, anteuertit e medio tollere. Hamede interempto, cætera expedita fuere; ac facile deinde omnibus de rebus communi consensu transactum est, & in arcem absoluendam cum Albuquerqueius diligenter incubuit, rum ipse quoque Torus materiam, & alia necessaria large subministravit. Dein tormenta omnia, quæ ad rebellandum animos facere possent, Armuzianis adempta, & Lusitani regni stemmata, & vexilla in turribus cum ingenti clamore & plausu publice posita. Viri ferme triginta e stirpe regia, ob regni æmulationem, à tyrannis candenti ferro occæcati, regio sumptu in vrbe alebantur. Hos quoque, Albuquerqueius, ne quid eorum causa tumultus existeret; Goam amandauit, dato Quæstoribus, & præfectis negotio, vt cuncta eis ad victum, cultumque liberaliter Emmanuelis impensa præberentur. Inter hæc, Ismael, non modo sibi de Armuziano stipendio bellum cum Emmanuele suscipiendum non existimauit; sed etiam admiratione captus rerum, quas à Lusitanis per exigua manu gestas, conseruens fama toto pæne terrarum orbe vulgauerat, legatum iungendi fœderis ac societatis, ad Albuquerqueium destinauit. is vero in gratiam tanti Regis ingenti apparatu ab Albuquerqueio exceptus. Missi ad eum deducendum, e Lusitana iuuentute præcipui. Pompæ autem ratio fuit eiusmodi. Præbant in equis, cum venaticis pantheris, Persæ rectores duo: tum equi cataphracti sex nullo sessore sequebantur: dein equites, in argenteis ferculis regalia dona, vestem magnificam varij generis, itemque natiuas & factitias primæ notæ gemmas, cum tiliarum ac tympanorum hilari pulsu gestabant. Postremo legatus ipse cum suo comitatu, Lusitanisque incedebat. is in ornatissimum solium, adstante procerum corona, ab Albuquerqueio perhonorifice acceptus; cum muneribus litteras ad Emmanuelem, & ad Albuquerqueium reddidit: expostisque mandatis, omni genere comitatus hono

A honorisque tractatus est. Ac demum redeunti, vicissim legatus ad Ismaelem adjunctus Fernandus Lemius; & missa pariter dona: affabrefactæ lorice duæ cum galea inaurata, ac thorace quam optimo. armillæ aureæ quattuor: & nobiles pyropi complures: itemque alia pretiosa ex auro gemmisque monilia: necnon e singulis Indicorum aromatum generibus aliquantum. Accessere, optatissimum Ismaeli munus: aliquot varietatis magnitudinis ænea tormenta cum Lusitanis ballistis, æreque Cyprio, & stanno ac postea magistri quoque eius fabricæ, cum peritis libratoribus missi, vt quoniam ab Turca nouæ illius terrore procella nuper acie victus fuisset; ea quoque virium parte communi hosti esset par. Dimissa legatione, & rebus ad Armuziam ordinatis, Albuquerqueius Torum hortatus est, vt Emmanuelis amicitiam cum fide coleret; certissimumque in eius maiestate præsidium suis fortunis repositum existimaret. Inde Goam classe renauigans, cum iam sexagesimum tertium annum ætatis ageret, fluente sensim aluo consumptus, ægre ad Goani portus fauces animam traxit.

B ibi, cum sese e lectulo mouere non posset; in ipsa naui per confessionem elutis animi sordibus, & sacro ad supremam, luctam oleo inunctus; Christum, cuius Cruci affixi in sinu fouebat effigiem, suauiter alloquens inter carorum manus & lachrymas exspirauit, prorsus inuidi ad laborem ac patientiam æque corporis animique vir: & cum quolibet suæ ætatis ducum, vel naualis rei sciëntia, vel expediti consilij magnitudine comparandus. Facinora duo apprimè gloriosa vasto dudum agitabat animo. alterum, vt Nili fluenta, nouo & spatij longe breuioris alueo, Abassinis adiuuantibus, in Arabicum sinum auerteret, ac totam Ægyptum Turcis redderet prorsus infructuosam. alterum, vt ab Armuzia vectos hippaginibus equites velocissimos ad trecentos, in intimum repente litus eiusdem Arabici sinus exponeret: qui, ante quam e vicinis regionibus concursus fieri posset; Mecam non amplius septendecim leucarum interuallo aduolarent; & ex inclyto apud eas gentes fano, abominanda Mahometis ossa raptim auerherent: scilicet in perpetuam

C teterrimi impostoris & hæresiarchæ ignominiam Christiano ritu publice concremanda. Talia meditantibus, iniquorum obtrectatio primum, dein mors interuenit, vt seni matura, sic rei Christianæ atque omnibus bonis acerba. Elatus est quam amplissimo funere, & comploratione tanta; vt sacerdotum Christiano ritu psallentium voces nequaquam exaudirentur. Conditus est in ædicula MARIÆ Virginis, quam Goa, capta, vt supra dictum est, ipse construxerat: ac deinde Alphonsus filius (qui Olistipone hæc ibidem scribentibus nobis octogenarius agebat animam) suis impensis auxit, ornavitque. Oræ Indicæ imperium, quæque illo imperio continentur, Albuquerqueius decedens pacata Emmanueli reliquit; & bellicam rem (vt iis locis ac moribus) egregie constitutam. Paulo ante ipsius obitum, e Lusitania cum nauibus decem Cocinum appulerat Lupus Soarius prætor ab Emmanuele designatus. is cum inisset magistratum; anno qui Albuquerqueij mortem est insequutus, renouata cum finitimis Regibus amicitia, Fernandum Petreium Andradium cum nauibus

oſto miſit in Sinas, ad inſtituendum cum ea natione commercium, & regiones è proximo cognoſcendas. Vna profeſtus etiam Thomas Petreius, Emmanuelis nomine, cum donis ac litteris legatus ad Regem Sinarum; quorum nobis mentio quando nec ſemel facta eſt iam; & ſæpius, vt videtur, in poſterum incidet; aliqua hoc loco de gentis natura, moribus, opibusque poſuiſſe, non incommodum fuerit.

Libri quinti Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEXTVS.

SINARVM regio, quam hodie Cinam vulgus appellat, vltima terrarum Aſiæ, ab Oriente, & à Meridie, alluitur Oceano quem Sericum, vel Eoum priſci dixerunt: ab Occidente Indiam vltiorem attingit: à Septentrione, cingitur Maſſagetarum, Scytharumque limitibus. Multo latius quondam imperaſſe gentem, annales ipſorum, ac litteræ, & veterum adificiorum illuſtra monumenta, & complures, in India præſertim, ab iis denominatæ nationes, haud obſcure teſtantur. Sed cum ſua ipſi mole viribusque fatigarentur (quod à Carthaginienſibus in re ſimili factum legimus) ſpõte miſſo veluti ſanguine, & caſtigata luxuria, intra hoſce fines recepere ſeſe; graui propoſito edicto, ne quis iniuſſu magiſtratum excederet. Regna ſeu prouincias vaſtæ magnitudinis, numerant quindecim cum ſua cuiusque metropoli: ad mare ſex, mediterranea reliqua. Tellus, quod maxima ex parte intra temperatę plagę terminos cõtinetur; radiosque Solis, ſuapte natura vitales puro ac patienti excipit ſinu; ſic fit, vt ſaluberrimo cælo, & purioris aurę dulcedine perfruatur; ac ſimul inclytę fertilitatis gleba, frugum omnis generis fundat copiam biſero triſeroque prouentu. Accedit ad eximiam ſoli ſæcunditatem, ſumma cultorum induſtria. Et infinita eſt multitudo, quippe

ſubole

A ſuboleſcente in dies prole, & in alienas regiones migrationibus interdicitis. Neque in tanta mortalium turba ceſſare cuiſpiam licet. non priuato dedecore tantum, & proximi cuiusque probris ac iurgiis; verum etiam publicis moribus legibusque deſidia plectitur. Itaque ruſtici homines nullam agri partem incuria ſqualere patiuntur. Saltus & colles; pinu vitiſque: campi & planities; oryza, hordeo, frumento, ceteriſque ſegetibus nitent. quamquam è vitibus more noſtro non exprimunt merum. vvas quodam condimenti genere in hyemen adſeruare mos eſt. cæterum ex herba quadam expreſſus liquor admodum ſalutaris, nomine Chia, calidus hauritur, vt apud Iaponios: cuius maxime beneficio, pituitã, grauedinem, lippitudinem neſciunt; vitamque bene longam, ſine vlllo ferme languore traducunt. oleis alicubi carent: ſed earum vice non deſunt plantæ, quæ humorem vinctui præbeant. Paſcua ſunt etiam gregibus alendis vberriſſima; & in hortis egregie cultis cū alia noſtri orbis poma, tum ſapidiffimos melopepones, ſuauiſſima & optima pruna ficulque, & medica citreaque

B variæ formę ac ſaporis, apprime generoſa mala conſpicias. Ad hæc, perſpicui fontes, & miro colorum decore odorumque fragrantia flores ac roſæ perennant. flumina vero; quę magnas quoque patiantur naues, piſcoſa & amœna, viridiſſimo riparum veſtitu, pinguibus aruis interfluunt. Quin, & ora maritima pluribus introrſum æſtuariis ad omnium rerum copiam inuehendã euehendãque, facili patet accessu. Ingentem præterea volucrum & ferarum vim, ad aucupium ac venatum, paludes, luci, ſaltusque ſuppeditant. Metalla auri, & argenti, & ferri probatiſſimi, & alia, incolæ effodiunt. Margaritas, & præcipuæ nobilitatis vaſa ſictilia, quę vulgo porcellana dicuntur; pretioſas pelles ad frigus arcendum; itemque goſſipij, lini, lanæ, bombyciſque, & ſerici fila, veſtemque omnis generis mittunt innumerabilem. Saccari, & mellis, rhabarbari, caſtore, minij, glaſtiſque tingendis veſtibus expetiti, prouentus ingens: odoramentis cum aliis abundans; tum præcipue moſco (cuius nullam apud Latinos Græcoſue ſcriptores mentionem inuenio) è feris quibuſdam, vulpecularum effigie,

C crebro verberare eneſtis, dein putrefactis. Denique, nihil aliunde, non ad victum modo cultumque, ſed ne ad delicias quidem ac voluptates requirunt. ac proinde nulla ſub Sole gens eſt; apud quam aliarum gentium opes æque conſiſtant. quippe vendentibus cuncta Sinis, nihil inuicẽ redimentibus, niſi forte in vſum rectorij cuiuſdã odorati, piper ex India. Neque erat externo commercio locus; ni Sinam infinita quædam teneret argenti cupiditas. id præferunt auro; & cum indidem effoſſum, tum è remotis regionibus illatum, auidiſſime accumulans. Iam de ædificiis, priuatiſque ac publicis operibus explicare, infinitum ſit. Vrbes præcipuæ magnitudinis celebrant ferme ducentas: inferioris autem ordinis, lóge plurimas. porro caſtella & pagi, quorum nonnulli tribus familiarum millibus incoluntur; vicique paſſim ita multi ſeſe offerunt, vt ſumma iniri vix poſſit. ſunt autem egregio ſitu plerique: ſcatent aquis, proceri circumdati ſylua; ex qua turritæ prædiuitum aratorum eminent domus. Porro, diſperſa in æſtios maxime ſecellus nobilium villa; opere in primis eleganti: vel ad opacas

R 1

amniū ripas garrulos auium concentus, & fugiētis aquæ lene murmur D
excipiunt; vel è mōtium jugis verticibusque, subiectos valliū anfractus; &
yasta maris ac terrarum spatia, longe lateque despectāt. Sed ipsarum præ-
cipue vrbium pulchritudo mira. Navigabilibus impositæ fluuiis, admo-
dum profunda & lata fossa, mœnibusque cinguntur quadrati ab imo la-
pidis, lateritiæ ad summum structuræ, lateres autem, ex eodem argille ge-
nere quo porcellana vasa, confecti, & calce optima interliti, in eam duri-
tiem ac firmitatem breui tempore coalescunt, vt ferramētis postmodum
labefactari vix possint, crassitudo mœniū, quattuor, & alicubi sex capit
homines; additis ad prospectum pergulis, ac mœnians, & occultis ambu-
lationibus, qua præfecti oblectationis causa perierent: pomœrium, intra
extraque, libero ad circuitum spatio, senis in ordinem equitibus patet. Ad
obliquos autem icus, modico intervallo, turres & propugnacula promi-
nent, artificiosis connecta fastigiis, & podiis elegantibus adornata. Ex iis
mœnibus cum quædā ante bis mille annos constat extructa; nullā tamē
in eis rimā, aut sinū, aut labē aspicias. adeo seuerè acriterque facta tecta E
ab regis curatoribus exiguntur. Urbis vero totius, ea fermè dimensio est.
Latissimæ viæ duæ se interfecantes, perpetuo tractu qui lustrari oculis
possit, præcipuas quattuor portas aperiant, præferratas, ornatu magni-
fico, adituque ad aspectum præclaro. Ab hisce rectis viis, aliæ dein
aliæque transuersæ, priuata & publica ædificia, vicosque distinguunt.
Et ab vtroque latere viarum, excurrunt porticus, quæ commeantem
plebem, & fabrum atque institorum apothecas ac tabernas, à tempe-
statum iniuria vindicent. iam vero, è lapide trifores vt plurimum, &
quidem summo artificio perfecti cum inscriptionibus fornices passim
visuntur. quæ monumenta, magistratū abeuntes, regij præfecti relin-
quunt. magistratibus autem ipsis, celeberrimo loco stant ampla & ope-
rosa prætoria, cultissimis hortis, capacibus piscinis, fontibusque pellu-
cidis, & variis aquarum deriuationibus ad omnem animi remissionem
instructa. Nec desunt auiaria, & ferarum septa, & operis topiarij tonsi-
les syluæ, lucique densissimi, & distincta floribus prata: vt singulæ præ-
fectorum domus oppidi propemodum instar obtineant. Priuatorum
ædes circa maritimam oram humiles, mediterraneis vero locis, multipli-
ci contignatione rolluntur, vel pictura decoratæ, vel opere albario can-
doris eximij. A primo ingressu panditur atrium, armariis circumqua-
que dispositis: in quibus inanium Deorum statuæ collocantur. accedunt
lacus pleni piscium, ac pensiles horti. materia in ædificationes
vruntur mire leuigata, & certo lenocinij genere in auri colorem ac splen-
dorem adducta. Pari lauore tegulum est, calce spissatum atque commis-
sum ad pluias arcendas: durantque seculis tecta talia, extremis imbricibus
è marmorato pereleganter elaboratis. ad singulas vero ianuas, viridi
opacitate arbores ad lineā directæ consurgunt: quarū gratissimo aspectu,
quasi pabulo quodam, oculorum acies quamlibet fatigata reficitur. Por-
ro vrbes, præterquā quod magnis, vt dicitur, fluminibus pleræque alluuntur,
sunt etiam quæ, ad subuectionis euectionisque commoditatem, canales
nauium

A nauium capaces introrsum admittant. quales multis locis apud Belgas,
& alicubi etiam in Italia cernimus; marginatis vtrinque semitis ad terre-
stre iter adstructis, lapidei quoque pontes egregie facti, nō ad oppida so-
lum, sed etiam in agris plurimi. quæ flumina propter altitudinem pilas
arcusque reiciunt; ea, confertis & contabulatis nauibus pro ponte iun-
guntur. sin ex imbri vehementius intumuerint; solutis interim ordinibus,
viatorem, gratuita cymbæ, Regis impensa transmittunt. iam, voragini-
bus, & hiatibus terræ, & stagnantibus aquis, quæque alia ad iter impedi-
mento sunt, publice occurritur. quin etiam, asperissimis locis ad montium
latera excisis cautibus, viæ patefcunt, ea molitione sumptuque, vt Roma-
nam in eo genere magnificentiam non requiras. Tempia etiam cum tur-
ribus, culminibusque spectantur (licet alioqui Deos contemnant Sinæ)
pulcherrima, & maxima. Trans pomœrium dein, præfertim ad mare, sub-
urbia, eodem ornatu, & laxitate viarum, aduenas ferme ac negotiatores
frequentissimis diuersoriis, & cauponis accipiunt; in quibus, præter deli-
catas de gentis more potiones; omnium etiam generum cocti, crudique
B prostant cibi, & exquisita cupedia. Sunt autem Sinarum populi (quem-
admodum eiusdem plagæ alij) prout ad Septentrionem, vel ad Meridiem
vergunt; magis aut minus æneo colore, vel cādido: simis naribus, exiguis
admodum ocellis, rara barba, longis crinibus, quos accurate comptos, &
in verticem coactos illaqueant, & oblongum ex argento clauum in la-
queum inferunt. neque tamen vna est omnibus capillamenti ratio. quip-
pe, calibes, comam à fronte discriminant; mariti, confundunt; atque hæc
præcipue nota, ordinem vtrumque distinguit. Primarij, ac diuites, quique
militiam exercent; versicolore serico; plebeij ac pauperes, lino, seu gossio-
pio tegunt corpora. nam apud Sinas lana, cum maxime suppetat, minime
textitur. Sagis ad veterem Hispaniæ cōsuetudinem vtuntur, media sui par-
te crispis ac rugosis; cæterum fusa & explicata lacinia, & laxis manicis:
ipsum vero sagum, ab læua parte confibulant. Accedit talaris tunica, quā
qui è regia sunt stirpe, vel superiore aliquo magistratu funguntur, circa
C baltheum maxime; cæteri limbo tenus acupingunt. Caput operiunt præ-
celso ac rotundo pileo, è tenuissimis virgulis atro filo prætextis. Caligas
induunt affabre factas, & elegantes cothurnos, aut calceos bombycino
obstragulo perpolitos. Vestimenta per hyemem pretiosis murium Scy-
thicorum pellibus, quas vulgo martas, vel sabellinas vocamus, calore ad-
modum suaui, & ventis impenetrabili densitate suffulciūt; iisdemque se-
paratim pellibus circumfovent colla. Molestias flatuum, munitis egregie
fenestris, ac specularibus prohibent. Per æstatem vero, ad reliqua reme-
dia caloribus leniēdis, illud etiam accedit. Subterraneos idoneo loco ef-
fodiunt specus inde cōceptam auram, intensiore aut remissiore, prout
libuerit, per omnes ædium partes admirabili machinatione dispensant.
Mulieres, circa curam capitis multæ sunt. crines diu pexos concinnatos,
que in summo circumligāt, vitta, gemmis aureque distincta. reliqui cor-
poris ornatus, minime lasciuus. Præcipuam decoris ac formæ laudem, in
pedum breuitate & exilitate constituunt: atque ob id ipsum, tenellos ab

infantia fasciis perquam arcte cōstringunt. Magnus apud nobiles matro-
 nas honos pudicitia: raro visuntur: nec in publicum prodeunt, nisi gesta-
 toria sella, prætentis ex omni parte velis, & occulta speculationis causa,
 reticularis ex ebore fenestellis ad latera appositis. succollant serui, magna
 vndique stipante familia. Deprehesum adulterium æque viri ac fœminæ,
 capite luitur. Ad nuptias, dotem non viro fœmina, sed vir fœminæ defert.
 Singulæ vxores in matris familias numerantur loco: pellices procul à con-
 spectu variis locis aluntur. Prostitutis ac meretricibus (ea fere mancipia
 sunt) proprium ac separatim in suburbiis domiciliū est. Annum è lunari-
 bus periculis duodecim ita cōficiunt, vt tertio quoque anno ad duodecim
 vnam addant. Principium, à Martij mensis nouilunio auspicantur. Eum
 diem publica hilaritate, natalem quisque suum priuata gratulatione con-
 celebrant. munera sibi & sportulas inuicem mittunt. apparatus deinde
 epulis, noctu præsertim, exquisitissimi interponuntur ludi. Comœdias,
 ac tragœdias exhibent sumptuosas, vel fabulis in præsens à poeta confi-
 ctis, vel actionibus è veteri historia repetitis. petorista, aretalogi, præsti-
 giatores, mimi non desunt. parietes fornicesque viridi fronde, micatibus
 rosis, & pretioso peristromate vestiuntur. fragrant odoramentis ac flori-
 bus viæ. accensis funalibus ac laternis, arbores, pergulæ, fenestre collucēt:
 neruorum pulsus; tibiarum vocumque concentu omnia personant. Con-
 uuiorum autem ratio est talis. Inuitantur multi. propria singulis mensa,
 aut summum binis, apponitur ex ligno ad instar ebeni splendidissimæ,
 variis syluestrium maxime rerum figuris, ac certis linearū ductibus (quo
 in genere Sinæ admodum excellunt) capreolatim ex argento, vel auro di-
 scurrentibus. Ea pictura nitorque pro mappa est. serica frontalia dein ad
 humum vsque dependent. Conuiuē fucatis confident cathedris, præmol-
 li, vt apud nos, culcitra ad gratiorem quietem obductis. Inde elegantissi-
 mi primum canistri fertis redimiti, onusti baccis pomifue, toto margine
 disponuntur. Intra id veluti septum, admirabili structura cæteræ exurgūt
 dapes. cumque sagina omnis generis, ferina æque ac domestica, & pilci-
 bus, ostreisque, & cunctis ferme illecebris, & condimentis abundant; suil-
 la tamen præcipue caro summorū pariter & infimorum expetitur mens-
 is: neque ex alio vllō animali copiosior ganæa. Cibos digitis atrectare (vt
 sunt vulgo munditiarum diligentissimi) rusticitatis putant. bracteatis pa-
 xillis, vel argenteis aureisue fuscinulis, concisa minutim frustra in os infe-
 runt. Exiguus poculis crebro hauustu sedant sitim: & magno cum honore
 verborum mutuo sibi propinant. Miro interim silentio atque ordine lan-
 ces ab attrientibus inferuntur: & in singula fercula mensæ instrumentum
 omne mutatur. Hæc separatim viri. ac matronæ item seorsum (quæ mari-
 torum zelotypia est) eodem apparatu in penetralibus conuiuantur. Salu-
 tandi ritus, inter plebeios, eiusmodi: læuam in pugnum compressam ob-
 tegunt dextra. ambas dein pectori sapius admouent, & simul, accommo-
 dato ad gestum sermone demonstrant, amicum sibi conditum hære in
 medullis. At primores, brachiis arcuatim extensis, ac digitis vtriusque
 manus inplexis, identidem sese ad terram vsque submitunt: certantque
 verborum

A verborum officiis inter se, vter posterior, alterius honoris causa quiescat.
 Opificum ac sellulariorum, ingens vbique numerus; & certus ordini cui-
 que vicus est. sculpendi ac pingēdi artem, itemque plasticen, toreuticen,
 encausticen, necnon fabricas, ærariam, ferrariam, cæterasque metallicas,
 ac materiarias egregie callent. neque ad cōflandos ignes (quod vel in pri-
 mis mirere) cuiusquā egent opera. quippe, certa ratione ita libratis tubu-
 lis quibusdam, atque ad caminum aptatis, vt acceptam è cauernis auram
 perpetuo reddant. mechanica quælibet, vel ibidem excogitata, vel ex aliis
 terris inuecta, celerrime arripiunt. Ænea tormenta cōflare; litteras imagi-
 nesque subiectis prælo typis excudere (quibus cōmentis Europa recentibus
 adeo gloriatur) vetustissimo in vsu apud Sinas esse, cōpertū est. Acce-
 dit ad artificium tormetorum, quod ex iis quædam solutilia faciunt; per-
 que partes imposita baiulis, aut iumentis, quocumque opus est, sine vexa-
 tione circumferunt. Ad scribendum autem, arctas & oblongas adhibent
 è læui admodum ac tenui papyro pagellas. neque versus ab læua ad dex-
 tram, vt Græci; neque ab dextra ad læuā, vt Hebræi; sed ad imum ab sum-
 mo perducunt. cuius generis impressum volumen, atque inde transmis-
 sum, Romē in Vaticano, itemque in Laurétiana Philippi Regis bibliotheca
 videre me memini. Litteris vtuntur velut Ægyptiis, quas hieroglyphicas
 Græci dixerunt. Eæ singulæ singulis nominibus seruiūt, atque etiam in-
 tegras interdum sensibus. Ita fit, vt cum Sinæ, varia lingua, quippe tam
 multis regionibus tamque disiunctis, vtantur; tamen, quæ litteris consi-
 gnata sunt, peræque omnes intelligant. Præter suum cuiusque nationis
 atque provinciæ, certus insuper & communis eruditorum est sermo. La-
 tinæ apud nos linguæ respondet. vulgo Mandarinum appellant. hoc au-
 lici, scribæ, iurisperiti, iudices, magistratus vtuntur: huic impensa
 cura dant operam. Qui per plateas erret otiosus, vt supra docuimus, vel
 manum supplex ad stipem porrigat, ferme est nemo. Mancis, vel aliqua
 parte corporis debiles, vel morbo impliciti grauiore, quam vt sibi pa-
 rare victum vllō modo possint; cognatis affinibusve alendi attribuuntur
 à magistratu. sin propinqui desint; vel propter inopiam alendo non
 sint; causa probe cognita, ne quid subsit fraudis, in regia valetudinaria
 deportantur. Luminibus capti, si premat egestas, pistrino ac molæ; man-
 ci, aut quoquo modo mutili, dum suppetunt vires, aliis alij ministeriis af-
 figuntur. Denique nullus inertia, vel ignauia locus est. Itinerum spatia,
 hoc pacto distinguunt. Minimam omnium mensuram patrio nomine
 vocant Li. hæc, interualli continet quantum æqua planitie, die puro ac
 sereno, vox humana percurrit. Li decem, vnum explent Pu, quod Hispani-
 ensi ferme leucæ respōdet; siquidem Pu dena, diei vnus iter efficiunt,
 quod vulgo ychan appellant. Peregrinationibus autem, nō iumenta mo-
 do, sed etiā varij generis cista, lecticæ, pilenta deseruiunt: accedunt rhedæ
 ac vehicula partim equis iuncta; partim etiā, vbi camporum æquora pa-
 tiuntur, velis euntia. Nec vero minus perite, ac scienter aurigæ quam
 nautæ, & gubernacula moderantur, & varia velorum inflexione, prolato
 vel reducto, prout opus est, pede, vêtos excipiunt. Pretia rerum (vt quōdā
 in Latio)

in Latio) non moneta nummisue; sed, ne locus adulterio pateat, concisi D maxime argenti pondere metiuntur: atque in id ipsum, forficis, & habile trutinam ligneolæ inclusam thecæ, in sinu circumferunt. ad maiora vero pondera, cum lancibus libram, publice probatam, ob signatamque habent domi. teruntios duntaxat ex ære publica forma percutiunt. gestantque pertusos in linea, suppleendis argenti pretiis. vel etiam ad quisquilias coemendas. Nihil quod vlli vsui possit esse, perire per incuriam sinunt. excrementa sordisque ad stercorendū agrum; vilissima scruta, in chartarias officinas; ipsa denique canū ossa, in cælaturā & sculptilia cōferunt. Fœneratores, utpote reipublice noxij, cū aliis pœnis, tum pecunia mulctantur in fœnore deprehensa. debilibus tantū aut cæcis ex infima plebe, ad sustentandam inopiā, aliquid vsuræ nomine exegisse impune est. Suarū quisque mercium institor, descriptum indicem; pharmacopolæ etiā singulorum simplicium quæ appellant, specimen ipsum. coguntur pro tabernæ foribus habere propositum. Ea sæpe ab ædilibus inspiciuntur: neque componendi, miscendive, nisi præsens necessitas vrgeat; neque composita diu- E tius adseruandi, cuiquam omnino ius est. Vocales & gesticulatorias aues enutriunt impensa cura, venduntque, præter naturales colores, vario etiā vestitu ornatuque distinctas. Iam, naualium copia, ac totius rei maritimæ apparatus, pæne incredibilis: adeo large, materiam & omne instrumentū, cædua syluæ, & ferri optimi venæ, & lini gossipiique frequentissimæ texturæ suppeditant. Maximas naues, vento duntaxat mobiles (quarū supra meminimus) vulgo iuncos appellat. ex iis partim ad bellum paratur. eminentibus ad proram puppimque castellis: partim depressiores, ad mercaturam & onera. Sunt quas Lanteas, quas Bancones vocant: illæ, sex remis ingentibus; hæc tribus tantum, quaterno vel senio in scalmum remige ad vtrunque latus instructæ. Logis etiam, triremium instar, vtuntur; sed sine rostro; & ad amnes, ac vada sulcanda plano alueo fabricatis. Aliæ conspiciuntur, maxime peragrandis animi causa littoribus, auro & argento cælata puppi, cubiculis, reticulatis fenestris, porticibus, pēsilibus hortis pæne in maris contumeliā exornatæ. Ad summā, variæ magnitudinis ac for- F mæ nauium tāta copia est; vt præfecti oræ maritimæ, si quid vrgeat subitæ rei, militares iuncos à quingentis ad mille cōtrahere momento dicantur. Neque vllō tēpore anni defunt classes, ad tuenda & purganda piratis maria pluribus locis paratæ. Hæc, magno totius regni bono, mercatoribus, & nauiculariis omnium nationum præstare conantur non modo tuta, sed etiam secura commercia. Carinas oblinunt certo bituminis genere mire fideli cum ad explendas rimas, tum ad teredinem & noxia lignis animalia prohibenda. Purgandæ vero naui, pluribus confertam vasculis antliā, ad latera introrsum applicat eo artificio; vt vnus quilibet sedens, alterno pedum ac perleui motu, paucis horis quantamlibet sentinam exhauriat. Nauigiorum fluuiialium incredibilis copia. quippe, in iis magna pars hominum cum coniugibus, & liberis degunt: è quibus alij vecturam exercent; alij pro cauponibus & institoribus, in perpetua statione sunt: nec solum in cibos, verum etiam in cultū, ac vestitum, ipsaque delicias habent cuncta

A cuncta venalia; vt in ipso itinere ac fluuiis, urbana commoda & copiam non requiras. Sunt qui intra eas naues, altilium, atque anatum præferunt, ingentes alant turmas: & facillima est. soboles; propterea quod ex ouis, non matris incubitu, sed leni tepore ex ignibus temperatis adhibito, quotquot visum est pullos excludūt. Noctu, animates eas intra septa nauium cohibent; mane vt diluxit, in cāpos oryzae feraces emittunt. ibi, non paruo agricolarum compendio, noxias frugibus herbas, mira quadā aueritate depastæ, sub noctem ad cymbali, seu tympani pulsum, in suas quæque cohortes ac receptacula redeunt. Minutæ vero cymbæ, non fluuiatilem modo, sed ne marinum quidem saporis egregij piscem interioribus incolis deesse patiuntur. Verno tempore anni, tumescentibus imbre ac niue fluminibus, cum ad ipsas maxime fauces fœtificandi causa æquorei greges ex alto succedunt; cōfestim è vicinis regionibus haud ignara proventus magna hominū multitudo cū retibus & verriculis aduolat. ingens captura nullo negotio fit, inde amnici nauarū à maritimis quam optimos E pisces vili coemptos pretio, & vimineis cōditos corbibus, peructa charta ad continendum liquorem intectis; mutata subinde aqua, & pabulo iniecto, quamuis intima in loca incolumes vehunt. ibi ex angustiis in ampla transfusi viuaria, & latas vrbium fossas, ad lautiora conuiuia popinasque toto anno sufficiunt. Capiendi autem, cum aliæ sunt artes; tum illa vel in primis iucunda. Prægrandes, ac domesticos habent coruos, eiusmodi prædæ assuetos. horum colla nodo ita laxo constringunt; vt nequaquā interclusa respiratione, cibos tamen transmittere, ac deglutire non valeāt. ita è caueis dimissi; admirabili solertia sese in aquas immergūt: pisciculos minutos ore conceptos, maiores autem rostro apprehensos, domum, vnde abiire, identidem referunt; quoad solutis omnino faucibus, ad satietatem ipsi quoque pascantur. Ea magistratuum oblectamenta præcipua. Rei literariæ magna pars hominum vacat. Medicas artes, & physica, & astronomica attingunt pauci: iura legesque habent ante annos bis mille scripta, neque vnquam (vt ferunt) exinde mutata. his vero, quod ferme ad honores ac magistratus aditum patefaciant, plerique certatim insudant: deque politicis rebus, regnorumque administratione & quarūt ipsi inter se, & vbi licet, è peregrinis auide sciscitantur. Gymnasia cū egregijs doctoribus ferme oppidatim ample, & copiose sustentat Rex. in ea gymnasia è ludo litterario primisque rudimentis pueri & adolescentes leguntur. studiorum præfecti, quos cessatores, vel tardos animaduertent; obiurgant primum: dein plagis afficiunt: ad extremū ignominia notatos expellunt. ceteros, pro cuiusque profectu ac diligentia, tollunt laudibus. Ad hæc, regij censores tertio quoque anno gymnasia publice recognoscunt. ab iis, ingenij & doctrinæ hoc fere modo specimen sumitur. celeberrimis in regni cuiusque gymnasiis, ad eā ipsam rem, mēsis & subselliis instructa visuntur ampla & spatiosa cōclauia. In ea ex aliis prouinciis (ne quid gratiæ detur) euocati adolescentes, prætentato sinu ne quem secum inferant librum; mane cum pugillaribus includuntur. ibi à censoribus theses de repub. & regno, itemque de priuatorum controuersis, ponuntur ex tempore. in

eam sententiam, clausis ostiis, adhibitisque custodibus, pro sua quisque D copia & facultate scribunt eo intentiore studio, quod in eiusmodi certamine non dignitas modo, sed etiam res vniuscuiusque disceptat. sub noctem, apertis foribus, pensa exiguntur, adscriptis auctorum nomine, origine, & patria dein dimissa iuuentute; censores per otium ea scripta perpendunt: & ex vniuerso numero tria primum millia; rursus ex hisce, trecenta; postremo ex trecentis, nonaginta quam optima seligunt. atque is demum habetur sapientiæ flos; neque ultra subcernitur. quippe, totidem iuris peritos, ad supplementum, in singula regna describi solenne est. Post hæc, edicitur dies, quo die victorū nomina voce præconis pronuntianda sunt. Fit denuo ex omni parte concursus. qui palmā tulere, ij cum exquisito verborum honore magistrī appellatur: atque is dies magna conuiuiorum ac ludorum pompa & celebritate peragitur. Noui magistrī, phalaratis in equis, ingenti omnium ordinū studio & comitatu, per urbem incedunt. dein missos in regiā, referri Rex iubet in Loytias; quo maxime titulo nobilitas vniuersa censeretur: & annum singulis honorarium ad eam personam tuendam attribuit. ac tum denique inter se amplexantur, eiusque collegij necessitudinem per sanctam existimant. Porro, ex Loytiarum corpore iudices, & consiliarios, & magistratus creari mos est. neque per ambitionem, aut corruptelas, nullo sui dato in imis documento, raptim ad summa transiliunt: sed in inferioribus probati spectatique, gradatim ad superiora conscendunt. Magistratum minorū ingens vbiq̄ue numerus. maiores in vnaquaque metropoli, cum amplissima potestate quinque: neque ij indigenæ, quo magis inter ignotos, odio & amore vacui, rectam in administrando rationē sequantur. Inter hosce, omnium cōsensu, primum dignitatis & imperij locum obtinet Tutan. is, quasi vicario Regis muneris, vniuersæ prouinciæ præpositus est; ac dignitatis causa, proprio ac separato à reliquis præfectis habitat loco. ad hūc grauissima quæque & maxima referuntur, pleraque decedit ipse, ac de toto rerum statu subinde Regem per litteras edocet. Proximus huic honore habetur Ponchasius, penes quem vestigalium & fisci regij est cura. is cum ingenti scribarū & custodum copia, tuetur ærarium; rationes & codices recognoscit; annua stipendia, salaria, mercedesque distribuit. Sequitur Anchasius, qui cū cōsilio delectorum virorum, non de civilibus modo controuersis ac litibus iudicat; sed etiā rei capitalis quæstiones exercet: atque ad hoc tribunal toto eo regno in causis grauioribus prouocatio est. Porro Aitā rem bellicā administrat, conscribit exercitus, cōparat classes; ac præcipue in id excubat, ne peregrini in vrbes ac mediterranea sensim irrepāt. Aitani subest postremus omnium Luitisius, vir, militaris item rei peritus, qui ad Aitanis arbitriū, prout opus est, varias in expeditiones cū exercitu proficiscitur. Sunt qui præfectorum alia quædā tradant nomina, & plura: sed vtique magna omnium species: mira maiestas, ac singulis, excepto Luitisio, à cōsilio sunt viri decem lectissimi, verum impari dignitate. superioris ordinis quini ab dextra sedent, quod apud Sinas honori ducitur: aureo baltheo, & (qui regius est color) croceo galero: inferioris classis ab læua totidem, cingulo

A cingulo argenteoque, & cæruleo galero distincti. Si præsidem in prouincia moti contigerit; antiquissimus è consiliariis in locum defuncti succedit. Ex eodem numero, ad obeundam, ac lastrandam Regis iussu prouinciā, legati mittuntur. Cæterum cuncti peræque præsides & consiliarij, regium insigne gestant ad pectus humerosque; serpentem ex auro textili. Neque minoribus præfectis, aliisve, magistro custodiarū excepto, quemquam è superioribus hisce nisi de genu alloqui, aut cōpellare fas est. Eūtib; in prouinciam, præter vestimenta, & famulos aliquot; nihil omnino vel ad iter, vel ad hospitium, vel ad ceteros vitæ vsus parandum. in singulis oppidis regij sunt parochi. ab iis cuique pro dignitate cuncta benigne præbentur. quod si priuatis amicorum hospitiiis vtī malint; pro cibariis numerantur pecuniæ. Ineuntibus magistratum, obuiam primū sub signis peditū cohortes, & equitū turma; tum reliqui ordines. cum insigni pompa; & vario symphonix cantu procedunt: ea frequentia per vicos vrbs, magnifico peristromate ornatos, non sine honore florum odorumque, **B** nouus præfectus in prætorij usque deducitur. Præsto sunt regij famuli & curatores, qui sine vlla ipsius molestia cibos, instrumentū, & suppellectilem ex maiestate suppedient. intra easdem ædes propriis conclauibus ac cœnationibus, affectæ, scribæ, accensi, lictores, & forense ministeriū omne alitur vnius Regis impensa: quo plures omnium actionum & vitæ quotidianæ arbitros ac testes habere se magistratus intelligat. Iura autem, hoc fere pacto redduntur. à primo mane ad vespërā, paucis horis ad meridianum intermissis, præcelso in tribunali cōsident prætor. cingūt latera iudices. cohors ad imperium parata circumstat. qui ad ius petendum accedunt, intromissi ab ianitoribus, procumbunt illico, & vel eminus ipsi, quid velint, elata voce pronuntiant; vel supplicem libellum recitandum propalam offerunt scribis. Prætor; agitata re, de consilij sententia respondet, ipsumque responsum litteris consignatū à scriba, ipse dein rubricato pigmento sua manu cōfirmat. Ex aperto administratur omnia. solitudo, & secreta colloquia, & arcani susurri vetātur, quo minor flagitiis & fraudibus, **C** quæ oderunt lucē, aditus sit. Capitalis noxæ reos, identidem comperēdiant; nec nisi lente quæsitā, & ad liquidū cognita causa, condēnant. itaque oppido pauci in tanta hominū multitudine carnificis manu finiūt vitam. Cæterum interea, vincti, quam diligentissime adseruantur loco amplo, instar oppidi, celsis admodum parietibus circūsepto; eodemque rerū venalium copia, tabernis, & opificiis, nequid extra petendū sit, ad omnes vitæ vsus instructo. carceri, cum magno vigilum numero præest non leui auctoritate vir. is per se, perque suos, custodiarū seriem quotidie recognoscit: & quā intentissima excubat cura, ne cui, delinitis pretio ministris, vel perfosso pariete, suspensivæ alicunde funibus, aut alia quapiam ratione effugium pateat. Fori vero ipsius, & prætorix turbæ seuera admodum disciplina. graui malo, erratum, atque adeo murmur omne compefcitur. qui deliquere, iis, quo conspectior ignominia sit, vexillum. quoddam in manus datur. cum eo vexillo, ad conuentum usque dimissum, genibus nixi persistunt; ac demum ad Prætoris arbitrium verberibus acerbe mul-

stantur. ac multos passim videas (neque id propter aduetudinem probro est) vibicibus liuida, & medicamentis oblita facie. Porro praefectis, cum in publicum prodeunt, multo cum satellitio, gregibusque clientum & amicorum, sella, uti dicebamus, magnifica gestari mos est: & quidem defixis in vno obtutu oculis (quo in genere à prima aetate exercentur) actoto vultu ad seueritatem tristitiamque composito. Frænati sequuntur equi; variae umbellae circumstant: lictorum anteit manus: quorum, hi regia vexilla; arundines illi rostas ad verbera; alij clauas argenteas ferunt: alij, pendente ex humeris tabella gypsata cum sericis floccis, inscriptum magistratus imperium ac potestatem ostentant. Hi omnes, in ordinem bini, magnis clamoribus submouent plebem, quae vel in domos festina se proripit, vel etiam honoris causa vias euerrit. in transitu vero, mirum silentium; non modo interpellare praefectum, sed ne contra quidem intueri fas est. Rem militare, non tam audacia vel firmitate, quam numero, & machinis, & egregia in primis disciplina sustentant. Praeter extraordinarias copias, quae variis locis, vbi res postulat, comparantur; in singulis vrbibus, firma ac certa praesidia sunt. pro muris aguntur excubiae, quas identidem obit circitorumque valida stationes ad portas. earum fores, praeter alia repagula serasque, impresso chartae, & commissuris agglutinato signo, quotidie muniunt: nec nisi eodem à ministris inspecto ac probe agnito, aperire concessum est. Ad limites regni, crebrae & minutae visuntur arces. qua vero Scythae contigui sunt, insanæ substructionis murus inducentas amplius excurrit leucas, quantum inter duos admirandae altitudinis montes interuallum est. Ea regionis claustra firmissima. Vbi ex illa parte increbuit belli rumor; confestim à custodibus dato signo, è vicinis castellis & oppidis concursus ad munimenta fit; quoad ab Rege duces iusto cum exercitu superueniant. Equites, elegantissimo ornatu armatuque praerium ineunt, quaternis ex ephippio pendentibus gladiis, quorum simul duobus perquam scienter vtuntur. pedites item egregie armati pugnam capeunt. largum unicuique stipendium optima fide persoluitur. spectatae virtuti certus ab imperatore honos: contra, ignaviae perfidiaeque supplicium. Qui ad militiam adscripti non sunt; iis arma priuatim nulla: quae maxime res ab intestinis tumultibus otium praestat. Atque ut ceteri magistratus, quo magis caste rempub. administrent, serantque incorruptam in iudicando sententiam; è longinquis petuntur locis: ita, ordinum ductores ac militares praefecti, ea de causa leguntur indidem, ut eos ipsa met caritas liberorum & coniugum, ad subeunda belli pericula, & acius pro aris ac focis dimicandum accendat. Porro, hisce tot praefectis, iudicibus, populisque, cum regio nomine ac potestate vnus praest vir, necis ac vitae omnium dominus. huius, vel è stipatorum & apparitorum frequentia, vel ex adium admirabili ornatu & laxitate; vel ex ipso genere domesticae disciplinae; veneranda maiestas. Octo habet à consiliis, è toto Loytariu ordine lectos viros: is ab Rege secundus dignitatis est gradus; summumque totius gentis oraculum. sexaginta circiter alit uxores: foeminae tantum, vel eunuchi ministrant. ipse, nisi mutandae sedis causa, vel cum ad

bella

A bella procedit; fere nunquam excedere solet è regia. De omni statu prouinciarum, & praefectorum actis, certior assidue fit; veredariis seu cursoribus ita distributis; ut in singulos menses ex qualibet prouincia litterae in regiam perferantur. ij, per equos paribus ferme interuallis in via dispositos, celesterrime peruolant; suumque in singulas positiones aduetum, quo recentes equi, seu ad flumina traicienda naues illico expediatur; vel tintinnabulis perargutis è belluae ceruice pendentibus; vel etiam, ut apud nos, cornu saepius inflato praenuntiant. Super haec, statis ipse temporibus idoneos viros ad cuncta coram inspicienda, per omnes regni partes cum ampla potestate dimittit. quin etiam, extra ordinem certos è suorum fidelium numero in eam ipsam rem destinare consuevit, sacramento priuatim adactos muneris cum cura & cum fide fungendi. id ut quam occultissime fiat; multa Rex habet apud se diplomata, suo notata chirographo & signo; nominibus tantum speculatoris, & locorum, & personarum, ne quid emanet, consulto suppressis. Inde, vbi tempus est, clam accepto diploma

B te inspector idem & censor, quam Rex iusserit verbo prouinciam, tanquam vnus de populo circuit; praefectisque, ac praetoribus, inter publicae rei administrationem, ac praesertim inter dicendum ius, dissimulanter assistit. Vbi quae voluit, probe cognouit; tum demum adit consilium; & prolato repente diplomate; mira omnium veneratione summus totius consilij iudex & arbiter in solio collocatur. Inde, prout exigit res, alios ornat laudibus, atque ad altiores extollit gradus; alios, nulla cuiusquam reuerfatione, vel in ordinem cogit, vel etiam suppliciis grauioribus afficit. Arque eo praecipue metu magistratus ac iudices in officio continentur. In singulis prouinciis aurea tabula velata inscripto Regis nomine custoditur. Eam tabulam singulis nouiluniis velo reducto, Loytiae, & praefecti omnes honoris causa inuisunt, & aequae ac Regem ipsum adorant. Demortuo Regi, è filiis maximus natus; si desint liberi (quod in tanta vxorum turba perrarum est) proximus è regia stirpe succedit. ceteri, ne quid eorum causa tumultus existat, remotis inde palatiis ad instar oppidorum incredibili magnificentia, regio cultu apparatusque, in libera custodia detinentur; proposita capitis poena, si extra eos fines iniussu pedem extulerint. Legatos Regum, qui vel amicitiam expetunt, vel a quo iam ante foedere iuncti sunt, missa obuia nobilitate Rex comiter accipit: ac legatione peracta, Loytias appellatos honoris causa, cum amplis muneribus domum remittit. Iam de thesauris, & coaceruatis auri & argenti laminis, admiranda narrantur, nec desunt qui ad nostra monetae supputationem; aureorum annua millies ferme ac ducenties centena millia Regem capere pro certo perhibeant: quantum vix moriens Imperator Vespasianus; & quidem pecunie diligentissimus, in arario Romano reliquit. Ingens omnino summa: & in cuius contemplatione haud immerito laboreret fides. veruntamen factis constat, in vno Cantonis emporio, quod aliis eius plagae multis & celeberrime, & diuitis inferius est; ex annonae salariae vectigali, centum circiter & octoginta millia coronatorum; & in mediocri quodam oppido eiusdem ora Cantoniae, è decimis oryzae duntaxat, amplius centum millia

percipi. vt minime dubitandum sit, quin ad fiscum perueniant immanes D
pecuniarum acerui quotannis: imperij magnitudinem, frequentiam popu-
lorum, exactiones capitū & ostiorum, portoria mercium, frugum om-
nium decimas, fructus metallorum, & cætera vestigalia reputātibus. Ac-
cedit non mediocri ad summam opulentiam momenti res: quod more
Turcico & sectæ Mahometanæ totius, in ditione finibusque Sinarum, tri-
buta & stipendia, præter vnum Regem, nemo prorsus omnium imperat.
nulli, vt apud nos, Comites, nulli Duces, Marchiones, Barones, vel dyna-
stæ censentur. Magistratus ac præfecturas, non tam in beneficij aut præ-
mij, quam in laboris ac muneris loco tribuit Rex: neque splendida hono-
rum vocabula, & opimi reditus, hæredē sæpe degenerē sequuntur. suas sibi
quisque diuitias ac dignitatem, studio ac diligētia parat: nec virorum for-
tium & vigilantium loca, per nobilitatis fucum, ignauia & segnitie oc-
cupat. Hæc ferme Sinarum bona laudesque: quas tamen easdem grauior-
ibus malis vitiisque superari nō dubium est. Religionis, quæ iustitiæ pri-
ma & præcipua pars est, cura genti postrema. Sacrificulis (quos patrio ser-
mone vocant Hoxiones) exiguus admodum honos. templa vulgo, adeunt
consuetudinē magis & instituto quodam, quam quod mortalia curari ab
Diis; vel humanis dictis, factis, cogitatis interessē cælesti numen existi-
ment. Sane Euangelium accepisse olim ab Apostolo Thomā creduntur, vt
supra dictum est: & imago testatur id ipsum proceræ mulieris, puerulum
in sinu fouentis, cui ardentes hodieque lychnucos more nostro suspēdūt.
Sed nec Apostoli vlla iam ibi mentio: & cuiusnam ea sit effigies, prorsus
ignorant. adeo, vel ipsa regionum longinquitate, vel diuturno cultorum
desiderio, in ea terra semen omne Christianæ pietatis interiit. Qui sapiē-
tiores habentur, ij arcanis & quæ non temere vulgēt decretis, Pythagoræ
ferme somnia de transmigratione animorū sequuntur: & pro meritis actę
vitę, sua cuique præmia & supplicia, ex cōmuni omnium gentiū opinione
constituūt; sedesque fingunt refertas cūctis iis, quę vulgo vel ad fællicita-
tē primo, vel ad miseriam extrema ducuntur. Capillum tam diligēter iccir-
co nutriunt, quod credant eas tamquam ansā in cælum aliquādo subla-
tum iri. sacrificuli contra (qui quidem cœnobiticam agunt vitam) abra-
dunt capita, quod sine tali adiumento sydera se conscensuros esse confi-
dant. Mundum vniuersum ex aqua initio conditum affirmant, quæ vehe-
mentius agitata, è spumis ampullisque, cælo; ex imis partibus & crassio-
ribus, materiam terræ præbuerit; reliqua referuarit sibi. Interrogati, quis-
nam initio aquas agitarit: sponte ciendi vim iis inditam fuisse respon-
dent. Rursus, vbi quæritur, à quo eam ipsam vim ac virtutem accepe-
rint; subridēt, quasi plane ibi sistendum, neque sit ultra procedere. Pri-
mos homines vna cum cæteris animantibus ac plantis, aiunt è terra existi-
tisse, ac sine legibus, aut vllō iure, vagos ac feros, arborum baccis, & cru-
dis carnibus initio vesci, & sanguinem potare assuetos, ipsa dein ratione
duce ac magistra, frugibus ali, tecta moliri, vrbes condere didicisse: adhi-
bitoque studio, paulatim à barbara & agresti vita, ad cultum & mansue-
tudinē fuisse traductos. Non pauci, muta simulacra, vel etiam informes
adorant

A adorant lapides; namque ij ferme Dij gentium sunt. Ad hæc, artis cuiuslibet
inuētores, aliosque priuatim aut publice benemeritos, quidam etiam
parentes, carosve, in numina referunt. iisque & statuas ac templa ponunt,
& vota faciunt, & adolent thura, non mortuis modo, sed interdum etiam
(quod magis detestere) viuētibus. Alij Solem, & Lunam, ac stellas, cæ-
lūque præcipue ipsum, vnde cuncta in terras bona promanant, omni stu-
dio colendum existimant. Sunt etiam, qui inferna venerentur mōstra fuc-
cinæta colubris, & igneo vomitu, cuiusmodi cacodæmones in Europa de-
pingimus. neque id tam impetrandi cuiuspiam cōmodi, quam depellendi
maleficij causa. quippe obuersantia interdum eiusmodi visa, maiorem in
modum extimescunt. Sed qui simulacris diuinos habent honores; ij inter
cætera illo vel in primis ridiculo genere superstitionis vtuntur. Ad ca-
ptanda itinera, vel grauiōres qualibet auspicias res, adhibita ad statuā
precaione, sortes obseruant: quarum est ritus eiusmodi. Diuidiatos glo-
bulos è ligno dnos, ad iuglandis fere magnitudinem, filo traictos; coram
B simulacro ipso temere ac fortuito iaciunt. Si ambo supini, vel etiam alter-
no confederint situ (quod vulgo infaustum putatur) idolum verbis ac iur-
giis male admodum accipiunt: dein, quasi contumeliæ pœniteat; rursus
delinimentis, votisque, ac supplicationibus propitiare contendunt. Si ni-
hilominus aduersæ appareāt sortes; idolum videlicet acerbius plectitur.
ad verba accedūt verbera; in aquas proicitur; amburitur igni: dein blan-
ditiis denuo, ac promissis placatur. atque in hac vicissitudine tandiu per-
sistunt, quoad iacta in sortes ambo missilia prona consistant. Tum vero,
modulato carmine grates laudesque agunt inani Deo. mox etiam, egre-
gie conditas coctasque gallinas, anates, anferes, oryzam, & quod præ-
cipuo est in honore mensarum, offerunt suillum caput, & cætharum vini.
Ex iis vbi singulis aliquid in disco; porcini capitis imas auriculas, reli-
quarum altitium vngues, vini guttas aliquot in ara simulacro apposue-
rint (qui verus est libandi mos) cæteras ipsi dapes magno cum tripudio,
& effusa lætitia comedunt. Mortuorum exsequiæ celebrantur in hunc
C fere modum. Patrem familias, vt exspirauit, quam optimis vestimentis in-
dutum, in cathedra collocant. huic ad genua procumbens vxor primum,
dein filij, tum reliqui deinceps propinqui & amici cum lamētis & lacry-
mis vltimum dicunt Vale. Postea corpus in arcā includunt, ex odorata &
minime putri materia: cōmissuris cū alio spissamēto, ne fætor emanet; tū
lamina ferrea diligenter obstructis, eam arcam in amplo conclauī, vesti-
tis lino parietibus, à terra suspendunt, ac linteo tegunt, in quo picta ima-
go defuncti conspicitur. Ante id conclaue, aut in ipso ædium vestibulo,
stant mensæ opiparis onustæ dapibus. quindecim ipsos dies arca domi
adseruatur: cognati & notī locum officij causa frequentant; sacerdotes
vero, noctu præsertim, piaculatia sacra Diis manibus faciunt; ac pictilem
chartam vel super demortui cadauer cum certis carminū præfationibus
cremant; vel prætentis toto conclauī funibus appensam agitant; vocife-
rantes, eo motu animum defuncti ocyus ad astra tolli. post quintum deci-
mum diem, arca in campum sepulturæ dicatum solenni pompa deue-
hitur.

hitur. ibi cadauer inclusum, paulatim absumit dies. interea sese idē idē d
 Hoxiones ingurgitat cibo: eaque illecti sagina, locupletum præcipue fu-
 neribus inhiant. Mortuos, proximi biennium, vel etiā triennium lugent:
 quo temporis spatio crassiorem tunicam apprimunt carnibus, & horrida
 sese recte præcingunt. filij, si personam gerat publicam, illico se abdicant
 magistratu. Hæc de sepulcris. Ac ne maritima quidem res suis carent su-
 perstitutionibus. Quæ naues priuam deducenda sunt, hæc Lunæ, vel cui-
 piam fabuloso dicatas. Deo, variis expiamētis & supplicationibus lustrare
 mos est. Ac cæteris item in rebus alias alij caeremonias ac ritus obseruāt.
 Sunt qui omnem de Diis ac spiritibus opinionem plane & impune deri-
 deant: vnum esse interitum hominum ac iumentorum; neque post mor-
 tem restare. quicquam omnino, arbitrentur. Huic de superis persuasione;
 consentanea hominum ipsorum inter ipsos est fides: quam eatenus co-
 lunt, quatenus cōmercij necessitas, & fructuosa existimationis ratio po-
 stulat. ea remota, nequaquam ij sunt; quibuscum in tenebris micet. quin
 etiam, totius humanitatis multis in rebus videtur expertes. alienigenam E
 ferme auersantur, & interiore (vt dictum est) vsu & hospitio prohibent.
 Aere alieno pressi, liberos vel mācipio & nexu dant; vel etiam (quod mul-
 to flagitiosus est) adhibita omni lenociniorum arte, prostituunt. Vngues
 enormem in longitudinem excrecere patiuntur: quasi vero id (quemad-
 modum apud Græcos olim & crepidis vti, & comam alere) ingenui ho-
 minis, & fordidis operibus nequaquam occupati indicium sit. Cognito-
 res capitalium rerum, ampliāda toties causa, per speciem lenitatis, diram
 crudelitatem exercent. quippe rei, quorum magna semper est multitudo,
 interim onusti catenis, noctu præsertim, arctissimeque inter se constipati
 & constricti, adeo sæua ac tetra custodia detinentur; vt dilatam à iudici-
 bus mortem haud pauci quotannis accersant, sibi que ipsi afferant vim.
 Interea, in conspectu comessantis ac ludibundi. sæpe iudicis, seriaz qua-
 sitiones per tormenta exercentur: quorum cum alia sunt genera, tum illud
 quotidianum. Pro virgarum fascibus cubitali arundine vtuntur, cuius ante
 meminimus, lata digitos quattuor, crassa vnum; & quidē igne tosta, quo F
 grauiorem faciat plagam. hoc sæuitiæ instrumento, humi stratorum, ac
 sæpe infantium artus ac plantæ adeo acriter & acerbe cæduntur, vt qui
 non robustissimo sunt corpore, vel fracti ac debilitati discedant; vel etiam
 inter ipsa verbera nonnunquam expirent. Cum hac gentis immanitate;
 profusa libido coniuncta est. abdomini cæterisque indignis homine volu-
 ptatibus intemperanter indulgent. Leges & edicta magis ad seruitutem
 & abiectionem; quam ad virtutem & animi magnitudinem, informant
 populos: atque ob id ipsum, etiam in bellica re nationibus aliis inferio-
 res haud immerito existimantur. Externuni ad grauiores expeditiones
 conducunt militem. Id firmamētum est belli. Rex, barbara & stulta qua-
 dam arrogancia, sese dominum mundi, cæli filium appellat. Priuatorum
 fortunas, & partam sudore & vigilantia rem, per publicanos & exactores
 durissimos atterit: ex ipsis etiam capturis impudicarum, quod à Caligula
 olim factum legimus, sædissimo vectigali instituto. Externorum Regum
 oratores,

A oratores, quos quidem iure beneficiario sibi habet obnoxios (sunt autem
 plures variis impositi nationibus, quarum olim imperium deposuit Sina)
 per summum fastum & superbiam tractat. Nō nisi humili equo insiden-
 tes, qui pro habenis vili regatur fune; in regiam urbem despiciatissimi in-
 troeunt: dein pedites intra palatij aditum accepti; ad partem eam in qua
 latere audierint Regem (nam ipsius quidem aspectu prorsus arcetur) cum
 quina ex interuallis adoratione procedunt. tum elata voce, legationē, ni-
 xi genibus peragunt. adest regius apparitor, qui cuncta per scribam exci-
 piat; idemque, veluti numinis internuntius, ferat ab Rege responsum. eo
 accepto responso, cessim orator, & subinde flectens genua, plane inhono-
 ratus abscedit. Inter hæc, & alia longe turpiora, quorum vel mentionem
 bene, morata horreat mens; nihilominus elato supercilio Sinæ reliquas
 omnes gentes præ se contemnunt: rudes, inertes, barbaras putant. de suis
 tantum ipsi rebus magnifice & gloriose non sentiunt modo, sed prædi-
 cant. Nostris tamen hominibus tribuere nonnihil videntur. quippe Sinas
 B vtroque oculo præditos aiunt, Europæos altero, cæteros neutro. In hosce
 mores & instituta, Christi disciplinam inserere, quantæ sit molis, quilibet
 non imperitus rerum existimator facile iudicauerit. obstant regia edicta,
 & difficultas introitus. Obstant conspirationes antistitum, qui peregrina
 in eas terras inferri sacra; & extorqueri sibi nefarios quæstus, & coargui
 mendacia minime patiuntur. obstat regionis feracitas, & libidinum illece-
 bræ, & cætera malorum irritamenta; & quo nihil cælesti philosophiæ ini-
 micus est, fastus & superbia, & suarum omnium rerum amor quidam in-
 finitus. accedit educatio puerilis, & fabulæ, & opinionū hausta cum ipso
 lacte peruersitas. Verum nihil plane maiori est impedimento, quam no-
 stratum Christianorum (quos ethnicis præluere ad omnem iustitiam &
 castitatem oportuerat) tanto nomini ac professionis minime consentanea
 quotidianæ vitæ documenta. neque enim tantam spectata paucorum in-
 nocentia & virtus adstruit Euangelio fidem; quātam insignis multorum,
 & notissimi fere cuiusque, auaritia & improbitas adimit. Hactenus de Si-
 C narum moribus: quo in genere varia, tametsi nondum ad plenum explo-
 rata, subinde in Lusitaniam perferuntur: quæ ego si persequi velim, imme-
 mor propositi mei sim, quo mihi præcipue nostrorum hominum acta, non
 aliarum gentium ritus, vel instituta, litteris mandare decretum est. Nunc
 ad institutum reuertor. E Sinarum prouinciis, maxime occidua est Can-
 tonia. Eo priusquam peruenias, multæ occurrunt insulæ; quas præfæti re-
 gij præfidiis & classibus tenent: neque ipsorum iniussu progredi aduenas
 Cætonem est fas. Fernādus Andradius, vt exponere cæperam, cum ad Ta-
 mum insulam peruenisset; post diuturnam moram, transitu ægre tandem
 impetrato, cū duobus expeditis & egregie ornatis nauigiis, cætera classe
 ad Tamum relicta, Cantonis portum inuehitur; ac magistratuum permis-
 su Thomam legatum exponit; cui ædes & lautia de more attributa. ibi
 Fernandus, mira lenitate ac iustitia contrahendo cum incolis; haud ita
 difficili negotio aditum ad ea commercia nostris aperuit: auxit probitatis
 existimationem, quod sub tempus reuersionis, de suo discessu per præco-
 T

nem tota vrbe denuntiari iussit; vt si quis quid vel ab se, vel ab suorum quopiam, vel crediti, vel commodati, vel quouis alio nomine repetere vellet; mature profiteretur. Ea res videlicet magni & innocentis animi visa. & ex vnus viri moribus, de totius nationis virtute nimirum existimabant: apparebatque maximo cum rei Lusitanæ incremento societatem hanc institutam; nisi post Fernandi profectioem, aliorum deinde nauarchorum cupiditas ac licentia, qui Malaca ad spem ingētis lucri, in eadem loca venire, opinionem Lusitanicæ iustitiæ fideique propemodū sustulisset omnem. Si quidem ex iis quidam ad Tamum in terram egressi primo ne appellatis quidem magistratibus, castellum excitarunt. ibi tormētis vigiliisque dispositis, imperium vsurpare, negotiationem communē interuerrere, ac sibi proprie vindicare; externos æque atque incolas iniuriis & contumeliis intolerādis afficere; virginibus vim inferre; à plagiariis ingenuos ingenuasque coemere: non popularibus modo suis, & optimo Regi, verū etiam, quo nihil atrocius est, Christianæ disciplinæ, sanctissimisque parentum institutis, dedecori ac probro esse, itaque paucis diebus, instigante malo dæmone, meriti sunt; vt non pro sociis amicisque, sed pro immanibus piratis atque hostibus haberentur. neque vero sum nescius, hæc ipsa minuere Barrium & eleuare dicendo. cuius ego auctoritate fretus, multa reticissimè; nisi eadem illa Goesius primum, dein Oforius plane disertis verbis arguerent. Igitur Lusitani, à præfectis regis valida classe circumfessi, cum in eo iam esset vt caperentur; sæua tempestas repente coorta Sinarum naues dissipauit, ac distulit. Per eam occasionem elapsi, pecunia, quam gloria conspectiores Malacam rediere. Tristior multo fuit Thomæ Petreij legationis exitus. is magno labore quadrimestre amplius iter emensus; cum ad regiam denique peruenisset; præoccupatas cum aliorum: tum vero Cantoniorum magistratuum litteris & criminationibus, Regis & satraparum offendit aures. ita, non modo Regis conuocandi potestas legato facta non est; sed etiam de consilij sententia pro exploratore comprehensus, & Cantonem remissus, in carcerem conditur: vbi omnibus incommodis paulatim absumptus, inter maleficos furesque nocturnos vitam miserabili sine conclusit. Hūc maxime in modum, paucorum scelere alienati Sinarum animi, & famæ fideique inæstimabile damnum est factum. ac deinceps, quotquot ex orbe nostro in ea loca vel suis, vel alienis nauibus deuenere; pessime accepti multati que sunt: & complures in annos, nemini Christiano, ac Lusitano præsertim, ora

nulla fuit infestior.

* * *

Libri sexti Finis.

HISTO

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEPTIMVS.

***

NTEREA Sultanus Campson, ad abolendam acceptæ ad Diū cladis maculam, & arcendos Arabia Lusitanos, classem omni conatu ad Suezium reparabat, auctore maxime Hoceno Perfa, de quo supra docuimus. Is, cum ex Diēsi prælio, Campsonis iram non sine causa pertimescens, ad Mamudium perfugisset Cambaiæ Regem; placādi Campsonis, & recuperandæ pristinæ dignitatis & gratiæ, tale consilium iniit. Gidda est emporium in Arabico sinu, diei ferme itinere à Meca; idemque portus peregrinis, qui praua inducti religione, ad falsi prophetæ sepulchrum vndique confluunt. Ea vrbs, quod nullis clausa mœnibus, nullo præsidio vel arce teneretur aliquoties iam à Campsone defecerat, & Arabum campestrium, quos vocant Baduinos, incursionibus repentinis erat vehementer infesta. Porro Lusitani si frequenti nauigatione iis regionibus adsuescerent; metuendū erat, ne Gidda nullo negotio occupata, eodem impetu Mecanam euerterent ædem; ac Mahometis reliquias, ad solatium interceptæ ab Saracenis Hierosolyme, dissiparent. Eo animaduerso periculo Hocenus, totam rem cum Cambaiano Rege primum, dein cum satrapis & principibus contulit. publicamque iactando causam; & religionem ac pietatem (vt sæpe fit) priuatis rationibus prætexendo, facile obtinuit, vt contra vim Lusitanam, cingendæ muris Giddæ magna sibi cum à Rege, tum à prinatis, pecuniæ subsidia præberentur. Cum iis subsidiis Giddam delatus, ingēti oppidanorum lætitia excipitur. Inde primum ausus Campsonem compellare per litteras, culpa cladis nuper acceptæ, neglectas in religiones, & iustam numinis iram artificiose collata; docet, sibi esse in animo, ad sacrarium Mahometis ab omni tuendum iniuria, & Lusitanos Arabico littore prohibendos, Giddam vndique apertam firmare munimentis: id vbi summa ciuium voluntate perfecit; tum etiam, in Campsonis gratiam, nec opinantibus iis arcem imponere; ne, quod antea fecerint, in posterum ab eius imperio atque auctoritate desciscant. In eam rem affatim sibi pecuniæ aliunde

T 2

suppetere: tatum à Campfione sibi peritis munitioribus opus esse. postremo hortabatur, vt aduersum conatus nostrorum, classem sine mora reficeret: accensisque ad Mahometanam tuendam rem, Christianosque pellendos, Indorum principum studiis, ne deesset. Ea satisfactione, tamque enixo studio religionis delinitus Campfion, non iras modo posuit; sed etiam structores & architectos Giddam extemplo deportandos curauit: quorum assidua opera, & Hoceni sedulitate, breui murus cum propugnaculis vrbi circumdatus est. arci extruendæ, quod maturum eius rei tempus nondum esset, cura in posterum dilata. Simul etiam, comprehensis in Alexadrino portu naualibus fabris Italici maxime generis, & cū noua materia transmissis, vt ante, Sueziū; classis ædificata maiorum nauium, quæ partim remis, partim velis agerentur, septem circiter & viginti. In eas epibatæ impositi ad tria millia, misti Māmaluci Arabesque; & ex aliis nationibus Christianæ ferme fidei desertores. Omnibus iis præpositus cum summo imperio nobilis archipirata Solimanus Mitylenæus, qui tū propter latrocinia Turcicis finibus exulabat, adiuncto legato eodem Hoceno; quem pro Mir Hoceno, Amirasen, vocabuli similitudine decepti, dixerunt nonnulli. Erāt tum Arabicæ fauces, quasi victoria præmium, Ægyptiis ac Lusitanis in medio positæ: neque erat dubium, quin vtri priores ea claustra custodiis occupassent; Arabicum pelagus, totamque eam navigationem essent in potestate habituri. itaque iisdē vtrinque artibus & consiliis certabatur. vtrisque propositum erat Adeno potiri: sin id minus è sententia cederet; vicinum aliquem locum permunire, atque obtinere præsidii. Quod cum Albuquerque iam ante frustra tentasset; tum Solimanus quoque aggressus, cum vniuersa classe primum omnium Adenum accessit. & initio conatus oppidanos ad voluntariam deditionem allicere; cum ferocia responsa tulisset; urbem summa vi oppugnare constituit, ignaros, præter muros turresque præualidas, quam illa firmo ac fidei præsidio teneretur. Si quidem ad primos Ægyptiæ classis nuntios, Amiriani præfecti accitū, non è vicinis modo locis magna auxilia conuenerant; sed ipse quoque Rex, ab Elach vrbe, quæ caput est regni, cum haud contemnenda militum manu raptim eo sese contulerat. Igitur admotis ab Solimano triremibus, vario genere tormentorum vrbs acriter quati cæpta. iamque crebris ictibus labefacta non exigua muri pars cum ingenti fragore prociderat: & Solimanus Mammalucos ad ineundam forti animo pugnam hortatus, veteremque militiæ gloriam nouo decore augendam; copias ad littus exponit. perque patefactum ruina iter ausus in urbem irrumpere, præter opinionem acerrime resistentibus oppidanis, cum magna suorum cæde vulneribusque repellitur. Ergo, tum ex propugnatorum frequentia; tum ex vnius temere tentati prælij euentu coniectans, quam non suarum virium ea oppugnatio esset; conscensis trepide nauibus, retro ad Camaranum auertit iter. Ibi, exposito omni fabrili instrumento, idoneus arci extruendæ locus eligitur. ac positus fundamentis, intenta cura & labore murus ducebatur latus pedes duodetriginta. Cæterum, superante in id multitudine, Solimanus, ne otio

A ne otiosa interim haberet statua; Hocenum cum nauali maxime turba ad opus promouendum reliquit. ipse cum expedito milite in continentem egressus; oppidum Arabia Felicis, Zebitum, duodecim ferme leucas à mari, improposito aduentu cepit. Locus erat cum refertus opibus; tum etiam elegantia & cultu visendus. Ibi dum Solimanus partim amœnitate regionis, partim dulcedine prædæ retentus, moram trahit; interea ad Camaranum tristes nuntij incerto auctore afferuntur, Campfionem cum omnibus copiis ab Selymo Ottomano deletum. Hocenus, qui & ab innato Persis in Græcos odio, Solimanum auersaretur; & antelatum eum sibi in maris præfectura periniquo pateretur animo; oblatam occasionem auide arripuit, ab eius auctoritate classarios abducendi. concione aduocata, cunctos hortatur, vt quoniam Ægyptia res in extremum sit adducta discrimen; operosa & inuiti abiecta munitione, secum ad urbem Giddam è vestigio redeant; oppidumque in primis opportunum, ac recenti firmatum opere; itemque classem tanto impendio & labore paratam, B Ægyptio imperio seruare nitantur. Neque in id, consulto imperatore opus esse; qui & incerta fide vir, & natura Ottomanico addictus nomini; quæ prima se dederit facultas placandi ac demerendi Selymi, nulla iurifurandi religione rem Ægyptiam sit hosti teterrimo proditurus. Ea oratione gratius nihil ad aures Ægyptiorum accidere potuit. nam præterquam quod celi, & aquarum grauitate, valetudo maximæ partis tentari erat cæpta; fremebant insuper, se in sordido, ac laborioso, & nullius emolumenti ministerio relictos; cum interim cæteri, partim vrbs opulentæ spoliis ditarentur; partim etiam ad satietatem sese in somnum, ac cibum, aliasque voluptates immergerent. Inde, ommissa ædificatione, vnanimis Giddam extemplo traiciunt; nauigiis aliquot ad Arabicum littus non tam in Solimani gratiam, quam ad Mammalucos deportandos relictis. Id vbi rescituit imperator; ictus atrocitate facinoris, perfidum ac seditiosum Hocenum increpitans, cum ea quam habebat manu sine mora subsequitur. Ad urbem Giddam appropinquantem portæ ab Hoceno clausæ. tum vero accensus rabie ac furore Solimanus palam se ad oppugnationem accingere, cruentaque inter ipsos Mahometanos haud dubie pugna imminerebat; ni Paracates, Mecanæ præsul ædis, cognito periculo, confestim aduolasset. Eius aduentu sedata certamina, patuitque Solimano introitus, ea lege, vt dum de Campfionis voluntate vel obitu certiora afferrentur, iis quas tum habebat copiis dux vterque separatim præesset. Cæterum intromissus Mitylenæus, fide nimirum egit Ægyptia. Comprehensum fraude Hocenum, vt i opibus imperioque plus poterat, in vincula coniecit: dein silentio noctis prouectum triremi in altum, fluctibus mergi iubet. Ita, ad vnum Solimanum, rerum omnium potestas, & arbitrium rediit. Ac paulo post, explorato & cognito exitiali Campfionis exitu, vt in gratiam cum Selymo rediret, trahendis in Ottomanicam ditionem omnibus circa nationibus populisque, operam deinde nauauit egregiam: ac demum ab Solimano Selymi filio Cairi præfecturam adeptus est. At Emmanuel, de Sultani comparatione rursus ab Rhodiis

certior factus; ad Prætozem Lupum Soarium de rebus suis mature perscripserat; mandaueratque vt contra eum apparatus summa ope instrueret sese: ac quâta maxima posset classe vltro ad Arabiam tenderet; neu Egyptios cum Indis coniungi (nam id erat iis initio constitutum) vlla ratione pateretur. Soarius, ab dimisso in Sinas Andradio, statim ad eam expeditionem omnes curas, & cogitationes intenderat: adhibitaque diligentia, naues, quot antea nunquam, septem & triginta, cunctis rebus ornat. Cum iis profectus ab Goa, præter Cambaiam Armuziamque, repente ad Adenum applicuit. Percussus inopinato aduentu, & classis magnitudine Amirianus, qui magnam muri partem è recenti Egyptiorum oppugnatione strata, adhuc ruinis haberet; excidium metuens, temporiparuit; & claues vrbis confestim ad Lusitanum suppliciter misit: & cur sibi minus cum Albuquerque conuenisset, causatus præfactum & asperum ingenium viri; sese ad urbem dedendam, accipiendum intro præsidium, & imperata facièda paratum ostendit. Omnino præclara erat occasio tam opportuna potius vrbis; & maximo rei Lusitanæ compendio, Saracenis & Egyptiis Indicum mare in omne tempus intercludendi. Verum Soarius, antiqui moris homo, qui nimirum alienam è sua æstimaret fide, nequid copiarum in ea custodia relinquere cogeretur; atque vt quam integerrimas ad hostem afferret vires; prauo, qui potius nullo consilio, rem in posterum distulit: in præsentia, comæatu multiplici in classen exacto, ad Camaranum processit. At Amirianus, & incolæ, ingenti leuati metu, nulla mora interposita reficere muros, alimenta conuehere, custodias augere, nitique certatim, vt tam eximia, tamque insperata superum in sese indulgentiæ, pro sua quisque parte respondeant. Interim ad Camaranum foeda tempestate naues Lusitanæ amissæ quattuor; quibus, præter validam iuuentutem, omnis etiam vehabatur ædificandi apparatus: dein, cum nusquam apparetet hostis; dimissæ ad explorandos maris recessus aliquot actuariæ. In eas cum incidisset excussum ex Egyptia classe nauigium, in quo erant Italici fabri ferme triginta; cogniturum ex iis est, Solimanum Giddæ se continere, subductis in tutum nauibus, magnam ibi sollicitudinem, magnum esse terrorem; quod Lusitani ad dimicandum parati omnium virium mole aduentare dicantur: proinde, si percussis quamprimum instent; urbem haud dubie vel armis, vel conditionibus, in potestatem esse venturâ. Hoc nütio erectus Prætor, extemplo Giddæ iter edixit. Vt in conspectu fuit classis, primo in vrbe vsque adeo trepidatum est, vt desperata defensione oppidani vulgo pararet fugam: Prætoris dein mora, & Solimani adhortatio restituit animos. Et copiæ ab eodem extra mœnia productæ, ad ostentandam hosti fiduciam, instructo agmine decurrere. Addebat audaciam ipsa loci regio: quod vrbs à mari, admodum insidioso accessu, cæcis & humilibus circa vadis, vno tantum, & eo sinuoso ac perangusto aditur euripo, cuius cum in ipso flexu castellum excitant, tum etiam aliis locis tormenta in hostes opportune direxerant. Quæ omnia non tam ad reficiendos ex timore oppidanos, quam ad absterrendum à congressu Prætozem valere. Ergo, ne Lusitanam rem in discrimen

A discrimen obiceret, nequicquam exposcente pugnam milite, & minoribus præfectis tantam ignauiæ notam inuri homini, Lusitano quærentibus, Prætor oppido abstinuit; paucas tantum naues in portu succendit: ac tanto apparatu nulla re gesta; explodentibus & exhibulantibus de more barbaris, ineunte iam hyeme ad Camaranum reuertit. Ibi, quod nulla ad ædificandum camenta suppetere, inchoatum ab Egyptiis opus institit demoliri. Quo in opere dum dies noctesque naualis turba versatur; ex aeris intemperie grassari morbus in classarios cepit: ac paucis mensibus tetralue absumpti permulti, accedebat ad grauitatem cæli, magna annonæ difficultas, vt in deserto loco, & hostili circa regione. Tantum è Ceiliso proximo vico Arabes venalia cibaria ad littus comportare ceperunt. sed, care Lusitanis id subsidium sterit. Lembus vnus è classe ad commercium quotidie commeabat. Is, cum nihil tale nostri timeret; ab duobus speculatoriis Egyptiorum nauigiis, indicio & fraude Ceilisanorum excipitur. Lusitani septendecim in eo lembo nauigabât. Comprehensi omnes, & minime tum vulgari munere, ad Selymum ab Solimano transmissi sunt. Inter hæc clades & arumnas, hyberna transacta, & aperiente se iam vere, Prætor, ne nihil omnino egisse videretur; ex Arabico sinu ad Africum littus traiecit. Aualites ibi est emporium olim nobilissimum: nunc, vt humanæ sunt vices, negotiatoribus infrequens; ac vulgo Zeila appellatur; nullis vallatum mœnibus, aut propugnaculis: ac tum, propter finitima cum Abassino bella, magna ex parte desertum, modico tantum in speciem, reguli præsidio tenebatur. Id oppidum, quod Solimano Adenum petenti enixe fauerat, omniaque necessaria benignè suppeditarat, Lusitanus Prætor oppugnare ac delere constituit. Expositis cohortibus aliquot, per minores duces haud ita magno certamine confecta res est: cæsisque custodibus, in ipsa tecta facibus, & incendiis adeo acerbe sauitum, vt ne alimentis quidem, quibus vel maxime egebant, Lusitani perpercerint: nimirum Adenica freti copia, quo Prætor tamquam ad certam possessionem tota spe & cupiditate ferebatur, sed eum improvida longè sefellit opinio, siquidem ab Zeilana clade transuectus Adenum, cum ab Amiriano fidem promissi repeteret; magno suo dolore denique sensit; quam fugacia, sint occasionum momenta, & quam irrenocabilis rerum bene gerendatum præteruolet opportunitas. Amirianus quippe, dum rubro mari Lusitani vagantur, non modo nouis operibus militibusque firmarat urbem; sed etiam per exploratores, de naufragiis interituque nostrorum, ac turpi ab Gidda recessu didicerat. Itaque rediens qualitata classe, & imminutis copiis Prætor, adeo nõ mouit oppidanos, vt iis etiam ludibrio & contemptui fuerit. In summa rerum inopia, portu exclusus, modica vix aquatione impetrata, plenus damni ac mœroris, Indiam irrita expeditione repetiit. Quæta dein ab Egypto res per aliquot annos fuisse, dum Ottomanus, extincto Sultano, & sublatis ab radice Mammalacis, Alexandrinum imperium, & Africae noua regna sibi constituit. Per eosdem ferme dies, quibus circa Arabiam naualis afflicta res est; ne Goa quidem vrbs multum ab extremo periculo absuit vnus hominis

hominis temeritate, quem arcta sibi affinitate deuinctum discedens Prætor, Goæ Præfectum per ampla cum potestate reliquerat. Huic simul-
 tas vetus cum Calderia quodam intercedebat, Albuquerque alumno, viro egregie strenuo, qui post Prætoris profectio-
 nem, ubi summam rerum omnium penes aduersarium vidit, veritus, ne is pro magistratu exerceret inimicitias; ex insula in continentem profugit Pondam; quo nomine portus vicusque abest ab Goa passuum circiter octo millia. Pro Idalcane Ancostan-
 iis sinibus præerat. Ab eo, propter fortitudinis famam, Calderia comiter acceptus, in honore habebatur. Id ubi Goanus rescivit; per internuntios inimicum exsilem ab Ancostane vehementer experit. Ancostan, qui ad rem ac dignitatem Idalcane pertinere arbitraretur, tutum ad se cuiuslibet esse profugium, præsertim cum in fœdere nihil eiusmodi nominatim cautum fuisset; adduci se non est passus, ut receptum in fidem Lusitanum exposceret proderet inimico. Ea re accensus Goanus, per interpretem conuitia primum & minas in Ancostanem iacit; dein, specie transfugæ, percussorem Calderiæ submittit Ioannem Gometium, virum audacem, & ad eiusmodi promptum facinora. Is à Calderia in hospitium benigne acceptus, & in Ancostanis amicitiam ac familiaritatem breui perductus; cum inuitatu Ancostanis, oblectandi animi causa, in campum vna cum cæteris primoribus prodisset; per causam secretioris colloquij seductum paulisper à comitatu Calderiam, pene in Ancostanis conspectu, nihil minus opinantem interficit, ac subditis equo calcaribus inde se proripit. Enimvero indigna res omnibus visa: & dimissis continuo equitibus, è fuga retractum insidiatorem sua ipse manu Ancostan iratus obtruncat. Tum vero amens furore Goanus, omnibus modis amicū vlcisci, ac priuati odij causa, publicam rem in discrimen vocare non dubitat. Paschales tum forte agebantur feriæ; & instabat quinquagesimæ diei celebritas, quam Græco nomine Pentecosten appellant. In eum diem Præfectus, per simulationem ludorum atque certaminum coacto milite, Fernandum fratrem, & Ioannem Machiadum, de quo supra commemorauimus, Pondam quam occultissime iubet inuadere, & Ancostane ipso interempto, vicum præda exhausta delere. Octoginta non amplius equites in eam rem vtrique attributi, & pedites Lusitani septuaginta, & Indorum maior aliquantò numerus. Ij noctu vado transmissis, cum, si maturatum foret, hostes alto sopore mersos in tenebris opprimere potuissent, atque id ipsum enixe Machiadus hortaretur; Fernandus, penes quem erat imperium, lucem opperiri æque stolido ac pertinaci consilio maluit. atque hæc ducis ipsius: illa militum fuit culpa. Campum, in quo Ponda iacet, ab Goa petentibus, arctior & impeditior saltus intrandus est: cuius fauces vel pauci homines facile tueantur. Ad eas obtinendas angustias, quo tutum, si res posceret, copiarum receptum haberet; proquido Machiadi monitu pedites relictis complures. ij, ut agmen præcessit, ne prædæ postmodum expertes foret, statione per summum scelus deserta, protinus antecedenti vestigia subsequuntur. Vti Ponda appropinquatum est; obscura nox & quies vtrinque texit inceptum. Aduertente dein luce, fremitus equorum, & armorum fulgor insidias prædidit.

Conclama

A Conclamatum ergo confestim ab incolis ad arma est: & primo ignari quanta Lusitanorum esset manus, Ancostane duce, fluuium qui Pondam præterfluit, raptim transgressi, in tutum sese recipiunt. mox, paucitate nostrorum animaduersa, collectisque è repentino pauore animis, denuo traiciunt flumen; & in hostes palatos, atque ad rapinam potius quam ad pugnam intentos, conferti ipsi & conglobati dant impetum. Vix primam impressionem sustinuit Lusitanus; & paucis exceptis, cæteri cursu angustias repetunt, loci difficultate, si minus virium præstantia, sese defensuri. verum eas quoque nudas custodibus, barbari iam infederant: ita, in medio deprehenso Lusitani passim cæduntur. Machiadus, egregia corporis & animi fortitudine cum aliquandiu restitisset, neque vllam cerneret spem salutis, ad Fernandum conuersus, erumpe tu, inquit, si qua potes, dum hostem ego vtcunque sum moueo: & Goam ubi perueneris, fratri tuo renuntiato; dum iracundiæ dolorique intemperanter indulget, quam expetenda ad præmia opimamque prædam præcipuos è Lusitano præsidio miserit. His dictis, miro animi ardore se rursus in hostem concitat; & egregie dimicans, multis confossis vulneribus ipse & circa eum quinquaginta ferme Lusitani pedites aut equites cadunt. è reliquo numero capti septem & viginti. in iis nobiles & honorati viri aliquot ex Emmanuelis familia. E sociis Indis, amplius centum aut occisi, aut in seruitutem abducti. cæteri notis callibus trepida fuga latebras ac nemora petiere. Fernandus, inter hostium tela, stragemque suorum, pernicious equi beneficio præter spem euasit. Ad eius cladis nuntium, ingens luctus & mœror in vrbe fuit. ac vulgo liberis, aut cognatis orbatæque viri ac mulieres, præfecti temeritate & furorem execrabantur. Idalcane vero, non tam eo successu, quam violata ab Lusitanis pace lætari; oblataque sibi occasione, quam dudum expetiisset, Goæ bello recuperandæ. quippe tum prælio custodibus immunitis, tum etiam ineunte per eos dies hyeme, quæ in aliquot menses clausum externæ opi mare esset habitura. Addebat fiduciam, deleta in Arabico mari Lusitanæ classis quamquam incertus rumor; & quod induciis nuper cum Narsingano Rege Crisnarao pactis, vniuerso apparatu ac totis viribus in bellum Goanum sibi liceret incumbere. Hisce adductis rationibus Idalcane, primum è suis ducibus, Ancostane adiuncto, Zufolarinum, cum sex & viginti peditum, quattuor equitum millibus ad Goam proficisci iubet. Eo terrore in urbem allato; Præfectus quotquot per ætatem ferre arma possint, custodire muros, & locis opportunis stationes agere iubet. ad Benefarinum præcipue intendit vigilias: & quoniam in eo publica salus verti videbatur; ne hosti pateret introitus, quicquid naualium copiarum fuit, partim vada obsidere, partim circumire interdum noctuque insulam imperat. ad hæc, paganos, & agricolas, ne, ut olim, iter barbaris aperirent; intra urbem euocatos, vel in opera, vel in præsidia mature distribuit. Zufolarinus, admotis ad littus copiis; cum aliquoties transitum frustra tentasset; ad extremum operibus insulam cingere; & quoniam à mari (vti dictum est) nihil eo anni tempore subuehi possit; tergestribus quoque commeatibus, omnino institit prohibere. Ita, præ-

v

cifo omni vndique aditu, penuria primum, dein fame laborari tota insu- D
la captum. ventumque ad vltima foret; nisi, vixdum hyeme exacta, singu-
lari Dei beneficio primum à Quiloa Ioannes Sylueria cum vario com-
meatu, & quadringentis armatis; tum ex vltiore India Raphael Pere-
strellius cum fortibus viris; ac demum ex ipsa Lusitania cum nauibus sex
Antonius Saldania subuenissent. Huius noui subsidij fama, nō abfistere
modo obsidione Zufolarinum coegit; sed etiam Idalcanis nomine pacē
ab Lusitano petere: quæ ex vetere formula Idalcani est data: cum eo, si
nuper ad Pondam capti restituerentur; & eius pacis Prætor adueniens
auctor fieret. sequutum vtrumque, & captiui cum fidē redditi, & Prætor
Goam delatus, ratam habuit pacem. Hoc maxime modo Goa tertium ab
Idalcane obsessa, & in summum adducta discrimen, ex hostium faucibus
præter opinionem eripitur. Eodem ferè tempore, fœdioribus etiam de
causis, dum nihil minus Lusitani præfecti, quam de officio cogitāt, amif-
sa Malaca propemodum est. Georgio Albuquerque, qui Abdalam summa E
populi inuidia damnarat indicta causa, Georgius Brittus in vrbs præ-
fectura successerat. Is, vixdum sanatis iis, quæ exulcerata per alios erant;
Malacē sibus æque incolis ac peregrinis admodum grauis esse; & insitam
ingenio violentiam in omne genus hominum cepit expromere. Mamu-
dianæ familiæ seruitiisue, quæ portoriis vel munitionibus, Alphonfi Al-
buquerque decreto, operam dabant; mercedes quotidianas, & alimenta
subtrahere; alios à calumniatoribus circumuentos, in ergastula conderi;
ereptas iustis possessoribus villas & prædia, quasi ad fiscū deuoluta, ami-
cis aut affinibus pessimo exemplo donare; iunctorum magistris, qui antea
nostrorum merces quoquouerfus bona fide vectare consueissent, nō mo-
do custodes apponere Lusitanos; verum etiam, nullo eorum delicto, ipsas
nauium præfecturas adimere; denique, crudelitatis & auaritiæ, nefaria
passim edere documenta. Iis rebus territi qui nuper ad urbem redierant,
cū denuo diffugissent; ac nihil ferme vlla ex parte subueheretur; tāta rur-
sum Malacæ solitudo, & rerum omnium caritas consecuta, vix vt magnis
propositis immunitatibus premiisque, & præcone circumquaque dimif- F
so, turbata hominum mentes sedari, atque ad modicam celebritatem fre-
quentissimum nuper emporium redire potuerit. Cum in peius quotidie
cuncta inclinarent; accessit ad res propemodum ex toto euertendas, in-
testina discordia. Primum eo tempore & maximum erat Malacæ munus
arcis præfectura: quod nimirum tam recenti dominatu, tamque infestis
circa nationibus Regibusque, Lusitanorū salus in eius arcis tutela con-
sisteret. ac proinde, omni contēpto periculo, reliqui duces ac magistratus
eū honoris gradū certatim expetebāt. Georgius Brittus per eos forte dies
dolore corporis animique confectus, cū supremam sibi horā adesse intel-
ligeret; Præfectum vrbs Nonnium Vasaum Pereriam, vxoris fratrem sibi
substituit, Regis decreto; quod ita mandarāt Emmanuel, vt si arcis præ-
fecto diem obire contigisset; in eius locum vrbs præfectus extemplo
succederet. Britto igitur defuncto, arcem Nonnius occupat. enimue-
ro id nullo modo ferre Antonius Patiecus maritimæ rei præpositus;
quod

A quod eam præfecturam ad se pertinere affirmaret; præiudicata iam ante
re Alphonfi ipsius Albuquerque sententiā; qui Rhoterico Patalino ea lege
tradidisset arcem, vt eam postmodum ipse relinqueret Fernando Petreio
Andradio, penes quē eo tempore naualis itē rei erat summa. itaq; nullum
esse dubium, quin Georgio demortuo, protinus ea sibi vigilia debeatur.
Hoc certamine accensis animis, cum suos vterq; sectatores haberet; nul-
la publicæ rei curā, duas in partes discessit nomen Lusitanum; ac veritus
Patiecus ne quid ex ea concitatione tumultus oriretur; classē omnem
& quicquid naualis erat turbæ, paruam ad insulam recepit è regione
Malacæ. Cum dies aliquot obstinati ambo suspectique inuicem, in pra-
uio consilio perstitissent; neque demoueri se de sententia vllius precibus
vel auctoritate paterentur; festo die quodam Patiecus in continentē ex-
scendit sacrificij causa. ac præter ipsam arcē cū honesto comitatu ad tem-
plū eunti, Nonnius (edicto prius suis quid fieri vellet) in ipso limine appa-
ruit; hominemq; blanda cōpellans voce; Quin, ait, Patiece nostrarum li-
B tium ac disensionum cognitoribus vtimur, communibus amicis ac po-
pularibus nostris, eorumque arbitratu redimus in gratiam? cū ad ea au-
dienda Patiecus propius ad portam appropinquasset; è latebris repente
profliens præualidis lacertis Thomas Nonnius elatum inter manus Pa-
tiecum in arcem rapit. Patieci comites, nouitate rei primū attoniti; pa-
rumper hæere: dein stupore in iram verso, cum ducis caritate vim para-
rent; partim præsidij metu; partim regiis minis ac denuntiationibus ter-
riti, destiterē. Eā res momento vulgata, non modo nouā furoris & amen-
tiæ labem Lusitanis adpersit, quod omissō cōcordiæ bono, tot vndique
cincti periculis, inter sese contenderent; verum etiam locum Alodino
dies noctesque in id ipsum intento, ad regnum omni conatu repetēdum,
aperuit. Ciribiges erat apud eum Raia, inter suos clarus bellica laude. Is,
valida longarū nauium classe ab Alodino accepta; Muaris fluminis ostia
petiit, leucas à Malacæ non amplius quinque: aduersoq; amne subuectus,
in terram egreditur; ac loco peropportuno, è robusta materia densatoq;
C aggere permunit castra: inde, vt nuper Lacamana, repentinis excursio-
nibus mare prorsus infestum habere, & in conspectū vrbs Malacæ idē-
tidem prouchi, & mox recipere sese; vt, si qua posset, irritatos certamine
Lusitanos, ad paratas intra flumen insidias de more perliceret. Harum
rerum nuntiis Goam per Verissimum Patiecum Antonij fratrem allatis;
Prætor Soarius, qui ex Arabia paulo ante redierat, Alexium Menesum
cum nauibus tribus, in quibus erant bellatores trecenti, Malacam cele-
riter misit. ac sub idem fere tempus illuc è Sinis etiam Fernādus Andra-
dius, non exiguo cum apparatu & copiis appulit. Horum aduentu atque
auctoritate, gliscens denuo Lusitanorum intestina discordia, quamuis
ægre sublata: & simul, à Menesio ad Sionis Regē, qui cū ab ipso iam Al-
buquerque instituta erat amicitia, legatus Emmanuelis nomine, Eduar-
dus Coelius mittitur, partim eius amicitia firmanda causa; partim etiam
vt eadem opera colonos ab Rege peteret frequentanda Malacæ, & que-
tuosissimo eius oræ cōmercio Mahometanis eripiēdo. Coelius ad urbem

Hudiam, quod regni caput est, Sionia nauī delatus; Emmanuelis litteras D ac dona reddidit Regi. dein iureiurando vtrique renouatum est fœdus. cuius fœderis testem Coelius celeberrimo vrbis loco præcellam ligneam Crucem summa Regis voluntate defixit. Ita Coelius, rebus admodum ex voluntate transactis; ac duarum insuper nauium præsidio adiutus ab Rege, lætus Hudia soluit. & Camboianam oram pæne præteruectus, quod à Patanis accessu tempestate prohiberetur; dū ad Sincapuram necessario cursum intendit, transuerso repente Euro in littus Panis eicitur. Potiebatur eius terræ, vt supra demonstratum est, regulus is qui Alodini sororem habuerat in matrimonio: ac tum forte ab Alodino ipso, incertū quibus de causis, grauius diffidebat. naufragos igitur Lusitanos haud immerito sibi diffidentes, metuentesque, non modo non pro accepta olim ad Malacam ignominia damnoque tractauit; sed etiam cōtra gentis morem benigne & comiter excepit hospitio. Quin, proposito Lusitanæ societatis commodo simul & ornamento, ac Malacensis præcipue cōmercij vberissimo quæstus; facile sibi persuaderi à Coelio est passus, vt multorum exemplo dynastarum & Regum, sese cum honorario vectigali ad E Emmanuelem adiungeret. ita, vas aureum librarū circiter sex, in annum tributum est pactus. quam tamen deinde fidem, ab ingenij mobilitate non diu coluit. Inter hæc, Alodinus de Menesij Andradiique aduentu per exploratores certior factus, tot in vnum coactis Lusitanis vtrique aperta vi sese imparem ratus; ad solitas artes dolosque cōfugit: simulato belli tædio, pacem eo consilio petiit; vt nuntiis vltro citroque mittendis rē in discessum vtriusque ducis extraheret: quippe quos & reuersionis auidos, & secum vna florem Lusitanæ iuuentutis deportaturos esse non ignorabat. Neque sagacem astutiam viri, frustratus euentus est. Deceptos iam aliquoties Lusitanos, improba negotiandi cupiditas, & nimius reuiscendæ patriæ amor, nouam in fraudem impulit. Iactatis vtrique conditionibus, atque ita approbatis, vt nihil ad firmam stabilemque concordiam, præter Soarij Prætoris auctoritatem, deesse videretur; eius auctoritatis impetrandæ suscepto munere, quæ prima nauigandi facultas data est, Menesius, & Andradius cum egregio comitatu Goã petiere. F At Alodinus à Bintano progressus ad Pagum (id vico nomen; alij Pagodem appellant) occulte paratam interea classem, ad eas quas habebat naues adiunxit: auditoque ducum Lusitanorum discessu, ad arcem oppugnandam extemplo copias omnes æque maritimas ac terrestres admouit. Nihil tam inopinatum nostris accidere tali tēpore potuit. oppressi, vix ad arma capiendā spatium habuere. itaque eo die defensā ægre mœnia sunt. Inde, cum sæpius vrgerentur; nec vigiliis tantum, sed etiam omni vndique commeatu prohibito, fame laborarent; longe peiore quam antea, loco res Lusitana esse cæperat: actumque de ea procul dubio foret; ni plane insperatum subsidiū Deus rebus iam perditis attulisset. Iauensis quidam erat in hostium castris vir cum pecuniosus & clarus, tum etiam consilio manuque promptissimus. Is, grauibus ab Alodino acceptis iniuriis, quas salua dignitate ferre non

A non posse, accensus vlciscendi cupiditate, ad Lusitanos capta occasione transfugit. eō dūce atque adiutore, vt erat locorum ac temporum bene peritus, Lusitani fides aliquot Malacensibus in expeditionem assumptis, agmine silenti profecti, subito vicissim impetu castra hostium cum magna cæde expugnarunt. prædæ haud ita multum in eis inuentum. tormenta, pleraque ex arce, aucta ad trecenta, quominus Pagum victrici classe porro contenderent, ipsumque Alodinum oppugnarent; obiectis transuerso flumine munitionibus, custodisque passim in ripa dispositis, in præsentia prohibiti sunt; cæterum eō factō repressa interim tyranni ferocia, atque ad leuandam annonam, in aliquot menses laxamenti nō nihil nostris Prætor ducibus aliis alio missis ad maria titanda; ipse cum septingentis armatis ad Ceilanum siue Taprobānam, nauium vndeuginti classe contendit. Cum Callēsi regulo ante multos annos (vt supra memorauī) Laurentius Almeida pacem ac societatem inierant: Soarius, Columbanī præcipue reguli amicitia & commercium expetebat, quod in eius potestate B laudatissimi cinnamomi syluas esse non dubie comperisset. cuius item rei fama commotus Emmanuel, id ipsum per litteras accurate mandauerat. Igitur delato in conspectum Ceilani Soario; & Columbanam præcipue oram oculis perlustranti, locus occurrit ad nauium appulsum, & arcis ædificationem idoneus. hami figura littus in mare præcurrit; curuoque anfractu capacem efficit portum, in quem ex insula nauigabile flumen illabitur. huc applicita classe, nuntij confestim ad regulum missi, fœderis & amicitia causa, postulatūque de more, vt in vsum diuersorij, merciumque custodiam contra insidias maxime Saracenorum, castellum ibi liceret exstruere, nō tam Lusitanis, quam incolis & regulo ipsi, præsidio ac munimento futurum. E Brachmanū disciplina, vt cæteri ferme Indi, erat regulus, atque adeo Brachmanes ipsemet. neque ita pollēs habebatur ea tempestate viris armisque. quocirca, & patriis institutis peregrinas religiones auersabatur; & in tam tenera insula haud immerito Lusitanā extimescebat vim. Attamen, reputās apud animum suum, quam ex tenui fortuna C vicinus Cocini Rex, post initam cum Lusitano amicitiam, ad quantas opes breui tēpore peruenisset; eiusdem successus, & emolumentū cupiditate ac spe captus; & de fœdere, & de castello, non tamē sine aliqua sollicitudine assensus est. Cæterum haud ita diu in sententia persistit. Saraceni ex cōtinente profugi, vel in primis vilem in ea insula negotiationem paulo ante instituerant. ij, morte tristius rati, inde quoque ab Lusitanis pelli se; toto connixi impetu, regio consiliarios pecunia muneribusque; regulum ipsum adhuc fluctuantem, cum aliis rationibus, tū proposito miserimæ seruitutis metu, facile ab ea mēte deducunt. neque ad id modo, sed etiā ad arcē aditu Lusitanos, vltro suam ipsi nauat operam: iisque præsertim instantibus operi, hortantibusque insulanos, munitiones raptim excitatur. ibi ferrea nōnulla tormenta disposita, & simul, ad nouam societatem plane dirimendam, Lusitani pauci, qui, vt in pacatam regionem securi descēderant, intercepti. Soario ad opus incoandum

in terram egredienti, obiecta munitio præter expectationem apparuit. **D** missi protinus ad rem cognoscendam aliquot expediti, renūtiant, mistos insularis Saracenis in statione versari. ita Mahometanus scelus haud dubie patuit. & Soarius, ommissa interim ædificatione, copias ad pugnam exponit: magnoque vsus militum ardore, quamquam assidue iaculātibus contra barbaris, ad ipsa tormenta succedit. Aliquantū laboris ac periculi fuit, dum telis eminus dimicatur. ast ubi ad manus ventum est, momento disiectis munitionibus, hostes in fugam auersi: tum fugientibus acrius instare Lusitanus; neque aut ignotis callibus, aut occurrentibus fluviiis ab insequendo desistere, quoad Prætor signo tuba dato, palatos iam ac dispersos ab effuso impetu reuocauit. Magnus hostium numerus cæsus eo prælio. nec Lusitanos gratis victoria stetit. vulnerati iaculis ferme sagittisque complures, nonnulli etiam desiderati, in iis Verissimus Pariecus, qui Malaca paulo ante redierat. Ab ea pugna, Soarius, vnus diei quiete militibus data, postridie prima luce rursus cū omni fabrilis apparatus. **E** descendit; ac fossam à portu vastam ad mare duxit prohibente nemine; intra eam fossam vallū erigitur, tormētis in hostē obuertis: dein modico intervallo additur murus, barbarorū terrori magis, quā operis firmitati, propter calcis inopiam interlitis argilla cæmētis. Hæc ingenti classiariorum certamine confestim peracta. & regulus, cum aduersa ictus pugna; tum surgētis operis nec opinata molitione perterritus; missō confestim legato, veniam petiit eorum, quæ alieno suāsu, inconsulte ac temere egisset: atque ad iungendam ex integro societatem hospitiumque sese paratum ostendit. At Soarius grauius questus non opera tantū sibi cum armatis opposita, sed etiam cōprehensos interposita pactione Lusitanos; præcise negauit, se pro tam atrocibus iniuriis aliter satisfactionem accepturum, quam si regulus ipse in Emmanuelis fidem ac ditionē cum annuo vectigali concederet. Neque abnuuit Colūbanus. Lusitana horrens arma, cumque super ea re præfectus regius aliquoties nō sine interprete cōmeasset; **F** ad extremū ita conuenit: ut regulus Emmanueli quotannis persolueret stipēdij nomine, cinnamomi pondo centū & viginti millia; annulosque duodecim, sapphyris, aut pyropis ex eadē insula inclusis: & elephantos præterea sex. Emmanuel autem, receptū in fidē Columbanū, ab hostium vi conatibusque, ipse & successores ipsius, terra marique defenderāt. His maxime legibus data pax: & nulla interposita mora, Soarius destinato loco arcē condere aggressus est. opus, adiuuantibus etiam regiis, breui absolutum. in eius arcis custodia Prætor Ioannem Sylueriam valido cum præsidio collocauit. oram maritimam nauibus quatuor tuendā Antonio Mirandæ Azeuedio tradidit. ipse rebus ex animi sententia confectis, & Arabicæ nauigationis magna ex parte compensato damno, circa initium Decembris ouans Cocinum est reuectus. Hæc ferme in vtraque India cis Gangem & vltra, Soario Prætorē per triennium gesta. Prouinciam dein ab Soario accepit Didacus Lupius Sequeria is, qui primus Emmanuelis missu Malacam adierat. Huic, magna Indici exercitus parte variis casibus absumpta; naues nouē cū bellatoribus mille quingentis

Emma.

A Emmanuel in supplementum attribuit, cum quibus anno seculi huius decimo octauo profectus Olisipone; Cocinum secunda nauigatione deuenit. in eo cursu, circa promontorium Bonæ spei, contigit res minime prætereunda silentio. Magnitudinis vastæ piscis est in Africo Oceano, quem piscem, à figura videlicet, acum appellant (Xiphiam ego fuisse crediderim) prælongo rostro, & in mucronē desinente; eodemque ita duro atque hispido, ut ferrū deterat in modū limæ. Ex iis belluis vna, dum subterfugientē prædam furibunda persequitur, in aduersam onerariā plenis euntem velis, toto impetu illata, in imas cōpages, pertuso alueo acutissimū caput infixit. Ex eo laqueo dū sese per vim conatur excutere; quamuis libratā suis pōderibus nauem adeo quatefecit, ut se in Systim impactos nauē nō sine horrore putauerint. Quo dein ex foramine, cū, ignaro quidnā esset rei magistro, sentinā traheret nauis; Cocini demū subducta, insertum in earinam, ut dixi, plāne cubitale rostrum ostendit: quod illico extractum, & in Lusitaniam argumenti & miraculi causa, deinde transfusum est. **B** At Sequeria, inito magistratu; primū circa omnes arces præsidia noua disposuit. dein regulū Baticalæ, detrectantem iugum; pactumque nuper Emmanueli stipēdium persolueret (ut sunt leuia barbarorum ingenia) recusantē; missō ad eius portus fauces obsidendas cum nauibus aliquot Alphonso Menesio, subsequuturus ipse mox, ad fidē officiumque aut minis, aut malo redegit. Simul etiā, cognito Malacam rursus ab Alodino grauius premi; Antonium Corream cum onerariis, ad commeatus petendos, eoque importandos, proficisci iubet in regnum Pegu. cuius regni, vltra Gangem positi non longe à Malaca, Triglypton olim urbem, caput fuisse quidam existimant. Correa, prospero cursu ad Martabanum emporium Pegusiorum delatus; ne in terra adhuc ignota longius ab suis nauibus ipse discederet, Antonium Passanum, & Melchiorem Caruallium cum honesto comitatu muneribusque misit ad Regem, in vrbe Pegu (ex qua tota regio denominatur) inde aliquot dierum itinere commorantem. **C** Magna tum erat (ut sæpe diximus) toto pæne Oriente, gloria nominis Lusitani: magna etiam bellicæ virtutis, tum opum ac diuitiarum existimatio. neque minor, si per Lusitanos licitum esset, omnes circa nationes tenebat, in Malacensi emporio negotiandi cupiditas. Itaque Pegusianus Rex, quamquam in primis tum potēs ac nobilis; tamen haud quaquam indignatus, Antonium Corream nuntios pro se misisse; comiter iis acceptis, duos vicissim ad eum ipse cum donis remisit, stabilendæ societatis & amicitie gratia: satrapam vnum; alterū pontificem; hunc, Raulinum; illum, Samibeleganum, Pegusiorum vulgus appellat. Ut Martabanum est ventum; post mutue salutationis officia, conscriptæ communi consensu, pacis & fœderis leges, tū, ad eas solenni iurēiurando firmandas, in celeberrimum vrbs fanum Antonius Correa regique, summa populi frequentia conuenere. totius autem ceremonie ordo fuit eiusmodi. Samibeleganus prior, in aurea plagula diligēter inscriptas eius amicitie leges, tum Pegusia, tū Lusitana lingua, ut & populares, & hospites intelligerent, elata voce recitari iussit. idē à nostris vicissim est factum.

lectis,

lectis, & subscriptis conditionibus, Raulinus, seu sacrificulus, quædam Dextrualibus Pegusiorum libris de more pronūtiat. papyracea dein segmenta crocei coloris (qui colos apud eam gentem cultui diuino dicatus est) & aliquot simul arboris odoratæ folia certis notata litteris, igne subiecto comburit. Tum, suis insertam manibus, manum vtramque Samibegani, cineribus iis imponit, pauca ex eo percipiens, quibus ille ita respondebat; vt sui Regis nomine ratam & fixam eam societatem fore, iureiurando promitteret. Hæc omnia, summa attentione miroque silentio peracta. Dissimiles animorum habitus Antonius Correa comitesque in eam cæremoniam attulerant: quippe qui vano errore ducti, Christianam fidem ethnicis iureiurando obligari fas esse vix ducerent, itaque Antonij accitu, linteatus antistes, qui nauticis præerat sacris; diuini humanique iuris haud multo quã cæteri Lusitani peritior, in medium prodit. sacra pagina, Christiano ritu, erât ab Antonio cum solenni imprecatione tangendæ. atqui sacerdos pro Euangeliis bibliisue, librum ex cõposito protulit, elegãter & artificiose compactum; in quo varij generis lusus & cantica Lusitanico sermone scripta cõtinebantur; nõnullis tamen immistis, vt sit, sententiis moralibus, atque dæuerbiis. Huic ergo libro dum Antonius fallacè admouet manum; diuinitus factum est, vt in ea verba ex Ecclesiaste incidere: VANITAS VANITATVM, ET OMNIA VANITAS: quod ille vbi præter omnem exspectationem animaduertit, subita percussus religione cõhorruit; ac præclare sensit, quam integram & inuiolatam fœderum fidem vel cum ipsis barbaris ethnicisque, esse cæleste iubeat numen. ergo apud se perinde iustum atque legitimũ id iurandum Antonius habuit, ac si pro vulgari eo libro sacrosancta vtriusque testamenti volumina contigisset. Sancito in hunc modum fœdere; impositisque in onerarias mercibus, & omni genere commeatus, Correa peropportune Malacam defertur. Eius aduentus, non modo ex diuturna fame & squalore obsessos refecit; sed etiam animos iis addidit ad Alodinum ipsũ vltro laceffendum, & si qua fieri posset, ex tã vicinis sedibus tandem aliquando exturbandum. Quod ille quasi præsciens, ad omnes eiusmodi casus multo ante sese parauerat. transuersis primum cancellis non vno loco intersepserat. flumen, angusto dumtaxat singulis paronibus lembisve tráitu relicto. dein, sub aquas passim fistuca stipites præcutos adegerat. ad hæc, densissimas vastæ magnitudinis arbores, quæ ripas fluminis dextra læuaque prætexunt, ad radicem ita incidi præceperat; vt perleui momento impulsæ, nauigantes obruerent. Denique non longe à Pago, qua sinuoso fluminis ambitu longiorem in cubitum prominet ripa; confibulatis è valida materia trabibus, & cespite ingestis, nouum castellum excitat; idque non modico præsidio, nec paucis ex ære tormentis ad hostem ex obliquo feriendum instruxerat. His rebus cognitis (neque enim deerant quicquid renuntiarent) Correa, & Eduardus Mellus, contracta minorum nauium classe, quarum pleræque remis agerentur, & bellatoribus circiter quingentis impositis; Muaris fluminis ostia petiere inde præmissi cum securibus dolabrisque, & firmo præsidio militum

A. militum fabri ad hostiles munitiones amolendas. ij quo validiores, ac peritiores talium erant artium, eo celerius confecta res est. discissi cancellis emulsi eximo stipites: insidiosa arbores in diuersum proiectæ. ita frequentii agmini tutus ad castellum vsque fuit accessus. neque ita magno negotio, admotis nauibus machinisque, delectum inde præsidium. Hinc, magna concepta fiducia, Lusitani ad Pagum victrici succedunt classe. Vt in conspectum oppidi ventum est: dispositæ extra vallum Alodini copiarum elephantis, & sublatus de more ingens clamor, & emissa tormenta, nonnullam cruenti prælij speciem præbuerent. sed vbi egressus è nauibus Lusitanus in sicco signa constituit: & cominus gladiis contisque dimicari captum est: tanta plane diuinitus formido (veterũ Hebræorum victoriam diceret) tãtus terror hostes inuasit, vt oppido ad prædã relicto, sese in proximis lucos, & nota latibula fœdo cursu cõiecerint. nec pauci ex iis in fuga verius quam in pugna cecidere; cum è Lusitanis (quod præsentis diuinae opi acceptũ sine controuersia referas) ne vnus quidem desideratus sit. Fugatisque hostibus, ad spolianda tecta raptim discurrit miles. exhausto quicquid erat pretiosi: oppidum concrematum. dein Alodini parones, & varij generis nauigia in vnum cõacta fere centum. quorum erant aliquot, puppi proraque regium in morè calatis. inauratisque ex eo genere nonnulla in triumphis specie reseruata. cæteris ignes iniecti. Hæc tam insigni victoria parta Lusitani cũ summa gratulatione redeuntes in urbem accepti. Alodinus, fracta, sed nondum perdomita ingenti ferocia, ad recolligendas è tanta clade vires, Bintanum insulam fremès gemenque repetiit. Interea, vicini Malacæ barbari, alienas angustias & incommoda suam rati occasionem multis & grauibus iniuriis nostros affecerant: ac Pacenorum præsertim tyrannus, qui nuper in id regnum inuaserat: delatosque in Pacenum portum negotiatores aliquot Lusitanos partim exuerat mercibus, partim etiam per summum occiderat scelus. Ac ne Acenus quidem, quamquam societate ac fœdere iam pridem nostris obstrictus, in ea rerum difficultate sat se pro amicitia gesserat. Ad eas vindicandas iniurias, regulosque ab instituto latrocinio deterrendos: Garzias Sala Malacæ Præfectus, Emmanuelem Patiecum, vnica, verum egregie instructa naui dimisit. is, præcipuo in Somatranos odio instinctus, quod Antonium fratrem paulo ante in vincula coniecerant, cum alia Somatra littora, tum vero Pacenum, Acenumque breui adeo fecit infesta; vt non peregrini modo institores multi ab ea nauigatione desisterent: sed etiam incokæ, piscatu, quo maxime alimento victitat ea gens, intolerabili cum dolore damnoque abstinerent. Neque præcelsam Patieci nauem, atque à machinis ac milite paratissimam, semiermes ipsi, minoribus nauigiis aggredi satis audebant: tantum ad opportuna insidiis loca excubare instituerant; si quos, vt sit, in terram egressos, per occasionem excipere possent. Forte ita accidit, vt Patiecus, aquandi causa, Malacensi quam exercitatissimo remige instructam scapham intra Iacaparini fluminis ostia mitteret. abest ea aquatio à Paceno portu millia passuum ferme quattuor. neque ad remigum præsidium propugnatores plus quinque attributi,

Antonius Veranus Portuenſis, Antonius Paſſanius Alanquerianus, Fran-
 cifcus Gramaxius, Ioannes Almeida Quintelanus; poſtremi nomen in-
 tercidit. Aquatione per otium facta, priuſquam ad ſuos Luſitani ſeſe re-
 cipiant, à barbaris agniti. Et Pacenorum Præfectus, Raia Sudamicinus,
 rei ſubitæ nuntio excitus, lanciaras tres conſeſtim expediri iubet; cor-
 reptiſque quæ fors obtulit telis, in ſingulas, aptas inſtructaſque remigio,
 centum & quinquaginta armatos imponit. Ea dum parantur, coorti re-
 pente ab vtraque fluminis ripa barbari, ſagittis & iaculis abeuntes no-
 ſtros detinere non deſinunt. & ea quidem morâ non admodum Luſita-
 nos retardat. quippe hoſtium tela, denſatis vtrinque ſcutis excipiunt. gra-
 uius aliunde malum inſtabat; quod vno eodemque tempore contrarius
 ventus & æſtus accedens, exitum intercluderet: neque ab ſocia naui, pro-
 cul in ſalo iactis anchoris, erat in re trepida cur opis quicquam exſpecta-
 rent. iamque raptim inſtructæ lanciaræ haud dubiam ad prædam cum
 ingenti clamore feſtinant. longe tamen reliquas antecedit ea, qua Suda-
 micinus ipſe cum iuuentutis flore vehebatur. Ea re animaduërſa Luſi-
 tani, tot vndique preſſi difficultatibus, conſilium ab ipſa deſperatione
 capiunt, vltro in aduerſum hoſtem eundi; vt, quemadmodum ſit nomi-
 ne Luſitano dignum, fortiter dimicantes occumbant prius, quam per
 metum mortis, in teterrimam ſeruitutem abducantur. Hoc ergo conſilio
 ſcapham repente circumagunt: validoque remorum impulſu vix dum
 concurrerant proræ, cum Luſitani ſalutari I E S V nomine pariter inuoca-
 to, ſtriſtis gladiis aut haltis, priores in nauigium hoſtile magno auſu tran-
 ſiliunt: ac ferro primû ſummouent barbaros: dein conglobatos in vnum,
 ipſaque audacia obſtupefactos, haud tamen incruenti ipſi ad ſatietatem
 trucidant. Nec in longum extracta eſt pugna. Paceni, cum ad vehementes
 gladiatorum & cuſpidum ictus nuda præbuiſſent aliquandiu corpora; &
 emicantem è Luſitanorum oculis ardorem ferre vltra non poſſent; qua
 cuique cõmodum eſt, certatim ſeſe in flumen eiciunt. Sudamicinus per-
 territos nequicquam precibus miniſque cohibere conatus; denique ſe
 ipſe quoque de naui præcipitat; doloreq; ac rabie accēſus, vt quæque ſuo-
 rum nãdo adeptus eſt, elato pugione cõfodit. Cæteri duabus lanciaris ex
 interuallo ſequētes, cum, ſi acrius inſtitiffent, noſtros vulneribus affectos
 ac propemodum exſanguies nullo negotio conficere potuiſſent; nec opi-
 nata ſuorum clade percluſi, terga verterunt. Ita, I E S V adiuuante, è re-
 bus perditis repente Luſitanus victor euadit: ac nullo è ſuis amiſſo, ca-
 ptiuatn ipſius Præfecti lanciarum in altum abducit: eo maiore omnium
 gratulatione ac lætitia, quo propior exitio fuerat res. Eius tam præclari
 facinoris fama cum cæteris circa populis, tũ præcipue regulo ipſi Paceno
 magnum terrorem incuſſit. Miſſis extemplo ad Patiecum, mox ad Gar-
 ziam Salam legatis, demiffiſe petiit pacem; eaque conditione impetrauit;
 vt cuncta per ſcelus ac fraudem ablata Luſitanis cum fide redderet. Hoc
 rerum Malacenſium ſtatu, Sequeria nouus Prætor enixe operam dabat, vt
 pedem ſi poſſet, in Maldiuſis inſulis figeret. Ea, vt ſupra docuimus, Cana-
 rino, & Malabarico littori obiecte, numero plus mille cenſentur. Multitu-
 dinem

A dinem hanc, intercuſſantes eukipi faciunt, adeo anguſti, vt alibi nauium
 antennæ iubas arborum deterant: alibi etiam, qui valentiores ſunt viri-
 bus, ramo quoſiam manibus apprehenſo, ex vna in alteram inſulam ſal-
 tũ tranſmittant. Multis rebus ad victum neceſſariis carent incolæ: ſed pro
 iis omnibus: vna eſt palma (ſic enim appellant) Iudaicis & Africanis, ca-
 reotas ferentibus; longe præſtantior: quippe, non proceritate ſolum &
 pulchritudine excellit; verum etiam tota prorsus in vſu eſt ita multipli-
 ci, vt vulgo, ſi quem frugi & induſtrium laudibus efferre volunt, palma
 vtiliorem appellent. Prima dos, in fructu ipſo. Tengam Narlemve Indi;
 cocum, ſeu nucem Indicam Luſitani dixerunt: humani ferme capitis ma-
 gnitudinẽ, duplici operimento: quorum exterius, in ſummo læue,
 ſtupea intus denſitate (caïrum vocant) netur ac rexitur, cannabis & ſpar-
 ti modo, cum alios in vſus, tum præcipue in vitilium nexus, & anchora-
 lia: neque materia vlla ad nauticos funes & maris impetus obſequentior.
 namque, vt ſalfuginem amat ea planta; caïrum quoque ex ea prognatum,
B & marinis aquis immerſum, identidem reuireſcit: & anchoris illigatum,
 fluitantes in ſalo naues egregie continet, non tam ab innata duritie, vel
 operis firmitate, quam viriditate ipſa, & lentitia quadam ad inſtar corij:
 vt ſeſe vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extendat; vel re-
 ſidente, rursus in craſſitudinem contrahat, quod ſecus in noſtris euenit
 rudentibus: qua nimirum ipſa vi ac pertinacia ſæpe rumpuntur. inter-
 ior autem calix, ruſo colore, & globosa rotunditate prædurus, addito
 auro vel argento, in pocula figuratur: ipſa vero pomi caro, amygdala in
 modum, pinguedine quadam & grato ſapore lacteſcens, non per ſe tan-
 tum in cibo grata eſt, ac ſalubris; verum etiam, vbi viſum fuerit, ex-
 hauſto lacte, paulatim in oleum eliquatur: totus autem racemus, dum
 ex eo tener adhuc emicat fructus, nodo conſtrictus, ac leuiter inciſus, in
 obdita oris anguſti vaſcula opimum iuſtillat ſuccum, ex quo variis arti-
 bus coctionibusque, veteri, vt Strabo ipſe teſtatur, inuento, mel ſeu fac-
 carum vinum; acētumque perficitur; iam folia, cum & librariis pro pa-
C pyro ſint, & loco regularum impoſita domibus, arceant imbres; tum etiam
 in veſtis formam ſacili ſimul ac ſpiſſo contextu neſtuntur. Denique, vna
 eademque arbor, omnia prorsus ad rem nauticam inſtrumenta ac mate-
 riam præbet: quippe truncum & ramos; in malum, aſſamenta, clauoſ-
 que: comam in vela: caïrum in funes (vt dictum eſt) omnium optimos,
 ſilaque ad laterum ſituras: poſtremo cocum ipſum, quæque ex eo confi-
 ciuntur, in onera: ita, non ſine miraculo quodam, omnibus plane rebus
 ex ſemet apta & inſtructa nauigat palma: eadẽque diſciſſa per hyemem,
 viuaces ad prunas, lenta ignium alimenta ſuppeditat. Incolæ importato-
 lino, ſericoque, talares tunicas eleganti opere texunt: quibus honeſtius
 multo, quam cæteri Indi velant corpora. Piſcantur etiam palmeis verri-
 culis minuta conchylia (ſunt qui Venereæ conchæ genus putent) miro
 ſplendore, & colorũ varietate. hac, ſaburræ loco in onerarias indita ac di-
 uerſas in regiones euecta, apud Gagaridas & Sionios, vilioris moneta ex-
 plēt vicẽ ad res parui pretij coemẽdas: apud Heſperios autẽ Æthiopus, cū

rebus etiam carioribus permutantur. Insularum omnium caput est Mal-
 diua; ex ea cæteris cognomentum. ibi frequenti emporio domicilium est
 Regis qui cum inita iam à Soario per Ioannē Sylueriam, vt supra demon-
 stratum est, amicitia; ad eam stabilendā, locumque nauis apotheca; de
 more petendum Sequeria deinceps Ioannem Gomertium destinauit. Ne-
 que magna contentiois fuit res. Ab homine donis ac promissis illectoy
 & cum Lusitanæ felicitatis opumque haud ignaro; tum vectigalibus no-
 uis rem augendi percipido, facile non de societate modo, sed etiam de
 castello impetratum. id castellum ad mare Gomertis, quod lapidibus &
 calce careret; è lignea materia glebisque raptim extraxit, ac muniri. Eius
 deinde openis, & quadam nominis Lusitani fiducia, vix quindecim ar-
 matorum custodia sepius, cum iam non pro inquilino vel hospite, sed pro
 tyranno ac domino sese gereret, & commercantes in id emporium pere-
 grinos variis vexare inanis repentina conspiratione Saracenorum op-
 pressus, vna cum suis occidit. arce, & his quæ intra arcein asseruaban-
 tur, Mahometanus potitur. ita Lusitani, quam facili aditu in eas irre-
 pserant sedes; tam leui negotio mox deinde sua culpa delecti sunt. Nec
 leuiores alibi plagæ per eos dies acceptæ. Goana oneraria commercij
 causa Ciulum petens, in Saracenorum, qui Dabulam inchoant, biduas
 illata, prælio commisso deprimitur. In eadem biduas Lusitanæ carauē-
 la postmodum incidit (rotunda nauis genus, cum ad onera, tum ad mili-
 tiam vile: dromonem Græco vocabulo haud incommode fortasse quis
 dixerit) contracto mox certamine; dum tormenta exercentur, ignea scin-
 tilla in sulphurei pulueris cadum illabitur, inde fauam repente coortam
 incendium, nauas vectoresque omnes, vna muliere excepta, protinus
 hausit. Ad earum rerum nuntios, ira percitus Christophorus Sosa, qui
 cum nauibus aliquot Canarini maris custodia; præerat: nocte sublestri,
 Calacinum (is locus est agri Dabulensis) inuasit. Sosa aduentu præco-
 gnito, incolæ paulo ante diffugerant. Lusitanus ad prædam versus, quam-
 quam erat barbarica vilis que suppellex: tamen ab ea dulcedine auellitioni
 potuit: quoad, illucescente demum die, Saraceni circiter quadringē-
 ti, sagittariæ artis peritissimi superueniunt. Aduersus eam multitudi-
 nem Sosa cum centum & quinquaginta armatis egreditur: quorum erant
 sclopettarij seu fistulatores non pauci. Accensis vtrinque animis, atrox
 pugna coorta. Saraceni arcibus tantum instructi; primam hostilium
 glandium procellam submissis corporibus excepere: tum ad sagittan-
 dum ipsi consurgunt. tamque densus ac perpetuus fuit spiculorum im-
 ber: vt Lusitano, ad fistulas replendas nihil vnquam temporis aut loci
 reliquerint. Inde cum, sensim cedendo, ad mare sese reciperet Sosa: mi-
 nime se fellit hostem. circummissus illico iuuenum globus, reditum in-
 tercludit. itaque Lusitani vndique virgati capri: nec sine multo sangui-
 ne, vix tandem ad naues effugium paruit. Soluentibus deim oram simul,
 & iaculantibus, adeo pertinaciter institere Saraceni, alienato ab sensu
 periculorum animo, vt semet aquis vmbilico reus immergerent, ha-
 uigilque, remorandi causa, propemodum iniecerunt manus. Ex eo
 disci

Al discimint Sosa denique elapsus, Ciulum ad faucios curandos, minime
 secunda fama se contulit. Eodem fere tempore quattuordecim nauium
 classis, cui Georgius Albuquerque præerat, Olisipone profecta, male ad-
 modum nauigauit. quattuor tantum eo anno in Indiam peruenere. è reli-
 quis vna è medio cursu in Lusitaniam vento reiecta. aliam in ipso itinere
 Castellanus quidam nauarchus ab Indiois commercijs ad latrocinia pi-
 raticamque conuertit; tertia, superato iam promontorio Bonæ Spei, circa
 Quiloa, & Mombaza littora, magis etiam miserabili genere cladis inte-
 rit. Mahometani eas incolunt regiones. hi, Anconino Rege interfecto,
 iam pridem ab Lusitana societate defecerant. Cum dira necessitas coge-
 ret, aqua andi gratia, ad Matuiam, eius oræ vicum, quadraginta viri ex nauī
 Lusitana appulerant scapham; in quibus erant primarij duo: præfectus,
 & gubernator. Dum egressi ad fontes doliola complent; interim scapham,
 remigibus vacuam, recedens æstus in sicco destituit. Ad eam deducen-
 dam, aptandosque remos, semiplenis vasibus illico Lusitanus accurrit,
B nec segnius barbari, animaduersa re, duo circiter hominum millia infen-
 sis animis aduolant. nauasque partim sub oneribus, partim à terra mo-
 lientes, ad vnum omnes occidunt, nequicquam cæteris Lusitanis, cum
 ad bombardam idem accedere propter vada non possent, indignam suo-
 rum eadem ex alto spectantibus. Ac ne ipsi quidem latiore exitum de-
 inde sortiti: quippe, virgente siti, dum alias aquationes in vicino con-
 quirunt; rethore vacua nauis haud longe ab Quiloa in syrtes impingitur.
 Ad conspectam eminus prædam, ingens repente affuit hostium vis. mo-
 mento spoliata oneraria; & quotquot ea vehebantur cæsi, vno duntaxat
 relicto adolecente, quem tyranno Mombaza muneri mitterent. Albu-
 quercius, dissipata classe, ignarus, ex iis quæ non comparebant, quo quæ-
 que delata esset, cum cæteris nauibus ad Molambicum exegit hyemem:
 atque inde, transmissis mari, Goam in sequenti demum ætate peruenit.
 Circa idem fere tempus, Prætor Sequeria, roties iam ab aliis infelici suc-
 cessu tentatam Arabiam expeditionem aggredi statuit. Contractis ex
C omni ora nauibus maioris formæ quattuor & viginti, bellatorū tria mil-
 lia imposuit; quorum erant Lusitani mille & octingenti: cæteram sum-
 mam, è Malabaribus & Cananinis expleuerat. Cum iis copiis Goa profec-
 tus Februario mense, anno seculi huiusce vigesimo, ad Aromata promon-
 torium Africa, secunda nauigatione transmisit. Tbi cognito ad Giddam
 stare sex Turcarum trimemes; manusque armatorum cogi ad faucēs A-
 deni occupandas; intra ipsas faucēs inuehi, & longitudine sinus emensa, cir-
 ca Giddam laceßere bello Turcas decreuit; vt si se occasio dedisset, signis
 collatis de rubri maris possessione decerneret. Hoc animi proposito le-
 gens oram, ad Meten vicum, aquandi causa, applicuit, meam desertum ab
 incolis, vna tantum vetula inuenta: cuius indico in summa siccitate aqua
 paruit. arnis erat altico glareoso. sub eam glaream, æstate, cussu tacito se-
 se italices cõdunt; vt nihil humoris in summo prorsus appareat. Anum
 inditeant remuneratus; & in eius gratiam flammis ab eo prohibitis vico,
 Sequeria in Arabiam non longe ab Adeno traiecit. ibi dum ad Aram (id
 X 3

loco nomen) anchoras iacit; in scopulum sub aqua latentem illata Prætorioria, solutis incussu cōpagibus extemplo diuellitur. quæ in summis tabulatis erant, cum parte machinarum ægte seruata; cætera demerso alueo periere. naualis turba (quadringenti numerabatur) in cæteram classem distributi. à Sancto Antonio nomen erat Prætorioria, ex eo, Diui Antonij saxa, locus appellatus. Ab hac statione cum ad Giddam recta contenderet Prætor, adeo pertinaci complurium dierum Aquilone prohibitus est; ut interim aduentante hyemē, idoneum rei gerendæ tempus effluerit. Itaque omisso bello, ad pacem cum Dauide Abassino Rege firmandam animum adiecit. cuius Regis imperium, cætera mediterraneum, modica tantum ex parte ad rubri maris littora pertinet. Eam oram Dauidis nomine tenebat Præfectus maximus, quem honoris titulo Barnagazium vocant. oppidis ac vicis, Præfecti minores præerant. Cum hisce Præfectis de societate agendū erat. Sequeriaz, & legati duo in terram exponendi. alter, Matthæus Armenius, qui ab ipso Dauide Helenaque ad Emmanuelem cum donis ante decenniū venerat; atque ob suspectam eius legationis fidem, ab Lusitanis nullo suo merito multa indigna & acerba pertulerat. alter, Emmanuelis ad Abassinū erat legatus, Rhotericus Lima, suffectus in locum Eduardi Galuani, qui superioribus annis in ipso itinere, nondū peracta legatione, decesserat. Simul etiā erat ei Mazua insula (quæ Ptolemais ferarū olim fuit) haud procul à Camarano visenda, si forte locus arci ad eius regionis custodiā ædificandæ idoneus foret. ea insula Arquico oppido maritimo Abassini littoris obiecta, per angustū fretū ab continente dirimitur: & lunato sinu in idem littus obuersa, in primis tutā ac placidā stationem nauibus præbet. ad hæc, cisternis, armentisque varij generis, in usum classiu & præsidiorū abundat. Prætor, totam insulā per otium contemplatus, tamen Mahometani incolebant; tamen, vitandæ inuidiæ gratia, suos ab incendiis ac præda continuit. Mahometis vero fanum rite expiatum, intermerata Conceptioni Deiparæ Virginis dedicauit: ibi per eos dies Christiana sacra peracta nō semel. Interea ab Arquici Præfecto oratores affuere cum donis & cōmeatu: quibus, utpote, Christi cultoribus, Fericum vexillum Cruce insignitum, amicitiaz causa, datum est. illi, cognito Christianos & Lusitanos aduenas esse, cuius gentis fama iam pridem eo tractu increbuerat, mirum in modum gratulati; primum omnium de Matthæo Armenio cum cura perquirunt. hunc ipsum, ubi adesse præter expectationem audire; & mox in conspectum est productus venerandā caritatis senex; obortæ cunctis præ gaudio lacrymæ. & vulgata eius rei fama, certatim ad optatos viri amplexus, & manuum oscula cōstuebant. Eademum celebritas, & Matthæum omni suspicione liberauit; & Lusitanis, quod in fontem adeo aspere & inhumane tractassent, dolorem simul ac pudorem iniecit: eo magis, quod etiam aliquot è sacra Visionis æde monachi (multa autē cœnobiaz, ex Diui Antonij ferme institutis, eo toto regno visuntur) salutandi eiusdem Matthæi causa, ad classem accesserant: qui ab Lusitanis sacerdotibus linteatis, cū symphonia & psalmis accepti, magnam animi voluptatem præ se ferebant, non è Matthæi solū, sed etiam

ex ipso

A ex ipso Lusitanorum aduentu: quod vetus oraculum sibi à maioribus traditum ferrent; ex occiduis aliquando regionibus, Christianæ religionis homines in ea loca venturos. Eius vaticinationis promissa, tantæ classis appulsi, tandem esse confecta; & in illo sacratorum hominum cætu, Hesperiam cum Eoa Ecclesia tanto locorum interuallo, dextras quodāmodo miscuisse; magnopere lætabantur. in sermonem dein cum Arquicano Præfecto ventum est; & paulo post, ad stabiliendam societatem (quod ita Dauidem velle non ignoraret) Barnagazius cum peramplo comitatu Arquicū processit. Paululū ibi altercationis fuit, dum dies locutur. colloquio constituitur: litus ipsum aduenat. Arquicū oppidum Barnagazius præoptabat, nōnulla fraudis ac periculi suspicione ab Saracenis iniecta. Ad eā suspiciōne tollendā (quando per obsides transigi, indignum Christiana amicitia & hospitio videbatur) cū synceri animi pignus Crucem nudari & porrigi ab sacerdote iuberet Antonius Saldania, Lusitani Prætoris internuntius; se uero vultu Barnagazius cōfestim exurgens obstitit; negans, tam leui de re, tā augusta atrectāda mysteria. Quin ego potius, inquit, de iure meo decedā, meque vltro in omne discrimen obiciā. ita, mediæ regionis campus, inter oppidū & mare, cōsensu deligitur. Barnagazius cum equitibus ducentis, peditum duobus millibus ab Arquico; Sequeria cum sexcentis non amplius armatis è classe descendit. iis copiis in statione vtrinque conspecta relictis; cum senis ambo comitibus in medium prodire. Primus congressus fuit, mutuo blande & amice consulantium: & Regis vtriusque in alterum, beneuolentiam studiumque accurata oratione testificantium. dein societas ac fœdus hoc maxime modo sancita. Classarius sacerdos argenteam Crucē in medium attulit: ea Barnagazius prior apprehensa, nixus genibus: Quam, inquit, pacem Iesus Christus, generis humani Redemptor, discipulis reliquit suis; eadem esto inter nos, qui eiusdem Christi cultum profitemur, ac fidem. Hanc ego pacem (quantum in me fuerit) Regis mei nomine spondeo; atque ita iuro per hanc sacrosanctam nostræ salutis effigiem. In eandem ferme sententiam conceptis verbis iurauit Prætor. dimisso dein colloquio, per triduum ex vtraque parte donis officiisque certatum. & ingens omnium fuit læticia, quod opulenti duo Reges terra marique, contra Christianæ rei aduersarios arma iunxissent. Post hæc, Sequeria Rhotericum Limam legatum Barnagazio commendauit, ac tradidit, ad regiam vsque tutum mittendum. cuius in comitatu cum alij honesti viri complures fuerent; tum vero Franciscus Aluarus sacerdos: qui dein reuectus in Lusitaniam, eius peregrinationis seriem patria lingua descriptam edidit: eodemque postea auctore, Paulus Iouius gentis ritus moreque latino sermone diligenter est persecutus. Per eosdem fere dies quibus in Arabico sinu Lusitanus agebat Prætor, è Paceno Somatræ insulæ regno, summus Mahometicæ superstitionis Califa seu antistes, nomine Molana, supplex illuc vsque contēdit. puerū adducebat duodecim ferme natum annos, Paceni Regis filiū: cuius parente occiso, Geinal tyrannus, ab Alodino socero adiutus, regnum inuaserat. huic si cōtra communē hostē suppetias Lusitani tulissent;

tulissent; restitutum in patrias fortunas puerum, in Emmanuelis auctoritate cum annuo tributo Molana spondebat futurum. Et pupilli orbis, & Califa obtestatio apud Sequerā valuit. Ad Geinalem ex ea possessione pellendum, sex naues, cum valida manu armatorum, Georgio Albuquerque attributa. Cuius rei, & iuncta cum Davide amicitia nuntios qui ad Emmanuelem afferret, Petrus Vasus in Lusitaniam à Prætoris missus; magna toto regno omnium ordinum gratulatio fuit; & in singulis oppidis miro populi studio supplicatum est. Prætor, cum egressus fretum Caliatum petiisset, Armuziā inde processit. ibi, clauso iam mari, cum magna nauium parte hyemare coactus est. Dum hæc ad Arabiam, & Persidem fiunt; Goæ Præfectus interea Rhotericus Mellus Lusitanam rem, haud contemnenda, si crimē abesset, vectigalium accessione ditauit. Idalcanem inter, & Crisnarum Narsingæ Regem, atrox ac funestum per eos dies exarserat bellum; dum reconciliatæ nuper amicitia leges ambo parum sincera fide custodiunt. Idalcan perfugas & noxios è Narsingæ regno contra ius & fas clam admittere, grassari occultis latrocinis, ac repetentem Eres Narsinganum, dolis fallacisque frustrari. Crisnarus vicissim, otij impatiens, bellum denuo optare; & in Raciolum urbem Decani regni munitissimam, spe atque auiditate imminere: quā sibi maioribusque ademptam, Idalcanis accessisse regno ægre ferebat. Eius ergo repetendæ urbis, & Idalcani arma rursus titulo specioso inferendi tale consilium iniit. Saracenus erat in ipsius aula, Cides Mercar, Mahometano cultu ingenioque, industrius vir, & experiens. Hunc, ad Arabicos equos in usum belli coemendos magno cum auri pondere Crisnarus Goam misit: & quo restatior esset res, ad Goæ Præfectum super tali negotio separatim litteras dedit, haud dubius, quin per Decanios fines necessario iter habenti bene nummato viro, Idalcan, prædas eiusmodi sagaciter odorari assuetus, de more structurus esset insidias. Quod putarat, euenit. Ingressum Decanios limites Cidem, utpote eiusdem sectæ hominem; quin etiam è Mahometis, ut ferebatur, stirpe genitum; Idalcan benignis admodum promissis ad se per litteras inuitauit. Cides, vel societate superstitionis, vel vberioris stipendij ostentatione adductus; vel etiam interuertendæ regis pecuniæ spe; haud grauate ad Idalcanem sese contulit. ille, comiter acceptum, per speciem honoratæ præfecturæ, Dabulum extemplo amandauit. ibi, nequid rumoris emanaret, pecunia spoliatū, per idoneos talium facinorum ministros è medio sustulit. Crisnarus interea, speculatoribus clam appositis, cum rei gesta seriem haud magno negotio cōperisset, latus oblata belli occasione; missis quoque versum ad Reges ac dynastas epistolis; manifestam Idalcanis perfidiam, & violatas pacis leges minaciter & acerbè conquestus est: dein, maximis equitum peditumque contractis copiis, Raciolum urbem obsidione cinxit. Ad eam soluendam obsidionem Idalcan profectus; commisso prælio, magna parte suorum amissa, cum paucis elabatur. Crisnarus victor, non castris modo Idalcanis est potitus; sed etiam Raciolum urbem valido instructā præsidio, crebris iam oppugnationibus frustra petitam; metu denique in ditionem accepit. Idalcan interea,

A interea, remotis oppidis, quo propter siccitatem Crisnarus cum exercitu peruenire non posset; amissa in præsens renouandi belli fiducia, sese inglorius continebat. Ad eius cladis famam, cum alij ab Idalcanē defece-
 re; tum Gini, gens in Decano regno prænobilis. Eius gētis principes, germani duo fratres, Comus, & Appa, contractis octo ferme armatorū milibus, in subiectos Gateis iugis agros impetum fecerant: sine dubio in oram maritimam transgressuri, crebris portibus & vectigalibus questuosam (Concanum vocant è regione Goæ) quam Ginorum olim familiaria Mahometani eripuerant. Eius oræ Præfectus, Idalcani hero avaritia & fraude non absimilis, magna pecuniæ summa è vectigalibus portoriique collecta; id vnum laborabat, quo pacto, inter eos tumultus, domini re ad suum peculium adiungeret. Omnia circumspicienti, commodissima ad fugam, Goa Lusitanorum vrbs visa. id quo tutius faceret; Lusitanum sibi præfectum ante conciliandum ratus; ad specimē probitatis ac fidei petiit ab eo per nuntios, primum ut Idalcani contra Ginis tumultuantes opem
 B pro amicitia ferret. id si facere grauaretur (quod ita fore haud erat nescius) tum libero mendacio suadebat, ut ipse potius in eos portus & vicos, Emmanuelis nomine inuaderet. æquiore animo Idalcanem in afflictæ fortuna laturum, suas opes & vectigalia in Lusitanorum, quam in perduellium potestatem venisse. Hoc nuntio accepto Mellus Præfectus, rem ad consilium detulit. ac tali tempore nemini dubium erat, quid ius, quid æquitas, quid amicitia postularet. verum apud homines lucra pensantes, vtilitas valuit. Mellus cū octingentis ferme Canarinis peditibus, Lusitanis equitibus ducentis & quinquaginta, euripo traiecto, Concanum sine certamine vlllo occupauit, non ausis Ginis aduersus Lusitanos arma ferre: & Rhotericum Iusartem cum modico præsidio ei regioni præfecit. At Idalcanis procurator, domino prodito voti compos, Goam plenos argento auroque loculos tulit: & quo res occultior esset, amico Lusitano cuidam æque fallaci custodiendos initio tradidit. Dein, cum hic depositum ex occasione repeteret; ille alter se quicquam accepisse impudētissime pernegaret, neque chirographum exstaret vllum; ex dolore ac desperatione Mahometanus in furorem & insaniam versus, mentem simul cum pecunia perdidit. Fraudator vero, dum thesauris male partis incubat securus; inopinata morte postmodum, ab eo quod carissimum habebat in terris, auellitur: Quin etiam ipse Crisnarus deinde malis artibus receptam urbem Raciolum, bello vicissim superatus, amisit. quæ bella, & numero peditum equitumque, & vniuerso apparatu (alioquin fides Barriū, & Oforium, & alios rerum Indicarum auctores appellet) orbis nostri expeditionibus longo interuallo præferenda, enarrare nostri instituti non est. Postremo, ne Lusitanis quidem ipsis, ut in loco exponemus, diuturna stetit, minus honeste quæsitæ possessio. Ita, per omnes eorum scelerum affines peruagata cælestis ira, breui tempore pœnas à singulis improbæ cupiditatis exegit. Per eosdem fere menses, nouum & multiplex aliud in mari miraculum exstitit. Classis nauium nouem duce Georgio Britto dum ex Lusitania Indiam petit; rostrata celsior Rhoterici Vasæ Pereria, in me-

dio cursu, repente, veluti fræno equus adducto, ita substitit magno cum D
 aquæ sonitu ac motu, qualis, ubi in vada & syrtes incurritur, edi consue-
 uit. Eo ipso terrore perculsi nauæ, demissa vtrinque bolide, profundum
 sine dubio mare comperiunt. Cum inflatis vento velis hereret nauigium
 nihilominus; dispiciendi causa (quod esset nox) ad motis ad marginem lu-
 minibus; implexam alueo ingentem belluam vident. Carinæ centum &
 quinque dodrantium lōgitudine, applicuerat corpus; cauda gubernacu-
 lum illigarat; alis immanibus latera ad summū vsque cingebat; quas iam
 in alas per imprudenciam nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum
 adeo terrū, ingenti videlicet horrore nauæ militesque perfulsi. vt v̄ro,
 dolij magnitudine, vastæ hiaru nouissime caput extulit; metu exanimati
 pæne omnes; infernum profecto monstrum diuinitus immissum crede-
 re, ad viuā tot noxiorum corpora glutienda. Pauci, quibus in tāto discrimi-
 mine mens animusque constiterat; consultandi gratiā in vnam partem
 secedunt. erant qui contis, & iaculis, ballistisque depellendum suaderent
 cetum; alij contra, nihil magis tali tempore vitandum aiebant; ne tantæ E
 molis animal vulneribus irritatum, concussu ipso & agitatione violenta
 nauem euerteret. in summa inopia consilij, cum nihil explicaretur; & ma-
 ior in singula momenta terror instaret; suppliciter ac demisse veniam pa-
 cemque Dei & cœlestium exposcere, atque ad vota precesque confugere
 placitum est. Neque ea irrita fuere. Sacerdos cum linteo, & stola, & signo
 Crucis in medium prodiit. ab eo, sacris carminibus, & exorcismis delini-
 ta bellua (mirum dictu) nulla cuiusquam noxa relicto nauigio, cū è por-
 tentosis narium fistulis ingentem reflasset aquæ vim, sese admodum pla-
 cido lapsu in mare demisit. Lusitani, tamquam ex orco præter sp̄e erepti,
 debitas diuinæ clementiæ laudes & gratēs agebant. Circa idem fere tem-
 pus, in Somatram Georgius Albuquerqueius cum orbo extorrique delatus
 est puero. Ante eius aduentum, tyrannus Geinal, Pacenorum erga se vo-
 luntari diffusus, non longe ab vrbe munierat castra; seque intra id muni-
 mentum cum tribus millibus armatorum tenebat. Albuquerqueius, missis F
 qui tyrannum iuberent iniusta possessione decedere; cum denuntiatio-
 ne minisque nil nisi verba & frustrationes eliceret; fauente Aruano fini-
 timo regulo, castra cum trecentis dumtaxat Lusitanis aggressus, non sine
 sanguine suorum expugnat. ac Geinale interfecto, & prædæ parte Arua-
 no cōcessa, qui inter oppugnationem auersas castrorum portas obsede-
 rat; pupillum magno populi assensu plausuque Regem acclamatum, &
 cum annuo tributo in verba Emmanuelis adactum ex fœdere, in patria
 sede ac domicilio collocat. Eius pueritiq̄ regendæ, Molana præpositus is,
 qui pupilli susceperat causam; & rei maritimæ cura, Lusitanorum amico
 Ninacunapani concredita; dein ad Mahometanos in officio continendos
 castellum ipso in aditu portus extrui cæptum. Quæ ne res, adeo secundæ
 nimium Lusitanos efferrent; quo die Geinalis capta sunt castra, ipso die
 ad Acenum oppidum, leucas à Paceno fere viginti; dein ad Bintanum
 longe dispari successu pugnatum est. Georgius Brittus nauibus quinque
 ab Cocino Molucas petens; cum ex itinere Acena littora tenuisset; auri
 occaca

A. occæcatus auiditate, cuius vim ingentem in proximo delubro esse audie-
 rat; cum centum & viginti armatis in terram egreditur. Huic Abrahe-
 mus tyrannus obuiam cum sex elephantis, pedibus mille progressus,
 pugna commissa, Lusitanos complures temere inuectos, & in iis Geor-
 gium ipsum interficit; cæteros grauius laucios retrō ad mare compellit.
 Inde in Georgij locum Antonio fratre suffecto, Lusitani Malacam traii-
 ciunt. quo cū item Albuquerqueius paulo post à Paceno superuenisset; duo-
 decim amplius coactis in vnum nauibus, & propugnatoribus ferme sex-
 centis, Alodino, infestum de more Malacense littus habenti, arma inferre
 denuo placuit. Is nuper ad Pagum victus, vt supra demonstratum est, in
 Bintanum haud longe à Pago receperat sese. Ea insula, Sincapuranis obdi-
 ta faucibus, nobili secatur amne; qui ponte iunctus, dein se in mare euo-
 mens, portum nauigantibus præbet. Huic impositam amni urbem, insulæ
 cognominem, Alodinus, pulso, vt supra docuimus, vetere domino, præ-
 clare munierat. ad pontis caput propugnaculum excitarat; à cæteris parti-
 bus, ferratæ structuræ, ad latera ferienda, vallum & aggerem obiecerat.
 Portum ipsum, & fallacia vada, & adacti fistuca flexuosi de more stipitum
 ordines; & in assidua statione paratæ lanciaræ seu lembi egregie tueban-
 tur. Lusitani, prope certa victoriæ sp̄e profecti, nondum probe exploratā
 regione, descendunt; duabusque simul partibus ad mœnia subire conati,
 cum neque scalam attulissent, & stagnatibus circum aquis ac voraginibus
 impliciti tenerentur; destinatis vndique hostium telis ac tormētis, prom-
 ptissimi quique sternuntur. Nec felicius mari tentata oppugnatio est. cū
 & incognita obstarent vada, & hostilium nauigiorum agilitas, one-
 rarias Lusitanas, magnitudine ipsa inhabiles, crebris detri-
 mentis afficeret. Ita, omisso incepto, & præcipuis è
 suorum numero desideratis, diuersi du-
 ces; Albuquerqueius Malacam re-
 diit, Brittus ad Molucas,
 quo intenderat, na-
 uigare per-
 rexit.

Libri septimi Finis.

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER OCTAVVS.

DVM hæc apud Indos alterna succedunt vice; interrim ex alia quoque parte, atque adeo plane diuersa, perquam insigne ab homine Lusitano facinus editum est. Fernandus Magaliones agebat Olisipone, ingenti animo vir, & rei navalis apprime callens. Is, quod in India sub Albuquerque duce stipendia multa fecisset; nequaquam pro spe præmiorum (vt in suis plerunque meritis æstimandis nimium sibi fauet humana cupiditas) ab Emmanuele tractari se questus, ad opulentiorum Caroli Cæsaris Castellæ Regis aulam transit. ibi, cum astronomis aliquot communicato consilio, & implacabili odio in Emmanuelem accensus, Cæsarem & consiliarios docet; Molucas insulas, quarum celeberrimis toto iam terrarum orbe diuitiis Lusitani fruuntur; intra Castellanae conquisitionis limites haud dubie contineri. idque non pluribus tantum argumentis è mathematica supputatione contedit; sed etiam acceptis inde litteris à Fracisco Serrano, de quo supra commemorauimus; in quibus de admirabili quadam eius regionis cum opulentia, tum ab aurea Chersoneso longinquitate differeret. Profecto, si à fortibus & peritis hominibus tentetur ex Occidete iter; haud ita magno negotio è Peruana terra in easdem insulas penetrari posse. opem dein addit monitis. ac se, modo in eam expeditionem necessaria præbeantur; in omne discrimen, experiundi causa paratum ostendit. Mouit Cæsarem & magnitudo promissi, & Fernandi auctoritas cum testimonio Serrani coniuncta. Quinque cõpactis egregie nauibus, eximio & nauta & milite ad Hisparrim instructis (quo in numero exules erant Lusitani cõplures) vnus Magaliones cum summo imperio ac potestate præficitur. Cum iis nauibus, Bæti fluuio in altum Oceanum euectus; Canarias primum insulas, tum Brasiliam certo iam pridem itinere petiit. inde, velis in Austru datis, cum ignota littora diu legisset; ad magni fluminis ostia ventum est; quod Sancti Iuliani vulgus appellat. is locus quinquaginta gradibus ab æquinoctiali abest circulo. neque inde longe, infesto rigore, & æterno pressa gelu,

A gelu, niuosa montium cacumina in cælum exsurgunt. terram incolunt homines immani duodecim amplius doctatium statura, efferis moribus, erudis in cibum carnibus adfueti. à quibus duo ad classem attracti, blandimentisque ac muneribus à Magalione deliniti, intra paucos dies ex insolita victus consuetudine periere. Ad eam oram explorandã missa nauis vna, cui præerat Ioannes Serranus; in scopulos illata, saluis tamen hominibus, frangitur. Hisce rebus cõterriti classarij, & præter alia maris incõmoda, sæuissimo frigore enecti; incerta vitæ, & perueniendi quò intenderrant spe; reuersione plerique suadere, quidam etiam conuitio efflagitare institerunt. Hosce Magaliones, obfirmato ad omnem patientiam animo, benignis adhortationibus aliquandiu sustentare conatus; comperta demum coniuratione; partim capite, partim exsilio puniit. qua supplicij ac minarũ acerbitate, obstupefactis interim ab omni rerum nouarũ conatu reliquorũ animis, vltra eum locum tres ferme gradus, hoc est leucas circiter quinquaginta, processit. atque ibi demum sese ostendit euripus, sinuoso meatu Oceanũ vtrumque coniungens. Ea re tum ex incitatissimo aquarum æstu animaduersa; tum ex cetorũ ossibus in littus eiectis; quasi peracto iam itinere, gratulatio ingens à Magalione facta; & euripo ipsi, ab inuentore, perpetuum ac nobile nomen inditum est. ibi, com meatibus valde imminutis, cum denuo fremitũ vel querimonias quorũdam inaudisset; capitis pœna proposita, vetuit ea de re sermones inferri. Tum alia nauis ad inquirendũ exitum præmissa; ducẽ frustrata per tenebras retro vnde venerat, Hispalim reuertit octauo mense quã ex eo portu discesserat. Eam nauẽ missis qui quærent, incassum dies aliquot præstolatus, cũ reliquis tribus audacter ipse progreditur; perque varios meandros, & cecas ambages, crebro velorũ flexu tandem ex altera parte vastissimũ rursus in æquor euasit. & quoniã sub æquatore ipso positas Molucas esse didicerat; in eam partẽ proras dirigere magistros iubet. Leucas mille quingẽtas procul ab omni terræ cõspectu proeucti, in desertas aliquot insulas incidere; quas ex aduerso Italiae oppositas nonnulli arbitrãtur. inde cõtinuat in Septentriones itinere, ad Subum insulã leucarum ferme duodecim ambitu, auri feracẽ, frequentem incolis ventũ est. Ibi Magalianis labores exitu nec opinato cõclusi. quippe insulæ regulus, quod armis eo tẽpore cum finitimo Rege Mathani contenderet; oblata recentis auxiliij spe, aduenas non solum hospitio libenter excepit, sed etiam in eorum gratiam sese cum vxore, liberisque, & popularibus circiter octingentis, Christianum fieri voluit; & honoris causa in sacro baptismo Fernandi nomen assumpsit. Hisce necessitudinum vinculis magis magisque Lusitanus obstrictus, petenti opem & Christiano, & hospiti, negare non potuit. Descensione cum præstãtibus aliquot facta, Magaliones, cũ semel iterumque fudisset hostes; tertio deniq; ex insidiis ipse circumuẽtus occiditur. Cæteri, partim, circa eum interfecti; partim elapsi vix ad naues cũ tristi nuntio peruenere. Neq; hic finis miseriarũ fuit. ex quo facile existimari potest, quã non temere, nec sine diligenti præparatione, barbaris Christiana sint impertienda mysteria. Regulus qui vix adhibito catechismo, vel an-

reactæ vitæ sceleribus cum salutari detestatione damnatis, amicitia & D
temporis causa, peregrina sacra suscepisset; qua mobilitate Christum in-
duerat, eadem paulo post & Christum ipsum, & vna cum Christo ius fœ-
derum, fas, humanitatem, fidem penitus exiit. Oblatam ab hoste pacem, cum
eo si aduenas è medio sustulisset; recetia merita & iunctas nuper dextras
oblitus, minime recusauit. Tam scelerati dein facinoris perpetrandi, cum
in aperta vi nulla esset spes; primarios è classe ad viginti, per officij ac
benevolentia speciem ad ferale cõuiuium inuitatos; repente inter ipsas
dapes & pocula contrucidat; vno Ioanne Serrano vel ad ludibrium, vel
ad lucti spem refertuato; quod ex redemptione se partem aliquã sulphu-
rei pulueris, & aliquot ænea tormenta (cuius machinæ in iis locis nihil
vnquam simile visum fuisset) capturum esse consideret. Atque vna hæc
spes salutis afflicto quoque Serrano restabat. Verum vtrumque postmo-
dum euetus fefellit. namque productus in vinclis ad mare Serranus; no-
ua clade exponenda primo socios ad misericordiam lacrymasque com- E
mouit: eodemque interprete, per consuetos iam nutus ac symbola, cum
incolis agi de pretio captum. Paciscebatur vtrinque pecunia loco, duas
minoris formæ bombardas, & pulueris aliquantum. Ea cum lintribus ad
terram nauæ admouissent; subito pretium augere insulani, & recedere à
conditionibus, ac redemptorem variis artibus detinere. Inde altercatione
cum iurgiis orta, cum maior maiorque hominum frequentia ad littus af-
flueret, veriti fraudem & insidias classiarum, sese ad naues re infecta subdu-
cunt: anchorisque sublatis, miserum Serranum, frustra fas religionis, amici-
tiæ, patriæ, lametabili vociferatione obtestantur, in barbara & crudeli ter-
ra destituunt. ad insulam decem leucas inde prouecti, variis casibus imminu-
tas recensent copias. suis ac laceris magna ex parte armamentis ceterum &
octoginta non amplius homines in vniuersum inuenti. Cũ in tres ipsas na-
ues, neque nauæ, neque funes, neque vela sufficerent; alio vno, qui præ
cæteris quassatus erat, incenso; turbam cum instrumento omni in alteram F
transferunt. ita, duabus tantum reliquis nauibus ex eo loco discedunt: ac
proris in occidentem Solem obuersis, diu errabundi, ad Molucas insulas tan-
dem aliquando perueniunt. ibi cum Tidoris regulo haud ægre societas iun-
cta. Lusitana tamen aberat classis: eo facilius corrasis vndique; frugibus, regulo
enixe adiuuante, per tot ærumnas & pericula petitum ex insula specimen
auehant, ac trito inde itinere vtraque primū institit nauis. dein Lusitana-
rum classium iniecto metu; altera fluctibus quassata, cum omnibus compa-
gibus aquam acciperet, ad Molucas recurrit; ibique egressis interram ho-
minibus, ad scopulos allisa diffringitur. altera Indis ad dextram relictis; im-
mani ausu protinus altum præcidere, & recta Bonæ spei promontorium pete-
re intedit. eo superato, cum ad Hesperidas usque insulas processisset; inau-
dito post omnium seculorum memoriam cursu totum orbem emissa, & æmu-
lis classibus illuc usque feliciter euitatis; ab Lusitano demum Limenar-
cha in eo portu detenta est; & pauci qui superfuerant semianimes in cu-
stodiam traditi: e quibus tamen aliqui, nauis deinde recuperata, in Hispaniam,
vnus etiam, patria Vicetinus, obstupescitibus cunctis miraculi nouitate,
in Ita

A in Italia rediit. Huic naui non sine causa Victoriae inditum fuerat nomen.
Nauclerus erat Ioannes Sebastianus Canus, ex oppido Guetaria Vardu-
lorum, ad Pyreneum; vir animi fortitudine, peritia gubernandi, & inaudi-
ta felicitate sane promeritus, ut ipsius ac patriæ nomen, nullus vnquam
casus, nulla temporum longinquitas obruat. Neque me fugit, hæc aliter
ab Iouio æquali eorum temporum tradi. Sed nos rem totam ex fide retu-
limus: haud mediocriter locupletem huiusce narrationis auctorē sequu-
ti Ioannem Barrium Lusitanum: ad quem, præter cæteram notitiam, &
habita cum superstitionibus ex ea classe colloquia; cõscripti insuper ab ipsis
gubernatoribus eius peregrinationis cõmentarij peruenere. Ex eo deinde
tempore sæpius in Molucas è Bætica primum, ac postmodum è noua
Hispania nauigari captum. quæ res ingentem discordiarum molem inter
Lusitanos ac Bæticos peperit; nec sine magno motu, cum in Europa legi-
bus, tum in Asia ferro, de illius maris & commercij possessione certatum
est. Magalians è Bætica Septembri mense anni vndeagesimi soluerat.
B biennium circiter in ea nauigatione consumptum. Inter hæc, de rebus
in Ceilano gestis nuntij ac litteræ in Lusitaniam venerant. Ad ea tam op-
portuna & fructuosa tuenda commercia, & fluxa fide Regem in officio
continendum; arcem instaurari, & aucto præsidio diligenter custodiri
Emmanuel iussit. Eius rei causa Lupus Britus cum supplemento fabrum
ac militum in Ceilanum profectus, accepto à Ioanne Sylueria castello;
primum omnium concharum vim ingentem è proximo petiit; è quibus
Indico more calce confecta; nouos muros prioribus iam collabentibus
ex arte perduxit; ac fossam probe purgatam statumine muniit. Ea re offensi
vehementius insulani, quos communi vocabulo Cingalas vocant: quod
contra ipsorum salutem ac libertatem cuncta parari haud absurde suspi-
carentur. Et Saraceni inquilini de more suspicionem ac metum augebant,
in conciliabulis dictitando, veros videlicet vates initio se fuisse; cum exi-
talem Columbanæ terræ Lusitanorum aduentum fore prædicerent.
Per speciem societatis illapsos inaudita auaritia & crudelitate homines,
C paucis diebus male mulctato hospiti Regi stipendium imposuisse. post
hæc, aliarum gentium homines, nullo iure aut exemplo ab iis littoribus
arcere capisse: non quieturos, quoad iniecto ad arbitrium freno, popu-
lis perinde ac iumentis aburantur; nec eorum fortunas modo, sed etiã suc-
cum & sanguinem hauriant. Habere Columbanum digna factis & mori-
bus præmia; qui, spretis fidelium sociorum consiliis; nouam & incogni-
tam veteri & expertæ amicitia prætulisset. Huiusmodi facibus ad exse-
crabile odium nominis Lusitani accensa plebs; venalia primum alimenta
cibosque castello subtrahere: dein eo audacia ventum: ut Lusitanos lon-
gius ab arce vagantes, vel iaculis eminus peterent, vel iniquo loco cir-
cumuentos occiderent. ad hæc tam atroces iniurias, principio, pacis &
concordia causa, leniter agere, & conuiuere Praefectus. Sed conuiuia
militum, segnitiam, & ignauiam increpantium, diutius ferre
non potuit. meridianis horis, quod æstiuæ maxime quietis est tem-
pus, cum centum & quinquaginta armatis Columbum oppidum arci
pæne

pæne coniunctum; quam tumultuosissime inuadit. Barbari, qui vt in D summo otio, nullis cincti mœnibus, neque stationes neq; vigilias agerēt, metu percussū repente capessunt fugam; re familiari, pauidis coniugibus paruisque liberis in tanto periculo destitutis. Brittus sine certamine oppidum ingressus; militem à direptione cædibusque continuit: tantū fœminas puerosque ad fores ædium alligari iussit; vt cū in sua potestate omnia fuisse redeuntes Cingalæ cerneret, ex eo ipso quā non hostiles in Regem populūque animos gereret, existimare facile possent. Simul etiā ad retardandā eorum ferociam, si ab tergo instarent, patentioris viæ quæ ad castellū fert, rectis ignes iniicit, salutari sane cōsilio. quippe barbari, non celerius, attoniti metu, sese ex oppido eiecerant, quā ic̄ti desiderio & solitudine pignorū, conglobati furentesque in præliū rediere: instantesque Lusitanis iam se recipientibus, eodem impetu in arcem irrūpere potuissent; nisi eos cum demendi vincula suis; tum restinguendi incēdij detinisset mora. Inde nostris ad arcem mature adipiscēdam, occludendafque portas spatium est datū, cum extremi tamen agminis ferme triginta E faucij rediissent. Neque is terror (vti putarat Brittus) ad pacandam valuit gentem. quin, exasperati potius animi, signoque dato per agros, armati ad viginti millia conuenere. ea multitudine freti, cum temere ad arcis mœnia subiissent; magna cum cæde vulneribusque repulsi, castra comuniunt. in exitu iam æstas erat: eo maiorem in spem venerat regulus, si minus oppugnatio procederet; interclusis propter anni tempus maritimis com meatibus auxiliisque, obsessos ad vltimam inopiam redigendi. Neque tamen interea quies ab armis & ab operibus erat. aggerē assiduo labore ad mœnia Cingalæ proferebant. missilibus dies noctesque fatigabant hostem: inferiores vtique Lusitanis tormentorum magnitudine, & artificio; sed molem supplebat numerus. ferreas contraxerant ballistas ferme sexcentas. eæ vel brachiis collibratæ, vel innixæ canterius, indita in fistulam plura simul veruta decem palmorum longitudine, aprugno aduersus ignē pēnata corio, ita excusse emittebāt; vt ad passus ferme ducē- F ros obuia quæq; perfringerēt. hisce verutis interdū impetebāt inclusos noctu ignitis iaculis militares intra arcē casas & diuersoria, ramis & frōdibus raptim exstructa, incendere conabantur. Lusitano, in magnis rerū angustiis nihil erat æq; difficile, atq; aquādi ratio, q̄ puteus extra arcem non sine cruore adeūsus esset, neq; eo per cuniculos, vt olim Cananore, penetrari loci natura permitteret. Accedebat aduersus tantam hostium multitudinem, mira defensorū paucitas; vt sine vlla interdū vicissitudine iidem persistere in stationibus & excubiis cogentur. Vna tantū fiducia restabat venturi ab continente subsidij, si rem vsque in æstatis initiū extrahere potuissent. Verum ea quoque spe excidere, postquam exacta iam per ingentes labores hyeme, Antonius denique Lemius ab Cocino cum vna tantum trireme, neque plus quinquaginta propugnatoribus, affuit: & iis quidem ægre coactis, quod & Sequeria eo tempore cum maxima parte copiarum abesset; neque è præsidiis, in tanta infensarum circa gentium propinquitate, deduci milites expediret. Interea barbari diurnis

A diurnis nocturnisque operibus promoti vallo, turres insuper è palme à materia, cespite ingesto, duas erexerant: vt è superiore loco dum fossæ complentur, sagittis & iaculis hostem in muro consistere prohiberent. Eo periculo animaduerso Brittus, antequam auxilij subsidij tenuitas emanaret, vltro in hostem erumpere statuit. Concilio conuocato, Lemium, trierarchum postera luce circa meridiem repente à mari oppugnationem ostendere, & maioribus tormentis quatere turres iubet: ipse intento in eam partem hoste, cum trecentis & quinquaginta Lusitanis ex alia parte, semiplenas & incautas stationes aggreditur; turbatosque ipsa audacia barbaros vallo deturbat. inde transgressus munitiones, eodem impetu simul vtramque turrim inuadit; auertitque hostes, è propugnaculis deiicit. Turribus ab Lusitano captis, clamor extemplo circa vicos & palmeta perfertur; palati in vnum coeunt barbari; vt omni conatu Lusitanum expellant. iamque instructa acies tota Cingalarum, Saracenis immistis, admovebatur. centum & quinquaginta erant equites, haud spernenda in iis B regionibus ala; peditum ingens numerus. elephanti quinque & viginti præibant. ex iis erant primi ordinis quattuor; non turres modo cum sagittariis dorso vestare assueti; sed etiam in decussim alligatas ad proboscidem falces, tanta vi ac dexteritate vibrare, vt quicquid ab latere vel à fronte se obieisset, ancipiti ferro profunderent. is terror Lusitanis offusus, primo referre pedem coegit: mox, quod sæpe fit, in ipsosmet recidit hostes; cum densis ic̄ta glandibus belluæ, spreto rectorum imperio, terga vertissent. Vrente dein magis magisque introrsus plumbea peste, doloris impatientes, quacunq; ruerent, late stragem edere; ac simul cuspidibus iaculisque ab tergo Lusitanus instare. Ira suismet auxiliis cum ingenti clade barbari dissipati fusi que. Brittus fugientem hostem aliquandiu persecutus; vbi ad lucos & nemora ventum est; contentu eius dici victoria substitit; & priusquam se barbari ex pauore ac trepidatione colligerent, non sine multo suorum sanguine se in arcem recepit. Atque is dies obsidioni attulit finem. Amissis ex amicorum numero præcipuis, regulus Mahometana hortamenta stimulosque execratus, vna cum arcis potiundæ spe, consilia belli deposuit: missisque ad Brittum oratoribus, veniam erroris & pacem denuo petit: atque ab Lusitanis, vel quietem ex longa defatigatione desiderantibus, vel absente Prætore Sequeria nullam expectantibus opem; aut grauate concessa. Ceilani res in pristinum rediere. At prætor ineunte iam æstate ab Armuzia profectus, Cambaiæ legens oram; ad Diū applicuit. ea vrbs, quod magnas (vti diximus) habet opportunitates; & furtiuus Agyptiorum & Saraccenorum nauigationibus tutum ab Calecuti receptum dabat; Lusitano præsidio locum aliquem ibi obtineri ad hostes arcendos magnopere cupiebat Emmanuel. itaque inter cætera Sequeriæ mandarata in primis, vt Cambaiani Regis, & Iazij dynastiæ voluntate, si fieri posset; sin minus, vi atque armis aream arci ad Diū ædificandę occuparet. Et Cambaianus quidem Rex, haud multum ab ea societatis conditione abhorrebat. Iazius vero summa vi, cum apud Regem, tum apud satrapas nitebatur, ne Lusitanis in eiusmodi possessio-

nem pateret introitus: & simul, quantum ex tuto & occulto poterat dani D
 præternauigantibus inferebat: miro inter hæc artificio eximiam quan-
 dam in Prætores, ipsumque Emmanuelem obseruantiam ac beneuolen-
 tiam simulans. Neque tamen eos plane fallebat, ergo pari vtrinque furo
 ac fallaciis agebatur. Sequeria cum ab Armuzia rediens Diu applicuis-
 set, vt dicere institueram; bona cum pace in speciem acceptus est. nec
 modo commeatus in classem benigne præbiti, verum etiam ipse & na-
 uarchi donis egregie culti. Verum appellatus de potestate ædificandi Iazius, ita se ad id propensum ostendit; vt rem interea totam sui arbitrij
 negaret esse. legatos necessario mittendos in regiam (vrbs erat Madaba,
 sexdecim fere leucas à mari) magnopere confidere se, cum Emmanuelis
 honori; tum etiã suis ipsius precibus ac suasionibus id facile ab Rege da-
 tum iri ita, blãdis promissis, ac singulari comitate extraheret rem. At Lu-
 sitanus fraudem sentiens, vt verbis transigi nihil vidit; ad vim atque arma
 adiecit animum: neque ita difficilis videbatur futura oppugnatio: quod
 cum à militibus imparata eo tempore vrbs erat; tum in eo ipso littore sta- E
 tionem habenti Sequeria noua ab Emmanuele auxilia superuenerant.
 Sed tanta fuit Iazij in agendo lenitas, tanta in ostentandis viribus & om-
 niũ rerum apparatu solertia; vt Prætor, mitigata in præsens ira, neque au-
 sus tali tempore summam rem in discrimen adducere; sine vlla noxa re-
 cesserit: maioribus videlicet copiis anno proximo rediturus. Sequeria
 profectio, duplici voluptate Iazium & amicos affecit: quod non modo
 præsentem arcis apparatus consiliumque sine cruore discusserat; sed
 etiam ad urbem nouis operibus muniendam, & externo, quo maxime
 nitebatur, firmandam milite, spatium erat nactus. itaque in neutro ces-
 sãuit: idoneis locis propugnacula extruxit; instaurauit mœnia, & in iis
 tormenta vigiliasque disposuit. Castellum est in medio ferme introitu
 atque ore portus. ab eo castello catenam ingentem ex ea parte quæ latius
 patet, ad oppidum vsque perduxit. ab altera, tres onerarias collocauit
 ponderibus adeo degraauatas; vt perforato, cum opus foret, alueo, repen- F
 te subsiderent. à frontè autem, ne subire triremes ad murum possent, præ-
 grandia faxa & cautes in mare deiecit. tortuosos præterea cancellos, &
 variis ad errorem flexibus in se recurrentes, obliquo amne defixit. ita
 omni aditu terram marique intercluso, lembos biremesque centum &
 octoginta, & aliquot insuper negotiatorum naues in portu cohibuit.
 Arabas denique, ac Turcas, Persasque, & ex aliis nationibus Christianæ
 maxime fidei desertores, mercede conduxit: ac, nequid interea de ædifi-
 catione per legatos Prætor Lusitanus ab Rege impetraret; omnem per se
 perque suos conatum adhibuit. Neque segnius eodem tempore, diffusus
 legationi Sequeria parabat bellum. Ab Dio Goam, atque inde Cocinum
 delatus; veteres naues, & quassatas refecit, nouas deduxit, complures na-
 uarchos, quibus in beneficij loco Emmanuel questuosos ad Malacam, vel
 in Molucas, aut in Sinas, aliove dederat commeatus, pro imperio ac po-
 testate, Cocini detinuit. ita, summo studio adhibito, duodequingaginta
 maiorum nauium classem varij generis, cum cætero instrumento machi-
 nisque

nisque, tum validis militum centuriis adornauit. è Lusitana sobole tria
 millia; ex Indica impositi Canarini, ac Malabares octingenti. Cum iis co-
 piis Sequeria, prætextu Armuziæ repetendæ, quod Rex Torus tributum
 Emmanueli soluere distulisset; rursus ex itinere Diu accessit. sub eius
 aduentum Iazius, per exploratores iam ante de Lusitanorum apparatu
 certior factus; ne coram agere cum Sequeria cogeret; tanquam euoca-
 tus ab Rege. magnis itineribus eò contenderat; Saca filio cum idoneis re-
 storibus eius adolescentiæ tribus, firmoque militum præsidio ad urbem
 relicto. Is, de area blande per internuntios ab Lusitano appellatus; è se-
 niorum sententiã benigne respondit: Si commeatu, vel re quauis alia in
 classem opua sit; se assatum pro amicitia & pro consuetudine præbiturum:
 neque id, tanta rerum omnium copia, quãta vrbi tum suppetat; in magni
 obsequij loco numeraturum esse. quod vero ad aream arci designandam
 attineat; se in potestate parentis esse: nec super tali tantaque re sibi licere
 quicquam eo absente decernere. mirari, cur ad eam diem Sequeria nullos
 B ad Mamudium procuratores aut nuntios miserit. integram etiam num ef-
 se rem: & Iazium patrem, ab Rege accitum, eo etiam aduolasse libentius,
 vt præsens, auctoritate, studio, gratia, postulatis Lusitanorum adesset. si-
 mul, quoniam Sequeria per interpretem ambigue intulerat, Lusitanos
 in eo genere iam dudum exercitatos modo sese in id ipsum intenderent,
 arcẽ nullo negotio excitaturos; ipse vicissim obscure iecit; non vnam om-
 nium locorum esse naturã; haud æque facilem in eo emporio structurari
 fore, atque in aliis Indiæ, vel Africę littoribus extirisset. Sequeria, vbi Ma-
 hometanos non minus artibus ad eludendum, quam munimētis ad pro-
 pugnandum instructos videt; de summa rei præfectos in concilium aduo-
 cat. ibi, sententiis in diuersa tendentibus, aliquandiu certatum. Erant qui
 non diutius ferendam ludificationem, atque ad motus vndique machinis
 mœnia protinus quatienda censerent. in iis, tormentorum magister; cir-
 cumuectum speculatoria nauicula se, ad dextram oppidi partem, quæ in
 mare imminet, animaduertisse haud ita firmi operis muros. si placeat: se
 celeri strage illac transitum in urbem esse daturum ostendit. alij cõtra, &
 C ij præcipue, quos Prætoris iussu ad Cocinum substitisse docuimus, nunc
 oppidi vires, & armatorum frequentiam; nunc ipsius Regis opes, quem
 bello prouocari non expediret; nunc naturę gentiũque memorabant ius:
 quod vtique magno piaculo violatum iri, si nõ ante explorata Mamudij
 voluntate; inter ipsa beneuolentiæ & caritatis officia, oppidanis repente
 vim attulissent. quin Prætor, vti Saca & Iazius ipse hortarentur, legatum
 & litteras ad Regem: protinus mitteret; à quo si nihil æqui impetratum
 foret; tum denique armis decerni posse: neque vnquam Iazij oppugnan-
 di honestas Lusitano causas defuturas. Hæc à nauarchis propalam iacta-
 bantur: illa tacita suberat cura, ne, si dimicari captum esset; crescente in-
 dies mole belli; interim ad optatos cuique portus & commercia nauigandi
 facultas effugeret. Eo vrgebant acrius, & aliis aliquot in eandẽ sen-
 tentiam adductis, facile tenuere, vt ab armis abstineretur, quoad legatio-
 nibus tentata res esset. Id vbi manauit; classario, victoriæ simul ac prædæ

incensos cupidine, & pugnae signum in singula momenta expectantes, D magnus repente dolor incessit: vulgo, se deceptos delusosque fremebant: nec modo querelæ, sed etiam probra & maledicta in Prætorem exaudiebantur. atque etiam præfecti, se bellum suasisse per summam impudentiam mentiendo, assentandoque militibus, in Sequeriam ducem (cui vel in primis parci oportuerat) omnem decreti eius inuidiam transferebant: Ba
 re Prætor cognita, rursus eisdem in consilium vocat: &, Quandoquidem viri nobiles, inquit, è vobis audio esse complures, qui sese militibus
 venditent, totamque dilati huiusce belli causam in me conferant vnum;
 & aliter in consilio, aliter in circulis ac cœtibus disputent; denuo perrogare sententias placet; nec verbo solum, sed etiam tabulis publicis consignare, vt quid quisque senserit, dixerit, suaserit, palam exstet: ne quis
 posthac ex mea alteriusve infamia, vel inuidia, splendorem ad vulgus, & gloriam quærat. Sub hac dicta, rogati præfecti, eadem illa de belli difficultatibus, de Cambaiani potentia, de spe legationis, deque amicitia legibus iterarunt; cunctas deinceps in codicem scriba publico referente sententias. Hisce ita peractis, cõmuni decreto missi à Prætore qui Sacæ nuntiarent: Quando nulla super tali negotio habeat à patre mandata; nihil, ipso inconsulto, nedum inuito, Lusitanos de arce conaturos, pacem eius, & Mamudij Regis, & sibi, & iis qui ante se pro Emmanuele Indiam rexerint, antiquissimam semper fuisse: & quoniam ita omnibus visum fuerit, se duos è classe primarios ibi relicturum: Rhotericum Fernandum, qui ad Mamudium ea ipsa de re contendat; & Didacum Pacensem Beianum, cum nauibus paucis, & fabrilis instrumento; vt simul atque cum Rege conuenerit; sine vlla cuiusquam iniuria in optatam, & vtilem vtriusque ædificationem incunbat. interea se Armuziam, vti instituerat, perrecturum: petere ab Sacæ, & rogare, vt procuratores Emmanuelis pro consuetâ humanitate, & hospitij necessitudine tractet. Ad ea cum Sacæ, non exiguo leuatus metu, liberaliter admodum respondisset; ex condicito Rhotericus legatus in terram expositus; Beianus cum nauibus tribus responsum ab Rege ibidem expectare iussus. aduentitij nauarchi ad viginti, F mercaturæ causa alij alio dilapsi. Prætor cum cætera classe Carmaniarum legens, Armuziam venit. ibi cum Rege Toro, & Lusitano præsidio collocutus, dilatae ab Toro pensionis causam reperiebat eiusmo di. Baharenum est, cuius ante meminimus, insula & vrbs in Persico sinu (sunt qui olim Icharam dictam putent) cum fertilis agro, tum vero margaritarum piscatu prænobilis. Hanc insulam iure beneficiario possidebat Mocrius Arabs, vectigalis Regum Armuziæ. Is, cum viribus & ingenio contumax, tum etiam Mecani antistitis affinitate subnixus, cuius filiam habebat in matrimonio; indignari cepit, seruire se Armuziano Regi, qui à paucis Mahometanæ sectæ aduersariis, ex vltimo occidente profectis, regnũ defendere paulo ante nequisset. Nõ esse verum, aliis imperare, qui sua seque ipsum tueri nõ valeat. Ergo, nõ modo iugũ aperte detrectare instituit Arabs; verũ etiam prædatoriis nauibus omnes circa regiones infestas habere; & commeates Armuziam vndique negotiatores auertere. è quibus

A quibus incurtionibus, tantum paucis mensibus Armuzianæ rei damnum illatum est, portorii magna ex parte imminutis; vt Regi ad tuendam vix personam, nedum ad vectigal Emmanueli soluendum, nummi suppetere. Hasce querimonias Torus cum ad Sequeriam ante per litteras detulisset, tum vero coram vrgeri acius institit, vt sibi aduersus rebelles auxilium ex fœdere præberetur. Neque abnuuit Prætor. Virum eximie fortem, ac bellicæ rei peritum, Antonium Corream expeditioni præposuit cum septem egregie instructis nauibus, & Lusitanis militibus quadringentis. quorum, è prima nobilitate centum numerabantur iuvenes ad omnia prompti, laudisque ac decoris apprime cupidi. Ad eas copias, Torus, lembos, quos vulgo terradas vocant, ducentos adiunxit, Xaraso ex amicis præfecto, cum tribus mercitorum Perfarum, aut Arabum millibus. ex altera parte Mocrius, ipsa meritorum conscientia monitus, haud dubie tali apparatu peti vnum se; tamquam indicto iam bello, sic omnia ad oppugnationem arcendam summo conatu parauerat. ac primum, ex insula vicinisque locis, armatorum coegerat millia ferme duodecim: in quibus erant equites trecenti Arabes, è Perside sagittarij quadringenti; fistulacores præterea Turcæ, & ex ipsius Mocrii ditione, perpauci, reliqui, de gentis more, gladio & iaculis vtebantur. Ad hæc, qua in Baharenum oppidum est descensus, vallum aggeremque perduxerat; passim obuensis in mare tormentis, & suis cuique præfecto stationibus ordine distributis. Correa, mense Iunio profectus Armuzia; aduersa tempestate diu retentus est; ac demum in Bahareni conspectum delata classe; & extra ictum bombardæ anchoris in salo iactis, habitoque consilio; placuit duabus simul partibus aggredi urbem: & hinc Armuzianos, inde Lusitanos in terrã exponere, non modo ad hostẽ ancipiti pralio distinendum; sed etiam, quod Correa, in tam exiguo Lusitanorum numero, diffusus Arabum ac Mahometanorum ingenis, separatim & ex diuerso rem gerere tutius putabat: præsertim cum cõtra Baharenios eiusdem & sectæ, & sanguinis gentem, inuitos arma ferre non dubiis indiciis comperisset. Neque eum prouida C sefellit opinio. Xarafus, infra hostiles munitiones facta descensione, copias proximum in collem subducit, & explicãdis per tumultum ordinibus, & imperia turbando imperiis, data opera tempus terit, spectator interea futurus alieni certaminis, & consilium ex partis alterius euentu capturus. Correa, ne ipse quidẽ ausus in aduersum vallum recta subire; & militem in mari fluctuantem destinatis hostium iaculis ac tormētis obiicere; paulo supra urbem perincommodo loco descendit: cum exspatiantibus late vndis, alibi femore, alibi genu tenus aqua pertingeret. expositis tandem sine vlllo certamine armatis; Correa, vt nusquam nisi in virtute spes esset, Tristano Castrum, nauali turbæ præpositum, scaphas procul ab terra iubet abducere. Nihil inde temporis acie instruenda consumptum. quippe Lusitani vel à præferuido ingenio impatiētes morã, vel è nauibus ferme viritim depugnare assueti; si quando terrestri Marte certandum est, in iis vti que regionibus, ad signa atque ad ordines ægerrime continentur; sed vagantibus manipulis, palati, ac dispersi qua tulit impetus, in prælium

ruunt: & cum denis interdum singulos concurrisse, egregiam laudem ac decus existimant. quæ audacia, uti aduersus tumultuarium & concursantem valet hostem, cuiusmodi Numidæ, & Arabes, Indique censentur; ita, ubi cum ordinatis equitum turmis, ac pedite veterano res est, circumuentis plerunque, vel in medium acceptis, perniciem extremam afferre consuevit. Igitur ab Lusitano tum quoque de veteri consuetudine immutatum est nihil. Arius erat Antonij Corree frater, ætate ferox, & celeberrimatis ac nominis præter modum appetens. hic prior in hoste cum nobilibus tendit. raptim Antonius cum reliqua manu subsequitur. ac tātus fuit ardor, ut barbaros cum cæde primum vulneribusque intra munimenta compulerint: dein, eodem impetu illati, lōge summouerint. Ita, pæne iam concessum ab iis de victoria videbatur, cum effuso repente omni equitatu, Mocrinus elatum successu hostem repressit; & sensim cedentem, vallo, & munitionibus pepulit. Ibi, patientiore campo, affluente rursus ex oppido multitudine, recruduit pugna. cuius, non ex numero tātum, sed etiā ex ipso genere armorum, prorsus erat iniqua conditio: cum Arabes è superiore loco prælongis triginta dodrantium hastis aduersa hostium ora crebris ictibus foderent, priusquam ij venabulo gladio succedere ad vulnus inferendum possent. ac nihilo secius obnixi animis Lusitani perstare; ballistisque præsertim ac fistulis equitem sese audacius inferentem arcere. in eo tumultu dum Arius temere in hostium cateruas inuehitur, duabus primum ictus sagittis, dein aliquot acceptis vulneribus concidit. eius cladis nuntij mœrore pleni, cum ad Antonium aduolassent; Vos vero pergite, inquit ille, ut capistis: nam frater quidē meus, præclare vitam in suo munere posuit. His dictis, accensi rursus ad prælium animi: sed lassitudo & vulnera degrauebant. Medium ferme erat diei: & feruentissimo desuper Sole, arenaque infra æstuante, cum intoleranda siti mistus cruore manabat ex artibus sudor. Quæ cum defatigatio simul hostem cepisset; quasi tacitis induciis, paululum vtrinque fuit quietis & spatij ad faucios è prælio subtrahendos. Inde, renouato impetu Lusitani priores in pugnam redeunt; ac sublato pariter clamore, Sanctum Iacobum appellāt. F. Audiit Apostolus voces, ac suis de more propitius, repentinum hosti metum ac trepidationem incussit. Mocrinus, inter prima signa, duobus iam equis insidenti suffossis; dum tertio arrepto restituere pugnam conatur; acerrime dimicanti femur plumbea glande traicitur. ex eo demum ictu, cum sanguinis copiam funderet, facta viri ferocia est: & elatus ex acie, præcipuis ex amicorum numero prosequentibus, cum sese desperatis rebus in latebras abdidisset, intra tertium diem emoritur. Barbari, ut seminecem Regem prælio excessisse vulgātū est; armis passim proiectis momento diffugiunt. ac tum denique Xarafus, deducto in campos exercitu, ad Lusitanos, victoriam gratulaturus, ac tarditatem purgaturus, accessit. Corree, tametsi perfidiam præclare senserat; tamen, ne res, alieno tempore, in iurgia; dein, ut sit, in certamen excederet; in præsentia, dolori & iracundiæ moderatus; fugienti saltem perduelli Xarafum instare, & parta iubet uti victoria. Mox ipse quoque, refectis parumper ex lassitudine & calore

A calore militibus, aderat. Cum nusquam apparerent hostes, ad prædam victores illico versi, quæ non contemnenda ex ædibus præsertim regis existit. Simul etiam, centum & quadraginta nauigiis ignes iniecti: & Xarafus ad custodiam vrbs relicto, Corree se, ad curandos maxime ægros ac faucios, quorum magnus erat numerus, in classem recepit. At Mocrini cadaver, dum ex insula in Arabiam sepulturæ causa traicitur; ab Sadradino Xarafi propinquo interceptum, summo cum gaudio in urbem asportatur. ibi abscissæ ab trunco ceruicis, & corium è caluaria perquam artificiose detractum, Arabes gossipio inferciunt. id certum victoriae signum, Toro missum munere, & cum ingenti gratulatione, in medio Armuziæ foro conditum est, addito titulo, qui Arabica & Lusitanica lingua rei gestæ seriem contineret. Ab ea clade, cognatus Mocrini Hametes, pactus uti omnis generis mercenarij, relictis armis equisque, in continentem sine fraude transportarentur; quod reliquum erat insulæ, cum Catifa oppido, in potestatem Regis Lusitaniæ tradidit. Mercenarij cum fide transmissi. & proposita venia, in suas domos incolæ reuocati: iurique inter eos dicundo præpositus notæ probitatis senex, nomine Bucatus, natione Arabs; quæ res ad pacandos gentis animos haud mediocriter valuit: siquidem Persas præfectos, populi Arabes ægerrime patiuntur. Insula dein à Lusitanis Regi Armuziæ restituta; & ab ipso mox Rege tradita est Bardadino cuidam, Xarafi propinquo; cum eo, ut Serafinum quadragena millia quotannis tributis nomine penderet. At Corree, insigni parta victoria, & compositis ad Baharenum rebus, Armuziam reuertit. Adueniens, ut æquum erat, magni cum à Toro, & omnibus ordinibus; tum à Sequeria Prætoris habitis honores. Inde Rhotericus Botus, cum Antonio Abulæo scriba, & Lusitanis præterea septem, Baharenum petere, & ibi Emmanuelis negotia procurare iussi. Et Sequeria, cum Torunxam externo malo ac metu leuasset; intestinis præterea suorum fraudibus eripere aggressus est; quod certis auctoribus iam ante audisset, regia vectigalia & rationes, à ministris & Quæstoribus interuerti. C. Ergo, præter Mahometana mancipia, Lusitanos quoque iudices, & scripturæ magistros, magno Arabum dolore, in portu constituit. dein, confirmato Regis animo, & arcis præsidio inspecto, classem ab Armuzia soluit. ac Diu recta petenti, Beianus cum tristi occurrit nuntio; Rhotericum Fernandum à Mamudio irritum rediisse: & Sacam, haud dubie patris imperio, infida cum Lusitanis amicitia tandem abrupta, magno lemborum ac biremium numero in suas naues fecisse impetum: circumuento & oppresso pæne sibi vix ad fugam exitum patuisse: bellum atrox ab Iazio aliisque piratis instare. Hisce rebus cognitis Prætor; amissis nuper bene gerendæ rei occasionibus nequicquam ingemuit, suam ipsius leuitatem accusans, quod omnibus rebus ad dimicandum instructus, semel ab imperato Iazio blandimentis infringi, rursus mercatorum consiliis auferri se passus fuisset. Cum simul ira pudorque versarent animum; in præsentia ab Dio tentando copiis adeo imminutis abstinuit: ultra Diu est locus millia passuum circiter quinque & viginti, sat capaci portu, & ad mercaturam

mercaturam exercendam idoneo: Madrafabam appellant. ibi Sequeria, D
 Diensibus inuitis repente castellum excitare decreuerat. Sed Iazius, de
 nuper captis Lusitanis cognito mature consilio, eam ipsam regionem fir-
 mis præsiidiis occupat. Igitur, ea quoque spe deiectus Prætor, Ciaulum
 inde se contulit; & ab Nizamaluco tyranno potestatem petiit arcis ibidē
 extruendæ. In societate cum Lusitanis dudum erat Nizamalucus, vt supra
 docuimus. ac tum forte aduersus Idalcanem gerens bellum, equis præci-
 pue militaribus indigebat, quos neque India fert, & ab Armuzia capta
 venales ad vnum Goanum emporium Albuquerqueij decreto deuehebantur.
 Quocirca Nizamalucus, de potestate arcis ædificandæ à Præto-
 re appellatus, ea in primis lege annuit; vt trecentos quotannis equos è Per-
 side, vel Arabia, Ciaulum importari liceret; atque vt ab institoribus, quan-
 tum in Goano portu, quadragenos in capita pardaos (nūmus aureus est,
 denarium circiter octo æstimatione) Lusitani procuratores exigent.
 Conscriptis conditionibus, expositi à Sequeria in terram fabri: atque ad
 ipsas fluminis fauces dimenso ædificio, cōfestim opus fieri cæptum. Ea re
 vulgata, Iazij quidam præfectus ab Dio celeriter quinquaginta biremes
 ad opus impediendum adduxit. cum ea classe ab Lusitanis vario euentu
 certatum. ac nihilominus interea dies noctesque continuato labore, ad
 iustam altitudinem, muri & propugnacula excreuerant. Ad ea diruenda,
 pellendosque Lusitanos, cum longe maiore apparatu opus esset, Maho-
 metana classis in periculosa statione multis acceptis incōmodis, tandem
 irrito conatu discessit. Et Sequeria ad custodiam loci præsidio terra mari-
 que relicto, Cocinum reuectus, Eduardo Menesio successori prouinciam
 tradidit: vna re maxime memorandus. quod ab insita pietate primus in
 vrbe Goa Diuo Francisco templū; & cōiunctas templo ædes cœnobium-
 ve, sodalibus Franciscanis extruxit. At Eduardus inuito magistratu, quod
 contra piraticas classes leuioribus nauigiis opus esse intelligeret; biremes
 duodecim ædificari iubet. cum iis ad oram arcemque Ciaulanam Simon
 Andradius obtinendam profectus, in itinere audit, duas Turcarum triremes
 ab Dio Dabulum delatas (Mahometanum id emporium est dextra
 Ciaulum à Goa petentibus) intra eius portus fauces metu nostrarum nau-
 uium delitescere. haud quaquam negligenda res visa. Confestim ad vim
 ac pugnam paratus, Dabulum accessit. oppidanisque primo tergiuersan-
 tibus, dein terrore commotis, non modo triremem extorsit vtranque; sed
 annum insuper vectigal imposuit. iisdem fere diebus, graues & pericu-
 losi ad Armuziam motus fuere, initio à scribis & Quæstoribus orto; qui
 Lusitanos custodes ac præsidēs ad scripturā appositos, instar mortis du-
 cebant. Xarafus eo tempore plurimū Armuziæ poterat. Hoc maxime pa-
 trono ac fautore, Mahometani qua veris qua falsis criminibus Torum in
 Lusitanos accendere; superbum & immodicū peregrinæ gentis, & cun-
 cta paulatim in se trahētis, imperium conqueri; furto surreptos ingenuos
 ingenuasque, & per vim ad Christiana sacra compulsos; & super omnia,
 destinatos ab Toro legatos ad Emmanuelem, fraude Præfecti retentos,
 indignari. Hæc, & alia id genus identidem deplorando, Regem ingenio
 mobili

A mobili adolescentem, ac libertatis avidum, adduxere tandem, vt acerbis-
 simæ seruitutis iugum excutere; & regnum Armuzianum in pristinam
 dignitatem omni ratione vindicare decerneret. Iam tum in exitu erat
 autumnus anni seculi huiusce vigesimi primi; & commodum Sequeria
 Prætor omnem fere classē ab Armuzia abduxerat, Emmanuele Sosa
 cum paucis admodum nauibus ad oram turandam relicto. Ergo, secretis
 inter se colloquiis habitis Persæ, ficto primum rumore disseminant, Ara-
 bicam oram, quæ ditionis Armuzianæ sit, à Balochiis prædonibus è Per-
 side maritima deuastari. hoc mendaciō consequuti quod vel in primis
 optabant, vt Sosa, ad eos piratas fugandos, ab vrbe discederet; certā & in-
 ter se, & cum cæteris oppidorum magistratibus noctē occulte cōdicunt,
 qua ad Lusitanos vbique delendos vno temporis momento consurgant.
 Vbi ea nox aduenit, regiæ classi præpositus, quem Xebandaram vocant,
 cum terradis octo, duas in portu reliquas Lusitanorum naues, triremem
 ac dromonem agmine silenti circumuenit. ac trireme quidem à custodi-
 bus pæne vacua extemplo potitur: & flammis illico tabulatis, arida pal-
 marum fronde conspersis, iniicit; qui tamen ignis, paulo post ab latitante
 puero extinctus est. dromonem vero, quod iusto nautarum numero te-
 nebatur, ne aggredi quidem est ausus. Cæterum, vt ex triremi splendor
 emicuit (id conuenerat signum) confestim è turribus, dein ex omni vrbs
 parte, cum ingenti æris crepitu, cuiusmodi Saturnalibus à plebe cieri so-
 let, ad arma, necemque Lusitanorum conclamari cæptum. multi ex iis, ad
 maiorem laxitatem ædium, & liberiore negotiadi facultatem, extra mu-
 ros arcis, domicilia comparauerant. ergo, in semisopitos, vndique impe-
 tus ab hoste factus, quibusdam etiam circumdati ignes: & simul exitus iti-
 nerum stationibus occupati. exinde cum clamor, & discursus, & nocturna
 trepidatio, nec audire, nec prouidere quicquam sinerent; Lusitani partim
 intra domos oppressi, partim cursu protinus arcem petentes, aut flammis
 hausti, aut insidiis armatorum excepti sunt. nonnullę tamen familie con-
 globatæ, cum per mediā tela ferro sibi viam fecissent; intra arcis portas
 cum tristi nuntio penetrarunt. Pari audacia eodemque tempore, ne mu-
 tui subsidij vlla esset facultas, ad Curiatum, Soarem, Baharenum, quot-
 quot agebāt Lusitani, vel trucidati, vel in vincla coniecti. vnus etiam fuit
 memorabilis exitus, Rotherici Boti: variis quippe tormentis discrutatus,
 vt ab auita religione deficeret; cōstanti ad extremum vsque spiritum ani-
 mo, Christum vnum Deum dominumque contestans, gloriosi martyrij
 palmam adeptus est. Desiderati in eo tumultu, præter seruos seruasque,
 Lusitani centum & viginti; numerus in tanta præsidij tenuitate non mo-
 dicus: & apothecæ omnes ac diuersoria momento direpta. Hisce noctu
 ferme patris, vt primum illuxit, emissi raptim ex arce qui residuos è cæ-
 de conquirent; nauesque frustra tentatas, intra iactum teli reducerent:
 simul etiam, oneraria Lusitana, cum iam esset in cursu referta caricis, per-
 opportune retenta; & onera in cibum, & solutis de industria compagi-
 bus, asseres trabesque in munimenta suffecit. aliquot etiam hostilibus
 nauigiis in ipso portu ignes iniecti. hæc omnia ingenti cum ardore, nec

sine sanguine multo peracta: & prius quam arx ab hoste cingeretur; Ioannes Meria dromonem expedit, & Goam petereiussus ad opem à nouo Prætorè implorandam. At Sosa, per Mascari Præfectum (qui vnus Tori mandata aspernatus, in fide manserat) de hostium fraude certior factus, ad Armuzianum extemplo iter intendit. Verum ab eius cursu fœda tempestate diuisus Tristanus Vaseus Vega prior ad urbem decurrit; ac nocte per medias hostium stationes, deceptis ipsa audacia classariis, cum quempiam è suorum numero putarent esse; felici conatu ad arcem ipsam applicuit. Solennia Dei natalitia tum forte agebantur: & sacrificio nocturno dabant operam Lusitani, eo attentiore obsecratione, quo vehementius erant de communi salute solliciti. itaque inter ipsas preces Tristantis Vega repente superueniens, cunctos ingenti spe lætitiæque perfudit, quod vel ex eo miraculo, sua vota salutemque Deo cordi esse haud dubie cererent. Sosa dein expectatione suspensus; & è specula identidem, vt fit, omnes circa regiones oculorum acie collustrantibus, tertio die, qui Diuo Iohanni Apostolo est sacer: duas procul ab arce leucas, anchoris in salo iactis apparuit. Rostratam onerariam ex iis quos galeones vocant, & vnã dumtaxat biremem dicebat, easque propugnatoribus valde infrequentes; compluribus, cõiuratorum scelere, ad Calaiatum nuper amissis. ceterum aquæ, cuius maxime inopia laborabatur, & varij cõmeatus, petitam è proximo vim attulerat. Eius rei non ignarus Vega, suadere Præfecto arcis Garziæ Cotinio institit vehementer, vt Sosa, priusquam opprimeretur, opem ex arce sine mora submitteret. Res erat periculi plena in tam exiguo bellatorum numero, & Armuzianis in proxima statione ad omnes eiusmodi casus intentis. Attamen, id sibi periculum, is ipse qui suaserat Vega magno animo depoposcit: neque fortius obtulit, quam præstitit operam. Spectato milite crebrisque tormentis in paronem impositis egregie velocem; præter hostiũ & Regis ipsius ora oculosque incitato remigio ad Sosa tetendit. interea, qui remanserant, supplices ad calum manus pro felici euentu cum precibus tollere. hostes audaciæ magnitudine attoniti, propemodum hæere. Regis dein imperio, terradis octoginta raptim insequuti, cum aliquandiu ab tergo allatrassent; duce & triginta viris amissis, & faucibus aliis, male mulctati rediere. Vega, è summo discrimine elapsus, ingenti suorum gaudio se ad Sosa adiunxit. Ad id spectaculum percitus ira & furore Torus, domo se proripit; pauoremque & molliem territis ac mœrentibus exprobrans, reuerti cunctos in prælium iubet. atque vt pro meritis quisque sibi aut premium, aut ignominiam paratam esse non dubitarent; mensas in litore collocat duas: quarum in altera fulgentes conspiciantur aurei nummi; in alteram muliebres mitellæ, ac delicata velamina, quo notæ genere apud eas gætes acerbius nullum esse consuevit. Equum dein concessit propere, fusteque arrepto, promiscuã in super multitudinẽ cogit in naues: postremo cum stipulatoribus in editum subit collem, vnde, singulorum virtutis aut ignauiæ testis, conspici simul & conspici posset. Ac Lusitanos pariter custodes, è piuinis fenestrisque prospiciant, commilitonum vicem anxij, quippe quorum

At quorum in virtute dextrisque, non modo imperium, sed vita omnium verteretur. Aucta classe nouis copiis, terradæ omnino centum & triginta infestis in Sosa rostris citato cursu feruntur. Sosa, in summa rerum iniquitate, illud etiam accedebat, incommodi: quod omnium forte ceciderat ventus: vnicum onerariis nauibus, quæque velis dumtaxat aguntur, aduersum frequentes actuarias agilesque, remedium. Deprehensus, cum nulla nisi in cælesti auxilio, & vltima necessitate esset spes; Deum enixe precatus, vti extremis in rebus, quemadmodum antea sæpe, sui numinis præsentiam ostenderet; socioque ad honestum & Christianis dignum exitum paucis adhortatus; exiguas copias magno animo ad pugnam instruxit. Ac primum, ne impune circui ab hostium multitudine posset; neu quis casus, inter pugnandum, suos ab se diuelleret; paronem ac biremem, epibatis ac libratoribus ad idonea loca dispositis, demissisque armamentis, ad onerariam ita reuinxit; vt cum ad opem, vbi res postularet, ferendam, facilis ex alia in aliam nauim transitus daretur; tum, ad arcendos vndique hostes, libera in omnem partem esset eiactio. dein ad auram, si quid afflaret, excipiendam, antennas tantum onerariæ sustulit; quod ea, propter celsitudinem, nihil ad expeditum certamen obessent. Vbi propius ventum est, missilium nubes atro mista fumo tantam caliginem exciuit; vt mutuam hostibus cõspectum profus adimeret. Certius tamen Lusitani è superiore loco figebant, cū in adeo densa nauigia vanum prope nullum incideret telum. Ausi dein Mahometani aliquot, ostentandæ fortitudinis, & Regis demerendi gratia, è propinquo certare; adhortati inter se, magno impetu in Lusitanam biremem è terrada transiliunt. Eo successu elati, cum onerariam porro scandere niterentur, concursu ad periculum facto, partim contis ac ferro detrusi; partim etiam abscissis brachiis interempti: quæ res ceteros ab eiusmodi temeritate deterruit. Inter hæc, tum ipse maris æstus accedens, tum etiam lenis ex alto flatus vela vtriusque percutiens, onerariam per medios Armuzianorum ordines paulatim ad arcem admouerat. inde maioribus tormentis ex destinato summoti hostes: ac demum octoginta desideratis, vulneratis plurimis, cum ingenti luctu ac dedecore se in portum, vnde prodierant; recepere: è Lusitanis, triginta saucij, occisus puer vnus dumtaxat è nauiali turba: spiculatorum verò tanta vis intra onerariã & actuarias alligatas apparuit: nauiumque fragmenta collecta ita multa: vt complures dies materiam igni præberent. Sosa & Vega, ceterique victores, insigni parta gloria, gratulantibus ouantibusque cum effusa lætitiã sociis, in arcem accepti. Ea re maiorem in modum exterritus Torus, cõcesso Lusitanis mari, arcem à terra oppugnare, constituit. Tormentis librandis, regia & valedudinaria Lusitanorum ædes electæ. inde continuis aliquot diebus arcis mœnia quatiebantur. inclusi, nouas ita pro dirutis obiciebant moles: vt spei multo plus in virtute, quã in muro, fossisve reponerent. Ergo, post editam locis aliquot stragẽ ausos ad mœnia succedere Mahometanos, & scallis appositis in summum eniti: cum alio armorũ genere, tum superne vibratis ponderibus ac trabibus vndique deiecerit. Multi in eo congressu,

& fortissimus quisque, exanimati. Neque ad iterandam vltra oppugnationem Taro affuit animus. Et, circumagente se hyeme, iustus conscientia admissi facinoris, & Lusitanæ classis aduentum extimescens; consilium formidine ac desperatione plenissimum cepit. Queixomæ insula distat leucas tres ab Armuzia, eo, cum vniuersa ciuitate, cogeris raptim intradas iis quæ tolli poterant, ingenti popularium dolore migrans: rectis vrbis, quorum erant complura egregio opere & picturis ornata, vltro subdidit faces: hinc, toto quatrinduo peruagatum incendium, cuncta propemodum hausit. Lusitani, rei nouitate defixi, primo ignium contagia, dein hostiū insidias timere: postremo, vt flammæ quiescerent, satis comperta vrbis solitudine, ad reliquias fumantis Armuziæ diripiēdas egressi, paucis tantum exceptis com meatibus, omnia ferme in cineres & fauillam redacta comperrunt. Inter hæc, Eduardus Prætor, de suorum cede, & arcis periculo certior factus; Ludouicum fratrem cum nauibus decem & firmo præsidio, Armuziam proficisci iusserat. Eius rei timore perterritus Xarafus, ne vulgata postmodum consilia rebellionis in suum recideret caput; incautum & obnoxium sibi Regem, opibus ipse & auctoritate præpollēs, per satellites ad scelus omne paratos, e medio sustulit, eiusque loco substituit e Zeifadini liberis Mamudiū, tredecim circiter annos natum. Ludouicus, tetro spectaculo Armuziæ incelsæ commotus; & cognitis iis, quæ nouo Xarafi scelere ad Queixomæ accidissent; fluctuauit animo, vtrum com meatibus interceptis (quod erat perfacile) deprehensos intra desertam insulam hostes, omnium rerum inopia & fame subigeret. dein, exiis quæ ab exploratoribus deferebantur, nō sine causa veritus, ne si afflictos vrgere acius institisset; malis coactus Xarafus cum regia gaza, Regeque ipso secederet in Persidis interiora; leniter agere, & ostentanda veniæ spe, rebelles ad pacem & cōcordiam allicere statuit. Neque difficilem habuit exitū res. quippe, Lusitanis, emporij quæstiuosis; Armuzianis, patrij soli desiderio laborantibus. Pax ergo in has ferme conuenit leges: vti Mamudius cum suis Armuziam inhabitandi causa rediret. debita ad eam diem stipendia; & ex ea die in singulos annos vicena serafinum milia Emmanueli persolueret. Ciues, ablatas inter tumultum Lusitanum res, captiuosque omnes cum fide redderent. Lusitani, autem, neque iuri inter oppidanos dicendo, neque administrandis vectigalibus, exigendisve portoriis, vlla ex parte sese immiscerent. vtrique amicitiam & societatem recte & ex animo colerent. Per hunc modum compositis rebus, læti Armuziani in patriam rediere; instauratisque ædificiis, & restituto cōmercio, propter eximiam loci opportunitatem, Armuzia breui in veterem celebritatem est restituta. Dum hæc ad Persicum geruntur sinum. in Africo item Oceano rei & existimationi Lusitanæ præclare consultum est. Reguli duo, Zenzibaris, & Pembæ, aliarumque circa insularum vectigal annuum pacti, sese in Emmanuelis amicitiam fidemque iam ante cōtulerant. Id ægre passus Mombazæ tyrannus; magnum earum insularum numerum, & in iis prænobilem vnam, Querimbam nomine, ab regulorum imperio variis artibus ac promissis auertit. reguli, cum à tot simul populis

A populis destituti, vectigali soluendo non essent; à Lusitanis ducibus, qui ad Mosambicum aduersa tempestate hyemem exigere coacti erant; per nuntios opem rebus afflictis implorat. Digna Lusitanis institutis & consuetudine visa res est. Et Petrus Castrius, ne otiosa hyberna traduceret, paucis nauibus ad Querimbam appulsis; bellatores non amplius centum in terram exposuit, oppidum erat litore peramano; & cum diuitiis celebre, tum etiam incolis; & inuecto nuper à Mombaza præsidio frequens. Castrius multitudine haud quaquam exterritus, bifariam suos diuisit. Cū vna parte Christophorū Sofam occulte circumire; seque ab tergo ostendere iubet; ac simul ipse cum cætera manu à fronte hostem aggreditur. Certaminis aliquantum ac periculi fuit; dum eminus barbari iaculis de more pugnant. vbi cominus geri cæpta res est; micantes Lusitanorum gladios, & præpilata hastilia non tulerunt. Ac paucis nequicquam resistentibus, cum proximum quemque hostis cæderet; omnes, qua paucior tulit, per stragem corporum in agros effusi. Lusitanus, haud cōtemnendis egestis opibus, oppido flamas iniicit. Eius rei fama rebellium fregit animos. & cōfestim legati dederunt insulas, & in regulorum ditionem redeuntium, affuere. Castrius, minime vulgari (si paucitatem militum spectes) relata victoria; & regulis nouo beneficio obstrictis; ineunte iam æstate Indiam petere intēdit. Interea Antonius Brittus, vti narrare institueram, ab Georgio Albuquerque digressus; ad Molucas longa ac difficili nauigatione peruenerat. Bacianum inter cæteras illius regionis insulas est. ea tum Laudino dynastæ parebat. Ibi, quod e Simonis Correx iunco, Lusitani aliquot paulo ante per occasionem interempti fuissent; eam fraudem necemque protinus vicisci placuit; & exposito milite Brittus, insulæ agros, ferro ignique vastauit; abegit prædas; ac documento non leui sanxit, ne quis Lusitanos homines, vel tēpestate, vel quouis alio casu in ea loca delatos, quamuis paucos & inermes; opportunos ad cædem & iniuriā duceret. Inde Tidorem progressus; ab incolis comperit, Boleifem Ternatis Regem, Almanforis filia in matrimonium ducta, ac deinde Franciscum Serranum, e vita migrasse. Boleifis maxime accitu Brittus ab Cocino fabros & ædificandi instrumentum aduexerat; cum vltro non Boleifis modo, sed Almanfor etiam, in sua vterque ditione, Lusitanis, quo potissimū vellent loco, arcis extruendæ optionem deferret: & auaritia cæci ambo, dum peregrina commercia, & noua lucra sectantur; certatim in multas indignitates, & in ipsum pane seruitium ruerent. Veruntamen in Boleife præcipua quædam nominis Lusitani caritas eminebat. Is, vti supra docuimus, & Lusitanis, cum primum in eas regiones delati sunt, hospitio inuitandis, Almanforem præuerterat; & Franciscum dein Serranum, aliosque diu apud se detentos, mira comitate officioque tractarat: & cum se suaque omnia Emmanueli per litteras amicissime detulisset: tum etiam nuper ab Indiæ Prætoris classem & structores castello apud se Lusitanis ædificando per legatos admodū enixe petierat. Denique, morbo confectus, cum hæredem regni tenera etiamnum ætate relinqueret filium, nomine Boahatē; vxori, tutoribusque, & cognatis præcepit moriens, vt Lusitanā

societatem summo studio retinerent; neque alias quærent amicicias; **D** sed in vnus Emmanuelis fide opibusque sat firmum sibi fortunisque suis præsidium constitutum arbitrarentur. Hæc præcepta, defuncto iam Rege, infixæ in reginæ & propinquorū animis, ad continendā aliquot annos in fide gentem, haud mediocriter valere. Ac proinde vbi nouam diuque expectatam ex India classem, Britto duce, Tidorē aduenisse cognitū est; Aroezius illico, Regis tutor, cum nauibus festoque apparatu, ad eum sociosque in hospitium deducendos accurrit. Nec leuē interea voluntatē Almanfor detinendi apud se Lusitani, & renouandæ societatis ostendit. Verum Brittus infulā vtranque per otium contēplatus; Ternatem Tidori ad ædificationē & domiciliū antetulit; nō modo loci natura adductus; quod aliquanto comodiorē Ternates habeat portū; sed etiam haud obscure infensus Almanfori; quod post iunctas cum Serranō dextras, inuis Baticorum sese fœderibus illigasset. Ergo Ternatē ab Aroezio perductus in hospitium Brittus, ingenti reginæ, regulique, & oppidanorū gaudio excipitur. dein locus ad ædificium, contiguus vrbi delectus; materiaque & cæmentis **E** eo cōuectis; Brittus, lætitiæ causa, caput perinde ac cæteri, fertis ac floribus redimitus, primus omnium & rastello fodit humū, & lapidem in fundamenta cōiecit viij. Kal. Quintileis, anno seculi huius altero & vicesimo: qui dies eo etiā maiore cū iucunditate transactus est, quod in eum ipsum diem Diui Ioannis Baptistæ solennia inciderent; cuius felicem lætumque humano generi exortum, è cælestis oraculi promisso, totus pæne orbis terrarum exquisitis ludis, & anniuersaria gratulatione concelebrat. In hunc fere modū, perpetua (vti rebantur) ac propria Lusitano cum iis gentibus cōmmercia constituta. Eadem tempestate funestus in Indiam nuntius allatus de Emmanuelis Regis obitu. Circa finē prioris anni decesserat, duos & quinquaginta natus annos: cū sex & viginti regnasset. Huic, vt maiestas ipsius ac merita postulabant, plurimis Europæ, Africæque, atque Asiæ locis cum sumptuoso apparatu iusta funebria perfoluta. Neque Christiani modo Reges luxere defunctum, verum etiam ethnici, Cocinensis, Cananorius, Armuzianus: iidemque, posito luctū, postmodū Ioanni **F** successori per nuntios, litterasque, obsequium & operam officij causa detulerunt. Ioannes, anno ætatis vigesimo acceptis regni gubernaculis: ad propitiandum cæleste numen, ac populos in officio continendos, illud curabat in primis, vti studium Christianæ religionis antiquissimum sibi esse cuncti perspicerent. Idcirco, & in Lusitania salutariter in eo genere multa decreuit: & per litteras Eduardo Indiæ Prætori mandauit: cultui diuino, & sacerdotū commodis enixe prospiceret: ac nominatim, diuini Apostoli Thomæ sepulcrū in Coromādelio littorē, peruestigandum curaret: daretque operam, vti sacrosanctæ illę reliquiæ (quamquam eadem, vti supra dictum est, vel earum certe partē Mesopotamia sibi vindicat) cū dignitate custodirētur. Eduardus, Emmanueli Friæ, præposito Coromandelicæ oræ, cum sacerdotibus aliquot, & architecto id negotium dat. Profectū Meliaporem (nam ibi situm Apostoli corpus audierant) æquatam solo ingentis amplitudinis urbem offendunt. Paucæ tantum pyramides, turreſque,

A turreſque, & columnæ, miserabili è strage supererant. necnon varij coloris lapides, ac veluti porphyretica peregrinæ sculpta fragmenta, quæ antiquum vrbis ornatum & elegantiam satis arguerent. In iis visabantur operosa magnifici cuiusdam templi vestigia, vno tantum superſtite ad orientalem plagam sacello, crebris intus forisque lapideis Crucibus è vetere disciplina consperso. Sub eo recto latere Apostoli ossa cum accolæ pro certo affirmarent; primum omnium sarcinē ipsum ædificium placuit, quod restudinis pondere pressi parietes, aliquot locis vitium fecissent. Ad eos ergo fulciendos, ac renouanda fundamenta, conductis è vicino operis, dū effoditur humus; ad quintum ferme dodrantem apparuit locus lapideæ tabulæ rectus: in quā ab interiorē parte incisa prisca gētis lingua (vti à peritis cognitū est) litteræ testabantur; templū id ab Sancto Dei Apostolo Thoma quondā exstructum: ei templo tuēdo colendoque, mercium quæ in urbem importarentur, decimā ab Sagamo Rege attributā accesserat obtestatio ad posterum, ne quid ex eo vestigali ac donatione imminutū vellet, paulo infra eam tabulā, ipsius Regis (vti ex prisorum traditione Indi assenerant) cadaver inuentum. Altius dein molientibus terram, quadratū, primo lateritiæ, postremo lapideæ structuræ septū apparuit, multiplici operimēto, pedū circiter nouē altitudine. ibi quod sepultū haud dubie corpus Apostoli dicebatur esse; adhibiti ad amouendū operculū Lusitani duo (nā Indis rē eiusmodi cōmittere nō est visum) non nisi noxis per sacram confessionē expiatis, & reconciliato per Eucharistiā Deo, aggredi rem ausi, locum aperiunt. Immista calci & arenæ, cādidissima specie ossa, & appositæ lanceæ cuspidis, & viatorij baculi frustum, itemque vas fictile, fidem inuenti demum sacri thesauri Lusitanis fecere. Sub hæc repertum aliud cuiusdam è Thomæ discipulis cadaver; cæterū tetro ac terreo aspectu, quemadmodū & Sagami Regis. vt, si alia argumēta defuissent; ex ipso propemodum colore dignosci Apostoli ossa potuerint. Eo maior gratulatio fuit Christianorū: & affabrefactas, arte Sinarum, arculas duas, è proximo emporio Paleacate confestim afferri placuit: quarū in altera eximij **C** operis argento cælata, ipsius Apostoli; in altera, discipulorum eius reliquiæ inclusæ: & commune gaudium solenni supplicatione pompæque, & priuatis omnium qui aderant studiis celebratum est. Propositis deinde in ipso altari arculis, adhibitoque custode; clauēs vtriusque Emmanuel Frias Cocinum Prætori Menesio detulit. Hoc maxime modo, per eos dies, & sacello, & religioni consultū. Biennio deinde post, eadem ossa intra ipsam aram occulto loco, duobus tantum consciiis Lusitanis, abdita; ac postremo Goam, Constantino Brigantio Prorege (qui Diui Thomæ templum in ea vrbe exstruebat) à fratre quodam Franciscano trāsata fuisse comperio. Circa idem tempus, quo nuntij de Emmanuelis Regis obitu in Indiā allati sunt; Idalcan otium à Narsingano bello nactus; recuperando Concano littori animum adiecit: quod ei Rhotericus Mellus, per occasionem, paucis ante annis ademerat. Exiguus admodū copiis ea loca tum Lusitani tenebant, cæteris vel ad Persicum & Arabicū sinum; vel ad Molucas obtinendas paulo ante profectis. Eius rei nō ignarus Idalcan, misso præfecto cum qua

cum quadringentis equitibus, & quinque millibus peditum; Lusitanos D
custodes, haud tamē sine cruore ac certamine, pepulit; portusque & agros
opimæ fertilitatis recepit. Et in Somatra insula, tyrannus Acenorū Abra-
hemus, ab cæde Georgij Britti & comitum ferocior factus, oræ totius ma-
ritimæ iam haud dubie affectabat imperiū: nec ferro solum, sed etiam
(quo nullum acrius telum est) auto muneribusque pugnabat. Ad hæc, mi-
stæ blanditiis accedebant minæ, & vbi commodum esset, fraudes ac doli.
Nullus amicitiaæ foederumve respectus: nulla affinium caritas: nulla fidei
vel iuristurandi religio. Exacta iam ætate patrem, à nefariis moribus &
consiliis abhorrentem, oneratum catenis in caueam incluserat: ibidem-
que, veluti nouum & inusitatum animal, illuue & squalore confecerat.
Pedirensē Regem, opibus & auctoritate præcellentem, cui & cognatio-
nis vinculo, & iure beneficiario erat obstrictus, pellectis ad se populari-
bus, exegerat regno. Simili scelere Daianum dynastam, cuius sororem
habebat in matrimonio, per summum scelus, omnibus fortunis euerte-
rat. Inde magna eius oræ parte in potestatem redacta, infestis signis ad Pa-
cenum urbem, quo pulsi confugerant Reges, pergit ducere. Peditum mil-
lia quindecim habebat in armis, & complures elephatos. ij pro equestri-
bus copiis genti sunt: nam equos non alit insula. Cum hoc exercitū ca-
stris duo millia passuum ab vrbe positus, primum omnium, ad tentandos
oppidanorum animos, per præconem edixit; qui ciuis Pacenus. intra sex-
tum diem ad se transisset; huic nihil, ipsi, familieque, & bonis ipsius dama-
ni illatum iri: ceteris non eandem veniam & clementiam fore victis, quæ
ante dimicationē pateret. Hoc edicto vulgato, magna pars ciuium tran-
sit. alij clam elapsi, in saltus auios refugere. ita, infrequentem defensori-
bus urbem tertio adortus Abrahamus expugnat. Restabat arx, in quam
Pacenus regatus, & exsules duo Pedirensis, Daianusque confugerant: li-
gnea quidem illa, & multis iam locis præ nimio Solis ardore fatiscēs: ve-
runtamen haud leui præsidio Lusitanorum ferme trecentorum & quin-
quaginta, & maioribus minoribusque tormētis instructa. Abrahamo nul-
læ dum eius generis machinæ suppetebant. tantum ingentem vim sagit-
tarum, quas letali inficiunt succo, & sarmentorum faces, oblitos naphtha,
ad excitandum, vbi res ferret, incendium, scalasque plurimas ex arundine
crassiore, leues gestatu, ascensu stabiles; necnon ferramenta operibus fa-
ciendis aduexerat. Ergo, vt sine certamine, si fieri posset, rem conficeret;
Lusitanis per interpretem iusserat nuntiari: arcem eam ad suum imperium
pertinere: proinde cum bona pace abirent; secumque suas res, dum licē-
ret, auferrent. Ad ea cum ferocius responsum inclusi dedissent; appareret-
que armis rem gerendam; summa vi, priusquā auxilium iis alicunde fer-
retur (mare autem liberum, vicinamque Malacam, & amicos Reges non-
nullos habebant) arcem aggredi statuit. Atque ad vitanda hostium iacu-
la, qua maxime virium parte erat inferior; cuniculos agere ad arcem ca-
pit. nocturnum præterea tempus ac pluuium, ad oppugnationes capta-
bat; vt neque per tenebras nostri collineare possent; & madefactus imbre
sulphureus puluis plane inutilis fieret. ad hæc, arietis loco elephantos
iplos ad

A. ipso ad arcem admouebat: qui, rectorum instinctu valida impressione fa-
cta, munitiones euerterent; sublatoque interdum ingenti clamore, inter-
dum summo silētio arcem corona circumdabat; scalisque erectis, ex omni
parte, simul transcendere nitentur. & obsessi quidem, hostium opera
nequaquā extimescebant. excepti obstructique ex aduerso cuniculi, non-
nunquam etiam felici eruptione certatum est. Sed crebras ac repentinas
oppugnationes diutius ferre vix poterant: cum Abrahamus, in magna
copia militum, identidem aliosque summitteret; ipsi, propter pau-
citatē, assiduis pæne stationibus circa munimēta dispositi, dies noctes-
que in armis traducere cogentur. Accedebat vulgata graui cælo vis
morbi, & extremæ inopiæ metus; quod per intestina de more dissidia,
dum suæ quisque intentus rei, publicam negligit; ad tolerandam obsidio-
nem cibaria segniter ac maligne conuexerant. Præsidio præerat Henri-
cius quidam. Hoc demum, auctore, quod relatas nuper è captiua nauis
pretiosas merces, in Indiam venum asportare gestiret; nō expectato sub-
sidio, sedum consilium ineunt arcis deserendæ. cuius flagitij, post pate-
factam armis Indiam, Lusitani ad eam diem nihil simile admiserant. Id
vt quam occultissime fieret, minora primum tormenta inuolucris obte-
cta, ne ab hoste dignoscerentur, in naues imponunt. maiora, quod amo-
liendi in tanta hostium propinquitate nō erat spes, ita ad plenum infer-
ciunt, vt, si flammæ conciperēt, ipsa (vt fit) boli magnitudine rumperen-
tur. Sulphurei dein pulueris exiles humi tæniæ quoquoersum, ac præ-
sertim ad ipsius pulueris cellam, atque ad muralia tormenta perducunt:
iussis agmen claudere magistris; & cum iam omnes extra arcem essent,
ignes iniicere. Vix dum euaserant, sarcinis quisque suis dissimulanter ela-
tis; cum, exorta repente flamma cum ingenti fragore fugā hostibus pro-
didit. Pars ad incendium extinguendum audacter accurrūt (& incertum
qua de causa, nondum ad sulphureos cados, ac muralia tormenta perua-
ferat) pars ad littus effusi, turbatos auersosque Lusitanos cum cæde inse-
quuntur: ac denique appulsæ ad terram naues, percussis ac trepidatibus,
C. magna parte impedimentorum amissā, vix atque ægre effugiū præbuere;
dum in magno tumultu, ne simul hostis irrumpat, alij confestim ancho-
ras orasque præcidūt; alij ad naues adipiscēdas, collo tenus sese in aquas
immittunt. Abeūtibus cum oneraria vna, nauigiis tribus, per ludibrium
barbari tum inter fugam ereptas, tum superstites ex incendio res, machi-
nasque præsertim ostentant: plenumque cladis & ignominiaæ agmē cum
probris & cachinis exhibitant. Auxit pudorem, in ipso pæne portus exitu
sociæ classis occurfus. naues triginta cū omni copia rerū ab Aruano Rege
aderāt; ipsumque Regē terrestri itinere cum quatuor millibus peditum
auxilio venire nuntiabant. Eæ naues, cognita præpropera desperatione
abeuntū, retro vnde venerant, in patriā reuerrere. & Lusitani Malacam
delati, Antoniū insuper Mirandam, & Lupum Azeuedium, cum recenti
milite, & bellico instrumento iam in cursu ad opem ferendā paratos in-
ueniunt. Eo magis & suum factum ipsi damnarunt, & omniū conuitiis &
maledictis excepti sunt. E regulis tribus, qui comites fuerant fugæ, Pace-

stituendus est. iis autem codicillis, ordine superscribitur, prima, secunda, D
 - tertia, vel quarta successio: ita ut, si eius qui primo loco nominatur, copia
 fuerit; secundum codicillū resignare, vel aperire sit nefas. Ergo, vbi Præ-
 tor morbo; aliove quopiam casu decessit; consilium cogitur. ibi, coram
 Archiepiscopo, & magistratibus, qua diximus obseruatione, ut nullus
 aut fraudi aut errori sit locus, codicilli & signa soluantur: cuius primum
 exierit nomen, huic defertur imperium: reliqua nomina, rursus, occulta,
 ad Regis nutum arbitriumque adseruantur. Id, ne per summi magistratus
 obitum prouincia diutius orba periclitaretur: neu ob id ipsum inter præ-
 fectos certamina existerent: sapienter in tanto locorum interuallo pro-
 uisum est. Per hunc modum renuntiatus Prætor Henricus, ad regia nego-
 tia conficienda, Cocinū petiit: & ex itinere multos Arabū parones, Mala-
 barica onustos fruge, vel cum ipsis oneribus cepit, vel dissipatos in litus
 eiecit. Tumultuantes præterea ad Cananorem piratas, socij Regis rogatu
 compescuit, & vicos aliquot eorum exussit. Inter quæ, ad Calecutum, ab
 Lusitanis ac Malabatibus denuo turbata pax est. Odioſæ primum contro-
 uersia inter negotiandū exortæ: & partis vtriusque animi suspitionibus E
 irritati: dein vltro citroque factæ iniuriæ: postremo, instigantibus è con-
 ſuetudine Saracenis, bellum exarsit. Hisce rebus cognitis Henricus Præ-
 tor, quinquaginta variæ formæ nauibus, in quibus erant duo armatorum
 millia, Cocino Pananem oræ Calecutanæ contendit. ibi, cum ablatas res
 nequicquam repetiissent, munitum denuo locum & celebrem, terra ma-
 rique simul adortus, pulso aut cæso Mahometano præsidio cepit, ac dire-
 ptum incendit. Multa inde relata tormenta: quorum aliquot antea Lusi-
 tanorum apparebat fuisse. Lusitanus desertor ac transfuga præfuerat vni-
 uersis. huius proiectum humi cadauer, densis cõcisa vulneribus facie, vix
 ut agnosceretur, inuentum est. A Panane in conspectum vrbis Calecuti
 pronectus Prætor, haud mediocrem hostibus terrorem incussit. Naues erant
 ibi complures. in eas flammæ confestim iniectæ: & simul, qui arcem tene-
 bant, suorum aduentu animati: eruptione facta, variis locis ignem subur-
 biis intulere. Inde Prætor, cõfirmato arcis præsidio, perculsisque hostibus: F
 leucas in Septentrionem fere sex ad Couletum emporium eiusdem oræ
 processit. curuo in theatri modum, & accliuo littore is portus est, ac mire
 facto ad iacula certis in omnem partem ictibus dirigenda. eo cliuo aggre-
 rem ac munitiones Mahometani perduxerant; infra, stationem habebant
 parones fere centum & quinquaginta, prorsus longo ordine in altum ob-
 uersis, ut duplici vallo, tormentisque apte dispositis, & ingenti armato-
 rum numero (viginti hominū millia conuenisse dicebatur) contra omnes
 incursiones oppidum egregie tutum videri posset. Henricus, comperta
 hostium multitudine, sub ipsum portum anchoras iacit. inde contempla-
 tus naturam loci, & genus operum, ac linitibus ad vada exploranda præ-
 missis: tribus è partibus vno tempore, distinendi hostis causa, oppidum
 aggredi statuit. Simonem Menesium cum bellatoribus trecentis in
 terram egredi iubet: ac leuam cornu munitionum inuadere. ipse
 cum centum & quinquaginta, non amplius, descensu facto: ad læuam
 ducit:

A ducit: classiaris imperat ad hostium naues recta succedant. ita, clamore
 sublato, simul à fronte ac lateribus pugna committitur. Non exigua tum
 hosti, officinis iam pridem institutis, tormentorum copia suppetebat. eo
 maiori tenebantur spe, Lusitanum congressu arceri, & iaculis eminus
 obrui posse. quippe seminudi ipsi, patente ad plagas corpore, Hispanien-
 ses gladios, & ingentia pila, galeasque, ac thoraces horrebant. Verum eos
 longe fefellit opinio. Siquidem inter iaculandum coortus è tormentario
 fomite fumus ad instar nebula, subeuntem audacter Lusitanum egregie
 texit. & flammæ intermicantis indicio, hinc parones iniectis ferreis ma-
 nibus nostri apprehenderat; inde in vallum erepserat, & intra munitiones
 coniecerat signa, prius pæne quàm eos appropinquare sensisset barbarus.
 Lusitanis, tum Saracenorum aspectus; tum pax à Calecutano toties per
 fraudem violata acuebat iras. Nec diutius tulere dimicationem hostes.
 Pauci tantum coniurati ad extremum vsque spiritum acriter obstitere.
 cæteri, quibus patrio more nihil erat pudoris ad fugam, strage suorum
 B exterriti, terga verterunt. Henricus, in magna hostiū cæde, nō plus quin-
 decim è suorum numero amissis; vulneratis duodequingenta; & oppi-
 do, & classe hostili potitur. Inter cæteram prædam, tormenta variæ ma-
 gnitudinis aucta trecenta & sexaginta; & minorum fistularum ingens
 numerus. parones abducti quinquaginta tres; Indico aromate onusti ple-
 rique: reliqui flammis absumpti: ac postremo, totum oppidum, subiectis
 per iram ignibus, conflagrauit. Lusitanus gemina intra paucos dies victo-
 ria lætus, ouansque; Cananorem, inde Cocinum reuertit. Et Zamorinus,
 confecto quod per id tempus cum mediterraneis populis gesserat bello,
 omnibus dein viribus ad Lusitanam arcem expugnandam incubuit. Arx
 ea Calecutano erat imposta littori, quod, ut initio diximus, insidiosum
 asperumque; vix in summa malacia, paruis nauigiis accessum præbet. Iam-
 que hyems aderat. eo acrius Zamorinus, ne id anni tēpus elaberetur, mi-
 litares copias, & omnem oppugnandi apparatus vndique contrahebat:
 ut interim vel operibus ac vi arcem caperet; vel necessitate ac fame Lusi-
 C tanos in deditionem acciperet. itaque extemplo, præfectus cum duode-
 cim fere millibus peditum, ad urbem præmissus. quo in numero Siculus
 quidam erat perfuga, non ignobilis architectus; qui Rhodiæ expugna-
 tioni cū Solimano Turca interfuerat. hoc maxime artifice ac præcepto-
 re, barbari vallo & fossa lata pedes fere octodecim, ad dimidiatæ Lunæ fi-
 guram, amplecti arcem instituunt. & ex vtraque parte, qua vallum in ma-
 re desinebat; arcendo nauali subsidio castella erigebantur duo, quæ obli-
 quis ictibus totum littus abraderent. dein, per ambitum fossæ, modicis
 interuallis, propugnacula quinque excitabant; vnde maioribus tormen-
 tis ad idonea loca dispositis arcis mœnia quaterentur. Hæc opera, licet
 in munitores crebri ex arce impetus fierent; tamen, abundante multitu-
 dine, adhibitis pluteis vineisque, & instantibus præfectis, breui ad exitum
 peruenerunt. Arcem, Lusitani haud amplius trecenti obtinebant. præerat
 Ioannes Lima, vir & militiae callens, & gloriæ in primis avidus. is
 cum nulla superesset nisi ab Oceano spes; duplici doliorum ordine;

ingesta arena, & lorica extrinsecus addita, brachium ad mare protederat; D alternis inter dolia tormentis, ad arcendum ab latere hostem, apte locatis, & per expedita nauigia Prætozem Henricum de statu rei Calecutanæ fecerat certiore. Sub hæc, ineunte Iunio mense, cum hyems in ea regione sauiret; Zamorinus ipse cū reliquo belli apparatu, & nonaginta millibus hominum affuit. Arer & sagittis plerique; alij gladio & palma; alij etiam ferreis fistulis instructi conuenerant. in speciem despicabiles, cæterum vsu armorum, & corporum agilitate metuendi. Vt ea copia cōsederet; Siculus architectus Zamorino perfecta opera diligenter ostendit; rudique ad eiusmodi commenta barbaro, certā cum admiratione fiduciam iniecit, arcis breui tempore potiundæ. atque id ipsum vti quam minimo Indorum damno fieret, Siculis, petito colloquio, Lusitanos cum aliis rationibus, tum hostilis exercitus magnitudine proponenda, institit ad deditiōnem hortari. Verum eiusmodi oratione tantum abfuit vt Limæ constantia moueretur; vti etiam ad lacessendum hostem vltro cum paucis E eruperit. sed magna fuit merces audaciæ. Concurfu ab hostibus facto, pane circumuenti Lusitani, multis acceptis illatisque vulneribus, ægre ad suos receptum habuere. Inde exasperatis vehementius animis; magno conatu & oppugnari, & defendi arx cæpta. Tormentis vtrinque certabatur; è quibus erant Calecutano, quæ do drantali diametro emitteret globos. Sed iaculandi erat dispar admodum ratio. Ab Indis libratoribus, quippe nondum sat in eo genere exercitatis, ictus languidi, infrequentes incerti; & si qui muris inciderant, egregia laterum & structuræ firmitate respuebantur. Ab Lusitanis, crebri, destinati, vehementes; & vbi hostis arci succederet; confertæ ac seminudæ multitudinē certam stragem perniciemque afferebant. Multos etiam squamis arborum & fragmentis (sunt autem ibi palmeta frequentia) repente carpi, vel exanimari conspicerent. Verum ea damna hostes, vt in tanta militum copia, facile sarciebant: cum deserta stationum loca alij subinde alijque supplerent; faucis ac fessis integros recentisque submitterent. Longe iniquiore conditione erant Lusitani: quos, præter cæteras belli difficultates, ipsa qua laborare semper solent, paucitas fatigabat. Præfectus, idoneis ad propugnandum locis, nota fortitudinis viros cum suo quemque manipulo collocauerat. ipse reliquos è præsidio circa se habebat: cum quibus circumspicere, & obire ad repentina pericula posset. Verum & militem conficiebant, præter certaminis laborem & plagas, diurnæ pariter ac nocturnæ vigiliæ, & præfecto, ad subitos ac diuersos clamores, prout res exigeret, occurrendi vix erat facultas. Interea Henricus Prætor, cognita obsidione, duas naues cum propugnatoribus centum & quadraginta subsidio miserat. quarum alteram Christophorus Iufartes; alteram Eduardus Fonseca ducebat. Iufartes feliciore cursu paulum antegressus, propius ab Calecutano littore constitit. Fonseca, quod tardius aliquanto nauigasset; ventis repente cadentibus, ab longiore spatio anchoras iecit. Ad eas cōspectas naues, erecti partis vtriusque animi. inclusorum; optati auxilij spe. obsidentium; metu, ne tot iam exhausti labores in irritum cederent: & locus ipse suspectus iam dudum

A dudum mentes Indorum curasque conuerterat, ne quid falleret tale. Lima, cum ad littus accurisset; animaduersa paucitate eorum qui aduenerant (non plus octoginta milites eo nauigio vehabantur) ne descensionē cum euidenti periculo tentarent; nutu & significationibus admonebat. & ex ipso auxilio plerique, conspectis Indorum castris & frequentia, subeundam eiusmodi aleam pernegabant. Verum Iufartes cupiditate gloria omne discrimen impauido vultu contemnens, cum triginta quinque voluntariis in paronem desiliit; cæteris custodire nauem, & vbi primum terram attigisset; missilibus procul hostem arcere iussis. Inde contento remigio ad ipsum lorica os, actuarij prora dirigitur; quo subeuntes facilius protegeret statio Lusitana. sed illuc nauis dum pari conatu enituntur; interea (vt fit) paronem paulo infra eum locum vehementior astus abripuit. Eo ferocius progressi extra vallum barbari complures instare: atque, vt erant nudi, sese ad prohibendum accessu hostem aquis immergere. Nec Lusitani segnus è parone se certatim eiicere. ibi conferta in vadis manu, quam acerrime dimicatur. Cæteri ad spectaculum intenti, propter ancipites ictus, ne suos impetant hosti permistos; iacula cohibere coguntur. Cum aliquandiu dubia stetisset pugna; Lusitani ad extremum deprimentibus vestimentis ingenti labore eluctati, quatuor è suorum numero desideratis, pluribus faucis, cum magna vicissim hostium cæde, intra loricae fauces audacissime penetrarunt: ac nihil proprius factum est quam vt instantes ab tergo Indi simul irrumperent. In eo tumultu. eximia Emmanuelis Cernicij constitit fortitudo. is, cum iam introisset munitiones, & fatigatus, & faucis; circumuentum respiciens præcipuum è commilitonibus quendam; recurrit protinus: ac laborantem, summotis acriter Indis, recepit in tutum, magna vel mercede, vel gloria; quippe, omnium consensu ciuicam promeritus coronam; ipse post dies aliquot è vulneribus exspirauit. Sed interim dum ad mare Lusitani præsidarij suis adiuuandis atque intromittendis insistent; ex altera parte frequentes barbari desertas rati stationes, arcem scalis inuaserant. Eo nuntio excitus ab littore Lima, cum promptissimis aduolat: & pluribus locis conantem scandere Malabarem; contis, gladiis, telis, igne deturbat. Erant Lusitano varia nouæ artis iacula, ad hostem cominus eminusque impetendum. Sed è propinquo nihil Indos æque terrebat, atque incendiariae bolides, quod est inuentum eiusmodi. Ollam ex argilla semicocta, quo facilius deinde rumpatur; circumdatis ansulis tribus quatuorue, sulphureo complent puluere, & osculum diligenter obturant. tum ad eas ansulas igniti funiculi è gossipio vel stupa alligantur. vbi ad coniectū eius teliventum est; cōtorta brachiis olla repente diffringitur; & simul arreptis è fomite adalligato fauillis, ingenti circumstantiū damno, flammam edit inevitabiles. quod missiliū genus, in præliis duntaxat naualibus primo vltatum; ad terrestria quoque certamina exitiabili cōmento deinde trāllatū est. Hac maxime perniciē repulsi à mœnibus Indi vltulati cū insana trepidatione sese intra munimēta receperunt. Interea præfectus nauis alterius Fonseca quāquā probe animaduerso discrimine eorum qui in litus excederant;

derant, paratis tamen eandem aleam, si res ita postularer, subire; per literas ad sagittam reuinctas quaesivit ab Lima, quid sibi tali tempore faciendum censeret. Ille vero, eadem usus arte sagittae, de consilij sententia respondit: Nequaquam se Fosca suosque in apertum adeo periculum obiceret: tutum in arcem introitum haud minus quingentorum Lusitanorum praesidio posse obtineri. Proinde rediret Cocinū propere; ageretque cum Praetore diligenter (ad quem simul ipse in eandem sententiam scriptas literas dabat) uti militum quingentorum spectata virtute subsidium, & sulphurei pulueris vim, & ad obsidionem tolerandam alimenta submitteret. Cum hoc responso Fonseca per infensos infestosque fluctus hyeme summa Cocinum reuertit. & Praetor, cognito suorum periculo, Antonium Syluium ad opem obsessis ferendam cum aliquot nauibus, & viris quot Lima petierat, ex templo proficisci iubet: ipse interea classi ornandae operam dabat; ut cum primum se aperuisset mare, cum maioribus copiis eo contenderet. Haec ubi per exploratores Calecutum allata; confestim Zamorinus, antequam inclusis accederent vires; omni conatu rursus oppugnare arcem aggreditur. Neque Siculus architectus, egregie sese barbaro vendicans, incitatissimae deerat ipsius cupiditati, aggerē ex Turcica disciplina promouendo; mœnibus adaequarat. Cuniculos praeterea sub terras agebat; locis etiam quibusdam statuebat oris vasti mortaria; e quibus in sublime iacta ingentia pondera cum horribili strage in arcis tecta deciderent. Sed operum eiusmodi, quae Zamorinum inani fiducia inflarant, ubi ad pugnam ventum est, haudquaquam exspectationi respondit euentus. Indi telis ac missilibus ex aggere deturbati: cuniculi excepti cuniculis; & mortaria, quemadmodum, ubi à perito magistro locantur, magnum hosti detrimentum important; ita, si artificium absit; in eandem pæne regionem recidete globo, machinatoribus interdum ipsis exitio sunt. Quocirca Zamorinus, haud mediocri suo malo peregrinas artes expertus, reliquum spei in seuitia hyemis, & fame reposuit. neque ea spes felisset hominem, si ad arcendos commeatus vel modicam classē instructam in proximo tenuisset. Ex quo verū apparuit Themistocleum illud: Qui mare possideat, omnia possidere. Lusitani, Syluio duce ab Cocino praemissi, quamquam atroci tempestate disiectis nauibus; tamen ut sese ex iactatione refecerant, alij subinde atque alij Calecutū accedebant. Lima, fatigatis iam, & ab oppugnatione deterritis hostibus; vnam inopiam metuens; modica militū auxilia recusabat: affuturū mox cum iustis copiis Henricum exspectans. Tantum sulphurei pulueris & commeatus praesentem expetebat copiam. Vtraque, noctis intempesta silentio, scaphis paulatim in arcem inuecta. & vulgo iam è muris, Lusitani, suadenti ditionem hosti, recentes carnes, aliaque cibaria, & ipsum denique in delicias betele ostentabant. Ea res Zamorini contudit animos. & circumacta iam hyeme, cum nauibus viginti; bellatoribus mille quingentis aderat Praetor. is, tum à mari, tum ab arce tormentis hoste summoto; cū ingenti clamore pluribus locis armatos in terrā exposuit: immisitq; intra hostiles fossas audacissimis è suorum numero, cum ex aliis quoque partibus alij ad vallum

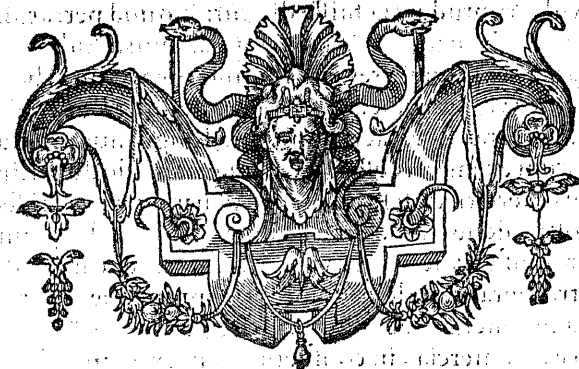
A vallum intrepide subissent; ad tria Indorum millia partim ferro, partim igne deleti: in quibus ipse quoque architectus, prodita ac deserta Christianae fidei noxam luit incendio: Lusitanis eò die paulo plus triginta cedere saueij relati amplius ducenti: & Henricus, profuro Indorum vallo, fossisque oppletis; idoneo propè arcem loco castra communit. Inde Zamorinus & suorum territus strage, & simul veritus, ne in proxima palmetra Lusitani faurerent (quo detrimento; ut supra diximus, nihil genti grauius aut acerbius est) misso caduceatore inducias petiit. in quadriduum data: interea de pacis conditionibus actum: neque conuenit, eo maxime quod Zamorinus insignem quendam è Cocinensi ditione perfugam tradere abnueret. Ac demū Henricus peritissimus Indicæ leuitatis, & Mahometanae perfidia; praesidium abducere ab Calecutō, & arcem à fundamentis excindere statuit: praesertim quod ita velle Ioannem Regem è commentariis Vasca Gamma didicerat. ergo, mœnis & propugnaculis, opere subterraneo, sulphurei pulueris de more copiam subdi iussit. dein militibus, & machinis, omni que instrumēto raptim in naues imposito (cuius rei facultatem & natura loci, & nautica turba praestabat) ignes cauernis iniecti; & barbaris illico, siquid forte praedā relictū esset stolidi temeritate in arcem ingressis (tanta inest hominibus rapiendi libido) interim è specubus caecis erumpentes momento flammę plerosque hausere: & cum horribili strepitu mœnium structura dissiliit. Atque is finis & arcis, & obsidionis fuit. Henricus, incolumi classe & exercitu Cocinum reuectus; alios alio praefectos dimisit. ipse inde septemdecim nauibus Cananorem petiit. ibi, dum expeditionem in Cambaiam, Diuque meditatatur; cum non toto biennio rem Indicam administrasset, graui oppressus morbo, paucis diebus è vita migravit anno post Christum natum M. D. XXVI. Hoc Praetore, fama nominis Lusitani, reflouescere visa quodāmodo: reque ipsa comprobatum est; tanti militem, quanti ducem esse. Atque in ciuilibus etiam rebus non vulgari prudentia fuisse dicitur: & quod perrarum in eiusmodi prouincia est, ab avaritia, & à fordibus alienus. Sub idem tempus ad Malacam pariter bene gesta res est. Alodini copiae, cum urbem terra marique vehementer vrgerent, per paucis egressis obuiā Lusitanis, cum ignominia fusa & fugata. Et ex acti obsidione; Linguanus regulus, patua manu Lusitanorum exemptus est. Raia Nara, gener Alodini, Linguam obsederat. ex eius exercitu caesi sexcenti, & plurimi vulnerati feruntur, vno tantum è nostris, desiderato. Et è Molucis aliquot Lusitani ad Celebes populos auri causa profecti, cum littoribus arcerentur; facta tempestate ad insulam trecentas inde leucas abrepti sunt: incola, amoris antiqui homines, mira simplicitate ac securitate sese per nutus & nonnulla Molucensis linguae commercia, in consuetudinem extemplo dedere. Egregio in primis habitu, & amabili vultus hilaritate sexus vterque est. promissa barba & capillo sunt viri. premollibus storeis tegunt corpora. Ad fabriles usus, spinis piscium pro ferramentis vtuntur. Ignoti ad eam diem & nominis, & regionis erat insula. tum primum, à nauclero Lusitano, dimensis caeli plagis, nauticā in membranā ex arte relata est, deque ipsius naucleri

nomine Gometij Sequeriae insula exinde appellata. Noneadem erga Lusitanos comitas eo tempore in Arabici maris actolis existit. Hector Sylveria cum aliquot navibus Erythraas angustias tuebatur. Hunc, in Arabia, qui Dofarem urbem incolunt, accessu prohibere conati, audaciae pagnas dedere, profligati qui cum armis ad mare prodierant: oppidum caprum, & direptum est. & insulae dug, Mazna, & Dafaca, quod sese in populi infestos pretereuntibus Lusitanis praeberent, ab eodem Sylveria domitae, & annuo stipendio imposito, in ditionem redactae. Simul, Aethiopica legatione perfunctus, anno sexto quam ad Arguicum exscenderat Rhotericus Lima, in classem acceptus. Accessit ab Aethiopico, seu Abassino Rege legatus ad Lusitanum Regem nomine Zagazabus: itemque cum donis ac litteris ad Romanum Pontificem, Franciscus Alvarus, cuius supra meminimus, Rhoterici comes. Is in Lusitaniam reuectus, Italiam deinde petiit, ac Bononiae, in celeberrimo conventu, cum Caesar con-

ronatus adesset; Clementi VII. vti Ecclesiae uniuersae Pastori, & summo in terris Dei Vicario, paratam ad omne obsequium voluntatem Abassini Regis ac studium, solenni cum adoratione,

& pedum osculo, detulit.

Libri octavi Finis.

HISTO

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER NONVS.

B

ENRICO Meneſio vita functo, a primoribus Lusitanis ventum in curiam est: tibi apertus alter codicillus, inscriptum ostendit nomen Petri Mascarenia, qui Malacae urbi tum praerat, vir bello fortis, & natura munificus, atque ob id ipsum apud omnes ordines gratiosus. Verum illud erat in ea successione incommodi, quod, nisi vertente anno, Mascarenias a Malaca, propter tempestatu rationem, adesse non poterat: cum interea simul a Calcutano, & Cambaiano Regibus, & quod magis erat formidandum, ab ipso Turca bellum immineret: minimeque expediret, eiusmodi rerum statu, parente ac praeside tandiu carere provinciam. Ob eam maxime causam, Alphonsus Mexias regis Quaestor, cuius tum erat summa in Senatu auctoritas, censebat, nulla mora interposita, tertium deinceps codicillum aperiendum: neque expectandum e tam longinqua regione Mascareniam: quem, quo melior esset ciuis, & Regis reique publicae amantior; eo aequiore animo ferre oporteret, in tanto taliq; discrimine, saluti communi potius, quam proprio ipsius honori consultum aditus hac amici Mascareniae tendere; tam insignem iniuriam deprecari; ac postremo denuntiare haud leuiori quam quod in praesentia preponatur malo, geminam successionem inter finis odiis ac certaminibus materiam vitaeque praesturam, nec vero dubitandum, quin ipsa dulcedo imperij, & ratio dignitatis, e duobus Praetoribus alterum ad retinendam, alterum ad repetendam omni conatu provinciam, postmodum esset incitatura. Cum hisce aliisque difficultatibus non inueniretur exitus; multis altercationibus diu agitata, eo denique deducta res est, vt tertium codicillum inspicerent, provinciamque nouo successori mandarent ea lege, vt ipsam, quisquis ille esset, aduenienti Mascareniae confestim reddituru se iuraturando promitteret. In hanc sententiam conuenere omnes, & resignato palam codicillo; Lupi Vafari a Sancto Pelagio (contracta vt a solet voce Sampaium appellabant) nomen apparuit; qui per id tempus Cocini praefecturae gerebat. Is, cum soleiini

adiuratione pollicitus, sese Mascarenia, vt primum adesset, honore cessu-
 rum; Prætor interim nulli cognitoque prouincie statu, alios atque alios
 duces, ad obtinenda prædiis maria, delinavit. Ipse cum nauibus aliquot,
 in quibus erant Lusitani circiter mille, Malabardicam oram sibi tuendam
 desumpsit. Profectus Cocino, circa mensis Februarii mensis anni mille-
 simi quingentesimi vigesimi sexti, Cananorem perit. Ibi, dum commea-
 tus in classem imponit, subito certior fit, Mahometanos è Calecutano
 emporio ad duodecim hominum millia, intra Bacaronis fluminis ostium
 cum nauibus onustis latere, paratos ad exitum, quæ prima sese occasio
 nauigandi obtulisset. Ea recognita, non dubitauit Prætor, quominus in
 angustiis deprehensos quamprimum inuaderet. Ergo sublaris anchoris
 eo contendit infestus. Res erat difficultatis ac periculi plena, non modo
 in tam dispari numero copiarum; sed etiam quod contra omnem eiusmodi
 casum egregie sese Mahometani munierant. Fluminis alueum de more fixis
 utrinque sudibus atque cancellis, in arcum ita coegerant; vt singulis tan-
 tum nauigijs aditus pateret. cæcos præterea sub aquam, veluti laqueos,
 idoneis abdidèrant locis; in quos illata ex alto nauigia sese induerent. &
 munitionibus in vtraque ripa excitatis, crebra tormenta locauerant. Ad
 hæc, ex oppido fluminis cognomine, qui locus erat Narfingana ditio-
 nis, omnia illis ad victum necessaria suppetebant. Hæc Prætor, cum partim
 ab exploratoribus accepisset, partim speculatorijs nauigijs obeundo per
 se nocte sublustri notasset; submissis primum vrinatoribus, laqueos funes-
 que prætentos ab imo præcidi iussit: dein, sublato ingenti clamore, cõci-
 nentibus vndique tubis, aduerso flumine subiit; præibant oblectæ cent-
 nibus, & maioribus tormentis instructæ aliquot scaphæ; tum cætera nauig-
 ia simplici propter angustias ordine sequebantur. In ea conspecta, illico
 barbari vim omnis generis telorum emisere, quibus propter assuetudinem
 haud quaquam exterriti Lusitani, contento remigio ad ipsa munimenta
 succedunt. Ibi atrox & ambiguu aliquandiu certamen fuit, dum conferti
 & obnixi corporibus Mahometani hostem descensu prohibere nituntur.
 Sed postquam impetu ex omni parte capto sese Lusitanus in mediâ aciem
 saltu mittebat, & dextris gladiisque res geri cæpta est; tû vero iniecta for-
 midine pulsi vndique barbari, & magna cum cæde præcipitem in fugam
 auersi. ac Prætor veritus, ne ab ira & cupiditate miles oppidum diriperet;
 & Narfinganum Regem, cuius tum in ditioe, Lusitani complures ne-
 gotiabantur, alieno tempore prouocaret; vallo potitus, receptui cani
 iussit, suosque à præda, & ab insequendo vltra hoste cohibuit, Apo-
 theca & dînerforium erat Mahometanorum, in ipso portu, frugibus,
 & merce pretiosa refertum. Eam apothecam, Prætor, & hostiles vna
 lembos incendi iussit, octoginta fere tormentis, quorum erant ænea
 pleraque, ex incendio ad classem abreptis. Neque, in magna hostium
 strage, Lusitani desiderati plus quattuor. quo tristior, acerbiorque
 Calecutanæ civitati, atque ipsi præsertim Zamorino cladis nuntius
 accidit: vt, non retentæ quacunq; conditione cum Lusitano pacis &
 amicitia, magis in dies hominem pœniteret. Ab ea victoria Prætor
 ad exci

A ad excidium Dabuli perrexit: quem in portum Mecanis negotiatoribus
 receptum dari contra foedus cum Idalcane ictum; & præterea, armatas
 inde triremes ad oram infestandam egredi pro certo compererat. Appro-
 pinquant, nouus præses loci, quem Indi Tanadarem appellant, vnico na-
 uigio prodit obuiam supplex: & culpas omnes in eum cui successerat,
 transferendo; seque affirmando, vt oporteret, in fide officioque mansu-
 rum; haud magno negotio Lusitani Prætoris mitigauit animum; & reno-
 uata pax, ita, si Dabulanæ biremes cum tormentis à præside traderentur.
 Eductæ extemplo omnes, ac tradita. Et Prætor ex animi sententia gestis
 rebus, Goam victrici classe contendit. Inter hæc, Ioannes Rex Hérici Me-
 nesij morte nondum audita, quatuor miserat in Indiam naues, & cum iis
 noua successorum nomina, ac separatim ad Mexiam Quæstorem litteras,
 quibus erat in extremis, vt superioris temporis codicillos irritos duceret,
 & clausos obsignatosque, vt erant, in reditu ad se perferret; recetibus hæc
 vteretur si forte Menesium è vita discedere contigisset. Eam clausulâ Me-
 Bxias, quod Mascareniam sibi minus propitium fore suspicaretur, ad res
 nouandas arripuit. E regis litteris ad concilium refert, quâo quidem ve-
 tera inania fecerit Rex; de nouis diplomatibus aperiendis: quemcunque
 illa iusserint, hunc denique iustum ac legitimum Indiæ Prætorem fore.
 Hæc, præter omnium expectationem, à Quæstore dicta, magnos animo-
 rum motus fecerunt: ac ferme aduersis auribus (vti par erat) accepta rela-
 tio. Inter cæteros, Vascus Deza, Cocineni arcis præpositus, aperte disse-
 ruit, non modo superuacaneâ, sed etiam perniciosam eam inspectionem
 futuram. Nuper declarato Prætor Mascarenia, per causam absentia, di-
 gnitatem optimi & clarissimi viri haud obscure impugnatam; superindu-
 cto contra omne ius fasque nouo successore. Cum inde certamen ac pe-
 riculum ingens non sine causa timeretur, iureiurando ac promisso reddendæ
 aduenienti à Malaca prouincia, id periculum Dei benignitate discul-
 sum. Quid opus esse, certis & constitutis iam rebus, denuo solui codicil-
 los; & pessimo publico labefactari concordiam & pacem; cum tatum bel-
 li pæne in manibus sit, cum tot vndique terrores immineant? Nam quod
 huic actioni regia prætexatur mandata; profecto si in tanta regionum di-
 stantia, cum Ioannis ipsius consulendi facultas desit; ad interpretationem
 regia voluntatis atque iudicij referenda sint omnia; nulli dubium esse de-
 bere, quin Mascarenia delatû è prioribus codicillis honorem, non quie-
 tis modo, sed etiam hominis causa, ratum, inuiolatum, ac proprium esse
 Rex iubeat. Id, vel ex eo aperte intelligi, quod veteres codicillos ad se
 clausos atque obsignatos referri mandauerit, quos ille si vel apertos irri-
 tos omnino esse voluisset; id ipsum vtique disertis verbis adscripturum
 fuisse. Proinde supersedendum hoc successionis male auspicate periculo;
 noua Regis expectanda responsa; atque interim coniunctionem animo-
 rum atque consensum, quo vno maxime inter hostilia circa omnia Lusit-
 anæ stent res, omni studio & cura fouendum. Maiori & meliori parti eo-
 rum qui aderant, admodum grata fuit oratio Deza: quinimmo ex oraculo
 missa videri quodammodo potuit. Siquidem paulo ante, Ioanes Rex à

nauarchis qui ex India illo ipso anno redierant, audita morte Menesij, & D Mascarenia successione, veritus, è missis ad Mexiam quas dicebamus literis, nequid controuersiarum existeret: Petrum Anniū Gallum cum nauigio expedito submiserat ad ea renocanda mandata: & Mascarenia nominationem suā auctoritate firmandam. Sed Annius, nondum tempestiuo ad nauigandum mari profectus, superato iam Bonae spei promontorio, circa Sancti Laurentij insulam naufragio perit. Inde, non ad liquidum explorata Regis voluntate: cum plerique ex æquo & bono agendum, & cauendas omnes discordia causas prudenter monerent: Mexias tamen, paucis assentientibus, omne id periculum in se recipiendo, premendoque verbis iis quæ retulimus ex epistola Regis: peruicacia & obstinatione tendit, vt nouissimi codicilli consulerentur. ij primo loco Prætozem declarabant Lupum Vasæum ipsum, qui secundum in priore nominatione tenuerat, itaque elatus hoc de se iudicio Regis, pro fiducia legitima ac propriam sibi vindicare Præturam: & ad arcendum honoris aditu Mascareniam; si promissa repetere instaret: omnia præmoliri E constituit. Ea re multorum animi grauer offendit: nonnulli etiam Vasæi imperium detrectare palā ausi. Interea de interregno, & Mascarenia successione, deque vicario Vasæi munere, Malacā litteræ nuntijque petuenerant. Et satis comperta re, vtriusque India Prætozem Mascareniam rite consalutauerāt socij colonique. Proinde, nequid se absente respublica incommodi acciperet: maturandum ratus Mascarenias, Malacæ Georgium Capralium præfecit: ipse, non exspectata motione quā vocant: reclamantibus naucleris citeriorem Indiam petere intendit. neque impune cessit illi temeritas. ad Pulopuarem insulam tenuit primum. ibi dum stat in anchoris: subita procella vi, malo diffracto, lacerisque armamentis, pæne submersus, Malacam retro vnde abierat, redire coactus est. Natus ad res gerendas, & gloriæ in primis appetēs erat Mascarenias. Ergo, dum anniuersarius recurrat Eurus; ne frustra interim tempus absumeret, quod parum feliciter Georgius Albuquerqueius ante tentarat, hæretem lateri tyrannum Alodinū oppugnare, & receptaculū piratarū insulā oppidumque Bintanum, omnibus modis parat excindere. Forte tum Malacæ substitierant præfecti aliquot Lusitani, Borneum insulam alij; alij Molucas, alij Somatram ipsam Regis iussu petentes. Hisce non approbantibus modo expeditionem, sed etiam operam suam in id ipsum enixe offerentibus, Mascarenias variæ formæ naues vnde viginti contraxit: & Lusitanis trecentis, Malacensibus ferme sexcentis impositis, ad Bintanū vela fieri iussit. Alodinus ad eius classis famam; pontem urbemque nouo præsidio & munitionibus auxerat, venenatis tribulis circumquaque dispersis; plurimisque tormentis ad idonea loca dispositis. præterea, quam acerrime definis in imo longuriis, tignisque in lapides molares impactis vt pondere ipso detinerentur, obstruxerat portum: & super hæc, opem à propinquo regulo Panensi petierat. Lusitana classis, ob naturam vadosi maris, & frequentes insulas, cum tarde admodum nauigasset; ante ipsam Bintanum denique in anchoris constituit. Inde præmissus ad omnia contemplanda cum specu

A cum speculatorio nauigio Eduardus Coelius, retulit, fauces portus, nisi euulsis cancellis, omnino esse impenetrabiles. porro descensum ad urbem plane exitabilem fore: adeo locum & præaltis munitionibus, & crebris tormentis, & omni apparatu bellico tutum videri. Hisce rebus permotus Mascarenias, vallum omittit; pontem ipsum (vti Albuquerqueius olim in expugnatione Malacæ) admota celsiore nauis, & repagulis per vim extractis, adoriti decreuit. Ad eam re, eximia fortitudinis nauarchus deligitur, Franciscus Serranus Eborensis; Lusitani propugnatores cum magno tormentorum numero additi quinquaginta: & nauis, partim validis asseribus pluteisque, partim etiam culcitris, & gossipio, quæque alia sunt missilibus eludendis, egregie tecta. Hisce madatum, vt ostio repurgato, & faucibus vtcunque patefactis, pontem inuaderent: laborantibus in tempore subsidium affuturum. Tum, ad breuia vitanda, catures duo, biremium instar, prætentatis canalibus, nauē remulco trahere iussi. Primus labor aperiendi aditus fuit. adacta ad imū tigna, immixtis ductariis funibus, ergata B conuellere nitentur, eo quidē impetu, vt nonnulli præ nimia cōtentione sanguinem euomerent: atque vt initia sese dabant; multorum dierum id opus proculdubio fore apparebat. Dum huic vni rei, in orbem succedentes alij aliis, dies noctesque dant operam; noua repente ab alto conspicitur classis. tres & triginta erant lanciaræ à Panensi regulo missæ: quibus, præter varios commeatu, duo circiter hominū millia vehebantur. Ea re animaduersa Mascarenias, ne si proprius accessissent, elatus recenti subsidio Bintanius cōfestim erumperet, ancipitique prælio Lusitani postmodum vigerentur; anteuertere, & cum parte copiarū ipsemet quā longissime obuiā ire Panensi decreuerat: sed præfectorū dein precibus victus, ne se temere in discrimen obiceret; Eduardo Coelio cum lanciariis quatuor, calaluziis quinque (eiusdem fere magnitudinis vtraque actuaria sunt) id negotij dat. ipse ad exitum portus tuendum cum cætera classe subsistit. Barbari, quamquam multitudinē superiores; tamē, & oneribus impediti, & a tormentis imparati aduertebant; seminudo corpore, sagittis maxime freti. Ergo, vt propius ventum est, primum bombardæ fragorē, & radiancia fulgetra non tulere. Perterriti, aliquot suorum amissis, turpem in fugam exemplo auertuntur; & hærentibus tergo Lusitanis, lanciaræ viginti tres, ad proximam insulam directis proris, in littus eiectæ; & certatim exsistentes barbari; nullo nisi vitæ respectu, omnibus ferme relictis rebus, hæc illacque dispersi, reliqui, cum insulam tenere nequissent, contento cursu prælati, nocte iam imminente, per tenebras euaserunt. Coelius, haud parua sine vllō suorum sanguine parta victoria, relictas ab hoste lanciaras cum ipsis oneribus ad Mascareniam cum ingenti gratulatione perduxit. Inter hæc, quod ad transitum satis esset ostio patefacto, Serranus, attracta remulco nauis, ad frontem valli processerat. hic vero longe acrius defudandum Lusitanis fuit: dum ingruentem ab latere missilium vim excipiunt: atque alij recentia foramina raptim obturāt, alij conceptas exhauriunt aquas, alij pauentē ad præteruolantiū globorum sibilos, abdētēque se remigem, adhortantur. Magnus in primis vsus centonum & gossipij fuit:

pij fuit: nec dubium, quin alioqui nauem, quamuis firmis compagibus tabulatisque munitam, creberrima pilarum grando pessumdatura fuerit. E tanto periculo elapsi diuinitus, quintodecimo instituti operis die ad portem appropinquant: cuiusque idoneo loco anchoris, in modum propugnaculi nauem ex omni parte stabiliunt. Tū vero indignatione atque ira percitus Alodinus furere, & suos incusare, quod in omnium conspectu claustris effractis, hostem ad interiora penetrare sint passi. Confestim è gentis consuetudine submissi, qui nando clam oras præciderent, ut ipso fluminis impetu nauis in vada ferretur. Sed Lusitani, fraudem, iniectis ad anchoras ferreis catenis eluserant. Ea quoque spe destitutus Alodinus, euocatum è statione Laqueximenam præfectum, lanciaras undecim raptim deducere, & cum quingentis armatis interclusam à cætera classe nauem inuadere iubet. Simul, nequid interim Serrano auxilij superueniat, custodibus edicit, quam intentissimas pro vallo excubias agant; & ubi postulet res, tormenta sine ulla intermissione in prætereuntes exercent. Vti imperauerat, factum. Laqueximena lanciaris momento deductis instruetisque; nauem petit infestus: ac nequicquam arcere conante Lusitano, circumuentam barbari à prora maxime ascendunt: cumque abundante multitudine integri succederent fessis; & paucitate, & labore, & vulneribus fatigatos Lusitanos, capta iam prora, ad malum usque summonerant. Ibi Serranus grauius saucius, egregie dimicans cadit; & pro mortuo habitus, collectis dein utcumque viribus, acrior in pugnam resurgit. Verum libero introitu, irruentibus aliis super alios Mahometanis; nulla ope obfisti iam poterat. Cū in eo statu res esset, conspiciatus Mascarenias è prætoria discursum hostium, & circumfusas nauis lanciaras; atque ex ipso numero & vociferatione, haud absurde coniectans, præsidium in extremo versari discrimine; confestim Eduardo Coelio, & strenuis aliquot assumptis, in balancum, quod leuoris nauigij genus est, ad fallenda missilia, defiluit; ac nulla deterritus vi, pertinaci remorum pulsu, præter ipsas munitiones, nequicquam eiaculantibus barbaris, ad locum certaminis appropinquat: dissectisque ignifera bolide lanciaris, qua proximū est; conscendit nauem; atque ut prope serum auxiliū suis iam iamque captis, ita vniuersum gaudium & requiem attulit. neque ascendente (adeo certamine occupati erant introrsus dimicantium animi) sensit quisquam, recentes dein, respirantibus cæteris, pugnam capessunt: neque ea diuturna, vel ambigua fuit. Exterriti nec opinato aduentu hostes cessere primum; dein, cum dolor cadentis ad irritum rei, ad rabiem atque ad iterandum certamen accenderet; cæsi ad vnum quotquot nauem intrauerant; & è Lusitanis (quod pæne fidem excedat) in tanto sauciorū numero, ne vnus quidem amissus. Mascarenias, per summam fortitudinem præsidio seruat; magnam sibi ad omnes laudem & gloriam peperit. dein festinandum ratus, ne denuo barbari nauem adorirètur; vel rates, ut solent, secundo flumine ac vento cum ignibus ad incendium immitterent: adiuuandi ratione vires, & rei sine mora perficiendæ tale consilium expedit. Duæ, præter amnem, ferebant ad pontem viæ: alteram, qua vrbs cõdita est; munimentis & custodiis

A & custodiis obtinebat hostis. altera, propter vligines & paludes, inaccessa & clausa putabatur. hoc ipso itinere, quo minus erat suspectū, Mascarenias noctu pontem aggredi statuit. atque ut ab eius rei sensu quam maxime Mahometanos auerteret; quasi à vallo urbem inuasurus; ab ea parte pluteos erigi, vineas agi, & tormenta aliqua collocari iubet: inque hac statione primis tenebris Sanaiam præfectum Malacensium, cum quadraginta Lusitanis, & cum auxiliariis collocatis mandatis, ut cum primum à ponte micantes viderint flammam; confestim clamore sublato, concinentibus tubis, tormenta dispodant, & quam tumultuosissime ex eo loco oppugnationem ostendent; hostemque inde omni ratione distineant. ipse cum cæteris Lusitanis, obseruato maris recessu, primæ vigiliæ silentio, tria millia passuum à ponte, diuersum in littus egreditur. inde pertentem limum atque voragines ingenti labore eluctati, cum alibi vmbilico, alibi humeris tantum exstarent, integras tamen ac recentes haud sine miraculo vires ad portem attulere. Quarta ferme erat vigilia, quæ gratissimæ quietis hora est: & peruigil in nauis Serranus, ad incendium ollas è composito paratas habebat. iis Mascarenias iussu in castella coniectis, simul ex arida materia splendor eluxit; & in id ipsum intentus è cõdicto Sanaia, clamorem tolli, canere tubas, & cum horrèdo fragore, globorum vim in munitiones emitti iubet. Dum simulato prælio Malacenses Laqueximenam egregie cohibent, & in eum vnū locum ex omni vrbs parte concursus fit; interea Mascarenias cum suis, castelli portas & claustra perfregerat. Inde prælio in urbem illato, cū cædes multis iam locis fieret; trepidi ad Regem cõuolant ciues: hostem intra mœnia grassari cum fletu renuntiant. ille, inania videlicet ex incõsulto metu ratus afferri; pauidos ac tumultuantes cum iurgiis increpat. Neque fuit fides, donec ipsa lux vniuersam aperuit cladem. Tum vero Alodinus, conscenso prope elephantum, fugam arripuit; & mox insequentem à tergo hostem extimescens (namque Lusitani, omnia in præsens præda, vnum tyrannum petebant) ad pedes, ne dignosceretur, degressus, densas primum petiit sylvas: dein, parum tutam ratus insulam, occultis itineribus ad mare se contulit, atque ad Vgentanam continentis oram transmisit. ibi, diuturna ægritudine & morbo, uti Mamudius olim pater, absumptus est. Lusitani interea, dimissis per omnes insulæ partes, qui tyranno indagando, & comitibus ipsius excipiendis insisterent; Bintanum oppidum, cæso aut dilapso præsidio, diripuerant iure belli; neque contemnendam, cum è reliquis tectis, tum vero è regis aedibus prædam exhauerant. tormenta insuper, & quidem aenea pleraque, reuicta omnino trecenta, quorum non pauca Lusitanis Alodinus ademerat. Propugnaculis dein ac munitionibus ignes iniecti, triduoque omnia prorsus absumpta. Sub hæc, pulsus quondam ab Alodino dynasta Mascareniam victorem adiit supplex: ac tyranni questus iniurias; non modo pacem impetrauit; sed etiam in solium restitutus est legibus; ut Ioanni Regi annuū persolueret vectigal; arcemque aut propugnacula, non nisi ex auctoritate Lusitani Prætoris extrueret. Per eosdem fere dies, haud contemnendæ rei spes, cæteram inani successu, Lusitani

tanis affulfit. Sunda est oppidum Iauæ maioris, ad Borealem plagam, So-
 matranis littoribus obiacens. id oppidum, præter maritimas opportuni-
 tates, agro est etiam cum aliarum frugum feraci, tum vero egregij piperis.
 ei tum oppido Mahometanus dynasta imperabat. is, finitimo bello cum
 valde premeretur, coactus inops ad potentiores confugere, oratores opis
 implorandæ ad Mascareniam destinarat: ac simul idoneum Lusitanis
 apud se locum & exercendo mercimonio, & arci ædificandæ promiserat.
 Mascarenias, legatis comiter acceptis & confirmatis, peracto demum
 Biantanensi bello, Fræcisum Salam cum aliquot nauibus, & præter aliam
 turbam, Lusitanis trecentis misit, nimis lentum perditis iam rebus auxi-
 lium. quippe hostes interea Sundam expugnarant, locūque operibus no-
 uis, & valida militum custodia sepeferant. At Lusitanos à Biantano profe-
 ctos, in conspectu pæne Sundæ atrox tempesta oborta dispersit. Lembo
 etiam vno ad terram alliso, circumuenti à barbaris & cæsi triginta, ne-
 quicquam inspectante ac miserate procul Eduardo Coelio trierarcho. in-
 de, hostilia esse omnia patuit. Et Sala, collectis in alto nauibus, cum ad
 Sundanum littus tandem appulisset; vi armisque descensione prohibitus,
 Malacani re infecta redire coactus est. Ceterum capti Biantani fama, in pri-
 mis læta cum vniuerso nomini Lusitano ac sociis accidit; tum iis præfer-
 tim, qui Malacensem oram incolebant. magno quippe eorum detrimen-
 to, Biantanij prædones, non mare solum infestum, sed omnes circa agros
 iam diu fecerant. Et Mascarenia, insignis gloria militari, Malacam reue-
 ctus, maturo iam ad eam nauigationem Oceano, citeriorem Indiam pe-
 tere intendit; ignarus quid, post priorem successionem, è regis litteris ac-
 cidisset; ac minime dubius, quin aduenienti sibi, Vasæus, uti receperat, illi-
 co prouinciam traditurus esset. Ergo, Malacensi re cõstituta, & iuncto vel
 renouato cum vicinis Regibus fœdere, Mascarenias à Chersoneso cum
 aliquot rostratis maioribus profectus, præter Gangeticum sinum, Cori
 promontorium superat; flexoque in Septentriones cursu, Colanum ap-
 plicat primum. ibi à Lusitanis negotiatoribus Prætor honorifice saluta-
 tus, acta Mexiæ, & occupatam à Vasæo prouinciam graui cum dolore co-
 gnoscit. Neque tamen iccirco despondet animum. Experiundi causa Co-
 cinum prouectus, qua tum in vrbe Mexias agebat, cum egressum è nauis,
 & introitū in urbem peruicacius tentasset; concitante populum Mexias; vi
 & armis ad naues, haud sine damno vulneribusque, repellitur. Perculit
 grauius ea res insolentem iniuriæ virum, nec deerant suafores, qui ad
 contrahendas vndique copias, & vlciscendam iniuriam accendere nite-
 rentur. At ille, de communi salute sollicitus, ac memor moderationis eius
 quam Alphonfus olim Albuquerque in re simili præstitisset; iracundiæ
 temperare, & iure potius quam ferro cum inimicis disceptare constituit.
 Ac primum repõcenti Regis nomine classem cum nauali instrumento
 Mexiæ tradit: vno dromone contentus: inde ad Cananoris arcem delatus,
 cum à Simone Menesio præfecto non nisi priuatus admitteretur, omni
 non modo vi, sed etiam minis ac verborum atrocitate sapiēter abstinuit:
 ipso quinetiam dromone sociisque relictis, cum cature vnico, amicis
 duobus.

A duobus, totidem pueris, Goam ad Vasæi colloquium recta contendit.
 Vixdum in eo perlatum erat, aduentare Mascareniam, cum ab amicis &
 nece sariis ipsius, magna & inter ipsos & cum aliis gratulatio facta: faci-
 leque apparebat, simulatque præsentis Mascarenix copia foret, consensu
 maximæ ciuium partis, coactum iri Vasæum vel magistratu sese abdicare,
 vel certe rem totam bonorū cognitioni arbitrioque permittere. Id ipsum
 veritus Vasæus, Antonium Sylueriam, & Simonem Mellum propinquos
 suos, cum magno numero nauium ad custodiendas fauces Goani portus
 celeriter mittit: iubetque, appropinquanti Mascarenix denuntiare, in Ca-
 nanoris arcem extemplo sese recipiat; ibique se ad Vasæi nutum in libe-
 ra custodia fore cum iureiurando promittat: atque inde Goam sua postu-
 lata litteris consignata transmittat: id si voluntate abnuat facere; constri-
 ctum vinclis Cananorem asportent. Nil recusatum à Vasæi cognatis.
 Perinde ac si hosti occurrendum foret, ita quam maximis coactis copiis,
 maritimos aditus occupant. vbi Mascareniam adesse nuntiatum à specu-
 B latoribus est; præmissi confestim qui missilibus vela submittere cogent:
 dein Vasæi exposita mandata cum minis. Et Mascarenias quidem, quo-
 minus antennas honoris causa demitteret, non recusauit: ut vero Cana-
 nozem se rediturum, atque ibi in custodia sponderet futurum, adduci non
 potuit. Vnum illud enixe petebat, ut inermi sibi vrbē intrare, & cum Va-
 sæo coram disceptare permitterent. Hæc identidem exostulanti, Regis-
 que imploranti fidem clarissimo viro, per summam indignitatem iniecti
 compedes: atque ad Cananoris arcem asportatus, Simoni Menesio præfe-
 ctõ adseruandus cum iureiurando committitur. duo item comites Ma-
 scarenix, ab eius complexu Goam abstracti, & pariter in vincla catenas-
 que coniecti. Hisce actionibus, quod magnam partem ciuitatis admodum
 offenderent; Vasæus publicæ salutis & otij causam prætexebat; videlicet,
 ne per Mascarenix introitum, ab rerum nouarum cupidis & factiosis
 hominibus, tam alieno tempore tumultus excitaretur. Sed frequētes ho-
 minum cæus & voces cohiberi nequibant commemorantium Masca-
 C renix cum egregia merita virtutesque; tum vero causæ bonitatem, qua
 fretus nihil nisi ius posceret: cum Vasæus interea, nimirum ex conscien-
 tia sibi diffidens, grassaretur armis, omnique ope iudicium subterfuge-
 ret. Eiusmodi sermonibus (neque enim erant obscuro) permotus Va-
 sæus, insignes aliquot è Mascarenix fautoribus in carcerem trudit. Nihil
 tam aut infirmum, aut fallax, quam humana consilia. Quod vnicum re-
 medium opprimendæ seditioni putarat fore, hoc ipso vel maximum exci-
 tauit incendium. Namque ut eius rei fama peruasit Indiam (adeo lenibus
 medicamentis gaudent homines; tristia, & acria, & aspera detestantur)
 extemplo alienati à Vasæo multorū animi: & Mascarenias occasione ca-
 pta, per litteras & coram deplorando calamitatem suam, memorando
 æquitatem postulatorum, querendo iniuriam, & vim, & sauitiam inimi-
 ci; nõ Simonem modo custodem; sed alios quoque complures in causam
 traxit. Ita, paucis diebus, non sine extremo discrimine rerum, duas in par-
 tes Lusitanum nomen omne discesserat; vltimamque dimicationē dubio

procul adesse apparebat. Hic è spectatoribus, amici sociique, miserari gé-
tis vicem; quod in tanta paucitate, quas vires ad imperium vel tuendum,
vel proferendum conferre oporteret; eas per inrestina dissidia in suam
ipfi cladem perniciosè conuerterent, iniqui vero atque inuidi, ridere
amentiam, quod remotissimis in regionibus, cum tot yndique pericula
circumstarent, adeo certamen prauum imbibissent animis; vt neque patrij
soli recordatione (quæ popula res homines peregre deprehensos, admi-
rabili quadam suauitate coniungit) neque communi metu, quod firmis-
simum amicitia vinculum est, ab letali pernicacia flecti ad æquitatem &
concordiam vilo modo possent. Hostes vero, tam præclaræ occasione de-
lendi funditus Lusitani sanguinis, haud quaquam indormiebant. Inter
alios Calecutanus, tum veteribus odiis, tum recenti incitatus damno; no-
uam classem habebat paratam, vt vbi sese vnus corporis duæ acies civili
bello attriuisent; ad reliquias ipse conficiendas accurreret. Neque fefel-
lissent hominem cogitata; nisi propitiatus priorum prece Deus, Vasæi
mentem ad saniora consilia reuocasset. Quippe cognito præter ceteros, E
Simonem quoque Menesum, & Sosam Ciauli præfectum, sese ad Mascareniam
aggregasse; tandem extimuit; secumque agi de iudicio est passus:
prima conditio disceptationis fuit, vt ad causam vsque cognitam, vter-
que pro priuato se gereret. dein, commeantibus vltro citroque, inter-
nuntiis (namque ipsi congressum inter se, ne mutuo conspectu recru-
descerent iræ, consulto vitabant) arbitri electi tredecim, qua item in re Ma-
scarenias haud parum de suo iure deceffit. siquidem cunctos è Coc-
nensi colonia creati est passus, quam sibi vel in primis aduersariam sen-
serat. eo confessu, neminem fefellit quorsum euasura esset res, arbitri, tum
conscij sibi quid de Mascarenia meriti essent, tum etiam Mexiæ priuatis
de causis obnoxij, intra paucos dies adiudicata Vasæo prætura: Mascareniam
primo quoque tempore in Lusitaniam redire iusserunt. Insigni in-
famia id iudicium fuit; neque ex altera factione moderatius pæne quils-
quam eam rem tulisse fertur, quam ipse cui facta erat iniuria. Sed non
diuturna Vasæo lætitia mansit. Namque Ioannes Rex, coram audito Ma-
scarenia, Cocinensium acta rescidit; liteque insuper aestimata, Vasæum
Mascarenia aureorum millibus fere viginti damnauit; quantum ex ho-
norario Praturæ per biennium ceperat. Simul, ne quid in posterum simi-
li de re controuersia oriretur; ab Rege decretum; vt in codicillis, vbi res
postularet, aperiendis; cuius nomè existet, huc, si per id tempus vltra Co-
ri promontorium, vel cis Dium (qui vltioris Indiæ ferme sunt limites)
vel publicæ, vel priuati rei causa abesse cõtingeret; eius, in eiusmodi suc-
cessione, ratio nulla haberetur. Hunc exitum habuit lis, quæ Lusitanam
rem in extremum pæne discrimen adduxerat. Interea Vasæus, vir, si com-
mune malum, imperij cupiditatem demas, haudquaquam improbandus,
amoto amulo, ad componendas res, armandamque aduersus imminen-
tia bella prouinciam, intendit curas. ac primum, omnibus qui Mascareniam
secuti erant, veniam & obliuionè præteritorum indulgit. Dein Antonium
Mirandam cum sex rostratis maioribus, vna longa nauis, & bire-
mibus

A mibus aliquot, & armatorum mille præsidio, ad Erythrea ostia Simonem
Mellum cum modica manu ad Maldiuas insulas; Ioannè Dezam cum vna
triremi, lembis sexdecim, ad Malabaricam gram obtinendâ; & alios, prout
exigebat res, in alia loca dimisit. Dum apud Indos, quas dixi turbæ sedan-
tur; ad Molucas interim, haud minus atrox ac detestanda incidit res: In
eius emporij præfectura, Garzias Henricus Antonio Britto successerat.
Is, & belli radio fessus, & paucitate suorum adductus; Tidorensi regulo
expetenti pacem, dederat in has legas; vt intra sex menses, tormenta, &
alias res omnes per bellum Lusitanis ablatas, nec non fugitiua mancipia
redderet. Lætus optata pace Tidorensis, id laborabat vnū, quomodo per-
petuam eadem ac stabilem faceret. In hac deliberatione versanti, optimū
visum est, Cacilem Aroeziū Ternatensem, cuius supra meminimus, quam
arctissimo necessitudinis viaculo sibi coniungere; quod is, cum apud po-
pulares opibus, tum apud Lusitanos gratia & auctoritate plurimum va-
leret. Ergo per fideles interuentos, etiam egregiæ cuiusdam voluntatis.
B restificatione, Aroeziū filiam in matrimonij offert. Id Garzias interpre-
tatur ad labefactandam ipsius potentiam haud dubie pertinere; omni co-
nato dirimere atque impedire nouam affinitatem instituit. Ad eam rem
aptius occurrunt nihil, quam arrepta, qualibet occasione recentia fœdera
soluere; & eodem Aroeziū adiutore, quem natura leuissimum, & quietis
inimicum nosset; Tidorensibus arma quamprimū inferre. Cum hæc sen-
tentia placuisset, extemplo per legatos ab Almanfore ex conditionibus
efflagitare institit cum cæteras res, tum vero tormenta; quippe quorum
partem ex insula abesse, atque haud ita facile restitui posse intelligeret.
Ad hæc regulus benignè respondit; necdum exiisse diem in fœdere præ-
stitutum; & sibi nihil maiori esse curæ, quam vt omnia sua Lusitani reci-
pant. Et cæteris quidem in rebus, non magnam fore cunctationem tor-
menta se aliquot Bactiano regulo commoasse; ad ea exigenda reuehen-
daque spatio esse opus. veruntamè daturum se operam, vt ad condictum
tempus Ternate euacta sistantur. Interim se, præter cætera incommoda,
C morbo etiam implicitum teneri, petere ab Garzia, & rogare pro reconci-
liata gratia, moram eam boni consulat, ac simul, vt medicum aliquem ad
se mittere ne grauetur. At ille, minime patriis artibus, cum se excusationè
accipere simulasset; medicamentarium nescio quem è suo comitatu sum-
misit. is, è condicto delicet, nihil minus metuenti agrotò venenum pro
pharmaco miscuit: ex quo, paucis diebus, per speciem agrotationis frau-
de vteūque celata; deceffit. Defuncto regulo, magnus in vrbe luctus fuit,
magna perturbatio rerum omnium. Eo acrius Garzias morientibus ac
pereulis instare; & nisi tormenta extemplo restituant, denuntiare bellū.
Ad ea Tidorenses coacto agre concilio, respondent: orbam ciuitatem in
summa tristitia & mœrore versari: Almanforis, insepultum adhuc iacere
corpus: id vbi terræ mandarint, ac iusta suo Regi persoluerint; nihil habi-
turos antiquius, quam vt Lusitanis omni ratione satisfiat. Hæc demissè ac
suppliciter agebant ciues; & status erat rerum, qui vel ferrea pectora le-
nire ad clementiam posset. At vero Garzias, vno tantum interposito die,

nauibus ad Tidorem accedit, paratas ad cædem & rapinam copias confestim exponit. oppressi oppidani extemplo diffugiunt. Ille desertam inuadit urbem; contra omne fas diripit, direptam incendit. Nihil eo facto grauius ad vicinorum aures accidere potuit. Ex eo tempore cum à cæteris littoribus, tum à Baciano præsertim, Lusitani minis armisque procul haberi capti. Sub idē tempus, ab Hispali naues quinque ad Molucas intenderant iter, ducibus iis, qui Magalianis è comitatu supererāt. Eæ, nondum probe explorato cursu, variis casibus dissipatæ sunt: optatos portus vna tantummodo oneraria tenuit. Martinus Ignatius Carquicianus præerat, homo Cantaber, cum propugnatoribus ferme trecentis. Is cognita Tidorensium clade, destitutam insulam summa accolarum voluntate occupauit, ac muniit. Inde inter Ignatium & Garziam, cum contestationibus minisque nuntij commeare. Molucense emporium ambo sibi iure finium asserebant, & alterum vterque excedere ex iis locis, ac nihil eius negotiationis iubebat attingere. Ex hoc, iurgijs primum, tum etiam prælio leui certatum est. Postremo induciæ factæ, quoad ea de cōtrouersia suum vterque consulere Regem. Vix dum externi quieuerant motus, cum inter ipsos Lusitanos terra visu, foeda relatu exorta dissidia. Georgius Menesius, successor Garziæ, Ternatem aduectus; inter cætera illud habebat ba Indiæ Prætoris mandatum, vt Garziam in reditu per Borneum insulam cursum tenere, iterque illud explorare iuberet; quod multo compendiosius Molucas à Malaca petentibus esse diceretur. At Garzias, qui ad Bādā insulam (qua vetus erat nauigatio) vna cum aliis instituta mercimonia dudum haberet; percussus nec opinato Georgij præcepto; varias excusationes afferre, tergiversari, denique omnia malle, quā negotia priuata relinquere. Et Georgius, ne contra virum pertinacē cum suæ dignitatis iactura diutius tenderet; Garziæ loco Vascum Laurentium, virum egregie fortem ac fidelem, cum vna caracora, quod nauigij Molucensis est genus, ad ea compendia perquirenda proficisci iussit. Hoc inter Garziam & Menesium simultatis initium exstitit. Per eosdem dies, Ioannis Regis nomine edictum est, quoniam in stipēdia militum, & arcis munitionem F magni sumptus fierent; ne cui omnino, præter apothecæ regiæ curatores, aut coemendi ab incolis caryophylli, aut externis venundandi esset ius. Inter ipsos autem curatores, & magistratus vrbis, conuenerat pretium, quo ne plures vel optimæ fruges Regi constarent. Id monopolium ægre admodum passi Lusitani, quippe qui mercaturæ impensus multo, quā militiæ insisterent. Ergo, per summam impudentiam contēptis edictis, vnusquisque veditores ad se priuatim allicere; vberiores offerre mercedem; nullam regij quæstus, aut publicæ utilitatis rationem ducere. Aduersus ea Menesius, monitis, precibus, minis aliquandiu niti: sed posteaquam se frustra conari, & cupiditatem imperio potētiorē animaduertit; suo periculo sapiens esse diutius noluit: remissa paulatim seueritate, cæterorum exemplo suam ipse quoque rem agere aggressus est. Inter hæc, Martinus Ignatius Castellanorum dux è vita migravit. in eius locum suffragio militari successit Fernandus Turrianus indignari cepit, suæ cohorti leges dictas à

A dictas à Lusitano; virosque fortissimos; emenso per tot pericula tanto pelagi spatio, in aliena terra sedere otiosos. Cum eadem alij fremerent, & aperte vociferarentur, vi atque armis hostem inde pellendum; Turrianus de communi sententia rupit inducias; extructaque & ornata biremi, hostiliter infectari Lusitanos instituit. Contra hoc malum Menesius vti pari magnitudine actuarium sine mora pararet, cum aliunde, tum ex inchoato Garziæ (necdum enim ex ea regione discesserat) iunco, fabros pro imperio accersit. Id Garzias non necessitate, sed odio ac malevolentia factum ratus; extemplo ad amicos refert. in iis erat mysta quidam, consors eiusdem negotiationis (adeo sacratas quoque mentes amor pecuniæ de recto sensu detorquet) cui, modo ne sordidum lucellum amitteret, nihil erat pensi quid faceret diceretve. Huius maxime instinctu Garzias, indignum facinus clamaret, profectionem suam sine causa impediri; naualia, vbi tum præfectus agebat, petit infensus: abductas operas reposcit; iniuriam acerbè ac vehementer expostulat. Menesius contra; & iure factum tueri, B & ipsas temporum difficultates obtendere. Eam excusationem cum alter hand quaquam acciperet; magis magisque accensi ambo. & inter altercationem prouectus intemperantia linguæ Menesius Garziam insanum appellat. Ad eam vero vocem Garzias adeo exarsit; vt stricto gladij capulo audacius quam priuarum hominem decet, præfecto cum maledictis intenderet minas. Concurfu dein hominum facto, sedata rixa. tum vero Garziæ sectatores laudare constātiā viri; suadere vt in incepto persistat: suorum laterum, si periculum immineat, oppositus polliceri. Contra Menesiani, Garziæ facinus & impudentiam exaggerare verbis; pessimi exempli rem nulla mora interposita vindicandam; & seditiosi vnus capite sancendum imperium dicere. Hisce rationibus adductus Menesius, misso viatore Garziam citat. quo ille spreto cum insuper vim pararet; iusto dolore commotus Menesius, tormenta ex arce ad aedes Garziæ diruendas obuerti iubet. Minuit nonnihil ea res ferociam viri. & abiectis in præsentia pugnae consiliis (sic tamen vt in voce vultuque contumaciam cerneret) contemptim obit vadimonium, atque inde semet in custodiam dat. Hic amici & fautores Garziæ, licet factum ægerrime ferrent; tamen quieuerunt aliquandiu, rati fore, vt ea satisfactione lenitus Menesius iras poneret; solutoque Garziæ tandem aliquando cum suis proficiscendi faceret potestatem. Sed longe eos fallebat opinio. Vim sibi propemodum illatam, & imminutam in sua persona maiestatem regiam fremens præfectus, aperte iactabat, sibi certum esse, primo quoque tempore vincum Garziam ad Prætoris Indiæ mittere. Ab ea sententia cum à familiaribus deduci non posset; deprecator adhibitus Aroezius ipse, ex quo vel maxime tum Lusitani pendebant, nihil omnino impetrauit. Tum Garziani, præcipites iracundia, conspiratione facta, cōsiliū capiunt amentia plenum; vt hostes vltro ad urbem aduocent, iisque vtantur adiutoribus ad opem vincum ferendam. Eo terrore percussus Menesius, ne per domesticas dissensiones portam externo aperiret hosti; occupat eā ipsam rem sui beneficij facere. Garziam per communes amicos leni castigatione monitum ne pertinaciam

pertinaciam adderet culpæ; hortatur vt condonatis Regi optimo inimi-
 citiis, bona fide secum in gratiam redeat: quo in summa rerum difficultate,
 communi animo viribusque repub. à Castellano defendant. Haud
 incassum hortatio adhibita. Victus nec opinata clementia & comitate
 Garzias agit gratias præfecto: siquid vel aliorum impulsu, vel animi per-
 turbatione deliquerit, ignosci postulat sibi: & in posterum nõ Regis mo-
 do, sed etiam ipsius Menesij causa in eius potestate sese futurum esse cõ-
 firmat. Iunctæ dein dextræ, & demptis compedibus extemplo Garzias in
 pristinum splendorem est restitutus. Lata ea res coniuratis accidit: atque
 obid ipsum à proditoris incepto nefario desisterunt. Punigere mox cæ-
 pit eõdem arctior in dies Garziæ cum præfecto concordiam: nã vt ad Gar-
 ziam regendum adiuvandumque, vbi discrimen ingrueret, parati erant
 omnes; ita familiarem eius cum Menesio consuetudinẽ oderant, & con-
 sensum in bello cæterisque rebus administrandis: quippe quibus, militia
 deferendæ, atque ad suas cuique nundinas abeundi spes erat vna, turbide
 res, & obstinata ducis vtriusque dissensio. Ergo communicatis iterum
 consiliis, reconciliatam nuper amicitiam denuo labefactare & conuelle-
 re omni ratione conantur. Varias primum causas offensionum serere ag-
 gressi; & ad alterum alterius confictas vel querimonias, vel maledicta de-
 ferre. Vbi artibus hisce parum proficiunt, ad nouum scelus adiiciunt ani-
 mum. Æthiops erat quidam, præualens viribus, è Menesij domo. hunc in-
 gentibus promissis adducunt, vti se ab hero ad Garziæ cadem sollicita-
 tum esse mentiatur: ipsi dein rem per arcanos susurros quasi mysterium
 tradentes alij aliis, ad Garziam denique detulere. Qua ille criminatione
 tametsi commotus est; tamen adduci nequibat, vt inter mutua quotidia-
 ni conuictus officia, tam recenti præsertim ac tam illustri gratiæ reconci-
 liatione, tantum nefas à Menesio conceptum existimaret. Ast, vbi testis
 idem & index mandati maleficij accessit Æthiops; eniuero, quasi certam
 iam re, Garzias & vultu & animo penitus crimen accepit. ac ratus in
 eo rem verti, vter facinus antecaperet; primo coacta manu interficere
 Menesium cogitabat: dein veritus ne cadis eius inuidiam sustinere non
 posset; comprehendere hominem, & vicissim in carcerem condere sta-
 tuit; hortantibus id ipsum amicis; & asseuerantibus haud quaquam de-
 futura postmodum crimina ac testes, quibus premi reus, ac detineri, at-
 que ad extremum obrui posset: interea Garziæ, pro ipsius auctoritate,
 compositis ad arbitrium rebus, quæ primum nauigandi facultas daretur,
 ex residua copia non defuturum quem ad nouum vsque Regis decretum
 arci præponeret. Hisce ita constitutis, in omnem occasionem rei bene
 gerendæ cuncti excubabãt. Ac demum Garzias nactus opportunitatem,
 quod Menesius partem suam ad Maquienum insulam cum Aroezio
 miserat, vt Castellano ab eo commercio prohiberẽt; alios insuper ipse
 ad conuiuium in diem certum inuitandos curauit à Francisco. Castris
 quodam ex suis intimis, ad Tolocũ, qui vicus à Ternate distat ferme qua-
 tuor millia passuum. Vbi ea dies aduenit; circa pomeridianas horas, quod
 remissionis & otij ferme tempus est; satis comperta custodum infre-
 quentia,

A^quentia, certos è suorum numero in arcem præmittit; qui præfectum lusu
 facetiisque detineant. dein cum audacissimis aliquot ipse paruo interval-
 lo subsequitur. Nulla in introitu difficultas fuit, quippe, assueto quotidie
 admitti; & cum desertis plane stationibus, & ex patete ianua clauibus in-
 credibili socordia, & securitate suspensis. Eas coniurati detractas immit-
 tunt seræ, foresque silenter occludunt. Inde ad penetralia familiariter in-
 tromissi, accepta & reddita salutatione confidunt. Neque ita multo post
 Garzias Menesium alear intentum repente medium corripit: reliqui, pars
 duobus, qui forte ibi aderãt, præfecti ministris, ne vociferando tumultum
 excirent, ora manibus obstruunt; pars hærentem in tergo Menesij
 Garziam adiuuant. Erat Menesius insigni corporis firmitate, ac tum vires
 addebat dolor. itaque per summam indignationẽ exclamãti; lacertisque,
 & morfu, & calcibus diu multumque eluctanti, ægerrime tandem vincula
 iniecta; & quo tutius adseruaretur, detractus in imam arcis turrem inclu-
 ditur. Garzias denuo præfecturam vsurpat. Cæterum neque eius rei sat
 B probabilem in vulgus causam afferre poterat: & reputans apud se atroci-
 tatem facinoris, iudicia nimirum, & offensionem Regis extimescebat.
 Augebat sollicitudinem, quod Menesiani ad Maquienum, cognita præfe-
 cti iniuria, fremere, atque ad eam vindicandam propediem affaturi nun-
 tiabantur. His anxius curis Garzias, haud inepto consilio venundandum
 ratus quod mox amissurus erat, Menesium alloquitur: iacentique & affli-
 cto quas vult condiciones imponit; in iis, vt sibi ad profectioem (quando
 iuncus nondum esset absolutus) Petri Botellij nauem attribuat; liceatque
 sibi quos velit à Molucis abducere. Ita Menesius è carcere missus, cum li-
 bertate gubernaculum recipit. Concio dein ab eodem vocatur. In ea cõ-
 cione questus Garziæ perfidiam & latrocinium; condiciones omnes quippe
 coacto expressas, rescidit: Garziam etiam ipsum comprehendere, & eius
 bona publicare cupiit. Verum ille tormentis in arce confixis, ne in abeun-
 tem exerceri possent, arreptaque nauis, iam vela fecerat. Absentem ergo
 Menesius (quod reliquum erat vnum) perduellionis crimine condemna-
 C uit; totamque causam testato descriptam, ad Prætorem vrbis Malacæ
 transmisit; ac simul, fessis rebus auxilium ab eodem expetiit. Dum ad
 Molucas in tam variis ac peruersis hominum voluntatibus, alterno tan-
 quam accessu recessuque æstuãt negotia Lusitana; interim ab aliis in alia
 regione præfectis multo commodius acta res est. Ad Longum oppi-
 dum non longe à Malacæ, Mahometani incolæ paucos primo Lusitanos,
 dein missum à Malacæ præfecto ad eam rem cognoscendam Aluarum
 Britum, triremi quam ducebat, exutum, vna cum sociis occiderant. Ad
 eas vlscendas iniurias, denique profectus Martinus Correa, triremen
 recepit; ac magna cum hostium cade captum oppidum concremauit.
 Et Ioannes Deza, præpositus oræ Malabaricæ, secunda aliquot prælia
 fecit. Zambucis aut paronibus quadraginta, octo cum magna Ma-
 hometanorum cade potitus est. Idem, aliquot locis descensione fa-
 cta, prædas abegit: vicos & villas exussit, atque exeunte demum
 æstate Chinacutiales Calecutanæ classis præfectus, quæ sexaginta
 E e

paronibus, & magna armatorum copia cōstabat, ab eodem Deza memo-
 rabili pugna victus, cum sese in mare eiecisset, inter enatandum è fuga re-
 tractus, haud parua dein mercede in libertatem est restitutus. Eadè estate
 præter spem fuit otium ab Turca. Et Antonius Miranda custos Arabici
 maris, classè in stationes idoneas trifariam distribuit: alias atq; alias Ma-
 hometanorum nauès cum oneribus pretiosis excepit; Armuziãque pro-
 fectus, prædam in eo emporio vendidit, ex eadem classè Mirandã, scapha
 vna Ciaulum petens, in manus latronum Dienfũ incidit. Lusitani septẽ-
 decim ea scapha vehébantur. Comprehensi omnes, gratum in primis do-
 num Cambatano Regi sistunt. Ille Didacum Mesquitã ex eò numero;
 apprime generosum ac strenuum, à Christo ad Mahometè allicere blan-
 da oratione conatus est. Id vèro Didacus cum fortiter ac præcisè negaret
 quietiam vltro in pseudopphetam, probra & maledicta ingereret:
 horrible dictu, in os hiantis bombardæ torus inferitur, cum grauibus
 minis, ni extemplo pareat, ignis ab tergo applicandi. Cum ne hoc quidè
 terrore de fide constantiaque decederet, variis tormentis excruciatu, in
 asperum denique ergastulum vna cum cætero comitatu coniectus est. E
 Circa idem tempus ab Cocino profecta classis nauium ad quattuordẽ-
 cim, repentina procella, circa ostium Catuæ fluminis oræ Malabaricæ, ad
 terram alliditur. Laceris nauibus Lusitani cum ægre in littus euassent; à
 barbaris aut capti, aut hostiliter trucidati sunt. Eo successu inflatus Za-
 morinus, ad pellendum maris possessione Lusitanum, nouam classem or-
 nauit nauium varij generis centum & triginta, hisce præpositus Cutiales
 vir & militia peritus, & magna insuper sanctitatis existimatione, quod
 paulo ante à Meca redierat, is intra portum Termapatanum copias con-
 tinebat; vt in prætereuntem cum exigua manu Simonem Mellum, è du-
 cibus Lusitanis vnum, ex occulto impetum faceret. Ea re cognita Vasçus
 Prætor, quam intentissima cura intra sextum diem rostratas maiores sex;
 lembos tredecim instruxit. Et Antonio Miranda, qui ex Arabia venerat,
 ad custodiam insulæ Goæ relicto; ad Termapatanum ducit infestus. Tum F
 Cutiales, pro certo putans adesse Mellum, è portu raptim egreditur. Cõ-
 cursum acriter initio est: procedente dein pugna, Calecutanis (vt sape
 alias) mira diuinitus incussa formido, tanto superiores numero nauium
 militumque, nulla parte certaminis pares Lusitano fuere. Interfecti aut
 capti duo circiter millia, parones triginta quinque abducti, aut depressi:
 tormenta relata quinquaginta circiter, è Lusitanis, diuina scilicet prote-
 gente clementia, plane desideratus est nemò. Inde magno suæ genti de-
 core parto (in conspectu enim Cananoris vrbis hæc gerebantur, omni ad
 spectaculum effusa multitudine) Prætor ad populandum Malabaricum
 littus victrici classè contendit, multis ibi nauigijs repentino aduentu
 subditæ faces; palmeta succisa; mortales variis locis aut cæsi, aut aucti.
 Sed in Catuam præcipue vicum, impositum eiusdem nominis flumini,
 ab ira male acceptæ nuper naufragæ turbæ, sequitum est, ferro flammisque
 cuncta deleta. Ab ea strage, classis ad Porcam eiusdem oræ processit. Lo-
 cus erat oportunus, & æstuaris à mari præclate munitus. Et dynasta,
 qui

A qui patrio nomine Arel vocatur; prædatoriis nauibus haud exiguas opes
 eo congefferat. Huius auaritia simul & inconstantia, quod ab Lusitanis
 paulo ante ad Zamorinum defecisset, Prætor incensus; exposito militi
 prædam edixit. Ea vero mercede proposita, nullæ paludes, nullæ voragi-
 nes militari cupiditati obstiterunt, per vias & inuia cuncti enituntur. Et
 quod per eos forte dies Arel cum iuuentute in expeditionem abierat, sine
 vllò certamine, quod vix optare essent ausi, potiuntur oppido, atque ad
 prædam securi discurrunt. In ædes Arelis præcipue impetus est factus.
 magna inde signati vis auri, & argenti, gemmarumque, & pretiosa ac pe-
 regrinæ vestis exhausta, ac prænobiles foeminae duæ, Arelis vxor, & soror,
 monilibus & margaritis regium in morem excultæ, detractis ornamentis
 in seruitutem abreptæ; quibus Arel postmodum ingenti summa redem-
 ptis, ad Lusitanorum societatem & amicitia precario rediit. Ab ea popu-
 latione nauibus Goam reductis; à Francisco Pereria Ciauli præfecto nun-
 tij trepidi cum litteris affuere; Dienfem classem bene magnam in eo tra-
 B ctu vagari: Ciaulanam arcem per exiguo teneri præsidio: ni propere sub-
 ventum sit, ingens ab hoste periculum imminere. Aduersus eum terro-
 rem extemplo Prætor naues variæ magnitudinis quinquaginta duas, & in
 iis duo millia bellatorum eduxit. Vbi Ciaulum est ventum; per explora-
 tores cognoscit, hostem ad quatuor inde leucas abesse, biremes erant qua-
 tuor & sexaginta, milite, remige, tormentis instructæ. Mahometanus Hali
 præerat. Contra eas copias Prætor, intetus vltimæ dimicationi, ab Ciaulo
 sub vesperam prodiit. Hectorem Sylueriã actuariis præpositum, orant
 quam proximè legere iubet: ipse cum maioribus nauibus altum tenuit,
 classe diuisa, quo minus hosti pateret effugium. Atque illo die, tenebris
 iam imminentibus, nihil est actum, pugna tantum in diem insequentem
 edicta, & quoniam præcipua in dextris erat spes, mandatum nauarchis,
 ne tormenta in hostem emitterent, priusquam è propinquo manus con-
 ferere se posse diffiderent. Præmium pronuntiatum, qui primus nauem
 hostilem inuaderet, aurei centum. Simul, quo magis propitium haberent
 C Deum, peccata Lusitani per confessionem expiarunt. Vbi postera illuxit
 dies, ad Bombainum sinum, applicita promontorio Mahometana classis
 apparuit, cognito iam Prætoris aduentu, ad certamen parata. Triplex erat
 agmen: primum & medium minores præfecti, postremum Hali ducebat.
 Inde mutuo conspectu irritatis animis, vt ad bombardæ ictum est ven-
 tum: tormentis quibus iam tum abundabant Mahometani extemplo rem
 gerere. Lusitanus, quemadmodum imperatum erat, superfedere iaculis;
 perque volitantes globos ac sumi nebulas omni conatu ad hostem appro-
 pinquare. Inter hæc, ne barbaro, si de more fugam arriperet, ab tergo re-
 ceptus daretur; circumuecti filétio nauarchi octo, Maini fluminis ostium
 occupant, & ex altera parte commissò prælio, primus Antonij Fernandi
 lembus in hostilem biremem incitato remigio illatus, durioris materiæ
 repercussu longe resiliit, ex eo lembo vnus Franciscus Barrius Pãua in
 ipsam biremem trãsilierat primo statim incurfũ: destitutus, cum telis vn-
 dique peteretur; tumultuosæ pugnae procellam, ad suorum vsque redi-

tum, summa cum omnium admiratione sustinuit. Cerratim dein trans-
 scensum ab aliis est. ac Barrio seruato, dum instant percussis, inter ipsam
 forte dimicationem sulphurei pulueris olla ex ipso carchesio decidit;
 conceptisque repente flammis, tabularum omne à malo ad puppim cum
 superstantibus in mare proiecit; inde sine labore, semiusta biremi Lu-
 sitanus potitur. Neque minus acriter interim à Sylueria cæterisque con-
 ferta manu res geritur. Multi è barbaris, aut intra naues, aut in ipsis flu-
 tibus cæsi. Cæteri, vt inclinatum rem videre, passim in fugam effun-
 duntur. neque multum in ea præsidij fuit. Maxima pars, intento ad Mai-
 num anem cursu, in stationem hostium incidunt. ita, ex vniuerso num-
 bero biremes in medio deprehensæ quadraginta sex, cum omnibus tor-
 mentis in potestatem venire; flammis absumptæ tres; quatuor à Mai-
 no exclusæ, cum Nagotanem oræ Ciaulanæ subiissent; ab acolis In-
 dis oppressæ. Hali dux ipso, pugnae initio, posteaquam collato pede
 certandum animaduertit; diffusus suorum virtuti, præceperat fugam; E
 ac primo flectere promontorium institit; dein segni vento æstuque re-
 ciprocante detentus leuiore arrepto nauigio. Tanaham, atque inde Ba-
 zainum oppidum petiit. fugientem biremes aliæ sex inter tumultum
 adeptæ. E Lusitana classe, iterato miraculo, non modo nauis, sed ne
 vir quidem vllus amissus. Quod si cui forte incredibile videatur; Fer-
 nandum Lupium historicum interroget (nam alij auctores nondum ex-
 stant) quippe is non solum æqualis eorum temporum fuit; sed etiam
 ad hæc ipsa commentanda Indiam sese consulto peragrassè testatur.
 Equidem, & ex aliis id genus euentis, quæ multa iam ante retulimus,
 facile adducor vt rem ita se habere concedam; & quæ in diuinam haud
 dubie potentiam referuntur; non est cur humanis laudibus afflictæ vi-
 deri cuiquam debeant. Cæterum Diesibus audita clades, mistum pa-
 uore luctum ingentem fecit: constansque opinio est, si protinus ab Ha-
 li fuso. Prætor Diu processisset; primo aduentu capi oppidum potuif-
 se. Neque in eam rem Vasæo consilium aut animus defuit; sed partim
 successoris aduentantis fama retardatus: partim intercessione minorum
 ducum atque obtrectatione deterritus: omissa re, naues cum ingenti
 præda Goam reduxit incolumes. & quando foris aliorum culpa non po-
 terat: domi certe, Lusitanam rem omni conatu promouere perrexit.
 Atque è portorio & scriptura multis iam ante fraudibus ac rapinis, ma-
 gno commentium bono sublatis, deinceps in administrationem rei na-
 ualis toto pectore incubuit: vt paratas haberet successor maritimas co-
 pias, si, vt pro certo putabatur, ad expeditionem Diesem animum
 adiecisset. Ergo, adhibita diligentia, paucis mensibus classem orna-
 uit, quantam raro alias habuit Lusitanus, nauium centum & trigin-
 ta sex. in quibus erant rostratæ celsiores quatuordecim: triremes quas
 vocant regias, sex: celoces octo: drômones sex: biremes aut lembi,
 duo supra centum. Inde ad ædificia & facta recta conuersus, in Armu-
 zana arce nouum è regione portæ propugnaculum exstruxit; muros
 ac templum instaurauit. Ciauli, intimam turrem, vbi præcipua quæ-
 que

A que adseruantur, maiorem in altitudinem extulit. portum, qua descen-
 sus in oppidum est, quadrato lapide munit, & duo armamentaria fa-
 cienda curauit. Goæ partem mœnium ad mare versam expleuit; & æ-
 dem vrbs maximam dudum mœhoatam absoluit; & Franciscanum cœ-
 nobium nono tegulo operuit. Cananore, puteum de quo inter obli-
 tionem acriter dimicatum fuisse viderimus, perducta fossa, castello-
 que ad labrum fossæ excitato, intra munimenta complexus est. nec non
 arcis mœnia labefacta refeci; & præfecti domum & apothecam ampli-
 ficari iussit. Itemque Cocini quæ pars ad mare vergit, armauit mœni-
 bus turribusque; & alia non pauca peropportune ad eas munitiones
 adiunxit. ac demum, debitis militi trecentorum millium aureorum sti-
 pendijs cum fide & cum gratia persolutis; prouinciam optime con-
 stitutam explicatamque successori Nonnio Acuniz tradidit. Is, anno
 priorè, magnis nauibus undecim, & Lusitanis epibatis ter mille Oli-
 sipone profectus, magna parte nauium infortuniis amissa, circa Melin-
 B dem aduersis tempestatibus hyemare coactus erat. asperum littus & im-
 portuosum habet Melinde tutior longe ad Mombazam statio. Ea sta-
 tione prohibitus ab tyranno (ad quem ob id ipsum oratores præmisserat)
 exposito milite sese ad oppugnationem parabat. Neque ausi certaminis
 aleam subire Mahometani; raptim desolito quod pretiosum erat, vna
 cum tyrano profugiunt. Lusitani sine sanguine oppidum ingressi, quod
 reliquum erat è suppellectili cibariisque, diripuerunt; atque exacta demum
 hyeme, ac refecto milite nauibusque, Nonnius Armuziam venit. Ibi,
 ex Ioannis auctoritate Rafus rector olim Zeifadini pueri; vir facinoro-
 sus ac subdolanus, in vincula conicitur. Ea re commotus Bardadinus Rafi
 cognatus, is qui Baharenum insulam beneficiario nomine obtinebat,
 ab Armuziano Rege desciuit; probabilem causam nactus, quod Rafus
 intra ædes regias fuerat comprehensus. quæ res tamen plane infcio
 acciderat Rege; tamen id ipsius iniussu Lusitanos ausos persuadere sibi
 non poterat. Ergo iracundia in Torum accensus, intra arcem egregie
 C munitam sese cum coniugibus, liberis, pecuniisque receperat: ac stipen-
 dium Armuziano palam abnuëbat. Ad eum opprimendum missus ex
 fœdere Simon Acunia cum nauibus sex; & militibus haud plus trecen-
 tis; aduerso vento diu detentus, ad portum denique Bahareni defertur.
 Sub eius aduentum Bardadinus non tam præsentis classiculæ metu,
 quam ne in posterum aduersus se Lusitanica arma conciret; candidum
 vexillum petendæ pacis in muro statuit; ac simul per interpretem Acu-
 niz nuntiarî iubet; se ab Armuziano iustis ac piis de causis dissidere:
 cum Lusitanis vero nullas exercere inimicitias; quinimmo, quoniam
 ab Toro stent; paratum se in Ioannis Regis gratiam cum suis rebus abi-
 re, arcemque iis vacuam tradere. Haud aspernabatur conditionem Acu-
 niz: sed militum clamoribus, qui prædæ spe illecti, coercendum vtrique
 rebellem, & saltem pecunia mulctandum fremebant, ab salutari sen-
 tentia abductus; vnam pacis rationem esse respondit; vt Bardadinus
 & cæteri cum singulis dumtaxat vestimentis excederent. Tum ille can-

didō vexillo apposuit rubrum: vti se æque ad bellum atque ad pacem D
(quando ita vellent) animatū Lusitani sentiret. Erat Acunia, præter pau-
citatē copiarum, à bellico etiam instrumento flagitiose imparatus. Er-
go suorum conuiuis coactus exscendere, cum adnota bombardā muros
quaterē instituisset, vix toto vertente mense tormentarius eum puluis
defecit. & Arabes, cum pro muris dimicando, & obstruendo obmolien-
doque vbi quid perforatum aut dirutum erat, acriter obstiterunt; tum
verbis insuper Lusitanorum temeritatem, & conatus irritos eludebant.
Bardadinus quidem, adeo se metu omni vacuum præbuit; vt Lusitanis
perquam amico suaderet animo, integris rebus abirent: quippe & oppu-
gnationē infeliciter experti, & si obsidione inclusos vixgere persisterent,
ab ipsa regionis & cæli intemperie; grauiorē etiam quam ipse vellet,
pertinaciæ pœnas daturi. Neque vana fuere prædicta. & loco graui, & ca-
loribus maximis, cū arena vehemētissimo Solis ardore æstuarēt; ad hæc,
odore tetro, ingruere morbi in milites cæperunt. breuique adeo grassata
pestilentia vis; vt ex omni numero vix triginta ad arma sustinenda suffi- E
cerent. Neque hæc Bardadinum fallēbant: qui si vti occasione voluisset;
stratos passim opprimere ac delere facili negotio potuit. Sed partim Ioā-
nis demerendi gratia, ab eruptione continuit suos; partim etiam ne Lu-
sitānorum clades, propinqui sui Rasi capite lueretur. At Simon Acunia,
in summa rerum desperatione, cum aliquandiu hæsisset; ad extremum,
omisso incepto proficisci cōstituit. Non longe à mari posuerat castra. ac
nihilominus tanta erat lues, vt cum baiuli & iumenta deessent; agro-
tos, iniecta pedibus recte, veluti cadauera ad naues pertrahere valentio-
res pauci cogērentur. ac Simon ipse, impositis admodum agre tormētis,
cum vela fecisset; ab dolore male gesta rei paucis diebus extabuit. Circa
idem tempus, Hector Sylueria, dum Cambaianos agros circa Nagotanē
flumen effuse vastat, ac vicos incendit; ab Regis præfecto, qui cum sex-
centis equitibus, & duobus millibus peditum propinqua oppida tueba-
tur; retro ad naues compulsus est. Cæterum nihil turpitudinis in receptu F
fuit. Tenorem pugna seruantes Lusitani, cum agmen Sylueria clauderet,
ad littus peruenerē. Vnius etiam (cuius immerito intercidit nomen) in eo
tumultu insigne facinus existit. Is, parma hastaque extra ordinem pug-
nans, infestum conspicatus equitem in se venientem; mansit intrepidus:
tollentique ad vulnus brachium, vltro ipse ferrum in axillam adēgit: ac
fuso ex ephippiis hoste, victor equo potitus est. Nec mora. nouus repete
eques è pedite, cum alio item, haud ab simili euentu, concurrir. per me-
dium pectus, nequicquam obstante lorica transfixum, humi præcipitat.
apprehensum habenis equum, ad Sylueriam, præter omnium ora sine vlla
trepidatione perducit. Neque, ad incitamentum aliorum, tam strenuo
bellatori præmium defuit. Equestribus insignibus ab duce, virtutis ergo,
donatus, atque à Prætoribus Indiæ præcipuo deinde in honore semper
est habitus. Ab ea populatione Sylueria legens oram, ad Bazainum op-
pidum aduerso flumine subiit. is locus tria circiter millia passuum di-
stat ab aperto mari; ac tum sine arce aut mœnibus erat vllis. tantum ad
flumen,

A flumen, quæ è nauibus in terram exscensus est, lignea munimenta & ag-
gērem cum propugnaculis tribus; tormentis sexaginta; barbari obiece-
rant. Præsidebat è prælio natali nuper elapsus Hali cum tribus peditum
millibus, & equitibus grauis armaturæ quingentis, atque ad eas tuendas
munitiones parte copiarum relicta, cum reliquis ipse intra oppidum oc-
culte confederat; vt si vallo superato Lusitani ad frequentia tectis loca
prouerentur; in arcto deprehensos, vel etiam ad prædam palatos op-
primeret. Sylueria, admotis ad littus nauibus, cum ex omnibus locis pu-
gnam posceret miles; Canarios ducētos ad primum hostium impetum
frangendum præmisit. subsecuti mox Lusitani cum ingenti ardore, ob-
uiis in aduersa tormēta pectoribus, ad ipsas munitiones celeriter euase-
re. ibi atrox fuit prælium: dum saxis partim ac sagittis, partim etiā contis
& gladiis barbari obstinate resistunt. Sed ad extremum vndique pulsi, ad
recta refugunt; & Lusitanus vallo potitus cum tergis fugietium instaret,
eodem impetu ad urbem defertur. Tum Hali dux cæterique ex insidiis
B præproperea festinatione conflurgunt. neque Sylueria in re subita defuit
animus. dato repente signo, milites ex vrbe in campum eduxit. ibi den-
satis ordinibus impauidi hostem excipiunt. Et Hali ratus fugere Lusita-
num, cataphractus primum immisit: quæ res barbaris fuit exitio. siqui-
dem Lusitani fistulatores plumbeo nimbo in equitatum effuso (quo tum
missili barbaria carebat, maiora tantum tormēta conflare didicerant)
equi & ad fistularum bombos pauore consternati, & vrētibz introrsum
globis in rabiem acti, domitis frænis in suos auertuntur; atque in pertur-
bata peditum acie tanto maiorem stragem dedere, quanto magis in or-
bem sine intermissione fistulas exercens ab tergo Lusitanus instabat. in-
de hæc magno certamine cuncti fugam arripuit; neque pugnam instau-
rare deinde quisquam est ausus. Tum Lusitani direpto oppido flammam
iniiciunt: ac deinceps omnem circa regionē ferro atque igne perualtant.
eo metu, maris accolæ ad interiora compulsi: Tanahensis vero dynasta
finitimus, annuo stipendio imposito in fidem acceptus. Per eosdem fere
C dies, intra ostium Ciales amnis oræ Malabaricæ, Calecutana ingens nauis
latebat, opimis onusta mercibus, cursum ad Mecam expectans. hanc
paronēs duodecim, triplici ordine, validis retinaculis inter se conferti, &
crebris à fronte & vtroque latere tormentis instructi, pro muro atque
aggere tuebantur. Ea re cognita Antonius Miranda, qui eam regionem
classe obtinebat, adiuncto Christophoro Mello, qui cum vna triremi &
sex lembis ab Goa nuper accesserat; duplici agmine ab vtraque parte
fluuij ad hostem subiit. Tormentis primum eminens vtrinque certatum.
dein cum primo paronum ordine congressi cominus Lusitani; tanto ar-
dore prælium iniere, vt non ferentes impetum barbari sese partim in
mare præcipientes darent; partim in secundum ordinem haud magno in-
teruallo sese reciperent. Sed ne ibi quidem territis consistere licuit. Cir-
cumuenti extemplo omnes, vel incendio exusti, vel ferro cæsi, vel in ser-
uitutem abducti sunt. è paronibus item arsere quatuor: reliqui simul
cum oneraria mercibusque in potestatem venere. Inde Miranda popula-
tus

tus agros, nemine obuiam armato, onustum spoliis militem in naues recepit. Fama dein repente accidit, Calecutanos aduentare parones circiter quinquaginta. Cum iis haud procul à monte Formoso quem appellant, prosperè dimicatum est. Paronibus quatuordecim non sine magna ostium cæde captis, fugatis reliquis, cum ingenti æque terrestri ac naturali præda, Christophorus Mellus Goam, Antonius, Miranda, Cocinum, in hyberna concessit.

Libri noni Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DECIMVS.

AT Nonnius Acunja cum solennibus cæremoniis & supplicationibus inito magistratus fuit annus apertæ Indiæ trigessimus secundus) nouos de more præfectos, ad obtinenda præsidia maria destinauit. In iis Antonium Sylueriam cum nauibus longis quinquaginta tribus, & Lusitanis epibatis nonogentis, è quibus erant fistulatores quadringenti, Cambaiam bello vrere, atque omni clade vastare iussit. Hæctori Sylueriæ, ad Arabici freti custodiam, rostratas celsiores quatuor, dromones duos quatuor lembos attribuit. Oræ Malabaricæ, Didacum Sylueriam cum duabus biremibus, dromone vno, sex lembis præfecit, itemque aliis alia munera ex regiis commétariis delegauit. Ab iis vario euentu gestæ res. Antonij Sylueriæ præcipuum decus inter omnes fuit. Is, cum ea quam dixi manu profectus ab vrbe Goa, Ciaulum tenuit. inde Rainelun Cambaiæ petit infestus. Mahometani oppidum habent, ex eorum genere quos Naiteas appellant. Campestris est locus, quattuor circiter à mari leucas, amni adiacens tortuoso, qui, propter tenuitatem, leuiora duntaxat nauigia patitur. Ager circa, frumèti & oryza ferax, multa insuper in lautiores dapes abundat alite; & incolæ, accipitrû genere, quos vulgo falcones vocamus, aucupium scienter exercent. Oppidum

Apidum, ædificiis è polito lapide, & multiplici contignatione frequens, non modo propter soli vbertatem, sed etiam propter opulenta Sinarum commercia, scatebat ea tempestate omnibus diuitiis, & egregiam bello iuuentutem iuxta in terrestres, ac nauales expeditiones præbebat Regi. Præcipuum tamen (vt in plana ac fertili regione) robur in equitatu, quo ferme cataphracto, more Persarum vruntur, & cum nulla pars corporis ad vulnus patet, tum ad ferendum hostem pugione præcincti equites, bina vel terna spicula gestant manu; & præter hæc, ex ephippiis arcus & phætrea suspenditur. Sylueria ad fauces fluminis classe delatus, maiores naues cum ducentis armatis in salo reliquit. Ipse caturibus cum cætera manu subuectus; Surratum oppidû, metu incolarum desertû, ex itinere incendit. ac Rainelani, tum agrestium fuga, tum fumantibus tectis admoniti, quod mœnibus carerent ad amnis ripam atque ad omnes viarum aditus munitionibus raptim excitatis, maiora tormenta & militum stationes opponunt. Inde in Lusitanos cum ingenti clamore ac tubarum sonitu appropinquantes, horrida vis telorum emissa: cæterum propter ipsam nauigiorum humilitatem nocuit nemini. Simul, ad prohibendum descensione hostem, equites prodierant circiter quadringenti. hos, præmissa fistulatores cohorte, Sylueria, terribos facili negotio intra oppidum repulit. Tum egressi in terram cæteri, submissis indentidem ex arte corporibus vitabundi nemine prorsus amisso, ad ipsa tormenta succedunt; ac pede collato, ardentibus animis ineunt pugnam: quam aliquandiu ancipitem oppidani fecere, dum in arcto conglobati, pro tectis ac focus egregie dimicant. Sed ad extremum valida impressione facta Lusitanus intra munitiones irrumpt: neque sustineri vltra impetus potuit. pulsi è statione barbari, & decumanæ viæ faucibus captis, ex omni dein parte fugam capessunt. Sylueria victor, hoste profligato, suos ignaros locorum ab insequendo cohibuit: custodisque contra subitos incurfus ab continente dispositis, diripièdi oppidi signum dat. in omnes partes extemplo discurritur. nitidissima suppellex; &, præter pecunias, multum eboris nobiliumque vasorum, & varij generis prætiolæ mercis egestum est. Expleri quamuis auidus prædæ miles potuit, si catures oneri ferendo fuissent. sed veritus Sylueria, ne immodico pondere mergerentur; cæteris opibus ac tectis iniici flammæ, & hostilia tormenta, ex ære omnia, in medium fluminis alueum proiici iussit. Ad hæc, naues incensæ viginti, & cotiæ, quas vocant, multæ, mercibus & commeatu, casaque materia in ædificationem onustæ. Neque minus atrociter in villas, hortosque, & fata sæuitum est. Pleraque, vt ne vestigiû quidem exstaret, ignis absumpsit. Ea clades omnem late regionem terrore compleuit. & Lusitanus, victoria vsus, impetu eodem oppida vicina, Damanum, & Agazinum, vicosque ignobiles complures quasi procella peruasit. Inde cum ingenti præda & magno captiuorum numero, in Bombainum insulam recepit sese: atque ibi, dum à Tanahensi dynasta, aliisque exigit tributum, aliquandiu substitit. Hæc ea æstate ab Antonio Sylueria gesta. Eodem tempore Cambaiæ Rex cum Nizamaluco per præfectos gerebat bellum. ij, cum è Ciaulanis maxime

finibus agerent prædas, aduersus eam pestem, oppidani, à Pereria Ciaulanae arcis præfecto, ex fœdere opem efflagitant. ille cum paucis equitibus peditibusque inconsulte prouectus, multo maiores ac paratiores in hostium copias incidit: & plerisque suorum amissis, dissipatis aliis, ipse trepida fuga vix in arcem euasit. ob eam rem à Prætoris Nonnio præfectura deiectus, inque ordinem, haud leui apud Lusitanos animaduersione redactus est. Interea Malabaricæ regioni præpositus Iacobus Sylueria Calecutum petierat iussu Prætoris, vti coram commodius ageret de conditionibus pacis, cuius haud mediocriter cupidum sese denuo Zamorinus ostenderat. Vbi eo peruentum est, immutato repente animo barbarum, nouis aliorum fœderibus illigatum, & à societate Lusitana prorsus alienum offendit. Ea ne impunita esset leuitas, ignem Sylueria tectis immitti, & oppidanos qui ad extinguendum accurrerent, missilibus è classe impeti iussit. vtrumque impigre factum. & incendiariæ ollæ in proxima coniectæ ædificia, & è nauibus tela in concursantem ignis opprimendi causa multitudinem mittebantur: atque vti aridam simul & valentem materiam flammæ occupauerant; deleri pæne tota vrbs potuit, si modo paulum adspirasset venti. Cæterum per aeris tranquillitatem præcipue stetit, quo ne plus ducentæ ædes arderent. Inde Sylueria populabūdus, ad omnia maiorum fluminum ostia nauium stationibus collocatis, quod è Lusitana re in primis erat, egregie obtinuit; ne quid eo anno Malabaricæ frugis Mecam transfuehi posset; & Mahometani mercatores, exclusi temporibus, imposita iamdudum in naues onera magno cum detrimento ibidem exponere; nauesque propter hyemem subducere sunt coacti. Hisce rebus peractis, Sylueria, nouis ab Goa copiis auctus; Mangalorem, oræ Nasringanæ opulentum emporium, arcemque emporio coniunctam, vi atque armis adortus, expugnat. Prædiues negotiator eum locum habebat in potestate. is, cum iamdudum lateret sub vmbra Lusitanæ amicitiae, occultum cum Zamorino percusserat fœdus; ac murua collusione Calecutanas merces, cum ius ab Lusitanis nauigandi impetrasset, suo nomine in Arabiam transmittere consueuerat. Ea fraude comperta Lusitani captum oppidum arcemque diripiunt; ad sexaginta maiora tormenta, & æris Cyprij, coralij, argenti viui, purpureæ & bombycinæ vestis, itemque tormentarij pulueris, & varij generis com meatuum, quantum nauigia pati poterant, auctum: cæteræ gazæ, vna cum ipsis tectis murisque, subditæ faces: quod flammis absumi nequiuerat, ferramentis excisum, naues tredecim concrematae: nihil in agris frugiferum, nulla felix arbor in hortis relicta, multi mortales aut capti, aut occisi. Dynasta ipse, desperatis rebus, cum inter tumultum elaboretur; plumbea glande traiectus occubuit. Per eisdem fere menses quibus hæc in India gerebantur, in Arabico littore noui motus exorti. Turcica mancipia duo, Mustafa quidam peritus rei bellicæ, & Sofar Chius natione, sed oriundus ab Italia, Quaestor Ægypti, Solimano præfecto per fraudem interempto, & grandi interuersa pecunia, cum militibus ferme sexcentis Suezium petunt; comprehensisque in eo portu nauibus, in Arabiam, expugnandi & obtinendi Adenicausa

A causa traiciunt. Castris loco idoneo positis, maior in dies multitudo ad famam belli, ac prædæ spem, è vicinis regionibus affluebant. Inde, cum quintum iam mensem tormentis Adeni mœnia quaterent; & intentâ custodia commeatus arcerent; Lusitanæ demum classis aduentu deterriti, quam Hector Sylueria ducebat; irritò incepto ab obsidione discedunt. & Sylueria, circa Aromata promontorium, onerariis aliquot haud incruento certamine captis, postremo Adenum accessit; liberoque mendacio abusus, Regi nuntiari iussit; sese, cognito vrbs discrimine, sine mora, ne Turcæ pedem in Arabia figerent, instructis egregio milite nauibus, aduenisse, paratum prælio dimicare; Turcasque inde per vim expellere; nisi sponte ipsimet, eo percussis metu; abscedere maturassent. Dein pluribus exsequendo, post occupatam à Turcis Ægyptum, & finitimas Adeno terras, quantum ab immani & inexplebili gente periculum vniuersæ instaret Arabiæ; ac simul in posterum Lusitanas opes & auxilia pollicendo; Regem & recenti obsidione fatigatum, & suis in præsentia diffidentem

B rebus, haud magno negotio perpulit, vt aliorum exemplo in Ioanis Tertij fidem solenni cum iureiurando veniret. Fœderis condiciones fuere, vt Adenicis nauiculariis institutoribusque, omnes in partes, vna Meca excepta, commeare liberum esset; Regemque ac regnum, Lusitani, quoties tempora exigerent, ab hostibus tuerentur. Rex Adeni vicissim, Lusitanæ Regem patronum ac defensore agnosceret; eique tributî nomine in singulos annos dena serafinum millia Armuzianæ monetæ persolueret. In has maxime leges iuncta societas, & serafini mille quingenti extemplo ab Rege curati ad coronam auream Ioanni in Armuzia vrbe fabricadâ, quæ stipendij primitiæ in Lusitaniam primo quoque tempore mitterentur. Cæterum profecto inde Sylueria, barbarus metu solutus, ad ingenium rediit. & coalitam nuper amicitiam, ac fœderum ius, in expiabili facinore violauit. onustam pipere nauem Lusitanam, quæ in Adeni portum securâ decurrerat; cæcus avaritia, & vetere in Christianos odio, circumuentam repente diripi, & Lusitanos omnes, quique ea vehebantur nauis, quique in Adeni emporio relicti ab Sylueria fuerant, per summum nefas spoliari, & interfici iussit, magnamque sibi pecunia summam eo scelere peperit. Cum hæc cis Cori promontorium fierent; in Molucis insulis hoc pacto se habebant res. Euerfam ab Garzia urbem, Tidorenses, adiuuante Castellano, haud magna mole, quippe è lignea materia foliisque, refecerant; & in defuncti Almanforis locum suffecerant adolescentulû (quo nomine, quibusve parentibus, nihil traditur) is dū ad puberè perueniret ætatem, tutela regni penes Radé erat Cacilem. in eadē insula Castellani instructū iam ante ab Ignatio ad portus fauces propugnaculû, arcis instar, vallo & fossâ munierant. Cæterum è trecentis bellatoribus ad ceterum ferme variis redacti cladibus, cum aliis, vt in tam lōginqua regione, difficultatibus, tum paucitate maxime laborabāt. Eadem Lusitanos quoque premebant incommoda, verū eo meliore conditione, quod & ab suis ipsi coloniis emporiisque aberant propius; & Bolcisis demortui Regis liberos omnes (vti supra demonstratum est) obli des insulanorum fidei, inclusos

intra arcem habebant. Sed huic locorum opportunitati, hominum industria, & publicæ rei studium deerat. siquidem neque à Malaca iamdudum, neque ex India, quasi nullæ iam essent insulæ Molucæ, quicquam vel in supplementum, vel in alimenta, vel in stipendia militum aduehebatur; ipso vel in primis eam negligentiam demirante Aroezius: & Georgius Castrius à præfecto, Menesio ad Bandam insulam missus, ut in eo emporio, quod Molucensi diocesi erat contributum, pecunias mutuas ab Lusitanis qui ibidem negotiabantur, & militares viros aliquot Regis nomine sumeret; spernentibus iussu mercatoribus, nihil omnino impetrauit; ac per idipsum tempus Tidorenses pauci admittis Castellanis eadem loca petierant ad sollicitandos populos, atque ab commercio Lusitano auertendos. ij, in circulis cœtibulque magnitudinem Castellani imperij viresque iactando; Lusitanæ vero ditionis fines & copias eleuando verbis, & vtraque regna comparando inter se; haud paruos ad præoptandam potentiorum amicitiam in ea gente motus animorum fecere. Castrius æmulos ac seditiosos comprehendere casso labore conatus, Ternatem, E vacuus nummis & comæatibus, desertissimo comitatu reuertit. Ita, Menesio quoque, in magna rerum inopia, fluxaque gentium fide, ex omni numero paulo plus centum & triginta Lusitani supererant. Deleri à barbaris vtraque natio potuit, si communi consilio ad facinus conspirassent. Sed sordida lucri cupiditas, & ciuile odium ad mutuam perniciem præceps, ad tutelam publicæ libertatis incautum, adeo distrahebat animos, ut discordes infensique inter se, domesticis certaminibus externa fouerent arma. Ab Lusitano Ternatensis; ab Castellano Tidorensis iamdiu stabat: porro ad Ternatensem Bacianus, incertum quas ob causas immutata in successorem Almanforis voluntate; ad Tidorenses Carabrunus Geilolij regni procurator, puero admodum eo quoque Rege, se adiunxerant. inter vtranque partem, ducibus Europæis minuta prælia ferebantur. Sed ex omnibus maxime bellum ciebat Geilolius, spe concepta inter eos tumultus imperij præferendi; cuius rei facultatem quietis rebus cernebat nullam. Mauricæ sunt aliquot insulæ, de quibus ante dictum est, F Morum vulgo omnem eum tractum appellant. Harum partem cum singuli obtinerent Reges, quod in primis opulenta est terra, mutuo sese inde pellere conabantur. Ea res, ad euertendum Tidorem, ne receptum vltra æmulis daret is locus, aditum denuo Lusitanis aperuit. Quippe in eam ipsam expeditionem, ut fines Ternatensium inuaderent, Rades & Geilolius cum sua vterque classe in Mauricas profecti, Castellanis adsumptis circiter quinquaginta, Tidorenses urbem arcemque cum imbelli plebe, & præsidio Castellanorum haud amplius quadraginta reliquerant. Ea re comperta Menesius, confestim arce Gomezio Ario concredita, centum & viginti Lusitanos eduxit: adiunctisque Aroezius, & Bacianus auxiliis, per speciem occurrédi hostium nauibus, cum à ternate soluisset, repente ad Tidorem flexit iter. & copiis bipertito in terram expositis, urbem & male munitam, & defensoribus pæne vacuum, primo impetu cepit. Oppidani cum regulo dilapsi. vrbs iterum direpta & incensa. Inde ad Castel

A Castellanos, qui sese in arcem vrbe capta receperant; missi à Menesio codicilli, cum clementi adhortatione, ut rerum suarum statum agnoscerent; captiuos & cætera per bellum ablata redderent; & incolumes ipsi cum suis rebus abirent; neu barbaricum solum respergi vltra Christiano sanguine paterentur. Quod si Cæsarem respicerent, gratiorem illi haud dubie lenitatem in disceptando, & animi æquitatem in complectenda concordia; quam in perditis iam rebus, improba partium studia, & pertinaciâ in bello extrahendo, futuram. Ad ea ferocius primo responsum à Castellanis. dein, vbi admoueri tormenta scalasque videre; Fernâdus præfectus, accepta fide, ad colloquium prodiit. In eo colloquio, post multam altercationem, denique pax ita conuenit. Castellani, captiuos & cætera ablata Lusitanis cum fide redderent. inde ad Zamafum oppidum oræ Mauricæ cum suis rebus abirent. nullas præterea plagæ illius adirent insulas; neuquam eius mercaturæ aut negotiationis partem attingerent. Ternatensi Regi ereptam paulo ante Maquienum insulam restituerent; neu illi, neu B Bacianio, aut aliis Lusitanorum, sociis arma inferrent; nec Tidorenses, aut Geilolium, cæterosve illorum hostes, vlla iuuarent ope: sed ibidem quieti responsum ex Europa super cõmercij controuersis, ut cum Ignatio ante conuenerat, expectarent. Menesius naues is præsidiumque Zamafum vsque præberet; neu Castellanos, Tidorisve aut Geiloli Reges dein lacefferet bello. In hæc leges iusiurandum vtrinque exactum: & datis qui prosequerentur, Castellani Zamafum sine mora transfuecti. Sub hæc, Tidorensi quoque Regi data pax, & instaurandæ rursus vrbis potestas facta, cum eo ut Ioanni certum quotannis tributum penderet, neque Castellanis in posterum, aliisve nationibus contra Lusitanos adesset. Aditum etiam, ut Lusitanos aliquot haberet apud se, ad gentem Europæis institutis & moribus imbuendam. Per hunc fere modum compositis in præsentia rebus; adulta iam ætate Boahates intra arcem emoritur. Neque abfuit veneni suspicio, in Aroezius vulgo collata, quod vereretur (ut est sollicita omnis ambitio) ne maturo ad imperium adolescente, dominari postmodum ipse desineret. Suffectus in Boahatis locum germanus frater, natu minor, Aialus. Is vero ut sibi tandem aliquando restitueretur, summa ope orare infelix institit mater. sed apud surdas aures nihil ea deprecatio valuit. Aroezius, cõtinuandi imperij cupidus, obstabat in primis: sentiebatque in ea re cum Menesio, quamquam alioquin grauiter eidem infensus, cum alias ob causas; tum vero, quod Cacilem Vaiacum, è primoribus vnũ, plus æquo fouere, sibi que palam anteferre videretur. quæ res non Aroezius modo prorsus alienauit à Lusitanis, sed etiam ipsi Vaiaco exitium attulit. quippe, non ferens æmulum Aroezius, fictis primum criminibus hominem infectari cepit; dein etiam, cum parum criminatio procederet, necem inuiso capiti aperte moliri. Vaiacus, cum se imparem opibus aduersario cerneret; vndique insidiis appetitus (quod vnicum erat præsidium) in arcem ad Menesium confugit supplex. Verum ne ibi quidem tuto esse licuit. inclusum, Aroezius, quasi maleficum & facinosum, extemplo ad supplicium à Menesio expetiit. Menesius, cū neque Aroezius

exacerbatum, & amico inopi afflictōque consultum vellet suos in consilium vocat. Ibi dum sententiis certatur; Vaiacus interea, metuēs, ne postmodum noxā dederetur inimico; sese præceteri desperatione è turri præcipitat. Huius viri interitu, Menesium haud mediocris inuasit mœror. Accessit ad iras acuendas, parua dictu res; sed quæ in iis gētibus magnos animorum motus exciuerit. Petitam è Sinis paulo ante siculam (vt fit) Menesius habebat in pretio. hanc extra muros forte pascentem, oppidani aliquot ex insidiis occidere. Causa occidēdi fuit, partim praua religio, quod Mahometicis & Iudaicis addicti superstitionibus, eam pecudem vulgo exsecrantur; partim etiam odium Menesij ipsius; quem id peracere laturum non ignorabant, & sane maior quam pro re dolor hominem pupugit; ac proinde quam intentissima habita quæstione, affinem eius culpæ comperit Cacilem Vaiduam, qui & princeps tum erat sacrorum, & Aroezium Regemque ipsam arcem affinitate attingebat. Hunc, nulla vel personæ, vel affinium, vel publicæ quietis habita ratione, in arcem arripi iussu, Menesius in carcerem condidit. Vulgata dein re, concursus ad Menesium factus ab Aroezio & primoribus ciuitatis; quorum vel auctoritate, vel precibus vtcunque placatus, acceptis vadibus Vaiduam è custodia emitti imperauit. id ministerium Petro cuidam Fernando mandatum, infimæ sortis homini; qui, vt est procax hominum ingenium in alienis miseriis, inter soluendum Vaiduam, os eius ac faciem, frustra quiritantis ac diuinam humanamque implorantis fidem, petasone pingui perunxit: qua ille contumelia adeo accensus est, vt lacrymas non teneret. Producto dein ad arcis portam, præsto fuit honoris causa Aroezius cum magistratibus, & magno ciuium numero, quos, Vaidua, suam sortem miserans eiulansque cum appellaret, aruina succulenta madentibus genis; Lusitani quidem adstantes, ingenti sublato cachinno, vrbanum Fernandi factum efferre laudibus: at vero Ternatensibus, ad eam deformitatem lacrymæ pariter obortæ: atque ita superbum & indignum id ludibrium visum est, vt nisi arx atque tormenta ceruicibus imminerent; arma exemplo capturi, iniuriæque summi apud eos antistitis vlturi haud dubie fuerint. Sed præsentī metu ac dira necessitate coerciti, quieuerunt. Vaidua, ignominia ac doloris impatiens, voluntarium sibi in aliquot annos consciiuit exsilium: ac vicinas interim insulas cū querimoniis & obtestationibus obeundo, gentē vniuersam contra Mahometis contemptores omni arte sollicitare nō destitit. At vero Ternate, incolis iam fat superque irritatis; longe etiam atrocior ad exulcerandos omnium animos consecuta res est. Intra arcem, vt supra demonsttrauimus, & pecuniæ, & commeatus penuria erat ingens. Inde milites cū è tabernis atque è macello alia atque alia, vt fit, non præsentibus nummis, interposita fide coemerēt, ac postea soluendo non essent; concursus à plebe cum exostulationibus ad Aroezium fieri captus. ille, quando Lusitanos neque in ius vocare poterat, neque ad satisfaciendum creditoribus cogere; quod reliquum erat vnum; annonam in vrbe cōprimi iussit. Ex eo Menesius milites increpare, quod ipsorum improbitate atque auaritia, nihil iam venale prostarēt, illi cōtra,

in Menes

A in Menesium Prætozemque Indiæ conferre culpam; ac simul ferociter stipendium exposcere. Cum nihil eiusmodi altercatione proficeretur, & inopia cresceret in singulos dies, Gomezium Arium ad conquirenda cibaria cum armatis aliquot insulam peragrarē placuit. Haud longe ab vrbe Ternate vicus est, Tabonam appellant. Eo progressi pauci ex Arii comitatu, quasi ad populandum non ad præcandum venissent; ita in ædes irumpere, cibos efflagitare; si mora fieret, per vim egerere. Cum maior quam pro numero & loco audacia esset; non tulere diutius insolentiam incolæ: arreptis quæ fors obtulerat telis, Lusitanos minis deterrere à rapina institerunt. inde rixa cum iurgiis orta: & Arius procul clamore suorum audito, ad opem ferendam & sedandum tumultum accurrit. Neque segnius, ac maiore cum manu affuit præses loci, vir egregie fortis: accensisque ad iracundiam animis, cum nihilominus in temerario incepto Lusitani perstarent; pauci à multo pluribus circumuerti, multis acceptis plagis, quidam etiam armis exuti, in arcem ad Menesium reuertuntur. **B** Horum conspectu & vociferatione ostentantium vibices, & sese fustibus indignum in modum acceptos ab agresti plebe querentium, cōmotus haud satis cognita causa Menesius; per iram, auctores eiusmodi facinoris ab Aroezio postulat. graues additæ minæ, ni extemplo dedantur. Aroezius, licet malum id sibimet Lusitanos contraxisse non ignoraret; tamen vrgente metu inuitus obtemperat. Tabona citati præses & duo è primariis, Menesio sine mora sistuntur. è quibus ille duos præcisus manibus domum remisit. Præsidem vero brachiis post tergum reuinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis obiecit. quorum impetum ac dentes, varia corporis declinatione, aliquandiu frustra conatus; horrente supplicij fœditatem effusa ex oppido multitudine; circumspectare primo cepit fugam: dein, cum terrestres omnes exitus milite obsessos cerneret; in mare se (quod supererat vnum) ad incertam spem salutis immisit. neque canes, quippe iam inescati, ab insequendo abstinere. pedibus tantum nanti, pone cum adhærerent; dolore ac desperatione in rabiem actus, repente sese conuertit; dentibusque, horrible dictu, certare cum belluis institit: atque ad extremum, vnius aure mordicus apprehensa, cum iam sanguis viresque deficerent; moribundus, molossū vna secum ad ima detraxit. Atrox & inhumanū id pœnæ genus haud immerito visum, eo magis quod Lusitano ex patriis institutis ac legibus gloriari licet; nullā gentiū in homines dānatos mitiora exercere supplicia. Et Aroezius eo factō, ad implacabile Menesij aduenarumque odiū efferatus; de tollendis è medio Lusitanis pariter & Castellanis agitare cepit. Ac per fideles primū internuntios placatū sibi Catabrunū facile adduxit; vt simulatq; caesos ad Ternatem Lusitanos audiret; Castellanos ipse vicissim ab Toloco ad Geilolū allectos, ad vnū interficeret. Additū magno vtriusque cōsensu, vt sublatis peregrinis, regulū vterq; suū necaret, ac regnū inuaderet. Hisce de rebus dū occulta cōsilia ineūtur; atq; ad fraudē, quādo in aperta vi spes nō erat, tēpus & ratio exquiritur; indicium interim cōspirationis ad Menesiu deferretur, ille, per summā dissimulationē Aroeziu in arcem (vti solebat) accersit, itemque

itemque ex Aroezij amicis, quos ille in sceleris communionem asciue-
 rat, præcipuos duos, Tamaranum & Boium: quorum hic iudiciis capita-
 libus; ille rei maritimæ præerat. Hi separatim interrogati de coniuratio-
 ne, primo satis constanter negabant: dein tormentorum admoto terrore,
 feriem totius rei sine cunctatione prompsere. Hoc tanto periculo Mene-
 sius ictus, damnatum de consilij sententia Aroezium, in elato suggesto
 (vbi principes viros moris est) toto spectante populo securi percussit. Re-
 liqui duo quo genere leti perierint, incertum est. Eo casu perterriti pri-
 mores vrbs, ad locum natura munitum, cui Tutoto nomen, simul cum
 Regina, liberisque, & coniugibus effugerunt. Inde Regina denuo per le-
 gatos Aialum filium à Menesio summa ope repetere aliquandiu perseue-
 ravit. Postremo, vbi clausas aures frustra tentari perpexit; Aroezij exem-
 plo venale quicquam ex agris ad urbem deferri vetuit, adeo ut pæne ob-
 fessi non modo penuriam, sed etiam famem Lusitani sentirent. Interea
 Consaluus Pereria successor Menesio destinatus, cum dies aliquot Mala-
 cæ ex itinere substitisset, idoneam nactus tempestatem, in Borneum tra-
 iecit; pacemque & hospitium cum Rege libentissimo instituit. Ea insula
 est perampla, ducentas circiter & quinquaginta leucas ambitu colligit.
 Mahometem colunt populi: carnibus, oryza, & variis alimentis abundât;
 & super hæc, laudatissimam caphuram, & primæ notæ adamantes, agal-
 lochum; itemque apprime expetitur vicinis gentibus factitij vini genus
 quod patrio vocabulo tampoi dicitur, cum veste Cambaica, ære, argento
 viuo, rubrica miniove permutant. Portus & oppida numerant multa: sed
 præcipua nobilitate Borneum regia est vrbs. hæc nomen fecit insulæ, la-
 teritiis mœnibus, & sumptuosis aedificiis mirum in modum exulta. Inde
 Pereria Ternatem delatus, perturbata omnia; Lusitanos maciæ ac fame
 luridos ac deformatos offendit. Accepta dein præfectura, Menesium ab
 Regina oratoribus pro atrocitate facinorum dolenter & grauiter accu-
 satum, in custodiam dat. habitaque rite quæstione, sicuti à Præto-
 re Nonnio in mandatis habebat, testata omnia crimina, & litteris consignata,
 ipsumque Menesium vinctum remisit in Indiam. Tum, iuste ac leniter
 agendo cum incolis, Regemque puerum laxius & liberalius habendo,
 Reginam & cæteros profugos cum omni rerum copia ad urbem reduxit.
 Simul etiam arcem (quippe alicubi aggere tantum exstructo murus & pro-
 pugnacula deerant) absoluere aggressus est: quæ rem quo enixius ipsimet
 oppidani adiuuarent; cum solenni iureiurando palam Regina promissit;
 aedificatione absoluta, sese confestim ei filium incolumen fide optima red-
 diturum. Post hæc, ad Lusitani Regis negotia procuranda, & prohibendum
 mercatura militem, toto pectore incubuit. Neque solum edicto graui, uti
 Menesius antea, cauit ne cui præter ministros regios contrahere cum in-
 colis liceret; sed etiam circummissis conquistore, mensuras omnes atque
 stateras è priuatorum ædibus ablatas aut concremauit, aut fregit; certam
 præterea caryophylli partem eius quod sibi quisque iam emerat, pretio
 dominis persoluto, in regiam apothecam conuehendum curauit. Id vero
 acerbissimum accidit Lusitanis: militiæ quippe munia perosi; verito com-
 mercio du-

A mercio dudum asseuerant, coemptisque frugibus, tanquam serpentes the-
 sauris, incubabant. Ante alios Fernandus Lupius pro Episcopo (vicarios
 tum, sacerdotis eiusmodi, vulgo appellabant) qui cæteris exemplum omnis
 disciplinae ac sanctitatis deberet esse, interdictam sibi negotiationem, &
 ereptum è faucibus nefarium questum, pati nullo modo poterat. Proximus
 huic Vincetius erat Foleca, vir seditiosus ac turbulentus. Atque huc qui-
 dem, Præfectus, arrepta occasione, quod exigenti vigilias circitori fero-
 cius & contumacius respōdisset; in vincula coniecit. Verum cæteros ex ea-
 dem factione coercendi, haud æque expedita erat ratio: quippe complu-
 res, & paratos ad facinus; & incolarum, quibus tolli edictum pariter ex-
 pediret, opibus ac favore subnixos. Hisce rebus elati plerique milites, pri-
 mo arcem præfectumque deserere; ac partim ad Castellanos, partim etiam
 ad Mahometanos transfugere cogitarunt. dein, veriti, ne si adeo aperte
 nudassent animos; periculum affinibus ac liberis in Lusitania relictis crea-
 rent, sibi que receptus à tam præcipiti consilio non daretur, tutius ac satius
B fore statuunt, per ipsosmet Ternates exitium necesseque præfecto moliri.
 Nec mora. mutuis adhortationibus inflammati; non modo plebē, sed etiam
 magistratus, atque ideo Reginam ipsam in præfectum accendere. Venisse no-
 uum ex India non hospitem aut amicū, sed dominum ac tyrannum: qui, dum
 à Præto- re India, & regis Quæstoribus gratiam inear; gradumque sibi ad
 opes & imperium struat; aliorum omnium rationes & comoda negligat; &
 iniquissimis edictis, contra naturam & gentium iura, totum commercium inter-
 uertat. Neque vero blanditiis & suauitate eius comitate decipi se patiatur. Si-
 mulatque arcem absoluerit, certum esse illi, non Regem modo è custodia nul-
 lo pacto dimittere, sed etiam Reginam ipsam vna cum proceribus repete com-
 prehensam, in eundem carcerem includere; quo pluribus oblidibus obnoxios
 ad omnia sibi habeat insulanos; nec tantum alimēta subtrahere, ut antea,
 sed ne hincere quidem in posterum audeat quisquam. Ni talia machinatum
 occupent è medio tollere; non modo grauium fortunarum damna; sed etiam te-
 rerrimam haud dubie seruitutem omnibus imminere. Hæc, & alia eiusmodi,
C quæ in tali re praua cupiditas & malitia suggerebat; secundis auribus
 cum à populo, tum à Regina in primis accepta, ac læta mulier, quicquid ira-
 rum ac similitudinum cum aliis fuerit, totum id in ipsos vertisse Lusitanos; tam
 præclaram occasionem vlciscendi acceptas iniurias, delendique gentem in-
 sociabilem, è manibus elabi passam non est. Vocatis ad concilium affinibus
 amicisque, demonstrat; agitaros partim conscientia scelerum; partim inter-
 cepti lucri dolore Lusitanos, capitali inter semet odio dissidere; atque
 ipsius maxime præfecti necesse omnibus votis expetere. Collata in eos à Bo-
 leise coniuge beneficia, dextrasque iunctas, & hospitij sanctissima iura; in
 memoriam reuocat. Pro iis quam male relata sit gratia, reputare apud se
 quemque iubet. Vixdum vita functo Boleise, paruulos liberos fraude in ar-
 cem abreptos; sese egre ex impiorum manibus elapsam, relicto solio, vagam
 inopemque tamdiu tolerasse vitam; maiorem natum filium, ut primum ad
 capeffenda regni gubernacula pubescere inceperit, veneno sublatum, hunc
 qui sibi afflictæ superstit vnus; per quotidianos dolos & callidam frustra-

tionem in custodia de teneri: ad hæc, intolerandas contumelias, & inaudita. **D**ta post hominum memoriam in fontium supplicia cruciatuque commemoratur. Hortatur, quando quidē ipsi met Lusitanos ad faciendum debitorum inuitent, ac dextras quodammodo porrigant; sese ad tyrannum interficiendum ingenti animo parent. Vbi eam, belluam, ad manibus vel certe approbantibus inuictis, in templo cubili inactarunt; tum subito auditi sub diis quæ in templo sunt affurata, beccaros in testibus lupos ad tyrannum omnes occiderunt; hæc que occupata, & excussio impotentissimi domitaris, in quo, innoxium Regem urbe parenti, ciuibus, urbi tandem aliquando restituant. Haud magni negotij sunt, cum ceteros in sententiam adducere, qui prope Lusitanis & natuque cultuque distitiles, & publice dudum in senos, & propriis insuper dantibus atque offensionibus urbitas. Cui certatum in id operam suam deferrent, dies ubi peragende condidit. Interea Regia ad omnem suspicionem ad attendam, officia in præfectum intendere, operas in arcis ædificationem vltro suppeditare; hortari ut munimētis perficiendis insistat; scilicet quo sibi optatis vnici filij amplexibus quamprimum experfrui liceat. Vbi destinata affuit dies; delecti viri tum in Mahometis fano sub arcem, tum etiam in proximo loco, eoque densissimo, clam in insidiis collocantur: qui ubi è turri signū editū sit, extemplo per inchoata vel intermissa opera in arcem irrumpant: dein coniurati cum gladiis, iidem ferme qui familiariter ad Regem itare consueuerant; circa meridiem de more intromissi, ad intimam turrem sine vlla interpellatione peruenerunt. ibi cum Rege collocti, simul expediūt ferrum; & colligunt animos. Maxime opportunum erat diei tempus: custodibus ac ministris, vt solebant, meridiandi causa dilapsis; & præfecto per summam securitatem intra cubiculum quiescente. Vnus Vincētius Fonseca vincētus vigilabat in proximo. Is, è corporum motibus vultuque confuso rem haud obscure coniectans, cunctantes hærentesque, nutu ac verbis instigado perpulit tandem, vt in cubiculum præfecti impetum facerent. Ergo strictis gladiis hortati inter se, alij fores effringunt; alij gypatos arundine intertexa parietes, calcibus prouunt. Pereria, arreptis armis cum sese acriter defendisset ac ferdiu; transfixo denique duobus ictibus pectore, moribundus occumbit. Interea qui sub arcem in delubra latebant, gestientes cupiditate cordis & sanguinis, non expectato signo teneri non potuerunt; quominus in prætereuntem forte Lusitanum irruerent. Eo argumento, necnon clamore ex præfecti ædibus vociferantis ancillæ, patuit fraus: Tum excitati Pereriæ famuli aduolant: ad arma vocatur: atque, vt in communi metu, ab vtriusque factionis hominibus ad turrem extemplo concurrunt. ibi, mira celeritate, antequam signum ederent percussores oppressi partim cæduntur; partim è muris fenestrisque sese præcipientes dant. Ab Lusitanis, vt in re trepida; oclusæ portæ; & pro mœnibus & propugnaculis vigilia stationesque pæne sero dispositæ. Ac per hunc modum eo die seruata non arx modo; sed, vno Pereria excepto, vita omnium ac salus; euidenti profecto Dei benignitate; credo propterea quod futurum postmodum in iis locis Christianæ messi consuleret. Sub hæc, inter Lusita

A Lusitanos de successore, vt consueuerant, ingenti contentione certatum est. Atque ad extremum, adnente Vicario, per seditionem ac tumultum, præteritis iis quorum habenda erat ratio more atque instituto maiorum, è viculis creptus Fonseca in locum defuncti, pessimo exemplo sufficitur. Ab hoc, tametsi non tam voluntate, quam vi, quod alioquin ex omni circa regione comitatibus arceretur, commodius factum est nihil, quam quod ex postulanti Regina Aialum filium reddidit. Cæterum, militari neglecta disciplina, & contempto Ioannis edicto, liberam negotiandi potestatem atque licentiam Lusitanis indulgit. Et ipse postmodum apud Indiæ Prætozem accusatus (incertum quibus artibus) omnium criminum & flagitiorum impunitatem adeptus est. Aialo regnante, nihilo quietiores; quam antea, res fuere. Quippe dum feuerius exercet imperium, & à magistratibus cæterisque, quos ad eam diem publici peculatus pauerant, acrius rationes reposcit; principum sibi odium simulatesque irritauit. ij, probabilem nacti materiam criminandi, quod per eos forte dies vagi ad **B** rapinam aliquot ex arce ab agrestibus interfecti fuerant, eius cædis culpam in Regem conferendo; aliasque comminiscendo calumnias, Fonseca adduxerunt, vt, in fontem, Aialum, vi atque armis pelleret regno, eiusque loco Tabariam spurium substitueret, è stirpe regia minimum natu. Ea res multitudinis animos vehementer offendit; ac vulgo Fonseca diras omnes imprecabantur, atque etiam è Lusitanis nauarchis minime decrant, qui cum eo palam exererent inimicitias, & indignam Consalui Pereriæ necem, amissamque propemodum arcem, & summa iniuria occupatam ab eo præfecturam exprobrarent. Ita, domestico simul & externo sollicitus metu, peræque omnibus adeo diffidebat, vt non die non nocte arma deponeret, nihil ab vlllo porrectum, nisi sinistra acciperet manu, quo alteram ad stringendum gladium expeditam haberet; & quod in conscientia magnorum scelerum accidit, vmbra horreret. Interdum etiam, congressus hominum vitabat, ac lucem; & in solitudinem abditus, statum rerum suarum tacitus apud se deflebat. Eo libentius de successoris aduentu nuntium accepit (is erat Tristanus Ataidius) eique sine vlla tergiversatione claves arcis & gubernacula tradidit. Hoc præfecturam gerente, haud contemnenda occasio amplificandæ in eo tractu Christianæ religionis affulsit. Momoia est vrbs in Moro. Simulacra colebat gens, atque inde Mahometani quotannis prædas agebant. eam iniuriam & calamitatem querenti Momoiano dynastæ, Consalvus Velofus qui tum ibi negotiabatur, spem fecit, si Christiana suscipere sacra in animum induceret; auxilium contra eas incursiones à Lusitanis impetrandi. Haud aspernatus conditionem barbarus, auctore Consaluo legatos ad Ataidium mittit. ij, dies aliquot à præfecto comiter habiti, sacro fonte abluuntur: dein muneribus culti ac Lusitano vestitu ornatuque; in patriam reuerti, plenam promissis legationem dynastæ renuntiant. Ille, tam lato successu, magnam in fiduciam erectus, Ternatem extemplo contendit. Ibi iuncta cum Lusitanis amicitia; magnifico pro copia loci apparatu, ipse comitesque baptismo lustrati, atque aliis quidē aliâ de more imposta nomina:

dynasta in Lusitani Regis videlicet gratiam, Ioannes est appellatus. Momoiam redeunti, comes additus Simo Vaseus sacerdos. huius opera, presertim Ioanne adnitente, multi paucis diebus ad Ecclesiam adscripti. Cumque in dies cresceret numerus; laboranti Vaseo Franciscus Aluarus item sacerdos paulo post ab Ternate succurrit. Tum vero summi infimique, credo magis imitandi principis causa (vt euertus postea docuit) quam quo necessaria Christianae fidei capita probe teneret, relictis in speciem simulacris vni Deo nomina profiteri institerunt. Simul, delubra non pauca, statuis demonum cominutis atque sublatis, rite expiata, & cultui diuino dicata sunt. & ab Ataidio, vti receperat, Lusitani milites aliquot Momoiam transmissi, qui urbem manerent; ac nouellos Christianos a Mahometanorum incursum rapinisque defenderent. Dum haec ad Momoiam fiunt; Ternate ab improbis cupidisque rerum nouarum, Tabariae nomen ad Ataidium defertur, quasi de occupanda per dolum arce consilium iniret; ipsiusque praefecti vita in primis moliretur insidias. Ea criminatio, innoxio adolefcenti, vt initio calamitosa, ita exitu salutaris fuit. Quippe ab Lusitanis fraude in arcem illectus; repente in vincla conicitur. dein crimina diluere, atque iras lenire praefecti frustra conatus, cum valida custodia in Indiam ad Praetorem est missus, atque ibi demum causa cognita, verbis honorificis absolutus, repudiato Mahomete Christianus efficitur. Inde patriam repetens, cum ad Malacam ex itinere substitisset, extinctus est morbo. Caeterum Ataidius, praedicta re, neque Nonnij expectata sententia; Cacilem Arium eius loco fecerat Rege, Boleisi pariter ex pellice natum Iaua: quae, filij salutis non sine causa metuens, cum acrius tenderet ne tam infauste successionis aleam subiret; satellites puerum a complexu parentis auulserant; ipsamque muliebriter vociferantem, vaseo perciti furore, ex aedium fenestra praecipitem dederant. Hoc tam atrox facinus, non Ternatenis modo; sed omnium eius plagae Regum ac populorum iras denuo in Lusitanos accendit. ac vulgo in coetibus conciliisque, praeter caeteras querimonias & maledicta, fremebant, indignam atque intolerabilem esse rem, ab iis qui pane precario nuper in eas regiones irreperint; Reges incolis ex libidine dari adimique. Id vero in primis pro suo quisque sensu & ingenio deplorare. Ac per eos ipsos dies, ad cumulandam inuidiam, factum Pintu cuiusdam accessit. Is ad explorandum Mindanaum, & alias circa insulas, ab Ataidio missus, a Mindanao ad Siriagum deuenit. ibi clementer acceptus, cum Rege hospitium ac societatem mutuo sanguinis haustu sanxit. is genti solennis foederum ritus. inde, cum securi insulani quasi ad amicum & socium, vel contrahendi, vel etiam visendi causa familiariter in ipsam nauem adirent; Pintus, aliquot ex iis repente correptos, abdito loco infra tabulata coniecit, asportandi causa. Non latuit ea fraus incolis. quippe, dum se ad iter expediunt nauata; sensim vnus e captiuis in mare desiliit; nandoque cum ad suos peruenisset; rei gestae feriem exposuit Regi. Ille accensus ira, extemplo celoces deduci, & in eas armatos imponi iubet. ab iis Lusitanus prope inter moliendum oppressus, saeva postmodum coorta procella

A procella pane submergitur. Inde ad leuandam onere nauem iactis in mare tormentis, magna cum formidine ac terpidatione Ternatem applicuit. Haec ob res, omnium animas maiorem in modum exasperatis; Moloentes Reges ad extinguendum nomen Lusitanum, missis vitro citroque nunciis, cum Ternateni populo coniurauerant; in eandem societatem regulis quoque Papuarum insularum assumptis, Vaigamano Vaigeo, Quibibio, & Mincimbo. Consilium erat, sparsos variis locis Lusitanos, ad interfectionem delere: Ternatenis arcis praesidium, quando muralia tormenta deerant, subtractis vndique alimentis fame conficere: si id minus e sententia cecidisset, felices omnes arbores vitro succidere, & cum familiis longe inde migrare; vt quoniam noxia & inuisa natio armis: ex ea terra pelli non posset; certe solitudinis ipsa, & inopia rerum omnium, excedere cogeretur. Hisce rebus ita constitutis; initiu belli factum a Ternatenis: ij, quam occultissime suis rebus in tutum egestis, nequid hosti ad praedam reliquum esset; postremo, ante lucem omnes ex vrbe profecti sunt. frustra B que Ataidius; vt primum id rescituit, abeutes omni ope reuocare; eorumque iras pollicitationibus & blanditiis permulcere tentauit. Maritima primum loca procul ab arce petiere: dein cum a Lusitanis nauibus vexarentur; in abditos saltus ac praeraltas rupes receperunt sese. inde furtiuas expeditionibus; in aquatores maxime & lignatores Lusitanos fiebat impetus. quin etiam, vt nullam secum pacis conditionem esse Ataidius intelligeret; partiam ipsam Ternatem, vbi erant aliquot domicilia Lusitanorum, subito aduentu iniectis ignibus concremarunt. Eodem fere tempore caetera quoque gentes in arma coortae: & Lusitani, qui aliis aliisque in regionibus, vt apud amicos agebant; repente circumuenti, caesaeque. Et in Moro, praeter alios, Simon quoque Vaseus sacerdos occubuit. Franciscus Aluarus, multis vulneribus acceptis, aegre nauicula Ternatem euasit. Pessimum vero ex ea coniuratione illud accidit, quod Catabrunus veneno adolescentulu Geiloli Regem sustulit, regnumque per scelus inuasit: dein ad occupandas in eo tumultu Mauricas insulas. magna classe profectus C neophytos Momoianos, vt pote Christianis praecipis leuiter admodum institutos, ab recta in Deum fide, metu minusque deduxit, vno incassum reclamante dynasta Ioanne: quippe qui Christianae disciplinae praecipua, & Euangelij veritatem, in pectus alte demiserat. is, vbi obstinatos ad deditioem; atque ab suscepta religione per summam leuitatem atque perfidiam auersos populares animaduertit; locum extra urbem tumultuario opere munit; frustra que hortatus Lusitanos aliquot quos circa se habebat, ne asperis in rebus desponderent animum; ipse cum paucis familiaribus oppugnationem hostilem a matutino tempore ad vesperum praclare sustinuit. Nocte dein, desperata corporum salute, ad animos praesertim domesticorum quacunque ratione seruandos incubuit. Vxorem habebat Christianis nuper factis initiatam; hanc vna cum paruulis liberis, ne propter infirmitatem naturae vel aetatis, de baptismi praemiis periclitarentur, in opinionis errore optimo vtens minimo, sua ipse manu peremit: inde cum sibi quoque manus pararet afferre; do-

mefticorum interuentu prohibitus, & non sine magno animi dolore, Gatabruno traditus est. Ab eo cum interrogaretur, cur tam triste consilium cepisset, immeritam coniugem cum innoxia prole occidendi per summum nefas, vxoti quidem ac filiis egregie ab se consultum esse respondit; quorum sexus atque ab salutari Christi confessione abduci facile potuisset, at sese, uti virum deceret, nec tyranni minas horrere, neque extrema supplicia icticia tulle, Christi causa defugere. Hac orationis libertate Mahometani seruitiam acius concitauit: cumque in eo iam esset, ut carnifici traderetur, amicorum ac procerum deprecatione seruatus est. Dignus profecto, qui non in vltima barbarie, sed in Europae media nasceretur, quippe, nam generosum ingenium, tultoribus peritis adhibitis, ad eximiam virtutum omnium frugem haud dubie peruenisset. Et Ioannes quidem, quam dixi constantiam ac fortitudinem praestitit. De caetera neophytobruum turbatum vel vnus in fide manserit, nihil comperti est: adeo (vt est in factis litteris) male fundata aedificia, ingruentibus ventis, atque procellis, facili momento soluantur. Haec, & alia eiusmodi, audienti Artaidio peracta erant; sed acior & praesentior erat sensus: quotidiana penuria, omnibus circa populis in sensu infestisque, itaque ingravescente in singulos dies annonae, oryzae praecipua in modios, a sestertiis binis ad quadragenos ferme peruenerat: iamque fames urgebat, ac tumque de summa rerum procul dubio foret, ni per id ipsum tempus cum comitatibus & inodico militum supplemento, Simon Sodreus in Malacca, & a Mindanao Pinitus, cuius paulo ante meminimus, affuissent. Hoc aucti subsidio Lusitani, variis eruptionibus Turatum castellum egregie munitum, itemque Palatiam, & Calamatam, & Gicum haud sine certamine capiunt, quibus victoris laxata duntaxat in praesens angustia sunt: deficientes dein rursus comitatus, inuitoque variis cladibus praesidio, premi denique longe vehementius cepti, utique postquam commisso naturali certamine cum Tidorensibus, praeter consuetudinem, semel iterumque male pugnarum est. Ex eo tempore de maris possessione deiecti, egredi ex arce nusquam audebant: & diuina magis benignitate, quam viribus humanis, in adiuentum Antonij Galuani extracta obsidio est. E. F. duardi, cuius supra mentio est facta, filius erat Antonius, in Abassina legatione ad Camaranum insulam vita functi: vir excellenti cum in Deum superosque pietate ac religione; itum erga homines, aequitate, & incorrupta in Regem suum fide; & super haec, admirabili quadam nauticae reiscientia: quippe gubernatorum, in syrtibus euitandis & dirigendo cursu errata corrigere; desperantes, vt saepe fit, de salute vectores nautasque confirmare; & morbo laborantes mira sedulitate suis, etiam, vbi res ferret, impenfis curare iamdiu solitus. Is, cum in India priuaram rem ageret, ex regis repente litteris Molucarum praefectus ab Nonnio declaratur, ac tametsi non ignorabat quam affecta atque adeo exulcerata Molucensis esset res; tamen obsequio in Regem, & studio rei communis adductus, plenam laboris ac periculi praefecturam haud grauate suscepit, cumque ei, e silco regio, in stipedium & sumptus necessarios nummi tarde admodum ac

A dum de maligno preberentur, sua ipse pecunia (habebat autem in numero nō exigua aqua negotiati) cum industria pergeret, ad opes ingentes peruenire, bntat tempore potuisset) & militem conduxit, & varios comitatus, & molas, & plumbum, & omnis generis ferramenta, quibus rebus carent Moluca, & comitatusque ad propagandam Ternate sobole, hostesque de sepe deiciendos eius colonia vel praefectum extingueda, Christianas mulieres aliquot secum auexit, quas ibi cum Lusitanis in matrimonio collocaret. Cui hoc apparatus a Coimbo profectus, Malacam venit, inde per Borneum insulam ad Ternate in columnis appulit. Descendenti non praefectus modo, & vulgus militum, sed etiam sacerdotes, cum hynanis, & sacris carminibus obuiam prodire, quasi ad certam eius praesidij salutem ac libertatem e caelo descenderet. Neque eos, sefellit spes, quippe, expositis a Galuano comitatibus, annona primum lenari capta, adileque macello praepositi; & in singulas res pretium statutum, quo ne plures, quaeque veniret. Praeter haec, ad clericorum disciplinam B. regendam, curandosque popularium animos, recentia Alphonfi Cardinalis Lusitani decreta seu constitutiones ecclesiasticas, Micario tradidit. dein ad militiam munera, & arcem, vbi opus esset instaurandam, curas intendit, vbi in suos, fortitudine, & vigilantia in hostes; cum arma nunquam, exueret, & pro vallo exquiret, & ad subita ac periculosa primus accurreret, cui operam dabat, vt omnes in salutari concordia atque in officio contineret. Ad Tidorem, eo tempore constitent, moles belli, quo coniurati Reges, Aialo, & vulgo assumptis, armatorum millia plus quinquaginta contraxerant, neque tubum tantum cinerant, muro fossaque, sed etiam in praesidiis supra urbem rupe, castellum, arcem instar, exstruxerant. Inde cum Ternate se infestum haberent ductus, & prodeuntes ad praesentationem, & quoadianis in dies ministeria Lusitanos exciperent; veritus Galuanus ne, per belli motam in pristinas recideret rerum omnium, difficultates, nullis primo Tidore legatis, Reges ad superioris temporis offensiones voluntaria oblivione delendas; atque ad reuocandum cum ingenti quasi commercio blanditi conatus est. dein, cum inflati nono successu barbari omni pacis mentionem aspernarentur, atque adeo in Lusitanum nomen conuicia, & probra iactarent; Gallianus, suis ad Omnipotentem Deum precibus, & caelestium vnuerforum ope suppliciter implorato, rem est ausus portenti similem; & merito carituram fide, miracula complura id genus euenta; hoc etiam ipsum omni suspitione mendacij, apud equos rerum aestimatores eximerent. Naues habebat in portu maiores, non amplius quatuor; & praeter eas, aliquot leuora nauigia, in classis hanc impositis circiter quadringentis armatis, quorum erant Lusitani, centum, & septuaginta, reliqui, Acrio & paucis exceptis, in fine sortis homines, ac Lusitanorum fere mancipia; Tristano Artaidio cum eius familiaribus amicisque ad custodiam arcis relicto, Tidorem petit vltro; & nullis (incertum quare) hostium nauibus obuiam egressis, idonea statione, extra idem teli, anchoras, iacit, inde obsidentem littora multitudinem, & situm, vrbis, ac totius circa regionis naturam attente perlustrat.

lustrat. Aduocato dein concilio, optimum visum, imminentem vrbi rupem arcemque, vt in tali nullo metu ab hoste neglectam, inuadere. Ad eam rem Lusitani delecti centum & viginti; hisce additi è reliqua turba qui trecentorum summam explerent. ceteri, classem tueri, & ad hostem distinendum, huc illuc circumagere naues, & variis locis descensionem ostentare iussi. Galuanus interea, die qui fuit Indorum prædidi & Apostolo Thomæ facer, anno à partu Virginis supra sesquimillesimum trigesimo septimo, quendam è captiuis nactus periculum itineris ducem, remotiore ab vrbe loco, circa quartam noctis vigiliam cum ea quam dixi manu descendit; silentique agmine & expedito, per syluestres maxime semitas ad montis verticem occulte succedit. Iam itineris magnam partem, lento gradu, lassitudinis vitandæ causa, confecerat; cum orta lux, & micantes procul galeæ, rem hosti prodidere. extemplo ad arma conclamarum horrenda cum vociferatione: quam, repercussu multiplici, nemorum densitas, ac sinuosi conuallium anfractus augebant: & omni ex parte, quasi ad prædam haud dubiam, concursus illico fieri cæptus. Ante E alios Aialus, quem ex amisso regno præcipuus vrebat dolor, ad præocupandos transitus cum parte copiarum accurrit; & modica in planitie Lusitano è syluis egredienti fit obuiam. ibi contracta repente pugna Aialus casside armatus, & maculis ferreis, prælongam vibrans vtraque manu romphæam, in hostes furibundus inuehitur: ac dum hastatis & fistulato-ribus incautius obiicit sese; cum vndique peteretur, vulnibus aliquot acceptis, in arma proeumbit; & simul, vt erat egregiis viribus, momento resurgit; ac dissimulato aliquandiu dolore, ne suis trepidationem iniiceret, ante prima signa prælium cedere perrexit: dein, cum lætius manaret sanguis, quippe nullo medicamento suppressus, linquente iam artus animo, & oculis offusa caligine, rursus occubuit; tantum ad stipatores effatus, vt inde se quam ocysissime tollerent; ne canes (sic enim Lusitanos vocabat) oprato ad ludibrium corpore potirentur. Vri iusserat, non sine periculo factum. & ipse quidem elatus ex acie, paulo post efflauit animam: reliqui attoniti casu Regis (vt est fugacissimum genus) extemplo terga verterunt; F ac per inuia cantesque præruptas passim arma iactantes, pars nota nemorum latibula; pars urbem trepidi repetunt, ac venientem subsidio alteram aciem, per angustos calles vna secum auertunt; pars montis cacumen contento cursu occupare nituntur: horum maxime tergis insticit Lusitanus; cæsisque compluribus, vno tantum amisso mancipio, immixtus fugientium turbæ in arcem irrupit. Ibi Galuanus tam insignem victoriam, ac plane diuinam, Christo domino superisque gratulatus, ignes arci confestim iniicit prudenti consilio. quippe oppidani pariter & externi, vbi supra caput grassantes flammæ videre, subito pauore perculsi, cum imbelli plebe sese certatim è portis ac propugnaculis in apertum effundunt: Lusitanus interea, collectis vtriusque viribus; cum incitato clamore, ac tubarum cantu, ex arce decurrit; ac sine certamine vacuam defensoribus, refertam diuitiis urbem ingreditur. ad quas cum extremo periculo diripiendas ne cæca præceps auditate discurreret miles, ædificiis omnibus

A omnibus iussu Galuani subdita facès: magnoque omnium dolore, quique vritutum suas opes eo congefserant; quique subiectam oculis adamauerat prædanti cuncta, exceptis comineatibus, intra paucas horas arserunt, & ex ea quæ tardior ad fugam fuerat, vrbana multitudo, capti plurimi, quicunque in portu vnus, & ad hauriã nauigia permulta. Minutis dein præliis terra marique fatigari hostis caprus: quem ad huiusmodi machinas rudem adhuc, nihil æque ac tormenta Lusitana terrebant. simul etiam, prægrauante multitudine, in tam parua insula cibariorū difficultas vige-
bat. Super hæc, aduenis Regibus non sine causa iniectus timor; ne Lusitana classis aucta nauium numero, in eorū fines impetum faceret, ac proinde (vti omnis ferme conuatio, vbi proprii periculi iniecit metus, quamlibet leui de causa dissoluitur) Tidorensi valere iusso, fœderari Reges domum quisque sitam repente dilapsi. Eam occasione Galuanus denno, tentanda cum Tidorensi pacis idoneam ratus, si forte rebus aduersis, ferociam exuisset; legatos ad eum & litteras misit: neque ita difficile B fuit, desertum à tot auxiliis, & recenti clade perterritum, ad æquitatem & concordiam reuocare; adnitente præsertim Cacile Radæ, Regis fratre germano, qui inter cæteras causas, vulgata Galuani virtutum fama commotus, amicitiam & societatem cum eo vehementer optabat. Pacis conditiones fuere; vt Tidorensis ablata Lusitanis armâ & machinas omnes redderet: Caryophyllum in sulâ rotulam Lusitani duntaxat Regis procuratoribus è Ternatensi formula venderet: neminem contra Lusitanos aut armis, aut vlla iuuaret ope: Lusitani prælium sine dolo persoluerent, & vrbi reficiendæ vna cum insularis instarent. Hæc in leges renouata societas est: eaque magis indies mutuis deinde congressibus donisque, & egregia imprimis Galuani fide ac liberalitate coaluit. Inde aduersus Geilolium, minitante adhuc, & de Christiana religione imprimis pessime meritum, Galuanus classe profectus, Ternatè læua tēpestate reicitur. Ibi, quod statim navigationis Indicæ adierant dies, nefaria militū seditio rursus exorta, & missioem, & frugis priuatim arrendendæ potestatem ferociter postu- C labant: eos, Galuanus, quando per vim coercere non poterat; tum verbis, tum exemplo ad officium reuocare conatus est: quippe, non solum ipse, contra aliorum consuetudinem; ab omni negotiatione prorsus abstinuit, sed etiam vtro sibi collatum à Tidorensi Rege proceribusque magnum Caryophylli numerum, in Regis Lusitani apothecas à scribis & custodibus iussit infetri. Sed videlicet nullum in rebus humanis remedium efficacem, vbi mentem, de cælestium bonorum contemplatione deiectam, sædus auaritiæ morbus inuaserit. Facta conspiratione permulti collectas fruges furtim in naues imponunt: tum intetantes arma palam, si quis eos retinere aggressus esset, non modo contra leges amicitia, sed etiam contra iurisdictionis fidem, inter infestas gentes ducem repente destituunt, & impia velificatione in Indiam intendunt iter: neque tamen de facinore tam atroci vlla dein quæstio ab Indiæ Prætoribus habita. At Galuanus, quamquam asperis in rebus à magna suorum parte desertus; consilio tamen atque animo stetit. Ac primum, quod omnes in partes magnopere

interesse cernebat; profugos & ipsa desperatione in furorem verfos Ternatenſes mitigare, & in patriam reuocare adhortationibus, monitis, ac præſertim illuſtribus, iuſtiſque & ſanctimoniæ documētis inſtituit. quam ad rem, Tidoreſium quoque ſuaſiones haud mediocriſ momenti fuere. Paulatim ergo poſitis odiis, relictas dudum ſedes & incunabula repetebant. Quominus frequentes redirent; Tabaria deſiderium (quippe nondum defunctū audierant, Aialo præſertim extincto, erat in cauſa. Arium, inter cætera, quod & ætate minor, & è peregrina pellice natus eſſet, auerſabantur. Galuanum orabant, vt innoxium Tabariam ab India Prætoris depoſceret: atque ipſe interim arbitrato ſuo regnum adminiſtraret. Neque conditio erat ſpernenda, quandoquidem ex huiusmodi procuratione, præter cæteras utilitates, nullo prope negotio Galuanus ditari aſſatim poterat. Sed partim, credo, incertus vtrum ea res Ioanni Regi grata eſſet futura; partim haud ita decorum ratus, Chriſtianum hominem in parentis paſtorisſque loco Mahometanis præſeſſe; oblatum ſibi honorem opeſſeque, magno animo & excelſo repudiauit: omnique arte ac ſtudio, muneribus etiam è ſua pecunia conſecutus eſt, vt in patriam cuncti remigrarent, & communis concordiaſ ſalutiſque gratia, Tabaria interim omiſſo; Aerium Regem volentes agnoſcerent. Hac maxime ratione Galuanus rem Ternatenſem diu multumque iactatam, haud ſine magno labore ac difficultate reſtituit. Cæterum ab Geilolio, & Baciano adhuc reſtabat bellum. Nec dubitauit Galuanus Regem vtrumque ad ſingulare certamen prouocare; vt vnus, aut alterius capite potius, quam multitudinis damno & vexatione, certamina finirentur: & in arenam haud dubie ventum eſſet, ni Rades, cuius modo meminimus, pro amicitia interceſſiſſet. Hoc vel in primis adiutore & ſequeſtro, nõ prouocatio tantum oppreſſa: verum etiam inter Luſitanum & Reges ambos recõciliata pax, & longo interuallo renouata commercia. Poſt hæc, ad reſciendas vrbes per bellum dirutas, curæ conuerſæ: qua in re fidem Tidoreſi Galuanus egregie præſtitit. dein, calcariis inſtitutis, Ternatenſem ipſe arcem augere & adificiis & propugnaculis aggreſſus eſt: portuſque aditum, antea inſidioſum & peranguſtum, ſcopulo qui medium occupabat, ferramētis exciſo, reddidit ampliorem. Ad hæc, Luſitanos colonos, contractis ad ſobolem nuptiis, hortando perpulit, priuatas ædes pro aſundineis cõmentitias facerent; puteos foderent; hortosque, & allatas ex India vites, & poma ſererent; quam ipſam ad rem & ad cætera vitæ miniſteria, largas aquas à duodecim ferme paſſuum millibus ad arcem vſque perduxit. Insuper Aerio Regi, ducta iam ad propagandam ſtirpem vxore, conſulenti popularibus ſuis, & adificandi æmulatione vehementer incenſo, rectas vias atque tranſuerſas, & cæteram vrbis dimensionem ſumma eius voluntate deſcripſit. neque ipſum modo Regem, ſed omnes peræque incolas, omni officio & humanitate demerebatur. Ex quo, apud barbaros tantum huic viro beneuolentiæ & venerationis acceſſit; vt eum æque ac parentem cuncti obſeruarent: ipſe quoque Rex, & magiſtratus; nihil fere grauioris negotij, niſi ex eius auctoritate ſuſciperent. Per idem tempus, in Mauri-

cis

A cis inſulis archipirata quidam, haud contemnenda claſſe non modo gentem importune vexabat; ſed etiam Ternatenſibus atque adeo Luſitanis aperte minabatur. Aduerſus id malū Galuanus caracorſ aliquot ab Tidoreſi Rege commodatas, cum paucis Luſitanis & auxiliariis aliis miſit, Fernando Vinagrib ſacerdote, viro impigro, expeditioni præpoſito. is, Chriſto duce ac præſide, inſignem ex hoſte victoriam tulit. Archipirata, & ipſius frater, aliique multi occidione occiſi; ceteri turpem in fugã auerſi. Inde Vinagrius ad Mauricas res componendas adhibito ſtudio: cū ple-roſque ex iis qui per metum à Chriſto paulo ante deſciuerant, in gratiam cum Eccleſia reduxit; tum alios quoque non paucos ad fidelium numerum aggregauit. Hanc lætam adeo victoriam, alia mox neque magnitudine, neque fructu inferior ſubſequuta. Iunci cõplures ab Iaua, Banda, Macazar, & Amboino inſulis ad coemendum caryophyllum Molucas petebant. Ea re cognita Galuanus; ne per huiusce claſſis aduentum Luſitana commercia turbarentur; caracorſi viginti quinque, Luſitanos haud amplius quadraginta, & auxiliares circiter quadringentos impoſuit. Cum ea manu profectus Iacobus Lupius Azeuedius, Molucenſi mari præpoſitus, ad Amboinum occurrit hoſti; neque vlla pugnandi mora eſt facta. fuſi fugatique magna cū cæde barbari; & ex ipſis iuncis, aliquot in poteſtatem venere. in iis tõrmenta complura; telorum vis ingens; & pecuniæ non parum inuentum eſt. Inde territis late nationibus, victor Azeuedius Amboini oram legens, accolæ maris vniuerſos aut volũtate, aut vi ad nomẽ Luſitanum adiunxit: iis qui Atiuam, Mantelum, & Nuçiuelem præcipua eius littoris habent oppida, veniſſe petentibus, Chriſtiana ſacra per ſacerdotes impertit, ac demum rebus è ſententia geſtis, magna cum præda Ternatem reuertit. Iſdem fere diebus, Galuani miſſu, Ioannes Focatia ad Papuas inſulas delatus, conſilio ac lenitate magis quam viribus, regulos omnes ad ſocietatem atque amicitiam perduxit Regis Luſitani: præbitamque ab iis magnam comæatus copiam, in columni claſſe Ternatem aduexit. Hoc tam ſecundo rerum progreſſu; nequid ad gloriam Galuani præfectura deceſſet, ex alia quoque parte oſtium repente ingens Euangelio patuit. Macazar eſt inſula, cuius modo meminimus, leucas à Molucis in Orientem quinque circiter & quadraginta. Eadem ab Aquilone in Africum perpetuo tractu leucas ferme ducentas excurrit: atque, vt aliæ ferme vicina, plura in regna diuiditur. Abundat in alimenta mortalium, oryza, ſale, carnibus, piſce: in reliquos vero vſus atque delicias, candida veſte, ſandalo, ebore, auro, margaritis: & quæ corporum firmitas & ſtudium eſt gentis; valentiſſimo in primis & exercitatiſſimo remige. Super hæc, omnibus ad euectione ſubuectioneque ſcinditur multis; qui è montana introrſus regione decurrunt. Ex hac inſula germani duo fratres, Ternate nuper baptiſmi ſacramentū ſponſore eodẽ & hortatore Galuano, ſuſceperant: nouiſque de more nominibus Antonius Galuanus alter alter Michael vocabantur: ambo deinde cum in patriam reuertentiſſent, Euangelio vtcunque predicando, magnam popularium partẽ ad contemptum ſictilium Deorum, ac miram in cupiditatem noua ipſis quidem; ac pere-

H h 2

grina religionis impulerant. Ea re permōti, legationis munus iidem ad Galuanum gentis nomine haud ita grante recipiunt; atque ad conciliandam facilius societatem, vario genere mercium, quas terra fert, in naues imposito, nobiles insuper aliquot adoleſcentes baptisimi causa Ternatem adducunt. Periuanda Lusitanis ea legatio fuit. Macazares confestim sacro fonte Inſtrati, & Franciscus Caſtrius notæ probitatis & industriæ vir, ad firmandam cum ea gente, & in eundam cum vicinis Regibus amicitiam, haud sine muneribus à Galuano miſſus, ex itinere primum ad insulam Celebiorum appulit Cetiganum. ibi clementer acceptus, Regem vna cum fratribus tribus, coniuge, ac filio; itēque è nobilitate ad centum & triginta, & è plebe non paucos ab idolorū seruitute, ad vnius Dei cultum, ingenti omniū animi voluptate conuertit: & elutis baptisimate maculis, neophytos alios aliter; ipsum Regē nouo nomine Franciscū appellauit. duo & viginti dies in tā salutari negotio positi, dein, magno sui desiderio relicto, Caſtrius ad Mindanaum insulā accessit; ac legens oram, denique ad insigne oppidū Siliganum haud frustra delatus est. quippe Regem (quem Antonium exinde Galuanum vocarunt) Reginamque, & filias duas, & è populo centum circiter & quinquaginta, ad Euangelicam veritatem ab impia superstitione traduxit. In eadem insula baptizati cum vxoribus, fratribus, liberisque, & magna populari turba Reges alij tres, Butuanus, Pimilanus, & Camiguinus: illorum vtrique Ioannes; huic Franciscus inditum nomē. His rebus peractis, à Mindanao Caſtrius cum ad Macazares vela fecisset, aduersis repente ventis, ac fœua tempestate pane submersus, Ternatem necessario rediit. Macazarenſi expeditione in aliud tēpus dilata. Interea Galuanus magnopere lætus relatis in horreum Domini, quamquam oppido paucis ex infinita messe, manipulis; ad nouas operas comparandas, diuino prorsus inſtinctu seminarium puerorum instituit. quod vnicum labenti Christianæ disciplinæ remedium, tanto deinde post Tridēna Synodus approbauit. In id Seminarium adlectos è variis nationibus adoleſcentulos indolis bonæ, qui matura deinceps ætate, in sua quisque patria Euāgelio inſisterent; summa cura, ac diligentia, quoad permitterent occupationes, per se, perque suos, Christianis & litteris imbuebat; & moribus, quin etiam, parentes barbaros, quo facilius desiderium ferrent; & verbis, & ubi res posceret, etiam donis, admirabili quadam benignitate ac mansuetudine leniebat. Hic Molucensis rei cursus Nonnio Indiam regente per nouennium fuit. Eodem Prætoze Nonnio primus ex Episcoporum numero ad ecclesiasticam rem inspiciendam ordinandamque, Fernandus è Franciscana familia in Indiam venit: ibi cum cæteris functionibus; tum sacramentis præsertim Cōfirmationis, & Ordinis ritè ministrandis, necnon per sacras conciones & priuata colloquia Lusitanis ad disciplinam atque ad officium reuocandis; ethnicis ad Christianam alliciendis fidem; Episcopale munus egregie præstitit. nec dubium, quin multa & ab hoc viro, & ab aliis in eo genere digna relatu & præconio, gesta sint. Sed admodum rara tum quidem in iis locis fuerunt litteræ; & si qui exstant scriptores; ij ferme institorum peregrinationes

A riones atque commercia, & ducum res bello gestas, ac domesticas plerunque diffensiones per otium explicat; Christianæ rei (quod caput erat) progressum, & in erudiendā barbarie priorum labores & fortia facta, quasi ab instituto aliena, vel omniū prætereunt, vel mira breuitate perstringunt. Inter cæteros multa est mentio Zufolarini, quem ad Goā obsidentem, Albuquerque Prætoze, venisse docuimus. Is deinde, honoris, & gratiæ causa Azedecā ab hero Idalcane appellatus, & aliquot insuper auctus vicis atque castellis, ad amplas breui peruenit opes: ac Pōdam vicum, de quo supra diximus, ad multa opportunum, & vrbi Goæ imminētē lara fossa & egregij operis muro circumdedit. Veritus deinde propter interpositas offensiones (qui Mahometanis Regibus ac tyrannis est mos) ne ab Idalcane per calumniam omnibus bonis ac fortunis euerteretur; occultum fœdus cum Nonnio Prætoze percussit; atque ad Lusitanorum animos demerendos, Bardesiana, & Salfetana portoria opimi & propinqui reditus, Ioanni Regi sponte assignauit. Miſsi confestim ab Goa exactores B & scribæ, fixo in iis locis domicilio, aduentitiæ & insperatæ pecuniæ non exiguas colligebant summas. Haud ita multum dein effluxit temporis, cum Azedecan, vel purgatis, vt fit, suspicionibus; vel deprecatoribus apud Idalcane adhibitis, pristinum gratiæ locum recepit: demptoque metu, pœnitere cepit hominem, proiectæ sine causa tantæ partis fructuum; & præualidæ gentis in eas terras inductæ. Multa visuntur apud Indos fanis dæmonum adiuncta domicilia, non modo virorum, sed fœminarum etiam; præsertim quæ defuncto marito sese cremandas eundem in rogam inferre non auaſe (quam vetustissimam esse consuetudinem, & Propertius, & Strabo demonstrant) metu deinde ignominia, lucem & celebritatem hominum fugiunt; & remotis ab vrbe locis intra septa quædam inclusa, quod reliquum est vitæ; in execrabili Satana famulatu consumunt. Ex hisce vnū commodo situ, Lusitani Quæstores inuaſerant. locus, de nomine cacodæmonis cui dicatus erat, Bardor appellabatur. Eos inde, facta manu, duce Solimano barbarus pellere, & vectigalia sibi vindicare frustra conatus, occasionem insuper Lusitanis præbuit; arcis egregiæ, quam Raciolum appellant, in iisdem finibus exstruendæ. Tum vero Azedecan, auctis externo milite copiis; nouem circiter millium summam expleuit: in quibus cataphracti erant equites quinquaginta, lenioris armaturæ ducenti. Cum hisce copiis idem Solimanus Raciolū accessit primo dein ad eliciendum in insidias Lusitanū reducto exercitu, duas inde leucas, circa montis cuiusdam flexum, occulte confedit. Interea exiit à Raciolanis Ioannes Pereria Goæ præfectus, absente per eos dies Nonnio Prætoze, cum Indis mille, & Lusitanis quadringentis; quorum erant equites non amplius centum, extemplo Raciolum accurrit. inde, cupiditate certaminis ad hostem parum explorato prouecti Lusitani, iniqua repente cernunt omnia, numerum perditum equitumque, naturam loci; corporum habitus. quippe, longe ab arce subsidioque, non modo cum multiplici, sed cum recenti aduersario, fessis ac paucis prælium instabat. Solimanus interim, ad circumeūdōs Lusitanos extenuata maio-

rem in sinum acie, pedites ab lateribus; cataphractos in medio; expeditos D equites centenos in utroque cornu locauerat. iamque promotis agminibus, ad iactum missilium, quæ ignea erant pleraque, ventum erat; cum ex imminente periculo turbata Lusitanorum, præsertim auxiliarium, mentes; & insolitus quidam oculis animisque terror offusus. Ea re animaduersa Ioannes confestim aciem interequitans; Quæ vos (inquit) noua formido, commilitones, quis præter consuetudinem horror inuasit? scilicet ex longa defatigatione, incommodo loco deprehensi, necopinatam hostium multitudinem extimescitis: quasi vero nunquam adhuc, ex eiusmodi periculis ac difficultatibus, Dei benignitate, cum incolumes, tum victores etiam euaserimus? Nonne, qui rebus in asperis ad hanc usque diem nobis maioribusque nostris affuit Christus, nunc quoque præfens ac propitius fore putandus est: aut non idem hic est hostis, quem antea sepe fudistis? cuius toties in terga pugnaistis? cui per hosce dies inuito ac renitenti munitissimam arcem imposuistis? Proinde, stare animis viri, & omnem salutis spem, secundum immortalem Deum, in dextris ac virtute E reponite. Nam de receptu, ne deliberatio quidem reliqua est vlla. Cædetur patenti campo fugacissimus quisque, prius quam fractis metu viribus ad mœnia Raciolana tanto interuallo perueniat. Inter hæc dicta, conspicatus intentos ad orbem claudendum hostes; Iordanem Freitam cum delectis equitibus triginta, in cataphractos immittit. ipse cum pugnacissimis nouem (nam reliquos tardabat metus) antequam hostium cornua inter se coirent, in alterum, ardentibus animis impetum dat. Et quamcunque in partem sese ferox iuuenum concitat globus, perturbant hostium signa, & maiorem quam pro numero edunt stragem: atque instantibus nuper, vltro ipsi pauorem ac trepidationem incutiunt. Eo spectaculo Solimanus accensus, ex altera parte cum suis in auersos incurrit, ita abruptum ab reliqua acie cornu; & solutis ordinibus, promiscue geri capta res est. Et Lusitani sociique, cum inter pugna fugæque consiliū aliquandiu trepidassent; pudore demū per ignauiam deserendi ducis, F & mutuis inter se adhortationibus incitati, densata acie, & pariter clamore sublato, medios in hostes inferunt signa: & corrigendæ tarditatis ac demendæ ignominie studio, valida facta impressione, hoste impellunt primo: dein redintegrato impetu prorsus auertunt. Fusos inde passim Pereria cū equitibus, ad proximū vsq; flumē acriter insequutus, late cæcidit; cū quidem Canarini & Decanij, ne in fuga dignosceretur, virentes ramos, quod sociorum Lusitani nominis erat insigne, capitum tegumentis infererent: ex hostibus, eo prælio, præter captiuorum turbam, mille & septingenti desiderati, è Lusitanis & auxiliariis, icti, sagittis ferme, complures; ne vnus quidem (quod portenti simile videatur) occisus. Tum castra, plena omnis opulentie; momento direpta. & Pereria, euidenti plane Dei superumque auxilio, cuius maxime fiducia inierat pugnam, memorabili parta victoria, spoliis diues & barbarica suppellectili, Goam reuertit; omnique obuiam effusa ciuitate, cum laudibus, & cum solenni supplicatione ouans urbem introiit. At Azedecan, quamquam tristi nuntio

A nuntio perculsus, non tamen iccirco abiicit belli consilia, quin, Solimano dimisso, cuius ductu iam toties male pugnatum erat, Carnabecum Turcam Asiaticum, virum & corporis robore, & armorum arte præstantem, & sub eo præfectos octodecim ex eadem natione conduxit. ij cum octingentis equitibus, & peditum quatuor millibus ad eadem vectigalia recuperanda profecti; rursus ab Lusitano vincuntur. Carnabecus ipse inter alios, ac Turcæ præfecti, eo prælio ad vnum omnes occisi. Neque tamen incruenta Lusitanis victoria fuit. promptissimi aliquot, partim profundis foueis hausti, quas consulto occiderant hostes; partim etiam ipsius Carnabeci manu perempti sunt. Ea pugna fractus tandem Azedecan ab armis abcessit: & pacata in aliquot annos regione, Lusitanus traditam sibi vectigalium possessionem, haud sine magno prouenturetinuit.

Libri decimi Finis.

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER VNDECIMVS.

C **D**VM hæc à minoribus præfectis geruntur, ne ipsi quidem Nonnio Prætori fuit otiosa prouincia. Is ingentem nactus naualem apparatus, quem decedens Lupus Vasæus partim Goæ, partim Cocini reliquerat; ad expeditionem Diensem, quam Lusitani dudum coquebant, animum adiecit. ac primum, idoneos homines, magnis præmiis inuitatos, mercatorum specie Diem ex vrbe Goa præmittit: qui cuncta probe cognoscerent; ac Lusitanas vires augēdo verbis, Tocanem dynastā, Sacæ demortui fratrem; ad vitanda certamina, & componendam quauis conditione pacem impellerent; ac demum appropinquanti sibi omnia explorata clam ex vrbe renuntiarent. In horum opera & fide, quam multis rebus perspectam habebat; magnam rei perficiendæ spem collo

collocauerat Nonnius. Dein, satis promissis omnibus quæ ad rem pertine-
 barit; diem ad conueniendum nauticis omnibus Ciaulū edixit. Ab Ciaulo
 profectus cum ornatissimis nauibus variæ formæ trecentis, in quibus
 erant Lusitanorū tria millia, Malabariū totidē, & Canarini bis mille; Da-
 manum oppidū oræ Cabaicæ processit, metu desertū ab incolis: ibi solen-
 ni peracto sacrificio, Antonius Petronius Franciscanus, pro cōcione cur-
 etos ad obeunda forriter militiæ munera, pellendosque ex vrbe Dio nefa-
 rios Christiani nominis hostes, Mahometanæ sectæ cultōres, hortatus est.
 Ab Damano classis, præciso Cambaico sinu, Betelem tenuit. Hoc nomine
 insula est, perexiguo circuitu leuca ferme vnus, angusto admodum freto
 à continenti disincta, difficili accessu, pæne vndiq; septa præruptis haud
 modicæ altitudinis rupibus: Ea, quod leucarum octo non amplius traie-
 ctu peropportune imminet in urbem Dium, & circumdato muro inexpu-
 gnabilis reddi facile poterat; ad eum locum muniendū paulo ante Cam-
 baicæ Rex quendam è suis præfectis, Turcam natione, cum duobus milli-
 bus armatorum, & structoribus operisque circiter mille transmiserat. Sed
 nondum eo peruenerat opus, vt arceri munimento externa vis posset. ac
 proinde repentino tantæ classis aduentu perterriti milites, & præter cæte-
 ras difficultates etiam nauigiis, ad transmittendum, vel accersenda è pro-
 pinquo, auxilia destituti; consilio habito, de arce honestis conditionibus
 tradēda consentiūt. Dux ipse, quo plus auctoritatis inesset legationi, acce-
 pta fide, ad colloquiū prodiit. Petebat vti sibi cæterisq; insula excedere,
 suaq; secū exportare tuto liceret. Cui Prætor, insolito ferōx apparatus, &
 auidus rei gerēde, ipsi quidē id petēti dare se dixit: cū reliquis, nisi per-
 mittentibus omnia, negauit vllā pacis conditionē esse. Hoc tā triste responsū
 in arcem relatum, in istā desperatione iram in militū pectoribus accendit.
 Extēplo regius Quæstor, ex obuuis trabibus raptim cōserta rate, per tene-
 bras pecuniā regiam in continentē auexit. hunc, nādo subsequenti ex im-
 belli turba qui poterant: cæteri, fero & infando cōsilio, vxores, & liberos,
 & quæ habebant carissima, in vnū congesta cumulum, ea ipsa nocte suc-
 cendunt. & ex vniuerso præsidio septingenti ferme, certo deuotionis ge-
 nere, monachorum instar vertice capitis ad coronæ seu diadematis figu-
 ram abraſo (adeo is ritus apud barbaras quoque nationes defunctum hu-
 manis curis animum, & ipsius prodigū vitæ significat) ad mortē forriter
 oppetendam obstinata mente coniurant. Inde cæci furorē & amentia, nō
 sine probris conuitiisque, Lusitanum vario telorum genere superne la-
 cessunt. Ea cōmotus audacia Prætor non expectato, vti decreuerat, Solis
 ortu (& forte nox erat Lunæ radiis admodum illustris) expōsito milite, à
 quatuor simul partibus adortus inchoatam arcem expugnat. Variis inde
 locis, vti sese passim conglobauerāt hostes, atrociter dimicatū est. Dux ipse
 cum egregiis aliquot, eques primo, tum pedes ingenti animo prælium
 ciens, haud inultus occubuit. Cæso dūce, fuga in omnes partes illico fieri
 cepta. cumque hinc infestæ cuspidēs; inde vasta crepidines, & oblectum
 nauibus mare ad salutem obstarent; vr gente metu alij per saxa cautesque
 sese deuoluunt; alij specus & latibula circumspectant: multi eminus traie-

A traiecti missilibus, multi cominus gladio hastave confossi, pauci admo-
 dum in seruitutem abducti. Cæterum vnus memorabile in primis exi-
 tium fuit. is, in angustiis deprehensus, cum adhærentem lateri comitem
 interfectum, & in se deinceps intentam Lusitani lanceam cerneret; nulla
 cunctatione in vulnus ac ferrum vltro semet impellens; ad corpus aduer-
 sarij per ipsum hastile furibundus affluxit; & stricta fica, nec opinantis
 abscondit femur. ita, mutuis ictibus, alterius vterque sanguine expleti, in
 eodē pæne vestigio corruerunt. E Lusitanis desiderati nobiles viri septen-
 decim, vulnerati centum & viginti, quorum nonnulli postmodum expi-
 rarunt. Post hæc, euersis, aut incensis Cambæorum operibus; eorumque
 tormentis in classem acceptis, Prætor circa eandem insulam octo ferme
 dies in anchoris stetit; nuntium ab exploratoribus de statu rei Diēsis ibi-
 dem expectans. Ea mora salutis Diensibus fuit. Siquidē per eos ipsos dies
 Mustafa, & Sofar, qui nuper ab Adeni obsidione recesserant, fugitiua, vti
 supra demonstratum est, Turcarum tyranni mancipia, nouam & condi-
 tionem & sedem querentes, Dium classe deuenerunt; secumque sexcentos
 Turcas, Arabas mille & trecentos, & præter minora tormenta basili-
 scos æneos egregiæ formæ tres in urbem inuexere. Hoc tam insperato
 subsidio magnopere confirmatus est Tocan, cum paulo ante, Lusitanæ
 classis fama conterritus, ad deditiōnem haud dubie inclinaret. Exinde,
 Mustafæ suafu, emissa extra oppidum cum pretiosis rebus puerorum ac
 mulierum turba; reliquos oppidanos recensuit. inuenti qui arma ferre
 possent, præter novos auxiliares, vndecim fere millia; & omnes graui
 edicto vetiti egredi ex vrbe. Tum, eodem hortante atque adiuuante Mu-
 stafa, stationes ad portas, in muris tormenta vigiliæque dispositæ: & sub
 præcipuas vrbe vias acti, & sulphureo puluere completi cuniculi; qui-
 bus, si in urbem irrupissent hostes, in extremam eorum perniciem ignis
 applicaretur: & intra ostium portus, quod ferrea catena claudi solitum
 esse docuimus, tres & septuaginta biremes instructæ: denique nihil omis-
 sum, quod ad urbem, præsertim à mari, firmandam tali tempore pertine-
 ret. Nonnius, vti dicebamus, consulto ad Betelem interea trahebat mo-
 ram. dein, cum ij quos ob id ipsum ab Goa præmiserat, neque ipsi veni-
 rent, neque nuntium aut litteras mitterent; quippe custodibus ad exitus
 omnes appositis; ignarus omnium quæ apud hostes fierent, ad incertum
 euentum à Betele Dium ire perrexit; haud dubie ratus, ad conspectum
 tantæ classis, motum aliquem in vrbe futurum. Vbi eo peruētum est, vix-
 dum in salo iecerat anchoras, paratus per colloquia tentare animos inco-
 larū; cum ex omnibus repente propugnaculis in classem vis ingens pilarū
 emissa: è quibus, inspectante Nonio, in ipsam pæne Prætoriam tres illatæ,
 magnam cōsternationem fecere. Inde subducta extra ictum classē, & om-
 ni spe non voluntariæ deditiōnis modo, sed etiam pacis abscessa: cum spe-
 culatoriis nauigiis missi qui è proximo quoad liceret lustrata oculis vr-
 be, certi quippiam referret. ij, abraſo ad iacula vitanda littore, sensum pro-
 gressi, ingentē aspiciunt pro muris hominum frequentiam, & nauitū mul-
 titudinē in portu paratā, & omnia telis, atque tormentis, micantibusque

cum ingenti sono flammis horrentia. Simul animaduertunt; non eque ab terra atque à mari difficilem oppugnationem esse: & sicubi descensio facta sit; à Septétrionibus maxime succedi ad mœnia posse. Hisce rebus cognitis Prætor, quod in vnam rem naualem intentus, terrestris pugnae machinas & instrumeta nequaquam aduexerat; portus claustra perfringere, classemque adoriri, & simul è nauibus mœnia diuerberare decreuit. In eam rem postridie cum tormentis maioribus promoræ, centonibus & pluteis rectæ, scaphæ complures; triremibus ab tergo & ab latere adiunctis: quæ simulatque per stragem aliquis aditus daretur, ad irrumpendū inter voluntantia tela militē audacter exponerent. Hæc, turbatis inexpectata hostiū vi plerisque, aduerso insuper estu, per metū ac trepidationem egre siebāt: & simul periniqua erat verberandi conditio: quippe cum oppidani, è fixo & immobili, ad ictus destinatos tormeta librarent; Lusitanis, è fluxo & instabili, prope in incertum mitterēt tela. Ergo, vt in huiusmodi cōditione, alteris nihil ferme illatum damni; ex alteris, propugnatores & nauē non pauci pæne momento discerpti sunt: &, quod vel in primis oppugnantium fregit animos, omnia ferme tormenta, maioribus quam quos patebantur bolis, & nimia defatigatione disrupta. Hoc tā infelici successu perculsus Nonnius; ne simul ad procellas ac tēpestates expositam in salo classem haberet, simul milites remigesque tanto cum detrimento densissimis hostium globis obiiceret; sublatis anchoris, frendens gemēsque irritō conatu ad Betelē rediit. Inde, Antonio Saldania ad peruastandā Cambaicam oram cum parte copiarū relicto, cæteras ipse Goā reduxit incolumes. Eodem paulo post Saldania quoque rediit, inter cæteras clades euerfa Goga (id oppidi nomen) & onustis Indica fruge quinque & viginti paronibus vno incendio absumptis, Cābaici sinus custodia viro egregie forti Iacobo Sylueriæ tradita. Goæ hyems iure dicundo, & nauibus rehciendis exacta. deinde vbi sese æstas aperuit; Cialem Prætor classe cōtendit. is locus vltra Calecutū duas leucas apprime nauigabili æstuario impositus, mire factus erat ad Arabum infestanda commercia; & Zamorini consilia exploranda, conatusque opprimendos. Ibi ergo Prætor, quieto Calecutano, neque ad impediendam ædificationem aulo inire certamen, arcem egregiam opere militari paucis diebus exstruxit: In eam rē agri pars cū palmetis ab Cialensi regulo præsentibus nummis coempta, & regulus ipse, ne Zamorini vim extimesceret, in fidem ac societatem acceptus est. Eadem æstate, Iacobus Sylueria, Tanaensem dynastam Diensis auxiliij fiducia tributum pendere recusantem aggressus, oppido exegit; ipsumque oppidum egesta præda cremavit. In eodem tractu Bandoram, qui locus erat in Tocanis ditione, & opere magno, & valido præsidio munitus, vi cepit, ac diruit. Multos præterea Cambaicæ oræ vicos euertit; naues partim subductas exussit, partim cum oneribus Diūm petentes excepit, aut depressit. ad hæc, in remigum supplementum, quattuor millia captiuorum abducta; & clauis vndique maritimis com meatibus, Diensi portorio & annonæ, ingens eo anno detrimentum illatum est. eadem pæne vastitas, eodem Sylueria duce, anno insequenti propioribus etiam vrbi Dio littoribus atque agris

A agris inuecta. villæ, vici, nauigia passim incensa. multi mortales abducti. opulenta emporia duo, Pate, & Patane, haud sine certamine capta & direpta. Mangalor oppidum insigne (quo item nomine emporium est in ora Malabarica) dilapsis metu Mahometanis, deletū: ditati præda milites: nec parum pecuniæ in regios quoque fiscos redactum: impune cuncta: cum & nouo Cābaia Regi Badurio interioribus implicito bellis, haudquaquam vacaret opem ferre quamuis adeo laboranti oræ maritimæ; & Melicus Tocan, circumferenti bellum Lusitano occurrere nec posset, nec satis auderet absente Mustafa, qui post repulsos ab Dio Lusitanos, in regiam cum lato nuntio ad præmia petenda, & venditandam in posterum operam suam Regi, haud sane magna Tocanis voluntate contenderat. Eo adiumento ac præsidio destitutus Tocan, omnibus circa populis ob recentia damna terrore nominis Lusitani perculsis, quicquid habebat copiarum ac virium, partim ad vrbs Dij custodiam, partim ad muniendum Bazainum summo studio conferebat. Et Nonnius, ardens dolore susceptæ ad B Diūm labis, ad eam eluendā, excidiū Bazaini tacitus dudū apud se voluebat. Ac maturādum ratus antequā ab terrore populationum resciferentur hostium animi; cum nauibus amplius octoginta, & bellatorum quattuor millibus, quorum dimidia pars Lusitani, cæteri Malabares aut Canarini erāt, Ciaulum accessit. inde præmissis cum expeditis nauigiis Emmanuele Albuquerque ad portus introitum occupandum, ipse Iacobo Sylueriæ Diūm accito, cum cætera classe subsequitur. Bazaini tum agebat Tocan magno equitum peditumque numero ad famam classis Lusitanæ contracto. Munitionis autē ratio erat huiusmodi. arcem idoneo loco ædificatam habebant. præterea, ad euripi fauces, qua descensuros putabāt hostes, propugnaculum excitarant. inde perpetuam fossam immisso mari, itēque aggerem cum crebris turribus, magna tormetorum imposita vi, ad oppidum vsque perduxerāt. neque oppugnari, nisi eo munimento superato, arx poterat; & frequentia tectis loca protinus petenti hosti, nullis circa syluis aut collibus, turres ab latere minabantur. Nonnius, duce transfuga locorū perito, paulo supra id quod dixi propugnaculū, tripartito exposuit copias. Primo agmini Iacobus Sylueria: secundo Fernandus Deza, & nauarchi aliquot præerant: postremū ducebat ipse. Vbi propius ad munitiones vētum est; Lusitani, tentata, dein omiffa propter altitudinem fossa; præter hostium oculos ad oppidum recta contendunt. Scilicet in prætereuntes confestim ex aggere læuus imber telorū, perpetua iaculatione coniectus, quacunquē audax incedit agmē; igniferę bolides: plombei ac ferrei globi, spicula densa circumuolant. Mirum profecto, & quod, nisi in potentiam Dei referatur, plane fidē excesserit. Puro & patenti littore, cum è turribus ac fenestellis vndique peterentur; nemo profus omnium ictus est. quo miraculo commoti auxiliares multi, sponte dein Christianam fidem amplexi, cū ita affirmarēt: angustis in rebus nullū omnino æque atque Lusitanorū Deum suis cultoribus esse præsentē atque propitium. Ad extremas munitiones cum decē amplius millibus armatorum sese Tocan ostendit. Ibi acrior concursu primo, quam perseuerantior pugna fuit. Inuidentem

se magno impetu Lusitanum, gladiisque & hastis aduersa ora & pectora D
 fodientem, diutius non ferentes Mahometani, transmissis per pontem eu-
 ripo, ad proximos montes celeri fuga succedunt, eodemque loco castra
 communiunt. Nec maior inclusis intra arcem, ad sustinendam oppugna-
 tionem animus fuit. Eminus conspicati suos abeuntes, & hostium aduen-
 tans agmen, extemplo sese per auersam arcis partem omnes eiciunt: tra-
 iecto que pariter euripo, Tocanis vestigia subsequuntur. Per hunc modum
 arx oppidumque minore quam timebatur certamine in potestate venit. è
 Mahometanis, tum in praelio, tum in fuga, caesi quingenti & quinquaginta.
 è Lusitanis, desiderati non amplius sex. Multum ibi sulphurei pulueris &
 globorum inuentum; & maiora tormenta circiter quadringenta. Praetor,
 collaudato praecipue Sylueria & iis qui in primo agmine dimicauerunt (nam
 ad secundam aciem & subsidia praedium non peruenerat) donisque milita-
 ribus de more distributis, in ipso littore castra posuit: inde quicquid erat
 fertile in agris, ferro igneque corruptum; oppletae hostium fossae; proru-
 rum vallum; & arx ipsa, quod ad eam tuendam copiae non suppeterent, à E
 fundamentis excisa. & Nonnius, per se perque suos egregie repensio bar-
 baris quod ad Diu acceperat damno, incolumi classe Goam hyemandi
 causa repetiit. Circa idem tempus, Vgentane Rex, Malacensem oram cre-
 bris excursionibus habebat infestam. Aduersus eum cum quadringentis Lu-
 sitanis à Malaca profectus Stephanus Gama, qui tum urbi praerat, aduer-
 so flumine ad hostem subiit: ac munitiones primum in itinere obiectas,
 exposito milite per vim cepit: dein, fugato Rege, desertam arcem & urbem
 Vgentanam incendit; tormenta complura, nauisque captiuas cum insigni
 laude victor Malacam reduxit. Sub haec, è Lusitania cum onerariis quin-
 que Martinus Alphonsus Sosa, praefectus maris Indici designatus, Goam
 defertur. Is, accepta à Nonnio classe, nauibus quinque & triginta, in qui-
 bus erant Lusitani sexcenti, ad Damantum duxit oppugnandum. Cambai-
 ci littoris id quoque oppidum est, supra Bazainum leucas ferme quat-
 tuordecim. Carebat manibus, atque ob id ipsum oppidani cognito classis
 aduentu diffugerant. Sed firmi operis arcem Turcae admisti Resbutis, quae F
 gens latrociniis dedita Carmaniae fines attingit, quingenti numero tue-
 bantur. iidem, urbis aditum à portu, tumultuariis munitionibus crebris-
 que tormentis obseperant. Sosa in conspectum hostium delatus, leui pri-
 mum nauigio ad contemplandam loci naturam & opera circuectus est;
 dein vitato portu, nocte in tempesta in asperum littus non sine periculo
 repente descendit; ac partim scalis ad muros appositis; partim, dum pa-
 uidi quidam elabuntur, portis raptim occupatis, in arcem irrupit. Intra
 moenia, cum Turcis praesertim, intercluso exitu, atrociter dimicatum est:
 ac, paucis exceptis qui inter primum, ut dixi, tumultum euaserant, caeteri
 ad unum omnes occisi. è Lusitanis, decem desiderati non amplius: graui-
 ter icti complures. Arx triduo diruta, & solo, vix ut vestigium extaret,
 aequata est. Inde victor Sosa totam Cambaicam oram, non sine magno ter-
 rore, Diu usque percurrit. Capti & euersti Damani fama Badurium val-
 de commouit; praesertim quod eo ipso tempore graua ex aliis partibus
 bella

A bella imminerent. in qua dum totis incumbit viribus, ne interim acrior
 ab tergo Lusitanus instaret; oratorem petendae pacis ad Nonnium misit;
 scripsitque & obsignatis conditionibus, Ioanni Regi Bazainum, vicinias
 que insulas, quo in numero Salfetanae sunt, & partem insuper continen-
 tis attribuit. Pace cum Lusitanis facta, sese ad caeteras expeditiones accin-
 xit. Duo tum à Septentrione hostes in primis urgebant: Crementina vi-
 dua, Sangae Regina, eximia specie, caeterum praeferoxi & plus quam virili
 ingenio mulier; à prima aetate militiae rudimentis imbuta, pugnamque in-
 ire, Amazonum instar, intrepide solita. itemque Mogores, Scythica gens,
 praepollens viribus; & cum finitimis Persis bello certare assueta. horum
 Rex Miramudius, à magno Tamberlane originem trahens, Mandoo dy-
 nasta sollicitante (cuius auunculum Badurium pepulerat regno) paulo ante
 in Cambaiae fines valido cum exercitu irruperat. Inde sublatis animis Cre-
 mentina, filij gerens tutelam, statutum olim vectigal Badurio abnuebat
 pendere; coactisque duobus equitum, triginta peditum millibus, in regia
 B sese continebat urbe, cui nomen Citor. Haec duae maxime Badurium eo
 tempore distinebant cura. Super iis cum aliquandiu apud se deliberasset
 (nam alienis consiliis admodum raro utebatur) Sangam edomare quam-
 primum, dein Mogoribus omni conatu obuiam ire constituit. Apparatus
 autem huiusce expeditionis erat eiusmodi, quemadmodum à Christianis
 cognitum est, qui in eo ipso bello Badurij stipendia meruere. Equitum sub
 signis habebat centum & quinquaginta millia, è quibus erant grauis ar-
 maturae triginta peditatus quingentorum millium explebat summam: in
 iis, externi variarum nationum ad quindecim millia. id erat exercitus ro-
 bur. Fartacas & Abassinos, alij praefecti; Turcas trecentos Mustafa duce-
 bat. accesserant Christiani captiui, demptis ad militiam vinculis, non plus
 octoginta; quorum erant quinquaginta Lusitani, Galli reliqui, incertum
 quo casu, Dobriga quam vocabant nauis, ad Cambaicas regiones appulsi.
 Armorum telorumque omnis generis vim ingentem, curulia tormenta
 mille admodum ex aere cuncta parauerat: in iis, vastae magnitudinis qua-
 tuor basiliscos, intremente solo, centena singulos bouum iuga trahebant.
 C Hisce addita sulphurei pulueris pilarumque plaustra quingenta, & libra-
 tores, ac fusoriae artis magistri complures, cum omni iaculandi & conflan-
 di instrumento. ad haec, turriti elephantum amplius ducenti; quaternas alij
 minores fistulas, maiusculas alij binas, totidemque milites dorso vecta-
 bant. Signato in stipendium auro argentoque, vehes onustae quingentae,
 & super haec omnia, Satrapae ac dynastae permulti cum suis quisque the-
 sauris, & magno comitatu sequebantur. iam vero mercatorum, opificum,
 lixarumque & calonu summa iniri vix poterat. Cum hisce copiis è Man-
 doo regno, quod nuper inuaserat, profectus in Sangae fines Badurium ad
 Citore castra posuit. Ea urbs edito loco duodecim millia passuum obti-
 net ambitu, sumptuosis admodum aedificiis publice ac priuatim ornata,
 moenibusque ac propugnaculis egregie cincta. itaque propter maiestatem
 ac pulchritudinem, quamquam arroganti vocabulo, Mundi umbella (id
 enim Citor gentis lingua significat) appellatur. & quonia, si vel ad muros

ex inferiore loco succedere Cambæus, vel fame subigere inclusos instaret; cum anceps oppugnatio, tum lenta fore videbatur obsidio; consilium cepit hosti plane exitiale: magnis operibus machinisque ex tuto urbem adoriundi. neque difficilis erat ei molitio quantavis, nimirum exsuperante ad omnia multitudine. Ergo ad urbis radices, densum ordinē trabium, qui munientes ab tergo protegeret, pluteorum vice defixit. post hosce pluteos breui tempore duas turres, quæ fastigio altitudinem æquarent mœniū, latas pedes quinquaginta, è lapide & argilla excitauit; gradusque ad ascensum adstruxit. in iis turribus delecti bellatores, & muralia tormenta disposita cum neque in aduersis propugnaculis quenquam consistere paterentur; & tectis ac delubris vltimum haud dubie minarētur excidium; Regina, alioquin ad defensionem parata, admoto hoc tanto terrore despondit animum; perque notos calles, cum liberis & paucis familiaribus clam ex vrbe profugit. oppidani frustra hostem aliquandiu arcere conati, ad extremum perditis rebus, in auri, argentique, & pretiosæ vestis acervos (quos in idipsum ex publico priuatoque collegerant) ad Betelanā **E** conuersi rabiem, subditis ignibus iniecere sese. tres ipsos dies incendium tenuit. ad septuaginta millia sexus vtriusque mortalium per eam desperationem absumpta. Sultanus urbem ingressus ingenti lætitia, purpuratos amicosque nouis beneficiis ac vectigalibus auget; militi stipēdiā duplicat; se ipse adeo magnifice & elate circumspicit, vt omnium Regum vni sibi, qui Citorem expugnasset, vmbellæ honorem deberi haud absurda quidem allusione iactaret. Verum, quæ sunt humanæ vicissitudines, non diuturnum Sultano eius victoriæ gaudium fuit. aduentanti copiis auctis Mogori obuiam progressus; ad Docerem urbem semel, ad Mandoum iterum profligatur, & castris exiit. inde cum ab aliis, tum ab ipso Mustafa desertus; barba, ne dignosceretur, abrafa, gregali cultu, per paucis comitibus Diuū vsque contendit. Ibi, à concepto pauore, de asportandis Mecam thesauris qui supererant, & regno relinquendo agitalle dicitur. Sed suorum hortatu retentus, dum hostes populando agro, & egerenda è desertis vrbibus præda morantur, & ditati spoliis, vt fit, patriam cogitant: interim ad opem à Solimano Turcarum tyranno petendam oratores misit: iis dona ad ipsum Turcam data, quorum æstimatio ad sexcentorum millium aureorum summā ascenderet; ad milites vero quam exercitatissimos (nam id vnum ab Turca implorabat auxilium) mercede conducendos, magna pecuniæ vis. Hoc in præsentia reparadi belli consilium Badurius cepit. Veritus deinde, ne serum afflictis rebus id remedium esset; fracta demum superbia; Sofam ab Ciaulo (nam in ea tum statione classem habebat) dein ab Goa Prætorem ipsum Nonnium ad se per legatos ac litteras inuitauit: iisque, modo partem capefferēt belli; potestatem arcis ad Diuū ædificandæ (quod frustra iam toties omni arte quæsierant) vltro detulit. Hisce nuntiis allatis, ab neutro in tam præclara occasione cessatum est. Sosa prior, tum Nonnium Diuū instructa classe contendunt. Ibi nouis vtrinque fœderis & amicitiae legibus in publicas tabulas testato relatis; designati communi consensu fines arcis, in extremo insulæ promonto

A promontorio, qui locus imminet in ipsum introitum portus, vt claustra maris haud dubie Lusitani tenerent. Annus tum agebatur seculi huiusce trigesimus quintus. Area dimensa, confestim ad structuram admotæ manus, non fabris tantum & nauali turba, sed ipsis etiam militibus & præfectis enixe remadiuantibus. Triquetra, vt pote in promontorium deficiens, loci est figura. iactis fundamentis, ab aperto mari ad interiorē tumulum, è regione oppidi, murus est ductus pedum septendecim crassitudine, altus ad coronam vsque viginti. in eo tumulo, rotunda, vti mos tum erat, cespite ingesto erigitur ante omnia turris dodrantii nonaginta diametro. Thomæa appellata, quod eius Apostoli festo die exordiū sumpserat; inde rursus ad alterum insulæ marginem continuata mœnia sunt; quæ rupes abscissæ portum attingunt. ibi turris altera exstructa diametro dodrantium sexaginta. Huic ab Diuo Iacobo Hispaniarum præfide inditum nomen. Muris fossa circumdata quoad cautes & præcipitia tuleret. Inter duas turres medio ferme spatio, portam cum lorica in urbem aperiunt. **B** intra mœnia sacellum, & præfecto præsidij militibusque tecta militariter excitant. Per hunc modum in præsentia duntaxat arx ab vrbe intersepta est; laterum munitio, quod ea mari alluuntur, in aliud tempus reiecta. Cæterum opus vndequinquagesimo die, non sine Sultani admiratione perfectum. Simul, ad recuperadum in Cambaiæ finibus Variuenem pagum, arcemque appositam Indo flumini, missus rogatu Sultani Vascus Petreus à Sancto Pelagio cum Lusitanis ducentis & quinquaginta; Sofare adiuncto cum Turcis trecentis. Mogores centum & quinquaginta, incenso pago, arcem obtinebant. ij, quoad leuiores missilibus dimicatum est; hostibus egregie restitere. Ast vbi prouectis è classe maioribus tormentis mœnia quati cæpta; diffusi viribus arcem deseruere. Ita Variuenes denuo in Sultani potestatem redigitur. Præterea in maritima Cambaiæ oppida præcipua Lusitanorum manipuli aliquot præsidij causa profecti. cuius auxilij fama è longinquo, vt fit, in maius aucta, retardatus Mogor; spoliis Cambaianis grauem exercitum trahens, instante iam hyeme, domum reuertit. Is Mogorici belli finis Badurio fuit. Inde Sultanus ad refouēda quæ recentibus cladibus afflictæ & prostrata iacebant, itemque ad continendos in fide populares intendit animum. quippe, non pauci ea tempestate, Sultani tyrannidis iugum excutere conabantur. Per eosdem fere dies, ad naualem nominis Lusitani gloriā, vnius viri virtute ac felicitate, haud mediocris accessio facta est. Iacobus Botellius erat nauarchus egregie strenuus, idemque maritimæ scientiæ laude præcellens. is, cum aliquot annos in India & Emmanueli & Ioanni Regibus operam fortem ac fidellem nauasset; in Lusitaniam deinde rediit ad præmia de more petenda. ibi dum suam agit causam, resque, vt fit, ab se gestas exponit; ab inuidis in crimen repente vocatur; quod fretus nauigadi peritia, Magalianis exemplo, res nouas cum regni periculo moliretur; atque ad Regem Galliæ, qui tum erat Franciscus eo nomine primus, trāsferere cogitaret. Per eam criminationem oppressus, relegatur in Indiā. in eo exilio, nō tam de patria, quā de existimatione sollicitus, id maxime laborabat, quo pacto iniquorū calumnias

calumnias refelleret factis; ac suam in Regem obseruantiam & fidem, in-
 signi aliquo documento probaret. Iuncta per id tempus inter Lusitanos,
 & Sultanum amicitia, locoque ad arcem Diensem dato, quod Ioanes du-
 dum ardentem optabat; per gratum se Regi facturum existimauit, si omnes
 tam lætæ rei nuntios celeritate præuerteret. Modicam biremem pedes mi-
 nus octodecim longam, sex latam habebat, ære suo in bellicos usus ex-
 structam. In eam egregiis aliquot nautis, ignaris consilij, assumptis, (quos
 in itinere deinde tumultuantes partim donis mitigauit, partim metu mi-
 nisque coercuit) tam paruo nauigio protinus Lusitaniam petere intēdit.
 Dabulum ab Cocino prouectus, præciso Indico mari, ad Arabiæ littora
 vehitur; & aquatione facta, cum ex eo loco ad Bonæ Spei promontorium
 incredibili audacia processisset; inter flectendum aliquoties pæne merso
 actuario, caligine tum obiectam insulam Sanctæ Helenæ præteruectus,
 contento cursu Tertias, ac demum Olisiponē per summos labores atque
 pericula tenuit; resque ad Diem gestas ab Lusitanis, libentissimo narrauit
 Regi: quam narrationem ab Nonnio Prætoe mox nuntij & litteræ deflo-
 rata iam eius nouitatis gratia, cōprobarunt. ita, nō modo purgatus Ioan-
 ni, sed etiam præmiis donatus, patriæ redditur. Per multos dies in ore om-
 nium ea nauigatio fuit. Quod si paria tam fortibus ausis vir sortitus esset
 scriptorum ingenia, scilicet Argo illa, tot poetarum carminibus inctya,
 præ Botelliana biremi haud immerito rideretur. Compositis utcunque
 ad Diem rebus (nam inde diuertit oratio) Prætor ad arcis tutelam relicto
 cum octingentis militibus, & idoneo tormentorum apparatu, Emmanue-
 le Sofa, Goam hybernandi causa reuertit. Eodem tempore bellum atrox
 inter Zamorinum, & Cocinensem exarserat. Cocinēsi, pro amicitia mis-
 sus confestim auxilio, cum virtutis expertæ militibus, Martinus Alphon-
 sus Sofa, is, conantem ingenti exercitu in Cocinensem agrum irumpere
 Zamorinum, ad Repelini vada, Eduardi Patieci quondam nobilitata vi-
 ctoriis, parua item manu, magna cum laude repressit. Repelini regulum,
 Zamorini socium, ex oppido per vim exegit: dein ad naues reuersus; Ca-
 lecutanam classē ad Couletem oræ Malabaricæ fudit, fugauitque. ac re-
 bus terra marique præclare gestis, Lusitani nominis gloriam apud eas
 gentes non parum auxit. Inter hæc, Sultanum Badurium, vel ab ingenij
 leuitate; vel quod Prætor non pro spe copias ad perfequendum bello Mo-
 gorem misisset; pœnitere capit indomitæ gentis in suum regnum admif-
 sæ. Ninarao Diensi præfecto mandat, uti extemplo per speciem cingendi
 ex omni parte oppidi, & includendi quod in extremo patebat regij sta-
 buli, modico interuallo murum arcis Lusitanæ præterdat. Id cum se Lusitani
 passuros negarent, quod ex eo munimento periculum ingens immi-
 neret arcis; elatus iracundia Sultanus, conuitia in eo, & minas intempe-
 ranter effudit: dein, simulata rursus amicitia; incautos adoriri, atque adeo
 Prætoem ipsum, ut ferunt, simulatque rediret, ad epulas inuitatum op-
 primere statuit. Super hæc, ad distinendas quam maxime Lusitanas vires,
 missis clam litteris nuntiisque, Zamorinū cæterosque eius oræ dynastas
 in Lusitanum instigabat nomen. Prætor, pluribus ac minime obscuris
 indicij

A indicij fraude comperta, incunte seculi huius anno trigesimo septimo;
 nauibus triginta, in quibus erant Lusitani quingenti, Diem iter edixit.
 Eodem cum sua classe Martinum Alphonsum ex ora Malabarica subse-
 qui iubet; paratus, ubi res facultatem daret, Sultani insidias anteuertere.
 Ea facultas opinione celerius oblata. Cum enim in Diensi portu sub ar-
 cem iactis anchoris Prætor morbum egregie simulās, Regi salutem nun-
 tiari iussisset; ac se, quominus ad eum adiret, valetudine prohiberi; Sulta-
 nus, nimirum ad sua tegenda consilia, vltro ipse parua biremi ad inuisen-
 dum in prætoriam Nonnium accessit, venatorio amictu viridi, atro capitis
 diademate, gladio inaurato succinctus. Vehebantur eodem nauigio, præ-
 ter Emmanuelem Sofam (quem ipse pro amicitia ex arce euocarat) Satra-
 pæ vel amici non amplius tredecim; præterea pueri duo, regium pugio-
 nem alter, pharetram alter & arcum de more gestabant. Lembi quattuor
 cum cætera familia sequebantur. Vbi ad prætoriam applicuit, conscen-
 denti, Nonnius aperto capite obuiam ad scalas magna cum obsequij si-
 gnificatione progreditur; acceptumque perhonorifice, in puppim instar
 cubiculi, regio apparatu exornatam induxit. intromissi cum eo, præter in-
 terpretem & puerum vnum, præcipui Satrapæ tres. in prætoriam Lusitani
 milites erant ducenti. Scilicet ingrediens Rex, à conscis arcanorum illi-
 co morti destinatus: intentique ad imperia exsequenda, suspensio omnes
 expectabant animo, quam mox Prætor ad occidionem vocaret. Sed apud
 Nonnium, tantisper dum in naui moratur Sultanus, hospitij valuit fas.
 Taciti ambo, & alter concepti facinoris, alter editi periculi magnitudine
 confusi aliquandiu perstitisse dicuntur. ad extremum Sultanus, cum à suis
 Persico sermone quæsisset, num in pergula quæ ad gubernaculum est, ar-
 mati laterent; responsumque esset, nihil videri tale; tandem, prosequente
 officij causa Nonnio, ad scalas rediit, suamque in biremem saltu se misit,
 defunctum periculo vana opinione confidens. At Nonnius, uti abeuntem
 vidit, quasi omni religione solutus, confestim suos aspera voce vultuque
 cessatores increpitat. Illi, dudum ad cædem instructi, in expedita nauigia
 C extemplo desiliunt; contentoque remigio Sultanum intra Lusitana præ-
 sidia classēque deprehensum inuadunt. Emmanuel Sofa cum promptis-
 simis in regiā sua nauis transcendit. Alij ab lateribus circumstant. Atrox
 circa Regem pugna cooritur. multi utrinque vulnerantur, aut cadunt. in
 iis Sofa, ab Sofaris genero, quem Tigrem mundi à virtute appellabant,
 gladio confossus, in mare proicitur; & puer is, qui pharetram & arcum
 Sultani ferebat, artis sagittariæ peritissimus, octodecim spiculis totidem
 Lusitanos, nullo profecto in irritū misso, confixit: atque ipse ad extremum
 glande traiectus occubuit. In eo tumultu, armatæ celoces regiæ tres à
 Mangalore superueniunt; in quibus erant mercenarij Turcæ cōplures. ij,
 ut Regem in extremo discrimine circumuentum videre; haud quaquam
 exterriti, ad eum eripiendum per media hostium tela nauesque per-
 punt. neque à prælio abstinere, quoad affluente in singula momenta ma-
 iore Lusitanorū numero, ad vnum omnes interfecti sunt: interea regiam
 nauem promiscua cædes vacuā epibatis fecerat. Rex ipse, vulnere accepto,

nautis ac remigibus omni ope adhortâdis instabat. iam prope littus erat D
 nauis; cum è remigibus duo tresve, vno tormenti ictu discerpti sunt. inde
 biremis, præsertim æstu recedente, transuersa repente vadis inhæsit: ne-
 que segniter Sultanus ad vicinam salutem in mare desiliit. sed nimirum
 frustra cluctanti extremus aderat dies. inter enatandum, affecto corpore,
 cum in aduersos fluctus aliquandiu tetendisset; denique ad Lusitanum
 actuarium, cui præerat Tristanus Paiua Scalabitanus; ipso aquasum im-
 petu abripitur. ibi, spem inter ac metum, cum ingentibus promissis ac
 precibus vt reciperetur; qua Regem; qua Sultanum se clamitans miser,
 dum illi remum ad euadendum porrigit Paiua; præter expectationem, à
 quodam è nautis infimæ sortis homine, conto seu hasta conficitur. Exani-
 me corpus cum diutius fluitasset, subsidit. deinde; neque vnquam appa-
 ruit. Ita, opulentus in primis Indiæ Regum, cum inuper maria terraque
 sui nominis terrore compleisset; ab iis demum quos magna mercede con-
 duxerat, teterrimo genere leti, suorum in conspectu peremptus; cecitatem
 humani consilij, & vanitatem eorum quæ vulgo solida ac præclara pu-
 tantur, exitu comprobauit. Ex iis qui pugna superauerant, semineces ali-
 quot in classem accepti: quo in numero Sofarem Nonnius clementer ha-
 bitum, curatis vulneribus, misit ad comprimendos in vrbe tumultus. nam-
 que omnis multitudo (& erat eo tempore frequentissima) vt in eiusmodi
 perturbatione rerum, incendij ac direptionis metu perculsi, ad portas ac
 muros, fugæ causa ruebant eo impetu, vt, præ conferta in angustiis tur-
 ba, elisi aut obriti sint aliquot. is pavor ac trepidatio, Sofaris demum ad-
 uentu atque auctoritate sedatus. Badurij mors, non tam interfecto-
 ribus gloriosa, quam læta iis gentibus fuit: fœdam quippe in populares tyran-
 nidem exercuerat: vitis omnibus à pueritia deditus; numinum contemp-
 tor; æque sui prodigus, & rapax alieni; potentia viriumque per libidi-
 nem & seuitiam ostentator dirus: multos per calumniam omnibus fortu-
 nis euerterat; multis beneficia dederat idem, ademeratque; multos etiam
 ex amicis, in iis duos Iazij filios, vt Diu in inde reciperet, omnibus tor-
 mentis excruciatos necarat. Ergo, tot scelerum sibi conscius, adeo omnes F
 homines, omnia loca temporaque suspecta habebat; vt cibum suis ipse si-
 bi pararet manibus, perque summam indignitatem, principis simul &
 coqui munere fungeretur. Quo magis mirandum est, ad inuisendum Præ-
 torem venisse tam exiguo comitatu. Sed illum videlicet vltices furia in
 eam amentiam impulerant; vt quibus perniciem extremam haud obscu-
 re machinabatur, eorum potestati semet vel nimis callida simulatione,
 vel stolidam temeritate permitteret. Sublato Sultano, tota insula in Lusi-
 tanam ditionem extemplo concessit. Custodes ad castella tuenda, item-
 que vectigalibus in portu exigendis ad Diu atque ad Rumæpolim (nam
 eo quoque facili appulsu commeabant naues) scripturæ magistrum à Præto-
 re dispositi. In regis thesauris haud ita multum pecuniæ inuentum: in hor-
 reis vero & armamentariis, commeatum & instrumenti bellici omnis
 generis magis copia. in nauibus etiam haud exiguus nauium varia for-
 mæ numerus, omniū ratio in codices à Quæstoribus relata. Neque multo
 post,

A post, contra omnes belli casus arx ab vtraque parte, qua in mare vergit,
 muro circumdari cæpta; & è vasto specu, in quem medio ferme spatio tel-
 lus recesserat; admodum capax effecta cisterna; & euerfa Rumæpoli, quod
 ad eius præsidium copiarum non suppetent; eius loco nouum propugna-
 culum excitatum est. Dum hæc parantur, quidam è Gangaridum gente,
 quam hodie Bengalam vocant, ad Prætores adiit, natus, vt ferebatur, an-
 nos trecentos triginta quinque. neque mendacij suspicio suberat: nam &
 seniores qui tum erant, sed de hoc eodem grandævo aiebant à maioribus
 accepisse; & ipse filium habebat nonagenarium; & cum litteram nosset
 nullam, quæ referebantur ab eo de veterum gestis rebus, ad fidem anna-
 lium optime congruebant. Huic aliquoties iam deciderant dentes, aliis
 continuo subnascentibus: & barba vbi prorsus incanuisset, in atrum de-
 nuo colorem; idque paulatim, semet ipsa vertebat. ante centesimum an-
 num idola coluerat: inde æque miserabili errore ad nefariam Mahome-
 tis transierat sectam: is propter miraculi nouitatem Sultani stipendiis ali-
 B consuetus, idem vitæ subsidium ab Nonnio petiit: Nonnius haud grau-
 te assignauit: dein arcis custodia cum sexcentis fere militibus Antonio
 Sylueriæ commissa, Goam, vti solebat, in hyberna se contulit. Vulgato
 Sultani casu, Cambaiæ proceres Mamudium puerum, eius sorore geni-
 tum, creant Regem. rectores pueritiæ, iidemque tutores regni, tres, Dria-
 can, Madremalucus, Alucan adiuncti. Ad hosce, post Nonnij profectio-
 nem, Sofar, vel ob nouas offensiones; vel Christianæ religionis odio in
 Lusitanos accensus, omnibus suis rebus miro silentio in tutum auectis
 (& erat totius ciuitatis longe ditissimus) triginta ferme leucarum itinere
 ad urbem Madabam ab Dio contendit. iamque ad bellum sponte incli-
 natos, facili negotio perpulit, vt omni conatu ad pellendos ex arce Lusi-
 tanos incumberent. Confestim habito delectu, conscripta decem pedi-
 tum, quinque equitum millia. Alucan dux iis copiis datur. Præterea So-
 far, egregiæ virtutis pedites ter mille, equites mille suo ære conduxit. Pa-
 ri ferme imperio: vterque ex vrbe Madaba Iunio mense profecti, non
 C longè ab Rumæpoli castra locant. Ex recentibus eius loci ruinis, conti-
 nuo Lusitani in nouum necdum omnino absolutum, de quo dixi, castel-
 lum sese recipiunt. Id castellum Sofar, Alucane interim operibus occupa-
 to, cū suis magno impetu adortus, dum muros incautius subit; altera ma-
 nu plumbeo globo transfixa, prælio excessit. Eo vulnere spatium Lusi-
 tanis datum, perficiendo castello; itemque cisternæ intra arcem, conuectis
 è vicino aquis, ad iustam altitudinem implendæ. ac primo consilium An-
 tonij Sylueriæ fuit, totam insulam tueri, atque ob id ipsum nauarchos ali-
 quot, cum suo quemque manipulo, ad loca idonea toto fretu disposuit,
 qui transitum hostium ex continente impedirent. Simul, quoniam Dien-
 sem populum aliena ab se voluntate, multosque institorum habitu pere-
 grinos milites in vrbe versari didicerat; eorum cœtus aliquoties vi minis-
 que discussit; arma plerisque ademit; & mercatores quatuor, in primis pe-
 cuniosos, qui obsidum loco essent, repente in arcem arripuit. Dein, cum
 promotis munitionibus Alucan fretum omne tormētis infestum faceret;

nec possent sine pernicio Lusitani diutius in ea statione perstare; nauibus D
 in super aliquot tormentisque, alieno sane tempore, subita procella impetu amissis; Antonius, de suorum sententia denique relicta insula, nauarchos in arcem recepit. Rumao castello Franciscum Patiecum, adiunctis ex vniuerso praesidio militibus ad septuaginta, praeposuit. in marino propugnaculo, quod in ipso aditu portus olim lazium extruxerat, Franciscum Goueam cum delectis locauit. itemque in arce, prout res postulabat, aliis alias partes custodiendas attribuit. Relicta ab Lusitanis insula, confestim hostes libero transitu summa ciuium gratulatione in urbem admissi. Alcan regis in aedibus procul ab hoste confedit: neque in aleam pugnae, grandi iam aetate vir, sese facile committebat. Sofar, prope arcis moenia locum cepit, atque communiit. Inde per occasionem laeua certamina feri caepit, quibus ferme superior Lusitana res erat: duce plerumque Lupo Sofa Cotinro, qui cum praesidio lignatoribus aderat, idemque postea totam hanc obsidionem duobus libris diligenter est persecutus. Dum haec in Gambaia geruntur; Ottomanus interea aliis aliisque Badurij nuntius precibusque fatigatus, ac demum de eiusdem caede ab vxore vidua & profuga coram edoctus; non tam ad laceffendum bello Magorem, quam ad pellendos ex India Lusitanos, & Orientis regna ad suum imperium adiungenda, conatus omnes adhibuit. Classem ad Suezium, cura Abrahami purpurati aedificatam & instructam habebat maioru nauium (quarum pleraeque remis agebantur) ad sexaginta quatuor: ad quas accedere deinde Cambaicae septem, Malabaricae tres. Ei classi cum summa potestate praeposuit Solimanum Peloponnesium, praesidem Aegypti, virum enormi non minus adipe, quam auaritia & crudelitate notissimum. huic, remigum ad septem millia, bellatorum sex attributa; in quibus erant Ianizari seu praetoriani mille quingenti: Turcae bis mille; aliarum gentium caeteri, maritimae ferme rei callentes; qui & militum, ubi opus esset, & nautarum partes obirent. Solimanus, iustratis ad Suezium copiis, cum remigum pars imperium detrectaret; ducentos vno imperio iussit occidi. eo metu seditione compressa, profectus, ad Giddam appulit urbem ab incolis metu relictam. dynasta, cui Solimani rapacitas & immanitas haud erat ignota, cum popularibus in auia loca successerat. Ab Gidda ad Camaranum, inde ad Zebitum traiecit classis. Nocoda Hamedius Turca oppido imperabat. is, large & munifice accepto Solimano, eiusdem iussu repente securi percutitur. oppidum Mustafae Mammaluco donatum. Ab Zebito Adenum superatis faucibus ventum est: praemissis iam ante legatis, qui ab Rege comitatum, vacuasque in vrbe aedes curandis aegrotis pro amicitia peterent. vtrumque cum cura praestitit Rex. & alimenta in classem, & hospitium laborantibus datum. in id hospitium, simulato morbo, singuli milites a quatuor valentibus a mari trauehebantur, armis in lectulo sub veste contextis, per eam fallacia, nihil eiusmodi suspicante populo, quingenti paulatim intrcomissi. Tum Solimanus ex composito per satellites Regem ad naues accersit. ille, cum suae dignitatis haud quaqua oblitus, indignabundus abnueret; confestim insidiatoribus quod iam

A iam ante conuenerat e classe proponitur signum. ij cum armis extemplo coorti, stupente ad inopinatum rem ciuitate, regiam circumfistunt, comprehensumque Regem ad Solimanum vi pertrahunt. Ibi superbe interrogatus ab eo, cur tertium iam diem ad se officij causa venire distulisset; cum liberius responderet, qua praedonis aures ferre consueissent; arreptus propalam ex ipsius praetoriae nauis antenna suspenditur. Vrbe dein crudeliter in modum direpta, praesidioque imposito, Solimanus ex eo portu soluit. ac tamen ex Ottomanis mandatis Goam primo intederat cursum, tamen mutato postmodum consilio, Diu flexit, haud dubius quin facili negotio Lusitanam esset expugnaturus arcem; ac simul potiturus insula magni ad vniuersam Indiam obtinendam momenti, qua tota de re cum litteras ab Sofare iam dudum acceperat, Sofarem deinde ipsum in itinere ad leucas ab Dio circiter quindecim obuium habuit. Interea de Turcarum aduentu & ante rumor, & ipsi postremo speculatores ad Antonium Sylueriam attulerant. Ille tam multis variisque terroribus minime fractus; pro ea quam habebat copia vigilias intendit; custodias auget; munitiones instaurat: simul, ad petendum a Praetore subsidium nuntios Goam cum epistolis mittit. iam Turcae appropinquabant, in hunc fere modum instructi. dextrum cornu e quatuordecim triremibus, quas regias vocant, in altum Solimanus extenderat. sinistrum, e triremibus non amplius septem; proprius ad terram admoerant. medium locum tenebant onerariae, totum agmen reliqua triemes & rostratae clauderant. Ut in conspectu fuit classis; ad nobiles qui ad spectaculum ex arce conuenerant, Sylueria perquam serena fronte conuersus; En, inquit, viri, tempus, acceptam a maioribus bellicam gloriam, debitamque tum Deo, tum Regi nostro fidem nobis ob oculos proponendi. horum vtrunque si attentis animis intuebimur, profecto labores omnes atque pericula, quae ex hostili tanto tamque multiplici apparatu nobis impendent, praes officij ac pietatis fructu leuia ducemus. Equidem, & ex ipsa qua agimus causa, & ex vestra virtute commilitones, magna in spe sum, fore ut de immanibus hisce barbaris illustrem intra paucos dies victoriam reportemus. qua vos eadem fiducia quoniam teneri certo scio; superuacaneu reor hoc loco trophaea recensere, quae toties iam ex comunibus & Christianae religionis, & Lusitani sanguinis hostibus, Deo bene iuuante, retulimus. Ab hisce dictis, ad stationes disponendas animum intendit. Fessis in tutum receptis, alios de more substituit. Cespitis & materiae ad renouandos aggeres, itemque lanae & centonum ad protegenda moenia vim sedulo comportari iubet. ad haec, seruitiis, ne quid eorum perfidia occultae fraudis erumpat, custodes apponit. in primis vero annonae diligens habita est cura: ut salubri temperamento ac dimensione per idoneos ministros erogaretur. Super omnia, propitiando immortalis Deo diurnae pariter ac nocturnae supplicationes adhibita. At Solimanus, in salo anchoris iactis; ad tentandam arcis oppugnationem septingentos praetorianos in proximum littus exponit. ij, misti sagittariis egregio ornatu fistulatores, cum ad moenia subiissent; repentina missilium vi, sex e Lusitanis occidunt; viginti confauciant.

Neque segniter ab inclusis reddita iaculatio est. Ianizari quinquaginta D
interfecti, vulnerati complures. Cæteri, minoribus quam venerant ani-
mis, ad Sofaris munimenta se receperunt. Per eòsdem dies, transuerso cum
fordidis nubibus Austro, classis propemodum ad terram alliditur. Eo me-
tu Solimanus, & quod telis ex arce peteretur, ad Madrafabæ portum, leu-
cas ultra Diuum quinque processit. Descendenti, paratus iterum ad omne
obsequium præsto fuit Sofar. Cum eo Solimanus consilia de totius belli
ratione, atque adeo de ipsius Cambaiæ occupando regno comunicat. Ex-
posito dein milite, muralibusque tormentis, Diuum terrestri itinere acce-
dunt. Eodem fere tempore Alucan, haud leuibus argumentis suspectum
habens Turcicum scelus, ac dominandi libidinem; cum parte copiarum
(nam reliquas promissis & auctoritate Sofar apud se retinuit) omnia ob-
sidione, in mediterranea loca fecedit; Regemque Mamudium & rectores
de suo consilio per litteras edocet. Rex & factum probauit; & missis circū
populos & dynastas edictis, ne quicquā exostulante Solimano, cōmea-
tus in castra subuehi vetuit: quæ res non paruo Turcis impedimento ad E
victoriam fuit. Inter hæc, operibus, ad statuenda maxime tormenta, insta-
bant barbari. Illud etiam incendiariæ machinæ genus ab iisdem excogi-
tatum. Vastæ magnitudinis, ad onera transuehenda, nauis erat in portu.
Huic naui præcellam ex arida materia pyra, pice, sulphure, nitro, aliisque
ad factorem simul ac fumum excitandū rebus, imponunt. Consiliū erat,
ardentem struem in marinū propugnaculū æstu reciprocante demittere,
vt vel præsidariis flāma tetraque vapore spiritū includeret; vel certe, dū
extinguēdis ignibus occupantur; inter eam trepidationē atque caliginē,
Turcæ traiecto celeriter euripo, scalis in muros euaderent. Verū ad eam
molitionem, quo tanti ponderis machina innatare fluctibus, & muris ap-
plicari posset; nimirum expectanda erant summa per pleniluniū incre-
menta maris, quas vulgo nautici aquas vitas appellant. Ea re animaduer-
sa, Lusitani, vltro nauem incendere, Albuquerqueij ad Goam exemplo, & il-
lad vtcunque seu exitiale commentū, seu inane ludibrium amouere con-
stitunt. Ad eam rem Fraciscus ipse Goueanus eligitur, qui maritimæ rei, F
& propugnaculo præerat, insigni constantia vir. is proxima nocte duobus
egregie armatis caturibus eo sensim accedens, non sefellit excubias. con-
tinuo è stationibus densæ pilæ in prætereūtes emissæ. at ille nihilo secius
in incepto persistit; perque media tela, fauente Deo, ad locū sine damno
prouectus; in pyram multis simul partibus ignes coniicit. custodes ad vi-
ginti confestim in mare desiliunt; ij è caturibus plerique cōfossi. Vbi ma-
teriam flāma tenacius occuparunt, quā vt opprimi facile posset; pari au-
dacia & felicitate, Goueanus, volitantibus vndique globis retro vnde ve-
nerat, cum suis incolumis abiit. Ea spe delusi Turcæ, haud ommissa interim
arcis Diensis obsidione, sese cum magna parte exercitus ad Rumæi castel-
li mœnia quassanda conuertūt. Inde cum vtrinque summa vi pugnaretur,
& multi quotidie occumberēt; in Lusitana muliere (Barbarā nomine ap-
pellabant) inuictū animi vere Christiani robur enituit. Huic, amisso con-
iuge, duo supererant filij, ætate viribusque florentes, Aloisius, & Christo-
phorus.

A phorus, ille ad Rumæopolim, hic, in eadem arce Diensi agitabat excubias.
Forte ita euenit, vt Christophoro, cum pro muri corona staret armatus,
contorta ab hostibus è transuerso pila partem ventris vna cum intestinis
abripere. extemplo, semianimis, domum relatus, vti erat de æterna salute
solicitus; parentem optimam intorripa compellans voce; Peto, ait, abs
te, quæsoque mater, vti mihi prius ad expianda crimina sacerdotem, quam
ad prosequendum obitum, lacrymas ac suspiria præbeas. Vereor enim, si
te ingemiscentem audiero, ne dolor tuus ac mœror, meam ad supremum
hoc iter necessariā exigui temporis præparationē impediatur. Cui parens,
inter adstantium singultus & complorationē vna fassis oculis, & placido
vultu; Ego, verò quod doleā, inquit, fili habeo nihil; nisi noxæ aut piaculi
quippiam tibi superesse, quod eluas. Nam alioqui probe intelligo, iis qui
istud obierint leti genus, præclarā esse mercedem paratā in celo. Tu mo-
do clementis Dei pacem ac veniam fidenter implora: teque in hoc transi-
tu virum præbe. Id vnum in hac orbitate maximo mihi solatio fuerit. In-
B ter hæc adhortationes, labentia moribundi viscera manu suffulcens, fu-
gentis animæ reliquias tandiu fouit, quoad accito in id sacerdoti peccata
cum salutarī detestatione confessus; & absolutus; in sinu parentis ani-
mam efflauit. Vix dum demortui corpus vidua terræ mandauerat; cum de
alterius filij nece nuntius affertur. in propugnatione Rumæi castelli pau-
lo ante, ceciderat. scilicet nemo fuit, quin geminato intra paucas horas
vulnere, confectū iri foeminā pro certo putaret. At illa, in tam acerbo ca-
su, tantum absuit, vt quicquā Christiana spe & grauitate indignū admit-
teret, vt etiam venientes ad se doloris leniendī causa notos ac familiares
vltro consolaretur. Huius mihi matronæ sensus, & in liberos caritas, lau-
dabilior haud paulo visa; quā eius quæ ad primū de morte filij nuntium
exanimata est; aut illius, quæ lætitia conspecti repente nati quæ mortuum
crediderat, expirauit. Cæterū Patiecus Rumæo castello præpositus, ma-
gna parte muri diruta, cum hostium multitudini vltra obfisti nō posset;
saluis, præter arma, rebus atque corporibus, deditionē fecit. Vix ea facta
C deditione, hostes ex omni parte in castellū irrumpūt, Syluerianis qui fre-
to diuulsi rem ex arce ipsa cernebāt, ad spectaculum adeo triste collacry-
mantibus. inter eam irruptionem, plane memoranda contigit res. Vexil-
lum erat Christi Domini in summis mœnibus de more defixum. id vexil-
lum Turca signifer contemptim raptum abiecit, & Mahometanum eius
locō substituit. Non longe inde aberat Ioannes Petreius, exacta iam æta-
te vir; cæterum egregie pius idem, ac strenuus. is, vbi strata humi ditina
trophæa conspexit, generoso quodam ardore succensus, eos qui circa se
erant, ad illā vna secū vindicandā contumeliā inuitat. Sex ferme sequuti.
Cum iis ad locū intrepidus vadit; euulsisque pseudoprophete, Christiana
reponit insignia; ad cōspicati extemplo victores accurrunt; Lusitanis inter-
minantur; Mahometana restituant. nil valuerunt minæ. Turcis vixdū di-
gressis, pari constātia Petreius & socij ad locum aduolant; Mahometis af-
flicta rursus imagine, Crucē extollunt. hoc ipsum tertio vel quarto, Lusi-
tanorum incredibili perseverantia factū est; neque certamini modus fuit,
quoad

quoad exasperati & perciti rabie barbari, obtruncatos Christianæ digni-
 D raris assertores in mare deicerent. Hinc mira visu dictuque res. Militum
 Christi cadauera, diuino scilicet nutu, ne honore sepulcri carerent, obli-
 quo euripo, contra vim ætus rapidissimi, sponte ad ipsam arcis Lusitanæ
 portam euasere; haud obscuro sane documento, cum tanta sit corporum
 diuinitus habita ratio in terris, quam gloriosa fuerint eorū animis in cæ-
 le præmia persoluta; reliqui deditij, cum honestæ morti antetulissent
 exiguæ lucis vsuram; initio comiter accepti ab Solimano, atque adeo do-
 nis culti, sed iisdem postea, in reditu, ab ira male gesta rei, capita ad Zebi-
 tum præcisa dicuntur. Capto Rumao castello, in vnam Diensem arcem
 tota belli moles incubuit, ac simul terra marique oppugnatio cæpta. Ma-
 ioribus primum tormentis per dies aliquot sine intermissione muri qua-
 tiebantur; Lusitanis, vbi quid procidisset, impigre obmolientibus. Aspera
 dein prælia, promoti ab hostibus aggere vineisque, commissa. acti vtrin-
 que cuniculi; sæpe eruptionibus, sæpe in ipsa mœnium strage pugnatum
 est. Verum atrocissima omnium postrema dimicatio fuit. Triplici acie de-
 inceps ad mœnia successerant Turcæ. quatuor ipsas horas mira conten-
 E tione certatum, ac tantus fuit ardor animorum, vt Lusitanus fistulator,
 assidua neque irrita iaculatione iam oculis pilarū exhaustis; dentem ex-
 cussit sibimet; raptimque in fistulā inditum plumbi loco in hostes emi-
 serit. E Turcis quingenti eo die desiderati; vulnerati circiter mille. è Lusit-
 anis fortissimi viri cecidere quatuordecim; è reliquo numero partim am-
 busti, partim grauiter vulnerati adeo multi, vt non plus quadraginta ido-
 nei ad sustinenda arma superessent. iamque ad extrema ventum erat. vna
 cum viribus annona quoque, & tormentarius puluis, & pleraque instru-
 menta belli defecerant. Vicit nihilominus pertinacia Lusitanus, quod
 nulla vi, nullis cladibus, non modo ad arcis deditioem, sed ne ad pacis
 quidem mentionem adduci potuit: ipsis quoque foeminis puerisque, su-
 pra sexum & ætatem, omni ope adiuuantibus viros; eosque ad certamen,
 ac decus, & oppetendam in Christiana causa mortē adhortantibus. Inter
 hæc, ab Nonnio, dū ad subsidiū inclusis ferendū reliquam ornat classem,
 celeriter præmissa liburnicæ sexdecim, ad Madrafabam accesserāt noctu, F
 quaternis in singulas puppes luminibus ad speciē augendā haud frustra
 sublati. eo quippe terrore Turcæ perculsi, tribus iā millibus suorū amif-
 sis, & super alia damna, arctioris etiā in dies commeatus, & imminentis
 hyemis pauore perterriti, Sofarem exsecrantes, vrbē incendunt; & noctis
 intempestæ silentio conscendunt naues, duobus circiter mensibus in ob-
 sidione consumptis: ac vela dant in Arabiam tanta cum trepidatione, vt
 faucios quingentos, & magnam tormentorū partem sæde reliquerint. Is
 dies fuit festus Sanctorum omnium: quo etiam pulchrior lætiorque, Lu-
 sitanis, exitij metu præter spem liberatis, illuxit. Turcico amoto auxilio,
 Sofar quoque cū suis in loca remotiora discessit. Insulam dein totam Lu-
 sitani sine certamine recepere. Inclyta per gentes ea fuit victoria; bonam-
 que Asiæ atque Africæ partem, Europamque pæne totā noua cum nomi-
 nis Lusitani laude peruasit. quippe, nō cū incōdito ac semiermi Æthiope,
 vel cum

A cum fugacibus Indis, sed cum paratissimo & exercitatissimo milite & im-
 peratore, in summa propugnatorum inopia fuerat res. Ergo Franciscus
 ipse Rex Gallia, magnus virtutum æstimator, captus admiratione Sylue-
 riæ, pictam eius imaginem è Lusitania postmodum expetit, præstantium
 virorum ac ducum tabulis inferendam. Dum Lusitani obsidentur, parati
 Nonnio quamprimum inclusis auxilium ferre, præter opinionem successor
 è Lusitania venit Garzias Noronia. Huic, ob Turcici belli famam, naues
 vndecim, armatorum septem millia tribuerat Rex. Qua in expeditione
 atque apparatu minime silenda res accidisse fertur. Ad maiorem delectus
 copiam, vt in tanto periculo, Ioannes, insuper natura misericors, facino-
 rosos, ac noxios, & rei capitalis damnatos qui ad militiam idonei vide-
 rentur, conscribi & centuriari imperauerat. ij, quo notior eorum esset
 opera, separatim vnam in nauim impositi: Callaicam appellabant. Hæc
 Regis clementia diuino iudicio haud satis cōprobari visa. Cætera quip-
 pe naues, Olisipone profecta, cursum tenere omnes: vna duntaxat, qua
 B cœnum illud atque colluies vehebatur, incertum quo infortunio quo-
 ue loco, prorsus in itinere perit. Ac ne reliquarum quidē magnus in pu-
 blicum vsus fuit; quippe soluta, vt dictū est, obsidione Diensi, profectis-
 que iam hostibus. Præter militares autem copias, episcopo Fernando iam
 vita functo, virum egregium qui eo munere fungeretur, secum Garzias
 adduxerat Ioannem Albuquerqueium è Franciscana familia, Castellanum,
 eiusque comites atque adiutores, Vincentium ex eadem familia, catechi-
 stam eximium; & clericum quendam, nomine Iacobum, ex oppido Lusit-
 aniæ Borba, notæ facundia concionatorem. Horum vero, cum in episco-
 patu administrando, tum in excolendis atque ad Christum alliciendis ho-
 minibus, fructus pietatis & industriæ constitit. Vincentio etiam memo-
 rabile quiddam contigisse perhibetur. Cū enim Episcopi iussu in Ma-
 labarica regione iuuentutem Christianæ doctrinæ rudimentis imbueret,
 pueris aliquot vel tardioribus, vel aliud forsan agentibus colaphos infre-
 git, quæ res apud eas quoque nationes probro vel maximo ducitur. Inde
 C ira parentibus mota; cūque furore perciti, ad eam, vt ipsi rebantur, igno-
 miniam demendam, arreptis armis in Dei famulum irent; quamuis læsa
 puerilis ætas, tantum abfuit vt patrum facinus adiuuarent, vt etiam fa-
 cta manu lapidibus eos arcere non dubitauerint. Cuius rei miraculo
 stupentes barbari, gradum illico retulere, & suam quisque domum re in-
 fecta dilapsi sunt. At Nonnius tradita successori prouincia, cum circiter
 decennium Indiæ præfuisset, in patriam deinde renauigans, graui corre-
 ptus morbo, circa frontem Africæ moritur. Defuncti corpus, nequa-
 quam tanto viro dignis exsequiis, in mare piscibus esca proiectum est.
 Noronia, vt primum iniit magistratum, ad componendas maxime res
 Dienses, iniuria belli profligatas ac perditas adiecit animum. Id quia
 non nisi pacatis Guzaratibus fieri poterat; tētatis ante procerum volun-
 tatibus, legatos de pace ad Mamudiū misit. Ægre impetrata, nam etsi re-
 ctiores iam tum propensi ad quietem & otium erant; duæ tamē faces Re-
 gem adolescentem assidue ad vlciscēdam auunculi cōdē omni arte incen-

debant; Badurij mater, & Sofar, quāquam is quidem occulte ac diffimulanter, vt spatium ad reparandas in rem vires, ab Lusitanis haberet. Pax in has maxime cōuenit leges. Vni portum arcemque Lusitanus; reliquam insulam & oppidum Cambaris habere, dimidiumque portorij caperet. Eidem quando cunque libuisset, in eadem regione, arce, liceret ducere; veruntamen remoto ab arce, & nequaquam suspecto, praedictis locis fines communi consensu praescripti. Iacobus Lupius Sosa, loco Syluicis, cum non gētis militibus arce praepositus; & orium, quod ita, vtrique parti expediret, in multos annos forte videbatur. Ceterum inquietus adolescens, auiā praesertim stimulis agitur, ad recuperandum ab Lusitanis Bazainum, vicinasque insulas; quod nihil in nouo federe cautum de iis diceret, praefectus cum modico exercitu misit. Cum iis ab Rheterico Laurētio Tauora, qui Bazaino praerat, minutis aliquot praeliis prospero fere semper euentu pugnatum est. Guzarates ad extremum fessi bellicis incommodis, vltro pacem ab Laurentio petiere. Neque ea concessa, Eper vim omnes haud sine magna cedē ex iis locis exacti. Circa idem tempus, Ceilani Regem Zamorinus acri bello premebat. Missus à Pratore ad auxilium socij Regis & amici, cum haud magna classe Michael Ferreria, Calecutanos commisso praelio superat; caesi ex hostibus ferre notissimi, in iis Patemarcar ipse classis praefectus; pleraque naues cum magno tormentorum numero in potestate venere. Michāel, defuncti ducis caput abscissum, munus gratissimum Ceilano misit Regi, ob eam rem cū grandi pecunia donaretur, pecunia reiecta, contentus victoria, domum ouans reuertit. Ea clade, Zamorini maritimae vires accisa; pacemque dein à Pratore haud æquis cōditionibus impetrauit. Dum hi duces in India Lusitanas opes ac nomen armis amplificant; in Molucis interim Christianam rem pietate ac iustitia Galuanus augebat. Post Celebios dynastas ac Reges ad veri Dei cultum adductos; magnus in Molucensibus quoque populis, ac Ternateni praesertim, ad eadem sacra motus animorum extiterat. Ea re animaduersa, Mahometani Cacizij, quippe quorum priuata res ageretur; omnes insulas circumire; proceres ac Reges obiectis religionibus admonere, orare, obtestari, vt orienti quamprimū occurrerent malo; neu tam insignem summo prophete contumeliam imponi permitterent. Horum precibus ac denuntiationibus fatigati Reges, minaci edicto, si quis Mahometanos ritus atque instituta desereret; exsilium, & omnium fortunarum proscriptionem intentant. Eo edicto, aliorum studia Christianae disciplinae restincta; aliorum, vt saepe fit, multo magis accensum iis Colanus Sabia ex intimis Arij Regis amicis, & consiliariis; nullo terrore de sententia demoueri se passus; in arcem Lusitanam repente confugit, ac mox ipse cum suis baptismo expiatus, Emmanuelis Galuani sibi nomen desumpsit. Post hunc, Geilolij quoque Regis consobrinus, Mahometica superstitione contempta, Christianam religionē amplexus. Accessit quinetiam è Caciziorū ordine primarius quidā, natione Arabs, ex ipsa Mahometis progenie; quod summum apud eas gentes nobilitatis est decus. Huius vero conuersione, nequicquam merentibus collegis

A. gis atque frementibus, maiorē in modum plebs vniuersa commota; atque adeo Arij ipse Rex partem ab suis, quin patriis ritibus relicto, illico sese ad Christum adiuuaret. Alij certe complures auctoritatem Arabis aperte sequuti, quos omnes Galuanus in fidem ac patrocinium benigne receptos; opera, consilio, pecunia ardebat. Neque tamen iccirco quicquam apud alios ipse, vel de existimatione, vel de gratia perdidit. Mira quaedam erat caritas & veneratio, vix nihil magis aequae summi atque infimi, quam ne sibi Galuanus eriperetur, timebant. Ergo re saepius agitata; permittit denique magis quam voluntate Galuani, legationem communiter ad Ioannem Ternum decernunt cum litteris; in quibus exposita priorum praefectorum auaritia; crudelitate; superbia; itemque commemoratis ex altera parte Galuani beneficiis; integritate; prudentia; inixte petebant, salutis & pacis omnium causa; vti propriam ac perpetuam, quoad viueret, Galuanum Ternatis praefectum esse pateretur. Addita, si hoc petentibus daret; promissa, quae ad Lusitani Regis dignitatē & communem magnopere pertineret. Hac à Regibus proceribusque, communi omnium nomine missa legatio; ceterum tanto locorum intervallo satis mature peragi ac renūciari non potuit. iam Georgius Castrinus erat incursus, designatus Galuano successor. Huic Ternatē appulso, auideque expectanti provinciam, Galuanus nodum spatii sui magistratus exacto; minime pernicax vel ambitiosus, extemplo cōcessit. Nihil tam acerbum aut calamitosum iis nationibus euenire tali tēpore potuit. Vix dum abierat praefectura Galuani, cum tota Molucensibus res, illius viri lenitate atque consilio quam optime constituta, nisdem ferre quibus olim de causis, in pristinos fluctus ac perturbaciones cū inestimabili detrimento Christianae fidei recidit. Quae quoniam vulnera sine acerbō dolore tractari non possunt; consilio faciam vt ea posthac vel attingam leuiter, vel etiam silentio prorsus inuoluam. Dabit; opinor; haud grauate pius mihi lector hanc veniam; contentus videlicet iis quae superioribus libris, ad genus indicandum, inuiri retulimus. Hoc rerum Molucensium statu, Garzias Indiae Prator; letali correptus morbo, sesquiannum circiter administrata provincia; anno secundo milio quadragesimo è vita migravit. Garziae statim è regio chirographo substitutus est Stephanus Gamma, qui Malacae vrbis paulo ante praefuerat. Martinum Alphosum Sosa multis rebus praclare gestis insignem, primo loco nominauerat Rex; sed cum is nuper in Lusitaniam redisset; ad Stephanum, qui proximum ab Sosa gradum in ea nominatione obtinebat, omnium consensu delata res est. Per idem fere tempus, nouo Lusitanorum beneficio cum Thoma (quem alij Tamasum vocant) Persarum Rege firmata societas. Reixelanus tyrannus, quo supra demonstratum est; ab Ismaele defecerat. idem è Persicis finibus magnam cum incolarum trepidatione ingentes agebat praedas. Ad eum coercendum, plectendumque missus ab Thoma Cazican praefectus cum duodecim millibus equitum, & magno peditatu, ad Reixelum locauerat castra; sed oppidi praclare muniti; neque facilis erat expugnatio, & in obsidione spes erat nulla; quoad mare liberum tyrannus habe-

ret, iccirco, ad comœtibus vndique prohibendos, nauale subsidium D
 Perfa iure amicitia ab Lusitano, arcis Armuzianæ præfecto, per legatum
 ac litteras petit. In eam expeditionem præfectus ab Armuzia cum veloci-
 bus aliquot Martinus Alphonfus Canualialis, adhibita cura, vigiliisque
 dispositis, breui maritimos omnes ad oppidum aditus intercepit. Tyran-
 nus, inopinato ictus malo, cum in singulos dies inopia crederet, magno
 primum auri pondere Lusitanum aggreditur, ut oneratis duabus alimen-
 ta vehentibus transitum dissimulante ad se permitteret. dein, ut inuictum
 ab auaritia sensit animū vici, desperatis iam rebus, in eius maxime fidem
 concedere voluit. sed Caciziorum verbis ab ea mente deductus est: cum
 ita differerent, multo satius, ut in malis, esse, Perfam, quam Lusitanorum
 arbitrio sese committere, quippe, si in potestatem Mahometanorum veni-
 ret; corpori duntaxat inuenire discrimen: sin impiis magni prophætæ
 aduersariis vltro se dederet, non corporis modo, sed animi quoque dam-
 num dubio procul esse facturum. Ea superstitione obiecta, miser, ad cru-
 ciatus ac necem sese Cazicani permisit. Capti latronis nuntio valde læta E
 tus est Thomas, eamque victoriam Lusitanis præcipue talit acceptam.
 At Calualialis, hoc facto Perfam maiorem in modum nomini Lusitano
 deuinctis, non minus integritatis ac fidei, quam rei naualis ac bellicæ de-
 cus Armuziam retulit. Dum hæc in sinu Perfico fiunt, Stephanus Gamma
 interim & viribus ferox, & paterna gloria stimulante, haud leuis momēti
 rem, cum à Vasco parente olim, tum nuper à Garzia Prætoris cogitatam
 suscepit, uti subductas ad Suezium Mahometanas triremes, ingenti cum
 Turcicæ rei detrimento combureret. In id classe instructa ornataque, per
 speciem Dienis reuifendæ arcis, vel Adeni mox oppugnandi; ad Arabi-
 cum fretum recta contendit: & successissent votis, protinus ab sinu in-
 troitu Suezium petiisset. Sed visendi studio applicita ad dextrum litus
 classe, dum agros vicofque maritimos, & veteris Arabiæ monumenta per-
 lustrat; interim de ipsius aduentu, & male tecto consilio, ad regionis præ-
 fectum citatis equis nuntij perferuntur. Neque ille cunctandum ratus in
 tali re, validas equitum ac peditum copias ad loci custodiam, extemplo F
 submitit. Ea re segnes Lusitanorum conatus elusi. Appropinquanti Sue-
 zium Stephano, à præcurforibus nuntiatum, Turcica naualia magnis fir-
 misque militum præfidiis obtineri. Non plus triduo (tantum in celeritate
 momenti est) Suezium Turcæ præoccupauerant. Lusitanus Prætor, magna
 spe deiectus, & graui ter semetipsum incufans; in Arabem ac Saracenum
 effudit iras, totamque oram nullo obuio late vastauit. Philoreras, hodie
 Alcoceris portum, itemque Elanam seu Torum, & Suaquenū olim Aspi-
 dem, vrbes; nauisque permultas incendit, inde abiturus, cum ad Mazuam
 applicuisset insulam, Lusitanæ classis fama excitus Barnagazius, & vna
 orator Asnafagatis Abassini Regis (quæ alio nomine Claudium appella-
 bant) cum ipsius Regis, & Elisabethæ matris litteris affuit. Fessis rebus
 auxilium contra communem aduersarium ex feedere postulabāt. Gradaa-
 metes Adelis ac Zeilæ tyrannus, Solimani Turcæ stipendiarius, infestissi-
 mus nominis Christiani hostis, in Abassiam dudum cum exercitu irrupe-
 rat:

A ramultisque eladibus Regem penitus in iuxta Aethiopia compulsum,
 magna parte finium exuerat; religiosissima templa cum sacris monacho-
 rum cœnobis euererat; prædæ pecorum hominumque identidem age-
 bat. Hæc Abassini, cum miserabiliter exposuissent; indigna, uti par erat, vi-
 sa Prætoris Lusitanæ res, confestim aduocato concilio, supplicæ Christia-
 nis contra Mahometanos communi consensu decreta. Reliqua erat con-
 sultatio, quem potissimum expeditioni præficerent, in magna competitio-
 rum turba, cum id pietatis & officij munus certatim sibi quisq; deposce-
 ret; Christophorus Gamma Prætoris frater, acri ac præferuado ingenio
 adolescens, ceteris antefertur. Huic, ex vniuersis copiis, Lusitani cum ar-
 mis duplicibus quadringenti, & magnus tormentorum numerus attribu-
 tus. Cum hac manu Gamma præfectus Iunio mense, anno seculi huius
 quadragesimo primo, ad puteos quosdam salos prima nocte confedit. In-
 de caloribus maximis per loca partim à feris infesta, partim etiam confra-
 gosa & arenia, summo labore fieri captum iter est pedibus, tormenta,
 B comœatumque, cameli ac mulæ vehebant, Barnagazij cura contractæ.
 vbi angustia occurrerant, qua transitus onusto iumento non esset; detra-
 cta bellis onera, Lusitani, atque ipse ante alios Gamma, subibant hume-
 ris, ita, septimis demum castris peruentum ad præalti montis iugū, ex quo
 in vberes & irriguos Abassie campos longe ac late prospectus est. Ab iu-
 go degressi, aliquot annibus facile superatis, tertio die Baroam procedūt.
 Vrbs est in ditione Barnagazij ampla, & exornata ædificiis; piscosus præ-
 terlabitur fluius, circa ripam vtramque frequens vicis pagisque; sed per
 id tempus Mahometanorum iniuria desertis. Appropinquanti Lusitano,
 sacerdotes & monachi obuiam prodierunt cum infulis, Dei primum, tum
 Gamma & commilitonum implorantes opem: quantum decimū annum
 premi sese dura atque intoleranda Zeilani tyrannide; oppida euerfa; incol-
 las miserimam in seruitutē abductos; antiquissimæ religionis ædes atque
 cœnobia nefarie spoliata ac diruta: iam sibi ne aras quidem quo suppli-
 candi aut sacrificandi causa confugiant, superesse. Pergerant porro alacres
 C ad salutem eius gentis è celo demissi, ac violatæ religionis, contemptique
 Christi Domini pœnas, ab impio & sacrilego tyranno repeterent. Hæc,
 monachi, & alia, quæ in tali re iustus piusque subiicit dolor, cū flebili vo-
 ciferatione conquesti, adeo confudere audientium animos; ut in tanta re-
 rum indignitate lacrymas nemo teneret. Gamma, seruis Dei bene sperare
 iussit, ad proximi templi parietinas adorandi causa concessit. nobiles erāt
 columnæ, & lapidis elaborati fragmenta: neque ausi Christiani ædificium
 instaurare, temporarium sacellum rei diuinæ faciendæ, vili desuper tegete
 paleisque operuerant. A precatōne, Gamma cum suis in statua extra vr-
 bem locata se contulit, ad noui auxilij famam, Abassini subinde aliquot in
 castra affuebant. Mox, duobus eorum præfectis & Barnagazio in consi-
 lium ab Gamma vocatis, de ratione gerendi belli deliberari captum. Vi-
 ctoriæ spem in eo verti censebant omnes, si cum reliquiis copiarum
 Abassini Regis mature sese coniungerent. Sed quod is bimestri ferme
 itinere ab eo loco distabat, nemini erat dubium, quin sapius interea
 LI 3

cum Zeilano certandum foret. in praesentia, cum ad Lusitanorum existimationem, tum ad comitatus facultatem & copiam expedire visum in primis, uti Elisabetham Regis matrem in castra perducerent. Eam si apud se haberent, & maiorem hominum concursum ad signa futurum, & audacius multo ac libentius alimenta ab agrestibus vnde quaque subiectum iri. Elisabetha non longe inde sese munitissimo tenebat loco, quo Regum filij natu minores, nequid eorum gratia seditionis existat, Sinarum more includuntur. excelsa & vndique abscissa est rupes, quae ab fati lato fundo paulatim fastigiatur ad summum. inde ad fungi maxime speciem, circumquaque prominet labrum, mille fere passuum ambitu, ex quo subiecta quaeque ita lustrantur oculis, ut nullus circa latebris insidiae sit locis. Intra eius protectura planitiem, regia tecta, cum capacissimis duabus cisternis, & ornatissimo templo cenobioque videntur: accedit agri, quod probe cultum, in annua quingentorum fere hominum alimenta sufficiat. Vno dumtaxat, eoque per angusto ac tortuoso anfractu ad certum usque spatium ascensus est. ab eo spatio ita arrecta sunt saxa, ut funibus corribusque extollantur demittanturque homines, quaeque alia vel importanda, vel euehenda sunt. ac demum ea natura est loci, uti prorsus neque vi, neque fame sit expugnabilis. Gamma laetus propinquitate Reginae, litteras primum ac nuntios ad eam officij causa, tum ad ipsam deducendam armatos praemisit centum. Elisabetha, ne publicae rei pro sua parte deesset, ex diuturno veluti carcere haud grate descendit, liberis & arce, parenti quae ibidem agebat exacta iam aetate, concreditis. Infratrum mulae (nam equis minime vtuntur Abassini) ad laxi radices, opera Barnagazij praesto erant. Regina, praeter Lusitanam centuriam famulis quinquaginta, ancillis non amplius triginta sequentibus, in viam se dedit hoc ferme ornatu. Vestes erant ex Indica tela niuea, tenuissimo textu haec bombycina penula contegebat cinerea, ramis floribusque subtiliter ex auto conspersa. Caput Hispanico more velatum, faciem etiam, nisi quae cereret, linteo obductam habebat, phalerata, & serico ad pedes usque vestita insidens mulae, quam Barnagazius ipse, obsequij causa, nudo exerto brachio, tygridis exuuiis humeros tectus, loro ducebat: cingebant latera linteati dynastae pedites duo. Pro umbella, pellucidum conopaeum ingens, ita omnia contegebat, ut nisi reducto linteo, nequaquam introspecti posset. Aduentem, Gamma festo vestitu, ac densis tormentorum bombis, quibusque aliis rebus laetitia significari solet, venerabundus accepit: idemque quod ante per litteras, coram per interpretem docuit; se à Stephano fratre Indiae Praetore, quod ita velle Ioannem Lusitaniae Regem intelligerent, cum ea manu missum ad ipsam filiumque adiuturum. proximo anno maiores, Deo volente, copias affuturas. interea paratum se caeterosque qui aderant, pro Christiani nominis dignitate, & Abassini regni salute mortem oppetere. Ad haec Regina paucis ita respondit; ut magnas Lusitano primum Regi, tum Gammae caeterisque gratias ageret. sperare se tam firmo praesidio collapsas Abassieres in pristinum statum breui esse redituras. Inde, transacta iam ad Ba-

roam

A roam hyeme castra mota, ceterisque & in castris & in agmine locus Reginae assignari captus, eidemque custodes corporis, Lusitani fistulatores centum attributi. Michael Castanoso praefecto, qui haec ipsa in commentarios retulit. Aduentu Reginae, vulgato, Abassini frequentiores adesse, & e sua inopia, quippe finibus ab hoste vastatis, certatim cibos in castra conuehere. Per hunc modum Gamma, dierum aliquot iam iter emensus, munita loco excelso castella duo, haud inuenito certamine cepit, complures populos, qui ad Zeilano metu defecerant, ad Abassini fidem imperiumque reuocauit. Maturanti dein cum Rege sese coniungere, a quo binas iam in itinere acceperat litteras, compendiis viarum antegressus Zeilanus occurrit, multitudine copiarum longe superior, caeterum armorum ac telorum genere minime par, ducentos non amplius ferreis instructos fistulis Turcas auxiliares habebat. caeteri, leui armatura, sagittis, hastisque, & gladijs utebantur. Vbi propius ventum est, neque iam vitari congressus poterat; in aciem dux uterque copias educit. ac primum Lusitanorum paucitas contemptui Mahometanis esse. dein, ubi tormentis geri capta res est; equi flamma & fragore consternati, domitis plerique frans, in fugam seque & sessores auertunt; tum sagittarum destinatis ictibus toto passim campo sternuntur. Denique Gradaameti in primis ordinibus restituenti pugnam, femur, vna cum equo plumbea pila transfigitur. inde super moribundum equum ad terram corruens, concursu suorum ex acie in tutum effertur. Ad casum tyranni, fuga Mahometanorum ex omni parte fieri capta. instant Lusitani, & quoad vires tulere, ferociter hostem insequuti, magna edita strage, non plus vix decem suorum amissis, victores in castra reuertuntur. Idem, iterati paulo post praelij euentus fuit: hoc etiam latior, quod nuda praesidio castra Mahometana direpta sunt. deleri eo die hostis potuit, si ad persequendum equi Lusitano fuissent. grauis adhuc ex vulnere Gradaa metes lectica in aciem exierat. non nisi transmissio vicino flumine, ab effusa constitit fuga. Lusitani, gemina intra paucos dies victoria gratulabundi, onusti manubiis, in statiuam rediere. ibi dum faucibus curandis operam dant; Barnagazius cum popularibus quingentis, & paucis insuper Lusitanis e maritima ora superuenit. Inde territus barbarus, magna suorum parte dilapsa, retro ad Mangadafum praecellsum montem, qui fauces in Arabicas imminet, hyeme iam aduentante concessit. nec Lusitani a vestigijs abstiterunt. cumque sese Gradaametes tum loci natura, tum anni tempore, tueretur: Gamma item vicinum montem, Ofalam nomine, ad hyemandum elegit. ibi dum Lusitani partim intercipiendis comitatibus; partim finitimis pagis vicisque in Abassini ditionem aut vi, aut voluntate redigendis insistent; Gradaametes interea, quam occultissime per legatos ac munera, trans fretum ab Zebitano praefecto aduersum Christianos opem implorat. Missi Turcae fistulatores admodum mille, quo maxime genere militum opus erat, cum tormentis curulibus decem: quos ille per auersam montis partem inscio Lusitano, vere iam appetente, laetus accepit. neque interposita

deinde

deinde mora, quo minus vitro vallum & castra Lusitanorum intraderet. D Sensit illico Gamma non mediocriter auctas hostium vires: ac primo distributis manipulis, in subita re stationes ad idonea loca disposuit: dein, vbi curules admouebantur ballistae, munimento diffusis, vti per vias in hostem erumperent suis edixit. dicitur obtemperatum: & in summa rerum omnium iniquitate Lusitani pugnam acriter initio sustinebant: dein perpetua ferri ac plumbi procella stratis plerisque; ceteri priusquam ab hoste circumuenirentur, fugam in saltus atros rupesque praecipunt. De Barnagazio nihil traditur. Elisabetha cum sauciis curandis aliquandiu piam, vti solebat, ac sedulam nauasset operam; perditis ad extremum rebus pauida per exiguo comitatu profugit. Castanosius praefectus, & estipatoribus tringinta sequenti. in Reginae tentorio vulnerati complures incerta spe vitae relictis. in eos parva victoria Mahometani cum foede sauiarent; quidam è Lusitanis, atrox ac triste facinus ab vltima desperatione commisit, accenso funiculo, tormentarij pulueris cadis (nam ibidem adseruabantur) sensim adrepens, applicuit ignem; flammisque momento E diffusis, seque & quotquot intra id tabernaculum agebant, eodem absumpsit incendio. Gamma, cum egregie aliquandiu dimicasset, ad extremum grauius saucius, hortatu suorum, intendentibus iam se tenebris, praeter ipsa castra cum paucis effugit. dumque egerenda è castris praeda hostes distinentur; tota nocte per summam vexationem itinere facto, orta demum luce, ne conspici posset, in proximam conuallem, & densas circa sylvas è via deflexit. ibi, dum ad abditum fontem è longa defatigatione colligit vires; ab equitibus insequutis, indicio verulæ cuiusdam oberrantis, inter curadum vulnus opprimitur. Ad tabernaculum dein regium cum ingenti plausu raptatus, congestis in eum ab Gradaamete propriis minisque, detracta primum veste, virgis acerrime caeditur: tum ad ludibrium & contumeliam totis castris per militem & calorum ora traducitur. postremo, cum omnes iniurias & cruciatus inuictis propter Deum animo pertulisset; ad se retrahi iussus, ab impotenti sauaque iracundia suismet ipse manibus tyrannus obruncat. Súr qui, ex ipso mortis & causæ genere, Gammam in caelestium numerum pro certo referendum existiment. Sane, Abassinus Rex in ea quam ad Indiae praetorem de his rebus misit epistola, Christi martyre non dubitanter appellat. Caput Gammae praecipuum, & cum eo primarij Lusitani duodecim ad Solimanum Ottomanum ab Turcis dono transmissi. Ea victoria intemperanter elatus Gradaametes, conuiujs ludisque, aliquot deinceps dies indulfit. Ceterum insolenti barbaro, lætitia primo in mœrorem, mox etiam in perniciem vertit. Dimissis cum congiario Zebitanis, quasi nil iam superesset periculi; cum vxore liberisque, & cætera multitudine, ad Nili fluentia, valetudinis & animi causa concesserat. Ibi, nihil tale metuentem Claudius cum Lusitanorum reliquijs è fuga collectis, & Abassinorum peditum octo millibus, & equitibus quingentis inuasit. Cōtracto certamine, Gradaametes, ab Lusitano, cuius nomen ignoratur, cum vnum tyrannum simul omnes impeterent, plumbea glante traiectus occubuit. Magna dein edita

A edita Mahometanorum fugientium strages: & castra cum tormētis & cætero belli apparatu direpta, & quod omne superauit gaudium, haud exigua Christianorum omnis ætatis & sexus vtriusque multitudo, è miserrima seruitute ac vinculis erepta. Gradaametes vxor, cum trecentis equitibus quos circa se praesidij causa habebat, & cum thesauris effugit. Certa dein pax Abassino Regi aliquandiu mansit, us qui per bellum ab eo descuerant, cum lacrymis & infima deprecatione ad fidem atque ad officium redeuntibus. Tam insigni parua victoria, Claudius, in iisdem locis, anni uersarias hebdomadæ sacrosanctæ ferias admirabili pietate celebravit. quandiu corpus Domini clausum in sepulchro adseruatum est, atratus & squalidus veteri gentis more, nihil omnino gustauit, nec pedem è templi finibus extulit. idem à Regina matre, & proceribus factum. Nec minore cæremonia studioque paschalia dein peracta mysteria. elutis per confessionem sordibus animorum, salutari caelestis agni cibo refecti, summi atque infimi, ad extremum agmine composito colludentibus vndique cæreis, cum solenni pompa supplicationem obiere. Neque ita multo post, Lusitanis qui in bello ceciderant, iusta funebria, & regalis apparatus exsequiæ, cum insigni erga pauperes benignitate, & piaculati- bus sacrificijs, & summa omnium ordinum frequentia persolutæ. Lusitani superstites, virtutis ergo donis ab Rege donati, & liberaliter habiti, quod reliquum erat vitæ, fere omnes in Æthiopia transegerunt.

Libri undecimi Finis.

M m

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DVODECIMVS.

PLVRA iam hinc, & vberiora, de progressu Evangelij, deque recte in Deum fidei propagatione dicetur. Quippe, ad hæc vsque tempora, constituendis emporiis, arcibus extruendis, tuendo mari, & propulsandis finitimorum armis distenti Lusitani duces ac proceres, in magna illustrandi nominis Christiani voluntate, humanæ tamé magis quam diuinæ rei operam dederant. Et è Franciscana familia fratres, cum domicilium in India pridem constitutum haberent, essentque amplificandæ religioni Christianæ percupidi, tamen quotidiana psalmodia, funeribusque, & cæteris diurnis pariter ac nocturnis cæremoniis impediti, satis otij nequaquã suppeditare poterat peregrinationi, catechismo, aliisque muneribus, quæ ad conuersionem gentium, & curatione, & cultu haud dubie requiruntur. De cæteris, neminem illorum temporum, ego quidem cum Antonio Galuano, vel prudentiæ laude, vel caritatis ardore contulerim. Proximi Galuano habebantur, Michael Vafæus, totius Indiæ pro Episcopo (Vicarium generalem appellabāt) & Iacobus, de quo supra dixi, Borbanus, Episcopi comes: itemque Cosmus Annus, regius scriba. ij, communi consensu, Stephano Gamma prætor, & Fernando Rhoterigio Quæstore approbantibus, cuiusmodi Ternate Galuanus, collegium seu Seminarium in vrbe Goa instituerant puerorum è variis nationibus, ad fidem Christianam (si fieri posset) vsquequaque disseminandam: atque ob id ipsum, ei collegio ab Sancta fide nomen indiderant. Sed mox, in stadio equestri (ita enim vocatur is vicus) attributa huic operi noua Diui Pauli conuersionis ædicula, priore appellatione antiquata, cognomen collegio fecit. eidemque alendo, prædia & redditus qui paulo ante in Ticuarino, Diuare, & Ciorano insulis, dæmonum cultui deservierant; fanis eorum ac delubris Vafæi cura disturbatis euersisque, ex Regis auctoritate assignati. Per eosdem fere dies, haud contemnendum etiam aliunde incrementum Christiana res ceperat. Parauæ sunt populi ad Comorin seu Cori promontorium, imbelles ac mites, piscatui margaritarum

Aritarum præcipue dediti. Inde Piscarium, quinquaginta ferme leucarum spatio, littus appellant. idque ab ipso promontorio initium ducens, meridiem spectat primo, tum in septentriones reflexum, ad vsque Remanacoris vada, & Manarem insulam, fronte in orientem solem obuersa protenditur, tanta in tam breui locorum intervallo cæli varietate, quemadmodum supra demonstratum est, vt iisdem anni mensibus, cis promontorium, æstas & calor; trans idem illud, hyems & frigora sæuiant. pagis vel oppidis quinque circiter, & viginti, ora ea tota censetur. ij ergo populi ab inquilinis Mahometanis adempto piscandi arbitrio, cum grauioribus in dies afficerentur iniuriis, coacto concilio, de re communi consultant. Forte in iis tum locis negotiabatur è Christianis Malabaribus quidam Ioannes Cruceius; qui nuper in Lusitania fuerat, eumque Ioannes Rex comiter acceptum, honoribus ac beneficiis auxerat. Hoc maxime auctore, Parauæ, in summa consilij inopia, rerumque difficultate, legatos opis petendæ Cocinum mittunt magistratus ac decuriones (Patangatini patrio sermone dicuntur) hisce imperatum, spondeant, si rebus afflictis auxilium latum sit, paratos Parauas omnes, publico gentis decreto, Lusitana sacra suscipere. Ei promisso quo maior esset fides, Cocinum delati Patangatini, mandatis suorum expositis, confestim salutaribus abluuntur aquis, & Christo dant nomina. Hoc veluti pignore ceterorum voluntatis accepto; nõ dubitauere Lusitani suppetias laboratibus ferre. Classis ab Cocino ad Piscarium littus missa, non modo Mahometanorum audaciã repressit, sed etiam Parauis erepta piscationis iura magno cum ipsorum emolumento restituit: & sacerdotes aliquot eadẽ classe delati, lustrandis baptismis Parauis æque summis atque infimis, nemine repugnante, insitire. Ac per huc modum paucis diebus, voluntaria conuersione, in Christi fidem gens pæne vniuersa concessit. Ad huiusmodi veluti subitarios fidelium greges; aliqua subinde mæcipia, vel socij & auxiliares Indi temere adiugebant sese (ceterorum hominum testatam & illustrem vocatione excipio) magis quo dominis aut Lusitano prætori gratificarentur, quã quod suis ponderibus religionum discrimen ac mometa perpenderent. Ergo, multo maxima neophytorum pars, præter intacti lymphæ corporis, & nominis immutati memoriã, Christianæ disciplinæ retinebant nihil. Id autem, partim socordia gentis fiebat; partim etiã cultorum inopia, quippe qui, propter paucitatem, nec probe subacti sererent solo; neque sata deinceps ab initio vsque ad extremum æquali cura prosequerentur. Ita, labores in semine destituti, optatam segete virtutis ac pietatis ferre non poterant. Inter hæc, è quotidiano commercio nationum quæ ignorant Deum, multa & graua in hominum nostratiu moris irrepsent vitia: propiusque aberat, vt Europæi aduenæ aliquid in singulos dies ex Asiatico traherent luxu, quam vt indigenis ipsi Christianæ sanctimonie & seueritatis quicquã impertirent. Ad hanc morum contagionem, accedebat ingenium soli cælique: mire factum ad corruppendam vel generosam indolẽ; quodque, ni summa cautio adhibita sit, quamlibet Martiu vigorem animorum, otij dulcedine & variis voluptatum delinimentis extinguat. Hæc, Ioannes Rex, cum & litteris matorum, &

sermone didicisset;angebatur intus sensibus, quippe qui salus hominū, D
 ac precipue popularium suorum, carissima semper fuisset, preterea, stimu-
 labat animum illa quoque religio, quod ex decretis Pontificiis, & iure
 cōmuni, non nisi tuendi augendi que diuini cultus, & promulgandi Euan-
 gelij nomine, si promulgationem eam impedirent, bellum ignotis in forte
 gentibus, & Indiarum singulis opumque decimas, & vectigalia capere sibi
 liceret. In tanto autem reliquarum artium studio, tantisque diuinis, & co-
 pia rerum, languere Christianam industriam, & adeo paucos existere, qui
 mortalibus inani spe, & parua cupiditate, deceptis, uictum uiuendi mon-
 strarent, iter, haud inueniret inefas, aubirebantur. Ac prorsus, quo pacto
 hisce occurreret malis, dies noctes que agitabat animo. Sed in summa rei
 expedienda uoluntate, nihilominus habebant consilia Regis: quippe, ad
 tantam hominum vim in arctam, & angustam ab lata, & spatiosa uia tra-
 ducendam, tot peragrandas, terra marique regiones, tractanda tam varia-
 rum nationum ingenia, multorum inimicitias atque odia subeunda, resolu-
 enda iam inueterata, & penitus infixa captis errore mentibus, Brachma-
 nica uanitatē aliorumque mendacia, & numero magistrorum, & specta-
 ta innocentia uitae morumque, & egregia corporis animique firmitate, &
 sana multiplicique doctrina, & super hac, non vulgari prudentia, magno-
 que rerum usu opus esse, non ignorabat. Huius autem generis magna per
 id tempus erat in Lusitania regnō penuria. Saqui concionatores c finiti-
 mis regionibus accersiebantur. Liberalium artium studiosi, Complutum
 ferme aut Salmanticam adibant, nonnulli etiam, Regis impensa Parisiis
 aiebantur. Vnicum erat regni totius Olisipone gymnasium infrequens,
 ab Dionysio Rege inchoatum, ibi, pars iuuentutis auri maxime ciuili ope-
 ram dabat. atque id sane gymnasium, nuper ipse Ioannes, in posterum
 longe prospiciens, ex Olisiponensi tumultu Conimbrigam transfulerat,
 in urbem antiquam, & Musarum otis iam ante dicatam, ac tum quidem,
 castigato præterlabentis Mondæ fluminis alueo, salubris pariter & amæ-
 ni secessus. Eo clarissimos dicendi magistros, ac mathematicæ rei ac me-
 dicæ profectores, & humani diuinique iuris, & sacrarum litterarum inter-
 pretes, non ex Hispania tantum, sed etiam ex Gallia, Germania, Italia,
 magnis præmiis euocabat: scholisque ex Parisiensi formula & disciplina
 institutis, aliquot insuper adolescentiū collegia in eadem urbe fundau-
 rat. Sed necdum ad maturitatem ea peruenerat soboles; & Indicæ neces-
 sitates præsentem efflagitabant opem; & domesticis hisce præsidis, ad
 excolendam Lusitaniam ipsam, & supplendos magistratus, & sacerdo-
 tia tuenda, egebat Rex. Neque porro, verum erat, quo remotæ fouerentur
 partes, intestina ac vitalia membra destitui. Hisce anxio curis, atque
 ad Indicam subleuandam rem, externa circumspicanti auxilia; tale re-
 medium haud obscura Dei prouidentia oblatum est. Ignatius Loiola
 Cantaber agebat Romæ, qui paulo ante, cum eximiis aliquot eiusdem
 propositi uiris, afflatu diuino sese ad uincæ Christi culturam, atque ad
 Euangelij prædicationem, sine vlla prorsus aut temporum aut locorum
 exceptione deuouerat. Ea societas I. E. S. V. ab ipso Pontifice Maximo,
 qui

A qui tum erat Paulus hoc nomine Tertius, postmodum appellata. Iamque
 variis Europæ locis haud obscurum egregie cuiusdam pietatis ac doctri-
 ne specimen dederant, hanc uero regionem, ubi cognouit Petro
 Mascarenia, suo apud Pontificem oratori, mādāt, etiam atque etiam agat
 cum Ignatio, vii alumpnes disciplinae sue minimum sex mittat ad se, quan-
 do generis humani salutem, & Christi Domini gloria uique adeo stiant;
 non defuturas in Asia atque Africa scaturigines, quibus eā aliqua saltem
 ex parte releuent situm, preterea, nulla in ea terras nauigandi moram fo-
 re, simul atque comoda tempestas, affuerit; quæque ad nauigationem ne-
 cessaria sint, ea ab suis procuratoribus large & copiose prebitum iri. Hoc
 accepto mandato Mascarenias Ignatium appellat, Ignatius ex auctoritate
 summi Pontificis, quod aliis quoque regionibus pro sua parte consultum
 uellet, expetiti sex oratori duos tantum assignat, Simonem Rhoterigium
 Lusitanum (quem Ioannes ipse Lutetia in studio litterarum aluerat) &
 Franciscum Alpilcoram Nauarum claro inter suos genere natū, cogno-
 B mēto Xauerium. Ac Simon quidem, mature præmonitus, quod quarta-
 na tum laborabat febris, in Lusitaniam nauim transmisit comite Paulo Ca-
 merete, egregia probitate fideque viro, qui se se cum aliis ad Ignatiū per eos
 dies adiunxerat, Xauerio autem, quo maiorem uidelicet in re subita ferret
 obsequij laudem, non nisi pridie quam illi cum Mascarenia itinere terre-
 stri abeundum fuit, denuntiata res est. Ac, tamen, confirmata nondum
 societate, nihil in cæteros iuris, erat Ignatio, Xauerius tamen ad imperiū
 usque adeo durum, ac repentinum, non modo tergiuersatus vlla ex parte
 est, sed etiam incessit omnibus lætitiis: acceptoque spatio vix quod salu-
 tandis amicis, & refarcienda arripita ac lacera tunica satis foret, poste-
 ra luce cum oratore discessit. Huius mihi profectioem uiri (nam Rhoter-
 rigius, Regis ac procerum deinde rogatu in Lusitania substituit) paulo fu-
 sius persequi est animus, ut promulgandi Euangelij studiosis hominibus,
 recens propositum sit Apostolica peregrinationis exemplar. Quamquā
 huiusmodi narrationem exsequenti mihi, subit illa suspicio, fore ut quæ
 C de piorum hominū in ægros, ac pauperes, & infimam plebem officiis,
 vel prodita sunt, vel in posterum prodētur a nobis, aut friuola, aut etiam
 fordida videantur, quorum uidelicet aures, magnificis de republica, de
 moribus, de natura disputationibus, vel sumptuos bellorum appari-
 tibus, terrestribusque ac naualibus præliis, & in clitarū urbium expugna-
 tionibus adluere. Sed habet hoc utique philosophia Christi, nihil pri-
 mo aspectu contemptis, nihil in recessu diuinius, quippe, animos, non
 ad situm carnis ac sanguinis, vel ad inanis gloriæ cupiditatem, sed ad hu-
 manitatem ac mansuetudinem, atque ad amorem solidæ ac ueræ uirtutis
 inflammat: quæque ab aliis de officio, vel ostentationis vel etiam animi
 sepe causa queruntur, ea rebus ipsis ac uita quam uerbis multo libentius
 explicat. Ergo Christianæ documenta uirtutis, tanto & ad bene uiuendū
 aptiora, & ad narrandum grauiora censenda sunt, quanto facta dictis, &
 pacis munera bellicis artibus antecellunt. Xauerius igitur, ubi profectio-
 nis affuit dies (annus tū agebatur huius seculi quadragesimus) ita ex urbe
 M m 3

decessit, nihil ut secum præter simplicem corpori tegendo vestitum, & in quotidianas preces Romanum breuiarium extulerit. Ut fieri captum est iter, illud ante officina mordericus tenuit, ut intimam sui custodiam, & certa precandi commentandaque spatia non omitteret. inde vegetior in dies atque robustior, ad opem aliis ferendam semet acriter incitabat. Hi quo libentius curationem ubi opus esset acciperent, cunctis interim officiose demerendis, atque omni ratione sibi conciliandis insistere: deposita seueriore persona, comiter alioqui singulos: hilari ac sereno respondere vultu: faciles ad se cuiuslibet præbere accessus, contemnere omnino neminem: gloriam æque fugere atque alij captant: nihil in victu cultuque sibi præcipuum suinere, minimis viliissimisque contentus esse: uti quisque pessime se acceptum a prodrōmo quæretetur, ita huic libentissime suo lectulo lectoque cedere: ubi quis per inuosa, ac lutulenta, & prærupta itinera laberetur, ad eum subleuandum raptim, ad pedes vel eum periculo desilisse: alio quouis casu periclitantibus, ubi non posset manu, precæ votisque succurrere. Inter cæteros, primarius quidam, cõtra omnium sententiã ausus timenti furtiuo ad transitum sese committere, cum aquarum impetu vorticibusque ad exitum raperetur, pia (vt affirmant) Xauerij supplicatione seruatus est. ad hæc, lafos & imbecilles omni obsequio ac sedulitate refouere: postremus cubitum ire, primus exsurgere, denique, famulidum quiescunt, ipsis operam dare iumentis. Hac ille summissione, officio, suauitate, clementia, cæterisque artibus, quas ei spiritus cœlestis haud dubie suggererat, breui omnium animos ita sibi deuinxit, uti deinde nihil ad cuiusquam reprehensionem ab eo profectum; aut acerbum vlli videtur, aut iniuriam. Neque ipsos duntaxat qui in comitatu erant legati, meliores quotidie reddere conabatur, sed etiam in carponis ad diuersis, cum se occasio daret, promiscue cunctos docendo, monendo, iuuando, excellentis cuiusdam virtutis & caritatis relinquebat impressa vestigia. Per hunc modum superatis iam Alpibus & Pyrenæo saltu, in Pompeionis veniunt fines: cunctique inde Xauerius ad suos facillimo negotio posset excurrere, nunquam adduci se est passus, ut quicquam omnino f carni aut sanguini daret; atque ad patriam saltem incunabula reuifenda, quamuis modico diuerticulo de via deflecteret. Inter hæc, sagaci viro Mascarenæ, cognoscendi noui comitis, atque introspectendi penitus eius animi sensus, maxima dabatur facultas: nihil enim vitia virtutesque hominum ita explorare consuevit, ut bene longi itineris diurna pariter, & nocturna consuetudo; quippe quæ simulationem quamlibet callidam & artificiosam, diu sustineri non patitur. eo liquidius Mascarenæ de Xauerio ferre sententiam licuit: cumque in dies notitia pariter & admiratio cresceret viri; præmissis ex itinere tabellario, de ipsius laudibus ad Ioannem ita multa perferipit, ut Rex miram in eius videndi ornandique cupiditatem incumberet. Ollisponem denique tertio mense peruentum, ibidem agebat Simon: huius quartana vetus, cuius accessum eo ipso die expectabat, Xauerij demum læto ac salutari amplexu discussa. Post triduum Xauerius euocatur in regiam, accedenti, sese Rex perhonorificum præbuit.

A præbuit, ac verbis amplissimis, quid de illius meritis ac sanctitate, sentiret, in amicorum ac procerum corona testatus est. At ille, peracto salutationis officio, cum ei laura ad diuersandum hospitia non deessent; ab regia protinus ad publicum valerudinarium, quod Misericordiæ sodales procurant, vna cum Simone, & Paulo. Camerte se confert, ibi, dum naues ad cursum parantur, de more tempus ita distribuunt partes, uti nocturnas horas; breui duntaxat excepto somno, sacris carminibus, & rerum diuinarum contemplationi: diurnas, ægris omni ope refocillandis, confessionibus quamplurimorum excipiendis, & quotquot ad se venirent, aut consilio, aut re iuuandis insumerent. Hæc ferme, occupationibus, quod reliquum erat hyemis, summa populi Ollisponensis approbatione transactum. Iamque Indicæ navigationis appetebat tempus, cum regij ceconomus, & Castanerianus in primis dynasta, iussu Regis instare Xauerio, uti, consultis hominibus peritis, indicem ederet eorum, quæ vel ad iter tam longum, vel ad prouinciã adeo remotam necessaria duceret, ita sibi etiam atque etiam ab Rege mandatum, uti prorsus nihil, ipsi vel sociis; neque ad valerudinem, neque ad commodum cultumve deesse pateretur. scorsum dein illi Ioannes totam Indicam rem accurate commendat: conuertendis ad Christum ethnicis, neophytis in fide firmandis insistat; Lusitanæ ditionis arces atque præsidia lustret; deprauatos corrigat mores; deque omnibus rebus quam diligentissime ad se perscribat. Postremo, quo sibi aptiorem & expeditiorem fore prouinciã intelligat; transmissum ad se ex vrbe Roma diploma litteralque Xauerio reddit; quibus eum Summus Pontifex Nuntium Apostolicum in regionibus Indicis ampla potestate creauerat. Et Xauerius Regi quidem paucis ita respondit, ut cum eximia illius benignitati gratias ageret immortales; tum vero, quod ad procurationem Indicæ rei pertineret, sese, quantum liceret, ac posset; serui fidelis officio, functurum esse reciperet. Regiis vero curatoribus, & Castaneriano præsertim, complura in usum navigationis identidem offerenti; aliquandiu obfirmato restitit animo; dein, ne per contumaciam superbiamque cuncta respuere videretur, percelli se tandem est passus, ut sibi comitibusque duobus (nam ad Paulum Italum, paucis illis diebus, studio pietatis incensus accesserat Franciscus Mansilia Lusitanus) singulas crassiore textu lacernas ad arcenda circa Bonæ Spei promontorium Antarcticæ plagæ frigora, itemque sacros aliquot libros, cuius generis inopia laborare India dicebatur, in nauim imponi permitteret. reliqui vero commeatus atque viatici genus omne reiecit, cum ita diceret: suscepto paupertatis voto, & vnus Dei causam agenti sibi nequaquam esse de crastino laborandum. Hortante dein dynasta, uti puerum saltem vnum adsumeret, victus quotidiani administrum: Mihi vero, inquit Xauerius, dum pedibus manibusque uti licet meis, opus ministro non est. Cum ille nihilominus urgeret ac premeret; indignum ea fore persona quam gerebat, affirmans, si in tanta vectorum ac nautarum turba palam conspiceretur, aut vestem ad nauis marginẽ ablucens, aut cum cæteris ollam foco in quotidianos cibos imponens;

imponens; At qui clarissime vir, Xauerius inquit, dignitatis tenenda, artes D
 ista & praecepta quae narras, quo vidēs loci Christianā rempublicam ad-
 duxerunt, itaque mihi, & ollas, ubi res postulauerit, inspectante populo,
 non arrectare solum, sed etiam tergere, & lauare pannos, & infima quae
 que, modo peccatum abest, obire ministeria certum est. Cuius veritate
 responsi, & in praesentia de conōno vocem inclussit; & magnam apud eum
 de se in perpetuum praeclara cuiusdam ac diuinae sapientiae opinionem
 reliquit: quam Castanerianus postea predicatē libenter solebat, illudque
 crebris vlturpare sermonibus; in classis discessu, non minus cum Xauerio
 sibi certaminis fuisse, vt plus acciperet; quam cum aliis hominibus, vt ne
 plus exigerent. Ab eo colloquio, & Simonis deinde amicorumque con-
 plexu, Praetoriam nauim Xauerius Regis iussu conscendit. ibi vero, quam
 in omnes partes fructuosa eius caritas & industria fuerit, quo facilius pos-
 sit existimari; pauca de vniuerso genere classium Indicarū hoc loco pre-
 fari est necesse. Praeter nauigia per multa, quae variis anni temporibus ex Oli-
 siponensi portu ad alia atque alia commeat noui orbis emporia; quatuor E
 ferme vel quinque in Indiam onerariae destinantur, magnitudinis adeo
 vastae, vt cum inflatis aura secunda feruntur velis; oppidi propemodum
 instar obtineant. Harum singulis, praeter commutatus, instrumenta, mer-
 cesque, complures hominum ordines vectari mos est. Primus ordo, nau-
 ticā multitudinis. ij certis inter se legibus ac disciplina constricti, cursum
 ex arte moderantur. Secundus est praefectorum ac magistratuum, qui vel
 ad obtinendas arcēs ac maria; vel ad ius dicendum, & curāda publica ne-
 gotia, in orientem ab Rege mittuntur. Tertius militum, quique ad naues
 tuendas, quique ad Indica praesidia supplēda conscripti sunt. Quartus est
 mercatorum, qui cum vxoribus interdum ac liberis, in colonias Indicas
 migrant. Accedit famulorum ac mancipiorum ingens numerus. Nec de-
 sunt medici seu quos vulgo physicos, seu quos chirurgos appellant. Po-
 pulus vnius onerariae, in vniuersam capitibus modo sexcentis, modo
 octingentis, interdum etiam plus mille censetur: & obuersante plurima
 leti specie; cūleum ē sparro, & linteū quisque secum in nauim infert, qui-
 bus insutus, si diem obire contigerit, deiciatur in mare. Porro, cuncto-
 rum expiandis animis & rei diuinā procurāda; mercenarius plerumque pra-
 est: qui morientium vbi confessiones audierit; & mittendos in pelagus,
 lustralibus aquis & piaculari precatione fuerit profecutus; nimirum suo
 muneris, sat legi factum existimat. Ab Olisipone Goam; inde Cocinū,
 coemendi maxime piperis causa, nauarchi petunt, is cursus, vt nullus gra-
 uior interueniat casus, quinto haud citius mense conficitur. interea, pro
 locorum ac temporum varietate, modo cadentibus ventis, malacia len-
 tissima tædia; modo saeuientibus procellis, iactatio vehemens, saepe sine
 exitu nausea, fastidium cibi, terror assiduus, diuturna insomnia toleranda.
 adde maligne diuisa, & saepenumero vitata cibaria; vicissitudines immo-
 derati caloris & frigoris; grauitatem cœli sub æquinoctiali maxime pla-
 ga, quae superando Bonae spei promontorio, semel iterumque traicitur.
 Ad hæc, non leue incommodum in ipsa quoque habitatione consistit. ab
 ima cari

A
 ima carina ad summam nauis oram, contignationes quatuor vel quinque
 attolluntur. in infima, nautici faburrā ad æquilibriū sternūt. in cæteris,
 tormenta constituunt, vasa disponunt, mercimonia capsasque constipant.
 vectoribus, admodum exigua sub iis tectis agendi spatia relinquuntur. à
 prora puppique gemina in pugnam surgunt castella. in horum utroque,
 & simul ad gubernaculum, ligneas casulas ac tuguriola fabri cocinnant.
 hæc, qui sunt pecuniosi, magno in breue tempus conducunt pretio. cæ-
 rera turba, ni sauiant venti, prout cuique datur, sub dio in angustiis cur-
 bant. sin atrocior tempestas discursum natarum ad repentina imperia
 postulet; prauidi confertique sub tabulata coguntur. ibi, concluso halitu
 æstuque, terretimus odor sentinæ, pædorque, & illuies afficit corpora.
 Inde cum graues alij morbi, tum vero lethargi, apostemata, febres varia,
 fœda oris vlcera; & purulenti gingiuarum tumores existūt; & ipsos etiam
 haud raro sacerdotes, medicosque corripiunt. Iam, in tanta plebis collu-
 uione, militumque licentia, quot quātæque sint labe animorum ac vitia;
 B
 enumerare superuacaneum est. tacitus ea sibi quisque subiicit. Omnem
 hanc benemerendi sylvam, & sempiternæ gloriæ segetem, in sua nauiga-
 tione Xauerius habuit. Martinus Alphonſus Sosa cum summo imperio
 præerat classi, Praetor Indiæ designatus: qui in eius maris praefectura pau-
 lo ante praeclaras gesserat res. Huic primū, Xauerius, & aliculis eius appar-
 ritoribusque, ad iustitiam colendam ac fidem, plena prudentia, plena sa-
 lutiis monita per occasionē dabat: tum ad aliorum animos pariter sanan-
 dos & corpora, omnes conferebat vires, excitare afflictos, consolari mœ-
 rentes, ad sidere ægrorantibus, interdum etiam iisdem sua manu condire
 & coquere cibos, præbere sorbitiuculas, atque vitalem instillare succum,
 sternere lectos, ac sordes euerrere, quibus esset spes vitæ, hisce, auertendi
 cælestes iras, & mores in posterum corrigendi praecepta inculcare. quo-
 rum deplorata esset in terris salus, iis æternæ vitæ facere spem, & simul
 ad supremam pugnam arma contra daemonum incurfus ac petitiones in-
 duere. valentes, ad officia pietatis & humanitatis hortari, detrahentes de
 C
 aliorum fama, serentes iurgia discordiasque, vel impia in superos verba
 iactantes, vel rem alē dissipantes, leni simul & graui oratione compesce-
 re; plurimam diuinā tum iustitiæ, tum clementia mentionem & recor-
 dationem inferre; controuersias rixasque dirimere; lenire odia religionis
 ignaros ac rudes, Christiana doctrina instituere; omnibus omni ratione
 prodesse. inter hæc, se ipse inuidtum ab omni perturbatione, praestare,
 cibo potuque vti parcissimo; nec dies modo totos exerceri, sed etiam no-
 ctes: & fatigatos vigilia cadentesque oculos, tandiu in opere continere,
 quoad somno & lassitudine oppressus, vbi fors ferret, tandem aliquando
 succumberet. Atque ex hoc tam abiecto, tam in speciem seruili genere vi-
 tæ, tantum abest vt quicquam vel de auctoritate, vel de existimatione de-
 perderet; vt eum, summi infimique, tanquam salutis omnium praesidem;
 & è supernis demissum sedibus, intuerentur. Inde primum & patris, &
 sancti cognomentum inuenit: sic enim in oriente postea semper, & vocitatus,
 & habitus est. Cæterum in hoc itinere, Xauerij virtus, eo maiorem
 N n

habuit campium; quo tardius illo quidem anno ab Lusitanis nauigatum est. non nisi Augusto mense exeunte ad Mosambicum deuenere: ibi ad Aprilem vsque hyemare coacti sunt. & ægtis, qui permulti erant, in regium nosocomium è classe deportatis; in eorum famulatu pater tanta denuo cum assiduitate vigiliisque versatus est, vt præ sui corporis negligetia grauem & periculosum in morbum incidere; in eo morbo cum maxime arderet febris, teneri non poterat, quin, vacillante corpufculo, periclitantibus tamen ac moribundis adesset. ipse iis, nauticum infamæ fortis adolescentem; cui exitialem exitum haud sine causa metuebat; è faucibus tartari, si qua posset, eripere statuit. iacebat iniser humi, destitutus ab omnibus; eique per extremam phrenesim (quod erat in primis dolendum) ad derestada & confitèda crimina tali tēpore neque mens, neque sermo constabat. Hunc tolli à valentioribus iussim; in suomet cubili Xauerius collocat. ad eum contactum (iuxta dicta res) confestim ad se iuuenis rediit, & peccata Xauerio rite confessus, magna cum salutis æternæ spe sub vesperam excessit è vita. Inter hosce labores exhausta iam hyemæ; Prætor Sofa, quod certis de causis præuenire cuperet; quæ prima facultas nauigandi fuit; rostrata maiore celeriter antecessit, neque Xauerium, viribus vtrunque receptis ab se diuelli permisit. Paulus & Mansilia, in nosocomij procuratione, quoad classis abiret; iussi persistere. Xauerius interim, de instituta vitæ consuetudine remisit nihil. certam ei nauis particulam ibi quoque Sofa in hospitium assignauerat: hanc item pater aliis egentibus vltro concessit. ipsi pro culcitra funis anchorarius in spiram conuolutus, pro cervicali fuit ipsamet anchora. Ex itinere primum ad Melindem, tum ad Socotoram nauis appulsa. vtrouique, in erudiendis ac subleuandis hominibus, pro temporis breuitate, Xauerij nauitas ac diligentia constitit. Goam denique anno seculi huius quadragesimo secundo peruentum est, pridie nonas Maias, quo die Romæ quondam sanctus Ioannes Apostolus ex olei feruentis dolio illæsus emerfit. Descensione facta, pater ad Regis valetudinariū, vti solebat, extemplo se confert. Eodem paulo post cum classariis ægtotis Paulus & Mansilia comites magna omnium gratulatione succedunt. Goanæ tum Ecclesiæ præerat Ioannes Albuquerque (de quo supra commemoratum est) præstanti sapientia Pontifex. Ad hunc, Xauerius, antequam vllam reipublicæ attingeret partem, adiit honoris & obsequij causa: eique sine ambagibus id quod erat exposuit: se Pauli Pont. & Ioannis Regis Lusitanæ missu, ad impertendum ethnicis euāgelium, stabiliendos in fide neophytos, Christianos aduenas & inquilinos pro viribus adiutandos, in ea loca venisse, attamen, ita sibi certum esse fixumque: communis rei nihil omnino, nisi ex ipsius Episcopi auctoritate ac sententia gerere. Simul, Pontificias litteras, quibus Nuntius Apostolicus fuerat declaratus, eidem offert venerabundus: ac profitetur, sese iure illo ac potestate nequaquam vsurum, nisi quatenus episcopus ipse permiserit. Hac seu altitudine animi, seu modestia captus Albuquerque, illico ruit in amplexus viri: perfectum probatūque diploma restituit: postremo, etiam atque etiā Dei seruū adhortatur, vti animo soluto ac libero Christianam

rem è

A rem è præscripto summi Pontificis administret; valde confidere sese, illius aduentum, ad Indica ecclesiæ vel tutelam, vel amplificationem magnopere profuturum. neque in præsentia modo Xauerium comiter ac libenter accepit; sed etiam in posterum præcipuo semper tum in honore, tum in amore cunctis approbantibus habuit. Ab ea salutatione regressus in domicilium hospitale Xauerius, consueta & pietatis & caritatis munia cum suis obire perrexit. Præter hæc, salutarem publici catechismi ritum, in regionibus iis vtique primus instituit. Quotidie ferme prodibat ipse cum tintinnabulo, & ingentem promiscua turbæ numerum in templa cogebat. ibi rectæ fidei capita, & Christianæ vitæ præcepta, vulgi sermone breuiter ac dilucide comprehensa (quæ ipsemet postea certioribus ad modulandum astrinxit numeris) decantabatur hoc fere pacto. Verba præibat pater, inflexis ad aures populi demulcendas leniter vocibus. easdem voces reliqui extemplo reddebant. id cum pro populi captu bis terve ac sæpius fieret, sequebatur, vt sonus ille, ad aures blande ac suauiter accidens, integra paulatim sensa, rotasque periochas penitus in pectora demitteret vulgi. Ad extremum, vt silentio indicto symphonia conqueuerat; certos ex eadem institutione locos, Dei famulus fusc ac populariter explicabat. Ita, pueruli, sceminaeque, ac tarda plerunque mancipia, paucis horis ac pene ludibundi, multo plura percipiebant de rebus altissimis atque diuinis, quam illa noua ac vetus Academia, lycaumque illud inclutum, & omnes antiquæ philosophorum scholæ, tot sæculis, tanta contentione, tantis lucubrationibus extundere valuerunt. Hæc tum in vrbe Goa per hyemem à Xauerio gesta: & simul, optimatum rogatu, Paulus Camers, Diui Pauli seminario collegione, quod iam puerorum numero haud paruo constabat, administrando regendoque præpositus. At Xauerius, quod per eos dies de recenti Parauarum & Piscariæ gentis conuersione cognorat; Mansilia comite ad eos edocendos & confirmandos vere ineunte profectus est. ij populi, vt supra docuimus, magna Michaelis Vasæi & sociorum alacritate, salutaribus illi quidem abluti fuerant aquis; cæterum eius mysterij vim, & reliqua ecclesiæ sacramenta, itemque precandi formulas, & Christianæ fidei articulos, & legis diuinæ præcepta penitus ignorabāt. Neque sacerdotibus Europæis quive Goæ, quive Cocini degerent, vlla ostendebatur facultas barbaricæ illius erudiendæ: quippe in magna distantiâ locorum, & nullo propemodum linguæ commercio. ex quo nimirum facile conici potest, dum peregrinus homo Xauerius ignotum sermonem addiscit, cæcamque ignorantia noctem ex iis mentibus conatur expellere; quam graues illi miseriæ, quantus molestiarum cumulus fuerit perferendus. Cum Brachmanis præcipue magna seruo Dei fuere certamina. Abduci à se populum, fraudesque suas ac mendacia detegi, mortis instar ducebant. cumque à vi cædibusque eos turbatum absterret metus, frustra Euangelici præconis linguam donis ac mercede alligare sæpe conati sunt. Interea, vicino quodam in oppido, quod tyranni metu in patria superstitione perstabat, sceminae quartum iam diem ex partus difficultate grauissime laboranti, agentique animam.

N n 2

Xauerius accitus interuenit. fidei summam exponit: certum ad salutem D iter ostendit. assensa est mulier: baptismitum expetit: illico peperit. ea re adducti propinqui, dein populares vniuersi, tyranno mitigato, repudiatis idolis, Euangelio credere: quos omnes probe institutos pater sacro item baptisinate proliuit. Hæc & alia plurima Xauerium mire districtum habebant atque ubi quod in præsentia satis esset, eodem substituerat loco; delectos ex omni Christianorum numero hypodidascalos (ij patrio sermone canacapoli vocantur) & probitatis, & ingenij laude præstantes, in ea locabat specula, qui cæteros in officio conuincerent, sacras tuerentur aedes, baptisinate fungerentur, & si quid accidisset gratius aut difficilius, consignatum interea litteris memoriæ causa, postmodum ad se referrent. Hisce vicariis commendato grege, ad aliud ipse aliudque deinceps oppidum aut pagum, pedes, & quidem sine sacculo semper ac pera, tranlibat. Vbi oram omnem iis quæ dixi caritatis officiis, & prædicatione Euangelij peragrauerat; ortus iterum à capite eandem pari diligentia prouinciam obibat; pensum cum à cæteris Christianis, tum vero à canacapolis exigens. Atque huic hominum ordini, quos commodius tam pie ac necessariæ functioni vacarent; certum auri pondus impetrauit quotannis in Lusitanæ Regina focculos ab Indis conferri solitum; cum quidem ad Catharinam scribens, Ioannis uxorem, insigni virtute ac pudicitia feminam, hæud inepte lusisset, nullis eam foccis æque facile in caelum, ac precibus neophytorum, in quos Christi causa id opis ac beneficentiæ contulisset. Amplius annum Dei famulus in Paraua regione traduxit; eumque Domini agrum adeo reliquit probe cultum & cõsitum, vt hodie in primis totius Indiæ felix ac fertilis habeatur. Harum rerum fama commoti Macorë finitimi populi è Trauancoris regno ad Comorini latus occiduum, Parauis multitudine ferre parës, Xauerium ad se baptisimi causa per supplices nuntios ac litteras euocant. ille profectus, eodem & institutionis, & peregrinationis ordine, plus decem hominum millia vertente mense ad Christum adiunxit. noui dein ad eum concursus quotidie fieri, atque ubi patrio sermone proposita principia Christianæ doctrinæ didicerant; cum alia suspicere, & laudibus in caelum ferre; tum vero ipsa præcipue decem diuinæ legis præcepta. mirari quam illa æquitatis plena essent, quam vera, quam rectæ rationi consentanea. oblatam sibi è cælo hæud dubie lucem gratulari inter se; deplorare suam, & maiorum suorum amentiam, qui ad eam diem in tam densis errorum, tenebris, ac tanta vitiorum sceditate iacuisent. inde se mutuo ad Christianam religionem adhortari: mox cateruatim ad fontem æternæ salutis accurrere. Hisce abluendis cum maxime instaret Xauerius; noui à Manare legati superueniunt, id ipsum orantes: hoc nomine insula est, extremæ Ceilano ad septentriones apposita. eam quoque gentem, ne ipse ab inchoato opere abduceretur, missis interea pro se idoneis utcumque viris, inquit. Is vero ager, non fidelium modo, sed etiam martyrum vberem segetem paucis diebus effudit. Si quidem Iafanapatani Ceilaniæ terræ tyrannus, cuius in ditioe erant Manarenses, idolis ad insaniam deditus, audita re, insitam

A insitam ingenio feritatem. nouellos in Christianos exercuit. immissoque fatellite, partim eorum occidit, partim variis suppliciis per summam indignitatem affecit. pauci ex insula in continetem elapsi (in iis regius quidam adolescens) terrestri leucarum amplius ducentarum itinere Goam vsque se contulere. ibi rite instituti omnes, & mystico partu renati sunt. Neque hac tantum regione sese tenebat animorū ardor. Macazares quoque, leucas in ortum quingentes ab Cocino disuncti, Christianos doctores maiorem in modum expetebant. ij legatos primum ea de re ad Antonium Galuanum (vti supra commemoratum est) miserant. Galuani iussu cum ad eos tenderet Franciscus Castrius, aduersa tempestate prohibitus, Ternatem redierat infecta re. Felicitus deinde nauigauit, cum Sosa Indiam regeret, Antonius Paita, coemendi scandali causa missus in eandem insulas ab Rhoterico Vasa Pereria, Malacæ Præfecto. iam ante, in illis emporiis negotia gesserat Paita, ac proinde multos ibi notos habebat; neque erat Macazarici sermonis ignarus. Vt in Supanos deuenit (hoc nomine gens B est) Rex ipse, iam septuagenarius, in primis totius Macazaris potens & bellicosus, vltro (quæ facilitas Regum illorū est) ad inuisendum aduenam accessit. Filium ducebat secum, annos quindecim natum; itemque adolescentulas, aureis armillis ornatas, triginta. Eo comitatu cum ad portum venisset; accepta salutatione redditaque, variis de rebus, vt fit, cum peregrino mercatore sermonem instituit. inter cætera quæsiuit ex eo, quid ita, Lusitani Mauris (sic vulgo Mahometanos appellant) infensi infestique potissimum essent. Ea occasione arrepta, Lusitanus, in hæresis Mahometanæ vitia, & ipsius auctoris ambitionem, fraudes, avaritiamque pro ea quam habebat fandi copia inuectus; iis dein vitis fraudibusque veritatem, ius, fasque Christianæ religionis opposuit: deque ipso Christo Dei filio, generis humani liberatore, nonnulla subiunxit. Inde affirmavit, nomini Christiano cum sceleratissima & corruptrice animorum secta, proprium ac perpetuum bellum esse susceptum. Omnia Regi probabilia admodum visa: &, quod iam aduesperasceret, domum regressus, Paitæ C xenia misit ad nauem. Postero die, ac sæpe deinceps, multa ex eodem sciscitari petrexit, in iis, illud etiam; quisnam esset Iacobus quidam, quem in præliis inuocari ab Lusitanis, ad se Mauri detulissent. Ad hæc, Paita, de Christi discipulis ad Euangelium prædicandum à magistro dimissis, pauca perstrinxit. in iis, præcipua sanctitate meritisque fuisse Iacobum, qui primus latissimum Hispaniæ, patefacti hominibus cæli, nuntium attulisset: atque idcirco in eius præcipue Apostoli tutela ac patrocinio Hispanos latere vniuersos, ac proinde, inter dimicationem ab iis inuocatum contra Christianæ fidei hostes, adesse fulgentibus armis horrificum, igneo equo insidentem. eius rei, vel Mauros optimos esse testes, qui conferta cum Lusitanis pugna, plures ipsi ac paratiores, tali viso non semel cæcam in formidinem, fugamque præcipitem acti sint. Sub hæc Paita è Christianis institutis, de inuocatione præsidioque ecclestium pauca disseruit. Cum hæc & alia id genus complura, mira quadam approbatione per eos dies audisset Rex, neque tamen de capellenda

peregrina religione statueret quicquam; Paiua, quod in eo emporio tempus ultra negotiandi non esset; ad Siani regnum leucas inde quinquaginta processit. Cum Siano Rege familiaritas intercedebat Paiuæ; quippe apud quem ægrotus olim in hospitio fuerat, multaque cum eo de Christianis initiis egerat. Hunc ubi adesse cognouit Rex, confestim ad eum, iactis procul à portu anchoris in salo stantem, prior visendi gratia transmisit: & mirifica quadam ex eius adpectu voluptate perfusus, post mutuam salutationem; Auguror, inquit, faustum ac felicem mihi meisque tuum esse aduentum, ô Paiua: quandoquidem, ex quo te aspicio, tanta ac tam noua me gaudia pertentant. multo dein ac suauis cum peregrinis habito sermone, digreditur. Insequenti luce, cum ad eum salutandum honoris causâ vicissim in urbem Sianum Lusitani venissent; conuersus ad Paiuam Rex, Caue, inquit, putes excidisse mihi, quæ, hic apud nos cum esses, de vestra nationis in vnum Deum fide ac pietate narraisti. hærent ea mihi penitus infixæ; neque vnquam ex eo tempore voluntas mihi eiusdem amplectendæ ac profitendæ fidei defuit. Sed hætenus me, popularium metus; si ab auitis institutis abscederem, necnon existimationis ratio, si, grandi iam natu, repente immutatus viderer; ab hoc tam honesto consilio retardarunt. easdem ob causas adhuc animi pendeo: teque pro amicitia consulo, quid mihi faciendum putes. ac simul quæso vti coram hisce proceribus (adstabant autem plures) aliqua de fidei vestrae mysteriis, deque hominis Christiani officio differas. Tum Paiua, se indotum præfatus, ac minime dignum qui tam sublimia tamque diuina tractaret, ac nihilominus incenso pij Regis studio pro sua parte non defuturum; orsus à primo decalogi præcepto, cætera singillatim deinceps quam planissime potuit explicauit: eaque cuncta summatim ad illa duo capita redigi ostendit: amoris erga Deum, & proximum. Magno assensu, Regis præsertim, ea oratio audita. sic ille abiit dies. Postero, eadem scholæ pari auiditate repetuntur. Paiua, ad ea quæ tradiderat, sermonem adiunxit de officiis operibusve misericordiæ, quæque ad corporis, quæque ad animi auxilium pertinent; iisque operibus præcipuas Christiani muneri partes docuit contineri. Ab ea peroratione dimissus Paiua, proximo die reuocatur in regiam. ille, Deum enixe precatus, vti mortalibus cæcis lumen aliquod æternæ veritatis offerret, ad urbem properauit, in rerum diuinarum cogitatione ita defixus, vt viæ laborem, ac tempus omnino sefellerit. Vbi ad Regem peruenit, adstante nobilium corona, rursus de Christianis præceptionibus verba fecit. exinde quæsiuit ab eo Rex, num quid de mundi creatione cognosset: ille, totam eius creationis seriem, à sanctis hominibus & prophetis conscriptam esse respondit. Cum, Sanctus quid nam sibi vellet, rursus interrogasset Rex (id enim verbum Paiua reddere Macazarice nequierat, propterea quod ij populi, vt sanctitatis ipsa res; sic etiam vocabulo carent) sanctos esse, inquit, eos, qui proposita nuper ab se præcepta seruarent; ac se quam maxime à corporis contagione seiungerent. huiusmodi fuisse rectæ religionis interpretes. Dei plenos; ac proinde nullum in eorum scriptis inesse mendacium.

A cium. Tum Rex; quid est, ait, mendacium? Atqui, vt ad hoc respondeam (inquit Paiua) liberali venia est mihi abs te opus, ô Rex: quod si nihilominus acerba & aspera mea tibi visa erit oratio; peto quæsoque, vti omnem in me vnum iram exerceas: Lusitanos meos cum suis rebus incolumes abire permittas. Cum ille continuo quidlibet expromendi potestatem fecisset, Scire aues, inquit, mendacium quid significet. Ego vero, nulla comparatione huiusce tibi vocabuli vim facilius aut clarius demonstrauerim; quam ista ipsa quam vos agitis vita. Cum enim IESVM Christum, Dei filium, totius veritatis auctorem, penitus ignoretis; sic fit, vt erroribus infinitis impliciti, à veritate semoti, in ipso mendacio volutemini. Cum hæc & eiusmodi maxime dicerentur, subito coactæ nubes, magno cum cœli fragore, tonitribusque, & procellis, ingentem vim imbrium effudere. quæ res eo & mirabilior visa est, & gratior accidit, quo maiore cum detrimento frugum, diuturna siccitate laboratum in iis regionibus fuerat. Cum dein Regem vrgeret Paiua, vt in Christi verba sine dubitatione iuraret; ille nouem insuper dies ad deliberandum sumpsit. Obstabant egregiæ ipsius voluntati, maxime sacrificuli, quos vocant Becos, teterrimum genus. ij, quemadmodum Satanæ ministros decet, ipso amictu ornatuque corporis, muliebrem sexum certatim ementiri non dubitant, expilant faciem, crines alunt, comuntque: dentes artificio quodam inaurant: denique fractis motibus gestibusque, luxum atque molitiam produnt. iisdem foeminam attigisse capitale est: ardenti viuis crematur pice qui tale quippiam admiserit. at vero ipsi (quod vix auditu fas sit) certis inter se legibus nubunt: & praua insuper vulgo serentes dogmata, miseram gætem nefariæ turpitudinis ac superstitionibus implent. igitur hi præcipue, ab noua religione absterrebant Regem; quippe qui omnibus aduerfi flagitiis, Christianæ seueritatis & castimonie nomen horerent. Accedebant ad labefactandum, si qua possent, Regis propositum Mahometani quoque complures, qui mercaturæ causa in eius regnum ex Vgentana, Pane, Patane cõuenerant. Horum sceleri & conatibus dum C obtuiam itur. Supanus interim Rex, bene comitatus, ornatissima classe, nec opinato superuenit. ac primum omnium interrogat Lusitanos, num Sianus Christo se addixerit. Cum ab iis responsum esset, Sianum cunctari deliberandum adhuc; Supanus, in re adeo salutari, tam longa deliberatione quid opus est? inquit. ego quidem, nulla interposita mora, Christianum me volo fieri. Tum Paiua, quod sacerdotibus careret, ipse per se perque suos raptim ara excitata, quam maxime festo apparatu, Regem sacro baptismo rite lustrandum curauit à quodam è comitibus, cum cætero corporis habitu, tum ipsa canicie venerando. post Regem, alij quoque complures amici & propinqui eodem sacramento expiati. Regi, Ludouici nomen impositum. cætera cohors, alij aliter appellati. Summa dein cum lætitia, & gratulatione bombardæ perstrepuerit; reique gestæ fama longe ac late manauit. eo exemplo incitatus, tandem aliquando Sianus omni contempto periculo rupit moras. à Paiua ipso cum primoribus aliquot baptizatus, Ioannem appellari se voluit. Bonorum ingenti

ingenti gaudio celebratis hic item dies : & Reges ambo præter veterem amicitiam ac vicinitatem, nouo insuper sacre necessitudinis ac societatis vinculo magis magisque constricti. Abeunte dein Pajua cum suis, veriti, ne duce, ac magistro destituta gens, breui pristinos in errores ingeniumque recideret ; oratores ad Malacæ præfectum implorandi tam necessarij subsidij causa miserè. Hic admodum Euangelij cursus (quod quidem exstet) gerente Præturam Sosa, per triennium fuit. Interea Prætor ipse, tuendæ atque administrandæ prouinciæ diligenter operam dederat. Is, vt primum Goam est delatus, inuito magistratu, hyemem totam ferme iure dicundo consumpsit. atque illud ab eo in primis laudabiliter institutum, vt sexta quaque feria valetudinarium publicum ad consolandos ægrotos inuiseret; ibidemque rei diuinæ palam interesset. custodias præterea singulis hebdomadis adibat : victorum cognoscebat causas, curabatque vt salua æquitate ac fide, quam plurimi soluerentur. idque toto præturæ tempore solenne seruauit. Exacta hyeme, præfecturas de more distribuit. ipse ad Baticalæ Reginæ ferociam edomandam arma conuertit. Hæc mulier, stipendiaria Lusitani Regis, non modo vectigal dudum abnucebat pendere; sed etiam piratis & hostibus nominis Christiani tutum in suos portus dabat receptum. Sosa, quadraginta nauibus, in quibus præter auxilia Lusitani erant mille quingenti; ad Baticalam profectus, in ipso portus aditu consistit. inde missi ad Reginam, qui debitas pensiones, & præterea piraticos parones ad vnum exigeret. illa, metu repentino icta, quatuor in præsentia mittit parones. inde cū varias ad frustrandum exultationes afferret; descensione facta Prætor instruit aciem. Mahometani, primo è palmetis in hostem intrepide subeuntem, varij generis tela coniciunt. dein, vbi ea sperni sensere, ad urbem citato recedunt gradu. ibi rursus conglobati in conspectu liberorum, & coniugum (nam Regina tum aberat) prælium instaurant. anceps aliquandiu dimicatio fuit, sed inferente se acrius Lusitano, fusi per agros, fugatique omnes: oppidum nullo defensore captum & incensum est: è Lusitanis desiderati duodecim, vulnerati cōplures. è barbaris maior multo numerus cecidit. Cæterum in ea pugna insignæ traditur facinus Francisci Almeida Scalabitanis. is, conspicatus cōmilitonem in extremo discrimine, hostiles manipulos impetu capto perterritus: circumuentum Lusitanum egregie protegit: & in eodem hærens vestigio, intentos in se mucrones ac tela tandiu sustinuit; quoad suis ad opem vtrique ferendam spatium datum est. ita, coronam is quoque ciuicam; populari seruato: præcipuam victoriæ laudem, absterrito Mahometato promeruit. exinde Prætor, succedentibus in orbem centuriis, Baticalanos fines, non intermissa dierum aliquot clade vastauit. ac, metu malisque demum, Reginam & consiliarios, ad piraticas tradendas naues, pernumeranda stipendia, & pacem renouandam adigit. postremo victor incolumi classe Cocinum petiit: ab Cocino dimissis varia in loca nauibus, in vrbe Malaca primus portorium & scripturæ magistratos instituit: ex quo, ad regia vectigalia non mediocris accessio facta est. Inde Goam in hyberna reuectum, cupido incessit Tremelani delubri

A delubri exspoliandi, credo, quod eo cultu ac donariis indignum idolum duceret. in Coromandelio tractu delubrum id est; cum cætera superstitione, tum auro ac dinitiis inclutum in eam rem. Sosa, permultis iisque aptis remigio nauibus quo facilius esset ad terram appulsus, & tribus ferme armatorum millibus, ineunte vere cum ab Goa soluisset, vix dum in altum euectam classem atrox tempestas oborta pæne demersit maximo in periculo prætor ipsa triremis fuit. dispersæ cæteræ, Cocinum denique tenere. Inde ad insulam processere, quam à vaccis appellat. ibi ab exploratoribus cognitum, Coromandelium littus omne, contra quam Prætor ab aliis audierat, asperum & importuosum esse: nullam ibi tutam stationem fore. Hoc nuntio reuocatus; ne nihil omnino tali apparatu egisse videretur, ad Colanum repente flexit: ibi arcem, vti docuimus, Lusitani habebant. Rex erat socius: ac tum ab vrbe cum exercitu aberat, bellis finitimis occupatus. ab arce leucas circiter quatuor, à mari non plus vna, distabat sanum, in quo magnam item pecuniæ vim asseruari ferebat fama.

B Prætor in terram egressus, per speciem amicitia paulatim ad locum progredi, populus mirari quid in pacata regione sibi vellent armatæ Lusitanorum cohortes. vbi templum intrantem videt Sosa; tum demum sensere quid peteret. ex templo reliquias militum ex agris euocant: atque ad naues redeuntem Lusitanum angusta ac depressa via (quod ad Calecutum olim Albuquerque euenerat) è superiore loco, syluisque ac sepibus, Naires minus centum adorti; sagittis ac fistulis magno detrimento affecere. Sosa, cum agmen clauderet, ex equo degressus quo minus ad ictus pateret; ferme triginta suorum amissis, vulneratis compluribus, ægre ad mare peruenit. haud quaquam satis magno operæ pretio: siquidè effossis templi penetralibus, auream ollam extraxerat numulis argenteis plenâ quos Indi fanones vocant, neque sestertium plus vnum continent singuli. Eam ollam Ioanni Regi dono missam; consulti Pōtifces reddendam Colanio censuerunt. reuecta quamprimum in Indiam, & eodem loco Regis iussu reposita est. Per idem tempus, crescedi ex aliorum malis, præclara se Lusitanis dedit occasio. Inter Azedecanem & Idalcanem (vti sunt eæ gentes ad omnem flatum spei vel timoris mobiles & infide) noua odia & similitates extiterant. Idalcæ Azedecanem, beneficiarium & vectigalem suum, in regiam pro potestate euocabat. ille capiti metuens, pariterque thesauris quos diuturna parcimonia rapinisque congererat; palâ imperium detrectabat. Inde mutuo sibi struere insidias, mox etiam bellū aperte moliri: ac demum in eius belli societatem pro se vterque muneribus ac promissis Lusitanos allicere. Inter cætera, Azedecan, exturbandi è male parto imperio Idalcanis, consilium cepit eiusmodi. E stirpe Decanij Regis, quem à satrapis ducibusque circumuentum & captum fuisse memorauimus, Meales erat quidam. is, ad otium magis quam ad arma natus, & fæuitiam Idalcanis haud sine causa pertimescens; veniam ab eodem impetrauerat, religionis ergo secedendi Mecam. ibi cum vxore liberisque aliquandiu commoratum; Solimanus archipirata, de quo supra diximus, Indiam petiturus, auexerat, iniecta quidem spe auiti regni recuperandi:

sed, quod multo similius veri est, quo per eū si, res ita ferret, seditiones ac D
 turbas in iis regionibus excitaret. Hisce ergo promissis inflatus Meales,
 & comiter in classem acceptus; in Cambaia: deuenerat fines. Cæterum à
 Lusitanis paulo post victo & fugato Solimano, haud quaquam suis viri-
 bus fidens, ibidem in exilio sponte substiterat. ea re cognita Azedecan,
 ex vrbe Bilgano leucis ab Goa quatuordecim, per occultos intérpretes
 ac litteras instare Garzia: Castrio Goæ præfecto (nam. Sofa tum aberat)
 vti Mealem è Cambaia quamprimum accersat. is vbi Lusitano præsidio
 septus in terra Decania pedem posuerit, concursum ex agris vicisque,
 ab importuni tyranni odio, ad iustum ac legitimum Regem extemplo
 futurum. se quoque in id ipsum paratas habiturum copias: & Lusitanos,
 Meali tum inopi egentique quibus velint impositis legibus, si eum in
 patria locauerint sede; pro infidioso & rapaci accola, vicinum Regem ad
 omnia fidum atque opportunum habituros. Hisce atque aliis rationibus
 facile persuasum præfecto, vti magnis pollicitationibus Mealem cum
 vxore liberisque Goam euocaret. Eo vbi peruenit; confestim admonitus E
 Prætor, qui tum erat Cocini, Goam repetit. ibi in concilio dies aliquot
 anceps deliberatio tenuit. nam & pacem cum Idalcane facta, repete vio-
 lare, nefas, & Mealem vltro accersitum repente deserere, turpe non sine
 causa videbatur. Variantibus inde sententiis, cum aliquandiu hæsisset
 Prætor; tandem è dignitate fideque nominis Lusitani statuit esse, Mealis
 afflictas fortunas omni ope excitare; & cum Azedecane, iamdiu id exo-
 pante, vires atque arma coniungere. Habito delectu, clam dies ad redu-
 cendum Mealem præfectis edicitur. iam ad primos Decanij regni fines
 præsto erat popularium manus, Meali excipiendo submissa. Vbi dies affuit,
 Prætor ipse cum armatorum copiis Mealem sine fine gratias agentem ad
 littus honoris causa deducebat. vix ad arcem Benefarini peruenierat, vn-
 de in continentem ex insula traiectus est; cum seuocatum Prætorem Pe-
 trus Faria Lusitanus vir bello egregius, & magno rerum Indicarum vsu
 monere etiam atque etiã institit, integris rebus videret quid ageret; per-
 fida barbarorum ingenia inconstantiam rerum humanarum apud se re-
 putaret: neu florètes tum Lusitanas opes cum perditis misceret exsulum
 rebus; neu Idalcane tanta potentia Regem, amicum ac sociũ, sine causa
 lacefferet. mittendi Mealis, quando cunque sit opus, arbitriũ penes Præto-
 rem fore: sedandi belli, si temere moueatur, nõ quoties libeat, facultatem
 fore. Hac oratione, & simul auctoritate viri permotus Prætor, qui adhuc
 fluctuaret animo, repente, quasi noua res aliqua maioris incidisset mo-
 menti; redire vna cum Meale cunctos in urbem iubet. id cum initio ser-
 monem atque ciuibus atque aduenis præbuisset, sapienter dein factum
 apparuit. siquidem quinto decimo ferme post die, nuntius venit, ab Idal-
 cane debellatum esse. Profectus magno cum exercitu ab Vrbe Visapo-
 re (ea distat ab Goa leucas circiter sexaginta) Bilganum acri obsidione
 cinxerat. Azedecan inclusus, urgente animi aegritudine senioque, extre-
 mum obierat diem. eo demortuo, Idalcane urbem facili negotio captã di-
 riguerat. magnas ibi opes, ingentem rei bellicæ apparatus inuentum
 aiebant.

A aiebant. Hæc vbi Goam allata sunt, Prætor necessitatem in consilium ver-
 tit: celato quid nuper egisset; legatum victoriæ gratulandæ ad Idalcane
 mittit. Mire opportuna ea fuit legatio. Idalcane, inter ipsam rei tantæ lati-
 tudinem, vel Prætoris officio, vel ipsius legati dexteritate captus; Bardeios
 & Salsitanos vicos agroque; & extra suam ditionem quicquid Azedeca-
 nis fuisset; Lusitanis attribuit; cum eo tamen, vti Mealem cum coniuge
 & filiis Malacam amandarent, ibique custodiendum curarent, ne ad no-
 uos tumultus ciendos redire posset in patriam. Prætor, ea donatione
 gaudens, misit extemplo qui possessionem locorum adirent, & vectiga-
 lia nomine Lusitani Regis, vt olim, exigent. De Meale incertis impli-
 cans responsis, callide rem extraxit, neque ab Goa dimisit hospitem; ver-
 bo, vti in oculis populi Goani tutius adseruaretur: re vera, vt in tanta lo-
 corum vicinitate, hoc metu Idalcane in officio contineret. ex eo tem-
 pore Meales nequicquam è proximo auita intuens regna, & Lusitani præ-
 fecti fidem implorans, Goæ in libera custodia dissimulanter est habitus.
 B Hæc ferme ab Sofa Prætoris gesta; quem deinde virum, in Lusitaniam se-
 cundo cursu reuectum, & auctoritate florentem & opibus, præcipuo in-
 honore semper habuit Rex. Cæterum eius præturam vna res maxime fe-
 cit insignem; aperta per id tempus, & primum cognita nostris homini-
 bus terra Iaponia. cuius de terræ & cultorum ingeniis ritibusque, ta-
 met si non pauca dudum à nobis alibi tradita sunt; tamen hic etiam ex-
 poni quædam aut ex eo tempore allata, aut etiam liquidius comperta,
 locus haud dubie postulat. Quem igitur vulgo Iaponem vocant, eæ præ-
 cipuæ tres insulæ sunt, circumfusis aliis minoribus interfluo euripo dis-
 iunctæ. Prima & maxima, in satrapias aut regna tria & quinquaginta
 diuiditur: eius caput est vrbs Meacum; inde insula tota denominatur.
 alteram Ximum appellant. hæc satrapiis regniue censetur nouem. nobi-
 lissimas habet vrbes, Vosuquim & Funaium regni Bungenfis. Tertia di-
 citur Xicocum: satrapias aut regna continet non plus quatuor; insignis
 maxime Tosa vrbe regni cognominis. ita Iaponis vel regna, vel satrapiæ
 C (sunt enim complures in quas vocabulum regni minime cõuenit) in vni-
 uersum numerantur sexaginta sex. Totius terræ longitudo ferme in du-
 centas, vti ferunt, leucas excurrit. huic nequaquam respondet latitudo:
 decem tantum alicubi patet; summum triginta non amplius. de ambitu
 nildum certi proditum est. Iacet ab Æquatore in Arctum à trigesimo gra-
 du ad trigesimum fere octauum. Ab oriente obuersa est noua Hispania,
 centum & quinquaginta leucarum interuallo. A Septentrione, Scythas
 vel Tartaros, & alios ignotæ feritatis populos. Ab Occidente, adspicit
 Sinas, varia pro litorum flexu excursuue distantia: siquidem ab vrbe Li-
 ampo, qui Sinarum regnis in ortum est limes; ad Iaponis insulam Go-
 tum, quæ prima inde nauigantibus occurrit, leucas numerant sexaginta:
 ab Amacano autem, occiduo Sinarum emporio, vbi Lusitani ferme ne-
 gotiantur, ad eandem Gotum, leucarum ducentarum nonaginta septem
 traiectus est. A meridie, vasto mari interfuso, inexploratas habet ter-
 ras, è quibus casu nautas olim quosdam in Iaponem delatos fama est,

neque inde soluisse. Tellus, maxima ex parte, niualis ac frigida, neque admodum ferax. Septembri mense oryzam (is, cibus est communis omnium) quibusdam etiam locis Maio triticum metunt: neque ex eo panes more nostro, sed genus quoddam offæ, seu polentæ conficiunt. Salubris cœli temperies: aquæ bonæ: calidas etiam alicubi, medicos in vsu emicare cognitum est. Editi præruptique montes cum alijs passim, tum duo præcipua nobilitate visuntur, quorum alter, incertæ appellationis, assidue flammæ euomit, inque eius cacumine, certis hominibus, postquam voti causa diu se macerauerint, splendida circumfusis nube sese cacodæmon ostendit; alter Figenoïama nomine, Leucarum aliquot ascensu trans nubes attollitur. E terræ visceribus incolæ varia effodiunt metalla: & longinquas nationes ea merce pelliciunt. Arbores vel ad amœnitatem, vel ad fructum ferunt haud absimiles nostris. vnius tamen, quæ palmam imitatur, ignoto nomine, admirabile prorsus ingenium. siquidem (vti perhibent) humorem quemlibet reformidat: si forte maduerit, contrahit illico sese, ac veluti pestifero contactu marcescit. remedio est, auulsam radicitus, in sole siccare; & in vacuum scrobem scoriam ferri contusam, vel sitientem arenam infundere: ibi, postquam aruerit, rursus depacta, reuirescit, ac pristinum nitorem decoremque recipit. rami quoque decidui seu defracti, si clauo ad truncum affigantur, velut insiti coalescunt. Plurima vero variis locis exurgit cedrus, tantæ proceritatis, & crassitudinis, vt inde, fabri, basilicarum columnas, & cuiuslibet quamuis capacis onerariæ malos efficiat. Ex animantium genere, oues, porcum, gallinam, anserem, fædasque alias domi haud quaquam alunt Iaponij: si caro gustanda sit, ferina vescuntur. Campos, bouum & equorum militarium armenta: saltus atque dumeta, lupi, cuniculi, apri, cerui peterrant. è volatilibus, phasiani, anates amnicæ, palumbes, turtures, coturnices, ac syluestres gallinæ cernuntur. Pisce cum alio abundant incolæ, tum vero fluuiali trutta, seu filare, & marina tamquam alosa; huic honos plurimus. Butyrum nesciunt: oliuo carent: factitio vtuntur, è cetis ad littus eiectis: pineas tædas ac faces, alicubi etiam paleas ad lumen adhibet vulgus. Procera statura, si cui contigerit, & decoro corporum habitu gloriantur. lenta plerisque viuacitas; firmæ vires: in sexagesimum vsque annum militaris ætas extenditur. Barbam alunt modicam: in capillo varius est mos: vofella depilant, pueri sinciput: plebeij ac rustici dimidium caput, viri nobiles totum ferme, paucis ad occipitium relictis capillis, quos attigisse quempiam, contumeliæ loco vel maximæ ducitur. Mortalitaris incommoda, famem, sitim, æstum, algorem, vigilias, laboreque admirabili patientia tolerant. in lucem editi, vel hyeme summa, protinus lauandi ad flumina deferuntur. ab vbere auulsi, venatu exercentur, & procul à matre ac nutrice locis habentur asperis, quod ita sentiant, nulla re magis infringi animos, quam molli ac blanda educatione. scoris, culcitæ in modum tumentibus, nitidisque, pauimenta consterunt. in iis & sumnum, subiecto ceruicibus lapide vel tigillo, & cibum capiunt genibus nixi, curibus insidentes. Munditiarum apud eos haud minor quam apud Sinas cura. paxillulis item ipsi duobus inter edendum ita

A ita scienter vtuntur, vti neque excidat quicquam, nec digitorum tersu opus sit. cœnationem intrant excalceati, ne catastromata calcando coinquent. tenuiores, ad mare præsertim, victitant herbis, oryza, pisce: diuites, ad consuetudinem Sinarum, ornant splendide atque apparate conuiuium. in singula fercula, sine linteis aut mappis mutatur sua cuique conuiuiæ mensa è cedro pinuve, palmi fere altitudine, binum dodrantium quadro, nitidissima, lectissimisque distincta coloribus. cibi confecti, in pyramidem exstruuntur, auro conspersi, cupressinis ramulis ad gratiam prominentibus. nonnunquam etiam, rostro pedibusque inauratis aues integræ nobilibus patinis inferuntur. Hospitem & conuiuiam hilare ac libenter accipiunt. conuiuandi ac propinandi multas habent leges cum ritibus exquisitis: hæc cuncti diligenter obseruant. Vsum vitis ignorant, oryza exprimūt vinum: sed ipsi quoque ante omnia delectatur haustibus aquæ pæne feruentis, insperso quem supradiximus puluere Chia: circa eam potionem diligentissimi sunt; ac principes interdum viri suis ipsi manibus eidem temperandæ, ac miscendæ, amicorum honoris causa dant operam: certasque habent ædium partes, huic ministerio dicatas: in iis focus assidue stat, cortina è ferro liquato superimposita inde, venientibus & abeuntibus amicis pocula porrigunt: hospitibus vero, in digressu, contemplandam etiam offerunt gazam quæ apud eos maximi fit. ea ferme sunt illius quam dixi potionis instrumenta, focus & olla cum tripode, infundibulum, siglini calices, cochlearia, & vascula tum herbæ ipsi, tum pulueri qui ex ea conficitur, adseruando. Hæc, vtique certi generis, quod non nisi peritus eiusmodi rerum inspector intelligat, haud inferiore apud Iaponios habentur loco (quandoquidem hæc opinione gentium constant) quam apud Europæos anuli gemmati, & baccata monilia. Mira etiam dignitas, omni ornata remoto, nudis gladiatorum laminis certorum opificum prorsus, vti nonnullæ aureorum quinque circiter millibus estimentur. Magnus insuper honos papyri plagulis quibusdam læuoris eximij, in quibus, atro monochrome singulæ tantum aues, arbore sue, nobilium artificum penicillo pictæ retinēt oculos. Hæc igitur, vt dixi, Iaponij, dynastæ præsertim, & auide sibi comparant, & aliis ambitiose proponunt. Ligneis plerique ob crebros terræ motus, quidam tamen ab imo lapideis vtuntur ædibus, elegantia atque arte visendis. magna item exstruunt templa, & sacerdotum vtriusque sexus ampla & sumptuosa cœnobia: quamquam ingentē eorum numerum, hæc scribentibus nobis, præpollens tyrannus Nubunanga, non tam Christianæ rei studio, quam execrabili quodam omnium religionum ac superstitionum odio, nuper euertisse nuntiabat. Sermo Iaponiorum vnus & communis est omnium, sed ita varius idem & multiplex, vti plures haud immerito videantur esse. quippe vniuscuiusque notionis ac rei, multa vocabula sunt, quorum alia contemptus, alia honoris causa; alia apud principes, alia apud plebem; alia denique viri, alia fœminæ vsurpant. ad hæc, aliter loquuntur ac scribunt; & in ipsa scriptione, aliter epistolas, aliter volumina librosque conficiunt: habent autem plurimos, tum soluta oratione; tum

gantissimo versu conscriptos. porro notis vtuntur eiusmodi; quarum D
singulæ, singulas, vel etiam plures dictiones, Ægyptio ac Sinenfi more,
contineant. ad summam, à nostris haud imperitis rerum æstimatoribus,
Iaponica lingua, Latinæ, vel genere ipso, vel vbertate præfertur. Itaque
ad perdiscendum, & magni laboris, & longi temporis indiget. Armis ve-
ro apprime dedita gens est. ea sunt, præter ferream fistulam, arcumque &
sagittas, gladius incuruus, & pugio (queis ab duodecimo ætatis anno se-
se præcingunt) tam egregia chalybis temperatura, vti ferrum nostrum
acie propemodum illæsa diffindat. accedit pilam auro argenteue bra-
cteatum, falce præfixum: nanguinatam appellant. hæstis item egregie
vtuntur, quæ nostras & leuitate, & longitudine superant. Amictus ab
infantia ad iuuentutem sumunt varios, idque cum caremoniis, &
solemni apparatu. Cæterum, qui adulti iam sunt, talarem gestant versico-
lorem tunicam, hanc domi demittunt; prodituri autem, in caligas infun-
dunt, ad imum æqualiter laxas; easque circa renes leui subligant nodo.
Tunicæ amiculum superinduunt breuiorem (quimonem vocant) mani- E
cis non vltra cubitos eminentibus. hæc vestes, per æstatem gerunt sim-
plices, ac subtilissimo textu: per hyemem scilicet, densiores ac duplices,
inserto item serico tomento; easque, ne incommode tumeant, perquam
artificiose perpungunt. Calceis crepidisue sine obstragulo, sandaliorum
instar, vtuntur, corneo ad extremum extatè hemicyclo, quem, firmitatis
causa, primum inter & secundum inferunt digitos. Flabella gerunt, tum
ad velandam faciem, tum ad auram colligendam, auro sericoque inter-
texta, sub umbella ferme proceres, alioquin aperto capite, in sole pariter
ac pluuia vterque sexus incedit. è coloribus festum habent nigrum atque
puniceum: albus in luctu est. Ac plurimis quoque aliis, in rebus, credi vix
potest, quantopere à nostro, victus eorum & cultus abhorreat. In olfactu,
suffitus nostros minime ferunt; alia ipsi quædam odoramenta suc-
cendunt. In gustu, nostras illi epulas, nos vicissim illorum condimenta
aspernamur. Aquam nos gelidam, illi calefactam æstate pariter & hyeme
potant. In auditu, symphoniam eorum, nostræ aures omnino refugiunt. F
Nobis, dentium, in candore; illis, quod mirere, in ipsa nigritie decor est.
itaque atro quodam eos pigmento identidem inficiunt. fœminas in pu-
blico viri & cognati præcedunt, famuli subsequuntur. equum nos ab læ-
ua, illi ab dextra conscendunt. Inter salutandum, nos caput; illi, per leui
crepidarum vel sandaliorum excussu, pedes aperiunt. aduenienti amico
nos ad surgimus, illi subsidunt. nobis gemmæ, illis ferrea vel fictilia vasa
in honore sunt. Iam, in curationibus, nos dulcia & bene cocta, illi salsa,
& acria, & cruda ægrotis apponunt: nos, pullos & altilia; illi pisces atque
conchylia. pharmacis nos ferme olidis & amaris: illi perquam suauibus
& odoratis vtuntur. nos crebro sanguinem, illi nunquam eliciunt. At-
que aliis item in generibus ita multa obseruant eiusmodi; vt si minus
plantis (neque enim id probedum exploratum est) moribus certe orbi
nostro plane oppositi videantur esse. Neque vero, cur ita faciant, proba-
bilem plerunque rationem afferre non possunt. vt illa, sidere qam attol-
li, ma-

Alii, maioris venerationis indicium: cuiuslibet vsus vasa, quam nullius
commodi lapillos, quantavis mercede, sapientius emi: frigida comprimi
fibras, irritari tussim, & pectoris vitia, restingui natuos ignes: feruida
foueri calorem insutum; laxari meatus, quoque facilius leuari sitim; ægro,
quas appetat natura potiones, non quas horreat; propinari: sanguini,
quippe vehiculo vitæ, parci oportere defendunt: & alioqui, non minus
illis Europæi, quam Europæis illi ridiculi sunt: ac, si quando per mundi-
tiarum aut elegantia contentionem, vt fit, cauillis agatur; par pari nobis
egregie referunt. Sed cum in eiusmodi rebus tam vehementer à nostra
consuetudine discrepent; iidem tamen in constituendis hominum classi-
bus ordinibusue, haud absimile nostro discrimen ac rationem sequuntur.
ordines ij, quinque præcipui. Primus, eorum qui cum imperio sunt, re-
rumque potiuntur: hosce communi cunctos nomine Tonos appellant,
quamquam inter ipsos Tonos alij dein existant dignitatis gradus, vt
apud nos Regum, Ducum, Marchionum, & Comitum. ij omnes, non tam
B auro pecuniaue: quam cæteris opibus, & clientelis abundant. quippe
ad regnum euecti, militibus amicisque agros (iure fundi sibi retento,
ac nullo imposito vectigali) diuidunt: ea lege fruendos, vt & in pace,
descriptis ordine ministeriis appareant Regi; & in bello, suis ipsi cibariis
ac reliquo sumptu militiam obeant. sic fit, vti dynastæ, quamquam in ma-
gna nummorum inopia, tamen & multitudine bellatorum, & aulae fre-
quentia cæteroque apparatu, vim imperij, ac speciem regie maiestatis
obtineant. Illud vero præclarum, quod animo excelso, non morte demum
aut vltima necessitate cogente excedunt gubernaculo, sed vbi vrgere ce-
pit senium, cæteris ad victum cultumue sibi prædiis reseruatis, filium aut
si quem alium successorem destinant, artibus regnandi ac præceptis
imbutum; plerunque ipsimet in solio collocant; ac iuuenilem eius ætatè
exinde prudentia, reru vsu, consiliis inuât. quod ipsum apud nos ab Ca-
rolo Quinto Cæsare, quo latius ac feliciter imperabat, eo maiore modera-
tionis ac sapientiæ laude factum animaduertimus. Altera Iaponiorum
C classis, eorum est qui nefaria gentis illius procurant sacra, capite ac men-
to prorsus abrafo; inter quotidiana & occulta flagitia & stupra, cœlibem
nihilominus ac sobriam professi vitam, atque ad mortales decipiendos,
conciliandæ pecuniæ causa, in omne argumentum sanctimonie grauitatisq;
compositi. iidem nobiliu ac diuitem exsequias dueunt; & alternantibus in
edæo choris, carmina suo more decantant; & dicendi copia & facultate
præstantes, concionibus populum arbitratu suo circumagunt. Variæ ac
multæ numerantur eorum sectæ: nec desunt qui ad quandam Rhodioru
equitum speciem (Christianos quippe ritus hac etiam ex parte malus
effingit dæmon) bellicas vna cum religione res tractent: sed communi
omnes appellatione Bonzj vocitantur; honesto loco nati plerique: nam
proceres, multitudine liberorum, & angustia rei familiaris vrgente, ex iis
aliquos ad Bonziorum instituta ac familias aggregant: Multa insuper va-
riis habent locis gymnasia, quas Academias dicimus, copiosis instructa
vectigalibus; atque ob eas res præcipuum, ante hanc hominum æta-
tem

rem, toto Iapone obtinebant honoris ac dignitatis locum; sed post illas D
 in ea loca faces Euangelij, fraudeque vulgo nudari & coargui captas,
 multum videlicet vniuerso generi de auctoritate atque existimatione de-
 cessit. Tertius ordo, civium ac reliqua nobilitatis est; e quibus, in cultu Re-
 gum plurimi, ac simul in militaris gloria studio conueniunt; nec pauci,
 artibus iis quas ipsi liberales existimant, atque inter cetera p̄gendis car-
 minibus delectantur. Sequuntur institores, ac sellularij, & variarum opi-
 fices rerum, egregia ferme solertia. Multas armorum habent fabricas, at-
 que ipsi etiam typis ad impressionem vtuntur. Postremus est agricola-
 rum locus, & eorum qui propter inopiam, in ditiorum famulatu ac mi-
 nisterio victitant, quorum longē maior quam apud nos multitudo cen-
 setur. In vniuersum, acuta, sagax, ac bene à natura informata gens est: iu-
 dicio, docilitate, memoria, non Eois modo, sed etiam Hesperijs nationi-
 bus antecellit: quæ res in rusticis ac pueris liquido cernitur. illi, vrbanos
 p̄ne mores, vegetum ingenium, ac minime agrestem indolem præ se fe-
 runt. hi, celerius multo quam Europæi nostri, latinas, & literas, & artes E
 arripiunt. Paupertas dedecori aut probro, est nulli; vix etiam in multis
 agnoscitur, adeo accurate familiarem dispensant rem, & pro sua tenuita-
 te concinni ac nitentes incedunt. Maledicta, furta, impiam temere iuran-
 di consuetudinem, aLEX genus omne auerlantur. Fama gloriaque au-
 dissimi, dignitatis vero supra quam credi possit retinentes æque summi
 atque infimi sunt. nullam non modo contumeliæ speciem, sed ne dictum
 quidem paulo asperius ferunt. ergo reuerentur inter se, præcipue nobiles,
 certantque officiis & honore verborum. quin, ipsi rerum vilissimarum
 artifices, quique se in diem locant, comiter appellandi, si eorum vti velis
 industria: nam alioquin irritantur, ac spreto lucello, captum opus abii-
 ciunt. Constantiam ac decorum ita custodiunt vulgo, vt vel ab imminente
 ruina, sensum ac sine trepidatione vlla recedant, cauentque diligenter, ne
 quid abiectum, aut timidum, vel in dictis vel in factis appareat. atque ob
 id ipsam, animi perturbationes, ægritudines, imperus, in speciē cohibe-
 re, atque iræ præsertim notas omnes obruere, vel potius in contrarium F
 flectere didicerunt. rum enim & gradus lentior, & frons hilarior est.
 intemperantiam vero linguæ, maximo animo minime dignam putant,
 ac proinde, vociferationes ac iurgia, neque inter populares in publico,
 neque domi inter maritum vxoremque, parentes ac liberos, herum ac
 famulos audiuntur. Sedate grauitate quod agendum est, agitur: siquid
 odiosius accidit, internuntij commeant; quin etiam, inter ipsas noxio-
 rum p̄nas, conuitia remouentur, & verborum acerbitas, prouocatio-
 nes autem ac rixæ, contra quam apud nos, admodum raræ, ferociam illi
 minasque in tempora belli referunt. Iam vero (quæ haud postrema ami-
 citiæ lex est) mutuis in congressibus, domestica incommoda, necessita-
 tes, ærumnas, amicis haud temere impertiunt: tristitiam & curas egregie
 condunt: neque alienam pacem & iucunditatem, ineptis querimoniis &
 superuacaneo mœrore sollicitant; ab aliis interrogati, rem totam vel reni-
 dentes eleuant, vel certe modica significatione perstringunt. denique aspe-
 ris

A ris atque aduersis in rebus, plane incredibilem animi æquitatem osten-
 dunt, ac velut in gradu perstant, & quicquid euenit, sine gemitu excipiunt:
 credo, ipsa varietate casuum edocti, & inconstantia rerum humanarum,
 quæ in iis regionibus vel maxime viget. infimæ sortis homines ad regiam
 celsitudinem euehi rep̄te, alios è summo fastigio ad ima præcipitari, pe-
 ne quotidianum est. hac illi vicissitudine scilicet eruditi, latissima quæque
 sic optant, vt interim difficillima cogitent. Firmus autem est animus ad
 quæ diu meditatus ac præparatus accedit. Neque prouectæ solum ætatis
 eæ laudes: in puerorum consuetudine, atque adeo in ipsis lusibus & re-
 missione animorum, senilis prope maturitas, & moderatio quædam elu-
 cet. Hæc ferme Iaponiorum bona: quæ tamen eadem, ingenti malorum
 cumulo compensari nil ambigas. Ac primum, in Dei cultu, quod potis-
 simum iustitiæ munus est; & in sinibus bonorum ac malorum, vna cum
 ceteris quæ Christum ignorant gentibus, miserandum in modum errant.
 Magistris religionum ac sapientiæ vtuntur iis quos dixi Bonziis. hi, vario
 B alioquin dogmate mendacisque, omnes tamen (quod facili negotio de-
 prehendas) in tollenda pariter Dei prouidentia, & animorum immorta-
 litate consentiunt. Inter docendum interest, quod impietatem hanc pau-
 ci palam & promiscue cunctis hominibus; alij non nisi nobilibus ac dy-
 nastis ex arcano tradunt: vulgus ac multitudinem; tartari metu in officio
 continendam affirmant. Duobus hisce generibus interiecti scelere &
 amentia sunt, qui veteres quosdam impostores, Amidam, & Xacam sup-
 pliciter adorandos inculcant plebi, verbisque conceptis deprecandos
 identidem, neque id per hæsitacionem angoremve, sed animo plane secu-
 ro; certa que, si tantum hi rite inuocentur, salutis æternæ fiducia; quippe
 quorum vtriusque, dum in terris agerent, tanta durities & asperitas vitæ
 fuerit ad generis humani luenda peccata, vti vltra sollicitum esse de supe-
 rum pace veniaque, aut hoc nomine corpus diuexare quemquam, vel
 quoquo modo p̄nas delictorum ab semet exigere, non modo stultum &
 superuacaneum, sed in ipsos beatæ vitæ parentes contumeliosum ac ne-
 C farium sit. hoc Bonzij multi & priuatim & publice suadere non desi-
 nunt, nequitia Lutherianæ persimili: vt vnum vtriusque auctorem facile
 agnoscas. Porro, quos dixi, Amidam, & Xacam, & si qua sunt alia primæ
 notæ numina, à quibus futuræ vitæ bona expetantur, patrio cognomine
 Fotoques vocant. alios deim habent veluti minorum gentium Deos, bo-
 næ valetudinis, liberorum, pecuniæ, & eorum quæ ad corpus attinent,
 largitores: hosce Camis appellant, Reges olim ipsos, Regumve filios, aut
 inuento quopiam, insignive alio facinore, falsæ diuinitatis gloriam con-
 sequutos. horum de vita rebusque gestis, vt de Ioue, Saturno, Libero, cæ-
 terisque inanibus Diis Græci poetæ, absurda quædam, & ridenda, & tur-
 pia fabulantur. Inde Iaponij paulatim extinctis quæ Deus indiderat, ve-
 ritatis igniculis, conscientiæ magisterium exuunt, effractisque pudicitie
 claustris, in choreas, ludos, computationes, ac venerem intemperanter
 effusi, cœci cum cœcis ducibus viatores ad sempiternum interitum præ-
 cipiti celeritate festinant. iidem, per causam retinendæ grauitatis atque
 P p

constantia, dum animorum sensa motusque à primis annis obtegere D ac celare adfuescunt, facili deflexu, à prudentia ad astutiam, calliditatem, perfidiamque degenerant. inde prauum simulandi studium, & fallendi certamen. vti quemque pessime oderunt, ita familiarissimis oculis intuentur: bona fides, & aperta simplicitas, & candor illuditur. Accedit sauitia morum, & immanitas dira. leuissimis de causis, & quidem nec opinantes & auersos inuadunt homines, vnoque aut altero acuti ac ponderosi acinacis ictu conficiunt; dein, composito ac securo vultu, quasi facinus ad se nulla ratione pertineat, ferru vaginæ reddunt: insuper, nacti occasionem ex tuto, gladij acumen in capite humerisque infontis cuiuspianiam interdum experiri non dubitant. In bello, capti per vim oppidum, aut pagis, certum exitium; cuncta ferro flammisque vastantur: non ætati, non sexui parcitur. in prælio victi, si palantes effugiant, nullo discrimine ciues hostesque sint, spoliolum causa plerunque ab agrestibus opprimuntur. aliena, vt diximus, furto subducere dedignantur; cædibus rapinisque grassari E non item. terra latronibus, mare piratis vehementer infestum. prægnantes foemine, partum haud raro medicamentis abigunt, idque Bonziis auctoribus ac magistris; vel etiam editos in lucem infantes, alendi tædio inopiave, crudeliter iniecto præfocant pede egentibus ægrotis, aut peregrinis publica & gratuita diuersoria nulla. sub dio pernoctant, miseramque trahentes animam, deserti ab hominibus, vel ipsa die sanantur, vel extincti morbo, abiiciuntur in sterquilinum. Eo maiore cum approbatione Iaponij Christianam caritatem erga destitutos & calamitosos, iteque sepulturæ ac funerum instituta mirantur. Sontibus quolibet nomine, haud leuiora quam exsilij, aut proscriptionis, aut capitis supplicia constituta sunt. gladio ferme trucidantur improvidi. nam alioqui se haud inultos cadere patiuntur. quibusdam ramen locis comprehensos latrones, certoque ad ignominiam vehiculi genere per ciuium ora trasuctos, extra vrbem cruci, ab ignatis quanta signo illi veneratio debeat, affigi mos est. F In seditiosos etiam, qui quidem, potentes ac principes viri sunt, ex ante condito interdum animaduerti solet in hunc fere modum. Aedes noxij, Rex, vbi visum est, milite armato circûdat, eidemque facit liberum; aut pugnae aut mortis arbitrium. Si pugnam optarit, commisso protinus certamine, cum familia plena tota deletur, ac perpetua in omnem posteritatem notatur infamia. sin voluntariam elegerit necem. vltro sibimet ventrem alta plaga in obliquum, nonnulli etiam animosiores duplici in decussim incidunt. vbi effluere intestina capere, parato in idipsum famulo ceruices amputandas præbent; & ex amicis præcipui illatis pariter sibi manibus, supra mortuum corruere sibi gloriosum putant. Atque idem facinus, in aliis quoque periculis, præsertim vbi agitur existimatio & fama, valde vsitatum est, & obductis densa caligine mentibus honestissimum ducitur. quin, ipsi interdum pueri vel à parentibus exacerbati vehementius, vel graniore aliqua indignatione cõcepta, genus id leti palam sibimet ipsi conciscunt. Fortensis res, nulla propemodum: non iuris ciuilibus formulæ; non responsa prudentum; non vadimonia; non carcer; non iudicum testiumve reiectio.

A reiectio; non citatio reorum, aut causæ dicendæ potestas. ius totum in armis, aut principum placitis: horum in proceres ducesque; ducum in ciues; ciuium in suam cuique familiam formidabile vitæ pariter ac necis arbitrium: neque ab inferioribus acta pro potestate, à superioribus in cognitionem reuocari, aut rescindi consuevere. ipsi autem dynastæ Regesve, quæ amquam ab externo ac mercenario milite plane imparati, atque ob id ipsum indige nis vehemeter obnoxij; tamen barbaro quodam fastu, vti de Sina retulimus, adorari colique se volunt: stipati armatorum caterua, difficiles aditus, delicatas præbent aures: adductoque vultu, nutibus ferme vel scriptis agunt: sermonem grauate confociant: nil opis habent in populi caritate repositum; regit omnia metu: huic adiuctum est odium: inde crebræ, & occultæ conspirationes ac seditiones erumpunt: excussoque rectore, sceptrum ad alios aliosque, in summa rerum omnium perturbatione transfertur. vetusta imperia, & principum longa serie deductas imagines, oppido pauca reperias. Sane Iaponium omne nomen vni quorundam parebat Imperatori cui titulus Vo, seu Dairi: quoad is diuturna pace in delicias atque socordiam resolutus; præfectis; & satrapis, ac præcipue Cubis (sic enim duo primarij vocabantur, quorum alter deinde extinxit alterum) contemptui caput esse. Viri ergo militares, talem aliquandiu perpeffi, mox indignati dominum; tandem abrupte frenos, & suam inuasere quisque prouinciam: ita, momento vnitas illa, & maximi contextus imperij, multas in partes ac veluti fragmenta dissiliit; ius tantum Dairi mansit in hunc vsque diem, honorum vocabula proceribus diuidendi, quæ pro graduum varietate mutantur identidem, certisque characteribus designantur. inde haud spernendas cogit pecunias: alioqui pæne precariam obtinet dignitatem. Summus vero & potentissimus Iaponiorum omnium habetur ille, quisquis Meacum, & Meaco finitima nobilissima regna (quem tractum communi cognomine Tefam appellant) armis atque arcibus occuparit. Ea loca nuper obtinebat Nubunanga, quæ dixi, tyrannus. huius in solium à coniuratis ante hoc biennium interempti; liberis eiusdem aut pulsus aut occisus, per factionem ac vim præcipuus è ducum numero Faxiba successit. Hactenus de moribus institutisque Iaponiorum, quod adhuc in tanta locorum longinquitate cognosci potuit. Cæterum aditæ primum eius terræ titulum, decusve, & alij quidem Lusitani ad se trahunt: sed ego Antonio Galuano crediderim, in eo libro quem de inuentoribus orbis noui conscripsit, aperte narrati, Antonium Motam, Franciscum Zeimotum, & Antonium Pexotum, cum ex vrbe Sionis Dodra peterent Sinas, pertinaci vento ad insulas Iaponiorum abreptos anno seculi huius quadragesimo secundo, cum Sosa (vti dicebamus) Indiam prouinciam regendam accepisset. Is, eo perfunctus munere, Ioanni Caltrio successoribus gubernacula tradidit, qui felicissima vsus nauigatione, præter militum supplementa, egregios tres viros è Societate Iesv ad Xauerij labores adiuuandos aduexerat: Hispanum vnum, Ioannem Beiram è Ponteuetero (id oppidi nomen, oræ Callaicæ) Italos duos, Nicolaum Lancilotum Vrbinatem, & Antonium Criminales Parmensem, qui

deinde, vti expli cabimus, præclaro martyrio coronatus est. Hisce comiti-
 bus Goam delatus Prætor, forensi primum composita re, nouisque ma-
 gistratibus & scribis cum cura suffectis, in rescindendam exinde augēdam-
 que classē, & reuocandam omni studio militarem disciplinam incubuit.
 Circa idem tempus, Moluci Rex Aetius, Goam victus defertur. Solio
 deturbatum nulla ipsius culpa; ferroque & criminibus oneratum Iordani
 Ternatenfis Præfectus cum armatis custodibus ad Prætorem Indiæ
 miserat. Aduentem, Castrius, detractis catenis, regio apparatu exce-
 pit; & in separato hospitio liberaliter habitum, causâ probe cognita, de
 consilij sententiâ clementer absoluit: ornatum inde laudibus & honesto
 comitatu, in regnum hand sine tacita Iordani suggillatione restituit. Hoc
 item Prætore feliciter administrata Christiana res est. Michael Vafæus,
 de quo supra commemorauimus, eximia virtute sacerdos, deque Eccle-
 sia Christi optime meritis, consiliis cum Francisco Xauerio communi-
 catis, sub aduentum Castrij nauigauit in Lusitaniam; Indicæ rei vitia de-
 monstrauit Regi; vt ea tollerentur, omni ope curauit; ab eodem Rege, E
 anno sequenti litteras ad Castrium Prætorem eiusmodi retulit: Ioannes
 Rex, Ioanni Castrio Indiæ Prætori, amico S. Quod non ignoras, idolo-
 latria tam graue piaculum est, vt ea in meis regnis vlllo pacto ferenda non
 sit. delatum est autem ad nos, in Goanis finibus, tum publice, tum priua-
 tim coli sacella idolorum: præterea ludos, ritusque ethnicos celebrari pa-
 lam. Ac proinde, tibi etiâ atque etiam mando ac plane iubeo, idola omnia
 per idoneos administratos inuestigata, & vndique sublata cōminuas, com-
 burasque, & cum grauius edicas minis, ne cui prorsus vllum eiusmodi
 simulacrum aut signum ex ære, ligno, argilla, gypso, aliove metallo, ma-
 teria, massa, fundere, ducere, sculperē, fingere, exprimere, figurare: aut
 aliunde importatum habere, seu sacra ludosve ethnico more facere, aut
 Brachmanas concionatores magistrosve, teterrimos Christi aduersarios,
 vlla ope iuuare, vel tecto recipere liceat. Qui secus faxit, pœnis in edicto
 propositis nulla remissione mulctator. Et quia gentes ad legitimum
 vnius Dei cultum, non modo spe futuræ beatitudinis, sed etiam præsen-
 tibus interdum præmiis inuitandæ sunt; curabis enixe, vti redempturæ
 vectigalium, curationes publicæ, & alia munera quæstiuosa; in homines
 ethnicos ad hanc diem conferri solita, in ipsos Christi neophytos pri-
 mo quoque tempore transferantur. Ad classes meas deducendas au-
 dio promiscuum cogi vulgus Indorum. Placet excipi Christianos. quod
 si necessitas, eorum quoque operas interdum exegerit; videbis omni-
 no posthac, vti quotidiana illis merces ac iusta soluatur. Atque hoc to-
 to de genere. Michaelis Vafæi sententiâ exquires: quem nos virum
 & publicæ rei bene peritum, & Christianæ religionis apprime studio-
 sum animaduertimus. Ad hæc, certis auctoribus magno mihi meo do-
 lore compertum est; ab Lusitanis hominibus vili pretio coempta man-
 cipia, quæ apud Christianos dominos perfacili negotio ad baptismum
 adduci possint; Mahometanis ac barbaris mercatoribus, ad non dubium
 animorum interitum, vberioris quæstus causâ venundari. Id piaculum ne
 admitta

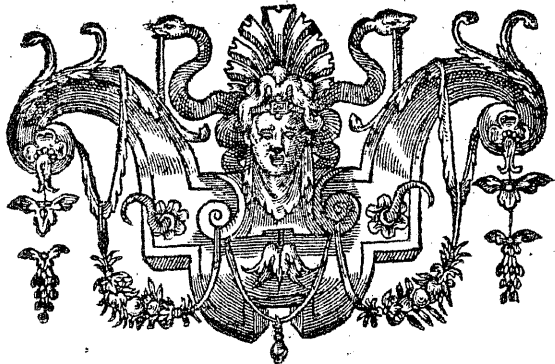
A admittatur in posterum, neu seruitia vlli nisi Christiano emptori aut lici-
 tatori addicantur, item graui cauebis edicto. Fœneratorum licentiam,
 quam certo capite Goanarum legum ali didicimus, fac imperio atque au-
 thoritate coetceas; idque caput e legum serie quamprimum expungas. In
 oppido Bazaino templum Diuo Iosepho exstruitor, idoneumque stipen-
 dium alendo Vicario, & beneficiariis aliquot, de meo assignator. Annua
 porro tria pardaum millia, in impuras Mahometis ædes, & nefarium cul-
 tum, ab eius sectatoribus impendi antehac solita; euangelij præconibus,
 & conuersionis adiutoribus in posterum numerantor. In agro Cialensi,
 neophytis à Michaelē Vafæo institutis, & si qui præterea ad Christum ac-
 cesserint, se meis vectigalibus trecenti quotannis oryzæ modij ab antistite
 diuiduntor. Pondera, pretia, pactiones, olim cum Thomæis Christianis
 initas, qui in Cocinensi ditione diuendunt piper, à nostris mercatoribus
 labefactari violarique cognouimus: nec non subtrahi corollaria, quæ ad
 pretium addi ex pacto conueno consueuerant: idque magno cum eo-
 rum dāno pariter & offensione, quibus multas ob causas præcipue con-
 sultum oportuerat. Ac proinde curabis quam diligentissime, vt in hisce
 commerciis, Thomæi prorsus, incolumes indemnesque seruetur: eosque
 cæteris etiam in rebus, vti Christianos & socios æquum est, liberaliter
 comiterque tractabis. Ages etiam cum ipso Cocini Rege, vti ritus quos-
 dam ethnicos ab ipsius auguribus in piperis venditione adhiberi solitos
 (quandoquidem nihil ipsius ea res interest) è nostro commercio tolli per-
 mittat. Ab eodem Rege aiunt Indos ex eius ditione, qui relictis idolis
 Christiana suscipiunt sacra, fortunis omnibus illico spoliari. Ab eiusmodi
 diimauitate & tu omnibus neruis amicum Regem niteris auertere: &
 nos ipsi quoque in eandem sententiâ ad eum litteras dabimus. Soco-
 toranam causam diligenter ipse tu mihi, coram & per litteras commen-
 dasti. eos ego populos, è miserima seruitute ereptos admodū cupio; sed
 cū eo, ne Turca, cuius in imperio sunt, acrius irriteretur; classesque in isthac
 maria mittere paulatim aduescat. Hoc totum, adhibito Michaelē Vafæo,
 tu pro tua prudentia rerumque istarum vsu, videbis cuiusmodi sit. Piscarij
 littoris incolas, cum aliis iniuriis affici à meis ducibus ferunt; tum vero
 cogi ad ea quæ piscantur, sibi tantum, iniqua conditione vendenda. Ca-
 uebis igitur, etiâ atque etiam, ne populis iis liberum vendendi arbitrium
 adimatur: ducesque mei in commercio eiusmodi ne quid sibi proprium
 arrogant, atque ad cæteram quoque tollendam vexationem, videbis num
 ea littora sat custodiri, meaque vectigalia sat cōmmodè exigi sine classi-
 bus possint. quæ res si facultatem habuerit; non est cur illuc in posterum
 nauigent. Præterea, cum magistro Francisco Xauerio consultabis atque
 dispicies, vtrum ad eius Ecclesiæ incrementum expediat, fasve sit; piscan-
 di potestatem patere duntaxat iis qui Christum induerint: cæteros, quo-
 ad sapiant, eo quæstu & cōmodo prohiberi. Qui ex ethnicis ad Christum
 sese conuertunt, eos audio tanquam sceleratos & sacros, à parentibus,
 cognatis, amicisque tecto eiici, bonis euerti, ac summa protinus in soli-
 tudine atque egestate versari. Horū tu inopiæ subleuandæ, communicata

,, cum Vasaore, annuam è meis reatibus pecuniæ summam decernes, di- **D**
 ,, tribuendam à sacerdote, qui eiusmodi neophytorum institutioni præ-
 ,, fuerit. è Ceilano insula, regius vti fertur, adolescentulus, impias auunculi
 ,, ne an parentis, effugiens manus, Goam baptismi gratia se contulit. Huius
 ,, in persona quando ad aliorum conuersionem haud leue momentum est,
 ,, dabis operam vti doctrina quidem ac moribus, in Diui Pauli collegio
 ,, cum alumnis cæteris imbuatur: quod verò ad victum cultumque attinet,
 ,, lauto separatim hospitio, impensa mea copiose ac liberaliter habeatur.
 ,, Significauit isipse mihi per litteras, ad Ceilani regnum, sibi ius actio-
 ,, nemque competere: videbis quidnam hoc sit: totamque rem probe ex-
 ,, ploratam & cognitam ad me perscribes. Quod autem tyrannus in suos
 ,, populares qui Euangelio credere, tam crudeliter sæuit; seras quidem
 ,, illas, veruntamen debitas tanto sceleri pœnas ab eo per te quamprimum
 ,, exigi volo: & grauem audaciæ mercedem statui; quo intelligant om-
 ,, nes, nihil esse mihi antiquius, quam vt omni ex parte integri incolu-
 ,, mesque feruentur, qui à dæmonum castris ad Christiana signa transie- **E**
 ,, rint. Ab ethnicis artificibus, Christi Domini, Virginis Matris, & sancto-
 ,, rum imagines pingi, atque ad eum circumferri venales; minime decorum
 ,, est nomini Christiano. Tu ergo, cum proscriptiois ac virgarum minis
 ,, edices, ne cui profano tabulas eiusmodi pingere, aut vendere quoquo-
 ,, modo in posterum liceat. Parœciale Cocini templum, itemque Colani,
 ,, dudum inchoata, patere imbris putrefacienda, turpissimum est. Vtrun-
 ,, que tu, architectis ac fabris adhibitis, quamprimum tegendum ac perfici-
 ,, endum curabis. Placet etiam, in vico Noroa templum Diuo Thomæ
 ,, Apostolo fieri; Calapore captam sanctæ Crucis ædem absolui; itemque
 ,, in Ciorano insula templum excitari. præterea, locis idoneis auditoria &
 ,, scholas institui, ad quæ statis diebus non Christiana modo plebs cate-
 ,, chismi causa; verum etiam ethnici, ad Euangelium audiendum vel inuiti
 ,, conueniant. Quandoquidem in ista meâ ditioe mihi primum omnium
 ,, & maximum est obsequium Dei, & Christianæ religionis amplificatio.
 ,, cupio vehementer è Salfetanis quoque & Bardesii finibus quibus mihi **F**
 ,, nuper Idalcan cessit: idolorum cultum, ac profanas gentium superstitio-
 ,, nes prorsus euelli. Id quo citra tumultum ac vim, hoc præsertim initio
 ,, fiat; expedit, rationibus ac disputationibus quam lenissime populos edo-
 ,, ceri, quanto in errore, ac veritatis ignoratione versentur: quamque vel
 ,, peruersum vel impium sit, cultum, vni debitum Deo, simulacris lapidi-
 ,, busque ab homine tribui. Porro, ad eas pellendas tenebras, cum alios vi-
 ,, ros adhibebis virtute & eruditione præstantes; tum vero ipse tu prima-
 ,, rios gentis euocare, alloqui, monere non desines, atque omni ratione ad
 ,, Christum allicere. Qui sese dederint, hosce, in fidem receptos, non tue-
 ,, beris modo; sed etiam pro suo quemque captu fouebis ornabisque. Hæc
 ,, omnia scito nobis maiorem in modum esse cordi: quæ singula, te pro tua
 ,, industria & probitate sedulo curaturum esse confidimus. Almerini, viij.
 ,, Idus Martias M. D. XLVI. Epistolam igitur hanc, indicè regis pietatis
 ,, ac sapientiæ, Vasaorus in Indiam pertulit plenus optima spe. Cæterum
 salutaria

A salutaria principis mandata, itemque Prætoris edicta, non quantum par-
 fuerat ponderis habuere. obseruata & exhausta ferme facillima quæque.
 reliqua, partim quod priuatis obstarent commodis, haud æquo animo in
 vulgus accepta: partim, nondum maturis ad agendum rebus, in aliud
 tempus dilata. Eiusdem Regis decreto, ad reditus quos antea capiebat
 Diui Pauli Collegium, aureorum insuper annua bina millia Goanis è
 vectigalibus accessere. Xauerius interim, Parauana Ecclesia constituta,
 Molucas (quam Domini vineam à Galuani discessu scædum in modum
 squalere didicerat) Parauis illum apud se retinere summa ope conanti-
 bus, petere nihilominus intendit. Meliaporem ex itinere primum, inde
 Malacam: à Malaca in Amboinum, & Mauricas insulas, postremo Ternate
 defertur. Omnibus locis bene ac feliciter gesta re, plantariis de more
 institutis pro copia præsentis villicos atque custodes apposuit. Hinc ad
 reuiscenda quæ liquerat, operasque in Christi latifundia diuidendas (quip-
 pe recentes interim ex Europa cultores aduenerant) haud sine magno
B Molucensium steru Goam renavigare est coactus. Interea Tolanus Mau-
 ricæ terræ dynasta, in Ecclesiam Dei (& erat ibi neophytorum ingens
 numerus) odium exprompsit nominis Christiani. multos acerbe
 torserat, quosdam occiderat, plerosque omnibus fortunis exuerat. Ad ea
 facinora puniendâ profecti ab Ternate Lusitani, locum tum cætera mu-
 nitione, tum sudibus præacutis, ac tribulis ferreis vndique septum offen-
 dunt. adeo, conscius quid meruisset Mahometanus, oppidum ad hostes
 arcendos omni quidem arte, veruntamen irritò conatu firmarat. siqui-
 dem eructantibus è vicino verticibus montium, tanta repente cecidit
 cinerum vis, vti munitionibus coopertis obrutisque, liberum ac tutum
 Lusitanis ad urbem accessum daret. hinc, non solum exitu læta, sed etiam
 miraculo insignis parta victoria. Circa idem tempus Meliapore item in-
 signis ad memoriam accidit res. Lusitani, suburbano in colle, vbi macla-
 tum à barbaris Apostolum Dei Thomam fuisse docuimus, nouum eidem
 Apostolo sacellum extruebant. Aperientibus fundamentum, inculpta
C quadrato lapidi, sanguineis & in speciem recentibus, conspersa guttis ap-
 paruit Crux, lapideo item circulo inclusa; repandum in liliū desinens.
 insidet in summo columba: lætæ ab imo herbæ luxuriant: in eo circulo
 incisæ notæ cernuntur, quas propter vetustatem legi adhuc potuisse neg-
 gant quidam; alij, seorsum ad legendum adhibitos diuersarum nationum
 Brachmanas duos præcipua eruditionis fama; haud paruo quidem labo-
 re, veruntamen congruenti ambos interpretatione respondiisse ferunt,
 notas eas, plurium litterarum singulas obtinere vim. is Apostoli Sancti
 martyrium, quale nos è vetere traditione descripsimus, breuiter conti-
 neri: atque illud nominatim (quod ipsæ testentur guttæ) Christi famu-
 lum, inter eius Crucis adorationem & oscula cecidisse. Extractam ergo
 tabulam ac probe purgatâ, Lusitani confestim in ara gratulabûdi consti-
 tuunt: intentiore curâ sacellum absoluunt. Noua inde loco frequentia,
 nouus honos accessit. sed miraculo mox euidenti maiorem in modum au-
 ctâ religio. octo ante Christi Domini, tribus ante Apostoli natalè diebus,
 cum ab

cum ab Ecclesia celebratur expectatio Virginei partus, in eam ædiculam Christiani rei diuinæ causa conuenerant. Mirum dictu: simulatque ab sacerdote captum Euangelium est; vniuerso inspectante populo Crux ea modicis primo stillis, largo dein sudore manauit. admota hinc tersui linteola sacra, liquido cruentas ebibere maculas. Color etiam Crucis, è candido sensum in pallidum, è pallido in atrum cessit: grato posthęc splendore caruleus effulsit: ad extremum, sacrificio peracto, natiuus rediit. Scilicet, res tam noua & illustris, ineffabili quodam gaudio delibutis adstantium animis, altos gemitus, pias acclamationes, vim lacrymarum exciuit: neque vero proprium illius duntaxat diei cœtusve, id spectaculum fuit. ex eo tempore, singulis ferme annis, eadem festa luce, eodem non modo sacrificij, sed etiam Euangelij momento recurrit. si quando intermissum est, ipso doctus euentu dirum aliquid portendi populus putat. Ac, ne quis apud nos in tali tantaque re dubitandi foret locus; totam dein & facti feriem, publicis consignatam litteris, & operis effigiem è lapide ipso diligenter expressam, Cocinensis Episcopus in Europam sub initia Concilij Tridentini transmisit. Cæterum thesaurus ipse repertus, Castridemum obtinente prouinciam; & Euangelio adstruxit fidem, & opportune Prætori ad omne periculum ac dimicationem pro Christi nomine subeundam, animos addidit.

* *

Libri duodecimi Finis.

HISTO

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER XIII.

B

RANQVILLA tum Lusitano res erat Indica, finitimis tyrānis dynastisque partim vi ac metu subactis, partim etiā æquo fœdere in amicitiam ac societatem adscitis; cum repēte periculosum & graue bellum, vnde minime putabatur exortum est. Eius belli cōcicator ac princeps fuit Sofar, qui post fœdum ab vrbe Dio Solimani discessum, pacemque redditam Lusitanis, nunquam animum remiserat à colligendis per otium viribus, quibus, vbi maturum esset, ad eorum perniciem vteretur. Sex amplius annorum spatium liberum in omnes apparatus habuerat. quo tempore ita sese in Mamudij adulta iam ætate Regis gratiam insinuarat, vt omnium arcanorum non particeps esset modo, sed pæne moderator & arbiter. ac simul animum adolescentis, & suo ipsum dolore, & muliebribus iam sat incensum facibus, ad vlciscendos auūculi Badurij manes, delendumque ex India Lusitanum omne nomen, miris artibus incitarat. In eam rem, præter veteres copias, novos quotidie variis è nationibus milites, ducesque belli peritos, ingentibus præmiis euocabat Rex. iis in disciplinam tyrones & collectitij tradebantur: fabrum, artificum, ac munitorum multitudo quam maxima cogebatur. ac præter cæteros, architecti etiam & machinatores egregij quinque à Byzantio vrbe conducti, menstruo in singulos trecentorum aureorum pacto stipendio. armorum ac tormentorum omnis generis officinæ locis idoneis per amplæ institutæ. sollicitati occultis legationibus Indi Reges ac principes ad puniendas iniurias, & recuperandam maris possessionem, quam latrones pauculi, specie mercaturæ subreptam, aliena magis ignauia, quam sua virtute obtinerent. Sibi esse certum ac fixum, primum quoque tempore Diensem arcem inuadere. si vna cuncti consurgant, libertatemque ac dignitatem, qua nihil prius debeat esse tandem aliquando respiciant; tam exiguam profecto manum, tot sparsam præfidiis, ab ope domestica toto pæne terrarū orbe disclusam, mutui demum inter ipsos auxilij cōmunionem sublata, nullo negotio prorsus obrui & extinguī posse.

Q9

Cum eiusmodi fere mādatis dimissi quoquoersum legati. Et omnia hæc **D** interim clandestinis agitata consiliis, alto silentio tegebantur. Vniuersæ cōparationi, tantisque delectibus, probabili sane cōmento prætendebatur imminens in singulos dies à Patanio Rege bellum, qui cū propter vicinitatem, quotidiana discordiarū causa non deerant. Sofar, simulandi æque ac dissimulandi magister, tū vel maxime cū Lusitanis, honore verborum, officiis, humanitate certare. Neque vero callidi veteratoris fucū astutiamque inscite Mamudius imitari: quippe, tum suoapte ingenio tēctus ac perfidus; tū domesticis disciplinis ad omnes dolos atque fallacias eruditus: adeoque se per id ipsum tempus in Lusitanos bene animatum ostendere; vt noxios etiam perfugasque, si qui ex eorum ditione in suos trāsissent fines, magna cum beneuolentiæ significatione iisdem ad supplicium redderet. Porro, artificium hoc dupliciter proderat Cābaianis: quod cum suas ipsi cogitationes vario obtentu celarent; tum Lusitanos (vt est omnis incauta securitas) ad cuncta quæ nosse cuperēt de viribus ipsorum opibusque, de numero militum ac nauium deque, omni statu prouinciæ palam & **E** sine ambagibus promenda pellicerent. Erant autem, siue superiorū temporum vitio; siue inani fiducia diuturnæ pacis; tum eiusmodi res, quæ vel quietum hostem & otij cupidum, pæne explorata victoriæ spe irritare facile possent. Disciplinæ bellicæ studiū, ad mercimonia quæstusque conuersum, regius fiscus, vario sumptu & fraude multorū exhaustus, classis in naualibus, interna vermium labe ac situ corrupta, nautæ remigesque, neglectis custodiis infrequentes, milites, è statuis atque præfidiis, causati sibi stipendia non pernumerari, plerique diffugerant, atque arma flagitiose vendiderant. in ipsa Dieni arce, quæ maxime omnium erat, propter loci naturam, subitis ac variis belli casibus opportuna, è defensoribus nongentis, quos ibi Garzias pace constituta reliquerat, ad ducentos circiter & quinquaginta redierat summa. atque hos ipsos, Ioannes Mascarenias præfectus, priuata magis munificentia & comitate, quam auctoritate imperij, vel sacramenti religione retinebat. ibidem adseruabatur pulueris tormentarij, si acrior instaret necessitas, quod vix vnum in mensem esset **F** satis. ac, ne frumēti quidem, vel oryzae, & reliqui commeatus, ex anteconuecto atque sepulito copia suppetebat. Hæc, Sofar, in primis, & alia id genus, ab Lusitanis, qui in Cambaia negotiabantur, separatim ac sæpius, pro familiari consuetudine percunctando, probe cognorat. Inde Regum exterorum, præsertim qui mare accolunt, pertentari animos denuo placuit. missi rursus legati. iis auditis, Reges alij pecunia & milite iuuere Mamudium: alij, quominus eandem coirent societatem, intestino ac propius vrente bello distenti sunt. apud quosdam etiam, rei euentum expectantes, composita nuper cum Lusitano pax & amicitia valuit. At Cambaianus, posteaquam sat sibi copiarum viriūque paratum ad omnes conatus animaduertit; gerendi belli hanc maxime rationem instituit. Sofarem, ingentibus inflatam promissis, summam rerum amplè cum potestate præfecit. Rumeçani Sofaris filio, rei tormentariæ procurationem attribuit. hycens ad obsidionem arcis delecta, cuius initium, vti supra demon-

A strauimus, in iis locis est à Kalen. Aprilis: vt ipsum anni tempus, præclusa navigatione, Lusitanos maritimis, quæ vna supererant, auxiliis prohiberet. Rebus ita constitutis, ad earum suspicionem quoad fieri posset auertendam, rumorem insuper è composito dissipat; urbem Dium Sofari pro amicitia donatam ab Rege; in eamque possessionē breui Sofarē esse venturū: nec sine magno comitatu; reuocandę veteris frequentię causa. quæ res eo propius ad veri similitudinem accedebat, quod & plenus certaminum & cōtrouersiarum esset is dominatus, vt non multū ex ea largitione Rex damni facere videretur; & huic eidē Sofari oppida nobilia duo, Surratum, & Reinelum paulo ante cōcesserat. ea fama vulgata, Sofar, Surrato, vbi tum agebat, litteras ad Mascareniam dat: in quibus erat scriptū: Ad cætera loca, quæ Mamudij Regis benignitate obtineret, nouissime Dium urbem accessisse. id munus eo sibi accidisse iucundius, quo maiorem inde facultatem sit habiturus, optata Mascareniaē tanti viri consuetudine perfruedi. simul sibi esse in animo, urbem superioribus belli cladibus magna **B** ex parte dirutā & euerfam instaurare, & in pristinā, si fieri possit, celebritatē reducere, tumultus ac rapinas arcere; aduenis ac mercatoribus, quolibetius affluant, pacē, annonam, fidē omni ratione præstare: neque id suarum, sed etiā ipsius Regis Lusitaniæ causa. hæc quoniā in tanta hominū perfidia, tamque seditiosis incolarū ingeniis fieri sine magno apparatu copiisque non possint; petere se & orare, si armatus, & cinctus amicorum frequentia, Dium aduenerit; nequid idcirco aduersus Lusitanam rem aut amplitudinē ab se, vel à Mamudio cogitatū interpretetur. id adeo re ipsa daturum operam, vt æqui pariter & iniqui, omnes intelligant. Si fallat; diras omnes in se, caputque suum, fortunas, ac liberos, imprecatur. Hæc per summam impudentiā à Sofare in præsens tempus de more cōficta, Mascarenias haud ita pridē in eius arcis præfectura successerat Emthmanueli Sofæ (alteri ab eo qui à Badurianis est cæsus) cognomento Sepuluedæ. atque is initio præfecturæ, cum in Cambaia finibus multa misceri ac parari cōtra Pantaniū Regem audisset; haud sane cōmotus est. quippe nec sine causa, **C** Mamudio, rebus iam à Mogore accissis, æmuli atque opulenti Regis, in fidiis omni conatu præcauedas putabat; & quo minus temerē Lusitanum, constituta iam pace, Cambaia lacefferent, vel sibi obnoxium ducerent; sat magna ipsorum mercede recentibus euentis edoctos arbitrabatur. Hæc ferme principio Mascareniam sollicitudine liberabant. Ast vbi, tempore procedentē, Patanius nihil mouebat; ac nihilominus Cambaia erat, in armis; & militari concursatione, machinarū opificio, carrisque ac iumentis omnia perstrepebāt; eniuvero tū suspicari Mascarenias cepit, subesse fraudē, atque ad Lusitanæ arcis excidiū ea cuncta spectare. suspicionē auxere commeatus atque tormēta, in pagos Dio. propinquos paulatim subuehi cæpta. Postremo dubitationē exēnere omnes, Sofaris ipsius litteræ, tanta præsertim adulatione blanditiisque, consperse; necnon magna calonū lixarumque turba cū plaustris & impedimētis in urbē ingressa itēque sub signis cohortes armatorū aliquot subsequuta. Annis tū enumerabatur seculi huiusce quadragesimus sextus: & exacto iā autūno Martius mēsis erat

in exitu. Mascarenias, quamquam atroci ac subita percussus re, tamen ex-
 templo colligit animum; seque in omnes firmandæ arcis, & sermandi præ-
 sidij partes intendit. Prima fuit propitiandi præpotentis Dei cura. cæle-
 stem opem & supplex implorauit ipse; & aliorum precibus iussit exposci.
 Tum per expedita nauigia Castrium Indiæ Prætozem, itemque Bazaini &
 Ciauli præfectos Hieronymum Menesium, & Antonium Sofam; de hostium
 apparatu & conatibus edocet: ni suppetiæ quamprimum ferantur, vlti-
 mum haud dubie sibi suisque imminere discrimen. In eadem loca mox na-
 uibus institorum amandat imbellem turbam, exceptis aliquot vsus quo-
 tidiani mancipiis, & paucis insuper matronis, quæ sexus oblitæ, ne dese-
 rerent viros, societatem periculi; & diuturnæ obsidionis incōmoda mini-
 me recusabāt. Lusitanos præterea negotiatores, quibus erat arctior cum
 Diensibus amicitia, hortatur tum publicæ salutis, tum priuati compendij
 causa, vti coemptā frumenti & oryza vim, carnes piscesque sale duratos,
 & alia id genus alimēta militibus deinde vèdenda, celeriter in arcis apo-
 thecas importent. id, vti potuit in tanta temporis angustia, & Diensium E
 iniquitate, sedulo factum. Simul, tecta & tabernæ in vestibulo arcis euer-
 sa: tigna, tabulæ, ferramenta, mali nauium introlati. Inter hæc, Mascare-
 nias pari dissimulatione, & iisdem quibus peti se videt artibus, ad Sofaris
 epistolam ita rescribit: Quod Sofar, præter cætera in eum à Mamudio
 collata ornamenta, honoresque, nuper etiam Diensi topatchia decoratus
 auctusque sit; neque mirari se, qui præclara eius in Regem regnumque
 Cambaia merita dudum norit; & magnam cepisse animo voluptatem,
 non ipsius modo Sofaris, verum etiam reipublicæ causa; quod bonorum
 omnium inter sit, fortibus & industriis viris laborum præmia pro digni-
 tate perfolui. Quod ad ipsius aduentum in urbem attineat, nequaquam
 se illi concedere, vti maiorem fructum, è mutuo conspectu & familiari
 consuetudine percepturus sit. De copiarum numero, quas ad urbem va-
 riis de causis cogatur adducere, neque pudoris, neque arbitrij sui esse, de-
 finire quicquam: tantum admonere pro amicitia, videat etiā atque etiam,
 ne quid in tanta hominum colluue, & Lusitani præsidij vicinitate tur-
 betur. Hisce litteris acceptis, magnopere lætari Sofar, tam belle tecta sua
 consilia; tam læta initia dare sese neque diutius morandum ratus; instāte
 iam hyeme, Diem alias identidē aliasque submittit manus. interdum mili-
 res ac lixæ cum sarcinis, noctu maiora tormenta cum reliquo instrumēto
 oppugnationis intrabant. Postremo Sofar ipse ad XIV. Kalend. Maias
 cum Ramecane filio urbem inuehitur. millia quinque Turcarum duce-
 bat. ij erāt exercitus nerui. sequebatur longe maior è variis gētibus mul-
 titudo. Nouus dominus, vetus inquilinus, ingenti gratulatione & plausu
 ciuitatis exceptus, diuertit in regiā. inde per causam Mascarenie salutadi,
 speculatores in arcem mittit. à Mascarenia vicissim ad eum honoris & offi-
 cij causa destinatur Simon Pheus Limenarcha, notæ prudentiæ vir. Hunc
 Sofar aduenientem primo comiter accipit: mox, variis de rebus instituto
 sermone, deliberatū esse, ait, sibi, ad rixas vitandas, muro urbē ab arce di-
 uidere, valde optare se, ne Lusitani, vt olim, adeo salutare impediāt opus.
 dein

A dein eorumdem iniuriam institit queri, quod pæne precario in eas regio-
 nes admissi, totum sibi vindicent mare; & cum alios populos ac dynastas,
 tum vero ipsum quoque Cambaia Regem iniussa nauigare prohibeant.
 Sat iam peregrinos & aduenas veteribus incolis insultasse: tantam indi-
 gnitatem ferri non posse diutius, hæc Pheum renuntiare suis, ac simul re-
 putare iubet quemque apud se, quam pauci, quā procul ab domo, quam
 à rebus omnibus imparati, quam incommodo anni tempore, tot tamque
 infensis nationibus ad prædā obiecti sint. ad ea si prudenter animum ad-
 uerterint; profecto fore, vti, vel cum iactura, paci atque otio cōsulant, ne-
 dum in tanta rerum iniquitate deprehensi, validiorum opes atque arma
 vltro laceffant. Cum hisce mandatis Pheus in arcem regreditur. Mascare-
 nias ad consilium refert, ac tametsi liquido cunctis apparuit, à Sofare non
 certamen iuris quæri, sed vim; tamen, ne furendi materiam hosti armato
 præbuisse viderentur; de cæteris rebus placuit responderi, nihil ipsorum
 iuris aut potestatis esse. haud longe distare Prætozem Indiæ Castrium. si ad
 B eum legati mittantur, sperare pro eius iustitia, quod fas æquumque sit, fa-
 cile impetraturos. Quod vero ad murum attineat extruendum, in Garzia-
 no fœdere disertis verbis cautum esse de limite. si intra id spatium ædifi-
 care Sofar animum inducat; se non modo nō prohibituros, verum etiam
 adiuturos manu. Sin terminos transilire, & quod Ninaraus ante frustra
 tentarit; arci obmoliri atque officere cogitet; daturus operam vti denuo
 Cambaia atque India omnis intelligat, Lusitanos nullo terrore, nullis
 difficultatibus, vel de iure finium, vel de gradu constantiæ demoueri. Hæc
 Pheus idem referre iussus in regiam, & vna exemplū fœderis, testato de-
 scriptum. Ad ea denuntiata, nimirum Christi desertor excanduit: tradi-
 tumque sibi à Pheo libellum, incensus ira, discerpsit. id Sofari, & commit-
 tendi belli principium; & finis alienæ gerendæ personæ fuit. confestim
 iniectæ legato catenæ: & ambulantes in proximo Lusitani alij duo repen-
 te comprehensi, & in custodiam traditi: nimbus telorum in arcem subito
 procurflu coniectus. Per hunc modum hostili scelere patefacto, Mascare-
 C nias, quo propius cernit periculum, eo in specie erectior celsiorque; suos
 omni ratione confirmat. hortatur ne improviso malo icti contrahant ani-
 mos. propriū esse Lusitani generis & sanguinis, demonstrare quidnam di-
 uino sulca præsidio, neque tamen idcirco in locordiam resoluta, paucitas
 possit. Eius rei multa eaque illustria variis orbis terræ partibus edita do-
 cumenta. Sed ne longe abeant, nuper hæc ipsam arcem, Antonio Sylueria
 præfecto, maioribus etiā copiis terra marique oppugnatā obsessamque.
 Lusitanos perexiguo numero ad vltimū inopiæ redactos, multo maxima
 parte suorum amissa; tamē sterisse cælesti subnixos ope; & quæ pati in iis
 angustiis possit humanū corpus, omnia pertulisse, quoad fracti metu ad-
 uentantis ab Goa subsidij, Turcæ pariter & Guzarates, atque adeo Sofar
 idem ille, relictis per summā trepidationem impedimentis, abcesserint.
 Inde, prædicatione omniū & fama, nomini Lusitano ingens additum de-
 cus. haud disparis exitus in simili causa; nunc quoque præcipiendū ani-
 mis gaudium. nam & aduersus ruptores fœderum, contemptores diuini

atque humani iuris, teterrima dæmonum mancipia, pro infantibus & circumuentis, & quod caput est, rectæ fidei defensoribus, haud dubie superos bellum esse gesturos: & accita iam ab Goa, Bazaino, Ciaulo, & aliis oppidis fidelissima suorum auxilia propediè affutura. Neque vero, quod ad timorem vel maxime proponatur, extimescendam esse hyemem. Lusitanæ pietati, virtuti, nauigandi scientiæ, non regionum interualla, non ventos, non tempestates; quominus vltima experiantur, obstare. Tantum interea se ipsi viros præbeant: omni conatu enitantur ad laudem; neu committant, vti vel Christiana fiducia, vel duritie militari, Syluerianis aut aliis inferiores vlla ex parte fuisse videantur. Eiusmodi vocibus publice priuatimque obfirmato ad omnem patientiam milite; Mascarenias pro tenuitate præsidij, stationes vigiliaque disponit. Septem, instauratæ paulo ante arcis erant propugnacula: in iis totidem duces cum vicenis fere militibus collocat. Marinum castellum Fernando Caruallio committit. huic defensores triginta attributi. Cambaicam oram Iacobus Lacteus duobus caturibus tueri iussus, & hostem, quoad liceret, maritimis com meatibus intercludere. Reliquam manum sibi Mascarenias ad subita belli reservat. Duces ad sua quisque digressi loca, sese alacriter ad opus accingere: centonibus ac molli tomento protegere muros: aggerere cespitem: farta glebis dolia inter pinnas locare: arma, contos, machinas, & quicquid ad repellendum hostem opus est, pro copia præsentis raptim expedire: ad nominis Christiani gloriam retinendam; subeunda pericula; famem, sitim, vigiliaque, & vltima perferenda; mutuis adhortationibus incitari. Inter hæc, Sofar, omnibus iam rebus in proximo comparatis, qua parte ex oppido est aditus, aggerè vineasque ad arcem agere instituit. apertam quippe oppugnationem, & repentinum ad moenia successum impediabat, præter defensorum virtutem, ipsa quoque altitudo & latitudo fossæ; quam post Sylueriæ discessum, Emmanuel Sosa duplo quam antea capaciorem effecerat. Sofaris autem, munendi ratio fuit eiusmodi. Ab vtroque insulæ margine vallum arci ad reliquum obiecit. in eo vallo turres locis editioribus excitantur è soluto lapide, frontibus dūtaxat ad lineam exæquatis. ab tergo baiuli atque operarij terram adaggerant. in summo, præteritis gossipij sarcinis, muralia tormenta; in medio atque imo, relictis ex arte fenestellis; minores fistulæ collocantur. Hæc omnia paucis diebus admirabili celeritate perfecta. noctu fere muniebant, quo minus ad certos Lusitanorum ictus paterent. interdū, sicut ab opere cessabat; ita ab arce diuerberanda, & fatigando præsidio nulla dabatur quies. A vallo dein multiplex murus captus duci, flexuosis Indico more mazandris: quo & oppidani tutius ad arcem subirent, aggeremque protruderent; & præsidarij, si forte erupissent, non modo ad trāsuerfas ex occulto iaculationes præberent corpora; sed etiam ignotis anfractibus & errore viarum impliciti tenerentur. Dum hæc fiunt, Sofar optimum statuit, ex alia parte marinum adoriri castellum: vt eo capto, & portum haberet in potestate, & arcem ab latere tormentis impeteret. Eius rei causa ingentem onerariam in recessu intimo procul ab hostium telis, ad castelli fastigium adæ-

quandum,

A quandum, pluribus tabulatis attolli iubet; multoque bituminè ac pice diligenter oblini: quam deinde, ad castellum admotam æstu secundo, succendant; concepto igne, in scaphas defiliant armati; auctoque tumultu inter fumam & clamorem, scalis ascensum in muros obtineant. Hæc res, priore bello frustra tentata, eundem rursus habuit exitum. quippe, tabulata paulatim in sublime crescètia conspicati è turribus Lusitani, rem ad Mascareniam deferunt. Extemplo negotium datur Iacobo Lacteo, qui captiua iam aliquot nauigia ad arcem traxerat, vti quamprimum occupet parato ad incendiū pegmati necopinatos ignes inferre. Noctu profectus cum fistulatoribus haud plus viginti, quamquam tectis sub manus vola funiculis, lenissimoque remorum pulsu, nō latuit Sofarem ipsum, ea forte hora circumeuntem excubias. ille confestim ad arma litulque dat signum. tollitur clamor. ex omni parte concurritur. Lacteus, ad similem casum præparatis iam ante suorum animis, rectum cursum rectasque prorsus in periculum tenet. nec minus feliciter quā antea Goueanus, circum-

B frementibus ferreis globis atque sagittis, ad onerariā penetrat, vt in nullo tali metu, minime custoditam. Cōfecta iam videbatur esse res, cum in ipso (vt fit interdum) articulo, ingēs præter omnem expectationem difficultas oboritur. hostilis pyra, quam vel è longinquo concepturam ignes crediderant Lusitani, aduersum coniectas è proximo tædas ardentesque ollas, repente cōtumax & inuicta perstare: iteratis vndique iaculis nihilo magis læditiaculantium oculos animosque ipsa rei nouitate confundere. Tum Lusitani, ancipiti vrgente malo, quod & in mora exitium, & in irrito incepto deformitas foret; consilium à cupiditate gloriæ mutuatur audax ac pæne temerarium. incisis momento anchoralibus, nauem ipsam remulco ad castellum vsque per media tela perducūt. ibi demum facibus per otium ingestis, in hostium conspectu, relucetibus late flammis absumpta. Id euentum, sicuti eximiam in suos Dei benignitatem, & pristina miracula retulit, nullo, ne tum quidem, è Lusitanis in itu redituque inter tantam missilium procellam desiderato, vno tantum leuiter faucio;

C ita Sofarem, primo indignantem, dein stupore defixum, ab consilio maritimæ oppugnationis auertit. eo acrius ab terra munitiones vrgeri captae. & abundabat multitudo, vt si quid tormentis ab Lusitano dirutum esset, Mamudiani extemplo reficerēt; & mortuorum loco (plurimi autem quamquam per tenebras fixi cadebāt) fustuario coactos alios aliosque submitterent. inclusis contra, neque ad erumpendum copiæ, neque ad perpetuos & temerarios ictus iacula suppetebant. Per hunc modum, vertente mense, ad arcis pæne fossam agger vineæque perducta. huic rursus aggeri lapideum. præstruunt murum, tredecim pedum latitudine: & in eo noua castella, crebrasque stationes, & varia tormenta constituunt. Hanc ferme circumvallandæ quacunque licuit, arcis formam sequutus est Sofar. Interea Castrio Prætori, ad classē, vt dictum est, reparandam sat per se incitato, acres addiderant stimulos, Mascarenia nuntij ac litteræ. Confestim, è duobus filiis Fernandum natu minorem, egregiæ indolis adolescentem, cum nauigijs compluribus, & vario com meatu, cadisque sulphurei

sulphurei pulueris, & nobilium manu, Diu quam celerrime iubet præcedere. Holce, dubio profectos cælo, atrox in medio cursu tēpestas adorta disiecit. pars Bazainum & vicina littora petiere: Fernandus cum octo caturibus instando & remigando peruicit, uti Diensem teneret arcem; inuitisque, & inspectantibus Mamudianis, militem, & commearus, & omne bellicum instrumentum exponeret. Ingenti Lusitanorum gaudio id subsidium acceptum: ac minime dubia spes victoriæ consequuta. initur bellatorum numerus: ad quadringentos & quinquaginta peruenit. Suppletæ dein auctæque custodiæ, & Fernādo infirmissimum omnium propugnaculum Diui Ioannis (suum cuique propugnaculo ferme ab cælestibus patronis indiderant nomen) cum fortissimis iuuenibus est datum. Per eisdem fere dies, Mamudius, ad visenda opera militesque animandos, cum nouo exercitu Diu aduenit. id suspicatus è concursatione plausuque Mascarenias, Fernandum Caruallium è marino castello rem per exploratores iubet cognoscere. Transmissi multa iam nocte nandi periti & inspectatæ fortitudinis viri sex, ad vicinam hostium stationem adrepunt; & è custodibus vni manus iniiciunt. ad cuius vociferationem concursu facto, Lusitani duo tresve inter tumultum occisi. reliqui, tenaciter apprehensum vigilem, præuales ipsi viribus, ad suos illico transtulere. Ex eo, de Regis aduentu cognitum est, itemque de consiliis hostium nonnulla comperta. quibus rebus adeo non exterriti sunt Lusitani, ut etiam per tenebras, crebro igne, bombisque, & tubarum cantu signa effusa cuiusdam gratulationis ediderint. Inde cum admiratio cepisset hostes, ausi è proximis vigiliis percontari quidam (è diuturno commercio haud ignari linguæ Lusitanæ) quænam esset causæ tantæ ac tam repentinae lætitiæ. Responsum ex arce est: efferri gaudio Lusitanos, quod Mamudium ipsum in castris versari didicerint. quippe, hætenus cum fugitiuis & desertoribus, mistis ex omni colluuiione, turpiter dimicatum. deinceps, cum Rege regnique proceribus multo honestius fore certamen. eo responso irritati vigiles inuicem probra Lusitanis ingerere, seruitiū Sofaris, æternas compedes, acerba supplicia minitari. Verborum iaculationē, ferrea vtrinque sequuta missilia. Per continuos dein dies, inspectante atque adhortante Mamudio, arcis mœnia quatiebantur. Sub testudine basiliscos (noxiorum plerunque nominibus animantium hodie ballistas appellare mos est) & alia id genus tormenta Mamudiani promouerant. iis Thomæum, & Iacobæum propugnacula, & quantum inter vtrumque erat muri, cum ruinæ minis, ac terribili fragore feriebant. Minora vero tormenta, in ipsas potissimum fenestellas ac pinnas obuenterant ita scienter, ut sine præsentis exitio se vix quisquam propugnatorum ostenderet. Inter cæteros nobili viro Iacobo Gnaia (à quo multa de his rebus accepimus) in hostem collineanti globulus in fomitem fistulæ illatus; fracto impetu, oculum ipsum quo collineabat, excussit. Puluis autē, eo erat artificio ac subtilitate perfectus, ut è flammis emicantes ouales pilæ, dolia cespite plena transfigerent. Mortarium etiam idoneo statuerant loco (& peritissimus aderat librandi magister) inde immensi ambitu globi triginta paucis diebus in arcem immissi,

A immissi, maiore tamē inclusorū trepidatione, quā damno: quod tum è genere sonitus, tum è magnitudine impēdentis è sublimi pestis ac pōderis, plerique spatiū ad præcauendū haberēt. recta ferme perforabātur, & diffidentibus lapidū fragmētis nihil erat in proximo tutū. magister dein fortuito ex arce telo perimitur. successit huic artifex, nequaquā vsu vel sciētia per huius culpā recidētibus in castra globis, tres è Mamudianis obtriti: neque vltra exerceri machinam placuit: ita is terror amotus. Cæterū ex aliis partibus haud intermissa verberatione aliquātum prociderat muri. & propugnaculū Diui Thomæ, solutis compagibus, metuendo hiatu discesserat. Aduersus id malum interior murus latitudine pedum viginti mature perductus. diruta prius ædificia materiam & saxa variæ magnitudinis præbuere. A præfecto ipso cum nobilissimis primum admotē operi manus: horum industriam cæteri deinceps acriter subsequuti: magnoque certamine continuata structura, intra septimum diem murus absolvitur. Sub hæc Mamudius, longiorem quam putarat obsidionem, & sine vlla pacis mentione obstinatus cernēs Lusitanos, è suo comitatu Iusarcanem ducem impigrum, & bellicæ compotem laudis, cum Abassina legione in castris reliquit. ipse, procerum hortatu Madabam vndecimo quam venerat die regreditur: verbo, ad expediendos commeatus nouumque subsidium: re vera, præter moræ tædiū, metu quoque perfulsus, quod è cognatorum numero quidam hostili glande traiectus, ad ipsius pedes exanimis corruisset. At Sofar, incensus dolore & rabie, quod nullam admodum insignem operam præsentis nauasset Regi, præcelsam aliam struem è saxo terraque, interstratis ad firmitatem ramis ac frondibus (vnde Ramosa appellata est) erigebat; ut libero in arcem prospectu, Lusitani præsidij discursum ad bellica ministeria, destinatis è superiore loco ictibus impediret. Aduersus eam perniciem, Mascarenias, opportunitatem captans iaculandi, tormenta identidem alio atque alio transferebat. turrim dein è regione crescentis machinæ raptim excitauit. in eo præsidio positus Antonius Passanius cum fistulatoribus quadraginta, quos ipse, quamquam arctis in rebus priuato sumptu propter diuitias ac splendore alebat. ij summa contentione opus impedire iussi. id quo commodius facerent, nocturnis horis (quo maxime tempore muniebat hostis) ferrea candelabra permagna, crebræque faces ad idonea loca dispositæ: quæ fuso longe lateque lumine, cum situm castrorum, genus operum, multitudinem hominum veluti diurna luce nudarent; magnus videlicet, viliū præsertim operarum interitus consequutus. Sed ea erat agrestis turbæ copia, is ab tergo instantium atque vrgētium præfectorum terror, ut plagis coacti miseri sese volitantibus palam telis obiicerent; ac peremptorum loca noui subinde recentisque supplerent. ita, nequicquam conantibus prohibere Lusitanis, ad summum perducta moles, & omni bellico apparatu confestim instructa. Inde, cum arcis interiora in dies magis infesta fierent, Mascarenias ante sacram ædem edito loco tumulum extollit: collatisque eo tormentis, & ingenti præcipue basilisco, Ramosam ita quatefecit, ut magna cum superstantium clade prosterneret. neque stratam rursus exag-

gerare ausi Mamudiani. Conatus dein omnis ad fossas oplendas, & opera D
mœnibus ipsis iniūgenda conuertitur. iam ad marginē vsque perduxerāt
vineas. accessere validis ex asseribus musculi, quam durissimo corio tecti,
sub quibus opere sine periculo cōmeatēt. Ex iis musculis tabulę decliues
ita prominebant, vti per eas deuoluta ex occulto saxa, truncique arborū,
& glebæ ultra mediam fossam impetu ipso ferretur. Inter hæc Mamudia-
ni per tenebras clara voce maledicere obsessis, quod more feminarū intra
septra latitantes, non hasta gladioue, sed missilibus tantum a longinquo
rem gererēt. at nō hisce artibus qui primi ē Lusitania ad Indos venerit,
gloriam quæ fuisse: non ita nuper Syluerianos bellum exercuisse: verum
in dextris & pede collato repositā habuisse victorię spem: neque se mœ-
nibus, sed armis mœnia tutari solitos, attamen sibi non esse dubium, quin
eius desidia, non tam penes militem, quam penes præfectū resideat cul-
pa. quippe qui communem salutem proprio timori prætexat: virosque (si
quidem eius dissimiles sint) vitæ prodigos, laudis appetentes, ad cōferen-
dam cum hoste manum paratos, fame postmodum & omnium rerū ino-
pia perituros, exemplo segnitie, & imperij vinculis intra munimenta co-
hibeat. Hæc & alia eiusmodi ad excitandam seditionem, vel ad prouocan-
dos ad temerariam pugnam Lusitanos, iactare sub muris ac portis identi-
dem barbarus, nimirum Sofaris iussu: quod magna esset in spe, si apertum
ad certamen elici possent, paucis præliis absumptum iri omnes præsidij
vires. Sed neque milites, in id vsque tempus obedientes duci, neque du-
cem, minime leuem, aut bellicæ artis ignarum, admodum mouebant im-
portuna & quotidiana conuitia. Magis illa cunctos angebat cura, vt in-
gruenti à musculis damno quamprimum obuiam iretur: quæ res magnas
habebat difficultates. nam & coniectos è muris ignes coria respuebant:
& maiorum ballistarum vsus, quo vel maxime inclusi valebant, spatium
ipsum propinquitatis ademerat. His rebus anxio, multa que apud animū
suum agitant præfecto; remedium tale in paucos tamen dies oblatum.
Fornix erat in imis mœnibus, simplici lapidum ordine in speciem ob-
structus. Eo animaduerso, locum aperiri ac repurgari Mascarenias impe-
rat; postibusque validissimas imponi fores. Immissi dein qui perpetuo
egeſtu, succedentes inuicem alij aliis, fossam latentes exhaurirent: ac tra-
dita per manus rudera silentio in arcem asportarent. ij deciduam vnde-
quaque materiam ita subducebant, vt quam integerrimum cumuli fasti-
gium, fallendi hostis causa, relinquerent. Quatriduum totum nocturnus
diurno continuatus est labor. interea Mamudiani munitores fabrilis bo-
lide fundum subinde explorare, ac primo admirari cur minime cresceret,
neque responderet operi accruus. dein, posteaquam magis etiam ac magis
imminui sentiebāt (extenuatus quippe, demum assidua subtractione cor-
ruerat) noscendi causa, periculo contempto, capita proferunt. Lusitanos,
quæ iaciebantur, impigre amolientes cernunt. confestim & è musculis in
fossam, & è muris in musculos tela coniecta. Et Sofar à præfectis fabrum
admonitus aduolat. is, dum ad oram valli, in dextrum innixus cubitum,
Lusitanam cryptam attentius contemplatur, suspensio & cogitabundo,
nequa-

A nequaquam in spem tantæ rei missus ex arce globus, manū simul & sin-
ciput abstulit. Ea vulgata re, tantus exercitum inaccessit pavor, vt parum
abfuerit, quin desertis operibus vitæque, obsidio solueretur. Obstabat
maxime Rumecan, ferox ingenio viribusque, & odio nominis Lusitani à
primis annis imbutus. Is, domestico lactu minime fractus, celebratis mo-
re Mahomerano paternis exsequiis; tū vniuersos, tū singulos appellare:
hortari ad perseverandū: tot iā exhaustos labores; tantæ molitionis opera
tato sudore perfecta; ex hostibus in ipsa paucitate periisse non paucos; &
qui supersint, vulneribus, fame, vigiliis, defatigatione cōfectos, hominū
simulacra non homines, vix iam sustinere arma, latitare in angulis, despe-
rato nouo subsidio fugam haud dubiè meditari. sed & maritimos exitus,
aduerso anni tempore, & terrestres, vallo & stationibus intercludij; im-
manes belluas indagine cinctas teneri; victoriam esse in manibus; tam
propinquæ spei exitum nullo pacto deferendum: tot nationum salutem,
tantum discrimen opinionis in hac obsidione verti: si paulum adnitantur
B Mamudiani; & liberatę Indiæ decus æternum, & nauatæ Regi suo operæ
mercedem opimam laturus. Hisce dictis animati plerique, Rumecanis
consilium approbant; in tanta tamque recenti clade tantam animi magni-
tudinem vulgo admirantur. denique dum à Mamudio veniant mandata,
summam belli administrandi consensu militari ad eum deferunt. mittun-
tur ad Regem legati. ille per litteras iubet duces oppugnationem vrgere,
noua identidem supplementa, confecti belli præmia pollicetur amplissi-
ma: prærogatiuam suffragij militaris de Rumecane confirmat. Lusitanis
interim, cognita è fugituo quodam Sofaris nece; magna videlicet spes
tranquillitatis affulserat: ac veluti pactis induciis, dum sedatur in castris
timor, vtrinque otium fuit. Sed mox necopinato recruduit bellum, nouo
imperatore adeo impigre obeunte munia; vt Sofarem deesse, neque ho-
stes, neque ciues vlla ex parte sentirent. Ad fossam præcipue aggerandam,
ex patris destinatione curas intenderat. itaque præter eam turbam quam
in castris habebat, alia insuper ex agris oppidisque multitudo contrahi-
C tur: ac turmatim diuisa, ad tintinnabuli pulsus in orbem subit: neque
iam è musculis tantum, sed propalam è vallo, cum interea missilibus cer-
taretur, variæ magnitudinis lapides, arbores totas, virgulta, cespitē iactāt:
occisorum cadauera, ne ceteri spectaculo terreantur, obruta ruinis accu-
mulant. postremo, vineas ac vallū ipsum vndique prorutum, cum ingenti
fragore deuoluunt: neque iā vlla ope resistere Lusitanus valebat. Fornix
primum assiduo iniectu materiæ obstructus: dein, quod supererat spatij,
quotidianis incrementis occupat moles. Inter hæc, Mascarenias, tot vndique
cinctus angustis, nouum à Castris Prætoris auxilium efflagitare
per litteras nutiosque, quos in apertum vitæ discrimen speculatoris nau-
igiis hyeme sauiente mittebat. Rumecan vero, quamquam libero iam
ad mœnia successu, cruentam nihilominus dimicationem prospiciens;
Simonem Pheum sub muros misit, qui variis conditionibus popularium
tentaret animos; Mamudij, & Rumecanis clementiā predicaret; obsessis-
que, si abire incolumes animum inducerent, naues ad profectiōem offer-

ret. Ad ea cum ferocius responderetur, negaretque Mascarenias, cum violatoribus foederum atque periuris, vllam sibi pacis conditionem esse, confestim Pheus è cōspectu subtrahitur: coniectisque per iram telis, Lusitani duo qui ad colloquium pinnas muri fidenter ascenderant, occiduntur. Postridie sub vesperam è Mamudianis promptissimi, excelsos nauium malos tranuersis iunctos rigillis, ad Sancti Ioannis propugnaculum erigunt: elatisque super capita scutis, in summum enituntur. Ferme triginta iam ascenderant, cum Lusitani ad periculum propulsandum, ac demendum dedecus mutuo se cohortati, impetu capto, alios è corona præcipientes dant; alios in scalis obnixos, contis detrudunt; detrusos, iaculis, & flammarum alimentis, & saxorum ponderibus obruunt. in horum locum succedere conantes alij, pari defensorum constantia repelluntur. pauci incolumes, magna pars ambusti, aut vulneribus confecti recedunt. neque vltra tentari pugnam ipsa patitur nox. Paulo dein segnior obsidio fuit, dum ad summum certamen Mamudiani se comparant: accensisque vrbe tota luminibus obeunt templa, suumque Mahometem inani prece sollicitant; multi etiam solenni vouent coniuratione, se non nisi victores ab arce redituros. In diem viij. Kal. Augusti certamen edixerat. is Diui Iacobi Apostoli natalis est dies: quod ipsum victoriæ mox omen Lusitanus accepit. Vbi tempus affuit, Mamudiani instructis ante lucem copiis, ad arcem silentio primum, vt fallerent; dein, postquam vigilare hostem sensere, magna cum vociferatione succedunt. Lusitani præsentibus animis corripiunt arma, Sanctum Iacobum ingeminant; tentantes ab omni parte aditum hostes, igne, ferro, lapidibus prohibent; vbi plurimum periculi ostenditur; ibi frequentiores obsistunt. Rumezan interea suis hortator adesse; alios castigationibus, alios promissis ac laudibus incitare, aliis voti ac iurifurandi religionem incutere; acerrime vtrinque prælium cieri: confusus imperiis, minis, gaudio, metu clamor, itemque tremendus tormentorum sonitus ad astra ferri; subeuntium audacissimi quique passim occumbere. in Thomæum præcipue & Diui Ioannis propugnacula intruguerat belli moles. Eo dum intèti propugnatorum oculi pariter animique sunt, è Mamudianis interim eximia corporum agilitate complures, obseruato æstus recessu, ad maritimum arcis latus, antequam dilucescat, accedunt: perque præruptum, eoque desertum ab hoste saxum, partim brachiis humerisque, partim qua cautes patiebantur, scalis innixi, in arcem scandunt, inque ædium tectis Mahometana vexilla constituunt. dein, stolidi capti aueritate, armorum atque hostium obliui, ad prædam illico dilabuntur. Muliercula quædam, aliis omnibus ad pugnam digressis, in ea parte curabant. ex iis nonnullæ virili animo arreptis hastis, prædatores locorum ignaros, & incerto concursu nocturnoque pauore perterritos, intra tecta coercent; aliæ ad opem à præfecto exposcendam ad mœnia prouolant. Mascarenias trepido nuntio excitus, ne pugnantium frangantur animi, silentium imperat; ipse cum expeditis ad locum accurrit: ibi hostes partim in ædibus inclusos; partim in angiportibus errantes obtruncat. triginta ferme, cum sese conglobassent, ad vnum cæsi. cæteros ex arce

deie

A deiectos, tum altitudo præcipitij, tum prominentes è rupe filices acuti dilacerant. intentiore dein cura locus custodiri captus: & Mascarenias, ab ea parte victor, in prælium festine regreditur; suis laborantibus omni arte animos addit; neque verbis tantum, sed etiam corpore miscet certamen; ducisque pariter ac militis partes egregie sustinet. Sex ferme horas dubia victoria pugnatum est. Ad extremum Rumezan suorum clade percussus, receptui cecinit. Lusitani tantis defuncti periculis, primū omnium Deo superisque; ac patrono præsertim Diuo Iacobo laudes, grateque agunt: cætorum deinde ineunt summam. è suis tantummodo septem; ex hostibus compertunt amplius mille & trecentos. capta etiam militaria signa non pauca. Christianorum funus magno omnium studio celebratum est. Laudari pro cuiusque merito milites ac præfecti. Ludouicus Sosa, & Fernandus Castrius, quorum alter Thomæo, alter Sancti Ioannis propugnaculo præerat, præcipuum fugati hostis, arcisque seruata decus tulere. Antonius quoque Passanius, interiorem aggerem turremque magna cum hostium strage tutatus est. Ac, foeminarum etiam, illo potissimum die conspecta virtus: è quibus aliæ furtiuo, vti dicebamus, ascensu transfressum munimenta hostem Mascarenia trucidandum obiecerant; aliæ ad mœnia dimicantibus viris arma & saxa, itemque fascias & medicamenta suggererant, versataque inter ipsam dimicationem erant adeo pertinaciter, vt faucia nonnullæ constanti dextra sibi spiculum euellerent, plagisque obligatis ad institutum redirent. Is, bene iuuante Deo, pugna illius exitus fuit. Secundum eam pugnam, obstinatis vtriusque partis animis, aliæ deinceps haud ab simili euentu pugnata. in iis, præter cætera tormenta ferrumque, ardentibus maxime iaculis certabatur, maiore oppugnantium, quam defensorum pernicie. quippe gossipio, quo Indi ad vestem vtuntur, ignis tenaciter adhærescens, momento excitatum incendium per confertos manipulos cuneosque late fundebat. quos autem flamma comprehendisset, ij, abiectis armis, cum simul vestimenta proicere non valerent, cæterosque ab iis adiuuandis exuédifve, sui quemque periculi metus auerteret, cæci amentesque crebro cum gemitu, incerto vestigio, extra ordines ferebantur. Hinc, deformatos vultus; exusta lumina; pendentem è nudatis artubus cutem, ac velut in lora dissectam; horrendo spectaculo cerneres. At Lusitanum multo minus lædebat ignis, amictu laneo, & insuper ocreis & chirothecis ac thorace munitum. & corio deficiente, præfectus, in eundem vsum, è pellibus inauratis peristromata pretiosa militibus diuidenda curauerat. Ex eo tempore Mamudiani; cum aperta parum proficerent vi, subterraneis operibus (& suppetebat ad omnia multitudo) occulte grassari constituunt. Cuniculos plures ad arcem agunt. interea, vt ab sensu operis Lusitanum abducant, fabros cum dolabris ad suffodiendos muros quam tumultuosissime subigunt: maiores globos cum fragore terrifico ac densa fumi caligine iaculantur. Porro cuniculorū dispar, neque vno tēpore fuit exitus. alij specubus puteisque, quos Mascarenias mature in id ipsum effoderat, inutiles facti: alij non interrupto successu ingentibus detrimentis rem Lusitanam affecere. Longe

R r 3

perniciosissimus omnium fuit is; quem ad Sancti Ioannis propugnaculum præcipua contemplatione direxerant: is vt infra fundamenta peruenit, locum tormentario complent puluere: eiusdemque pulueris tanquã institas ad cuniculi os perpetuo tractu perducunt. Posthæc, veluti ad ultimam oppugnationem instructi, sub signis ad eam maxime partem subeunt arcis; ac vix tentato conflictu sese recipiunt: dein rursus accedunt receduntque simulato metu; nimirum vt è Lusitanis quamplurimos, propugnandi spectandique studio in fraudem illiciant. Tum Mascarenias ratus id quod res erat, hostem dolens non metu pedem referre; mittit extemplo qui Fernando Castrio & reliquis præsidariis nuntiet, quamprimum ex eo loco fecedant: hostilem trepidationem in tempus fictam: aliquid profecto occultæ machinationis subesse illi, & vigore ætatis, & superiorum dierum victoriis nimum sibi præfidentes; qua Indorum ignauiam irridere, qua præfecti seu monita seu iussa contemnere. Graue piaculum contumaciæ dedit nobilium cohors. nam simulatque frequentes in turri conspecti sunt; ignem cuniculo Mamudiani raptim iniiciunt. is à primo aditu ad intestina momento perlatus, multiplicatis in arcto flammis, & in apertum impetu vasto emittentibus, enullam ab radicibus turrem cum terribili strepitu qualis ex Ætnæ cauernis interdum cieri solet, in altum sustulit, longeque ac late disiecit. è superstantibus alios, volitantia saxorum fragmenta dilacerant: alij, sublime quãtum prope oculorum sequi acies posset elati, dein ad terram afflicti suo & armorum pondere conteruntur. alios, dira ignium vis, tamquam tormento excussos ad hostem vsque proiecit: quorum interitu nequaquam expletis odiis barbari, inanima & mutilata cadauera tum incessunt probris, tũ sparis & gladiis crudeliter fodicant. Viginti ferme ex ea statione tantæ cladis superfuere: ad centum extincti, in Ioannis Regis familiam adscripti plerique, & claris orti natalibus. quo in numero Fernandus Prætoris filius fuit. corpora dein conquisita mulieres terræ mandarunt. Cæterum vixdum resederant flammæ, cum per stragem ac ruinas Mamudiani conantur in arcem irrumpere. aduersus eum imperum quatuor è superstitibus raptim opposuere sese: nam reliqui incendio afflati, & recenti malo attoniti ac sopiti iacebant. & cum pugnacissimis aliquot Mascarenias confestim accurrit. huic manipulo sacerdos effigiem Christi Domini è Cruce pendentis intrepide præferebat. eius admodum piis adhortationibus, & occultis nimirum è celo vi, non dubie confirmati erectique Lusitani, tumultum ac periculum pugne sustinere, quoad opere tumultuario murus interim ab tergo ingenti aliorum sudore ac certamine obiectus est: & imminente iam nocte, Mamudiani, multis item è suorum numero amissis & faucis, incepto irrito recesserunt. Eius diei casu admoniti reliqui præsidarij, exinde cautius in muris agitare, atque ad primas talium incendiorum notas assistere. itaque & Iacobæa & Passania turris, item subditis ignibus, nullo defensorum interitu prociderunt. Thomæa vero (nam eo quoque cuniculus penetrauerat) procumbentibus in fossam ruinis, parates atque imminentes in irruptionem trecentos è Mamudianis oppressit.

A pressit. Atque huiusmodi machinationis in vniuersum ferme hic erat euentus, vt Mamudiani introitu exclusi, spatia saltem obsessis eriperent, & intra mœnium excidia subitaneas munitiones raptim excitarent: Lusitani contra, & per patefactum ruina itet conantem transcendere hostem, virtute atque armis auerent; & nouum introitus pro diruto murum summa contentione reficerent. Inde angustior in dies arx fieri, & vix ad explicandos ordines relinquilocus. Quatuor iam menses obsidionem pertulerant Lusitani; cum ex adeo paucis aliqui ferme quotidie aut vulnerarentur, aut caderent. Accessit inopia & fames, frugibus carnibusque consumptis; & præter fœda animalia, quicquid etiam erat fruticosum aut herbudum, in alimenta conuersum, hinc vulgo ingrueant morbi: fessisque & animis & corporibus, qui arma tractare possent, vix centum & quinquaginta supererant. atque ij admodum ægte continebantur, quominus in hostium stationes vltro impetum facerent, vitæque miserias & ærumnas honesta morte finirent. In hoc rerum discrimine diu expectatum ab Goa subsidium aduenit. naues quinquaginta Bazainum facili tenuerant cursu. Aluarus Castrius Prætoris item filius, & Fraciscus Menesius præerant. inde Aluarus cum meliore parte classis Diuim protinus antecessit. relique, carptim, prout agilitate vel robore quæque præstabant, captatis tempestatibus; ante Septembris exitum subsequuta, armati supra nonngentos cum omni rerum copia in arcem expositi. quæ res Lusitano maiores quam pro viribus animos fecit. Auxit ferociam, basiliscus, qui demersis in ruina rotis inhæserat, cum eum ad se iniectis funibus Mamudiani atrahere niterentur, prospera pugna retentus. Ex hoc indignari postremus quisque, & accusare primos, quod hostium conatibus non statim ex arce obuiam ierint, quod opera mœnibus applicari, munitiones transferri, sese in tantas angustias cogi permiserint. recensere victorias (vt de Europa & Mauritania sileatur) ad Sofalam, Quiloam, Goam, Malacam, Armuziam Calecutum, ad Repelini vada, ad Diuim denique partas; ingentes barbarorum exercitus parua sæpe manu fugatos; peruagatum Africa atque Asia tota nominis Lusitani terrorem; scilicet quo tanta decora, tantaque laudes, in vno demum præfecto atque in vno præsidio pereant, tuendum omnibus visibus quod à maioribus acceperint patrimonium dignitatis ac famæ: viriliter tandem erumpendum in hostium castra, & dignum aliquid rebus olim gestis & vetere gloria perpetrandum: quicquid ad eam diem acceptum in arce sit damni, id fraude, cuniculis, tormentis illatum: si vera virtute, manu, & gladiis decernatur; Lusitanum impetum, & micantia ex propinquo arma Indos, haudquaquam laturos: hæc initio pauci; dein velut ex contagione plures quotidie palam in circulis & contuberniis fremere, & in Mascarenia cunctationem, qua vera, qua falsa iactare. Postremo ad eundem conuenire frequentes; pugnam assilagitare; minari, si diutius torpeat, se quemlibet alium vel ex argilla ducem haud dubie suscepturos. Mascarenias contra, lenire furentes; de hostium genere numeroque differere; iam nunc abundare comœatu arcem; custodes vti ad hostem

hostem laceffendum paucos, ita ad prohibendum fat multos adesse; D
 hyemem maxima ex parte circumactam; vniuersas ab Goa copias pro-
 pediem affore; tum demum certioribus victoriæ præmiis, & minore suo-
 rum detrimento prælium imituros. Hæc & alia in eandem sententiam,
 furdis canere Mascarenias: adeo certamen penitus imberant animis
 plerique: nec deerat qui ab insito liuore, soluta obsidionis gloriam præ-
 reptam Ioanni Castrio cuperent; atque ad profligandos Guzarates eguisse
 Prætoris ipsius auxilio nollent videri. Mascarenias, vt inflatos inani fidu-
 cia, fixosque in audaci proposito animaduertit; Equum fuerat (inquit)
 ciues, militem ab duce regi, non regere; expectare signa, non extorquere;
 scire, quæ ad rationem gerendi belli pertineant, præfecto & consiliariis
 curæ esse. Nunc, quando mihi prope manus iniicitis, & seditionem vultu
 verbisque præfertis; vincat sane maiestatem imperij, inconsulta spes, &
 libido. ite, quod superi bene vertant: virtutem istam, lacertosque, & ar-
 morum sciētiam expromite; ego, quos agere debueram, sequar; & quam-
 quam alieno tempore, tamen partem periculi ac laboris vobiscum vna E
 capeffam. Vos modo videte, vt quos ante pugnam spiritus atque ardorem
 ostenditis; eosdem in ascensu valli postmodum, atque in ipso conflictu
 præstetis. Cū hæc dixisset, prout in arcto licebat, copias instruit: primam
 aciem Aluaro Castrio; alteram Francisco Menesio dat; cum cæteris ipse,
 modica manu ad custodiam arcis relicta, subsequitur. Facta secundum
 euripum eruptione (nam ex ea parte latior patebat exitus) ferocissimi
 quique vallo succedunt; ac defensoribus primo impetu percussis aut de-
 turbatis, ingenti ardore transfiliunt. dein, signo ab hostibus dato, cum
 noua identidem subsidia è castris affluerent, atrox esse prælium cepit:
 & qui nondum transcenderant Lusitani, cum proculcatæ priorum pe-
 dibus lætiores herbæ, altitudinem nudassent valli, quod ex arce pro-
 spicientibus nuper humilius apparuerat; ictu re subita, primo hæsitare,
 dein, hoste imminente, fugam aut latebras circumspicere. Tum Ma-
 scarenias: Hæccine pugna est quam poscebatis; increpitans; ante discrimen
 feroces, in ipso discrimine timidos & ignauos appellans; ad opem F
 laborantibus ferendam frustra conatur accendere. Inter hæc Menesius
 intra vallum acriter dimicans, & circa eum aliquot principes Lusitanæ
 iuuentutis occumbunt. Aluarus Castrius saxo percussus, cedente ad
 ictum galea cum attonitus cecidisset, Mascarenia interuentu seruatus
 est. Neque vltra sustineri superfundens se ex omni parte castrorum,
 poterat multitudo. Lusitani cum vndique pulsi transfugerentur, & op-
 pugnari è diuerso latere arcem, seu consilio seu temere sublata nuntia-
 ret vox; nequicquam obsistente Mascarenia, nullius nisi vitæ memores
 ad mœnia portasque præcipiti cursu vertuntur. cupientem simul inuehi
 Mamudianū tormentis è muro deterrent. Hic temerariè eruptionis euen-
 tus fuit. Exinde suo ipsi conatu legniores facti (vt in contrarium sæpe mi-
 grât vitia) vix pro muris obire stationes, vix recētī successu elati & subin-
 de arcē aggredientibus Indis obsistere: quoad refectis tandem ex pauore
 animis, rursus alacres, & obliteratę ignominie cupidi, ad cōsuetam munia
 rediere.

A rediere. At Mamudiani, quo se magis magnisque obfirmatos ad conti-
 nuandam obsidionem ostenderent; atque vt expeditiores ab continen-
 ti commeatus haberent; euripo ad Rumæpolim, iactis vtrinque mo-
 libus, alterum pontem imponunt ea magnitudine ac firmitate, vt quam-
 libet onustas vehes tuto ac large transmitteret. Simul, dies noctesque
 fatigare ac premere Lusitanum; stantes muros frequenti verberatione
 concutere; quæ minus commode ballistis labefactari possent; in ea sub-
 ditis ignibus calefacta, syphonibus acetum immittere; putrefacta conti-
 nuò excindere ferramentis; igniferos è stupa, gossipio, & sulphureo pul-
 uere globos in tecta conicere; denique cuniculos; quod ea res prospere
 cessisset, ad arcem vniuersam euertendam pluribus simul locis ageræ.
 Aduersus ea, Mascarenias, operariis auctus, non vna regione item obli-
 quas aduersasque excauare fossas; tormentis ac missilibus ab omni par-
 te hostes impetere; intergerinos ædium parietes perforare; qua te-
 cti milites & mancipia commearent. Iisdem fere diebus quibus hæc ad
 B Diem fiebant, Goam de Fernandi & commilitonum clade nuntius af-
 fertur. inde grauis mœstitia simul & metus ciuitatem incesfit. Prætor,
 quamquam acri doloris morfu perstrictus, tamen ad cæteros animan-
 dos, lugeri filium vetuit. ipse nitens purpura & ornatu alio sumptuo-
 so, in campum vna cum proceribus, velut animi causa, processit. ibi,
 tum in gyros flexo, tum cursu & saltibus incitato militariter equo, ma-
 lum subinde Mamudianis interminans, cunctos vultu & oratione con-
 firmat. mox in classis apparatus omnes de integro curas ac neruos in-
 tendit. ac mitescente iam hyeme, Aluarum Acuniam nauibus quinque,
 in quibus præter magnam instrumenti bellici vim, fistulatores erant qua-
 dringenti, protinus iubet obsessos adire, ac suo nomine prohibere quo-
 minus ante vniuersæ classis aduentum, pedes è munitionibus efferat: sese
 paratis omnibus ad pugnam rebus breui affuturum. Cum ea manu pro-
 fectus Aluarus, circa Diem in aliquot naues Arabicas incidit. iis merce-
 naria variarum gentium auxilia propinquus Sofaris quidam ad exercitū
 C subuehebat. Aluarus, commisso feliciter prælio, naues expugnat. captum
 ducem in arcem infert. huic magnum auri pondus ad redemptionem fru-
 stra offerenti, vna cum primoribus abscissæ ceruices. capita in euripum
 consulto proiecta, vt in conspectum vrbs æstu accedente ferrentur, per-
 lata atque agnita, iram in Lusitanos ac rabiem hostibus acnere. At Præ-
 tor, appetente vere, Bazainum oppidum nauarchis & militibus ad con-
 ueniendum edixit. atque ad cæteros excitandos eodem ipse confestim
 celocibus circiter quadraginta contendit. Coactis omnibus copiis quæ
 contrahi è vicinis regionibus potuere (ij fuere præter naualem & aliam
 turbam, Lusitani bellatores mille quadringenti, Canarini auxiliares tre-
 centi) Cambaicam oram ferro ignique perpopulatus, ad Mortuorum in-
 sulam nauibus circiter octoginta peruenit. Huc euocato Mascarenia
 mandat, vt ad excensionem cuncta quamprimum expediat, ac sine
 intermissione tormentis vndique vallum hostium, & densos aggeres
 quatiat, ruinaque patefaciat in urbem iter. Dictis obtemperatum, &

paulo post Prætor incolumi classe subsequitur. Ab auersa parte arcis per **D** triduum sine tumultu expositus miles, naues portum inuictæ, quam maxime tuto ab hostium telis recessu consistunt. Prætor, omnium postremus in terram ingressus, uti munitiones intrauit; mirari faciem loci: solo æquatas turres ac propugnacula; alicubi nullum fossæ vestigium; inædificatos mœnibus ab hoste muros, duasque propemodum ex vna arce factas. contemplatus dein quatenus licuit, hostilia castra, adhibitis proceribus, de summa belli consulat. Erant qui differendam eruptionem, & rescindendum è maritima iactatione suaderent militem. ipse, ratus ad nominis Christiani dignitatem pertinere, ne vno quidem die Prætorem Lusitanum ab Indis clausum teneri; nulla interposita mora cœtam experiri constituit. militibus edicit, curatis mature corporibus tertia vigilia præsto sint. Arcem, detractis valuis, ne qua in receptu spes vlli foret; Antonio Corree cum idoneo præsidio inter prælij tempus tuendam assignat: consilio dein adiuuat rem, quod consilium haud dubie victoriæ peperit. Turris erat ad dextrum vrbis latus, qua in aper- **E** tum mare prospectus est: Syluerianam appellabant. ad eam quatiendam, quasi ex illa parte descensio quæreretur, dromones pridie missi tres, è salo eminus muri partem vehementi iaculatione diruerant. id vbi cognouit Prætor, Nicolao Consaluo, impigro viro, & rei maritimæ in primis perito, mandat, uti naues quæ remis agantur, præter nautas ac libratores, in belli turba, laxis & calonibus impleat: ij pariter ac nautæ hastas erectas singuli binas: remiges altera manu remum, altera accensos funiculos teneant: libratores tormenta in hostem veluti ad oppugnationem exercent. Hoc modo instructam classem iubetur Consaluo ad insulæ alterum latus, de quo dictum est, paulo ante lucem admouere; vociferatione, bombardâ, tympanis, tubis, quam maximum strepitum ac tumultum ciere; aliis aliisque subinde locis descensionem ostendere, multimoda arte hostiles distingere copias. Hæc mandata Consaluo; cæteris item præfectis, prout quæque res postulabat, sub vesperam edita imperia. Rumecan, haud satis certus qua potissimum ex parte Lusitani es- **F** sent erupturi; ad omnes aditus æque terrestres atque maritimos, tormenta vigiliaeque disponit; telorum omnis generis ingentem copiam in muros aggeresque comportat: auget munitiones: & qua ex euripo descensus ad oppidum est, præaltas fossas leui superiniectionum ramorum ac terræ latenter occæcat. Externi selectique militis (præter Guzaratas Indosque, quorum maior multo erat numerus) in eam curâ ac sumptum acriter incumbente Mamudio, viginti millia in armis habebat. Ex iis ipsa robora ad primos impetus excipiendos in fronte castrorum locat, firmatque ab tergo subsidiis: Rumæum potestatem septingentis militibus infidet; reliquam multitudinem, quo clamor, quo signa aduocarint; paratam ad omnia occurrere iubet. Rebus ita prouisis, tâta virium suarum Mamudianos cepit fiducia, uti Lusitanorum paucitatem conatusque irriderent, vixque vniuersi pugnae subituros aleam crederent. Lusitani contra, uti Christianos decet, vno Deo maxime freti, nihilominus expediunt arma: atque ad condi

A conditum tempus ante Prætorium armati conueniunt. Dies erat iij. Idus Nouembris, Diuo Martino sacer. Tum loco excelso, ut vndique conspici posset, Antonius Casalius Franciscanus insigni pietate sacrificat: Deumque precatus, ut in hostes Ecclesiæ sacrosanctæ, formidinem ac terrorem auerteret; Christianos, quo alacrius capebant pugnam, noxis omnibus Pontificia potestate expiatis absoluit. Eosdem, Prætor, quod pluribus agendi spatium non esset, paucis adhortatur, uti Christo duce, cuius tueantur causam, forti ac fidenti animo prælium ineant. Ioannem ipsum Regem, vniuscuiusque virtutis vel ignauitæ primo testem & spectatorem, mox remuneratorem aut vindicem adesse putent. Indici totius imperij summam in eius diei certamine verti nil ambigant. postremo sciant, præter naturam loci, ab se quoque diligenter prouisum, uti segnibus timidisque nullum neque terra, neque mari effugium sit. Ex arce detractas fores, è portu naues in expeditionem emissas. Magnanimis, certam vel in morte victoriam, vel in victoria salutem & præmia consti- **B** tuta. Cum hæc agerentur, iam Nicolaus Consaluo classem è composito ad alteram partem insulæ circumegerat: variisque (uti conuenerat) locis descensum, & oppugnationem ostentare pergebat. & nox adiuuabat inceptum, ex incerto speciem omnium multiplicem oppidanis intuentibus reddens. & in Prætorii sublime vexillum, ac lumen in puppi, ad hæc, densi tota classe ignes, tormentorum fragor, micantiaque arma, & mistus hominum vocibus ac tympanorum pulsu tibiarumque concentu Martius tubarum sonus; Castrum cum omni exercitu adesse monstrabant. Eo terrore Consaluo omnium oculos in se conuerterat: ut non ex vrbe tantum, sed etiam è castris, armatorum agmina, relictis præsidiis ad mare concurrerent. id vbi à speculatoribus accepit Prætor, in primo tumultu, antequam dolum clarior proderet lux, instructas, prout angustiae loci ferebant, copias, (ferme tria erant hominum millia) pluribus simul portis emittit. primum agmen ducebat Mascarenias è veterano milite, ac perito locorum, atque ad eius imperia dudum adueto: acceperant è reliquo exercitu quadringenti. cum cæteris modico interuallo sequutus est Prætor. Cingebant latera spectatæ fortitudinis viri. Vna Casalius ornatu quam augustissimo trabeatus, Christi ad Crucem affixi attollens imaginem, concionabundus aderat. Eius hortationibus inflammati Lusitani, simulque diuina & humana pleni spe, clamore consentienti ad castra succedunt: ac semiplenas adorti stationes, è vallo deiiciunt: & partim stratos, partim integros aggeres murosque, scalis, contis, humeris innixi transcendunt; hostemque obuium, hastis, gladiisque conficiunt. Ad eius rei nuntium Rumecan vacuam ratus arcem, cohortes aliquot ad eam occupandam circuitu capto iubet extemplo contendere. ij, ab Antonio Corree, quamquam patentibus portis, magna cum cade pulsus. Alia item manus ad opem castris ferendam à mari submissa. inde aliquot locis atrociter dimicatum est. id adeo ex ipsa vulnerum sceditate perspici potuit. Cosmo Paiuæ gladio femur abscissum. Vasco Fernando, cū sese in hostes acrius immisisset; decusus ab tergo thorax, perque plagâ

nudata vitalia : cuidam, quod super aures oculosque eminebat, à reliquo **D** capite, prope ad ostentationem aris, vno acinacis ictu diuisum est. Circa vnam item è turribus, qua Prætor ipse constiterat, multum sanguinis fufum & vexillifer Eduardus Barbutus, inter scandendum ter ab hoste præcipitatus, repetito quartum conatu in pinnas euasit, ibique per vna Lusitana signa constituit. Exinde ingens Mamudianos inuasit pauor, & fuga passim fieri capta, perterritis, hinc Prætor, illinc Mascarenias pertinaciter ab tergo cum suis instant, immistiquè fugientium turbæ eodem impetu in urbem irrumpunt. ibi redintegrata pugna, & æquis aliquandiu viribus mercenarij ac transfugæ maxime resistebant. Virgente dein vehementius Lusitano, quantum se inuehebat hic, tantum illi de loco demoti. atque vti denuo inclinarat certamen, Lusitana vis vltra sustineri non potuit. Fusi Mamudiani, insula trepide relicta; super alium alij ex vtroque ponte sese in continentem eiiciunt. multi in turba obtriti, multi à persequentibus interfecti. Castris & oppido Lusitanus vno **E** die potitus. in oppidanos deinde nullo discrimine sexus ætatisque sauitum est. Mascarenia præcipue cohors, dolori atque iracundiæ paruit: Mahometicamque perfidiam, caecos tot præliis commilitones, & diuturnæ obsidionis mala ad satietatem vltra est. armati iuxta & inermes, pueri senesque, viri pariter ac foeminae trucidati. vsque ad brutorum animantium cædem atrox ira peruenit. regium Cambaia vexillum, & alia signa relata complura. castris æque atque urbana præda militi cessit. vtròbi- que tabernae apertas, paratam expositamque rerum omnium copiam; triclinia strata, & appositos cibos velut in media pace (adeo Lusitanum Indus contempserat) inuenerunt. Simon Pheus & socij, ad catenas demendas frustra quæsi. ab irritò sub muris colloquio Mamudiani Madabam vinctos attraxerant. hosce dein, & vna ciuem Goanum Athanasium Frerium cum militibus viginti, dum lembo Diu peteant, vi tempestatis ad Surratum nuper eiectos, ab nuntio cladis acceptæ Mamudius rabie **F** furens iugulati omnes iussit. in cisternam proiecta cadavera. Cæterum in prælio è nostris desiderati circiter sexaginta: ex hostibus ad quatuor milia. Rumezan imperator (incertum à quo peremptus) inter caesorum aceruos gregali amictu vix tandem est agnitus. sexcenti viui, in iis principes aliquot, in potestatem venere. Præter innumerabilem armorum ac telorum copiam, aenea tormenta maiora in castris reperta quinque & triginta, è quibus vnum Arabicis inscriptum notis, rudi opere factum, sed inusitatae magnitudinis, in armamentario Olisiponensi conspeximus. Clara admodum & gloriosa Lusitanis hæc quoque victoria fuit, vel magnitudine periculi, vel prædicatione omnium & fama: celebritatem auxere diuina miracula, quod hostes ipsimet affirmarent, conferta iam pugna, maiores aliquod ballistas, applicitum quater ignem, cælo minime pluuiò, respuisse. & super ædiculam arcis, apparuisse mulierem cælesti lumine radiantem, cuius fulgor ita adspicietium oculos metesque perstringeret; vt, caeci propemodum, neque in ordines ire, neque in vnum conglobare se possent; ac tanto superiores numero, tamen, immutata repente rerum omnium

A omnium specie, in denos Lusitanos pugnaturi singuli viderentur, inde consternationem, & fugam ortam, Prætor, ab tam felici euentu primum Deo supplicationes habendas curauit. collaudato dein exercitu, laureatas ad Ioannem Regem litteras misit, militumque ac ducum virtuti minime maligne testimonium tribuit: inde hostiles omnes munitiones æquavit solo: pontes quibus insula continenti iungebatur, intercidit. Simul, ad reficiendam augendamque arcem, ad motis ipse ante alios manibus, cunctos accendit: atque vt ingenti labore militum; ita non magno sumptu, intra paucos menses partim repurgatæ ruderibus fossa; partim etiam turres ac mœnia restituta; usque, ad extremum, laxiore circulo noua fossa nouique muri circumdati. Hisce rebus peractis, & stipendio militibus perfoluto, Prætor ineunte autumno victor Goam insolita omnium ordinum gratulatione reuectus est. Per eosdem fere menses Idalcane in Bardesianos & Salfetanos fines, eadem qua nuper iis Lusitano cesserat leuitate, ad vestigal portoriumque exigendum armata manu procuratores immiserat. Aduersus hosce, modicis copiis Prætoris iussu profectus Iacobus Almeida, eiectos ex agris, Pondam trepida compulit fuga, castellum, vti supra docuimus, magnis operibus ab Azedecane munitum. iis cum ab Idalcane subsidia mitterentur, Castrus ipse cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis in ea loca traiecit. Ad eius aduentus famam, pauidi hostes, ne expectata quidem oppugnatione, castello agrisque excessere. Castrus Poda recepta & euerfa, Goam rediit: inde aduersus Mamudium reparantem bellum, protinus classe contendit lemborum aut biremium centum & viginti, quibus Lusitani mille octingenti, & è sociis Naires quingenti vehabantur. Cum hisce copiis in Cambaiam delatus; aliis atque aliis locis milites sub signis ad populandam oram agrosque duxit. Cum diu neminem obuium habuisset armatum; ad Barocum denique urbem cum equitum millibus quinque acie instructa sese illi obiecit Mamudius ipse Rex. Turritos elephantos, & curulia tormenta in prima fronte locauerat; post elephantos in dimidiata Lunæ figuram instructo **C** equitatu subsisterat. Neque Castrus detrectauit certamen. Vbi ad teli iactum est ventum, repente Mamudiani referunt gradum, haud tamen confisis turmarum ordinibus; & intra conspectum hostium, loco remotiore consistunt. Tam subiti receptus causa in occulto est. Sunt qui ab Turca quodam ex præfectis monitum dicant Regem, ne florè nobilitatis, & vna suum ipse caput furentibus rabie ac temeritate Lusitanis obijceret. Sunt qui putent eo consilio recessisse, vt auiditate pugnandi pertractos intra sua præsidia Lusitanos, ex omni parte circumueniret. siquidem è toto regno copias ingentes equitum peditumque in loca vicina cõtraxerat. Vt cunque sese habeat res, Castrus ad ostentandam fiduciam, integris item ordinibus, aliquantulo spatio cedentibus instare perrexit: dein torrente desuper Sole, armisque degrauantibus, expressa ab tanto Rege timoris confessione contentus, incolumem exercitum præter oculos Mamudij, cum plausu cantuque ad naues reduxit. Patanem inde Arabum coloniam metu ab incolis relictam, itemque Patem eiusdem tractus oppidum ge-

lèbre, & alia emporia multa, plurimas naves incendit: magnum mortali-
 um numerum partim occidit, partim cum alia omnis generis præda capi-
 tiuos auexit: sata, villaque, & conditas horreis fruges exussit. Eam vasti-
 tatem per se grauem, spatium temporis grauiorem fecit. Tres fere men-
 ses circumlatus belli terror ac populatio: & Mandij conatus in multum
 tempus ea clade repressi. Inde Prætor confirmato Diensi præsidio, rena-
 uigans Goam, ex itinere Dabulum oppidum Idalcænis maritimum vi ce-
 pit, direptoque flammis iniecit. Idalcæni, absente Castrio, in Salfetanum
 rursus agrum, externorum magna ex parte militum octo millia miserat,
 equites septingentos. Abassini erant, Arabesque Turcis immisti. Duces
 iis quinque parti imperio præerant, ita ut pluribus sententiis in decer-
 nendo staretur. ad Marganum vicum munierant castra. Prætor, uti Goam
 insulam attigit, priusquam urbem intraret, nouis copiis auctus, ab Aga-
 cino (id loci nomen ad veteris Goæ ruinas) illico in Salfetanam terram
 transmisit raribus. Lusitanorum peditum duo millia, equites centum &
 octoginta; pedites Canarinos ex eadem insula Goa item bis mille; Naires E
 sagittarios peltatosque trecentos ducebat. Eius aduentu cognito duces
 hostium silentio noctis in locum natura tutiorem se recepere: à fronte
 fluuius, ab tergo mons editus claudebat. eorum vestigiis acriter insistens
 Prætor, in castris ab hoste desertis ea nocte cõsedit. ibi refectus ex itinere
 miles. Postridie, diuisis quadrifariam copiis, intentus prælio ad hostem
 ducit. Lusitanos interim, tanquam non cum armatis ac pluribus dimi-
 candum, sed quasi par pecorum grex mactandus foret, accensa cupiditas
 inuaserat pugna: minisque ac denuntiationibus plerique ad signa con-
 tineri vix poterant. exiis quinquaginta fistulatores, inconsulto Præto-
 re, deuiis callibus antegressi, flumen vado traiciunt, interclusique ab suis
 temere hostem laceffunt. in eos continuo Arabicus equitatus emissus;
 cumque pauci à pluribus premerentur, atque retro ad flumen trepidi ce-
 derent; conspicatus laborantes Prætor, ad opem circumuentis ferendam
 arane transmissio cum paucis equitibus aduolat: perque ignium riuos,
 quos iactæ à Mahometanis ardentes duxerant ollæ, perque media tela F
 hostem aggressus, tandiu sustinuit pugnam, quoad ab tergo reliqua
 superueniret acies. Eo primum certamine (ita per litteras iusserat Rex)
 cum Sancto Iacobo, Diuus quoque Thomas Apostolus inuocatus. & is
 ipse dies forte natalis erat Apostoli, xij. Kal. Ianuarias, quæ res animaduer-
 sa, fiduciam animosque militibus auxit. Simul etiam Casalius idem qui
 nuper ad Dium, Christi pro nobis è ligno pendentis effigiem excelsam
 gerens, commemoratione tantæ caritatis identidem addebat stimulos.
 Neque ad superos vota, neque ad homines hortamenta irrita fuere.
 Euidens tum quoque cæleste numen Christianis affuit rebus. Et Lusi-
 tani proceres, nouo ardore concepto, in Mahometanas cateruas impe-
 rum dant. Aluarus Castrius primo incurfu duos ex equis præcipitat; stri-
 cto dein gladio sese medios in hostes immittit. Ioannes Ataidius vnum
 ex primariis deturbat: inde nõ gladio tantum, sed manu atque impressio-
 ne vrget aduersos. Franciscus Syluius, effuso item vno, cum tribus simul
 capessit.

A capessit pugnam, atque omnes interficit. Iacobus Almeida vnum è quin-
 que ducibus hasta transfigit. Aluarus Camigna tres equites, Aluarus Gã-
 ma duos, Antonius Persona totidem sternit. Saluator Fernandus vexilli-
 fer, ad ceteros magis magisque incitandos, in mediam hostium aciem se-
 que & signum intrepidus intulit. Dum hæc ab antesignanis fiunt, nequa-
 quam ab aliis interea cessatum. acriter vbique gesta res. magna passim edi-
 ta strages, ac nisi prælio interuenisset nox, è tanto hostium numero pauci
 omniino superfuissent. Sub vesperum cæpta pugna, circiter vnus hora
 spatium habuit. arrepta dein fuga plenos vulnèrum ac pauoris Mahome-
 tanos tenebræ simul ac syluæ tutatæ sunt. Eorum equites cecidere cen-
 tum & quinquaginta: sexcenti pedites: è quinque præfectis, occisi tres. in
 iis Celabatecan Turca, magna inter omnes auctoritate. è reliquis, alter
 duabus acceptis plagis ægré tandem euasit: alter incolumis, per densas
 cohortes incitato equo sibi viam aperuit. E Lusitanis vnus tantum desi-
 deratus, Ioannes Carriagijs, Goanus ciuis, & Naires duo: vulnerati Lu-
 B fitani quatuor, Naires haud amplius tres. Hæc omnia postmodum ad Ioan-
 nem Regem fuscè perscripsit Prætor, idemque multiplici intra verten-
 tem annum parata victoria, Goam urbem specie triumphantis inuectus
 est. Sub hæc, perhonorificum de rebus ad Dium gestis decretum Regis
 allatum. ex eo cum alia fortibus viris diuisa præmia; tum veteranis ad Ba-
 zainum agri assignati. Prætor ipse laudatus verbis amplissimis, & Prore-
 gis titulo decoratus est: eidem super honorarium stipendium, decem auri
 millia dono data, & in tres annos prorogatum imperium. Sed, quæ rerum
 humanarum vanitas est, Castrio non diu licuit uti honore ac beneficen-
 tia Regis. è magnis laboribus vigiliisque lenta correptus febris, gementi-
 bus bonis, intra paucos menses extinguitur, vir omnium consensu æque
 belli ac pacis artibus clarus. Huius ingenium & industriam varij per om-
 nem ætatem casus exercuere. Olisipone, adolescens, ob clandestinum ma-
 trimonium eiectus à patre, in aliam partem vrbis migravit. ibi, quam-
 quam in magnis rei domesticæ angustiis, cum Petro Nonnio eiusdem vi-
 C cinatatis, illustri mathematico, familiaritatem inuit, multaque ab eo per
 otium de rebus astronomicis, ac de nautica in primis arte cognouit. Ab
 ea commendatione, ipsemet insinuantè Nonnio, in Ludouici principis
 amicitiam peruenit. Ioannis Regis frater germanus hic erat: idemque
 eximius bonarum artium patronus ac præses. Ab eo cum auxiliaribus co-
 piis ductus in expeditionem Cæsaris Tunetanam, egregium sese virum &
 manu, & consilio præbuit. Inde cum Garzia Noronia in Indiam ab Rege
 missus; magnam sibi rerum Indicarum notitiam peperit: eamque litteris
 ingenti labore ac subtilitate explicauit. Ab Olisipone Goam vsque, singu-
 lorum dierum iter, locorum aspectus ac situm; altitudinem Solis ac poli,
 diligentissime persecutus est. Idipsum rursus præstitit oram legens ab
 Goa Dium vsque, & ex partium dimensione, multis oppidis vicisque
 vocabula antiqua restituit. ij. commentarij, Ludouico dicati, in Acade-
 mia Eborensi (quam Henricus dein Cardinalis regali munificentia
 condidit) adseruantur. Exstant eiusdem Prætoris ad Ioannem Regem
 epistola:

lèbre, & alia emporia multa, plurimas naves incendit: magnum morra-
 D lium numerum partim occidit, partim cum alia omnis generis præda ca-
 ptiuos auexit: sata, villaque, & conditas horreis fruges exuffit. Eam vasti-
 tatem per se grauem, spatium temporis grauiorem fecit. Tres fere men-
 ses circumlatus belli terror ac populatio: & Mamudij conatus in multum
 tempus ea clade repressi. Inde Prætor confirmato Diensi præsidio, rena-
 uigans Goam, ex itinere Dabulum oppidum Idalcanis maritimum vi ce-
 pit, direptoque flammis iniecit. Idalcan, absente Castrio, in Salfetanum
 rursus agrum, externorum magna ex parte militum octo millia miserat,
 equites septingentos. Abassini erant, Arabesque Turcis immisti. Duces
 iis quinque pari imperio præerant, ita vt pluribus sententiis in decer-
 nendo staretur. ad Marganum vicum munierant castra. Prætor, vti Goam
 insulam attigit, priusquam urbem intraret, nouis copiis auctus, ab Aga-
 cino (id loci nomen ad veteris Goæ ruinas) illico in Salfetanam terram
 transmisit ratibus. Lusitanorum peditum duo millia, equites centum &
 octoginta; pedites Canarinos ex eadem insula Goa item bis mille; Naires E
 sagittarios peltatosque trecentos ducebat. Eius aduentu cognito duces
 hostium silentio noctis in locum natura tutiorem se receperunt: à fronte
 fluuius, ab tergo mons editus claudebat. eorum vestigijs acriter insistens
 Prætor, in castris ab hoste desertis ea nocte cõsedit. ibi refectus ex itinere
 miles. Postridie, diuisis quadrifariam copiis, intentus prælio ad hostem
 ducit. Lusitanos interim, tanquam non cum armatis ac pluribus dimi-
 candum, sed quasi par pecorum grex mactandus foret, accensa cupiditas
 inuaserat pugna: minisque ac denuntiationibus plerique ad signa con-
 tineri vix poterant. ex iis quinquaginta fistulatores, inconsulto Præto-
 re, deuiis callibus antegressi, flumen vado traiciunt, interclusisque ab suis
 temere hostem laceffunt. in eos continuo Arabicus equitatus emissus;
 cumque pauci à pluribus premerentur, atque retro ad flumen trepidi ce-
 derent; conspicatus laborantes Prætor, ad opem circumuentis ferendam
 amne transmissis cum paucis equitibus aduolat: perque ignium riuos,
 quos iactæ à Mahometanis ardentes duxerant ollæ, perque media tela F
 hostem aggressus, tandiu sustinuit pugnam, quoad ab tergo reliqua
 superueniret acies. Eo primum certamine (ita per litteras iusserat Rex)
 cum Sancto Iacobo, Diuus quoque Thomas Apostolus inuocatus. & is
 ipse dies forte natalis erat Apostoli, xij. Kal. Ianuarias, quæ res animadu-
 ersa, fiduciam animosque militibus auxit. Simul etiam Casalius idem qui
 nuper ad Dium, Christi pro nobis è ligno pendentis effigiem excelsum
 gerens, commemoratione tantæ caritatis identidem addebat stimulos.
 Neque ad superos vota, neque ad homines hortamenta irrita fuere.
 Euidens tum quoque cæleste numen Christianis affuit rebus. Et Lusi-
 tani proceres, nouo ardore concepto, in Mahometanas cateruas impe-
 tum dant. Aluarus Castrius primo incurfu duos ex equis præcipitat; stri-
 cto dein gladio sese medios in hostes immittit. Ioannes Ataidius vnum
 ex primarijs deturbat: inde nõ gladio tantum, sed manu atque impressio-
 ne vrget aduersos. Franciscus Syluius, effuso item vno, cum tribus simul
 cepellit.

A cepellit pugnam, atque omnes interfecit. Iacobus Almeida vnum è quin-
 que ducibus hasta transfigit. Aluarus Camigna tres equites, Aluarus Gã-
 ma duos, Antonius Persona totidem sternit. Saluator Fernandus vexilli-
 fer, ad cæteros magis magisque incitandos, in mediam hostium aciem se-
 que & signum intrepidus intulit. Dum hæc ab antesignanis fiunt, nequa-
 quam ab aliis interea cessatum. acriter vbique gesta res. magna passim edi-
 ta strages, ac nisi prælio interuenisset nox, è tanto hostium numero pauci
 omnino superfuissent. Sub vesperum cæpta pugna, circiter vnius horæ
 spatium habuit. arrepta dein fuga plenos vulnere ac pauoris Mahome-
 tanos tenebræ simul ac syluæ tutatæ sunt. Eorum equites cecidere cen-
 tum & quinquaginta; sexcenti pedites: è quinque præfectis, occisi tres. in
 iis Celabatecan Turca, magna inter omnes auctoritate. è reliquis, alter
 duabus acceptis plagis ægré tandem euasit: alter incolumis, per densas
 cohòrtes incitatio equo sibi viam aperuit. E Lusitanis vnus tantum desi-
 deratus, Ioannes Carriagijs, Goanus ciuis, & Naires duo: vulnerati Lu-
 B sitani quatuor, Naires haud amplius tres. Hæc omnia postmodum ad Ioan-
 nem Regem fuscè perscripsit Prætor, idemque multiplici intra verten-
 tem annum parta victoria, Goam urbem specie triumphantis inuectus
 est. Sub hæc, perhonorificum de rebus ad Dium gestis decretum Regis
 allatum. ex eo cum alia fortibus viris diuisa præmia; tum veteranis ad Ba-
 zainum agri assignati. Prætor ipse laudatus verbis amplissimis, & Prore-
 gis titulo decoratus est: eidem super honorarium stipendium, decem auri
 millia dono data, & in tres annos prorogatum imperium. Sed, quæ rerum
 humanarum vanitas est, Castrio non diu licuit vti honore ac beneficen-
 tia Regis. è magnis laboribus vigiliisque lenta correptus febris, gementi-
 bus bonis, intra paucos menses extinguitur, vir omnium consensu æque
 belli ac pacis artibus clarus. Huius ingenium & industriam varij per om-
 nem ætatem casus exercuere. Olisipone, adolescens, ob clandestinum ma-
 trimonium eiectus à patre, in aliam partem vrbis migravit. ibi, quam-
 quam in magnis rei domesticæ angustiis, cum Petro Nonnio eiusdem vi-
 C cinatatis, illustri mathematico, familiaritatem iniit, multaque ab eo per
 otium de rebus astronomicis, ac de nautica in primis arte cognouit. Ab
 ea commendatione, ipsomet insinuante Nonnio, in Ludouici principis
 amicitiam peruenit. Ioannis Regis frater germanus hic erat: idemque
 eximius bonarum artium patronus ac præses. Ab eo cum auxiliaribus co-
 pijs ductus in expeditionem Cæsaris Tunetanam, egregium sese virum &
 manu, & consilio præbuit. Inde cum Garzia Noronia in Indiam ab Rege
 missus; magnam sibi rerum Indicarum notitiam peperit: eamque litteris
 ingenti labore ac subtilitate explicauit. Ab Olisipone Goam vsque, singu-
 lorum dierum iter, locorum aspectus ac situm; altitudinem Solis ac poli,
 diligentissime persecutus est. Idipsum rursus præstitit oram legens ab
 Goa Dium vsque, & ex partium dimensione, multis oppidis vicisque
 vocabula antiqua restituit. ij commentarij, Ludouico dicati, in Acade-
 mia Eborensi (quam Henricus dein Cardinalis regali munificencia
 condidit) adseruantur. Exstant eiusdem Prætoris ad Ioannem Regem
 epistola:

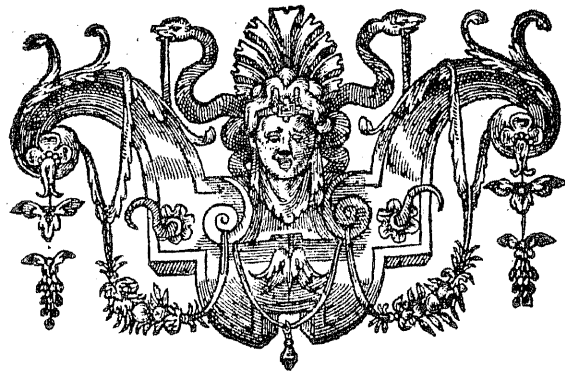
epistolæ: in quibus, præter communis boni studium in signe, non vulgarem insuper tum militaris, tum politicæ rei scientiam facile animaduertas. Et, quod hæc omnia superat, usque adeo pius perhibetur fuisse, uti quantalibet stipatis aut nobilitum aut plebis frequentia; ad Crucis aspectum illico positus humi genibus, oculos in cælum cum attenta quadam veneratone defigeret. huic pietati non sine causa victorias vulgo acceptas ferebant; quas breui tempore, paruisque copiis, non paucas neque obscuras de nominis Christiani hostibus reportauit: hoc etiam nomine felix, quod morienti Xauerius affuit, & in extremo illo certamine opem egregiam tulit. Castrio vita functo (annus tum agebatur seculi huius octauus & quadragesimus) successiones quas vocant, de more consultæ. prima Ioannem Mascareniam, cuius modo meminimus, nominabat, is, quod in Lusitaniam paulo antè redierat, solutus alter codicillus Prætorum declarauit Garziam Salam; grandi iam ætate virum, multisque in eadem prouincia honoribus domi pariter ac militiæ clarum. Huic, ritu solenni tradita extemplo gubernacula. Atque eo lætius fuit eius initium magistratus, quod per eos ipsos menses, è Dominicana quoque familia prædicatores in Indiam peruenere. Duodecim erant numero. Antistitem habebant Iacobum Bermudium Castellenum. Hisce,

ac venturis deinceps fratribus, templum cœnobium-
que Goæ magno rei Christianæ bono,
& vrbs ornamento conditum est.

* * *

Libri tertijdecimi Finis.

HISTO

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER XIII.

B

Vt idem tempus quo hæc in India gerebatur, in vltimas quoque terras porta præter spem & expectationem ingens Euangelio patuit. Angerus erat in Iapone quidam, maritimo in oppido. Cangoxima honesto loco natus, regni quod Saxumã appellat. Is, contracta cum Lusitanis institoribus amicitia, de religionis Christianæ mysteriis, ac simul de Xauerij sacerdotis vita rebusque; quas gereret, multa ex iis in familiari sermone percepit. inde paulatim, & veritatis, & Xauerij tanto studio est captus, uti ad eum inquirendum, vasto & ignoto sese mari absque vlla dubitatione crediderit. profectus ducibus Lusitanis iisdem, post varios errores atque discrimina, Malacæ Xauerium (qui è Molucis Indiam reperens eadè in vrbe substiterat) summa sua cum animi voluptate conuenit. atque ut pater item de Iaponiis mira quædam audierat, aduenarum congressu & aspectu valde lætatus, crebris deinde colloquiis varia ex iisdem sciscitari non destitit. percommode ad singula respondebant: minimeque vulgaris inesse cunctis, ac præsertim Angero, tum indoles, tum humanitas visa. ergo Xauerius, ut primum Indica negotia transegisset, Iaponios (quod iam ante cogitarat) omnino adire constituit. Interea, quod Parauana & finitimæ Indorum Ecclesiæ erant illi exitinere inspiciendæ; Angerum Goam via breuiore præmisit. Ioannem Beiram, Nunnum Riberium, Nicolaum Nonnum socios Molucas petere iussit. Malacensis catechismi, quem negligi aut remitti nolebat, munus Vincentio Viegæ externo sacerdoti egregie probò concredidit. Mox ipse perquam difficili ac periculosa nauigatione Cocinũ delatus, inde ad Cori promontorium Piscariosque traiecit fines. ac suis qui in ea regione curabant. Antonium Criminales communi consensu præposuit: neophytos ad perseverantiam adhortatus est; oratoria recognouit; nec leuibus denovo signis atque miraculis Christianæ fidei veritatem ostendit. morbos depulit: demonia exegit: mortuos quin etiam reuocasse perhibetur; quod tamen ut postea fateretur ipse, quamquam grauissimorum hominum prece

Tt

fatigatus, adduci non potuit. Hisce aliisque in ora Piscaria gestis rebus, D
ad urbem Goam summa ciuium gratulatione peruenit paulo antequam
prætor Castrius è vita discederet. huic animam agenti (vt supra significa-
tum est) affuit. Angerum vna cum famulis probe instrutum, sacro intin-
xit latice, ac Paulum appellauit. famulorum alter Ioannes, alter Antonius
nominati. ea, messis Iaponicæ fuere libamina. simul, e focis alios alio:
Alphonsum Cyprianum genere Castellani, in Diu Thomæ Coloniæ;
Gasparem Berzeum, ortu in Belgis, Armutiâ destinauit. Goani collegij ac
seminarij domestica disciplinæ consuluit. Indica suorum domicilia, dum
abesset, Paulo Camerti cuncta subiecit. Interim vero, Iaponicam ad ex-
peditionem, instante iam die, se ipse diligenter parabat. is vbi percre-
buit rumor, piorum greges ad illum protinus lacrymabundi conue-
niunt. monent, obsecrant, obtestantur, ne semet vltro tam ancipitem
ac periculosam in aleam det, neu publicam rem, quæ ipsius vel in pri-
mis nitatur capite, eiusmodi consiliis tantum in discrimen adducat. Sa-
ne quam multa erant, quæ quamlibet animosum hominem ac fortem, E
absterrere à tali itinere possent. primum ipsa longinquitas. quippe leu-
teas amplius mille trecentas distat à Goanis finibus terra Iaponia. dein
multis in regionibus, ac præsertim circa Somatram ac Sinas, mare à pira-
tis infessum, itemque à Sinarum præsidis, quæ sæpenumero in peregrinos,
omnes nullo discrimine tamquam in hostes inuadit. idque tum erat ex-
timescendum magis, quod Sinas inter & Lusitanos nondum essent plane
reconciliata commercia; neque locus foret Sinarum vllus, quo Lusitanis
ad contrahendum aperte descendere, aut vbi tuto commorari liceret. me-
morabatur etiam variis locis infidiosa vada syrtesque, nondum ad ple-
num iis curibus exploratis. itemque Eoi pelagi natura, quod seuum, &
vastum, & voracissimum, rotas haud raro naues absorbet. & super hæc, præ-
cipuus nautarum terror, ecephias typhon; suetus in ea vel maxime pla-
ga furere: & ipsa cum oneribus vectoribusque nauigia, in asperum sæpe
littus ac saxa torquere. Cum hæc & alia multa ad timorem proponeren-
tur, satisque mirari se posse amici negarent, cur tanto rerum vltu, tali fa- F
pientia vir, tantis periculis obiiceret sponte sese, relictæque in vicino segete;
cuius ipsemet sementem fecisset; tam longinqua, tam operosa, tam incerti
prouentus noualia peteret; Ast ego (inquit ille) satis mirari non possum,
cur infinitam Dei vim pariter & clementiam quotidianis præconiis cele-
brare soliti, eidem nunc potentia ac bonitati, meo potissimum in capite
diffidatis. Anne vos præterit, qui rerum omnium arbiter sit, huic anima-
ta æque atque inanima, prorsus ad nutum omnia deseruire? Testis haud
semel vnda, quæ sese Domini ac famulorum postea gressibus, mutata illi-
co natura, calcandam exhibuit. Testes venti ac procellæ, quæ perfusis vl-
tini exitij horrore discipulis, vno Christi imperio conciderunt. Testis in-
clitus ille Iob, in quem nihil omnino, nisi ex Domini voluntate, malo dæ-
moni licuisse comperimus. Testis denique (ne in re aperta sum fusior)
veritas ipsa, quæ capitis nostri capillos omnes numeratos esse, ac ne
vnam quidem ex iis periturum, disertis verbis affirmat. ergo, sicuti
Regum

A Regum circumue internuncij ac præcones, regis duntaxat insignibus
freti, per media castra, per instructas armatorum phalangas ac tormenta
disposita, vadit securi & inermes; ita, diuinarum legum interpretes, gen-
tiumque doctores, vna summi Regis tutela ac maiestate subnixi, per varia
terre marisque pericula, atque adeo per intentas vndique machinas ac
mucrones, quocumque res postularit, intrepidi atque alacres penetrare
non dubitant. At enim isti ipsi quos narras, in latrones incidunt, lanian-
tur à feris, naufragia faciunt: variis implicantur morbis; aestu, frigore, fa-
me, siti, rerum omnium egestate laborant; circumueniuntur cõscelerato-
rum insidiis, factionibus opprimuntur; tyrannorum iussu omnibus suppli-
ciis excruciatu mactantur. Cõcedo: & quidem hisce itineribus olim Apo-
stoli ac martyres ad sempiternam gloriam peruenerunt. Sed idem con-
tendo; hæc omnia ad illorum vel probandam fidem, vel constantiam illu-
strandam, diuina tantum dispensatione permitti. Nam alioqui refertæ
historiæ sunt exemplis eorum, quibus esurientibus angeli ministrant
B cibos, quorum leuandæ siti, purissimi subito fontes è terra emicuerint;
quibus, posita examplo sæuitia, flatus ac tempestates obsecundant;
quos, voracissimæ & in alios ferocissimæ belluæ, propalam blandiendo
permulserint; quos vel exquisitissima lictorum, carnificumque tormenta
nil læserint; queis ferrum, equulei, virgæ, rotæ, flammæ pepercerint. At-
que in eiusmodi certaminibus, tametsi non semper explorata victoria est,
multique ac magni sæpe conatus in irritum cadunt; tamen diuinæ glo-
riæ & hominum saluti seruientem, fidenter omnia tentare, moliri, experi-
ri par est. Ita ne vero; ad leuissimam incertamque prædam, per densas
acies, micantes gladios, & volitantia tela cæco impetu ruet miles; inanes
honorum titulos, & speciosa vocabula, nihil aut modicum duratura, am-
bitiosus per summam indignitatē atque miseriam, quotidianis obsequiis,
adulatione seruili, valetudinis damno, patrimonij profusione captabit;
sordidarum mercium causa, quæque duntaxat corpori seruiant & vetu-
state facillime corrumpuntur, in stitor ac nauicularius, terra vnde ortum
C habet, relicta, veluti ruptis naturæ foederibus, ventorum ac maris iræ sese
permittet; obiectusque fluctibus ac piratis, ignotum orbem, peregrina-
rum auium instar, ignota semper littora pererrabit; nos, propagandæ re-
ligionis, amplificandi Christiani nominis, omnipotentis Dei demerendi;
seruandi humani generis gratia; inopiam, ærumnas, incommoda, mortem
denique recusabimus? præsertim cum illorum temporarios labores, ab
improba plerumque cupiditate profectos, mortemque vnam, altera sæpe
mors, & sempiterni labores, atque infiniti cruciatus excipiant; nostram
industriam operamque, si in officio ac fide ad extremū vsque perstemus,
beatissima æternitas, immortales coronæ, immensa præmia maneant.
nihil ergo sit tanti, quo nostra de Deo, deque hominibus benemeren-
di studia retardentur. Nam quod Goanæ Ecclesiæ, vicini que huiusce
tractus, absente me, solitudinem pertimescitis; agnosco pietatē vestram.
sed ne in hanc messem operæ desunt, satis à me, vt in tanta nostrorum
paucitate, prouisum est. Paulum Camertem eximia caritate virum,
T t. 2

Goano collegio; Antonium Criminalem, insigni virtute pastorem, Eccle-
 sia Parauanæ cum idoneis adiutoribus vtrumque præfecimus. Ad hæc,
 episcopum habetis in vrbe vigilantissimum; Franciscanos, Dominico-
 que fratres, vestri amantissimos cupidissimosque: præter hosce, alij quo-
 que subinde sacerdotes è Lusitania superuenient. Vltimis, vltimis, in quã
 nationibus, ad quas lati salutis nuntij, nullo vnquam tempore allati sunt
 rectus ad vitam æternam callis tandem aliquando monstrandus; ac teter-
 rima dæmonum seruitute miserandum in modum oppressis; Christiana
 libertatis cominus attollenda vexilla. Neque enim pro Lusitanis tantum
 aut Canarinis, aut Parauis, sed pro vniuerso hominum genere, quot quot
 vbique sunt, fuere, futuri sunt, redemptor idem & conditor I E S V vitam
 ac sanguinem in Cruce profudit. quibus miserima captiuitate detentis,
 cum in idispaniã præpotenti Deo vocatus destinatusque sis, non omni
 ratione consuluisse, neque per inuia quamuis & aspera sacrum Euange-
 lium pertulisse; extrema non modo ignauia, sed etiam perfidia crimen
 esse quis ambigat? Proinde facestant querelæ, absint complorationes, sin-
 gultus ac suspiria sileant. quin potius, vti Christianos, & Dei hominum-
 que amantes decet, meam hanc expeditionem, faustis, vt ita dicam, omi-
 nibus, & studio incensis apud Deum suffragationibus prosequimini.
 Hisce dictis leuato vtcunque mœrore, conscendit nauim Aprili mense,
 anno post Christū natū M. D. XLIX. Comites habuit è societate Cos-
 mum Turrianum, & Ioannem Fernandum Hispanos: de externis, Paulum
 famulosque Iaponios. Coci num ab Goa primum, inde Malacam exeunte
 Maio venere. Hic patri quo intenderat pergere cupienti, nauis Lusitano-
 rum nulla sese obtulit. Iuncus erat Sinarum in Malacensi portu, & quidē
 piratica infamis. vulgo latronis iuncum appellabant. Cum hoc ipso latro-
 ne Xauerius (tanta inerat eius menti fiducia diuinæ tutelæ, tantus ardor
 liberandi ab dæmonum seruitute Iaponios) certa mercede paciscitur; vti
 relictis ad læuam Sinis; ipsum & comites in Iaponem extēplo perducatur.
 soluere viij. Kal. Iulias, ipso Diui Ioannis Baptistæ die natali. Post multa
 nauigationis incommoda, & nauarum fraudes, Cangoximam, Angeri,
 vti dictum est, patriam attingere xvij. Kal. Septembris, qui dies Assumptæ
 in cœlum Deiparæ Virgini sacer est. Xauerius à Pauli propinquis atque
 domesticis amanter exceptus, vix dum recreatis à maritima iactatione
 comitibus, ad Christianam rem animum adiecit. linguæ primum Iaponi-
 cæ rudimentis ad instar pueruli summo studio ac sedulitate institit ope-
 rã dare. in præcipuis dein fidei Christianæ capitibus cōuertendis, quam-
 quam enixe adiuuante Paulo, tamen ob rei difficultatem, & mysteriorum
 altitudinem, & linguarum inscitiam, complures dies ingenti labo-
 re miseriaque defudatum est. postremo, iis in codicem vtcunque re-
 latis, ex eo codice Xauerius balbutire ad populum vna cum so-
 ciis cepit. magni extemplo concursus ad eos facti. atque, vt pro-
 cacia & acuta sunt Iaponiorum ingenia, ridere alij solæcos barba-
 ricumque; alij, quid ea lectione significaretur, ambigere; alij peregrinum
 habitum cultumque demirari; alij etiam, communis consuetudinis ac
 morum

A morum ignaros, probris & caullis petulanter incesse. nec deerant, qui
 eiusmodi ludibria detestati, miserarentur innoxios; nec sperneridum vri-
 que genus hominum interpretarentur esse, qui tam remotis è regionibus
 docenditantum gratia, periculo maximo, nulla mercede venissent. Xaue-
 rius interea sociique nihil de studio & contentione remittere, ad hæc,
 normam eam tenere viuendi, tamque illustria sobrietatis, patientis, man-
 suetudinis, omniumque virtutum exempla præbere; vti veram ac saluta-
 rem doctrinam afferre se, factis moribusque multo magis, quam dictis
 aut scriptis ostenderent. Inde haud leuiter commoueri ciuitas capta; no-
 strisque nõ ad magistratus modo, sed etiam ad Regem qui tum extra op-
 pidum agebat, Paulo præsertim aditete, facile patuit aditus. Cõmerciũ is
 Lusitanorum aude iam dudum expetebat, quos ad vicina emporia cum
 pretiosis oneribus commeari didicerat. apud eos quod plurimum gratia
 & auctoritate Xauerium valere Paulus & famuli testarentur; valde sese
 illi comem & humanum initio præbuit. quin etiam prolatam à Paulo,
 Christi & Sanctissimæ Virginis matris imaginem veneratus; id ipsum fie-
 ri ab omnibus qui aderant, imperauit: ac prædicandi Euangelij, & bap-
 tizandæ ritu Christiano gentis potestatem haud grauate concessit, eaque
 de re, publica edicta proposuit. Ac Bonzj etiam (quo de hominum gene-
 re supra demonstratum est) superstitionum Iaponicarum antistites, vel
 nouitatis gratia capti, vel suis opibus ac maiestate confisi: cum nihil ab
 ignotis præsertim externisque sibi metuerent, fauere tum quidem Xa-
 uerio videbantur. ergo Christiana paulatim sacra in urbem inducta. Pau-
 li primum vxor & filia, tum propinqui & amici complures, eodem Pau-
 lo dies noctesque hortante, monente, docente, ad baptismum adducti.
 hosce deinceps alij subsequuti; quibus ad virtutem ac pietatem excol-
 lendis, operam Xauerius in primis impendebat assiduam. Decretum erat
 illi, simulatque aliquem eius linguæ vsum nactus foret, Iaponis caput
 Meacum adire, & quo expeditior ad ceteros prædicatio esset, Regi pri-
 mum ipsi vel Imperatori, quem vniuerso Iaponi præesse audierat, Euan-
 gelium afferre: sed Regis præcipue Cangoximani promissis ac precibus,
 & oblata rei bene gerendæ spe, diutius quam cogitarat in eadem vrbe
 detentus est. Inter hæc, negotiatores Lusitani cum mercibus Firandum
 regni Figensis appulerant. id vbi Cangoximam cognitam est; perini quo
 tulit animo Rex, vicinos dynastas insperatis atigeri opibus, at se diuturna
 lucri aduentitij expectatione frustrari. ex eo tempore sensim auersari
 Xauerium cepit, & ab ipsius doctrina præceptisque refugere. Bõzj quo-
 que, posteaquam Christianis institutis vitia sua reprehendi; Euangelij lu-
 ce mendacia prodi, sanctissimis decretis conuelli nefaria dogmata; deni-
 que discipulos & sectatores ab se auocari animaduertent; immutata
 subito voluntate, Xauerium execrari, fictis criminibus ipsum & socios
 in inuidiam adducere; publice priuatimque maledictis lacerare atque
 proscindere; offensum iam Regis animum nouis in dies facibus instigare
 neque ab incepto destitit; quoad reuocato priore edicto, rursus pœna
 capitali sancitum est, nequis omnino, relictis patriis autisque noua &

peregrina sacra susciperet. Xauerius, æquitate animi ac summissione fu-
 rétes lenire nequicquam conatus, multaque & graua perpeffus incom-
 moda, Meacum quo pridem intenderat, abire decreuit. Christianorum
 numerus in vrbe Cangoxima ad centum ferme peruenerat. Paruulum
 eum gregem, Paulo commendat. ipse, vertente anno, moerentibus iugen-
 tibusque neophytis, & gratias immortales agentibus optimo patri, Fi-
 randum ad Lusitanos cum Cosmo Turriano & Ioanne Fernando progre-
 ditur. ibi vero, cum à Lusitanis ipsis ingenti gratulatione, tum in eorum
 gratiam ab regulo perhonorifice acceptus est; & quod optabat vnum, il-
 lico facta legis Euangelicæ promulgandæ potestas. iam linguæ paulo ma-
 iorem notitiam noui præcones erant nacti. ergo, partim dicendo, partim
 aliis, aliisque, prout res postulabat, periochis è codice recitandis, & super
 hæc, in oculis omnium innocenter & caste viuendo; plures paucis diebus
 Firandi, quam toto anno Cangoximæ ad Christum adiunxere. iis Cosmi
 Turriani curæ fideique concreditis, Xauerius cum Fernando Meacum
 pētens, circa Octobris initium, sæuiente iam hyeme, Amangutium, leu-
 cas fere centum à Firando processit. ea tum erat vrbs perampla (nam ali-
 quoties dein ferro & flammis euersa est) in Iaponis ferme vmbilico sita,
 ac Regem habebat longe lateque imperantem. Ad eum Xauerius accitus
 Fernando comite accessit. ille de vno cœli terræque conditore, de lapsu
 angelorum hominumque, de redemptore generis humani IESU Christo
 Dei filio, de sempiternis pœnis ac præmiis, ex eo quem dixi libro multa
 expromenti Fernando, vnius horæ spatio mirum in modum attentas au-
 res præbuit: dein, vt sine honore, ita sine iniuria vtrumque dimisit. eadem
 ferme nostri quotidie bis ad circumfusam multitudinem per vicos &
 compita prædicabant, obsoleto ac peregrino vestitu, nulla pompa vel ap-
 paratu verborum. Nihil initio tam nouum aut absurdum ad Amangutia-
 norum aures oculosque accidere potuit. ergo, non plebis tantum infanæ,
 sed etiam nobilium in festo clamore, sibilisque & cachinnis explosi; &
 omni petulantia genere vexati sunt nullo prorsus operæperio. Hæc per
 eos dies Amangutij gesta. Meacum inde abeuntes, duorum fere mensium
 iter excepit difficile & asperum, à latronibus atque piratis infessum; niue
 geluque, syluis ac saltibus; ad hæc, interueniente pelago vel æstuariis im-
 peditum. Id iter ingressi humano præsidio nullo, difficile dictu est quam
 graua, quam acerba ignotis regionibus terra marique pertulerint, pedi-
 tes ambulabant, & quidem in humeros elata sarcinula. in manicas oryza
 semitostæ indiderant bolos (auelam vulgus appellat) eo cibo famem, aqua
 profluente sitim leuabant. Ignari viarum, & simul quo latronum insidias
 effugerent, indigenas equites citato gradu, nunquam talari deposita ve-
 ste persequerentur excalceati, quod eo anni tempore torrentes annee-
 que occurrerent vado superandi non pauci. itaque partim anteceden-
 tium festinatione, partim etiam assidua sarcinæ vexatione lassæ, ad hæc
 lubrica plerumque via incerto ac fallente vestigio corruerant, pedibus
 interim glaciæ & algoris iniuria miserandum in modum intumescenti-
 bus; ac noctu denuum imbre perfusi, fame & algore confecti, sicubi tecto
 saltem.

A saltem agresti reciperentur, alia hospitalitate nulla; præclare videlicet se-
 cum agi putabant. Nam in pagis quidem & oppidis, præter cætera vulgi
 ludibria, interdum etiam lapidibus petebantur. ast vbi transmittendum
 esset mare, vix atque ægre tandem in flauës admissi, pecudem instar in
 ipsam pæne sentinam detruði consueuerant. Per eiusmodi vexationes at-
 que miserias cum ad vrbes denique Meacum sospites haud sine miracu-
 lo peruenerent, minime idoneum sationi Euangelicæ tempus, cuncta bel-
 lo flagrantia, surdas ad salutaria monita & obstructas incolarum aures
 offendunt. Ad ipsum vero Imperatorem, quamquam adhibita diligentia
 conatuque; adspirare non licuit. ergo, terræ natura, gentisque moribus
 in præsentia vtrunque exploratis, per easdem difficultates, iisdem itine-
 ribus, eodem ferme spatio temporis, Amangutium reuertuntur. ibi, quod
 sese haud iniquum illis ante præbuerat Rex, certum erat fixumque Xau-
 rio, terram eam rursus omni arte moliri, curaque & labore, quoad eius
 fieri posset, sterilitatem soli maciemque peruincere. & quoniam experi-
 do cognorat, Iaponios; Bonziiorum furo & ostentationi assuetos, pluri-
 mum externa moueri specie, & animi bona ferme corporis habitu cultu-
 que metiri; ad eorum mores; quantum sine peccato liceret, in præsentia
 conformare sese; & Christi causa non nihil ad illorum salutem extrinse-
 cus mutuari in animum induxit. ergo, priusquam ad opus aggredere-
 tur, Firandum accurrit. ibi, Lusitani Regis imperia videlicet, angustioribus
 vestimentis induitur; commendatitias ad Iaponios Reges litteras,
 quas ab India Prætoris & Goanæ Episcopo sibi traditas, interim
 ibi reliquerat, sumit, necnon à Malacensi Præfecto munera Iapo-
 niis ante id tempus ignota. In iis erat Lusitana vestis, vinumque præ-
 nobile; musica sambuca; & horologium ex iis; quæ in æquali pon-
 derum examine, plurimumque rotarum denticulis inter sese impli-
 catis, lento motu ac perpetuo; temporum intervalla distinguunt;
 quam Europæ solertia machinam gentes illæ sine fine mirantur.
 Hisce rebus in iumenta impositis; ipse, præter Ioannem Fernan-
 dum duobus tribusue Iaponiis comitatus; Amangutium redit: lit-
 teras & munera offert Regi; quibus ille magnopere delectatus,
 ac simul comitum numero admonitus, & noui habitus dignitate;
 caput cum consiliariis contulit; iisdemque approbantibus; maiore
 deinceps in honore Xauerium habuit. ac primis, auri argentique
 non leui pondere munificentiam; aduenæ remunerari contendit:
 quæ cum Xauerius obfirmato consilio cuncta receisset; altitudinem
 animi suspiciens Rex; vacuas Bonziiorum ades illi ad habitandum
 assignat; dein publica per vicos edicta proponit, placere sibi, non
 Amangutij modo; verum etiam omnibus suæ ditionis finibus regni-
 que, vnius Dei legem ac religionem declarari palam, eamque cui-
 libet amplecti liberum esse: legis eius ac religionis interpretes nulla ra-
 tione lædi, vel impediri sub hæc; Euangelici præcones ad instituta mu-
 nia quam acerrimo studio retulere sese. interdum, in arcibus triniisque con-
 ciones habebant; noctu, confluentibus ad se omnium ordinum, ata-
 tum,

tum, sexus vtriusque mortalibus, aures ac responsa præbebāt: erat autem D
 tanta frequentia, celebrataque, vti coetum ad eas ipsas non caperent: alij,
 quæ in publico inaudissent; priuatim ac per otium auerere nosse: alij etiam,
 animi causa, incomptam ac rudem peregrinorum atque hospitem irrita-
 re linguam, & cum effuso adstantium cachinno de industria disputatio-
 nem extrahere. alij denique variis interrogationibus etiam atque etiam
 fatigare doctores novos. Huic tantæ curiositati cum ab Dei seruis, partim
 ex veteri historia, partim è phisica ratione, partim è Theologorū decre-
 tis atque responsis idētidem satisfaceret; illi, voluptatum illecebri irretiti
 videlicet, in stultitia tenebris, & cæno flagitiorum nihilominus hærebāt.
 neque tamen idcirco Xauerius despondere animum: quin potius omnem
 in partem versare semet, capitisque acriter ac perseveranter instare. Cum
 aliquot iam menses crudum aridumque nouale tractasset, ac, nullodum
 fructu, diuini verbi semina proiecisset; tandem è proficisso ac sæpius ite-
 rato solo, Christianæ fidei germen emicuit. Germinis eius origo fuit
 eiusmodi. Concionanti, vt solebat, in publica via Fernando, præteriens E
 è plebe nescio quis, attracta præpingui salua, repente in mediam in-
 spuit faciem; ille, sine, perturbatione, vlla sputum, linteolo abstergit: ac
 ne verbo quidem reddito, captam orationem eodem profus tenore
 vultuque profequitur. id contemplatus ex auditoribus quidam haud
 imperitus rerum æstimator (ex quo facile intelligas, ad permouendos
 ad virtutem animos, facta dictis quanto antecellant) cæpit cogitare apud
 se; profecto nobilissimum atque adeo diuinum philosophiæ genus esse,
 quod homines ad tantam æquitatem animi constantiamque perduce-
 ret. dimissa dein concione, domum ad Fernandum venit; præcipua
 Christianæ fidei capita legesque probe cognoscit; postremo, certis preca-
 tionibus, Mosisque decalogo, ac symbolo Apostolorum è catechismi for-
 mula memoriter haustis, Amangutianorum omnium primus, antea
 vitæ detestatus peccata, sacro fonte renascitur. Hunc alij deinceps diui-
 no impulsu imitati, quorum ad quingentos breui peruenit numerus; &
 quidem ita in proposito firmi stabileque, vti per varias deinde clades, & F
 bellica infortunia, & nefarias Bonziorum conspirationes, magistris ac
 pastoribus haud semel orbari, suis tamen ipsi moribus ac vitæ ratione,
 Christianam fidem & disciplinam in hoc vsque tempus religiose colue-
 rint. inter quæ circumacto iam anno, Lusitanorum alia nauis portū Bun-
 gi tenuerat, quo nomine regnum Amangutio distat leucas circiter qua-
 draginta. ab iis de statu rerum Indicarum Xauerius cum litteras acce-
 pisset, cum alias ob causas eam sibi prouinciam repetendam existimabat;
 tum vero, vti rursus inde quocunque opus foret, supplementum è noua
 copia mitteret. simul, quoniam apud omnes circa nationes magnum
 nomen Sinarum, magnam auctoritatem compererat esse: primo quo-
 que tempore Sinas ipsos Euangelij gratia adire cogitabat, haud absurda
 ratione coniectans, si gentem illam Christo lucratus foret; eius lucri ac-
 cessionem facili negotio postmodum vniuersos fore Iaponios. Hæc eo
 moliente, ceteri quoque dispersi per Indiam socij minime segniter in suo
 quisque

A quisque munere versabantur. Egregia in primis fuit opera Gasparis Ber-
 zeii, quem Armuziam à Goa profectum, paulo ante docuimus. Is in Ze-
 landia, seu Mattiacis Belgici Oceani populis, oppido Goufa, Francisco
 & Agnete parentibus, obscuro natus loco, à primis pueritiæ rudimentis
 Louanium ad studia grauiora se contulit. Inde per varios casus cum in
 Lusitaniam deuenisset, in societatem adscitus, ac diu multumque pro-
 batus, in expeditionem Indicam vna cum aliis octo deligitur. Conim-
 briga profectus Olisiponem anno seculi huius quadragesimo octauo,
 nauem Ioannis Mendozæ conscendit. socij adiuncti quatuor: totidem
 cum Antonio Gomesio in aliam nauem impositi. Ac primum omnium, à
 nauarcho eblanditus est Gaspar, vti quotidie publice tum ad plebem eru-
 diendam catechismum exerceri, tum ad propitiandum cœleste numem
 catholico ritu litanias adhiberi permetteret. Mox ad vitia tollenda cor-
 rigendosque hominum mores paulatim aggressus est: rem in primis ar-
 duam atque difficilem. præter naualem quippe turbam, colluuiemque
 B seruilem, epibatæ circiter quadringenti numerabantur, plerique scortis,
 aleæ, rixis, calumniis adfueti. Ad horum sananda ingenia, Gaspar, exem-
 plo priusquam verbo opus esse ratus, cunctis, vti æquum erat, ad omnem
 virtutem & caritatem præluere perrexit. Neque sane ampla defuit illi de
 Deo pariter ac de hominibus benemerendi materies. primum socij eius
 è maritima iactatione & nauæa in morbum incidere. iis dum accurate
 ministrat, & propalam coqui munere fungitur, ita despicabilis initio
 visus, vti paranti ad focum cibos ac satagenti, procaces circum pue-
 ri, præter cæteras contumelias, appositam quoque ollam aut furto sub-
 ducerent, aut per lasciuiam frangerent: quidam etiam ab innocente vix
 colaphos pugnosque abstinerent. perspecta dein patientia & grauitate
 viri, paulatim contemptus in verecundiam vertit; nec defuere, qui labo-
 ranti, per se perque suos opportune succurrerent. simul etiam sociis me-
 dium cæpit esse. operam ergo iis adiutoribus, ad verbum Dei prædican-
 dum, prohibenda flagitia, curandos ægrotos, vetere iam societatis insti-
 tuto, conuertit. ex quo, mirum dictu, quanta quam breui omnium vitæ
 C mutatio cōsequuta sit. bene moratam institutamque familiam; non pro-
 miscuam seruorum, nauarum, militum, institorum turbam, contineri
 marino illo domicilio diceres. Primus ferme Præfectus Mendoza, Ga-
 sparum consuetudine & admiratione sese collegit: piisque priuatim exer-
 citationibus ab eodem excultus, vltro deinde cum aliis quoque oppor-
 tuna de Christo, deque cælestibus rebus habere colloquia; suos primum
 familiares, tum cæteros in officio continere; egenos & imbecilles quoti-
 dianis eleemosinis alere. Præfecti virtutem ac beneficentiam reliqui
 deinceps pro sua parte imitati: vnus etiam haud infimæ sortis negotia-
 tor, Christianæ caritatis pulchritudine ac specie captus, contempta re-
 rum humanarum inconstantia & vanitate, sese ad Gasparum ductum ac vi-
 tæ rationes applicuit. Inter huiusmodi occupationes Guinæ malacia
 primum, dein sæuissimis procellis duabus circa Bonæ spei promontorium
 superatis, nemine (quod perrarum est) tantis incommodis, tantaque mor-

borum lue prorsus amisso, ad Mosambicum nauis appellitur. Ibi optatissima dierum quindecim capta quies; terrestribus etiam diuersoribus à maritima iactatione refecti plerique. Gaspari tantum ac sociis, de aliorum magis quam de sua incolumitate sollicitis, integratus labor, lauta illis inquilinorum hospitia minime deerant; ac multi, ut iis ad valetudinem tuendam vterentur, instabant; sed Gaspar, Xauerij æmulator egregius, deportatis in publicum nosocomium ægrotis, eodem ipse quoque successit: ac refouendis eorum corporibus animisque (cum ad centum & viginti decumberent) pari cura ac diligentia totum sese rursus impendit. Per id ipsum tempus alia eiusdem classis nauis, fratres Dominicani duo Mosambicorum delati. horum quoque, in eo valetudinario, magna cum omnium approbatione caritas ac virtus enituit. Goam deinde peruentum. Ibi Gaspar, nouo impetu capto, in omnes partes Christianæ adiuuandæ rei animum ac vires intendit. variis quotidie locis ad multitudinem; in ipso Prætorio ad selectam nobilitatem proceresque verba faciebat: quanto cum E fructu motuque, è noua emendatione morum, è voluntariis diuitum ac delicatorum pœnis, è plurima peccatorum confessione, è frequenti restitutione pecuniarum apparuit. disputationes etiam de religione cum Brachmanis habebat interdum. Ex iis primarius quidam sæpe conuictus; denique cum vxore & sororis filio baptismum expetiit. Is baptismus octo ipsos dies tinnitu festo, symphonia, choreis, ingenti omnium ordinum studio celebratus: via vrbs, vario peristromate, ac virenti palma elegantem in modum ornata: neophyti magna tum Christianorum, tum etiam Brachmanarum frequentia in equis ad templum deducti; ibi ex aqua baptismatis, ab Episcopo ac Prætoribus, honoris causa ritè suscepti. Marito, Lucæ Salæ; vxori, Elifabethæ nomen impositum: adolescens Antonius appellatus. in hanc deinde familiam, ad cæteros ad Christum inuitandos, Prætor ipse, quod ita Lusitanum Regem velle non ignoraret, alia quoque propalam ornamenta & beneficia contulit. Hæc & eiusmodi multa Goæ Gaspar omni ope curabat. A Xauerio dein missus, uti dicebamus, Armuziam; in ipsa primum nauigatione pristinam cunctos adiuuandi consuetudinem tenuit, eaque re ipsa commotos è vectoribus aliquot Christianos fecit. Mascatum Arabiæ felicis delatus; Europæos exsules, vel decoctores, qui tamquam ad asylum in ea perfugerat loca, quoad fas tulit, expiare, atque ad fidem officiumque reuocare conatus est. A Mascato prouectus Armuziam; in ipso portu, officij causa obuios habuit Proepiscopum, & sacerdotes. ab iis cum honesto comitatu ad arcis Lusitanæ præfectum deducitur. ibi cum inter se præfectus, & Proepiscopus de hospitalitate certarent: & Gasparem apud se retinere admodum cuperent; ille, gratis vtrique actis, ad publicum videlicet nosocomium de more diuertit; eam veluti sedem belli contra Satanam & vitiorum monstra capturus. Hic, è Xauerij præceptis, quæ assidue cogitabat, suum ante omnia pectus acri custodia sepsit ac muniit. simul, optimatum voluntates sibi conciliare aggressus, breui perfecit humanitate, submissione, prudentia, ut omnium nemo illis acceptior esset, aut carior. Per hoc maxime, de statu

A statu emporij, & generibus negotiorum, & moribus hominum diligenter cognouit. Deliberanti dein apud se, qua potissimum ex parte oppugnaret sceleris & nequitiae munimenta; arcem ipsam protinus aggredi visum est. ea ferme contemptu sacrorum, inscitia diuini pariter humaneque iuris, & alta quadam futuri seculi obliuione constabat. nec mirum. multos quippe annos Christiani conuenæ & inquilini, magistris, ac monitoribus, parochisque caruerant: & qui nuper aduenerant clerici, quæ tum erant tempora, pecuniarum haud paulo magis quam animarum inhiabant lucris. ergo passim enata virgulta vepresque, omnem ab infelici tellure benigni syderis radium ac lumen arcebant. hinc teterrima rerum, cæremoniarum, errorumque colluuiis; artes magicæ; diuinitio; sortes, concubitus incesti ac vagi; quodque haud minus detestere, fidelium cum infidelibus, Iudæis, Turcis, Arabibus infanda cõnubia; ut Christiana proles à matribus educata (proh nefas) in Mahometanos, & Hebræicos; & aliarum gentium ritus moreque transfirent. eam cõsuetudinem, Gaspar, admirabili spiritus vehementia, crebris concionibus, ac terribili cælestium irarum denunciatione discussit. Et auxerat opportune pauorem auditorum arque formidinem, terra per eos forte dies horrendis motibus intremiscens. Præterea Gaspar, ad sinceritatem fidei reuocandam, & prauæ religionis procul habenda contagia, nullo non die statis horis è Xauerij formula publice catechismum habebat. id vero in omnes partes vnice profuit. puerilis ætas, infima plebs, sexus vtriusque mancipia, Christianis præceptionibus ac mysteriis erudita. simul etiam quotidianæ singulorum vitæ custodes adhibiti, qui ad Gasparem cuncta deferrent, propositisque præmiis ac pœnis, pudici paulatim ac probi mores in vulgus inducti. eadem illa rudimenta legesque, serui mox heris, filij parentibus, fideles pueri æqualibus Mahometanis, aliiisque priuatim edebant; eosque omni arte ad Christum allicere nitentur. ac demum, sublatis ibi quoque prophanis & lasciuis cationibus, castissimo versu ac salutaribus monitis dies ac noctes omnia personabant. Ita, religionis integritati, non in præsens modo, sed in posterum quoque magna ex parte consultum. Erant præterea qui ferrum, & sulphur, veritasque merces alias, Turcis ac Mahometanis inferrent, quod Pontificias diras, contra id facinus in cœna Domini cum horrendo carmine fundi solitas, vel proterve contemnerent, vel penitus ignorarent. docti quanto id piaculo fieret, à quæstu sacrilego destitire non pauci, & pro ea potestate quam habebat Gaspar, in gratiam cum Ecclesia restituti. Ab hisce victoriis, Christi miles, teterrimam aliam generis humani pestem aggreditur, auaritiam, & scænebre malum: quo in genere tanta erat nonnullorum impudentia (qui se Christianos ferebant) ut aureorum vix decem iteratis per annum vsuris, integra semper sorte, seque familiamque turpiter alerent. ad hæc tollenda scelerata, Gaspar, de auaritiæ peccato disputationes instituit ea subtilitate doctrinæ, tam veris grauibufque sententiis, tã incensis amore diuino verborum fulminibus, ut hoc etiam dæmonis castellum pæne à fundamentis frequenti verberatione conuulserit. Id, graui multorum pœnitentia, &

cuidenti morum ac vitæ mutatione declaratum est; qui prima luce, ne fa-
 lutato quidem Deo, ad argentarias tabernas protinus itare adfueti, atque
 ibi nullo recti prauique discrimine res contrahere, pecunias huc illuc-
 que traicere, fœnus augere; iam, intima religione tacti, domo templum
 recta, inde forum adibant. ibi, stupentibus alicnigenis pariter incolisque,
 tamquam in academia, de iure mutui, de legibus permutationum, de
 Christiani mercatoris officio, è Gasparis potissimum præceptis ac tradi-
 tione quærebant. Neque labiis dumtaxat ac vultu sese philosophia con-
 tinuit. ad rem atque ad facta peruenit: & inexorabilibus ad eam diem
 claustris obseratas aperuit arcas. igitur ex male parto restitutiones vel in
 duplum iustis dominis, aut, vbi ij non apparerent, in pios vsus; & super
 hæc eleemosynæ factæ complures, atque ex iis, auri argenti que reda-
 ctum, quod magno puellarum numero collocando, nosocomij laxan-
 dis angustis, & multorum inopiæ leuandæ sat esset. opulenti præterea
 negotiatores, gehennæ metu percussi, vltro suas omnes rationes ad Ga-
 sparum arbitrium contulere, parati, quicquid ab se fraudatum fuisset, non
 pecunia tantum, sed etiam, vbi satis ea non esset, corporibus luere. Per
 hunc modum, fraudibus & rapinis obuiam itum est. Ingens præterea, vt
 in celeberrimo portu, amplisque diuitiis, erat Armuziæ luxus. ea quoque
 Satanæ opera Gaspar aggressus, multorum excussit delicias, multos à
 scortis atque à nefario pellicatu diuulsit. inde ad lites dirimendas tollen-
 dasque inimicitias adiecit animum: monitisque & auctoritate viros
 aliquot honestos adduxit, vti datis inter se dextris, & venia offensionum
 perita, publice ad ipsas templi valuas, magna populi frequentia, in gra-
 tiam optimo exemplo redirent. Non eundem cum sicariis (quorum
 erat ibi summa licentia) successum habuit res: Gasparis dicta palam
 aspernabantur negantes, futura damna lucrare sibi esse tanti, vt presen-
 tem fructum ac dulcedinem vltionis amitterent. Hoc perditorum ho-
 minum genus, itemque blasphemis, & seditiosis, & grassatores, egit cum
 Lusitano præfecto Gaspar, vt oppido pellerentur; sed propter multitudi-
 nem impetrari non potuit. Crescebat interim occupationum moles. F
 quippe non vnus nationis alteriusve salutem Gaspar complexus erat
 animo, sed omnium prorsus quotquot in eadem insula versarentur. quo
 pluribus ergo sufficeret, spatia temporis certa ratione dispensare coactus
 est. Dominicam feriam, itemque tertiam, quartam, & quintam, populo
 Christiano: secundam ethnicis, sextam Mahometanis; sabbatum Hebræis
 (quos harum quæque secta festos obseruabat dies) attribuit. Christianis,
 quod eorum potissimum gratia missus in ea loca fuisset, idcirco lōge plu-
 rimum operæ tribuendū putabat. igitur & agrotis in nosocomio, quoad
 liceret, sedulus aderat; & custodias adibat frequenter; catechesim vero
 itemque cōcione, vel feruentissimo solis ardore (cum intra tectorum um-
 bras immergi aquis incolæ sedent) habere pergebat tanto omnium ordinum
 aratumque concursu, loca certatim occupantium, vti pane ante lucem
 templum auditoribus oppleretur. accedebat domestica & quotidiana cō-
 suetudo multorum; vt, quod è superiore incassum egerat loco, priuatis
 collo

A colloquiis, & familiari conuictu ad exitum haud raro perduceret. Multo
 vero maximam temporis partem eximebat pœnitentiæ sacramentum,
 cui Gaspar non interdum solum instabat, sed etiam noctu: atque ita disti-
 nebatur interdum, vti ad necessariam corporis quietem, quanto vis adhi-
 bito conatu, spatium horæ vix vnus eriperet. Auxit eam occupationem,
 publice per eos dies accepta clades. Munitum & opportunum castellum
 erat in Persidis continente, Monaianum, Armuzianæ dittonis. id hosti re-
 pente proditum est. eo vehementius tum Regis, tum popularium animos
 inopinata res perculit, missus extemplo recuperandi causa Mahometanus
 præfectus cum quinque millibus Persicæ iuuentutis. additi ex fœdere,
 Lusitani circiter quadringenti. Pantaleon Sala præerat. Hosce, Gaspar,
 antequam ad bellum exirent, Christiano ritu ad confessionem conarus
 adducere, viginti vix persuasit, apud ceteros inania fuere monita: flagitiis
 non minus quam armis operti ad castra tendebant. Venienti dein ad se
 Pantaleoni salutandi causa, vereri se admodum dixit, ne graues neglecti
 numinis pœnas Lusitani propediem darent. Præsensioni respōdit exitus.
 B quippe, vt in statua peruentum est, tetra Lusitanam cohortem inuasit
 lethargi lues. breui periere ad quinquaginta. vulnerati præterea ab hoste
 circiter centum. inde cum alij deinceps atque alij caderent, ac veluti pe-
 cora passim inhumati iacerent; consternata fœdo spectaculo reliqua co-
 hors, & ex cōscientia delictorū, sempiterni exitij metu perterrita; conuul-
 sis repente signis ægre Armuziam repetunt; Gasparem vnus omnes re-
 quirunt; vti se à peccatis absoluat, ac respiscentes exaudiat, obtestantur.
 Nec mora; in valetudinarium admissi, & in lectulis collocati plerique.
 Tum renouato ad omnem laborem conatu Gaspar in corporum simul &
 animorum curationem totus incumbere. acciti extemplo medici adiuto-
 resque. Sacerdotes etiam aduocabantur; sed vulgo negantur milites, vlli
 omnino sese, nisi Gaspari, arcana sui pectoris velle committere. quocirca
 ita distringebatur, vti vno eodemque tempore, huic peccata expromenti;
 aures: illi animam agentis, voces & hortamenta præberet. Cecidit perin-
 commode, quod vi morbi emotis mente nonnullis, ad confessionem per-
 C agendam neque ratio, neque sermo constaret. in iis quidam cum ferrum
 in sese repente strinxisset; clamore & concursu retentus, extorto gladio,
 in Gasparis fauces inuasit manibus: ac minimum abfuit, quin spiritu in-
 tercluso præfocaret in fontem. per vim auulsus, paulo post exspirauit. in-
 stinctu mali dæmonis in eam rabiem actus creditur, tantam à Dei famulo
 sibi quotidie prædam eripi non ferentis. Inter hæc, sollicito Rege popu-
 loque, quod extraheretur bellum, & amissi castelli obsidio male proce-
 deret; supplicationes ad Beatæ Virginis ædiculā duo fere millia passuum
 ab vrbe, Gaspar indixit. insigni pietate concepta excalceati nō semel iere
 quam plurimi, caelestem opem ac pacem cōsono clamore poscentes. haud
 in irritum fusa obsecratio. Monaianum, vi & armis ad eam diem frustra
 oppugnatum; conditionibus demum, ac subita voluntatum inclinatione
 receptum est. ea res præter spem nuntiata, ingentem Gaspari apud om-
 nes gratiam & gloriam peperit. eximie viri sanctimoniæ felix tribuebatur

euētus. Accessere ad nominis celebritatem ac famam, in alio genere non-
 nulla miracula. Lusitanus erat prædiues, mammonæ laqueis valde irreti-
 tus. is Gasparem salutaria dantem monita, identidē respuebat, hoc etiam
 nomine infensus patri, quod suum negotiandi ac viuendi genus (vt est sus-
 picax male conscia mens) publicis ab eo concionibus proprie perstringi
 putaret. cum huius pertinacia Gaspar interim officiis & caritate certabat.
 ac plurima nequicquam expertus, ad extremum magis magisque pro il-
 lo se macerat, preces & obsecrationes instaurat. nouissima demum hæc
 remedia valere. propitiati Domini in obstinatum indulgentia singula-
 ris apparuit: quippe fera iam nocte, secundum quietem Lusitanus præ-
 sentem sibi videre visus est sacerdotem, pulcherrima forma conspicuum,
 suauissimo quodam odote fragrantem. tum alter adstans iacenti nescio
 quis, amica voce; quid, inquit, dubitas, cœlesti huic medico, animi tui la-
 tebras & vlcera patefacere? nonne cernis quantus oris decor, quanta &
 quam augusta corporis totius habitusque dignitas sit? Hisce dictis erecto
 mirum in modum homini, & experiendi causa manus ad tactum admo-
 uenti, apparere Gaspar è vestigio desuit. eam scilicet frustrationem Lusit-
 tanus ægre admodum ferre. Tum alter ille, tristem ac mœrentem bono
 animo iubet esse, certam desiderati sacerdotis in proximo spondet co-
 piam. quippe, vbi diluxerit, in regio nosocomio publice sacris operatu-
 rum. hæc effatus, item euauit. Admiranda somnij virtus fuit. lapideum
 viri pectus emolliit; vim lacrymarum expressit. madentibus inde oculis
 ac genis euigilans, Gasparem è valetudinario precibus infimis domum
 accersit; perque summam obseruantiam, ac mistam gratulationi pudore
 accepto, actæ ad eam diem vitæ, quantum repetere potuit memo-
 rando, noxas edisserit: eidem seque & sua cuncta permittit. mox tempe-
 stiuo dierum aliquot secessu, meditatione saluberrima vegetatus, cum
 alia Christianæ sanitatis minime obscura dedit signa; tum vero, quod in-
 egentes, breui aureorum millia circiter quinque distribuit. Alium quen-
 dam, Gaspar, diu multumque obluantem, ad euomentam animi fan-
 niem, plagasque nudandas tandem aliquando perduxerat. is, peracta con-
 fessione, dum circa mediam noctem è præscripto satisfacit; ecce tibi, te-
 tris animalibus fœdisque monstris cubiculum repente completur. ab iis
 circumuentus, ac varie petitus, obrigit primo; & conscius offensionum,
 incertus gratiæ, ne viuus in tartarum cum ipsis, vt aiunt, vestimentis il-
 lico raperetur, extrinuit. dein, vbi sese paululum ex pauore collegit, de-
 tractam è pariete sacram imaginem arcte complexus, magno clamore di-
 uinum implorat auxilium. Ad eas voces (mirum dictu) confestim atra illa
 & feralis turba discessit tanto cum tumultu strepituque, vt domus tota
 concuti & conuelli funditus videretur. Id probe expiati purgati que ani-
 mi argumentum nonnulli duxere. certe magna tum sua, tum Gasparis lau-
 de, vir ille, haud paulo meliorem inde vitæ rationem instituit. Alius, cum
 aliquot iam annos in flagitiorum tenebris & cœno iaccret, in Christi lu-
 cem extrahi nullo modo se patiebatur; affirmans, mortem subiturum po-
 nus, quam Gasparis vultum atque iudicium. Veritus deinde, ne, si diutius
 in eadem

A in eadem vrbe mansisset, ad id ipsum quod adeo horrebat, amicorum aut
 conuitiis tandem adigeretur, aut precibus; mutare sedem, & in Indiam
 proficisci quamprimum decreuit. eo consilio vix dum conscenderat na-
 uem, cum subita vi morbi, miser, ac simul panico quodam ita correptus
 est, vt cœlestes in suum caput minas vndique intentas putaret: quicquid
 increpuiisset, se videlicet vnum peti sine dubio crederet. Hisce terroribus
 anxius, in terram exscendit: Gasparem aduocat: peccata fatetur: ac valetu-
 dine tum demum recepta, castigato veteri luxu nouum induit hominem.
 eodem improuisæ mortis metu pertinaces alij multi ad Gasparis tribu-
 nal, arbitriumque pertracti. Atque horum, animi ferme: illorum, etiam
 corpora sanata diuinitus. Primarij viri filius, febri grauissima laborabat.
 eidem erat oculus diuturna tabe putridus, & sæuo tumore diruptus. du-
 plici malo multis adhibitis effectu nullo remediis; cum in humana ope
 nihil iam esset spei, mœrens pater Gasparem demisse obtestatur & obse-
 crat, vt pro salute carissimi filij tam periculose ægrotantis, litare digne-
 tur. Fecit ille: neque diutius dilatum è cœlo beneficium est. eo ipso quo
 salutarem hostiam obtulit die, non solum æquatis humoribus vniuersa
 febris abiit, sed etiam delapsis ex oculo maioribus squamis, planè resti-
 tutum est lumen. Tum parens, accito festine Gaspari, liberatum vtroque
 simul morbo iuuenem, vix præ lætitiæ sui compos ostendit: agitque gra-
 tias immortales, quod sibi pariter ac nato spiritum lucemque reddiderit.
 At Gaspar, modesto vultu, constantique sermone, Deiparæ Virgini,
 cuius votiuum fuerat sacrum, tantam virtutem, adeo insigne miraculum
 tribuit. Idem pro amico pæne iam animam agente rogatus fecit: ille, sa-
 cro vix dum absoluto, conualuit. Mulier à dæmone propemodum obfessa,
 spectrisque horrificis agitata, in vltimum venerat vitæ discrimen. Euoca-
 tus à marito Gaspar, vt afflictæ & ex sanguine manus imponeret; per occu-
 pationes ipse tum quidem adire non potuit; cæterum schedulam, inscri-
 pto diui Ioannis Euangelio, pro se misit, quam pesti amoliendæ mulier
 è collo suspenderet. id vbi factum, confestim leuata morbo, terroribus-
 que soluta, surrexit. Præterea, cuiusdam acutissimus laterum dolor, pia
 Gasparis deprecatione sedatus est. Neque vero ad corporis morbos
 dumtaxat leuandos, aut depellendos, valebant eius vota; sed etiam, vbi
 ad animi salutem id expediret, vltro accersendos augendosque. Cen-
 turio nobilis quidam, insigni contumacia & procacitate pæne totius
 ciuitatis odia sibi conciuerat: ac proinde cum multis, vt fit, graues &
 apertas inimicitias exercebat. Is ad concordiam à Gaspare diu multum-
 que sollicitatus irritò semper conatu, incertum cuius rei gratia ex vrbe
 secessit. regressus deinde, cum in eadem obstinatione perstaret; quam
 vellem (inquit Gaspar) ad flectendam istius mentis duritiem, diuina ma-
 nu in corpus aliquid grauioris cruciatus immittere: nondum id plane opta-
 uerat, cum ferus ille, sæua correptus febri, ad Gasparem, vrgente religio-
 ne se contulit. à quo per Pœnitentiæ sacramentum rite expiatus, cum in
 eius potestate sese futurum omnino affirmasset; apprehensum inermem ac
 supplicem, pater, ad petendam ab inimicis veniam offensionum rota vrbe
 circumagiti:

circumagit: sane opportune: quippe, alij lapidibus, alij gladiis & ballistis D instructi, variis locis inuisum caput ad necem operiebantur: quorum incensus dolor, & puniendi propositum, centurionis humilitate, & Gasparis auctoritate subito mitigatum est. Ita, quod ferreus miles, audacia & robore ægre affectus foret, vti aduersariorum iras atque impetus frangeret, id morbo subactus & Gasparis hortatu, Christiana virtute ab submissione perfecit. Alium item superbum, & sanguinarium; trucique ore minaces gerentem spiritus, aduersa præter opinionem valetudo prostrauerat. Vfus occasione Gaspar, ad hominem, si qua posset leniendum simul & expiandum, clementer accedit. mulcere iracundiam; bona concordia & pacis, discordia mala; perpetuum è mutuis certaminibus angorem ac solitudinem; Christianæ legis de reconciliatione vim ac necessitatem expromere. Ille, domita nondum asperitate sæuitiaque, patrem auersatus, vltro contumelias ingerit, Deumque laceffit ipsum. abiret cum intempestiua sapientia: nullo pacto velle se inultum excedere: neque ipsius Christi gratiam existimationi ac dignitati præferre. hæc & alia, militariter, impia verba iactanti, renidens amarum Gaspar; Ita ne inquit. Atqui non ante craftinus occidet sol, quam tu plus quinquies, & quidem frustra, sacerdotem inclames. nec vana cecinit. postera luce ante meridiem acri symptomate oppressus, posita repente ferocia, magnis vocibus Dei seruum ægrotus implorat. ac parum abfuit, quin ad supplicium sempiternum, temeratus ac sordidus è vita discederet. Hæc & alia id genus, à Gaspare, cælestis cuiusdam virtutis edita documenta. Præterea misti variis è nationibus ad eum desertores ac transfuga, necnon schismatici ventitabant Abassini, Armenij, Georgiani, & ex Europa non pauci. quos ille, per summam lenitatem ereptis opinionum erroribus, solenni ritu piatos, restituebat Ecclesiæ. Ex iis vnus, Ioannes nomine, in ipso conatu Gasparis adeundi, præclarum martyrij decus tulit. Germanus erat genere, in vrbe Colonia patre natus admodum locuplete; annumque iam decimum in oppido Turcarum Catifa, non longe ab Armuzianis finibus pro Mahometano sese gerebat, tormentarij pulueris artifex, atque ob id ipsum genti perca- F rus. is, audito Gasparis nomine, rebusque iis quæ Armuziæ gerebantur; ab impio ministerio ad famulatum Christi, si Gaspar adiuuaret, quamprimum redire constituit. Id quo sine arbitris fieret, in atramenti librarij difficultate, sulphureum diluit puluerem: ex eo diluto litteras ad Gasparem vna eademque sententia, Latino, Belgico, & Franco sermone conscribit: vehementer optare se, modo apud Lusitanos tuto liceat commorari, & in idipsum à Gaspare fidem accipiat; Armuziam venire, & Christo Domino per sacramentum pœnitentiæ satisfacere. eo nuntio lætus Gaspar extemplo rescribit; fidenter accedat, sibi ac Lusitanis aduentum ipsius gratissimum fore. Hæc epistola, incertum eius fraude qui perferendam acceperat, an alio quo casu, ab Catifano præfecto intercepta, Ioannis consilium prodidit. Confestim à Turcis de ipsius religione quæsitum. ille vero intrepide sese Christianum fateri, atque ad omnia tormenta necemque pro Christi nomine promptum ostendere. Inde furentibus Mahometanis,

A metanis, foede laniatus. atque dissectus, ad vltimum vsque spiritum in veræ fidei confessione permansit. Caput abscissum, & prælongo infixum hastili, Turcæ in arcis mœnibus posuerunt. Haud ita multo post, Lusitana classis Armuziam tenuit. millia duo circiter hominum ea classe vehebantur. eius turbæ totius animorum sordes Gaspar eluit solus, quod sacerdotes cæteri per eos dies in morbū incidissent. inde placato Deo Lusitanus ardentior ad Catifanum litus accessit, ac repentina descensione oppidum cepit, atque diripuit. inter direptionem, Gasparis epistola apud præfectum reperta: eo argumento de Ioannis necē cognitum est. refixum extemplo caput, Armuziamque accurate transmissum Gaspar cum psalmodia & laudatione perhonorifice condidit. Atque hæc ferme Dei seruus cum his qui vel Christi censebatur nomine, vel quoquo modo ad ius ac ditionem Ecclesiæ pertinebant. Cum Saracenis autem, & Arabibus, quinque alij pseudopphetam sequuntur, cum ex occasione alias, tum vero sexta, vti dictum est, feria maxime versabatur. Apud eos, contra quam in Iapone B Xauerio, magnam illi pepererat existimationem perspecta & voluntaria viri paupertas; & in tantis animi bonis, tantaque doctrina, tātus corporis neglectus, tanta externi cultus habitusque tenuitas. Gratiam vero conciliat comitas, & mansuetudo, & super hæc, sceneratoribus Europæis per illum incussa religio, & exhaustis incolis pecuniæ restitutæ. Augebat venerationem, constans apud omnes de eximia illius sanctitate, editisque miraculis rumor. vt eum Mahometani magnum Christianorum sacerdotem, atque adeo ipsum Ioannem Baptistam Zachariæ filium vulgo appellarent. Ergo ab iis, patri, inter cætera, nouum etiam & inusitatum honoris genus illud habitum est. media nocte, videlicet ob calores, illum non modo in maximum Mahometis templum (Coranum id est rem sacram Arabes de ipso Mahometicæ legis nomine appellant) quo Christianis hominibus pedem intulisse capitale est; sed etiam in ipsius templi fastigium perduxere frequentes, magna luminum accensa vi, manū ipsius ac vestem subinde osculantes: neque abnuuit ire Gaspar, quo gentis ritus C ac superstitiones, refutandi gratia, certius propiusque cognosceret. Eadem fama permotus Armuziæ Rex ipse, diuino impulsu paulatim in studium Christianæ religionis incubuit, atque in idipsum viginti circiter millia traxit è multitudine, itemque è nobilitate nonnullos: neque ita multo post ad se Gasparem accersit, intrantique, nō affurrexit solum, sed etiam in suamet sella diu renitentem sedere coegit. Ad colloquium, cæteris arbitris consulto remotis, vnus interpretis adhibitus Garzias Penna Lusitanus, fidelis vir, & solers ingenio: Latinis pariter & Arabicis litteris eruditus. In eo congressu, cognita Regis volūrate, quominus inuisa proceribus foret, actum de coarguendis in publico cœtu & principum corona, vanitatis Mahometanæ fallaciis; dein conditum catechismo tempus, ac sacro baptismati. & Gaspar, collaudato Rege, lætissimus abiit. eam rem (neque enim celari diutius potuit) satrapæ ægre admodū passi, blanditiis primum ac precibus tentant Regem: aspernanti, mox defectionem, & arma, & iras Thomæ Perfarum Regis magni denuntiant. Hæc commi-

nationes, diuina tutela fretus & subsidio Lusitano, temnebat Rex. Caci-
 D zios insuper (quo nomine Mahometana superstitionis antistites vocant)
 auos in regia vestibulo de auita religione tenenda vociferari, confestim
 abigi lapidibus iussit, atque perpetuo mulctauit exsilio. Haecenus con-
 stantiam & fortitudinem Rex praestitit miram: sed matris ad extremum,
 intestina bella, patriae excidium, occasum regni omni arte miserantis, ob-
 testationes & lacrymas diutius ferre non valuit, Regis exemplum caeteri
 extemplo secuti. Aliquot deinde interiectis diebus, vocato rursus ad se
 Gaspari plus etiam quam antea honoris tribuit Rex, in gradienti ad sca-
 las occurrit, ac dextram insuper apprehensam nixus genibus exosculari
 contendit. dein tarditatis purgandae causa, docuit quanto in periculo res
 versaretur. Si pergant de baptismo agere; domesticos tumultus ac sedi-
 tiones, externa imminere bella. cedendum tempori, neque experiendam
 tanto discrimine vim, ubi primum atrox procella conciderit, & optata
 affulserit lux, se neque suis promissis, neque patris optimi caritati ac stu-
 dio defuturum. Interea, quae alioquin ad rei Christianae dignitatem & E
 incrementum attineant, quantum praesentes difficultates ac tempora
 patiantur, ab se cuncta nihilominus exspectet. Ad ea dicta Gaspar, magna
 nimirum spe delusus ingemuit; hortatusque Regem est; uti Deo, cui nihil
 arduum, fideret; eique totam rem ex animo commendaret. ispe item ab
 Rege digressus, contra nouas daemonum & hominum fraudes, nouum
 è caelo auxilium petit: voluntarias poenas, ieiunia, obsecrationes per
 se perque suos instaurat: supplicationes de more per urbem habendas
 curat. concinentes longo agmine incedebant pueri; validior aetas, quin-
 quageni vel sexageni pariter, in sua terga flagris acerrime saeuiebant:
 omnibus locis implorabatur diuina clementia. Aduersus ea Cacizij vi-
 cissim inflati poenitentia Regis & popularium, concitata plebe, suppli-
 cationes item obire, in ediam extendere, nouaculis cutem incidere, quam
 maximas manus in Coranum & reliqua fana cogere, Mahometis exse-
 crabile nomen, ex omni parte dissonis clamoribus inuocare. Tum Ga-
 spar, facinus indignum ratus; in vrbe quae Lusitano praesidio teneretur, F
 Christo Mahometem opponi: cum veritate mendacium, fabulas & ludibria
 cum recta fide sanctisque mysteriis propemodum ex aequo contende-
 re; per summum animi ardorem aliquot maioris formae coparat Cru-
 ces; ac nulla vi, nullo armorum strepitu, praevia duntaxat psallentium
 puerorum imbelli turba, ad Coranum tendit intrepidus. res mira: Cru-
 cis virtute ac fulgore perstricti atque attoniti Mahometani repete disflu-
 giunt. Gaspar in Corano palam victricia mortis ac Satanae defigit signa.
 Regis dein iussu fabris adhibitis, templi ianuae cemento & calce obstruun-
 tur. Super haec, graui edicto impię vociferationes insula tota prohibe-
 tum vero satrapae & antistites fremere; violatas religiones, & sacra deserta, cum
 Armuziano coram, cum caeteris Regibus, Persaque in primis, per litteras
 quarerent cunctos ad arma atque ad vitionem accendere; postremo, sese vr-
 bem relicuros, & in perniciem vestigalium alio commercia euocaturus
 animari. cum parum terrendo proficerent, ac nihilominus clausa valua
 perita

A perstarent, multo breuiorem, & magis compendiarum ineunt viam. Eu-
 ropaeos aliquot, professione duntaxat ac nomine Christianos, perque eos
 nouum arcis Lusitanæ praefectum grandi adoriuntur pecunia, uti Cora-
 num denique patefieri, & celeberrimae religionis altaria sibi reddi per-
 mittat. Praefectus, quietis videlicet otiique causa inclinato ad assentien-
 dum animo, nihil tamen inconsulto. Gaspare ausus aggredi, patrem
 ad conuiuium intuat. in eo conuiuium cum blande super ea re Gasparem
 appellare, & molli brachio negotium tractare cepisset, subito deliquio pa-
 ne exanimatus, ceptum omisit. de caeteris qui rem nefariam vrgebant, alij
 alio leto paucis diebus absumpti. de templo in praesentia nihil impetra-
 tum. Rex cum aliquandiu Christi cultum agerasset animo, improborum
 artificio ac scelere sensim infatuatus; denique sapientem cogitationem
 abiiecit, ac regno caelesti (quod nimium saepe fieri videmus) humanas
 opes, & fluxa commoda vitae praesentis antetulit. De populo tamen
 subinde fiebant aliqui Christiani. Sed Gaspar ipsa petebat capita; & legis
 B peritos in certamen ac disputationem elicere nitentur, ut Mahometica
 palam prauitate conuicta, gentem, si fieri posset, vniuersam ad Christum
 adiungeret. illi contra, tergiuersari, congressum altercationemque defu-
 gere; & quidem ipsius religionis obtentu, quod subdola falsi prophetae
 sanctione vetari dicuntur, Mahometica dogmata ad examen ac trutinam
 reuocare, & in quaestionem vilo pacto deducere. Hoc maxime praetextu
 conatus Gasparis & prouocationes diu eludere. Veriti deinde, ne si per-
 gerent abnuere pugnam; praedamnare semet, & causae diffidere videren-
 tur; athletam denique produunt, aetate prouectum, natione Persam,
 cum sobrietatis apud eos, tum vero doctrinae fama praestantem: quippe
 non Mahometica duntaxat volumina, sed Aristotelem etiam lectitabat,
 ac medicam insuper callebat artem, eratque in physicis apprime obtu-
 lit; in montem natiui falis (quales in eo tractu multi consurgunt) squa-
 lidum, ac desertum, & omnis alimenti penitus inopem secederent am-
 bo. vter diutius in eo monte in ediam tolerasset; eius fides in Deum, ac
 C religio, rector ac sanctior haberetur. Ad ea Gaspar, tentato, quod
 aiunt, Deo, nihil opus esse respondit: hominem à brutis ratione tantum
 & oratione secerni: verbis agerent prius: concertatione verborum si
 decerni lis, atque ac liquidum controuersia perducere non posset; tum de-
 mum sponcione certarent; atque ad aspera quamlibet experimenta de-
 scenderet. Hisce auditis philosophus rubore statim, mox pallore suffundi:
 nolle se videre victum: nolle rursus infirmas ac friuolas theses in discrimen
 adducere. ad extremum, vincente pudorem metu, in aliud tempus dilata-
 res est. Porro, haec nequaquam in occulto agebantur. Inter caeteros aderat
 ipsius philosophi vxor, & filia, non vulgari indole & ingenio foeminae, &
 insuper generis nobilitate insignes, è Zeindensi familia, quam ferunt
 ab ipso Mahomete originem ducere. haec, perspecta pugilis Christiani
 constantia, Mahometani formidine; profecto nihil syncerum ac solida
 dum subesse patriis caeremoniis argute conieciunt. dein affatae diuinitus,

quando paterfamilias in amentia perstaret, priuatim ipsam salutem suam prospiciunt, baptismum à Gaspare seorsim petunt. ille foeminas illustres apud fidelem amicum & probum, catechismi causa in hospitio locat; inanis quæ in publicum ferebant, diligenter oclusi. ea res ob illarum claritatem atrox admodum incolis visa, magnosque in vrbe animorum motus exciuit: sed partim Gasparis reuerentia, partim Lusitanorum arce machinisque deterriti, diuersorio vim afferre non audebant. Tum philosophus desiderio ac dolore agitatus, ad Gasparem adit: iniuriam dolenter exposulat; coniugem marito, parenti filiam reddi protinus æquum esse, Deos hominesque testatur. Gaspar contra, nihil iniuria factum dicere, foeminas vltro (& sapienter quidem) sibi consuluisse: vt Christo initiarentur, suppliciter exorasse: recta illarum studia deseri, sanctissima postulata repudiari nefas fuisse. Sub hæc, multis vltro cirroque habitis verbis, nouam conditionem philosopho Gaspar tulit; relictam paulo ante disputationem, ex condito repeterent; testes adessent; si victor euaderet Persa, foeminas domum abduceret cum bona pace: sin victus; vna cum illis ipse quoque Christum indueret. Eam conditionem admodum grauam Persa visus accipere: sed amor, & necessitudo, & præterea ratio dignitatis vrgebat. dicitur disputationi dies: ea vbi affuit, in idem conclaue conueniunt. sponsonis iudices ac spectatores certaminis Proepiscopus ipse, & Penna interpretis, itemque scriba publicus, qui dialogum ex fide mandaret litteris; necnon alij partis vtriusque viri graues adstabant: spectaculi autem eo maior fructus fuit, quod certantium vterque dialecticis artibus erat imbutus: vt non eminus inter imperitos tamquam velites, in irritum aut in diuersum tela ferreretur; sed vt inter statarios & exercitatos, collato pede, gladij mucroneque concurrerent. De natura Dei quæsitum in primis. quem solitarium, & generationis expertem, è Cerdonis & aliorum hæresi Mahometes affirmat. Hanc naturam vel maxime foecundam validis argumentis Gaspar ostendit: effecitque ratiocinando, vt Persa Deum trinum vnicumque, ex fidei orthodoxæ decreto concederet. Deinceps de Christo Dei filio sequutum problema, quem ex Dei quodam halitu; & è Virgine matre conceptum genitumque Mahometani eximium illi quidem prophetam agnoscunt; veruntamen Deum eundem, & pro generis humani salute mortuum, prorsus negant. At Gaspar, verum Deum pariter hominemque, duplici in vnam hypostasim coeunte natura, non solum è Spiritu sancto conceptum & natum è Virgine, sed etiam omnem Dei patris iram in perfidum ac rebellem genus humanum suo capite excepisse, diraque supplicia, & ipsam in Cruce mortem sponte subiisse; rationibus, exemplis, oraculis docuit. Iam, quæ Arabes de caelesti beatitudine fabulantur, quam in foeda sensuum voluptate ac titillatione constituunt; quæque de immensis nescio quibus Angelorum corporibus ac ministeriis turpiter adstruunt, perleui momento cuncta Gaspar euertit. Denique, varie argumentando promendoque, paulatim aduersarium adduxit, vt Christianam religionem dignam esse quam prudentissimus quisque maxime foueret;

Mah o

A Mahometicam nec sine stultitia suscipi, nec sine pertinacia defendi posse fateretur. Vbi ad hunc locum ventum est; nouo perfusus gaudio Gaspar, ad Persam: bene habet, inquit; non longe abes à regno Dei. dein cum instare pergeret, & clarius eandem confessionem exprimere; Persa confusus ac perturbatus, dæmone reprehensante resiliens, tam longe sese prolapsum ingemuit, ac sibi talia excidisse responsa. postremo, ne manus omnino dedisse videretur, ad veterem cantilenam confugit: domesticis negotiis impeditum, ne fidem falleret, subito se in arenam descendisse: certis insuper libris ad commentandum sibi opus esse, quo paratior instructiorque in pugnam rediret. vt proferreretur dies, & ampliaretur iudicium, postulauit. inde furtim ex vrbe ad vicinum dynastam consultandi gratia secessit. ab eo acriter obiurgatus, quod cum veteratore ac venefico (ita enim Gasparè appellabat) egisset; camelis in Persidis interiora transmisus est, neque postea rediit. Insignis ad Caciziorum dedecus & ignominiam, illa fuga & exsilium fuit. vulgo, fractum, & abiectum Persam latebras quæsiisse narrabant. Vxor interim eius, & filia, Christianis institutionibus erudita, diuisis in pauperes aureorum quatuor fere millibus, magno apparatu pompaque ad templum Christi adeunt. ibi summo omnium gentium ordinumque concursu, mira bonorum lætitia, sacro fonte abluuntur. matronæ MARIÆ, virgini Catharina inditum nomen. hanc dein Gaspar Lusitano viro dedit in matrimonium. Earum præclara conuersio Mahometanos in diuersa distraxit. alij exemplo incitati, rectam fidem amplectebantur. alios contra, è tam secundo Christianæ rei progressu metus incessit, ne magia & præcantationibus ad peregrina & inuisa cogerentur sacra. ac proinde, antistitum admonitu, non modo vocem Gasparis ac vultus horrebant; sed etiam ad consuetum catechismi signum, oppositis illico manibus obturabant aures, quod ita persuasum haberet, in ipso quoque illius tintinnabulo ac sono, vim inesse maleficam. Per idem tempus, modo præconum adesset copia, nouus in vicinas regiones aditus Euangelio patebat. populi sunt felices Arabiæ, celeberrimis quatuor oppidis incolentes: Ammonitas quidam opinantur: vetustissimi generis: in ipsum vsque Loth originem referunt. Horum maiores, fama est mortalium primos à Mahomete in fraudem inductos. ij, rumore excitati, qui de Gasparis admiranda virtute ac doctrina longe lateque manauerat; communi consensu patrem ad se per litteras ac nuntios. inuitarunt. magno studio se teneri veritatis & sapientiæ: ad sitientes aures accederet; non sine fructu verba facturum, ea res Gaspari mistum dolorem gaudium attulit. sollicitam de officij ratione, deque æterna salute gentem in media apparere barbaria, magnopere lætabatur. obstructum sibi ad eos aditum, valde mœrebat. Optatum quippe Gaspari dudum fuerat; ad mortem ac supplicia pro Christi nomine subeunda, sese in medios Persas ac Turcas immittere; & Mahometanæ sectæ mendacia refutare palam: sed eo feruore comperto, Xauerius, publicæ magis rei quam Gasparis gloriæ consulens, in ipso discessu illum ex insula Armuzia, ad triennium, suo vel certe Goani Rectoris iniussa pedem efferre, vetuerat. Itaque Gaspar, quamquam

X x 3

eundi ac periclitandi percupidus, tamen obsequium sacrificio antiquius duxit: legatos, adhibita præparatione, baptismo lustravit: quominus in eam regionem ipse in præsentia tenderet, causatus occupationes, per epistolam vniuersæ nationi suavit, idoneos interim ad se discipulos mitterent, atque in amore ac proposito veri cognoscendi perstarent. Hæc sese initia dabant expeditionis nouæ. necessario dilata, multis vt sit, difficultatibus interpositis deinde consenuit. At Gaspar à libero excursu, & ancipiti peregrinatione cõhibitus, eo accuratius operam ac studium in omnes vnius Armuzianæ vineæ partes intendit. Inter alias nationes, vt dictum est, ethnici quoque simulacris dediti Armuziæ versabantur. In iis aliquot erant Iogues, (de quibus ante commemorauimus) horrido in primis & aspero victu cultuque famam sanctimoniam vulgo captare adueri. suburbanum habebant specum, ac delubrum: interdum ad emendandam stipem, & imbuendas variis erroribus hominum mentes prodibant: noctu sese in eam recipiebant latebram: statisque horis (adeo ex omni parte Christianas cæremonias dæmon æmulari non desinit) dato signo ad certas primum commentationes euigilabant; tum ad cælestes honores simulacro seu pagodi cuidam, vt vulgus Indicum vocat, habendos. vnus omnibus præerat, insigni duritia & austeritate vitæ: neglecta semper barba & capillo; asperso cineribus corpore; oblitus pannis, ac seminudus; dira macie luridus. hisce aliisque id genus artibus in tantam sui admirationem adduxerat cunctos, vt qua pedes aqua lauisset, hanc Armuziæ Rex ipse religionis causa potaret. Hunc præcipuo conatu Gaspar aggressus paucis diebus arcta sibi familiaritate deuinxit; & crebra eum eodem instituit de omni virtute, ac præsertim de continentia & de castitate colloquia. quibus ille paulatim in studium Christianæ religionis adductus, moram trahebat nihilominus; & inter consilium mutandæ vitæ perplexus hærebat. Ita nutanti & anxio, suavit Gaspar, vt diebus triginta continuis, quina verbera virgæ, totidem Christi plagas recolendo susciperet: certamque sibi lucem à sole iustitiæ accuratis precibus imploraret. Fecit ille diligenter. ac demum nocte quadam diuinas laudes & bona reputati apud sese, clara subito ad aures accidit vox: **Quin tu, quod tibi monstratur iter ingrederis? vna est ad salutem via, quam populus Christianus insistit. simul, vigilanti, magnificus nostratium sacrorum apparatus per speciem oblati: pretiosa Pontificum vestimenta: sumptuosa textilia: mitra gemmis auroque fulgentes: nitidissima lintea: nec non disposita in abacis vasa varij generis, auro argentoque cælata. His ille visis, ac monitis, & intimo sancti spiritus hortatu vehementer incensus, ad Christum sine vlla dubitatione transire constituit. Mane, vitato Regis congressu, qui ad illum visendi causa, vt solebat, acceperat, Gasparem ipse vltro conuenit; baptismum enixe petiit. adeptus, noua innocentie stola & inclyto Pauli nomine decoratus est. Goam dein profectus, & in Europam classe transmissus, iucundum aliquandiu spectaculum Regi Lusitano, ac popularibus præbuit. paranti postmodum è Lusitania Romanam ipsam adire, interuenit mors. Cæterum Armuziæ sequuti rectoris auctorita:**

A auctoritatem Iogues alij, suane Christi iugum, graui & acerba dæmonum excussa tyrannide, subiere. insignis ad veri Dei gloriam, & rectæ fidei propagationem ea conuersio fuit; atque ad multum exinde tempus in omnium ore ac sermone versata. specum ac delubrum Gaspar solemnè ritu expiatum, præalta ibi defixa Cruce, Deiparæ Virgini dedicauit. Idem Iudæos omni officio & caritate complexus, miram ab eorum plerisque gratiam iniiit. inde sese comiter illorum synagogis & cœtibus inserendo, quæ frustra exspectant liberatorem ac Regem aduenisse iam dudum; atque ad infinitam eius clementiam quamlibet noxiis ac perduellibus aditum perfrugiumque patere, firmissimis argumentis ac testimoniis demonstrabat: vt ab inanibus vmbis, & rãcida superstitione ad nouam legem veritatis & gratiæ sese tandem aliquando transferrent; suadere & instare pergebat. duos præsertim magistros; quos vocant Rabinos, magna apud vasanam gentem auctoritate, in certamen vocabat: ac parum abfuit, quin sæpius conuictum vtrūque ad Ecclesiam aggregaret. quominus plane obsequerentur, nimia in vxores ac liberos indulgentia, & necessario male quæsitæ rei familiaris damno deterriti sunt. Hisce aliisque gestis rebus, celeberrimum in Oriente Gasparis nomen euasit. Vna res famulo Dei ad cumulum dignitatis & gloriæ defuit; occasio martyrij subeundi, quam ille palam ardenter, vt dictum est, adamauerat. Felicior in eodem voto fuit Antonius Criminalis, quem à Xauerio Ecclesiæ Parauanæ præpositum fuisse docuimus. Is totam oram, ducenta amplius passuum millia, singulis mensibus ingenti labore nudibus obire aduetus; ad Remanacoris vada tum erudiendæ insudabat plebi. Vltimus in Septentrionem Christianorum locus erat ille: Narsingano seu Bisnagensi regno finitimus, agri male pacati: atque ob id Lusitanorum aliquot præsidio tenebatur. In eodem litore nobilissimum idolorum fanum habent Brachman; ij ab Lusitanis militibus per lasciuiam laceßiti, ac variis affecti contumeliis, ad proximos Narsingæ populos confugiunt, quos Badagas vocant. cum iis acceptas à Lusitano queruntur iniurias: orant obsecrantque, ne patriæ religionis antistites, Deorum immortalium interpretes ac sacerdotes, peregrinis, & profanis, & desertis hominibus, derisui ac ludibrio diutius patiatur esse. Præsentissimum quemque spreti numinis vindicem vltoremque, maxima ab superis haud dubie laturum præmia. Hisce vocibus incitati barbari, certis de more significationibus iuuentutem ad arma vocat: millia ferme sex momento conueniunt: ad Remanacorem agmine infesto contendunt. Haudquaquam anceps erat expeditio. Pagus, nullo aut perexiguo septus munimento, ad incursum patebat: incolæ minime feroces ingenio; & super insitam lenitatem, piscando natandoque magis quam bello aut armis exercitati. in Lusitanis tantum erat spes: qui tamen ipsi vix quadragenarium explebant numerum: & quidem per eos forte dies, cum ab aliis imparati rebus, tum à tormentario puluere, quo maxime malo territare vel pauci magna barbarorum examina & in fugam agere consueuerant. Nota hæc Narsingano: speculatores quippe ac delatores occulti non decant. eo maiore fiducia & impetu ferebatur

batur ad prædam. Aduentu hostium cognito (& prouecta iam erat dies) Antonius præfectum præsidij Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam, placandisque aliqua honesta ratione Badagas, nequicquam adhortatus, templum, ubi rem diuinam mane peregerat, rursus ingreditur; ibi tenellum gregem æterno pastori commendat. tum de ipsorum incolumitate sollicitus, ad portum accurrit. Miserranda ibi rerum facies. iam iamque adesse nuntiabatur hostis. inde alij protinus in auia fugam arripere: alij domo raptim elatis quæ quisque poterat, occupare lintres, vel ubi in iis locus non esset, ad ipsas in salo stantes adnare naues; alij, deficiente consilio, incerti quid agerent, hac illac errabundi cursare. Mulierum in primis triste spectaculum. hæc paruos complexæ liberos, opem à viris implorantes; cuncta lamentis gemitibusque complebant. Antonius, certatim offerentibus illi scapham Christianis; atque ut præfenti exitio subtraheret sese, etiã atque etiã obtestantibus; imbellem & opportunam iniuriæ turbam summa ope instat imponere. Inter hæc, Badagæ, nulla pacis mentione ad aures admissa, irarum & cupiditatis pleni, sine certamine irrumpunt: Lusitanos trepide molientes à terra, telis eminus imperunt. lanceis multi; plerique sagittis, complures etiam, nuper illatis ad eos ferreis instructi fistulis aderant. iis licet nondum ita perite vterentur, tamen haud in irritum plumbea tela mittebant. Icti Lusitani perire postmodum sex. Antonius, dum, suimet oblitus, pergir fidelis custos armento consulere; comitem suum & interpretem, eximia probitate virum, occidi circa se videt. ad eius casum, illico manibus oculisque defixis in cælum, procumbit in genua; quod ille quadrages ferme cum iaculatoriis precibus quotidie factitabat. Inter eam supplicationem, ipse quoque mox impio ferro confossus, animam Deo reddidit. Abscissum caput, & madentem cruore subuculam, barbari ad ostentationem ex alto suspendunt. inde ad prædam versi, magnum foeminarum ac puerorum abducunt numerum; atque ad gratias pro bene gesta re idolo agendas, cum læto cantu ac tripudiis abeunt. Beati martyris truncum, tenui cespite à superstitibus incolis in summa tellure contactum, Lusitani deinceps altius effossa humo, cum lacrymis condidere. Vir fuit insigni morum sanctitate; minime vulgari consilio & vsu rerum; cibi ac somni parcissimus; patientia corporis animique mira; ac multo plura spiritus Apostolici relicturus exempla, ni strenuum probatumque operarium, diuina bonitas, ad gloriosam laborum mercedem ex agro maturasset educere. Felicem eius exitum, cum cura exploratum atque compertum, socij à Xauerio eidem attributi, cum alij priuatim ad alios, tum communiter omnes ad Goanum Episcopum ex fide scripsere.

Libri quartidecimi Finis.

HISTO

A

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER XV.

B

BALIS viri nece, ac neophytorum acerba vexatione commotis bonorum omnium animis, haud exigua spes aliunde rerum utique lætiorum affulsit. Maritimū est oppidum Tanor, leucas ultra Goam circiter octoginta, eis Calecutum ad quindecim. eius oppidi Rex è Brachmanarum ordine ac disciplina, cuiusmodi plerique Malabaricæ terræ sunt Reges; in Lusitanum nomen à pueritia valde propensus, cum Cialensis arcis præfecto Ludouico Xiralupo (quam arcem à Nonnio Prætorè exstructam in limite Calecutano docuimus) amicitiam ac familiaritatem inierat. Idem, Vincentium Franciscanum, Goani Episcopi comitem; & Ioannem Soarium Cialensem antistitem, ventitantes ad se, libenter audiebat. horum præcipue stimulis discusso torpore, baptizatus à Soario, susceptus à Xiralupo, & Cosmo Annio Quæstore (qui tum forte Còcino rediens, Tanore salutandi eius causa descenderat) Ioannis maxime nomen in gratiam Lusitani Regis desumpsit. Paulo post, vxor quoque sacro fonte lustrata, itemque è Cialensis reguli præfectis vnus, & è Caimalibus seu dynastis alter, verum hæc in occulto fiebant, ne quis grauior popularium motus existeret; atque adeo Rex ipse Tanoris, trina fila, Brachmanicæ superstitionis insignia, palam è ceruice gestabat; cum tamen idem ipse, Vincentij patris munus, æneam icunculam Christi ad Crucem affixi, abditam foueret in sinu. sub hæc, neophytum Regem adstringendæ cum Lusitanis amicitie causa, incessit cupido regiam ipsorum urbem vltro adeundi Goam; & familiariter cum Prætorè & cum Episcopo colloquendi. id quo tutius faceret, litteras ad vtrumque dat; vetustum sibi hospitium esse cum Lusitano genere: nuper etiam, illorum sacra sibi & vxori suscepta. Valde se optare, si per eos liceat, ad maiorem percipiendum eius necessitudinis fructum, dexterasque iungendas, Goam venire. esse præterea, quæ cum vtroque communicari vehementer expediat. Eiusmodi litteris ad urbem allatis, aduentus illius fama extemplo vulgata nouo gaudio cunctos affecit. præclarum atque honorificum sibi ducebant, sub nominis Lusitani tutela præsidioque latere quamplurimos; & Christia-

Y y

nam religionem relictis patriis ritibus induisse haud ignobilem in iis locis Regem: atque, ut cupiditati est ferme adiuncta credulitas, vulgo ita dicebant: Malabarici littoris incolae omnes, viri huius exemplo atque auctoritate, in Lusitanicam fidem breui esse venturos: simul, affuturo propediem hospiti, quod genus honoris habeatur, exquirunt. super eadem re Prætor ipse consilium aduocat. ei consilio interfuere delecti è nobilitate viri triginta: Quæstores regij tres: custos Franciscanorum; & Goanus Episcopus. Ambigebat prætor, vtrum aduenientem Tanorium, qui apud suos nondum pro Christiano se gereret, neque Brachmanicas è collo deponeret lineas, Goæ pro Christiano accipi ac tractari oporteret. ea de re cum alij rogati censerent; negavit Episcopus, neophyto Regi, patrium in præsentia gestamen, aut vitio verti, aut fraudi esse debere. Iosephum quoque ab Arimathia, quem iustum sacra testentur litteræ: itemque Nicodemum, & Gamalielelem, quæ fide, quæ probitate viros? occultos Christi discipulos fuisse propter metum Iudæorum. eandem ob causam, ipsosmet Apostolos Christi, ante acceptam spiritus plenitudinem, ianuis clausis dies aliquot in eadem cænatione latuisse. iam vero, Diuum Sebastianum, bellatorem illum ducemque fortissimum, suscepta dudum Christiana religione, tamen Romano militari ornatu, ut nulla re prorsus à cæteris dignosci posset, custodias dissimulante obire, & martyribus animos addere solitum, quoad coram ipso Diocletiano demum aperiendi quis esset, quem coleret, cui dies noctesque seruiret, præclara sese dedit occasio. Similiter, huic etiam Regi tam pio, nondum maturis ad Christum publice profitendum rebus, concedendum aliquid spatij, dum Naires ac proceres vitandæ seditionis causa paulatim ab infra superstitione diuellat. suum esse cuiusque rei tempus. id expectandum vti que sapienti. sæpe, quæ patientia ac lenitate sanari negotia possint, peruicacia & festinatione corrumpi. Hæc & in hanc sententiam alia dixit Episcopus, haud dubie beneuolentia in Regem, & quadam naturæ bonitate prouectus: nec satis animaduertens, quantum inter habitum nationis, & symbola religionis intersit. Vicit tamen auctoritas Pontificis, inque eius sententiam Prætor & reliqui frequentes iere. Confestim Ioannes Lupus cum octo biremibus, & idoneo comæatu, missus ad Regem aduchendum; in ipso Tanoris aditu anchoras iacit, deque suo appulsu facit eum pernütios certiore. ille, sospitem gratulatus accessum, ad profectioem extemplo se comparat. id vbi cognitum in vrbe, propinqui, & primores, ac præcipue Brachmanæ circumsistunt Regem; monent, orant, obsecrant, ne regnum sine causa deserat; ne caput suum peregrinæ & ignotæ committat genti: ne sese vetustissimis cæremoniis præditum angustumque, profana & impura contagione contamine. Ea monita precesque obfirmato ad iter animo cum Ioannes aspernaretur; enimvero illi acrioribus remediis opus esse constituunt: facta cõspiratione, custodibusque ad portas adhibitis, Regem in arcem includunt triplici circumdatam muro. neque tamen idcirco ille de sententia demoueri se est passus. nocte concubia, solus, reuicta capillis in ipso vertice, quam dicebamus, effigie Christi, cuius

opem

A opem subinde implorabat; subitariam restem, præligato quod fors obtulerat aduncæ cerui cornu, retinaculi causa in pinnas iacit: eo que adminiculo in summum euadit. inde translato in partem alteram vinculo, suspensus manibus ad ima sese demittit. ita, septum vnum atque alterum felici ausu transgressus; in tertij descensu, quod altitudinem, moenium restis haud æquaret; ex intervallo desiliens, caput & alterum læsit crus, inde ad stationem Lusitanorum ægre progressus, in ascensu scaphæ, tumentibus aquis pæne submergitur. Hisce defunctus periculis, ad naues denique magna omnium gratulatione peruenit. Vix dum in Prætoriam erat acceptus, cum eius cognito discessu oppidani ad littus accurrunt: supplices tendunt ad illum manus; eadem quæ paulo ante, cum lacrymis obtestantur. quos ille partim præsentis largitione, partim celeris reditus promissione solatus, familiaribus paucis adsumptis Goam ire perrexit. Propius ad insulam accedenti, præfectus vrbis Franciscus Lima in ipso portus ore cum splendido comitatu, & fulgentibus vndique serico versicolore

B caturibus ac lembis, obuiam fit. Ad mutuam conspectum, vtrinque tubæ tibæque, ac tympana perstreperunt. Consuetæ dein salutatione accepta redditaque Rex ad impositam littori suburbanam Antonij Personæ villam, regio instructam apparatus, deducitur, ibi noctem exegit. Postera luce, Hispaniensi decorus habitu & aureo torque, pari frequentia, nec sine horrifono tormentorum fragore ad urbem classe prouehitur. ipsum Prætozem in arcis mole præstolantem; paratos item ciues populumque; structam summa ratione pompam offendit. eius pompæ ordo traditur talis. Ad portam qua intrandum erat, Lima præfectus in argentea lance clauas vrbis tenebat; hospiti Regi morè maiorum offerendas, adstant decuriones auratis baculis holosericam ostrinam attolentes vmbellam; fimbriis è cocco retorto pendentibus. Viam quæ recta vocatur, & præter Sabaianas ædes ad templum fert maximum, probe purgatam, aqua conspersam, virentique stratum iunco, parietibus ex vtraque parte pretioso textili & varia pictura nitentibus; clerici & sodalitia sacra cum

C infulis & insignibus religionum, longo agmine insederant. postremus omnium erat Episcopus, maioris formæ baiulans Crucem. Rex urbem ingressus, cum cætera lætus gratulatione, tum in primis honore clauium; sub vmbella cunctabundus incessit, adeo conferta occurfantium ac deductum multitudinem (cum interim è superioribus locis alij spectaret plurimi) vti à liçtoribus, vmbellam antecedenti honoris causa Prætori magno labore submoueretur. Vbi ad Episcopum accessit Rex, solemniter ab eo precatione lustratus, Crucem venerabundus amplectitur, pendentis Christi signum exosculatur: dein templum intrat, fufisque rite precibus, ad pridianum hospitium eques eodem studio & comitatu reducitur. exceptus dein à Prætoze quam apparatissimis epulis, arcano colloquio tempus ad locum petit. confestim vacua pars facta Prætorij, ad colloquium Episcopus, & nonnulli theologi nominatim adsciti, præter hosce Lima vrbis Præfectus, & Franciscus Aluarus à secretis, & regij quos dixi Quæstores, & Gaspar Nonnius interpres. Coram eo confessu Rex omnem sui

Yy 2.

de religione consilij rationem exposuit. Sibi, posteaquam, singulari Dei D beneficio caligine discussa, de tenebrarum profundo in lucem sapientiae ac veritatis emerferit, nihil aequè in votis fuisse, aut esse, atque ut populares suos non solum, sed vicinos quoque Reges ac Principes Christo conciliet; et ut quae de suo, quod a nono lumine lumen accendat. Verum lenitate opus esse, quae nihil in tempore ac spatio datam sit, constare non possit, ut quae deo Malabaricam gentem suas amplecti ac fouere, alienas horere atque auerſam leges ac caeremonias: adeo autem erroribus ac superstitionibus captam atque implicatam teneri. interea sibi Christum eiusque praecipua peritas habere in modis; eius rei Deum & conscientiam testes inuocat, simul, ad certamina, ubi res uulerit, pro Christi nomine subeunda sacrificia deo Christianae confirmari se postulat. Ad ea Praetor, & Episcopus collaudata uir pietate, cum experiendi gratia dicerent, satius uideri sibi, Regem, ad caeteros permouendos, Christianum sese fateri palam; & ope diuina praesidioque magis quam humana prudentia vel dexteritate confidere; multo plus uniuersae genti exemplo factisque quam arte ac simulatione & occultis hortationibus profaturum; Rex magna rursus pericula, magnos rerum motus obtendere, inter caetera incommoda, fratrem sibi esse amulum regni, praepotentis dynastae vicinis opibus & fauore subnixum, haud sine causa ueteri se, ne si noua, & peregrina obrudenda religione, populorum animi grauius offendantur, eorum alienationem ille suam occasionem putet. Lusitanis paululum modo expectare ne graue sit. Si uita suppetat; domesticas pariter & publicas res ita se Deo adiuuante compositurum, ut quae nunc temporis causa corde tacitus premat, ea postmodum uultu, sermone, rebus denique ipsis tuto possit expromere. Aduersus haec ultra tendere, neque Praetori, neque consiliariis uisum. ita, re infecta discessum est. seorsum dein super sacramento Confirmationis à Praetore consultus Episcopus, nequaquam negandum enixe petenti respondit; eodemque approbante Praetore, postridie ipsemet in priuato sacello, neophytum, paucis adhibitis testibus rumor manaret, solemnibus ritibus ad lucram spiritalem inunxit. ab eo mysterio Rex nouis dein promissis optima spe tum Episcopum, tum caeteros omnes impleuit. Decem ferme dies Goae in hospitio substitit. omnes hi dies Lusitano populo geniales ac festi fuere. è cunctis aedium sacrarum turribus campanum aes quam citatissimo pulsu dies noctesque personuit. Exhibiti ludi, taurorumque uenatio; accessere armatae saltationes & Indicae, & Aegyptiacae; mimi, sanniones, & petoristae, quaeque alia effusa laetitiae signa sunt: itemque ad Numidarum consuetudinem edita equestris pugnae simulacra; in quibus expeditos equites, vario distinctos ornatu, arundinum iaculis inter se decertare mos est. Inter quae reuocatus domesticorum epistolis precibusque Rex, proficiscendi ueniam petit. Multum illi à Praetore bombycinae vestis, multum gossipinae famulis in discessu donatum. omni genere honoris & officij cultus, multo quam ante Lusitanis amicitior & obstrictior abiit. Hanc nos rei gestae seriem cum ex aliis auctoribus minime spernendis, tu uero ex ipsiusmet Episcopi Goani litteris

A litteris haec sanus, ad Catharinam Lusitaniae Regiam datis, quibus nuntiis mirum in modum laetus Ioannes Rex, Fanorij conuersionem una cum Antonij Criminalis exitu glorioso, non modo Lusitania tota praedicandam curauit, sed etiam Romae Pontificatum inuenti Iulio iij. per Alphonsum Alencastrum oratorem suum diligenter exposuit. quae res, ingenti plausu, per eos ipsos dies resurgente Britannia quoque (perstisterit utinam) bonorum ac fidelium ubique gaudia cumuulauit. Sunt qui totam eam conuersionem, captanda Lusitanorum gratia, in tempus ab Rege barbaro fretam putent, eo maxime argumento, quod domum reuectus, promissa non praestitit. Mihi, citius cunctis rebus omnibus, uerisimilius uideatur, meti potius quam perfidia neophytum à suscepto consilio destitisse, praesertim quod alioquin & ipse contractam cum Lusitanis amicitiam egregie coluit, & successor eius hodie sese praecclare in eisdem animarum ostendit. Circa idem tempus, extorres patria dynastae alij duo, cum ad Lusitanam confugissent opem, tenera aetate uterque, ad Christum adiuncti, atque à Praetore Societati Iesv in disciplinam dati. Trichinamalo insula alter, quae Ceilano adiacet, alter Maldiuus, quarum de regione ac natura supra docuimus, imperabat. Ac Trichinamalo quid postea contigerit, incertum. Maldiuus, ductus in matrimonium nobili uirgine Lusitana; exsul adhuc, & regno superstes, Cocini extremam aetatem degit inglorius. eius maximus natus filius, Franciscus nomine, praestanti indole & humanitate adolescens, nuper, cum in Lusitaniam ad Philippum Regem suis ad patriis de rebus uenisset; per noctem ignotus Olisipone, à sicariis, contracta ex occurſu fixa, magno bonorum dolore peremptus est. Caeterum inter eas quae dixi conuersiones, confecta iam aetate Garzias Praetor, anno saeculi huius uidequingagesimo supremum obierat diem, pacatum haec quidem ille prouinciam, ueruntamen de Lusitana re inter ipsam pacem egregie meritus. quippe imminutam uariis casibus classem, rostratis cellioribus ad quatuordecim cum cura suppleuerat. sulphurei pulueris in urbe Goa instituerat officinas. Lusitanicae ditionis oppida & propugnacula cunctis ad tolerandum bellum rebus instruxerat. inchoatam à Castris Dienſis arcis aedificationem, ex eius commentariis ac destinatione promouerat: multas ab eodem ob negotia bellica relictas in suspensio lites & controuersias, attenta & aequabili iurisdictione deciderat. In Garziae locum Georgius Capralius è regio codicillo successus. oppido Bazaino tum praerati uir & bello strenuus, & pietatis laude praecellens. Hoc rerum Indicarum statu, Brasiliae quoque sylvae ac dumeta paulatim interflucari ac subigi caepit. Societati Iesv id item onus impositum; cum id ipsum Franciscani iam ante fratres aliquot, Italici maxime generis, forti magis animo quam prospero euentu tentassent. Namque ante partem eius lingua notitiam, unus ex iis in traiectu fluminis ignoti submersus, celebrè illi ab se nomen dedit. Fratris flumen exinde appellatum. reliqui, subito coortis in aduenas Brasiliis, interempti. Successere igitur è Societate primi omnium sex; Ioannes Azpilcueta Nauarrus, Antonius Pireus, Leonardus Nonius, Didacus Iacobus, & Vincen-

tius Rhoterigius Lusitani. Rector iis additus item Lusitanus, Emmanuel D Nobrega, præstanti virtute ac sapientia vir. Thomam sequebantur Sosam, qui primus omnium Prætor ea littora petiit. Brasiliam attingere in eunte Aprili mense anno post Christum natum M. D. XLI X, cum ante duos circiter menses Olisipone soluissent. Navigatione sunt vsi admodum læta, ventisque adeo secundis atque ferentibus, uti cæptis illorum adesse Deum, haud obscure appareret. Paucæ tum Lusitanici generis erant in iis regionibus, ac vix dum inchoatæ coloniz, seu præfecturæ. antiquissima omnium, & ab Æquatore in meridiem prima, Itamaraca dicebatur. alteram Pernambuco, tertiam Illeos, quartam (Capralis quondam appulsu prænobilem) Portum securum; extremam à Sancto Vincentio nominauerant. ipsorum vero incolarum, nulli pagi, nulla oppida vrbesve, dispersis (vti supra dictum est) mapalibus habitabant, sedem pabuli ratione mutantem Nomadum in morem: iidemque ab externis alieni commercii, & infandis epulis adsueti, paucos aduenas & imperitos regionum, haud sine causa terrebat. Sosa comitesque ad villam quam E vocant Veterem, descensione facta, instructo agmine, Christianæ religionis insignia præferentes, puro & aperto loco præcella Crucis trophæa gratulabundi constituunt. Ibi mensis ferme vnus fuit mora, dum variis artibus conciliantur animi barbarorum, & idoneus in vicino situs exquiritur nouæ vrbi condendæ, cui deinde Saluatoris nomen inditum est. Nec vani fuere conatus. & pax cum accolis inita, & spatium ædificationi designatum duobus circiter passuum millibus à Vetere villa. inde Lusitanæ multitudini (aliquot exceptis, quibus priorem sedem mutare non placuit) in extructionem aræ diuiduntur. Patres, facta optione, locum domicilio delegere, vbi MARIÆ Virginis adiutricis templum hodie cernitur. id templum ab iisdem conditum est ingenti labore: siquidem populo domibus priuatim excitandis, & cingenda raptim vrbe, dies noctesque occupato, aquarum lignarique ipsimet, ac proximis è montibus materiam suis humeris baiulare cogebantur. Accedebat extrema prope modum egestas in ignoto incultoque solo; nulladum in eorum videtur aut cultum ab Rege decreta pecunia. exalceati, ac seminudi, æstu & sole torridi, quotidianum obibant opus. nec raro, plane omnibus defecti alimentis, cibaria ostiatim emendicabant euentu vario, quippe cum alij sibi quoque angustam esse domi rem dicerent; alij commoti misericordia, ex eo quod suppetebat liberaliter impertirent. eiusmodi inopia conflictatis, ad extremum Prætor modicum quid, eleemosynæ nomine ad tolerandam ex parte vitam adsignat, quoad reliquis deinde necessitatibus ab Lusitano Rege pro cætera ipsius munificentia ac pietate subuentum est. Inter eas tamen ærumnas, miseriaeque (si vltro suscepta pro Christi nomine incommoda nominibus hisce appellare fas est) adiuuandis quantum liceret, Lusitanorum animis, exemplo, verbo, sacramentis instabant. Sed non eo consilio tantum traiecerant pelagi, vti Europæis inquilinis, Christi notitia dudum imbutis, atque ab infantia ad numerum fidelium adscriptis, potissimum operam darent. Indigenarum illi salutem præcipua

A præcipua contemplatione spectabant, in cæcis opinionum tenebris, & in summa veri numinis ignoratione versantium. itaque, simulac popularis è Lusitania Sacerdos aduenit, qui curionis parochiæ munere fungi posset, concessis illi ædibus tanto sudore constructis; extra oppidum nouam in sedem loco edito commigrarunt, quem montem Caluarium ipsi dixere, circumfusis vndique barbarorum tuguriis; magno scilicet apertoque discrimine vitæ; sed sacra Deo & deuota iam capita, nihil pro salute hominum periculi recusabant. Atque hac maxime ratione Prætori ac cæteris, (quos tamen haud omnino relinquebant) satisfactum à patribus. Alia longe erat causa Vincentianæ coloniz, quos exules ferme, in vltimis finibus ab omni Christiano pastore disiunctos, atque ob id ipsum cœlesti carentes cibo, circumfremantibus barbaris, ipsa prope modum efferauerant loca. Ad hosce igitur omni studio recreandos refouendosque Nobrega ex ipsa suorum paucitate duos in præsentia destinauit: Leonardum Nonnium, & Didacum Iacobæum. ipse cum reliquis ad Brasiliam B in idem cicurandos & erudiendos incubuit. erat omnino laboriosa prouincia, & multis difficultatibus implicata. obstabat incititia linguæ, quam quam haud ita copiosæ nec variæ, tamen ab omni Europæo sermone plane abhorrentis. obstabat ingenia moreque incolarum: quod super quotidianas cædes, ac finitima bella, & inexpiabile vlciscendi certamen, dapesque diras; in crapulam quoque ac Venerem proiecti, magis in dies obtunderent aciem mentis; & flagitiorum cæno quicquid erat indolis bonæ, demergerent. Accedebat indomitum ac late patens malum, & quovalentius nihil aditum atque iter obseperit Euangelio; veterum Christianorum, indigna tali nomine ac professione licentia, procacitasque, cum anxia cupiditate sordibusque coniuncta: vt eorum aduentus in barbarorum vicos, vitæque consuetudo, cum grauitate cunctos offenderet, tum ingentem nomini Christiano inuidiam infamiamque conflaret. Nec leue afferebat incommodum ipsa mobilitas gentis, & crebra, vti dicebamus, mutatio loci; vt sub ipsam interdum messem, fessis C agricolis, & diuturnum laborem radiumque spe largi prouentus de more solantibus; adultæ iam segetes repente apparere desinerent. Postremo deploranda erat hic etiam, in tam vastis terrarum spatiis tantula ac tam deserta operarum manus. Sed nequaquam idcirco fracti animis vel debilitati sunt patres, haud ignari videlicet, quam exiguo numero Apostoli quantas olim res Deo duce atque adiutore gessissent. & Christus idem, talium consiliorum parens fautorque, recentibus his quoque famulis ipso potissimum præside fretis, ac nihilominus pro sua parte satagentibus, aderat. Igitur incommodo linguæ obuiam itum initio nonnullorum ope ex iis qui ante Sosæ aduentum ad villam Veterem agebant. ij primum adhibiti interpretes, vicem sermonis vtunque supplebant. Dein, quo facilius procederet tota res, ac minus ipsi aliunde penderent patres ad Brasiliam linguam addiscendam cuncti pariter animum adiiciunt, acrique studio ac pia æmulatione perfectum haud ita magno temporis intervallo, vt essent ad confessiones audiendas, & habendas conciones idonei. Azpil-

cuetæ præsertim in eo genere enituit laus; ut cognitis iam rebus quæ à D. Xaferio apud Indos fierent, vulgo Lusitani affirmarēt, peculiare ac proprium munus decusque Nauarræ gentis ac nominis videri cōuersionem ethnicorum. Hoc instructi adiumento patres, doctrinâ Christianâ capitata, certasque preces, ut affolet, Brasiliæ vertunt, dehinc vicos, & tuguria paulatim obire; modestia, comitate, beneficiis obligare sibi homines omnium ætatum; ac simul de rebus diuinis, dicere per se ad populum incipiunt. Mirificos insolita prædicatio motus animorum effecit in rudi tenebrisque inuoluta barbarie; satisque apparebat, cum aliâ, tum præsertim quæ de omnipotentia, & infinitate Dei disseriebantur, ingenti cum admiratione æque à viris ac mulieribus accipi. Nostram etiam legendi scribendique consuetudinem ac peritiam, sine sine suspicere videbantur; cupereque sese in cultu ac religione nostris esse simillimos; verum quomodus id re ipsa perficerent, inueterata morum peruersitate ac feritate retardabantur. eo acrius instare patres, ut eos humaniorem ad victum ritumque traducerent. Maximus fuit labor in cohibenda fœnesti ac feralis cibi consuetudine, quo Brasilius nullum palato gratius edulium norat. atque ob id ipsum graua non semel adiere discrimina. Inter cætera illud memoratur facinus insigne. Captum in prælio ex hostibus quendam accolæ ad Caluanij montis radices attraxerant, ac diu pastum coactumque pinguescere, in epulas ingenti cum exultatione mastrant. ea re cognita, Christum suppliciter inuocāt patres, hortatique inter se protinus aduocant; in tugurium irrepunt; protensum cadauer in gancam præparantibus interueniunt: palam ac fidenter afferunt manus. Ac virorum quidem, quies ac silentium fuit, iniecto pudore, quod cum patribus nonnihil iam familiaritatis è vicinitate contraxerant. Non eadem fuit patientia fœminarum. vetulæ adstabant aliquot præcipua crudelitate, & hostis puniendi libidine. hæ sibi necopinato ereptam è faucibus prædam indigne ferentes, cum clamoribus & quiritationibus concursare, iuuentutem ad vlciscendam adeo atrocem iniuriam excire, inde commoti nonnulli auferentibus aliquantulum restitere. sed mox vel ipsa repugnante natura, vel etiam diuinitus territi captum omittunt. ita, corpus ablatum patres in horto suo sepeliunt, aliquot cenotaphiis ad fallendum appositis, si forte barbari noctu ad effodiendum atque asportandum accederent. Nec vana fuit coniectura. Facta manu per tenebras in hortum irrupere Brasiliij, pertentatisque sepulcris, ac demum inuento corpore (tanta sagacitas fuit) iam extraxerant brachium, cum excubantes in id ipsum patres accurrunt, eademque orationis animique constantia nefarios conatus infringunt; ac, ne sæpius certandum foret; ablata denuo membra intra urbem ipsam accurate defodiunt. exasperauit ea res vehementius animos gentis, muliebribus præsertim incensæ facibus; ac parum abfuit, quin agmine facto repente urbem inuaderent. Patres quidem, iussu Prætoris intra mœnia remigrare coacti tantisper dum iræ mitescerent; aliud sibi hospitium condidere qua nunc collegij noui exstruuntur ædes. Idem Prætor, qua erat pietate rerumque vsu, iacta in eos crimina & voces vulgi repressit.

A repressit. Ipsorum culpa & rerum gerendarum auaritate, miseri cuncta, pacem turbati, ferocissima nationis arma, irritati conquirebantur. Arille negabat, euentum belli extremum aduocans, quod eorum causa conflatum foret. Deum quippe vel meliori affuturam causa, vel sedatis tumultibus, turbido ac tristis, serenum repente nichilum que diem hardidie reddidit. Veta cecinit, mitigati præter spem animos barbarorum; & magno omnium gaudio redintegrata pax est. lentius inde iustique patres cum Brasiliis agere non tam quod suo ipsi parcerent capiti, quâ ne feritatem aut offensionem popularibus darent monendo, precando; fœditatem rei demonstrando, non paucos à nefaria laniena ac popina tandem auulsere. ab aliis impetratum, ut ad eos, qui capiti saginarentur, saltem sibi pateret alloquitum; horum ergo, quando seruare corpora non dabatur; animis certe omni studio consulabant. Christianæ doctos mysteria, atque ad salutarem peccatorum detestationem adductos; priusquam raperentur necem, sacro lustrabant latice, dabātque operam, uti ex hostium ludibriis ac teterrima seruitute, ad celestia regna protinus euolarēt: sed ne hæ quidē ratione miseris diu prospicere licuit. Mali dæmonis artificio sibi persuaserant aiebantque barbari, in tinctis eo baptisate carnibus multū de pristina saporis gratia deperire; ac proinde immutata voluntate, ab illo religionis munere nostros arcebant. Itaque attentâ cōsultatione demum eo decursum à patribus, uti neci destinatos, supremo die ad patibulum vsque prosequerentur, atque interea maderi sudario super aliquam corporis partem furtim expresso, adhibita formula sacramenti, iam iamque morituros dissimulante abluerent, id aliquoties tentatum, ex animi sententia cessit. Per idem fere tempus Lusitanus quidam incolarum casis oberrans, incertum unde ortu iurgio, rixane, perimitur. Accendit ea res maiorem in modum animos Europæorum, nulla surgentis etiam tum vrbis habita ratione, vindicandam fremunt eadem, consulendum ipso initio incolumitati aduenarum; neque impunitate ac fœcordia diutius aledam gentis audaciam. hæc minitabundi & coram Prætor, & inter se iactare, nec dubie ad arma itum foret; ni rem Christianâ fouens Deus, barbarorum animos ad æquitatem repente flexisset. amicitia ac vicinitatis iura, sanguini prætulere. deditus piaculum iræ noxius, & inaudito apud eas nationes genere poenæ, in os bombardæ propalam insertus, applicato ad spiraculum igne discerpitur. ea res per agros nuntiata, magnum Brasiliis terrorem incussit, simul etiâ, vnius Lusitani casus, cæteros in præsentia nonnihil ab inconsulto ac temerario discursu cohibuit. inde patribus paulo expeditior Euangelij prædicatio cepit esse. magnoque ac fidenti animo sese multitudini subinde immiscentes, densam ignorantia nebulam, veritatis luce dispellere, opinionum portenta ac mōstra fugare; magorum ac veneficorum (quibus derisui simul & quæstui captæ mendaciis & errore sunt mētes) præstigias atque fallacias aperire ac tollere nitentur. In iis præcipua astutia veterator, summam sibi auctoritatem vbi que pepererat; tamquam pro Æsculapio venditabat sese; ad ægrotos omnes illico aduocabatur. Hunc Nobrega data opera aggressus, rogat; qua tãdem

vires tantas efficiat; illumne consulat Deum, qui totam hanc rerum vniuersitatem verbo condiderit, regiamque ac domicilium habet in caelo; an tartarei cacodæmonis consuerudine utatur & opera impudentissime arrogantiissimeque respiciat, se quoque Deum esse, & Deo prognatum; certum etiam hominem coram produxit, a quo grauius laborante morbum ipse depulisset: illum patetere regnatorem cæli Deum, sibi esse amicissimum; ac sepe inter nubes, tonitrua, ac fulmina ostendere sese: & alia eiusmodi multa, superbia vanitatisque plenissima. Hanc Nobrega tantam audaciam impietatemque non ferens, aduocata cõconone institit singula hominis dicta firmissimis argumentis, maxima vocis, contentione refellere: conuictumque tandem ad fructum, ad sententiam simul moresque mutandos addixit; amice, comiterque pollicitus, se pro illo apud verum Deum fore deprecatorem, ac paulo post, cum se ipse iuuandum sponte ostulisset, in catechumenorum adscriptus est numerum. is numerus pro multitudine reliqua oppido exiguus erat: agreque admodum necessaria Christianæ sapientiæ præcepta & dogmata capiebant. post diurnam institutionem, qui maxime idonei ad baptismum euasere, vitali fonte lustrati, cumque vnica vxore, cæteris dimissis, rite cõbunãti sunt, ex iis vnus, lætitia gestiens adiit patres: nutu gestuque significans & affirmans, proxima nocte sese apud saperos fuisse, incredibili gaudio, & suauitate perfusum. Cætera plebs à patriis epulis, & ebrietate, & saltationibus impudicis, & multiplici coniugio abstrahi ac diuelli non poterant, neque in iis colendis vilo pacto respondebat opera fructus: quocirca socij, nequaquam vtra ferere super spinas, sed puram aggredi tellurem è veteri præcepto constituunt. Infantes primum quamplurimos in tutum recipere (si cui forte ante usum rationis obeunda sit dies) & salutari summi Pastoris nota insignire festinant. patres dein matresque familias, precibus, promissis, blandimentis adducunt, vti puerilem ætatem ac sobolem, sibi in disciplinam dent. hosce postmodum ipsos, cibo & crepundiis paulatim illectos, omni arte mansuefaciunt, nec pœnitendus fuit labor, siquidem & tradita facile accipiebant, & retenta fideliter, grandioribus natu, quotidianam consuetudinis & linguæ beneficio per otium inclucabant; & suo ipsi exemplo sensim cæteros à nefariis atque impuris moribus auertebant. Parentes interea (vt est etiã improbis ipsa per se virtus amabilis) filiorum obsequio, sobrietate, cultu, doctrina lætari, eosque vltro ad proficiendum accedere, ac tantus erat Christianæ institutionis amor, vt piis catechismi carminibus, ac beatis vocibus IESV & MARIÆ, littora, cãpi, luci perstreperet. Neque ita multis interiectis diebus, Brasiliæ centum maturi baptismo existerent, is baptismus quanto maximo licuit apparatu pompaque celebratus est peracto Paschate, qui præcipue dies, veteri Ecclesiæ instituto, sacris eiusmodi sunt, destinati, cæteros catechumenos ad septingentos, dum amplius erudirentur, in aliud tempus, quamquam ingemiscetes & impatientes moræ, differri placuit. Sub eiusmodi rerum initia, subito factum, vt neophyti pæne omnes in morbum alui, oculorumue, ac varios abscessus incidetent, hæc magni videlicet ad baptismum inuidiose referre. leuatione illa tentu

Atentari valetudinem, doctrina ac prædicatione, pestem ac perniciem populis importari calumniabantur. Sed ipsorum mendacia & improbitatem, Dei beneficio reddita, rex Brasiliæ firmis, aperte redarguit, ea recepta, institere, cum aliis, monitu patrum, oratorias sacrasve edes publice extrueret, quo ad conciones & catechismum vndique conuenirent, duæ duobus locis magno Christianæ rei bono excitata. Agitatum etiam à patribus (idque dein tempore procedere perfectum est) vt quod de Theleo iactat Gracia, sparsos per tuguria indigenas, in pagos & oppida cogere, agris colendis adsuafacerent, eorumque coetus legibus ac magistratibus temperarent. Circa idem fere tempus, quo Prætor in Brasiliam est missus, Conganis quoque Ethiopibus, ab Rege Lusitano pari diligentia & caritate subuentum est. Alphonsus iam ante decesserat Rex, cuius de singulari virtute ac pietate initio demostrauimus. Successor eius, Iacobus nomine, quamquam Christianis initiatus sacris, tamè ab illius viri vestigiis atque itineribus longe deflexerat. Huc imitati populares, ad patria vitia leniamento ruebant, nec multum erant in Europæis vel institutoribus, vel etiam sacrorum administris, auxilij, quippe ratum aberant à miseris Ethiopibus verbo aut exëplo iuuandis, vti ipsi potius constringendi vinculis, maloque ad officium cogendi videretur. His rebus cognitis Ioannes Tertius, è Conimbrigenfi collegio quattuor viros in vineam illam, cæteris eandem sortem ardentem oprantibus, impetrauit: Christophorum Riberum, Iacobum Diazium, Didacum Soueralium, queis Georgius Vasaus, præerat, ij ab Olisipone ad celebrem Sancti Thomæ insulam nauigarunt, ex qua facilis ad littora Congi transitus est, in ea insula febribus aliisque morbis acerbe vexati, necdum recuperata valetudine Pindam emporium Congani Regnum transmittunt. Eorum aduentu audito Rex à leucis quinquaginta è proceribus duos obuam misit, ab iis in regionem ligneis, equis de more perducti, rudis artificij tale commentum est. Canthario seu tigno dodrantalis ferme crassitudinis, pedum octo longitudinis, bubulorum ad sellam amplitudinem intendunt, huic ephippio diuaticatis cruribus, viator infidet, baiuli succollant duo, & vbi longius iter est, succedunt alij, huiusmodi caballis languidos adhuc patres in interiora prouectos, comiter accipit, in Ioannis videlicet gratiam, Rex, vna cum liberis & ciuitate ad Crucem extra mœnia, positam honore causa progressus. Tum illis adsignatur hospitium, cuiusmodi Ethiopum ædificia sunt, culmo paleisque contactum. Ibi Soueralius publice ludum aperuit, sexcentos admodum pueros labore maximo & litteris, & Christianis præceptionibus imbebat. Cæteri ad emendam populi ac procerum vitam omni ope connixi primum, dein ad prædicandum ethnicis Euangelium operam contulere, nec sine fructu: quippe intra quantum mentem Riberus mille septingentos Ethiopas probe institutos, ad Christum adiunxit: Diazium quadringentos: Vasaus trecentos, idemque Vasaus, cum fido vno duntaxat interprete, viatico prorsus nullo in proximos pagos egressus, duo millia & septingentos baptismo expiauit: ac præter templa olim in vrbe Alphonsi beneficio condita, in sinibus, excitauit dicauitque;

Saluatori vnum, MARIE Adiuurici alterum, tertium Diuo Ioanni Bapti-
 sta. ingrauescente dein morbo, domum redire coactus: ac reliqui item ad-
 uersa conflictari valerudine (sive id e grauitate coeli, sive ex insolentia de-
 terioris cibi contingeret) auctoritates ministeris ad necessariam corp-
 rum curationem. haud sine magno ipsorum dolore traducti. Accessit ad
 praedicationem interuenientem. Regis quoque alienus a studio religio-
 nis animus cum reo Christiana, quae ipsius auctoritate ac munificentia in-
 primis egeret, segmter admodum ac maligne pro sua parte consuleret:
 atque inter caetera pessimi exempli delicta, ab improborum consuetudi-
 ne, & a multiplici palliata auellendo poster. Haud paulo felicior, eadem
 tempestate, fidei processus erant in India. & Capralis Praetor, mendis or-
 nandis quibus neophytis e charis ad Christum inuitabat. Consilio, auctori-
 tate, ope, Deifentis & Euangelii praeconiis aderat. Praeter haec, ut tolle-
 ret sese denuo Zamorinum, exercitu mature coacto repressit. Conuertum
 Tiracolum, Pananem Calecutanae ditionis, vi cepit, facibusque subiectis
 incendit; agros vastant; palmeta succidit; magnam numerum aequae ma-
 ioris ac minoris formae nauium flammis absumpsit: ad extremum, ora
 Malabaricae proceres, Calecutanae socios ac foederatos, Cocino manitates
 intra Ciembem insulam deprehensos obsedit: redactisque iam in arcum
 rebus, nuntius de Alphonso Noroniae successoris aduentu in castra per-
 fertur. E Lusitania profectus, Ceilanum attigerat: ad eius rei famam dilap-
 si milites, Noroniae visendi cupiditate. & Capitalis ipse ad prouinciam
 illi tradendam, vix anno Praeturae circumacto, discessit: inde soluta praeter
 opinionem obsidio. Interim ex vltioribus Indis valde iniquos infestos-
 que Euangelio sese praebant reguli Molucenses: cum denuo in Lusi-
 tanorum conspirasset eadem, patefactis insidiis oppressi, vires omnes
 atque consilia ad neophytos ab Christi cultu absterrendos, Cacizorum
 infrinctu verterunt: neque ita difficile fuit, exacerbatos Europaeorum in-
 iuriis; flagitiis atque peccatis offensos, necdum in verae fidei ac solidae
 virtutis amore fundatos, partim suadendo, partim insectando vexando-
 que conuellerent. Ergo; cum alij, tum vero qui Mauricas insulas incolebant
 quorum ingens in oppido Tolo erat numerus; Xauerij partimque auctori-
 tatis atque institutionis obliti; rupto baptismi sacramento, propalam
 ab Ecclesia Christoque desciscunt, eadem sacramenta enertunt: Cruces & san-
 ctorum signa succidunt: Lusitano Rege contempto; Geilolij tyranni im-
 perio ac ditioni sese subiiciunt. Neque impune tanta illis impietas cessit.
 primum ager, totius regionis antea feracissimus, mutata subito natura,
 squalidus atque effertus euasit: condita in horrea frugis; dira tabe pror-
 fus exesa: dulces aquae, salugine atque amarore contracto, noxiae reddi-
 ta: fame dein ac pestilentia multi omnium etatum ordinumque mortales
 absumpti: ac reliqui nihilominus in obstinatione persistere. satisque com-
 perto, sibi nouum a Lusitanis imminere bellum, contra omni arte parare
 sese; aditus alios muris, alios vallo fossaque & operibus obiectis obstrue-
 re; milites ac tormeta clam ab Geilolio submissa locis idoneis collocare.
 Inde cum se aduersus omnem externam vim sat superque tutos putarent
 ac de

A ac deterrimus quisque ferocissime loqueretur; Lusitani parua, vt solent,
 manu, magna rei molem aggressi, cum auxiliaribus manipulis aliquot
 superueniunt: missisque e classe internuntijs, blando ac benigno sermo-
 ne desertores ad sanitatem reuocare conantur: se non armis aut multitu-
 dine fretos; aut sanguinis avidos accessisse; verum salutis ipsorum studio
 adductos, & omnipotentis Dei praesidio atque ope subnixos: quem illi si
 pergant spernere, neque eos admitti facinoris poenitentia capiat; maiore
 in dies mercede sensuros, quam graui piaculo datam Christo fidem, &
 initam cum Lusitano Rege amicitiam; ac diuina pariter & humana fœ-
 dera violarint. Aduersus ea cum infesto ac pertinaci animo respondissent
 barbari; sat iam ab ignoto & externo mercatore insultatum indigenis;
 non vltra ferendam impotentis dominatus acerbitatem; sibi, quoque au-
 xilia, machinasque, ac bellica tormeta suppetere; denique se Christianos
 nullo pacto futuros; continuo iam amentes efferatosque euidentior quam
 vnumquam alias, vindicta coelestis apparuit. circa meridiem obscuratus re-
 pente sol. densas hinc tenebras cum pauidi ac tremebundi palparent; ec-
 ce tibi rursus, vicini montis e vertice, cum horrendo mugitu crebrisque
 tonitribus, qualia maioribus tormentis eduntur, sordidum ac tetrum
 erumpit incendium; tantaque cineris, pumicumque, & ambustorum igne
 lapidum vis, vt propugnacula & muri coronas aquaret. accessit terrarum
 motus ingens, quo arbores auulsae radicitus & inuersae, tecta omnia di-
 ruta praeter vnum templo nuper euerso contiguum. quin, proxima quo-
 que palus, oppleta saxi & improuisa congerie, late restagnans, multos
 mortales vna cum brutis animantibus obruit. neque horas paucas, vt an-
 te, sed ipsos tres dies noctesque tartarei camini ardor ac seuitia tenuit.
 Post triduum steteret flamma, & caligo discussa: facili que ac plano iam adi-
 tu Lusitani procul e nauibus omnia contemplati, descendunt. ac defen-
 soribus aut exitio sublati, aut metu dilapsi, iterum nullo certamine
 cuncta peruadunt. Atma dein illata Geilolio is duodeuiginti iam annos
 cuiusdam insulae, septem a Ternate leucas, arce sese tenebat; partim situ
 manuque, partim etiam aneis munita ballistis, quas ille Christianis, in-
 terposita hospitij fide captis, ac subinde maetatis ademerat. ea Lusitani
 arce tertium intra mensem Bernardini Sose consilio ac virtute potiti sunt.
 ipse tyrannus, cum vitus in potestatem venisset, memor flagitiorum ac
 scelerum, sibi met mortem veneno consciiuit. in eius locum filius ab Sosa
 ceterisque suffectus. His cognitis rebus confestim illuc ab Ternate Ioan-
 nes Beira transmisit. territos incolas palatosque, suauis oratione ac fami-
 liari vultu contraxit: monitosque per eam defectionem quanto quamque
 nefario sese obstinissent crimine; docuit nihilominus, modo facti poe-
 niteret, non esse cur de venia desperarent: quippe nullum excogitari pos-
 se delictum, diuine bonitati atque clementiae par. Multiplici malo amollita
 iam & subacta erat gentis duritia. hoc altius amantissimi patris monita
 penetrarunt. ergo vbi sat magno acrisque dolore compunctos, & priora co-
 silia cum gemitu detestantes, ac sibi met ipsis iratos animaduertit; bono
 ac fidenti animo iubet esse: tum solemni ritu per sacram confessionem

expiatos, Ecclesiæ sacrosanctæ, Christoque salutis humanæ parenti restituit. Inde noua rerum omnium facies. pariter hominibus recta mens, latibus dulcor, telluri fecunditas rediit: luctus, moeror, atque formido, in gratiarum actiones, hymnos, lætitiæque conuersa; denique inaudito miraculo, noxij quoque mures, qui fata per id tempus in perniciem gentis eroserant; aquæ lustralis adspersione protinus ethnicorum, in arua compulsi, tanto quidem eorum damno, uti vulgo cum Christianis iniuriam expostularent: mox etiam tantis ac tam variis permoti prodigiis, gregatim ad Beirâ baptismi gratia confluerent. iis, quod pater solus cunctis ministrare non posset, socios à Ternate accersit primum: dein, cum ne ij quidem sufficerent, magistratuû rogatu in Indiâ ad subsidia petenda profectus est. Interea Gaspar intra insulæ Armuziæ fines exacto ferme triennio, Goam superiorû accitu reuertit, Iaponios inde Sinalq; , si per eosdē superiores liceret, tū etiâ Scythas, ut ex ea parte immenso circuitu Româ ipsam adiret, vasto & celestibus flammis ardenti agitante animo. Verû in digressu ab Armuzianis, haudquaquã ei leue negotiû fuit. Nô enim precibus duntaxat, lacrymisque, uti mos est, ne se desereret, summi pariter infimiq; tēdebant amica parabatur ei vis; positq; locis opportunis insidiæ, quas ille frustratus, celeri lēbo ad Lusitanâ peruēnit classem, capta & direpta Catifa Canarinos ad portus eo ipso tēpore nauigantē: ibi magno militū ac navalis turbæ gaudio in vnam è rostratis acceptus, ad Bazainum applicuit. A Bazaino, Antonij Laurerij Frācisani inuitatu, ad salutādos in vicino Christianos excurrit, ab eodem Antonio per Euangelium genitos. Multa, in eo tractu, priscae artis & magnificentiæ monumēta visuntur. in iis Canarini fanum quod appellāt, vna cum ædibus priuatorū multis, itēque viis & angiportibus, necnon cisternis ad centrum, è solido ac viuo lapide ferramentis excisum. aliud item ex vna petra fanum elephantis vocatur, multis insigne simulacris, ac duobus præcipue colossis ingentibus, terna queis capita, totidem pedes manusque. eiusdem operis templum aliud incerto titulo, Antonius rite expiatum, Christo dicauerat. in templum id Gaspar obuius Christianorum agmine, præcinentibus tubis, effusa cum lætitia exceptus, rem diuinam peregit, grauique & efficaci oratione animatis ad fidem officiumque neophytis, Tanahā inde, Ciakūq; , postremo Goā cunctis optatissimus appulit. At Xauerius, ex Iapone Indiam, ex India retro Sinarum littora petiturus, primū Christianos in digressu confirmat. Cosmum Turrianum, & Ioannem Fernandum, Amangutiano præficit gregi. ipse in Bungū, quo Lusitanorū appulsam audierat nauē, recta contendit. Rex erat Bungi tū adolescēs, & cæcis errorū tenebris inuolutus. attamen cognito quāta Xauerij esset virtus, quāta etiâ apud Lusitanos auctoritas, (quorū ille, ut pleriq; eius tractus dynastæ, commercij ac societate expectabat) adueniētī patri sese valde humanū & honorificū præbuit: abeunti, comitē è suis familiaribus cū epistola & donis ad Indiæ Prætorem dedit. idē, cæteris è Societate, qui in Iaponē postea missi sunt, eandē humanitatem ac beneuolentiā præstitit; propriū in suo regno domiciliū assignauit aditū ad Regum finitimorum familiaritatē. gratiamq; litteris ac nuntiis muniit:

A muniit: quin etiam, in maximo rerum suarū discrimine, inter grauissimas bellorum ac seditionum procellas, eorum saluti & incolumitati præcipua fide curaque consultat; ac duodetrigesimo demum post Xauerij profectioem anno, Christiana sacra suscipiens, quæ ad id vsque tempus metu feuerioris disciplinæ fuerat auersatus, de tanti patris nomine Franciscum appellari se voluit. nouissime vero, ad Gregorium xiiij. Pont. Max. legatos è regia stirpe, venerationis & obsequij nomine destinauit: qui Olisiponē ipsius ferme trienniij spatio, per quam ancipiti nauigatione deuecti, & à Philippo Catholico Rege in primis munifice comiterque tractati, bonâ Hispaniæ & Italiæ partem, ut inaudito post omnium seculorum memoriam, ita gratissimo cūctis principibus populisque spectaculi genere peragrarunt. Cæterum Xauerius, præter Bungensem, de quo dicebamus, Regis internuntium, ex ipso etiam fidelium numero viros duos egregie cordatos assumpsit, Matthæum, & Bernardum, ad urbem vsque Romam Iaponicæ indolis exempli causa mittendos. quorum alterum Goæ mors abstulit, alter, quo intenderat, cursu feliciore peruenit, & ab Ignatio in Societatem acceptus, quo in vulgus obscurior, eo per otium attentior, exquisitas Ecclesiæ Romanæ cæremonias, religionesque, & sacrorum apparatus contemplatus; celeberrima sanctæ vrbis templa insigni cū animi fructu, ac pietatis incremento non semel obiit; patriam deinde repetens, multa Iaponiis narraturus; in Lusitania letali correptus morbo, Conimbrigæ supremum vitæ actum haud sine plausu peregit. Hisce ergo comitibus à Bungo Xauerius Nouembri mense anni quinquagesimi primi paucis diebus peruenit ad Sinarum insulam Sanctianam, quo comitebant per ea tempora Lusitani, leucas ab vrbe Cantone triginta. ibi inter alios opportune reditum ad Indos parantem Didacum Pereriam offendit, nauarchum experientem, & industrium, & Sinarum vtcunque littoribus adfuetum. Cum hoc sua pater de introitu aggrediendo consilia cōtulit. Aptius nihil vtriq; visum, quã ab Lusitano Rege ad Regē Sinarum, amicitia, & societatis ineundæ, cum litteris ac donis orator. quam rem infeliciter olim quorundam culpa tentatam, mitigatis ipsa die Sinarum animis, modo temeritas abesset ac fraus, multo iam nunc melius cessurã, haud inani cōiectura sperabāt. in huius porro noui legati comitatu posse Christi nuntios in ipsa mediterranea dissimulanter induci, qui vel aliquã linguæ consuetudinem, vel interpretes certe nacti fidos, magno deinde animo, diuina subnixi ope sementem Euangelij facerent. Cū ea maxime ratio probaretur; legationē sibi (ni Prætor abnuat) Pereria ipse deposcit: cætera, nepe Xauerius. Hac mēte profectos ab Sanctiano, atrox procella è regione Cincei portus inuasit, auulsamq; repente scaphã, & in ea duos è nautico ministerio Mahometanos, ex omnium oculis abstulit. Furebat ventus: aquarū infani montes vndique minabantur exitium: nauatæ maioribus demissis antennis, modico tantum velo tempestatis vim subterfugere nitentur: memoriam scaphæ, propior metus ac terror cunctis excusserat. Xauerio tantum ea insidebat cura. neque id euadendi si naufragium incideret, sed miserum illud animarum par ab semper

piterno inte ritu vindicandi, nimirum diuinitus concepta spe, si recipe- D
rentur, Christianos aliquando futuros. Hoc ille studio accensus, quãquam
alieno tum tempore, intentos gubernaculo nauclerum ac præfectum ag-
greditur. diu renitentem vtrunque monitis, obtestatione, auctoritate
peruincit, vti dolones demitti protinus imperent. ægre id exsequuti pro-
retæ. mox, cum ne sic quidem è summo speculantibus appareret scapha;
pelago sæuiente vela rursus expediunt. Tum, inuisito caritatis ardore ad
proram aduolat. pater: iniectis antennæ manibus, haud intermissa ad
Deum prece, paululum adhuc moræ per summam contentionem extor-
quet: puerum iubet, dispiciendi causa, denuo rudentes ascendere. Cũ hæc
maxime fierent, ecce subito aduentans præter omnium opinionem sca-
pha conspicitur. Protinus clamore sublato contracti dolones: atque ad
eam expectandam, cursumque facilius inhibendum, obliqua oneraria
contra maris impetum sistitur. appropinquanti dein eminus iniici funem
Xauerius verat, affirmans ad ipsum naus latus recta accessuram esse per
se: neque aliter factum. per medios fluctus facili admota remigio, tandiu E
stetit, dum tenacius religaretur ad puppim. lenitum interea pelagus Ma-
hometani è tanto periculo sospites, instante Xauerio cæterisque, ad
Christum ex templo conuersi. cuncta prorsus vti prædixerat, euenerunt. sci-
licet magnitudine rei primo defixi omnium animi: noua dein perfusi læ-
titia, diuinam clementiam gratulantes agnoscunt: ac prospero demum
cursu Malacam deferuntur incolumes. ibi solita celebritate pater accep-
tus, non diu substitit. inspectis tantum & confirmatis in opere sociis,
ex ea vrbe Cocinum, Cocino Goam deuenit Februario mense, anno
seculi huius quinquagesimo secundo, quatuor non totis mensibus è
Iapone illuc vsque consumptis. eius aduentus, quo diutius ac longius ab-
fuerat, eo maiorem vniuersæ ciuitati lætitiã attulit, ipse, à descensu, pri-
mum omnium, publica nosocomia, & sacra cœnobia religiosorum inuisit;
dein ad collegium diuertit. Ibi Gasparem ac socios perquam suauiter am-
plexatus, reliquum vnum esse cognoscit, qui dudum in lecto decuberet.
is è diuturno ac letali morbo desperatus à cæteris, nunquam tamen spem F
abiecerat ipse, modo Xauerius ante supremum adesset diem. neque men-
dax fuit fiducia. vti valetudinarium ingressus pater, iacentem grato
sermone ac salutatione vti solebat, impertit; impositisque capiti mani-
bus, consueta in eam rem ex Euangelio effatus est verba; illico leuatio-
nem sensit ægrotus, mox etiam vires omnino recepit. Obnitente dein
rursus amicorum turba, nihilominus in maturandam profectiõnem in-
tentus, Episcopo Prætorique suas & Pereriæ cogitationes aperuit. lau-
dabiles vtrinque visæ. & Prætor haud grauate principem legationis Pe-
reriam declarauit, eidemque conciliandæ fidei litteras ad Regem Sina-
rum, nomine Lusitani Regis attribuit. Cæteris ornamentis donisque re-
galibus Pereria suomet sumptu magnifice legationem instruxit. Xau-
erius interea, Indicæ provinciæ res, ne quid per ipsius absentiam caperent
detrimenti, accurate ordinabat. Ante omnia Gasparem, Paulo Camerte
que aliis muneribus occupato, quamquam inuitum, & comitandi per
asperri

A asperri quæque patris cupiditate flagrantem, Goano collegio cæterif-
que preposuit. Ad Bazaini culturam Melchiorum Monnium; ad Tanathe,
consaluum Rehorrigum; ad Cocini, Franciscum Henricum, in Piscarium
littus Aloyfium Mendium (qui deinde propter Christum ibidem à Bar-
baris iugulatus est) ad Sancti Thomæ coloniam, Ioannem Lupium abire
iussit in Lusitaniam vero, atque inde Romam ad demonstrandum Ioan-
ni primum Regi, tum Ignatio Indicæ provinciæ statum, & petenda ab
viroque supplementa; Andream Fernandum cum Bernardo Iaponio, vti
paulo ante diximus; destinauit. In Iaponensem denique vineam, Cosmo
Turriano, & Ioanni Fernando subsidiarios designauit Balthasarem Ga-
gum, Petrum Alcaceuam, Eduardum Syluium. hosce Malacam vsque se-
cum ducebat. Hisce aliisque rebus, tum è domestica disciplina, tum è pu-
blica vtilitate compositis; inter pias deducentium lacrymas faustaque
preces, & certantia vota discessit xv. Kal. Maij, tertio circiter mense quam
è Iapone redierat. Periculosa in primis ea quoque nauigatio fuit. secundo
B prouectos flaru, adeo subita ac fœda tempestas inuasit, vti neque nauta-
rum conatus artesve, neque vasorum onerumque iactura, superandis flu-
ctibus, & nauis regendæ sufficerent. Inde, cum ex sanguine metu, humescen-
tibus virorum etiam alioqui fortium oculis, relictas alij coniuges libe-
rosque, alij tetrum & informe genus leti miserarentur; ingenti animo pa-
ter in medium prodians, pauorem atque formidinem singulis demere;
excitare iacentes; certo vultu ac sermone haud dubiam Dei benignitate
salutem omnibus polliceri. Castellum dein onerariæ scandit intrepidus.
reliquariam thecam è collo sibimet detrahit: lineaque suspensam, vnius
trinique Dei nominibus fideliter inuocatis, mari mergit; ac rursus ad cæ-
lestium pacem exposcendam, sub tabulata succedit. Haud ita in longum
extenderat preces: cum è dira procella, turbidoque ac fulminante cælo,
optata lux primum, mox plena tranquillitas rediit. Hinc recreati Lusita-
ni cum se defunctos iam periculis crederent, aperte monuit Dei seruus,
haud leuius adhuc superesse discrimen: neque falsa prædixit. in breuia syr-
tesque paulo post illata carina, cum aliquandiu ipsa inarasset vada; vecto-
ribus pariter ac nautis nouo horrore intremetibus, eodẽ deprecatore in
altum euasit. Malacam deinde peruentum. ex ea vrbe pater Balthasarem
Gagum eiusque consortes in Iaponem sine cunctatione transmisit, ipse
cum Pereria sese ad reliquum itineris conficiendum parabat. Bono iam
loco videbatur esse res. quippe non modico nauigationis emisso iam spa-
tio: & oratore cæterisque ad suas cuiusque partes rite obeundas accensis;
cum repente, vnde minime oportuerat, graui tum Christianæ rei damno,
tum bonorũ dolore discussa tota legatio est. Præfectus eo tempore Mala-
cam obrinebat, haud satis æquo in Pereriæ dignitatẽ animo, ac proinde
colonix infrequentiam causatus, acceptasque clades, & imminens ab
Aceno bellum; nauem legati, legatumve ipsum, è portu excedere vetiuit.
Neque, obfirmatam illius mentem, aut amicorum hortamenta, aut Pere-
riæ obtestationes, aut Prætoris decretum ac litteræ, aut Xauerij expositu-
lario, causæque bonitas, & Pontificia ipsa cum cælestibus diris minisque
A a a

diplomata, flectere valuerūt. denique, quantam in eo negotio diligentiam & alacritatem, vel certa cum impensa periculoque præstiterat designatus orator, tam se alter hic, nobilissimæ legationi actionique infestū aduersarium præbuit. Neque vero, in hac etiam vita, (ne quis Andormire Deum rebus humanis putet) debita meritis vtriusque stipendia defuere; siquidem Præfectum execrantibus quacumque incedebat viris; foeminisque, elephantia primū inuasisit lues: deinde, haud vno crimine, sed peculatus præsertim ac rapinarū accersitus, magistratu deiectus, catenis onustus, in Lusitaniam Regis iussu transuectus est: ibi cognita causa, damnatus, reductus in fiscum bonis; ad hæc, morbo in dies ingrauescente, quod reliquum vitæ fuit, per summam, & animi ægritudinem, & corporis feeditatem, egens, infamis, ab omnibus contemptus exegit. Contra, Pereria, egregij studij, conatusque non modo præclarū, ex optimi cuiusque commendatione, atque adeo, ex ipsa conscientia fructum, sed etiam splendida & opima postmodum à munificentissimo Rege præmia retulit. Xauerius autem, quamquam tanto præsidio ac spe subito destitutus; haud tamen idcirco despōdit animū. neque consilium saluberrimæ expeditionis abiecit. Solatus Pereriam, atque ad obliuiscendam iniuriam, & condonandas Christo inimicitias adhortatus, itinere cepto porrexit ipse cum vno è Societate Alexio Ferreria, externisque pueris duobus, quorum alter alienigena Sinensem linguam penitus ignorabat; alter, cui nomen Antonius à Sancta fide, genere Sina, in Goano diui Pauli seminario à primis educatus annis, pertenuem retinebat patriæ linguæ notitiam. Hoc tantulo comitatu Sanctianum reuectus pater, ante omnia in littore temporariam ædiculam ex obuia materia raptim extruxit. ibi rem diuinam quotidie facere, & Lusitanos negotiatores omni officio adiuuare, vti solebat, instituit. simul, è Sinis qui ad eam insulam commercij causa ventitabant, peritum interpretem sibi parauit, qui tamen postea iniecto iudicij pœnarumque metu, sefellit fidem. ab aliis, de gentis quotidie moribus, legibus, institutis, diligenter quærebat, nec non de ratione insinuandi se in eas vrbes, hominumque colloquia quam illi rationem, cum sine euidenti capitis discrimine propter seuerissima interposita edicta iniri negarēt posse; tamen Xauerius, ex iis quæ de Sinarum indole, ingenioque subinde audiebat, acriore in dies accendebatur studio, tam docilem, tam politam alioqui nationem è gentili caligine ac tenebris eruendi: ac modo Evangelium afferre miseris quoquomodo liceret; omnes cruciatus ac mortem cum eorum salute non solum æquo, sed etiam libenti paciscebatur animo. Huic patris voluntati studiisque maxime Lusitani obstitabant, tum ipsius caritate, quem diligebant omnes ac reuerebantur vnice; tum vero nimia quadam sollicitudine, & anxia cura fortunarum suarum; graui scilicet pauore concepto, ne veritos intra fines publica nulla fide subito deprehensus Europæus aduena sacerdosque, non ipse tantum acerbissimas illico daret pœnas, verum etiam denuo in Lusitanum omne nomen, regiorum satellitum furorem atque iras accenderet. atque ob id ipsum crudelitatis eorum cum vetera documenta promebant, tum etiam recens in

Lusita

A Lusitanos aliquot edita, qui tempestate in litus eiectione, comprehensi confestim ab incolis, teterrimo etiam num carcere tenerentur. quod si naufragis & eiectionis euenisset; quid tandem illi futurum, qui sese, prudens volensque, nullis cuiusquam opibus vel commendatione fultus, intra illorum præsidia & septa non dubitasset includere? Deinde, vt maxime cuncta experiri libitum foret, quam tandem facultatem habitura esset res? calcaturamne cum comitibus a quorā, centū fere millia passuū (quantum interesset spatij) trabe vel tabula traiecturos? nam portitoris quidem, & nauicularij nullam omnino fore copiam. Lusitanos, omni appulsu continentis arceri. Sinis, capitale esse, quemquam externum iniussu Præfectorum inferre. quod si quis adductus pretio, suam in id operam quamuis occulte detulisset; verendum tamen, ne pernumerata mercede, receptū cum inermi socio puerisque peregrinū, vel in deserta quapiam insula per scelus exponeret; vel breuiore facinoris compendio, nequid indicij emanare posset, in altum è nauis proiiceret. Cum hæc ad terrorem à Lusitanis haud absurde proponerentur; nunquam tamen Xauerius de sententia potuit demoueri, tantum, quod ad ipsorum incolumitatem ac mercimonia pertineret, omnem illis dempsit timorem; persancte pollicitus, non ante se quo tendebat; ituram, quam confectis ipsi negotiis ab Sanctiano soluisent. cæterum à transmissione in id tempus præparanda non destitit, aliquandiu nullo successu, qui ppe Sinæ institores, ad quos erat necessario confugiendum, appellati ea de re, vulgo negabant. ad extremum tamen pecunia euictus est vnus. huic cum Xauerio in hæc pacta conuenit. Sina lembum, occultandæ rei gratia excluso omni alio remige, nauta, vectore, suis dumtaxat filiis famulisque ad iter in diem certam institueret. trāsuectum in suburbia Cantonis patrem, ad tres quatuorve dies clam haberet apud se; tum in tempesta nocte cum sarcinula & libris ad portā vrbs nemine conscio destitueret; vnde perductus (quod extemplo videlicet erat futurum) ad tribunalia, quicquid liberet ibi de religione, aliisque rebus, periculo suo palam explicaret. Xauerius vicissim, cuius opera transuectus fuisse prorsus haberet occultum: eidemque nauis nomine daret piperis quod ducentorum paulo amplius aureorum efficeret summam. id piper Xauerio Lusitani, quando eum ab incepto reuocare nequiverant, in id ipsum pro amicitia fuerant elargiti. ea pactione trāsacta pater interea omnis tormenti patientiam assidue meditari: martyrij palmam cum animarum salute coniunctam dies noctesque sibi proponere: conditum profectio tempus per summam cupiditatem exspectare. Inter hæc abeuntibus paulatim Lusitanis, aduersa valetudine laborātem Ferreriam, ne sibi in tam ancipiti re impedimento foret, in Indiā tempestatie remiserat. mox ipse quoque in febrem incidit: qua dies aliquot acerbe vexatus, cum oneraria in salo iactationem ægre admodum ferret; in casam inde sese recepit apertam, ventoque ac frigori peruiam, ex iis quas ad extremam littoris oram, Lusitani ab Sinis ædificatione prohibiti, è paleis ac ramalibus momento excitare, atque in discessu disturbare consueuerant. Ibi quinto ab discessu die, dum Sinam ex composito portitorem exspectat, nauarchis

Aaa 2

iam Lusitanis præter vnum cunctis ex eo loco profectis; cum ad refocilandas vires nihil omnino suppeteret, in summa rerum omnium egestate, germanus Christi in morte pariter & in vita discipulus, accensa diuino amore iacula è psalmis ferme perita subinde in celum emittens, IESVM que ac MARIAM suauiter inuocans, è corpore ex quo iam pridem eminebat, excessit. iv. Nonas Decembris, anno Christi nati (nam de ipsius quidem ætate nil traditur) supra sesquimillesimum quinquagesimo secundo: Indicæ vero suæ peregrinationis, vndecimo. Ea de re serius moniti Lusitani incoerentes accurrunt: mirantur habitum, quiescunt, quam mortuo propiorem: compositos artus; decoram faciem; ipsam denique pietatè adhuc spirantia lineameta. dein rati id quod erat, indignum ac nefas, tanti sacerdotis corpus, tamque de Lusitano vel in primis genere benemeriti, nullo exsequiarum honore, desertis in locis & barbaro solo relinquere: cū ipsis vestimentis in arcam inclusum, viua operiunt calce; quo celerius exesis acrimonia carnibus, nuda secum ossa deportent; ipsam dein arcam deserto & squalido quodã in eius insule colle defodiunt, post dies aliquot confectis negotiis ad sepulchrum vniuersi conueniunt; corpus diligenter inspiciunt atrectantque non modo integrum, solidumque, & aspectu iucundum inueniunt, sed etiam, quo magis obstupere, suauiter admodum fragrans. læti suam de viri sanctitate opinionem comprobari diuinitus, in eadem viuæ calcis arca reconditum, venerabundi omnes in nauem imponunt. Inde Malacam deuectum, prodeuntibus obuiam cum solemnè pompa oppidanis, excipitur, & sua impensa funus procuratè Didaco Pereria, qui nõdum abierat, in ædem Beatæ Virginis, vbi collegium est hodie Societatis, defertur. iam tertius à morte agebatur mensis arcam sacerdotes & amici rursus aperiunt: nihilominus incorruptum extrahunt mirabundi, ac Lusitanico more (haud dubio Dei nutu, quo liquidius postea de admirabili integritate constaret) terræ ipsi mandant nullo capite tabuleve munimine, puluino duntaxat ceruici subiecto, & obiecta sudario facie. quinque ipsos menses cum in eo tumultu iacuisset, à sociis quidam missus ad Xauerium inuestigandum ab Goa superuenit (quem nos deinde Romæ hæc eadem ab aliis ante perscripta memorantem audiuius) is auiditate ac studio explorandi cernendique oculis quæ ferebat fama, sarcophagum detegit. mirum dictu: puluinum ac sudarium purpureo cruore tinctum offendit, dum funeris administri terram superingerunt inculcantque inter sepeliendum expresso. cæterum corpus totum plane illæsum, & eadè que ferebatur odoris suauitate: quin etiam (quod super omne miraculum fuit) vestimenta ipsa, crepidasque, & extimum linteum, adeo recenti specie, vt illo ipso Melchior Nonnius in Iapone deinde, quemadmodum Diui Pauli eremite palmea quondã tunica Diuus Antonius, ita ad celeberrimas quasque gratulationes & cæremoniae vti consueuerit, clara profecto ac testata sancti patris virginitate ac sanctimonia (quamquã aliis quoque argumentis ante iam nota) quãdo neque calcis viuæ caustica vis, neque telluris humor ac litus, defuncti carnes aut amictum vlla ex parte labefactare valuerunt. Quo indignius visum omnibus, vltra in defosso haberi corpus, tãto

tamque

A tamque honorifico Dei munere custoditum. In iis Didacus Pereria, memor amicitia ac meritorum, elegantiore materia formaque arcam aliam damasceno serico subfundã, aureo textili desuper obtegendam curauit. in eam translatus corpus idoneo loco ad vique tempus Indicæ nauigationis est habitum, quo ipso tempore Indiã repetens Cosmi Turriani missus Petrus Alcaceua, Malacam ex Iapone delatus, impositu in onerariam sacrum thesaurum vna cum altero de quo dicebam locio asportat, præsens vtrique nauigantibus ac salutare præsidium: si quidẽ nauim, diffracto gubernaculo, vadis impactam aliquoties, præsentis illius ope, cuius vehebant exuias, haud dubie seruata fuisse cum alij, tum nauarchus ipse testatus est: idẽque actuario Goã celeri cursu præueniens; tem totã partibus nuntiauit, ex iis quatuor cum totidem à catechesi pueris, biremi regia, tardius nauiganti onerariã ad Baticalã occurrunt, arcam denuo referant sextodecimo iam ab obitu mense; æque incorruptu corpus ac vestimenta, gaudio simul ac stupore attoniti deprehendunt. Arca iteru clausa in bireme go quem dixi ornatu deponitur, nauarum sublatis vndeque vexillis tormenta festo cum reboatu displodunt. eo die sub vesperam à Baticala ad Goam biremis rediit. arca nocte vnã in ædícula Deiparæ Virginis custoditur, passibus ab vrbe mille quingentis. post die mane cõfestim Prætor, ac proceres, Canonicorũ ac Misericordiæ sodalitia, inges præterea oppidanorum vis, & Diui Pauli collegiu omne, corpori extra portas obuiam prodit. reliqua multitudo ad spectaculum effusa, parietes, fenestras, plateas, ita complèuerat, vt in reditu summoueri vix posset. cum cereis candidari non aginta præbant pueri, sequebantur clerus, & magistratus, ac nobilium ordines: quacunque pium incedebat agmen, multa erant passim odoramenta disposita, feretri latus vtrunque thuribula ex argẽto affabre facta cingebant: Diui Pauli templũ quo inferebatur, cum per eos ipsos dies hebdomadæ sacrosanctæ agerentur solemnia, nihilominus albo peristromate cõuestitum: cuncta sobriam ad hilaritatẽ lætitiãque composita. Hoc maxime modo corpus acceptu, & statim in Diui Pauli sacello, tectum vti erat, magna cū veneratione repositu est. ibi, quominus tertium aperto iam loculo palã ostenderetur, efflagitantibus pariter summis infimisque negari non potuit: veruntamẽ ad introspectu obiecti cancelli; ne applicuisse rosaria, impressisse oscula, virgineis carnibus, semel iterumque palpasse non satis habentes, insuper (quod apparebat futurum) in frustra, & præsegmina, cæterasque reliquias inuolaret. in eo sacello tres amplius dies ac noctes habitum summo ac perpetuo omniu ætatum, nationum, ordinumque cõcursu. neque interea ab vno quopiã superiore loco pater est laudatus, vt assolet. pro laudatore populus fuit. alij quippe reconditam viri doctrinã, & sapientiã, ac dicendi vim copiamque: alij prudentiam, vsumque rerum, & longinquas peregrinationes ac plarimas; alij comitatem ac manuetudinẽ, & sine factu vel arrogantiã grauitatẽ, sine indignitate summissionẽ, sine fuce pudorem atque modestiam; sine moniam insignẽ; & voluntariã paupertatem; & longa ieiunia vigiliãque; alij subleuatas egentiu angustias; orbis educationem ac disciplinam;

viduarum ac virginum] pudicitiam egregie custoditam; curatos per sum-
mam patientiam ac sedulitatem ægrotos; dirempas plurimorum inimi-
citas; alij verissimas prædictiones atque miracula; (multo videlicet plu-
ra quam quæ nos alio properantes attingimus) ac partim Christianorum
greges à perduto vitæ genere ad meliorem frugem, partim ethnicorum ab Sa-
tanæ seruitute ad Christi fidem obsequiumque traductos; horumque tu-
telæ, commodis; ornamentis omni ratione consultum; alij denique ma-
gnitudinem animi in rebus arduis capeffendis, constantiâ in promouen-
dis, & quod super omnia mirandû, adeo salubri temperamento mistam
actione contemplatione; vt cum vtrâque coleret pro p̄modum ex æquo,
neutra tamen officeret alteri: hæc, inquam, & alia pro suo quisque sensu
lacrymantes in coelum efferre. Interea exacto ferme quadriduo, cum satis
iam in aperto fuisse videretur, ab sociis arca iuxta maximâ aram loco cer-
to reponitur, & claustro munitur. Huic tantæ gratulationi Gaspar adesse
non potuit, ad æterna, vt sperandum est, gaudia paucos ante menses eue-
ctus. Is Indicæ prouinciæ administratione suscepta, publice priuatimque
multa præclare instituit, quorû hodieque vsus cum vberissimo persenerat
animarum fructu. dumque in domesticâ pariter disciplinâ, & communem
Ecclesiarum vtilitatē intentus, affecto iam corpûculo acerbius grauius-
que quam ferre posset imperitat; inter concionandi ardorē & contentio-
nem defectus repente viribus, intra pulpitem concidit. collecto dein spi-
ritu domum regressus, acrique correptus febrî, mox inter sodalium caros
amplexus animâ efflauit xv. Kal. Nouëbris, anno seculi huiusce quinquage-
simo tertio. elatus est magno ciuitatis luctu, quam sibi suisque vniue-
rsam excellenti caritate officijque deuinxerat. Sub hæc, ab Iaponiis dyna-
stis littera ad Prætorē allatâ; fœdus & amicitia vltro petebant: ac siue id
ex animo, siue gratiæ causa, nuntios Euāgelij, & sapietiæ Christianæ ma-
gistros. ea re permotus, vt æquū erat, successor Gasparis Melchior Non-
nius Lusitanus, cōmendata vicariis citeriore prouincia, cū sociis aliquot
Iaponem petere intendit. Ingens dudum in iis locis erat perturbatio re-
rum omniū. Amangutij Regem inter ac populares atrox ac periculosum
existiterat bellū, nec nisi Regis & filiorū interitu restincta seditio. in Bun-
gi quoque Regē, aliquot principū coniuratio eruperat. ij, cōmisso demum
prælio victi cæsi que. otij deinde non nihil ab armis fuit. patres ad prædi-
cationem & consueta munia rediere. ac Deus item signis atque miraculis
adiuabat. ægroti debilesque, lustrali vt plurimum aqua sanati: ex infessis
diuturna possessione corporibus, Dei verbo fugata dæmonia. hæc & alia
minime deerant Euāgelij firmamētâ: sed nondum idcirco notabilis fie-
bat ad rectam fidem accessio. Pauperes ferme, & inferiorum ordinum ho-
mines, colla salutari subdebant iugo. contumax etiam tum, & fastidiosa,
veruntamen manus olim datura nobilitas, à Christiana humilitate, ac
mansuetudine, egentiumque ac vulgi consortio valde abhorrebat.

Libri quintidecimi Finis.

HISTO.

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER XVI.

NTER hosce tam varios dubiosque rei Chri-
stianæ successus, repentinum & graue apud Cei-
lanios quoque bellum exarsit. Columbano Regi,
qui Cottam pariter insignem obtrinebat urbem,
tres erant sororis filij, ad quos, demore gentis,
hæreditas pertinebat. ij, expetitur ab insita do-
minandi libidine regnum, senecta auunculi deri-
neri ægre ferentes, facta coniuratione Regem in-
terimunt. inde ita inter se opes & imperium partiuntur, vt natu maxi-
mus, nomine Pareæ Pandar, ius populis è regali folio diceret; minimus,
cui Madunio nomen (medio paucos intra dies extincto) militaribus co-
piis cum stipendio ac potestate præesset. Ac primo quidem concordibus
inter se animis agere visi; mox, (vt est omnis dominationis male fida so-
cietas) capitales inter vtrumque dissensiones exorta. Queri Madunius,
non pro dignitate meritisque tractari se, quippe qui præcipuo periculo &
audacia nefariam vim ac sceleratas manus auunculo, cæteris hortatibus,
Cattulisset; magisque sese in dies à Pareæ consuetudine rationibusque alie-
num ostendere, at ille, nouis quotidie sese caputque suum præfidiis ad-
uersus fraternas insidias impietatemque munire, inter cætera, cum Lusi-
tano Rege per supplices litteras, egit obtinuitque, vt nepotem ex filia,
contra consuetudinem, excluso Madunio, in regni successionem iusque
adoptaret. Eo acriore incensus ira Madunius, exercitū coacto apertum
fratri bellum inferre, Cottanos euastare fines, ad oppidum castra moue-
re non dubitat. Rex item, ne contra latronem ac perduellem, aggere mee-
nibusque potius, quam armis ac virtute sese tutari videretur; male auspi-
cato eductis extra oppidum copiis, idoneo consider loco, erat in eius ca-
stris auxiliaria Lusitanorum cohors. ex iis gregarius quidam (temere; an
à Madunio corruptus, incertum) plumbeo missili, sine metu suis obuer-
santem Regem interficit. Tum proceres in urbem extemplo sese recipiunt;
nepotemque Pareæ, regis communi consensu decoratum insignibus, in
auita collocant sede. mox, diffusi adolescētis ætati, ac popularium animis,
instante

instante præsertim ac minitante Madunio, nouum ab Noronia Prætorē D subsidium petunt. Ille sine mora instruit classem: impositisque Lusitanorum millibus admodum tribus, ipsemet eam expeditionem obire constituit, prætendebatur bello, vetus enim Columbano foedus, & pia pueri pæne circumuenti defensio, sed æcana liberat profectio: illecebra, quod à quibusdam pro certo accepisset Prætor, auri argentique thesaurum in vrbe Columbo repertum, quod si positus foret; & Lusitanum crebra erogatione exinanitum ararium opportune suppleri, & se suosque facili negotio ditari posse confideret. Hac mente consilioque profectus, incolumi classe Columbum deseritur, leucas ab vrbe Goa ducentas, descensione facta, primum omnium in thesauri perscrutationem toto pectore incubuit: & exacerbatis peracri quæstione oppidanis, adeo vt non pauci ad hostem subinde transirent; ingenti labore miseriaque tandem eruit quod aureorum centum millium summam expleret, quantum in classis bellique apparatus insumperat. Inter hæc Madunius contractis vndique copiis intra Ceitauacam vrbe, à Columbo nouem introrsus leucas, intenta cura sese munire pergebat. Promotis eo signis Prætor haud magna mole vrbe expugnat: direptamque, ferro & flammis excindit. de Madunij exitu nihil traditur. inde, firmato pupilli regno, quam inuenta pecunia lætior clariorque, Goam sospes reuertit. Ab Goa, renouato impetu, Ciembem insulam petit, receptaculum latronum Malabarium, in Cocinensis Regis damna perniciemque imminentium. hanc frustra nuper à Caprali circumfessam, ipse haud incruenta victoria tandem cepit; Malabaribus partim cæsis, partim in seruitutem abductis. Circa idem tempus, auide cupienti Solimano Turcarum tyranno, occupandæ Armuziæ vicinique tractus oblata denuo spes; Mahometanis inquilinis odio Lusitanorum per clandestinos identidem nuntios litterasque sollicitantibus. ea si obtinuisset loca, per breui in Cambaiam & Indiam transitu, Lusitanos quætuosissimi commercij fructibus, & iniusta longinqui maris possessione, facillime depulsurum. Eiusmodi stimulis incitatus Turca, cupidus præsertim delædæ ignominia ad Diuim priore bello susceptæ; Peribecum vnum è Præfectis, qui ad Mecam agebat, classem ab Suezio prope iuber accersere; & Adeni claustra quam occultissime præteruectum, Arabiae Felicis quicquid Lusitanorum custodia teneretur, necnon Armuzianos fines, repentino aduentu (si res patiat) inuadere; cum eo tamen, vt ad colligendam clementia famam, incolarum animos benigna oratione ac promissis alliceret prius, quam incendiis, cædibus, populatione vexaret. Ille, triremibus quinque & viginti, onerariis duabus extemplo deductis ornatisque, celeritate vsus & secunda nauigatione, Mascatum applicuit. Lusitani sexaginta, duce Ioanne Olisiponensi eam arcem obtinebant. ij, vel subito classis appulso perterriti, vel à comæatibus imparati; Peribeco saluis corporibus & libertate deditionem faciunt: eiusque mox deditionis luere piaculum; à barbaro contra pactiois fidē, & Solimani mandata male mulctati, & in custodiam & vincla coniecti. Eius rei fama pauidis illico nantiis Armuziam allata, cum in maius, vt fit, cuncta certatim

augerent;

A auerent; ita occæcauit animos omnium; vti amentes repentino terrore Mahometani pariter & Christiani diffugerint. Rex cū proceribus in ruiam sese receperat loca. ciues & inquilini, partim arreptis quæ carissima habebant, partim etiam præ formidine ac festinatione relictis; auios alij montes, alij proximas insulas petunt. duo tum ad Armuziam è Societate IESV agebant patres: eorum alter, ad nauandam in extremo discrimine Lusitanis operam, sese cum iis in arcē inclusit; alter, ne mortis metu à Christo deficerent, corrogatis in alimenta pecuniis, ad Moga stanem continentis oppidum ingenti labore traiecit; eumque ibi gregem ad vsque transitum illius tempestatis cum fide cura que tutatus est. At Peribecus obuio nemine prouectus, vacuum hominibus, gaza refertam vrbe, ad Turumbacum ab arce procul ingreditur: aduersus Lusitanorum eruptiones militem idoneo loco disponit: dein cæteris diripiendi oppidi signum dat. Pauca tum erant emporia Armuziano diuitiis comparanda: vsque adeo multi omnium ferme nationum institores, varias illuc primæ notæ merces opefque congefferant. Ergo tantū pretiosæ vestis, gemmarum, & vnionum, auri que & argenti exhaustum; quātum alioquin expedita ad iter faciendum aliquot nauigia capere potuerunt. exposita dein ad arcem oppugnandam & apte locata muralia tormenta. queis Peribecus præcipue infestum sibi vnum è propugnaculis tanta pilarum vi sine intermissione quassauit; vt solutis iūcturis bona pars muri prociderit. adeoque certis ictibus pares globi in aduersa tormentorum ora contorti, vt nostris amplius ex eo loco iaculandi facultatem eriperent; neque inter verberationem omnino quisquam ostendere sese pro pinnis auderet. Ea edita strage haud tamen ad subeundum, conferendasque manus Turcæ animus fuit; siue ad asportandam festinaret prædam, seu præsidij magnitudine territus, quod Lusitanos bellatores amplius octingētos omnibus rebus ad sustinendam vel oppugnationem vel obsidionem instructos, arce contineri non dubie comperisset. Ostentata igitur in speciem, dein omiſsa pugna, Queixomen insulam, quo multos ex vrbe cōfugisse audierat, protinus petit: oppressisque ac varie cruciatis, quicquid secum asportauerant fortunarum extorsit. inde grauem spoliis classem ad Bazoram vrbe, quæ in intimo est Persico sinu Turcicæ ditionis, applicuit. ibi recognita manubiæ, & è molesta iactatione refectus miles. At Goam vt primum circumsideri ab Turcis Armuzianos allatum est; Prætor, quanta maxima potuit classe exercituque coacto, Diuim sine mora processit. inde, ne præsidij Indiam nudaret; cum parte copiarum Antonium Noroniam iubet Armuziam pergere. Profectus, desertam direptamque vrbe; itemque solutam dudum arcis obsidionem inuenit. intento dein reuocandis habitatoribus, triremes duas è freto in altum egredi nūtiatur. Peribecus, Mecam ante hyemem rediturus, pretiosissimis vtramque rebus onustam, nocte per summum silentium à Bazora soluerat, reliquis deinceps pari silentio sequentis. Ad harum cōspectum Antonius confestim anchoralibus præcis, abeuntem latronem insequitur. at ille, antecapto iam spatio, per summam & remigum contentionem, & nautarum industriam, vix tamen

B b b

atque ægre instantium ab tergo Lusitanorū effugit manus. Inde mœrens
 tam paruo sibi momento elapsū hostem Antonius Armuziam reuertit;
 aditæque Regis iussu arcis præfectura, classem, vti mandauerat Prætor, Di-
 daco Noroniæ tradidit. Eius ope ac præsentia dum fauces freti, vicinam-
 que oram attente percussat; profugi maris accolæ in patrias reuocati sedes;
 inclusi que intra finem hostes, capto haud semel impetu cum ex an-
 gustiis erumpere conati essent, onerariis duabus amissis præclare cohibi-
 ti, quoad vrgente demum hyeme Turca Bazoram, Noronia Goam in hy-
 berna concessit. neque iis dum exactis, Prætor, cui puniendæ Turcarū au-
 dacix cura vtebat in pectore, Fernandum filium cum magno nauium
 ac militum numero ad easdem obsidendas fauces mature transmisit. is
 celeri cursu in Arabia conspectum delatus; speculatoriis nauigiis quo-
 quouersum dimissis; cognoscit partem triremium, cæteris ex intervallo
 sequentibus, cursum ad fauces intendere. continuo classarios ad demen-
 dum nomini Lusitano dedecus; atque ad vlciscēdas fratrum ac sociorum
 iniurias cohortatus; ad Rosalgatum promontorium dirigi proas iubet. E
 inde oram legens, circa Mascatum obuias triremes habuit octo: eę, vitan-
 di congressus causā cum littus propemodum singulæ abraderent, Fer-
 nandus è celsarum numero tres rostratas, castellorum instar, vltro in are-
 nam inflatis velis inferre non dubitat, inde transitu alueis ac missilibus
 intercluso, habiliores ad cursum dromones & expedita nauigia quæ re-
 mis agerentur, egregio milite instructa, in hostes immittit. ij, desperatis
 iam rebus, cum iactura triremium sese in terram parantes eiicere; op-
 pressi celeritate nostrarum nauium trucidantur: ac nullo pæne certami-
 ne triremes abductæ, cæteris Turcis è longinquo spectantibus, qui suo-
 rum casu perterriti, ac Mecam ne si liceret quidem tanta accepta clade
 redire non ausi, longiore ambitu in Cambaiæ fines ad Cindiscanem re-
 gulum perfugere. is, in fidem acceptos ac supplices, repetēte dein Lusita-
 no, ita seruauit; vt in eius gratiam triremes ad vnam omnes membratim
 dissolutas, ad nauigandum prorsus inutiles fecerit. Eam satisfactionem
 Prætor Lusitanus accepit. Fernandum interim, haud leui parta victoria, F
 quominus sincero gaudio frueretur, cura de illis in breuia rostratis an-
 gebat: ne infixæ penitus euelli non possent. verum postquam pleniore
 accedente æstu paulatim allenari cæptæ; iamque salo prorsus liberæ at-
 que agiles innabant; tum vero plausus & clamor militum ac nautarum
 exortus: velisque in Orientem datis Goam incolumes ingenti omnium
 gaudio peruenerunt. At Peribeco, cum duabus quas dixi triremibus pro-
 spera nauigatione Mecam reuēcto, male partis opibus diutius frui non
 licuit. Solimani iussu, cum rei gestæ seriem postea didicisset; execrandæ
 rapacitatis atque perfidiæ pœnas capite abscisso persoluit. Per idem fere
 tempus, periclitanti Parauana Ecclesiæ priuato consilio ac virtute sub-
 uentum. Indici maris oram, præsertim quæ ad Cori promontorium ver-
 git, distractis tum in diuersa Lusitanis viribus, Malabares Turcis immi-
 sti, latrocinii & incursionibus infestam nomini Christiano reddiderant;
 nauibus ad viginti, annis vix spacio interceptis. iidem oppidum Punicale,
 oppu

A oppugnantibus ab terra Mahometanis, admota ipsi classe vi ceperant,
 Henrico Henrico è Societate I E S V, necnon præfecto præsidij Lusitani
 cum vxore ac liberis & quinquaginta militibus in custodiã datis: quod-
 que multo erat detestabilius, Parauanos aliosque neophytos ad quinqu-
 ginta millia variis artibus ab Christo abducere nitebantur. Eius rei Co-
 cinū multiplex iam fama peruenerat: itēque per litteras Parauæ Christia-
 ni tam duris in rebus opem ab ea ciuitate precibus infimis implorabant.
 ac demū, instanti minaciter hosti vt Christiana desererent sacra, consensu
 responderant, nisi intra quintum diem subsidium à Lusitanis venisset;
 tum se de religione deliberaturos. Interim Cocini cognito sociorum
 extremo discrimine; ingens incefferat dolor, quod ætario exhausto, &
 absente magna parte iuuentutis ac nauium, publice Parauis opitulandi
 nulla esset facultas. Inde cum vulgo mœsti perplexique, casum vicinæ
 Ecclesiæ miserantes, hærent, Egidius Fernandus Caruallius in com-
 muni causâ præcipuam Christianis operam nauare constituit, eximia
 B pietate pariter ac fortitudine vir; quam nuper in obsidione Malacēsi no-
 bilitauerat. Is contracta vndique pecunia, & omni pæne domestico in-
 strumento in idipsum oppignerato; quamuis tum è crure altero labo-
 raret; biremes quatuor, manciuum vnam (actuarius genus id est) confestim
 omnibus ad bellum rebus ornauit. multis deinde cum lachrymis per sa-
 cram confessionem expiatus, cælestique refectus cibo. in hostes duxit in-
 trepidus: eosque ad Calecarem vicū assecutus; vno I E S V nomine fiden-
 ter inuocato, renouatis quæ iam consenuisse videbantur militiæ Lusitanæ
 miraculis, rostratas minores duodecim, lenunculos, quos vocant cialato-
 nes, amplius quadraginta, momento fudit fugauitque: in terram dein
 egressus, Mahometanorum ædificiis ignem iniecit: Henricumque grauiā
 & acerba multa perpeffum, cum reliqua Lusitanorum manu è vinculis eri-
 puit. Sub idipsum fere tempus quo aduersum Christi fideles Malabarica
 grassabatur impietas, (ex quo facile diuini consilij ac destinationis appa-
 reat altitudo) ex eadem natione gloriosum Euangelio testimoniū perhi-
 bebant Malabares adolescētuli sex circiter & triginta, ab nono ætatis an-
 no ad septimum vsque decimum. hosce, Lusitana qua vehebatur nauis, cir-
 ca Arabiam à Turcis excepta, cum à Christo ad Mahometem traducere
 summa ope barbari conarentur; postquam alternis blanditię minęque nil
 proderant; ad verbera cruciatufque descendunt. Adduntur ad cæteram
 immanitatem stillæ adipis igne liquati. ea tormenta, multasque præterea
 iniurias, puerorum virtus fidesque vicit egregie. Turcæ obstupefacti con-
 stantia, ab iis vltra vexandis tandem abstiterunt. At Caruallius, præter infi-
 gnem apud Indos gloriã, ab Lusitanis quoque, & ab ipso in primis Noro-
 nia debitum tantæ virtuti, & caritatis præconiū tulit: dumque digna tali-
 bus factis exquirūtur præmia; interim è regio sisco quicquid in eã expedi-
 tionē insumperat, benigne repēsū. Eodem Noronia Prætor, cum alia:
 tum duo præsertim horrenda fuisse naufragia. Emmanuel Sosa, cogno-
 mento Sepulueda, qui Dienfi (vti memoratum est) præfuerat olim arci,
 vir opulentus ac splendidus, ducta in matrimonium Eleonara Garziæ.

Sala tum Prætoris filia, tactus desiderio patriæ; pressam diuitiis rostratam D
 excelsum Cocini conscendit. sequebatur vxor, ac parui liberi; & Pantaleon Sala, & nobiles aliquot; & præter nauas, famulorum etiam ac mancipiorum turba: in vniuersum capita ferme sexcenta. Ianuarij mensis initium, Lusitaniam ex illa petentibus ora, statum soluendi tempus: ventorum id vices, ac dudum explorata nauigandi ratio postulat. Sosa cum cæteris, quod impeditior ad Coulanum coemptio fuerat; non nisi Februario mense profectus; circiter Idus Aprilis Casuarium litus aperuit. Inde leni flatu prouectis, circa Bonæ spei promontorium vehemens ab occasu obstitit ventus, idque eum fulgettis, & cæli fragore, tetraque ac minaci nubium vi. Tum in hocrefcens mare paulatim attolli, maioresque in singula momenta eiere fluctus. Cum in aduersum obnitendi, remigio destitutis, nulla esset ratio; paulisper addubitatum à nautis, vtrum demissis antennis, in salo transitum tempestatibus expectarent. verum Oceano magis magisque sæuiente perterriti; simul propter anni tempus abiecta superandi promontorij spe; retro in Indiam pari consensu vela dare constituunt. Sed ne id quidem è voto successit, adeo violenti ac repentini flatus ab Oriente, diuersisque coorti plagis, quassatæ iam nauis in perniciem conspirauerant. Horum impetu vela primum discissa: malus deinde, mox gubernaculum, frustra fluctus euitate magistro, diffringitur. præterea costis immodica iactatione conuulsis, multo plus accipiebatur vndæ, quam vt exhauriri aut egeri summa turbæ naualis contentione & industria posset. Neque, præcipitata leuandæ nauis bona onerum pars, auertebat exitium per hunc modum spoliati armamentis; obuersante perpetua mortis imagine, dies aliquot in alto iactati, postremo vrgētibus à meridie ventis, certum ad naufragium ad terram appellitur. neque erat in malis potius quicquam, ni viuentes videntesque hauriri profundo, vel in cæca vada syrtesque adigi mallent. ad reliquos missum iactæ ab vtraque parte anchoræ, dum scaphis, quæ vna supererat salus, in continentem euaderent. Sosa ante alios cum vxore filiiisque, & primariis aliquot, raptim elata pecunia gemmisque, transuecti haud sine ingenti periculo: vsque adeo immanes toto F
 littore moles aquarum illis reciproco frangebantur. neque idem effugium cæteræ multitudini patuit; scaphis, post vnum alterumve traiectum, in dorsuosa breuia impactis & comminutis. Eodem fere temporis articulo anchorarius funis in Austrum obuersus, quamquam valido nexu & crassitudine, rumpitur. Tum qui remanserant, diuisa nauis latera, & vasto dehiscens hiatu alueum conspicati, erumpentia ex imo dolia, sarcinas, capsasque corripunt; seque, incertam ad spem, qua cuique proximum est, in mare demittunt. Miserando hinc spectaculo, immistos fluitanti gazæ mortales, & naualia instrumenta passim agi ferrique cerneret. Perire ab ipso statim deiectu, Lusitani circiter quadraginta; ex aliis nationibus, ad septuaginta: reliqui haud semel operi fluctibus, ac turgido spumantique æstu in diuersa raptati, ad hæc, scriniorum incussu liuidi, aut clauorum squamarumque ictu cruenti (tātus amor est lucis) tadem semianimes in sicco vestigia posuere. Vix dum euaserant; cum in conspectu omnium, vacua

A vacua hominibus carina subdidit; & arenis illata, duas primum, dein quatuor in partes, ad extremum in minutissimo frustra dissiliit. hæc maxime clades ad vltimam pæne rerum desperationem Lusitanos adduxit, quippe, consilium fuerat, & reliquiis naufragij subitarium dromonem intentis vestibus ad cursum aptare; atque vbi licuisset, cum delectis retro Sofalam aut Mosambicum opis petendæ causa transmittere. Eam quoque sibi facultatem ereptam videbant, cum è discerpto nauigio laceroque, vix vlla fragmenta cubiti mensuram excederent. Paulatim dein, quæque supernatauerant, quæque obruta fuerant, pæne cuncta cum cadaueribus in litus eiecta: ipsæ quoque demum anchoræ, hastæque, & minora tormenta, quamquam hæc quidem prorsus inutilia; sulphureo omni corrupto puluere, neque villo conficiendi apparatu. Inter hæc autumnus abierat; & quod ab æquatore in meridiem gradus vnum & triginta distat regio; refouendæ turbæ; frigore, inedia, vulneribusque torpenti, Sosa complures excitat ignes, tum ex aliquot oryza semicorruptæ modiis, ac salsamentis, quæ tempestatibus iniuriæ superfuerant, cibaria in singulos parce diuisa: quod squalida circum arena, ac nullum esset cum incolis, fera & inhospita natione, commercium. dulces tantum in proximo scaturigines emicabant. atque ob id, cōnexis in orbem scriniiis, aduolutoque saxorum pondere, vt securas exigerent noctes, loco munimenta circumdata; & quatuor in partes, vt assolet, vigilia distributæ, quas intēpesta nocte haud semel circuebat Sosa; neque vllum, in tali calamitate, boni & ciuis & præfecti omittebat officium. Tredecim ferme dies curationi corporum dati. mox de summa rei deliberatum, quid agerent, quo se conferrent. nemini dubium fuit, quin oram tenentes, ad flumen contenderent, cui Laurentius Marchesius olim ab Sancto Spiritu nomen indiderat: eodemque Lusitani ab Sofala & Mosambico mercimonij causa commeabant. id flumen à statiis in Orientem aberat leucas centum & octoginta. Ab hoc decreto, Sosa, quamquam præcipua in clade, tamen cæteros ipse vultu ac sermone confirmat: ne asperis in rebus desponderent animos. qui se C
 pelago committat; iis famem, sitim, iacturas, ærumnas, omnia incommoda esse debere proposita. quæ si contingant, non ita mox cadendum, quasi ea nunquam euentura existimarint. ad hæc, pro suis quisque delictis æterna supplicia meriti; breuia ac temporaria non inuiti persoluant. Simul, eo infortunio, non quid perdiderint cogitandum, sed quod euaserint. amisisse multa: sed perire vna cum iis quæ amiserant, potuisse. monuit insuper, vt inter efferas destituti gentes, nullum deinceps nisi in coniunctione & concordia præsidium collocarent. nemo seorsum; omnes in commune consulerent. nihil neque dispersis, & vagis tutum, neque conglobatis & consentientibus noxium fore. postremo precatus est cunctos; in ratione itineris, Eleonoræ & filiorum vel ætati vel sexui parcerent; seque validi & robusti ad infirmorum vires attemperare ne grauerentur. Ad ea succlamatum, duceret quo vellet, & quo modo, se ab eius auctoritate arbitrioque non recessuros. Per hunc modum corporibus & animis vtcunque firmatis; hoc maxime ordine capessunt iter. Præcedebat

Sofa cum vxore virilis animi foemina, liberisque propter aetatem securis, & Andrea Vafæo nauis magistro (is præcellum Crucis vexillum ferebat) & Lusitanis aliis octoginta, seruis præterea centum. hi puerulos tergo per vices; Eleonoram informi pileto gestabant. sequebantur cum ancillis & imbelli turba nautici. agmen infaustum Pantaleon & reliqui cum mancipiis Lusitani cogebant. Modicis inde itineribus, per infesta Castrum incurfionibus, & noxiis animantibus loca progressos: inuicæ rupes, excedentia nubes iuga, despectu horrendo conualles, cœnosæ voragine, inflata imbribus hybernis flumina excipiunt. iis dum superandis, humilia procul vada, clementesque montium ascensus ac descensus inquirunt; littoralis spatij triginta non amplius leucas, crebro ipsi ambitu flexuque, cæcis ad hæc erroribus, in centum prorsus extendunt. Mensis inter hæc voluitur, simul, extrema quoque inopia, cōsumptis iam omnibus alimentis, conflictari capti. Sustinebant famem primo conchyliæ, putresque cetorum artus, & alia maris eiectiona. dein, vbi à littore abfcesserant, syluestria poma baccæue: tum tenerissima frondium; postremo E bestiarum cadauera & ossa quælibet igne tosta; pellesque mollitæ. Nec leuius torquebat sitis: cum oppido pauci, nec nisi magna præsentis pecuniæ mercede, aquandi causa de via decederent, insidiantium ex occulto latronum impetus, atque leonum etiam ac tigrum ignota cubilia metuentes. enormia inde aquæ pretia: vti octo interdum aureis hemina constaret. Inter quæ subinde aliqui lassitudine, inedia, siccitate confecti, deploratis viribus, Æthiopi diro, belluisque, & alitibus præda restabant, suprema ad suos mandata dantes antecedentibus: quorum in animis, vt fit, diurni terrores & proprium cuiusque malum, omnē pæne miserationem ac sensum alienæ calamitatis extinxerant. Sofam tamen, cari aliquot relicti, supra modum angebant. vxoris vero quotidiani labores miseræque propemodum emouerat mente: quamuis illa quidem sese marito infatigabilem corpore pariter animoque præstaret comitem; ac baiulorum destituta ministerio, dudum suis ipsa pedibus ambularet, addens cæteris animos; & in partem oneris, teneræ proli subleuandæ succedens. Quarto F mense ad amnem Sancti Spiritus peruentum ab insciis. causa latēdi fuit, quod auditæ conceptæque animo magnitudini haud quaquam respondebat flumen (quippe tribus ab his ea regione decurrens, in exitu iungitur) & idonei ad percontandum explorandumque interpretes deerant: siquidem Æthiopicis ex alia longe regione mancipiis quæ habebant in comitatu; nondum erat cum iis populis tanta societas linguæ, vt per illos possent, quæ vellent, probe cognoscere. Per commode cecidit, quod regulus ea tenebat loca, miti admodum præter aliorum consuetudinem ingenio vir, beneque in Lusitanos animatus, quod illi placidū & æquum paulo ante commercium cum ipso Laurétio Marchesio & Antonio Calderia fuisset. Is, peramanter acceptum Sofam & reliquos, apud se, dum aliquis ab Sofala institor appareret, omni arte retinere conatus est, partim ab insita humanitate, partim etiā proprii commodi gratia, quod finitimis implicitus bellis, tēpestiuo firmoque sibi auxilio diuinitus oblatam hanc

A hanc putaret manum, ac proinde, post multa benigni vultus inuitamenta, denique gestu, nutibus, & incerta vocum significatione denuntiat, haud procul abesse inde potentiorē se Regem, impium, & rapinæ adfuetum: si pergant; præcipitis consilij pœnas daturos. Nec preces nec monita profuere. quo liberalius habebatur Sofa, eo magis fraudem suspicatus, porro abire contendit, nauiculisque ab eodem regulo impetratis fluiuium traiecit. Quinto die ad medium amnis brachium processere, leucas iam à naufragio trecentas emensi; è quingentis comitibus ad centum & viginti variis cladibus redacti non amplius. id quoque brachium, conductis pretio lintribus, imminentium ignari transmittunt. maiore dein vsu linguæ, per interpretes haud dubie cognitum, id esse flumen quod tanto iam diu labore quæsisent: & eiusdem habitus albos homines illuc nauibus itare consuesse. nō longe à mari is locus aberat. falsi ex eo latice: neque vllam dulcis aquæ venam circum apparere constabat. ad hæc, solum plane incultum ac sterile. cum ibi Lusitani, malis victi, sub noctem necessario. consedissent; postridie aduentantes Æthiops ferme ducentos adspiciunt. ac primo adesse prælium rati, arma quæ male iam sustinebant, expediunt: reliquias virium ad repellendos fugandosque latrones intendunt. dein, postquam pacatus appropinquabat Æthiops; ac, quinam, & vnde profugi, blâde quærebat; sumpta fiducia, infortunij summam, & exhaustos labores, per interpretem exponunt. cibaria tantum, neque ea gratuita iure gentium petunt: ferramenta genti expetita conciliando commercio proferunt. Haud spernenda crescendi occasio barbaris visa. tantū de re ex tuitio aggreddenda solliciti, ac toti è fraude mendacioque conflati, respondent, nihil esse commeatus in promptu: haud ita distare oppidum: eo si accesserint, hospitaliter ac benigne cunctos ab Rege tractatum iri. Suadebat requiem vltima lassitudo, & inuentus agnitusque tandem exoptati fluiuij terminus: vafana insuper fames vrgebat ac sitis. age sane. duabus iisdem ad oppidum tendunt. iamque successuros, per viatorem ingressu prohibet Rex. densæ arbores in vicino adsignatæ, quarum umbra sese vtcunque reficerent. lex ibi dierum fuit mora: clauos ferme reuulsos è naufragij tabulis, cū carnibus nutrituque alio permutabant: sitim leuabat in proximo fons. cōtracta inde cū incolis nōnulla consuetudine, perniciosa in spē hospitij. Sofa paulatim inductus, mercatoris cuiuspiā aduentum ab Sofala, si liceat, ibidē operiri cōstituit. id ipsum Æthiopes cum valde horrarētur; ex iis missi ad Regē, qui Sofæ interim, & cōiungi, cæterisque pro instituta societate. paulo commodius diuersorium peterent. Ille, popularium haud ab similibus, omnibusque artibus ad fallendū instructus, iubet Sofæ renuntiari; se suosque optimo esse in aduenas & calamitosos animo: sed quominus eos adhuc intra oppidū admiserit, duabus maxime causis retardatum. altera, quod magna tum annonæ penuria, vti omnes loco sustentari non possent: altera, quod ferro succinctos, & vario genere telorum, incolæ seminudi, ac sudibus tantū adfueti, maiorem in modum extimescerent. Si animum inducant Lusitani, ad pacatæ mansionis fidem, arma interim apud se custodienda sine dolo deponere; se domi suæ præfectum

præfectum primoresque benigne habiturum: reliquos, circumfusis opido vicis fida in hospitia diuisurum. Dura omnino postulata visa concilio. sed recusantibus, extrema necessitas & egestas instabat. ergo nemine præter vnam Eleonoram dissuadente palam; Sofa qui amice momenti atque inuitanti regulo priori abrogauerat fidem; repudiatis Eleonoræ precibus monitisque, se ac sua demum omnia insidioso huic præpostera, credulitate permittit. cohors reliqua ducis auctoritatem sequi non dubitat. tradita extemplo arma præmittuntur ad Regem: Sofa cum vxore, liberisque, & fidelibus aliis ferme viginti subsequitur. cæteros quinos vel senos regij præfecti varia in loca diducunt. necdum ad inhospitales perueniant casus; cum destitutos ac diremptos ab ope mutua; non peculio tantum, siquid abditum gerebant; sed vestimentis etiam quamquam attritis ac laceris exuunt; eaque nocte maligne admodum pastos, mane fustibus conuittisque per summam perfidiam & immanitatem tectis ac vicis exturbant. Rex, gemis, auroque, & argento, & quod pretiosi reliquum Sofæ & familiaribus fuerat; audissimè rapto, corporibus tantum ac vestimentis abstinuit; domoque cunctos item exegit, insuper increpans, clementia adductum se non pro meritis tractasse vagos piratas; & communes humani generis inimicos. Tum demum sensere Sofa comitesque, quam stulte sese inermes ignotæ ac barbaræ fidei credidissent. Neque hic finis miseriarum fuit. nanque dum inopes consilij, solutis ordinibus, nullo rectore, nullo signifero, passim incerto errant gradu; noua repente Æthiopum manus, præacutis armata sudibus, in Sofæ manipulum inuadit: ipsumque & cæteros vtriusque sexus nullo discrimine vestibus nudat, obnoxios, & contra ne hiscere quidem audentes. adeo ablatis armis ceciderant animi. Eleonora tantum, generis memor, ac pudoris ad vltimum retinens; obniti acriter, pugnis quin etiam colaphisque barbaros vltro ad necem irritare: quoad mariti denique hortatu, & deficientibus iam plane viribus, abstinit. nec mora: detractæ direptæque vestes, metu ac pudore confusis qui ex infelici comitatu restabant, atque ab tanta rerum indignitate auertentibus oculos. tum vero, castæ matronæ tristior omni morte lux visa: defodit arenis è vestigio sese: quæ supereminet, solito raptim fusoque obregit crine. mox ad Andream paucosque superstites, voce suprema: Vos quidem, inquit, duci vestro fidem egregiam præstitistis, optimi viri. nil vltra opus est. ite, vobisque ipsi tandè aliquando consulite. ac, si quem patriis olim finibus reddi contingat; renuntiate quocumque loci mea me maritumque delicta perduxerint. Mœstum inde silentium immobilis tenuit. cara tantum intuenti pignora; iuges riui lacrymarum denso cum gemitu profluebant. Sofæ item, altus mœror ac dolor vocem incluserat. cumque defixo in terram obtutu, aliquandiu attonito ac stupenti similis adstitisset; paterna demum extimulante cura, proximam in syluam quærendo qualicumque nutrimento secedit. inde regressus, Eleonoram triduano ieiunio fletuque pæne consumptâ, è filioli alterû prorsus extinctû offendit, eûque suis ipse manibus terræ mandauit. Postridie eodem pabulandi functus officio, cõiugem vna cû filio exanimè reperit.

& lamenta

A & lamentabili circum vociferatione complorantes ancillas. Hisce confestim summatim, in dextram iacentis manum aliquandiu reclinato capite incubuit: dein, iisdem adiuantibus ancillis, cadauer vtrumque sepeliit, nihil vnquam effatus. postremo sese iterum abdit in sylvas. ibi laniatum à feris purant. nunquam deinde comparuit. Hunc exitum, inter paucas miseranda Sofæ peregrinatio terra marique sortita, cum seculi huiusce tertius & quinquagesimus ageretur annus. reliqui ad ceterum, scædo agmine, rerum omnium inopes, diu errabundi, variis casibus ad sex & viginti redacto numero, cum pro captiuis haberentur, denique ab nauiculario Lusitano, qui eboris mercandi causa regionem eam à Mosambico petierat; festertis in capita quaternis redempti. in iis Pantaleon fuit: qui ante hoc biennium, exacta iam ætate, verum præualens viribus, Olisipone subito neruorum stupore apoplecticus obiit. Cæterum tãta Sofæ calamitas longe lateque vulgata misericordiam hominum ciuit: cupiditatem & audaciam non imminuit. Anno quippe insequenti, nauarchi alij quinque Lusitaniam versus Cocino soluere. Fernandus Aluarus Capralis cunctis præerat. ex iis nauibus, vna tantum Olisiponem post varia discrimina tenuit. aliarum incerti euentus, Prætoria excepta, cui à Sancto Benedicto erat nomen. Hæc quantum patebat constipatis ad summum oneribus, vix vt nautico ministerio spatia superessent; in medio cursu aduersis ventis & fluctibus labefacta; cum deploratam duceret sentinam, ipsa item circa Bonæ spei promontorium ad littus quod appellant Natale, vi tempestatibus allisa dirumpitur. inter enatandum periire ad ducentos. cæteri ferme debilitati ac semianimes, deserto in littore corpora prostrauere. Mesquita Perestrellius, qui cladi superfuit, ac totam accurate descripsit; varios insolitosque addit terrores. ingruente procella, cacodæmonum choreas in sublimi visas. ab infortunio dum se miseri ad viam parant, silentio noctis nautica errantium ibidem animarû exaudita celeumata. cæterum hi naufragi iisdem ferme quibus priores itineribus casibusque, illuue obstri, macie enecti, cum à trecentis amplius, ad tres circiter & viginti rediisset summa, redempti pariter à Lusitanis negotiatoribus; miseriarum & patientiæ documentum, ad Sofalam atque ad Mosambicum ægerrime peruenere. Sub idem tempus, Alphonso Noroniæ, cum circiter quadriennium prouinciam administrasset; successor aduenit Petrus Mascarenias, idem, qui Xauerium olim ex vrbe Roma in Lusitaniam adduxerat. Is, qua erat in Deum pietate, bonis maiorem in modum approbatibus, ante omnia ad euellendos ethnicos ritus ac superstitiones, quarum adhuc erant in vrbe Goa multæ reliquiæ, studium & cogitationes intedit. simul neophytorum libertati, commodis, immunitatibus, è Regis decreto cum fide curaque consuluit. Idem, sollicitantibus iterum ab Idalcanis odio Mahometanis proceribus, ac præsertim Inele Maluco, Mealem; qui Goæ dudum in libera custodia tenebatur, cum equitum peditumque præsidio in finibus Decanij regni, Pondæ constituit. Goam dein regressus; vix dum anno vertente Præturæ; morbo decessit. Huic è regio chirographo rite suffectus è prima nobilitate Franciscus Barretus. hoc præ-

Ccc

tore, Mealem à Ponda Inel Malucus cum duobus equitum millibus in Decaniæ terræ interiora perduxit. Ab rerum nouarum cupidis, quiq; fauo tyranni seruitio premebantur, ad mitem ingenio virum, ac iustum regni hæredem concursus illico fieri cæptus. neque se Idalcæ aduersus ea segniter comparabat. inter cætera, diffusus popularium voluntati, magnas firmasque copias è Narsingano regno haud leui mercede conduxerat, ac postremo signis collatis, haud dubie victor euasit. Meales ad Nizamalucum è fuga se contulit. Goam inde repetiit. ibi reliquam exegit ætatem. Prætor interea firmando imperio intentus, Ciaulanam arcem, vicinam subiectam & obnoxiam colli, in eum ipsum collem transferre statuerat. coacta ergo in id classe, cum fabris alioque apparatu Ciaulum petit. Non latuit ea res Nizamalucum. is, ne geminum pro vno iugum acciperet, armato milite prior locum infedit. neque Prætori tentanda res visa per vim, dissimulato consilio, & renouata cū Nizamaluco amicitia, ad lustrandam Borealem plagam de more perrexit: nullaque memorabili gesta re; Goã ante hyemales motus reuertit. Sub hæc Idalcæ victis perduellibus ferrox; in Canarinū limitē præfectos cū exercitu misit. ij excelsis tumulis castra posuere, præterfluebat amnis incerto gurgite, præcipitibus vtrinque ripis. ex hisce munimentis Mahometani crebra excursione terrestres ab Goa com meatus arcebant. Aduersus eos Prætor ex insula peditum tribus fere millibus, & paucis equitum turmis in continentem traductis, cis flumen è regione hostium in ipsa valle confedit. Mahometani interim è superiore loco incendiarias bolides, & varij generis tela torquere. Prætor, conferendæ cominus pugnæ auidus, quod ponti materia deesset; transitum ex omni parte circumspicere. postquam dubias voragine, & cuncta vndique prærupta cernebat; admotis acriter equo calcaribus, vti erat cataphractus, qua in arctum coibat flumen, immani saltu transmisit: ac tanta fuit incitatio, vti diruptis ephippiis propemodum ex equo delaberetur. idem ausi ducis exemplo quidam, protinus in terram effusi, & ruentibus super eos equis obtriti. cæteræ copiæ, simulatque trans amnem conspectus est Prætor, qualicumque demum reperto vado, per æqua per iniqua traiciunt: ardentisque animis, in hostem aduerso cliuo succedunt. Non tulere impetum Indi. vixdum inito certamine, queis nullum in fuga dedecus, terga vertere. neque per aspera & confragosa euadentibus Prætor diutius institit. Missi dein vtro citroque legati; & ex vtriusque gentis commodo redintegrata pax est. Nec minori felicitate per id fere tempus in Brasilia quoque compositi bellorum tumultus: cum orto Lusitanos inter & Saluatoris accolæ iurgio, ab Ioanne Rege Brasiliæ defecissent. Sequuta dein quies, perque eam tranquillitatem liberior excursus Euangelio patuit. Thomæ Sosæ Prætori iam ante successerat Eduardus Acofta: & peropportune cum eo insignes aduenerant è Societate I E S V viri Ludouicus Grana, Blasius Laurentius, Gregorius Serranus, Ioannes Consaluus genere Lusitani, Antonius Blasius Castellanus, & qui prouinciam hodie regit, Iosephus Anchieta Cantaber. Hisce adiutoribus institutæ aliquot locis Ecclesiæ, atque

E

A

in

A in pago præsertim, cui Piratininga nomen: vagique Brasiliæ, quo commodius erudiri possent, paulatim in vicos aut oppida contributi. atque hic etiam miraculis nunquam Deus prædicationi adstruebat fidem; inter cætera illud insigne referunt. Bello inter Piratiningæ incolæ & finitimas gentes exorto; cum in aciem exissent Piratiningani; nec opinata multitudine hostilium copiarum exterriti fluctuabant. Erat in exercitu virilis animi fœmina, paulo ante sacro lustrata baptisate. Hæc, percussos metu cõspicata viros, magno animo hortatur, vti signo Crucis, Christiano more se muniant, ac prælium sine dubitatione committant. Factum vti monuerat; ac dempto pauore tantus repente ardor atque fiducia cunctis iniecta; vti alacres ac celsi pugnam inierint; magnaque edita strage, hostem in fugam auerterint intacti omnes, duobus tantum exceptis qui salutaria piæ mulieris præcepta contempserant. sagittis ambo confixi: alter postmodum occubuit. Sub hæc, ad auri venas inuestigandas Lusitani milites cum fabris in mediterranea Prætoris iussu profecti. B eorum animis Azpilcueta pastor adiunctus. ij per multos errores, variis, vt assolet, conflictati miseris & ærumnis, denique ad Saluatoris urbem rediere nullo tantæ operæ pretio. At Azpilcueta è summis laboribus ac lassitudine morbum contraxit, quo sensim absumptus, magnum Brasiliis pariter ac Lusitanis desiderium sui reliquit. Interea exciti fama rerum quæ à patribus gerebantur Carigij & Ibiragiari populi Americæ interioris, dociles mitesque natura, Christianæ religionis præstantiam adamauerant, Castellanis præsertim hortantibus, qui ad Paragaium amnem (is ex Argenteo defluit) sedes habebant. Nec dubitauere Carigij amplius ducenti, aliquot Hispanis admistis, audiendi Euangelij ac baptisimi petendi causa, Brasiliam versus à sexcentis passuum millibus iter periculosum ignotumque capeffere. horum piæ voluntati breuiore cõpendio satisfactum, siquidem à Tupinaquinis diræ immanitatis gente intercepti ac trucidati, labes criminum suo protinus cruore expiarunt, tanta beatitudinis æternæ concepta fiducia, vt inter ipsam necem percussores in C hæc affarentur verba: Vos quidem arbitrati vestro, carnifices, fluxa hæc & olida membra concidite. animas certe nõ prohibebitis, quominus ad suum hodie conditorem ascendant. Per hunc modum mactati plerique; aliis vincla indita; vnus è Castellanis duntaxat elapsus, cum ad Sancti Vincentij coloniam peruenisset, cuncta patribus ex ordine retulit. Missus extemplo ad Tupinaquinos haud sine aperto vitæ discrimine Petrus Correa, linguæ Brasiliæ (vt supra diximus) bene peritus; trucis ac sanguinariæ gentis ferociam blando sermone permulsi, ac duos qui supererant, exemptos è custodia Castellanos in Brasiliam perduxit incolumes. Cæterum ipse Carigiorum indole magnopere delectatus illam sibi prouinciam à Nobrega depoposcit. additus illi comes è Societate Ioannes Sosæ Lusitanus. eximia sobrietate ac patientia vir: præfinito spatio temporis, intra quod spatium redirent. Haud otiosa vel irrita fuit legatio. Ingenti labore totū illud iter emensi, verbo & exëplo magnos in Carigia terra motus animorum fecere; non plebe tantum, sed primoribus,

quoque à patria vanitate magis in dies ad studium Christianæ veritatis D accensis. Ab eo munere dum ad socios euocandos Brasiliam repetunt anno seculi huius quinquagesimo quarto, sub ipsum natalem Domini diem, quem Nobrega peregrinationis terminum dixerat; præclara utriusque tanti sudoris atque operis præmia diuinitus perfoluta. Vetus quidam erat Castellanorum interpres, quem paulo ante Correa captum à Brasiliis, & in epulas de more saginatum, ex eorū faucibus eripuerat. magna huic erat cū Carigiis consuetudo, & auctoritas variis artibus & mira calliditate quæsitæ. Ab eius impuro conuictu quod Correa, tollendæ publicæ offensionis causa, concubinam auulserat; ira percitus ille, & immemor acceptæ salutis; insimulare Corream & Sofam apud Carigiis institit, & in summum odium adducere, quasi cum hoste vicino in eorū perniciem cōspirassent. Inde suspectos vulgo & inuisos, ethnici aliquot in itinere adorti, Brasiliis primum duos qui cum iis ambulabant, dein Sofam nixum illico genibus, & in preces effusum, sagittis eminus impetentes interimunt. postremo in Corream ipsum arcus intendunt. is, aliquot iam acceptis vulneribus, E cum eos placido nihilominus vultu ac sermone lenire conaretur; contra illi pro verbis spicula redderent; flexis item ipse genibus, baculo abiecto, manus oculosque tollit in cœlum, peccatisque hostium ingemiscēs, inter supremā deprecationem densatis ictibus expirauit. Sūt qui factum eiusmodi in dedecus & infamiam trahant gentis vniuersæ, argumento probabili. sed mihi certis auctoribus compertum, clementi alioquin, vt supra diximus, ingenio viros, impij veteratoris dolo, & prodicionis falso metu compulsos ad facinus. Certe, cum hæc scriberemus, de instituendo inter eos publico liberalium artium gymnasio à patribus agebatur. & vineam hanc, vt in primis fructuosam, Correa, Sofæque præcipua sibi cura colendam sumpserant. quorum ille ante Societatis aduentum, Brasiliici nominis terra marique acerrimus infectator, postquam à patribus doctus est quanto id piaculo fieret: nouis beneficiis veteres iniurias obliterare, totumque sese Brasiliorum saluti è patrum disciplina dicare constituit; præclare secum actum iri putans; si in ea gente ad Christum adducenda F vitam sibi ponere contigisset: ac proinde fideliter ac vigilanter admodum versatus in opere; quinto initæ Societatis anno voti compos effectus est. alter, ab olla & culina, quo in ministerio sociis aliquandiu deseruierat, ad gloriosam pariter ipse coronam ascitus, nouum patribus fratribusque solidæ virtutis ac summissionis certamen iniecit. Cum hæc in Brasilia fierent, Ioannes Rex dignam ipsius virtute ac pietate susceperat actionem; Abassini Regis ac regni ad catholicam fidem, atque ad auctoritatem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tandem aliquando adiungendi. nam etsi ab Dauide legatus, de quo supra commemoratum est, Clementi v i i. venerationem obsequiumque detulerat; tamen, in tanto locorum ac temporum interuallo, ad ingenium deinde redierat Abassina gēs, quippe cuius in animis herabant Dioscori & Eutichetis penitus infixæ mendaciæ; & ab adulterino Alexandria præfule nihilominus iuris diuini responsa, ritusque sacrorum, & publicæ ac priuatæ ceremoniæ petebantur. quapropter vna supe

A superesse videbatur salutis ratio, si ab Romano ipso Pontifice legitimus & recte sentiens Patriarcha ad eos pascendos regendosque populos mitteretur, & cum eo, spectata morum innocentia & sanitate doctrinæ theologis, qui concionibus, colloquiis, & frequenti disputatione, deceptis è mentibus letalium opinionum atque superstitionum fibras euellerent. Cuius rei perficiendæ hoc maiorem in spem venerat Ioānes, quod Claudius Rex, cui Gamma pridem suppetias tulerat, optime sese in Latinos Francosue (vt appellant ipsi) animatum, & reconciliationis cupidū ostendisset. Rebus igitur cum Iulio iij, mox cum Paulo i v. diu multūque agitatæ, ad consilium adhibito in primis Ignatio Loiola; tandem in id minus delecti è Societate I E S V tredecim viri, sanctimoniam non minus quā eruditionis laude præstātes: iique variis è nationibus accessere ex eadem Societate probi aliquot vitæ quotidianæ adiutores. Neque vlli, tam arduam in expeditionem, tamque laboriosum iter atque longinquum, alacritas defuit. tantum ab honorum vocabulis & insignibus cuncti & suo ipsi iudicio, & Societatis instituto valde abhorrebant. ac proinde nominatim appellati ea de re quidam, præcise negauerant. Eo dignior quæ extolleretur, tanta humilitas visa. ac ne tergiuersationi ultra esset locus; ab summo Pontifice pro imperio coactus ad Patriarchatum euehitur Ioannes Nonnius Barretus Lusitanus, qui nuper in Africa redimendis iuuandisque captiuis insignem operam summa cum prudentiæ & caritatis laude nauauerat: alterius Nonnij germanus frater, qui tum Indicam Ignatij nomine Societatem regebat. Huic, Episcopali dignitate coadiutores, vt appellant, iidemque si quid ei grauius accidisset, successores pro potestate insuper adiuncti duo, Melchior Carnerius item Lusitanus, & Andreas Ouiedus Castellanus, qui Collegio Societatis Neapolitano tum præerat, mirus & corporis domitor, & gloriæ humanæ contemptor. illum antistitis Niceni, hunc, Hierapolitani titulo decorauit Pontifex. Neque in quopiam eorum hæere potuit cupiditatis aut ambitionis vlla suspicio: cum & inuitos tanta onera subiisse constaret; & per hosce dignitatis gradus, non ad opes, aut vitæ commoda, sed, vt declarauit euentus, ad vltimam egestatem, & ærumnas, & quotidiana capitis pericula tenderent. Magnā vero exspectatione delectus ille conciuit. & cū de successu rerū varie, vt fit, pro suo quisque sensu loquerentur homines; tamen huic tantæ ac tam nouæ actioni vulgo fauebant. Ignatius vero in eandem, non solum opi diuinæ implorandæ assiduis per se perque socios votis & supplicationibus excubabat; sed etiam, fessa iam ætate viribusque, suum ipse nomen operamque (modo fulgor ac species honoris abesset) summo Pontifici sponte detulerat. cumque eius ætati, & valetudini, maximis præterea occupationibus parceretur; accurata meditatione ad Claudium Regē scripsit litteras hoc exemplo: Domine mi in Domino nostro I E S V Christo Gratia tuæ Celsitudini, & salus, & affluentia donorum spiritualium, à Domino nostro I E S V Christo. Serenissimus Portugaliæ Rex, pro ea sollicitudine ac zelo, quem illi Deus creator noster ac dominus dedit gloriæ sancti sui nominis, & salutis animarum, quæ vnigeniti eius filij pretioso

,, sanguine & vita redemptæ sunt; non semel ostendit mihi per litteras. **D**
 ,, pergratum sibi fore, si è religioſis noſtræ minimæ Societatis, quam vo-
 ,, cant I E S V, duodecim viros designarem, è quibus ille Patriarcham vnum,
 ,, duos coadiutores pariter & ſucceſſores eligeret, iuſdemque à ſummo
 ,, Chriſti Domini noſtri Vicario ſuppliciter peteret auctoritatem & ius,
 ,, quo iure ad ſuas quiſque partes rite obeundas ipſi cū ſacerdotibus aliis
 ,, in tuæ Celſitudinis regna tranſmitti poſſent. Ego, pro eximiis inter cæ-
 ,, teros Chriſtianos principes, eiſdem Sereniſſimi Regis Portugaliæ me-
 ,, ritis erga Societatem noſtram vniuerſam, noſtraque viciffim omnium in
 ,, illum obſeruâtia & pietate, feci quod iuſſerat: conſultoque ſequutus in-
 ,, numerum qui Chriſti Domini noſtri, Apoſtolorumque eiſ collegium re-
 ,, ferret; præter ipſum Patriarcham, ſacerdotes duodecim ſupplementi ac
 ,, velut ſeminarij cauſa, è corpore noſtro cunctos excerpti: qui ad ſubleuân-
 ,, das iuuandasque animas, tuæ Celſitudinis imperio ac ditioni ſubiectas,
 ,, ſeſe vitamque ſuam in omnem laborem atque diſcrimen offerret. Atque
 ,, hoc libentius parui, quod præcipua quadam alacritate ſentio me ſocioſ. **E**
 ,, que meos omnes ferri ad obſequium & cultum Celſitudinis tuæ, hand
 ,, immerito. quippe quæ inter tot circumfulas vndique nationes infidelium
 ,, & hoſtium nominis Chriſtiani, veſtigiiſ maiorum fuorum inſiſtens, ad
 ,, conſeruandam ac promouendam Chriſti Domini ac Dei noſtri religionē
 ,, & gloriā diligenter incumbit. Quam ipſam ob cauſam optandum fue-
 ,, rat, vt ad hæc tam recta tuæ Celſitudinis ſtudia conatuſque, ſubſidium
 ,, accederet ſpiritualium patrum, quibus & legitima poteſtas ab hoc San-
 ,, ctæ Sedis Apoſtolicæ ſtudio deriuata; & fidei Chriſtianæ pura & ſyncera
 ,, doctrina ſuppeteret. quæ nimirum duæ ſunt clauēs illæ regni cœlorum,
 ,, quas Chriſtus Dominus noſter Sancto Petro, & omnibus qui deinceps in
 ,, eiſ erant ſolio ſeſſuri, promiſit prius; dein ipſa re tradidit. Promiſit tan-
 ,, tummodo, cum ad eum dixit (vt legimus apud Diuum Matthæum Euan-
 ,, geliſtam) Ego dico tibi quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo
 ,, Eccleſiam meam; & tibi dabo clauēs regni cœlorum; & quicquid ligaueris
 ,, ſuper terram, erit ligatum & in cœlis; & quicquid ſolueris ſuper terrā,
 ,, erit ſolutum & in cœlis. Tradidit, ac promiſſa patrauit; cum poſt reſurre-
 ,, ctionem, antequam in cœlum aſcēderet, ſciſcitatus ex eo ter (quemadmo-
 ,, dum affirmat Diuus Ioannes Euangelifta) Simon Bariona diligis me plus
 ,, his? ſubiunxit in ſingula reſponſa: Paſce oues meas: committens illi non
 ,, partem aliquam ouium ſuarum, ſed totum proſus gregem, vniuerſa cum
 ,, plenitudine poteſtatis, ad alendos vitali Chriſtianæ religionis pabulo
 ,, cunctos vbique fideles, eoſdemque ad cœleſtia ſempiternæ beatitudinis
 ,, paſcua perducendi. Ac cæteris quidem Apoſtoliſ, auctoritatem Chriſtus
 ,, Dominus noſter impertiit delegatam, ac veluti extra ordinem: at San-
 ,, cto Petro eiſque ſucceſſoribus, ordinariam dedit ac plenam; vt ab hoc
 ,, ſummo Paſtore, tamquam à fonte, reliqui animarum paſtores peterent,
 ,, eidemque acceptum ferrent, quicquid omnino iuris ad ſuum quiſque
 ,, munus ac regimen obtinerent: quod olim adumbraſſe per Eſaiam vide-
 ,, tur Dominus, cum de Eliachim loquens Pontifice Maximo; Et dabo, in-
 ,, quit,

A quit, clauem domus Dauid ſuper humerum eiſ; & aperiet, & nō erit qui
 claudat; & cludet, & nō erit qui aperiat. quo videlicet typo figuratus eſt
 Petrus, eiſque ſucceſſores, quibus datam integram poteſtatem declarant
 elauēs, conſuetum vtrique ſymbolum & inſigne pleni atque abſoluti do-
 minij. Quæ cum ita ſint, Celſitudo tua gratias debet ingentes Domino
 Deo noſtro, quod ipſa regnante potiffimum, dignatus fuerit iſtis nationi-
 bus mittere veros animarum paſtores, qui à Summo pendeant Paſtore ac
 Vicario quē reliquit in terris I E S V Chriſtus Dominus noſter; & quan-
 tamcunq; habent poteſtatem, quæ ſane per ampla eſt, hanc ab eodem il-
 lo Vicario totam acceperint. Nec ſine cauſa, patri auoque tuæ Celſitudi-
 nis diſplicebat ſumi ab vrbe Alexādria Patriarcham. quippe, ſicuti diuul-
 ſum à corpore membrum, neque motum, neque ſenſum, neque omnino
 vitam à corpore accipit ſuo; ita Ægyptius Patriarcha, ſiue ille Alexan-
 dria, ſeu Memphi degat, cum ſchiſmaticus ſit ac diſunctus ab hac ſacro-
 ſancta Sede Apoſtolica, & ab Eccleſiæ totius capite Pontifice ſummo; vi-
B delicet vitam gratiæ, & paſtorales auctoritatem, nec ſibi recipit ipſe, nec
 alteri cuiſpiam valet legitimam impertire. Eccleſia namque Catholica, vna
 tantum eſt in orbe terrarum: neque fieri poteſt vt alia Romano
 Pontifici, alia pareat Alexandrino. Vti ſponſus eiſ Chriſtus vnus
 eſt, ſic ſponſa illiſ vnica, de qua Salomon ait in Canticis ex per-
 ſona Chriſti Domini noſtri; Vna eſt columba mea: & Oſeas pro-
 pheta: Congregabuntur filij Iſrael, & filij Iuda pariter, & ponent
 ſibi caput vnum. & in eandem ſententiam multo deinde poſt San-
 ctus Ioannes, Fiet, inquit, vnum ouile, & vnus paſtor. Vna erat,
 quemadmodum in Geneſi legimus, arca Noe; extra quam nulla
 omnino ſalus. vnum tabernaculum quod fabricatus eſt Moyſes. vnum
 Hieroſolymæ templum à Salomone conditum, quo in templo ſacri-
 ficare & adorare oportebat. vna cuiſ ſtaretur iudicio, Synagoga.
 Hæc nimirum omnia Eccleſiam denotabant, quæ vna eſt item; extra
 quam nihil boni. etenim qui cum eiſ corpore coniunctus non
C fuerit, nempe nullum à Chriſto capite recipiet in fluxum gratiæ viuifi-
 cantis animam, ac præparantis ad felicitatem æternam. Huiſce vnitate
 declarandæ cauſa, contra quosdam hæreticos in Symbolo canitur:
 Credo vnā Sanctam Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiā: dānatusque
 à ſacris Conciliis error eſt, priuatas Eccleſias, ceu Alexandrinam, Conſtā-
 tinopolitanam, aut ſimiles dari, quæ communi omnium capiti ſubiun-
 ctæ non ſint Pontifici Romano, ex quo perpetua ſerie ab Sancto
 vſque Petro (qui Chriſti Domini iuſſu, vt à Diuo Marcello martyre tra-
 ditum eſt; Romanam elegit ſedem, eamque ſuo cruore ſanciuit) perducti
 Romani Pontifices; Vicarij Chriſti citra controuerſiam à tot ac tanta
 ſanctitate doctoribus Latinis, Græcis, omniūque nationū habitis; ab ſan-
 ctis Anachoretis, Episcopis, & aliis confessoribus adorati; tot ſignis at-
 que miraculis, tot denique martyrum qui in hac fide & vnione Sactę Ro-
 manæ Eccleſiæ vitam profudere, teſtimonio comprobati ſunt. Merito
 igitur, conſentienti Episcoporum omnium voce qui ad Chalcedonen-
 ſem

sem conuenerant Synodum, Papæ Leoni pariter acclamatum, Sanctissimus, Apostolicus, Vniuersalis. Et in Constantiensi damnata est hæresis negantium super omnes & singulas omnium terrarum Ecclesias, Primum Romani Pontificis eminere. Ad quas tam disertas firmasque patrum sanctiones atque decreta, Concilij quoque Florentini, quod sub Eugenio 1°. præter alias nationes, à Græcis etiam, Armeniis, & Iacobitis tantò studio celebratum est; in hæc verba accessit auctoritas: Definimus, Sanctam Apostolicam Sedem, & Pontificem Romanum, in vniuersum orbem tenere primatum, ac successorem esse Petri, & verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem & doctorem existere: & ipsi in Beato Petro, pascendi, regendi, gubernandi vniuersalem Ecclesiam, à Domino IESU Christo potestatem plenam esse traditam. Iure igitur Serenissimus Rex David, tuæ Celsitudinis genitor, missò ad obsequium Romano Pontifici deferendum legato, sanctam hanc Sedem omnium matrem ac principem agnouit. cumque alia multa & præclara ipsius pariter & tuæ Celsitudinis acta numerentur; tum duo hæc eiusmodi sunt, vt eorum præstantiam nulla vnquam obscuratura videatur obliuio: ac proinde ab omnibus qui sub isto viuunt imperio, immortales auctori bonorum omnium Deo debentur gratiæ pro tam singulari in eos beneficio, vestra duorum opera, industria, virtute collato: cum alter omnium primus se in illius potestate qui Christi vices gerit in terris, perpetuo fore professus sit; alter item primus dictum ab eodem Christi Vicario Patriarcham, verum ac legitimum Sacrosanctæ Sedis huiusce filium in sua regna perduxerit. Etenim si in magni cuiusdam beneficij loco habendum est, vt profecto est, in fitos esse corpori mystico Ecclesiæ Catholicæ quod à Spiritu Sancto viuificatur ac regitur, quam, teste Euangelista, idem Spiritus docet omnem veritatem; si eximium est munus, lucem sanæ doctrinæ intueri, & Ecclesiæ fundamentis insistere, quam Apostolus Paulus ad Timotheum scribens, domum Dei, columnam & firmamentum veritatis appellat; cui se promissit in æternum affore Christus Dominus, inquiens, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, vt legimus apud Mattheum Euangelistam; est sane cur sine fine gratulentur istæ nationes Deo Domino & conditori nostro, cuius prouidentia, per tuam parentisque tui Celsitudinem tanto illos bono dignata est; præsertim cum iure sperandum sit, ex hac ipsa conciliatione consensuque fore, Christo Domino moderante, vt cum spiritualibus temporaria quoque incrementa, non sine amplificatione imperij tui, & hostium abiectione proueniant. Sacerdotes qui mittuntur isthuc, omnes quidem, sed præcipue Patriarcha, coadiutoresque, & successores eius duo, spectata admodum virtute sunt, & nostra in Societate probati per omnia: ac propter illustrem caritatem & exquisitam rectamque doctrinam ad hoc tanti momenti, opus adsciti. neque vero illis animus in idipsum aut alacritas deest, haud leui concepta fiducia, labores suos, ad Christi Domini gloriam, tuæ Celsitudinis rem, animalium auxilium, pari cum operæ pretio collocandi. Humanæ quippe salutis

A salutis amor, illos, & Christi Domini aliqua saltem ex parte imitandi excitulat studium; qui cruciatus ac necem subiit volens ac libens, vt mortales ab æterna calamitate redimeret: aitque per Euangelistam: Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. hoc exemplo incitati Patriarcha & cæteri parati veniunt, non verbo duntaxat, consilioque, & spiritualibus adiumentis; sed ipsa morte, si res ferat, periclitantibus animis opitulari. tua Celsitudo quo interiorerem illos ad consuetudinem ac familiaritatem admiserit; eo maiorem, vt spero, capiet in Domino voluptatem. Iam vero, quod pertinet ad fidem ac pondus eorum quæ ab ipsis vel publice vel priuatim exponentur, non ignorat Celsitudo tua, omnium (quatenus rite legati sunt) sed Patriarchæ præcipue dictis, Apostolicæ fidei pondus & auctoritatem inesse: ac perinde illis & Ecclesiæ credi oportere; cuius ab ipsis interpretanda sunt verba & sententiæ. Et quoniam Christi fideles cunctos Ecclesiæ firmiter assentiri, eiusque decretis obtemperare, & si quid existat ambiguum aut obscurum, eadem consulere necesse est; non dubito quin tua excellens pietas probitasque publico edicto curatura sit in suis regnis, vt omnes omnium ordinum homines tum Patriarchæ ipsius, tum eorum quos ille sibi substituet; dicta, præcepta, responsa citra vllâ dubitationem sequantur. Constat ex Deuteronomio, de controuersis omnibus ac nodis ad Synagogam Ecclesiæ prænuntiam referri solitum: hinc illa quoque Christi Domini verba: super cathedram Moyse sederunt scribæ & Pharisei: idipsum in prouerbiis docet sapientia Salomonis, cum ait: Ne dimittas præcepta matris tuæ (ea est Ecclesia) & alibi: Ne transgrediaris terminos quos posuerunt patres tui. ij sunt eiusdem antistites. Denique tantum Ecclesiæ suæ tribui ac deferri vult Christus Dominus; vt per Sanctum Euangelistam Lucam aperte denuntiet: Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. & per Sanctum Matthæum: Si Ecclesiam non audierit: sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ex quo apparet, ne aures quidem præbendas iis, qui alienum quippiam à sensu & interpretatione catholica Ecclesiæ attulerint; Sancto quoque Paulo in epistola ad Galatas idipsum præmonente, cum ait: Si aliud vobis angelus de cælo euangelizauerit, præter id quod euangelizauimus vobis, anathema sit. ad summam, hoc idem Sancti doctores, Conciliorum Canones, fidelium omnium consensus & consuetudo plane demonstrant. Ac vicissim Patriarchæ ac sociis pariter omnibus certum est fixumque, tuam Celsitudinem assiduo cultu, submissione, atque etiam quoad fas piūque ferat, indulgentia prosequi. Nos vero quotquot in hisce terris è minima nostra Societate retinemur, tua Celsitudo ad omne obsequium in Domino paratissimos habeat. Nostris quidem certe precibus & sacrificiis, vt iam instituimus, Deo supplicare pergemus, vt iam instituimus, que istud amplissimum in Sancto Christi famulatu conferuet: detque illi ita transire per bona temporalia, vt non amittat æterna. Idem ipse Deus ac Dominus noster, omnibus nobis ad sanctissimam ipsius voluntatem & clare cernendam, & rite exsequendam, perpetuum lumen ac vires

pro sua infinita bonitate suppeditet. Romæ v ij. Kalendas Martias D
 M. D. L V. Hæ litteræ, quas ad Claudium, vt dixi, perferret, Ioanni
 Patriarchæ designato, cum Pontificiis diplomatibus, & sacro pallio de
 more transmissæ. Legationem totam Ioannes Rex pro sua consuetudi-
 ne perquam liberaliter instruebat. oratorem insuper declarauerat è suis
 familiaribus primarium virum Fernandum Sofam, qui Patriarcham ho-
 noris causa in Abassiam vsque deduceret. Accedebant regalis opulen-
 tiæ dona, intextæ auro argentoque vestes, sacrorum instrumenta ma-
 gnifica. Dum hæc parantur; mature ab Goa Regis iussu profectus ad
 Claudium Iacobus Diazus, qui aduentum Patriarchæ & comitum
 nuntiaret eisque aditum in ea loca muniret. Vna missus à Præto-
 re Con-
 saluus Rhoterigius (de quo supra memorauimus) egregie pius & eru-
 ditus è collegio Societatis Goano sacerdos. huic mandatum (nondum
 explorato ad liquidum sensu Abassini Regis) vti rem totam probe co-
 gnosceret; conceptosque ab eo bonæ mentis igniculos, interim accu-
 rate foueret, excitaretque. Simul, superstitibus è Christophori Gam-
 mæ clade Lusitanis, quorum plerique in iis terris matrimonio sese illi-
 gauerant, spiritalem opem ac solatium afferret. Sapienter id prouisi-
 sum ac prætentatum, exitus docuit. Biremibus duabus, vnius mensis
 nauigatione, ad Arquicum Abassinæ ditionis expositi ambo, in regia
 statua (quæ subinde principi mutare mos est) terrestri aliquot die-
 rum itinere peruenerunt. Biduo post admissi ad colloquium: & Lusi-
 tani Regis epistola publice recitatur, in qua erat: Quod sese Claudius,
 aui ac parentis exemplo, rectæ in Deum fidei, & catholicæ communi-
 onis cupidum ostendisset; gratissimum id omnibus Christi cultoribus,
 ac sibi præsertim accidisse. atque ob id se missurum anno proximo cer-
 tum è sua familia virum, & cum eo perspecta morum innocentia, & do-
 ctrinæ sinceritate patres, qui optimis eius studiis toto pectore deserui-
 rent. Sub hæc & alia in eam sententiam, è Lusitanis adstantibus Abas-
 sinæ linguæ peritis cognita, Rex veluti oppressus, obducto vultu, ser-
 mone confuso, perplexa quædam & incerta respondit. ingenij mobili-
 tate, vel improborum suasu immutatum haud dubie cerneret. Modeste
 post hæc interrogatus, quid ita super ea re litteras ad Ioannem vltro
 dedisset; reiecta in librarium aut interpretem culpa, se quidem fraterna
 in Lusitanum Regem voluntate esse ac fore subiunxit; cæterum nihil
 sibi minus in mentem venisse, quam vt iccirco à maiorum institutis, ac
 tot seculorum spatio corroborata religione deficeret. Attamen Rho-
 terigius, ope fretus diuina, captatisque temporibus, Claudium omni
 ratione ad sanitatem reuocare conatus; miram in eo & primoribus re-
 gni, Conciliorum, & Ecclesiasticæ historiæ, ac diuini & humani iuris
 inscitiam deprehendit. Neque tamen astus aberat. callide vel in primis
 ipse Rex agere; occupationes modo simulare; modo longis, & alienis,
 & non inuenientibus exitum sermonibus de industria tempus extrahere;
 in angusto comprehensus, palam eludere; pleraque inficiari; interdum
 etiam infimi sacerdotis qua sortem, qua confidentiam acerbe perstringere.

At

A At Rhoterigius, cum & malignos aditus & iniquiore in dies coram dispu-
 tandi conditionem animaduertisset; librum subseciuis interim operis ab
 se confectum, & Chaldaice ytcunque redditum, obtulit Regi. quo libro,
 confutatis Abassinæ gentis erroribus, Ecclesiæ Romanæ summam inter
 omnes Ecclesias culmen ac potestatem aperte monstrabat. Aduersus
 hunc librum dum Claudius perita è variis cœnobiorum bibliothecis vo-
 lumina dies noctesque perlustrat, neque tamen extricat quicquam; La-
 tini sacerdotis nomen, & insignis in eo cuiusdam sapientiæ famam
 toto pæne regno vulgavit imprudens. ac ni caute suppressus liber fuisset,
 magnos proculdubio concursus ad Ecclesiæ Romanæ gremium ap-
 parebat futuros. auxit rumorem Abuna (sic enim Ægyptios Antistites
 vocant) nuper in eas regiones Alexandria missus. hunc Rex certaminis
 causa cum Rhoterigio committere cupiit, atque etiam vt scriptis Rho-
 terigij responderet hortatus est. At ille, rugosa fronte, superciliis addu-
 ctis, nullum, ait, sibi cum hæreticis commercium sermonis esse: neque
 se illuc altercandi cum peregrinis, sed cleri ordinandi gratia destinatum.
 B quin religionem vltro incussit Regi, quod impia scripta legere esset ausus:
 idque ne in posterum faceret, minaciter vetuit. Inter eiusmodi frustra-
 tiones ac moras sextus effluxerat mensis: cumque iam tempus re-
 uersionis instaret, Rhoterigius, per Sacramenta expiatis, & confirmatis
 in officio Lusitanorum animis, ab Rege veniam abeundi cum Diazio
 petit; ac simul obsecrant, missis ambagibus promat, quid super ad-
 uentu Patriarchæ & comitum referri imperet Goam. ille, quod ad pa-
 trum aduentum attineret, Mazuæ præsto fore dixit è suis, qui descenden-
 tes exciperet, atque ad se cum fide curaue perduceret. vbi coram eos au-
 didisset; tum se, quid factò opus esset, deliberaturum. Simul, antri decem vn-
 cias Rhoterigio in viaticum erogari iubet. ille, accepta voluntate, pecu-
 nias reiicit. Goam dein repetetes, circa Zeilanam oram subita coorta pro-
 cella euerso nauigio prope demersit. saluti fuit, suppliciter inuocatum
 Beatæ Virginis auxilium. eius præsentis ope, desperatis iam rebus, nullo
 C nauatarum ministerio suam in sedem carina rediit. ita fluctus exhausti. vo-
 tiua dein casus effigies Goæ in eiusdem Dei Matris templo suspensa. Per
 eosdem fere dies quibus in Æthiopiam Rhoterigius erat profectus; è Lu-
 sitania præmissi, dum grauiora Patriarcham negotia morantur, ex eius comi-
 tatu decem, ac varias, vt fit, in naues impositi, Mosambicum incoluines
 deuenere. A Mosambico dum vastum præcidunt Oceanum, abducta ab
 cæterorum conspectu oneraria vna in syrtim per tenebras noctis impin-
 gitur. neque tumidum erat mare, & paruo interuallo, breuia, ignota ad
 insulam exigui admodum ambitus pertinebant. Eo tutius, dirupto aluco
 nauarum vectoresque, trecenta circiter capita in terram effusi, verum squa-
 lidus, & ab omni humano cultu desertus erat locus. & è comiteatu nau-
 tico modicum quid vini, & cibaria eaque ferme vitiata supererant: vt ni
 propere subueniretur, vltima necessitas ac dira fames instaret. exteplò na-
 uarchus opis petendæ gratia scapham cum eximiis viris triginta con-
 scendit, & leucarum quingentarum, vt nauarum supputant, spatium emensus.

D d d 2

haud sine miraculo Goam applicuit. mox, è naufragij reliquiis raptim **D** concinnato nauigio, quinquaginta ferme alij sublequuti. remansere ad ducentos. in iis è patrum numero tres. Consaluus, Paschalius, & Alphonsus Lupius. hi ab antecedentibus liberaliter inuitati; præcipuam conditionem in communi discrimine recusarunt: afflictamque turbam & inopem, suis quoque officiis ac presentia destitui, quo erant caritatis ardore, passi non sunt. Eorum periculo cognito Prætor Barretus confestim cum duabus celocibus eundem nauarchum, & nauclerij ordini præfectum, quem gubernatorem maximum appellant; ad naufragos quæredos ac deportandos abire iussit. irritus fuit labor. & ingenti, vt diximus, interuallo distabant; & insula quo minor, eo ad inuestigandum obscurior. Ergo non ante inuenti, quam inedia ad vnum omnes absumpti sunt. Eius rei nütius Goam allatus, mœrore ciuitatem impleuit. Socij tres æterno virtutis & caritatis præconio celebrati, quod oblato ad salutem exitu, suis tamē ipsi capitibus aliena solatia prætulissent. Anno insequenti, Ioânēs Patriarcha, Andreas Episcopus, & Ioannes Mesquita, oratore Sosa inter nauigan- **E** dum extincto, Goam deuehuntur incolumes. Ibi cognito Claudium, contra opinionem & famam, in veterum erroribus & impia secessione perstare; digna consultatione res visa. Adhibiti præter lectissimos è Societate patres, Ecclesiæ quoque Goanæ viri primarij. Ac Patriarcha quidem, quamquam asperis ac periculosis in rebus, tamen sese in omnem aleam Christi causa paratum ostendere. cæteris nequaquam è Sedis Apostolicæ dignitate visum, eo loco fastigioque personam, tot tantisque Pontificis Romani decretis ac iudiciis inclutam; seiunctæ à Catholico cœtu genti præbere ad ludibrium & contumeliam os. Verum, ne prædamnata & abiecta repente per metum vel ignauiam tantæ expectationis apparatusque legatio, & si quid sanari experiendo posset, omissum vlla ex parte videretur, Andream Episcopum duobus tribusve cum sociis Abassiã adire, quæque Rhoterigijs incallum egerat, pari fide, maiore auctoritate rursus aggredi placuit: & prout sese res darent, per litteras Patriarchæ Ioanni suadere vel dissuadere prouinciam. Ille, tam præclaram de Christo bene **F** merendi & exercendæ patientiæ occasionem arripuit libens. Cum Emanuele Fernando sacerdote, & paucis præterea comitibus in Abassiam profectus; nihilo quam Rhoterigijs faciliorem aut æquiozem expertus est Regem. Maior dein illis oblata omnis virtutis explicandæ materies. Paucis namque post eorum aduentum diebus, Claudio à perduellibus acie victo ac perempto successit Adamas frater olim defertor fidei Christianæ, vir immanis ac ferus, & Apostolicæ Sedis hostis acerrimus. is, vincitum Andream, in castra bellumque raptauit; comites, probris & contumeliis; Abassinos quotquot catholicæ veritati fauere visi sunt, vario genere pœnarum affecit. atque ipse demum à Turcis, quorum arma rebelles in regnum ascuerant, ingenti clade fufus fugatusque est. & ab iisdem, Andreas ac socij primo capti crudeliterque direpti, postmodum igne in hospitium iniecto viui pane combusti; denique tanta premi rerū omnium inopia capti sunt: vt ad vitam tolerandam, ne à pusillo quem supra dixi, Catho

A Catholicorum abscederent grege, bobus & aratro quæsitis, terram suis ipsi manibus colerēt. Atque inter hæc difficultates & incommoda quotidiana, caritatis & obediētia gloria clarus Andreas, diuexato miris modis & fatigato corpufculo tandem excessit. Per hunc modum de aggregandis ad Catholicorum numerū Abassinis elusæ bonorum spes. At Patriarcha Ioannes, Albuquerque Goano Episcopo vita functo, cum ad illius Ecclesiæ gubernacula vocaretur; nunquam, vt eam reciperet procurationem adduci potuit. Suum ipse quin potius apicem, quoad liceret, ad Societatis normam & instituta submittens; perpetuam abstinentiæ, religionis, industriæ laudem ad vltimum vsque spiritum æquali tenore perduxit. Melchior, Nicenus Episcopus, pari moderatione cum se pæne in ordinem redegisset; in Thomæos Christianos è consuetudine Societatis excurrrens, Nestorianum, pseudoepiscopum, inficientem praua doctrina populorum animos, egregie confutauit ac fregit; aliisque deinceps viro forti dignis actionibus cum iniquorum simultates & odia subiisset; directa **B** in eius caput sagitta, pileoque decusso, propemodum interfectus; in Sinas denique iussu Romani Pontificis abiit. ibi ad Amacanum hodie Lusitanorum emporium, ætatis iam exactæ reliquias, propagandæ fidei, & Christianorum animis rite curandis infumit. cæteri Patriarchæ socij varias ad functiones de more destinati, vitam in suo quisque munere posuere. insignem inter eos præhibent Antonium Quadrium Lusitanum, qui vniuersæ dein prouinciæ quatuordecim annos magna cum sanctitatis & prudentiæ laude præfuit. Verum circa irritæ expeditionis initia; neque leuioris momenti aliam, neque meliorem successu tentauit Bomferrus è familia Franciscana sacerdos, natione Gallus, minime vulgari vel doctrina, vel sanctimonia vir. Is, rei Christianæ studio incensus cum in Indiam peruenisset, audita Pegusiani regni amplitudine, vitiisque & superstitionibus incolarum, eam sibi præcipue gentem omni ope subleuandam, ac fidei rudimentis imbuendam suscepit. Igitur Goa profectus ad Diui Thomæ coloniam, ex qua frequens in littora Pegusiana traiectus est; cum eius coloniam Vicario, & Alphóso Cypriano, & cæteris Lusitanis amicitiam iniit. **C** iisdemque adiutoribus in onerariam admissus, difficili admodum ac periculosa nauigatione ad emporium cui nomen Cosmi, deuehitur. Prorsus ignotæ paulo ante Corree aduentum de quo supra diximus, nostris hominibus eæ gentes fuerant. ipsius dein Corree & comitum relatu, multa de illarum diuitiis moribusque comperta. Bomferri postea litteris de origine Pegusiorum præter fabulosas quasdam opiniones acceptum, stirpem eos ab Iudæis exsilibus ducere, qui ab Salomone damnati ad Offiranas autifodinas, ea loca primi tenuerint. Fertilissimus vero ager, & exspatiantibus late campis, alendo pecori bonus, & affluens omni varietate rerum est. quippe, alueo nauigabili, & flexuoso discursu piscosi amnes intermeant. è quibus vnus è Ciamaio lacu centum & quinquaginta leucarum decurrit spatium; atque ad instar Nili statis incrementis in triginta circiter leucas exundans, præpingui ac feraci limo rigat arua felicia. Accedunt ad opulentiam, crebra introrsum æstuarium, facili commercio gentium exte-

rarum, ac mira quidlibet importandi exportandique copia & facultate. **D** Cæterum ignara Dei, & in omnem libidinem scelusque proiecta gens est, ac miserandis opinionum erroribus inuoluta: è quibus nonnulla hoc etiam loco attigisse operæpretium fuerit: vt ex ea comparatione, Christiani, cum sua clarius agnoscant bona; tum ad eadem aliis impertienda vehementius inardescant. Iam primum, qui apud eam barbariem sapientes habentur; infinitos perpetua ferie ac successione mundos ab omni aternitate constituunt. innumerabiles item Deos: quorū aliquot in singulis mundis variante numero deinceps existant. qui nūc voluitur, hunc Deos quinque habiturum affirmant, quorum quatuor iam abierint. postremum hunc ante bis mille & nonaginta nouē annos aiunt è vita migrasse; nunc sine Deo sunt. post multorum annorū curricula venturum alium expectant: eo quoque demortuo mundū hunc ingenti conflagratum incendio; vt mox reparetur, succedatque moles noua, suos item Deos ac proprios habitura. in Deorum autem cœtum homines referuntur, ea tamen lege, si prius in aquatiles, terrestresque, & aerias omnium **E** generum animantes varia transmutatione migrauerint. Qui ex hac vita dederunt, iis triplicem fingunt sedem; Naxac, is tormentorum est locus; & Scuum, deliciis ac paradiso Mahometano persimilem: & Nibam, quæ vox, omnis essentia priuationem, & vltimum corporis & animi interitum notat. duobus in prioribus animæ tandiu detinentur, atque inde repetitis nascendi vicibus in mundum tories redeunt; quoad in Nibam admitti, hoc est prorsus ad nihilum redigi denique mereantur. Hæc & id genus alia Pegusiani dogmatis elementa sunt; exstantque multa de hoc genere toto conscripta volumina. Ex iis principiis, & eiusmodi vanitate, quam prauus numinum cultus, quam absurdæ cæremoniæ, quæ portentosa opinionum, quæ vitiorum sequantur monstra, non expers doctrinæ, vel rerum imperitus facile quiuis existimauerit. Accedit ad cumulum malorum, quod hæc tenebras circumsepserit demon, vt solet, summa difficultate luminis inferendi. siquidem ipseus artificio plane persuasum ac penitus infixum habent Pegusij, cuiuslibet alterius, quamquam ex ipso **F** demissa cœlo doctrinæ vel sectæ, decretis aut placitis, aures, nedum assensum, absque inexpiabili scelere præberi non posse. Bomferrus, in Cosmi de quo dicebamus emporio, tribus ferme annis, inter hæc exploranda mysteria, linguamque ediscendā, ingenti labore miseriaque cōsumptis (ita tamen vt adiuuādis per id ipsum tēpus Europæis mercatoribus operam daret) sermones demum de Christiana religione ferere pedetentim aggreditur. Vnius æterni trinique Dei prouidentiam; vniuersitatis huiusce molitionem ex nihilo; primi hominis crimen in posteros omnes letali contagione transfusum; necessitatem satisfactionis infinitæ, quam præter Deum præstare cum posset nemo; Deus ipse, redimendi generis humani gratia factus homo, volens prudensque pro sua immensa bonitate subierit; ad hunc humanæ salutis auctorem, quotquot sese per fidem, & imitationem, & caritatem adiunxerint; hisce omnibus inenarrabilia quædam & sempiterna esse in cœlo præmia constituta: qui secus, hisce

A hisce in tartaro item exquisitissima in omnem aternitatem parata supplicia: ad vtram quisque pertineat classē, extremo volentium seculorum die, cum animæ vita functæ, rursus corpora induerint, Deum ipsum iudicem in celeberrimo superum inferumque conuentu lata sententia planum esse facturum. Hæc igitur, & alia rectæ fidei capita, cum per occasionem exponere, Dei famulus, multisque partim exemplis, partim rationibus affirmare tentasset; mirum quam obduratos obfirmatosque contra omnem veritatem animos incolarum offenderit. alij, vt fabulas ac deliramenta ridere: alij, vt pestes & piacula prorsus abominanda respicere. neque multum ab vltimo exitio aberat ignotus præco, si nouam ab omni memoria disciplinam ac religionem porro inculcare iustitisset. Ergo non sine causa veritus, ne super discrimen capitis, & quotidianas ærumnas, oleum quoque & operam perderet; amicorum suasu, re infecta, retro vnde venerat in Indiam reuertit. Per eosdem fere dies atrox **C**ocini facinus editum. in capsa, quæ piorum collationibus in maximo vrbe templo prostabat, nefaria schedulæ à custodibus repertæ, cum horrendis in Christum salutis humanæ parentem maledictis ac iurgiis. Lacerabatur simul è Societate Consaluis Sylueria, qui ad Manomotapam Æthiopiæ deinde Christi causa peremptus est, ac tum in eadem vrbe conciones habebat vir nobilis genere, sed virtute & eruditione multo nobilior. Huius tam sacrilegæ, tamque infandæ audaciæ crimen haud obscuro indicio hæsit in falsis è circuncisione fratribus, qua ex sæce aliqui ex Europa subinde, pretio à limenarchis aut nauium magistris furtim admissi, mercatorum habitu in Indiam peruehuntur. ibi cum Ægyptiis ferme Iudæis (quorum in iis locis numerus ingens) aliarumque nationum, & sectarū hominibus, in Christiani deinde nominis dāna perniciemque conspirant. Ex eo, de inducenda in illas regiones sacra Inquisitione agi captum ab Rege: quæ hodie per idoneos probatosque iuris diuini consultos iudicia Goæ magno rei Christianæ bono exercentur. Interea Melchior Nonnius, ab Goa per varios ancipitesque admodum casus ad Sinarum littora primum, inde, redemptis è custodia Lusitanis quorum ante meminimus, in Iaponios biennij amplius nauigatione perferitur. comiterque & benigne exceptus ab Rege Bungi, Cosmum Turanianum nec opinato ibidem offendit, qui ab euerfa excisique iterum per intestinas ciuium discordias rabiemque Amangutio vrbe, sese in ea loca receperat. Cedrinæ aedes eleganti opere, itemque aream templo condendo, necnon annuæ pecuniæ modicum quid patribus assignauerat Rex: eius areæ pars cœmeterio è Christiana consuetudine dedicata: pars altera in vsum valetudinarij publici item diuisa bifariam: vt elephantiaci, quorum est in iis terris magna multitudo, seorsum ab cæteris ægrotis haberi, curarique possent. Id opus, quo magis nouum, insolitumque, eo maiore approbatione celebratum ab incolis; multique, inde, sed vt antea plebei, ferme ad Christum accedebant. At Melchior haud ignarus, ad excitandos ad virtutem, pietatemque populorum animos, quantum sit in principis exemplo momenti; Regem ipsum variis rationibus

rationibus ad verum Dei cultum conabatur adducere: successu tum quidem minime læto: quod neque dum tumultus plane quieuerant; & Rex è Ienxuana hæresi, quæ negat spiritum esse vllum, aut omnino quicquam præter ea quæ sensu percipimus; à voluptatibus, queis dudum adsueuerat, ad Christianæ disciplinæ seueritatem traduci se nullo pacto sinebat. Egit cum eo Melchior, vti cum aliquot saltem Bonziis præcipua sapientia fama, coram ipso regni proceribus disputatione ac certamen haberi de religione permetteret: ne id quidem impetratum. Inde cum exigua in præsentia cerneret proficiendi spem; Cosmo cum sociis ibidem relicto, ad suū ipse provinciale munus reuertit in Indiã. Sextus & quinquagesimus tum seculi huius agebatur annus. eo ipso tempore Ignatius Loiola Romæ, non tam ætate confectus, quam ieiuniis, vigiliisque, & super omnia desiderio Christi, decesserat. Huic, cū aliis in prouinciis, (ipsas enim duodecim ab se Dei munere constitutas reliquit) tum in India præfertim, solemnibus ritibus, & exquisitis cæremoniis parætatum est. tamen si minime deerant qui tam illustri sanctitate viri patrocinium implorandum potius, quam fundendas pro eo preces haud absurde affirmarent. Certe ab illius excessu (vti optimum patrem in celo suorū cæptis adesse conieceres) per omnes fundatæ ab eo Societatis ordines, recens quædã ad pios labores alacritas, nouus mentium ardor, vigorque diffusus: & Indicus ager, culturæ & sationibus vberiore quam antea prouentu respondit. annis quippe proximis quatuor, Gõæ duntaxat, præter incertam summam eorum qui à Franciscanis & Dominicanis abluti sunt, baptizati ab Societate I s v mille primum & octoginta; mox mille nongenti sexdecim; dein tria millia ducenti sexaginta: demum incremento notabili duodecim millia septingenti quadraginta duo. In iis regia virgo fuit, adulta iam ætate, Mealis filia, ob generis claritatem Regi Mahometano cuidam in matrimonium destinata. hæc, tempestiuus nobilium sceminarum adhortationibus, itemque psalmis, & catechesi, & supplicationibus quæ per urbem haberi consueuerat, studio Christianæ religionis incensa, dum Prætor Barretus tota de re Mealem docet, ac furentem ira placare contendit; matris ancillarumque pertinaces & impias eluctata manus, ad paratum in platea vehiculum, adiuuante Prætoze, sese proripuit. inde cum honestissimo comitatu ad spectatæ virtutis ac pudicitia matronam perlata, Didaci Pereria coniugem, adhibito scriba publico testibusque, Christianam sponte se fieri velle professã, post aliquot dies in D. Pauli templo ab ipso Æthiopiæ Patriarcha vitalibus aquis abluitur, & sacro MARIÆ nomine decoratur, tanta ciuitatis vniuersæ lætitia tantoque concursu; vt Prætor ipse, qua erat pierate, virga ad submouendam turbam arrepta, lictoris munere fungeretur. eidem virgini cum à primoribus Lusitanis priuatim, tum à Prætoze data publice munera; & annui redditus aureorum circiter octogintorum è fisco regio in alimenta decreti. Iam ex ipsis quoque Regibus Molucarum, is qui Bactianum obtinebat insulam, quamquam acriter obnitente socero Ternatensi, tamen constanti animo sese ad Christum applicuit; abolitaque Mahometana superstitione, ac fanis euerfis,

A euerfis, defixas haud vno loco præaltas Cruaes adorari à popularibus iussit. Ac Soloris quoque Rex (quæ salubris admodum ora, gradus octo cum quadrantibus tribus ab Æquatore in meridiem sita, leucas distat à Malacca trecentas) cum familia, regni proceribus ab Lusitano quodam institore baptismum accepit. patres deinde à Malacca per litteras inuitatos cum propter paucitatem non impetrasset, fratris filium Regem designatum, cui Laurentio nomē, apprime bona iuuenem indole, Malacam ipse transmisiit: nimirum vt ibi per otium expolitus, ad suos dein erudiendos reuerteretur in patriam. Hæc Solorani. Ac multæ insuper eius plagæ nationes cum Euangelij nomen pertenui accepissent fama, miram in cupiditatem Christianæ religionis exarserant. Quibus vt Ioannes Rex propter multitudinem atque distantiam cunctis opitulari non posset; Indicos quidem certe neophytos nouis decretis ornare, beneficiis atque muneribus augere pergebat. is audita Petri Mascarenia morte, cum præclare intelligeret ad amplificationem rei Christianæ plurimum interesse, cuiusmodi moribus ingenioque Prætor Indiam regeret; circumspectis omnibus Lusitani primoribus regni, præfectum cubiculi Constantinum Brigantia Ducis fratrem, in id ipsum delegerat munus: qui prouinciam illam adeo sancte ac prudenter postmodum obrinuit, vt deinceps ituris eo magistratibus, officij exemplum ac norma vnus ipse proponi consueuerit. Iam in id quoque Ioannes acriter animum & cogitationes intenderat, vt Francisco Xauerio pro sanctitate viri, & immortalibus in Ecclesiã Christi promeritis, cœlestes more maiorum honores à Pontifice Romano decernerentur. Atque idcirco per litteras India Prætori mandarar, vt quæcunque per Xauerium Deus miracula perperrasset, vere atque accurate indagata colligeret: cuius inquisitionis autographum exemplar cum testimonij publicis priuarisque apud Conimbrigense Collegium nuper inspeximus. Hæc meditantem ac molientem neque sera, neque inexpectata Ioannem abstulit mors, cum ætatis annum, viribus dudum affectis, ageret quintum & quinquagesimum: vir plane magnus, & venerabilis, ac præter cæteras laudes æterno præconio celebrandus, quod imperij moderatione, cultuque bonarum artium, & studio religionis amplificandæ, formam speciemque benefici, & mitis, ac vere Christiani Regis expresserit.

Historiarum Indicarum Finis.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

SELECTARVM
EPISTOLARVM
EX INDIA

LIBER III.

IOANNE PETRO
MAFFEIO INTERPRETE.

Ecc 2

IOANNES PETRVS
MAFFEIVS E SOCIE-
TATE IESV.

1639

Christiano Lectori, S.

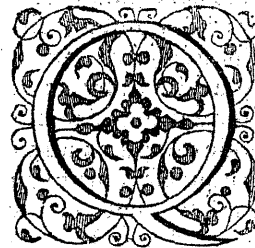
*Q*UAE de Catholica religionis progressu litterae ferme quotannis ex India perferuntur: eas (quod facile animaduerti) optimus quisque avidissime lectitare consuevit. Nec sane immerito. Quid enim ad honestam vitam oblectationem accommodatius, quam corpore domi sedente, cogitatione ac mente peregrinari: transmeare Caucasum, Oceanumque: nouas identidem formas rerum, & (ut inquit ille) mores hominum multorum cernere, & urbes? Quid porro, vel ad animi fructum uberius, vel ad virtutis emulationem efficacius, quam Euangelij sacre dispulsis errorum atque opinionum tenebris, veritatis lucem longe lateque fusam intueri: & in diuerso, vel aduerso potius terrarum orbe veluti renascetis Ecclesiae sancita miraculis, testata martyrij, distincta personis, notata locis temporibusque primordia recognoscere? Quae mecum ego cum reputarem: & superioribus annis feci libenter, uti non exiguam earum litterarum partem in Latinum & Lusitanico sermone conuerterem, & nunc easdem sub Indicarum Historiarum opus intentiore delectu pressas ac repurgatas, & nonnullis insuper auctas epistolis, denuo in publicum edendas existimaui. Sane recentiores supersunt aliae, quas mihi si per occupationes ac valetudinem licitum fuerit, latinas facere pro mea tenuitate propositum est. Tu interim (amice Lector) fruere praesentibus; ac nostros qualescunque conatus pijs apud omnipotentem DEVM precibus adiuuabis. Vale.

SELE

SELECTARVM
EPISTOLARVM
EX INDIA
LIBER I.

FRANCISCI XAVERII E SOCIE-
tate IESV ad Socios in Europam.

*V*AM latos atque vberes animarum fructus Indica ferat vinea; & non in Regiis modo praesidijs, verum etiam in reliquis oppidis barbarorum, sanctissima Christi fides quam feliciter crescat, fusius ad vos scripsi mense Ianuario superiore. Ego Iaponem versus ex India sum profectus Aprili mense, duobus est Societate nostra comitibus, altero sacerdote, cui Cosmo nomen est, altero laico: itemque Iaponiis neophytis tribus, quos mihi sane videtur Dominus praecipua quadam benignitate clementiaque fouisse, namque ut in Diui Pauli Collegio Goae, coelesti lauacro expiati sunt, tanta eos diuina bonitas voluptate gaudioque perfudit, tantamque ad suae in ipsos beneficentiae cognitionem adduxit, ut praeter laetitiam spiritalem, piaque dulcedine lacrymas non tenerent, in virtutibus vero mirabile dictu est quantum profecerint: plane, ut ea nobis iucundam atque utilem sermonis materiam praebent. Ad haec, & legere, & scribere didicerunt, ac distributis in horas precationibus diligenter vacant. Interrogati a me quonam sentirent se genere considerationis potissimum affici; passionis Domini recordatione, dixerunt: itaque huic vni maxime commentationi dant operam. Articulos fidei, Redemptionis generis humani causas, & caetera Christiana mysteria per otium cognouerunt. Percontanti mihi saepenumero quosnam religionis Christianae ritus, quaeue instituta sibi maxime crederent profutura; duo illa semper, scilicet Confessionem & Communionem sine controuersia responderunt. addentes insuper, sua quidem sententia neminem omnino fore participem rationis, quin auditis Christianae disciplinae decretis assentiat ac pareat. Vnius vero ex iis, cui Pauli nomen, sanctae fidei cogno-

E e e 3

men impositum est, illam quoque vocem audiui; cum ingemiscēs in hæc verba prorumperet: O miseri Iaponij; qui ea ipsa quæ Deus ad vestrum est fabricatus obsequium, adoratis vt numen I cui ego, quid ita inquam. tum ille, quod Solem, ait, venerantur ac Lunam; quæ res, iis qui nouere Dominum I E S V M Christum, famulantur ac seruiunt. quid enim agunt, inquit, aliud: nisi diei tenebras ac noctis illuminant, vt ea claritate mortales ad magni Dei, & filij eius I E S V C H R I S T I cultum & gloriam in terris vrantur?

Verum vt ad institutam itineris nostri narrationem reuertar, Malacam venimus pridie Cal. Iunias, anno M. D. X L I X. ibi Lusitanorum accepimus ex Iapone litteras, in quibus erat scriptum, principem quendam eius terræ virum velle fieri Christianum: itaque legari ab eo ad Prætorem Indiæ, qui aliquot è Societate nostra Christianæ religionis interpretes postularet. afferebatur etiam, quodam Iaponis in oppido, mercatores Lusitanos in hospitium iussu reguli diuertisse dæmonum incursum vehementer infestum, atque ob id habitatoribus destitutum: cum ignaris quid esset Lusitanis vestes detraherentur, famulus etiam nocturno spectro perterritus exclamasset; excitatos eo strepitu, arripuisse arma: deinde famulum Crucibus vndique circumdedisse hospitium: incolas vero & regulum mercatoribus aperuisse, domum eam ab dæmone inhabitari: & simul quæsisse quonam ad eum fugandum remedio vterentur: respondisse Lusitanos, nullum aduersus dæmones Cruce firmiter inueniri præsidium: itaque ex eo die Cruces domibus eius oppidi fere singulis collocatas. Nuntiabatur ad hæc, per amplum patere euangelizantibus in Iapone campum; quod ea gens moribus māsuetata sit, ingenio docilis, & acuta: quocirca magnam in spem veni, si per nostra peccata non steterit quo minus captis faueat Deus, ingentem animarum vim ad Ecclesiæ gremium accessuram. His ego rebus cognitis, tametsi ea mihi admodum læta videbantur, tamen aliquandiu substiti, mecum adhuc de profectioe deliberans: sed cum certa constarent mihi iam diuinæ voluntatis indicia, videremque, me, si ab incepto desisterem, ipsismet Iaponiis ethnicis multo detestabiliorem futurum, (quamquam perennis ille humani generis aduersarius menum hoc iter summa ope nititur impedire) fidenti animo pergere, & primo statim aduentu Regem ipsum Iaponis adire constitui, eique mandata quæ habemus à Domino, exponere. Et quamuis apud Regiam Academia dicatur esse percelebris; tamen haud dubiam nobis, si ad certamen ventum sit, Deo fauente, victoriam pollicemur. nec nos litteratorum veremur sophismata; nec barbarorum minas, vel dæmonum insidias pertimescimus. quid enim nobis aut ab eorum scientia qui I E S V M nesciunt, potest esse periculi; aut ab eorum vi, quibus nihil in nos, nisi quātum Deus ipse permiserit, licet: præsertim cum nulla re alia, nisi diuinæ gloriæ studio & salutis animarum adducti negotium hoc susceperimus; & Iob à diabolo sacræ litteræ non nisi concedente Domino lædi potuisse testentur. Illa vero nos vna assidue cura sollicitat, ne grauius ipsi pro humana fragilitate peccemus; neue Dei auxilio, quod laborantibus ille semper benigne sup-

peditat,

peditat, abutamur. quod tamen ne accidat, cū sacrosanctæ matris Ecclesiæ (cuius imperij fines, animabus ad creatoris agnitionem trahendis propagare satagimus) tum nominatim Societatis I E S V meritis impetratum iri speramus.

Sane quam periculosum iter hoc Iaponicum est, partim ob frequentia latrocinia, partim etiam ob tempestates, quæ passim hoc mari ita sæuæ excitantur, vt præclare agi cum iis qui nauigant existimetur, si tribus è nauibus duæ cursum incolumes teneant. Quocirca venit mihi sæpe in mentem vereri, ne, qui è nostra Societate sapientiores videntur, si cui eorum in hæc loca mitti contigerit, temerarium esse negotium, Deum que tentari quodammodo, tam apertis adeundis periculis, putent; qua tamen eos suspitione postmodum libero, quod spero, Societatis nostræ doctrinis ac litteris inhabitatem Domini spiritum præsidere. Illud quidem occurrit mihi sæpenumero, quod aliquando patrem nostrum Ignatium audiui dicentem: omnibus iis, qui in Societate nostra versantur, summo studio conatuque elaborandum esse, vt inanes ab se timores, & cætera cuncta depellant, quæ homini, quo minus totam in vno Deo spem collocet, impedimento esse consueuerit. Porro, quemadmodum interest inter eos, quorum ita spes est in Deo reposita, vt rebus tamen affluant necessariis, & eos qui ob id ipsum vt Christum imitentur, & soli Deo confiderent, omnibus sese vitæ præsidis exuerūt; sic proculdubio multum refert, vtrū quis, cum vnicum habere se profiteatur in Dei bonitate perfugium, tum in tuto & quasi in vmbra se exerceat: an, alia re proposita sibi nulla præter Dei honorem gloriamque, sese caputque suum volens videntque in discrimine offerat pane quotidie: cuiusmodi si quis existat; ne illum ego prope diem seculi tædio, migrandique ad Dominū desiderio affectum iri crediderim: quando quidem hæc hominum quæ dicitur vita, mors perpetua potius, ac triste quoddam à cælestibus regnis exsilium est.

Vos interea valere fratres, dominumque precamini, vt nostram disjunctionem pro infinita sua misericordia coniungere dignetur in cælo: nam in terris quidem ecquando posthac, visuri inter nos sumus, incertum est. Malaca, x. Cal. Iulias M. D. X L I X.

EX EIVSDEM PARAENETICA AD

Gasparem Berzæum, cum is Armuziam peteret.

IN Armuziana ista prouincia, primum, & antiquissimum tibi sit Dei obsequium, & animi tui cultus. Ex hisce fontibus cætera ad proximorū vtilitatem large manabunt. ac proinde curabis, vt semel bisue quotidie te ipse ad calculos voces: atque integer iudex, cognitionem exerceas tum communem omnium illius diei cogitationum, & actionum tuarum; tum vero propriam earum, in quibus aliqua per id tempus præcipuo studio vel præcauenda, vel corrigenda, vel ad perfectum expolienda susceperis. In primis

vero,

vero, Christianæ humilitati intēta cura studeas velim: eaque potissimum obeas ministeria promptus ac libens, quæ cæteri velut abiecta & minime speciosa fastidiunt. in eo genere catechismus est. quas tu partes ne alteri delegaueris, circa meridiē singulis diebus cōpita vr̄bis cum socio circuibis ipse, plebem in templū elata ciens voce. ibi Lusitanorū filios, puerosque, & liberos, nec non sexus vtriusque mancipia, salutaribus institutis atque præceptis erudies: teque publice præeunte, promiscuum vulgus Christianas præcationes, & pia dogmata resonabunt. Atque id ipsum eo maioris apud te momenti debet esse, quod eius laboris patientia non modo imperitos idiotasque ad notitiā Dei atque ad virtutem informat; sed etiam reliquorum animos, cum tacito quodam plausu atque approbatione conciliat. Delatus Armuziam, Proëpiscopum adibis officij causa: eique ad genua protinus accides, & manum exosculabere. ex eiusdem auctoritate conciones habebis; in confessiones audiendas incumbes; & cæteris Christiani pastoris fungere muneribus. Simul, operam dabis; ut ab eo gratiam & beneuolētiam ineas, quo per te, si fieri possit, piis animi saltem rite purgandi meditationibus imbuatur. Reliquos item sacerdotes omni summissione & officio demerere: curabisque ut ex iis quam plurimos ad easdem meditationes Deo adiuvante perducas. Præfectus item præsidij, qualis qualis ille sit, enitere quantum poteris, ut amicus ac propitius tibi sit: neque res vlla erit tanti, uti dicto factore illum exasperes: vbi hominem tibi arcte deuinxeris; tum si & male audierit, & monendo reddi meliorem putaris posse; & occasio cōmoda inciderit; quam amicissime ac demississime, & ore placido eidem expones, quinam de illius actis & vita sermones hominum sint: suadebisque, uti famæ pariter & officio consulat. Multi erunt, qui de illo ad te querimonias deferant; tuamque apud eū prophanis in rebus implorēt opē. hisce tu occupationū tuarum & magnitudinem excusabis, & genus addes, vereri te, ne parum ea legatione proficias. qui numen & cōscientiam spernat, hunc tua quoque monita nihili esse facturū. Cum Sodalitio Misericordiæ, fac ut quam optime tibi conueniat: sodalesque ipsos, quoad eius fieri poterit, mansuetudine ac beneuolentia comprehendas: ac totum opus, quibuscunque licuerit rebus, pro virili parte promoueas. Egrotos in publico nosocomio; & vinctos in carcere identidem vises; hortaberisque ad cælestes iras per sacram confessionem auertendas, quandoquidem ij, propter admissa piacula feræ plectuntur, & sunt qui Sacramentū Pœnitentiæ nunquam obierint. Ad hæc, vbi res postulauerit, ages cum præsidibus vtriusque loci, uti mature cognoscantur singulorū: causæ; ac simul, ut egētibus miserisque ad tolerandam vitā necessaria præbeatur. Iam, inter nauigandum, & postea quā exscenderis; omni ope cōtendes, uti per idoneos certosque homines, Armuziani populi mores ac vitia domi forisque; genera pactiorum & quæstuum; nec non in forensi re corruptelæ, factiones, calumniæ, & alia id genus, quibus opprimitur veritas; tibi quam notissima sint: quo ad ea postmodum curationes ac medicinam scienter accommodes. Hoc tibi ad rem ex animi sententia gerendam longe vtilius, fuerit, quam.

rit, quam librorum attenta peruolutatio, minime tamen alioqui omitenda. Mihi quidem, in omnes partes plurimum semper illam notitiam profuisse perspexi. In capeſſenda autem Christiana re, delectuque negotiorum habendo; illud vitabis in primis; ne, quorum fructus ad vnum vel ad paucos pertinet, anteponas iis, quæ plures, vel etiam vniuersos attingunt: sed quo latius quidque, eo potius & antiquius tibi sit. Quos in Societatis nostræ disciplinam admiseris; eorum profectum caue ne acrioribus tentamētis explores, quam quæ pati, ut ægroti natura, sic tyronis imbecillitas possit. Sed semper infra potius, quam supra vires probatio sit. alioquin exacerbantur multi, sensimque desperant; ac domitis ad extremum frænis, in auia & dirupta præcipites abeunt. Atque hoc toto in genere, prorsus vitanda cenſeo experimenta, quæ vel inani & absurda nouitate, vel etiam procaci quadam & cynica libertate, aut risum, spectantibus, aut stomachum mouent. Tu vero sectabere quæ & in vulgus accepta sunt, & cum ratione pariter ac pietate consentiunt. cuiusmodi sunt quæ posui modo; carcerem & valetudinaria frequenter inuisere; vinctis & decumbentibus, in vtroque homine. patienter ac sedulo ministrare; itemque, ad paupertatis voluntariæ documentum, panes & nummulos emendicare palam; & alia id genus. Porro, ad regēdos, & in virtute promouēdos alumnos, illa res vna vel maxime proderit, comitate quadam eos & paternæ beneuolentiæ significatione perlicere ad arcana pectoris sui plane tibi nudāda; sic prorsus, uti omnia cogitationum initia, quibus vel à deprauata natura, vel à malo dæmone sollicitantur, ex templo ad te deferre non dubitent. Hæc deferendi & communicandi fiducia & consuetudo, mirum, in omnes partes quantopere conducat, siquidem occultæ hostium fraudes, & improbæ petitiones, in medium protractæ, vel ipsa luce protinus euanescent; vel, si vrgere persistierint, variis remediis opprimuntur. quibus in remediis expertæ virtutis illud est; vbi quempiam inani gloria, corporum illecebris, aliaue parum honesta cupiditate irritari cognoueris, huic præscribere spatium aduersus ea vitia meditandi; tum, quæ excogitauerit, iubere ut ea populo per occasionē adhortationis impertiat. Hinc duplex percipietur fructus; tenacioris memoriæ, quod fere quæ commenti sumus, promendo & commemorando, altius nostris animis infiguntur: salutaris verecundiæ; quod nos ea non exsequi pudeat, quæ ipsi aliis faciēda præcepimus. In Sacramento Pœnitentiæ, cum negotiatoribus præsertim amplis & opulentis, quæ ante criminum cognitionem, in ipsa cognitione, & post cognitionem obserues. Ante cognitionem; curabis, uti reus idem & actor (nisi id mysterium frequenter obire consueuerit) biduum aut triduum sumat ad antea actæ vitæ reputanda peccata, & simul memoriæ causā in schedulam ex ordine referenda: ut ne imparatus, & sine aliquo morſu doloris pudorisque, ad accusationem accedat. In ipsa vero cognitione, si turpitudine flagitiorum, aut magnitudine scelerum, quod sæpe fit, absterri hominem senseris quominus ipse se prodar; hilari facie, blandoque sermone, quinetiam, si opus fuerit, variis te quoque morbis animi olim implicitum fuisse testando, uti

singula probe fateatur; adduces. & cum alia diligenter inuestiganda & elicienda sunt; tum vero accuratissime, quæ ad nefaria lucra, & res dolo malo partas aut retentas pertinent. etenim, si quem scœnore contaminatum, aut peculatu, vel iniquis pactionibus, in vniuersum interrogas, num aliena possideat; ut est proclivis ad sui tutelam; & sibi met libenter ignoscit hominum natura; facile inficiabitur: sin genus vitæ artisque quam factiter, si vsuras, & contrahendi; mercandi; vendendi formulas nominatim exquiras, & (si regius forte præfectus curarorue ille sit) si de intercepta pecunia, de monopolis per vim nefasque institutis, deque aliis quæ magistratus contra voluntatem Regis, & ius commune plerunque sibi pro potestate & imperio vindicant, singillatim percuncteris; multorum haud dubie delictorum confessionem exprimes, quæ reus alioqui, vel per malitiam, vel per inscitiam silentio forsitan inuoluisset. A confessione, si noxiis tibi dura & perfricta visus erit fronte; comperendinabis videlicet, eique certos interea locos ad commentandum assignabis; quorum consideratione, tanquam repetitis ictibus, è siliice pectoris sui, pios gemitus, & aliquas amoris diuini scintillas excutiat. Quod si fraudati quid forte restituendum, vel condonanda iniuriæ, vel scorta relinquenda; vel huiusmodi quippiam expiandum sit: plane videbis, uti antelatum sententiam expietur, neu te largis cuiusquam pollicitationibus induci permittas: nam qui piaculis eiusmodi obstricti tenentur, ab sacerdote appellati, magis in promittendo interim faciles, quam in præstando postmodum fideles existunt. Vbi sine fallacia ab reo satisfactum esse didiceris, tum demum æternis vinculis absolutum, temporario aliquo supplicio rite intuncto, dimittes. Si qua pecuniæ summa, seu propterea quod iusti domini copia nulla sit; seu etiam pietatis ac beneficentiæ studio erit in pauperes conferenda; nequaquam ego tibi sim auctor, ut illius pecuniæ te sequestram ac diribitorem exhibeas. sed eam tu (nisi tibi secus interdum in te præsentem videbitur) ad Misericordiæ sodales extemplo reiciēs: atque id multis grauibisque de causis, primum, quod tibi non æque ac sodalibus nota est mendicorum & egentium turba: quorum, alij sæpe morbum, alij probitatem & sanctimoniam, alij etiam inopiam ipsam egregie simulant. Ad hæc, si percrebuerit, humanis necessitatibus & egestati paratum in tua facilitate subsidium esse; tanti vndique petentium concursus ad te fient, uti ad Apostolicas functiones, quæ tibi primæ esse debent, otij nihil superfit. Non est porro æquum, te qui ad Euangelium prædicandum veneris, relicto verbo Dei, ministrare mensi. Postremo, si pecunias ipse tractare assueueris, metuumdam est, ne famæ tuæ atque existimationi aliqua labe ab iniquis, & omnia peiorem in partem interpretantibus, adspargatur. Quæ cuncta incommoda effugeris, si hæc Christianæ caritatis, & officij partes, eidem Sodalitio delegaueris. Quotidiani vsus præcepta, ad æternam salutem præcipuè necessaria, in Beatæ Virginis, & in Misericordiæ templo palam in tabella propones. Ad ea perlegenda, exscribenda, & quod caput est, obseruanda, cum cæteros inuitabis; tum vero pœnæ loco, si res postulet, adiges in tempus

certum,

certum, quorum ipse confessionem exceperis: ut inde perpetuam, si fieri possit, eius disciplinæ consuetudinem sponte retineant. Singulis vero notis voce ad commiserationem accommodata, vicatim populo comendabis opportuna deprecatione adiuuandas animas, quæque in hac vitæ peccato letali tenentur; quæque in altera purgatorio igne torquentur. stas per hebdomadam diebus operam conferes ad similitudines ciuium dirimendas, restinguenda odia, forenses denique controuersias componendas, quippe quarum impensæ magno ciuium damno sæpe sortem exsuperant. Ergo iis omni ope obuiam ibis: atque ipsos etiam quorum interdum culpa lites aluntur, scribas ac leguleios, tibi aliquo pacto deuincire, & salutari quopiam remedio sanare conaberis. In concionibus autem, quo magis commune bonum id est, eo maiorem, uti dicebamus, industriam, & assiduitatem, & operam collocari, neque illas ad vulgi oblectationem plausumque, sed ad morum emendationem, & vniuersi Dei gloriam omnino referri par est. Animos quoque agitur salus: adhibenda vulneribus remedia; non, prouidentes autem curiosis quæstionibus, & inani sermone scalpendæ ac prouinde accersita, fucata, dubia, obscura, controuersa, ne in medium adduxeris, virtutis amorem, vitiorum odium excitare contentes: & iis quæ pro vniuerso mortalium genere Christus Dominus acerbissima pertulit, locum subinde aliquem inducendo, ad male actæ vitæ detestationem, ad lacrymas, ad Pœnitentiæ & Eucharistiæ Sacramenta populum vehementer impelles. Inter dicendum autem, vide ne quem eorum præsertim qui cum imperio ac potestate sunt, aperte perstringas. Exulcerare plagas hoc quidem est, non curare. & qui longius in eo genere prouehuntur, efficiunt nihil, nisi ut magno labore, fructu nullo, gratias perdant, odia colligant. Priuatæ obiurgationes in priuato adhibenda sunt, & quidem plurima humanitate conspersæ. opulenti vero ac potentibus viris, quod ferme delicatum & fastidiosum est genus, inter ipsam admonitionem subinde etiam te ad pedes abiicies; vel, si res tulerit, caros dabis amplexus: plane ut perspiciant non tristitia te vlla, vel seueritate, vel negotiorum appetentia, sed eximia quadam beneuolentia, & caritate, ad officium reprehensionis adduci. Iam vero, de familiari conuictu, & quotidiana cum hominibus consuetudine, haud leuis est animaduersio; multasque & magnas ea res habet cautiones: quarum prima illa est: Ita vtendum amicis, quasi non tu quidem illis, sed illi tibi olim infensi, infestique futuri sint. Id si præsumpseris animo; longe attentius omnia circumspicies, teque ipse in officio continebis, neque in securitatem effusus, admittes quod aliquando tibi exprobrari, aut obiici possit. In vniuersum tamen, te cunctis mitem, iucundum, affabilem præbeas velim; ut ea comitate illecti (nam alioqui anceps & periculosa curatio est, quod item supra monuimus) omnes tibi pectorum suorum latebras, ac recessus aperiant. Alter locus cautionis est, operam des uti studiosos rectori, verosque discipulos, à fictis prauisque dignoscas; & conuenienter utrisque facias medicinam. Nō enim deerunt plurimis obfisi vlcerebus, qui vel metu ne illa detegas, vel etiam captada ad cæteros comendationis causa,

Fff. 3.

ultro sese tuam in amicitiam ac familiaritatem insinuare non dubitent. ij, si te inter cætera ad prandium aut cœnam inuitent; i sane; ac tu vicissim illos ad Sacramentum Confessionis inuita; curaque, vti prorsus intelligât, fixum esse tibi certumque, eos omni ratione ad Christianam seueritatem ac disciplinam, à laxiore vita deliciisque traducere. sic fiet, vti vel in posterum te frustra interpellare desistant; vel (quod optandum est magis) ad meliorem frugem, te duce ac magistro, tadem aliquando perueniât. A donis muneribusque (friuola quædã excipio; quæ si recuses, largitor vti que Lusitanus contemni se putat) omnino abstinebis, vulgati prouerbij memor; Captum esse, qui ceperit. Ioânes tibi Rex omnia ad victum, cultumque necessaria detulit, eius vtere benignitate, atque id ipsum modice, vel etiam intra modum, vt votiua paupertatis religiosa professio constet. Si multis è partibus ad te cibaria cocta seu cruda mittentur; ea tu ad carcerem, vel ad valetudinarium publice deportanda curabis, atque hoc pacto, in tractandis hominum ingeniis tua tibi ratio longe solutior & expeditior fuerit. Quos ad vitia proiectos, & in peccandi libidine perperam obstinatos offenderis; gehennæ quidem illos, & futuri terrore iudicij maxime commoueri oportebat; sed quoniam hæc nimium abesse longe, stulti homines putant, multi etiam propter fidei imbecillitatem, sint ne omnino vlla, turpiter ambigunt; at tu, morbos, ærumnas, calamitates, exsilia, vincula, cædes, orbitates, naufragia, bonorum proscriptiones direptionesque, & alia malorum genera sexcenta percurres, quibus in hac etiam vita impios ac prauos tenaces homines afficit Deus: eaque denuntiatione perditos & insanos ab amentia reuocare conaberis. Si cum irato & flagrante cupiditate vindictæ, res tibi fuerit; blanda primum oratione, quasi aliud agens, mulcebis hominem: dein, capto circuitu, sensim ad causam accedes, vt quam ille queratur iniuriam eleues verbis, & multo minorem opinione fuisse demonstras: aut etiam diuino permisso relata, quod iniuriosum ille quoque se quondã in alios fortasse præbuerit, ad hæc & alia id genus dicta, si te auerfabitur, cedes tempori scilicet: sin dederit sese, preme paulatim acrius, & identidem instabis, quoad sedata perturbatione reliquam abs te medicinam libenter accipiat. eadem ferme obseruatione, ad leniendum dolorem, mœrorêque, & cæteras animorum ægritudines, vti licebit. Atque hæc cum iis qui Christiani censentur. Cõuertendis autem ad Christum Iudæis, ethnicisque, suum item spatium ac laborem imperties: quam ad rem, ne longior sim, non pauca ex iis quæ supra posuimus transferri commode poterunt. Verum de his hætenus. redeo ad prima. Tu fac in aliorum curationem ita, mi Gaspar, incumbas, vt interea tuæ ipsius perfectioni ac saluti quam diligentissime consulas. Vale.

EIVS.

Goam.

IAPONEM Deo adspirante attigimus Augusto mēse, die Assumptioni Mariæ Virginis sacro, cū festo ipso Diui Ioânis Baptistæ die natali, Malaca sub vesperâ soluissimus. Nauiculario vti sumus ethnico, mercatore Sina, qui suam in id operâ præfecto Malacæ detulerat, ac primo sane feliciter nauigauimus, sed mox (vt sunt barbarorum ingenia ad leuitatem atque ad inconstantiam prona) profectiois mutare consilium nauicularius cepit, & in occurrentibus passim insulis tempus frustra contereré. Nobis autem in eo itinere cum alia multa, tum illa duo præcipue molestissima contigerunt: alterum, quod oblata diuinitus tempestate nautæ per nequitiam abuterentur; qua elapsa, ad oram Sinarum appellere, ibique totam hyemê, cursum expectantes ponere cogebamur: alterum, quod in eadem naui simulacrum vehebatur dæmonis; cui nautæ, quanquam inuitis nobis & inspectantibus, patrio ritu sacrificabant, ab eodem etiam per sortes de ipsa nauigatione petebant responsa; quæ (vt aiebant, credebantque barbari) modo læta, modo tristia reddebantur. Centum à Malaca leucas, Sinas versus prouecti, quandam ad insulam stetimus: ibique aduersus maris illius sæuitiam naualibus instrumentis, aliaque materia comparata, post multas cæremonias & sacrificia quæsitum est ab idolo, prosperam deinceps fortunam essemus habituri, necne. cum valde prosperam respondisset, proinde ne moraremur diutius; sustulimus anchoras, velaque gratulabundi fecimus omnes: illi, simulacro quod in puppi locatum candelarum luminibus, odoramentisque ex incenso ligno quodam Aquilano venerabatur: nos conditore cæli terræque, Deo, & eius filio domino IESU CHRISTO confisi, cuius cultum religionemque amplificandi studio in ea loca deferebamur. Cum iam essemus in cursu, placuit nautis ab dæmone percontari, vtrum nauis qua vehebamur, Malacam esset ex Iapone reditura. cum in Iaponem quidem peruenturam omnino, sortilegi retulissent, verum: ex Iapone Malacam minime reuersuram; tum vero institutæ nauigationis pœnitere barbaros cepit, satiusque iis videri apud Sinas hyemare, & Iaponicam profectioem in alterum annum differre. Noster autem quis animus, quis tum esset dolor, cogitare vobiscum potestis ipsi, cum de tota itineris nostri ratione consuleretur dæmon. Mox in oram terræ quæ Coccincinam vocat, delati; duo, vno eodemque die (qui fuit Diuæ Mariæ Magdalensæ sacer) vespere, sane quam aduersa pertulimus. Etenim exasperato vehementius mari, ingentesque volente iam fluctus, cum iactis anchoris agitaremur in salo, apertum in ostiū sentinæ vnus è comitibus nostris Emmanuel Sina forte præteriens decidit, mortuum credidimus: nã & alte ceciderat; & à capite pæne ad vmbilicum obrutus aliquantisper in aqua iacuerat, verum tamen extractus magno cum labore exanimis grauiusque caput sauciatus, adhibita curatione, paucis diebus, Deo fauente

Fff 3

conualuit. Nondum huius plane curatum erat vulnus: ecce tibi eodem ferme casu, eademque nauis iactatione, filia nauarchi in mare delabatur, & in omnium oculis frustra conantium opitulari, submergitur. Cuius interitum tanti sunt eiulatus ac lacrymæ consequutæ: tanto præterea, quotquot in nauis eramus, vitæ in discrimine verfabamur; vt admodum digna miseratione res esset. Barbari ad propitiandum per sacrificia dæmonem versi, nulla capta quiete, diem noctemque totam maclandis idolo auibis ferculisque apponendis operam dederunt, per sortes etiam quæsiere causam infortunij. responsum est: si is qui prius in sentinam ceciderat Emmanuel factus fuisset; puellam in mare non fuisse lapsuram. Cernitis ipsi profecto, quantum nobis eo responso dæmō ab suis ministris crearetur periculum: & nobis quid futurum fuerit, nisi furentis rabiem Dominus compressisset. sed me tamen in primis graues illæ in Deum iniuriæ, & barbarorum sacra illa sacrilega permouebant. itaque fufus in preces, Deum rogavi sapius, vt priusquam fluctibus operiremur, homines ab se ad ipsius imaginem ac similitudinem conditos, tam falsis opinionum erroribus impiisque superstitionibus liberaret. tetrum quippe spectaculum & indignū est facinus, Dei vice ab hominibus ad vnius Dei laudē factis, adorari perpetuum ipsius humani generis inimicū. Cuius de minis atque terroribus, quibus ille mortales, nactus occasione, aggreditur, quod multa mihi eo die nocteque Dei beneficio contigit experiri, quamquam ea sane cognitu vtilia sunt, tamen breuitatis causa cætera prætermittam; vnū illud summam attingā: huiusmodi ipsius petitiones eludi nulla ratione facilius, quam animi magnitudine quadam ac securitate præstanda, non illa quidem, quæ propriis viribus, sed quæ vnius Dei tutela præsidioque nitatur. venisse tempus vlciscendi sui, crebro mihi ponebat ob oculos. sed magis tali in re ac tempore nobis timendū est, ne fixā in Deo fiduciā, quæ debet esse firmissima, remittamus, quā ne ab hoste (qui nihil valet nisi Domino permittente) vincamur. Porro, quid nobis in extremo spiritu futurū est, fratres, cū debilitatis corporis animiq; viribus grauiori quā vnquā antea tentatione vexabimur; nisi per otium prius spem totam in Deo reponere, atque ad eum tēpestiue confugere didicerimus?

Ad nauigationē reuertor: lenita paulū tēpestate, vela ventis mæcentes dedimus; paucisque diebus in portum Sinarum quem Cāntonium vocāt peruenimus. Ac nautis quidem non dubium fuit, quin hyemandum esset ibidem; quamuis nos partim rogando, partim etiam eam iniuriam cum Lusitanis & cum præfecto Malacæ expostulatueros minando, frustra eos reuocare à proposito niteremur. Sed nescio quomodo factum est, vt stationis mutandæ petendique portus Cincei (qui in eadem est ora) subito consilium caperent. Eo cū iā appropinquaremus; nauarchus à quibusdam præternauigantibus repente fit certior, Cinceū portū à piratis cōpluribus obsideri. Præfens omnino periculū imminere: eratque vêtus Cātonem reuertenti, aduersus Iaponē petenti, secūdus. quocirca subita re percussis nauaræ, volētes, nolētes, cursum in Iaponē dirigere, & nos quo polliciti fuerant (& quidē reliquis portibus insulæ exclusi) recta Cangoximā

quæ

quæ Pauli nostri patria est, inuito dæmone perducere sunt coacti. ibi, cū à Pauli cognatis, tū à reliquis oppidanis amicissime excepti, dies ipsos quadraginta in addiscēdis Iaponicæ linguæ elemētis haud exiguo cū labore posuimus. iamque Decalogi præcepta, Deo fauente promulgare sumus aggressi, quæ Paulus noster, & cætera Christianæ fidei capita patrium in sermonem accurate conuertit: ac nos quamprimum typis mādare decreuimus, quo Christi notitia facilius latiusque fundatur. Idē cognatos amicosque homo impiger dies ac noctes ad salutem hortari ac docere non destitit: breuique vxorem, & filiam, multos præterea vtriusque sexus in ouile Domini compulit. Nec sane (quod cernimus adhuc) eorum consilium improbatum in vulgus: & quia plerique norūt litteras, per facile Christianis preceationibus assuescunt. Die qui fuit Archangelo Michaeli sacer, cū Rege Saxumano collocuti sumus: qui nos perhonorifice acceptos, vt Christianæ legis volumina diligenter adseruarem admonuit. paucis deinde post diebus edixit licere omnibus qui sub eius imperio sunt, fieri Christianos. Hęc nobis initia sese dant læta utique, veruntamen admodum in certo successu. Magna quippe multitudo eorum est, qui nefaria huius terræ sacra procurant. Cum ipsorum placitis atque commentis, quod Christiana tantopere pugnat veritas; valde suspicamur fore, vt licet in præsentia nobis fauere videantur, tamen cum res paulatim progredi cæperit, nostrā in perniciem tum sæuiāt ipsi, tū vero populum concitent, alioqui per se minime nobis infestum. Fixum autem ac certum est nobis, sicuti ab omni profus contumelia & iurgiis abstinere, ita ab gentibus ad cognitionem conditoris liberatorisq; nostri Domini IESV CHRISTI vocādis, nulla ratione desistere. Quod si euenerit, vt in causa tam honesta, tamq; pio ac salutari negotio vitam ponamus; ne nos id in magni beneficii loco accipiemus à Domino, cuius præceptis, animarum salutem, corporis nostri iactura mercari iubemur. Vtinam modo nos mentis candorē & simplicitatem, quæ Sancti Spiritus gratissima sedes est, cum fide præstemus. quam tamen ad rem multum nos loci opportunitas adiuuabit. Etenim remotis adeo in regionibus, inter impios dæmonum cultores ab amicorum conspectu longissime positi, omnique pane mortalium ope ac solatio destituti; namurū nostrimet paulatim obliuiscimur: nosq; in Deū rōtos necessario effundimus. quod secus, vbi Christiana viget religio, fieri cōsuevit. parentum quippe vel patriæ caritas, affinitates, necessitudines, amicitia, ad omnes corporis animique vsus parata subsidia, Deum inter & homines interponunt fere sese: atque inde sensim ipsius Dei subrepti obliuio. quocirca eximiam in nos, hoc etiam nomine, Dei benignitatem experimur: qui cum, hac suscipienda peregrinatione, aliquod præstare nos illi putarem obsequium; ipsi nos potius singulari eiusdem beneficio affectos, multisque vinculis solutos agnosceimus; quæ spem in Deo nostram & cogitationem cælestis patriæ distinebant. Ad hæc illud quoque non leue commodum accedit, quod deliciis iis, quæ alibi carnis stimulos irritare, mentisque & corporis vires solent infringere, hæc caremus omnino. Etenim Iaponij nullum altile maclant vel

come

comedunt, pisce vescuntur interdum, oryza & tritico non abundant: herbis ac pomis vt plurimum victitant. & quidem ita prospera valetudine ad multam vsque senectutem vtuntur, vt facile appareat, quam paucis sit eadem quæ alioquin est insatiabilis, natura nostra contenta.

Vos item, carissimi fratres, (quoniam tanta vobis prouincia patefit) vigilate animis; vestramque industriam ac pietatem in theatro cœlesti probare contendite. id assequemini, si Christianam humilitatem, & sensibus intimis colueritis, & moribus expresseritis ac vita: quod ad existimationem auctoritatemque attinet, totum id Domino permittentes, qui vobis eam ipse per se conciliabit profecto. quod si facere omiserit: vestra causa videlicet, ne, quæ Dei sunt vobismet arrogetis, omiserit. Illud vero vos ego etiam atque etiam obtestor, vt veram inter vos pacem atque concordiam omni ratione retineatis: summaque ope nitamini, vt ne qua in vobis semina dissensionis existant: præclaros illos vestros conatus ac studia partiendi pro Christo, conferatis interim ad omnem discordiam spiritum debellandum, memores affirmasse Christum, ea re suos cognitum iri, si se diligenter inuicem. Gratiâ suam Dominus Deus noster ac voluntatem animis nostris insinuet, quo ex ea quam maxime cuncta faciamus. Cangoxima. Nonis Nouemb. M. D. XLIX.

PAULI IAPONII AD SOCIETATEM Iesu in Indiam.

QVOD mihi maxime fuit optatum, vt in Iaponem redire, matrem meam, & uxorem, ac filiam, cognatos præterea ac familiares meos ab impio dæmonum cultu ad Christi religionem traducere mihi liceret; id iam Dei Domini nostri clementia singulari sum consequutus. Nunc autem aliam me coquit cura, vt ij, quæ admodum ad Christum conuersi sunt, sic in fide quam ei dederunt, firmi stabilesque persistant. quod ego cum à Domino precor identidem; tum vos, per Christum, vt in precibus vestris ac sacrificiis mei meorumque memores sitis, obtestor: quandoquidem ad salutem (nisi principiis consentiant exitus) capisse nil prodest. Iaponij me sane quam libenter audiunt de IESU Christo verba facientem. itaque multos, fauente Deo, Christianos fore confido. Nos hic omnes corpore (vtinam æque spiritu) bene valemus. & quamquam vobis à locorum interuallo disiuncti sumus; tamen & animis in præsentia coniuncti videmur, & erimus aliquando corporibus: videlicet cum ad extremum iudicium excitabimur, vtinam cum Domino re-

gnaturi. Cangoxima. Nonis Nouem-

bris, M. D. XLIX.

* * *

IOAN

IOANNIS FERNANDI AD

Franciscum Xauerium.

OST tuum ex hac vrbe discessum, tristari animis domum ad nos conuenere Iaponij, vt variis nos interrogationibus fatigaret: videlicet rati, qui ipsorum argumenta reselleret, absente te, fore nemine. Sed Cosmus Turrianus, Deo fauente, spiritus eorum repressit: etenim interprete me ad singulas quæstiones ita respondit, vt satisfaceret: quas ego Iaponice quoniam ipsius mandato litteris consignari, deesse nolui quo minus ex iis aliquas ad te perscriberem.

Quæsitum est, ex qua materia Deus animam condidisset: nam corpus quidem è quattuor constare elementis non ignorabant. Respondimus ad hoc, quemadmodum Deo, vt elementa, Solem, ac Lunam, & reliquum mundi fabricaretur ornatum, non opus fuit priore materia: sed vt existerent, ipso natu verboque fecit; sic animos etiam, ab eo creati sola ipsius voluntate, materia nulla. Tum illi percontari: qui color animi, quænam esset species. Nullam respondimus, etenim hoc proprium esse elementorum & corporum. Cum inde efficerent, quoniam corpus non haberet, nihil esse animum; Cosmus vt eos verbis ipsorum conuinceret, interrogauit num esset aer in mundo: cum annuissent, quæsiuit denuo, esset ne coloratus aer: negarunt. Tum ille: si aer, cum res corporea sit, nullo est colore; quæto minus (inquit) animus, cum careat corpore? Hoc audito, cessere.

Quæsiere alij, dæmones quidnam essent: cum responderetur esse multitudinem Angelorum duce Lucifero; qui elati superbia, quod Deo sese æquiparare voluerant, cælesti gloria sunt diuinoque aspectu priuati; cur, aiunt, homines tentat diabolus, estque eis adeo vehemèter infestus? quod eos, inquit Cosmus, ad beatitudinem illam, quæ ipse amisit, conditos nouit propterea eis inuidet, laboratque vt in fraudem inducantur.

Interrogauerunt nonnulli, cur, si erant cuncta quæ Deus fecerat bona, Luciferum spiritum malum & contumacem creasset? Ad ea, Luciferum, inquit, qui que sunt eius sectam sequuti, condidit Deus & clara intelligentia præditos ad bonum dignoscendum ac malum, & libera voluntate ad vtrumlibet eligendum: vt eos, si bonum exoptassent, gloria, sin. malum, inferni cruciatus exciperent. qua facultate quod Lucifer ac reliqui dæmones abusi, pro Deo adorari concupiuerunt; idcirco pœnas dedere, & sua ipsorum culpa mali ac superbi euasere: quod secus bonis, contigit Angelis, qui semet subdentes Deo, meruere gloriam sempiternam. Percontabatur alij, quid esset Deus, vbi esset, num aspici posset: alij, cur Deus cum sit adeo clemens, aditum gloriæ tantis difficultatibus circumsenserit. denique tantus erat à matutino tempore vsque ad vesperam hæc & alia sciscitantium numerus, domus vt oppleretur. sed Cosmus (vt dixi) fecit omnibus satis. Bonzij nos, quod eorum scelera coarguimus, maledictis infestari non desinunt. Confinxere quidam ex iis, diabolus è simulacro promuntiaffe, nos ipsius esse discipulos: eundem nostra de causa è cælo, mul-

Ggg.

ris inspectantibus, regiam fulmine percussisse: quidam etiam humanae carnis voracitatem, nobis exprobrant. Ad hæc, illa quoque incommoda vel Dei potius beneficia accepimus. Commotum est in oppido bellum, quod regis obitu deinde sedatum est, adeo exitiosum & graue; ut vrbs octo dierum spatio conflagraret in incendiis, & sanguine redundaret; quippe sublatis legibus, impune victrix ubique grassabatur improbitas: passim homicidia: passim rapinae: atque eo sane toto tempore nos ad eadem inquirere affidue, partim ab iis, qui nos oderant, partim ab iis, qui nostras qualescunque sarcinulas adamauerant: itaque magno in discrimine vitæ saepe versati, sumus: verum ex omnibus periculis eripuit nos clementissima Domini mater, quæ clientes adeo præcipua cura tuetur suos: Cum enim status reserum esset huiusmodi; Cosmus Antonium misit ad Nactondoni uxorem, ut ab ea consilium peteret: illa iussit nobis renuntiari, confestim veniremus ad se. porro inter eundem complures in cateruas armatorum incidimus: ij inter se per eorum ordines trãseuntibus nobis, quin; aiunt, è medio tollimus hosce de Cengecu (sic enim Europæos appellant) quandoquidem ipsorum culpa, lignea vel lapidea simulacra neque aliis, neque sibi salutem dare posse negantium; Dij indignati, excitata discordia, tantam huic populo cladem intulerunt, ut ab eadem dicobant illi, propterea quod eo bello cœnobia multa cum simulacris ignis absorberat: imminuta magnopere idolorum & præstigiatorum auctoritate, vel ob id ipsum, quod Regi in primis, ut nosti, superstitioso, nihil eam superstitionem profuisse constiterat. Ex eo discrimine elapsi, Nactondoni domum peruenimus, cuius uxor dato puero qui prosequeretur nos ad Bõziorum cœnobiũ, quos ea suis alebat sumptibus, amandauit: illi vèro grauitè nobis offensis, respicere demones dicere, nec locum excipiendo tam improbo hominum generi sibi superesse. Cur nos Deus, qui habitat in cælo, cuius legem exponeremus, ex iis periculis non in cælum eriperet? Tamen ad extremum siue Domine merui, siue famuli precibus adducti, phani particulam nobis ad hospitium assignarunt: ibi toto biduo commoratos mulier nos domum suam rursus accersit, & in posticis ædiũ partibus ambulatiunculam quandam nobis ad diuersandum attribuit. hic nos quot periculis, quot laboribus perfuncti fuerimus, ne longior sim, in præsentia sileo. Sanctis sacrificiis, & precationibus tuis nos admodum commendamus, & patrum fratrumque carissimorum: quos ego ad hanc gentem salutaribus erudiendam præceptis, & veram in-

agnitionem Dei conditorisque sui trahendam, pro-

pediem venturos esse confido. Amangu-

rio, 13. Calend. Nouembris.

M. D. L I.

EDVAR

EDVARDI SYLVII AD

Societatem IESV Goam.

MANGVTIANAS res primum, deinde verò Bungenfes ad Diuinę maiestatis gloriam hæc epistola persequar. Postquam à nobis Petrus Alcaceua discessit in Indiam (discessit autem Octobri mense, anno Domini M. D. L. III.) Amangurium veni cū Cosmo Turriano. ibi ex familia Regia multi insignes ac nobiles, & cum eorum singulis alij xv. ferme, vel xx. Christiani sunt facti. ad eum numerum accessere Meacenses Bonziz duo, quorum alter, earum legum in primis peritus, multa percontatus à Cosmo, totam illi suam vicissim de mundi opifice, deque hominis anima sententiam patefecerat, cuius erat summa, nullum esse plane verum omnium conditorem. Verumtamen ipsemet cõditor suam illi gratiam impertiri dignatus est, ut quanto versaretur in errore, & quam essent vera, quæ à Cosmo dicebantur, liquido cerneret. itaque Dominum Deum nostrum ex animo colere statim decreuit. id quo melius faceret, omnibus rebus quibus ad eam diem utebatur, abiectis, exiguum sibi restum, aliqua ex parte à nobis adiutus, cum socio suo Barnaba extruxit: ibi morantur ambo, & vicium sibi met suis manibus operantes quærent: nihil è domo nostra, nihil aliunde gratis accipiunt: vnã acquirendæ virtutis rationem sciscitantur à nobis, in qua, ceu nouellæ plantæ, adeo feliciter crescunt, ut mei me sane ex eorum comparatione pœniteat. Eodem tẽpore Iaponius alius quidam ad Deum cõuersus est, magna humanitate vir, acutoque iudicio, annos natus plus quinquaginta: & quamuis, antequam constituit Christiana sacra suscipere; diaboli tẽtationibus adeo vexatus est, ut in morbũ incidere; postea tamen quam Deo sese commisit, manna absconditum affatim hausit, & nunc de pristina sua impietate deque excellentia diuinę legis loqui non desinit. Is nouo nomine Paulus appellatur: & quod magna prudentia & ingenio præditus est, & nihil vnquam adorauit in vita (nam Iaponiorum superstitione inane semper nescio quid iudicauit) suo exemplo multos ad religionem impulit Christi: cui ille haud sane fide dat operam, siue transferẽdis in patriam linguam scriptis quibusdam, (qua in re valet plurimum, & stylus eius valde probatur) siue aliis mortalibus omni ratione ad veritatis viam trahendis: præsertim verò confirmandis ac retinendis in fide neophytis, quos antea tam vehemèter infectabatur. Vxor eius, & filij sunt iam Christiani, cum ipsius fratre non minus ingenioso, & ornato, aliis præterea ipsius affinibus, & amicis.

Septuagesimum vel octogesimum alios circiter annũ agens, vir nobilis ac dynasta, superstitionem suam cum Christiana religione commutauit: idolorũ ante id tẽpus cultor egregius, quippe cui, simulacris humide more statuendis venerandi causa, præ assiduitate laboris occalluerant manus. nũc vero tanta ei lux veritatis oborta est, ut de laboribus ab se frustra susceptis, deque sua cœcitate verba facere nunquã desistat. is idolorũ loco templum ædificare decreuit, quo Christiani ad sermones inter-

Ggg. 2

se de cultu diuino serendos augendæ pietatis causâ conueniant : & vniuersis qui sub imperio suo sunt, omni conatu persuadere constituit, vt ad Baptismum accedat: quo lustratus est eius quoque filius annos natus triginta, qui domum nostram Christianæ doctrinæ & sacrorum causâ venit. Tria passuum millia distat ab vrbe Amangutio vicus quidam, ibi ad quinquaginta, vel sexaginta neophytos rusticos operarios omnes, tantum rerum diuinarum studium cepêrat, vt litterarum prorsus ignari, litteratos homines populares suos arguendo conuinceret. Quin etiam eius loci Bonzius ipse, cum illos sæpe sermone atque altercatione lacesseret, turpiter ab iisdem superatus ac victus, exultationi suæ denique migrando consuluit, eius discessu neophyti valde leuati sunt. Iidem pariter vniuersi certum in locum sæpe se cõferunt, vbi de cultu diuino dissertitur, admonentque inuicem se, & ad fidem, ac religionem hortantur. Verum de statu rei Amangutianæ plura cognoscetis ex epistola Cosmi Turriani, quam misit in Bungum; ex qua ego hæc quæ sequuntur excerpti.

» Ex hisce pauperibus multi facti iam sunt, fiuntque semper aliqui Christiani, iidem preces tenent, easque ad ianuam fere quotidie recitant:

» tum singulis caxa (quod monetæ genus est) in eleemosynam datur: quare illi admodum læti, & Domino gratias agentes domum sese recipiunt.

» iidem, Dominicis diebus, cum in ordinem discubuerint; qui Christiani ad sacrificium veniunt, aliquid eis præbent eleemosynæ causâ: itaque & illi beneficio gaudent, & Christiani rei totius dispositione atque ordine delectantur, & omnes in vniuersum Domino gratias agunt; cuius sibi munere, antea cæ ipsorum vitæ fœditas paruit. Paulus & Barnabas Meacenses Bonzij duo mirabiliter in fide proficiunt. Faxit Dominus, vt ad finem vsque perseuerent. Die qui fuit DD. Cosmo & Damiano sacer, vespere mortuus est Ambrosius Eunadus Fasimius, Regis œconomus. eius funeri mecum interfuere plus ducenti sexus vtriusque neophyti, signum Crucifixi vnus è neophytis præferebat; & quoniam demortui domus à nostra plurimum aberat, pompa mediam per urbem necessario ducta est. Efferebatur autem corpus admodum excelso feretro, tantaque funeralium multitudine, vt ipsam diei lucem repræsentarent; ac terræ quanto licuit apparatu ceremoniisque mandatum est. Commouit ea res aliquantum ad impias sectas deserendas cognatos ipsius, & maiorem ciuitatis partem: quas quidem sectas plane relinquerent, si diuinæ legis interpretum hic foret copia. Vxor autem eius continuo pauperibus fecit benigne: nam & ipso quatrduo præbuit ipsis epulum, & è domestica suppellectili multa distribuit: in iis etiam vestem sericam, ex qua conficietur pecunia ad ædificandam illis domum in area, quam idcirco nobis neophytus quidam attribuit. Hoc eius recte factum, cæteraque neophytorum erga inopes beneficia, quibus bis terue cibaria singulis mensibus largiuntur, compenset Dominus: quem vos rogate fratres mihi carissimi, vt hæc ab illis fiant, nullâ ob aliâ causâ; nisi vt eidem placeant: & simul in officio meo sua benignitate confirmet.

Domus ea, cuius meminit Cosmus, perfecta iam est. Absolutum est opus,

opus, v. Cal. Iulij, & diebus aliquot ibidem sacrificatum, sermonesque de ipsius fundatione sunt habiti. Hactenus de rebus Amangutianis. Nunc ad Bungenses venio. Anno M. D. LIII. nostri lapidationibus ibi male accepti sunt, confictis in eos criminibus, quod carne vescerentur humana, sed Rex, causâ cognita, rem totam breui compressit, dispositis custodiæ causâ circa domum nostram interdii noctuque vigiliis. atque ea sane præclara fuit neophytorum probatio: quippe nos quo maioribus cinctos videbât angustiis, eo maiorem ipsi firmitudinem animi constantiamque præferebant. Eo tempore multæ ad neophytos cõciones, multæ contra Bonzios disputationes habitæ sunt: qui victi, cum quid agerent non haberent, insigni mendacio populû onerarunt, nulla re scilicet Christianam à Iaponica religione differre. Res erat sane periculosa, itaque nostri diuinæ gloriæ zelo inflâmati, nil aliud per eos dies docere populum institerunt, nisi hæc duæ religiones quantopere inter sese differerent: legem quippe Iaponicam fabulis atque mendaciis: Christianam vero plane certissimis niti principiis. Atque ob id ipsum Balthasar Gagus librum Iaponico sermone cõscripsit, ac dedit Regi, quem Rex coram se, suisque consiliariis recitatum, ac vehementer probatum, suo signo obsignauit, atque ad Balthasarem remisit, iubens ei renuntiare, se libri eius exemplum descriptum habere apud se: proinde exemplar obsignatum vt erat, ostenderet magistratibus, vt eos perspecta Christiana veritate & doctrina, beneuolos & amicos haberet. Ex eo tempore adhuc in pace fuimus. Bonzij in Dominum credidere complures. in iis quidam legisperitus ex eorum ordine, qui commentationibus vacant, noster antea vehemens aduersarius. huic ita deinde clarum veritatis lumen affudit, vt in exquirêdo Christiani hominis officio nunquam defatigaret. Tanta vero tranquillitate fruitur animi, atque ita Dei beneficia ipsius hærent infixæ memoriæ; vt pro iis à quibus Christiana mysteria didicit, & à quibus huc missus est, denique pro cunctis Euangelij præconibus preces ad Dominum assidue fundat. Anselmus est quidam Dominus vici non longe ab vrbe positi, vt vxorem ad cultum Dei traduceret; anno superiore venit ad nos, & Balthasarem domum suam adduxit; qui fœminam, & domesticos omnes, aliosque complures necessaria ad religionem rudimenta edocuit, & conuertit ad Dominum. Horum exemplo tantus in reliquis eius vici incolis motus animorum est factus, vt omnes fere Christiana iam sacra susceperint. Vicus est alius, decem leucas ab vrbe: illic item anno superiore lucri causâ se cõtulit neophytus operarius quidam, Antonius nomine: ibique reperit hominem, qui ab dæmone septem iam diebus ita præfocabatur, vt nihil neque esculentum, neque poculentum per fauces posset demittere. Hunc miseratus Antonius, & simul recordatus latronis eius, cui culpam suppliciter agnosçeti Dominus noster IESVS CHRISTVS ignouerat, aquam in vas infundit, expiatque manu sua per signum Crucis. deinde hortatur ægrotum, vt peccatorum suorum agat pœnitentiã, & credat in eum, à quo & conditus fuerit, & salutem possit accipere. Annuit ægrotus, & continuo porrectum sibi poculû aquæ totum penitus hausit,

appositumque oryzæ paulum, sine labore comedit. Quæ res ægrotum ita permouit, vt cum primum per corpõris vires liceret, ad nos conferre sese Christianæ religionis suscipiendæ causâ decerneret: itaque fecit: omnem superstitionem abiecit, Christianos ritus ac preces edidit, paucisque post diebus est mortuus. Alium etiam couertit ibidem Antonius, claro admodum genere natus. Lucas nouo iam nomine dicitur. Is cum Baptismi causâ ad nos venisset, postea quam ablutus est, Balthasarẽ domum suam cum Ioanne Fernando, Antonioque perduxit. ibi dies aliquot instituendis baptizandisque ita multis vacarunt, vt ex vna tantum Lucæ familia, sexaginta capita (in his vxorem Lucæ, duosque filios virili ætate) cœlesti lauacro purgauerint. Quorum tanta cõstantia, tantum animi robur apparuit; vt suo exemplo aliis ad fidem trahendis numerum deinde trecentorũ impleuerint. Annus circiter agitur, cum quidã oculorũ acie sane debili baptizatus est. is Dei benignitate factũ est, vt vna cum animi lumine oculorũ quoque lumen reciperet: etenim continuo clare cepit videre: cuius rei fama cum latius manasset; Iaponiorum ad nos concursus hinc inde statim est factus, partim cœcorum, partim vario morborũ genere, vt lepra, febris, aliisque huiusmodi laborantium, in quibus Dominus pro sua sapietia, cœlestis numinis vim sæpe declarat. Quod vt facilius cognoscatis, nonnulla referã, quæ in hoc genere cõtingerunt. In põpularibus neophyti illius, quẽ ex oculorũ debilitate repente conualuisse docuimus; iam inde ab ipso abauo quidã hæreditario veluti iure, & quasi per manus acceperat, vt à dæmone torqueretur. atque is impetrandæ salutis causâ, in victimas & impia sacrificia patrimonium pæne consumpserat. Verum dæmones idolis inhabitantes, quo maiores sibi honores haberi cernebant, eo vexabant hominem grauius; nec illius tantummodo cruciatu contenti, arreptum ipsius quoque filium annos natum triginta adeo male acceperat, vt multos dies nihil omnino gustaret, nec iam patrem, vel affines agnosceret. Balthasar vbi id rescituit, contulit eo sese, cumque filium in ipsis tormentis offendisset, iussit eum Diui Michaelis nomen pronuntiare. paruit ille, & in ipsa pronuntiationis clausula tam vehementer intremuit, tanta cum gesticatione, motuque membrorum; vt qui astabant, rei miraculo perhorrescerent. Verum diuinæ placitum est bonitati, vt simulatque super eum Balthasar sacra illa effatus est verba: In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti; à nequissimo spiritu liberatus; continuo & cibum & vsum mentis rationisque receperit. Deinde vero vna cum patre Christiana rudimentã edoctus, & vterque sacro fonte lustratus est; ac filius quidem, Michaelis: pater autem, Pauli nomen assumpsit. Paucis post diebus, eiusdem Pauli filia, soror Michaelis, ad templum nostrum accessit, quæ item triginta iam annis male à dæmone habebatur. Ea cum velle se Christianam esse dixisset, vehementi pariter ipsa timore corripitur. Tum Balthasar ad exorcismos confugit, cepitque mulieri suadere, vt nomen IESV, nec non D. Michaelis pronuntiare. illa vero discruciatã grauissime, ore cõpresso, voce veluti in cantum soluta, respondit, si, Xacã & Amidã, qui legẽ dedere Iaponiis, idola repudiarentur, neminem adorandum

randum esse præterea: neque vero se cuiuspiam vi, ab eorum cultu posse abduci. Postridie (qui dies fuit Beatissimæ VIRGINI facer) tẽplo Christianis referto, cum mulier quoque adesset; Balthasar sacro peracto, ad exorcismũ rediit. Hic dæmõ versum eiulare, iniuriã conqueri, fœminamque torquere. Cum in eo statu res esset, Christiani qui aderant, in preces dedere sese, nec ita multo spiritus ille nequam erupit: mulier autem valde leuata est, atque integra prorsus mente, potum petiit, porrectamque sibi aquam lustralem seu benedictã, ebibit. Tum iussa dicere IESVS, MARIA, tam suauiter pronuntiauit, vt vox Angeli, videretur. Ex eo tempore nunquam deinceps à dæmone vexata est, iamquẽ Christiana sacra suscepit. Qui ægroti huc deuenere, ex iis ad trecentos iam Christiani cernuntur. quorum sermones inter se de beneficiis à Domino post Baptismum acceptis, operepretium est audire, dum hic patientiam in morbo ferendo, ille recuperatã prope valetudinem prædicat. solent autem huiusmodi ægroti, decem alios, quindecimve singuli ad Christianam religionem secum adducere, quorum corpora non alio medicamento curantur à nobis, nisi aqua benedicta, cuius virtus in hoc regno multis experimentis, præsertim vero in oculorũ curatione, quibus Iaponij vulgo laborant, est comprobata: vt eius petendæ causâ à leucis decem vel duodecim vndique concurratur ad nos.

Hoc anno, qui post Christum natum est M.D.LV. in hac eade sacra Funaiensi, à Cineralibus ad Paschalia vsque solennia, conciones quotidie cum sacrificiis habitæ sunt, tanta neophytorum frequentia, vt eos domus nostra nõ caperet, tantoque animi ardore, nonnulli vt è pagis pridie domum nostram venirent, quò postridie mane ad tempus cõcionis adessent; nonnulli autem ad templum duabus ante lucem horis accederent. quibus rebus homines ita vehementer inflammabantur, vt quotidie ferme deni, duodeni, vel etiam viceni post catechismũ fierent Christiani. Itaque baptizati sunt eo toto Quadragesimæ tẽpore, quadringenti. A Paschalibus feriis vsque ad Pentecosten eodẽ feruore ac studio continuatæ sunt quotidie conciones, neophytorũ rogatu, qui propitiandi Domini causâ mysterium Confessionis sane quam diligenter frequentant; quorum vitæ morumque immutationem post Baptismum, noti affinesque eorum valde mirantur, quippe, vt quisque maxima pro Christi nomine ignominia afficitur, ita se beatissimum putat. Quidam etiam, cum initio conuersionis, nonnullo pudore territus latitaret; ita se nunc palam penitus in causam Christianã tanta sua cõdelectatione demisit, vt verbo Dei potius quam cibo sustentari alique videatur. Cæremonia quoque nostra funebris magna cum admiratione probatur ab ethnicis: vt funus quod primum duximus, hominum plus tria millia spectãdi causâ celebrauerint. cum autẽ pauperibus æque ac diuitibus honorem à nobis vident haberi; tum vero legi Domini Dei nostri simile nihil fatentur esse. atq; lex ea sane late vagatur in hoc regno Bungesi: nã præter vrbã neophytorũ gregem; Iacalã quinquaginta, vel sexaginta. Siquidi totidẽ, Quintani (pagorũ hæc nomina sunt) plus ducenti videntur. Neophytus quidã est, quem cæteri ob eius virtutem

virtutem parentis loco veneratur & colunt; qui sepe ad sacrificia & conciones huc ventitat. Is ea circuit loca, & cunctos ad officium adhortatur. Superioribus diebus Balthasar Gagus cum Ioanne Ferdinando Firandum profectus est ad Lusitanorum, qui ibi erant, confessiones audiendas. Rex autem ante quam discederet, venit ad nos, iussitque Balthasarem de com-
meatu sine cura esse: daturum se qui eum prosequeretur, & omnia ad iter necessaria compararet, idemque, si Balthasar vellet, praestaret in reditu: praefectis etiam, quacunque transeundum esset, iumenta & caetera quae opus forent, se imperaturum. Eum nunc in singulos dies exspecto. mecum hic de neophytis remansere senex quidam, Antonius nomine, quinquaginta vel sexaginta natus annos: & alij praeterea quattuor vel quinque homines impigri ad necessaria negotia obeunda.

Scriptis iam litteris, ex Ida pago non longe ab vrbe posito mulier quaedam cum marito ad hoc templum Baptismi causa se contulit. Sed uterque, quod Balthasar aberat, domum suam re infecta, consilioque paene mutato reuertebantur. Id ubi cognouit, Antonius, is quem modo nominavi, me appellauit, ut preces ab omnibus, qui aderant, ad Dominum pro utroque eorum habendas curarem. itaque dum orationem Dominicam elata voce multi pronuntiamus, conspecta mulier est adeo vehementer intremere, ut illam ipsi tres homines regere & continere non possent: dentibus vero tam acriter infrendebat, ut videretur effringi, interea constrictis ipsis manuum digitis, mulierem signo Crucis, & aqua benedicta lustrabat Antonius: nobis ex altera parte in oratione Dominica & Angelica salutatione perseuerantibus. Post haec mulier aliquantulum conlo-
pita, simulatque expergefata est, iussa dicere, I E S V S, M A R I A, primum veluti indignabunda pronuntiauit: tum ei manus arctius iterum vinciuntur, precationi simul omnes insistimus: nec ira multo post foemina dolere manibus, & lamentari, & rogare, ut sese quam citissime soluerent. Deinde, pia admodum voce proferens, I E S V S, M A R I A, verum Creatorem suum adorare se dixit, grauemque sese peccatrice agnoscere. Eadem mihi postea affirmavit, se toto septennio cordis ingentem sensisse grauedinem, sed iam ea leuatam, & exhilaratam esse. Postridie mane cum marito discessit: redituri ad Baptisium cum primum Balthasar Firando reuerterit. Mihi sane magnam tota res attulit voluptatem, & ex eo die plane alia mulier atque antea, visa est. multa praeterea in hac regione geruntur a Domino: qui nos pro sua bonitate idoneos vineae suae cultores, dignetur efficere. e Bungo 12. Cal. Octob. M. D. LV.

T A Q V A E R E G I S F I R A N D I
ad Melchiorem Nonnium.

PA T E R Mag. Franciscus cum meum in hoc regnum venisset, Christianos fecit magna animi mei voluptate nonnullos, quos equidem commendatos habeo, & ab omni iniuria tueor. Bis deinde ad nos venit etiam Pater ille qui Funaij versatur, baptizauitque

zauitque cum ex affinibus meis aliquot; tum ex reliqua nobilitate per multos: quem ego virum aliquoties audiui, eiusque doctrinam, quae mihi penitus haeret in medullis, ita probaui, ut Christum sequi plane decreuerim. Quocirca te in meo Regno videre magnopere cupio: semel quippe mentitus, non mentiar iterum. Tu si ad nos te contuleris, & rem Deo gratissimam feceris, & a me quam honorificentissime liberalissimeque tractaberis. Firando.

T aqua Nombo Firandi Rex.

C O S M I T V R R I A N I A D S O -
cietatem I E S V in Lusitaniam.

EX quo tempore a Francisco Xauerio, qui postea migravit a vita, Amangutij sum relictus; res per humani generis aduersarium minime tranquillae fuerunt: qui cum intelligeret quantum Euangelij promulgatione proficeretur, omni ratione eam impedire conatus est: bellum enim Regem inter ac populares eius ita perniciosum excitauit, ut vigesimo post meum aduentum die, Rege ipso cum filiis interfecto, alium, qui Regis Bungi erat frater in magna tamen principum dissensione, suffecerint. Nec tamen a nobis interea cessatum est: nam ad annum M. D. LVI. (quod spatium fuit annorum circiter sex) assiduis concionibus, caeterisque ex instituto nostro ministeriis obeundis, Christianorum duo millia fecimus; quo tempore nonnulli a proceribus, coniunctis viribus contra nouum Regem, sectatoresque ipsius, vrbi Amangutio saeuum adeo incendium intulerunt, ut cum amplius decem millibus familiarum incoleretur, vnus horae spatio vniuersam flamma peruaserit. Nec sane domus nostra, templumque ab eo incendio fuit immune. Post haec affertur nuntius, aduentare hostes; quo audito Christiani conueniunt, communique sententia statuunt, non esse mihi in iis tumultibus commorandum: denique vigesimo post incendium die, cum iam hostium exercitus ab vrbe non plus tribus millibus passuum abesset, vehementer a me efflagitant, orantque ut inde discedam, quorum ego precibus eo animo cessi, ut post eas turbas, ac seditiones redire. Consilio protectionis meae cognito, reliqui Christiani ad me concurrunt, nullam ea nocte partem capiunt quietis, cum alij peccata confiterentur, meumque discessum lugerent; alij mecum vna decedere decreuissent. quos ego ut potui verbis solatus, discessi, multis me nihilominus ad nouem millia passuum prosequentibus summo cum dolore ac gemitu. mortuum parentem in conspectu eos habere dixisses. Nimirum praesagire iam tum videbantur calamitates, quae postea contigere: quippe deinde, & vrbs funditus euersa est, & summa annonae inopia, aliaque id genus multa incommoda consecuta. In itinere cum diuellerentur a me, ecce tibi denuo lacrymae virorum, mulierum, puerorum; quae me sane magno mœrore, tristitiaque affecerunt: atque ita illi ad suos regressi sunt, ego Funaium iter

intendi, qua in vrbe versabatur Balthasar Gagus cum duobus fere milibus Christianorum, quos ibi fecerat, eratque magna apud Regem in gratia, ad quem Prætor Indiæ certum hominem Regis Lusitanie nomine cum pretiosis muneribus misit, egitque gratias quod nos adeo humane liberaliterque tractaret. Hoc ille officio permotus, sedes nobis optimas ex materia cedrina est elargitus: e quibus templum extruximus cum reliquis ad incolendum necessariis ædificiis, operam suam in id nauatibus admodum impigre Christianis. Decreuit etiam nobis aureorum quinquagenum vectigal. Inde cum ætus belli iam deferuisse videretur, ethnici multi ad verbum Dei confluabant, ac fere semper ad Dominum conuertebantur aliquot, decem interdum, interdum quindecim, pluresque aut pauciores, prout mentes eorum Spiritus sancti claritas illustrauerat. Amangutio etiam Rex, regni que proceres, missis per Christianos epistolis, nos ad se inuitarunt. qua de re cum Regem ipsum Bungi amicitie causa consulissem, respondit adhuc maturum non esse: simul ac foret, se monituum. suspicari sumus occultam aliquam coniurationem ipso conscio aduersus Amangutij Regem esse constatam: nec sane temere, nam ex principibus quidam potens, Amangutium ex incendio ferme iam instauratum aggressus, diruit, magna ciuium parte vel spoliata, vel in seruitutem abducta, Regis etiam fratre cum omnibus iis, qui partes eius sequebantur, occiso. Ea re cognita, Bungi Rex magnas copias ad Amangutium occupandum misit, quo euentu, adhuc incertum est.

Anno M. D. L V. octauo Idus Septemb. Rex apud nos sane quam iucunde coenauit: à cœna de Deo verba fecimus. ipse per quendam ex amicis iussit nobis renūtiari velle se certos pecuniæ fructus assignare alendis iis, qui in sua ditioe Dei legem docerent. Respondimus, nobis hoc non esse ita necessarium, sed in pauperum subsidium hospitalem domum à nobis ædificatam esse, quæ huiusmodi ope admodum indigeret, orare nos Regem, vt beneficium illud in eam domum cōferret; quod fecit, & simul iussit nobis attribui aream in vrbe imperij sui admodum ampla ac celebri Facata nomine, ab vrbe regia quinque dierum itinere, vbi iam Balthasar Gagus aliquod fecerat Christianos. Eo nunc Balthasar idem est rediturus, vt ibi diutius commoretur, atque commodius Euangelium prædicet. Christus Dominus noster, eas vires nobis easque virtutes impertiat, quæ ad aspiduos huius prouinciæ labores atque pericula sunt necessaria. Valete vj. Idus Septembris. M. D. L V II.

GASPARIS VILELAE AD

Societatem IESV.

ANNO M. D. L V. cum in hæc loca Melchior comitesque peruenissemus, nihil ad vos scripsi, propterea quod redituro mox in Indiâ Melchiore; satis fuisse de moribus hisce, ac regionibus ex ipso vos cognituros putabam. Nunc ea persequar, quæ

quæ post eius discessum præsentem me contigerunt, quo in omnibus immentia Dei bonitas magis eluceat.

Vbi terram hæc attingi, iussus sum Funaj habitare cum Cosmo Turriano, partim vt ingrauescentem iam illius ætatem, in tantis ac tam multis laboribus aliquo auxilio subleuarem; partim etiam, vt ex eius consuetudine ediscerem, qua ratione horum Christianorum ingenia colenda tractandaque sint. Balthasar autem Gagus, qui ibi erat, Firandum est missus, vbi portus est in primis celebris, & Christiani nonnulli: Regulus præterea vrbe eius valde nos diligit, fecitque nobis potestatem areæ coemendæ, qua in area Virginis Matris ædem sacram excitauimus ad pios Christianorum vsus, cum Iaponiorum incolarum, tum Lusitanorum, qui eo commeant. Gagus ab Regulo humane exceptus est cum alio fratre nostro, itemque alio Iaponio Christiano in rebus diuinis admodum erudito, quos secum adduxerat. Hos deinde cognouimus in neophytis instituendis magna cum laude versari. post Gagi discessum, aream coemimus patentiore, donauitque Rex nobis peramanter quasdam ædes in proximo, quæ statim nobis vsui fuere. ex iis quippe templum extruximus, addidimusque tecta nonnulla nobis ad incolendum necessaria. Opus ad culmen perductum est die sanctis omnibus sacro, anno M. D. L V I. Melchior primum in eo sacrum fecit solenne. Inter hæc tempus aduenerat, quo Melchiori in Indiâ redeundum erat. quem à nobis dimisimus, nulla spe in hac quidem vita nos reuifendi. Inde Christianæ rei ex instituto dedimus operam non sine aliqua difficultate propter occultas conspirationes aduersus Regem in vrbe conflatas à reliquiis coniuratorum, quos mense ante nostrum aduentum capitali supplicio affecerat, ac deinde ad cæteros minori suo cum periculo puniendos in insulam quandam, quæ arcis instar est, sese receperat. Hisce tumultibus & recentibus Christiani vehementer, & nos etiam aliquantum perturbabamur animis, quod ex Regis interitu (si forte id contigisset) aut mors nobis imminere sine dubio videretur, aut certe multa ac grauiâ incommoda, quæ magno nobis impedimento forent quominus rem ex animi sententia gereremus: verum tamen nonnullis à Rege concessis, pax inter eum & ciues composita est, & qualecunque otium consecutum.

Instituti autem nostri in Iaponiis adiuuandis eiusmodi ratio est. Primum, quoniam plurimis tantæ sunt tenebræ, vt animam simul cum corpore interire, nullumque Dei iudicium de rebus in vita bene vel male gestis futurum existiment; duos menses quotannis, Nouembrem ac Decembrem, vsque ad octauum diem ante Natales Domini ferias, ponimus in quotidianis, de morte, iudicio, pœnis inferni, deque cælesti beatitudine concionibus; ad quas vniuersi fere conueniunt Christiani. Die vero mortuorum omnium commemorationi dicato, in eandem rem maiori etiam studio ac cœremonia incumbimus. Toto autem eo tempore, cenotaphium habemus atratum: super id, responsum vnum verbis conceptis quotidie pronuntiamus, & sacra rituum illorum mytheria populo exponimus. Quo quidem anni tempore tanta vis frigoris est, vt præter

affiduum gelu matutinum, multa etiam è caelo decidat nix. Sed Dominus pro sua clementia, necessaria nobis remedia suppeditare non desinit.

In festa Natalia, dimissis per finitimas villas nuntiis, Christianorum conuentum indiximus; quorum, à viginti quattuor, ac triginta millibus passuum, tanta multitudo confluit, vt eos templa duo coniuncta, ædesque nostræ priuatæ non caperent. Media nocte sacrum solenne rite peregimus cum hymnis quibusdam piis, de laudibus Natalium Domini, & nonnullas è sacris litteris historias exposuimus, quibus rebus Christiani admodum delectati, & in sacrosancta fide firmati sunt. Post eorum dierum celebritatem cum æquum esse non videretur, vt intra domesticos parietes inclusi, animas IESU CHRISTI sanguine redemptas in desertis regionibus perire pateremur; missus sum cum Ioanne Fernando ad vicum, quem Cutamen appellant, vbi aliquot Christiani visuntur, quo & gentilibus viam veritatis ostenderem, & Christianis solatium aliquod atque vtilitatem afferrem. Et quoniam iter illud pedibus iniquo anni tempore sine vlllo comite faciebamus; nec frigoris nec famis incommodum defuit. Peruenimus ad montem, vbi nos quidam ethnicus excepit hospitio, & paululum oryzæ dedit in cibum: & quia lucebat adhuc, ab eo petimus, vt viam nobis ad vicum quendam finitimum monstrare ne grauaretur: quo cum peruenissemus, ad vetulam Christianam probi viri uxorem item Christiani, diuertimus. cuius nobis in ministrando studium, & alacritas, cum veteris illius, ac nascentis Ecclesiæ laudibus proculdubio comparanda, omnem præteriti laboris molestiam, ac defatigationem absterfit. Cœnam pro ipsius angustiis parauimus ex herba iname quam appellant, atque nasturtiis, cum anus ad nos calefaciendos ignem paucis quas habebat paleis excitasset. Eadem monita à nobis, vt aliquos ad Euangelium cõuocaret, quamquam nox erat, frigusque permagnum, tamen tantam in ea re diligentiam adhibuit, vt multos barbaros adduceret, ad quos cum apud senem quendam salutis ipsorum ratione verba fecissemus, decem ex iis permoti diuinitus Euangelio credidere: quos simulatque opportunum est visum, magna nostra lætitia baptizauimus. Accessit ad hos etiam senex annos natus septuaginta cuius domi sermo de Deo (quem diximus) habitus fuerat. Is cum annos circiter octo graui admodum valetudine laboraret, ita vt membris pæne solutis, inter loquendum vehementissimi tremere, multis in vita homicidiis perpetratis, dæmonis cultor, cuius speciem sese identidem offerentem adorabat vt Deum; biduo post Baptismum Dei beneficio sanus, ac liber ab omni tremore surrexit, & omnibus inspectantibus, diabolicas syngraphas aliaque id genus igne combussit.

Ex eo loco profecti, antequam Cutamen peruenimus, nos in itinere nox oppressit. in magnis tenebris, frigore, gelu, incerti quater esset, aut quem percontaremur, Deum precati nos in viam dedimus, & in cuiusdam ethnici hospitium incidimus, qui nos ad Christianum honoratum hominem habitantem in ea solitudine misit, quem antequam inuenimus, iterum errauimus, sed ea ipsa noctis hora nobis obtulit Dominus, qui

qui nos ad optatas illius Christiani ædes aliquando perduceret. Is nos simulac vidit, statim nobis prouolutus ad pedes, nunquam se tanto in honore fuisse dicebat. ea nocte in consolandis animandisque Christianis eius domesticis ibi posita, post die mane profecti, Cutamen venimus, acceptique hilariter sumus à Christianis, qui cognito nostro aduētu obuiam nobis processerant. Hic, dierum aliquot moram fecimus, quo & Christianos cõfirmaremus, & paganos ad Christum adduceremus, quorum decem conuersi, alij miserabili quodam errore liberati sunt: cum enim sese de more dominis sacramento fidelitatis obstringerent, idque ante idolum stantes, sanguinemque mittentes è brachio, descriptis ex eo litteris quibusdam, quæ legi non possent, & ad extremum syngrapha concremata hero se fidem seruaturus esse iureiurando promitterent; omnino studio fecimus, & effecimus, vt si ab ea consuetudine prorsus nolent abstinere, saltem per Deum conditorem cœli terræque iurarent, quod nobis omnes se facturos esse polliciti sunt, potiusque mortem appetituros, quam ad pristinam iurisiurandi formulam redituros. Ea res dominis eorum pergrata fuit, ipsorumque fidem, nunc multo quam antea pluris æstimant. Circumspectis huius prouinciæ miseris & inopia, Cosmo visum est, è re communi futurum, si in vrbe Funaiio valetudinarium institueretur. Itaque cõsilio cum Rege communicato, per amplam domum extruximus, bifariamque diuisimus, vt altera pars elephantiacos (quorum magnus in his locis est numerus) altera leuioribus morbis ægrotantes exciperet. Confluxere illico elephantiaci complures, quorum curationi præfecimus vnum è fratribus nostris chirurgiæ peritum, qui contemptis vt Christum pauperem sequeretur, deliciis diuitiisque quas possidebat, in Societatem nostram adscriptus est. Et quoniam vrbe tota montibusque finitimis multi præterea inopes, ægrotique versantur: constitutus est Iaponius Christianus annos natus quatuor & viginti, spectatæ virtutis adolefscens, qui castitatis voto aliisque nonnullis Deo sese dicauit, vt is egentibus, viduisque diuideret eleemosynas, quas Christiani coniciunt in arcam ob eam ipsam rem publice positâ. Augetur autem quotidie huiusmodi pauperum, atque ægrotantium multitudo, in hospitali quam diximus domo, magno cum rei Christianæ adiumento, & barbarorum pudore, cum videant populares suos ægrotos omnes gratis à nobis curari, necessariis medicamentis adhibitis.

Ineunte Quadragesima, instituti sunt sermones de sacra Confessione, quam Iaponij tanto cum labore, lacrymisque peragebāt, vt nostrum nobis teporem racite exprobrare quodammodo viderentur.

Per idem tempus multa ac magna capitis pericula adinimus; cum enim Rex arce se cõtineret, quæ abest ab vrbe viginti quinque millia passuum, cumque magna latronum vis, sublati iudiciis, vrbe tota volitaret, quorum animi in cædem nostram à Bonziis sollicitabatur; hyeme tota, necem in singula momenta expectantes, paucis vino in vsum sacrificiorum, aliisque rebus nonnullis vt potuimus absconditis, cum vel in cibo capiendos mors nobis ob oculos versaretur, vigiliis inter nos distributis (quod nunc

etiam facimus) vitam nostram, magno sane labore incommodoque tutati sumus. Quo tempore iussit Rex nobis renuntiari, se nihil opis in tali re nobis afferre posse: proinde nostræ salutis consuleremus, molestum sibi fore si quid nobis incommodi accidisset. Ac reliqua sane vrbe item vigiliæ agebantur, sed omnis nostra spes, atque fiducia ex vnus Domini clementia ac bonitate pendebat. Inter hos metus hyeme exacta, nullo tamen Quadragesimæ die non habitus est sermo de rebus diuinis, aliquot sese quotidie diuerberantibus, cum sexta quaque feria noctu de passione Domini verba fieret, flagrisque in corpus suum omnes domestici nostri vna cum Iaponiis centum ferme, sequerent, qui ad audiendum Euangeliū ventitabant. Semihora dicendo absolvebatur: inde Christi Crucifixi proponebatur vexillum: postremo extinctis luminibus veniebatur ad verbera, nec ante cædendi modus fiebat, quam psalmus quinquagesimus ad finem vsque pronuntiatus esset, idque ea pietatis significatione, vt cuiusvis animus ad religionem, & lacrymas commoueri posset. Inter hæc rursus Amangutium inuitamur: sed quia in Bungo constabat operæ fructus; & simul ne Ioannis Fernandi auxilio priuaremur (nam ei proficiscendum fuerat, Amangutianis rescripsimus, Paschalibus festis nos eo venturos. Sacrosancta hebdomada, quanta maxima potuit cæremonia religioneque peracta est. Primum Dominico die Palmarum, solenni sacrificio factò, ramisque de more distributis, prodimus supplicantes, Crucemque præferentes permagnam; emensaque area spatiosa è regione ianuar, foribus in re ditu occlusis, Cosmus, qui extra templum cum signo Crucis populoque remanserat, clamare cepit, Attollite portas: cui respondebat è templo chorus, vt assolet. cū tertio denique admissus esset, & ad aram maximam ordo comitantium, non sine summa omnium lætitia peruenisset; sacrum missæ continuo captum est. Passione Domini decantata, ingens animorum motus, & eorum, qui recitabant, & eorum, qui audiebant est factus: tantumque dolorem delictorū atrocissima innocentissimi Domini mortis narratio omnibus attulit, simulque intimum solatium ita magnum, vt satis appareret, omnia hæc à Spiritu Sancto proficisci, atque ita sacrum peractum, & ritus illi sanctissimi quid sibi vellent, populo expositum est. ad hæc templi parietes pullo peristromate conuestiti, & sepulcrum excitatum est ad sacratissimum. Christi corpus condendum, ac persoluenda iussa solennia, adiuuantibus quinque Lusitanis, qui in hac vrbe hyema uerant, seque ad nos Confessionis causâ receperant. Quartæ feriæ tenebras quas appellant, alternantibus choris canticum Zachariæ, cum symphonia; deinde psalmus idem quinquagesimus magno cum sensu, lacrymisque Christianorum; gentiliū vero admiratione, & approbatione conclusit. Postridie, ad sacram Eucharistiam admissi Lusitani & Iaponij aliquot, qui quidem ad tantum mysterium idonei videbantur: & quia tum primum cæleste illud conuiuium inibant, summa animi dulcedine ac voluptate perfusi sunt. His rite peractis, corpus Christi condidimus, templum circumeuntes accensis luminibus. In sepulcri præsidio Lusitani duo, cum rotidem pueris, armati maculis ferreis galeisque, sunt collocati.

collocati: quæ res cum tempus illud referrent, quo Christus liberator noster in terris versatus est; Christianos mirum in modum commouebat, magnoque male actæ vitæ dolore afficiebat vniuersos. Sextæ feriæ exsequias maior populi frequentia celebravit. decantata passione Domini, & corpore Christi recluso non sine motu & comploratione omnium, mirabilis erat sacris peractis dolor ac mœstitia Christianorum domum redeuntium. iidem Sabbato sancto sacris adfuerunt. Ara in medio templo extructa, sacello etiam maximo aulæis pictaque tabella exornato, in qua Christi resurgentis effigies cernebatur, multis præterea candelis ardentibus, pullum prætedebatur siparium. id, simulatque chorus, Kyrie eleison, nouies cecinit, subito demissum, aram ipsam, & Cosmum stantem aperuit, qui è choro clam se subdlexerat, seque ornatu sacrificantis induerat. Vbi vero Angelicus hymnus intonuit, confestim æra campana vissumma pulsantur. quæ res tanta ac tam repentina lætitia Christianos affecit, vt mente pæne emoti viderentur, siue id ex præterito mœrore, siue ex rei nunquam ante id tempus visæ nouitate contingeret. sane ij nobis dicebant se iam nunc in hac vita fructum cælestis beatitudinis prægustare. Atque his rebus in Christiana fide non mediocriter confirmati sunt. Paschali die quæ consequuta est, corpus Domini circumtulimus sub umbella, cereis & candelis accensis. Symphoniaci, cæterique ministri fertis amœnissimis redimiti iucunde psallebant. Nec tempestiuus tormentorum aliquot fragor, nec magna populi vis celebritati defuit. itaque concursus multitudinis nullum eo die locum sacro sermoni reliquit.

Dum hæc geruntur, affertur Amangutio nuntius, dynastam quendam nomine Moridonū copiis adductis, Regeque Amangutij & principibus interfecit, urbem totam flamma ferroque vastasse. Ac nobis vtique si eo venissemus, fuerat moriendum: sed videlicet nos Dominus dignatus hoc honore nõ est; quem habet iis tantummodo, quos præcipue diligit. urbis excidium ingens fames excepit, quæ cum è barbaris multos, tum è Christianis nonnullos absumpsit; vniuersum vero ciuitatis statum ac sobolem in multos annos omnino perturbauit, ac perdidit. Atque hi sane bellorum tumultus, quod adhuc experti sumus, Christianæ fidei propagationem magnopere distinent; sed nihilominus eo ipso tempore in Bungi regno multi Christiani fieri capti sunt, præsertim ex inopi plebe. nam diuites fere mundo seruiunt, & obrectatorum vuculas per timefcunt. Firando etiam à Balthasare Gago litteras accepimus, in parua quadam insula, triginta vel quadraginta homines Baptismū petere, Christianos eius regionis in I E S V C H R I S T I cultu proficere, phanumque extruxisse, quamquam pro multitudine populi exiguum. Quod vero ad nos ipsos attinet, nunquam occasiones defunt, quibus probemur & exerceamur. Etenim Bôzij fictis criminibus falsisque testibus nos apud populum in inuidiam conantur adducere, quod scilicet humana carne vescamur: atque ad faciendam mendaciis fidem vestes manantes sanguine in adiū nostrarū fores occulte cõiciunt. idque nõ semel hoc anno fecerūt, qui est

qui est à Virginis partu M. D. LVII. quocirca toto pæne Iapone percrebuit, nos dæmonas esse, nec verbis nostris habendam fidem. quod etiam scriptis in ianua nostra propositis palam edicunt. A pueris etiam interdum lapidibus petimur. Complures præterea nos fœde & contumeliose compellant, tametsi contra honesti viri permulti reuerentur, & colunt.

Huiusmodi periculis (vt dicebam) tentamur à Domino, & præclare docemur, quam parum sine illius ope valeamus ipsi. Idem tamen hæc Iaponiorum peccata dissimulans, clementiæ suæ non obliuiscitur, ad alliciendos ad se animos nonnulla supra naturam interdum efficiens. Quendam multis iam annis pæne paralyticum Baptismo lustratum intra paucos dies sanitate donauit. Mulierem assiduo singultu etiam dum loqueretur & cibum caperet, iam diu laborantem per Baptismum eo vitio liberauit. Aliam energumenam, vt primum Christiana facta est, dæmon reliquit. E montanis quidam cum febris cõflictarerur, ad templum nostrum descendit, certus inde non ante discedere quam sanitatem reciperet; postridieque conualuit. Iam in ipso valetudinario, quod diximus, vulnera, veteresque decem atque etiam viginti annorum abscessus quarto decimo interdum die sanantur. Atque hæc omnia necessaria sane sunt ad huius gentis tenebras dispellendas, detegendosque diaboli dolos, atque præstigias. simulat quis ex composito se mortuum esse, hunc venefici extractum è sepulcro se ad vitam reuocasse mentiuntur. Interdum etiam adiuuante dæmone ægròtos aliquos curant. Quidam cum multos iam dies nusquam appareret, veneficorum opera repente cõparuit. Defunctus cum efferretur nescio quis, vbi ad feretrum detegendum sepeliendi causa ventum est, nullum cadaueris ne indicium quidem inueniunt. Hisce aliisque id genus artibus miseros Iaponios diabolus decipit: quorum ad cætera scelera, quæ multa sunt, illa etiam accedit immanitas, vt filios infantes crudeliter enecent, vel quod vnum aut alterum sobolis causa fati esse, vel quod in rei familiaris angustiis eorum felicitati hoc pacto se consulere arbitrentur. Persuasum habent etiam alicubi: quæ mulieres ventrem ferant, eæ fœminam si pepererint, ad inferna damnari: quare permotæ fœtum in vtero medicamentis interimunt. Iam vero vetantur Iaponij de vitæ exitu cogitare, ne videlicet mortis metu à flagitiis deterreantur. quocirca mortem repentinam exoptant, beatumque putant cui ita obire contigerit. Sunt etiam qui dæmonem colant, eoque familiarissime vtantur, quos Iamambuxas hoc est milites conuallium appellant, ij ad famam sanctimoniam colligendam, sese grauius puniunt, stant, vigilant, cibo parcissimo vtuntur; altero denique vel tertio mense, vbi satisfactum esse diabolus pronuntiauerit; nonnullis amentiam sociis vna secum adhibitis emendicata à popularibus stipe, mare petunt, nauiculamque conscendunt, cuius sentinam ita perforant, vt accepta paulatim aqua mergatur. Ad hæc, diabolus magnopere satagit quo brutorum animantium specie vulgo adoretur, atque vt boues colant, hominem occupat; percontantibus nomen, respondet se regem esse bouum: rogatus vt abeat, negat se ex homine discessurum, nisi templum sibi exadificaturos esse recipiant. Si polli-

centur,

centur, abscedit. si promissa nõ fecerint, rursus reuertitur, oppressumque hominem variis cruciatibus torquet, quousque phanum ædificet, in quo varias belluarum figuras pro numine venerantur, capitali etiam alicubi proposita pæna, si quis bouem occiderit. Interdum etiam venatores, si quam fetam interemerint, suis veneficiis in morbum inducit. itaque eius rei metu feras pro dæmone suppliciter colunt. Quæ omnia facit ille nimium ob eam causam, vt mortales vero Dei cultu deserto murent gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis, hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Iaponiorum doctrina seu superstitio multiplex est. alij nescio quem iam mortuum colunt nomine Amidam, alij quendam, quem Xacam nominant. est etiam hæresis eorum, qui lingua patria Fotoqui vocitantur, in opinionum suarum prauitate vsque adeo pertinaces, vt aures Euangelio prorsus occludant. negant enim fidem habendam nisi scriptis iis, quæ apud se habent: & pro miraculo est, si quis eorum Christiana sacra suscipiat. Denique Soli etiã, ac Lunæ deorum honores habentur, necnon ipsi dæmoni, cui templa erigunt, atque in ipsis templis effigiem eius multo quam nos fœdiorem ac deformiorem depingunt. Multi sunt etiam cœtus cœnobarum vtriusque sexus, albo vestium colore, rufo, nigroque distincti, vita, moribusque turpissimi.

Societatis nostræ in his partibus tria domicilia sunt. Amagutij vnum, vbi multi erant Christiani; verum ædes eæ vna cum vrbe ipsa incensæ, & solum à barbaris templo Idolorum postea dicatum est: tametsi nunc audimus nonnullos qui superfuerunt Christianos, id ipsum iudicio repetiisse, eiusque possessionem nostro nomine recepisse. Alterum est domicilium Firandi. Tertium, idemque omnium maximum est hoc Bungenfense, quod in primis stabile Deo propicio futurum videtur, tum propter Regis (quamuis nondum Christiani) eximiam erga nos beneuolentiam, & aliis rebus & in consilio dando probatam nobis, & cognitam; tum etiam propter existimationem à nobis apud præfectos regios, magistratusque collectam. Accedit quod Rex Euangelij promulgationem in suo regno sibi gratam esse demonstrat. Ad quem si Rex Lusitaniæ Ioannes patronus ac parens Societatis nostræ legatum quempiam mitteret, multum ea res (vt arbitror) ad eius conuersionem valeret. Vos etiam atque etiam Dominum obsecrate carissimi fratres, vt Regem hunc excitet: nam vtiq; ex eius conuersione huius regni totius insularumque conuersio pendet; quippe cum sit Iaponis Regum hodie in primis potens.

Septembri mense Firandum, cum ibi Balthasar Gagus esset, duæ Lusitanorum naues appulsæ. Itaque à Cosimo ad eius subsidium in cõfessionibus audiendis, aliisque laboribus, quos noua prouincia secum affert, eum missus. Meo aduentu Gagus, & Lusitani, & ipse regulus oppidi valde gauisi sunt. Et quoniam Christianorum veterum vita moresque apud hos populos in vtranque partem plurimum ad exemplum valent: primum omnium suadere Lusitanis institimus, diligenter cauere, ne quem neophytorum exemplo suo offenderent. Multos Confessione purgatos sacra

Iii

Eucharistia refecimus. omnibus vero dominicis festisque diebus ad Lusitanos à nobis, ad prouinciales à Iaponio Christiano comite nostro magnæ virtutis homine, & salutis suorū cupidissimo conciones habebantur: semel etiam cum symphonia sacrificauimus, & solenni supplicatione præbant scloperarij quadraginta cum dispositione festiua: hos tibiæ sequebatur: deinde Lusitani duo cum funalibus, & crucifer vnus dalmatica indutus. tum è fratribus duo Litanias concinebant: postremum locum tenebant ornatu corporis pretioso Balthasar Gagus sacerdos. Vbi in conspectum nauium ventum est, in quibus erant vexilla sublata variis Crucibus coloribusque fulgentia, prætereunte nos maioribus tormentis honoris causa consalutarunt. Frequens tum ibi forte mercatus erat, quo ex omnibus fere partibus negotiatores conuenerant. Itaque spectaculum magna Christianorum lætitia, magno barbarorum conuentu atque approbatione celebratum est. Cum ad crucem peruenissemus, quam non longe ab ædibus nostris locauimus; habita de laudibus Crucis oratione, ad templum eodem ordine rediimus: Faxit Dominus vt per hos sanctos ritus qui cernuntur, Creatorem suum agnoscant homines, qui corporis oculis cerni non potest. Interim nuntiatur lætus rerum Būgensium progressus, simulque Pauli obitus natione Iaponij quem ægrum Funaij reliqueram, virum magnis virtutibus præditum. Hunc ferunt, agentem animam, inter mortuis vocibus nihil tamè æque clare pronūtiasse ac I E S V, M A R I A: cuius mortem homines pariter vitæque admirati sunt. Is triennium iam in vinea Domini laborauerat fidelis operarius. comesque noster magno animi ardore, spiritu, curaque salutis humanæ. Itaque multum eius morte, damni fecimus. ægre enim in tanta hominum nequitia similem Paulo reperias. Balthasar Gagus. Cosmi iussu ex eo loco Facatam profectus est, vt possessionem adiret aræ quam Rex nobis ad ædes ædificandas attribuit. Inde Bungi Regem inuisit, vt is totam rem auctoritate sua confirmet. speramus autem id valde è republica futurum. est enim eà vrbs cæteris aliquanto pacatior, quod mercatores opulenti qui ibi commorantur, diuitiis metuentes suis, imminētis belli pericula largis muneribus, & congiariis redimunt. Hic locus quartum iam quintumue annum abundat annona. expectamus vicissim vaccas Pharaonis strigofas, quas vrinam Deus arceat. effodit enim pectus, infantium multitudo à parentibus lari tempore pereuntium: quibus si nunc in ipsa vilitate non parcunt, quid in caritate putandum est? Magna enim (mihi credite fratres carissimi) sterilitatis incommoda ac difficultates in his regionibus sunt, profus vt ipsi diuites herbis tolerent vitam. Idcirco nos. Iosephi prudentiam imitati, in annum insequentem aliquid semper custodientes, Christianorum inopie, ac necessitati consulimus: tametsi inter Iosephi horrea nostraque permultum interest, quippe apud nos non nisi nasturtiorum folia, lactucaque sole tostæ adseruantur. Res frumentaria in his locis est perexigua: nam triticum vbi maturū est, imbrium vi tempestatumque deperditur. Oryzā fere demetunt, eamque non ita multam, vt vniuersæ vrbi sufficiat: nec ea pauperes, nisi quando gratulatio

lationis causa, vescuntur: quos tamen omnes Domini benignitas alit, ac sustinet.

Scriptis his litteris, cognatus quidam Reguli Firandensis armis Regi Bungenium illatis acie victus est: quem quoniam Firandensis Reguli ope adiutum Rex Bungi cognouit, vastitatem eius regno inferre constituit. propterea Funaiō scripsit ad me Cosmus rumorem esse, Bungensem exercitum infestis signis in hæc loca venturum: proinde si opus esset, rebus nostris mature prospicerem. Ex hoc denique intellexi quid esset, cur antea me Rex Bungi vt Octobri mense hinc discederem, per litteras monuisset. Huius belli metu perterriti afflictique Christiani quidam ad me noctu venerunt, professique sunt, si ego Firandi remanerem, se ad oppetendam mecum vna mortem in templum nostrum esse venturos: sin minus, infra priuatos parietes vitæ sine expectat uros: quos ego salutaribus præceptis instructos, iis verbis que tempori ac rei conuenire videbatur, bono esse animo iussi. Huius insulæ Firandi circuitus nouem passuum millia colligit, & aliquot habet vicos, quorum maximus est hic vbi sum in præsentia familiarum omnino ducentarum. In reliquis sunt Christiani nonnulli, quos, nisi bellum impediatur, singulis hebdomadis inuisere statui.

Hæc habui, mihi carissimi fratres, quæ de hoc anno M. D. L V I I. scriberem; vos oro per I E S V M C A R I S T V M, vt precibus vestris mihi veræ summisionis, perfectæque obediētæ virtutem ab eo impetretis, qui mea causa ad ignominiosam vsque Crucis mortem esse obediens voluit. Ex insula Firando quarto decimo Cal. Nouemb. M. D. L V I I.

MELCHIORIS NONNII AD SOCIE

tatem. I E S V, in Lusitaniam.

ANNO post Christum natum M. D. L V. ad vos dedi litteras ex ora Sinarum, vbi hyemare coactus fueram, cum Iaponem tenere non potuissem. Multa in eo itinere & magna vitæ pericula adiuiimus, cum aut in vada incideremus, aut naues inter se concurrerent. In eo autē portu Sinarum ad mensem Iunium vsque substiteramus, quod anni tempus Iaponicæ nauigationi vulgo putatur idoneum. Sed cum repente decretum esset insequentem quoque hyemem ibi traducere; continuo Lusitanos qui simul aderant circiter trecentos institimus consuetis officiis adiuuare. Casâ itaque & templo è paleis raptim exstructo, quotidie Christiana doctrina tradebatur: omnibus vero dominicis festisque diebus sacrum missæ & verba de rebus diuinis non sine magno fructu fiebant. Quo quidem tempore dici non potest, fratres carissimi, quantum voluptatis animo ceperim, cum viderem in Sinarum regionē, inter tot seculorū idololatrias, diuina sacrificia peragi, & Euangelium promulgari: & præsertim hebdomadæ sacrosanctæ Paschatisque solennia multis eorū qui aderant lacrymis lætitiæque celebrari. Illud etiā percōmode factū est, vt Lusitani aliquot redime-

rentur, ab incolis iam diu in vinculis habiti, & capite sine culpa damnati. Tenebantur autem adeo terra immanique custodia, vt nisi hisce oculis ego ipse vidissem, nunquam fieri posse putassem, vt quisquam eo vitę genere spiritum duceret.

Quadragesima exacta, Cantonem Sinarum urbem (quę Olisiponi magnitudine pene par est) tristes inuicem perferuntur, quibus omnes valde perterriti sumus: in Sancij prouincia, tantam repente aquę vim scaturigine crebra è terrę visceribus erupisse, vt omnem circa regionē ad passuum centū octoginta millia inundauerit, vrbes septē villasque cōplures obruerit, omnibus incolis, vel ipsa inundatione demersis, vel si inundationem effugissent, demissa cœliq; igne consumptis. Quod ita pro certo est habitum, vt Chaureli, qui magistratum Cantone summa cum potestate gerebat, quod patrem atque familiam ea calamitate amisisset, administratione deposita (id enim in patris luctu solenne est) ad obrutam Sancij regionem magno cum squalore discesserit. Hęc autem de Sinais tantū modo cognita sunt; nam Lusitanis aliisue omnino aduenis mediterranea penetrare non licet. Inde, anno proximo, Iunio mense Iaponem versus nauigare perreximus, & duas inter insulas certum naufragij vitęq; discrimen Dei beneficio euasimus. cuius clementia, & in eiusmodi periculis curā salutis nostrę, nostram in ipso fiduciam non mediocriter auget, magnāq; spē affert fore, vt Bungi Rex ad Christum adiungatur, præsertim cū eius rei, Rex ipse, scriptis ad Prætorem Indię litteris, significationes dederit non obscuras.

Cum ad Bungi oram appropinquarem, ad oppidum quoddam apulimus, cuius oppidi principes, sumpris armis ab Rege defecerāt, ibi ex incolis qui ad nauem accesserant, audimus urbem totā euersam esse, aufugisse Regem, putare se nostros etiam Socios qui ibi commorarentur, occisos. Ea res quamuis falso nūtiata, omnes quotquot eramus in naui, magnopere conturbauit, ac perculit. Sed illuc nihilominus uento aduerso contendimus, & Socios omnes incolumes DEI beneficio offendimus. Quos ego nobis ad litus obuiam prodeuntes quanto meo gaudio uiderim, uerbis exsequi fratres carissimi nequeo, prorsus vt à morte reuocati mihi uiderentur. Neque uero in eo congressu Cosmus ille Turrianus temperare lacrymis poterat, bonus utique senex, & uir plane egregius. Annos aliquot Amangutij uixerat, in ea urbe relictus à Francisco Xauerio. ibi rem Christianam administrauit egregie, multis magnisque laboribus, ac difficultatibus fortiter superatis. Etenim vel intra priuatos ipsos parietes à Bonziis lapidibus sputisque appetitus, illusus, & contumeliose tractatus est; cum sine magno periculo modo pedem efferre non posset, idque ob eam maxime causam, quod post Francisci Xauerij ex eo regno discessum, Rege ipso Amangutij ex insidiis interfecto, assiduo pene bello ac seditionibus, cum uniuersę fere nobilitatis ac magistratuum cæde regnum illud exarserat: cuius rei culpam Bonziji (quorum est magna apud plebem auctoritas) cū in Christiana sacra suscepta, neglectasque Deorum religiones conferrent; tantam in inuidiam Cosmum adduxerant, vt & mun

mundus illi crucifixus, & ille mundo uicissim iure optimo dici posset. Sed eum in hisce incommodis & ærumnis præclara nimirum conscientia sustentabat: quippe quia ad Christi Domini nostri gloriam retulisset omnia, & Amangutianam Ecclesiam interim conseruari atque augeri intelligeret. Denique mihi narrabat, nunquam se in uita, lætitię ac uoluptatis tantum cepisse, quantum per id tempus Amangutij percepisset. plane ut existimem illum è lacrymarum mira suauitate & copia, magna ex parte oculorum aciem perdidisse. Vt in Bungum ueni, dedi operam ut Regem ipsum inuiserem, multisque eum rationibus ad CHRISTVM traducere sum conatus: sed frustra; partim quod hostium metu in locum munitum sese præsidij causa recepisset, partim etiam quod sibi intelligeret Christiana lege mores esse mutandos. Accedebat illa quoque suspicio, fore ut populares sui Christianum regem ferre nollent. Sed illud maxime retardabat hominem, quod dæmoni deditus est in ea Bonziorum secta, quę animam ait uia cum corpore interire, spiritum esse nullum, & nihil omnino præter ea quę sensu percipimus. Sunt autem Bonziji cum regni proceribus affinitate coniuncti, nobis uero, quod plebi eorum scelera fraudesque detegimus, iniquissimi, tantisque mendacijs populum onerant, nihil ut Euangelio in his terris maiori impedimento esse uideatur. Quod idem Francisco quoque Xauerio (quamuis id nos celaret) usu uenisse nunc demum cognoui. Quot ille in iis locis incommoda superauit, cum pedibus iter assidue faceret, cum per uias, & desque Bonziorum, ac principum concionaretur, uulgaribusque cibariis, quę insipidissima sunt, uictitaret! In magnis uero frigoribus, instar famuli à pedibus, Iaponios equites citato gressu persequebatur, talari ueste nunquam deposita, & quidem sarcinula onustus, ut eo comitatu insidias latronum effugeret. Idem in castigandis Iaponiorū flagitiis, & superstitionibus adeo fuit liber ac uehemens, ut trepidaret comes eius, qui mihi hęc deinde cuncta narrauit. Quoties ille puerorum insectantium uociferationes, iurgia, lapidationes constanti semper inuictoque animo pertulit! Mortem uero pro Christo usque adeo optabat, ut eam ultro pene quærere uideretur. Regis quidem Amangutij nefario flagitio libere atque acriter accusando, non obscurū adiit uitę discrimen. Iaponiis proceribus quibusdam eum parum honorifice compellantibus, trementem interpretem, & mucronis ictum in singula momenta expectantem, iisdem compellationibus (tametsi citra contumeliam) respondere iubebat. idque non cōtumacia elatus, sed quod illud sentiret ac diceret: nullam (ut tum res erant) suę doctrinę dictorumque in iis locis auctoritatem futuram, nisi maiore apud eos esset in honore, quam ipsimet Bonziji, quos illi sane ualde reuerentur. Quam eius animi magnitudinem, uitęque contemptum Iaponij usque adeo mirabatur, uti Xauerius etiamnum magnum apud multos nomen sanctitatis obtineat. Ego in grauissimam febrem, incidi magno, sane uitę periculo: ex qua tertio denique mense præter opinionem euasi: cumque res Iaponicę turbulentę exiguam spem profectus ostenderent, infirmo etiam tum corpore ad meum prouinciale manus in Indiam mihi reuigilan-

dum existimaui. Huc nos (qualem nec videre me in vita memini, nec vero existere vnquam posse putau) sæuissima dierum quinque tempestate iactati, incolumes Deo miserante peruenimus: cuius bonitatem supplices exoramus, vt quos è tot periculis ereptos in hæc loca perduxit, eosdem obedientia duce ad cœlestia regna sedesque peruenire patiatur, Cocino iij. Idus Ianuarias M. D. LVII.

GASPARIS VILELÆ AD SOCIE-

tatem IESV Goam.

Non superiore, fratres mihi carissimi, ad vos fuisse perscripti res cum aliis huius prouinciæ locis, tum præsertim Firãdi gestas, vbi annum sum commoratus. quo temporis spatio Christiani mille & trecenti facti, templaque tria Christo dedicata sunt, quæ idolorum antea fuerat. quam rerum conuersionem aduersarius ægre ferens, magnas in nos turbas per Bönzium quendam excitauit, qui ex incremento rei Christianæ acri odio in nos iã ante concepto, habita insuper nobiscum disparatione turpiter victus, adeo exarsit dolore ac rabie, vt in perniciem nostram ex illa die nervos omnes intenderit. Confestim praua Bönziorum dogmata atque mendacia vulgo prædicare aggressus est, idque eo euentu, vt cuius nomen Firãdi ante id tempus obscurum atque ignotum fuisset, plurimos iam sectatores haberet, nec plebs modo, sed ipsi Bönzij ex eius ore penderent. Inter hæc ille populum in nos omni arte incitare, monere & hortari, vt nos sicuti Franciscum Xauerium antea, exterminarent, atque ita Deorum ab se iram ac minas auerterent. quibus rebus effectum est, non solũ vt multi in nos falsum dicerent testimonium, sed etiam (quod Christianos pupugit vehementer) vt Crucem effringere non dubitarent in sacro cœmeterio positam: quam iniuriam & Regulus ipse, & aliquot alij Christi gloriæ cupidi quanquam vlcisci parati, iustis tamen de causis patiẽter tulerunt. Dominus vero Deus noster nihil iis aliisque multis eorum sceleribus commotus, sed recordatus miserationum suarum antiquarum, pro flammis atque fulminibus signa misit è cœlo ad eorum tenebras fugandas perquam clara & illustria: etenim in media aeris regione species Crucis apparuerunt, aliaque prodigia valde cõspicua. verumenimvero vsque adeo densa caligine mentes eorum obductæ sunt, vt insolitam lucem intueri nequiverint; sed potius in sua pertinacia obfirmiores, neophytos à Christi cultu summa vi reuocare conati sint.

Meacum est vrbs totius Iaponis caput, frequentissima acadẽmia, litteratorumque conuentu percelebris: cui ciuitati quod Euangelij lux nondum affulsit, Cosimo Turriano Rectori nostro visum est faciendum, vt aliquis nostrum ad explorandum ciuitatis statum, simulque tentandum quis ibi locus Euangelio sit, mitteretur. Eius rei gratia crebris supplicationibus ac sacrificiis rite peractis, hæc mihi prouincia obtigit, quamuis

ad cau.

ad tantum onus haudquaquam idoneo. Sed qui illud mihi imposuit Dominus, idem ferendo quoque suppeditabit vires. Equidem, quod ad me attinet, mortem, iniurias, incommoda, & frigora quæ in iis regionibus maxima sunt, mihi propono. Iaponicæ linguæ tametsi consuetudinem aliquam nactus sum, tamen quo facilius atque commodius cum Iaponiis agere possim, interpretem è Societate nostra Iaponiũ mecum duco, iamque me ad iter accingo. Itaque ne longior sim, tẽporis angustia prohibent. Illud à vobis fratres carissimi enixe peto quæsoque, vt me in tali tantaque re omnis opis egentem, Domino quam diligentissime commẽdetis. Ex Iapone, Cal. Septemb. M. D. LIX.

IOANNIS FERNANDI AD

Melchiorẽ Nonniũ.

Cum proximi superioris biennij cognosces ex litteris iis, que publice missæ sunt. Nunc accipe quæ mihi in presentia occurrunt. Bungeniũ Christianorum in suscepta religione maior in dies firmitas atque constantia cernitur: quippe sese pœnitentiæ, & Eucharistiæ sacramentis identidem muniant: sacris concionibus adsunt, subinde se verberibus puniunt, aliaque pia munera diligenter obeunt: horarias preces quotidie recitant, cruciatibus Domini in horas singulas ita distributis, vt vniuersam eius historiæ seriem singulis diebus ea ratione percurrant. Neque vero Facatæ, quanquam templo à militibus direpto & disturbato, cessatum est. Nam præter scæminas puerosque, patres familiarum sex baptizati sunt, quorum opera, illam Ecclesiam propediem restitutum iri confido. Atque vt intelligas, Iaponij Christiani quantum in virtute profecerint; narrabo quid vni eorum nobili genere nato contigerit. Is cum esset Amangutij apud amicum opulentum, qui agros oryza feraces ei fruendos dederat, cumque videret se occupationibus distineri, quo minus Christo, quemadmodum optabat, totum se miciparet ac traderet; fundo vctigalibusque relictis, Facatam vna cum vxore, liberis, ac seruis venit, vbi non modo seipsum Deo vere atque ex animo dedit; sed filiũ quoque indolis egregiæ nobis tradidit tenera adhuc ætate, Societatis nostræ doctrina præceptisque imbuendum. Idem, vt vni Deo vacaret, abiectis omnibus negotiis, totum Quadragesimæ tempus posuit apud nos: quidquid à quotidiano sacro & concione supererat otij totum id, precando, contemplandis sempiternis præmiis atque suppliciis, morteque, & extremo iudicio infumens: quibus rebus in Domini nostri IESV CHRISTI cognitione & amore crescebat in dies. Accedebat ad eius constantiam, virtutemque corroborandam, rerum à martyribus pie fortiterque gestarum assidua recordatio: è quibus, præcipue diui Stephani delectabatur præclaro facinore, pro lapidatoribus suis in extremo spiritu Dominum deprecantis. Vbi hebdomadæ sacræ dies venerunt, vitæ maculis per Confessionem diligenter elutis,

elutis, ipso Paschatis die cum aliis quattuor aut quinque cœlesti pane se se paut ac muniit. Quinto autem sextoue post die, capta vrbe Facata, è principibus quidam qui seditione commota in Regem Bungi arma ceperat. is apud quem noster Christianus (vt diximus) Amangutij antea vixerat, se ab illo desertum indignatus, eum à sicariis ad necem conquiri iubet: quos ille vbi se ad orientes aspexit, non modo arma non sumpsit, cum esset vir alioqui fortis ac strenuus; sed etiam quasi māsuetus agnus in genua procubuit, tamdiu ad Dominum Deum oratione conuersa, quoad vsque impio ferro cōfossus eidem animam reddidit. nec dubitamus quin pro interfecto fuderit preces. Etenim diui Stephani exemplum intimis eius medullis inhaerarat. Filius apud nos, vxor autem & filia apud sanctam foeminam precationi ac pœnitentiæ deditæ, magnos in virtutibus habent processus.

Alexander est quidam alius Christianus. is cum esset in famulatu potentis viri in agro Facatenfi, haberetque in eodem famulatu socrum & coniugem, quæ vxori domini seruebant; à Spiritu Sancto permotus, ea familiaritate salarioque relicto, Facatam, Baptismi petendi causâ cōcessit. quo impetrato, perceptis iam Christianæ fidei rudimentis, tota de re dominum fecit per litteras certiolem, eumque ita I E S V fauente commouit, vt coniugem & socrum ad ipsum continuo dimiserit; quæ item ad Ecclesiam aggregatæ sunt. & coniux quidem, quindecim post diebus excessit è vita, I E S V, M A R I A, pie pronuntians: quam multis rationibus in cœlum ascendisse confidimus: Alexander vero vxoris morte sanctissime obita adeo permotus est, vt omnem pecuniam abiicere, vitam cœlibem agere, & quoad spirauerit, Cosmo Turriano parere decreuerit. Piis sacrificiis tuis & reliquorum patrum fratrum-

quem mihi carissimorum me valde commen-

do. è Bungo, iij. Nonas Octo-

bris, M. D. LIX.

* *

Libri Primi Finis.

SELE

A

SELECTARVM
EPISTOLARVM
EX INDIA
LIBER II.

B

LAVRENTII IAPONII

ad Socios.

Cœpi vestras litteras, quæ mihi periuicundæ fuerunt: & quoniam intelligo quanto vicissim desiderio teneamini aliquid de statu nostro cognoscendi; exponam paucis, quæ nobis in hac Meacensi prouincia contigerunt. Primum igitur Didaci domum deuenimus in Sacomoto vico: qui vicus iacet ad montis Frenoiamæ radices, in quo cum cœnobita litteratique permulti: tum vero insignis cuiusdam principis Bōziorum domicilium cernitur. ad eum montem cum peruenissemus, misit me Gaspar cum litteris ad Bonzium nomine Daizembum, quibus ille perlectis, aduentusque nostri causâ cognita; respondit, magistrum suum ex principibus eius ordinis vnum, qui è Bongo nos euocauerat, anno superiore extremum diem obiisse; & se tenui re familiari, auctoritate nulla relicto, præsidio nobis esse non posse. ad eum tamen postridie Gaspar, & ego reuertimus: & quoniam nos auide ipse decemque eius discipuli Bonziji audire videbantur; apud eos verba fecimus: à quibus admoniti nullas religiones in ea loca iniussu Bonziji eius regionis maximi induci posse; dedimus operam diligenter, vt eum conueniremus. Sed cum res parum procederet; oppidi præfectum postremo rogauimus, vt nos ad illum introducere ne grauaretur. tum ille: Si disputandi causâ venistis (inquit) excludemini: sin ædium visendarum, id spectaculum vobis pecunia muneribusque mercandum est. Gaspar, vt omnes aditus clausos Euangelio vidit; à Frenoiama profectus, Meacum contendit. In ea vrbe quattuordecim dies in ædibus conductis morati ad docendum minime accommodatis, in alias migrare coacti sumus loco celebriore positas. Huc Meacenses nonnulli iam ad audiendum Euange-

K k k

lium ventitabant. Post quintū autem & vigesimum diem, Bonzio nos deducendo; viro in primis civitatis honesto, Regem seu Imperatōre Gaspar adiuit, a quo ita amice acceptus est, vt ex ipso met eius poculo, honoris & amicitiae causa biberet. tum vero frequentiore etiam vrbis parte nobis ad habitandum assignata, magna vis omnis generis hominum ad nos, vel audiendi, vel disputandi causa, confluit: sed animis iniūto tam obduratis, vt verbo DEI audito partim blasphemarent, partim etiam iriderent nos, atque deluderent. per eos dies cum honesta mulier Meacensis ad cōcionem venisset; vbi peroratum est, Baptismum petiit statim: sed rem distulit Gaspar, eo quod mulierem nondum ad id Sacramentum idoneam reperit. Cingens praeterea duo (magni honoris nomen id est) nocte ad nos audiendos ita se conferebant, vt nostram doctrinam valde probare viderentur: quidam vero e principibus oppidi Gamangoxini, qui Meaci habitat, cum decem aliis apud nos Christianus est factus. postea cum Gaspar ad Mioxindonum, qui praecipuum Meaci obtinet dignitatis locum, auxilij petēdi causa a primario quodam ciue deduceretur; tota vrbe percrebuit Mioxindoni iussu primum illum virum in vincula Gasparem coniecisse. rursus, cum vrbis praefectus per compita edixisset, ne quis Gasparem lederet; fictis rumoribus multi edictum esse mentiebantur, vt Gaspar oppido pelleretur. huiusmodi multa praetereo; quae singillatim enarrare nimis longum est. Sed iuuante Domino IESU CHRISTO confidimus, nos, vt adhuc fuimus, ita etiam in posterum incolumes futuros magna cum Diuini nominis gloria, rabieque ac dolore diaboli, quando iam nostri in hanc urbem aduentus, ad Banduensem vsque Bonziorum academiam fama penetravit, sexcentis passuum millibus Meaco distantem. interim Bonziorum minis, atque importunitate compulsus hospes is, ad quem diuerteramus, nos, domo sua dimisit: itaque in aliam nos recepimus. Hic acriter etiam in nos aduersarij saeuire ceperunt, cum nos alij simias, vulpes alij, alij denique a demonibus occupatos, anthropophagosque appellarent: pueri etiam eorundem instinctu cum caeteris, iniuriis, contumeliisque, tum etiam lapidum, glebarum, & arenae coniectu infestarent, atque lacefferent. Quamquam his rebus, Domino adiuuante, minime deteriti sumus, quo minus Euangelium ad mensem Aprilem vsque nuntiarem, cui Iaponij centum circiter fidem habuere, baptizati que sunt. sub id tempus Bonziji quinque nos conuenerunt ex ea secta quam Baracaque appellant, qui meditationibus quibusdam vacant arbitratu suo confictis. ij cum nonnulla de nobis quassissent eiusmodi, vt appareret eos a damone agi; Gasparis responsis victi abiectique conciderunt. Duo praeterea ex ea secta quae Tendau dicitur, cum diu nobiscum de religione atque acriter disputassent; concessere ad extremum veram nostram esse doctrinam, rancetti eorum nemo se ad Christum adiunxit.

Alius in primis eruditus, cum e sermone Gasparis cognouisset vnum esse opificem rerum omnium, animosque hominum nunquam interire; ideo negavit se Baptismum petere, quod ex impurissimo flagitiorum ordo emergere, casteque viuere se posse diceret.

In Bon

A In Bonziorū ordine magna est nomen eorum, quorum eruditionem duo quidam ex principibus suo chirographo comprobauerint. Ea veluti quaedam canonizatio est: in sella constitutos adorant, eorumque approbationem scripto testantur. ex eo tempore qui probati sunt, certos locos caeteris ad meditando proponunt. Hunc dignitatis gradum adeptus Bonzium quidam, nomine Quenxu, qui ipsos triginta annos in meditando consumpserat; in charta pratum, & in eo aridam arbores depingendam curauit. ad arboris autem radices carmina duo descripsit iudicum chirographo confirmata, quorum haec erat sententia:

Prioris,   ; Cedo, quis nam te seuit arbor arida?
                           ; Ego, cuius principium nihil est, finis nihil.
 Posterioris,   ; Meum cor, quod neque esse, neque non esse habet;
                           ; Neque it, neque redit, nec retinetur vsquam.

B Is igitur Bonzium cum ad Gasparem venisset contumacia inflatus, quod diceret iam sibi perspicuum esse, quidnam antequam nasceretur fuisset, quid tunc, quid denique post mortem esset futurus; seque non discendi causa, sed animi tantum, ad nos accessisse; diuinitus ita repente immutatus est, vt vere nihil esse quidquid sciebat, sibi que Christianam doctrinam esse necessariam intellexerit. Baptizatus itaque summa populi admiratione; vitae exemplo, quam ducit sanctissimam, alios aliquot partim conuertit ad Christum, partim vehementer commouit. Cosinus autem amicus noster qui ante sexennium in Bungo baptizatus est, aduentu nostro cognito nos statim adiuit, parentibusque ac patria relictis Dominum caelebs colere, & Gaspari obedire constituit. Bonzium erat quidam admodum senex, annos iam quadraginta in meditando versatus. is Christianam religionem ita auidè arripuit, vt id gratis homo ad verbum Dei audiendum a sex passuum millibus ventitet. Ad haec, Bonzium circiter quindecim Christum secuti, partim legitimis iungi nuptiis, partim coelibem vitam agere (quod in eo hominum genere maxime mirum est) decreuerunt. In vico Farima habitat Bonzium, qui piscibus, carnibus, tritico, hordeo, denique oryza abstinet, herbis tantum victitans, arborumque baccis ac pomis, quique aeternae salutis adipiscendae causa voto se obstrinxit e libro quodam Xaca, quem Foquequium appellat, se gratis plebem eruditurum. Narrauit autem nobis, se ante decennium per nocturnam quietem sibi visum esse versari cum sacerdotibus, qui e Cenghequu, hoc est Europae regione venissent, sibi que rectum ad salutem iter ostenderent, experrectumque postridie, statim audisse Angutij esse presbyteros quosdam e Cenghequu, de vita futura publice disputantes. Hic audito Euangelio gauisus est; sed quoniam sine comitatu Meacum festine venerat, dixit se Farimam rediturum eo animo, vt sublatis rebus necessariis, votisque neglectis, & fallaci illa vitae asperitate deposita, Meacum reuerteretur, & Christiana sacra susciperet. occulte etiam ad nos contulere sese audiendi Euangelij causa viros insignes duo, quorum alter in meditando exercitatus,

K k k 2.

quodam quasi Episcopi munereungebatur; alter erat Bózius legum per-
 ritus, & concionator, qui in eo congressu Gaspari aperte confessus est, in
 Iaponica philosophia simplex nihil esse, vel solidum. Bonziorum quoque
 familia, quæ à Foxequu nomen duxit, vitamque seueriorem cæteris om-
 nibus proficitur; audito Dei verbo, nostraque vitæ ratione perspecta,
 quod Gaspar gratis populum doceat, & cum ipse omni foeminarum con-
 suetudine abstineat, tum laicos vna tantum vxore iubeat esse conten-
 tos; offendi caperunt in Bonzio quodam præfecto cœnobij, quem an-
 tea venerabantur vt Deum; quod amicas habeat in occulto, & laboris in
 docendo sui mercedem exigat: cumque carni ac piscium esu cæteris
 interdicit, ea ipse clam comedat; quocirca eum è cœnobio pellere, alium-
 que pauperem ac bene moratum in eius locum sufficere decreuerunt.
 Tres præterea eiusdem meditationibus clari, quintum iam diem concio-
 nes nostras assidue celebrant, quos propediem baptizarum iri confidi-
 mus, eamque rem ad exemplum magnopere profuturam. Non longe ab
 ædibus nostris incendium excitatum est: cuius incendij in nos vt venefi-
 cos, diabolique præcones causa conferebatur: sed iam Bonziorum furor
 aliqua ex parte deservuisse videtur. quorum cum ita multæ, ac diuersæ
 numeretur sectæ, suam quisque profiteri nos dicunt; Xingouini, id ipsum
 Denichi, quod illi prædicent: Ienxuani Foben, quoddam suum; Fo-
 quexani Mion (disciplinarum ea nomina sunt) Iondaxuenses Amidam
 Xintani denique Quoquium: sed vt speramus, non longe aberit, quin
 omnes fateantur legem summi cælorum terræque opificis, nostro præ-
 conio promulgari: quem pro sua infinita clementia facturum esse con-
 fidimus, vt ipsum agnoscant, agnitoque omnem laudem, & gloriam tri-
 buant: Vestras etiam atque etiam, fratres mihi carissimi, & istius Eccle-
 siæ, quibus ego maxime, deprecationes imploro. Meaco iij. Non. Iu-
 nias. M. D. L. X.

CONSALVI FERNANDI AD F

quendam è Societate I E S V.

His e litteris nonnulla, frater mihi carissime, persequar, quæ
 in Iapone dum essem, in vinea Domini gesta sunt. Versabatur
 eo tempore Firandi Gaspar Vilela, cuius iussu Gulielmus
 vias vrbs are campano circumiens, pueros ad Christianam
 doctrinam Iaponice discendam in templum cogebat: ex qui-
 bus vnus admodum paruulus notum ad cœtum Christianorū adiunctus,
 Gasparem adiit Baptismum magnopere efflagitans. quæ Gaspar, id ætatis
 puerum, patre ethnico, cum prius perdiscere iuberet capita Christianæ
 doctrinæ, respondit ille, nequaquam se inde abiturum, quoad Baptismo
 lustratus esset, denique domum ad suos regressus, ita cum parētibus egit,
 vt patrem, matremque, fratres, ac sorores ad Baptismum adduxerit. Ad
 aliud venio non minus mirabile. Diuturno morbo vexatus ethnici
 quidam

A quidam ex optimatibus, cum varias curationes frustra tentasset, suadenti
 Christiano cuidam, vt ad valetudinem recuperandam, Christiana religio-
 ne suscepta, ad templum nostrum accederet, aquamque lustralem ebibe-
 ret; paruit ægrotus: statimque in pristinam valetudinem est restitutus. alij
 præterea morbi complures in his regionibus eadem aqua pelluntur.

Alius Christianus cum è graui morbo iam prope animam ageret; me
 accersitum rogauit, vt quoniã essem è Societate I E S V, quo se Dominum
 deprecarer: sanitatem se continuo recepturum. psalmis septem pœnitenti-
 alibus recitatis, magnam ipsius fidem Dominus reddita statim valetu-
 dine remunerari dignatus est.

Profectus ex eo loco Gaspar in insulam quandam ad promulgandum
 Euangelium, incolas plus sexcentos triduo baptizauit, Christianæ fidei
 præceptis imbutos, quæ res tanto diabolus affecit dolore, vt vnum è
 Bonziis eo miserit, qui populo persuaderet, falsa esse quæ Lusitanus con-
 cionator docuisset. qua re cognita Gaspar cœfestim eodē legauit è nostris,
B qui apertis rationibus aduersarij mendacia redargueret. quæ res Chri-
 stianos non mediocriter recreauit.

Haud ita multo post, barbari tres è principibus ciuitatis, cõmuni con-
 silio profecti ad excindendam Crucem in monte à Christianis erectam.
 vixdum scelere perpetrato, inter se rixari caperunt, sibi que inuicem id-
 ipsum facinus exprobrare: demum, eo rixa peruenit, vt eo ipso in loco, vbi
 Crux posita fuerat, inter se ex prouocatione dimicauerint: quorum duo
 postridie mane mortui ibidem reperti sunt: tertius vero nusquam postea
 apparuit (ablatus à dæmonibus creditur) nec aliud quidpiam de illo audi-
 tum est, nisi quod biduo post adolescens quidam repente ab immundo
 spiritu occupatus palam dicebat: se nimirum esse qui Crucem præcede-
 rat, & propterea se in altera vita torqueri acerbissime. quod vbi videre Iap-
 onij, rei occultandæ gratia adolescentem abscondere statuerunt, atque
 ita ex oculis nostris euauit, vt nihil de ipso deinde cognouerimus, in-
C certumque sit, eum ne interfecerint. qui partim hisce de causis, partim
 quod sexcentos quos dixi neophytos viderent alios idola cremantes,
 alios in mare proiicientes; concursu ad Regem factò postularunt, vt Ga-
 sparem regni finibus pelleret. quibus Christiani cum ex altera parte resi-
 sterēt, resque iam ad arma spectare videretur; Rex misit qui Gaspari nun-
 tiaret, nequaquam sibi placere eum in suo regno interimi: proinde ad
 socios sese reciperet. quocirca in Bungum vbi erat eo tempore Cosmus
 Turrianus, inde concessit non sine magno quidem animi dolore: quippe
 qui in spem venisset Regis ipsius ad Dominum traducēdi. is enim sapius
 Gaspari præsentem me dixerat, se animo ac voluntate esse Christianum, &
 pro Christiano se gerere, quod præclare intelligeret patriæ superstitio-
 nes quantum à veritate distarent.

Valetudinarium & sodalitiū, quod Misericordiæ vocant, à Cosmo
 institutum in vrbe Funaiō Regni Bungenis, ethnici magna cum appro-
 batione suspiciunt: cum enim inter se ex animo ac vere non ament; mi-
 rantur in primis, reperiri in toto orbe terrarum, qui pauperes curet,

iisque necessaria cuncta suppeditet.

Duo sane admirabilia mihi narrata sunt, quæ in hoc oppido contingere. ethnicus quidam è primotibus ciuitatis ancillam habebat Christianam. atque, vt ethnici ferme Christianos auerfantur, conuersus ad familiam, Cur, inquit, tu Christiana es, cum ego sim ethnicus: nisi continuo ab ista religione recesseris, hisce ego te manibus interficiam. Cui serua Dei, non eo consilio se Christiana sacra suscepisse respondit, vt iis mox desertis ad barbaros ritus rediret. tum herus eius perseverantia cognita, cum mortis minis interdixit, ne ex eo tempore ad Crucem adorandam sese conferret. illa vero diuino fulta præsidio, nihil idcirco ab instituta Crucis latria desistere, quoad eam herus obuiam in itinere factus, occidit.

Alterum illud est. Paucis ante diebus, quam ego ad hunc Firandi portum venirem, Sinarum nauis Lusitanum quendam qui apud Sinas in vinculis fuerat, in eundem portum aduexit. Sinæ aliquot ibidem commorantes cum ad nauim accessissent, vt Lusitanum viderunt; quærere de nauarcho Sinæ populari suo cæperunt, quo consilio Lusitanum in ea loca perducere ausus esset, cum Rex Firandi sacerdotem Lusitanum ex oppido pepulisset; nisi spoliari se ab Rege nauigio veller, continuo Lusitanum interficeret. Hæc dum agitantur, diuinitus factum est, vt Christianus Iaponius quidam interueniret. is vbi mœrentem Lusitanum aspexit, ad eum confestim accedens, causa mœstitiæ cognita, manu apprehensum bono animo iubet esse: quantum per suas facultates liceat, nihil ei apud se defuturum. inde perducit domum, ibique hominem habuit quoad vsque nos eo peruenimus. Et sane Lusitanos Christiani tanta beneuolentia prosequuntur, vt in eorum ædes æque liber illis atque in suas ipsorum aditus sit: sed tum præcipue præclarum amoris sui documentum dedere, cum Iaponij facta in eos coniuratione arma ceperunt. quod vbi à Christianis cognitum est, communi statim consensu ad eorum defensionem se vel capitis periculo compararunt: cum ex eis quidam extrema iam ætate, reliquorum domos circumcurfaret, hortareturque omnes ad mortem pro Christianis fortiter oppetendam: quare perterriti barbari, à suscepto consilio destiterunt. Obsecrate fratres carissimi Dominum, vt huius gentis animos ad suos errores ac miseras recognoscendas illuminet. Calen. Decemb. M. D. LX.

LVDOVICI ALMEIDAE AD SOCIOS IN LUSITANIAM.

In iis litteris, quæ à vobis ad nos assidue perferuntur, insignes amoris erga nos vestri, & caritatis cernuntur notæ. apparet etiam quanto studio teneamini ad nos subleuandos in hæc loca veniendi. hanc plenam pietatis voluntatem, quoniam nos remunerari non possumus, Dominus ipse pro sua be-

A sua benignitate compenset: quanquam vt amoris vestro nos etiam aliqua ex parte respondeamus (quoniam aueris scire quid à nobis in re Christiana geratur) anni huius præsertim acta ad vos perscribere statui.

Balthasar Gagus hoc anno ex Iapone profectus in Indiam, aduersa tempestate retentus, hyemauit in ora Sinarum: atque id fuit causæ, cur à nobis huiusce anni litteras non acceperitis. Post eius discessum nuntij Meaco allati sunt, Bonziorum in Gasparem Vilelâ odium aliquantulum refrixisse. itaque rursus aures dare cæpisse Euangelio, fierique aliquos Christianos, atque in iis nobilissimos homines, & in rebus physicis admodum intelligentes. Missæ sunt etiam aliquot à Meacensibus illis neophytis ad Bungenfes Christianos epistolæ; quarum vna duodecim circiter paginarum magnam harum regionum Christianis attulit voluptatem, sæpiusque descripta, omnia Christianorum loca percurrit, & simul recitabatur etiam ethnicis. Summa erat epistolæ, sectarum Iaponis omnium (quæ plus vndecim sunt) expositio simul & cõfutatatio, cum religionis Christianæ confirmatione: nec vero pacatas vnquam res Iaponiorum fore, quoad omnes fierent Christiani: atque id ipsum multis apertisque rationibus probabatur. Mense Iunio ineunte, ex Gasparis ipsius litteris cognouimus illum iter cepisse ad urbem Sacaium, quæ bidui distat Meaco; vbi spes magna messis vberimæ ostendebatur, non modo quod sit libera, & in primis ampla Iaponis totius; sed multo etiam magis, quod eum quidam è principibus ciuitatis illuc per litteras inuitasset, ædesque suas ipsi ad Euangelij promulgationem obtulisset. cuius tantum est eius rei desiderium, vt in Bungum etiam certum hominem cum mādatis miserit ad Cosmum Turrianum. Recordabitur, vt speramus, pro sua bonitate Dominus harum gentium, easque conuertet ad se: nos autem in suo confirmabit obsequio.

Quod ad Bungensem Ecclesiam attinet, quæ nunc quidem est Iaponis omnium maxima; admodum augetur in dies (captis adspirante Domino) cum virtus veteranorum, tum etiam tyronum numerus: quorum tanta est pietas, vix vt possim verbis assequi: nonnulla tamen attingam, vt ex iis reliqua intelligatis. Primum nulla nox præterit (vt mihi quidem videtur) quin verberationes in templo fiant, ac fere semper omnium quotquot ibidem eo tempore sunt, quibus in templo non licet, ij sese intra priuatos parietes cum vniuersa familia verberant. Quotidie, quamuis ningat, Christianis refertum est templum: nec reseratur fere, quin multi reperiantur ad limina præstolantes. Festis autem anni celebrioribus, tanta vis hominum confluit, vt ad multitudinem capiendam vmbacula è frondibus raptim exstructa cum templo continuare necesse sit: atque alij quidem præcipuis anni festis, alij vero diebus Beatissimæ Virgini sacris, alij quintodecimo, alij etiam octauo quoque die Confessione maculas abluunt. Sed Bungenfium studium ac pietas Quadragesimæ præsertim diebus elucet. res profecto visenda: quippe in singulos annos crescit huius Ecclesiæ religio ac probitas.

In pueris iis, qui ad nos Christianæ doctrinæ gratia ventitant, aliqui ita parui

ita parui cernuntur, vt nihil pæne præter catechismum eloqui possint: D itaque idipsum quod tenent memoriter, oppido concinunt. Prope templum nostrum duodecim circiter Iaponij patresfamilias habitant, quorum filij puerique singulis noctibus audito signo salutationis Angelicæ, ad Crucem conueniunt in ea vicinitate defixam; ibique nixi genibus totam horam quotidie in Christiana doctrina decantanda consumunt: idque parentum iussu, quorum tanta est pietas, vt infantibus Christiana rudimenta vna cum lacte paulatim instillent, eosque tenera adhuc ætate nostram in disciplinam domesticam traditos Domino cõsecrent. nec vero parentum pietatem non imitantur liberi, atque vnus præsertim natu maximus omnium, annum agens tertium decimum; cui super mensam cruciatus Christi Iaponice recitanti, fluunt interdum ex oculis lacrymæ, nulla vultus mutatione. alij vero eorundem cruciatuum recordatione commoti, piis Christum liberatorem verbis affantur, ita suauiter, vt cuiuslibet ferreum quamuis pectus emolliant. Itaque horum quos domi educamus operam ad conuersionem harum gentium magno nobis vsui E fore speramus: quippe cum Iaponios auditores patria lingua magis quam peregrina retineat. alios præterea quinque Iaponios apud nos habemus prouecta iam ætate viros admodum probos: tres videlicet Funaij, quartum Meaci cum Gaspere Vilela: postremus comes est peregrinationis meæ, annum agens alterum & vigesimum, tanta in dicendo suauitate ac lepore præditus, vt auditorum animos mirabiliter capiat: hæreses vero Iaponicas, multaue de physicis ita callet, vt hosce philosophos omnes refuter, ac vincat. faxit Dominus, vt eorū animis ignem iniiciat. Christiani Facatenses, ac præsertim vnus è principibus, Cosmum missis nuntiis per Deum obtestati sunt, vt eo aliquē è Societate mitteret: velle se optimum templum exstruere, & suis alere sumptibus quotquot è nostris ibi comorarentur: ac quod iam fieri cæptum est. hisce de causis, & simul, quod multi Christianorum vici alicuius è nobis aduentum sermonesque iam diu desiderabant, decreuit Cosmus, vt initio Iunij anni M.D.LXI. ad eos pagos, & loca finitima inuisenda discederem.

F Pridie quam Facatā perueni, aduentu meo cognito Christiani obuiam mihi alij ad tria passuum millia, alij etiam longius magno cum gaudio processerunt. ego complures dies in ea vrbe moratus, incolas circiter septuaginta sacro fonte lustravi. in quibus erant Bonzij duo Iaponicarum legum sane periti, cum alter etiam regius concionator fuisset. is septem dies mecum disputando, interrogando, quæ dicebam in commentarios referendo consumpsit, cum immensa Dei Domini nostri lux ei tandem affulset, & illius exemplo multorum præterea tenebras dispulit.

In eadem vrbe Facata cum alij complures, tum præcipue duo morbo graui laborantes diuina ope sanati: quorum vnus paterfamilias tanto capitis dolore torqueri solitus, vt violētās sibi manus inferre sæpe tentarit, tertio decimo die Dei benignitate conualuit. alter erat iunior lepra fædissima coopertus. is, quod de Christianis honorifice pieque sentiret, putaretque iuuante Domino sibi per me sanitatem reddi posse; in meum conspectum

A conspectum adductus est: quem vt vidi, negaui me ei morbo posse facere medicinam: veruntamen ne plane mœstus à me discederet ipse, quique eum adduxerant; remedium quoddam illi præscripsi facillimum, & post tertium diem ad me redire iussi: ita nitidus rediit, vt nulla vnquam scabie laborasse videretur. equidem obstupui perspecta hominum fide, aperteque denuntiaui Christianis, ne sanitatem pharmaco, sed Deo Domino fideique suæ acceptam referrent: quæ quidem etiam in animos eorum qui morbo liberati fuerant, redundauit. nam vterque Baptismo petito, & post catechismum impetrato, ad Ecclesiam aggregatus est. cūque iam discessus mei tempus appeteret, quo æquiore animo id ferrent, spem illis maturi reditus præbui: quorum duo primores ita obfirmato animo itineris mei comites esse statuerunt, vt eorum studiis remittere, aut eos de sententia demouere nulla ratione potuerim.

In exitu Iunij Facata discessimus in insulam Tacaxumam, ambitu passuum sex millium, in ditone viri principis Firandensis, Antonij nomine: B vbi cum essent quingenti circiter Christiani, ethnici tantum octo; ij quoque ad Deum nostro aduentu conuersi sunt. Præest autem eorum institutioni, excellenti virtute vir, qui è Bonzio Christi seruuus effectus est. ædem habent, quæ idolorum antea fuerat, in primis ornatam: cuius vestigali, itemque eleemosynis quas erogat institutum ibi quoque Misericordiæ sodalitiū non modo ipse antistes alitur, sed etiam inopes peregrini, qui illuc sane multi (quod vidi per eos dies) religionis causa ventitant. eadem stipis per Misericordiæ sodales rite fideliterque distribuendæ ratio, seruatur etiam in vicina insula Iquicuchi, itemque in cæteris insulis, in quibus Ecclesiæ sunt. quo fit, vt ad iter in iis regionibus faciendum sarcinæ & impedimenta minime sint necessaria: quippe, quocumque peruenias, omnia tibi gratis, ac sedulo comparantur: maritimo itinere naues, terrestri comites & iumenta: quæ si recuses, iniuriam videlicet sibi fieri, seque in Christianis officiosis numerari non putant.

C Firando cum ad hanc inuisendam Ecclesiam aliquot Lusitani venissent, horum Christianorum religione, precandi studio, obedientia, amore non modo in sacerdotes nostros, sed etiam in omnes eorum vicarios, tantopere delectati gauisque sunt; vt mihi affirmarent, Socios nostros qui in cæteris orbis terræ partibus versantur, si vel particulam norint eorum, quæ cum his Christianis geruntur, omnes Iaponicam hanc prouinciam expetituros: quod equidem credo: nam vna profecto Christianæ doctrinæ decantatio multas vobis præ lætitia lacrymas exprimat. quid enim si videatis pueros centum, ac puellas, bis quotidie catechismi causa conuenientes, qui paucis ante diebus dicati diabolo fuerant, iam Christianos templum ingredi, aqua lustrali se aspergere, demum ad precationem rite genua flectere? quid si duobus eorum voce præeuntibus, subsequentes cæteros, doctrinæque præcepta concinentes audiat? idque tanta cum modestia, ac verecundia, vt oculos semper humili defixos habeant, ac duo illi præsertim, qui voce præeunt (quos ego de industria non semel, & curiose notau) & quidem in maximis caloribus,

cum facies eorum sudore manarēt, tanta fuere constantia, vt manus, oculos, pedes nunquam mihi mouere conspecti sint: raptos profunda aliqua contemplatione dixisses. nec vero doctrina tantum decantanda contenti sunt. nam eius quoque explicationem libentibus nobis requirunt. Iam vero quanta cum animi vestri voluptate intueamini Iaponios hosce Christianos positos genibus, manibusque sublatis, Christum è Cruce pendentem adorantes, lacrymis ad solum vsque fluentibus, in tormentorum Domini cogitatione ita demersos, vt pæne ecstatici videantur: atque hæc quidem in hisce insulis prope desertis. quid de iis locis existimandum est, in quibus (vt in Bungo) Sacramentorum est vsus frequens: quæ cum ita sint; misereat (quæso) vos fratres charissimi harum Ecclesiarum, Deumque cum gemitibus obsecrate, vt supplementum aliquod è Societate nostra dignetur huc mittere. quod si forte nimis diu distulerit, quam vereor, ne qui venerint, paucos superstites è nobis offendant: si quidem tres hac ætate magnum vitæ discrimen adiuiimus, quam tuetur Dominus, vt opinor, quoad alij nobis ad nouam hanc vineam tuendam Ecolendamque succedant.

Ex ea quam dixi insula, in aliam traieci maiorem, quæ Iquicuchū vocatur. incolas habet circiter mille quingentos, in iis Christianos ferme octingentos. ij, quod iam ante de meo aduentu cognouerant, obuiam mihi nauem cum primoribus aliquot Christianis miserunt: quam vt conscendi, in ipsa nauigatione, tribus passuum millibus ante quam ad insulam peruenimus, Crucem aspexi edito loco positam, quam satis amplo interuallo circumiens murus, sepeliendis Christianis cœmeterium efficit. vbi descendimus, humanissime excepti, continuo ad salutandam Crucem de more perreximus: inde templum eorum inuisimus, eleganter ornatum. atque illos in præsentia quidem ne inopem plebem non sine iactura ab institutis operibus auocarem, dimisi, concione in matutinum & vespertinum tempus, puerorum vero catechismo in pomeridianum indicto. itaque tanti concursus fieri capti sunt, vt cum multi excluderentur, aream, quæ ad vestibulum templum est, storeis pro re nata contegere necesse fuerit. Templum est autem excelso loco, lucoque denso, & ad aspectum iucundo. in id ascenditur gradibus, quibus in imis stagnum est aquæ, nudis pauperum pedibus abluendis, non superstitione, vel cæremonia, sed ne templi catastromata calcata commaculent. Postridie quam huc veni, cæteras quoque sacras ædes lustrari pulcherrime positas, quippe quæ ante id tempus idolorum fuissent, quibus colendis optima loca diligenter exquirebantur: hoc autem tempore æditui Iaponij sunt illi ipsi qui nuper Bonziji, nunc Christiani appellantur, antea dæmonem, nunc IESVM Crucifixum supplices venerantur, & colunt. Et quoniam ex altero pago eiusdem insulæ sane frequenti, ad alterius pagi templum trium fere miliarium interuallo Christiani magno suo incommodo venire cogebantur; templum ibi quoque exædificandum curavi, quod paucis diebus multorum subsidio, magnaque omnium alacritate perfectum est, tabula picta, cæteroque ornatu ex vrbe Firando illuc aduecto.

Christia

A Christianorum animis recreatis, cælestique fonte purgatis iis, qui ad Baptismum videbantur idonei; ad alium Christianorum pagum, quem Xixi vocant, ire perrexi, vt eos per Euangelium solarer, & simul vt in æde noua, quæ tum ab iis ad tectum perducebatur, sacellum exstruendum curarem, Iquicuchē sibus Christianis officiose nobis in eam rem fabros lignarios septem, aliaque auxilia necessaria deferentibus. ibi igitur amantissime excepti à Christianis; qui quasi regem expectarent ita sedulo vias ante purgatas ornauerant, prima luce, & vespere de rebus diuinis disputare instituiimus, quo commodius cæteris horis diei sacello exædificando vacarent, quod summa eorum diligentia paucis diebus est absolutum. Catechismi deinde cura certo homini tradita, Iram traiecimus eo cōsilio, vt Facatam propediem reuerteremur, quod eius peregrinationis spatium Cosmus ad Augustum exeuntem vsque præscripserat. Iram, Cruce salutata, cum incolis egimus, vt ibi templum (nullum enim erat) communi consilio facerent. ad quod nobis Firando sacræ imagines, cæteraque necessaria ornamenta transmissa sunt. nonnullis concionibus habitis, quibus in fide Christiani sunt confirmati, Baptismoque lustratis qui lustrandi supererant, Casungam inde contēdimus: vbi tanta nobis hominum multitudo sese obuiam effudit, vt festi alicuius diei solēnis celebritas videretur. Cruce odorata, ad primarium quendam Christianū diuertimus, apud quem nonnullis concionibus habitis, magna omnium voluntate decretum est tēplum, in quo sacerdotes sacrificarent, si qui in ea loca venirent: quo item Firando necessarius factorum apparatus est missus. Interea dum hic agimus, mihi grauis homo narrauit Iquicuchi mulierem Christianam suadente diabolo, siue eius ministris, abortus faciēdi gratia pharmacum sumpsisse eiusmodi, vt infantem ipsamque parentem necauerit. Huius corpus Christiani, quippe quæ noxa capitali obstricta migrasset, in ipsorum cœmeterio in quo Crux est posita, sepeliri cum vetuissent; illa post aliquot dies periculose egrotanti adolescenti cuidam Christiano per visum, Corpus (inquit) meum sacra sepultura prohibitum est illud quidem: sed ne idcirco me Christiani damnatam existiment: nam ante quam è vita discederem, Dominus contritione mea lacrymisque placatus est, quibus rebus Christiani ex adolescente cognitis (namque is deinde conualuit) valde animati sunt.

Ex eo loco rursus ad pagum Iquichuchi, atque inde, spe reditus Christianis relicta, Firandum discessi ad quædam factorum instrumenta accipienda, quæ nobis Lusitanorum nauis aduexerat.

Firandum vt venimus, nauarchum Lusitanum allocuti, ad Antonium diuertimus statim, qui cum vniuersa familia nos peramanter accepit, detinuitque ad multam noctem nonnulla de officij religione percontans: postridie nauarchum adiui, vt permagnam tabulam pictam in nauim proponeret Christianis visendam, quos in proximum Dominicum diem (quod eorum commodo fieret) ad concionem simul & spectaculum, dimissis per agros nuntiis, euocauimus. interea nocturnis hortationibus cum cæteri Christiani in fide animati sunt, tum ethnici circiter

LII 2

quingenta ad Baptismum adducti: in iis, è proceribus quidam Antonio non inferior. Et quoniam Firandi sacra ædes erat nulla, petiit nauarchus ab Rege, vt in area nostra excitare liceret ediculum, in quam Lusitani qui versabantur ibi nonaginta, religionis causa conuenirent; eademque Firadenses Christiani deinceps vterentur. cui Rex se deliberaturum respõdit. ea erat dissimulata negatio. itaque id vbi resciuimus, apud Christianum in area nostra habitantem priuatum sacellum exstruere, atque adornare constitui. quod ille tanta animi alacritate studioque recepit, vt ædium duarum quas possidebat alterius, vltro mihi optionem daret, seque custodem fore profiteretur. igitur, Antonio præsertim operas & cætera necessaria benigne suppeditante, paratum oratorium est, & omnibus rebus instructum, in quo singulis noctibus Litanæ & sacri sermones habebantur. vbi Dominicus dies aduenit, è pagis insulisque finitimis ingens Christianorum multitudo confluxit tum ad verbum Dei audiendum, tum vero ad sacram visendam imaginem, positam, vt dicebamus, in naui, loco peristromatibus, vexillis, virentibusque arborum ramis ornato. referta E iam spectatoribus naui, cū perorassent, eos omnes nauarchus, quod longe ab domibus suis abessent, liberali cibo, potuque refectos dimisit.

Iam dies obrepserat, quo die mihi in Bungum redeundum esset: quocirca sacra tabula ex oneraria in nauiculam translata, vt inde Facatam deueheretur; Christianos Iquicuchenses monui, me sabbato proximo (vt promissa facerem) ad eos ex itinere venturum, & inde posttridie vespere profecturum: qua illi re audita, parata naui continuo ad me deducendum venerunt. sub noctem conscendi, comitibus piis aliquot Lusitanis, qui me rogauerant, vt mecum se ad illas Ecclesias inuisendas venire permetterem. Descendentibus nobis ad littus obuiam prodire Iaponico more cum facibus multis: eodemque comitatu ad templum venimus, vbi nos magna populi multitudo cum pueris expectabat. Concione habita, & puerorū catechismo peracto, quod iam intempesta nox erat, plebem dimisi, maneque posttridie (Dominicus erat dies) post concionem incolas circiter tredecim Christiana doctrina iam institutos baptizauimus. F Inde profecti, magna in itinere ac varia incommoda molestiasque pertulimus. Nam & mari, paruis lintribus, iisque monoxylis, vastos interdum sinus præcidere sumus coacti, vixque imminentium piratarum manus effugimus, qui captos homines diu multumque vexatos in seruitutem diucidunt; & terra, iumentis consulto relictis, lutulenta via atque teterrima cingulo tenus cæno demergebamur: quæ tamen sordes occurrentibus passim riuis eluebantur. Accessit ad hæc, assiduum pæne profluuium sanguinis, quo sane grauiter acerbèque vexabar. Sed eas omnes difficultates, Christianorum erga nos studium caritasque compensabat egregia: cum & hospitij commorationisque nostræ mercedem constanter ac benigne respuerent: & abeuntes, viatico omnibusque rebus necessariis liberaliter instructos vberissimo fletu prosequerentur: & quod longe admirabilius est, impressa à nobis humi vestigia ipsa; obstupescensibus rei nouitate ac miraculo qui mecum aderant Lusitanis, oscularentur.

Verum,

A Verum, ne lōgiōr sim, modum epistolæ faciam, si vnum addidero, ex quo facile iudicare possitis, quanta sit Iaponicæ gentis ac nominis ad humanitatem religionemque propensio. Cum festus è via, morboque pæne confectus, in quodam ethnicorum oppido substitissem; tamen nullum erat desiderium cibi, tamen ne plane deficerem, oryzam reformidans, putridaque piscium falsamenta (hæc enim incolarum cibaria sunt) misi qui oua coerneret. is autem mihi mox oua cum ipsis nummulis retulit. Causam quærenti, respondit, incolas oua, quod dies ille festus ipsorum esset, vendere noluisse: quod ægroto quærerentur, dono dedisse. Denique in Bungum ægre peruenimus: ibi quanquam à Cosmo, ac Sociis amantissime acceptus, humanissimeque tractatus, vix tamen adhuc è diuturna ægrotatione conualui. Vos clementissimum IESVM obsecrate fratres, vt mihi ad se perfecte colendum vires animumque suppeditet. è Bungo. Cal. Octobris. M. D. LXI.

B E SOCIETATIS IESV LITTERIS in Europam de obitu Consalui Sylueriæ Lusitani.

CONSALVI Sylueriæ nostri felicem obitum hæc epistola persequemur. Is circa initiū anni M. D. LX. cum Sociis duobus Goa discessit in regna quæ dicuntur Inhambanis & Manomotapæ, vt nationibus illis Euangelium nuntiaret, quod concionatorū inopia nunquam probe cognouerant. Vt primum Inhambanem attigere, morbo corripitur ita graui, vti Consaluis natura valentissimus, oculorum acie vehementer hebetata fractisque viribus, propemodum extinctus sit. Vbi paulo melius habuere, ad urbem regiam Tongen iter intendunt. ibi Regem vna cum vxore, sorore, liberis, cognatis, regni que proceribus, populo denique pæne toto intra paucos dies magna omnium gratulatione atque lætitia sacro fonte lustrarunt. Rex Constantini, Regina Catharinæ, soror Elifabethæ nomen assumpsit. Inde Consaluis rei Christianæ causa relictis apud Regem Sociis, Manomotapam ire pergit. comitabantur amici Lusitani sex. oram vnica biremi legabant. Mosambico insula superata, vix ad Mafuræ fluminis ostium, leucas nonaginta processerant, cum atrox coorta tempesta, Consalui deprecatione repente sedatur atque comprimitur. Inde exscensione facta, die qui fuit Diuo Hieronymo sacer, plicatilis ara in ipso littore ad sacrificiū excitatur, ita vehementi Solis ardore; vt calceati Lusitani, terræ calorem ferre vix possent. Consaluo autem inter sacrificandum eruperunt ex toto capite pustulæ: quas cum ad curandas medicaméta nequaquam deessent, præclaro sui ipsius odio incensus ille cuncta repudiauit, seque naturæ dumtaxat sanandum permisit, ac tempori. Triduum ibi morati, tranquillo mari prouehuntur ad Colimanem fluium. eo reflantibus iterum ventis ægre subuecti, ad Mingoaxanem Gilox regem veniunt amicum Lusitanorum. à quo benigne ac liberaliter accepti, facta etiam promulgandi

Euangelij potestate, diutius tamen ibi non substiteret, quod ad Manomotapæ Regem festinarent, quo vno ad Christum adiuncto, finitimos reges longe viribus atque auctoritate inferiores ad Christum deinde facile perducere posse confiderent. Hinc ad amnem ingentem tendit Cuamam, leucas à Sofala triginta, ex quo rursus in Lindem proximum sinum periculosa procella compulsi, tredecim ibi steterunt dies. Ab Linde cum ad Cuamam denuo peruentum esset, in ipso introitu fluminis re diuina peracta Consaluuus à Lusitanis comitibus petiit primum, ut quoniam fines Manomotapæ ingredi inciperent, totum legationis suæ negotium Domino suppliciter commendare ne grauentur: deinde ut æqui bonique facerent, si reliqua tota navigatione se, ut precibus vacaret, ab eorum conspectu atque consuetudine remouisset: in rebus præsertim grauioribus, consulto potissimum Deo exoratoque opus esse. tum iubet in certa nauigij parte velum sibi prætendi. in eo recessu octo ipsos dies ita deliruit, ut semel tantum quotidie tostici ciceris pugillo, & exigua haustu frigida se se reficeret, & quicquid à precatione supererat temporis, in euoluendo libro consumeret, qui scriptas sanctorum continebat vitas.

Octauo igitur die, cum ad Senam (qui terminas navigationis erat) venissent, vicum sane frequentem; ibi descensum est, nuntiusque à Consaluo ad Regem de suo aduentu in intima regni missus. à quo dum responsum expectat, interim Christianos aliquot inquilinos à peccatis per confessionem absolutos, à turpi concubinarum consuetudine ad sacras nuptias legitimasque traduxit, catechismum publice docuit, & à Lusitanorum seruitiis ibidem capita fere quingenta baptismo lustrauit. Regem etiam Inhamioris, Regis Manomotapæ stipendiarium, tribus passuum millibus à vico Sena, cum aliquoties adisset, cohortationibus suis ita permouerat, ut se vna cum vxore & liberis, libentissime Christianum fore profiteretur. Sed Consaluuus, partim quod non haberet quem apud illum catechismi causa relinqueret, partim etiã ne Manomotapæ Regis offenderet animum, si prius stipendiario quam ipsimet Christiana sacra imperitisset, Inhamioris Regem ut potuit consolatus, hortatusque ut ipse cum suis Dei bonitate fretus in suscepto consilio permaneret; totam rem in tempus aliud distulit. Jamque alter effluxerat mensis, cum Antonius Caiadus Lusitanus, qui morabatur in vrbe Regia Manomotapa, legatus à Rege ad Consaluuum aduenit Manomotapam perducendum. Consaluuus sacrorum ornatum cum sacro lapide & calice in sarcinam colligato, sublatoque in humeros, se in viam dedit. Cum ad fluuios ventum erat, qui multi in ea regione sunt, si quidem vado superari possent; quamuis ad iugulum usque pertingerent, transibat, manibus elata seu capite sarcina: sin minus, vasis ligneo impositum per amplo Consaluum, natantes ipsi propellentesque traiciebant Cafres, quo nomine gentes eæ appellantur. sub noctem natalem Domini ad Chetuchin pagum haud longe à Manomotapa ventum est, factumque ter sacrum summa Lusitanorum animi voluptate. Inde Natalium feriarum octaua, cum urbem Manomotapam introissent, misit confestim Rex qui Consaluum cum muneribus viseret, auri pondere ingenti,

ingenti, bobusque permultis, & famulatu ad ministeria quotidiana: quippe qui de Lusitanis mercatoribus iam ante cognouerat, Consaluum non modo vitæ sanctitate virtuteque præstantem, sed etiam generis claritate ac nomine in primis esse conspicuum. Consaluuus gratis actis, muneribusque repudiatis, ex ipso legato Regem cogniturum esse respondit, quod genus auri, quasue diuitias quæsiturus in ea loca venisset. Obstupuit eam animi magnitudine Rex, venientemque ad se deinde Consaluum tanta gratulatione & significatione honoris excepit; quanta neminem vnquam antea. Nam & in ipsa penetralia, quo nulli est aditus, introduxit; & assidente matre, confidere Consaluum etiam in rapete iussit, Antonioque Caiado è conclauis ianua interprete adhibito, Rex quattuor continuo sciscitatur, quot foeminas, quid auri, prædiorum, bouum denique vellet, quos incolæ non minoris quam aurum ipsum aestimare dicuntur. Cum nihil se præter ipsum Regem respondisset optare; conuersus ad interpretem inquit Rex: Profecto necesse est, qui nihil horum accipiat quæ à cæteris tantopere adamantur, longo interuallo à reliquis distare mortalibus. & nihilominus ad extremum multa benigne pollicitus, amantissimis verbis Consaluum ad hospitium remisit. Ibi dum ille mane rem facit diuinam, è principibus quidam prætereuntes cum è foribus aspexissent in ara propositam perelegantem MARIÆ VIRGINIS imaginem, quam in tabula depictam ex India Consaluuus aduexerat, specie decepti ad Regem deferunt, Consaluum egregia forma puellam apud se habere, hortantur ut ab illo deposcat. Nec mora: mittit ille, qui Consaluo renuntiet, audisse se, illum vxorem secum adduxisse: vehementer cupere, ut eam sibi sistat. Tum Consaluuus tabulam pretiosa veste inuolutam ad Regem affert. Cuius desiderium quo magis exacuat, præfatur illam esse effigiem matris Dei, cuius in ditone ac potestate sint omnes Reges, & Imperatores orbis terræ totius: ac tum denique tabulam aperit, Regis quoque matre præsentem. Rex imaginem veneratus, Consaluum etiam atque etiam obsecrat, eam sibi largiatur, domi habere se velle. Libenter vero Consaluuus annuit: quin etiam ipsamet in regio cubiculo collocat, ibidemque quasi sacellum quoddam precandi causa peristromatis pretiosis exornat. Narrant qui inde venere Lusitani, noctibus deinceps circiter quinque, Reginam cœli ea ipsa specie quam tabula ostenderet, diuina circumfusam luce, suauisque splendore fulgentem, augustissimo simul ac iucundissimo aspectu, dormitanti Regi assistisse. quod ille mane matri narrabat, rei nouitate vehementer attonitus, itemque Lusitanis, qui statim id Consaluo renuntiabant. Postremo Rex Consaluum ipsum accersit, ait se mirum in modum angere, quod sermonem Reginæ eius quæ secum singulis noctibus loqueretur, non intelligeret. Cui Consaluuus cum eam esse linguam diuinam dixisset, quam nemo nosset, nisi qui sacrosanctis eius Reginæ filij legibus pareret, quippe qui DEVS esset, generisque totius humani redemptor; Rex in præsentia quidem, si minus verbis, vultu certe ac significatione se Christianum velle fieri ostendit: bidui deinde spatio interiecto, per Antonium Caiadum Consaluo

Consaluo aperte denuntiat, certum esse sibi matrique Christiana sacra D
 suscipere: proinde ad se baptizandum quamprimum veniret. Consaluo
 tamen dies aliquot superledere satius visum, dum Rex Christianæ fidei
 præceptis ac rudimentis imbuitur. quibus, cum satis iam operam dedisse
 videretur, quinto circiter & vigesimo post aduētum suum die Consaluus
 Regem simul & matrem non sine solenni pompa & gratulatione bapti-
 zat. Regi, Sebastiani: matri, Mariæ nomen est inditum. Eo ipso die Rex
 Consaluo, quoniam aurum respueret, boues centum donauit: ille ad An-
 tonium Caiadum misit, vt in frustra dissecti distribuerentur in pauperes.
 Quam eius liberalitatem ac beneficentiam populus ingenti cum admirur-
 muratione suspexit. Regem imitati trecenti ferme è regni proceribus,
 Christo sese pariter addixere. Hi nūquam à Consalui latere discedebant,
 adferebantur etiam dona Consaluo: lac, oua, butyrum, hædi, aliaque id
 genus: quæ ille nec aliud genus carnis omnino gustabat; cocto dumtaxat
 milio quodam exiguo, herbisque, & syluestribus victitans pomis. Iamque
 spectata vitæ morumque sanctimonia studioquæ salutis humanæ, tantam E
 sibi summorum infimorumque beneuolentiam conciliauerat, tantosque
 in omnium animis effecerat motus, vt in Christianam religionem vni-
 uersa multitudo videretur incumbere; cum à Mahometanis quattuor po-
 tentibus & callidis viris, & apud Regem gratiosis, Consaluo parantur in-
 sidia. Auctor conspirationis fuit Mosambicanus Minguames nefariæ su-
 perstitutionis antistes, siue, vt ipsi appellant, Cacicus. ij Regi partim coram
 ipsi, partim per idoneum internuntium valde sibi dolere demonstrant,
 quod tantum in capitis regnique discrimen vltro se ipse demiserit. Con-
 saluum, cui tantum fidei & honoris habeat, missu Proregis Indiæ, terræ-
 que Sophalæ regulorum, ad explorandum Regis statum, sollicitandosque
 ad defectionem popularium animos aduenisse, vt motibus excitatis ipsi
 deinde infesto exercitu subsequuti, Regem opprimant. Addunt insuper
 fabulosa portenta, Consaluum magum esse terribilissimum omnium, & sa-
 gacissimum, varia veneficia ac medicamenta secum attulisse ad incola-
 rum animos occupandos, Regemque mactandum. quicumque caput suum F
 aqua perfundi paterentur, conceptis præsertim verbis Langariorum (sic
 enim Lusitanos vocant) à Consaluo pronunciatis, confestim volentes
 nolentes in eius potestatem venire: id ipsum alibi contigisse, proinde vi-
 dere etiam atque etiam Rex quo progrediretur, cui se suaque crederet.
 Si Consaluum abire permittat incolumem, fore vt ciues mutuis inter se
 cædibus amentes atque lymphati miserandum in modum grassentur atque
 concurrant. Hisce aliisque mendaciis onerato Regi, adolescenti præfer-
 tim, ac matri, facile persuasum est, vt Consaluum primo quoque tempore
 interficiendum curarent. Nec dum ea consilia eruperant, clâdestinis agi-
 tata colloquiis; cum ad Antonium Caiadum Consaluus, haud ignaro (in-
 quit) mihi, nec imparato, mors instat ab Rege. Caiado autem ita incredi-
 bilis visa res, vt subridens prorsus negaret, iamque dies aduenerat necis,
 vel vitæ potius, qui dies natalis erat idem D. Sufannæ Virginis martyris-
 que: Consaluus ab Antonio magnopere petit, vt Lusitanos duos tresue
 ad se

A ad se confestim accersat. Confessionem (inquit) illorum tuamque simul ex-
 cipere, & sacra Eucharistia hodierno die reficere vos omnino constitui:
 nec enim postea potero. Hos ille dum absentes euocat, Consaluus ad me-
 ridiem vsque præstolatus, cū non adessent, consecratis cōsumpsit hostias
 duas: factisque eodem die Christianis circiter quinquaginta, vestem ad
 corporis cultum, rosaria ad precandum diuisit. Lusitanos vero sub vespere
 redeuntes, confessionis Sacramento, quoniam Eucharistiæ non lice-
 bat, purgatos, mira vultus hilaritate animique tranquillitate animabat
 inscius quid ille conditum haberet in animo. Iisdem sacrorū apparatus
 dat in ædes Antonij deferendum. ipse linteatus cum effigie Christi ad
 Crucem affixi, domi remansit, reuertentique rursus Caiado, pectus ho-
 minis manu leniter apprehendens, Antoni Caiade (inquit) profecto pa-
 rator ad mortem obeundam ego sum, quam ipsimet inimici ad inferen-
 dam: Regi autem ac matri libenter ignosco. Mahometanorum quippe ar-
 tificiis ac dolis inducti sunt. Hæc ille serena facie atque hilari cum dixisset,
 Antonius ab eo digressus, tametsi vix fieri posse putabat, vt Rex tam
 nefario scelere sese obstringeret; tamen, quoniam ex recenti quodam ser-
 mone, eius animum exulceratum, contra quam existimasset, offenderat;
 famulos duos ad Consaluum custodiendum ea nocte misit, à quibus ea
 quæ sequuntur, accepta sunt: Consaluum, cum secus diuersorium in area
 ad multam noctem, quasi è corporis custodia exire gestienti mora ni-
 mis longa videretur, ita citatis gressibus ambulasset, oculis semper in-
 tentis in cælum, manibus modo sublatis ad sidera, modo Crucis in figu-
 ram extensis, ducens ex intimo corde suspiria; suum denique tugurium
 subiisse, fufisque precibus coram Christi signo, quod vnum solatium illi
 supererat, in arundineum stratum decubuisse, & in somnum incidisse iu-
 storum: id enim ex insidiis conspicati satellites octo circiter, illico irrum-
 punt. in iis barbarus nobilis nomine Mocrumes, qui sæpe cum Consaluo
 conuiuium inierat, iacentis pectus opprimit insidetque, arreptum inde
 pedibus & brachiis, humo tollunt alij quattuor: duo reliqui collo inii-
 ciunt funem, quo vtrinque adducto, Consaluus expressam ex ore nari-
 busque magnam sanguinis copiam effudit, & spiritum simul Domino
 reddidit. Tum vero CHRISTI simulacro sacrilegis manibus comminuto,
 defuncti corpus recte ligatum, attractumque interfectores in præter-
 fluentem Monsengeffem deiciunt, ne videlicet (quod Mahometani con-
 finxerant) cadauer ipsum tam malefici hominis sub dio relictum veneni
 sui tabe cunctos inficeret. Hunc habuit exitum pia Consalui legatio: quo
 sublato, Rex eadem sæuitia percitus Christianos pariter quinquaginta,
 quos ille extremo die suo pepererat, magistri donis exutos iubet occidi.
 Id simulatque cognitū est, regni proceres, quos Encoses vocant, rei atro-
 citate permoti consensu adeunt Regem; & si hominibus (inquiunt) hisce
 mors idcirco debetur, quod aquam infundi capitibus suis à Consaluo
 permiserint; eadem & omnium nostrum, & vero tua quoque caussa Rex est:
 omnibus vno eodēque leto occumbendū. Qua denuntiatione repressus
 Regis furor cum aliquatū refedisset, eum biduo post Lusitani quoque
 M m m

conueniunt, docent quam graui scelere sese obligauerit: terrores insuper addunt, non Deū modo indignam innocentissimi viri necem debitis poenis, sed etiam homines ipsos nobilissimi, bello atque armis vlturos. Ad ea Rex diligēter excusare sese, culpam in suosores impulsoresque reicere, magnum perpetrati facinoris dolorem ostendere, denique vt factis verba consentiant, ē quattuor consiliariis duos confestim interficit: nam reliqui duo, quorum alter fuit princeps nefarij cōsiliij Miriguames, rem odorati, mature diffugerant: qui tamen quod summa diligentia conquirebantur, nequaquam euasuri potentissimi Regis manus existimabantur. Hisce rebus perlatis in Indiam, Antonius Quadrius noster, id ipsum vehementer optante Prorege, idoneam nauigandi tempestatem exspectabat, vt Socios aliquot Manomotapam mitteret ad caēpta promouenda, quæ felicē omnino progressum habitura sperabant, eius Ecclesiæ fundamentis tam innocenti castoque sanguine positis.

Nobis interea, carissimi fratres, omni cultu & obsequio propitiandus est Dominus; ac præter ceteros ipse quoque Sylueria suffragator adhibendus, vt pari spiritus ardore succens, deuotas Christo animas, Dei gloriæ & salutis hominum causa tandem aliquando fundamus. Goæ.

GASPARIS VILELAE AD SOCIOS.

No superiore, Cosmi Turriani missu, ē Bungo discessurus Meacum, de mea profectioe feci vos per litteras certiores. Nunc, quoniam id fore vobis gratum atque iucundum existimo; ea persequar, quæ mihi ex eo tempore contigerunt: vt cum Deo Domino gratias agatis; tum fratrem hunc vestrum à vestra consuetudine tanto locorum intervallo desunctum, supplicationibus vestris adiuuandum intelligatis.

Anno igitur à Virginis partu M. D. L. I. X. comite Christiano Iaponio, Laurentio nomine, probò iuvene, & linguæ huius rerumque peritissimo, nauigium ethnicorum conscendimus: iter autem nostrū (quod facile iudicari potuit) aduersarius multis rationibus impedire conatus est. primū enim ipso nauigationis initio, tanta repente malacia ac tranquillitas existit, vt nauis loco moueri non posset. Tum barbari vt muneribus pacem ventumque à Diis obtinerent, stipem singillatim à vectoribus corrogare ceperunt. Vbi ad me ventum est, negaui me vnus Dei conditoris cœli terræque cultorem, in quo spes meas omnes haberem repositas, quidquam in ipsorum elubra collaturum. quo illi responso adeo excanduerunt, vt eius incommodi causam apud me residere, ac proinde me in mare proficiendum esse affirmarent. Hic nos ad Deum mente animoque conuersi: cuius beneficio inflari vela mane postridie capta sunt. Sed cum aliquot passuum millia processissemus, aduerso vento rursus retēri, quatruiduum stare coacti sumus. Tum vero barbari plane in nos causam eius rei conferre, verbisque & significationibus conceptā iram ostendere: quæ tamen Domino miserate cohibita est. Denique ad portam quendam delati,

A lati, ibique decem dies tempestate coacti subsistere, communi sententia decreuerunt, nequaquam nos secum ex eo loco auhendos: & ipso quoque nauarcho in eam sententiam adducto, nos descendere coegerunt: quem tamen, cum aliam nauem nullam in eo portu offēdissem, precibus placatum, inuitis omnibus perpuli, vt me ultra eum locum passuum sex & triginta millia deferret. Et quoniam nauarcho vltius progrediendum non erat; barbari circum naues quotquot in eo portu erant circumcurfare statim incipiunt, & gubernatoribus aperte denuntiare, si prosperam optent nauigationem, nos omnino reiciant: ita cunctis abeuntibus, nos in littore sumus relictī: sed paulo post diuinitus alio cōfestim nauigio appulso, tam feliciter nauigauimus, vt portum citius iis qui ante nos soluerant (cum etiam aliquot eorum in piratas incidissent) sine vllō periculo tenuerimus. Tum denuo instare barbari, & nauiculariis persuadere conati sunt, ne porro nos ad urbem Sacaium veherent: sed frustra. etenim incolumes eo peruenimus quarto Idus Sextileis: qui dies quoniam Diuo Laurentio erat sacer, ipsum Christi martyrem, eius nationis patronū asciuius. est autem vrbs Sacaium perāpla, plurimisque ac pecuniosis mercatoribus frequentissima, suisque legibus ac moribus more Veneto gubernatur. Hic nos ex itinere aliquantulum recreati, ad montem contendimus Frenoiānam, ab vrbe Meaco passuum millibus decē & octo. mons autem est permagnus: habitatur à Bonziis, & caput est regni, ad cuius radices iacet lacus plenus piscium, passuum nonaginta millia in longitudinem, vnum & viginti in latitudinem colligens, quem multi confluentes efficiunt amnes. in eius littore locus est ad montem pertinens cœnobiiis plus quingentis visendus, multis aliis bellorū iniuria deletis, quæ quondam trium millium & trecentorum summā implese dicuntur. Hæc autem cœnobii Bonziji variarum habent sectarum, bipedum superbissimi: ac ceteri quoque montis incolæ ad litteras natura propensi videntur, in quibus (vt opinor) excelleret, si se ad Christianam religionem adiungerent. iis nos Euangelij lumen inferre conati, nihil profecimus, & nemo nobis aures, præter senem quendam Bonzium, dedit: cui, & simul discipulis eius aliquot, demonstrauius vnum esse Deum opificem rerum omnium, animosque hominum esse immortales. tum ille mihi in aurem insuffrans, orationem meam, quamuis placitis Iaponiorum aduersaretur, plane sibi probari dixit, & præsertim quæ de animorum æternitate à me fuerant disputata: sed quominus Christi sacra susciperet, se Bonziorum metu, capitisque periculo deterreri. vbi igitur frustra nos laborare intelleximus, inde profecti, paucis diebus Meacum hyeme tum ineunte peruenimus: est autem vrbs perampla, tametsi maior olim fuisse traditur, cum esset eius longitudo passuum vnus & viginti millium, nouemque latitudo. Hanc montes editissimi cingunt: quibus in imis ingentia vbique & opulenta cœnobii, atque ædificia antiqua cernuntur: quanquam seditionibus & incendiis vna cum ipsa vrbe, magna ex parte dillecta & excisa; vt, quod nūc vrbs incolitur, prisce magnificentie tenuis quedā velut imago esse perhibeatur. Regio est in primis frigida, partim ex

copia niuium, partim ex arborum cæduarum inopia. Sterilis autem adeo; D
 vt raphanis, rapis, malis infanis, & leguminibus vulgo vescantur. hæc autem
 ciuitas dicitur quondam religione ac litteris floruisse: cuius rei argu-
 mentum etiam illud afferunt, quod ex eadem vrbe monteque omnes
 Iaponiorum sectæ manauerint, quarum principes ac magistri in his locis
 sibi in hoc vsque tempus sedes ac domicilia collocarunt. Meaci igitur,
 conducto hospitio, cum nemo fere ad nos ignotos adhuc, & obscuros
 audiendos accederet, mihi faciendum existinaui, vt primum omniū Re-
 gem siue Imperatorem honoris causa inuiserem, vt eo beneuolo, propi-
 tioque vteremur: deinde sumpta Cruce, in mediam viam ex ædibus pro-
 diens Christum palam prædicare institui. quas ad voces ingens continuo
 populi multitudo conuenit, alij rerum nouarum studio, alij etiam cauil-
 landi atque irridendi. Quorum interrogationibus cum ita Deo adiuuan-
 te responderetur à nobis, vt ipsorum rationes plane infirmari ac refutari
 constaret; aduentus nostri fama totam urbem ita peruasit, vt omnium
 sermone celebraretur: partimque improbaretur nostra doctrina, partim E
 etiam defensores aliquos inueniret. Bonziji quidem furentes circumcur-
 sare vicos, plebem in nos incitare, Euangelium probris maledictisque
 proscindere, falsis etiam testibus criminari, nos carnes humanas vorare,
 repertaque domi nostræ ossa cadaverum: alij denique nos hominum spe-
 cie dæmonas dicere: hortari etiam vicinos, vt nos finibus pellerent: ædiū
 vero domino exprobare, quod nos in suis tectis morari pateretur: qui
 ipsorum dictis impulsus, mihi renuntiari iussit, vt confestim migrarem:
 cumque incertus quo me reciperem, haud ita continuo paruissim; stricto
 gladio in me impetum fecit, quamuis intelligeret, si me occidisset, se vel
 patriis legibus capite punitum iri, vel eius ignominia vitæ causa, mor-
 tem Iaponico more sibi vltro esse oppetendam. Ac meus quidem quis tū
 esset animi sensus ac status, cum impendentem mihi è barbari manibus
 enssem aspicerem, existimare potestis ipsi. Et sane mihi affirmanti credite
 fratres, permultum interesse, vtrum quis mortem apud se tacitus medi-
 teretur & cogitet, an oblatam sibi propius intueatur ac cernat. Ego me (ad
 quem enim confugerem?) Domino totum commendauit ac tradidi, cum
 vna me res eo tempore solaretur, quod inter eos terrores minasque, ver-
 bum Dei in hac vrbe, quæ omnium Iaponicarum superstitionum est pa-
 rens, disseminari & crescere intelligerem. Eo periculo perfunctus, cum
 iam aliquot Christianos fecissim, iniquorum furori concedere, & in alias
 ædes migrare constitui, quas nobis vini propola quidam exhibuit perin-
 commodas. quippe quæ Ianuario mense in magna niuium copia, fri-
 goribus maximis, & parietibus, & omni alio munimento carerent. Hic
 nos maiore etiam animo cæptis institimus, Dei beneficio parati, vitam,
 si opus esset, in Christiana causa profundere. iamque & è ciuibus plu-
 res, & è paganis permulti Christo nomina dare non dubitabant, quam-
 uis ob id ipsum vulgo despicerentur; & Bonziji, quamuis aliqua ex par-
 te placati, nondum tamen calumniis ac maledictis nos lacerare desiste-
 rent, quinimmo ne vsquam consistere nobis liceret, communi consi-
 lio

Alio emptores ab eius taberna qui domum nobis locauerat, auocare cæ-
 perunt: quo ille permotus incommodo, sapius egit mecum, vt inde mi-
 grarem: sed tamen solitudinem nostram miseratus, quod nullus præ-
 terea foret nobis in vrbe locus, tres menses de habitatione commodam
 decreuit. quo temporis spatio multa frigoris, laboris, valetudinis incom-
 moda non solum æquo, sed etiam libenti animo (Domino auxiliante) per-
 tulimus. Iamque æstas appetebat, cum Regem rursus adiimus, vt nobis
 in vrbe tuto manendi faceret potestatem, ac, tamen si obrectatores non
 defuere, feliciter tamen diploma statim abstulimus, mortis proposita pæ-
 na, si quis nos aut iniuriâ affecisset, aut quo minus suscepto munere fun-
 geremur, impedire ausus esset. Ea re & iniquorum impetus retardati, &
 Christianorum numerus ita auctus est, vt necesse fuerit per amplam domo
 ad eam rem coempta templum instruere, quo non Christiani solum, sed
 etiam ethnici confluebant, quorum alij se ad Ecclesiam aggregabant, alij
 cum verba nostra vehementer probarent, Baptismi tamen petitionem se
 differre dicebant, quoad latius res Christiana patefceret. Annum iam in
 opere versabatur, meliusque res ibat in dies, cum perpetuus ille hostis
 bonorum omnium, Bonzios, aliosque barbaros impulit, vt magna pecu-
 niæ vi in commune collata magistratus corrumperet: qui muneribus de-
 liniti inscio Rege nos summa cum ignominia exterminassent vti que, nisi
 cognita re ethnicus quidam primarius, vir bonus, & nostram causam apud
 Regem agere solitus, nocte antequam domum nostram irrumperent ini-
 mici, me per nuntium monuisset, vt Bonziorum rabiem in præsentia de-
 clinarem, meque in arcem quandam suam ad sextum decimum lapidem
 ab vrbe, reciperem. Consilio à Christianis probato, magna eorum manu, ea
 ipsa nocte ad arcem vsque deductus, fere quattriduum latui. Sed cū iâ res
 postulare videretur ne diutius abessemus Meacū occulte regressi, ad Chri-
 stianum quendam diuertimus. quo tēpore varius erat de nostro discessu
 populi rumor: cum alij iniuria, alij iure optimo nos oppido pulsos dice-
 rent. Christiani vero clam eo ventitantes, quibuscumque rebus poterant,
 C consolari nos & iuuare conabantur: quorum opera quattuor mensiū in-
 duciis impetratis, vt interea de nostra mansionem, vel profectio ageretur;
 in publicam magna omniū honorū gratulatione prodiiimus, neque ita
 multo post sacra ædes nobis est restituta. Quæ dū geruntur; ad Regem de-
 latum est, contra ipsius edictū quā iniqui in nos Bonziji ac magistratus
 fuissent. quæ re permotus, multo nobis in posterū diligentius cauit. aduer-
 sarij vero fracti ac debilitati non modo nos vltra vexare destiterunt, sed
 etiam facta iâ nobis libera comorandi potestate, nonnulli fauere visi sunt
 ita, quod consiliū djabolus in nostram perniciem ceperat, id ipsum vel ma-
 xime nobis diuinitus profuit.

Restat vt nonnulla de superstitione, sacrisque huius gentis attingam,
 vt ipsorum cæcitate perspecta, eo magis enixe pro ipsis Dominū depre-
 cemini. Primum Augusto mense concelebrant ludos quos vocant Gibon
 (quæ vox hominem significat) quod ijludi homini sacri esse dicantur:
 quorum eiusmodi est ratio. Primum in vrbis vicos, opificumq; collegia,

describunt pegmata excogitanda moliendaque. inde ubi festus dies aduenit, veluti ad supplicationem populus cōit. Agmen currus quindecim, vel viginti præcedunt sericis pretiosisq; tapetibus cooperiti: in iis pueri mulspallentes, vel tympana pulfant, vel tibiis concinunt. Singulos autem currus hominibus tricenis, aut quadragenis impulsos sua quemque artificum turba sectatur. Alia deinde sequuntur vehicula hominibus armatis instructa, sericis itē, variisque præscarum rerū monumentis ornata. Hoc ordine pompa delubrum præteruehitur, cuius delubri ea celebritas est: qua in re matutinum tempus omne consumitur. Sub vesperam inde bine lecticæ prodeunt: altera illius quem colunt Dei, lecticariis ita compositis, vt præsentis numinis pondere valde fatigari premique videantur: alteram esse aiunt amicæ cuiusdam ipsius. neque ita multo post, tertia lectica vxoris iustæ gestatur, cui simul ac maritus per nuntium significauerit se vna cum pellice aduentare; lecticarij statim huc atque illuc lymphati discurrunt, itaque vxoris Zelotypiam infaniamque significant. Hic populus magna edit signa doloris, atque mœstitiæ: plorant multi, multique ad consolandum Deæ animum positis genibus eam supplices venerantur. denique lecticæ coniunctæ ad phanum redeunt: atque ita ludis finis imponitur.

Neque ille minus miserabilis error est. Eodem Augusto mensē biduū tribuunt colendis Manibus mortuorum. sub imminente noctem in ædiū foribus lampadas multas accendunt vario genere picturæ, & ornatu: inde urbem tota nocte perambulant, alij religionis, alij etiā spectandi causa. magna etiam populi vis, cum aduesperascit, ex vrbe, aduentantibus (vt ipsi videlicet opinantur) suorum Manibus obuiam prodit. Vbi quendam ad locum peruentum est, quo loco eos sibi occurrere arbitrantur; humanis primum verbis excipiunt: Felix (inquiunt) faustusque sit vester aduentus. Jam diu aspectus vestri fructu caruimus: confidete parumper, ciboque vos ex itineris defatigatione reficite. Tum oryzam, pōnia, & alios apponunt cibos: quibus ea per inopiam non licet, ij aquam calidam secum afferunt: ibique totam horam morati, quasi finem epularum expectēt, precibus eos in suas domos inuitant, aiuntque præcedere se, domus instructæ causa, parandique conuiuij. Vt biduum illud effluxit, accensis funalibus oppido plebs egreditur, lumina discedentibus præferens, ne scilicet in tenebris offendant, aut quopiam incurrant: inde in urbem reuersi, ædiū recta lapidationibus diligenter excutiunt, ne qui forte ex Manibus (a quibus nimirum aliquod sibi metuūt damnum) occulte remāserint: tametsi eos miserantur nonnulli, quod paruulos dicant esse, & si forte eos in itinere imber oppresserit, extingui misellos. Interrogati Iaponij, cur illis epulum præbeant, respondent, eos ad paradysum tendentes suum, qui abest leucarum decies millies millena millia, quod iter non minus quam triennio conficitur, fessos è via, recolligendarum virium causa huc diuertere. Per eos etiam dies omnia sepulchra diligenter purgant, Bonzij autem videlicet regnant; nemo est enim re familiari quamuis exigua, quin ad expiandos rite suorum Manes, Bonziis munus aliquod afferat.

Afferat. Videtis fratres mihi carissimi huius gentis errores, & tenebras, in quibus hæret adeo pertinaciter, vt eam inde ægre admodum eruas. Obsecrate Dominum, vt eos pro sua bonitate conuertat.

Ad hæc, alios etiam agunt celebri cum certamine ludos mense Martio sane, detestabiles. Conueniunt post meridiem quibuscunque libuerit, armati, deorumque suorum imaginibus picti humeros. tum duas in acies diuisi, pueri primum lapidibus, deinde ceteri sagittis, & sclopiis, mox contis, postremo gladiis vulnicant. qua ex pugna semper fere nonnulli desiderantur, complures vulnerati discedunt, omnibus qui in eo prælio quempiam occiderint, aut plagis affecerint, impunitate proposita. omnino bellicosa est natio. hoc ipsorum studium, hæc est oblectatio: militibusque pro numero ac dignitate capitum, quæ ex hostibus cæsa retulerint, præmia persoluantur.

Dæmon autem tanto apud hosce miseros in honore est, vt ei magnificentissima phana exstruantur: in quibus horribili specie sese identidem offerens, cum alibi adoratur à populo, tum præsertim in monte suburbano, in quo fuisse quondam aiunt cœnobiorum septem millia, quamuis nunc minus multa visantur: quorum est vnum in primis opulentum, & confluenti omnium ordinum multitudine vsque adeo celebre, vt cum Reges bella gesturi ingentem auri vim ei delubro voueant, & victoria parta persoluant; tum infima quoque plebs in suis difficultatibus atque periculis eodem auxilij causa confugiat. quibus dæmon per quietem apparens persuadet, se ipsorum religione placatum, eos è periculo eripuisse perindeque iis cetera in posterum cessura, vt ipsum rite negligerterve coluerint, quibus ille artificijs ita imperium in has gentes exercet, vt magnopere metuat, obseruetur, denique adoretur ab omnibus.

Ille quoque deplorandus hominum error est. Bonzium quendam Cōbadaxi nomine, ante octingentos annos ferunt in hac vrbe versatū: quæ equidem existimo hominis forma dæmonem fuisse: adeo nefaria scelera ab eo, excogitata, ceterisque dæmonstrata narrantur. hunc tradunt deducere stellas è cœlo, & futura prædicere solitum: inuētorem etiam litterarum fuisse, quibus Iaponij vtuntur, sibi que multa eaque magnificatē pla edificari iussisse, extremaque iam ætate subterraneum sibi effodi specum in quem vitro se condidit, cum diceret, se iam vitæ huius satietate teneri, & in eo specu viuentem velle quiescere ad annorum decies millies millena millia. quo tempore fore, vt magnus quidam in Iapone doctor existeret, seque tum in lucem hanc esse rediturum: eo sermone habito, se intra specum obturato ostio occludi imperasse. magnum est eius vbi que nomen, & viuere etiamnum creditur, multisque se per visum offert, & ab eo plerique suppliciter opē implorant: anniuersaria vero illius, dñi solennia, quo die sese in specum abdidit, mirum quanta remotarum etiam nationū frequentia celebrantur.

Alij præterea aliis ætatibus fuisse tres vel quattuor Bonzij summa eruditionis existimatione, quibus item magni honores habentur: sed vni præsertim, quem ante annum trigessimū vixisse perhibent, auctorem sectæ

sectæ eius, quam Icexos vocant: magna apud plebem auctoritate: cui sectæ Bonzius semper cum imperio præsidet, stupris, flagitiisque palam rursus deditus. quem plebs nihilominus tanta pietate, ac veneratione prosequitur, ut eum si modo aspexerit, vitæ lacrymarum profundat, solique se admissis noxiis ab eo suppliciter petat. eidem tantum pecuniæ deferunt, ut magnam Iaponicarum diuitiarum partem vnus obtinebat. Festos vero eius dies quotannis ita conferta populi multitudo concelebrat, ut in ipso cœnobij aditu, cum fores aperiuntur, obtriti aliqui semper intereant: quibuscū ita præclare agi putatur, ut nonnulli religionis causa sese pedibus irrumperentiū vltro calcandos nec adosq; subternant. nocte autem, oratio de laudibus eius dum habetur, tanta auditorum cōploratio oritur, ut si publice magnū aliquod incommōdum ac vulnus esset acceptum.

Magna est etiā sanctitatis opinio Bonzij Nequirón, qui ante quingentesimum annum floruisse dicitur, & Foquexanæ familiæ princeps fuisse.

Hactenus de rebus Meacensibus. venio ad Sacaiana. Ego Sacaium Cosmi iussu Meaco me contuli, vbi sum in præsentia: quam urbem, cum ex concursu hominum ad nos audiendos (quorum aliqui iam baptizati sunt) lætam nobis animarum segetem allaturam; tum quod copiosissima ac munitissima est, tutum nobis in tumultibus bellicis perfugium fore confidimus.

Multa vidi post meum aduentū memoratu digna, è quibus ne longior sim, vnum dumtaxat exponam. Iulio mense festum diem agunt Daimaogini, quem excellenti sanctitate virum, asseclam aiunt fuisse prisca cuiusdam Imperatoris. hunc Sacaiani adorant, templis compluribus ei dicatis, & ludos eiusmodi faciunt. Hōris pomeridianis viam vrbis longam ad passus ducentos transfuersis vtrinque tignis ac tabulatis obsepiti, ne plebi introspicere liceat: tum magna hominum multitudo à tribus passuum millibus eo contendit. in primo agmine idolum procedit equo insidens, stricta ingenti machæra, pueris duobus deinceps comitantibus, quorum alter arcum eius & pharetram, alter accipitrem gerit. pueros multæ equitum turmæ certis insignibus distinctæ sequuntur, & magna præterea peditum vis, qui voto sese ei celebritati obstrinxere, saltantesque concinunt, Xenzairaquū, Manzairaquū; hoc est annos mille voluptatis, mille millena millia gaudij. Hanc turbam Bonzij primum candidati psallentes, deinde vniuersa nobilitas in equis mitrata, postremo quinque vel sex veneficæ magno mulierum comitatu linteatæ sequuntur: extremum agmen claudunt ingentes armatorum copiæ ad excipiendam Daimaogini lecticam prodeuntes ad viam, quam clausam esse dicebamus. Lecticam vero ipsam inauratam lecticarij ferunt viginti, qui varias cantilenas velut intercalari quodam carmine concludunt Xenzairaquū, Mázairaquū. Eandem, simulatque profertur in publicum, iactata suppliciter stipe, aliisque similibus veneratur populus. Hanc ego superstitionem, & alias in hac vrbe conspexi, quas Dominus aliquando penitus abolere dignabitur. Meacum ad Natalem Domini cum Christianis agendum post menses quattuor cogitabam, ut mēse Martio Sacaium denuo reuerteter

At terer, Christianamque rem omni conatu fulcirem, quoad nobis supplementum isthinc in tanta operatorum inopia submittatur. Vos per Dominum obtestor fratres mihi carissimi, animum inducatis ad hanc prouinciam adeundam. Etenim si quod vnquam tempus amplificandæ Catholicæ Ecclesiæ fuit idoneum, nunc certe egregia sese præbet occasio. Iaponica lingua haud sane difficilis est, vti que ad intelligendum, patientia tantum, animique submissione opus est, ad ea quæ Dominus permiserit, perferenda: quas ille virtutes pro sua benignitate profecto impertiet iis, qui huic colendæ vineæ sese alacri animo obtulerint. Quem nos etiam atque etiam obsecramus, ut in animis vestris, & omnium semper inhabitet. Sacaiō, xvi. Calen. Septemb. M.D.L.XI.

EX EPISTOLA ARIAE SANCTII

ad Socios.

B

Go in hac vrbe fratres mihi carissimi operam nauo curandis agrotis, qui in Hospitali domo sunt; & simul pueros quindecim partim Iaponios, partim etiam Sinas, qui apud nos educantur, litteras & musicæ doceo, quo maiore cæremonia cultuque sacra in posterum peragantur: quæ rem ad conuersionem barbarorum non mediocriter profuturam esse confidimus. In his pueris duo numerantur, alter quattuordecim, alter vndecim natus annos, tã excellenti ingenio præditi, ut id ætatis, Christianos concionibus suis ad lacrymas vsque permoueant. Sed maiorem Cosmus Turrianus Meacum misit ad ædem sacram tuendam, & Gasparem Vilelam in opere subleuandum: minor apud nos remansit. Institutū nostrum in Iaponiis erudiendis, eiusmodi est. Ioannes Fernandus, qui bene iam nouit Iaponice, edocendis neophytis primum operam dat: deinde certum in locum se confert, quo multi ad eum suscitandi & quærendi causa conueniunt, quibus ille respondet; refutatque, cum opus est, errores ipsorum: idque sæpenumero bis in die. vertendis etiam Iaponice necessariis quibusdam libris vacat, adhibitis ad eam rem nonnullis incolis Christianis, ut versio purior, clarior, atque suauior sit: ex iis qui Christiana disciplina instituantur, aliqui sunt viri primarij, quorum vnus ante Baptisimum, Bonziorum cœnobio cum potestate præfuerat, in Iaponicis superstitionibus litterisque apprime versatus.

Ad conciones, quæ singulis anni festis diebus, per Quadragesimam vero multo sapius habentur, operibus suis & ratione lucri neglecta, tam alacriter auideque vtitur plebs, vti fræno potius, quam calcaribus egeat. quantum vero concionibus proficiatur, satis apparet vel ex pietate cultuque sacrorum, vel ex consensu mutuaque Christianorum beneuolentia, quam sane augeri constat in dies. Hebdomadæ sacre diebus cum cætera solennia tite sunt persoluta, tum vero quinta feria in cœna Domini, posteaquam pauperū pedes de more abluti sunt, agmen processit eorum,

N n n

qui sese flagris cædebant: sequebantur tredecim pueri ornatu funebri, **D** passionis Domini argumenta gestantes: ij suum quisque carmen elata voce tanto cum animi sensu pronuntiauerunt, vt nemo omnium, quotquot erant in templo, lachrymas tenere potuerit. Paschali autem die Dominico, historiae quaedam è sacris litteris actæ sunt: vt exitus Israelitici populi ex Ægypto, specie rubri maris in vestibulo templi machinationibus artificiosis exhibita, quæ transitum Israelitis præberet, ingressum autem Pharaonem vna cum exercitu obrueret. Ionæ quoque Prophetæ casus, aliaque similia spectacula edita sunt. Supplicationibus absolutis, dialogus publice est habitus, in quo superiorum dierum ex morte Domini luctus, atque necessitia cum Paschalis celebritatis lætitia & gratulatione conferebatur: quibus rebus mirum quanta voluptate affecti fuerint Christiani. Atque iam ante, ipsis quoque Natalis Domini feriis, orbis terrarum totius inundationem, custodias Loth, Abrahami victoriam, denique pastorum aduentum ad oppidum Bethleem, sermonesque cum Virgine Dei matre habitos ita ad viuum effinxerant, non modo vt spectatores, sed **E** actores etiam ipsi præintima animi dulcedine collacrymarentur. Atque hæc de rebus Bungenisibus.

Nunc de cæteris Iaponis partibus pauca complectar. Gaspar Vilela Meaco Sacaium profectus primarij cuiusdam viri precibus inuitatu, non solum peramater ab eo acceptus est, sed etiam eiusdem benignitate sumptuque templum ædificauit, quo populus ad Euangelium conueniret: statimque constitit operæ fructus, nonnullis ad Baptismum adductis, in iis adolescente filio eius, apud quem Gaspar diuerterat. præclara indole puero, qui tam illustria virtutis ac pietatis dedit indicia, vt eius opera parentes quoque ipsius, fratremque natu maiorem, qui iam ad religionem Christianam valde se propensum ostendit, ad Ecclesiam Dei aggregatum iri Domino fauente speremus. Puerum hunc Gaspar deinde, parentibus non inuitis, quos nimirum adolescentulus precibus vicerat, in Bungum misit, vbi quid egerit, è Ludouici Almeidae epistola cognoscetis.

Quod ad Amangutianam Ecclesiam pertinet, quam iam diu nobis **F** frustrare non licuit, morem præceptaque sibi à Cosmo tradita Christianos studiosè retinere cognouimus. Dominicis diebus in tēplum sacra tabula picta, quam eo misit Cosmus, ornatum, frequentes conueniunt: atque vbi Deum rite precati sunt, vnus eorum ex Catechismo Iaponice scripto nonnulla recitat, de quibus deinde disserunt inter se.

Habent etiam quosdam quasi œconomos agroris ac pauperibus subleuandis pecunia, quæ tum ad eam rem, tum ad curanda Christianorum funera in commune confertur. Aliqui etiam in Bungum ad Confessionem, & audiendum verbum Dei se conferunt. eam Ecclesiam Cosmus, quoniam per operarios non potest, saltem per litteras consolari & confirmare non desinit.

De Firandibus autem rebus illud accepimus, Regem hoc anno se deo Christianis æquam præbere cepisse, templique extruendi iam nunc illis

A illis potestatem fecisse eo fortasse consilio, vt cum Cosmo in gratiam redeat, & hac ratione cum Lusitanis fœdus & hospitium renouet: quorum sibi amicitia, atque commercium quam sit fructuosum, vt clarius desiderando sentiret, nauem eorum, superioribus diebus Firandum appulsam, & Cosmo, & Lusitano viro nobili, qui tum in vrbe Funaiio versabatur, nauarchi eius auunculo visum est faciendum, vt in alias oras auerterent. Igitur abeundi potestate ab Rege Bungeni quamuis ægre impetrata de Cosmi valetudine atque incolumitate sollicito, Firandum vterque profecti sunt. Funaij autem, vbi à Christianis auditum est, Cosmum profectiōnem parare, mœrentes continuo ad eum ventitare ceperunt, parentem illum atque pastorem agnoscere, manibus hi, illi etiam humi prostrati, pedibus oscula figere: quibus Cosmus exposuit, quam iustis de causis iter illud ingrederetur, & simul mādauit, vt vicariis, donec rediret (quod prope diem erat futurum) diligenter obtemperarent: atque ita ab eis digressus est, multis eum viris, mulieribus, pueris magno cum luctu ac mœrore **B** extra oppidum prosequentibus. quo absente, cum barbari se in templum nostrum insolenter inferrent, ea re cognita Rex misit è familiaribus suis, qui templum assidue custodirent, & in vincula abriperent, si quis in eum locum se contumeliose gessisset: atque eiusdem præsidij negotium duobus etiam primariis ciuibus dedit, in ea viciniate habitantibus. In ipso autem itinere labores atque pericula Cosmo non defuere: tertio quippe die in latronum insidias incidit, quorum vnus intentum iam arcum in Cosmi pectus non sine magno eius vitæ discrimine obueterat, cum ex ipsius comitibus quidam ante sagittam emissam, adductas arcus habenas præcidit. Firandi autem magna cum gratulatione à Lusitanis exceptus, qui nauis vexilla sustulerant, & tormentorum strepitu lætitiā significauerat, in adiciam diuertit ab Ludouico Almeida rapiti. dum templum ædificatur, exstructam: vbi cum cæteros Christianos, cognito Cosmi aduentu terra ac mari vndique confluentes, tum nautas ipsos Lusitanos admissis noxis per Confessionem absoluit; iisdemque facile persuasit, vt **C** cum oneraria ex eo portu discederent. Hæc habui de Iaponensium rerum progressu quæ scriberem. Vos Dominum precari assidue insistite fratres, vt nos idoneos veritatis Euangelicæ præcones efficiat. è Bungo, v. Idus Octobris. M. D. LXII.

LVDOVICI ALMEIDAE

ad Socios.

A NNO superiore cum Ecclesiis Facatæ, Firandi, aliisque lustratis in Bungum agroribus ex itinere rediissem, vt primum è morbo conualui, de tota peregrinatione mea feci vos per litteras certiores. quas quoniam vobis esse gratas intelligo, pergā ea scribere, quæ quidem in iis locis euenerunt, in quibus mihi versari ex eo tempore contigit: nam cætera ex aliorum litteris cognoscetis.

N n n 2.

Firandi erat Christianus quidam quintum circiter, & sexagesimum Dagens annum, scriba Regis intimus, quem ille apud se in honore habebat, liberaliterque tractabat. is igitur Christianus cum animaduerneret se iam ad vitæ exitum appropinquare; susceptas in vita maculas matura Confessione delere; & (quoniam nullus erat ibi sacerdos) Bungum vel cum Regis offensione, periculoque rei familiaris petere omnino constituit. rem itaque cum vxore communicat; quæ (vt erat præstanti virtute ac pietate mulier) consilium vehementer probauit: illud solummodo monuit, vt quam occultissime abiret, ne in se Regis iracundiam prouocaret. Quocirca nauem Christianus in tempesta nocte conscendens, in Bungum iter intendit: cuius discessu postredie cognito Rex, partim quod eius opera admodum indigeret, partim quod se inconsulto inuitoque abiisset, iratus, nauigio statim instructo, misit qui hominem persequerentur. Iamque magno suo bono è finibus Firadensis regni in Reguli cuiusdam ditionem euaserat; cū superuenientibus qui ad eum capiendum missi erant, Reguli iussu, qui cum Firadensi rege amicitia intercedebat, eodem Rege postulante oppressus; & in custodiam traditus est. Firandi ubi cognitum est illum inuentum fuisse, nec tamen vt rediret villo pacto adduci potuisse; legauit ad eum Rex cognatos ipsius nonnullos, qui ad redeundum hortarentur: sed vxor contra per litteras ei suavit à suscepto itinere nequaquam desisteret, bonoque animo esset, se laborum ipsius periculorumque breui consortem futuram. Sed videlicet currentem incitabat. Cosmus autem ubi id rescivit, egit cum Rege Bungi, vt Christianum ab regulo per litteras impetraret: quas qui pertulit litteras, offendit hominem magna in Deum fide, speque subnixum, de se ipso autem adeo demisse, maleque sentientem, vt non modo qui in Bungum ad Confessionem incolumis perueniret, sed qui villo prorsus beneficio afficeretur à Deo Domino nostro, se prorsus indignum affirmaret: tantoque in se ipsum odio erat incensus, vt ad quotidianas verberationes, & precandi assiduitatem, alia quoque voluntaria supplicia adiungeret, tanta cum sui cognitione, vt precibus Christiani, qui regiam epistolam attulerat, nequinerit adduci, quicquam vt de instituta vitæ austeritate remitteret. Denique solutus in Bungum ægre peruenit tanta animi sui cum voluptate, tantaque Deo gratias agens, vt rem verbis assequi nequeam. Cuius aduentus cum ad cætera multa profuit, tum ad Christianorum fidem ac spem in Domino augendam. Eum Cosmus, pueris, quos alimus domi, instituendis præfecit, & piis quibusdam libris in Iaponicum sermonem vertendis. Magnum apparet in eo precandi studium, & acritas; & licet extrema sit iam ætate, vix vnquam cessantem reperias. Eum Dominus ad finem vsque conseruet.

Per idem tempus nobilis quædam mulier, primarij ciuis vxor ex familia regis Bungenfis, à dæmone agitata, per campos tanto cum ululatu, atque impetu ferebatur, vt à nemine contineri posset. Hanc sibi Cosmus à Christiano quodam insigni viro commendatâ ad se perducit, & in cubiculo publici & clerudinarij, perpetuis custodibus adhibitis, collocari iussit.

Et

A Et quoniam in spem venerat mulier, se Baptismi beneficio sanitatem esse recepturam, habebatque mentis eius animique vexatio dilucida intervallo; iis opportune Cosmus est vsus ad eam Christianis præceptis rite imbuendam, quibus vt satis erudita visa est, in magna Christianorum corona, eam Dominico die baptizare constituit. Erat mulier tum sane quæta, sed cum primū caput salutari aqua perfundi captum est, tanta repente vi se commouit, clamoresque edidit ita magnos, vt omnes quotquot aderam, perterrefecerit. Tum Cosmus à quattuor viris apprehensam, teneri ad finem vsque Baptismi imperauit, quo absoluto misera fractis viribus concidens, inter famulorum manus in hospitale cubiculum est relata. Ex eo tempore nullum eiusmodi incommodum, aut molestiam hucusque perpessa est. quare & Christianorū fides non mediocriter aucta, & maritus ipsius ita permotus est, vt ab Rege petierit; sibi per eum liceret Christiana sacra suscipere: quod ei Rex ita prolixè libenterque permittit, vt diceret gratum sibi fore, si eum reliqua familia imitaretur. itaque baptizatus ipse cum liberis, cognatis, & famulis, sane quam in virtute proficiunt.

B Ego interea vires è morbo collegeram. quocirca mensis Octobris initio misit me Cosmus, comite è Christianis domesticis vno, ad templa quinque visenda, variis locis regni Bungenfis commodo Christianorum extructa, mensē in eo itinere posui, multos baptizavi ethnicos; Christianos autem docui, qua ratione templa concelebrarent, sermonesque inter se de religione sererent, si quando ad urbem venire non possent. quasdam etiam areas defixis Crucibus Christianorum sepulturæ dicaui: denique in singulis templis benedictum, seu piaculare granum relictum cum codicillo, qui descriptas grani indulgentias contineret. Inde ad Cosmum reuersus, Cangoximam mense decembri tetendi. profectiois causa fuit Emmanuelis Mendozæ cum sex Lusitanis aduentus, qui vt per Confessionem peccatis sunt absoluti, Cosmum rogarunt etiam atque etiam, vt me Cangoximam ad hyemem ibi cum ipsis exigendam, Christianos visendos, & promulgandum genti Euangeliū mitteret. id ipsum Regi quoque Cangoximano fore gratissimum, quippe qui magnam eius rei voluntatem scriptis ad Prætorem Indiæ litteris, itemque ad Antonium Quadrium eidem prouinciæ pro Societate Præpositum, ostendisset. è Bungo igitur (vt dicebamus) profecti, gelu, & frigoribus maximis, quatruiduo ad mare peruenimus: cum semper, vbi sub vesperam constiteramur, verba de rebus diuinis ad incolas fecissemus. Inde solutis anchoris, inter nauigandum, aduerso vento in oppidum sane frequens coacti descendere, cum spectaculi nouitate permota (nunquam enim Lusitanos antea viderant) magna hominum vis ad nos conuenisset, per eam occasionem eis Euangelium nuntiaui: quo illi audito, obstupefacti, ad nos audiendos iterum ac tertio rediere, atque vniuersi pæne professi sunt, nisi Reguli metus obstaret, se Christo nomina libèter daturus, idque eo cum animi dolore sensuque, vt nos ad misericordiam prouocarent. Dixi me cum Regulo acturū (qui Bungenfis Regis est stipendiarius) vt cuilibet Christiano esse impune liceret: cosque solutus vt potui, ex eo loco discessi, digressu

N n n 3

meo lacrymæ nonnullis obortæ, vt si diu mecum vixissent, apud quos non toto biduo fuerat, ex quo facile iudicare possitis, quanta sit huius gentis ad humanitatem, religionemque propensio. Anguem delati, & à Regulo peramanter excepti, vt primum opportunum est visum, de rebus diuinis, & animorum immortalitate cum eo colloqui cepimus: multisque sermonibus vltro citroque habitis, cum etiam familiaris partem à cœna ad audiendum accersisset, sera iam nocte ab Rege dimissi, nauarchum quendam Lusitanum sane tempestiue conuenimus: cum enim nostra hortatione permotus, concubinam, ex qua duas susceperat filias, iusta cum dote in matrimonio legitimo collocasset, paucis post diebus est mortuus. Ex eo portu, Tamarim tendentibus, vbi Emmanuelis Mendozæ nauis in statione erat, arx in itinere occurrit Hexandoni viri principis, in edito monte posita, omnium quas in vita videre me memini, & loco & opere munitissima, quippe quam decem fere propugnacula cingunt, inter se non nisi ponte subductili peruia, magnoque interuallo distantia, fossis ita profundis, vt despicientium oculis altitudo caliginem offundat, perpetuo (vt aiunt) filice ferramentis exciso: quod equidem vix hominum manu fieri potuisse crediderim. ibi cum Hexandoni uxorem, & quattuordecim præterea Christianos multis iam annis Franciscus Xauerius Deo peperisset, mihi faciendum existimaui, vt me ad eos consolandos, confirmandosque conferrem, qui me omnes, sed vxor præsertim Hexandoni amicissime acceptum, multa cum de Francisco Xauerio, tum de Bungenfi, Meacensi, cæterisque in Iapone constitutis Ecclesiis percontati, felicique ipsarum progressu valde lætati sunt, me autem idcirco etiam libentius viderunt, quod iamdiu neminem omnino è Societate nostra conspexerant. quo toto temporis interuallo eos in Christiana fide partim senis cuiusdam Christiani, honorati viri velut magistri familiaris studio, partim etiam quibusdam miraculis diuina prouidentia retinuerat. Relictum sibi libellum descriptis Xauerij manu Litaniis, aliisque precandi formulis, æque ac sacras reliquias pia mulier admodum religiose custodiebat, expertæ virtutis remedium. Etenim ægrotos complures, in iis Hexadonum iam desperatum, corporibus ipsorum impositus libellus ille sanauerat. Nec minore cura senex traditum sibi ab eodem seruabat flagellum, quo singuli Christiani interdum (nec enim sapius permittebat ille, veritus ne vsu nimio absumeretur) sese cedere consueuerant, quod eam rem non solum animis, verum etiam corporibus prodesse diuinitus intelligerent: itaque mulier ipsa quam diximus, morbo grauissimo implicata, cum varia medicamenta frustra tentasset, ad ipsum flagellum postremo confugiens, Francisci Xauerij, vt putandum est, meritis continuo in pristinam valetudinem est restituta. cum omnibus igitur de re diuina familiariter colloquutus, ara etiam excitata cum Beatissimæ Virginis imagine pereleganti, quam eo mecum attuleram; pueris nouem, in iis duobus Hexandoni filiis Baptismo lustratis (quos iam senex ille Christianis rudimentis imbuerat) incredibili cum eorum mœrore postridie mane discessi, cōmeatu ab ipsis affatim instructus, atque pollicitus me in reditu quindecim dies apud ipsos commora-

ture.

A turum. Cangoximam simulatque peruenimus, Regem adiui confestim, eoque collaudato quod Euangelium in suo regno promulgari cuperet, multisque præterea verbis habitis, petij vt liceret mihi in præsentia Tamarim vsque ad Lusitanorum stationem excurrere, quod ille cum permisisset ea tamen conditione, vt auum ipsius ex itinere inuiserem; Tamarim tridui itinere, diuertentes ad Regis auum, ire perreximus, maxima niuium copia, quæ aciem oculorum retunderet, viaque terribissima, occultis passim occurrentibus foueis, è quibus iumenta sese ægre admodum expedirent. In eo igitur portu, ægrotis primum curatis, quorum ingens erat numerus, partim sanuitia frigorum, partim etiam cibariorum inopia: deinde ethnici nouem, qui id ipsum à me diu multumque contenderant, baptizatis: certo præterea nauis loco, ad sceminarum tutelam de Iaponiis coemptarum (quas illi ex ora Sinarum aduexerant) custodibus binis appositis; denique communi consilio indicta pecuniaria multa, si quis temere iusurandum vsurpasset; (late enim patebat hoc vitium) Cangoximam redij, & conciones ad Christianos habere institui. nam ethnici veriti Bonziorum offensionem, ad nos venire non audebant: quod ego cum animaduertissem, cepi consilium familiaritatis, si quo modo possem, atque amicitiam cum Bonziis ineundæ, quo deinde populus ad nos maiore cum fiducia ventitaret. Erat in eo ordine vir quidam insignis, magna etiam ante id sacerdotium existimatione, tum vero & Regis ipsius consiliarius, & amplis cœnobiis tribus summa cum potestate præpositus. Hunc igitur adij, collyrio ad oculos curandos, quibus ipse laborabat, allato: atque ille meo sane quam lætatur aduentu, sibi valde optatum fuisse dicebat, quæ Xauerius disputaret, cognoscere; sed interpretem defuisse. Inde me multa de summo rerum opifice, de immortalitate animorum, de tempestatum varietate, terræ tremoribus, pluuiis, aliisque rebus huiusmodi interrogans, magna sua cum voluptate totam eam noctem apud se detinuit. Quibus ille sermonibus captus, cum ad me sæpe, alio item Bonzio comite, ego vicissim ad illum familiariter ventitarem, cumque doctrinam nostram tum apud alios, tum apud Regem ipsum ita collaudasset, vt Rex Xixona (hoc est sanctam rem) publice responderet; vel eo Regis testimonio, vel confirmata atque illustri mea cum Bonzio consuetudine animati ethnici ad nos audiendos venire ceperunt: è quibus multos Deo adiuuante ad Christum adiunximus. In eo numero fuere primarij duo Regis ipsius cognati, quos catechismo institutos vna cum vxoribus & parte familiaris (triginta quinque in vniuersum fuere) baptizauimus. quorum deinde omnium ope ac studio sacrum Deo Domino templum constructum est.

Rebus ita constitutis, per Christianum nuntium in arcem Hexandoni magnis precibus accersitus, optimis cum Christianorum, tum etiam reliquorum studiis me magnopere expetentium deesse non potui: è quibus circiter quinque primarij audito aliquoties Euangelio ad Ecclesiam adscripti sunt: in iis quidam adeo excellenti ingenio, vt in cōmentarium relatus, quæ de me didicerat, librū confecerit, exorsus ab ipso mundi initio ad vsque

vsque Christi domini nostri in terras aduentum, eius præcipue cruciati-
 bus singillatim enumeratis. quæ ipsius lucubratio & hominibus illis, &
 aliis etiam populis, ad quos eam ego ipse deinde circumtuli, maiorem
 in modum profuit. Idem iussus à me Iaponica quædam scripta de Chri-
 stiana religione describere, mandatum ita auide arripuit, vt opus vniuer-
 sum (omnino foliis quinque & quinquaginta constabat) vnius dimidiati-
 que diei spatio absoluerit. Hunc ego, & Hexandoni filium natu maximū,
 quæ Xauerius baptizauerat, docendis in templo cæteris Christianis præ-
 fectæ regula præscripta, quam in eo munere obeundo tenerent. quam qui-
 dem in rem, vt quibus otium suppetit, diligenter incumbunt, præsertim
 vero librarius ille quem dixi: qui quidem Christianis lectionibus, & com-
 mentationibus mirifice delectatur, seque cum libro quæ à me descripsit,
 in lucum abdens, quæque legit ex eo secum identidem reputas, tanta vo-
 luptate perfunditur quod ad hanc Dei rerumque cœlestium cognitionē
 peruenerit, vt lacrymas præ gaudio continere non possit. Is ipse in Chri-
 stianorum cœtu post Litanias publice decātatas interrogatus à me quid-
 nam esset facturus, si Rex ei diceret, Christiana sacra fac deseras, quoniā
 ex meis popularibus es, meisque sumptibus victitas, responsum se dixit
 illico: Here, visne me in te sine fūco ac simulatione beneuolum? in re tua
 familiari procuranda fidelem? vis me submissum? vis perferentem iniuria-
 rum? vis denique in omnes clementem ac benignum? iube me esse Chri-
 stianum: hæc enim virtutes omnes vna religio Christiana complectitur.
 Ac cæterorum quoque Christianorum (ad quorum numerum ibidem alij
 septuaginta per eos dies accessere) egregia pietas, assiduum precandi stu-
 dium, mirus inter se amor atque concordia cernitur. vna tantum res ipso-
 rum animos vehementer angebat, quod Hexandonus communium me-
 ritorum Ecclesiæ expers tamdiu in Iaponica superstitione persisteret. pro
 cuius conuersione cum preces ad Deum, & lacrymas cūcti, sed vxor ipsius
 præsertim quotidie funderent: tum ego eiusdem vxoris rogatu hominē
 adij, & ex eo quæsiui, cur veritatem sæpe iam cognitam depositis Iapo-
 niorum erroribus sequi negligeret. Tum ille Deum testatus Christianam
 religionem sibi plane probari, alioquin permissurum se nequaquam fuisse,
 vt eam familia sua tota susciperet; vna te quominus eos imitaretur,
 impediri se dixit, quod vereretur, ne grauius animum Regis offenderet:
 sperare se Deo propitio fore aliquando, vt Rege ipso libente, Christum,
 quem intimis sensibus adorabat, palam ac libere profiteri posset. quo il-
 lius responso Christiani valde lætati sunt. Inde cum rursus ad Cangoxi-
 manos venissem, Cosmi litteris per Christianum Bungensem ad me per-
 latis eo consilio sum reuocatus, vt ad Regem Vocoxiuræ proficiscerer,
 qui nos in suum regnum liberalissimis conditionibus inuitauerat: cum
 præter alia multa, & Lusitanis omnibus in eum portum commeantibus,
 quique cum ipsis negotia contraherent, in decennium ab omni portorio
 immunitatem se daturum esse promississet; & quicquid circa est agri ad
 passuum octoginta millia Cosino obtulisset, vt intra eos fines ethnicus
 nemo ipsius iniussu habitare posset. Cangoximæ igitur institutis qui
 Christiano

A Christiano grege in templum statis diebus aduocato, pastorum vice ac
 munere fungerentur, baptizatisque iis, quoniam ad id Sacramentum ido-
 nei videbantur; cæteros quibus potui verbis sum consolatus: duos præ-
 fertim Bonzios illos, de quibus dixi: quos in discessu meo perquam stu-
 diose CHRISTO nomina profitentes, in aliud tēpus idcirco reieci, quod
 à curandis Iaponico ritu Regis procerumque funeribus, nulla ratione se
 posse desistere dicerent, eaque re Christiana sacra, quæ ipsi apud se taciti
 colerent, minime pollutum iri arbitrarentur. denique à Christianis vario
 comœatu peramanter instructus, & magna cum doloris amorisque si-
 gnificatione dimissus, ad arcem Hexandoni (quæ ab oppido Cangoxima
 passuum abest decem & octo millia) dum nauis paratur, biduum substiti.
 atque inde incredibili Christianorum dolore ac gemitu, ipsis etiam ex
 arce summa feminis ad mare me deducantibus, & quasi in eo salus om-
 nium verteretur ita me vt celeriter ad se redirem enixe rogantibus, con-
 scendi, & decimo septimo die in Bungum magna nostrorum gratulatione
B perueni. atque inde tertio Nonas Quintiles Vocoxiuram, qui locus ultra
 Firandum est quattuor & viginti passuum millibus, discessi: quo vt perue-
 ni, salutatis ex itinere Facatēsis (qui cum initio diu multumque Euan-
 gelio restitissent, bellis deinde perdomiti ac velut subacti, diuinum semen
 libentius acceperunt, bonamque in primis virtutum frugem tulerunt)
 Regem Vocoxiuræ primum adij, qui me honorifice sane bis conuiuio
 excepit. deinde cum eius ministro, qui Regis ipsius nomine ad Cosmum lit-
 teras dederat, de re communi agere institui. cumque ille quædam ex iis
 quæ per epistolam nobis vltro detulerat, reuocaret, faciendum mihi exi-
 stimaui, vt ad Cosmum scribere, eique totam rem integram referuarem.
 Ad portum igitur reuersus, dum in Christianos ex instituto adiuuandos
 incumbo, Firando nuntij perferuntur, quanto cum rei Christianæ adiu-
 mento Damianus Iaponius familiaris noster excellenti pietate virtute-
 que iuuenis, qui nuper Facatēsis quoque summa cum omnium admi-
 ratione operam nauarat egregiam, in eo oppido versaretur. nec ita multo
C post, quædam parantibus nobis, quæ ad Cosmum mitterentur, ecce tibi
 repente affertur ipsum adesse Cosmum. Primo incredibilis visâ res: ea
 Cosmi ætas ac valetudo, ea difficultas itinerum est, sed vbi iam ad portum
 applicuit, quanto gaudio affecti sumus facilius est vobis existimare, quam
 mihi scribere. is me confestim ad Regem legauit, vt cum eo rem omnino
 transigerem. quod ego cum fecissem ablatis etiam symgraphis, in Bun-
 gum ipsius Cosmi iussu ad epulas in ædibus nostris (id enim semel in an-
 no solenne est) Regi Bungenfi paradâs excurri: quo secum ille filium hæ-
 redem regni futurum meo rogatu cum proceribus duxit. Cumque in eo
 cōuiuio candidati pueri nostri domestici quattuor magna cum omnium
 delectatione fidibus canerent, Regis filius mensa relicta sese ad æquales
 suos hilariter ac festiue recepit. puer ille quidem, ac pæne potius infans
 (annum quippe ætatis quintum) sed in quo sensus animi ac ratio longe
 præcurrat ætatē. è Bungo rursus Vocoxiuram reuersus, qui locus à Chri-
 stianis incolitur, habetque in monte summo Crucem, quæ eminens valde

conspicitur à Petro Barreto nauarcho Lusitano defixam, quod eodem loco tribus deinceps diebus sub vesperam, inspectante se, aliisque compluribus, sublime in aere signū Crucis apparuisset; Cosmum sanctissimis (ut solet) occupationibus districtum offendi. Tanti ad eum Confessionis & Eucharistiae causa concursus vndique Christianorum fiebant, ut omnis perturbationis ritanda causa, triceni per vices ordine sibi succedere iuberentur. quorum erat ita magna in Cosmum observantia ac veneratio, ut coram eo oculos attollere non auderent: tanta religio ac pietas, ut in sacris mysteriis obeundis, ac praesertim in corpore Christi sumendo, copiam lacrymarum effunderent: ea denique animi virtus, ac probitas morum, ut barbari ipsi Christianorum vitam admiratione sese colligerent, & seueriorem vltro disciplinam induerent. Per eos dies Facatensium Praefectus nauigium cum hominibus fere triginta ad Cosmum misit rogatum, ut quoniam tres è militibus suis in praelio sclopis idē grauius aegrotaret, opem illis ferre ne grauaretur. Fecit Cosmus, ut Facatam è domesticis nostris adolescentem Iaponium mitteret chirurgiae laude praestantem, qui non modo vulnera extractis artificiose glandibus mira felicitate sanauit, sed etiam oblarum sibi mercedis loco magnam argenti vim, stupentibus barbaris constanti animo excelsoque repudiavit. Quare commotus Praefectus, ut nos aliqua ratione remuneraretur, immunitati nostrae toto suae conditionis imperio, qua sepe nobis iter habendum intelligebat, publicis diplomatibus cauit.

Restat ut epistolam hanc eximia indolis adolescentuli commemoratione concludam: in quem cum omnia & animi & corporis bona quasi secum ipsa certans natura congesserit; tum etiam dona accessere caelestia, quae singulare pueri ingenium, memoriam, oris corporisque totius dignitatem ac speciem multo admirabiliorem efficerent. tanta enim in eo castitas ac sanctimonia cernitur, ut octauo quoque die post Confessionem rite peractam caeleste Eucharistiae cōuiuuium non sine lacrymis inerat: tanta vero animi submissio & humilitas (cum illustri admodum loco sit natus) uti ad Bungensem inuisendam Ecclesiam à Gaspare missus ex vrbe Saccaio, bona cum parentum venia, quos puer precibus expugnauerat, eo simulatque peruenit, ut scilicet vnus è Christianorum grege videretur, non modo comam sibi rotonderit, quod in Iapone valde inusitatum est, verum etiam omni delicatiore cultu ornatuque abdicato; de contemnendis rebus humanis publice disputare instituerit. Idem in patriam à parētibus reuocatus, Vocoxiuram, ut inde Sacajum renauigaret, à Cosmo perductus est. quem aiunt ex itinere in vrbe Firando apud vxorem Antonij viri principis, eiusque ancillas, cum se per id tempus ad sacram Confessionem pararent, de Poenitentia sane opportune verba fecisse: quam ille Christianae philosophiae partem, iam antea sapius à se tractatam, caller egregie. Huiusmodi pueri sunt (fratres mihi carissimi) quorum opera faces amoris diuini Deo aspirante Iaponiorū cordibus iniectum iri speramus: atque ob id ipsum apud nos delectam eorum manū Societatis nostrae praeceptis atque institutis imbuimus. Interea Socios omnes nostros per

A IESVM CHRISTVM obtestor, ab eo precibus impetrent, ut mihi det in ipsius obsequio ac famulatu vitam ponere. ex Iapone octauo Calen. Nouemb. M. D. LXXII.

REGIS CANGOXIMANORVM AD

Lusitanum Indiae Praetorem.

NON superiore cum duo ex Societate IESV meum in hoc regnum concionandi causa venissent; bellicis occupationibus impeditus, quem & ego cupiebam & ipsi merebantur honorem, illis habere non potui. Eadem fuit causa, cur Lusitani ad Omangum portum naui delati, non modo perinde ac voluntas mea & ipsorum dignitas postulabat, accepti non sint; sed etiam pro piratis habiti (quibus hora maritima per id tempus erat infesta) commisso praelio Alphonsum Vascaum non sine meo quidem dolore, è suorum numero amiserint. Tu si ad me litteras dederis, magno me decore auctum atque ornatum existimabo, atque ipse vicissim ad te scribam quotannis. Lusitani vero, vel sacerdotes tui si ad mecum tuis litteris venerint; eo erunt apud me loco, qui rebus tuis iure debetur. Xaxuma. anno quarto.

EIVSDEM AD ANTONIVM

Quadrium Indiae provinciae pro Societate IESV Praepositum.

SOCI duo Cosmi Turriani, qui in Bungo versatur, meum in hoc regnum se contulerunt: quorum ea est animi magnitudo roburque, ea in dicendo vis atque doctrina, ut mihi caelestia quaedam tonitrua esse videantur. Sed illud in primis admiror, aut Lusitanos mercatores negotiorum causa, aut vestri ordinis homines vnus rerum opificis gratia (praesertim cum ita late pateat propiusque absit India) è remotissimis regionibus totum pene terrarum orbem circumeuntes, ad aquam calidam ebibendam paruas in haec insulas tam longa & periculosa nauigatione contendere. Sane ante Christiana sacra suscepta nihil erat in his locis, praeter calores maximos: ut mihi Socij vestri Nauabangi, quasi ventilatores videantur, qui corda mortalium salutari aura opportune refrigerent: qui profecto libenter meum in hoc regnum est cur veniant, quamuis exiguum. nam ut alibi aduersos maris aestus, hic quidem certe semper secundos offendunt. Ac licet populares mei Christiani ipsorum praesentia destituti, se interea Crucis aspectu excelso loco sublata sustentent; meum mihi tamen hoc regnum à Sociis vestris relictum, quandam obducti nubibus caeli, aut Solis propria luce defecti reddit imaginem. Simul etiam Lusitanos negotiatores,

quorum mihi perspecta fides ac probitas est, in mea ditionis terras com-
meare mihi gratissimum fuerit: qui sic habeant, se non modo ab omni in-
iuria tutos fore, sed etiam amicissime, liberalissimeque tractatum iri, nec
latronum insidias metuant, qui, quibus in oppidis Christiani sunt, nulli
versantur. Te quidem certe obsecro, vt de tuis aliquos primo quoque
tempore mittas, quos ego magno cum desiderio in ipso littore opperior.
Data anno quarto, mense septimo, octavo die, & vagesimo.

Libri secundi Finitis.

SELECTARVM
EPISTOLARVM
EX INDIA
LIBER III.

GASPARIS VILELAE AD
Societatem IESV.

anno M. D. LXI. Augusto mense urbem Sa-
caium ingressus sum, quæ in Septentrionem sita,
gradus obtinet quiaque & triginta, & semis. Cū-
que Euangelium in ea promulgare cepissem, mul-
tos repperi, qui verum id esse faterentur, sed quo-
minus ex eo viuerent, famæ & existimationis ra-
tione impediri. gentem enim diuitiis affluentem,
& dignitatis in primis auidam facile absterret dia-
bolus iniuriis & contumeliis proponendis, quibus in hac vita Christiani
fere semper obnoxij degunt, si ducem ac liberatorem suum imitari vo-
luerint. quo fit, vt ægre admodum Sacaiiani ad Baptismum accedât. quan-
quam in his ipsis difficultatibus quadraginta circiter baptizati sunt, in
quibus erant milites quattuordecim prætoriani, quorum ita insignis, vitæ
morumque

Amorumque mutatio consistit, vt è lupis agni mansueti non sine magna
omnium admiratione facti esse videantur.

Atque vt Sacaium per eos dies Meato discederem, diuinitus equidem
factum credo, ne videlicet in ea pericula incidere, quæ mihi nec opinanti
imminebant. Etenim mense postquam inde excessi, Meacum quadragin-
ta millium annarorum obsedit exercitus: quæ etiam causa fuit, cur ad
Christianos, sicuti promiseram, non redirem. Illius autem incommodis
belli Sacaium urbs fuit immunis, in primis Iaponis totius contra omnes
hostium impetus munitissima, nam ab Occidente alluitur mari, ab aliis
vero partibus profundissima cingitur fossa, & aquis plena perpetuis. At-
que etiam in æstivo omni tumultu ac seditionibus vacat, nec rixæ ferre
audiuntur. cum enina urbis viæ suas quæque portas, & custodes habeant,
statimque cuius opus sit, occludantur; nullus roxis ad fugam exitus pa-
tet, sed continuo comprehensi ad tribunalia pertrahuntur. Quamquam
ij, qui inter se inimicitias gerunt, si alter alteri ad iactû lapidis extra mœ-
nia occurrant, se inuicem male admodum accipiunt. Sed ad bellum Mea-
cense reuertor, cuius exitus fuit eiusmodi. Cognita urbis obsidione pa-
trius Regis, confestim ei cum exercitu in subsidium venit: huic obuiam
iere ex altera parte Neugori Bonzj, qui hominum ordo quædam mili-
tiæ Rhodiæ speciem refert. Castris igitur Meacum inter, & Sacaium lo-
catis, crebra prælia committebantur: ita tamen, vt res Bonziorum semper
esset superior. denique vagesimo die, cum ad vniuersam dimicationem ven-
tum esset, Regis patruus victus, quoddam in castrum cõfugit. Rex autem
Meaci, eius rei natio audito, se in arcem recepit urbe deserta, quæ ab ho-
stibus capta, rapinis incendioque vastata est. iidem sequuti victoriam, si-
gnis ad castrum de quo diximus, motis; patrum Regis, eiusque copias
omnino delere parauerant: cum Rex Meaci exercitu viginti millium ho-
minum quam occultissime instructo, & ingenti flumine superato, hostes
nec opinantes tanto impetu oppressit, vt cum essent ad hominum trigin-
ta millia, fusi fugatique sint. quos Rex deinde coniunctis cum patruo vi-
ribus fugientes Meacum vsque insecutus, tanta ipsorum cæde urbem re-
cepit, vt multos in annos ea victoria debellatum esse existimetur. Itaque
aduersa factio extremam sibi perniciem metuens, pacem ab Rege petiit,
seque interponente Vo, siue Dairi, qui rebus ad honorem dignitatemque
pertinentibus toto Iapone præsidet, impetrauit. In his tamen belli peri-
culis, & calamitatibus, templum nostrum Dei beneficio integrum, & in-
colume perstitit: & in ipsa obsidione Laurentius Iaponius Meacum bis
penetrauit (nam me ipsum per litteras Cosinus ante sedatos tumultus eo
redire plane vetuerat) semel ad celebrandas cum Christianis Natales Do-
mini ferias: iterum ab iisdem euocatus ad gratias principibus ciuitatis
agendas, qui Bonzios cum templum nostrum per vim occupassent, iniu-
sta possessione magno bonorum gaudio depulerant. Toto eo belli tem-
pore, quod annum circiter vixit, pia quædam munia Christiani Mea-
censes obiere, tribus in singulos menses viris institutis ad pauperum in-
commoda subleuanda elemosynis, quæ ob eam ipsam rem in commune

conferebantur: cum etiam semel in mense in cōsilio publico de ipsorum D pauperum commodis ageretur. mulier vero Christiana in primis locuples, & honesta, cum liberos non haberet, partem suam bonorum à marito obtinuit; eamque in mendicos, lepra ulceribusque tota vrbe finibusque Meacensibus laborantes, quamquam nonnullis obtrectatibus Bonziis, magna tamen ceterorum omnium, qui nihil unquam simile viderant, admiratione atque approbatione distribuit.

Multa in his locis cœnobìa Bonziorum visuntur, in quæ (vt aiunt) pœnitentiæ causa se recipiunt qui mundo nunquam remiserunt, densis adeo tenebris obcœcati, vt nefaria flagitia in his cœnobiiis admittere nulla religio sit. nam discrimine recte vel perperam facti confuso, seditionibus, furtis, rapinis, cædibus, cuncta miscentur. Quam etiam ob causam ex iis quidam nomine Cacubau, vt ex ea videlicet hominum colluione, sæcque emergeret, sociis aliquot secum adhibitis, Bonziorum formam instituit, eorum qui Neugori nominantur: quorum alij precibus vacant, alij militiæ, alij quinis quotidie singuli perficiendis sagittis. Arma vero semper habent parata, principemque familiæ suæ Cacubau indeorum numero venerantur. Rectorem cui pareant, habent nullum. viribus namque certantur, & quamquam in consiliis, qui ætate præeunt, priores sententiam rogantur; suffragiorum tamen iura vsque adeo promiscua sunt, vt quod reliqui omnes communi sententia decreuerint, vnus modo si intercesserit, prorsus impediatur. Iraque ad vnam eandemque deliberationem toties conuenitur, quoad plane dissentiat nemo. Vbi vero tenebræ se intendere, sæpe sese inuicem perimunt, ac diripiunt: nec tamen idcirco se putant leges violare, cum iidem muscam, aut passerem necate nefas ducant, quod legibus suis quicquam animatum vetentur occidere.

Nunc paucis exponam, quod anno superiore me fugit, Iaponij miser, cum ad sedes, vt ipsi putant, beatorum migratur sunt qua ratione se ad iter accingant. Eas autem esse varias opinantur: alias infra maria, alias alibi, certis præpositis diis, qui à quibus in vita culti sunt, eos in suum quisque domicilium præmij loco perducant. atque ad infernas quidem sedes qui profecturus est, hoc maxime modo se comparat. Dies complures stat vigilans, & ex quodam quasi suggestu de mundi contemptu concionatur. huic alij sese comites adiungunt, alij stipem elemosynæ causa largiuntur. nouissimo autem die orationem habet ad comites, qui pro amicitia simul omnes epoto vino, conscendunt nauiculam, imposta falce ad spinas rubosque qui occurrunt in itinere præcidendos: nouisque induti vestimentis, manicas lapidibus infarciunt: ad collum autem ingenti faxo religato, quo citius ad paradysum illum suum perueniant, sese è nauigio sponte præcipientes dant. Quem mihi videre contigit, hunc septem comites sequebantur, qui quidem tanta cum animi alacritate & gaudio in mare sese proiecerunt, vt nouitate spectaculi plane obstupuerim. Qui autem Amidam venerantur, alium ritum obseruat. Cum eos tedium cepit vitæ, in specum ad instar dolij, in quo consistere possint, sese coniiciunt, ita ex omni parte contextum, vt vna tantum ex arundine perforata spiritum ducant.

A ducant, atque ita ieiunij ad mortem vsque persistunt, assidue Deum illum suum, seu potius dæmonem inuocantes. Nuper in hac vrbe Sacaiō contigit (quod tamen vt audio haud insolitum est) vt Bonzius quidam pecuniosus, omni scelere ac nequitia infamis, annos natus septuaginta, cum in morbum incidisset, se mori nolle affirmaret. Idem interdum comedens repente ex omnium conspectu prorsus ablatu est: quod ipsi quoque Iaponij malum & insausum interpretantur. Est autem in his locis opinio è falsis vatum prædictionibus, ex hoc tempore omnia fore semper pacata. id autem ea ratione confirmant, quod annus hic post mille simum & quingentesimum, alter & sexagesimus, postremus sit (vt ipsi aiunt) inferiorum, quos à quadringentesimo septuagesimo numerant: & propterea hoc anno dicunt facinorosos omnes bello consumptum iri, vt pax in posterum vigeat. quam illis dare dignetur Dominus, quo latius sanctissima ipsius religio peruagetur.

BALTHEASARIS GAGI

ad Socios.

Q uis sciat, quibus rebus Iaponicarum, & quibus Deo fauente laboribus in vrbe Bacata perfuncti essemus, per litteras vobis exposui anno M.D.LIX. nunc ea perscribam, quæ mihi Goā ex Iapone repetenti in itinere sesquianni spatio contigerunt. Cur certis de causis Cosmo Turriano necessariū visum esset, vt aliquis nostrū proficisceretur in Indiā; ego eā peregrinationem obire iussis comite vno ex fratribus qui coclum Iaponij non ferebat, Regē, Sociis, & vniuersa Bungi Ecclesia salutata, sexto Calen. Nouemb. M.D.LX. iuncū (nanis genus id est) vterque conscendimus, & duodecim dies vento vobis iam in conspectu esset ora Sinarum, postridieque nos putaremus portu Veniaga potituros, vbi C semper quingenti, aut sexcenti Lusitani morantur. vectores igitur & reliqua naualis turba, prospera navigatione plus æquo elati, præmaturis gratulationibus atque conuiuiis cōmeatum nauticum consumere atque exhaustire ceperunt. In hac animi iucunditate, cum ita prope ab continente abessemus, vt quolibet vento littus teneri posse videretur; eo ipso die sub vesperam aduerso repente flatu incēbre scēte, imbribusque densissimis tam saua tempestas exorta, adeoque ingentes excitati sunt fluctus, vt iuncus modo attolleretur altissime, modo infimè: magno omnium cum horrore desideret. Augebat perturbationem æquetum, cum intempesta nox cœcaque tenebræ, tum minantes circa scopuli, quò in discrimine cum aduerso flatu retineremur, ecce tibi noctis hora circiter decima gubernaculum nauis effractum in mare delabitur, quò amisso de huiusmodi nauibus plane actum existimatur, statimque propterea præciditur malus, ne iuncus ex vehemēti agitatione mergatur, & simul ipsa quoque vela cum antennis in mare prolapsa sunt. Tum vero omnes lōge

aliis ac pridie sensibus animi, serio de morte cogitare, certatimque ad Confessionē concurrere incipiunt, tanto omnes terrore percussi, ut mente p̄ne emoti viderētur, neque iam in suam nāui quisquam apparet: vnus gubernator in vado explorando, contemplan- doque per magnetem cursu totam eam noctem absumpsit. Post diei, frustra adhuc mari, suisque armamentis, salutis spes iam fere nullam spererat: tantum argenti pondo ad aureorum centum millia vehebantur, quæ tali tempore nulli nobis vsui esse possent, cū ita vehemens esse agitari, ut alterum in latus procumbente iunco, ima carina apparet, & simul ex leuitate saburræ, & pondere tabularū non modo diu retineretur, quo minus in alterā partem recumberet, sed etiam compagibus resolutis, carina fatisceret: quo circa tertio tempestatis die malum alterum, qui stabat ad puppim, nauæ præcidere, & mercatorum cubicula leuādi oneris causa disturbare, ipsos denique foros è crassis trabibus asseribusque cōpactos resoluere sunt cōacti, vasto iam nauis alueo, ac propemodum vacuo. hic velum exiguum nauclerus è mappis, cubiliūque lintheis & ornamentis, veste serica, aliis- que nonnullis, quæ tum sese obtulerant, pro re nata cōcinnat & comparat: quod ipsum statim impetu vēti dispersum est. iamque humanæ opis vnum, illud supererat: validior clauus ad extrema tempora reseruatus, sed in iis procellis metuendum erat, ne repositus ad puppim statim effringeretur. Verum tamē, ne in Bornei fyrtes incideremus, quo in loco nonnulla nauigia Lusitanorum è Sinis in Indiam cursu directo perierant (præsertim cum illuc nos impetus maris deferret, nec plus centum & quinquaginta millia passuum inde abessemus) tutius visum est, gubernaculum restituere, paruumque sarcire velum quod vnum restabat. Sed omni iam veste consumpta, mœrentibus omnibus, quod nihil ad reficiendum occurreret; diuinitus factū est, ut quinquaginta iunci, obturandi causa scrutabatur, in sarcinam vestium incidere, cuius antea non sine luminibus diu multumque frustra quæsitæ, cū mœces in Iapone exponerentur, pretium domino magister nauis aureis octoginta persoluerat. Ex hac igitur sarcina aduersus venti vim duplici velo confecto, & baculis quibusdam, arundinibusque crassis aptato, clauoque summo conatu locato, quem ego prius precationibus piis, & piaculari aqua rite lustrauerā, ceteris eo tempore vota nūcupantibus variasque fundentibus nō sine lacrymis preces; diē vnum noctemque processimus: sed cum nauis iustis careret velis, atroci tempestate vsque adeo quassabatur, diffractum, ut denū sit gubernaculū. Tam vero seruādi argenti spes prorsus amissa: æcerfari nauæ barbari Sinae, ut vectoribus in scapham confugientibus, ipsi in iunco remanerent, aliamq; sibi raptim extruerent, se deliberaturos eā nocte respōdent; inde ad sortes dæmonemque inuocandū conuersi: quod ego cū cernerem, orabam Dominum, ne nos dæmonis arbitrari interire permetteret. Mane, simulatque illuxit, nauæ sese statim ad aliū clauum reficiendum, scaphamque parandam expediūt. Clauus è refixis iunci tabulis refectus, & collocatus, nō diutius sustinuit impetū maris, quā quanto temporis spatio Litanæ recitatae sunt: quo magis in suscepta sententia persistebant Christiani,

A stiani, ut in scapham; quotquot ea caperet, sese reciperent, & iuncum vna cum argento ceterisque defererent. atque ego sane liberaliter inuitatus in scapham, partim ne pericula adire noua, partim ne plus ducentos mortales, scaphæ exclusos angustiis, omni solatio destitutos in iunco relinquerem, sacerdotes duos è nostris & fratrem vnum imitari omnino decreueram, qui superioribus annis à Lusitania proficiscentes in Indiam, ad insulas Maldiuanas naufragio & fame perire, quam scapham conscendere, quæ Cocinum incolumis tenuit, ceteris vectoribus desertis in extremo periculo vitæ, maluerant; inque eo officio vitam naturæ debitam Christo Domino pie fortiterque reddiderant. Sed interea fabri lignarij quartum iam gubernaculum reparauerant, ad quod collocandum, pacemque à Deo exposcendam stipe à vectoribus in hospitale domicilium Bungenis Ecclesiæ corrogata, miserante Domino factum est, ut clauus is omnium infirmis nos ad continentem aliquando perduceret. Quindecim ipsos dies ea tempestate iactati sumus, quotidie (ut erant pericula) morientes: cum etiam vulgo neglectæ, nec iam clauibus custoditæ argenti laminæ pedibus traherētur. Eiusmodi quippe temporibus pauper spiritu est quilibet.

Initio tempestatis eius, vectores nauasque mature monuimus, ut animarum saluti consulerent: qui in mea potestate se plane fore cum promississent, ego ut sublatis peccandi occasionibus ad gratiam diuinam magis essent idonei, primum illud curauī, ut fœminæ quæ vehebantur in nani, certum in locum abderentur, vbi quinque menses remotæ à virorum oculis perstiterunt: deinde ad ceteros animandos confirmandosque conuersus, tantum Deo adiuvante profeci, ut qui principio abiectis animis concidissent, ad æquitatem ac fortitudinem reuocati, pro admissis in vita noxis leue sibi supplicium illud atque incommoda ducerent: placandoque Domino certatim dediti, vel precibus ac litanis vacarēt, vel sublatis in cælum oculis pia cum prece suspiria mitterent, vel alta apud se cogitatione defixi lacrymas funderent: alij etiam flagris semet cederent: alij mare sacris reliquiis, & aqua sancta lustrarent: alij denique nummos in cultum Diuorum à vectoribus peterent, quorum vis tanta collecta est, ut quindecim dumtaxat viri locupletes, aureos fere mille cōtulerint. Ac mihi sane credite fratres, in hac vita labores & incommoda esse experenda, quippe quorum amaritudinem, magna suauitas, & firma spes comiterur: quod secus in rebus prosperis vsu venire vel primis nauigationis diebus clare perspeximus. Inter has igitur difficultates rursus in terræ conspectum delati, & cum iam contenebrasset, nimia cupiditate prouecti, periculum fuit, ne vi ventorū ad terram allideremur. Sed ex eo periculo, cum primum illuxit, euasimus: & à Sinis nauis cognitū est, nos permagnam Sinarum ad insulam processisse, nomine Ainanem: ex qua insula nautici commeatus, & anchoralia à Sinis fere petuntur. hic dum portū subimus, qui in Septentrionem ad gradus decem & nouem est positus, in aliud repente omnium maximum vitæ discrimen incidimus. In ipso enim aditu iuncus in arenam bis adeo vehementer incussus est, ut plane iam carina dehisceret, ac pereundū nobis utique fuerat, nisi præfecti seu Limenarchæ

quis eorum Christiana sacra susciperet. quæ res nonnullos ex iis adduxit D
 ut conceptum animo Baptismi desiderium exprimerent: quo ille ita ga-
 uisus est, ut eos ipsemet hortaretur, uti constanter in proposito perman-
 erent. Ac fere omnes Iaponij proceres nobis amici sunt. nam etsi aliqui,
 acie mentis retusa flagitiis, lucem Euangelij aspiciere nequeunt: valetudi-
 nis tamen causa, si quando ipsi, aut ipsorum familiares in morbum inci-
 dunt, ad nos confugere consueverunt. ut iam in his terris Christianam rem
 non modo Theologi, sed etiam medici chirurgique promoueat. quod
 ipsum apud Sinas quoque propediem fore confidimus: qua in prouincia
 rumor iam dissipatus est, candidam gentem, promissa barba, Sinarum Im-
 perij porturam. quod si (ut speramus) euenerit. paucæ omnino pro messis
 eius, itemque Iaponicæ, & Indicæ copia, Christianarum sodalitatium om-
 nium operæ fuerint.

In Iapone, simulatque cognitum est me Indiam profecturum, Christia-
 ni omnes à viginti septem passuum millibus ad me salutandi causa vene-
 runt: qui vero longius aberant, mihi se per litteras excusarunt. Itaque in E
 meo discessu tanta hominum multitudo conuenerat, ut eos nec templum,
 nec atrium nostrarum ædium caperet. Hic ego fratres mihi carissimi, Chri-
 stianorum lacrymas consulto prætereo, quorum mœrorem solari cona-
 bar noui supplementi spe, cuius causa me ad Socios mecum ex India re-
 ducendos abire dicebam. Ad mare tendentem ingens me agmen omnis
 ætatis virorum, atque mulierum ita obfirmato animo prosequutum est,
 ut ad eos domum remittendos bis in itinere mihi subsistere necesse fue-
 rit. quorum equidem precibus (nam iis me magnopere commédaueram)
 nos è tantis periculis diuinitus ereptos puto. Sunt autem Iaponij acce-
 ptorum beneficiorum adeo memores, gratique, ut si modo ipsorum elee-
 mosynas acceperimus, quod illi sibi honoris loco ducunt (non enim dico
 si eos inuiserimus, aut alia quapiam re adiuuerimus) eorum primarij ad
 agendas nobis gratias domum usque contendunt. quod ipsum interdum
 etiam ethnici eorum cognati faciunt. quod si qui nobis (ut fit) in domesti-
 cis ministeriis operam dederint, illam dumtaxat mercedem requirunt, ut F
 sub vesperam hilari vultu dicamus: Goxinro de oniar, hoc est, laborastis
 egregie. Id si reticeatur, valde mœsti afflictique discedunt.

Bungenium Rex proficiscenti mihi dedit eleganti opere gladium, au-
 reaue vagina in anguis formam elaborata, mittendum ad Regem Lusita-
 niæ, quem esse tenera adhuc ætate cognouerat, itemque præclarum In-
 diæ Proregi pugionem: quæ omnia in Iaponem idcirco remisimus, quod
 tempestatis iniuria nitorem suum atque decorem amiserant. Ad ipsum
 autem Bungi Regem Constantinus Prorex munera & litteras miserat:
 & simul cum affecerat laudibus, quod Euangelij præcones in suis regnis
 tueretur, benigneque tractaret. quod ille munus ac litteras ita illustri
 gratia excepit, ut non modo eum qui attulerat, aureis donarit amplius
 sexcentis, verum etiam ad Prætozem vicissim miserit in bellicos usus affa-
 bre factum thoracem auro sericoque distinctum, cum inaurata galea, cu-
 precque frontali, item hastilia duo pugionibus præfixa, argenteis crustis
 ornata,

A ornata, quas Nanguinatas appellant, aliaque similia. Nos autem ipsos mi-
 rum quanta beneuolentia prosequatur. nam cum cæteris rebus amice
 nobis fauet, & commodat, tum in consilio dando fidem præstat cum hu-
 manitate ac facilitate coniunctam, liberumque permittit, sequamur id,
 quod optimum esse iudicauerimus. In Christianorum vero negotiis, quan-
 ti nos faciat, plane demonstrat. etenim vel infimorum hominum res,
 commendatio nostra si accesserit, suas putat, eosque nominatim appel-
 lat, quod magnum est apud Iaponios honoris indicium, aditusque eis ad
 se præbet facillimos: denique illis etiam internuntiis ad nos utitur. qui-
 bus rebus Christiani maiorem in modum animantur.

Vos tanto Regi fratres meliorem in dies metem: nobis ad cæpta stre-
 nue promouenda lucem viresque precamini. Goa.

GASPARIS VILELAE

ad Socios.

B

ANNVM in vrbe Sacrao moratus, Meacum pacatis iam rebus
 discessi anno M.D.LXII. magnaue Christianorum lætitia ac-
 ceptus, conciones habere continuo institi: & quo maiore gra-
 tulatione studioque celebrarentur instantes iam Natales Do-
 mini feræ, Iobeleum promulgauit septimo ante anno datum à summo
 Pontifice. quo illi ita permoti sunt, ut ipsorum & in Confessionibus dili-
 gentiam, & in festorum Natalium expectatione pietatem ac studium
 magnopere admiraret. Natalis Domini dies festus cum aduenisset, no-
 uem, qui mihi maxime idonei visi sunt, exposita prius ipsis augusti illius
 ac tremendi mysterij sanctitate, ad sacram Eucharistiam admisi, eo sensu
 pietatis affectos, ut magno temporis spatio lacrymantes ante perstite-
 rint. Reliquorum autem desideria id ipsum auide expetentium, verbis le-
 niui; totaque ea nocte in laudibus summi parentis ac Domini exacta, ma-
 tutino tempore sacrum feci, deque ipso Natali, tanto cum omnium gau-
 dio ac voluptate disserui, ut identidem prisca illa mihi subirent nascentis
 Ecclesiæ tempora, cum Christiani omnes vno amoris vinculo caritatis-
 que coniuncti, ad festos dies agendos, & conuiuia spiritalia celebranda
 castissime conuenirent. Peractis feriis, deinceps ad conciones redij, ad
 quas ethnici multo iam tum pauciores, quam antea ventitabant: credo
 propterea quod initio ad nos audiendos cauillandi studium ac petulan-
 tiam cõplures impelleret, quos nunc perspecta veritas ab ea derisione de-
 terret. Nec fere nobis iam aures atque operam dant, nisi qui serio saluti
 suæ consulere, ac rationi parere in animum induxerunt. quod ipsum cæ-
 teri quoque Meacenses utique facerent, nisi eos fictis rationibus dece-
 ptos ab eo cõsilio dæmon abduceret. aiunt enim, cum perpetuum quen-
 dam innocentis vitæ cursum religio Christiana requirat, se eiusmodi mi-
 litia sacramento obligari, & pugnam aduersus voluptates deliciasque
 nolle capeßere, ut cum se magna ex parte huius vitæ iucunditate priua-

rint, tum sempiternis in altera vita supplicii, nisi ad finem vsque perfe-
uerauerint, deinde maentur.

In hebdomadæ sacrosanctæ Paschalibusque solennibus, eadem Chri-
stianorum fides, atque religio consistit. celebritatem auxere nouem Bap-
tismo lustrati, in iis ciuis quidam locuples, & Iaponicis superstitionibus
admodum eruditus, cuius oculos mentis, cum nihil post mortem omni-
no superesse putaret, Dominus ita aperire dignatus est, vt sacrosanctum
Baptismum magno animi ardore lacrymisque suscepit.

Per eos dies seditione Meaci rursus exorta, quam iniqui in Christiana
sacra conferebant (multo iustius Regis ipsius tyrannidi tribuendam, qui
regna septem vi metuque tuetur, nec spei quicquam habet in ciuium ca-
ritate repositum) ad reuifendos neophytos, Sacaium, de Christianorum
Meacensium sententia discessi, Meacensis templi Ecclesiæque custodia
Christiano admodum seni relicta. Meacum reuertar (vt spero), ad festum
diem agendum natalis Reginae cæli *MARIÆ VIRGINIS*, cui ædem
idcirco dicauius, quod eo ipso die Meaci primum sacra missæ peracta
sunt. In hac autem vrbe Sacaii, non admodum magna mihi spes propin-
quæ messis, nunc quidem ostenditur. tanta enim est incolarum superbia
ac leuitas, vt cælum honoris existimationisque iactura mercari se nolle fa-
teantur: quanquam tempore procedente sperandum est agrum hunc ip-
sum bonam pietatis frugem laturum. Rationem instituti nostri in Bon-
ziis hifce tractandis, aliaque nonnulla cum de ipsorum ornatu cultuque
corporis, tum de incolarum natura moribusque separatim per scripta ad
vos mitto: quo iis cognitis gratias Domino nostro agatis, qui nos ex infi-
nito prope cæcorum numero exemit; & simul eidem supplicetis, vt ad
ipsum conuertantur hæ gentes, Indica Brachmanarum superstitione de-
posita, quam ab Indico magistro ex regno Sionis acceptam huc vsque re-
tinent: quod ipsum ex deliribus etiam apparet, quæ in oppido Indiae Cei-
lano eadem quæ in Iapone videre me memini. idque vobis idcirco signi-
ficandum putauit, vt praua huiusce religionis origine cognita, vos ad eam
reprehendendam, & confutandam facilius comparetis. Precibus vestris,
ac sacrificiis vt me Domino commendetis, à vobis etiam atque etiam pe-
to. Sacaii. v. Cal. Maij. M. D. LXIII.

Scriptis iâ litteris, rogar me per nuntium ethnicus quidam vir opibus præ-
potens, vt ad se baptizandum veniam in urbem Narã. Omnino vereor vt ver-
bis hominis fides habenda sit: grauem enim adhuc se rebus diuinis aduersa-
rium præbuit. Verûtamen, quicquid sit, experiar: præclare mecum existimans
actum iri, si in Christiana causa vitam ponere mihi contigerit. nec enim per-
mittet Dominus, vt exigua huiusce lucis usuram animæ meæ saluti, atque
immortalitati anteponam. Sin ethnicus ille vera narrauerit, seque ex animo
ad sacrosanctam Ecclesiam aggregarit; ne ego tum omnia Societatis nostræ
Collegia nouam in hanc messem per litteras euocare non dubitem. magnam
enim in his locis eius viri nomen, magna auctoritas est. Faxit Dominus
quod est sua gloria maxime fuerit, cui me inter acies gladiatorum, intenta-
que in me inimicorum tela versantem, plane commisi totum ac tradidi.

L V D O

EMAXIMIS navigationis periculis summo Dei ac Domini
nostri beneficio liberati, ex ora Sinarum incolumes in hunc
Iaponis portum deuenimus, quem Vocoxiuram appellant:
obuiosque habuimus in littore Christianos incolas omnes
tanta ex aduentu nostro voluptate ac lætitia gestientes, vt
nos humeris ipsimet suis sublimes tollere atque asportare velle videren-
tur, quorum ducenti circiter nos ad templum vsque deduxerunt. Cosmi
vero Turriani gaudium fuit ita magnum, vt collacrymaretur, satisque se
vixisse iam diceret, quoniam quidem operarios sibi in subsidium missos
à Domino in tanta negotiorum mole, tamque opportuno tempore cer-
neret. Ioannem autem Fernandum è magnis assiduisque laboribus. ita
B consumptum macieque confectum offendimus, vt animam agere pæne
videretur. Etenim ad domesticas & quotidianas Cosmi occupationes, ac-
cedebat etiam magna frequentia principum virorum, & Christianorum
tum ex aliis regionibus, tum ex hoc regno, vel baptizandi vel salutandi
caussa aduenientium. Ioannes autem, post sacra missæ à Cosmo peracta,
totum fere diem & sæpe noctem partim rudimentis Christianæ doctrine
vulgo tradendis, partim etiam proceribus ac Bonziis qui ad Baptismum
accederent, separatim instituendis ponebat. Mihi vero baptizandi onus
impositum est: ac nono post nostrum aduentum die primum sexaginta
Baptismo lustrati sunt, multique deinceps è prima nobilitate, Barptole-
mæi regis maxime hortatu ac persuasionibus incitati: quorum plerique
catechismum sua manu continuo describebant, quo facilius memoriæ
commendarent, eundemque domesticis traderent. lingulis autem, à Ba-
ptismo, sane quam enixe ac studiose perentibus, Crucis sigillum è collo
gestandum, itemque Rosarium precandi causa dabatur.

C Firandi autem, simulatque Sodales ex India aduenisse auditum est;
Antonius & vxor ipsius Elisabetha missis cõfestim nuntio Cosmum ma-
gno opere obsecrarunt, vt quoniam tres è nostris in hoc portu sacerdotes
essent, vnum ex iis ad Firandensem cæterasque eius tractus Ecclesias in-
uisendas omnino mitteret. quod si per litteras ab ipso non impetrassent,
duos è filiis suis ab se legatum iri, qui id ipsum humi strati supplices pete-
rent. Neque ita multo post, ab vrbe Ximabaræ Tono seu regulo (qua in
vrbe Christiani eo tempore plus mille & quingenti numerabantur) nobi-
lis vir cum mandatis ad eundem Cosmum est missus, vt ab eo promissa
exigeret. promiserat enim Cosmus, simulatque supplementum ex India
aduenisset, missurum se qui Ximabaræ commoraretur. Eadem erant po-
stulata Regis quoque Bungenis, quo in regno annem iam sacra missæ
facta non fuerant. Atque in Bungum quidem, quod eius Regis gratia
ad rem Christianam iuuandam in primis est necessaria, Baptista Mon-
tanus paucis post diebus profectus, amicissimeque ab ipso Rege acceptus
est. An

est. Antonio autem Firandensi, itemque Tono Ximabarano Cosmus respondit, simulatque per occupationes liceret, seipsum ad illos esse venturum. Christiani vero, quique insulas, quique Firandum oppidum incolunt, ubi rescire nos piaculares orbiculos seu grana benedicta ex India, itemque Veronicas attulisse; multi cum vniuersa familia, iique admodum pauperes, conductis mercede nauigiis ad hunc portum traicere. interrogati cuius rei causa, nullius præterea, respondebant, nisi vnius petendæ Veronicæ. nam qui orbiculum optabant, octo diebus ante, supplicationes ad Deum habebant, quo facilius impetrarent: atque etiam, cum sibi ipsi diffiderent, Lusitanis apud nos deprecatoribus utebantur: eaque dona quam sibi grata essent, ipsis etiam lacrymis testabantur. Iam vero alij Christiani Amangutio, quinquaginta aut sexaginta leucarum itinere, alij Facata, alij denique aliis è regionibus ad nos hucusque Confessionis causa contenderunt. quorum sane religio caritasque est admirabilis. Per idem tempus Barptolemæus quoque Rex ad Cosmum inuisendum in hæc loca se contulit: quem continuo adiimus, eique xenia. dedimus Rosarium ex equo marino, itemque granum vnum auro infertum. quæ ille quanti faceret, vel ex eo ostendit, quod vtramque statim è ceruice suspendit. cuius aduentus magna Lusitanorum quoque gratulatione (namque illum omnes admodum diligunt) concelebratus est. Regis autem ipsius animi submissio ac pietas, cum sacro missæ interesset, potissimum elucebat. etenim cum in templum quotidie mane, multo ante lucem veniret, (maximam enim noctis partem fere Japonij proceres vigilant) non modo sacerdotem ad statam horam vsque præstolabatur; sed etiam plebem infimam aduentu suo summoueri plane vetabat, vixque parato sibi honoris causa stragulo ad confidendum utebatur: prorsus, vt quilibet vnus è populo videretur esse. Sermones vero de rebus diuinis ita auide expetebat, vt sacro interdum peracto, ante recitatū à pueris de more catechismum templo nequaquam excederet. idemque vt quadam sacrificij & Eucharistiæ mysteria probe cognosceret, accersitum ad se eius rei gratia nocte Ioannem Fernandum summa sua cum animi voluptate pæne ad lucem detinuit multa percontans, quæ sibi partim ad comites suos docendos, partim ad Bonzios refutandos, necessaria diceret. quæ ille, & simul purgatorij ignis inferni que supplicij discrimen à Ioanne cum didicisset; ad Cosmum salutatum accessit: cui id honoris etiam habebat, vt in ædium ingressu pugionem cæteraque arma deponeret. Paucis diebus in his locis moratus, ad subsidium fratri suo germano Rimanorum Regi ferendum, qui bello erat implicitus, proficisci coactus est. & quoniam consueuere Japonij principes Manibus mortuorum decem-dialia fere sacra, non sine magna Bonziorum præda saginaque persolvere; Barptolemæus rex, patre qui eum adoptauerat, per eos dies vita functo, re cum Cosmo comunicata, pro exsequiis illis, Bonziorumque conuiuio, totidem dierum epulum sex pauperum millibus præbere constituit: partim vt sibi ipsi, quoniam impio parenti nõ poterat, diuinam gratiam conciliaret: partim etiam, ne post Christiana sacra suscepta, pristina benigni

A benignitatis atque clementiæ oblitus esse videretur. Idem, in rebus diuinis multo plura præstare quam polliceri solitus, simulatque Vmbram regiam urbem regressus est, demortui Regis imaginem quam odoramentis suffire venerarique solebat antea, igne comburi iussit: quod à Bonziis ingens piaculum est habitum. cumque ex itinere ad oppidum Omuram se contulisset, ubi erat eo tempore vxor ipsius Regina; multis ei rationibus persuasit vt vna cum omni famularum comitatu ad baptismum accederet. quæ res eo mirabilior visa est, quod antea Regem ab eo consilio reuocare ipsa tentarat. simul etiam Rex templum ibidem magnificum ædificare constituit, Bonziis ad eam rem è cœnobio quodam ædeque pulsis. quapropter etiam Aloysium præstanti virtute virum, regiæ vrbis præfecti fratrem, sibi in primis familiarem, ad Cosmum cum mandatis misit. quibus rebus ira permoti barbari impellente demone, Regi ipsi insidias compararunt. Capita coniurationis fuere duodecim viri vrbis administrationi præpositi. ij, ad rem occultandam, Regemque fallendum, Christianos fieri velle se simulant. quos tamen Rex, quasi eorum scelus prælagiret, diu multumque ante baptismum probari iussit. Et quoniam Gotondonus spurius regis demortui filius, Barptolemæo in legitimi filij locum ab Rege ac Regina adoptato, hæreditario iure regnoque priuatus fuerat; Gotondonus coniurati cum alio quodam è proceribus facinoroso homine Feribo, in societatem consilij assumunt. omnes denique Barptolemæum hortantur vt regni possessionem cum pompa solenni aliquando capiat, & simul Regiæ baptismum ac cæterorum, Cosmo accersito, quanta maxima possit cæremonia & ciuium gratulatione concelebrat: nãque eo ipso die statutum facinus perpetrare decreuerant. sed veriti mox, ne ipsorum consilia patefierent, rem aggredi anteuertunt. Aloysium regis internatium vltro citroque ad Cosmum rei Christianæ causa cõmeantem Feribus in itinere adortus interimit: cuius in comitatu ne Cosmus esset, diuinitus factum est: præmissis quippe ad Regem Alexandro, Aloysium subsequi deinde ipse decreuerat. Eadem ipsa nocte XI viri regis edibus vrbique incendium inferunt, ex quo Rex cum præfecto vrbis Aloysij fratre paucisque præterea comitibus, in arcem proximam confugiens, haud ita multo post Rimanorum Regis auxiliis regnum prope vniuersum ingenti Christianorum gaudio recepit, misitque Cosmo nuntiatum, se Vocoxiuram, cum primum posset, ad ipsum inuisendum esse venturum. Interea Gotondonum, & Feribum, aliosque rebelles variis locis Rex Rimanorum obsidebat, eorumque agros ita vastabat, vt ex hoc ipso portu incendia cernerentur. multi etiam seditiosi, Regis imperio capite plecebantur: quam rem ad Christianæ religionis propagationem magni momenti fore confidimus. Sed paucis mihi perstringendum videtur, quoniam ratione Barptolemæus Rex sese ad Christum adiunxerit. Is claro in primis genere natus, Cegandono patre admodum sene (qui viuit adhuc) acerrimo & Bonziorum fautore, & Christianæ religionis inimico; ab Rege, vt dicebamus, adoptatus est, (quem arcta affinitate contingebat) populo magistratibusque approbantibus. Aliquot deinde post annis

Cosmus, cum Vocoxiuram se contulisset, Rex ad eum salutandum in eunte D
 Quadragesima venit, quem antea nunquam viderat. Ad ipsum vero po-
 stridie Cosmus Lusitanis nonnullis comitantibus, qui in hoc portu hye-
 mabant, honoris causa adiit, eumque in ædes nostras in posterum diem
 ad prandium inuitavit. A prandio Cosmus partim suo ipse sermone, par-
 tim Ioannis Fernandi, qui bene Iaponice nouit, opera, cum alia multa
 Regem de rebus diuinis edocuit, tum de animorū aternitate, inscitiaque
 & errore illorum, qui nihil esse omnino præter materiam primam opina-
 rentur. habita est hæc disputatio in sacello quodam optime ornato, pro-
 posita MARIÆ VIRGINIS imagine cum filiolo IESV, cuius ille tabu-
 læ cum cætero aspectu mirifice gaudebat, tum stupebat in primis quod
 quamcūque se in partem verteret, defixos in ipsum oculos puer IESVS
 habere videretur. Atque ille quidem omnia quæ dicebantur, clare perce-
 pit. in digressu autem, Cosmus ventilabrum aureum Regi donauit, Cru-
 ce præfixum cum clavis tribus, & nomine IESV eleganter sane descripto:
 quod ventilabrum Gaspar Vilela ex vrbe Meaco miserat. cuius argumen-
 ti litterarumque nouitate permotus Rex, vt ea omnia per otium cogno-
 sceret, rursus ad nos cum magno comitatu se contulit, cæterisque in atrio
 relictis, vno Aloysio secum adhibito, templum ingreditur, ibique rursus
 de sacris fidei Christianæ dogmatibus, deque sanctissimi nominis IESV,
 Crucisque mysteriis atque virtutibus, Regis ipsius rogatu Ioannes ad-
 modum fufe copioseque differuit: è quibus multa Rex sua ipse manu in
 commentarium retulit. ex eo die, aureæ Crucis sigillo munitus, quod se-
 cum de Cosmi sententia dies noctesque gestabat, se identidem IESV
 CHRISTO commendans, crebrisque Cosmi cohortationibus incitatus,
 denique nomen CHRISTO Domino dare constituit. Nocte igitur do-
 mum ad nos cum suis familiaribus venit, piis de religione sermonibus
 ad insequentem vsque lucem aures præbet, quibus Cosmi iudicio iam
 satis institutus, sacro Baptismate ab eodem lustratus est, manibus in mo-
 dum precantis magna cum submissionis pietatisque significatione con-
 iunctis, comitum suorum è præcipua nobilitate corona circumdatus, qui F
 pariter eius consuetudine monitisque adducti, in eandem Baptismi vo-
 luntatem valde incubuerant. Xumitanda appellabantur antea. ex eo tem-
 pore Barptolemæus nouo nomine vocitatus est. Inde ad bellum discessit,
 Cosmum obtestatus, vt pro sua suorumque salute, ac felici vxoris partu
 Dominum precaretur. Porro in itinere Matistenis delubrum, quem
 Deum rei militari præpositum Iaponij, magno cultu cæremoniaque ve-
 nerantur, iniecto igne consumpsit, eodemque loco signum Crucis ere-
 xit, quod ipse & vniuersus ipsius comitatus supplices adorarunt. In castra
 vero simulatque peruentum est, misit qui toto regno Deorū phana com-
 burerent. Ex ipsis vero lucis materiam caduam gratis ad naues parandas
 ac reficiendas Lusitanis attribuit. Quin etiam in castris, quicquid à belli-
 cis occupationibus otij superest, id totum nocte dieque in militibus ad
 Christianam pietatem informandis insumit, quos paulatim ad nos, quo
 res manus inuidiosa apud ethnicos ac Bôzios sit, Baptismi causa dimittit.

Eiusdem.

A Eiusdem, in bello insignia sunt nomen IESV cum clavis tribus in hume-
 rali depictum, Crux è collo dependens, & piaculare granum in baltheo.
 Denique tanto rei Christianæ studio incensus est, vt neminem intra in-
 sulæ huius fines habitare patiatur, quin concionibus sacris interfit. Chri-
 stianos vero, contra omnium, etiam parentis Cegandoni iniurias ac vim
 tuetur egregie. & quoniam Rex est splendore atque auctoritate præcel-
 lens; magnopere, vt dixi, fore speramus, rebus pacatis, vt Euangelium ipso
 adiutore Dominus longe lateque disseminet. Vos interim ego etiam at-
 que etiã oro, vt sacrosancta sacrificia vestra, piaque suffragationes mihi
 deesse ne patiamini. Vocoxiura XVI I. Cal. Decemb. M.D.LXIII.

LVDOVICI ALMEIDAE AD

Socios in Indiam.

B

XPONAM his litteris fratres mihi carissimi, quam ra-
 tione Rimanum in regnum, urbemque Ximabaram nuper
 inducta Christiana religio fuerit. Ac portus quidem hic seu
 emporium Vocoxiuræ, quod commutato iam nomine MARIÆ
 VIRGINIS adiutricis vocatur, compluribus Facata,
 Firando, Meaco, aliisque ex oppidis huc ad Cosmum Christianæ doctri-
 næ causa commigrantibus, ita frequenter habitari cæptum est, vt Eccle-
 siam hanc regionis huiusce totius caput aliquando fore speremus; Bar-
 ptolemæo etiam rege vna cum ipso flore nobilitatis haud ita pridem ad
 fidelium numerum aggregato. Eius autem frater, Barptolemæi monitis
 precibusque sapius excitatus, vt à Iaponicæ superstitionis erroribus ad
 rectam veritatis Evangelicæ semitam se traduci pateretur; à Cosmo mag-
 nopere petiit, vt aliquem ad se instituendum in castra (bellum enim per
 id tempus gerebat) omnino mitteret. Missus ego sum, benigneque ab eo
 C acceptus, nocturno tempore, quod à negotiis magis erat vacuum, de re-
 bus diuinis ad Regem diu multumque dixi. quod ipsum deinde per alias
 occasiones alibi cum ipso rogatu fecissem, iis sermonibus admodum
 delectatus permotusque Rex, certis de causis Christiana sacra ipsemet
 in præsentia suscipere superfedit, sed duas mihi dedit epistolas, alteram
 ad Cosmum, cui potestatem per eas litteras faciebat Euangelij toto suo
 regno libere promulgandi; alteram ad incolas oppidi maritimi Cochi-
 noci, in qua erat scriptum, vt ad audiendū Euangelium ad me conuenirent.
 ad quos me qui perduceret vnū ex amicis ac familiaribus mihi comitem
 dedit: quo sane breui peruenimus, hospitioque excepti ab vrbis Præfecto,
 verbum Dei disseminare instituimus. Nec sane frustra. etenim baptizati
 sunt quinquaginta supra ducentos, in quibus fuit cum vxore, ac liberis
 ipse ad quem diuiteramus, vrbis præfectus. Deinde cum in ædes regias
 in primis instructas loci maiestate deterriti timidius incolæ ad nos & ipsi
 venirent, & filios mitterent, veriti, ne ab iis adium ornatus, & catastro-

Q 99 2

mata fœdarentur; ubi id animaduerti, egi cū Præfecto de aliis ædibus, populi docendi causa, comparandis, ille mihi sane liberaliter omnium quotquot essent in oppido, dedit optionem. delectum est ædificium quoddam per amplum, sed magna ex parte dirutum, secus aream, quam nobis Rex templo ædificando attribuerat. Opera centum ad ruinas instaurandas ædemque sacram exstruendam Præfecti imperio ex censu civium exhibitæ, opus utrunque celeriter absoluerunt. Tum vero liberius ad Christianæ doctrinæ rudimenta, sacrasque conciones pueri senesque sese conferre: è quibus deinceps non ita multo temporis spatio centum & septuaginta Baptismo lustrati sunt. designatum est etiam Christianis humanis prope ædem sacram Cruce defixa per amplum soli spatium, quo primum illati sunt infantes duo tertium circiter annum agentes, quos Dominus pro salute harum gentium deprecatores in cœlum ascivit. Secuta deinde est in Barptolemæum regem coniuratio, bellicique tumultus, quibus tametsi oppidani commoti, atque à Bonziorum fautoribus potentibus viris ad Christianam religionem deferendam solliciti sunt, Cruce etiam ipsa contumeliose diffracta; ipsi tamen in fide fortiter perstiterunt. quod egomet deinde ex eorum sermonibus clare perspexi, cum ad eum portum per id tempus naui accessissem: cum enim ab hostibus Christianæ religionis vrbe occupata, publico edicto nos intrmittere verarentur; ad stationem nostram, sera admodum nocte, parato nauigio frequentes venerunt, se diligenter excusantes, quod nos excipere hospitio sibi per aduersarios non liceret, pietatem tamen suam atque constantiam verbis testantes huiusmodi: Christiana religione deserta, quam porro sectabimur? in difficultatibus nostris atque periculis ad quem confugiemus? an ad lignea siue lapidea simulacra, quæ huc usque coluimus? quis insitam vnus Dei caritatem ex animis nostris euellet? Quibus ego verbis maiorem in modum recreatus, eosque vicissim, ut potui, consolatus; ad Cosmum ceterosque Socios Vocoxiuram ex eo loco profectus sum, qui sese cum Christianis ad hostium furorē vitandum, in onerariam receperant. verum sedatis iam maxima ex parte tumultibus, Barptolemæo, qui in arcem quædam ex incendio regie vrbs cum paucis vix viuus euaserat, in regnum restituto, metus hoste omnes iuuante Domino propediem sublato iri confidimus. sed de his hæcenus.

Venio ad res Ximabaranas: quam ego in urbem ab ipso Tono accersitus, Cosmo iubente, me contuli, benigneque exceptus, & in optimo totius vrbs domicilio sum collocatus. Postridie me Tonus inuitat ad cœnam. A cœna familiares suos atque domesticos in cœnaculum conuocat. Hic ego bene longam de Christiana religione disputationem instituo. illi vero multa ac varia me interrogant: quibus ego dum ad singula respondeo, noctis magna pars abiit. Mane cum illuxisset, Tonus rogatu meo popularibus omnibus Christianæ capeffendæ religionis fecit publice potestatem. ex eo tempore ter quotidie concionari capimus, matutinis primum horis, tum pomeridianis, postremo vespertinis, tanta hominum vi confluente, ut non domus solum, sed etiam via auditoribus oppleretur.

Secū

A Secundum hunc rei Christianæ cursum more suo aduersarius non semel impedire conatus est. Tria visuntur Ximabaræ cœnobîa Bonziorum, qui cum aliis de causis plurimum possunt, tum quod principes ciuitatis affinitate contingunt. Eius ordinis hominum fallacias atque superstitiones quod palam coarguimus, populūque ab ea secta ad CHRISTVM omni ope traducimus: capitali nos vbiq; fere odio insectantur. Ximabaræ autem, simulatque ita propensam in nos populi voluntatē intellexere; inimicitias quas antea inter sese exercebant, communi metu suadente depositis; calumniis fictisque criminibus nos oppugnare constituunt. Ad Tonum adeunt, mirantes cur in suis terris tam improbum genus hominum versari patiatur. Anthropophagos esse nos, & quocunque Christiana sacra inferamus, eodem continuo bellum excidiumque importare. Si nobis in vrbe habitatio detur, Lusitanos ipsos illi imperium erepturos. Ad hæc plebem incitare conantur, partim ut nos ex vrbe pellendos vna voce abs Tono deposcat, partim etiam ut nos publice conuitiis maledictisque profcindat. Eam rem ubi parum procedere animaduertunt, consilium etiam audacius capiunt. Dum ego in ædibus nostris de re Christiana ad populum maxime dissero, facta manu quidam è Bonziis de communi ceterorum sententia in ædes nostras irrumpit, positamque ibi Crucem effringit. Sane indigna visa res est, valdeque omnes, sed hospes præcipue noster, eo facto commoti. Itaque nihil propius factum est, quam ut eum interficerent. Bonzîj autem furore elati scelus scelere cumulant. Mos est neophytorum susceptam à se Christianam religionem Cruce in charta depicta, atque in ædium foribus collocata publice profiteri. id illi sibi nō modo apud Deum salutare, sed etiā apud homines gloriosum existimant. Hæc omnia insignia Bonzîj postridie, primoribus vrbs pro affinitate fauentibus, discerpere ac lacerare decernunt. Quod ubi Tonus rescivit, Christianis confestim totam rem iussit renuntiari, eosque hortatus est, ut tumultus vitandi causa, eam iniuriam æquo animo ferre, ne grauarentur se ipsum in Bonzios utique animaduersurum, sed tempore. Quorū amentia ac furor eo usque processit, ut quicumque ad nos audiendos venirent, eos vsu etiam fontis arcerent in proximo siti, ad quē plurimi aquationis causa ventitabant. prorsus, ut nobis eius molestiæ vitandæ causa, in aliā vrbs partem migrare necesse fuerit.

Iam vero illa quoque res accidit, non minus euentu felix ac læta, quam initio tristis ac turbulenta. Adolescentes duo ad nos audiendos rei nouitate inuitati ex oppido finitimo venerant. dumque in ædibus nostris morantur, in familiari & iuuenili colloquio (ut fit) vnus eorum alterius procaci interrogatione laceffitus, stricto mucrone in socium præceps iracundia ferebatur; cum illum ex his qui aderant Iaponij quidam (aderant autem fere ceterum) vi arreptum retinent, eique de manibus sicam extorquent: quo ille facto ita iratus inde discessit, ut aut eam vlscisci iniuriam, aut mortem sibi inferre Iaponico more, statuerit. Accessit ad exstimulandum iuuenis animum satis iam per se incitatum, patris quoque denuntiatio vehemens, ne suum in conspectum veniret omnino, nisi prius ab

Q 99 ;

ædium præcipue domino apud quem res illa contigerat, doloris pœnas D
 exegisset sui. igitur adolescens, amicis affinibusque coactis, vim comparat.
 quod vbi Ximabaram allatum est, Christianos omnes magnopere con-
 turbauit; me vero potissimum, verentem, ne si ad manus ventum esset (quæ
 res non sine multorum cæde erat futura) tum vero Bonzj ciuibus quod
 cupiebant plane persuaderent, nos rixarum ac seditionum vbique terra-
 rum auctores esse perpetuos. Iamque se, quanquam in magno omnium
 mœrore oppidani ad Ioanis (sic enim appellabatur) hospitis nostri defen-
 sionem instruxerant, aduentabatque armatum agmen aduersariorum; cū
 inuenis ille dux agminis repente præter omnium spem gentisque consue-
 tudinem exterritus substitit, satis dignitati suæ, satis parentis imperio fa-
 ctum existimans, si vacuam nobilis cuiusdam viri domum ingressus in sub-
 urbano positam, resistente nemine, pugionem inde vicissim abstulisset,
 atque ita (vt fecit) in patriam reuertisset. Id à Christianis vbi rescitum est,
 tanta voluptate lætitiæque perfusi sunt, vt ab ipso noctis crepusculo, quā-
 quam eos domum dimittente me, nihilominus gratias D e o cuncti simul E
 agentes, factum inuicem gratulabundi narrantes, ad insequentem lucem
 vsque perstitissent. Nec tamen inter hæc aliasque difficultates, & Bōzio-
 rum insectationes, Domino D e o fauente, cessatum est. nam præter quo-
 tidianas conciones & catechismum, Baptismi celebres variis temporibus
 complures habiti sunt. Ac primum ethnici quinquaginta nomē CHR I-
 S T O dedere. deinde rursus circiter septuaginta. tertio denique Baptismo
 candidati trecenti numerati sunt, è quibus baptizauimus dumtaxat eos,
 quos satis probe institutos Christianis præceptis inuenimus. cæteri qui
 minus adhuc idonei videbantur, in aliud tempus reiecti. Christianorum
 primitias libauit Dominus in hoc item oppido, sex videlicet trimos aut
 quadrimos infantes: quorum qui primus excessit è vita, Christianæ fidei
 veritatem illustri sane testimonio comprobauit. cum enim iam ageret ani-
 mam, sublatis ad sidera manibus; Tem iangate mairo, id est, confestim (in-
 quit) in cœlum migrabo. cuius rei miraculo neophyti magnopere confir-
 mati sunt. Ipse autem Regulus tametsi nec dum Christianus est, & certis F
 de causis in aliud tempus Bōziorum scelus ac maleficientia debitis vin-
 dicare supplicii distulit; suam tamen erga nos beneuolentiam, & Chri-
 stianæ religionis vel tuendæ vel amplificandæ studium plurimis rebus
 ostendit. primum enim nobis honoris causa familiariter sæpe conueni-
 dis nomen nostrum apud Ximabaranos in admiratione & in gratia po-
 suit: deinde aream templo ædificando optimam, materiamque suo sum-
 ptu conuectam, operasque ductas nobis attribuit ad arcis ruinas æquā-
 das solo, quæ arx quondam illa ipsa in area fuerat. in templi vero ipsius
 apparatus & cultum familias septuaginta in ea vicinitate habitantes certum
 vectigal pendere iussit, exturbationis pœna proposita, nisi in officio per-
 sistissent. Idem, quod Christiani ad templum, æstu maris accedente, ægre
 admodum veniebant, ingenti ponte ad ipsius templi valvas vsque per-
 ducto, faciliem his tutumque aditum præbuit. Auctus vero filiola (quam
 nos, quod clarissimo genere orta est, magno Christianæ rei adiumento
 fure

A ram aliquando speramus) eam nobis tradidit baptizandam, quod feci-
 mus, & nomine Christiano M A R I A M appellauimus, vt eam videlicet
 nomen ipsum ad omnem virtutem ac sanctimoniam incitaret.

Hæc fere in oppidis Cochino, & Ximabara gesta sunt: quam ego
 vtrunque Ecclesiam per id tempus sæpe reuisi, & alteri Damianum, alteri
 Paulum comites ac familiares nostros interim dum ego abessem, præpo-
 sui. Vos etiam atque etiam obsecro fratres, vt pro hac vniuersa Iaponica
 vinea Domino Deo nostro quam diligentissime supplicetis. Ex portu
 M A R I Æ V I R G I N I S adiutricis. v. Calen. Decembris. M. D. L X I I I.

IO. BAPTISTAE MONTANI FER-
 rariensis, ad Michaelē Turrianum è Socie-
 tate I E S V, in Lusitaniam.

B

N N o superiore in Iaponem peruenimus, & maritimum in
 oppidum Christianorum descendimus, vbi Cosmus Turria-
 nus. cum vno è fratribus nostris rem Christianam præclare ge-
 rebat. quibus ego cum nauare operam ibidem vellem, in Bū-
 gum à Cosmo idcirco sum destinatus, quod sesquiannū iā ea
 princeps Iaponis totius Ecclesia sacerdotem desiderabat. Ibi quāta Bun-
 gensium & lætitiæ & benignitate acceptus fuerim, exponere nimis lon-
 gum sit. Regem ipsum etiam inuisi aliquoties, à quo semper honorifice
 humanissimeque tractatus sum, qui tametsi ethnicus adhuc est, in ea secta
 quæ nihil superesse post mortem existimat; Christianæ tamen religioni
 tantum tribuit, rebusque, nostris vsque adeo fauet enixe, vt vnus è fidelium
 numero esse videatur. credo propterea quod omnibus ducitur, videtque
 se ex quo tempore Euangelium in suis terris promulgari cœptum est, nō
 solum imperio, atque opibus auctum, sed etiam filio, quod vehementer
 oprabat. Quod ad conuersionem harum gentium attinet, Euangelium
 longe lateque iam peruagatum est, & sane probatur in vulgus, & fere sem-
 per ad Baptismum, Dei beneficio aliqui perducuntur. Ratio autem no-
 stra cum illis agendi est eiusmodi. Queritur primum quam sectam se-
 quantur. deinde, non modo quam ipsi profitentur, sed etiam reliquæ
 omnes Iaponicæ sectæ multis rationibus ita confutantur, vt earum ope
 ac præsidio æterna salute se, nequaquam posse potiri intelligant. Id
 vbi perceperunt, docentur esse vnum rerum omnium opificem, qui ex
 nihilo cuncta creauerit, eaque omnia fungi officio præter Angelos de-
 fertores, & hominem, qui è primo illo statu sua culpa exciderit, in quo
 ab Deo parente positus fuerat; idemque naturæ legibus, rectæque ra-
 tioni aduersetur. Discunt demceps, Deum esse trinum & vnum, cuius
 imperium primus ille homo neglexerit. Et quoniā infinita maiestati ac nu-
 mmi facta iniuria, infinitam quoque satisfactionem exigeret, secundam Tri-
 nitatis personam, cum genus humanum, aliave omnino creata natura
 soluen-

soluendo nō esset, humanitatem nostram vltro assumpsisse atque induif-
 se, vt idem homo simul & Deus innocentissimus pœnam nostris sceleri-
 bus debitam pretioso sanguine suo acerbaque persolueret morte, ac nos
 in omnipotentis Dei gratiam restitueret. Hęc illis omnia clare & copio-
 se explicantur, tum ad eorum quæstiones probe respondetur, & omnis ex
 eorum animis, quoad eius fieri potest, dubitatio tollitur; atq; vt illis certę
 precandi formulæ traditæ, præceptaque Decalogi exposita sunt, promit-
 tunt se barbaros ritus superstitionesque deposituros. denique sacri Ba-
 ptismi vis atque mysteria iisdem explicantur, atque ita **C H R I S T O** dant
 nomina ac baptizantur. Versamur autem in hisce Iaponicis regionibus
 hoc tempore è Societate sacerdotes septem, fratres quinque. multi præ-
 terea sunt incolæ familiares ac veluti sodales nostri, præstanti virtute ho-
 mines, qui nos in opere haud segniter adiuuant. Sed vniuersi pro messis
 copia sane quam pauci sumus, nec nobis (quod facile credas) ab occupa-
 tionibus multum superest otij. itaque subsidio vehementer indigemus.
 Pii deprecationibus tuis, & cæterorum me valde commendo. è Bungo. E
 v. Idus Octob. M. D. LXIV.

EX ALIA EIVSDEM IO. BAPTI-

*stæ epistola ad Ioannem Polancum è Socie-
 tate I E S V Romam.*

N Vnc aliqua mihi de Bungeniũ Christianorũ pietate ac de-
 uotione dicēda sunt: qua virtus cū semper in iis apparet exi-
 mia, tũ vērō Quadragesimę tēpore præsertim elucet. nā præ-
 ter asperitatem vitæ priuatam, & assidua supplicia volun-
 taria, Christiani sexta quaque feria frequentissimi in sacram
 conueniunt ædem: atque vbi de passione Domini peroratum est, extin-
 ctis luminibus atrocissime cuncti sese diuerberant. Equidem vt primum
 interfuit, attonitus rei nouitate miraculoque, prorsus obstupui. Neque **F**
 vero dumtaxat virorũ hoc decus est: ipsæ quoque mulieres in hanc par-
 tem se admodum strenue atque acriter incitant. quarum nonnullæ cum
 me summis precibus obsecrarent, sibi vt in templo sumptis ne dignosce-
 rentur virilibus tunicis, echinatis globulis ferreis in sua terga sæuire li-
 ceret, negaui scilicet: primum id minus decorum arbitratus; deinde etiam
 veritus, ne si ad cæteram austeritatem & pœnitentiam, qua seipsæ pæne
 conficiunt, verberum quoque tormentum accessisset, certum adirent vitę
 discrimen. id ipsum graui admodum ætate senes à me magnopere cōten-
 derunt. Iam vero sacræ hebdomadæ officia, quo animi sensu ac lacrymis:
 Paschalia autem solennia quanto animi gaudio, atque hominum multi-
 tudine celebrentur, dici vix potest. Nec sane minor est Natalium feriarum
 gratulatio & celebritas. quin etiam pia simul & iucunda per eos dies spe-
 ctacula committuntur, illustribus aliquot actionibus è sacra historia Ia-
 ponico versu descriptis: quæ poemata Christiani magno suo bono me-
 moriter

A moriter hauriunt, namque ea ratione & magnam sacrarum litterarum
 partem addiscunt, & hisce carminibus identidem concinendis, profanas
 cantiones quibus antea assueuerāt, paulatim dediscunt. Nam quid ego de
 Confessionibus dicā? quo in genere ita solertes accuratique sunt, vt aliud
 nil egisse videantur in vita. Quibusdam ego, id vehementer optantibus,
 per interpretem aures præbui: quorum nonnulli scriptam Confessionem
 suam secum attulerant. Credas mihi affirmanti velim, quodotidianas me
 sesquianni totius (tam diu enim sacerdote caruerant) recognitiones actio-
 num suarum, quæ examina dicimus, in iis scriptis liquido comperisse: ea
 dispositione atque ordine in commentarium crimina suis, quæque die-
 bus notata retulerant, cum ante id tempus, octauo. vel quintodecimo
 quoque die Sacramentum Confessionis obire consueffent. quæ mihi eo-
 rum diligentia eo laudabilior videtur, quod ex mediocribus, interuallis
 peccata rite confiteri haud ita difficile duxerim: ipsorum vero octodecim
 mensium errata in temporum seriem digesta proferre, id vero in primis
B mirandum est. Quid quæris? contritione sua animique candore ita me sibi
 obligarunt, vt cum **C H R I S T O**. Domino ingentes & agam & habeam
 gratias quod me in hæc loca perduxerit; tum etiam tibi plurimum. R. P.
 vel eo nomine debeam, quod auctoritate studioque tuo perfectum est,
 vt aliqua mihi pars demāderetur huiusce tam fructuosæ prouincię: quam
 ego vt ex instituto ac spiritu nostræ Societatis geram, peto abs te, vt infir-
 mitatem meam tuis ad Deum precibus ac sacrificiis subleues. è Bungo.
 v. Idus Octobris. M. D. LXIV.

LVDOVICI FROII AD

Socios in Indiam.

C Nno proximo, Vocoxiura vico ab hostibus concremato,
 & exciso, Cosmus Turrianus cum Ludouico Almeida, &
 Iacobo Consaluo officij causā conquisitus à Christiano
 quodam nobili viro Tacaxim oppidum Regis Bungenis
 æger naui deuectus est. Ego autem ab Antonio Firandensi
 viro Principe accersitus, Cosmi iussu Tacaxumam contendi febrifrigori-
 busque vexatus, quæ me quattuor menses male habuerunt. Eodem venit
 post mensem Ioannes quoque Fernandus. Insulani sunt numero trecenti
 circiter & quinquaginta, Christiani omnes, quorum quibus licuit, ad-
 uenienti mihi nauigiolis obuiam prodire, cæteris in littore præstolanti-
 bus, quorum omnium quanta sit pietas atque religio, ex eo facile iudi-
 cabis, quod bis in nocte ad Dominum deprecandum, Christive tor-
 menta necemque secum reputandam surgere è lectulo consueuerunt.
 Quinetiam primis tenebris multi cum se in preces fuderunt, ad mediam
 vsque noctem in ea cogitatione suimet pæne obliti persistunt. Pyxidicu-
 lam ego cerearum agni celestis imaginum, quas Romæ summus Ponti-
 fex consecrauerat, Sociis nostris attuleram ex India. id vbi rescuiuit Chri-
 R r r

stiana quædam anus Facatenis, multis precibus vnam mihi earum extorsit. Eius rei fama statim hoc toto tractu percubuit. itaque ad me quotidie & Firando, & aliis ex locis nauigia veniebant virorum faminarumque plenissima, è reliquiis illis amoris (sic enim appellant) aliquid à nobis efflagitantium; negari non poterat. itaque totum eius ceræ consecrationisque mysterium exponebat Ioannes, deinde in eos distribuēbatur. & sane ceram in particulas ita minutas secare coacti sumus, vt Christianis mille quingentis ac triginta sufficerent. quas pro suis quisque copiis vel argentea theca, vel ænea, vel stannea, vel ex aurichalco includebant; ex altera parte nomine I E S V spinea corona circumdato, ex altera tribus inam Crucem clavis incisus. Templum autem ipsum, quod Firando, aliisque ex insulis confluentem ad nos multitudinem non caperet, per eos dies amplificatum, & sacrario atque ædificiis ad hyemem traducendam ornatum est. opere absoluto, dum Iaponius quidam apud nos ceram in candelarum vsum ad ignem liquat, arida palearum materia, è quibus parietes erant extructi, flammam ita auide arripuit, nõ modo vt hospitium nostrum ædemque sacram, sed etiam quindecim fere vicina Christianorum tecta comprehenderit atque consumpsit. quorum sane mihi æquitas animi ac patientia visa est admirabilis, cum incensis domibus domesticoque instrumento, in publicum se coacti proripere, tempestate perfrigida, cum è cælo densa nix caderet, vna eum coniugibus liberisque, qui nonnullis eorum erant septeni, octoniue, nostram tamen vicem magis quam suam ipsorum dolerent. Ex ea clade sacrorum apparatus Dei beneficio ereptus est, & aliquid è supellectili vestibusque, quas nos omnes egentibus Christianis iis, quorum domus arserant, miseratione commoti diuisimus. Ioannis vero Fernandi commentarius multis iam annis elaboratus, in quem ille sacras conciones, & catechismi explicationem Iaponico sermone retulerat, sane quam incommode perijt. Ego interea cum ægrotus decumberem, ex eo periculo me ad quendam Christianum recepi, ibique in summa egestate storea mihi pro stragulo fuit, lignum pro cervicali: eo statim magnâ vtriusque sexus hominum ac puerorum turba confluit, incommoda nostra & calamitatem, lacrymis prosequentium: inortuos parētes lugere dixisses atque, vt est gens ad omnē humanitatem ac misericordiam prona, quamquam in summis rei familiaris angustiis, alij ad me contegendum suismet vestimentis exuere sese, alij in cibū duas tresve cochleas, alij virides cepas, alij denique syluestre allium afferre. alij quot etiam Firandenses, & Facatenses Christiani, qui in eam insulam anno priore Vocoxiura migrauerāt, cocta nobis cibaria septem octove dies è suis domibus misere. Eius incommodi nuntio Firandum vicinasque in insulas perlato, confestim ad nos subleuandos Christiani cum fabris, paleis, funibus, arundinibus aduolarunt: quorum opera cum ædes nostræ, templumque, tum etiam incensa Christianorum tecta magno omnium gaudio ac voluptate resecta sunt.

Sub idem tempus ecce noua calamitas. Aduectum ex India pretiosum ornatum sacrorum vna cum aureo textili, & simul vitrea vasa donanda princi

A principibus, Firandum Cosmus, vt ibi videlicet ab incendiis tutiora essent, ad Christianum amicum custodienda transmiserat. Hic dum ludos quosdam profanos ipso Cinerum die agunt barbari, vnus ex iis temere arreptum ignem in ædificium conicit, qui vento adiuuante, adeo vehemens ac sæuum excitauit incendium, vt bonam vrbs partem cum ædibus Antonij dynastæ, & Christiani eius qui nostra seruabat, momēto pæne temporis hauserit. quæ res magnam mihi præcipue, febri, tali anni tempore, laboranti, patientiæ materiam præbuit, quod in eas ego quoque sarcinas, Diui Thomæ partes, quæ appellantur, itemque nonnulla valetudinis aduersæ remedia, quibus admodum inops est hæc terra, conieceram. Inde, paucis interiectis diebus, vigiliis agere sumus coacti latrocinum & hostium metu, quibus paruum hoc Firandi regnum infestum est: paratisque nauigiis quibus alio, si res ferret, aueretur sacra vestis & instrumentum, nos cum Christianis in editum locum munitumque recepimus. Sed belli tumultus ille Deo fauente sublatus est. Et quoniam Iaponicæ linguæ ignoratio rem Christianam magnopere distinet, erepto ex assiduis occupationibus tempore, faciendum sibi frater noster Fernandus existimauit, vt de Iaponico sermone grammatica præcepta conscriberet. iis duplex etiam Lexicon addidit: in altero Iaponicas voces, in altero Lusitanicas alphabeti ordine cum sua cuiusque significatione prætexens. Sexto vel septimo mense, haud tamen idcirco intermissis concionibus, cæterisque muneribus, eam lucubrationem absoluit, in primis vti que necessariam Iaponiis excolendis.

In feriis Natalibus, atque Paschalibus, incolarum summa religio. Noctæ Natali sub vesperam ietaculo exceptos bifariam in templo diuisimus. Ibi alternantibus choris certos ex veteri testamēto locos, sacraque Prophetarum prædictiones temporari accommodatas versu Iaponico decantant. Deinde solennia missarum sacra peracta sunt. Dominica in palmis cum sacrum fieret, Passione Domini per vices, vt fit, recitanda, tanta populi comploratio orta est, vt vix inter pronuntiandum nos mutuo exaudire possemus. Iam sexta feria, quæ proxime cōsecuta est, complures tum Firando, tum ex finitimis pagis Christiani ad verberationem cum flagris ac tunicis confluxere, quod Firandi conuenus huiusmodi ab Rege prohibentur. nec sæuientibus eo die procellis atque imbribus deterriti sunt, quo minus acriter sese cædentes, sanguinemque mittentes, permultos passus agmine composito incederent. quod ipsum separatim mulieres quoque, Christi amore incensa fecerunt, idque summa cum pietate, & sanctimonia. Porro aquam Sabbato sancto benedictam, magno studio ac fide ad morbos pellendos partim apud se religiose asseruandâ sumpserunt, partim etiam Firandum, cæterasque insulas atque oppida Christianis dono mittēdam. Paschali vero die Dominico, ad summam gratulationem species tatum & pompa magna defuit. cætera sane egregia. vnum dumtaxat pallium erat nobis, quo eodem pro umbella in supplicatione vsi sumus. sub ea gestabam ego sacratissimum CHRISTI corpus in calice, linteatus præibat Fernandus corona rosea redimitus, & quamquam

macie ita confectus, vt vix hærere vestigiis posse videretur; valde tamen D iucunde canebat, Dic nobis M A R I A, quid vidisti in via? Cui respondebat ex altera parte Iaponius quidam senex, trullam bacillo pulsans: nec enim vlla in his locis organa musica sunt. Eo die cibum apud nos cuncti sumpsere, quod festis ferme celebrioribus factitant, præsertim vero die Visitationis M A R I Æ V I R G I N I S sacro, quem diem præcipuo cultu atque honore exigunt Misericordiæ sodalitia, conuiuij curatoribus in qualibet Ecclesia constitutis.

Ipsis hebdomadæ sacrosanctæ diebus, Firandi res accidit ad prouidentiam Domini iustitiamque declaradã admodum illustris. Princeps Bonziorum erat in vrbe quidam, Sasimandaque nomine, regni totius huiusce tanquam Archiepiscopus, capitalis Christianæ religionis inimicus: cuius scelere antea & Cruces præcisæ, & Gaspar Vilela cum reliquis omnibus è Societate nostra Firando pulsi exclusique fuerant. quam rem Antonius dynasta grauissime tulerat, nec tamen vindicarat, eo quod Bonzius principum affinitatibus admodum potens esset. Is igitur ab eodem Antonio, E qui tum regij exercitus Imperator vna cum Rege militabat, per interpretem petiit fundum quendam continuandum prædiis delubrorũ suorum. Id cū Antonius aperte negasset, accensus ira misit continuo Bonzius primũ, qui Antonij villas, deinde sex circiter Christianorũ Antonij populariũ domos incenderent. Enimvero tum Antonius rei atrocitate cõmotus Regem adit, Bonzij improbitatem diutius ait tolerari non posse: nisi in ipsum Rex animaduertat, sese confestim rei militaris cura deposita, ad vliscendam eam iniuriam profecturum, cui Rex quamquã inuitus ac mœrens, tamen quod Antonij viri nobilissimi, & secundum se opulentissimi opera plurimum indigeret, respondit se totam rem ipsius arbitrio plane permittere. Tum recordatus iniuriarum quibus ille nos affecerat, postulauit Antonius, vt Bonzium eo dignitatis gradu deiectum, Firandensis regni finibus in perpetuum exterminaret: & ne qua spes reditus ei relinqueretur, agros illius ac bona aliis possidenda assignaret. Quo statim factõ; & Christiani molesto grauique aduersario liberati, & Bonzii dedecus ingens, ac dolor iniustus est. F

Decem menses Tacaxumæ fuimus: quo tẽporis spatio vicinas insulas, quæ in Antonij ditione sunt, bis Fernãdus inuisit, nec sane frustra. nã & Christiani, ipsius aduẽtu mirum in modum recreati, & barbari multi ad ouile C H R I S T I perducti sunt: in iis vetula quẽdã annũ agẽs circiter nonagesimũ, mulier honorata, multisque affinitatibus pollens. Hæc beatitudinis gratia, multa Iaponis delubra superstitiosis peregrinationibus circũierat, habebatque papyraceã tunicam, quæ descriptam Amidæ vitã continebat, quam illi cum aliis diplomatibus & indulgẽtiis (Ecclesiasticos enim ritus demõ effingit) Bõzij pretio ingẽti vendiderat, polliciti, si eo amictu, supremo die suo efferreretur, omnibus noxis solutam, recta ad beatas Amidæ sedes proculdubio peruenturã. Ægrotũ quendã eius propinquũ Ioãnes inuiserat, cuius domi casu ipsa quoque tũ aderat. Eã igitur Ioãnes accersi iubet, si pauca de Redẽptore generis humani, deque altera vita cognoscere cupiat.

A cupiat. audituram se respõdit mulier: verũ enimvero falli, si quis idcirco se Christianã futuram existimet. Sed vbi demõnis malitiam, fraudes Amidæ, cui illa tantopere fideret, Euangelicam denique veritatẽ Ioannes aperuit; vt Iaponica ingenia facile rationibus cedunt, eius orationem mulier ita approbavit, vt lacrymis obortis Baptisum continuo peteret. quid multa? solennes preces edidit, chartaceam illam tunicam, aliaque Bonziorum scripta quæ diximus, ad Ioannem attulit comburenda, sibi posthac sacrum fore nihil, aut religiosum affirmans, præter nomen I E S V. ac deinde baptizata, tantam animi pietatem atque ardorem ostendit, vt cum vniuersos Christianos, tum eos præsertim, qui eam antea nouerant, ingenti gaudio affecerit: quam metuebant prius, nunc autem metu duplicatum in amorem conuerso, maxime diligunt: ac miratur quæ prius præ imbecillitate corporis stare vix posset, eam nunc quotidie templum petentem, Angelicamque salutationem trecenties recitantem, & singulis noctibus orandi caussa bis è cubili surgentem. Eadem postea ad me Tacaxumam cum aliis Christianis naui contendit, vt rei diuinæ interesset, B granum aliquod benedictum, & ceræ, quam diximus, consecratæ particulam à nobis exposceret.

Hiscẽ rebus, aliisque peractis, quas ego breuitatis caussa prætereo, Fernandus ad me reuertit. Et quoniam Firandenses Christiani magno nostri desiderio tenebatur, mihi autem per Regem à Christiana religione, contra quam initio simulauerat, alienum, in ea vrbe rem diuinam facere non licebat; supplicationibus habitis, & re cum Antonio communicata, omnino visum est faciendum, vt saltem Fernandus eo sese conferret: vbi ille dum fideles in officio retinet, labantes in fide cõfirmat, ethnicosque præceptis Christianis instituit; interea naues Lusitanorum duæ in hæc oram è Sinis delatæ, quarum magistri cum iniussu meo Firandi portum inuehi nollent, Rex ratione lucri coactus (nam alioqui, secus ac primis aduentus nostri in Iaponem annis simulauerat, & nobis, & Christiano infensus est C nomini) se mihi per quendam è suis familiaribus excusauit, quod bellicis districtus negotiis nondum mihi salutem nuntiarı iussisset; & simul magnopere petiit à me, vt Lusitanos vrbis aditu ne prohiberem: se primo quoque tempore de mea quoque introductione cum nauarchis acturũ. Illi igitur, permittente me descendunt, & promissa ab Rege sapius exigunt, templum ære suo se exædicaturos recipiunt. Rex tergiuersando rem extrahere, nosque iam aperte frustrari, cum eo ipso tempore oneraria cui à sancta Cruce est nomẽ, aduenit, sane opportune. nam & sacerdotes è Societate tres Melchiorem Ficeredum, Balthasarẽ Acostam, & Ioannem Capralem summa cum animi nostri voluptate ac lætitia nec opinantibus nobis aduexit, & occasionem optimam præbuit Regis ab ea perfidia reuocandi. Hanc ego nauem actuario quæsitam reperi in ipso cursu velis adhuc inflatis: & Petro quidem Almeida nauarcho pro excellenti eius probitate, & in Societatem nostram obseruantia, facile persuasum est, vt vela submitteret statim, ibidemque subsisteret: mercatores autem siue nauigationis nausea tædioque, siue alia quauis de caussa, nullis

rationibus de sententia deduci potuere quo minus scaphis oppidum peterent, & mercimonia exponeret. magno illis ea descensio stetit: namque à furibus igne apothecis eorum iniecto, non exigua mercium parte vel flamma ventoque sauiente consumpta, vel etiam ab ipsis furibus inter eam trepidationem ablata, aureorū circiter duodecim millium damnū fecere. Interea Petrus Almeida, qui iactis anchoris, ab oppido sex millia passuum stabat, rogatu meo Regi aperte denuntiat, se nisi nobis restitutus nequaquam appulsurum. Rex autem, dierum aliquot mora interposita, ad extremum metuens, ne si rem diutius distulisset, magna rerum suarum iactura nauarchus alios portus peteret; nobis & vrbe in trandi, & sacræ ædis exstruendæ potestatem fecit. Descendentibus nobis ad littus die natali D. Barptolemæi Apostoli, gratulatio ingens & à nautis Lusitanis significata est, & ab incolis Christianis, cum se præter spem, voti compotes factos viderent. Nos cum nauarchis & magno præterea comitatu Regem adiuiimus, eique gratias egimus. accepti sane frigide, quod dedit accepimus. inde Antonio eiusque matre salutata, ad instaurationem tēpli continuo animū adiecimus. ex onerariis Lusitanorū tribus, pecunia in ædificationem corrogata, opus celeriter ad culmen perductum est. Itaque in eo templo natalem diem **MARIAE VIRGINIS** egimus Balthasare sacrificante, & magno omnium gaudio concionante. Tanto autem studio à nobis de hac Firandensi commoratione multis de causis laboratum est: primum quod ita mandauit Antonius Quadrius: deinde ne Christiani incolæ summa virtute ac religione homines deferantur: tum ut iacta à nobis in animis puerorum, qui sane præstanti sunt indole, semina Christianæ doctrinæ, ad bonam frugem nostra opera perducantur: postremo Lusitanorum etiam gratia; qui ad hoc emporium libentissime conueniant, ad merces distrahendas ac diuidendas opportunissimum. Dum hæc ad Firandum geruntur, cognitum est Cosmum Turrianum Bungenis regis hortatu, atque auxilio ad oppidū Rimani regni Cochincum peruenisse, eamque Ecclesiam, quam hostes afflixerant, eiusdem Regis ope ac beneficio restitutam. Eo Melchior Ficeredus cum mandatis ac litteris, quas afferebat ex India, ad Cosmum profectus est. Nec ita multo post Cosmus ad nos scripsit, ut ad se ego & Balthasar Acoſta veniremus; Caprali, & Fernando Firandi relictis. quæ prima nauigandi facultas fuerit, proficiscemur. atque ego me, nisi per meā steterit peccata, Meacum ad Gasparem Vilelam missum iri confido. nam nostrorum hominum subsidium aliquod non ipse modo, sed etiam Meacenses vehementer exoptant: quippe qui ad eum, sacrorum causa, è remotis vrbes amplissimæ partibus ægre admodum ventitant. Cuius profecto res: gestæ satis declarant, nihil esse tam arduum atque difficile, quod non animi robur ac perseverantia superet. Nam qui primis legationis suæ temporibus, contumeliis, probris, lapidationibus nullo defensore appetitus, diuque vexatus est; tantum constantia, patientiaque profecit, non modo ut populo, sed etiam ut principibus, Regeque iam ipso æquo ac beneuolo vtatur. In agro Meacensi intra quadagesimum circiter lapidem Ecclesias septem instituit,

A instituit, multis è prima nobilitate ad Christi cultum adductis: magnum denique rei Christianæ studium in illis gentibus excitauit. Verum hæc, & reliqua huius prouinciæ acta ex aliorum litteris fusius cognoscetis. Vos ego patres, fratresque mihi carissimi per Deum obsecro, ut vestris in sacrificiis precibusque memoriam mei retineatis. Firando. Quarto Non. Octob. M. D. LXIV.

IOANNIS FERNANDI AD FRANCISCUM PETREIUM è Societate I E S V.

B T si putabam vos de rebus Meacensibus è Gasparis Vilelæ ipsius litteris cognituros; tamen cū Christiani duo certi homines nuper ad nos Meaco venissent, faciendū mihi existi-maui, ut quæ ab illis accepimus, tibi per litteras primo quoque tempore exponerem. Anno superiore, cum Gaspar ad Bonziorum furorē atque impetum declinandum, ex vrbe Meaco Sacaiū Christianorum hortatu precibusque se recepisset; Didacus quidam neophytus ad Xamaxinodonum in ius adiit, debitam sibi à nescio quo pecuniam iudicio repetens. hunc Xamaxinodonus ut agnouit, per ludibriū sitne Christianus interrogat. Ego vero sum, inquit ille; cui rursus Iudex: cedo, vestra quæ dogmata sunt? recusanti respondere. Didaco, seque excusanti quod tyro esset etiam num; acrius instare denuo barbarus, & vr-gere, ut aliquid in medium afferret. Necessitate pæne coactus Didacus de animorum immortalitate, deque æterno totius vniuersitatis parente capit nonnulla differere: quibus permotus Xamaxinodonus, abi (inquit) nuntiam magistro tuo ut ad suam mihi doctrinam, declarandam accedat. nam si tu rudis adhuc & nouitius tam bene disputas, quid de ipso doctore tuo putandum est? quod si veritatem religionis Christianæ probarit; eam ego fortasse & Quequidonus collega suscipere non grauabimur.

C Didacus igitur non sine diuino consilio id factum existimans, forensi actione deposita, Sacaium illico ad Gasparē excurrit, eique iudicis mandatum exponit. Gaspar rem cum Christianis qui ibidem aderant, communicat. illi negant se dubitare quin eā sit infidiosa euocatio; proinde nequaquam eundem. omnino probabilis erat ea sententia: verumtamen, ne cui, verbum **D E I** audire se velle dicenti, aliquo pacto defuisse videretur; Laurentium Iaponium comitem suum ad eum legauit: qui, quamquā proposito vitæ periculo, libens discessit, ea conditione, ut nisi intra quadriduum reuertisset, minus commode cum eo actum existimaretur. Dies duo, tres, quattuor: nec tamen redit. pro mortuo scilicet, vel certe male accepto est habitus. mittitur de communi sententia Meacum vnus è Christianis Antonius nomine, ut cuncta Sacaium explorata certaue referat. Huic in ipso itinere occurrit Laurētius & comites duo cum iumēto tendentes ad Gasparem deportandum, quod iam Xamaxinodonus & Quequidonus Laurentij opera Dominus ad se conuertisset. Meacum igitur

igitur cum Sociis tribus Gaspar profectus (ij sunt Iaponij Laurerius, Augustinus, & Damianus missus ad eum mēse Decembri) Xamaxinodonum & Quequidonum Baptismo iustravit. Erant ambo venefici, & dæmone familiariter utebantur. iidem iuris Iaponici peritissimi, summaque prudentiæ & eruditionis fama. itaque ab ipso Rege & iis qui rerum potiuntur, de religione belloque consulebantur: Christianæ autem religionis adeo acres aduersarij, vt in ea affligenda & Gaspare exturbando. Bonziz ipsorum præcipue opibus, gratia, auctoritate niterentur. Nunc autem diuinitus immutati ambo tanto studio in Christianæ causæ defensionem incumbunt, vt Iaponicarum opinionum prauitatem atque fallacias scriptis arguere atque aperire instituerint, Euangelica veritate ad calcem operis addita: quem librum ad communem omnium vtilitatem salutemque sunt edituri. Sane grauem ex eorum conuersione plagam ac dolorem Bonziz accipere, præsertim quod illos imitatus Xuicaidonus quoque, vir in Iaponicis meditationibus exercitatissimus, & Mioxindoni rei militaris præfeti cognatus, ad CHRISTVM accessit, atque inde in patriam reuersus passuum ab vrbe Meaco viginti quattuor millia, quæ Imoris appellatur, estque in Mioxindoni ditone, tantum apud affines & amicos exemplo suo monitisque profecit, vt eo Laurentius ipsorum rogatu missus à Gaspare, patritios sexaginta eorumque familias, omnino capitum ad quinque millia, baptizauerit, æde sacra confestim exstructa. quorum tanta fuit in fide virtus atque constantia, vt post Laurentij discessum, à Bonziis ethnicisque ad defectionem sollicitati laceffitique partim altercationibus, partim etiam ludibriis & insectationibus, non modo non ab incepto destiterint, sed etiam pro defensione Euangelij diem vnum in armis fuerint. Quibus rebus Xamaxinodonus cognitis, Gaspari persuasit vt ad Mioxindonum (cuius domicilium ab Imori castro, vnius diei distat itinere) sese cōferret, causamque Christianorum apud eum ageret. Ab eo Gaspar benigne acceptus, cum de rebus diuinis ipso valde approbante verba fecisset, summa eiusdem voluntate obtinuit, vt Imoreses ethnici Bonzizque neophytis negotium postea ne facerent. quare Christiani molestia liberati & magnopere confirmati recreatique sunt: ad quorum numerum tredecim alios in reditu Gaspar adiunxit, postridieque Meacum reuertit. Ex eo tempore in agri Meacensis munitis oppidis quinque ad passuum nō vltra quinquaginta millia totidem Ecclesiæ institutæ dicuntur. Regis autem ipsius Meacensium tanta esse fertur in Gasparem animi propensio, vt cum Gaspar ab Amangutianis litteras accepisset, eam Ecclesiam à Moridono tyranno vexari, piis ipsorum discussis cœtibus, euerso templo, areaque ipsa per vim occupata; Regem adierit, atque ab eo impetrauerit, vt ad Moridonum scriberet, gratum sibi esse facturum, si Christianos commendatos haberet, eorumque templi instaurationem atque ædificationem adiuuaret. Eam epistolam Rex insigni cuidam viro dedit ad Moridonum in castra leucas triginta vltra Amagutium perferendam; eiusdem epistolæ separatim exemplo ad Christianos Amangutianos alato, qui propterea magnam in spem rerum meliorum venerunt. Hęc habui quæ

A quæ de Meacensibus rebus in præsentia scriberem, vt tam læti nuntij quam primum in Indiam peruenirent. Gasparem ipsum de eisdem rebus aiunt scripsisse. Eius litteræ, quas Bungi itinere pergens alius nescio quis ferre dicitur, vt speramus, propediē subsequetur. Hactenus de alijs. Quod vero ad me ipsum attinet, te per IESVM CHRISTVM R. P. obtestor, vt mei in sanctis sacrificiis tuis nominatim memineris, atque id ipsum à reliquis omnibus Sociis peto: quo ipsorum deprecatione placatus mihi Dominus tantum virtutis impertire dignetur, vt Societatis nostræ disciplinam ac leges ad finem vsque vitæ custodiam. Firando, VI. Idus Octobris. M. D. LXIV.

LVDOVICI ALMEIDAE AD SOCIOS in Lusitaniam.

B OMPLECTAR his litteris, fratres mihi carissimi, ea dumtaxat, quæ mihi, certa Iaponis obeunti loca in itinere contigerunt: nam cætera nostris Meaco, Firando, atque aliunde, ad vos ipsi perscribent. Anno proximo Pater Cosmus Turrianus, Vocoxiura, vbi tum commorabatur, misit me duo in oppida regni Rimani, ad prædicandum Euangelium, quibus in oppidis intra tertium circiter mensem (quæ Dei benignitas est) non infirmæ conditionis homines amplius mille ducenti ad ouile CHRISTI perducti sunt. Atque illa quidem iam cognouisse vos arbitror: Barptolemæum Regem valde potentem Rimani Regis fratrem, magna cum nobilitatis parte conuersum ad CHRISTI fidem, aliosque deinde complures. Didicistis præterea, vt opinor, Vocoxiura vicus ac portus, nostris ab eodem Barptolomeo attributus, cum ædificiis, tum vero neophytis in dies quam feliciter crescere cæperit. Hunc adeo lætum rei Christianæ progressum cum diabolus ferre non posset, Bonzios permultos è popularibus Barptolemæi sollicitare non destitit; quoad facta coniuratione armisque clam sumptis, Reges ambos repentino impetu aggressi; Barptolemæum, quod idolorum cultu sublato phana ipsa Deo vero dicasset regno deturbatum, in arcem quandam compulerint, intra quam sese continebat hoc tempore; fratrem vero eius, quod in regnum suum patefecisset aditum Euangelio, dimidia fere parte oppidorum suæ ditionis exuerint. In eo tumultu, Vocoxiura vicus, iniecto furtim à vicinis hostibus igne, confestim incensus est. Cosmus in Rimani cuiusdam neophyti nauem confugit, Leonis nomine, qui periculo cognito statim præclare instructis nauigiis duobus ad opem Ecclesiæ temploque ferendam aduenerat: quod tamen ipsum vna cum ædibus Christianorum agricolarum, cum iam Cosmus, vt dixi, nauigium conscendisset, inspectantibus nobis, eodem conflagrauit incendio. Spectaculum nostris oculis graue admodum, & acerbum. Vicus primum exustus ac dirutus is, qui modo & conuenarum numero, & plurimo Dei cultu florebat: innocetes pueri permulti quorum piis vocibus ac quotidianis precationibus in Dei laudem nuper omnia perstrepebant,

raprim in naues impositi, dilapsique: cætera neophytorum turba cum lib-
 beris atque familiis, sine tecto, sine cibariis, sine vlllo præsidio relicta cru-
 delitati hostium atque sæuitiæ. Rebus igitur desperatis mœrentes cursum
 direximus ad portum, qui primus regni Bungenſis occurrit, leucas à Vo-
 coxiura circa quinquaginta. In ea nauigatione, digna memoratu non-
 nulla accideret; è quibus hoc vnum in præſentia exponam. Cum ad alias
 eius oræ ſtationes, tempeſtatis cauſa, coacti ſumus appellere; tum ad
 quendam regni Rimani portum, citra eum locum quem petebamus, paſ-
 ſuum millia quinque & viginti. Eius portus atque oppidi facile princeps
 erat Leo: qui inde Vocoxiuram ad nos, vt diximus, nauigiis duobus erat
 profectus. Eo igitur delati, quod Cosmus valetudine admodum vteretur
 aduerſa, descendimus; ibique dies octo ſubſtitimus. quo tempore Chri-
 ſtianorum concurſus ad Cosmum ingens fieri captus; quod neminem è
 ſacerdotibus noſtris antea viderant. Verum noctu fere ventitabant, ex-
 ploratorum metu, hostiumque Chriſtiani nominis, quibus oppidum erat
 refertum. Nam Regis pater, qui ætate iam exacta Regni adminiſtratione
 deceſſerat; cognita ſeditione ac bello in filium excitato, rebellibus renun-
 tiari iuſſerat; omnia ipſorum arbitrio compositum iri; ſponderatque;
 ipſum filium Regem, itemque nepotem, in exſilium ituros, Cruces Chri-
 ſtiano ritu defixas auulſum iri, Chriſtianos ad patrios ritus Chriſto de-
 ſerto redituros. Id erat cauſæ cur neophyti minus aperte Cosmum inui-
 ſerent; quorum erat numerus ferme octingentorum. Ipſi vero pueri
 Chriſtiana doctrina ſic eruditi, vt cuncti præcandi formulas, pleri-
 que etiam Catechiſmum totum tenerent; ij, curabat Cosmus vt inter
 ſeſe, dialogi more; ſictis ad tempus perſonis, de Chriſtiana religione,
 Gentilique ſuperſtitione certarent; idque tanta cum animi voluptates, vt
 perſpecta gentis huiusce fides ac pietas, omnem pœne acceptæ cladis do-
 lorem abſtergeret. Sed hoc ipſum quoque ſolacium nobis humani gene-
 ris hostis inuidit, ac Bonzios impulit; vt facta manu, diuerſorij noſtri
 arundinea tecta nocturnis lapidationibus magno cum ſtrepitu peterent;
 quo maxime tempore neophyti ſpiritualium ſermonum deliciis fruebantur.
 Quo circa nihil hostium vim ac potentiam veritus Leo (quod alius
 nemo præter ipſum auderet) nos adium ſuarum excepit hoſpitiis: cum-
 que nihilominus Bonziz furerent, tanto dolore ipſe cum omnibus ſuis
 exarſit; vt inſcientibus nobis arma capere, ignemque cœnobii Bonzio-
 rum inferre, ſumma præſertim vxoris voluntate, decreuerit. Eam rem
 odorati Bonziz, furere deſierunt. Verum quia commoratio noſtra diutur-
 nior, periculosa neophytis eſſe videbatur, idque ipſi ſer ita iudicabant;
 quamquam magno cum dolore, quem ex ipſorum ſolitudine & calamita-
 te capiebamus, magna que mutua beneuolentiæ ſignificatione; ſilentio
 noctis digreſſi; poſtridie Tacaxim oppidum Bungenſis oræ tenuimus. Ibi
 Cosmus loco propinquo conſiſtere, & neophytorum animos, epistolis,
 inter eos terrores atque discrimina confirmare, totiuſque rei exitum ex-
 ſpectare conſtituit. & quo eſſe ibi tuto liceret, ad regem Bungi me miſit,
 duarum & triginta leucaſum itinere; vt is de maſſione ſua cum Tacaxiano
 Præfe

A Præfecto per litteras ageret; quod Cosmus ipſe propter valetudinem lon-
 gius progredi non auderet. Rex erat eo tempore Veſuqui (id oppidi no-
 men eſt) quem vt conueni, Cosmi que mandata expoſui, Rex valde læra-
 tus Cosmum in ſuis verſari finibus; protinus mihi dedit ad Præfectum
 epistolam; Cosmo aream ædeſque ad habitandum attribueret, & ex inco-
 lis, Chriſtianum, quicumque vellet, fieri permetteret. Atque hæc quidem
 eo ipſo die; poſt menſem autem, Cosmum regni proceribus per litteras
 magnopere commendauit. Poſt menſes verò duos, cum Chriſtianam rem
 parum procedere cognouiſſet, duas edidit tabulas ornatas auro, nigro-
 que colore diſtinctas, quarum alteram Cosmus apud ſe, alteram vnus è no-
 ſtris haberet in alio pago percelebri (Cauaxirim appellant) leucas à Taca-
 xi ſeptem. Earum in vtraque rei Chriſtianæ tribus capitibus chirogra-
 pho ſuo cauit quam diligentiffime. Primum enim edixit licere in ſuo re-
 gno, ſummis, mediis, inſimis Chriſtianos fieri: deinde pœnas propoſuit, ſi
 quis diuinæ legis præcones, aut impediffet, aut vlla ratione læſiffet; ter-
 tio declarauit placere ſibi in perpetuum tota ſua ditione prædicari Euan-
 gelium. Ac mirum ſane, quantopere Chriſtianæ religioni faueat, quam-
 quam ei nondum addictus. Perentibus nomine Bonziorum quibuſdam,
 vt nos exterminaret, alienum eſſe eius dignitate, ferre qui Deos ſuos tam
 impudenter, tam contumelioſe proſcinderent; infames item edacitate
 carnis humanæ (hoc enim illos non pudet crimen noſtris obiicere) &
 quocumque pergerent, æuerſiones atque excidia ſecum afferentes: cum
 hæc, inquam, & alia ſexcenta in nos probra iactarent, annus, reſpondit il-
 le, circiter quartusdecimus agitur, ex quo hi homines in hæc loca magno
 vtique meo bono delati ſunt: tribus quippe dumtaxat regnis antè præ-
 fueram, nunc vero quinque poſſideo. antea pecuniæ laborabam inopia,
 nunc Iaponis Reges omnes diuitiis ſupero; atque ad populares etiam
 meos hoc beneficium pertinet. denique omnia mihi ex eorum hoſpitiis
 ſecunda acciderunt; quin etiam filio magna mea voluptate ſum auctus,
 cum nullum antea ſuſcepiffem. Quæro nunc ex vobis; ecquid attulerit
 mihi commodi religionis veſtræ deſenſio? proinde cauete; ne in poſterum
 ad me; iſtiusmodi verba faciatis. quo illi reſponſo fracti abiectique ceſſe-
 re. Idem fere Meaci cõtigiſſe cognouiſſimus, cum Bonziz ex ea vrbe Gaſpa-
 rem Vilelam exturbare conarentur. Mos eſt Iaponiorum, cum aliquam
 pecuniæ ſummam principibus largiuntur, chirographum illis offerre, ex
 quo ipſi deinde per ſuos domeſticos eam pecuniam exigant. Eiuſmodi
 chirographum, facta collatione, Meacenſes Bonziz detulerant ei, qui cauſas
 ipſorum apud Regem agere conſuenerat; vt idem ille noſtros Meaco-
 pellendos curaret. Is auditum aliquoties Dei verbum (vt erat bonus na-
 tura) probauerat. Itaque rem ſuſtinere, & chirographum apud ſe detinere
 conſtituit, quoquid clarius, quæ tradebantur à Vilela, cognosceret. Adit igitur
 & audit hominem magno cum aſſenſu: redit iterum, ac tertio: denique
 clariore oborta ſibi luce Chriſtianus efficitur: atque hac maxime ratione
 Dominus hominem hunc; ſicut & cæteros qui ſe haud difficile præbent,
 ad veritatem ab errore traduxit. Verum, vt inſtitutam narrationem re-

uertar, tabulas ego regias ad Cosmum misi, quarum vnam Eduardus Syl- D
uius Cauaxirim promulgandi Euangelij causa pertulit. Ego in regia vrbe
moratus sum à Natalitijs Domini ad Paschatis usque peracta solènia. In-
terea quanta, quam assidua concionum frequentia; quam crebri Baptif-
mi; quæ in publicum hospitali caritatis officia; quot eleemosynæ: feriis
vero Natalibus, quam pia è sacris historiis spectacula exhibita: per Qua-
dragesimam, qui ardor animorum, quam graues, quam acerba pœnæ à
neophytis vltro susceptæ: Paschalibus denique diebus quam festiuz ac
iucundæ gratulationes tum publice, tum priuatim extiterint; quoniam, ea
vobis minime noua sunt, nihil attinet scribere. Per eos dies Eduardus
Cauaxire dum incensus rei Christianæ studio, immemor cibi potusque
ad Euangelium dies ac noctes prædicandum incumbit, grauem morbum
è summo labore contraxerat. Ad eum ego curandum (abest autem Cau-
axiris oppidum ab regia vrbe leucas paulo plus triginta) Cosmi iussu in-
genti labore perrexi; quod è perpetuis imbribus amnes adeo intumue-
rant, vt vado transmitti non possent. Ita coactus de recta via desistere, E
quinto demum die perueni Cauaxirim, fratremque nostrum offendi hu-
manis omnibus remedijs, in magna diuinorum solatiorum copia, desti-
tutum; macieque pæne extrema confectum: sic prorsus, vt nonnulla, quæ
mecum ad instaurandas egroti vires attuleram, parum illi exhausta prope
iam naturali virtute profuerint. Et quoniam Cosmi visendi, antequam
migraret è corpore, magno desiderio tenebatur, noctem quietam nactus,
ipsius Cosmi iussu Tacaxim eum naui transuexi, quem acceptum aman-
tissime, officiosissimeque tractatum, Cosmus frustra sanare conatus est:
decem superuixit dies; sumpto bis corpore Domini lætus abiit, præclaro
nobis cum virtutum aliarum quæ in ipso elucebant, tum vero Christia-
næ humilitatis ac patientiæ dœumento relicto. Quam multas ille, sui
præsertim aduentus initio difficultates, & incommoda pertulit! quot im-
becilli corpusculi vexationes pœnitentiæ nomine subiit! quanta vero in-
dustria, quanto fuit studio Christianæ religionis propagandæ! equidem
nil vidi simile, cessabat nunquam. itaque præter cæteros labores, non Ia- F
ponicas modo, verum etiam Sinenses, quæ multo difficiliores cognitu
sunt, didicerat litteras; artemque Iaponicæ linguæ grammaticam, & co-
piosa lexica primus ipse confecerat. Sed redeo ad Cosmum. Is eo ipso
tempore ab rege Rimanorum accersitus, tamen cum eo congregari vehe-
menter optabat, atque ob id ipsum etiam in oppido Tacaxe remanserat;
prius tamen regem Bungi constituit tota de re facere certiozem: binas in-
terea litteras ad Rimanum dedit, quas cum mandatis ego deinde sum
subsequutus: ignosceret moræ: ita de se meritum esse Bungensem, vt illo
inconsulto proficisci fas esse vix duceret. Rimanum Tacaxe tendentibus
pagus occurrit, quam Leonis patriam esse iam diximus. Eo vt perueni, me
vilo, & profectiois meæ causa cognita; neophyti, dici vix potest quan-
ta læritia affecti sint. Serum erat diei: totum id tempus confluentibus ad
me salurandi causa datum est: baptizati quoque nonnulli; in iis ethnici
cuiusdam filius, qui pro ea consuetudine, quam cum Christianis sancte
institu-

A institutam habebat, non modo sese Deo commendare iam exerat, ve-
rum etiam Christianæ doctrinæ rudimenta memoriter hauserat. Postea
ra luce ex eo loco profectus Rimanum quinque leucarum intervallo deue-
ni. Rex cum cætera comitate, tum etiam cœna me excepit; multaque de
Bungenfi re percontatus, quod ad Cosmum attingebat, ita respondit: Co-
chinocum suæ ditionis emporium esse Christianorum (quadringenti &
quingenta fere neophyti numerantur) eo Cosmum posse concedere,
ibique exspectare, dum de bellatum esset; daturum se, qui me illuc vsque
perduceret, mihi que aream, ac domum in vsu Cosmi assignaret. itaque
factum est; cessitque res è sententia. Cosmus bona Regis Bungenfis venia
conscendit statim, & Cochino cum naui delatus, magno omnium gaudio
exceptus est; nullaque interposita mora, neophyti solum purgare, & des-
que instruere aggressi sunt. Ille perspecta hominum virtute ac probitate
magno opere delectatus; illud præcipue mirabatur, cum temporis spatio

B non plus trimestri ad CHRISTVM Dominum cuncti conuersi
fuisent, tam recenti re, nullis hostium minis aut denun-
tiationibus de suscepta religione potuisse dedu-
ci. Grates Domino, qui illos tanto animi
robore, ac fortitudine impertiit. è
Bungo. Pridie Idus Octob.

M. D. L. X. I. V.

Libri tertij Finis.

S s s 3

SELECTARVM

EPISTOLARVM

EX INDIA

LIBER III.

LVDOVICI ALMEIDAE AD SO-

cietatem I. E. S. V. in Indiam & Europam.

LT communis officij ratio, qua ad alloquendos literis amicos absentes impellimur, & praecipuus animi fructus, quae vos percipere ex Iaponicarum rerum cognitione intelleximus, me hortatus est, vt confectum Dei beneficio iter Meacense, carissimi fratres, hac epistola vobis exponerem. Cum statuisset Praefectus noster Cosmus Turrianus, vt ego & Ludouicus Froius Meacum eo consilio peteremus, vt ipse quidem maneret ibidem, & Gasparem Vilelam adiuuaret in opere, ego autem vt Ludouicum illuc, vsque profecutus, quod ad spem propagandae in iis locis Christianae religionis attinet, comperta atque explorata referrem omnia; Cochinchoc Rimani agri vico maritimo, quod his temporibus Cosmi Turriani domicilium est, ab ipso Cosmo non sine magna benivolentiae significatione faustisque precationibus ad nauem vsque deducti, solutis anchoris eo ipso die ad urbem Ximabaram secundo vento deuenimus; atque ibidem (vt est grex ille neophytorum eximio quodam rerum diuinarum studio) vel concionum frequentia, vel eorum qui ad CHRISTI fidem traducti sunt genere ac numero, bidui ferme operam adiuuante Domino sane quam praclare posuimus. Cum iam hora profectionis adesset, a neophytis parato nauigio ad mare deducti sumus. quidam etiam (ex quo facile hominum in nos amor eluceat) qui ad tempus adesse nequiuerant, curriculo tendere ad naues, & aquis eodem impetu sese credere, vt nos iam in salo stantes, affari sibi liceret. Ioannes vero dynasta proprio nauigio nos longius profecutus, cursum inde ad Barptolemaeum regem intendit, qui paucis ante diebus Cosmo Turriano Crucem

A Crucem hanc dono miserat cum epistola, in qua erat scriptum, se Crucis eius beneficio, quam secum semper tulisset, non modo magnis e periculis euasisse, verum etiam multas ex hoste retulisse victorias. Id argumentum suae fidei & amoris mittere se ad Cosmum, cupere tamen aliam sibi vicissim ab eo remitti, quod Cosmi fuisset, maiore etiam apud se in honore futuram. Crucem igitur Ioanni dynastae Cosmus tradidit ferendam ad Regem; addita muneri ab Ludouico Froio nonnulla celeritate. Cui vos quoque Regi tam pio, tamque de Christiana religione bene merenti, fratres carissimi, felices bellorum euentus ab immortali Deo precamini, idem enim & Barptolemaeum & Christianam religionem hostes oppugnant. Ximabara igitur Tacaxim, qui Buringensis Regni Rimanique est limes, atque inde Funaiam terrestri decem ferme dierum itinere, non sine summa difficultate perreximus: nam praeter vim frigoris acerbissimi, & confragosa atque inuisa loca, diuturnus etiam imber calles ita lutulentos effecerat, vt saepe numero prolapsi fuimus: cum interea defatigatis corporibus ad resciciendas vires in diuersis nasturtiorum & inhamis herbae folia praerberentur. Curamis est pagus, a Funaiio millia passuum septem & viginti, egregio templo visendus, quod ibi Christianus quidam extruxit. In eo pago noctis vnius demum quiete capta, Funaium postero die peruenimus. Rex erat, eo tempore Vosuqui. Eum conuenire septimo post die placuit, deque suscepta peregrinatione facere certiore. Ille vero nobis benigne & comiter acceptis, litteras etiam ad amicos Meacenses commendauit dedit. In vrbe Vosuqui Christiani visuntur aliquoti: in iis noster hospes in primis CHRISTO deuotus, & probus. Is non paruo nos affecit solatio, cum totam precationum suarum nobis rationem exponeret. Ea erat eiusmodi, vt orsus a summo Pontifice caterisque Ecclesiasticis ordinibus, & Regibus Christianis; ad vniuersos nostrae Societatis homines, sed nominatim ad vnumquemque nostrum, qui versamur in Iapone, descenderet; tum pro conuersione ethnicorum, sed regis Bungi praecipue, supplicaret: longam inde pertexuit seriem petitionum, certis in singula rerum capita obsecrationibus distributis: tam copiose praeterea de contemptu mundi, tam scite de alliciendis ad CHRISTVM Iaponiis proceribus disputauit, vt eius pietatem vehementer admirari fuerimus. Quid multa? nostram vicem Doctoris officio sanctus est. Nos Funaium inde reuertentes, Funaiio Meacum versus iter intendimus, magno neophytorum numero nos ad passuum tria millia prosequente. Verum aduersa tempestate Funaium reiecti sumus omnino: ter: cum ipsi palam neophyti faterentur, se nobis contrariam a Deo navigationem enixe precari, vt apud se Natalem Domini diem festum agere cogeremur. Spatium id fuit mensis vnius: quo tempore non destitimus vicinis locis verba facere ad incolas; & hospites nostros ad CHRISTI fidem & cultum suscipiendum hortari; cum ipsi quoque Bonzj ementito corporis habitu se mulierum costibus inferentes, clam ad nos audientes accederet, iidemque a suis popularibus proditi, ac disputationibus nostris Domino adiuuante conuicti facile cederent. per eos dies Tonus ad CHRISTI ouile aggregatus

gatus est; insigni nobilitate vir, ingenioque præstanti. Iam Natalitia Domini aderant: iis ingenti Christianorum gaudio celebratis, denuo solvimus, & vento secundo ad insulam nomine Hiu sane haudquaquam securi peruenimus. Sæuiebat maiorem in modum mare: parua erat nauis: vectorum mira colluies, Lunam, Solem; ceruos; aliasque belluas vario ritu adorantium. Metum agebant præterea in oculis nostris è recenti aliorum naufragio reliquæ & sarcinæ fluitantes. Verum tamē nos Dominus, quonitebamur vno, ad eius quam diximus insulæ portum, leucas à Bungo quadraginta perduxit. Eius circuitum insulæ passuum aiunt patere milia ferme trecenta. Quattuor in regna diuiditur, oryzæ ferax. Locus autē ipse, ad quem sumus appulsi, Fore, gentis vocabulo nominatur. Ibi aliquot reperti Christiani, qui Euangelium in vrbe Meaco perceperant. Ex iis quidam in primis honestus, continuo nos gratulabundus inuisit: noctemque totam apud nos traduxit aliis nullis nisi de benignitate diuinæ sermonibus. Equidem nullum adhuc vidi tanta vel auctoritate, vel prudentia, vel cognitione veritatis Christianæ Iaponium. Filium annos vndecim natum egregiæ puerum indolis, cultui CHRIS TI dicauit. Reliqui eius domestici eximia sanctitate & religione sunt omnes, sed vxor præcipue, quæ ventrem ferens, & quidem proxima partui, vt audiuit CHRIS TI sacerdotes adesse, in sperato gaudio elata, postridie confestim ad nos, ancillis ac liberis comitata, bene longo interuallo se contulit, verboque Dei refecta, vespere cum suis domum reuertit, eaque ipsa nocte peperit filium, cuius rei nuntium diluculo misit ad nos. Dies octo ibidem commorati, sex incolis conuersis ad CHRIS TV M, eadem naui Xiuaquim (nam eo vsque erat conducta) sexto die prouehimur, qui portus in itinere medio sese offert Sacaium è Bungo petentibus. Hyemis initium erat asperrimæ: iuga montium niue cooperta, quæ assidue cadebat densa adeo, vt iam tum experiri liceret, inter eius regionis & aliarum frigora quantum interesset. Ibi quod nullam in cursu maioris formæ nauem inuenimus, paruum nauigium coacti conducere, per infesta piratis loca (incertum maiore frigore, an metu) quem petebamus portum beneficio Dei tenuimus. Sacaium inde peruentum est, cum quidem proxima nocte incendium eminens apparuisset nobis, quo mille circiter vrbis eius recta consumpta sunt. Atque vt nos aduentare cognouit ex optimatibus quidam Christianus, nomine Sanctius, certos homines obuiam misit nobis. Instructo maiore nauigio, in quod è nostro myoparone transcendimus, ad eumque perducti liberaliter admodum & amater excepti sumus. Deum habebat peramœnam in vsus hospitiū atque aduenarum intra ædium suarum septa more patrio separatam ac propriam: eam nobis ad diuersandum assignauit. Ibi post quietem, nobis affuit illico Sanctij ipsius, vxor & liberi (quod ex ipso congressu facile apparuit) admodum ingenue & liberaliter educati. Horam circiter iucunde fuere nobiscum: inde recepere sese. Ac Ludouicus quidē Froius, quod ita omnino statuerat, postridie bene comitatus Meacū iter intendit: ego remāsi, vt negotiis quibusdā expeditis, sine mora subsequerer. Ille cū ad oppidū Ozaquā vespere processisset

A cessisset leucas à Sacaiō tres, ea ipsa nocte flammis ædificia illius oppidi nōgēta delata sunt. qua re perterriti neophyti, qui Froium deducebant, veritique ne quid illi ab oppidanis incommodi accideret (quod nostri nominis fama iam valde percrebuit, rumoribus improbissimis dissipatis, nos vrbium clades & exitia circumferre) patrem ex vrbe quam occultissime tectum eduxere, eoque ipso die tanta vis niuium cœlo delapsa est, quanta his annis quinquaginta nunquam. Verumtamen Deo adiuuante ex hisce difficultatibus Meacum Froius euasit incolumis. Ego è frigoris, quod in itinere peruleram, acerbitate, in magnos incidi corporis dolores, qui me quinque circiter & viginti dies adeo vexauere, vt pæne confecerint. Eo autem toto tempore Sanctius in me curādo plane paternam assiduitatem ac diligentiam præstitit; cum & nocte ipsemet cum duobus tribusue ministris ægrotāti mihi sedulo adstaret excubaretque, & vxor ac filij subinde me amicissime atque humanissime inuiferent. Neque vero medicus defuit præstanti eruditione Christianus. Conualui denique Dei beneficio. Et quoniam ad ingrediendum iter nondum suppetebant vires, erantque nonnulli, qui me audire cuperent; interea prædicare Euangelium institui. Credidere octo, baptizatiq; sunt ad quos inflammandos excitandosque, Sanctij quoque & filiorum spectata pietas & ardor animi, vt puto, non mediocriter valuit. Per eos ipsos dies Sanctij filia venit ad me, nomine Monica (grandiori natu foemina profequente) fusisque rite precibus coram Deipare Virginis effigie, quam ferre mecum in itinere consueui, ad me verba fecit in eam sententiam, vt diceret, se quidem summa Dei benignitate Christianam esse: & eiusdem CHRIS TI, Virginisque Matris instinctu decreuisse iam pridem virginalem vitam ad mortem vsque traducere: quin etiam illud sibi certum fuisse, tondere comam, quod apud Iaponios relictū seculi susceptæque vitæ seuerioris indicium est; & à Sanctio patre contendere, vt se in vilibus ministeriis pro mancipio haberet in posterum: nunc autem inaudisse (nimirum suis peccatis id postulantibus) se auunculo suo à parentibus esse despōsam superstitioso in primis homini, & falsorum Deorum libros, Bonziorum ritu dies noctesque peruoluantibus: præclare intelligere sese, quanto id cum salutis suæ periculo futurum esset; proinde petere à me & orare, vt Sanctium patrem ab ea mente deducere: se valde confidere, CHRIS TO fauente, rem omnem feliciter esse cessuram. Ego, collaudato puellæ cōsilio, primum admonui, vt secum reputaret etiā atque etiam, se tenera esse admodum ætate (sex-tum decimum agebat annum) expertam varias dæmonis artes insidiasque, quas ille ad tam ardua nitentibus tendere consuevit. sane, si ad extremum vsque spiritum in virginali castimonia perstitisset, ingens præmium à CHRIS TO Domino laturā in cœlo: sin forte offendisset, enimvero & sibimet detrimento, & parentibus nobilissimæque familiae magno futuram esse dedecori. Quocirca si robur haud sentiret sibi inesse tanto certamini par, nubere satius esse, non tamen auunculo. Tum illa, Christi fretam auxilio sperare se dixit & de se ipsa, & de inimico generis humani victoriam: sese periclitandi causā quid in eo genere posset,

triduum totum, & quidem magna cum animi sui voluptate atque lætitia per inedia[m] tranlegisse: itaque statuisse apud animum suum, qui in eo ieiunio & vires & solatia sibi suppeditasset. **I** **E** **S** **V** **S**, eundem sibi cæteris omnibus in difficultatibus affuturum. His ego auditis, tam pium eius propositum admiratus, hortatusque etiam atque etiam, ut vigilaret in retinenda constantia; virginem à me dimisi. postridie Sanctium alloquor, filia[m] voluntatem expono, doceo matrimonium illud tribus maxime de causis esse nefarium. Primum quod vir sit ethnicus, & colendis Idolis adprime deditus; deinde quod Monica[m] auunculus; postremo quod ipsa repugnet & renitatur puella. Ad hæc ille; neminem esse tota vrbe Christianum, cum quo filiam matrimonio possit honeste coniungere; perditum idololatram per eam occasionem facile ad **C** **H** **R** **I** **S** **T** **V** **M** posse conuertere; denique sibi non esse iam integrum, quippe qui conscis principibus ciuitatis, homini in primis opulento potentique, filiam enixe cupienti desponderit: vereri se, ut inimicitia & inuidiam sustinere possit, si rem in choatam, ac pane confectam, repente reuocare nitatur. quæ cum **E** ita sint, tamen quoniam id matrimonium saluis Christianis legibus contrahi nequeat, se omnino, quicquid ego velim, esse facturum. Laudauit pietatem hominis. Ille perturbato in præsentia recessit animo: sed mox, ut est vir egregie prudens, Deo duce ac præside, incestas nuptias mira lenitate discussit. Neque ego interea destiti Monica[m] salutaribus præceptionibus instituere. quas illa cum & eximia quadam animi submissione, & magna gratiarum actione semper exciperet, præscas illas mihi Virgines reddere videbatur, quas optimo iure Catholica Ecclesia ob excellentem vitæ sanctimoniam in numero cælestium collocauit. Est autem puella maiorem in modum solitaria & precationibus dedita: cubiculum habet remotum ab omni domestico strepitu, cum signo Crucifixi & spiritalibus libris, quibus, ut est legendi scribendique bene perita, dat operam. Frater eius est Vincentius nomine, annos circiter vndecim natus. Is, percunctanti mihi, quem sibi modum statueret amoris in **I** **E** **S** **V** **M** Christum Deum suum ac Dominum; ut sanguinem (inquit ille) ipsius **F** causa profundam, & quamuis minutissima in frustra dissectus, me Christianum esse profitear. Interim ego iam firmiter cæperam esse. Itaque nostrorum monitu, qui Meaci versantur, ethnicum quendam adire constitui in Sacianis finibus eo tempore commorantem, cuius auctoritas & opes in vrbe Meaco magnæ esse dicuntur. Id iter pedibus conficere me Sanctius nequaquam est passus. nam & longius erat, & ego vires nondum plane receperam. Leticiam ab eo sum coactus accipere cum lepticariis duobus admodum leuem, commode sedentis hominis dumtaxat vnus capax, quadrata forma, fenestellis ad latus additis, quæ ab infidente aperiri elandique ad libitum possint, quo maxime vehiculi genere vtuntur nobiles ornatu magnifico, & opere quam elegantissimo. Sic igitur ad eum quem dixi dynastam alieno ministerio deferor. Scribam habebat Christianum apud se: cuius beneficio nobis & facilis ad eum patuit aditus, & de rebus diuinis agendi benigne potestas est facta. Comes erat mihi

A mihi Iaponius quidam in eo genere imprimis exercitatus. Is cum de vanitate plurium Deorum, de Iaponicæ superstitionis origine, itemque de vno rerum omnium opifice & conditore vero Deo differeret (auditores autem aderant præter Dynastam viginti) eosque ipsos statueret iudices, vter cultus verior esset existimandus; ingens apparebat omnium approbatio: scriba vero gaudio triumphare, quippe qui Christianam religionem ante susceperat. & cum omnes eo sermone commoti, tum tres præcipue nobis aures deinde sapius præbuere, baptizatique sunt. Sed quia cognoueram eo ipso tempore Gasparem Vilelam esse Imori, quod castrum leucas distat ab vrbe Saciao sex, reuersus ad Sanctium, dixi, discedere postridie statuisse me. Tum ille, quoniam quidem mihi abire certum esset, velle se, ait, nonnulla mihi è suis thesauris ostendere. Ritus est Iaponiorum, qui quidem nobilitate ac diuitiis præstant, hospitibus paulo honoratioribus indigressu benevolentia[m] causa[m] præbere spectanda, quæ apud se pretiosissima sunt. id est omne instrumentum necessarium ad potionem herba[m] cuiusdam in puluerem redactæ, suauem gustu, nomine Chia. Est autem modus potionis eiusmodi. pulueris eius, quantum vno iuglandis putamine continetur, coniciunt in fictile vas ex eorum genere, quæ porcellana vulgus appellat. Inde calenti admodum aqua dilutum ebibit. Habent autem in eos vsus ollam antiquissimi operis ferream, figlinam, poculum, cochlearia, infundibulum eluendo figlino, tripodem, foculum denique potioni calefacienda. Hæc igitur Iaponiorum est gaza, nec sane apud eos minoris, quam apud nostros homines annuli, gemmae, & è carbunculis atque adamante monilia. Sunt etiam periti earum rerum aestimatores atque proxenetæ. Puluis autem ipse magno admodum pretio venit, eiusque propinationem solennes præcedunt epulae. Quinetiam certæ ædium partes dicantur hisce conuiuiis, quarum est mira mundities, nec in alios patent vsus. Postridie igitur me per nuntium accersit Sanctius, cuius è cubiculis per angustam admodum ianuam cum neophytis duobus in xystum educimur. Inde scalæ nos excipiunt cedrina, admirabili quodam artificio elaborata, eademque ita purgata mundæque, ut nunquam ad eam diem calcata pedibus esse viderentur. per eas in atriolum ascendimus. inde arcto aditu in cœnaculum ducimur conuiuium destinatum, vsque adeo egregio perfectum opere, ut hominum manu fieri potuisse vix credas. pars erat eius cœnaculi armariis instructa more nostro. Stabat è creta nigerrima focus vlnæ ambitu; ipsa nigredine (quod mirere) splendorem æquante lucidissimi speculi; olla tripodi admodum eleganti superimposita, pulchra ad aspectum, quam dixit mihi vnus è neophytis, optima cõditione sexcentis aureis coemptam à Sanctio, sed re vera multo pluris esse. Interea mensa nobis apponitur, non tam ciborum varietate (quos terra ipsa non fert) quam genere ministerij, & munditiis elegans. Eximia est enim gentis in conuiuiorum apparatu solertia. Nullus præterea quamuis in maxima discumbentiua multitudi-
ne strepitus, vix hiscere famulum cernas. omnia ad modestiam & grauitatem mite composita. peracto prandio, nixi omnes genibus (nam hoc

apud Iaponios Christianos in more positum est) Deo gratias egimus. Tum D Sanctius portionem quam dixi Chia, sua ipse manu miscuit nobis atque porrexit. Deinde suppellectilia, quae tunc ibi erant, exposuit. In iis ferreum tripodem exiguum, paulo plus dodrantis circuitu, ad sustinendum ollae, cum aperitur, operculum. Eum ego tripodem atrectans manibus, quod vetustate rimas ageret, ferruminatum duobus locis offendi. Ac nihilominus aiebat Sanctius eum in primis nobilem esse Iaponis totius, sibi que aureis constituisse mille & triginta, quamuis eum ipse longe pluris faceret. Porro haec instrumenta sericis tegumentis inuoluta conduntur arcubus pretiosis. Alia praeterea minime vilia dixit mihi Sanctius in praesentia non ostendere se, quod ad manum non essent, verum in reditu prolaturum. Quae vobis aestimationes minus a vero abesse videantur, si reputetis id quod res est, Meaci esse quendam ex principibus ciuitatis, qui vasculum fictile ad vrceoli magnitudinem, in usum eius quam dixi, potionis, aureorum triginta millibus aestimet: omnino carius, sed certe multi non deerunt, qui decem millibus cum eo libenter decident. Nam quae tribus, E quatuor, quinque millibus aestimentur, idque frequenti commercio, alia vasa plurima sunt. Atque etiam gladiis quibusdam est eadem apud Iaponios dignitas. Iamque profectio instabat hora. Salutata igitur vxore Sanctij & liberis, in suburbanum quoddam, ientaculo de more praeparato, deducor ab ipso sanctio, eiusque filio, fratribus, & cognatis, & neophytis aliquot egregio corporis cultu, quod ad honorem meum id pertinere arbitrarentur. Ab eo comitatu digressus, ad anem deuenio nauigabilem, hora post Solis ortum tertia, ab vrbe Saciao nouem millia passuum. Praestolabantur ibi me duo nauigia, quae nobis Christianus vir, Imorensis castris primarius, factus de profectioe mea certior, ad tempus occurrere iusserat. quorum in altero filius erat ipsius, duodecim circiter natus annos, in humero sclopum gerens, virili plane ac militari corporis habitu; in altero large & copiose exstructa cibaria. Is, ut me ad conscendendum inuitauit, continuo mihi mandata parentis exposuit: ignoscere sibi, quod ipsemet obuiam mihi non prodiisset: se id cupiisse vehementer, sed quod recentem hospitem Gasparem Vilelam sibi deferere non liceret; vicarium eius officij misisse filium, qui me domum vsque perduceret. Ad montis radices in quo summo castrum est positum, aduerso flumine sub occasum Solis delati, quod arduus admodum & asper ad iugum vsque; restabat ascensus, descendenti mihi praesto fuit lectica: & quamquam accelerantibus gradum lecticariis, circa medium cliuum oppresse- re nos tenebrae in sylua cedris & pinis ingentibus frequentissima, sed opportune obuiam habuimus e castro, cum accensis funalibus homines; quae res ad itineris difficultatem leuandam non mediocriter profuit. Denique oppidum intrauimus, magna cum Gasparis Vilelae, tum hospitis nostri ac familiae voluptate. Castrum est totius regionis huiusce munitissimum in Mioxindoni ditione, quae rerum ferme potitur hoc tempore, ibique cum fidelissimis habitat, qui magna ex parte Christiani sunt. Ij postero die cum animarum fordes per Confessionem eluere cuperent, ad

A ad concionem, quae bis habebatur quotidie de Sacramento Poenitentiae, conuenere vestitu serico vericolori, inauratis ferme praecincti pugionibus, & quidem tanta nostrorum hominum reuerentia, ut eos plerumque manibus humi positos perinde alloquerentur ut reges. Crux erat domi nostrae posita, hanc ubi suppliciter adorarunt, Gaspare magna demissione salutato, aures admodum attentas Dei verbo dedere. Inde multa sciscitati, quae pertinerent ad refutanda Genxuenfium mendacia (quod hominum genus & secta, Iaponicarum omnium vehementissime Christianae religioni aduersatur) itemque alij alia percontati, cum Gaspar ad omnia respondisset, lecti digressi sunt. Postridie Confessionum initium est factum, quo in opere Gaspar hebdomadam posuit: adiunxit etiam salutandi causa Regem, quod semel quotannis Gaspar facere consueuerat. Ille vero nobis non poculum modo porrexit (quod summum honoris indicium est) sed etiam, quandiu apud eum fuimus, flexis aequae ac nos genibus perstitit, ac verbis humanissimis utrunque dimisit. Insula est passuum mille & B quingentorum ferme circuitu ad montis eius radices, quam grandis ambitu fluuius, & in ea templum Christianae religioni consecratum. Hanc possidet praestanti fide neophytus, & miro incensus desiderio nominis Iaponici totius ad CHRISTVM adiungendi, qui, ut eadem sacram in vrbe Saciao aedificandam curarem, non modo me multis rationibus hortatus est, sed etiam Caxarum (monetae genus id est) in eos sumptus quinquaginta millia liberaliter detulit. eoque subsidio rem aggredi nobis erat in animo. Ad hanc igitur insulam missae celebrandae gratia Sabbato sub vesperum venimus. Templum pro nostra tenuitate exornauimus in posterum diem. Tum prima luce Christiani affuere: Gaspar diuina peracta re, de matrimonij Sacramento sermonem habuit, quod nonnulli cuperent nuptias Ecclesiastico ritu contrahere. Baptizati sunt etiam nobiles fere octo. Inter quae me rursus e frigore tormina corripuere acerbissima. Meacum igitur Gasparis hortatu delatus aeger decubui menses duos. Exacta dein hyeme, ut caelum intepuit, recreatus, quae circa Meacum sunt Christianorum loca, quod ita Cosmus Turrianus mihi mandarant, lustrare constitui. de quibus ad vos pauca perscribam, quoniam quidem separatim res Meacenses e Ludouici Froij epistola cognoscetis. Naram igitur veni primum, diei vnus itinere. Vrbs ea ditionis est Daiondoni inter Meacenses proceres longe potentissimi, & apud Mioxindonum atque Cubum gratia & auctoritate summa. Neophytos e prima nobilitate duos adij protinus, hortatusque sum, ut sacri Baptismi beneficium agnoscerent, & immortales Deo Domino gratias agerent. Illi me ad praefectum in arcem deduxere munitissimam, aspectuque pulcherrimam. Collis erat praecellus e lapide molliori. Eum collem ante quinquennium Daiondonus fabricis adhibitis ad iustam planitiem ita depressit, ut eadem opera ex ipso met lapide solidae turrets & propugnacula existerent. In medio autem complures effodit puteos negotio facili, quippe cum ad tertium statim cubitum, aquarum copia scaturiret. Tum illuc e popularibus suis ditissimum quemque ac fidelissimum euocauit: solum in areas descriptum illis

ædificandi causa distribuit. Illi porro certatim ædes extruxere magnificenti-
centissimas, contignationibus multis, & more nostro specularibus fenestris
instructas. Illud vero præcipue delectat inuentium oculos, quod non
priuata solum ædificia, sed mœnia etiam ipsa turesque tectorio inducta
sunt læuissimo prorsus ac nitidissimo. Nihil in orbe nostro tale conspexi.
Calcem quippe non arena commista, sed candidissimo quodam chartæ
genere subigunt. Nam quid ego de regulis dicam, quæ duorum digitorum
crassitudine, nigricantes, & varietate figurarum oculos retinet, & in quin-
gentesimo annu atque eo amplius durare dicuntur? Oeci porro & cubi-
cula cedrina sunt gratissimi odoris, pergulae omnes ex vna duntaxat
eiusdem materiae tabula. parietes pretiose calati priscis annalium monu-
mentis. quod inter effigies est spatij, totum id inauratum est. Columnæ
cum epistylis ac spiris ex aurichalco item inauratae, calatura magnifica,
quibus est mediis eminent eiusdem operis rosæ peramplæ, visusque pulcher-
rimæ. Jam vero lacunaria tum aliis commentis opificum, quæ dicendo as-
sequi nequeo, admirabilia, tum vero tabularum iuncturis adeo artificiose
latentibus, vt quamuis defixos fallant obtutus. Sed mihi inter cætera
mirabile visum est cubiculum vlnarum quaquauerus quattuor & semis,
est ligno croceo vndatim crispante, venustatis eximiae, ita polito ac splen-
dido, vt cum speculorum fulgore certet. quamquam ego dotem eam ipsius
materiae fuisse minime credidi, quod ad eum modum sine aliquo artis le-
nocinio radiare vix posset. Huic ædium dignitati hortorum respondet
amœnitas, quibus dici nihil puto posse iucundius. Multa sunt Meaci vi-
senda, sed nihil ad hæc. Itaque non immerito locus hic confluentibus vni-
dique animi tantum & oblectationis causa viris principibus celebratur.
Nobilissima phana sunt etiam, quorum vnum Cobucui nomine, post cõ-
cionem ad neophytos habitam adiuimus ipsorum rogatu postridie. Eius
propylæa triplici constant atrio cum totidem peristylis. In primo aditu
egregij sunt operis lapideæ scalæ, quibus in summis, ad postes ianuarum, co-
lossi duo præclare facti cernuntur, clauas, quasi custodiae causa tenentes.
post tertium denique peristylum, templi sese facies aperit. In id gradibus
item lapideis artificiose factis ascensus est. Valuas colossæ leones duo
custodiunt. In medio templo, sedentium habitu, septenarium cubitorum
tria signa sunt posita, Xacæ & filiorum, latera ipsius cingentium. Pavimẽ-
tum omne est e quadrato lapide. Sed miraculo præcipue sunt columnæ
septuaginta cedrinæ, diametro & altitudine plane visenda, quarum sin-
gulas caxarum decies, hoc est aureorum quinque circiter millibus con-
stituisse, codices & rationes templi testantur. Eas cum reliquis parietibus
valde iucunda miniati operis pictura conuestit. Tectum eo quo diceba-
mur tegulae genere affabre & varie laqueatum, ad vlnas quattuor porrigi-
tur extra parietes, mirum vt videatur tantæ molis procurrens pondus sus-
tineri ac suspendi posse. Ad templi latus cœnatio Bonziorum sane ma-
gnifica, & eadẽ qua templum ipsum structura atque operis firmitate, vlnas in
longitudinem quadraginta, duodecim in latitudinẽ extenditur. Dormi-
toria porro cubicula in duos diuisa ordines, & centum & octoginta nu-
merant

A merantur. Multi præterea & perampli sunt Oeci, quorum vnus pensiliis
columnis quattuor & viginti, vlnæ vnus & dimidiatae ambitu superim-
positus, bibliothecam continet Bonziorum, tanta quidem librorum co-
pia, vt vel fenestras ipsas propemodum obstruere videantur. Balnea præ-
terea, & cellæ in vsu domesticos, & promptuaria visuntur artificiosissi-
mæ. Jam vero culinæ quanta mundities, quod id Iaponiorum
omnium commune est, nihil attinet. Alia quoque aqua ad potân-
dum calefit (frigidam enim neque hyeme, neque ætate bibunt) vlnæ alti-
tudine, duorum digitorum crassitudine, oris ambitu vlnarum trium, stant
ex ære purissimo. Culinæ riuus præterfluit. Tota nocte, vt in magnis ædi-
bus (conclauia numerantur minimum quattuor & viginti) laternæ collu-
cent. Ab huius templi ædificatione sexcentesimo iam annus est. Stagnum
habet ante se vlnarum in omnem partem circiter quinquaginta plenissi-
mum piscium, graui pœna proposita, si quis eos attigerit. Inde ad Casun-
gæ delubrum accessimus dicatum idolo, a quo diuitias, honorem, vitæ
B diuturnitatem, & quicquid in hoc seculo est optabile promissum sibi cul-
tores inani spe delusi, miserandum in modum exspectant. Itaque magna
in veneratione & honore apud Iaponios est. Adeuntibus, pratum occur-
rit primum, aspectu grato, herba non vltra dimidium palmum excre-
scente: pratum excipit lucus, isque densissimus; hunc perpetua & æquabili ad
templum vsque latitudine limes interfecat, passuum longitudine circiter
mille, planus ad iter vsque medium: inde in cliuum assurgit lapideis gra-
dibus vlnas binas inter sese distantibus. Vtrinque admista pinu cedrus
extollitur tantæ proceritatis, vt meridiano diei tempore totus pæne li-
mes opacetur: stipitibus ita crassis, vt ex iis mali in vsu cuiusuis quam-
libet capacis onerariæ nauis confici possint. Sane cedros ex iis vidi com-
plures vlnarum quinque ambitu, rotunditate plane tornatili. Loci amœ-
nitate augebat præterlabens etiam riuius. Vt propius ventum est, du-
plex apparuit ordo pilarum e lapide quadrato cum basibus, laterna super
C imposita lignea nigricante cum emblematis ex aurichalco inauratis cæla-
tisque magnifice, & lapideo tegmine turbinato ad flatus arcendos ac plu-
uias. Aliæ erant laternæ e solido metallo, item auro coopertæ, opere ad-
modum sumptuoso. ex vtraque parte stant quinquagenæ, quarum singu-
læ omnibus ardent noctibus. Media autem pila nomen ostentant aureis
litteris incisum eius, qui delubro laternam quamque dicauerit, annua pe-
cunia in vsu perpetui luminis attributa. Tum ingens domus Bonziorum
exurgit nobilium sceminarum, quæ annum egressæ quintum & quadra-
gesimum, sese delubri ministerio manciparunt. Student cultui corporis,
ornatu serico, & maxime peregrinorum ex toto Iapone religionis causa
assidue confluentium, leuanda siti dant operam. Ex hac Bonziorum
domo porticus admodum pulchra ad vsque adyta pertinet phani, quo
nemini pater ingressus, nisi qui ipsius loci antistites sunt, quorum
vidimus aliquot intra sedentes togis amplis e serico indutos, tectos-
que capita pileis plus dodrantem altis. In eam autem porticum num-
mi iactantur a populo. Aliud est in eadem sylua delubrum, quod
Fachi

Fachimanum appellant, simile cæteris: nisi quod laterarum est etiam D pretiosior cælatura, & auri maior copia. Circa, est atrium candido & nigro stratum lapillo, medicis constitum malis, ordine certo dispositis, magnitudine pari, in singulis interuallis vase lapideo collocato, quod fruteta continet, altitudine haud supra binos dodrantes, iucunda rosarum & florum varietate commista. Inde, quod redeuntibus domum, mihi nobis erat dæuium, phanum inuisissimum aliud extra nemora positum consecratum Idolo Daibut, quæ vox magnæ sanctitatis denotat virum. Huius phani frons ianuas habet tres, sed vnâ præcipuam: atrij vero latera singulas, altitudinis atque amplitudinis omnes miræ. Patet autem atrium id quadrata forma vlnas omnino sexaginta, quoniam eiusmodi est apud Iaponios ædificiorum & priuatim & publice ratio, vt quanta cuiusque mēfura sit, primo statim intuitu intelligas. In eius atrij medio est phanum vlnas longum quadraginta, triginta latum. Scalæ & pauimenta ex ingenti quadrato lapide: vbi portam intraueris maximam, duo sese ostentant colossi, maioris etiam formæ, quam quos antea diximus. Duo præterea stant E ianitores ad latera, truci admodum aspectu, vlnarum quattuordecim altitudinis, instar turrium, membris inter se præclare conuenientibus: alter Tamondea dicitur, alter Besamondes, quorum singulos vni cælo præesse vulgus opinatur, calcantque pede singuli dæmonem. In medio autem templo tria sedent signa. Canon, & Xixi, parentem Xacam interlocant. Xacæ statua ex ære cyprio in ampla & pulchra quiescens rosa, quattuordecim vlnas latitudinis obtinet: reliquæ duæ nouenas, ligneæ, sed omnes affabre admodum auro intectæ, radiis tanta claritate micantibus, vt intuentis aciem pæne perstringant. post hæc, alia duo simulacra cernuntur; Homocondis, & Zoiolis (quibus etiam cælorum præfectura vulgo tribuitur) superioribus omnino similia. porro ex vtraque templi parte pulpitu cernitur. ea est quadriforis mansio, parietibus duarum vlnarum altitudine. Interius alia est eiusdem formæ domuncula, in eius medio stat cathedra eximia maiestatis. Totum vero suggestum parua ambit operis egregij porticus, trium dodrantium latitudine. Iam vero lacunaria templi colunæ F cedrinæ sustinent octo & nonaginta, miræ altitudinis, æqualiter teretes, ambitu vlnarum trium & semis. Templi conditi, septingentesimus annus est. Annis viginti exstructum perhibetur fuisse. Idem anno abhinc quadringentesimo conflagrauit, ac restitutum est denuo, sed nequaquam pari magnificentia materiæque præstantia, quod ipsum indicant lapideæ columnarum bases ex incendio relictæ, quarum amplitudo lōge maiorem columnarum formam postulare liquido cernitur. Iam vero extra peristylum templi, turris lignea firmo admodum opere ingentibus triginta pilis imposita, tintinnabulum seu campanam sustinet æneam tantæ magnitudinis, vt eam dimensus præsentem me neophytus quidam, vlnarum os duarum, sex ambitum, trium & semis altitudinem; aris vero ipsius crafitudinem dodrantis vnus dimidiatique compererit. Suauissimum edit sonum, exauditurque longissime. Qua templi patent fines, itemque vrbe tota, & circa vrbe passuum ad duo circiter millia plurimi cerui & palumbes

A lumbes non modo vagantur impune, sed etiam recta ciuium subeunt, at-
trectante nemine, propterea quia delubro dicati sunt. Ac de phanis qui-
dem huius vrbe & monasteriis, ne sim longior, hæc tenemus. Quæ postquam
rogatu, vt dixi, neophytorum inuisissimus, post die Nara Tochim leuca-
rum quinque interuallo veni sub vesperam, acceptusque sum à Christia-
nis incolis ingenti lætitia, credo quod Iaponij cuiusdam opera conuersi
ad dominum, cum Gaspar plurimis maximisque occupationibus impedi-
tus eos adire non posset, nullum adhuc Societate nostra conspexerant.
Gens est fere nobilis, præfectus Cubum cognatione attingit. Itaque vul-
go cum adeunt hominem, non nisi celsitudinem ipsius inter loquendum
appellare mos est. Triduum apud eos fui dumtaxat. Concio defuit nun-
quam. Multa de quibus ambigerent singuli qua siere: precationi vero mi-
rum omnes ij quam dediti sint. Digredienti autem mihi non modo mu-
nuscula quædam obtulere benevolentia causa, quæ, ne se contemptos
putarent, recusare non potui; sed etiam equos & exploratores itinerum
peramanter dedere. Itaque Sauam, sex à Tochi leucas, iter intendimus. Id
B castrum in edentissimo positum iugo, leucas à Meaco viginti distat in
Orientem, situ amcenissimo, quippe omne circa spatium cum aliæ formosæ
varij generis arbores, tum cedrus plurima pinusque conuestit: & inde in
subiectos agros apprime consitos frequentesque ædificiis atque cultori-
bus, ad passuum millia circiter sexaginta prospectus est. Huc ergo dum
tendimus, medio ferme itinere, stratos equos duos, & quidem optimos
nullo fessore conspiciamus, sagittariis fere quindecim comitantibus, quos
nobis Christianos omnes, Christianus ipse dominus loci Franciscus ob-
uiam miserat. Igitur Tochianis domum remissis, & gratijs actis, nouo co-
mitatu Sauam magna Christianorum voluptate peruenimus. Franciscus
autem ipse, vt nos lautius exciperet, simul etiam, vt nobis occurreret in
itinerem, venatum ex oppido excefferat eo ipso die. sed in nos idcirco non
incidit, quod opinione celerius ambulauimus. Saua porro diuertimus ad
C ædem Christianorum sacram, cui cõiuncta domus est Sociis nostris exci-
piendis, itemque separatim laicis qui sese nostris hominibus comites de-
derint, è cedrina fere materia opere egregio fabrefacta. Hanc etiam por-
ticus ambiunt, longissimo, vt dixi, grauissimoque prospectu. Sub noctem
Franciscus affuit magna cum domesticorum & clientium manu, aprum
ingentem afferens, non sine magno quidem & labore quæsitum & im-
pendio, quippe non canes modo, sed etiam quosdam homines fera male
multauerat. Pictam in templo CHRISTI resurgentis imaginem, quam
è nostro effingendam exemplari Franciscus egregij artificis manu cura-
uerat, nixi omnes genibus pia cum prece venerantur primum venatorio
nondum ornaru deposito: deinde me perbenigne salutatur Franciscus, agit-
que gratias, quod ad se tam longe contenderim; tum, veritus credo ne mi-
hi fessio de via molestus esset, magna cum amoris humilitatisque signifi-
catione se domum recepit. Vir est inter populares suos corpore simul &
animo eminentissimus: nam & statura Iaponiis quotquot vidi ad hanc
diem omnibus antecellit: & eximia humanitate atque animi magnitudine

præditus est. Accedit summa cum in armorum vsu dexteritas agilitasque membrorum; tum Iaponicæ superstitionis legumque peritia: quod ille studium cum ad veritatem religionis Christianæ transtulerit, tantos breui tempore processus effecit, vt Dei magnitudinem assidue prædicare, cæterosque ad virtutem exemplo vitæ, plenisque pietate sermonibus incitare non desinat. Sane ego eum ex abdito quodam loco exaudiui cum ad domesticos aliquot, quorum erant ethnici nonnulli, de fide Christiana differeret, doceretque quantum inter patria Idola Deumque verum interesset. Qua in disputatione, elatus ardore animi, eo deuenit, vt diceret, non modo fidelis ministri, sed ne hominis quidem loco, qui Christianus non esset, posthac neminem apud se futurum. Atque hæc viri fides religioque eo admirabilior est quod vix ante annum ad Christum adiunctus est, eumque semel tantum à Baptismo Gaspar inuisit. Castrum est Sauæ finitimum, cuius qui potitur, à Daiondono rege descuerat. Hunc quamquam magno proposito periculo non dubitauit adire Franciscus, nobis qui Sauæ remanseramus, enixe Dominum pro ipsius incolumitate precantibus: tantaque prudentia tractauit ingenium rebellis, vt quocumque voluerit flexerit hominem, eumque Daiondono, cuius in ditione sunt ambo, reconciliauerit. Magnam Sauanis læritiam attulit ea res, pacem optantibus. Nec modo secularia procurauit ibi Franciscus, sed etiam nactus occasionem, Euangelio promulgato & Iaponicarum opinionum vanitate detecta, primarios quosque eius loci viros desiderio Christianæ religionis accendit. Paulo post, alium dynastam conuenit ethnicum, eumque cum familia tota conuertit. ij paucis ante diebus Baptismi Sacramento Ecclesiæ adiuncti sunt. Postea legatus ad Mini regem, duos regni proceres ad Christum eadem felicitate traduxit, quos ego cum exclusus temporibus baptizatum ire non possem, ad Gasparem scripsi Meacum, vt aliquem eius rei causâ ad illos mitteret, quod eorum Baptismus ad Christianam religionem augendam non mediocriter pertineret. Atque hæc & alia id genus multa Franciscus. Nos autem Sauæ & conciones, & priuata colloquia de rebus diuinis habuimus, & varia sciscitantibus incolis factum est satis. Baptizati præterea nouem: in iis claro admodum loco natus adolescens, qui de Christianæ fidei mysteriis à populari quodam neophyto edoctus, ad me Sauam vsque leucarum decem interuallo Baptismi causâ venerat. Dum hæc geruntur, affertur ad nos nauem in portu Sacaiano stare paratam: quam ego ne occasionem amitterem, quamquam mœrentibus digressu meo Sauanis, inde discessi. Et quia Sacaium petentibus periculosa quædam loca erant prætereunda, Franciscus non modo necessaria nobis ad profectiōem omnia, sed etiâ sclopis aliisque telis armatos quattuor & viginti custodes attribuit, nec omnino quicquā est passus nos in iter illud impedere. Compenset Dominus egregiam hanc in nos viri benignitatem. Vos vero carissimi fratres pro eiusdem salute Dominum assidue deprecamini. Sacaium vt veni, ingenti gratulatione me Sanctius eiusque domestici rursus excipiunt. Triduum subisti dum nautæ soluerent, nec interea neophytos confirmare, officiique monere

Amovere destitimus. Cognoui etiam Monicæ virginis in suscepto consilio constantiam: quæ ab alio quodam Meacensi procere non mediocriter expetita, omnes conditiones animo excelso repudiarat. Sed cum iam hora profectiōis instaret, Imorensis oppidi Princeps, qui magna viroꝝ nobilium manu Sacaium ad me salutarum accesserat, itemque è Sacaiano grege Christiani primarij nos viatico instructos, honoris causâ ad nauem vsque deducunt, nauarchoque commendant diligentissime. Comes vero nauigationis nobis magno Dei beneficio accessit Sacaianus medicus eximia eruditione atque estimatione vir, qui à superstitionibus patriis conuersus ad Dominum, non modo communis officij laudem, verum etiam Euangelicæ perfectionis culmen expetiit, seculoque plane relicto, se ad nostram Societatem aggregare decreuit. Itaque vt prorsus exiret de terra sua, & de cognatione sua, rogauit me vt in Bungum, aliove se mecum adducerem. Cessi facile hominis precibus, iussuque omni patrimonio cedere filio item medico, pretiosum dumtaxat ornatum corporis retinere, quo facilius nobis ea ratione ad Iaponios principes, qui externa fere specie ducuntur, aditus patefieret; ad Cosmum Turrianum inde perduxi, cuius mandato, ingenti neophytorum approbatione concionari iam de rebus diuinis instituit. Itemque nuper in vrbe Sacaii tam sumptuose indui, & tanto comitatu incedere solitus, mirum quanta nunc humilitate, quanta mansuetudine versetur in domesticis ministeriis apud nos. Verum ad rem redeo. Sacaij conscendimus circa Idus Martias, & Funaium die tercio decimo secunda nauigatione peruenimus. Lætis nuntiis de re Meacensi, Ecclesia illa tota valde gauisa est. Quarto post die Vosuquim perrexi, vt regem inuiserem, à quo humanissime acceptus, petij neophytis id in primis optantibus, locum templo ibidem extruendo: ille vero non aream modo nobis ad mare secus arcem optimo situ, verum etiam fabros ad ædificationem libenter attribuit, quam rem speramus ad Christianæ religionis incrementum magnopere profuturam. His peractis Funaium redij: Funaiō perueni octauo die Ximabaram, quo Cosmus etiam Turrianus trigesimo circiter ante die Cochino se transtulerat. Magnos ibi concursus offendi ethnicorum ad verbum Dei audiendum. Christiani facti paucis illis diebus ad centum & octoginta. Tonus etiam ipse, itemque separatim vxor stipata grege cognatorum & ciuium, Cosmum Turrianum adire, & concionanti cum aures præbuisent, magis etiam quam antea propenso ac beneuolo in nos animo recessere. Tum confessionibus omnium Christianorum auditis, nauigiisque duobus per amplis ipsorum opera comparatis, Cochino magna nos turba longe prosequente re nauigauimus. Et quoniam allatum erat, Ioannis Peretæ Lusitani onerariam nauem appulsam esse ad portum Rimani regni Facundam, leucas à Cochino quinque circiter & viginti; misit eo me Cosmus ad Lusitanos visendos: eodemque Melchior Ficedius quintodecimo post die ad eorum confessiones audiendas & sacrum missæ faciendum è Bungo peruenit. Hic dum vterque moramur, me Barptolemaus rex Omuram ad se per nuntios euocat. Ego approbâte

Ficeredio, me in viam dedi Iaponio comite viro sectarum Iaponicarum D in primis perito; nec Christiana religio ignoro. Aduentu nostro Barptolemaeus, qui neminem ex nostris biennio toto vidisset, valde laetatus est. multa deinde percontatus, addit vereri se me familiares sui, & ij quidem quibus maxime fidat, inter diuturnas bellorum occupationes Christiana doctrina rudimenta deducant, itaque renovata institutione opus esse. A cena igitur domesticis suis primarios euocat, iubetque arrectis auribus nostrum sermonem excipere. Non omittam hoc loco quaedam ad huius Regis Christianam humilitatem & pietatem declarandam magnopere pertinentia. primum ad mensam, diu renitente ac repugnante me, peruicit denique, vt loco superiore quamuis inuitus accumberem. Sublata mensa, familiariter se inter me & Iaponium comitem interloquit, & studiose docet hominem (eo enim vtreamur interprete) quam potissimum in sententiam ad suos quorum optime norit ingenia, verba facere oporteat. Inchoato deinde sermone, idem in inferiorem locum seorsum ac demisse in famulorum turbam eo sese consilio recipit, vt re ipsa exemplo suo demonstrat, quantus honor Euangelio, quantus Euangelij praconibus debeat. Ac prima quidem illa disputatione ex ipsis creatis naturis vnum esse omnium creatorem euidenter ostendimus. Tam declaratum est, quae Iaponiorum numina, quis Christianorum Deus esset infinita bonitate, potentia, sapientia prae datus. Quae illi cum stupentes audirent, magnopere videlicet letabantur, sese ab inanum Deorum veneratione ad talis tantique Domini cultum esse traductos. Reliquis vero diebus actum de caelesti beatitudine, poenis inferorum, aliisque rebus eiusmodi, quas maxime neophytis initio proponere consueuimus. Et sane talibus egere monitis visa est mihi Barptolemaei familia: nam ipsius quidem Regis in fide constantia plane vicit expectationem meam. Quae viri laus eo maior est, quod nec ita pridem Christiana sacra suscepit, & eo ipso nomine a popularibus suis per summum scelus atque perfidiam regno spoliatus, finibusque suis exactus est, vix vno sibi relicto puero victus quotidiani administro. quamquam deinde in regnum est diuinitus restitutus, rebellibus partim supplicio affectis, partim, cum ad sanitatem redirent, veniamque supplices peterent, in fidem receptis. Ego dies aliquot apud eum commoratus, Facundam ad Lusitanos reuertit. Ibi redduntur mihi a Cosmo litterae vt ad se primo quoque tempore veniam, inde mihi necessario in Bungum esse proficiscendum. Cochinocum ergo traieci minime tuta navigatione, etenim nocte desertum quendam ad portum appulso duo piratarum inuasere myoparones, qui tamē praclare instructo nauigio nostro, propugnatoribus acriter dimicantibus reiecti sunt. Cosmus interea in febrim incidit: ea simulatque leuatus est, in Bungum ab eo discessi, cum aliarum rerum causa, tum vero vt Ioanni Baptista nostro in eius Ecclesia procuracione succurrerem. Primo post profectioem die Ximabaram delatus, Ariam Sactium ibidem reperio in erudiendis Catechumenis occupatum. Et quoniam neophyti magno concionum desiderio credebantur, dies aliquot rogatu ipsorum in eo munere posui.

Candi

A Candidatos etiam aliquot Christianis praceptionibus probe institutos, sacro fonte abluimus. Tonum ego praeterea, & ille me vicissim inuisit, audiitque cum suis perattente de rebus spiritalibus disserentem. Quin etiam coemeterio Christianorum, quod illi mirum in modum expetebant, locum idoneum, itemque nouo templo exstruendo, & in alios etiam vsus, infulas tres excelsa coelitas pinu benigne largitus est. porro grex ille neophytorum in primis flagrat studio rerum diuinarum. quod cum aliis rebus plurimis clare perspeximus, tum illa praefertim. Instabant anniuersaria quaedam ethnicorum festa ludive celebritatis eximia, ad quae, vt apud nos ad corporis CHRISTI solennia, omnes omnium ordinum homines ritu patrio conuenire consueuerant. Cum se Christiani affuturos negarent, eniமுero Bonziis caeterisque indignum facinus visum. Itaque Tonum adeunt, iniuriam Christianorum queruntur, obsecrant etiam atque etiam, ne patriis diis & ciuitati vniuersae, sibi denique ipsi tantam iniuri contumeliam sinat. Permotus hac oratione Tonus, vocatos ad se B Christianorum primarios diligenter hortatur, ludos ne deserant. Aiunt illi, se Christianis legibus prohiberi, spectaculis interesse, quae idolorum tribuantur honoribus: proinde nequaquam affuturos. Ad ea Tonus, si minus idolis, mihi certe meisque iussis hoc date. Illi vero in proposito omnes obfirmati, Quidquid volueris, inquit, nobis facito, leges nostras nequaquam violare decreuimus. atque ita ab Tono digressi, in templum sese vniuersi recipiunt, martyrium fortiter expectantes. Et sane (vt acrisunt & vehementi Iaponij ferme dynastae natura & ingenio) mirum est Toni imperio cunctos non illico fuisse mactatos. Sed eorum fortasse multitudine territus, iussit illis renuntiari, quoniam in sua religione tam obstinati persisterent, quod attinet ad ludos, agerent quod probarent, se illos ultra non cogere. Quare neophyti magnopere in fide pietateque confirmati sunt. E principibus ciuitatis Christianus quidam Leo nomine, Toni propinquus, nuper est mortuus. Is, quod aere suo templum additis liberaliter hortis exstruxerat & Christianam religionem non modo contra caeteros ethnicos, sed etiam contra ipsum Tonum, vbi opus esset, egregie tuebatur, Bonziorum scelere creditur veneno fuisse sublatus. Hunc neophyti, vt mutuam inter se Christianorum caritatem publice ostenderent, quam magnificentissime extulere: feretrum cum Litaniis & precibus magnaue cereorum ardentium multitudine septingenti fere neophyti sequebantur. arca vespere conditus est circumfusa serico. postridie lapideum additum est monumentum, & lignei circumquaue cancelli.

Crucibus duabus, altera ad ostium septi, altera ad monumenti caput, impositis, opere politissimo. Itaque vulgo locus quotidie celebratur ac visitur. Verum de Ximabaranis haecenus. Ego inde Funaium, mox veni Facundam: ibi haec scribebam ad vos septimo Cal. Nouemb.

M. D. L X V.

* *

A N n o superiore, fratres carissimi, ad vos scripsi Firando, constituisse Cosmum Turrianum, vt Meacum subleuandi Gasparis Vilelæ causa proficiscer, quod multa esset ibi messis, operarij pauci; mihi que comitem itineris ab eo assignatum fuisse Ludouicum Almeida. Nûc mihi, tam longa peregrinatione Dei beneficio peracta, visum est faciendum, vt ea potissimum per litteras vobis exponerem, quæ vobis cognitu iucundissima putarem fore. Et quoniam totum hoc scribendi munus ita inter nos ego & Almeida initio distribuimus, vt ille iter ipsum, quæque in itinere gesta sunt, ego res Meacenses, & alia nonnulla de Iaponiorum natura moribusque probe comperta persequer; omissa peregrinatione, ego quod mearum est partium hisce præstabo litteris: vos autem maior videlicet huiusce gentis miseratio capiet, reputantes quanto artificio, quanta solertia sagacissimus ille humani generis aduersarius, per speciem religionis, caeremoniis plurimis ritibusque deceptas Iaponiorum mentes ad interitum perducatur, ac pertrahatur. Ac primû in eorum animis prorsus extincta est notitia omnis, nō modo CHRISTI liberatoris nostri, verû etiam vnus Dei rerum omnium opificis. Superstitionum vero permultæ sunt sectæ, quarum quam quisque voluerit liberum est sequi; sed præcipuæ duæ, quæ ab Amida & Xaca denominantur. Itaque complura visuntur cœnobia non modo Bonziorum, sed Bonziarum etiam vario corporis habitu, quippe alij internis tunicis albis, extimis nigris vtuntur, alios cineraceus distinguit color, quorum idolû est nomine Denichi. ab iis Amidani magnopere dissident. Bonzij porro fere omnes magnifice habitant, habentque per ampla vectigalia. Iisdem cœlibatus indicitur, nuptias contraxisse capitale est. In phano medio aram excitât: in ea signum Amidæ ligneum, corpore supra lumbos nudo, muliebrem in modum auribus perforatis, in rosa item lignea confidet præclara ad aspectum. Ingentes habent bibliothecas, cœnationes ad cibum vna sumendum, aramenta seu tintinnabula, quibus ad preces horarias excitâtur. Vespere præfectus certum vniciuique argumentum ad meditandum proponit. à media nocte ante aram templi, alternantibus choris quasi matutinas recitant preces è Xacæ libro nouissimo: prima luce horam vnâ singuli meditando consumunt. mento capiteque sunt raso. amplissima peristylia construunt, & in iis Foroquiorum (hoc nomine Iaponij quidam sancti appellantur) sacella. dies per annum festos agitant multos. Sunt autem Bonzij claro vt plurimû genere: namque Iaponij proceres multiplices prole onerati, quibus filiis amplum satis patrimonium relinquere se posse diffidunt, hos fere ad Bôziorum numerum aggregant. Insignis eorundem sacrificulorum est auaritia: omnes conficiendæ pecuniæ norunt vias. Vendunt artificio miro multa chirographa, quorum præsidio sese tutum à dæmonibus fore vulgus putat. Muruantur etiam nummos, quos in altera vita.

A vita multiplicato reddant fœnore, dantque cautionis causa syngraphas creditori, quas è vita discedens secum ad inferos deferat.

Alia est familia sane frequēs eorum, quos Ianambuxos vocitant, crispante ac vibrato capillo. ij res vel amissas, vel furto sublatas ita comperiunt. Statuunt ante sese puerum, hunc dæmon certis euocatus carminibus occupat: ex eo deinde puero: quod auent cognoscere, sciscitantur. Horum preces in vtranque partem multum valere credunt. Itaque preces eorum faustas æque dirasque pretio populus comparat. Huius ordinis candidati, antequam admittantur, bis rēve milleni simul montem quendam editissimum petunt. Ibi sexagesimum diem pœnitentiæ nomine, vbi sese voluntario supplicio macerauerint (quo ipso tempore sese illis dæmon varia specie visendum offert) quasi iam laurea donati, & in cæteram adscripti familiam, floccis quibusdam albis ornantur è collo pendentes, atrisque pileolis qui non nisi summum capitis verticem tegant. atque his tanquam insignibus inde Iaponis prouincias peragant, seque operamque suam vbiue venditant, aduentum suum in oppida significantes pulsu catilli, quem secum circumferre singuli soliti sunt. Non defunt alij nomine Genguis, qui res item furto surreptas, furesque ipsos per diuinationem demonstrent. Ij in præcelso montis iugo sibi domicilium collocarunt: oris atro colore ob assiduam solis, pluuiæ, venti, geluque patientiam. Vxores ducunt, sed non nisi ex suo genere ac stirpe. Iisdem (vt fertur) è capite quasi corniculum quoddam extuberat. Editissimas rupes, atque cacumina subeunt, fluuios traiciunt maximos vnus arte dæmonis, qui vt infelices magis in errorem inducat, iubet illos montem quendam altissimum ascendere. Hic eum miseri ad præfinitum vsque tempus magno cum desiderio præstolantur. Tum illis denique circa meridiem, aut sub vesperam sese offert dæmon, quem sub Amidæ nomine venerantur, transitque per medium eorum cœtum. ex eo viso tanta in hominum pectoribus ac medullis insidet superstitio, vt nullis deinde rationibus possit euelli. Consueuerat etiam diabolus in alio quodam mōte sese Iaponiis visendum præbere. Quisquis maiore beatarum sedium ac paradisi desiderio tenebatur, conferebat eo sese, eamque visionem expectabat: denique oblatum sibi visum, eiusdem suasu, in interiores vsque sequebatur recessus ad foueam profundissimam. in hanc dæmon desiliens, cultorem vna secum ad interitû detrahebat. patuit in hunc modum fraus. Senem ea superstitio captum filius ab eiusmodi consilio reuocare frustra conatus, sumpro arcu & sagittis ad locum vsque occulte prosequitur. Comparat ibi dæmon humana specie non sine splendore quodam. Hunc senex dum venerabundus adorat, adducit arcum propere filius, emissaque in spectrû sagitta, pro viro vulpem immutata repente figura confixit. Inde fugientis cruorem bestiæ persecutus, ad præcipitium illud, quod dixi, peruenit, quo in imo per multa ossa reperit mortuorum, quos dæmon per eam speciem ante deceperat. atque ita & à præsentem parentem interitû, & ceteros ab opinione vsque adeo pestifera liberauit. Ad hæc locus est frequentibus Bonziorum cœnobiis admodum celebris (Coiam appellant) quorum princeps

princeps auctorque perhibetur fuisse Combendaxis veterator callidus, D
 arteque dicendi famam sanctimoniae consecutus; cum tamen diabolica
 plane iura legesque descripserit. Inuentor etiam fuisse dicitur litterarum,
 quibus nunc vulgo Iaponij vtuntur. Is cum ad senectutem peruenisset,
 sese vltro defodit scrobe profunda quadratae formae, cubitorum circiter
 quattuor, eamque deinde seueris verbis aperiri omnino vetuit, neque
 enim in praesentia mori se; post aliquot millies millena annorum millia
 virum quendam doctrinae laude praestantissimum in Iaponis regna ven-
 turum, nomine Mirozu; tum se quoque demum e fouea proditurum: in-
 terea fessum diuturnis laboribus corpus quiete velle reficere. Circa ipsius
 sepulcrum lampades ardent multae e variis eo missae prouinciis; persua-
 sum est enim genti, quicunque in id monumentum exornandum largi ac
 benefici fuerint, eos non in hac modo vita diuitiis auctum iri, sed etiam
 in altera ipsius Combendaxis patrocinio futuros incolumes. Eius porro
 cultui qui sese mancipant, intra ea caenobia quasi claustra concluduntur,
 capillo in speciem abdicatae vitae secularis abrafo, cum tamen ibi deinde, E
 prout eos egit libido, in omni flagitiorum genere volutentur. In illis aedi-
 bus, quae (vt dixi) permultae sunt, praeter magnam laicorum turbam, Bon-
 ziorum sex circiter millia numerantur. Mulieribus aditus eo non est, ca-
 pitale si accesserint poena proposita. Fatonochaiti praeterea domicilium
 est Bonziorum. Hi magnam puerorum turbam variis artibus ad omne
 doli furtique genus erudiunt. Si quos eximia nacti sunt indole, hos de re-
 gum singulorum edoctos profapia ac stirpe, & procerum ritibus; armo-
 rum etiam vsu, dicendique arte exercitatos, regio ornata in alias prouin-
 cias dimittunt eo consilio, vt sese regum filios ementiri, per commenda-
 tionem speciemque nobilitatis conciliata mutui nomine pecunia, bene
 nummati ad se reuertantur. Itaque locus is tanta est apud Iaponios infam-
 ia, vt si quem ex ea disciplina forte deprehenderint, confestim interi-
 mant; nec tamen impostores idcirco ab improbitate malitiaque disce-
 dunt. Iaponiae terrae in Septentrionem adiacet amplissima syluestrium
 hominum regio, leucas ab vrbe Meaco trecentas. Bestiarum pellibus in-
 duuntur, toto hirti corpore, ingenti barba, mystacibus maximis, quas
 paxillo subrigunt potaturi. Vini gens auida in primis, ad bella ferox, for-
 midolosa Iaponiis. In praelio fauciati, salitis aquis abluunt vulnera. id
 vnum genti remedium est. speculum gestare dicuntur in pectore; ad ca-
 put gladios alligant sic, vt in humeros manubrium desinat. Sacra habent
 nulla, coelum dumtaxat venerari soliti sunt. Aquita perampla est vrbs in
 regno Iaponis Geuano. illuc frequentes comitant mercimonij causa,
 itemque vicissim ad eos Aquitani, sed rarius, quod illuc delati, fere peri-
 mantur ab incolis. Multa erant praeterea in hoc genere quae scriberem:
 sed ne sim longior, ad Iaponiorum insanias redeo; qui ad memoriam sui
 nominis propagandam illud vel maxime pertinere arbitrantur, inanis
 gloriae cupidissimi, vt quanto maximo apparatu pompaque vita functi
 sepeliantur. Funerum autem & exsequiarum in vrbe Meaco ritus eius-
 modi est. Hora circiter antequam domo efferatur cadauer, amicorum
 turba

A turba vestitu quem optimo ad rogum antei. mox propinqua ac nota mu-
 lieres progrediuntur amictu candido (color ille funestus est) versicolori
 velo caput obducta. familiae etiam pro suis quaeque facultatibus ducunt,
 albo item ornata subseribuntur, quo dignitate atque opibus praecellunt,
 cedrina singula magnifico apparatu & artis eximia lectica vehuntur. se-
 cundo loco incedunt pedibus viri permulti sumptuoso vestitu. Longo
 deinde interuallo Bonziorum eorumque superstitionum antistes auro sericoque
 refulgens lectica gestantur ampla & praecelsa pretiosi operis, Bonziis sti-
 patus fere triginta petasatis lintheatisque, atro superindutis pallio textu
 pertenui, tum cineraceo quidam vestium colore (nam is quoque funestus
 est) accensa praelonga pinea face, demortuo (ne offendant erretre ignarus
 viarum) iter monstrat ad pyram. Huic Bonziji ferme ducenti succedunt,
 nomen concinentes demonis eius, quem defunctus in vita praecipue co-
 luit: simul etiam ingens, catinus ad rogum vsque tintinnabuli vice pulsa-
 tur. tum chartacei duo perampla & expansa figura canistri praefixi hastili-
 bus, chartaceae item rosae varij coloris copia continent: quos qui gestant,
 tardiori procedentes gradu, sic hastilia subinde concutiunt, vt flores illi
 paulatim in speciem pluuiae decidant, ventoque flante spargantur: eum
 videlicet imbrem argumento esse aiunt, mortui animam ad paradisi gau-
 dia penetrasse. post haec autem, octo prima lanugine Bonziji diuisi bifa-
 riam, praelongas arundines cum vexillis cubitalibus, quibus item idoli
 nomen inscriptum est, per terram aduersa trahunt cuspede. Tum iisdem in-
 signes litteris, ardenti inclusa candela decem laternae feruntur, obductis
 velo pertenui lateribus. Ad haec iuuenes duo cinereis vestimentis pineas
 praeferunt faculas, dodrantium trium longitudine, haud tamen accensas,
 quibus deinde rogo flammam iniiciant. Eodem vestimenti colore permulti
 sequuntur, verticem capitis adoperti exiguis admodum pileolis mento
 subligatis, e nigro fulgente corio forma triquetra (quod apud eos honoris
 indicium est) iidem scedula insignes, capiti affixa, in qua nome eius, quem
 dixi, demonis legitur: quod ipsum quo magis celebretur, pone certus ho-
 mo tabellam ostentat cubiti longitudine, dodrantis latitudine, albo velo
 tenuissimo tectam, inscripto ex vtraque parte eodem illo nomine litteris
 aureis. Tum demum a quattuor viris, lectica sedens magnifica defunctus
 ipse gestatur in veste candida, demisso capite, iunctisque precatis habitu
 manibus. ad ceterum amictum extrema toga papyracea superadditur libro
 exarata, quem Deus ille suus, cum in terris ageret, scriptum reliquisse per-
 hibetur, cuius praesidio meritique vulgo se compotes fore salutis existi-
 mant. Cadauer filij subsequuntur, quam elegantissimo cultu corporis:
 quorum natu minimus pineam item fert facem ad ignem pyrae inferen-
 dum. Extremum agmen est magnae hominum multitudinis iisdem quae
 modo dixi pileorum insignibus. Vt ad locum exsequiarum peruentum est,
 Bonziji vniuersi & caetera simul turba cum strepitu aramentorum catino-
 rumque horae spatio demonis illius nome magnis clamoribus inuocant.
 Deinde hoc maxime modo fit bustum. Area quadrata satis ampla, cancellis
 eminentibus, & velo crassiore ita praecincta est, vt singulis in quattuor caeli

plagas ianuis introitus pateat. In medio fouea referta lignis, tecto elegati opere ex undulata materia super eam excitato, duas habet e regione menfas vario ciborum genere (pilcibus tamē exceptis & carnibus) præsertim vero carycis, medicis malis, placentis affatim instructas. Stat etiam in earum altera vaporarium vasculum suffimenti causa prunis impositum, & lignum aquilanum in disco. Ut igitur eorum deuentum est, lecticæ vinculum iniicitur e fune prælongo, quem, qui adsunt, certatim manu apprehendentes vociferantur, vt diximus: postea totam septum introrsus ternalustratione circumeunt. Deinde lectica pyra superimposita Bonziis earum ceremoniarum antistes, carmen effatus, quod circumfusa turba nequaquam intelligat, accensam faculam ter supra caput in orbem idcirco circumagat, vt eo significet gyro, defuncti animam nec originē habuisse, nec vero finem aliquando habituram esse. Rotam inde faculam abiicit: hanc duo e defuncti filiis cognatisque arreptam stantes ad lecticæ latere ad Solis ortū alter, alter ad occasum, super cadaver ipsum mutuo sibi quasi honoris & officij causa ter vbi porrexerint, denique in lignorū struē iniiciunt. Superinfunditur oleū statim, cum aquilano ligno & aliis odoramentis, prout copiae suppetunt, magnoque incendio corpus in cinerem vertitur. Interea filij ad mensam accedūt, & aquilano ligno in vaporarium indito, soleani suffitu parentem quasi iam ad cœlestium numerum adscriptum supplices venerantur. Adoratione peracta, merces laborum Bōziis pro dignitate persoluitur: Antistiti quinque vel decem vel etiam viginti aurei nummi: cæteris vel argentei deni viritum, vel certus eorum numerus: prandium vero paratum (amicorum ac Bonziorum turba dimissa) vel busti ministris, vel pauperibus vlcerosisque relinquitur. Postridie liberi cum affinis & amicis ad rogum reuersi, cineres, ossa, dentesque demortui in vas inauratum imposita, domum referunt, ipsumque vas veste contactum in medijs ædibus locant. frequentes adsunt iterum Bonziji ad priuatas exsequias: eadēque septimo die denuo repetuntur. Deinde translati certum in locum cineres terræ mandantur, quadrato imposito lapide, in quo ductis à summo ad imum vsque maioribus litteris, nomen describitur dæmonis, quæcunque demortuus in vita coluerit. inde continuis diebus ad sepulcrum se filij conferunt, ibi spargunt rosas, ibi calidam apponunt, vt habeat defunctus, vnde sitim leuet. nec solū die, sed mensē etiam & anno septimo priuatos intra parietes eadem funebria iusta recurrunt, ingenti videlicet Bonziorum sagina, crebrisque vindemiis. Omnino in hæc funera impensa sit à locupletioribus aureorū trium circiter millium, à tenuioribus ducentorum trecentorumue. nam quorum tāta est inopia, vt funeri sumptus desit, eos per noctem ac tenebras nullo apparatu vel pompa in sterquilinum abiectos humi defodiunt. Aliud est etiam genus funeris, quod viuētibz in ora præcipue maritima ducitur. Ij cum Amide se se eximio quodam cultu deuouerint, eius visendi cupiditate flagrantēs, mortem vltro sibi metipsi consciscunt. Ac primum emendicata per dies aliquot stipe, & in manicas indita, publice concionantur ad populū, totamque consilij sui rationem exponunt, magna omnium appro-

batione;

A batione; tantam quippe sanctimoniam cuncti suspiciunt: deinde sumptis falcibus ad vepres ac sentes, qui ad beatorum sedes iter impediunt, præcidendos, nauigium conscendunt nouum, saxisque ad collum, brachia, renes, crura, pedesque religatis, in altum prouecti, vel perforato de industria merguntur alueo, vel etiā deinceps in mare singuli sese præcipitant. Alueo vacuo confestim ignis ab amicis ac propinquis officij causa proprio separatim nauigio profecutus iniicitur, nefas putantibus namē tantis religionibus consecratam, ab illo prorsus in posterum attingi mortalium. Sane, dum nos peteremus Meacum, octo diebus antequam ad Insulam Hiu peruenimus, viri sex, feminae duæ simul eo genere lethi perierant ad oppidum Fore. His deinde populus ædiculā vniuersis, columnam pinumque singulis, perpetui honoris causa prope littus crexerant, & imposita baculis, complura chartæ segmenta, ædiculæ toto tecto defixerant, carminibus plurimis intra parietes propositis, quæ beati illius cœtus egregias laudes celebrarent. Itaque visebatur locus die nocteque

B superstitionisissime. Ac forte per eos dies dum ad quendam infantem Baptismo lustrandum ego & Ludouicus Almeida tendimus, illac nobis iter facere contigit. atque eo ipso tempore prodeūtes e sacratio quinque circiter vetulæ cum globulis precatoriis, quæ vulgo rosaria dicimus, (adeo Christianos mores Lucifer æmulatur) partim ludibrio nostram ridere dementiam, partim seuro vultu nobis impietatem exprobrare, sacrum illud monumentum nulla veneratione honorisue significatione prætereuntibus. Restat vt de Bonziorum concionibus pauca perstringam. Eæ si minus crebræ quam apud nos, certe quam apparatusissimæ. In tēplo permagno cum serica superne vmbella suggestus attollitur. In eo stat ornato sumptuoso cathedra: ante cathedram mensa cum tintinnabulo & libro. Vbi concionis tempus aduenerit, ad suum quæque doctore in varia templa frequentes Iaponiorum sectæ conueniunt. Ille suggestum ascendens, & in sella confidens, magnifice sese circumspicit: deinde indicto cāpana silentio, pauca ex eo quem diximus, recitat libro, quæ mox idē fufius explicat. Sunt autē hi concionatores viri ferme disertis, atque ad flectendos animos auditorum idonei: & quoniam hiat semper auaritia Bonziorū, eo potissimū omnis spectat eorū oratio, vt populū inducant specie pietatis ad sua locupletanda cœnobiaz, tanto beatiorē in altera vita fore quemque affirmantes, quanto, quæ ad sacra vel exsequias pertinent, maiore pompa & impensa curarit. Cumque ita multæ atque ita inter se pugnantēs numerentur superstitiones atque familiæ: in eo tamen vel maxime laborant magistri, vt sua quisque mendacia & fabulas ita discipulis probent, nihil vt præterea verum, nihil ad æternam salutem tutum, nihil dignum quod audiatur, existiment. Accedunt alia quoque artificia, incessus grauitas, oris atque habitus dignitas, denique species omnis exterior, quibus rebus Iaponiorum pectora tantis opinionum peruersitatibus imbuuntur, tantamque ex iis fiduciam ac spem salutis æternæ concipiunt, non solum vt domesticos intra parietes, verum etiam in publico, totaque vrbe rosaria fere semper manu percurrant, ab Amida

XXX 2.

Xacaque diuitias, honores, bonam valetudinem, sempiterna gaudia superliciter postulant.

Quæ cum ita sint, carissimi fratres, existimare potestis ipsi, quanto Dei auxilio indigeant, non modo qui in hæc Iota Euangelium afferunt, sed etiam qui allatum accipiunt, seque relictis idolis ad Christianitatem adiungunt: quippe tot à diabolo machinis oppugnantur, in sollicitantur, affluunt Bonziorum dissuasionibus, postremo ab amicis amicisque adeo contumeliose, moleste, acerbèque vexantur, ut nisi diuina gratia sacrificiis ac precationibus Ecclesiæ Catholice conciliata subueniat, multoties vel potius fere omnium fidem, atque constantiam his certe nascentium Ecclesiarum inuitis valde periclitari necesse sit. Quo magis vobis, qui salutem animarum tam vehementer expetitis, Iaponicos hæc præcepta precipue in Domino commendatos esse patet. Nos Sacalum ex itinere venimus quinto Calend. Februarias. Ludouicus Almeida quibusdam negotiis primus, deinde etiam valetudine aduersa impeditus, ibi diutius subsistit: ego diem non amplius mora facta, profectus inde, Meacum leucarum tredecim intervallo perueni pridie Calen. Februarias. Aduertum meo cum ceteri Christiani, tum Gaspar Vilela præcipue, qui neminem è nostris Meaci toto ferme sexennio viderat, mirum in modum recreatus est. Is quadragesimum nondum ætatis annum excedit, sed cani septuagenarium indicant, frigorum vi vehementer affecto consumptoque corpulculo, Meacensi lingua, quæ, ut celeberrimi populi regis quæ vrbis fertur elegantissima, iam nunc vititur ita perire, non modo ut confessiones intelligat sed habeat etiam conciones. Quosdam insuper libellos ad pietatem utiles in eandem vertit linguam, aliosque deinceps non intermittit subsecuius operis vertere. Quod reliquum est, nos omnes Dominus pro sua bonitate perpetuo tueatur, opemque nobis ad voluntatem ipsius & recte interpretandam, & rite exsequendam impertiat. Meaco, 11. Calen. Martias M. D. L X V.

EIVSDEM AD SOCIOS.

EX iis litteris, quas ad vos dedi mense Februario, multa de Iaponicis ritibus atque superstitionibus cognouisse vos arbitror: alia nunc de rebus præcipue Meacensibus addam hac epistola quam puto vobis fore non iniucundam. Ego, ut scripsi ad vos antea, Meacum attingi magna Christianorum læticia pridie Calendas Februarias: incidit meus aduentus in ipsum noui anni initium, quod hac hyeme Iaponij à Calédis Februariis auspiciati sunt; varius enim est in his regionibus anni cursus; longe alia atque apud nos ratio temporum, atque descriptio. Vetus est autem gentis mos, ut anno ineunte, ab die nono Lunæ adusque vigesimum; regni proceres, & Bonziorum principes ad Regem quisque suum salutandum, non sine donis accedant. Ea sunt fere magni chartæ numerus, aurea stabella, arma affabre facta, & alia eiusmodi, atque hæc consuetudo iam inde ab antiquis ducta temporibus

Aribus; cum in aliis omnibus regnis, tum vero in hoc Meacensi tanto diligentius retinetur, quanto Cubus, honore atque amplitudine ceteris omnibus Iaponis Regibus antecellit: atque idem honos vxori quoque ipsius, matricque tribuitur. Hæc autem salutaris: Cubus longo cubiculorum ordine admittit ille quidem in penetralia, operis extrinseci peristromatis aureis adornata, sed ad primum verba salutaris que (a loci & personæ maiestas est) nihil omnino responderet insignibus tantum Bonziorum quibusdam id habet: honore, ut stabellum quod tenet manibus, paululum inclinaret, atque in hunc modum primæ nobilitatis viri inducuntur: nam inferiorum ordinum hominibus, quamquam locupletissimis, & longe pretiosissima dona ferentibus, nullo pacto ad eum aditus est. Et quoniam ad viam Euangelio multendami, & estimatione apud rudem ignarumque vere virtutis & gloria populam colligendam pertinere magnopere visum est, ut Euangelij præcones nequaquam exclusos inde fuisse constaret; dedit operam Gaspar, ut illam ipse quoque per idem anni tempus inuiseret. ac superioribus quidem annis aulici eiusdem beneficio potentis viri, & ad Christianam religionem propensi, aliquoties introductus est: nunc vero mihi quoque eiusdem opera patuit aditus. Cubum ergo primum, deinde vxorem, postremo separatim in ædibus matrem inuisimus, honesto comitatu ad regiam vsque deducti: & cum benigne accepti sumus ab omnibus: tum vero à matre humanissime, quippe quæ non modo portionem nobis misceri iussit à famulis, verum etiam Zacanam (salsamenti genus id est oliuarum iactar) de more paxillis inserta; suis ipsa manibus honoris causa porrexit. Eam inuenimus in cœtu nobilium sceminarum sedentem ante facellum ornatissimum, in quo erat Amida puerilis effigies egregie picta cum diademate, aureis è capite radiis emicantibus. mirum ibi silentium, mira modestia, mira denique domestica disciplina: vehementer dolendum ut sit, tantam indolem tantis diaboli fraudibus opprimi; orandusque sit etiam atque etiam Dominus, ut hæc tenebras, Euangelij splendore pro sua infinita bonitate dissipet.

C Ut eo functi sumus officio, postridie Gaspar ad neophytos reuiscendos abiit Imorim; ego Meacensibus prædicare Euangelium institi, cum aliis, tum vero quibusdam è Cubi familia viris illustribus, qui ad nos ventitate ceperunt: ex iis tres audito iam aliquoties verbo Domini, Baptismaum à nobis vehementer efflagit; sed idcirco differtur, ut interea melius Christiana rudimenta atque instituta percipiant. Auditores habemus mirum in modum curiosos; nullum querendi finem faciunt, præsertim qui sunt è Ienxuana familia, quæ omni sublato numinis metu, corporis voluptates pecudum more persequitur. ij nihil in animum inducunt credere, nisi quod cernunt oculis, manibusque contrectant: quamobrem expugnantur difficillime, nec nisi evidentibus plane demonstrationibus cedunt. Obiciunt autem nobis inter alia; si quidem est Deus, ut dicimus, idemque adeo bonus est; cur ad hoc vsque tempus celauit bonitatem suam, eamque tam sero Iaponiis declarauit? respondetur autem ad hæc omnia sic, ut contradicere nequeant: sed tantæ, tam densæ illis tenebræ sunt, ut

in solitam Euangelij lucem vix pauci admittant: qui tamen eo sunt ingenio atque indole præditi, vt vbi verbum Dei quasi terra semen acceperint, quo tardius acceptum, eo diligentius amplectantur ac foueant. In vniuersum autem, Iaponiorum ingenia ad Christianam religionem in primis idonea sunt, præstantque non solum in cognoscenda veritate sed utilitatem ac studium, sed etiam in retinenda fide ac constantiam. tres quidem ij quos modo diximus, aulici, tanta in eo genere diligentia sunt, non modo vt Christianæ doctrinæ præceptiones ac formulas suo descriptas chirographo deinceps memoriam mandent, idque celerime, sed etiam quæ ex concionibus nostris audire, domum regressi in commentarios referant, præsertim quæ de mundi creatione, de immortalitate, variisque viribus ac facultatibus animæ differuntur. Eos deinde commentarios offerunt Socio nostro Damiano recognoscendos, identidem. Et cum eiusmodi gentis natura, tum illud quoque vel maxime Christianam causam adiuuat, quod multæ sunt superstitionum sectæ, non solum diuersæ ac variæ, sed etiam inter se pugnant: quo facilius est, diabolica mendacia fraudesque conuincere. Circa Meacum in patentibus cæpis plurima sunt idolorum phana, è quibus adij Christianorum ductu nonnulla: in iis quodam est Amidæ sacrum ab vrbe quattuor fere passuum millibus, à præscis Imperatoribus conditum ac subinde renouatum, longitudine vlnarum centum circiter & quadraginta, ingentes habet valvas in medio, ingredientibus obicit sese suggestus, in quo Brachmanis habitu, perforatis auribus, mentoque & capite raso ingens Amidæ statua consistet. supra statuum quasi pro vmbraculo pendent excepta catenis multa magnaque tintinnabula: circa, ludentium specie viginti cernuntur milites strictis telis armati, saltetes Æthiopes, anus venefica, dæmonesque teterrimi: effingitur etiam certa quadam imagine ventus, horridoque aspectu tonitrua: ad hæc septeni gradus ad templi totius longitudinem porriguntur: in iis ordine certo dispositæ vnus Canonis Amidæ filij imagines omnino mille, hinc inde quingenæ, eadem omnes forma, ore venusto, egregie factæ, tricena brachia totidemque manus ostentant: è quibus duo tantum ad reliqui corporis magnitudinem apta proportione conueniunt, cætera parua sunt, duo etiam lumbos præcingunt. Singulæ porro statuæ bina tenent iacula, pectus insignitæ septenis hominum vulticulis, corona capiti imposta cum diademate radiante. Sunt autem cuncta eius templi non modo simulacra, sed etiam quæ diximus tintinnabula, & ipsæ catenæ magna obryzi auri copia scite admodum ab imo ad summum vsque verticem intecta, sic, vt fulgorem intuētes oculi ferre vix possint: locus est celeberrimus, multique eo longinquis è regionibus religionis causa confluunt.

Inde passuum interuallo duum circiter millium, collis attollitur, ad cuius radices veterem quandam academiam multis distinctam cœnobii tenui fluens aqua riuus circuit amœnissimus: multa ibi delubra, quorum in aliquibus magno cultu adoratur statua cacodæmonis, facie magis etiã quam apud nos pingitur, scæda & horribili. in summo autem colle ingen-
tia tria

Alia tria lignea templa, lignicis item columnis mira crassitudine suspenduntur, infimo pavimento strato laterculis læuigatis. In eorū vno colosseum immans: magnitudinis Xacæ signum, singulas habet ad dextram læuamque statuas paulo minores: à tergo autem quoddam quasi folium exurgit: ex quo sigillorum vnus palmi duo circiter millia prominent, infantesque præterea bimii fere quadraginta, denique latus vtrumque templi, sparis armati dæmones bini custodiunt: hæc autem aurata sunt omnia. Alterum est templum probandis, & laurea donandis veteri academiarum more scholasticis destinatum. In eo pulpitu, vexillis compluribus è superiori parte pendentibus, eminet lignum, in quod scalis tribus ascenditur: est ibi mensa cum cathedra parata magistro, qui actibus eiusmodi præsidet, itemque ad imum suggestum altera in usum discipuli, qui eo iudicio probandus, insignibusque doctrinæ publice decorandus est. templum autem ipsum lacertæ, seu stellioni dicatum est, quem vulgo Deum ac præsidem litterarum & eruditionis existimant: huic nulla neque ara, nec statua, vt cæteris Diis erigitur. in summo tantum laqueati, multiplicem conuolutus in spiram ingenti orbiculari depingitur forma, vt scholastici dum eum supplices venerantur, oculos mentemque simul ad superna cogantur attollere. Tertium phanum altitudine duo proxima superans, clausum offendimus: è regione sunt ædes per amplæ, calatura magnificæ, scholasticorum id domicilium est. multa erant præterea ibidem visenda, sed imminente iam nocte reuertimus.

Hæc habui quæ ad vos in præsentia scriberem. ea si minus læta videbuntur, quod parum videlicet ad rei Christianæ amplificationem attineant; eo diligentius orandus erit vobis Dominus, vt de Ecclesiarum incrementis, & rei Christianæ progressibus multa nobis in posterum ad vos, maiore cum animi nostri vestrique fructu, spiritalique solatio scribere liceat. Quamquam post nostrum ab vrbe Firando discessum non pessime posita est opera: Deo quippe adiuuante Iaponij sexaginta ad Christianorum numerum adiuncti sunt. Quod reliquum est, nos omnes pro sua clemetia Dominus perpetuo tueatur, ac protegat. Meaco, pridie nonas Martias. M. D. L X V.

EIVSDEM AD SOCIOS.

Vo d vos velle maxime intelligo, id hisce litteris agam, vt Ecclesiastica primum, tum cætera persequar. Quadragesimæ diebus Dominicis omnibus Gaspar Vilela Euangelium declarauit. quarta quaque feria Damianus noster de Pœnitentiæ Sacramento copiose disseruit. sexta, sacro missæ peracto, non destitit Iaponius puer ex iis quos educamus, de Passione Domini verba facere: quam in sententiam, conuenientibus nocte neophytis, Vilela denuo disputabat, iis præcipue locis insistens, quibus auditores ad pietatem excitari maxime possent. Dominica in palmis (quoad eius fieri potuit in tanta adiuu angustia) Catholico more cæremoniisque

nisi que transacta est, inde ex oppidis finitimis atque etiam remotioribus. D neophyti ad indulgentias (quas à summo Pontifice datas Catholico ritu proponimus) Paschalisque solennia frequentes venire ceperunt: in his quidam cum vxoribus liberisque nobiles viri, quamquam lectis aut equis vitæ, tamen assidua pluuia valde vexati, pietatis laudem cum lauerent patientiæ meritis. Vilela ducentorum fere & quinquaginta confessionibus auditis, quinta feria in cena Domini mandatum Evangelicum de mutua dilectione publice docuit, postea cum de Eucharistia suavissime perorasset, cœlestem panem Christianis circiter sexaginta distribuit: qui cum ex intimo sensu, & gaudio spiritali, copiam fundebant lacrymarum, sane quam ingenti nos affecere solatio. in sacello intimo Ludouicus Almeida sepulcrum erexit ornatissimum. in eo Corpus Domini conditum est, armatique custodes adhibiti. Vespere, solennibus officiis persolutis, puer Iaponius in exponenda Passionis Domini serie collecta è quatuor Evangelistarum historiis, horas duas ferme consumpsit. quæ deinde explicatione potissimum indigere sunt visa, in iis Vilela ex instituto declarandis immoratus est, suades auditoribus poenitentias, sed clacar videlicet currentibus: nam cum sæpe alias, tum eo maxime anni tempore voluntarias ab sese poenas, easque adeo acerbis exigere soliti sunt, summo opere gratulandum vt sit, in vltimis hisce terrarum finibus, inter tot idolorum cultores, in ipso denique (vt ita dicam) regno diaboli, sacratissimæ Crucis trophæa, salutaremque humano generi mortem CHRISTI Domini, tam incitatis hominum studiis, tanta religione, tam grata memoria celebrari. Maioris hebdomadæ luctum atque tristitiam, ingens gaudium Dominicæ Resurrectionis excepit. à media nocte, domus Christianis completa est, liturgiam & supplicationem matutinam expectantibus. ea peracta, simul etiam Christianis aliquot Eucharistiæ Sacramento refectis, concio habitata est de Resurrectione Domini Paschalibusque mysteriis. inde conuiuio excepti sunt, quod Natali die & Paschate Domini solene Gaspar instituit, eo consilio, vt quam arctissimis Christianorum animi caritatis ac benevolentia vinculis inter se iungantur. simul etiam per eam occasionem colloquia de rebus cœlestibus habita, ductaque præ dulcedine ad vesperam. quædam præterea è diuinis laudibus decantata. quo strepitu exaudito gentiles, præsertim quod nonnihil de apparatus ædiculæ nostræ cognouerant, instare vehementer vt fores aperirentur: obisti nõ potuit: introiere permulti, pleræque vero mulieres diuino quodam instinctu nixæ ante aram genibus, manibusque sublati, effigiem CHRISTI Domini supplices adorarunt. Post hæc neophyti, qui ex oppidis vicinis ad festa conuenerant, Gaspare officiosissime salutato digressi sunt. nunc autem id Gaspar agebat, vt sibi diuersorium conducere prope regiam in superiore vrbis parte, quod toto iam fere triennio frustra conatus est; vt ibi quoque posset Euangelizare commodius. Verum satis iam de rebus Ecclesiasticis; ad alia veniamus. Ante discessum Almeida, cum tempus eius reuersionis adesset, perducti sumus vterque ad insignia quædam vrbis ædificia ac templa, quorum tanta est religionis ac magnificentia fama, vt ad

CAVI

A ea visenda ex aliis omnibus regnis peregrini Meacū fere assidue cōfluant. Ex iis nonnulla perstringam: infinitum est enim singula persequi. Ædes igitur quasdam Cubi primum adiimus eximio quodam artificio atque elegantia exstructas oblectationis & animi causa. nihil ego nec in Europa, nec in tota India tale conspexi. iis horti subiecti sunt cum aliis arboribus ignotis in orbe nostro, tum cedro, cupresso, pinu, malis medicis cōsiti quæ omnes arbores, varias in figuras artificio manu coactæ, cameras, tintinnabula, turres, aliaque id genus plurima referunt. iam lilij, cyani, rosæ, florumque tanta est copia, tanta colorum odorumque varietas, non solum vt aduenas ac peregrinos, verumetiam domesticos ipsos atque cultores cum voluptate atque admiratione retineant. neque horti modo, sed vrbs ipsa quoque pulcherrima, viæ lata ac directæ, foribus arcium instar (quæ res furta & latrocinia maxime prohibet) occluduntur. in iis variarum mercium institores, opifices, ac fellularij, cum alia in vsus deliciafque mortalium, tum præsertim aurea flabella conficiunt, sericamque cuiuslibet operis textrinam exercent. in medio celeberrimum Amida phanum cum omnibus horis diei, tum vero sub noctem clausis iam tabernis frequentissime visitur, iactatur à populo nummi cum precibus, & simulacrum adoratur. nos eo ex hortis Cubi via longa lataque perducti, inde sumptuosissimas præfecti Meacensis nuper instauratas ædes adiimus: quibus item horti coniuncti, non modo arborum multitudine artificiosisque figuris delectant oculos, verumetiam aquæ limpidissimæ copia, quæ à nouem circiter passuum millibus excisa rupe, regali sumptu perducta, lacum in hortis mediis efficit, in quo complures variæ magnitudinis insulæ, ligneis lapideisque peruicæ pontibus, vsquequaque largissimis arboribus opacantur. Inde quamquam fessos iam, ac reditum cogitantes, neophyti nos longius pertraxere. multa igitur prætereuntes phana, ingentem ingredimur lucum, in quo Bonziorum cœnobia quinquaginta miræ amplitudinis, à regum & principum liberis qui sacris addicti sunt, magnifice ac sumptuose incoluntur: facitque ipsa vicinitas, vt eorum præfecti se inuicem elegantia munditiisque superare contendant. Ex iis aliquot inspeximus obiter. Cuiusdam est ianua lignea egregio quodam artificio, longeque alia atque apud Europæos forma. hæc nos in xystum induxit stratum quadrato lapide nigro, parietibus vtrinque excurrentibus opere tectorio læuoris atque candoris eximij, Xysto nouum quoddam genus hortorum prætenditur; in quibus manu facti colles è saxis ad eam rem è longinquo petitis, frutetis consiti, pontibusque coniuncti cernuntur. Solum partim arena crassiore admodum candida, partim etiam atris lapillis obducitur, è quibus passim elati maioris formæ lapides, ex imo leucoia, violas, ac flores emittunt adeo artificiose commistos atque dispositos, vt cum in orbem singulis anni temporibus floreât, ver ibi perpetuum esse videatur. Multa prætereo, tum ne longior sim, tum quod ea verbis assequi me posse diffido; sed illud non omittam, quod in reditu vidimus. In medio phano quodam, machina lignea sculptilis variisque picta coloribus, multis forulis collocatos continet libros ab vno Xaca

Y y

conscriptos. eademque, vt est versatilis, quem quisque voluerit librum D offert protinus. & quidem tanta est voluminum copia; vt incredibile sit, vel vna ætate à multis auctoribus, vel multis ætatibus ab vno auctore confici potuisse. eorum autem vsus est maximus non in Iapone modo, sed etiam in Sionis regionibus, vnde omnis Iaponica fabulosa & superstitiones primum exstitisse, atque inde paulatim oram Sinarum, Pegusiam, Bengalanam, totumque eum tractum in Bisnagam vsque peruagata dicuntur. Aliud etiam phanum in reditu vidimus inferorū regi dicatum, cuius præcellsum horribilo trucique adspectu simulacrū regio sceptro insignitum, duobus hinc inde ingentis item staturæ dæmonibus cingitur, quorum alter calamo describit hominum noxas, alter descriptas in tabula recitat. parietes picti, varias inferorum ostentant pœnas, quibus plurimi sexus vtriusque mortales dæmonum ministerio cruciantur. Celebratur autem ædes hæc, augeturque pecuniis fere assidue: nunquam enim desunt, qui ad regis effigiem timore perfusi, ea ab sese tormenta atque supplicia deprecantur. Atque hæc illo die. Postero autem, Christiani cuiusdam principis inuitatu ad audiendas Bonziorum conciones in suburbana cœnobio (sunt autē exitus ex vrbe spatandi causa gratissimi) venimus. egressi, turbam virorum æque ac fœminarum cum suo quemque rosario supplicantes adspicimus. percontati à neophytis, quidnam id esset, dimissam tum concionem esse respondent. interrogati de numero, aiunt homines earum rerum periti, capitum esse quinque circiter millia. addunt insuper, in eo templo quotannis ceterum diebus continuis ab vno eodemque Bonzio cōciones haberi, multis magnisque indulgentiis auditori perseueranti propositis. Optatum erat nobis omnino aliquem ex iis concionatoribus audire, cognoscendi maxime studio, saluaque religione & officio transferendi ad usum nostrum, quæ ad conciliandos epermoudosque Iaponiorum animos pertinere viderentur. & quoniam allatum est, rem adhuc integram esse in alio quodam cœnobio, pergere porro illuc vsque decreuimus. eo tendentibus igitur nobis primo Guiuani phanum occurrit, quod ingenti frequentia, superstitione, anniuersariis animorum ludis variisque spectaculis magnopere celebratur & colitur. Inde exeuntes, viam ingredimur pinis vtrinque iucunda admodum specie confitam: simul adspicimus populi concursum, ad concionem citato gressu tēdentis. nos vt ad locum peruenimus, moniti à Christianis periculum esse, ne Bonziji si nos adesse sentirent, concionari desisterent, occulto loco ad initium vsque concionis non sine magna quidem vel admiratione, vel pudore substitimus è conscientia teporis ac negligentia nostræ concepto, cum interim vnius horæ spatio auditores illi omnes ad parui pulsus tintinnabuli nixi genibus, incredibili quadam significatione pietatis, rosaria manusque tollentes in caelum, in oratione persisterent, vociferantes assidue: Namu Amida Ambut. Hoc est: Da salutem Amida: quod ipsum nomen etiam domi forisque, seu emāt aliquid, seu vendant, modulata quadam pronuntiatione gestientes ac libentissime sapius inuocant. quin etiam pauperes ipsi inter emendicandum, iis à quibus elemosynam petunt, propitium precantur

A precantur Amidā. Bonziji vero ac legisperiti verba illa plebi inculcare non desinūt: Ichinem, Amidabut, Sucumet, Murioo, Zai, id est, quisquis Amidæ sanctum nomen ex animo inuocauerit, proculdubio saluus erit. Imperato deinde maiore campana silentio, vt cōcionator suggestum ascendit, tum nos quoque sensim irrepimus. phanum erat ad fores vsque ac porticus refertum viris ac fœminis. in ipsis autem aræ gradibus multi Bonziji, considebāt manibus intra togam abditis, oculisque demissis. Porro concionator claro, vt aiebant, genere, decora quidem in primis facie, aspectuque gratissimo, in excelsa vnde ab omnibus cōspici posset sedēs cathedra; sericis ad talos vsque perquam splendide vestimenti indutus, in anteriore candido, exteriori purpureo, flabellum tenēs aureum; ex libro quem habebat in mēsa propositum, quadam instirrit subinde recitare, tum fufus explicare, tanta non solum actionis venustate, sed etiam (vt Gaspar Vilela affirmabat eius linguæ bene peritus, & ceteri qui nobiscum aderant) orationis elegātia atque artificio, vt mirum videri non debeat, eiusmodi homines tanto in honore ac veneratione esse apud veritatis ignaros. Mihi quidem hæc apud animum meum reputanti, venit in mentem, non sine Sancti Spiritus vehemēti quodam instinctu Franciscum olim Xauerium tam acri studio tam longinquam hanc peregrinationē expetiisse Iaponicam. profecto enim hæc gētes, naturæ bonitate, ingeniique præstātia multis Europæ nostræ (quod earum pace dictum sit) nationibus antecellunt. Quod si minus magnifice de Iaponiis vel sentiūt negotiatores Lusitani, vel prædicant; id nimirum idcirco fit, quod non nisi cum populis maritimis negotia contrahunt, qui ab interioribus tantum absunt vitæ cultu, morumque elegantia, vt præ iis rustici videri propemodum possint. itaque per contemptum syluestres etiam vulgo à Meacensibus appellantur, cum tamē alioquin ab humanitate ipsi quoque maris accolę nequaquam abhorreant. Sed iam finis epistolæ sit. plura propediem: atque vtinam cuiusmodi omnes optamus. Meaco v. Calend. April. M. D. L X V.

C EIVSDEM AD SOCIOS.

DE statu rerum Meacensium, & religionis Christianæ processibus ad Paschatis vsque peracta solennia, superioribus litteris ad vos fufe perscripti. atroxam nunc fratres carissimi reliqua, è quibus facile iudicare possitis, quam assiduis vestrum omnium sacrificiis piisque deprecationibus egēamus.

Postquam à Paschali conuentu neophyti in suas domos & vicina castella digressi sunt, nos Meacensibus Euangelium prædicare perreximus. auditores minime deerant. multi etiam diabolicis fraudibus, & Iaponicæ superstitionis prauitate conuicta, sic immutabantur afflati diuinitus, vt constantissime crederent, in vno CHRISTO Domino ac Redēptore nostro omne salutis humanæ perugium esse repositum. Vētitabat etiā ad nos eū aliis principibus ciuitatis, quidā Regis Mini cognatus, vir sane perspicax: is eū à nobis multa subinde perquireret, litterisque respōsa mādaret

commemorandi causa; tantus illi paulatim veritatis illuxerat splendor, non modo ut ipse in voluntatem Christianæ suscipiendæ religionis vehementer incumberet, sed etiam spem nobis adferret fore, ut Mini regnum vniuersum ipsius opera atque auctoritate sacrosanctum acciperet. Euangelij lumen. Ad hæc, Iobeleum à summo Pontifice datum, ad felicem euentum Tridentini Concilij precibus ac ieiuniis impetrandum, in hac vrbe propositum est octauo ante Pentecostem die, cuius rei nuntio in pagos & castella perlato, magno studio ac pietate sese comparauere neophyti ad tam insigne CHRISTI Domini beneficium: & quamquam per eos dies Gaspar in febrim incidit, & ego non optima sum vsus valetudine, tamen concursus ad nos Christianorum factus, Dominica Pentecoste, imbecillitatem nostram Domino fulciente, per occasionem tam amplæ consequendæ indulgentiæ, multos & verbo Dei, & sacratissimo CHRISTI corpore pauimus, quod illi nimirum, ut solent, vberrimo fletu crebrisque suspiriis percepere. is erat Christianæ rei cursus, ut in tantis gentium tenebris, tantaque aduersariorum potentia, sat secundus: iamque parabat E Vilela totam hanc Meacensem obire prouinciam, & prout se obtulisset occasio, per ethnicorū pagos & oppida circumferre Euangelium; cum ceptis interuenit atrocissimum, & post hominum memoriam inauditum facinus, quod non modo conatus nostros omnino impediret, sed etiam nos ipsos in extremum vitæ discrimen adduceret. Nam Regulus Imorensium (de quo scripsi ad vos antea) Mioxindonus, deuictis à se gentibus quibusdam potentia atque opibus auctus, ipsum quoque Cubum, ut in pace otioque securum & imparatum à rebus omnibus, certe nihil eiusmodi metuentem, imperio quod magna cum æquitate regebat, per summum scelus atque perfidiam deturbare, ac tyrannidem occupare constituit: neque apud inflammatum dominandi libidine animum, vel Cubi virtus & probitas, vel plurima eaque maxima ab eodem in se profecta beneficia valere. Igitur assumptis latrocinij fociis duobus, Narensium tyranno Daiondono, & alio quodam dynasta; cum delectis armatorum duodecim millibus repente Meacum iter intendit eo certiore spe rei perficiendæ, quod & ipse Cubi nomine vniuersæ rei bellicæ præerat, & plurimos habebat in vrbe Meaco satellites & clientes. copiis ergo prope vrhem iussis opportuno loco subsistere, ipse cum fidelium manu specie officij Meacum introit, nimirum ut quibusdam recentibus honoris insignibus à Cubo decoratus, ei gratias agat. atque ut quod volebat quam maxime sine tumultu transigeret, ad alia verborum officia illud etiam addit, ut Cubum in suburbanum quoddam Bonziorum cœnobium blandis precibus ad cœnam inuitet. namque ibi circumuentum adoriri placuerat. Sed cum res parum procederet, quod Cubus de confidente prope Meacum exercitu factus denique certior, & suspicatus id quod erat; non modo se Mioxindono minime crederet, sed etiam fugam pararet (ex qua deinde imprudenti comitum suorum consilio reuocatus est) Mioxindonus aperte ratus agendum, copias omnes ad regiam propius admouet: ac ne inexpiabili in suum Imperatorem ac Regem odio accensus esse videre

A videretur, dum inops consilij Cubus cum familiaribus trepidat, præmittit ad Regiam qui palam denuntiet, se Cubi ipsius caput minime petere, certis tantum eius cognatis amicisque grauius infensum, eorum potentiam ultra ferre non posse: itaque tum demum rem conuenturam, seque inde cum pace abiturum, si complures proceres, quos nominatim in scheda descripserat, quamprimum interfici iubeat. ad hæc tam insignis impudentiæ postulata, ira percitus is qui ad ea cognoscenda Cubi iussu prodierat, grandis natu aulicus ille ipse qui nos ad Cubum introducere confueuerat, abiecta quam legerat scheda, verbisque grauissimis in parricidas inuectus, ad extremum addit, rebus iam desperatis, quoniam quidem alia ratione non possit, certe voluntaria morte sese officio fideique suæ satis esse facturum. His dictis regressus in regiam, coram ipso Cubo strictum pugionem gentis more sibi condit in viscera, & moribundus occumbit. eodem ipso leto quattuor alij, cum præ timore oclusis ianuis non admitterentur, mox in ipso regiæ periere vestibulo. Senis vero demortui filius, ut patrem conspexit exanimem, præceps dolore atque iracundia fertur in coniuratos infestus, pugnantisque perimitur: tum illi pluribus locis palatio flammam iniiciunt, quod Cubus ubi sensit; certus prælio potius quam incendio mortem oppetere, ex honestissimæ grauissimæque scæminæ matris amplexu se proripit, vaditque cum suis armatus in cœfertam hostium aciem: ibi quam acerrime dimicans, ventrem hastili; caput sagitta confixus, duobus præterea vulneribus acceptis in facie, concidit: super eum præliantes egregie centum circiter aulici primæ nobilitatis viri sternuntur: quorum cum animi magnitudo ac fidelitas omnium, tum præsertim adolescentuli cuiusdam quartumdecimum annum agentis enituit: qui cum in certamine hostes pæne obstupescisset audaciæ miraculo, eumque viuū sublato vndique clamore conarentur excipere; ille Cubum defunctum intuitus, sibi que turpissimum ratus Regi suo Dominoque superstitem esse; gladio confestim abiecto sicam arripuit, absissoque sibi met gutture eandem sicam adegit in viscera. Inter hæc hostes, qua per incendia patuit C aditus, in regiam frequentes irrumpunt; fratrem Cubi Bôzium vna cum matre, nequaquam vel huius senectutem vel illius adolescentiam miserati, acerbissime contrucidant: regia gaza diripitur: cuncta ferro flammaque miscentur. honorariæ puellæ ac pedissequæ, regulatorū fere ac principū filia, & clarissimis ortu familiis, omnia miserabiliter eiulatu gemitibusque complentes, inter obfessos armatis exitus conantur sibi fuga consulere: quarum aliqua vestimentis etiā in illa ipsa immanitate petulanter atque procaciter à militibus exuuntur: alia vero ad viginti dum ancipiti metu distractæ, hinc micantes horrent gladios, inde læuienti perterrentur incendio; in conclaue quoddam abdite quo nondum flammæ peruaferant, igne deinde grassante opinione celerius, ibidem oppressæ atque ad vnam omnes absumptæ sunt. porro Cubi ipsius filie duæ ad pedes hostium prostratæ suppliciter, Christiani cuiusdā beneficio, in ædes propinquas amicorum, incolumes euasere. at mater ipsarum regina, inter ancillarū greges tum quidem elapsa feliciter, in quoddam sese cœnobium recepit, pas-

sibus mille circiter & quingentis ab vrbe defunctum; sed paulo post à D
conquisitoribus deprehésa, vbi sese Daiondoni & Mioxindoni iussu mor-
ti destinatum esse cognouit; chartam atque atramentum poposcit, scripsit-
que sua manu multis verbis ad filiã vtramque litteras, quarum erat clau-
sula, viro suo per summam iniuriam à rebellibus interempto, se quoque
nullo suo merito ad necem rapi: verumtamé aequissimo animo sese mor-
tem obire, nec dubitare quin hoc totum pro sua infinita clementia de se
statuisset Amida, quo citius ad paradisi gaudia peruenire, ibique Cubo
suo in perpetuum perfrui sibi liceret. Deinde ob signata epistola, cū Bon-
ziis apud quos delituerat gratias egisset, ad aram Amidæ perrexit: ibi ma-
nibus sublatis in cœlum, obtinendæ indulgentiæ causâ Amidam bis in-
uocat nominatim, & simul cœnobiarcha ad absolutionis iudiciũ manus
capiti supplicantis imponit. inde regressa in cubiculum, elatis manibus
Amidam rursus appellas, à militibus iugulata est. Iã vero qui Cubo in ex-
tremo certamine affuerant, eorum ædes direptas, suburbana ædificia solo
æquata corpora simul cum ipso palatio concremata sunt. Cubi tantum **E**
cadauer, hostium permissu, à Bonziis ad rogum ac sepulturam elatum est
in cœnobiũ, quod ille ad eam ipsam rem ingenti sumptu construxerat.
primarius autem quidã è Cubi familiaribus peregre proficiscens, cū rem-
gestam in itinere cognouisset, Meacum rediit illico: atque vbi regiam de-
letam, & omnia versa vidit in cineres; sepulturæ locũ recta petiit, ibique
dissecto sibimet ventre super Cubi tumulum corruit. Sorores Cubi duæ
sunt Bonziæ; quas, quamuis inclusas cœnobio, nihilominus aiunt peri-
conuitiis atque ludibriis hostiũ: atque ob id ipsum à sodalibus perpetuo
custodiri, vigiliis distributis, ne sibimet necem ex desperatione conscii-
fiant. Nos interea ciuitate ad acerbum adeo spectaculum ingenti pauore
perculsa, cum domum nostram neophyti confugissent, ad preces ac Lita-
nias conuersi videlicet, mortem expectabamus in singula pæne momen-
ta. nec sane, quod Bonziorum in nos odium est, quæque eorundem apud
Mioxindonum atque Daiondonum gratia & auctoritas, multum ab ex-
tremo periculo absumimus. sed cum ad nos clam venisset pro amicitia scri-
ba Mioxindoni, pectus feriens, & impietatem Domini sui grauissime de-
testans increpansque; multis deinceps nuntiis atque interpretibus vltro
citroque missis, magno vix tãdem labore impetratum est, sacra iam veste
cæteroque instrumento in pacata loca præmissis, vt exsulatum nobis abi-
re liceret. Itaque Gaspar Imorim ad Christianos profectus est, ego parua
sum relegatus in insulã nomine Cangã. Atque vt intelligatis, nisi hæc tam
atrox repente procella extitisset, quã lætos Domini vinea fructus osten-
deret, quo die discessimus (is fuit sanctæ Mariæ Magdalensæ sacer) eo ipso
die, quamquã in magna trepidatione ac tumultu, Bonzius vnus, laici duo
è Mioxindoni familia Baptismi Sacramento renati sunt. Quod superest
patres fratresque carissimi, vobis orandus est etiam atque etiam Deus, vt
afflictas res pro sua bonitate sapientiaque restituat: ne stultis ratiocinato-
ribus, & occulta iudicia Domini parum aqua lance pèsantibus, plus dia-
bolus ad euerisionem Ecclesiæ Meacensis, quam **C H R I S T V S** ad eius-
dem tu-

A dem turelam defensionemque valuisse videatur. Ex Iaponis insula Canga-
mense Augusto. M. D. LXV.

ORGANTINI BRIXIENSIS
ad Socios Romanam.

NON eram nescius (fratres mihi carissimi) quam grata vestris
auribus accidere soleant ea, quæ de nostrorum hominum
laboribus atque periculis ex India perferuntur ad vos. Quo-
circa prætermittere nolui, quin ex iis quæ hoc anno præci-
pue contigerunt, nonnulla perscriberem; præsertim vero fe-
licem Francisci Lupij obitum, qui vna cum fratribus nostris duobus, an-
te vnum mensem, pro constanti Catholice fidei confessione à Mahome-
tanis interfectus est: vt simul intelligatis & quantopere diuino subsidio
B vestrisque deprecationibus egeamus; & quæ maxime requirantur in eo,
qui Indicam hanc expeditionem atque prouinciam expetat.
Illud igitur primum: Patres duos, Ramirum & Alcaram è vita migra-
sse (quos ignota quapiam in regione viuere putabamus) hoc anno deni-
que pro certo cognouimus. Ij ante biennium Iaponis regna petituri,
onerariam quandam in vrbe Cocino cõscenderant, sane inuiti, vel quod
nauicularius vir potens, nimia lucri cupiditate, mercatores in suam vnus
nauem merces imponere per vim & iniuriam cogeret: vel quod ob id
ipsum nauis iniulto pondere prægrauata pressaque interitum haud ob-
scure denuntiaret. Verum, vt æque clemens ac iustus est Dominus, sacer-
dotes hosce duos permittit in eodem versari discrimine, quorum officium
ac pia sedulitas tot mortalibus per confessionem sacram expiandis con-
firmandisque in extremo spiritu non deesset. Secunda navigatione Ma-
lacam vsque delati, atque inde prora in Sinas directa, cum iam in Sionis
C peruenissent sinum; atrox repente procella cooritur, eo vento excitata
quem Typhonem appellant. Is, ex Occidentali ferme plaga violentus
erumpens, & rapida vertigine circa orizontem rotatus, assiduis incre-
mentis horarum circiter viginti spatio circulum conficit: impetu horri-
bili sæuisque turbinibus vasta illa æquora vehementissime commouens
agitanisque: decumanis vndique fluctibus insurgentibus; qui inter sese
velut arietantes atque collisi, omnem salutis spem nauigantibus adi-
munt. Ad hanc igitur tempestatem adeo periculofam, cum ingens etiam
oneris iniqui pondus accederet, solutis carinæ compagibus totam na-
uem æstus absorpsit, sic, vt nullæ planè reliquæ superfuerint. Erat in
eodem cursu iuncus (onerariæ Sinensis est genus) qui singulari Dei be-
neficio portum tenuit. ex eo deinde cognitum est, nauem, cum immi-
nentis exitij signum a neo tormento frustra dedisset, Sinis proprio
metu laborantibus atque sollicitis, paulo post haustam fluctibus appa-
rere desuisse.

Perculit

Perculit casus is vehementer Indiae colonos: nam & aureorum quadringtonorum millium, & permultorum hominum damnum est factum, complures etiam viduae atque inopes relictæ mulieres. Neque vero, humana ratione rem aestimantibus, eius incommodi pars minima peruenisse videtur ad nos: duobus est Societate nostra viris amissis, quorum opera magno rei Christianæ vsui in hisce regionibus esse proculdubio potuit. quamquam speramus illos eo migrasse, ubi vel maiori esse nobis auxilio suis apud Deum suffragationibus possint: neque enim parui ducendum est, in eiusmodi causa pro CHRISTO laborantes, è vita excessisse.

Periculo simili perfuncti sunt etiam Andreas Fernandus, & Ioannes Capralis: alter Sinas, alter è Sinis Iaponem petens: quorum vterque afferat pro miraculo haberi, si quis Typhonis violentiam effugiat, præsertim vero, si totam noctem sæuire perseverauerit: itaque in tali re, nautas, desperata salute corporis, ad vota potius quam ad armameta; ad expianda peccata, quam ad humana remedia solere conuerti: quippe non modo vela vis venti dilacerat, diffringit malos, & quicquid exstat ex aqua dissoluit; sed etiam ipsa nauigia (præsertim si minus onusta sint) arrepta, & in terras vsque longo tractu contorta affligere dicitur. Occupat autem ventus hic marium quicquid est Malacam inter & Iaponem, frequens à mense Maio vsque ad Septembrem, quo maxime anni tempore hæc maria nauigantur. Vos itaque, fratres carissimi, qui Sinensem hanc & Iaponicam expeditionem Christianæ fidei propagandæ gratia optatis, comparate vos ad mortem in itinere obeundam, sicuti obiit duo illi priores: & contra, putate vos iter incolumes posse conficere, quemadmodum posteriores hi duo, quos diximus, confecerunt. qui in hisce versatur orbis terræ partibus, huic nihil minus quam de tuendo corpore laborandum est: ea quotidie vitæ pericula occurrunt. Et sane ita constitutum & affectu animo quemque esse oportet, mortem vt omnino contemnat: nimius quippe metus, & cura corporis, spiritalem & nostrum & aliorum profectum haud mediocriter impedit: quod in se quisque re ipsa experiri & cognoscere facile poterit.

Anno proximo, Franciscus Viera Goam è Molucis veniens cum paululum processisset, nauis in syrtes & scopulos incidit, factoque naufragio, mari sese commisit imperitus homo natandi: & bis ad ima demersus, ab vrinatoribus denique semiuiuus ad littus extrahitur: quo cum cæteri quoque comites fere omnes, aliqua etiam parte commeatus tormentorumque recepta, se contulissent; nouum eos periculum confestim excepit. cum enim incolæ Mahometani à Lusitanis hostiliter dissiderent, magna eorum manus ad eos trucidandos accurrit: sed nostri in locum natura munitum sese receperant, cuius opportunitate, itemque tormentorum vsu, ab hostium incursum tam diu se defenderunt, quoad nauis alia Molucensis ereptos eo periculo Malacam abduxit. Multa Franciscus capitis pericula narrat, quæ nostræ Societatis homines in Molucis insulis fere quotidie tubeunt: mira etiam de neophytis prædicat, qui eo præcipue anno Christianæ fidei causa crudeliter oppugnati, magna etiam ex parte variis

A variis cruciatibus interfecti sunt: cum quidem mulieres ipsæ filios partim sinu complexæ, partim manu trahentes, opulentis instructisque domibus consulto relictis, per sylvas errarent, ne susceptam recēs Christianam religionem eiurare aut deserere cogerentur: alie vero vna cum liberis, in IESV CHRISTI confessione fideliter persistentes, gladiis impiorum occumberent: multi præterea adolescentuli, eiusdem fidei retinendæ causa, ingentia maris spatia traicerent, ex insula tranantes in insulam. Atque etiam illud, idem Franciscus addebat: quo tempore Mahometanorum metu, post naufragium sese munito illo quem diximus, continebant loco, eodem contendisse pueros, non plus decimum aut duodecimum agentes annum, qui noctu natantes, veriti ne per imprudentiam iaculis peterentur, clamarent: Ne librate, ne librate: Christiani sumus: quorum constantia nostri ad lacrymas vsque permoti, & cæterorum quibus opem ferre non poterant calamitatem miserati, eos in comitatum suum gratulantes acciperent. **Quin** petitis, fratres, vt vitam vobis in hisce regionibus ponere liceat, quoniam quidem ipsæ mulierculæ puerique ad mortem pro CHRISTO obeundam exemplo suo nos prouocant?

Qui è nostris in ora Comorinensi rem Christianam procurant, iis grauissima impediunt pericula tum à Mahometanis, tum à Narsinganis, quos Badagas vocant, regionum ferme vectigalium exactoribus. Est etiam in primis importunum & contumax genus hominum militarium, qui Naires vulgo dicuntur. Ex iis quidam iuri dicundo præpositus, cum in templo nostro forum ageret, Andreas Fernandus (qui Romano in isto collegio quondam versatus est) indignitatem rei non ferens, Mahometanum inde amouere omnino constituit: ad eumque conuersus: An tu facile patiaris (inquit) eiusmodi munera in vestris phanis exercere Christianos? respondit ille: nequaquam. Rursus Andreas: ita ne vero delubra vestra dæmoni dedicata, nulli functioni quæ vobis minus decora videatur, patere permittitis: nos nostra templa vero Deo ac Domino cōsecrata per summum scelus profanari ac pollui negligemus? tum acriori etiam spiritu: **C** Apage, inquit, apage te. Atque hac increpatione permotus barbarus in præsentia excessit ille quidem, sed paulo post, vt erat animo elato ac superbo, doloris impatiens, armatorum plus centum coacta manu rediit vt Andream occideret: quasi vero non vnus in id facinus foret satis. Andreas autem, cognita re, neophytum comitem suum, ne quid primo illo impetu caperet detrimenti, magna festinatione in templo conclusit: ipse proforibus, innixus arundine constitit, mortem expectans. & Mahometani quidem arcibus & sclopis instructi cum adessent, hortati se inuicem ad manus Andreae inferendas, ibidemque satis diu morati (ex quo diuinam prouidentiam in Andrea tuendo facile intelligas) denique re infecta, nullo plane resistente, discedunt, hominem prorsus intactum atque illæsum relinquunt: ille vero, eiusmodi euentu erectus, & in ea sententia confirmatus est, placere Deo, vt improba illa ethnicorum iuris dicundi consuetudo è sacris adibus tolleretur. itaque rem magno conatu aggressus, quoad voluit ea rota regione perfecit. Idem cum neophytum, qui à baptismo sese

Mahometanis ritibus contaminare non dubitauerat, in custodiam tradi D iussisset; pagani ij apud quos neophytus piaculum illud admiserat, publicis nuntiis ab Andrea petunt ut hominem eximat e custodia, liberumque dimittat. æquum esse negat Andreas. Illi iterum ac tertio repetunt, mortem insuper minitantes. cum nihilo magis flecteretur, facta manu in hominem ire constituunt. certior fit ea de re Andreas à quibusdam Christianis monentibus ut nescio quo se recipiat, verum ipse recusat, utrumque locum inquiens hostibus æque esse obnoxium. Tum è Christianis quidam: Vis ne, ait, pro tua defensione populus ad arma concurrat? Nequaquam, respondit. nauigium vos mihi dumtaxat in fugam, si opus erit, instruite. Hæc verba dum fiunt, ecce tibi repente magna hostium multitudo superuenit; qui cum Andream aliquandiu circumstetissent (mirum dictu) ne asperioribus quidem verbis eo compellaro, nedum occiso digressi sunt.

Pagus est alius Mahometanorum, qui, cum acere incensumque Andreae studium Christiana fidei propaganda ferre non possent; communi consilio cum primum illac ei transire contingeret, ipsum e medio tollere decreuerant. verum simulatque eo peruenit, tanto eos terrore Dominus percussit, ut quasi cum ingenti exercitu in oppidum irrupisset Andreas, ita se abderent omnes, nec apparere quisquam auderet in publico.

Hæc, ut dixi, atque alia huiusmodi pericula in eo tractu sunt pæne assidua: ut nostri imminentibus hostibus, loca sæpe mutare, sæpe etiam linitres conscendere, atque in mari pernoctare cogantur. Mahometana est natio Malabarica. ij ferme piraticam exercent, Christianis maxime infesti, quod multi iam è Societate nostra senserunt. Petrus Vaes vna cum Socio missus Damanum, pæne iam absoluta nauigatione, quinque Malabarium biremes obuias cum vidisset, quam celerrime ad litus appulso nauigio, cum reliqua nauali turba vectoribusque descendit: nec tamen ita maturare licitum est, quin Malabares extremum agmen assequuti, viros aliquot sceminasque perimerent. Nostri duo non tam pernecitate corporis, aut robore (triduana præfertim inedia & valetudine prope confecti) quam singulari quodam Dei beneficio præsentique ope, ex hostium elapsi manibus, imminente iam nocte sese ignotis inuisque itineribus ac saltibus commiserunt. Augebant metum hic indagantes piratae, inde incolæ Christianis infensi. cumque totam fere noctem errassent, denique labore ac defatigatione victus Alfonso in itinere substitit, sociumque compellans: Mihi quidem, inquit, harum gentium feritatem (quoniam sic placet Deo) diutius euitare non licet. Tu tibi, frater, ipse consulito. Interea se dies aperit, armatorum aduentantium manipulum adspiciunt: haud dubiam rati sibi eadem imminere, ad preces, ut in re tali, confugiunt, ambo sese victimas offerunt Deo. Sed res contra quam putauerant, cecidit; nam Brachmanes quidam eius regionis in primis opulentus, descensione piratarum audita, ad nostros conquirendos periculoque eximendos, eam armatorum manuum vitro dimiserat. ij sublatum in humeros Alfonso, pone sequente socio, ad Brachmanem perduxerunt, qui eos liberalissime exceptos, cibo

A cibo somnoque refectos, datis etiam præsidij causa comitibus, liberos Damanum abire permisit. Eximiam huiusce Brachmanis (in tanta præfertim barbaria) humanitatem ac beneficentiam Dominus pro sua benignitate compenset. Idem Alfonso Damano Goam reuertens, in piratas de nouo incidit, verum euentu meliore, quippe à Christianis prælio commisso, biremi vna, celocibus duabus prædones exuti sunt.

Petrus quoque Martinius hoc anno Bazainum ex obedientia nauigans, in hosce Malabares incidit: à quibus proculdubio captus esset, nisi egregie instructum, quo vehebatur actuarium, medios hostes felici conatu atque impetu perripisset: quæ tamen res, haud omnino cessit impune: etenim nauarchus noster in ipso transitu grauitè à prædonibus ictus est.

Petrus vero Dionysius hoc item anno tendens Cocinū, cum ex itinere Mangalorem attigisset, vbi tum castris positus Lusitani urbem obsidebant Reginae cuiusdam Christiani nominis inimicæ (quam urbem deinde captam euerterunt) rogatus ut descenderet ad militis confessionem audiendam periculoso vulnere laborantis, cum iam esset in littore, barbari nec opinantes Lusitanos magna vi repente adorti, nonnullos etiam qui erant cum Dionysio occidunt: ipse ut se actuarium reciperet, non minori periculo in mare se proicit, natandi peritia nulla, mortique præsentis quorundam ope subtractus est.

In eodem exercitu versabatur cum Socio vno Ioannes Franciscus Stephanonius. is præter quam quod militum confessionibus audiendis, cum res exigeret, operam dabat, sæpe etiã hostium telis caput obiciebat suum, quippe qui, quotiescunque certandum esset, in primis ordinibus imaginè præferens Crucifixi, militibus cohortandis instaret. circa quæ pugnantes cum caderent plures, incolumen semper cum diuina providentiâ præstitit.

Nauæ Christianorum duæ cum ab Armuzia soluisent, in Malabares inciderunt, quarum altera capta est: altera Dei beneficio effugit, quam Petrus Touarius cum Socio item vno conscenderat.

Iam vero tres alij è nostris, in iis Melchior Nonnius, Goa Cocinū versus profecti, circa mediam nauigationem Malabaribus hisce piratis occurrunt, qui celocibus aliquot, & hippagine equis onusta, quam de Christianis antea ceperant, onerariam nostram aggredi non dubitarunt, in primis totius Indiae grandem ac validam. Sed non paruo ipsis ea stetit audacia: victi quippe fusi que sunt, multis ipsorum in prælio cæsis: hippagine etiam à nostris recepta. Nimis longum faciam, si cunctas eorum insidias persequar, quas nemo nostrorum hoc anno expertus non est, cui quidem hæc maria nauigare contigerit.

Salfetanæ insulæ in proximo sunt, in quibus ethnicorum ducenta, Christianorum duo circiter millia numerantur, in ecclesias quinque descripta, quibus in singulis bini è Societate rem Christianam administrant. Has porro insulas euripus bene longus à continenti disungit. in euripi littore statio quædam est, vbi à prætereuntibus etiam viatoribus Salfetani barbari vectigal per summam iniuriam exigunt. eo cum peruenisset vnus ex decem iis quos in ea diocesi versari diximus, paucis neophytis custodia

caussa comitantibus, ut è Sociis quendam inuideret; Mahometanorum D
 astuariolis permultis, breui temporis spatio circumuentus est. Ac primo
 quidem sat molli brachio de nostris conueni incipiunt, quod in transitu
 ad portorium soluendum appellere negligat: deinde, cum sacerdos merca-
 torem se negaret esse, nec huiusmodi oneribus obnoxium; irati nauigiola
 sensim applicant, neophytorum arma nonnulla surripiunt, sacerdotem
 ipsum iniectis manibus vi conantur abducere: quod ubi minus è senten-
 tia cessit, vniuersam denique feritatem ac malitiam. expronant: contis,
 iaculis, lapidibus hominem percutunt, ingenti arrepta parma se protegētem
 neophytis etiam egregie propugnantibus: quorum vnus, cū iam eius lo-
 ci præfectus grauem iectum in caput sacerdotis libratet, aliam nullam ce-
 nens defendendi rationem; ex arcu quem habebat adductum, emissa re-
 pente sagitta Mahometanum traiecit: is continuo moribundus in mare de-
 labitur, tum cæteri se recipiunt, sacerdote ex altera parte femiuino relicto,
 parma (cuius munimento seruatus est) locis compluribus perforata: Eo
 casu cognito vicini Brachmanes in subsidiū frequētes accurrunt, & qua-
 dam quasi lectica è lignis ac linteis raptim exstructa, exceptum hospicio
 sacerdotē admirabili quadam humanitate, quibus possunt medicamentis
 curant, deinde vehiculo satis commodo impostum, ad ipsius ardem, ut
 inde Goam transfueretur, deportant: Goam demum delatus ex vulneri-
 bus æger, dies amplius quadraginta decubuit. Atque iam antea ille ipse
 præfectus alios tres è nostris ibidem interceptos domumque suam abre-
 ptos, multis probris, contumeliisque vexauerat.

Nondum vigesimus agitur dies, cum ibidem Balthasar Gagus est ca-
 ptus: ac Pondam perductus, à Mahometanis Præfecto regio sistitur. Ex-
 postulanti quod vestigal sibi non solueret, & quædam alia querenti, Bal-
 thasar satisfecit egregie. Tum ad Christianos quosdam iussus diuertere,
 incolomis ad nostros postero die remissus est: nimirum propterea quod
 Prætor Indiæ cognita re, statim omnes huius insulæ exitus custodiis oc-
 cuparat, edicto proposito ne cui prorsus Mahometano excedere liceret:
 multo etiam vehementius acturus atque seuerius, ni Gagus tam propere F
 dimissus fuisset.

In eadem Salfetana regione Gagus in latrones cum incidisset, summo
 Dei beneficio manus eorum effugit: quod scelopus iam in ipsum intentus,
 flammam, è fomite non arripuit. Hoc vero tempore ea loca Mahometanis
 aliisque grassatoribus admodum infesta nuntiabantur, magno utique no-
 strorum periculo: quos tamen (ut speramus) Dominus pro sua clementia
 proteget. Prætor etiam, quo die hæc scripsi, militum cohortem ad eos fi-
 nes tuendos miserat.

Iam vero de Francisco Lupio nostro quid dicam fratres? de cuius obi-
 tu è Melchioris Nonij epistola, regionibus illis pro Societate præpositi,
 sic accepimus. Idoneā nactus nauem, & cum cæteris rebus, tum vero epi-
 batis nautisque plus centum instructam, vna cum fratribus, eiusdem Mel-
 chioris insula conscenderit. iter vnus diei protracti, postmodum in Malaba-
 rium celoces quindecim incidunt. pugna committitur, quam nostra nauis,
 vt erat

A. vt erat egregie ornata, ad vesperam vsque fortiter sustinet. ad extremum,
 intentis in prælium Christianis, tormentario pulueri casu quodam ignis
 admotus adeo vehemens excitauit incendium, ut primo impetu, superio-
 re nauis parte diffracta, homines aliquot in mare proiecerit. quo viso ho-
 stes nauigia propius admouēt, partim vt natantes excipiant: partim etiā
 vt aliquid, si possint, ex onerum reliquiis rapiant. sæuiebat ignis interea,
 multique iam partibus comprehensus, oneraria instar fornacis ardebat.
 Vectores ac nauē, prout ad quemque ignis accesserat, ita se quisque è na-
 ui præcipientes dare: cum vita seruitutem pacisci. nostri quattuor, etiam nū
 in angulo, quo nondum flamma peruaserat, continere sese, & preces ad
 Dominum fundere, incerti quod potissimū optaret exitij genus: quippe,
 si eodem loco persisterent, iam iam desflagandum: sin mari se crederent,
 vel aquarum vi moriendum sibi esse cernebant, vel hostium certe iaculis,
 ni vellent in ipsorum potestatem venire, quos à Societate nostra præfer-
 tim, capitali odio dissidere non ignorabāt. cum diutius deliberassent, rem
 totam denique Dei bonitati committere, ac cæteros imitari constituunt.
 B. dum igitur in alto iactantur, Franciscum è tonsura capitis pro sacerdote
 cognitum illi cō Mahometani in celoces accipiunt, certi hominem aut
 vita priuare, aut à CHRISTO disungere. quarunt ex eo proinde, velit-
 ne, CHRISTO deserto, Mahometem sectari: ego vero nequaquam, ait
 egregius CHRISTI miles. instare illi acrius, cædemque, ni pareat, strictis
 intentare mucronibus. at ipse fortioribus etiam oculis, eadē illa respon-
 dit. qua viri constantia ad rabiem concitati ac furentes barbari crudeliter
 hominem contrucidant. ille præclaro nobis veræ virtutis documento
 relicto, dæmonis victor migravit ad Dominum. Huiusmodi triumpho ad
 sacrosanctæ fidei amplificationem vtinam Dei benignitate quam pluri-
 mis nobis obtingant.

De reliquis, duo, vel eundem exitum sortiti, vel inter natandum lan-
 ceis confossi putantur. id autem ex eo conicitur, quod omnium captiuo-
 rum indicem, seu catalogum accepimus, in quibus vnus dumtaxat nume-
 ratur è nostris: quocirca duos, vt dixi, mortuos arbitramur. Melchior ab
 eodem loco abest propius. is totum euentum clarius fortasse cognouerit,
 Romamque perferipserit.

Restat quartus, Antonius Dionysius nomine. hunc ad terram enatan-
 tem prædones cur diutius persequerentur, non fuit: alij quippe iam in
 littore ad prædam parati constiterant: à quibus Antonius, quæ gentis est
 impudentia & immanitas, omnibus etiam interioribus vestimentis exu-
 tus, in oppidum quoddam abreptus est. Hunc Mahometani incolæ adhuc
 ignari quisnam sit, in vincula catenaque coniectum ita benigne tractare
 dicuntur, vt nudus humi cubet stragulo culcitraue nulla, non plus scutel-
 lam oryzae quotidie in cibum accipiat. sed cum Goæ propediem affore
 sperabamus, quandoquidem in redemptionem est iam curata pecunia.

Nunc, quoniam tum ex hisce difficultatibus & incommodis, tum ex
 aliis, quæ ad vos è Iapone fortasse perscripta sunt, satis vt arbitror intelli-
 gitis, in hæc Indiæ regiones venire, aliud esse nihil, nisi doloribus mor-

tique, CHRISTI Domini causa. vltro offerre sese; modum epistolae faciam, & alia pericula silentio praetermittam, quae maiorem etiam animi virtutem roburque desiderant. Illud vos tantum rogo, & per commune omnibus nobis beneficium huiusmodi nostrae vocationis obtestor: vt pia quadam abdicatione rerum omnium (non omittis interim aut neglectis iis, quae vestrae fidei curaeque commissa sunt) expetatis ardentem, Deumque affidue deprecemini, vt liceat vobis ad animas vestras & corpora eidem immolanda, in haec loca contendere, vtique ad idipsum in primis accommodata. Quod vt impetrent pauci, non parum tamen omnes ea petitione profecerint. etenim si Dei thronum atque praesentiam frequentare, caput vitamque vestram pro salute animarum ei deuotere non deseritis: profecto vestra ille studia non modo pro sua bonitate approbabit, sed etiam pro merito cuiusque remunerabitur. Praeterea, fieri non potest ad mortem vt se quispiam comparet, quin idem ab hac vita misera sese diuellat ac separet. Dicam planius: quisquis pro CHRISTI Domini gloria mortem vere & ex animo exoptat, idem nullo negotio prauas animi cupiditates coercet, quae res ad Deum & sancte colendum & facile, valet plurimum. Itaque sic habetote fratres mihi carissimi: eos impetus animi eaque desideria, quae fundamentis huiusmodi non nituntur, assidua precandi exercitatione coniuncta, nequaquam esse huic Indici legationi atque oneri paria: quippe, quo minus fundata sunt, eo facilius variis & quotidianis incommodis labefactata subsidunt paulatim & concidunt. contra, si matris stabilique virtute subnixae fulciantur, ingruentibus laboribus atque periculis non modo non quatiantur, aut corruunt, sed etiam magis magisque confirmantur & corroborantur in dies. Quocirca obseruet etiam atque etiam vnusquisque se, videatque quemadmodum ambulet: omnibus autem nobis ad sanctam ipsius voluntatem ac placita rite exsequenda, spiritum Deus ipse, viresque suppeditet. Amen. Goa. v. Cal. Ianuarij. M. D. LXVIII.

FRANCISCI CAPRALIS, AD F

Ioannem Baptistam Montanum.

UPERIORIS anni res gestas in vinea Domini scripsi ad te antea fusius. nunc quae sunt deinceps acta narrabo. In ditione Barptolemæi dynastæ versatus adhuc est Ficeredius, vbi Christiani subinde facti complures, in iis nobiles aliquot. Caetera ex ipsiusmet Ficeredij litteris cognoscuntur. Porro in hac vrbe Cochinoco, vbi ferme agit Balthasar Lupius, multae confessiones per interpretem sane magno cum animarum fructu ab eodem exceptae. Complures etiam insigni ante id tempus pertinacia, flexere tandem animos, & praeter omnium spem sese ad CHRISTVM adiunxere. Praeterea, cum graue instaret huic neophytorum gregi periculum partim ab ipsomet regulo qui à Christiana religione vehementer abhorret; partim etiam à quorundam leuitate, qui nondum erant in fide fundati; diuinitus factum est nec

A est nec opinantibus nobis, vt multi primum ad verbum Dei audiendum, deinde etiam ad Baptismi sacramentum accederent: & hoc ipso tempore numerus augebatur in dies. Quo de genere toto quoniam ad vos puto Balthasarem ipsum plura scripturum; haec strictim attigisse contentus, veniam ad res Amagufanas, qua in vrbe ego, & Ludouicus frater, & Laurentius Iaponius hyemauius hoc anno, ipsius Amagufani Toni rogatu: qui cum Euangelij audiendi causa crebris me litteris inuitasset; nec mihi, nec iis quos ea de re consului, vlllo pacto amittenda visa est adeo praecleara Christianae propagandae religionis occasio. Fundum igitur venimus primum. quo nomine oppidum in primis munitum ac frequens, quidam ex Toni popularibus obtinet. Hic, vbi est nauis descendimus, obuiam nobis est nobilitate prodire permulti non sine lectica, qua trium circiter millium interuallo ad oppidum vsque deueheret. neque tamen ea sum vsus, quamquam id illis admodum aegre ferentibus. Bonziorum deinde coenobio excepti sumus, vnde ipsi cum suis idolis Toni iussu paulo ante migrauerant. Huc ille nobis cum xenia protinus misisset paulo post ipsemet nos gratulabundus inuist. Assuere mox magistratus etiam, publice gratias agentes nobis, quod ad legem Dei praedicandam venissemus ad se. Paucis dehinc diebus in adeundis officij causa principibus, & ciuium beneuolentia concilianda consumptis; conciones in eodem coenobio haberi caepit. ad quas praeter caeteram turbam Tonus quoque cum arcis praefecto & aliis proceribus ventitabat eo quidem animi sensu, vt ex iis aliquot ipso statim initio baptismum expeteret. Sedenim diabolus in humani generis perniciem intentus, cum futurae messis copiam cernebat, conatui nostro sese vehementer obiecit. Dynasta Xichienfis est Amagufano finitimus, cuius in ditione nonnullas habemus Ecclesias, Michaelis Vasæo praefideis ad Lusitanorum allicienda nauigia, tantisper dum eos falleret, suscepta Christiana religione, deinde per summum scelus perfidiaque deserta; daemones instinctu (quem sibi apparentem aspectabili forma & adorare coram & alloqui dicitur) nec non Bonziorum suasu, quos plerumque graues aduersarios experimur, cognita propensione Amagufani populi ad fidem Euangelicam; tam multiplices adhibuit machinas ad Tonum caeterosque ab ea mente auertendos; vt res tota frigere continuo caperit. Quod ego magno meo dolore cum vidissem; ne in iis locis operam diutius perderem; parum abfuit quin re infecta redirem. sed ne nullum omnino exstaret operae pretium, placuit experiri ecquid in oppido vicino profici posset, cum aliis nominibus celebri, tum quod illic Tonus maiorem fere partem temporis habitat: sed ibi quoque desertoris eiusdem, & aliorum diaboli satellitum scelere aditus nobis omnes ad animarum salutem obstructos offendimus. itaque trium circiter mensium ibidem spatio per ingentes labores, summamque hyemis asperitatem exacto, cum nulla iam superesset rei bene gerendae spes; ecce tibi repente immutata diuinitus voluntate Amagufanus Tonus baptismum efflagitat, idque cum multis, quos imitati deinceps ex aliis quoque vicis, & oppidis plurimi sese ad Christianam Ecclesiam aggregarunt. in iis etiam (quo d mirere) Bonziorum concionator insignis, idemque princeps

princeps Icoxuanæ familiae, quæ in his locis hominum secta Lutherianæ D
videlicet in Europa responder: siquidem ad beatitudinem requiri aliud
nihil affirmant, præter vnius nomen Amida; eiusque præstantissimis &
salutaribus humano generi meritis iniuriam fieri, si quis opera virtutis,
& suam cuiusque industriam esse præterea necessariam ducat. Conuer-
sus ad CHRIS TV M est etiam Toni filius adoptiuus, eximia spe summæ
virtutis adolescens: huic ante baptismum magna fuere cum Bonziis, & Ca-
misama Toni vxore certamina, sed omnes difficultates Deo adiuuante per-
rupit amor cognitæ veritatis, & mira quædam animi inuicti constantia.
Idemque duodecimo quam renatus est die, cum audisset nos profectio-
nem parare; voluit omnino vel minima quæque delicta sacramento con-
fessionis eluere, ac mihi neganti opus esse, quod è receti baptismo emer-
sisset ab omni labe purus ac splendidus; institit nihilominus ille, cum di-
ceret ignorare se quidnam sibi euenturum esset absente me. Cessi igitur
denique incensis officio precibus, & aures neophyto præbui, tam scien-
ter, tam dispositè singula recensenti, vt nō sine stupore ego quidem obla-
tam eius animo lucem, & impertita diuinitus charismata recognoscerē. E
Atque hæc antequam ego discessi, postea vero (quemadmodū ad me dela-
tum est) Camisama accersitum adolescentem interrogat; num Christiana
sacra suscepit quamquam inuita ac repugnante se. ille vero quod erat
fatetur ingenue. Tum indignata mulier, & sua in eum beneficia, & illius
ingratum in se animum exprobrans; iubet illum vultu severo confestim
è sua domo facessere, neque suum in conspectum venire post hac: qua de-
nuntiatione adolescens non modo non exterritus est; sed etiam diserte
respondit: ingenti sese gaudio exsilij ignominiam, & incommoda pro
CHRISTI nomine subiturum, sed cum ad templum à neophytis nu-
per exstructum venisset, rei que totius manasset oppido rumor, adfuit To-
nus ipse continuo, & Bonzio quodam nobili secum adhibito, qui adole-
scentem à teneris educarat; multis precibus mitigata Camisama, in eius
gratiam innoxium filium incolumi Christiana fide restituit. Cum his er-
go manipulis Dei beneficio Bungum versus inde profectus; Fundum ex
itinere attingi denuo: prolatisque Toni litteris quibus ad audiendum ver-
bum Dei cunctos adhortabatur, ea fuit rerum conuersio, is ardor animo-
rum, vt qui paulo ante nefario conatu prædicationem Euangelij vel ma-
xime distinuerant, in iis etiam quidam è numero Bonziorum, immutati
subito sese ad nos adiuuandos enixe conferrent. Itaque diebus octo de-
cemve quibus ibi substitimus, præter aliam turbam, plus viginti è prin-
cipibus ad CHRIS TV M adiuncti sunt. exædificandi præterea templi
cura mandata certis hominibus, tantus denique omnium extitit motus,
vt cum primum huc redirem, sese Christianos fore vniuersi promitterēt.
ipse vero dynasta Fundanus cur nomen CHRISTO dare superederet,
vt causæ afferebat, quod è patriis legibus necessè foret sibi, dum gēs tota
prophanos ritus abiiciat, publicis eorū ludis atque celebritatibus inter-
esse itaque baptismo in proximum annum dilato, precandi formulas in-
terim è catechismo ediscebat. Qui in Amagusanis sinibus baptizati sunt,
eorum

A eorum numerus in vniuersum est duum circiter millium. In Bungensi au-
tem ditione conuersi aliquot; quidam etiam languentes erecti. Jam vero
in ipsa quoque Xichi regione, quamuis desertore illo dynasta furente
minaciter, cum aliqua facta est ad CHRIS TV M gregem accessio, tum insu-
per edita nonnulla sunt veræ fidei ac pietatis illustra documenta. Cum
enim è neophytis quidam proposita capitis poena perterritus; quæ hu-
mana fragilitas est: CHRISTI nomine defecisset; id vxor eius ita indi-
gne tulit, vt vna cum filio sese à viri conuictu & consortio protinus re-
moueret, fortiter increpans: Avertat à me Dominus, vt cum eo viuam, qui
mortis metu CHRISTVM ciurauerit: quo facto miser ille compunctus
intimis sensibus, & culpam agnosces, noctu clam ad Michaelem Vasaum
accessit; & effuse flens, ducensque ex alto corde suspiria, locum poeniten-
tiæ suppliciter perijt, paratus tanti peccati quodlibet subire supplicium;
quintænam certum sibi esse affirmans, relicta patria fortunisque omnibus
in Christianorum loca migrare, vt religionem susceptam liberius colere
sibi liceret. nec sefellit fidem, nocte intempesta ipse cum fratre ac duode-
cim præterea consilij eiusdem sociis, abiit, qui omnes re familiari & agris,
facta iam semente, neglectis; vagi & egenates CHRISTO seruire potius,
quam domi diuites, & apud Principem gratiosi ac potentes idola colere,
maluerunt. Nec minor in cæteris illius terræ neophytis, quamquam nu-
mero paucis tenerisque virtus enituit. Grauibz enim edictis contra
CHRISTI cultores, à tyranno propositis; tantum abfuit, vt illi ab insti-
tuto recederent; vt etiam in exsilium voluntarium ad Christianorum op-
pida patriis focis bonisque relictis abire; vel si res ita ferret, vitam pro
CHRISTO profundere communi consensu decreuerint. Quæ cognita
re, dynasta damnū simul & inuidiam veritus, reuocauit edicta: & accito
ad se Michaeli nostro multa promisit.

Facata est vrbis in primis celebris, quæ hostili rabie cum aliis oppidis
nuper incensa & euerfa, ac denuo propter loci opportunitatem exstrui
cepta, paulatim speciem veteris frequentia recepit: numeratque iam nūc
Cædificiorum ad tria millia, cum decem millibus antea censeretur. hic ego
& Ludonicus in transitu dies quattuor vel quinque morati, Christianos
aliquot fecimus; multo plures utique facturi, si mensē vnum ibi pone-
re licuisset: is erat hominum vndique concursus ad nos. Ædificabat ibi-
dem hoc tempore templum suo sumptu neophytus quidam, totus vero
grex aliquem sacerdotem magnopere postulabat: sed nemo erat quem
daremus, magno sane meo dolore; nam & illius populi inclinatio ad fi-
dem; & ingens nationum varietas eodem cōmercij causa confluentium,
præclaram ostendit copiosæ materiem frugis. Nuper etiam dynasta qui-
dam decem circiter à Cochinoco leucis, & locum nobis templo excitan-
do, & in parochi sumptus vestigal annuum detulit. Aliis item locis nostri
ob id ipsum valde expetuntur: sed tanta paucitas est, vt nedum alia quæ-
rere, sed ne parta quidem tueri possimus: perit enim non vno loco Chri-
stiana res operarum inopia: quanto animi nostri mœrore non dico, ma-
gna tamen eramus in spe fore, vt Dominus pro sua clementia ac bonitate

subsidium nobis aliquod tam necessarium tempore mitteret: praesagiebat. D
 que nescio quo modo mens; te quoque affuturum ioptabam: quidem cer-
 te vel maxime non solum vram amicitiam in congressu & colloquio frue-
 reris: sed etiam vrexemplum a monachis sibi me recolligerem; qui ppe iam
 pridem variis curis & occupationibus valde distractus: Nobis Deus vbe-
 rem gratiam & sui nominis cultorem: quoniam fundat; vno omnibus in
 rebus ei quam diligentissime seruiamus: Amen. Ocellinoel; 17. Calen.
 Octobris: M. D. LXXI.

L. V. D. O. V. I. C. I. F. R. O. I. I. A. D. A. N.

Quadrimum in Indiam

V. A. mentis humanæ peruersitate fieri dicendum est, **Q**uæ
 vt quæ nobis Deus bona largitus est; ea cærendo fere magis
 quam fruendo sentiamus: Ita adeo ex obitu Vatandoni Co-
 midoni clarissimi atque optimi viri quotidie certius ego qui-
 dem experior: curis de incredibili studio vobis nos nomen
 que Christianum vniuersum; licet scriptis te per litteras de cetero ante-
 hac; tamen hoc tempore, cum ille ingenti in cæsoe bonorum omnium in
 bello ceciderit, faciendum mihi existimans, vt paulo fastus ad te perscri-
 berem. nam & grati memoris que animi officium id vtrique postulat; & ipsa
 commemoratio laudum ipsius; leuat aliqua ex parte dolorem meum; &
 ad celebritatem & gloriam Diuinae providentiæ pertinere videtur; intel-
 ligi, nobis, in tam remotis regionibus inter Bonziorum insidias, & in-
 tenta in nos barbarorum tela versantibus; non deesse ne ex ipsis quidem
 principibus ethnicorum; tum nostræ salutis, tum Christianæ religionis ac
 fidei propugnatores acerrimos. Ac quo res tota clarius pateat, repetam
 paulo altius initia ipsa & originem eius amicitia; quæ nobis cum illo in-
 tercessit. Christianus est quidam in hoc Meacensi tractu non modo ge-
 neris claritate conspicuus, verum etiam propter egregiam virtutem ac
 probitatem summa apud omnes gratia, nomine Darius Tacaiama Fidanus.
 Is cum pro sua in Deum pietate, proque ea necessitudine, quæ sibi erat
 cum Vatandonno, de rebus diuinis deque instituto nostræ Societatis esset
 aliquoties cum eo familiariter collocutus; hominem denique perpulit, vt
 concionis audiendæ causâ ad templum nostrum accederet: Cum igitur
 ad Gasparem Vilelam vterque venisset, ex ipso Catechismi exordio di-
 sputatum à nostris est horæ amplius spatium, vnum esse Deum fontem &
 originem rerum omnium; qui quæ videntur quæque non videntur, ex
 nihilo cuncta creauerit; ac simul peruersitas & amentia sectarum Iaponi-
 carum multis rationibus refutata est. Quæ omnia Vatandonus homo in-
 geniosus cum & patienter ad finem vsque audisset, & tamquam rationi re-
 rumque naturæ consentanea valde probasset; egit in præsentia Gaspari
 gratias, operamque suam illi benigne admodum detulit. & quoniâ certis
 de causis erat ei confestim in regnum Vomi (quæ ipsius fuit patria) reced-
 dendum;

A denique ad extremum adiunxit; vbi vacaret, se ad audiendum Dei verbum
 esse creditur. Sequitur deinde: Cui cedas est, cumque ab illis conitatis,
 qui Cubu oppresserant; crudelissimis hominibus; & Christiana dei ini-
 micissimis, nos quoque ad necem inquirere; fuga nobis coacti consilere,
 multis peragratis locis; ad urbem Sacaium denique venimus; vbi turo
 locos; & Meacensi ditioni finitimo, bellorum exitum; & occasione aliquam
 roeundum Meacensi exspectamus: Intererea Vatandonus, cuius animo alacris
 infederat quæ de vno colli, terra que dicitur ad Deo nuper audierat; mi-
 rabilitate auidus plura discendi; & perit à Dario Tacaiama per litteras, vt à
 Gaspare Vilela Iaponium aligerent: Dicitur legis interpretem suo nomine
 postulare; quod vbi Gaspar cognouit; misit ad eum protinus Damianum,
 in eruditis Iaponiis populatibus suis in primis exercitatu, qui dum ma-
 gno spere bene gerenda concepta, vobis intenderet; eo ipso tempo-
 re hinc vbi Cubi frater Vatandonno vocatus, elapsus è conitatoru cu-
 stodia; ad Vatandonnum opibus vnde causa confugit supplex: quem il-
B le non modo benigne exceptum ingenti sumptu & munificentiâ plus an-
 num in arce sua Coedouitrat que custo dit; magno ob id ipsum ere alieno
 costato; sed etiam, vti in fide vnam imperium restitueret; finitimos Reges
 nationesque circumire, atque omni ratione sollicitare non desit, quoad
 Nubunaga Rex Vomis, afrorum quinquaginta millium exercitu com-
 parato; & Mioxindoni & Daiondoni, qui coniurationis principes fuerant,
 repressa audacia; quem duxerant, in fratris opibus & gradu honoris
 amplissimi collocavit. Id, sicut capite, cur Vatandonum absentem patria, &
 rebus gravissimis occupatum Damianus inuenire, ac per otium (vti spe-
 nauerat) religionis Christiana: mysteria docere nequiverit. Venit deinde
 Sacaium Vatandonus vna cum præcipuis ducibus exercitus Nubunagæ;
 cumque apud eum esset; etiâ Darius Tacaiama; tempus opportunu ratus
 Meacensis Ecclesiæ subleuanda; Vatandonum docet, occiso priore Cubo,
 nos etiam factione Bonziorum per summam iniuriam pulso Meaco, nun-
 quam postea redeundi potestatem impetrare potuisse; neophytorum gre-
C gem paulo ante ab idololatriæ sententia ad cultu vnius verique Dei tradu-
 ctis; orbu pastoribus in luctu & squalore iacere, de nostra magis, quam
 de sua salute atque incolumitate sollicitum orat, & obsecrat, vt dignum se
 suisque rebus gestis patrociniu nostri suscipiat, seque pro æquitate ac in-
 iustitia perditorum hominum sceleris furorique opponat: id si fecerit, ma-
 gnam non à Christianis modo, sed etiam ab ipso CHRISTO Deo gra-
 tiant initurum. Quæ vbi Vatandonus audiit; alacritate mirabili delaram ad
 se causam recepit illi; meque confestim (nam Gaspar in Bungum iam
 pridem evocatus abierat) ad se nocte eadem accersit, ad quem cum adii-
 sem; tanta sum ab eo non dico comitate; sed veneratione acceptus, vt in
 confessu principum (quod Europæi nostri vix credant) de sella mihi quam-
 vis enixe renitenti decesserit; aliaque more patrio signa summi cuiusdam
 honoris habuerit. Mecum ego Laurætium nostrum adduxeram: quem vbi
 Vatandonus Iaponium cognouit esse; conuersus ad eum: Quin, inquit, nisi
 incommodum est, mihi, & proceribus hisce de Christiana lege, deque vno
 A A a a 2

rerum omnium conditore aliqua exponis: Tum ille, quae est facienda praeditus, in eam sententiam copiose tanta cum auditorum attentione differuit, ut in media nocte sermo proraptus finem perorasset, eius orationem, & argumenta magnis laudibus Vatandonus extulit, & simul nostram causam principibus qui aderant, ex animo commendavit, quos ego cum officij causa postredie convenissem, non modo me perhonorifice accipere fruguli, sed etiam suum omnibus in rebus mihi studium operamque benignè polliciti sunt. Ad haec Vatandonus, qui Sacaiam populi tumorem & superbiam nosset, nec ignorat, nos ex quo tempore Meaco sumus extacti, quasi profugos & abiectos homines, vulgè contemni, ad conciliandam nobis auctoritatem & gratiam, semel iterumque honoris causa domum nostram non dubitavit venire, tanto stipatus grege amicorum, ut multitudinem via ipsa non caperet. Qui vestrum Fabium Reo quem in idem Christianum primarium virum, quod nos in eodem exilio benigne commiserat, accersitum ad se non modo magnè operè laudavit, gratiasque egit illi mirificas; verum etiam hominem de suo liberaliter admodum enumeratus est, addens insuper, quae quid in nos officij ac benevolentiae contulisset, vel conferret in posterum, id se potius gratiam esse habiturum, ac si totum in semetipsum collatum fuisset. **P**ost haec Meacum reuertit: paucisque diebus interiectis fecit me per litteras certior, se de reditu nostro cum Nubunanga, & nouo Cubo transegisse: itaque Darijū propediem ad me reducendum esse venturum itaque factum est; quanto neophytorum gaudio, tu ipse existimabis, cum id propter aduersariorum summam gratiam atque potentiam sperare vix iam vilis auferet. Tandem igitur veni Meacum, & quoniam ades nostras quidam tribunus militum occuparat; diuersi ad Christianum ciuem Meacensem, Antonium nomine, virum in primis honoratum, ac nobilem: statimque nos Vatandonus te deinceps inuisit, hospitique nostro item ut Sacai fecerat, dedit munera, ac petiit, nos ad aliquod tempus habere domi ne grauaretur: intellecturos breui Christianos quanta cum fide curaque Vatandonus patrum negotia transegisset, quae tanta significatio benevolentiae dici vix potest, quantam nobis apud illos existimationem attulerit. Nec ita multo post (sane praeter opinionem infidelium) quaesitum ipsemet me magno comitatu deduxit in regiam, fecitque & effecit omni artificio, ut inspectantibus, & tabescentibus Bonziis, in magna principum frequentia, cum à Nubunanga, tum à Cubo quam honorificentissime admitteret. Ad haec, nostrae non modo mansioni, & incoluitati, sed commodis etiam & ornamentis per litteras regias diligenter cauit: quae quoniam ab ipsis etiam ducibus, atque à principibus Bonziorum, non nisi magno auri argentinae pondere comparantur; cum idcirco Vatandonus insciente me ad Nubunangam decem auri laminas iustae magnitudinis attulisset; negavit ille subridens, in tali causa opus esse muneribus: decretum ipsemet, quam maxime vellet formula scriberet: se id confestim suo chirographo muniturum. Tum ille tanta regis in nos propensione animaduersa, scripsit non modo ut nobis

A nobis vero Meaci habitare liceret; graui poena proposita, si quis nobis negotium faceretur; sed etiam, ut ades nostrae ab hospicio militum (qui fers in templo, & cenobia diuiduntur) ac praeterea vti vicinitas nostra tota à vigiliis obuectis, praehendis admunitionem operis, aliisque id genus oneribus esset immunitis, qua omnia cum à Nubunanga, & Cubo, quamuis contra nitentibus aduersariis, impetrasset; subscripta diplomata (quorum ipse in suo tabulario exemplum retinuit) magna sui animi voluptate vocato ad se Laurentio tradidit; pollicitus insuper se daturum operam, ut Tribunus ille, qui nostras occupauerat ades; iam pridem à Christianis desertas, excederet: idque multis adhibitis internuntiis tam diligenter curauit, ut ille denique in superiorum vobis partem ingenti populi admittatione migraret. **M**ulto deinde postquam Rex Micada inuisendi Cubi causa Meacum ingenti comitatu venisset, exceptus est non ita remoto ab aede nostra diuersorio, cumque ad accipiendos amicos eius, quotquot erant propinqua Bonziorum aedificia occuparentur; veritus Vatandonus, nequid nobis quoque molestiae exhiberetur, scribam suum, & aliquot praeterea à familiaribus misit ad ades nostras, qui speciem praebent occupatiam ab se hospitij, quae res vti que nos ab omni eiusmodi incommodo liberos praestitit, neque vero id ipsum egregiae benevolentiae commentum ille significauit nobis; è scriba deinde cognouimus ipsius conscio secretorum, & sane tum hisce, tum aliis in rebus, quae vel ad commodum, vel ad dignitatem nostri ordinis pertinerent, tanta fuit eius diligentia, & amor in nos; non modo ut preces nostras, verum etiam voluntates suis, ipsemet fidelissimis consiliis, officiis, benignitate praereteret. **Q**uandiu Nubunanga Meaci commoratus est; ad eum ego de Vatandoni sententia aliquoties accessi, tam facili ex illius commendatione aditu ad regem, ut multis interdum dynastis, & principibus Bonziorum ad limina praestolantibus, ego extra ordinem intrmitterer. Sed cum proxime ad regem sub eius protectionem adissem; lōga illa disputatio, de qua scripsi ad te antea; de immortalitate animorum incidit mihi cum Nichioxine Bonzio, viro in primis disertio, & propter egregiam rei militaris peritiam, (neque enim hoc sacerdotum genus abhorret à bellicis artibus) magna apud regem auctoritate, ex quo certamine cum ille turpiter victus abiisset; in eam exarsit rabiem, ut nunquam ex eo die perniciē nobis moliri desierit. cuius furori & amentiae cum locis omnibus aperte sese Vatandonus non modo consilio, sed etiam armis opponeret; nec illum vsquam consistere pateretur; superatus ille viri constantia, vbi se viribus imparē sensit; omni deinceps dolo, & insidiis grassari constituit. Dissimulata igitur in tempus iracundia, falsis criminationibus circumuentum Vatandonum eo tempore aegrotantem, adeo artificiose & callide apud Nubunangam accusauit, multis diaboli satellitibus in eius flagitij societatem adscitis; ut Rex mendaciis oneratus, ad eum ad se valetudine recuperata Vatandonum, non modo aditu congressuque per summam ignominiam arcuerit, sed etiam aureorum viginti millium annuo reddito, &

& nobili in primis arce multarumque ille tam insigni accepto incommo-
do, tantum abest, vt quicquam idcirco de suscepta in nos benivolentia,
studioque remitteret, vt etiam palam distitaret: venientibus ad se confo-
landi gratia principibus, praclaro vero secum actum esse, cui nostra caus-
sa in tantam calamitatem incidere contigisset: atque adeo, quo illustrior
esset amor ipsius erga nos, quamquam tanta facta & rei familiaris, & di-
gnitatis imminutione; tamen diligentius etiam quam antea; ubicunque
opus foret, nobis omni ope curaque assuturum. Interim ex altera parte
Nichioxines, & ceteri Bonziorum antistites, oppressa inobcentia impu-
ne volitare; nobis ferrum, flammamque minitanti; de templo nostro fun-
dicus euertendo, ferendoque ibidem sacerperignominiam per duobus
constitutam, in suis coetibus multa iactare; nec tamen cessat illis ea res de
sententia nam & Nubunanga, Cubasque nos nulla nostra culpa aut do-
mo, aut ex vrbe pelli passi non sunt; & machinationis eius artifex Nichio-
xines, iusto Dei iudicio compluribus eiusdem flagitiis ac facinoribus pa-
refactis, haud ita multo post a Nubunanga multis verbis male acceptus, E
& omni dignitate spoliatus est: & anno vertente Varandonus cum ad
Nubunangam, qui tum forte Meacum repererat, sordidatus venisset; Diui-
no profus beneficio, amicorum deprecationibus ad causam de qua iam
admissus, tantam suae cladis misericordiam exiuit, vt illum Rex, viri me-
ritis & probitate perspecta, in pristinum gratiae locum restituerit, & insu-
per dena aureorum millia ad viginti quibus antea frutebatur, addiderit.
Iam, qui apud alios causam nostram tam diligenter agere solitus fue-
rit, qui ad potentissimos Reges aditum nobis tam studiose munierit, qui
denique pro nobis fortunarum & capitis discrimen adierit; ineptam ar-
bitror explicare, quam benigne, quamque honorifice nos accipere con-
fucuerit ipse venientes ad se vel Meaci valde remoto a nobis loco; vel in
suis extra urbem oppidis, aut arcibus habitantem. Quam ille cura cauebat
exceptis hospitio, ne quid nobis omnino deesset! quam familiariter nos
in ipsis aedium penetralibus, quo paucissimis e familia patebat introitus,
vna cum vxore, liberisque adhibebat ad mensam! quoties, rei Christianae F
caussa iter habentibus per infesta latronibus loca nobis equos & corpo-
ris custodes attribuit! quam saepe xenia misit humanissime! quam suauiter
si quid vicissim ad illum nos allatum ex Europa, vel ex India mittere-
mus, quod Nubunangae, vel Cubo gratum fore intelligeret, remissum id-
ipsum ad nos, monuit vt illis potius opportuno tempore largiremur! Ne-
que vero nobis fauebat ille tantummodo: sed etiam Christianam rem tanto
erat ardore complexus, vt de Diuinae legis praestantia, de sempiternis post
mortem praemiis atque suppliciis, de virtutibus Christianis in coetibus
principum sereret ipsemet ex occasione sermones. Quinetiam multos,
dum esset Meaci, per causam inspiciendi horologij, ignora in his regio-
nibus machinae, domum nostram adductos, eadem opera factis concio-
nibus admonebat; atque vbi peroratum esset, summam totius doctri-
nae iterabat ipsemet, praecipuis locis insistentis, & Bonziorum fraudes &
errata redarguens.

Iam

Iam vero neophytorum, quos omnes fratrum numerabat loco, defen-
sionem ac patrocinium quam ex animo suscepisset; cum aliis plurimis
rebus ostendit, quas ego, ne longior sim, consulto praetero; tum vero in-
signi quodam pietatis & iustitiae documento, id fuit eiusmodi. Vetula
quaedam erat de grege neophytorum, Dominica nomine, cuius filius in
templo nostro ministrare consueuerat: hanc et hinc nescio quis potens
quid de quarundam aedium possessione deturbare per vim & iniuriam
conaretur; confugit illa supplex ad Vatandoni fidem, cuius deinde bene-
ficio, quicquid cupiebat, obtinuit. sed prima luce ad eum profecta, dum
spectat ad fores, pueri quidam e Vatandoni familia, rosarium, quod de
mone muliercula percurrebat; interea per ludibrium, vt sit, vellicare; stan-
neam icunculam e rosario pendente abripere; tum illa indignari, & im-
pietatem facti muliebriter accusare, contra pueri quo magis irritam
vident, eo instare acriter, & illudere. cum strepitus inualesceret; exaudit
e cubiculo Vatandonus foeminam quiritantem. quirit continuo, quid
bit rei, proteruitate puerorum, cognita; iubet ex iis tres, protinus com-
prehendi, seure admodum increpans declaraturum se, quanto pere ve-
dit Christianos omnes ab omni contumelia tutos, domi suae praesertim.
cumque dubitum esset nemini, quin grauer esset in eos animaduersu-
rus, muliercula primum pro illorum salute deprecari: cum nihil ipsa pro-
ficere; monitus ego statim ad eum mitto Laurentium; qui cum nihilo
magis hominem placare potuisset; ego ipse denique ad illum accessi: mul-
tisque rationibus iracundiam mitigare conatus sum. sed nec vetulae pre-
ces, nec Laurentij legatio, nec nostra contentio flectere animum homi-
nis valuerunt; quominus vnquam exiis, quippe notiore petulantia adole-
scentulum, in arcem suam ab vrbe amandatum, capite plecteret. tantam
ille venerationem rerum diuinarum; tantum cultum religionis imbibe-
rat. Denique, vt finem faciam, Christianos, omnes omnibus minimis
maximisque rebus fouebat, sicuti liberos indulgentissimus parens. Mi-
retur fortasse quispiam, quae res catechumenum eo pietatis ardorisque
prouerit. Primum, vt ego quidem arbitror, insita illi constantia, & bo-
nitas tam insignis, vt fortes viri permulti relicto vberiore stipendio, ad
ipsum ductum & imperium sese vltro conferrent: deinde, ac multo etiam
magis, frequens auditio, & cogitatio verbi Dei, cui quoties per bellicas
aliaeque grauissimas occupationes licebat, aures dabat quam studiosissime.
captus erat quippe vehementer honesti pulchritudine, & Christianae fi-
dei veritatem & excellentiam magis admirabatur in dies. & sane, cum pri-
mum ei Laurentius aternitatem animae, & varias ac multiplices eiusdem vi-
res exposuit; stupore propemodum attonitus Vatandonus, qui ad eam diem
in haeresi fuisset Ienxuanorum, qui nihil omnino post mortem superesse opi-
nantur; palam exclamauit: se tum demum ex quo ea didicisset, hominem
sibi videri: antea quidem in tantis errorum tenebris, infra ipsas pecudes ia-
cuisset miserimum, atque etiam Tacacuquim (id arci nomen) eundem Laurentium
ad se magnis precibus euocauerat, quo comodius catechismo vacaret: eo-
que probe peracto; Christianae militiae obligare sese baptismi sacramento
decreuerat.

decreuerat. sed hæc parantem, & assidue meditantē oppressit mors illi im-
matura, Christianis omnibus luctuosa; quæ tibi casum exponā, vt potero.

Iquenda est regio finitima ditioni Vatandoni; quam regionem bellico-
si admodum incolunt populi. in eius limite cum Vatadonus castella dub
excitasset; non tulit factum Iquendæ regulus. exercitu repete coactō, pri-
mum omnium præmia pronuntiauit: aureos annos M. D. si quis ad se
caput Vatandoni retulisset; deinde vero postridie ad vniuersa castellis op-
pugnationem tetendit infestus. Quod vbi sensit præfectus præsidij Da-
rius Tacaiama, citato equo misit protinus nuntium ad Vatandonum in
arce vicina Tacacuqui morantem. is cognita re, quas habebat eo tempore
copias, præcipiti agmine ducit obuiam hostibus. ducenti eius latera stipa-
bant lectissimi viri: cum his intrepidus antecessit, reliquos opinione sua
pauciores (haud plus quingenti fuere) cum filio subsequi iussit. Hostis
comperta paucitate nostrorum, veritus ne si Vatadonus id ipsum rescir-
ret; omiſsa pugna se in castella reciperet; maiorem partem exercitus iubet
occulte confidere ad montis radices: cæteris imperat, Vatadonum ad **E**
certamen eliciant. Vt propius ventum est, Vatadonus punicis insignis
galero quem dono à Lusitanis acceperat, ardens cupiditate pugnandi, nō
expectato subsidio, cum sua cohorte dumtaxat; ex equo desiliens (neque
enim equites in Iapone pugnare mos est) sese in aduersos ferociter intulit,
neque ante prouidit insidias, quam consurgente vndique multitudine
circumfusus est. Pugnatum vtrinque acriter: quoad Vatadonum multis
acceptis vulneribus egregie dimicantem obtruncavit ex hostibus qui-
dam, cum quo gradum forte contulerat, verum is quoque letaliter sa-
ucius, dum certa præmij spe caput asportat, paucis confectis passibus mo-
ribundus occubuit. reliqui stipatores Vatandoni ex præcipua nobilitate
ad vnum omnes cæsi. Qui erant in subsidiis, cum se longe impares cerne-
rent, fuga repente dilapsi. Vatadoni filius in arcem Tacacuquim cum ad-
modum paucis confugit. hostes victoria vsi, vastatis agris, villis incensis
ad arcem castra posuere. ego, quo die male pugnatum est, eram in insula
Sanga iis ipsis locis ita propinqua, vti fragorem tormentorū exaudirem.
Sed nihil tale suspicanti mihi tristis adest repente nuntius, Vatadonum **F**
cæsum esse cum suis. id vbi Meaci cognitum est, Organtinus Italus, &
Laurentius Iaponius Bonziorum insolentiam veriti, neophytorum hor-
tatu omnem apparatus sacrorum in tutum asportandum curarunt, ego
nequid aduersarij contra Christianam rem audacius molirétur; quo ipso
die hæc scripsi, mane Laurentium ad Nubunāgam, & amicos ipsius cum
muneribus miseram. omnino turbulentæ erant res: multi circumquaque
inimici: neophytorum grex metu ac mœrore perculsus. auxerat inuidiam
obitus ipse Vatandoni, & rumor improborum scelere dissipatus; omnes
quicunque nos foueant, tandem iratis Diis funditus interire. Nos in tan-
ta solitudine periculisque vna scilicet fiducia bonitatis Diuinæ sustentat:
quam quo magis magisque demereamur in dies; tuas pater optime, fra-
trumque nostrorum omnium pias pro nobis deprecationes, & sacrificia
vehementer expetimus. Meaco. I v. Cal. Octob. M. D. LXXI.

EIVS

Quadrimum in Indiam.

VANTA esset rerum perturbatio, qui Christianorum dolor
ex obitu Vatandoni dynastæ, viri fortissimi nostrique amicis-
simi; nuper ad te fuisse perscripsimus. Ex eo die, insperata quæ-
dam, eademque cum ad muniendam Euangelio viam, tum ad
leuandum mœrorem nostrum in primis accomodata exstitere. quos ego
euentus hæc epistola persequar.

Quod ipsemer nostri iam pridē, Frenoiamæ excelsus imprimis est mons,
nouem circiter millibus passuum ab vrbe Meaco situs ad orientem. In eo
monte Rex quidam Iaponis, patriæ superstitioni apprime deditus, ante
annos octingentos templa construxit ad tria millia & octingenta, ædibus
adiunctis dumtaxat in vsum Bonziorum, qui legum ac disciplinarum
in studio versarentur. quod vt sine vlla interpellatione quam commo-
B sine facerent; non modo turbas, ac strepitus omnes agricolarum adere-
mouit; sed etiam vicos duos vnde omnia necessaria peterent, ad montis
radices ædificauit; superum inferumque Sacomotum (id locis nomen) iif-
demque Bonziis insuper, tertiam fere partem vestigalium Regni Vomē-
sis attribuit. Quod opus ab illo Rege fundatum, posteri eo impensius ad-
iuuerunt; quod vniuersæ Academiae summo cum imperio præponi soli-
tus est aliquis vel ex filiis regis, vel quam arctissima certe cum rege affi-
nitate coniunctus. Itaque in tantam amplitudinem exereuerat olim Aca-
demia; tantumque illi honoris, & auctoritatis accesserat, non solum vt
Meacensis omnis iurisdictio illorum hominum arbitrio regeretur, sed
etiam vt omnes ferme Iaponicarum superstitionum interpretes, duces-
que sectarum, inde tamquam ex perenni fonte, vel seminatio quodam
existerent. sed imminuta paulatim regia potestate, rebusque (vt fit) bello-
rum iniuria ac vetustate labentibus, ingēs ille templorum numerus quæ
sexdecim dispersa conuallibus, antea visebantur; ad octoginta vel paulo
C amplius rediit. ac simul Bonziorum illa qualiscūque disciplina sensim ita
soluta est; vt omni abiecto pudore sese turpissimis voluptatibus flagitiis-
que dederint; atque ad armorum vsum ac latrocinia studio doctrinæ re-
ligionisque conuerso; cum alia multa per vim nefasque patrarint; tū vero
annis ab hinc septem & triginta Meacum urbem, ingēti facta hominum
cæde pæne totam incenderint. Verum iusto Dei iudicio, cum præsertim
allatum ad se CHRISTI Euangelium obstinata respuerent mente; con-
tiguit anno superiore, vt graui bello inter Nechienis Regē, & Nubunan-
gam exorto; illius copias Bonziji recto & com meatibus iuuerint; Nubu-
nangam vero præter cæteras iniurias etiam transitu prohibuerint. Quare
ille maiorem in modum offensus fremensque pactis cum hoste induciis,
in regnum Voaris rediit; ac primum Bonzios eius regionis (Icoxos qui di-
cuntur) castellis omnibus exiit; & quotquot viuos vel ex ipsis, vel etiā ex
eorū popularibus capere potuit, omnes cruci suffixit: deinde aucto exer-
citu, victoricia signa repente ad Frenoiamā, ira stimulante conuertit. Tum

BBb

primum temerarios Academicos, & omnia sibi secunda pollicitos, verus D
belli terror inuasit, pœnituitque laceffiti Nubunange; cumque se viribus
longe inferiores cernerent; missis legatis, magno primum auri pondere,
deinde loci religione, metuque numinum placare conati sunt Regem:
quibus ille cum respondisset; nec se pecuniæ cupidus, sed vindicem scele-
rum, & ultorem iniuriarum adesse: nec inanium Deorum vlla terreri for-
midine; tum illi vt in re trepida, contra hostium impetus omni ratione se
comparant. Erat in ipso montis vertice templum Quanonj dicatū, quæ
deum vel dæmonem potius miro cultu veneratur Iapone toto cœca gen-
tilitas, plurimique mortales votiuâ peregrinatione suscepta, eodem assi-
due confluebant, quod persuasum, haberent ab illo Deo longioris vitæ
spatia, bonam valetudinem, diuitiis imperrari: Frenoiamani vero Bonzj
sacra quotannis eidem ac ludos ingenti apparatu sumptuque persolvere
soliti sunt, quibus continuo in vrbe Meaco Gibonis solennia succede-
bant eo pompæ ordine, hominum frequentia, commentis artificum, vt
satis appareat æmulum diuinæ gloriæ Sathanam, in iis locis, anniuersa-
riam apud nos corporis CHRIS-TI celebritatem effingere voluisse. In
illud igitur montis cacumen & Bōzj, & e proximis pagis promiscua tur-
ba sese recipiunt: stationibusque dispositis, hostem ex eo loco prohibere
constituunt. At Nubunanga Sacomoto & Catata vicis cum incolarum
internecione incensis euerisique, montem ipsum Frenoiānam, nequis è
numero Bonziorum elaberetur, corōna circundedit, deinde instructum
exercitum in eos aduerso cliuo submisit: restitere aliquandiu è superiore
loco Bonzj: urgente dein multitudine hostium, effractisque claustris, &
superata munitione trucidati fere omnes: ac simul, iniectis maximo ac
nobilissimo templo facibus, ea totā moles horribili profus incēdio con-
flagrauit: atque id ipso die festo Michaelis Archægeli, I. I. Cal. Octobris:
vt ad hostes CHRIS-TI delendos, tollendaq; profus illa nequitia cubi-
lia, & scelerum officinam, princeps militiæ cœlestis præsentī ope affuisse
videatur. postridie vero, qui dies fuit natalis Beati Hieronymi, Nubunanga
circummissō milite, latitantes ferarum instar Bonzios qui prælio su-
perferant, protractos è dumetis aut specubus interemit. sub hac domus
eorum direpta, fana plus CD. cum omni sacrorum instrumento pariter F
concremata, ingens omnibus circa nationibus terror incussus. Meacum
dein Octobri mense ineunte victor Nubunanga se contulit. Hic ego &
Organtinus ad eum officij causa cum adissemus; nō modo comiter am-
bos accepit; verum etiam (quod vix credat quispiam) sese in nos peraman-
ter effudit. Quod superest, te Pater etiam atque etiam obtestamur, vt nos
totumque Iaponicum gregem hunc tuis & sociorum pijs deprecationi-
bus & sacrificiis adiuuare ne desinas. Meaci. Natali die Sancti Franci-
sci. M. D. LXXI.

Scriptis iam diu litteris nee dum datis, alia quædam interim euenire;
que ego ad Diuinæ iustitiæ ac prouidentia fidem gloriamque deesse no-
lui, quin adscriberem.

Germani duo fratres erant in vrbe Meaco, tum genere, tum diuitiis
clari,

A clari, iidēque Xacæ cultores egregij, quorū vterque se religioni Christianæ
imprimis acrem aduersarium assidue præbuit, iidemque superioribus an-
nis antesignani fuere factionis eius, cuius scelere nostri Meaco semel ite-
rumque per summam iniuriam exacti sunt. Anno deinde post fere sexto,
cum ego Varadoni opera ac studio restitutus ad Cubum salutandi causa
de more venissem, die quodā accidit vt ex his fratribus natu maior ades-
set, nomine Taquenus Vchāsamidonus. Is, quo erat in nomen Christiana-
num odio ac rabie, non potuit sese continere, quominus coram ipso Cu-
bo, me sociosque maledictis inceseret, nobisque cū alias calumnias, tum
præsertim esum humanæ carnis obiiceret; quæ tamen crimina ab iracun-
dia ac furore profecta, apud Cubum, cæterosque qui aderant, minime va-
luerunt. Idem nuper, Euangelij progressum, & collabētem Deorum suo-
rum existimationē incredibili quodam animi dolore cum cerneret; fre-
tus tum suis opibus, tum gratia principum, nouam Xacæ sectam condere
aggessus est. iamque repudiata coniuge, mentoque & capite raso, Bon-
ziorum habitum & cultum induerat; cum ad illum adiungere se dæmonis
instinctu capere complures: quibus ille magno sumptu amplum cœno-
bium extruebat (numerus enim discipulorum ad CD. ascenderat) cōcio-
nibusque pæne quotidianis populū contra Christiana sacra legesque
miris artibus incitabat. sed cum illum tantis debita sceleribus vltio Diui-
na maneret; accidit aliquando vt intemperantia linguæ prouectus præ-
sente Cubo Nubunāgam Regem dictis amaris haud obscure perstringe-
ret, affirmans illum iam ad summum potentia culmen euectum, diutius
in eo fastigio stare non posse quin rueret, vel certe quasi matura vel pot-
ius vieta ex arbore bacca decideret. quibus temere iactis; non defuere
confestim, qui ad Nubunangam cuncta deferrēt. quibus ille auditis, vni-
uerso Bonziorū generi multis iam ante nominibus infensus, vt diximus,
adeo excaduit; vt in regnum suum Voaris Meaco decedens, comprehen-
sum nouum hæresiarcam, & equo impositum, quamuis magnopere de-
precante Cubo aliisque proceribus; quindecim à Meaco leucis in ipso iti-
C nere securi percussit. ad hæc, liberi, euerfis & solo æquatis domibus eo-
rum, & cœnobio nuper ædificari cæpto, in exiliū acti sunt. triduo autem
post (quod mirandum est magis) frater ipsius æque acerbis CHRIS-TI
inimicus, in vrbe Sacaio infixā pedi spina dolore confectus, ac miserabili
genere leti defunctus est: vt in vtroque euidenti significatione cœlestis
iræ vindicta satis appareat.

Franciscus Capralis ad nostrorum lustranda in his Meaci partibus do-
micilia non ita pridem accessit. eam ego deinde in regna Mini, Cœno-
quuni, Cauachisque deduxi. Paschalia vero festa Sangæ peregimus:

quo fructu, ex aliis litteris (vt spero) cognosces. Te Pater opti-

me Dominus tueatur incolumem. Meaci. I v. Idus

Augusti. M. D. LXXII.

* *

Capralem.

NVLAM puto regionem ex iis, quæ Christianorum navigatione, vel armis aperræ sunt, in tanta rerum vicissitudine ac varietate versari, quantam assidue patitur hæc terra Iaponica. Mitto cætera quæ tibi nota sunt. Post tuum à nobis digressum, quot cædes, populationes, euerfiones vrbiũ, & incendia consecuta! Cubo enim (vt nostri) Nubunangæ opibus restituto, cum res Meacensis utcumque pacata videretur esse, repente quibusdam interpositis offensionibus (vt sunt irritabiles animi Regum, & omnis imperij suspiciosa communiõ) periculosum & graue bellum inter eosdem exarsit, cuius belli initio cum se Cubus, euocatis vndique militibus, in arcem munitissimam recepisset, & cum hostibus Nubunangæ inita societate (qui multi potentisque sunt) tantum virium collegisset, vt Nubunanga nequaquam è suis finibus egressurus in præsentia crederetur; tum ille nihil hoc apparatu perterritus, præter omnium expectationem cum robustis legionibus affuit: captusque misericordia populi, cum frustra per interpretes de conditionibus pacis egisset, malo cogendum ratus, qui monitis non pareret, quamquam inuitus, atque ad eõ, illacrymans tantæ cladi (vt affirmant) omnibus passim rector agrorum, multisque præterea idolorum fanis, Bonziorumque cœnobiis, ad hæc vicis frequentibus vno die centum exustis, prædaque ingenti rerum non modo agrestium sed etiam urbanarum abacta (quod ciues tumultus initio, veriti ne Meacum recta contenderet, pretiosam supellestem cum liberis vxoribusque in ea loca raptim auexerant;) rursus Cubum inuitit ad pacem inuitare. At ille fœderatorum copias propediem expectans, cum interim omni opẽ resistere, & vltima experiri decreisset; tum vero Nubunanga vehementius irritatus urbem ipsam euertere statuit. Est autem pro situ loci diuisa bifariã sic vt altera pars Meaci, superior; altera inferior nominetur. Superiorem longe celeberrimam totius Iaponis, præcipua nobilitas incolebat. ij direptionis & incendij metum ingenti pecunia conati redimere, nihil profecerunt. inferioris vrbs exitus felicior fuit: siquidem ciues, & in iis Christiani permulti, non tam argenti pondere, quam precibus infimis & humilitate veniam & pacem à Nubunanga impetrarunt, itaque totis castris graui pœna proposita iussit edici, nequis inferiori Meaco damni quicquã inferret. Interim in superiori parte conscelerati aliquot, ne in patriæ direptione & exitio nulla ad ipsos prædæ portio perueniret, vltro ignem rectoris iniicere artemuertunt, qui tota ea nocte longe lateque vagatus, tertiam fere oppidii partem absumpsit. postridie vero Nubunanga cum suis inuectus, quod erat reliquum omne combussit. eo incendio ades priuatæ ad octo millia: Bonziorum cœnobia, viginti: & in iis duo Xacæ, & Amida nobilissima & maxima; minoris vero formæ ad octoginta conflaßisse dicuntur; quorum in vnum trepida fuga sese abdiderant Bonziæ mulieres ad sexaginta ex iis, quæ stipi cogendæ ad instaurationem fani Daibud in regno

A in regno Thematis religionis causa dabant operam. Non defuit in tam luctuosa clade res pæne ridenda. Manibus mortuorum ad inferos primũ deinde ad beatas Amidæ sedes, cum tempus fuerit, deducendis, solum nescio quem, ferali instructum tridente præfecit Iaponica fabulositas. Huius Izi delubro (quod in Meaco inferiori colebatur) Bonzij metuentes exitiũ, sortibus coram ipso iactis, quæserunt num illud inde amoueri expediret. cum responsum esset vtrique amouendum, idque continuo, etenim loco imminere sine dubio flammæ; antistites templi, & vniuersa vicinitas magna cum veneratione ac cæremonia statuam in Meacum superius transfulerunt; cumque iam in tuto rem esse putarent, ecce tibi conflato repente, vt dicebamus, ibidem, incedio, simulacrum penitus deflagrauit. Interea inclusus arce Cubus nihilomags flecti, quoad Nubunanga, castellis circa ipsam arcem quattuor excitatis, obsidione hominem premere, & operibus oppugnare constituit, minis insuper additis Imperatoriæ dignitatis ab ipso in Dairis filium transferendæ. Quo metu victus Cubus positus tandẽ ferocibus animis, præsertim cum expectata dudum auxilia non adessent, pacem expetiit: neque abauit Nubunanga, quamquam longe superior, & explorata pæne victoria. Scriptis itaque conditionibus, obfides dati: qui tamen quod non primæ sunt notæ, negabant plerique Cubum in conditione mansurum; sed hanc moram interpositam, quoad auxilium à fociis quandoque veniat: adeo gratia quæ Nubunangæ à Cubo pro singularibus eius in se promeritis maxima debebatur (quæ humani est ingenij prauitas) in odium vertit.

B Nobis inter hosce tumultus, quorum vix minimam partem hisce litteris attigi, tamen rem Christianam amplificare non licuit, tamen haud omnino cessatum est, siquidem & neophytos exanimatos metu solati sumus, & multos inopia rerum omnium pressos, conquisitis eleemosynis recreauimus, & plurimis rebus vicissim eorum in nos fidem ac beneuolentiam sumus experti. Quæ illi cura sacrum instrumentum, & imagines, ne quid paterentur iniuriæ, locis idoneis abdiderunt! Quanto studio nos in eas arces & oppida certatim inuitarunt, quæ maxime remota ab hisce periculis videbantur! Quo sensu post sedatos tumultus incolumitatem nobis frequentes gratulati sunt: eum quidem præ gaudio plerique lacrymas non tenerent. Iam vero illa quoq; res magno nobis fuit solatio, quod inter ipsas armatorum cateruas multa militũ vexilla salutari signo Crucis distincta conspeximus: in quibus Ioannes Naetondonus Tamba regulus, idemque rei militaris laude insignis, in ipsa galeæ crista nomen I E S V maioris formæ litteris aureis gestabat inscriptum; cuius viri egregia pietas atque constantia silentio mihi prætereunda non est. Primum enim ethnica matre, cum tu hic esses, ab hostibus interempta, anno deinde vertente à suis monitus, vt mortuæ ritu Iaponico parentaret, ac Bonzius de more munera mitteret, ille vero sese paratum inquit iusta parenti persolvere; quippe si minus illi quæ sua culpa euangelicæ lucis expertus, è vita migrauerat, sibi certe ac fratribus haud dubie profuturæ. Confestim ergo pauperibus è regno Tamba inuitatis (conuenere autem circiter mille)

id aperte præferat (intimis tamen sensibus esse Christianum existiment. D
 Quæ cum ita sint, pro certo putat Iaponicum vulgus, Nubunangam re-
 ligionis tam multis locis tam grauius violatæ, breui pœnas daturum.
 Nunc vero contra, cum videant omnia illi e sententia cedere, fierique po-
 tentiorem in dies; valde offendi cæpere in suis diis, & conceptam à pue-
 ris opinionem de ipsorum numine ac maiestate paulatim deponere:
 quæ res minime aliena nostris rationibus videbatur atque vtinam per-
 crebrescat.

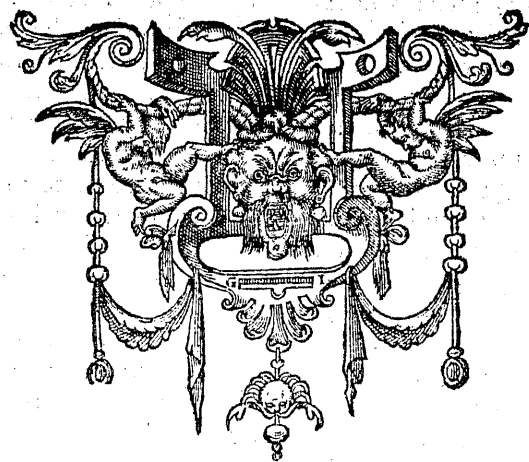
Hæc ego, Pater optime (quominus œconomiam in scribendo requiras)
 ex interuallis ad te fere noctu exarabam, cæpto e summis occupationi-
 bus tempore. Si quid proinde acciderit litteris dignum, non deero
 vestris omnium desideriis. Vos interim istic valere, nostram-
 que imbecillitatem vestris holocaustis, piisque sup-
 plicationibus falcire quotidie pergite.

Meaco, xv. Calen. Iulias.

M. D. L. XXIII.

* * *

Selectarum Epistolarum ex India Fimis.

DE QVINQVAGIN-
 TA DVOBVS E SOCIE-
 TATE IESV,

DVM IN BRASILIAM
 NAVIGANT, PRO CATHOLI-
 CA FIDE INTERFECTIS.

EPISTOLÆ DVÆ.

PETRI DIAZII AD LEONEM
 HENRICIVM PROVINCIAE

*Lusitanæ pro Societate Iesu
 præpositum.*

X P O N A M his litteris felicem exitum Ignatij
 Azebedij Brasiliæ Præpositi Prouincialis, & comi-
 tum. Nonis Iunij, cum Aloysio eiusdem Brasiliæ
 prouinciae pro Lusitanæ Rege præfecto, classe na-
 uium septem, Olisipone profecti, octauo die Ma-
 teriam hanc insulam prospera nauigatione tenui-
 mus. Nouem circiter & sexaginta in vniversum e
 Societate nostra conscenderamus, in tres onera-
 rias distributi. Quæ S. Iacobi dicebatur, ea cum Didaco Andrudio multifi-
 que aliis e nostrorum numero vehebatur Ignatius. Francisco autem a-
 strio cum fratribus duobus, & pueris orphani, Ioannis Fernãdi obrigerat
 nauis. Me Sociis cum amplius viginti, eadem quæ Aloysium Præfectum

nauis exceperat. Et quoniam certis de causis in hoc Materiae portu aliquandiu subsistere decreuerat Aloysius; vectores & nauarum S. Iacobi, quod multa negotia haberet in Palma ex Canariis, seu Fortunatis insulis vna, magnopere efflagitarunt, ut sibi liceret praere: se expeditis mature negotiis, aduenienti reliquae classi praesto futuros. Atque initio quidem recusabat Ignatius, in tanto maris & piratarum discrimine a caeteris digredi periculosum ratus; verum deinde victus precibus, abeundi veniam ab Aloylio petiit: qua impetrata, quasi diuinaret ea quae postea consecuta sunt, pridie eius diei qui Apostolorum Principi sacer est, Sacramento Confessionis & Communionis praemuniendo curauit omnes, & simul diuisit iis Agni caelestis cereas imagines aliquot, a summo Pontifice consecratas, & alia quaedam religiosa munuscula, quae ex vrbe Roma secum attulerat.

Hisce peractis, soluere pridie Kalen. Iulij vento secundo, qui tamen eos in medio cursu defecit. Porro Dominico die proximo, quinto nonas Iulias, allatum huc est, Iacobum Soriam maritimae rei pro Nauarrae Regina praepositum (is Caluini sectator egregius, capitales inimicitias cum Papistis, sic enim Catholicos per ludibrium haeretici appellant, exercere sese palam profitetur, ac praedicat) stare cum nauibus circiter septem in portu ad quinque leucas hinc sito, cui a Sancta Cruce nomen est. Perturbauit is nuntius vehementer omnium animos, statimque Aloysius, oppidique praefectus cum populo vniuerso ad pugnam comparauere sese: Itaque Sabbati luce quae consecuta est, cum se Iacobus Soria in conspectum nostrum dedisset, occurrentibus sibi Catholicis, qui probe instructa militibus tormentisque nauigia decem eduxerant, perterritus cessit, fugaque sibi consuluit. Hostem fugasse contenti nostri postridie reuertuntur: ille vero hoc perfunctus periculo, Canarias petiit, ac die Iouis insequenti ad aspectum vsque Palmae insulae, & onerariae nostrae, quae portum capere nunquam potuerat vento destituta, sane feliciter est prouectus. eo autem ipso die Ignatius mane cum caeteris fratribus ad Tertiae cohortis (id loco nomen) vicum a portu leucas quinque circiter, scapha contenderat eo consilio, ut si daretur facultas, ad portum terrestri itinere perueniret: sed cum res exitum non haberet, in nauim se denuo recipere sunt coacti. Ut vel ex hoc satis appareat, expetendum id genus mortis paratum illis fuisse diuinitus: eoque magis, quod iter illud leucarum octoginta, vix diebus quindecim ab ipsis emensum, addo nauim minime impedita, vento etiam initio (ut diximus) valde secundo; id iter totum nauibus quinque (& quidem earum nonnullis admodum onustis) non plus triduo ab Iacobo Soria decursum est. Postridie nostri eadem malacia nouem fere millia passuum a littore detenti, ubi aduentantes Caluinianos aspiciunt, paucis dispositis tormentis ad defensionem extemplo parare sese: Ignatius autem sumpta *MARIAE VIRGINIS* imagine, quam Roma secum extulerat, prout res & tempus postulabat, ad officium, atque ad pietatem cunctos hortari. Interea vnum e nauigiis hostes ad nostram onerariam applicant, in eamque tres primo, in iis nauclerus magna apud eos existimatione, transiliunt. atque ij quidem statim a Lusitanis interfecti:

sed

A sed maiore deinde hostium irrumpente numero, diutius obsisti non potuit. Tum Iacobus Soria, ubi cognouit nostrae Societatis homines ibi versari, omnes ad unum occidi imperauit, vociferatus: interfice, interfice, quoniam ad praua dogmata disseminanda Brasiliae petunt. In eorum numero, qui onerariam occupauerant, erat Iacobi cognatus quidam: qui cum vitam aliquot Catholicis promississet, id iussit Iacobo renuntiari. quaesuit ille, cum tunc presbyteri (sic enim nostros vocabat) essent interempti: cum interemptos esse responsum fuisset; tum ab aliis manus abstinere non vult. quo facto sane praclare suum in nos odium exprompsit, praesertim quod paucis ante diebus, intercepto nauigio, quo Franciscani concionatores duo, toridemque seculares, ut appellant, sacerdotes in Lusitaniam vehabantur, eorum nulli necem intulit: nactus deinde nostris magna ex parte adolescentulos tyronesque, nulli pepercit omnino. Mactatus est autem omnium primus Ignatius, quem obuiam hostibus prodeuntem elata manibus ea quam dicebamus imagine, magnoque animo profitentem B sese cum suis esse Catholicum, lancea tribus ictibus confoderunt, & facram imaginem extorquere frustra conati sunt. tum Didacus Andradius in amplexum ruit Ignatij: atque ita coniuncti simul ambo confecti vulneribus praecipitantur in mare vna cum ipsa imagine, quae de Ignatij manibus nunquam exciderat. Inde tabulata onerariae subeunt, quo Ignatius in eo tumultu fratres octo & triginta (tot enim erant eum ex hoc portu profecti) condiderat: binosque, ac ternos ordine deinceps eductos ad nauis marginem, ac talaribus tunicis, quamquam exigui admodum pretij, exutos, adacto bis terve singulis in viscera pugione, semianimes e nauis deturbant: quorundam etiam praecidunt brachia, ut omnem prorsus euadendi spem iis adimant. Atque hunc exitum felix comitatus ille sortitus est. Postea quaesitum de trium illorum caede, qui ex hostium classe in onerariam primi transcenderant. Eius auctores caedis, onerariae gubernatorem cum ministris duobus, ad se perducere furore percitus iubet Soria. ibi, ipso non solum imperante, sed etiam inspectante, viuentium pectora dissecantur, & extracta crudeliter intestina deiiciuntur in pelagus. iam vero hanc immanitatem Caluiniani illo etiam scelere cumulant. in onerariam reuertuntur, sacrosanctum caput vnus ex vndecim Virginum millibus, quod solatium neophytorum Ignatius in Brasiliam afferebat, e carchesij fune contumeliose nefarieque suspendunt: deinde arreptam aliam Virginis Deiparae effigiem, egregio perfectam opere, quam item Roma Ignatius auexerat, cum sacris aliis imaginibus permultis, in angulo nauis per ludibrium collocant: in easque ut in scopum sicas eiaculari lasciuientes incipiunt. Rosaria vero benedicta, ac sanctorum reliquias, librosque de religione, & alia scripta quaedam ad Brasiliae prouinciae rem magno-pere pertinentia, ut sibi minus vtilia, vel superuacanea potius, alto mandarunt. Huius rei gestae seriem totius a Lusitanis duobus accepimus, qui spectatores affuerunt, cum per eos dies a Caluinianis captiui detinerentur. Qui e nostris occisi sunt, aequae nouitij ac veterani, praecleari erant ad iumentis rerum gerendarum instructi: itaque ad rem Christianam pro-

C C C 3

monendam valde habebantur idonei.

Obstupesco sane, mecum ipse considerans mutationes migrationesque nostrorum è nauis in nauem: Olisipone primum, deinde in hac insula Materia: ut felix ille manipulis, sicuti Gedeonis quondam milites, pæne vititum à Domino lecti fuisse videantur. Me in S. Iacobi nauem impone-re, ipse apud Aloysium præfectum remanere. Ignatius iam prope decreuerat, sed mutauit deinde consilium: partim ut equidem existimo, ne labore atque periculum subterfugere voluisse videretur, partim etiam quod ego tanto indignus bono videlicet fui. Reliqui sumus nunc è Societate ad triginta. Captum iter numinis fiducia persequi certum est: vtrū eodem euentu, nescimus: illud quidem intelligimus: Iacobum Soriam id vehementer expetere, nobisque tendere insidias. Sed iam instat hora profectio-nis, itaque finem scribèdi facio, meque & comites tuis cæterorumque sacrificiis ac deprecationi commendo. Ex insula Materia xv. Kalend. Septemb. M. D. LXX.

FRANCISCI HENRICI PRAEPOSITI DOMVS OLI- SIPONENSIS AD SOCIOS.

R O M A M.

X I T V M Ignatij Azebedij, & Sociorum nouem & triginta iam cognouistis, ut credimus; qui Brasiliã vna cum Aloysio regio Præfecto petentes, ut in ea prouincia, rei Christianæ procurandæ causa, more nostro collegia instituerent, in itinere à Caluinianis oppressi, vitam in professione fidei Catholicæ profuderunt. Nunc aliorum X I V. qui anno post, in eadem causa parem præstiterunt animi fortitudinem (ad septuaginta enim è nostris Olisipone discesserant plures in naues impositi) persequemur eo ipso ordine, quorem totam alter duorum qui Dei benignitate superfuere, nobis exposuit.

Post obitum Ignatij, cum Lusitanicæ naues è Materia insula cursu in Brasiliam directo soluisent; aliæ alium euentum sortitæ sunt: ea vero, qua Petrus Diazius cum Sociis aliquot vehebatur, ad Cubæ insulæ portum, cui à sancto Iacobo nomē est, fluctibus & procellis adeo labefactata peruenit; ut eam relinquere planè sibi necessarium duxerint. Sed cum alia esset ibi nulla, ad Abanam eiusdem insulæ portum, in Orientem procedere statuunt; ac tridui primum iter emensi pedibus; & quidem ex calceas, imbre denso atque perpetuo, via teterrima; difficultatibus præterea ut in eiusmodi regione, maximis; exiguo & aperto sese commiserent nauigio, ventis pluuiæque adeo expositi, ut nõ commeatu modo corrumpere-tur humore nimio, sed & ipsa quibus erant induti vestimenta pene putrescerent.

A tresceret. Eo nauigio quattuor & septuaginta leucas, Abanam vsque pro-uecti, maioris formæ nauis in eo portu conductæ, Augusto mense denique ad insulas Tertias, Aloysium regium Præfectum, & è nostra Societate Franciscum Castrium, & quinque fratres qui antecesserant, allequantur. Hic Aloysius, nauali turba vehementius imminuta, quod & ex oneraria ipsius, in tam difficili ac diuturna mensium quindecim nauigatione viri sexaginta perierant, & ad Antilias multi substiterant; multi etiam laboribus periculisque defatigati, mutato consilio in Lusitaniam inde reuertant; cum superesset vectorum & nautarum, vix quod in vnâ satis esset onerariam (in quibus tamè, ipsis formæ quinque & viginti, iuubelli quæ puerorum grege numerabantur) redactis in vnum omnibus, captum iter vnica nauis peragere instituit; solutque feria quarta, octauo Idus Septembris. Porro è Societate nostra (totidem aliis fere tempestate disiectis, de quibus nihil dum certi compertum est) quattuordecim aderant, Patres duo, Petrus Diazius & Franciscus Castrius; duodecim fratres; Alfonso B. Fernandus, Gaspar Goes, Andreas Pais, Ioannes Aluarus, Petrus Diazius, alter eodem, quo Sacerdos nomine; Fernandus Aluarus, & ex nouitiorum numero; Michael Tatragonensis, Franciscus Paulus, Petrus Fernandus, Sebastianus Lupius, Didacus Fernandus, Didacusque Caluallius. Dies octo in altum Oceanum, prospero flatu propecti; naues quinque sole iam occidente conspiciunt, quarum erant Gallicæ quattuor, vna Anglica. Eæ, dissimulato in noctem vsque consilio, cõperts deinde repente proris, vento secundo nauem nostram, insequuntur. Id ut animaduertit Aloysius, ratus (id quod erat) & hostes esse, & hereticos; aduocata statim concione, socios nauales ad præliũ acriter incendũ hortatur, mortemque ut Christianos deceret, pro Catholica religione fortiter oppetendam, deinde arma expediti, culcitras locis opportunis prætendi, saxorum vim congeri, sulphurei pulueris cados promi celeriter imperat: dispositis denique ad pugnam stationibus, peccata rite confessus est ipse, & cæteri quibus ea nocte confitendi spatium datum est, verum inalbescente iam die, rostrata hostium nauis ex earũ genere, quos Galcones appellant, ad nostram appropinquauerat, amplior & eminentior multo; duabusque tormentorũ significationibus, de mœre, iusserat à Lusitanis vela submitti. Cũ illi nequaquã parerēt tum hostes facto ter in onerariã impetu, quinque; ex eorũ numero occidit, septemdecim, eosque fere omnes in cruribus vulnerant, sic, ut funibus, ne caderēt, altera manu apprehensis, nõ nisi altera decertare possent. Et quamquã heretici è superiore admodu loco pugnant; haud tamen incruentum eis fuit certamen: siquidè & initio, dimicationis de suis fere viginti amiserunt, vulneratis præterea circiter undecim; & deinceps tribus bombardæ ictibus læsi grauissime sunt, quorũ vno diffractus malus & vela prostrati; altero perforatu carinæ latus nõ sine magno eorũ discrimine, aquas accepit; tertio discerpti decem simul heretici: quæ tametsi erant, omnia non leuia incommoda, nihil tamen hostes æque perturbauit ac vela deiecta, prorsus ut de se actũ iam arbitretur, quã vero ex ipsa desperatione omnibus, eorum vimibus, quartu in nostros inuadunt, & minore

& minore quam putauerant negotio superant. decem quippe non amplius propugnatores erant relictī, quorum quinque in prora collocati, primo impetu ceciderunt. Itaque patefacto iam aditu, hæretici ad sexaginta vi maximā irumpunt, quos Aloysius, cum duas ferreas glandes alteram accepisset in pectore, alteram in crure, quamquam exhaustis iam corporis viribus, magno tamen animo constituit opperiri; gladioque, & scuto nunquam abiecto, ad extremum vsque spiritum dimicauit egregie. Eius morte à reliquis deditio facta, quæ tamen ad mitigandam hostium crudelitatem minime valuit. nam diabolicis instincti furis, obuios quosque obruncant: Aloysium, ignari quis esset, nudatum, itemque aliorum corpora multis adhuc spirantibus, in undas proiciunt. Versus deinde in Sanctorum reliquias, & sacras imagines furor, quarum erat ingens in ea nauī numerus. Has hæretici Catholicis per vim extorquere, trahere per tabulata, calcare pedibus, in ignē denique gratulabundi conicere: simul, ore impurissimo, in Sanctos quorū erant illæ reliquiæ, blasphemias euomentes, quas horret animus scribere. quin etiam, repertas vigesimo post die E statuas duas, alteram sacratissimæ Virginis, alteram Angeli, elatas in publicum, sacrilegis fregere manibus, caput Angeli per ludibrium tota nauī circumferentes. Tertium & trigésimum vagati diem, capto etiam Algarbienti nauigio, prædam exposuere postremo ad Orniū promontorium oræ Callaicæ. Classi præpositus erat Ioannes Cadauilius Gallus, hæreticus vehemens, & Ecclesiasticorum ordinum inimicus acerrimus: rostrata vehebatur eadem, qua Iacobus ante Soria Ignatium Azebedium & comites ceperat & occiderat. In Aloysium vero præfectum incidere Caluiniāni, cum ab insula Gomera, eā depopulati, soluisent. atque is fuit Aloysij & Lusitanorum obitus. cuius viri de fortitudine virtuteque frater noster ita multa commemorat; vt pro certo habendum sit, animam eius in cœleste domicilium commigrasse. Nunc veniamus ad nostræ Societatis homines, quod maxime nobis propositum est. Ij, cum hostes infesti aduentarent, è media nocte ad lucem vsque expiandis per Confessionē criminibus quisque suis vacarunt. Deinde tabulata subire iussi, nō nisi comisso F prælio ascenderunt ad animandos milites, cibo recreandos, & curanda vulnera. Sed quo tempore facta est deditio, in summa nauī, præter Castrium exstabat eorum: namque is paulo ante ad excipiendam vnus è gubernatoribus Confessionem ascenderat, ad imam proræ turrim ex vulnere animam agentis. In eo munere occupatum, hæretici vulneribus quamplurimis punctim cæsimque confodiunt, ira maxima perciti, nimirum eo quod Ecclesiæ sacramenta ministrantem offenderant. Nam in cæteros non adeo sauiere: in Castrium vero certatim omnes. Sub idem tempus Petrus Diazius, qui ad eam vsque horam Confessionibus eorum qui sub tabulatis erant, operam dederat, atque hilari semper ac sereno vultu animauerat cæteros, Gaspare Goe sequente, in apertum prodiit. Vt primum apparuere, vtrunque Galli confestim occidunt. nec puero quidem ætatis admodum teneræ parcunt, qui à Petro ægre sese diuelli patiebatur. Atque hoc maxime modo tres ij primo congressu cæsi ac nudati,

A nudati, deiiciuntur in pelagus. Tum vndecim reliqui, sedato iam paulisper tumultu, sese inuicem plenis pietate sermonibus adhortati, vltro in editiora nauis euadunt: nec modo, latendi causā, in cæteram turbam sese non inferunt; sed etiam in vnum, dedita opéra, conglobati omnes, aperte profitentur se & eiusdem esse religionis cuius tres modo perempti, & æque paratos ad mortem communis Domini gratia subeundam. Quos, circumfusi confestim hæretici, dictis factisque eo die toto contumeliose ac petulantè illudere ac diuexare non desinunt, cum illi responderent nihil, nisi si quid ad honorem Dei, vel ad dignitatem Ecclesiæ Catholicæ pertineret. Vbi nox adfuit, manus ad terga religantur infontibus: atque inter vincendum, accidit vt Michael Tarraconensis è vulneribus quæ in brachiis principio acceperat, ingemisceret. Quæ res tantum abfuit, vt hæreticos ad misericordiam permoueret; vt etiam arreptū furenter hominem, multa ingerentes probra, è nauī præcipitauerint; & ne incōmitatus abiret, Franciscum quoque Paulum (nam is erat proximus) eodem impetu deturbarint. Cæteri omnes, vinculis (vt dicebamus) iniectis, in Aloysij cubiculum detrāduntur: adhibitisque custodibus, totam eam noctem, partemque insequentis diei, prope per inediam transigunt: cum interea super alios alij ad ostium adessent carceris, modo læta, modo tristia nuntiantes: quidam etiam truci obrutu, strictis minaciter gladiis fremerent: Papistæ, Latrones quis erit aliquando qui vitam vobis eripiat? & alia eiusmodi. Interea nostri, quasi futura prospicientes, magno animo sese ad extrema quæque parauerant: nec eos sefellit opinio. Nam educti è carcere, damnantur capitis. Iamque parabantur laquei vt suspenderetur singuli è maximo nauis malo; cum Præfectus, maioris prædæ spe, quod eos putaret pecuniam, ad templum in Brasilia exædificandum; secum attulisse, rem in præsentia distulit; sed eorum comperta denique inopia, Petro Diazio, Didacoque Caruallio ibidem relictis, septem reliquos in rostratam ex oneraria transferri iubet. Hic eos hæretici denuo circumfistere; nec solum in fratres nostros, verum etiam in Romanum Pontificem CHRISTI Vicarium, in Ecclesiasticos ritus, in Sanctos eorumque venerationem, denique in Sacramentum ipsum altaris, contumeliosa atque impia verba proferre. ad quæ cum illi fortiter admodum responderent, cædebantur pugnis, alapisque frequentibus, defensores Catholicæ fidei: quin etiam exquirebantur diligenter in summis capitum verticibus, sacra quæ appellant coronæ, quarum hæretici si quas inuenerant, has vero iterum iterumque singuli tundere; & simul iurgiis & maledictis in eisdem inuehi cum aliis multis, tum illis præsertim; canes, fures, veteratores; per vos stat quo minus conspirent vniuersi mortales atque consentiant, sublatisque discordiis ac tumultibus, tranquilla omnes pace atque otio perfruamur. Vestro scelere non modo Germania, & Gallia, verum etiam Brasilia, atque adeo toto terrarum orbe praua doctrina diffunditur. Erat è nouitiorum numero Petrus Fernandus, faber lignarius; omnium recentissimus ille quidem; sed apprime humilis, & magna virtute vir. Is, initio deditiois, pileo talarique tunica exutus ab hosti-

bus, ne deinde fallente vestitu pro seculari haberetur, & præclaram pro **D**
CH**R**I**S**T**O** moriendi occasionem amitteret; aggregabat se ad fratres
 identidem, vultu oculisque ad modestæ religionisque significationem ita
 compositis, vt vel ex eo satis intelligerent hæretici, hominem esse de no-
 stris. Quo etiam vehementius irritati, caput eius arreptum, vtraque manu
 subrigere, colaphis pertere, digitis oculos aperire, palpebrasque distende-
 re, paxillos denique mento subdere, ne vultum demitteret. ad hæc, illum
 contumeliis incessere eiusmodi, **C**anis, attolle faciem; frontem exporrige.
 quæ ille nimirum excipiebat tanta non solum animi æquitate, sed etiam
 oris hilaritate, vt eo bono se indignum existimans, conuersus ad Deum,
 diceret: Quo meo mihi merito hoc tribuis, vt pro te patiar, Domine? Per
 hanc simul proacritatem atque sauitiam hæretici cum sese miseri diutius
 oblectassent, alij demum alio varios in vsus digressi sunt; spatiumque fra-
 tribus datum ad inflammandos mutuis cohortationibus animos, viref-
 que recolligendas: quo in genere Petri maxime Fernandi, eius quem mo-
 do dixi caritas ac virtus enituit, cū in singulos congressus, lætissimo sem-
 per vultu, cæteros ad constantiam ac fidem accenderet, atque ad agnoscen-
 dam insignem hanc in se Dei beneficentiam, multis rationibus excitaret.
 Cuiusmodi sermonibus dum se inuicem confirmant fratres, magna rur-
 sus circumuenit eos hæreticorum manus. Instituitur de religione certa-
 men: ex quo, vt genus videatis, vnum attingisse sat fuerit. Oppugnabāt hæ-
 retici supplicationes & preces, quibus auxilium à Sanctis more catholico
 expolcimus. qua in disputatione acrior coortus quidam ex iis: Nōne,
 inquit, cernitis, in nostra potestate vos esse captiuos? quin vos igitur **M**
A**R**I**A** **V**I**R**G**O**, Sanctique, quorum opem implorandam affirmatis, è ma-
 nibus nostris eripiunt: cui fratres: Si expediat nos esse superstites; Beatif-
 sima Virgo Sanctique, & vitam nobis à Domino, & libertatem obti-
 neant vti que: sed quia emori præstat, idcirco non impetrant. Hæc &
 alia id genus respondebant fratres: quæ illi cum ferre non possent, ames-
 tes iracundia & rabie, conspurabant ora subinde nostrorum: quin etiam
 quodam Alphonfi Fernandi responso permotus vnus ex iis, furensque: ob **F**
 id ipsum, inquit, quod ira dixisti, peribis. cui Alphonfus, vt pote Promini-
 ster: Non solus ego, sed omnes plane mori parati sumus. Atqui expecta-
 te (ait hæreticus) molossi canes, caput egomet vobis præcidā, vosque (meam
 fidem testor) in mare proiciam. Hac altereatione in cœnam vsque ducta,
 discedunt hæretici: fratres vero tempus nacti rursus molestia vacuum, de
 integro adhotari se mutuo; diuinam opem in tali tantoque salutis æter-
 næ discrimine expetere; **C**H**R**I**S**T**I** morte cruciatibusque memoria re-
 perendis, sese ad perseverantiam atque ad fortitudinem incitare; Deo de-
 nique pro tam præclara sibi oblata bene moriendi occasione gratias age-
 re. Interea hæretici expleto epulis ventre, animi quoque feritatem extre-
 mo supplicio nostrorum exsaturare cōstituunt: nec mora: singulos octo-
 ni denue circumstant, exutoque tunicis, quanta maxima vi, quam pos-
 sunt longissime à naubus in altum eiulantur. Ac Petrus quidem Fer-
 nandus, & Ioannes Aluarus, natandi minime periti, fluctibus hauriuntur
 illico;

A illico; cæteri quinque vnum in locum diuinitus congregati, diu sese su-
 stentant, postremum vale sibi dicentes inuicem, ac veniam inter se deli-
 ctorum petentes. Didacus vero Fernadus, quem vna cum Sebastiano Lu-
 pio (qui deinde superstites ambo fuere) sub noctem hæretici quidam qua-
 si diuino iussu, cibo potuque refecerant, validus viribus, classem, quod è
 repentina pluuia venti quiescerant, tardius euntem assequutus, & nescio
 quo pacto in vnâ nauium acceptus, Diuinæ consilio prouidentia man-
 sit incolumis. Luctantur cum fluctibus reliqui, & quamquam in summa
 difficultate ac defatigatione, Apostolico Symbolo, precibusque funden-
 dis ad Deum, sese contra spirituales nequitas communire non desinunt.
 iamque nox erat media, cum Alphonso Fernando in verba præeunte, cer-
 tos è quinquagesimo psalmo versiculos decantare ceperunt, atque illum
 præfertim: Tibi soli peccaui, &c. Verū lassitudine tandem victus, & aqua-
 rum vi obrutus Alphonfus extinguitur, spectata probitate, ac religione
 vir, cuius præcipue robur animi ac virtus in hæreticis modo refutandis
B eduxerat. Hunc autem eo consilio è Lusitania secum abduxerat Azebe-
 dius, vt philosophiam, cui magna cum laude vacauerat, in Brasilia pro-
 uincia profiteretur. Alphonsum secutus est mox, **I**eronymus inuocans, An-
 dreas Pais: postremus omnium Fernandus aluarus mergitur. Tum Seba-
 stianus Lupius in mari medio, nocte intēpēta, densis tenebris, imbre ma-
 ximo derelictus, elatum sorte quadā in classe lumen eminus intuens, mil-
 le circiter & quingentorum passuum intervallo distantes consequitur
 naues; quarum ad vnâ, itemque alteram accedens, & vt admitteretur
 suppliciter postulans, cum acerbè minitantes hostes, intentaque in se tela
 sensisset; quasi ad extremum perflugium, contendit ad vnâ è scaphis: cui-
 us ad marginem stans forte quidam hæreticus paulo mitior, tum Seba-
 stiani angustiis, tum etiam fortassis ab se desertæ veræ fidei religionisque
 recordatione commotus, excepit hominem: penulaque contactum, ac
 furtim in nauem impositum, commentis quibusdam hostium furori at-
 que immanitati subtraxit. Duos autem illos qui in Lusitanica naui relictii
C fuerant, eodem genere mortis, eadem animi magnitudine defunctos ac-
 cepimus. Porro nobis hæc omnia Sebastianus ipsemet Lupius exposuit.
 nos totam rei gestæ seriem his consignatam litteris eidem Sebastiano re-
 cognoscendā ostendimus: cuius ille narrationis veritatē ac fidem suo rur-
 sus testimonio comprobauit. Quo etiam studio sius fecimus, vt hanc
 ad vos mitteremus epistolam, rati eo vobis gratiorem futu-
 ram, quo certiora perferret. Quod reliquum est, vestris
 omnium sacrificiis, precibusque, nos etiam atque
 etiam Domino commendari percipimus.
 Olisipone, v. Idus Decembris.
 M. D. LXXI.

E I N I S.

D. D. d. d. 21

D

IGNATI LOIOLÆ
VITA,
POSTREMO RECOGNITA.

CLAUDIO AQUA E
VIVAE PRÆPOSITO
GENERALI SOCIETA-
TIS IESV,

Ioannes Petrus Maffei S. D.

*Q*VAE parens & cōditor nostra Societatis Ignatius, auctore ac duce Deo gessit in terris: ea profecto digna sunt, in quibus commendandis immortalitati, scriptorum omnium certet industria. Id scilicet fuit causa, cum in eo munere alij non sine pietatis & ingenij laude versati sint, cur ego quoque, delatam olim ad me à Patre nostro Euerardo nonnullam huiusce provinciae partem, neque ita gravate receperim; & receptam, si minus cum apparatu & copia, certe cum fide curaque, Deo adiuvante conferim. Nec sane dubium, quin, qui talem mihi laborem iniunxerat, huic potissimum laboris eius & opera fructus ac prima libamina deberetur. Nunc, quando, priusquam in vulgus exirent lucubrationes meae, ad beatos ipsius Ignatij complexus, uti speramus, ille decessit; ei nempe qui in utriusque Praepositi locum & curas nutu diuino successit, optimo iure dicenda fuerunt. Ac tibi quidem, Pater humanissime & optime, in praclarum illud exemplar dies noctesque intuenti, minime dubito quin opus hoc quaecunque, gratum acceptumque futurum sit. Ceteris ut perinde iucundum ac fructuosum accidat: nimirum, ab IESV, tuis incensis officio & caritate precibus & sacrificijs impetrabis.

IGNA

A

IGNATI VITÆ
LIBER PRIMVS.

Ortus eius, & educatio. Cap. I.

B

*N*ea Hispaniae regione, quae ad Pyrenaeum pertinet, ac vulgi sermone Guipuzcoa nominatur, in primis clara est Loioleia familia. Eius familiae princeps Bertramus, Ognis & Loiolae dominus, quae loca sunt in finibus urbis Aspeithiae, in matrimonium ducta Marina Sone, aequae clari generis foemina, quinque suscepit ex ea filias, filios octo: quorum minimus natus fuit Ignatius is, quae

Societas IESV parentem agnoscit; cuius de vita & moribus, quae nobis fuerint comperta, in unius Dei gratiam gloriamque litteris mandare decrevimus. Hisce ergo parentibus natus Ignatius est anno post Virginis partum M. CD. XCI. regnantibus in Hispania Fernando & Elisabetha, cognomento Catholicis. Ac de prima ipsius pueritia id unum constat, haud ita severa disciplina educatum à suis fuisse; atque ab ipsis incunabulis, ut in opulenta domo, profanos admodum hausisse spiritus: deinde litteris vix dum à limine salutatis, cum esset eximia & animi & corporis indole, continuo in Fernandi regiam à patre missum, veteri Hispaniae more, quo in regno principum liberi ea fere conditione ac iure nascuntur, ut maximus aetate dumtaxat in patrimonio imperioque succedat, reliqui, siue ad acuendam gentis industriam, siue ad familiae splendorem in vno capite retinendum, portiuncula quadam hereditatis aspersi quae tenuem in victum cultumque sit satis, vel studiis doctrinae militiae dant operam, vel aulae regumque praesidio ad opes gloriamque nituntur. Hic ille cum honorarios inter ephebos aliquandiu apparuisset, aulicis imbutus moribus ad Antonium Manricum sese contulit Naiarensium duces ex iis, quos in Hispania magnates appellat; quo cum Loioleiae genti necessitudo vetus intercedebat. Atque apud hunc domi forisq; in honore habitus, rei militaris tyrocinia posuit: & quod iis ferme usu venit, qui nondum caelestes delicias degustarunt, id ipsum Ignatio contigit, ut ardenti laudis humanae studio, & communis consuetudinis impetu abreptus cum esset in

DD d d ;

corporis ornatu elegantissimus, equorumque, & armorum vsu præcelleret; quod sibi datum fuerat temporis ad negotiationem salutis æternæ, id ille miserabiliter, vt plerique mortalium, partim in factionū rixarumque periculis, partim in amatoria vāsanā, & cætera sæculi vanitate consumeret. Verumtamen inter eiusmodi vitia, & cæcos errores, præclara quædam emicabant bonæ ac religiosæ mentis indicia. Primum enim in tanta licentia militari, tamque corruptis hominum moribus, quamuis animo consternatus esset interdum, & multis vndique cinctus angustiis; nulla tamen ipsius atrocior vnquam audita vox est, quales multæ à nefariis hominibus in Deum, ac Dei prouidentiam vulgo iactantur. Nec solum ab omni verborum impietate semper abhorruit, sed etiam sacra omnia factorumque antistites naturæ perpetuo instinctu admodū religiose reueritus est. Erat præterea intactus ab auaritiæ sordibus, & à lucri cupiditate vehementer alienus: quod cum alias, tumvero in expugnatione vr̄bis Naiaræ, quæ in Cantabriæ finibus est, perspici potuit: quam iure belli, cum dux militi diripiendam dedisset; Ignatius, quamuis ad ipsum victoriæ pars non exigua pertineret, tamen nec præsentis prædæ dulcedine, nec cæterorum exemplo adduci potuit, vt sese alienæ rei contactu pollueret; non Christiano solum, sed etiā ingenuo homine id indignum existimans. Quæ ipsius altitudo animi in priuatis quoque diffidiis ac simulatibus eminebat, vt si quando ex certamine dignitatis (vt fit) ad manus pugnamque venisset, si locus reconciliationi daretur, illico vna cum armis odium omne deponeret, & cum inimicis in gratiā plane bona rediret fide. Neque vero eidem in magnis arduisque negotiis capessendis alacritas, vel gerendis consilium & cautio deerat. quocirca inter quosdam Cantabriæ populos graui orta seditione, legatus ad eos à duce Naiaræ, breui controuersas omnes magno partis vtriusque consensu & approbatione diremit: ac licet iuuenis admodum esset ætate, in agendo tamen, tractandisque hominum ingeniis, iam tum senilis quædam in eo maturitas apparebat; prorsus, vt negotium nullum ferme susceperit, quod nō ad optatum exitum sua lenitate ac virtute perduxerit. quamquam ob imperitiam rerum diuinarum, hæc tam egregia animi bona, & quasi talenta, non optime collocabat interdum: ad hominum videlicet gratiam, ac sui ipsius incrementa iis artibus vtens, quas ad vnius Dei honorem & gloriam omnino referri oportuerat.

Conuersio eius ad Christum. Cap. II.

Maxime in modum adolescentia, atque ipso ætatis flore consumpto, cum annum ageret iam nonum circiter & vigesimum, à miserabili errore, certoque æternæ vitæ periculo in rectum salutis iter summo Dei beneficio reuocatus est. Tota autem eius conuersionis ratio fuit eiusmodi. Ardebat eo tempore Hispania intestini belli tumultibus; quā nactus occasionem Franciscus.

A Franciscus Galliarum Rex, Nauarræ Vasconum quæ Guipuzcoam attingit, Henrico Alibreto cognato suo recuperandæ, cuius pater ex eo regno Ferdinandi Catholici armis olim exactus fuerat; Andreā Foxium, cognomento Asparotum, cum exercitu iussit in eas regiones imperum facere, qui celeritate vsus, cum aliquot loca improviso aduentu cepisset; cumque nobilitas Henrici cupida ad Gallum sese quotidie adiungeret; Naiaræ dux, qui Nauarræ summo cum imperio præerat, eius rei fama commotus, in vltiorem Hispaniam ad auxilia contrahenda profectus est, Ignatio, paucisque præterea Pompelone custodiæ causa relictis. Ac cæteri quidem, appropinquante Gallorum exercitu, magnitudine pedestrium & equestrium copiarum exterriti, & simul diffisi oppidanorū animis, temporari cedere, & vr̄bem relinquere omnino decreuerant: Ignatius vero, multis verbis homines ab eo consilio reuocare conatus, vbi se nihil proficere hortando perspexit, ardentibus oculis detestatus ignauiam perfidiamque, spectantibus omnibus in arcem solus introiit, paratus illam cum aliquot in eo præsidio relictis omni ope tueri. quo virtutis exemplo permotus alius quidam Ignatij in studio bellicæ laudis æmulus, eandem aleam subiit: reliquis vero salus, quam aut fides aut gloria fuit antiquior. Ventum deinde in consilium est à custodibus de summa rei: cumque in tanta propugnatorum paucitate contra tantas hostium copias negarent plerique locum obtineri posse diutius, ac seniorum præsertim sententiæ ad profectionem inclinarent; Ignatius, quo erat animi & corporis robore, quam acerrime sese rursus opposuit remque disciecit. Interea Galli, resistente nemine, propius ad vr̄bem accedunt, & magna ciuium voluntate admissi, castris ad arcem positis, præfectum præsidij ad colloquium euocant. Ille accepta fide, cum tribus dumtaxat egreditur, in quibus erat Ignatius; qui cum ab hostibus proponi conditiones iniquiores vidisset, exarsit nimirum, easque conditiones tam acri ac vehementi oratione commilitonibus dissuasit, vt ad extrema omnia perpetiēda potius, quam arcem deserendam cunctos accēderit. Nec mora; Galli omisso colloquio, acrius instare, tormentis mœnia quatere, atque diruere; vndique ascensum tentare: Hispani contra, Ignatij præsertim exemplo atque adhortationibus incitati, fortiter sese defendere, subeuntem hostem gladiis, telis, contis arcere; quoad Ignatio ante alios dimicanti, globi vi excussus è muro lapidis, læuam haud ita grauius læsit tibiam; globus vero ipse quamquam impetu refracto subsiliens, dextram adeo labefactauit atque confregit, vt è vestigio semianimis alienata mente corruerit. Tum vero debilitati animis cæteri, & deditio facta. Ignatium porro stratum, vel ad colligendam clementiæ famam, vel etiam virtutem in hoste admirati Galli benigne suscipiunt, & in vr̄bem ex arce translatum, in pristino hospitio collocant, medicisque adhibitis, & rebus omnibus necessariis diligenter curant. Huic Gallorum benignitati, pro sua animi magnitudine egregie respondit Ignatius. quippe tantum aberat vt eos odisset, à quibus in illam calamitatē, vitæque discrimen erat adductus, vt cum in lecto decūberet, singulos blande comiterque cōpellans, omnia fere sua in eos

in eos amoris causa diuiserit; atque hunc clypeo, illum pugione, alium D thorace donarit. Interiectis deinde aliquot diebus, cum grauius laboraret quam ut breui tempore sanari posse videretur; ad ceteram humanitatem illud etiam additum à Gallis, ut Ignatium lectica Loiolam vsque (neque enim longe aberat) deportandum curarent. qui peramanter à suis acceptus, cum ingrauescente in dies morbo periculosius ægrotaret, accersiti confestim vndique medici, crure inspecto, seuerè pronuntiant, ossa illa, siue id prioris chirurgi vitio, siue itineris agitatione contigerit, nequaquam esse bene locata: neque vero, nisi ea coagmentatione denuo resoluta, frustisque suo loco repositis, posse vlllo modo fieri ut coalescant. Qua tam acerba denuntiatione Ignatius minime exterritus, non modo statim æquo animo sese paratum ostendit ad omnia subeunda, sed etiam inter ipsam curationem, quamuis esset asperrima, nullum aliud indicium dedit doloris, nisi ut coactos in pugnum digitos valde confringeret. Ex eo die morbus maiorem in modum est auctus; cumque iam Ignatius omnes fere cibos haustusque stomacho fastidiente respueret, aliaque in eo E cernerentur lethalia signa; suorum admonitu, sacris, quæ ad expiandum animum pertinent, rite procuratis, ipso B. Petri Apostoli peruigilio; cunctis mœrentibus, eo deductus est, ut medici prorsus actum affirmarent, nisi ante mediam eam noctem vis morbi remitteret. Venerabatur iam dudum Ignatius præcipuo quodam cultu principem Apostolorum: quin etiam eius laudes militariter olim carmine Hispanico celebrauerat: cuius profecto pietatis fructum non exiguum tulit. siquidem illa ipsa decretoria nocte per quietem videre sibi visus est eundem Apostolorum, optatam sibi valetudinem diuinitus afferentem. nec sane in irritum ea visio recidit: quippe continuo leuari doloribus, ciboque refici est captus. Iamque Dei beneficio periculum mortis euaserat, magnaque suorum gratulatione melius habebat in dies: cum repete animaduertit os quoddam genu sub ipso fœdius prominere: quod quoniam præter cetera incommoda impedimento etiam sibi videbat fore, quominus graphice quæ solet ac vellet, ocreatus incederet (ut erat idem & patientiæ militari, & vrbanæ munditiæ & elegantia apprimè deditus) percontatus est medicos, posset ne vlllo pacto deformitas tolli. qui cum respõdissent posse vti que, sed dolore omnium quos ad eam diem sensisset, maximo & acerbissimo, propterea quod in eam sedem fragmenta iam firmiter coaluerant, nõ dubitauit Ignatius ingenti omniũ vel admiratione, vel metu, concinnum ac decorũ corporis habitũ anteferre manifesto vitæ discrimini: secarique de sententia medicorum os iussit, clariore etiam, quã antea, fortitudinis ac patientiæ documento: quandoquidẽ in ea carnificina (quæ quo lentior, eo fuit horribilior) non modo ligari tenerive se non est passus, verum etiam, iis qui aderant, pauore propemodũ ex sanguibus, ab omni prorsus querimonia gemituque se ipse continuit. Post hæc, doloribus magna iam ex parte mitigatis, nondũ tamẽ gressu recuperato, nec pedibus ad insistendũ idoneis, interea dum iacentis corpus terrestres medici persanare conantur, eiusdem animi vulnera curare medicus cęlestis aggreditur. Cũ enim affixus lectulo Ignatius,

Ignatius,

A Ignatius, fallendi temporis causa prophanum quempiam librum poposcisset ex iis, quos antea per otium lectitare cõsueuerat; diuino plane consilio factum est, nullus ut eo tempore domi liber esset eiusmodi: at vero longe meliores alij duo reperti sunt, Hispanico sermone cõscripti; quorum alterius, Vita Christi, alterius (quo selecta virtutum exempla continebantur) Sanctorum flores, erat inscriptio. Ea videlicet lectio salutis initium attulit homini. Dum enim oblatos sibi libros, variis locis quasi aliud agens delibat, sensim capi captus est puchritudine eorũ quæ scripta reperiebat; atque adeo inter ipsam lectionem, vbi quidpiam insigne cognouerat, subsistere, secum ipse deliberans: Quid si præclarum hoc sancti Dominici facinus, quid si hoc sancti Francisci, Deo fretus aggrediar? Neque vero, cum hæc & alia sibi multa proponeret, res occurrebat vlla tam ardua, tamque difficilis, quam non perficere sese posse generosa quadam alacritate consideret. Quæ cum apud se diutius agitasset, emergebant rursus rerum inanium voluntates, & sæcularia desideria: quorum sese B nonnullis adeo manciparat, ut dum eorum vel adipiscendi rationem exquirat, vel potiundi spem animo concipit, plures interim horas per imprudentiam in ea cogitatione defixus hæreret. Iamque priora illa propemodum exciderant, accensosque nuper igniculos pietatis, voluptatum illecebræ, & perniciose rerum fluxarum blandimenta restinxerant; cum periclitanti seruuulo diuina bonitas opem celeriter afferebat, ex eorum videlicet recordatione quæ legerat, meliorem ei mentem, & consilia saniora submittens, atque in hac item commentatione tamdiu morabatur, donec interuentu cuiuspiam, alio mentem animumque conuerteret. Hac ille vicissitudine, & quasi conflictu dies aliquot mirum in modum exagitatus, cum in eius pectore voluptas & virtus pæne ex æquo certarent; contrarias in partes magna sua perturbatione distrahebatur, incertus animi, hancine viam, an illam, cum primum posset, insisteret. Verum tamen inter alternas fluctuantis animi propensiones illud intererat, quod blandis illis rerum fluxarum imaginibus, quamdiu præsentibus obuersabantur, tamdiu titillabatur Ignatij mens: abeuntibus vero, succedebat illico amarus quidam torpor, & ægritudo, & sibimet displicentis animi tædium. At contra, præclari illi ad Christianam laudem impetus, cogitationesque de adæquanda vigilantia & sobrietate Sanctorum, de votiuis peregrinationibus, de victu cultuque in primis horrido & aspero; non modo cum aderant, animum insolita quadam iucunditate mulcebant, sed in recessu quoque, tristitia subeunte nulla, securum hilaremque præstabant. Sed enim tantum hoc ille discrimen, sæculi tenebris occæcatus adhuc, hebesque ab subtiliora hominis interni iudicia, quasi ignotum quidpiam præteribat, quod ab clariore demum oborta sibi luce, mentis aciem accuratius in eam varietatem caput intendere; ac demum non sine admiratione quadam animaduertit, ab illis cogitationibus, ut erant inanes ipsæ, sic se ieiunum & aridum, ab his autem, velut a pabulo salutari, letum vegetuque discedere: liquidoque perspexit, fucata & insidiosa voluptas quantum à vero & solido gaudio ac iuauitate distaret. Atque hanc

E E C C

primam de intimis animi sensibus motibusque ratiocinationem habuisse D fertur Ignatius: ad quam ubi maior deinde rerum diuinarum usus accessit, tantam in spirituum discretionem (quæ consummatæ sapientiæ virtus est) solertiam atque peritiam est consecutus, ut egregia etiam illius generis præcepta eo libro, qui Exerctiorum appellatur, posteritati reliquerit. His ergo obseruationibus, & assiduis librorum monitis è lethali animæ veterno excitatus, antea vitæ peccata, & infinitam in se Dei clementiam aliquando capit agnoscere; nec solum de mutandis in posterum moribus, verum etiam de expiandis omni ratione delictis, placandoque numine, serio cogitare. Atque in hanc deliberationem ingressus, denuo sese ad Christi domini, Sanctorumque sectanda vestigia occulto quodam instinctu acriter sentiebat impelli, & eorum præcipue, qui in se ipsi quammaxime duri ac seueri extitissent. artium quippe spiritualium, & Christianæ philosophiæ rudis & ignarus adhuc, omnem fere sanctitatis & officij perfectionem in asperitate vitæ, & in voluntaria corporis afflictatione statuerat. quocirca iam tum agitabat animo, simul atque per valetudinem liceret, nudis pedibus Hierosolymam petere, ac frequenti verberatione, longoque ieiunio tantas peccatorum pœnas vltro suscipere, quantas videlicet ab excelso magnoque animo, salutare odium sui, & ardens diuinæ gratiæ promerendæ studium exigebat. Iamque rectis euntibus sensibus, & optima quæque expetentem, longe vehementius incitauit diuina visio. Etenim nocte quadam vigilanti, augustissima specie, ac beatissimo lumine fulgēs M A R I A virgo vna cum paruulo I E S V, nō modo sese palā ostendit, verum etiam incredibili benignitate spectandam aliquamdiu prebuit: quo viso mirifice recreatus Ignatius, tantum repente odium fastidiumque concepit eorum quæ apud cæcos mortales prima putantur, ac præsertim quæ cum inhonesta voluptate coniuncta sunt, ut omnes rerum illarum, quamuis diuturno vsu ac vetustate corroboratas imagines, ex hominis memoria confestim aspectus ille deterferit. Accessit ad hæc illud quoque non leue Dei beneficium, quod ei in omnem deinde vitam proprium ac stabile mansit: ut quotiescunque sublatis in cælum oculis astra suspicerent (quod sane sæpe faciebat, ac diu) mortalia cuncta illi repente sordescerent; & miro quodam æternæ patriæ desiderio raperetur.

Ad Montemferratam religionis causa proficiscitur,

Cap. III.

NTERRA simul & animo & corpore conualescens, e lectulo surgere, & intra cubiculi fines paulatim crura explicare, atque ingredi ceperat; nihilque longius ei videbatur, quam ut de cognatione sua, & de domo patris exire, & præterita vitæ peccata quam acerrime vindicare sibi liceret. Sed quia nondum erat ad iter faciendū idoneus, constituit interim præclarissimas quasque Christi Domini, Sanctorumque res gestas memoriæ causa describeret; atque ad ipsam exquisiti cuiusdam nitoris & elegantiæ codice cōparato

Arato, quæ de virtutum exemplis præcipue admirabatur, in eum codicem vario picturæ genere quam compositissimis & quam clarissimis litteris ordine referebat. Atque huic operi dum insistit ardentius, quamquam sua de instituendo nouo genere vitæ cōsilia mortaliū nulli aperuerat; hæc tamen tāta scribendi ac legendi assiduitas, contēptus corporis, frugalitatis amor & parcimonia, sermo quotidianus nō ad urbanitatē, vel ad ambitionem, ut antea, sed ad modestiam, pietatēque compositus: hæc igitur, & alia non obscura immutati animi indicia, celeriter illū domesticis prodiderunt. In iis Martinus Garzia frater natus maximus, qui demortuo iam pridem Bertramo in dominatu, rei que familiaris administratione successerat, suspicatus id quod erat, Ignatium vel morbi vexatione, vel eorum quæ legerat admonitione compunctum, ac pertæsum vitæ prioris, nouum aliquid ac magnum moliri, atque etiam fortasse nuntium rebus humanis velle remittere; commotus animo vehementer, hominem seuocat, variisque interrogationibus blande pertentans, ad extremum per communes parentes, perque fortunas omnes obtestatur & obsecrat, videat etiam atque etiam quid agat, quo progrediatur, neu quid noui cōsiliij capiat, quod vel ipsi munitum & exploratum ad gloriam & opes iter impediat, vel sempiternam Loioleia familiae dedecoris notam inurat. Ad quæ Ignatius breuiter, quo se quamprimū à fratre expediret, satis memorem fore sese respondit officij; & simul, quoniam de recuperata propemodum eius valetudine ad Naiaræ ducē nuntij venerant, in oppido finitimo, cui Nauarreto nomē est, eo tēpore commorantē; veniam à fratre petiit ducis pro amicitia reuiscendi; ac per eam causam, duobus dūtaxat assumptis famulis, eques in viam se dedit, ac breui Nauarretū peruenit incolumis. Ibi duce amicisque ita salutatis, ut arcana consiliorū suorum quā accuratissime tegeret, simul etiam certa pecuniæ summa in vsus pios insumpta, Barcinonem petere, ut Hierosolymas inde contenderet, famulosque dimittere statuit, quo liberius remotis arbitris in suum scuire corpus, & debita vitæ licentius actæ supplicia à semetipso posset exigere. Solus ergo per summam dissimulationem Nauarreto profectus, primum omnium religionis causa celeberrimam beatæ Virginis ædem adire decreuit, quæ in Monteferrato à monachis Benedictinis incolitur, estque Barcinonem è Nauarra petentibus minime denia. Deinde reputans apud animū suum partim voluptates, quibus antea indulserat, partim etiam periculosum & graue bellū, quod sibi rursus à carnis illecebris, atque ab inferioris animæ viribus imminerebat; omni ratione se contra domestici hostis insidias muniendum est arbitratus. Ergo non solum institutam, ex quo die Loiola discesserat, cōsuetudinem obfirmato recinuit animo, ut singulis noctibus pœnæ nomine se acerrime verberaret; sed etiā ratus nullū cōtinentiæ præfidii posse firmiter inueniri, quā Dei matris eiusdemque Virginis perpetuæ patrocinium, recenti præsertim illius in se clementia ac benignitate inuitatus; in eius maxime clientelam fidemque confugit, ac studio virtutis incensus, illico fecit ut eidem Virgini Beatissimæ sese irrevocabili voto castitatis obstringeret. Quod religiosi animi obsequium & sacrificium

pro sua infinita bonitate ratum & gratum Deus ipse videtur habuisse: D quando quidem ipsa Virgine deprecate videlicet, ex eo tempore ad extremum vsque diem Ignatius plane omni sensu libidinis caruit. Caterum quo facilius omnes intelligant, quam sit periculosum & anceps, in Christianæ philosophiæ curriculo sine rectore ac magistro versari; non omitam hoc loco quod ambulanti in feruore spiritus per eos ipsos dies Ignatio contigit. Erant eo tempore in Hispaniæ finibus, Maurorum multæ reliquiæ: quos nefariæ superstitioni Mahometis addictos, Fernandus Catholicus haud ita pridem è suo pepulerat regno. Ex ea igitur face quidam infidens mulo, Ignatium forte assecutus, comitem sese illi adiunxit; ac nonnulla primum (vt fit) de itinere sciscitantur, variis deinde sermonibus eo deuentum est; vt de singulari M A R I Æ virginitate differerent. quam cum nefarius ille ante partum quidem integram illibatamque fuisse fate- retur, à partu vero nequaquam; contra Ignatius ab eiusmodi errore quibuscunque poterat rationibus hominem reuocare contéderet; post multam altercationem magis magisque obstinatus impius ille, cum oblatam E sibi veritatis lucem intueri nollet, repente non sine rabie quadam subditis mulo calcaribus antecessit, seque celeriter ex Ignatij conspectu proripuit. Quo facto vehementius irritatus Ignatius, parum abfuit quin citato gressu persequeretur abeuntem, & pugione confoderet; facinus indignū existimans non tam contemptum relictumque superbe se, quam de summa castimonia & sanctitate Reginæ Angelorum ausum fuisse vilissimum caput ore polluto detrahere: cumque militari etiam tum spiritu religionis officiique momenta perpenderet, sese vix pietati satisfacturum putabat, si tantas blasphemias pateretur inultas, neque ab impuro dæmonis mancipio pœnas petulantis linguæ reposceret. Verumtamen incitatum tam generosi pectoris imperum retardabat suspicio latentis in tā speciosa cogitatione piaculi; metusque probabilis, ne per hanc animaduersionem & cæleste numen, & eam ipsam quam defendere conabatur, Virginem offenderet. Cum igitur multa secū agitasset, motu corporis pariter atque F animo varius; ad extremum, sane quam præcipiti cōsilio statuit ad biuiū vsque procedere, vnde Maurum ex habito colloquio ad proximum pagū nouerat diuertisse. in eo biuio laxatis omnino mulæ, qua vhebatur, habenis, ita de re tota interpretari, vt si bestia ipsa per se Mauri vestigiis insisteret, non dubitaret quin accepta futura esset ultio Maiestati diuinæ: sin minus, pro certo putaret, nequaquam id à se officij Deum, Beatamque Virginem postulare. Hac ille mente processit ad biuium: cumque pagus ille, quem diximus, abesset diuerticulo passuum non amplius quadraginta, via facili ac spatiosa; plane diuinitus factum est, vt sponte sua iumentum angustiore via Barchinonem versus iter arriperet. Atque hunc in modum Ignatius in re tā gram, nullo pia ipsius studia regēte periclitatus, lethalis noxæ crimen feliciter effugit, quam sapientius. Inde progressus ad vicum à Monteferrato haud longe distantē, de peregrinatione Hierosolymitana deque asperiore vita quāprimū incunda mire sollicitus, viatorii ibi coemit ornatus, sparteos videlicet calceos, talarē è sacco tunicā, funemq; pro bal-

theo,

A theo, tornatilem baculum, & in vsum aquæ cucurbitam. Quæ omnia, vt Christi paupertatē non erubescere, & peruersam recti verecundiā depone- nere paulatim assuesceret; suspensa propalam ex ep hippis, ad montem vsque lætus aduexit.

Acta eius in Monteferrato, Cap. IV.

Q V o simulatque peruenit, templum ingressus, ac numine salutato, nihil antiquius habuit, quam vt per sacram totius antea vitæ confessionem, contractas animi sordes elueret. qua confessione in primis fideliter atque accurate descripto peracta per triduum, summa deinde cum veneratione ad Sacramentum altaris accessit. Contulit etiam cū eodem patre, qui sibi confitenti aures dederat, omnia sua consilia cogitationesque de imitatione B Sanctorum, quæ ad eam vsque diē prorsus nemini patefecerat: præterea, quidquid habuit pecuniæ, totum id in Christi Domini gratiam pauperibus benigne diuisit. Dein silentio noctis eius, cui dies festus Angelicæ salutationis illuxit, pretiosa vestimenta quibus erat ornatus, quæ occultissime potuit, pannoso cuidam ex infima plebe largitus, confestim optato illo sacco sese alacer induit, ac sine præcinxit; dextro pedi, quod ex reliquiis morbi singulis etiam tum noctibus intumesceret, calceum induxit è sparto; sinistrum vtique nudum relinquere, & capite item nudo prorsus decreuit incedere. Sed quia nō ignorabat plurimos pallio tenus esse philosophos, vestemque facilius multo mutari quam mentē; omni ope sibi enitendum existimauit, vt illa exterioris amictus insignia, ad intimos animi sensus occulta quadam affinitate pertingerent. cumque accepisset in more positū olim fuisse, vt nobiles equites antequā in ordines referretur, in sacris ædibus noctē vnā armati excubarent (quod in Hispania peruigilium armorum appellant) militarem illum ritum ad rudimēta Christianæ perfectionis in semetipso transferre cōstituit. Igitur gladio ac pugione, quibus antea mundo meruerat, è tholo suspensis, nouo instructus armorum genere, totam eam noctem peruigil ante aram sanctissimæ Virginis, modo stans, modo nixus genibus, præteritorum veniam demisse precari, diuino cultui deuouere sese, ac beatam præcipue Dei matrem intēta supplicatione propitiare non destitit. Atq; hunc in modū Christianæ militiæ nomen ex animo dedit Ignatius anno post Christum natum M. D. X X I I. quo ferme ipso tēpore, vt à multis nō sine admiratione quidē animaduersum est, Martinus Luther infamis hæresiarcha, magnis in Germania motibus excitatis, iussus à Carolo quinto Imperatore adesse Vormatiæ, male pressum ad eam diem virus opinionum suarum effudit in illo conuentu palam, Sedique Apostolicæ & catholicæ veritati nefarium atque impium bellum temulentus indixit: vt satis appareat, cum maxime furiam illam contra omnia diuina & humana iura, legesque sacratas obar-

maret Satanas; tum ex altera parte, præter alia militantis Ecclesiæ robora, nouum etiam hunc ducem excitatum diuinæ prouidentia nutu, quæ Christus Imperator, & ipsum, & sectatores ipsius, obligatos religionis arctissimæ sacramento, adactosque; nominatim in verba Romani Pontificis, furori ac libidini hæreticæ prauitatis opponeret.

Ardores eiusdem in studio pœnitentiæ. Cap. V.

A C R A igitur vigilia, quemadmodum dicebamus, exacta, quoque celebritatem hominum, famamque sanctitatis vitaret Ignatius nondum certa luce, relicto monachis iumento, pedes ipse, obuoluto etiam tum fasciis altero crure claudicans; per summum laborem à Monteferrato discessit, & è via militari paulo post deflexit ad oppidum Barcinonensis agri Minorissam (hodie Manresam vulgus appellat) nouem fere millibus passuum à Monteferrato ubi antequam longinquæ & periculosa peregrinationi Hierosolymitanæ sese committeret, sæuiente præsertim Barcinone per id tempus pestilentia, deuio & obscuro loco aliquandiu delitescere, & humilitatis Christiana, quæ cæterarum est parès custosque virtutum, solida iacere fundamenta decreuerat. Interea mendicis ille, quem Ignatius pridie suis vestimentis induerat, cum ex insolito ornatu in furti suspicionem venisset, illico à loci magistratibus comprehenditur, & diuinam humanamque frustra implorans fidem in vincla conicitur. Cumque inter quæstionem ea sibi à viro quodam nobili clam donata iureiurando affirmaret, notasque corporis, ignarus nominis, ederet; conquiritur extemplo diligenter Ignatius, cum nusquam appareret, mittitur ad eum insequendum festine viator; qui ægre procedentem facile consecutus, quærit ex eo, num cui quidpiam in Monteferrato donauerit. Ad eam obsecem, id quod erat, suspicatus Ignatius, substitit; coactusque innocentis periculo, pauperi cuidam vestimenta sese pridie largitum esse confessus est: cumque viator porro instaret, quis tu, aut cuius? nullum omnino ad ea verbum Ignatius reddidit. sed itinere capto perrexit tacitus, casum infantis apud se miserans, ac semetipsum inculans, qui ne benefacere quidem sine ipsius cui benefaceret damno, vel cerre discrimine, didicisset. Vt igitur Minorissam accessit, oppidum ingressus quo dicebamus amictu, ad publicum infimæ plebis hospitium precario sese contulit; ibique sanctæ paupertatis ac pœnitentiæ studio inter egenes ac sordidos quam exsequemur vitam exorsus est. Victum ostiatim precibus infinis emendicare quotidie: totam hebdomadam, excepto die Dominico, ieiunare; in ipso cibatu simplici pane contentus, atque ubi sifris utgeret, aqua profluente; somni parcissimus, humo nuda cubare, auctore supplicio, singulis diebus ter sese flagellis quam acerrime cadere. Ad hæc, horas quotidie septenas genibus nixus in oratione vocali persistere; nam eius quæ mentalis dicitur, usum & consuetudinem adhuc ignorabat.

A bat. Præterea sacrificio matutino; Vesperarum & Complerorij officiis attentissima cura semper intererat. obibat etiam octauo quoque die sacra Confessionis & Eucharistiæ mysteria. Et quoniam superioribus annis (vt diximus) & humanae laudis famæque appetentior, & munditiarum ornatusque fuerat studiosior: vt vitium vtriusque diligentia pari neglectu rependeret, natalium suorum generisque splendorem, ne quis illi honos haberetur, studiose celare; & capillum quæ pro eius sæculi moræ promissum impensius comere curareque consueuerat, relinquere cepit impexum & squalidum: quin etiã ungues ipsos excrescere per diurnam incuriam pati: atque in hoc tam aspero, tamque horrido vitæ instituto, constanter id omne refugere, quod vllam posset afflictæ carni delectationem aut leuamen afferre. Itaque cum esset decoro vultu, & egregia totius corporis firmitate; detractis paulatim viribus, omnis ille vigor acerrimi bellatoris, & forma viridis iuuentæ profus elanguit.

B

Molestia scrupulorum, ac tentationes eiusdem. Cap. VI.

I V S M O D I vitæ cursum aliquandiu securus Ignatius magno animi fructu, sine vlla offensione tenuerat, nondum grauiora prælia & occultas dæmonum artes expertus, quibus incauta mens hominum ad præclara tendetium, si præsertim suis viribus ipsi confidant, facile in fraudem inducitur; cum repente quædam illi obiicitur species, cuius, quamuis identidem appareris, formam & figuram satis explicare non posset, multis distincta luminibus, & grato quodam splendore collucens, quod spectrum diabolicum postea, vt dicemus, agnouit, iisdemque fere diebus cum se illuic & squalore oblitum animaduerneret, atrox illa cogitatio nec opinantem inualit. Quæ, malum, ratio te, miser, impulit, vt relicta patria, cognatis, amicisque potentibus, pedore ac dira macie deformatus tristissimo & obsoletissimo vestitu, vel stipem in triuiis corrogares, vel inter infimas plebis minuta quisquilias lateres inglorius? nonne intermissa militiae honorata stipendia, dulcissimosque æqualium conuictus, & pristinae fortunæ cultum victumque, maiore cum tua tuique sanguinis dignitate repeteres? Hæc, & alia id genus ubi animo vehementer obiecta; auctorem sensit Ignatius illico: & quamuis initio paulisper ea recordatione commotus, tamen vt se collegit, illam ita constanter ab se reiecit ac repulit, vt vltro etiam familiarium inderet. qua submissione victus princeps auctoreque superbia, rursus Ignatio templum ingredientia officia diuina celebranda, quibus mira cum attentione ac perseverantia quotidie dabat operam, vt diximus; incepti operis molem ac difficultatem ita representauit,

tauit, quasi eius ærumnas & incommoda miserans diceret: Hem infelix D
 Ignati, annis vtique septuaginta, quot ætas tua recipit, in tantis tibi labo-
 ribus, in tanta vitæ asperitate degendum est: quos tu, præsertim vrgente
 senio tolerare qui poteris? Tum ille fortiter, nec sine contemptu: Quasi
 vero, inquit, mihi tu vel vnus diei spatium præstare possis. Hæc duo pri-
 ma post conuersionem Ignatius de summa rerum certamina subiit: quo-
 rum vtroque turpiter superatus humani generis hostis, vbi se irruptione
 & aperta vi nihil proficere intelligit, longe diuersa bellandi ratione, dolo
 cuniculisque grassari constituit. Neque abnuuit Christus, pugnarum eius-
 modi iustissimus arbiter: qui vt neminē supra id quod potest, oppugnari
 permittit, sic militibus suis, quos gratiæ diuinæ præsidio, & liberę volun-
 tatis arbitrio ad omnē virtutē exercet, ne parta semel victoria per otium
 torpeant, nouam in dies gloriosi triumphi materiam deesse non patitur.
 Est igitur in dæmonis artibus, quas ad bonorum perniciem assidue me-
 ditatur, illa vel pessima; vt quos ita videt studio virtutis ac religionis ad-
 dictos, vt inde terrestrium vel honorum spe, vel commodorum & volu-
 pratum illecebris auelli non possint, hos per speciem ipsiusmet honesti E
 quod adamarūt, ad immoderatam inedia & carnis macerationē acri-
 ribus incitamentis impellat, eosdemque præteriti temporis piacula repu-
 tantes, ac cælestis iræ seruili metu perculsos, in singula momenta misero
 quodam angore sollicitet. id autem eo cōsilio, vt vel plane defecti viribus,
 per causam recuperandæ valetudinis paulatim ad socordiam atque ad
 ignauiam delabantur; vel assidua scrupulorum agitati molestia, dum se
 ipsi calumniari non desinunt, si minus inertia, certe defatigatione ac las-
 situdine ab incæpto desistant. cuius vtriusque cladis vtinam ne tam mul-
 ta nobis quotidie exempla suppeterent. Hæc igitur eadē fraus Ignatium
 quoque in discrimen adduxit. Obtinuerat ille (quemadmodum diceba-
 mus) ex quo sese ad Christum adiunxit, in summa vitæ austeritate perpetuam
 animi tranquillitatem atque lætitiā: quam ne ex quotidiana copia
 vilem duceret, neu suis ipse meritis per insolentiā adscriberet; ab iis quas
 diximus, temptationibus cæpit illi pater cælestis vniuersam repente sub- F
 trahere, sic, vt interdum cum maxime gaudēs exultaret in Domino, tunc
 subito nulla præcedente significatione, prorsus exui nudarique se omni
 gaudio & iucunditate sentiret: nec iam in precibus, neque in psalmis, ne-
 que in cæteris, quibus assueuerat, pietatis officiis vllam inueniret omnino
 delectationem aut requiem. idque cum ei frequenter accideret, attonitus
 rei nouitate, animo suspēso ac mire sollicito, causas eius varietatis & im-
 mutationis inquirere, ac dubitare apud se, recte ne confessionē in Mon-
 teserrato, quam diximus, peregisset? quicquam ne omisisset, quod ad in-
 tegram criminum accusationem attineret? ac proinde num idcirco for-
 tasse Deum adhuc iratum experiretur? Quæ ille dum anxius agit, arre-
 pta occasione diabolus perturbandi hominis, deque suo statu deiciendi,
 hanc ipsam suspicionem atque formidinem instillit illi vehementer etiam
 atque etiam incutere. Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies
 noctesque fluctibus iungere, nullam capere partem quietis. Itaque dum
 amissam

A amissam recuperare conscientię pacem, & hærentem visceribus pestem
 omni ratione conatur euellere; non satis habuit peccata vetera, quorum
 de confessione ambigebat, iterum iterumque apud sacerdotem exponere,
 sed etiam cuiusdam concionatoris monitu, qui Minoreffæ per eos dies
 agebat, totius vitæ noxas, quotquot reuocare in memoriam potuit, in li-
 bellum relatas, quod ad Montem serratum antea fecerat, quam accuratissi-
 me rursus explicuit. Sed (quod sæpe contingit) quod sibi adiumento fo-
 re putabat, id erat ei contrarium maxime. siquidem ipsa commemoratio-
 ne rerum quas aliquando obliuisci oportuerat, fiebat vt etiam si quid ipsa
 die mitigatum fuerat, recrudesceret. Nec iam tantummodo superiorum
 annorum delicta occupatum animum amarissima superstitione torque-
 bant, sed etiam præsentis temporis cura pauorque, ne inuisa Christo sua
 essent studia, neu Dominum suis omnibus dictis, factis, cogitatis offende-
 ret. Quocirca multis iam rebus frustra tentatis, vnum dumtaxat occurre-
 bat illi remedium, nec sane spernendum; vt sacerdos pro potestate omni-
 no sibi posthac eiusmodi suspicionibus ac recordationibus interdiceret.
 B Sed id ipsum consilij ad eum deferre non audebat, peruersa videlicet rati-
 ocinatione delusus, ac veritus ne sibi minus ea medicina prodesset, cuius
 auctor ipsemet exstitisset. Inter has ergo curas, graui pressus mœstitia
 cum ita iaceret, vt nulla iam res mitigare dolorem posse videretur; inua-
 sit hominem atrox & sæua cogitatio; vt ad luctus miseriaeque finiendas,
 è fenestra cubiculi (Dominicanorum hospitio tum forte utebatur) semet-
 ipse præcipitem daret. Quam ille cogitationem, ope diuina cum acerrime
 repulisset, subiit animum firmitas & constantia cuiusdam anachoritæ,
 quem in Patrum historia legerat, impetrandi gratia nescio quid quod ve-
 hementer optaret, omni cibo tamdiu abstinuisse, quoad per eam absti-
 nentiam propitiato numine, voti compos existeret. & quamquam peri-
 culosa admodum ea ratio videbatur, metusque suberat, ne tam audaci
 incæpto Deum irritaret potius, quã reconciliaret sibi; tamen tota re apud
 se diu multumque agitata, ne quid omnino intentatum relinqueret, il-
 lum ipsum rigorem perseverantis inedia sine vlla dubitatione experiri
 constituit, atque ita experiri, vt nihil interea de quotidiana precatione,
 C verberibus, & cætera corporis maceratione remitteret. Dies igitur vnus,
 duo, tres, quattuor, nec tamen aut linqui animo, aut molestia liberari. ita-
 que ad septimum vsque diem obfirmata mente ieiunium extendit, exten-
 disseque porro, ni sacerdos idem, cui sua non modo vitia, sed etiam bo-
 na, & intimos omnes animi recessus ac latebras diuino quodam instinctu
 nudas & apertas habebat, pro imperio vetuisset eum longius progredi,
 minis insuper additis, ni paruisset, illum à sacra corporis Christi commu-
 nione prohibendi. hac igitur tam seuera denuntiatione deterritus, cibum
 sumpsit Ignatius, & illo quidem ac postero die fuit illi quies: tertio vero
 eadem illa peccata rursus occurfare memoriæ. quarum cogitationū ini-
 tia dum admittit incautius, ac species (vt fit) speciem adducit, sensim in
 pristinos fluctus, æstusque solitudinum reuolutus; cum ex vna parte
 prorsus instaurandum Confessionis mysterium iudicaret, ex altera vero
 Fff

id sibi non modo non profuisse, verum etiam nocuisse antea cerneret; ex D
vehementi fluctuatione tam graue tedium presentis miseriæ mentem
eius inuasit, non quidem vt de morte oppetenda, sed vt de abiicienda se-
ueriore disciplina, & sæculi commodis repetendis magno quodam impe-
tu cogitauerit. Verù in tantis tenebris ac procellis nutanti, & in magnum
adducto periculum, peropportune radius diuinæ bonitatis affulsit, cuius
beneficio diabolica discussa caligine, totius tentationis exordia progres-
susque attente considerans, liquido comperit, omnes illos conscientia
stimulos, vanasque suspensiones, à malo spiritu fraudulenter immixtas, ac
proinde sine vlla dubitatione constituit, præterita vitæ labe, quod ad
confessionem attineret, perpetua obliuione contere. Atque in hunc
modum singulari Dei beneficio, non modo infelicem illam sui callum-
niandi miseriæ ac pœnam euasit ipse, verum etiam alios curandi, qui ead-
em ægritudine laborarent, miram à patre luminum facultatem & scien-
tiam est consecurus.

E

Ignatij profectus in Spiritu, Cap. VII.

Iste igitur periculis perfunctus Ignatius ac veluti auulsus
ab vberibus; maiores quotidie efficiebat in solida virtute pro-
cessus: & quo acrior ac diuturnior probatio fuerat, eo magis
idoneus euasit ad noua omnipotentis Dei charismata ca-
pienda: in quibus fuit illud eximium. Cum enim religionis
caussa ædem Pauli Apostoli extra oppidum peteret, & in ipso itinere ad
Rubricatum amnem, qui Minorellam interfuit, constitisset; necopinanti
repente diuina quædam oborta lux est tanta, tamque mirifica, vt momen-
to pœne temporis nullo magistro quamplurima clare perspexerit non
solum de fidei Christianæ mysteriis, verum etiam de aliis vel subtilissimis
philosophorum quæstionibus atque decretis: quasi nitidissimo quodam
in speculo perspicue cerneret ea, quæ post multam accuratamque lectio-
nem, maximosque labores ac vigilias vix demum solent homines intelli-
gentia comprehendere: atque in eo caelesti prorsus intuitu, non sine sum-
ma animi voluptate diutius acquieuit. Quo tanto, tamque insigni acce-
pto beneficio, cum ad agendas Domino gratias accessisset ad Crucem in
propinquo defixam; oranti sese denuo in aere spectrum illud obiecit, de
quo diximus antea, sed (quæ nimirum virtus ac potestas est Crucis) ne-
quaquam pari splendore vel pulchritudine, itaque quod suspicatus pri-
dem Ignatius fuerat, tum denique clare perspexit esse dæmonium: eod-
emque deinde sapius apparente, tantum abest vt moueretur, vt illud
etiam baculo per contemptum abigeret. Atque eius fere generis per id
tempus plane diuinitus alia multa percepit. Quodam die, dum indicta
publica supplicatione Minorellæ religiosum agmen instruitur; & Igna-
tius interim beatissimæ Virgini pfallit, insistens gradibus templi Domi-
nicani; subito in Deum ita rapta mens eius est, quasi per apposita quædam,
& maxi

F

A & maxime illustria symbola, Trinitatis ipsius numen augustissimum cer-
neret distinctum personis, vnum essentia. Qua visione tanto gaudio est
delibutus, vt neque in ipso mox agmine lacrymis & singultui crebro
temperare valuerit, neque vero totum eum diem alia vlla de re, nisi de
sanctissimo illo fidei Christianæ mysterio disputare: idque tanta similitudinum
& exemplorum varietate & copia, vt cuncti obstupescerent, quin etiam per
eos ipsos dies non dubitauit homo litterarum propemodum ignarus, li-
brum de Trinitate conscribere quoquo potuit stylo: vsque adeo caelestes
typi quos diximus, in eius memoria atque intelligentia diuinas illas re-
rum altissimarum notiones impresserunt. Ac licet antea quoque & mona-
dem in triade, & in monade triadè sanctissime coleret, suasque & naturæ
diuinæ cõmuniter, & separatim singulis personis preces hymnosque per-
solueret; ab hoc tam raptu longe studiosior & ardentior euasit in eo-
dem officio pietatis; eamque laudabilem consuetudinem ad extremum vs-
que vitæ retinuit, sic, vt præcipuam caperet voluptatem, & proprio quo-
dam sensu rerum caelestium afficeretur, quotiescunque sanctissimæ Tri-
nitati sacra perageret. Neque vero fuit hic finis mirabilium visionum: si-
quidem rursus per significationes arcanas, & mystica quædam exempla,
oblatus est eius mētī modus ipse, quem in huius vniuersitatis molitione
summus ille rerum opifex tenuit: quas illustrationes atque doctrinas, vt
omnino vires naturales excedunt, sic postea negabat Ignatius posse verbis
adumbrari, nedum exprimi. Præterea cū sacrificio Missæ in eodem templo
Dominicano interesset, dum à sacerdote de more hostia salutaris attolli-
tur, apertissime vidit Ignatius illa specie Christum Deum eundem & ho-
minem verissime contineri. Factum est etiam aliquando (idque ipsum qui
interfuere, testati sunt) vt alienatus à sensibus, à Completorio Sabbati ad
alterum vsque proximi Sabbati Completorium in altissimo quodam ex-
cessu perstitit; qua ipsa hora, multis adstantibus qui rei totius euentum
attente expectabant, quasi è profundo somno excitatus, repente sustulit
oculos, IESVM perquã suauiter inuocans, atque interim pij quidam ho-
mines mortuum rati, vtique terræ mandassent, nisi cõtemplati omnia di-
ligentius, ac pertentato corpore, latètem in eo vitam ex tenui cordis pal-
pitatione sensissent. Ad hæc, intento precationi, sese nõ semel tum Chri-
stus Dominus, tum Virgo mater ostendit, quibus, & aliis id genus cle-
mentia diuinæ subsidiis in recta fide vsque adeo confirmatus est, vt etiam
si nulla existissent Christianæ religionis monumenta vel testimonia, ne-
quaquam tamen dubitasset, ex iis tantummodo quæ Deo sibi aperiente
cognorat, mortem pro defensione catholice veritatis oppetere. & qui
paulo ante vix vocalis nosset orationis vsum, paucis mensibus tantam re-
rum spiritualium peritiam, ac tantam Dei familiaritatem est nactus, vt
quidam, eius omnia vel dicta vel facta curiose obseruantes, in tempesta
nocte supplicantem animaduernerint (eleuante spiritu sarcinam corporis)
quatuor circiter cubitis à terra sublimem: & quidem ex consortio ser-
monis Domini (quod de Moyse scriptum legimus) tota facie mirum in
modum radiante.

De studio collato ad proximos adiuuandos. Cap. VIII.

QUÆ omnia, quamquam egregia atque expetenda per se, tamen eo pluris erant in Ignatio facienda, quo magis erant cum aliorum fructu & utilitate coniuncta. Nam in cæteris ornamentis ac beneficiis, quæ in eum Deus plena manu congeffit, illud equidem vel præcipuum duxerim, quod in tanto perfectionis ardore non dedit illi spiritum solitudinis, animumve uni sibi vacantem, sed Christianæ propagandæ fidei cupidissimum, ac mire studiosum diuinæ gloriæ, salutisque communis. Cum igitur acta eius in Monteferrato (quamquam ea ipse occultissima voluerat esse) institutæque vitæ asperitatem ac sanctimoniam vicinis locis fama vulgaret, ac nobilitatem viri præcipue, rumor (vt sit) etiam in maius attolleret; ingens hominum concursus ad eum fieri cæptus partim visendi gratia, partim etiam consulendi; quos ille vt omni conatu quam acerrime ad Christum adiungeret, neu squalor ille nimius, & diutina illuuius ad se aduentibus terrore incuteret; primum deponere sordes, & externum corporis habitum cepit aliqua ex parte componere: deinde cum intelligeret difficilem in primis & ancipitem esse curationem animorû; quo cautius rectiusque in re tanta procederet, ope diuina suppliciter etiam atque etiã implorata, suæ cõuersionis originem, ac seriẽ, variasque tentationû procellas ac tenebras, & subsequutam mox tranquillitatem ac lucem, quam accuratissime secum expendens, demum ex iis quæ partim cælesti magistro dictate perceperat, partim etiam ipsemet experiẽdo cognorat, de fructuosa ratione meditandi orandique, præclaras obseruationes & saluberrima præcepta conscripsit: qui liber (vt antea dictum est) Exercitiorum spiritualium titulo, tempore procedente deinceps ab eodem auctus atque recognitus, & Romani Põrificis iudicio ac testimonio comprobatus, ita multos omnis ætatis atque ordinis homines tum in eligendo genere vitæ, tum in cõponendis moribus, perturbationibusque sedandis, ac præsertim in retinenda constantia salutari, mirum in modum iuuuit, iuuatque quotidie; vt iure optimo videatur hoc non in postremis numerandum esse remediis, quæ diuina bonitas hac hominum ætate vel ad corrigenda sæculi vitia, vel ad renouandã veterẽ Ecclesiæ disciplinam clementer adhibuit. His ergo meditationibus, quos ad bonam perfectæ virtutis frugem Ignatius reperiebat idoneos, paulatim, & quasi per gradus cepit excolere: cæteros interim precibus monitisque; prout se se dabat occasio, à vitiorû fœditate deterrẽs, atque ad studiũ æternæ beatitudinis incitans: idque eo libentius atque securius, quod cõmunicandis iis quæ à Domino acceperat, nihil interim sibi religionis ac spiritus deperire sentiret. Nec solũ venientes ad se, benigno excipiebat alloquio; sed etiã inuitatus interdum ab aliis ad prandiu, minime recusabat accedere; nimirum eo consilio, vt ex re & ex tempore sumpta occasione, qui se in Dei gratiam terrestri pauissent cibo, eosdẽ ipse vicissim spiritualibus epulis, & opportuna quapiã adhortatione reficeret. Atque in huc fere modum adiuuante Dño permultos ad arctã salutis semitã, à via lata & spatiosa traduxit.

E grani

E grani morbo periclitatur. Cap. IX.

SED in eiusmodi curam dum incumbit ardentius, nec tamen in teeta fete quidquam de assiduitate precandi, ac de quotidiana vitæ asperitate dimittit, morbum ex ingenti labore contraxit adeo periculosum & grauem, vt sæuiente atrociter febris proxima ad mortem accesserit, quo tempore & oppidi magistratus periculo viri permoti, publice diuersorum illi curarum necessariis rebus instructum: & præter aliam amicorum turbam, honestæ matronæ, quæ vitandæ pestilentia causa Barcinone sese eo receperant, certatim agrotanti assidere, & nocturnas agere excubias, perinde quasi in vnus vita salus omnium verteretur. Atque his populi officiis, ac pia sedulitate bonorum, ereptus è præsentis vitæ discrimine, in id ipsum iterum ac tertio recidit ob eam causam, quod nondum plane confirmatis viribus (blandimenta videlicet carnis, & veteris hominis malitiam veritus) præprope- ra festinatione ad pristinas occupationes corporis animique redierat: quarum pondere oppressus, denique didicit ipse, aliisque deinde præcipere solitus est, imbecilla valetudine minuendos labores, curandumque tali tempore, vt quantum de cõsuetis exercitationibus infirmitas demat, tantum ad Dei gloriam, & proximorum ædificationem æquitas animi, & exemplum Christianæ fortitudinis addat. Verabat idem etiam corpus debito somno ciboque fraudari, multis eo tempore doctus experimentis, vt moderata sobrietate vegetatur animus, sic immoderata vigilia vel inedia vires adeo frangi ac debilitari, vt mens earum ministerio destituta, vix munere suo fungi, aut ad contemplationem rerum diuinarum possit exurgere. Vexatus igitur, vt dicebamus, diuturna & periculosa agrotatione, demum ita conualuit, vt ex reliquiis morbi dolore stomachi molestissimo subinde cruciaretur: quapropter calceos induere, & pãni crassioris tunica cinerea, & capitis tegumento contra sæuitiam hyemis munire sese piorum hominum benignitate precibusque coactus est.

De inanis gloriæ vitio superato. Cap. X.

ACCESSIT ad illa corporis agrotantis incommoda, grauis etiam animi cruciatus, ab importuna quadam inanis gloriæ tentatione profectus. Dum enim ingrauescente morbo conscientiam suam diligentius excutit, seque ad extremum comparat mortis agonem; subiit illi repente, se iustum esse, neque villo pacto sibi de sempiterna beatitudine dubitandum. Cui suasioni dum resistere vi summa conatur, intelligens vt quisque sibi maxime placet, ita Deo maxime displicere; diuturnum & anceps intra sese certamen tanta tentatione metuque sustinuit, vt miris modis quotidie torqueretur, maioremque ex offensionis diuinæ formidine, quam ex ipsa grassantis morbi ve-

FF ff 3

hementia metum ac sollicitudinem caperet. Versabat videlicet in omnes D partes hominis animum dæmon callidus, Christi permisso; & quem desperationis iaculis paulo ante superare nequiebat, eundem rursus nimie confidentiæ ac vanitatis elatione supplantare & euertere nitebatur. Sed contra eiusmodi cogitationes Ignatius & in ipso (vt diximus) morbo, & recuperata postmodum valetudine cum diutius dimicaret; partim agendis identidem Domino gratiis, partim naturæ humanæ fragilitatem apud se reputando, denique diuino præsidio detestabile hoc ingrati animi vitium ita debellauit, euulsitque radicitus, vt postea quotiescunque salus animarum, aut Dei gloria postularet, sua non minus bona, quam mala sine vlla prorsus cenodoxiæ titillatione palam & ingenue exprimeret.

De profectioe Hierosolymitana. Cap. XI.

NTER hæc anni fere spatio exacto, partim spiritualium rerum sciëntia instructus, partim etiam arte quadam & consuetudine regendarum animarum imbutus, cum nihil vulgare aut exiguum agitarer animo; sed egregia quædam & ardua in Dei gloriam ab ipso conuersionis initio concepisset; Hierosolymam, quod iam dudum habebat in votis, petere omnino constituit, non tam vt Christi Domini sacratissima incunabula cerneret (tametsi id ipsum vehementer optabat) quam vt in conuertendis ad Euangelij lucem infidelibus qui ea tenent loca; vel operæpretium faceret, vel certe martyrij palmam, cuius avidissimus erat, acquireret. Sed hoc suum de prædicando Euangelio consilium, vitandæ scilicet humanæ laudis causa, nemini prorsus aperiebat: peregrinationis vero propositum, cum necessario amicis patefecisset, multi primum id ei multis rationibus dissuadere, obtestari etiam & orare ne populum ab se nuper è somno vitiorum excitatum ad studia virtutis pietatisque, repente desereret, neu se ipse, affecta præsertim valetudine, itineri tam longinquo ac tam periculoso committeret. deinde cum nec precibus nec suasionibus eum de sententia demouere possent, instare saltem & urgere, ne in comitatus abiret; multa posse in tam remotis ignotisque sibi regionibus, ac tanta rerum humanarum varietate contingere, quæ præsentem cuiuspiam fidelis opem solatiumque requirerent. Omnino probabilia videbantur afferre, & humano iudicio rem æstimantibus, etiam necessaria: nec vero deerant homines impigri, peritique linguarum, qui sese illi comites laboris ac periculorum libenter offerrent. Verum Ignatius, qua erat animi altitudine, in cælum semper intentus, atque à diuina prouidentia vsquequaque pendere mirabiliter cupiens, amicis omnia sua in eum studia profitentibus ita remisit, vt diceret, in præcipuis hominis Christiani virtutibus, non modo fidem & caritatem esse, verum etiam spem. Eius porro comparandæ gratia, certum sibi esse non modo sine viatico, sed etiã sine comite iter id ingredi; quod clare perspiceret, si, qualia multa possunt homini accidere, peregrinanti præsertim, sibi quidpiam euenisset, fieri non posse quin aliqua saltem ex

Atem ex parte comitis præsidio fideique consideret: proinde quidquid in eo spei locasset, id vtique ex ea detractum iri fiducia, quam totam in vno Deo clementissimo parente ac rectore vellet esse repositam.

Nauigat in Italiam. Cap. XII.

Ac igitur mente sub initium anni M. D. XXIII. magno omnium dolore Minoressa profectus venit Barcinonæ, vt in Italiam ex eo loco traiceret. cumque peropportune paratâ ibi nauem offendisset, egit cum nauarcho suppliciter, vt se mendicum egentemque gratis admittere ac transportare ne grauaretur. cui nauulum quidem ille se remissurum promisit; ea tamen cõditione, vt nautici saltem panis, quod erat necessarium, secum inferret. Eo responso cum vehementer angeretur Ignatius, quod commeatus copiam quamuis exiguam, cerneret inopiæ illius quam sibi summam proposuerat, legibus aduersari; post multas anxiasque cogitationes totâ rem denique permittere statuit arbitrio sacerdotis, quem sibi paucis illis diebus Barcinone, tum suæ conscientiæ iudicè, tum interpretem diuinæ voluntatis elegerat. Ille re cognita, Ignatio respondit, æqua postulare nauarchum: proinde nõ resistendum esse, nec vero timendû, ne si cibaria, tam vilia præsertim ac necessaria, sibi parauerit, quidquam idcirco contra consilium perfectæ paupertatis admittat. Tum Ignatius quamquã soluto vixdum religione animo, tamen partim sacerdotis impulsu, partim etiam metu occasionis eius amittendæ; emendicata de more pecunia, panes in nauem imposuit, & ne quid præterea secum inferret, paucos qui superfluerant nummos reliquit in ipso littore: deinde solutis anchoris die quinta Caietam non minus periculosa quam celeri nauigatione delatus, Romam pedibus iter intendit. ac prima nocte diuertit ad villam militibus refertâ; quibus nefaria quædam ac turpia molientibus, tanto animi ardore ac vociferatione se obiecit, vt illi partim verborum pondere, partim constantiâ miraculo obstupescit, à flagitioso conatu destiterint. Inde laboribus maximis, cum seruiente per eos dies pestilentia luridus ipse ac macilentus, relictis fere atque oppidis arceretur, denique in urbem Romam haud ita acriter custoditam, lassitudine ac fame pæne confectus introiit ipso Dominico die Palmarum. cumque venerabundus religiosissima quæque loca obiisset, Adriani VI. Pont. Max. pedes exosculatur. Mox paranti Venetias ire, vt in Palæstinam inde transmitteret; rursus Hispani amici nonnulli, qui Romæ eo ipso tempore versabantur, profectioem dissuasere cum aliis rationibus, tum præcipue nauigationis longæ & infestæ periculis proponendis: quippe cum paulo ante per summum nominis Christiani æque damnû ac dedecus, Turca Rhodum insulam expugnasset, quo nuntio videlicet omnis Italia cohorrerat. Sed cum Ignatius ab instituta peregrinatione nullo terrore posset abducij, illud saltem hortari & orare instituerunt, ne se daret in iter eiusmodi sine pecunia, tû in alios vltus necessaria, tû vtique ad nauulum pro transmissione soluendû. nã vt Venetias emendicato victu peruenisset,

peruenisset, quæ deinde ratio quæ spes homini externo & ignoto foret, D in tam remotas regiones traiectionem nanciscendi gratitudo? Proinde recte amiceque suadentibus ne resisteret, iuuantique se in CHRÏSTÏ gratiam aliquo saltem viatico pateretur. Cum hæc, & alia eiusmodi asseuerantes pariter ac miserantes ingererent; sæpius eadem iterando, cunctantem ac tergiversantem denique perpulerunt, vt in ipso discessu aureos aliquot nummos acciperet. quo ille subsidio oneratus verius quam instructus, non multum procellerat viæ, cum rem totam attente cõtemplans, seque ipse accusans grauitèr, quod de fiducia diuina humano metu se delicti, fixumque paupertatis propositum oblato auro passus esset infringi; parum absuit quin omnem pecuniam illico indignabundus abiiceret; sed quia id prodigum, ac Deo ingratum fore videbatur, decreuit certe in obuiis pauperes paulatim in sumi re. quod cū alacriter præstitisset, breui & nummis omnibus vacuus, & stimulis conscientie liber euasit. Pergentem porro Venetias, eadem quæ supra memorauimus incommoda & difficultates itinere pæne toto vexarunt. Sæuiebat etiam tum locis aliquot fœda E lues atque contagio; dispositique custodes aditus oppidorum assidue tuebantur. Ignatium vero ex ipso corporis habitu vel in summa cæli temperie metuisset. Obsita erat squalore vestis, & horrida; color ex sanguis, cauum macie caput, conditi introrsum oculi, & inanes faucium sinus. quocirca fiebat, non solum vt exclusus à diuersis omnibus pernoctare sæpe cogeretur in publico, sed etiam vt pallore & macie peremptum, rigentemque, prætereuntes aliquando nonnulli ceu monstrum quoddam aut triste simulacrum horrerent. Ipse vero linguæ imperitus, ignarus itinerum, cum præ defatigatione sæpe deficeret; ad Possam tamen Clodiam Deo adiuuante peruenit, quo ex emporio breuis & quotidianus Venetias traiectionis est. Ibi certior factus à viatoribus, obseruari Venetiis omnia diligentissime, & è suspectis præsertim regionibus venientes accessu prohiberi; flexit inde itinere terrestri Patavium, quorumdam cõsiliu sequutus, qui id ipsum periculi metuentes, faciliorem sibi ex ea vrbe Venetias transitum fore sperabant: iidemque Ignatium adiunctum sibi comitem, F præ imbecillitate haud ita æquantem gradus, in campis circumpadanis repente destituunt, vnus ope CHRÏSTÏ subnixum: qui sane pro sua infinita clementia laboranti seruulo in tanta solitudine minime defuit, sed proxima nocte sese illi, quemadmodum antea sæpe fecerat, visendum obtulit; recreatumque mirifice, intra ipsa Patavina mœnia primum, deinde Venetias sine vilo errore aut difficultate perduxit. nemo quippe ex Patavinis custodibus ad portas, nemo ex Venetis exploratoribus ad insulas frequentiores appropinquantem (cum nauim ingressi de more singulos vectores diligenter excuterent) Ignatium nulla munitum valetudinis tessera, ne appellauit quidem; mirantibus, cognita postmodum re, Clodianis desertoribus illis; quibus per adulterata videlicet symbola introitus in urbem vtramque non sine magna vel sollicitudine, vel contentione patuerat. Venetiarum vrbs, in recessu intimo sinus Adriatici, ea regio ac situs est, vt leniter stagnantes ex alto aquæ illam ex omni parte circum

A circumluant. ea inclytæ vrbi & ad merces copiasque inuehendas opportuna receptacula, & contra hostiles incursus munimenta firmissima sunt. Ex iis porro estuariis, maiores minoresque euripi totam urbem intercurrentes, variis mæandris ac flexibus ita distinguunt, vt, quod in partes pedibus, in totidem fere mari aditus sit; egregio sane vel artis, vel naturæ miraculo. Inde vicorum, insularum, ac pontium ingens numerus: vt qui diutius ibi versati non sunt, viarum locorumque modo varietate, modo similitudine sæpe fallantur. Sed contra eiusmodi ambages, certum paratumque remedium est maximâ multitudo cymbarum, quæ vsquequaque dispersæ, nominatim ad omnia & publica & priuata loca quemlibet haud ita magna mercede traiciant. Ignatius naui Patavina, ex iis quæ per Medoacum flumen assidue commeant, in area Marciana sub noctem expositus, cum neque vias ad publica xenodochia nosset, nec portitori conducendo suppeterent nummi; assuetus longo iam vsu male cubare, sub porticu Procuratoria, quam appellant, intendentibus iam se tenebris, vacuum B opificis cuiusdam fulcrum elegit, in quo fessos artus vtcumque reficeret. Tenet fama, literisque multorum est memoriæ traditum, dum ille ibi noctem exigit, vicinum senatorem M. Antonium Triuisanum (quem ipsi multo deinde post, eiusdem ciuitatis principem vidimus) caelesti voce excitatum, increpitumque quod in multa veste, mollique strato decumberet ipse, cum interim Dei famulus peregrinus non longe à vestibulo illius ædium iaceret in publico pauper, & omni humana ope ac solatio destitutus. itaque ingenti metu & horrore perfusum prosiliisse confestim, & quæ situm diligenter Ignatium excepisse per honorifice. Sed ille postridie cum in amicum veterem Cantabrum incidisset, à lautiore hospicio sese ad eum familiariter transtulit.

Nauigat in Palaestinam. Cap. XIII.

C **U**BI cum aliquandiu moraretur, in omnem nauigandi occasionem intentus; ecce tibi nouæ amicorum pugna (quos illi vbiuis breui conciliabat cognita viri virtus atque modestia) cum variis terroribus ab instituta peregrinatione reuocare conantium; quibus ille, Deo fretus, ita resistebat, vt diceret, pro certo habere se, vt cætera cuncta deficerent, vel vna solummodo tabula quo cupiebat vti que peruenturum. Nec eum sefellit bonitatis diuinæ fiducia. Cum enim eo anno formidine Turcarum, vt diximus, solito minor esset in Iudæam peregrinantium numerus, & quotquot erant, simul omnes paulo ante soluisent; desperata iam à cæteris re, Ignatius repente fit certior, nauem in Cyprum parari patricio Veneto, prætori eiusdem insulæ designato: cumque inde non ignoraret breuem atque facilem esse traiectionem in Palaestinam; nullo adhibito deprecatore, cum tamen multi nec aspernandi suppeterent, ad Venetorum Ducem Andream Gritum adiit ipsemet, insigni non minus humanitate quâ prudentia prin-

G G g

cipem: ac Deo fauente facile ab eodem impetrauit, vt gratis in Cyprũ vf- **D**
 que deueheretur. Sed interea dũ prætoria ornatur nauis, in febrim Ignatius incidit, factumque diuinitus est, probandæ scilicet eius constantiæ
 causa, vt quò die pharmacum hauserat, eo ipso nauæ signũ profectio-
 ediderint. qua re minime conturbatus Ignatius veniam petit ab hospite;
 qui pertinaciter ipsum etiam atque etiam retinere conatus, cum nihil
 omnino proficeret, consulit medicus. ille vero sine cunctatione respon-
 det, hominem ad interitum ruere. At tamen Ignatius nihilo magis immu-
 tatus, & cælestis nimirum medici ductum sequutus, felici sane consilio
 (quod tamen admirandum potius, quam imitandum aliis duxerim) flu-
 ctuante etiam tum in stomacho potione conscendit, factumque est Dei
 beneficio, vt ora soluta, inter nauigandum, ex ipsa maris agitatione tan-
 tam vim pestiferi ac vitii humoris euomeret, vt morbo plane leuatum
 sese celeriter senserit. Recuperata valetudine institit suo more, quoscun-
 que poterat factis dictisque ad virtutem & pietatem adhortari. cumque
 in eadem naui per summã impudentiam committi grauiam quædam flagi- **E**
 tia comperisset, nõ dubitauit apertũ dedecus detestari palam; & impuros
 illos homines tanta orationis acrimonia reprehendere, vt ij facta cum
 nautis coniuratione molestum sibi monitorem in deserta quadam insula
 exponere, atque ab suo conspectu & consuetudine procul amouere de-
 creuerint. quam rem odorati è vectoribus quidam Hispani ad Ignatium
 pro amicitia detulere, suadentes etiam atque etiam, vt in loquendo cau-
 tior esset, sibi que consuleret. sed ille nihilominus turpiter peccantes ob-
 iurgare perrexit, diuinæ prouidentię ope subnixus: cuius beneficio fa-
 ctum est, vt ad insulam sceleris destinatã appropinquantem nauæ, aduerso
 repente vëto reiecti, volentes nolentes Ignatium in Cyprium vsque per-
 uerunt: vbi cum stare ad salinas peregrinam nauem, de qua supra dixi-
 mus, audisset; illuc itinere terrestri se contulit: in eamque gratis admissus,
 nihilo plus viatici secum intulit, quam in priores intulerat, Christo vno
 videlicet fretus, qui tota illa nauigatione sese illi non semel ostendit;
 eumque magnopere confirmauit; ac denique incolumen ad portum Pa- **F**
 lestinae perduxit.

Palæstina loca sancta perlustrat. Cap. XIV.

N D E cum cætera peregrinorũ turba progressus, vt ad con-
 spectum sacratissimæ vrbis est ventum, incredibilem ex ipso
 illius intuitu cepit animo voluptatem; ac deinceps partim
 in comitatu, partim etiam solus, loca illa **C**H R I S T I **D** O-
 mini, **M**A R I Æ **V**I R G I N I S, & Apostolorum nobilitata
 vestigiis, eximio quodam animi fructu venerabundus haud semel obiit:
 modo in elyti quondam templi reliquias, modo sepulchra Prophetarum
 intuens: hic nascentis & vagientis; illic docentis, & miracula patrantis fi-
 lij Dei monumenta considerans. Vbi vero ad loca eiusdem acerbissimis
 pœnis

A pœnis insignia, & moriētis in cruce sanguine cõsecrata, atque ad defuncti
 sepulchrum accederet; effusus in lacrymas, humo pia oscula imprimere,
 immortales agere Domino gratias, incredibili quadam spiritus dulcedine
 & suauitate compleri. Ad hæc, antiquum beatissimæ Virginis domici-
 lium, itemque locum instituto primum Eucharistiæ mysterio, & sancti
 Spiritus aduentu memorandum, & alia eiusmodi quamplurima, quæ per
 otium deinde reuiferet, à mystagogo quam accuratissime addiscere. Erat
 Ignatio iamdiu deliberatum, vt diximus, in augustis illis Iudææ sedibus
 pedem figere, atque ad conuertendos ad Euangelij lucem infideles toto
 pectore incumbere; quod non reperiret vel vbi sanctius in terris vitam
 degeret, vel in quo munere fructuosius operam collocaret. Neque, plu-
 rimis iam experimentis diuinæ bonitati confidere, & in diem paruo-
 que viuere assuetum, rerum quæ ad corpus pertinent, habebat cura vl-
 la sollicitum. Id vero laborabat vnum, fragilitatis humanæ videlicet
 conscius, ne spiritui quotidie deficienti, & noxarum sordes aliquas con-
 trahenti, opportuna sacræ pœnitentiæ ablutio, & cælestis panis alimenta
B deessent. Quam ad rem idoneum ratus ministerium fratrum è Francisca-
 na familia, qui loca illa religiosã tuentur, & peregrinis aduenientibus
 præsto solent esse; adit ille ad custodem cœnobij, ac litteras ei, quas ex Ita-
 lia commendatitias attulerat, reddit; & quod ad cõuersionem infidelium
 attinet, nihil ei suorum consiliorum impertit; voluntatem vero suam in
 eisdem sedibus commorandi habitandique demonstrat: rogat proinde,
 vt se fratres dumtaxat tecto recipiant, sibi que Confessionis & Eucharis-
 tiæ sacramenta ministrent: se, quæ ad victum cultumque spectent, nullo
 prorsus eorum incommodo curaturum. Custos, partim commendatione
 amicorum, partim postulati moderatione permotus, bene sperare iubet
 Ignatium, ita tamen, vt rem in aduentum Prouincialis Ministri differret,
 qui per eos dies in Bethleem oppido versabatur. nec dubitauit Ignatius
 quinæque facilem Prouincialem esset habiturus, atque custodem habue-
 rat. itaque cum reditus iam peregrinoram instaret, litteras ad amicos in
C Occidentem scribere aggressus est, quibus eos de suo statu faceret certio-
 res. Cum igitur maxime scriberet, quod in posterũ diem peregrinis erat
 indicta profectio, ecce tibi à custode nuntius, adesse Prouincialem, & Ignatium
 accersere. ad quem bonæ spei plenus cum extemplo adiiisset, collaudat
 ille primo piam hominis voluntatem: sed re apud se diligentius deli-
 berata, videri sibi ait fatius, vt recedat; idque cum alias ob causas, tum ve-
 ro quod ante id tempus nonnulli eodem studio accensi, dum securius
 vagantur, à Turcis excepti, vel misere periissent, vel certe in acerba serui-
 tutis calamitatem incidissent, quos deinde propter officium ac vicinita-
 tem Franciscani fratres non sine magno cœnobij detrimento redimere
 cogebantur. proinde se in diem insequentem cum cæteris peregrinis ad
 iter accingeret. Ad quæ cum ita respondisset Ignatius, vt sibi certum fi-
 xumque esse affirmaret, Hierosolymis omnino restare; simulque modeste
 significaret, se, quamuis aliter sentiente Prouinciali, nequaquam, nisi ali-
 qua oblata religione, à proposito recessurũ: tum ille potestati se à summo

Pontifice habere subiunxit sacris interdicensi si quis inuito se ibidem **D** remanere conatus esset: iamque potestatis eius diploma proferre paranti, confestim Ignatius, ut omnia ecclesiastica iura, & imperia valde reuereretur, nihil prolato opus esse respondit, credere se quæ diceret, & quoniam ita iuberet, dicto audientem fore. Dum igitur ad hospitium tendit mœrens, ut se ad reditum cõparet acris; illum incessit repente cupiditas montis Oliueti illius celeberrimi reuisendi, quo in summo cernuntur adhuc **I E S V** Christi ascendentes in cælum expressa vestigia: ac ne quis forte in tantis temporis angustiis impedimento sibi esset, re nemini patefacta, & (quod periculõsus est) nullo propter inopiam Turca secum adhibito ex iis qui mercede conducti peregrinis in ea regione præsidio sunt; solus ad montem excurrit: cumque à custodibus non admitteretur, cultellũ è calamaria theca detractum mercedis loco iis dedit, sacris montis cacumen subiit alacer, & diuinorum pedum notas multa cum prece & ingenti gaudio veneratus, ad Bethphage properauit: vbi dum singula curiosè perlustrat, subiit illius animum subito, minus diligenter in Oliueti fastigio sese **E** animaduertisse, vtra ex celi plaga dextrum, vtra sinistrum esset Christi vestigium: qua dubitatione quasi quibusdam calcaribus incitatus, illico ad montem recurrit, adnotauitque intentis oculis vel minutissima quæque sic, ut locus in posterum dubitationi non esset: vsque adeo inexplabile studium sacrosancta illa redẽptionis humanę monumenta, & incunabula Christianæ religionis penitus etiã atque etiam cognoscendi recolendique mentẽ eius inuaserat. Interea, cum abesset diutius, nec in turba peregrinorũ appareret, ad Franciscanos defertur desiderari ex eo numero Ignatium. Franciscani suspicati id quod erat, ac veriti ne per eam solitudinem Ignatius in aliquod vitæ vel seruitutis discrimen incurreret; Armenium quẽdam in eo cõnobio ministrantẽ, ad illum perquirẽdum celeriter mittunt. qui descẽdenti ex Oliueto cõmodum Ignatio factus obuiã, fuste primum, ac truci vultu acriter minitari, ac temeritatẽ asperẽ admodũ increpare: deinde immissa manu, & brachio ferocius apprehẽsum, ad diuersorium trahere minime sane renitentem, quinetiã nouo caelestis gaudij rore **F** perfusum, quod inter eas contumelias Christum sibi presentem, & vsque ad hospitium præeuntẽ, incredibili quodã genere cõsolationis aspiceret.

In Hispaniam redit. Cap. XV.

V igitur postera dies illuxit, cum reliquo peregrinorum agmine Ignatius abiit præ desiderio tristior, & relictam provinciam sine fine respiciens: nec tamen, quoniam præsentis necessitate victus inde recederet, de muniẽdo in posterũ sibi quãdoq; reditu ac mõiõne desperãs. Cũque primo traiectu Cyprum tenuisset incolumis, tres ibi onerarias in Italiã paratas offendit: quarũ vna erat Veneti mercatoris, maxima, & omnibus rebus instructa; altera

A altera minor, sed bene firma, Turcarum: tertia Christianorum, parua, & male compacta. Ac ceteri peregrini, quod tempus erat hibernum, & obnoxium tempestatibus, pro se quisque tendere, ac certa mercede pacisci; ut in primam illam ascenderent: cumque Ignatius propter egestatem à nauarcho repudiaretur, iidem illum enixe præcari, ut hominẽ sibi notum, probum, atque adeo sanctum ne recusaret admittere. quibus ille non minus amare quã inepte faceret: Atqui sancto, nihil opus est (inquit) nauis, calcabit æquora multorum exemplo: neque vnquam exorari se passus est: sed magno ei stetit cauillus, & contumacia. Cum enim Ignatius inde per cõtemptum exclusus, facile obtinisset iisdem deprecatoribus, ut in illam debilẽ gratis admitteretur: cumque simul omnia nauigia vento secundo soluisent; repente cooritur atrox adeo ac sæua tempestas, ut Turcica nauis in omnium conspectu miserandum in modum fluctibus hausta, nullo profus euadente perierit; Veneta vero in scopulos illisa naufragium fecerit, saluis tamen hominibus: tertia tantum, qua vehebatur Ignatius, minime valida, ventis ac fluctibus diu multumque agitata, altero denique mense in Apuliam, lacera ac valde fessa peruenit: quo ex loco ipse deinde Venetias petiit, tam lõga & periculosa nauigatione mire vexatus. Etenim studio paupertatis, quẽ fuit illi semper omnibus commodis & emolumentis antiquior, nudis cruribus, hyeme sæuiente conscenderat, femoralibus tantum è tela, concisaque ad humeros aploide, ac scissili tunica breuiore semiamictus, cũ è cælo densa caderet nix, ac tristi gelu cuncta inhorrescerent. atque ad has cæli iniurias accedebant quotidiana vitæ discrimina, vigiliæque, & cetera maris incõmoda: quibus ille pæne cõfectus cũ Venetias peruenisset Ianuario mense anni M.D.XXIV. ab hospite Catabro clemẽter acceptus, nũmisque aliquot ad iter faciendũ, atque ad fouendũ stomachũ nimio frigore languentẽ panni quodã frusto donatus, Ferrariã venit. ibi maximũ vrbis templũ ingressus, dum religiose numen adorat, mendicus quidã ex iis qui sacrarum edium vestibula conterũt, præcationi apprime intentũ intuitus, confestim ad illũ accedit, manumque ad stipem porrigit supplex: cui cũ Ignatius ex ea quam habebat pecunia, nummulũ hilari vultu dedisset, atque is (ut fit) rẽ ad ceteros pauperes detulisset; alius aliusque deinceps ad Ignatiũ accurrere: quos ille cum se per Christum obsecrantes frustrari fas esse vix duceret, à minoribus nummis ad maiores paulatim progressus, breui totã crumenã ita penitus exhausit, ut sibi deinde ad cibum illo die capiendum ostiarim emendicare necesse fuerit. quã rem pauperes iidẽ mox conspicati, & maxima quadam admiratione correpti, sanctum, sanctũ illico exclamãt. quibus plausibus vocibusque nequaquã inflatus ipse, cum vno bonæ conscientia testimonio niteretur, Genuã inde sine vlla cõtatione profectus est. Graue per id tempus inter Christianos Reges vigeat bellum; & præcipua quæque Cisalpina Gallia loca, vel Hispanicis, vel Gallicis præsiidiis tenebantur: cumque ob id ipsum valde infesta cadibus ac latrociniiis itinera esse cõstaret; admonitus à bonis quibusdam viris Ignatius est, ut per occultos tramites à via regia declinaret; nã cum ingenti vitæ periculo in

manus militum vellet incidere. At ille, quem ardens odium sui, & amor D
imitandæ Christi patientiæ intrepidum redderet, recta nihilominus ire
perrexit. neque ita multum viæ processerat, cum ad oppidum nescio quod
in stationes circumfidentium Hispaniorum incurrit, qui tam periculoso
ac suspicioso tempore exploratorem sine dubio rati, comprehensum Igna-
tium, & in domunculam quamdam seductum, blande primum interro-
gant; deinde omni vestimento, & ipsis denique calceis ferociter exuunt,
singulas partes proterue simul & curiose pertractant, numquid ad obses-
sos vel nuntij, vel litterarum afferat, diligenter exquirunt. cum nihil eorum
quæ putauerant, neque percunctando elicerent, neque perscrutando in-
uenirent; ira commoti, Atqui te Præfeto sistemus, inquit, & confessio-
nem quæ pertinaciter suppressis, exprimemus: cum nihil recusaret Igna-
tius, ac tantummodo peteret, ut sua se tunica tectum. incedere pateretur;
illi vero, ludibrij & ignominie causa brachatum per media castra vulgo
inspectante atque irridente perducunt. quam ille tam insignem contu-
meliam excepit ac subiit alacer, cum aliis nominibus, tum præcipue quod E
interea sibi species quædam est obiecta. Christi Domini, cum à Pilato per
mediam urbem ad Herodis tribunalia missus esset, ab eo per summam ini-
uriam atque indignitatem spreto & illuso; & vniuerso irridente ac sibilante
populo, per hominum ora semel iterumque traducti: cuius opprobrij se
quoque factum esse utcumque participem, mirifice lætabatur: sed ubi ad
Præfeti diuersorium appropinquauit, repentino quodam timore perfu-
sus, cæpit subito cogitare apud se, quonam modo ipsum alloqueretur. Et
enim Ignatius, quod olim in regia, sermonis flosculos & verborum ele-
gantiam nimium studiose captasset, ad eam vanitatem expiandam, consul-
to post conuersionem instituerat rudi & agresti sermone cum ipsis quo-
que dynastis ac principibus agere; & quo magis vulgo contēneretur, om-
ne liberalioris educationis & nobilitatis indicium dubiose celare. tum igitur
subiit illius animum, expediret ne tali tempore quidpiam de suscepta
seu tarditate, seu rusticitate deponere. Sed cum rem totam accuratius in-
tuens, ab humano timore profectam animaduertisset; vsque adeo in se F
metipsum animo concitatus est, ut nulla habita ratione periculi, non mo-
do mutata consuetudine ad orationis lenocinia non descendere, sed nul-
lum prorsus neque gestus, neque verborum honorē habere Præfeto de-
creuerit. Quæ res cuiuspiam fortasse temeritatis potius quam consilij videat-
ur esse: sed utique seruorum Dei, præsertim in ipso seruiore pœnitentiæ, fa-
cta vel dicta, ad communem sensum ac normam exigenda non sunt. Cum
igitur coram illo stetisset, ut erat seminudus & squalidus, ne aperto qui-
dem capite, oculos humi defigit. multa ac varia sciscitanti, nullam omni-
no reddit vocem. tantum ad illam interrogationem, Es ne speculator? non
esse, respondit; idque ob eam causam, ne si nihil contra dixisset, silentio
ipso, quod aiunt, rem affirmasse, & merito quesitorem in suam perniciem
efferalse videretur. Tum ille insanum ratus Ignatium, acriter milites in-
crepat, quod in conspectum suum, non bene cognita re, dementem addu-
xerint; & simul, Abigite hunc, inquit, liberumque dimittite. qua repre-
hensione:

A hensione magis magisque irritati, cum aduersus Ducem hiscere non au-
derent, sui doloris pœnas ab innocente Ignatio repetunt. nec modo iur-
gia & probra certatim ingerere, sed etiam impetu facto, pugnis, cubitis,
calcibus hominis latera faciemque cõtundere, mirabiliter in ipso verbe-
rum dolore lætantis, quod aliquid innoxio sibi ad Christi Domini exem-
plum perpeti contigisset. Cumque verberando & conuitiando fessi deni-
que destitissent, miseratus alius quidam miles excepit exanimem, ac fouit,
ciboque recreatum insequenti luce tutum abire permisit. Sed antequam
Genuam accederet, rursus in statua Gallorum incidit, verum euentu ad-
modum dispari. siquidem Dux, ut eum in Guipuzcoa natum audiuit Vasco
ipse eidem regioni finitimus, quasi popularem clementer agnouit, ac be-
nigne tractari à militibus iussum postridie dimisit incolumen. Inde cum
Genuam peruenisset, Rhotericum Portundum ibi offendit Cantabrum,
Hispaniensis classi præpositum, in Fernandi quondam regia sibi notum;
cuius beneficio dum Barcinonem traicitur, nihilo pacatiori usus est ma-
B ri, quam terra paulo ante usus fuerat. Etenim à piratis cõspecta nauis, qui
valida per eos dies classe infestum habebant mare Ligusticum, ingenti
nautarum labore metuque manus insectantium effugit.

Barcinone ad studia litterarum aggreditur.

Cap. XVI.

IN T E R E A Ignatium Hierosolymitana cõmoratione pro-
hibitum, grauis coquebat cura, quid ageret, quodnam po-
tissimum vitæ genus eligeret. ac multa secum agitati vene-
rat illi dudum in mentem, cœnobium aliquod ingredi ma-
xime dissolutum, ut ibi, dum lapsam religionis disciplinam,
& verbo & exemplo conatur ad veterum instituta redigere; & ceteris ali-
qua re prodesset, & ipse interea (quod necessario futurum videbat) ab iis
C qui restringi se nollent, multa pro Christi nomine pateretur. Sed incertus
num id maxime ad Dei gloriam pertineret, quam videlicet vnam in om-
ni actione spectare consueuerat; multa ac diligenti prece & ieiunio explo-
rat numinis voluntatem: ac diu perplexus, in eam denique mentem se-
se diuinitus plane sensit impelli, ut sine dubitatione statueret, primum
operam suam, qualis qualis esset, nequaquam intra vnus familiae can-
cellos includere: deinde, quo latius pateret utilitas ac fructus animo-
rum, eiusdem consilij ac propositi idoneos aliquot adlegere socios
atque adiutores: postremo, ut sine hominum admiratione versari in
adiuuandis hominibus posset, ad sancti Spiritus vnctionem, doctrinæ
quoque subsidium, ac litterarum cognitionem adiungere, præsertim
quod ea commendatione facultatem etiam repetendæ atque obtinen-
dæ Hierosolymitanæ prouinciæ (cuius illi cura viuebat in pectore) faci-
le se ab ecclesiasticis magistratibus aliquando impetraturum sperabat. Et
quidem, quod ad litterarum studia pertinet, cū nondum intelligeret quam
illa si

illa sibi torum hominē fere vindicent, ratur posse interim se animis quo- **D**
 que adiuuandis vacare, Minoreffam ad gregem illum suum reuerti decre-
 uerat, vbi & sparsa in hominum mentibus pietatis virtutisque semina ad
 bonam frugem perducere, & Cisterciensis cuiusdam monachi, spectata
 sanctitatis ac doctrinæ viri, tum consuetudine perfrui, tum industria eru-
 diri magnopere cupiebat. Sed cum illum, contra quam putarat, demior-
 tuum reperisset; Barcinonem sibi studiorum idoneam sedem putauit fo-
 re, propter eam maxime causam, quod cum paupertatem perpetuo cole-
 re, nihilque ab domo sua & cognatis accipere decreuisset; in ea vrbe mul-
 tos habebat spirituali necessitudine sibi coniunctos: in iis Ardebalum
 quemdam peritum, vt locis ac tēporibus illis, ludimagistrum; & Elisabe-
 tham Rosellam primariā scēminam, quorū alter operam illi gratuitam in
 docendo, altera in quotidianos vsus quidquid opus esset benigne detule-
 rat. Vt igitur Barcinonem reuertit, seque Ardebalum dedit in disciplinam,
 repueracere in gratiam Christi matura iam etate vir (quippe tertium cir-
 citer ac trigessimum agebat annum) & elementarius propemodum fieri **E**
 non erubuit. Caterum ad illa spinosa rudimenta grammaticæ capienda,
 ediscendaque verborum inflexiones & nominum, cum alia erant ei im-
 pedimento, tum illud præcipue, quod animum ad rerum cælestium sensa
 concipienda longo iam vsu promptum & agilem, si amandi vocabulum,
 vel alia quæpiā eiusmodi vox admonuisset eorū, quæ pie ac religiose co-
 gitare & cōmentari cōsueuerat, subito pæne abstractus à sensibus, in con-
 templatōē diuinæ caritatis ac sempiternæ beatitudinis tota mente rap-
 peretur. Ex quo fiebat, non solum vt nihil noui mādare memoriæ posset,
 sed etiam vt si quid antea impressum esset, id ipsum cōcurfu nouarum &
 præstantiorum imaginū illico deleteretur. quam ipsam rē, quasi futura præ-
 fagiens, pro sua parte adiuuabat etiam vaser humani generis inimicus, eo
 maxime tempore crebra intelligentiæ lumina eidē offerens, & recondita
 patefaciens scripturæ sacræ mysteria. Quod ille cū cerneret, cumque adhi-
 bito sæpe conatu, euagationem hāc frustra cohibere tentasset; pro ea di-
 scretione spirituum quam diuturna exercitatione parauerat, facile sensit **F**
 diaboli fraudem sese à litterarum studio reuocare conantis. ac, quo con-
 silio Barcinonem sese contulerat, id ipsum labore ac diligentia consequi
 maiorem in modum exoptans, hanc inuit rationem eius abigendæ mole-
 stia. Templum erat beatæ Virginis, cui à Mari cognomen est, gymnasio
 proximum. in id templū suis rite ad Deum, eandemque Virginem præ-
 cibus, Ardebalum pro amicitia accersit; rem illi totā, vt erat, exponit; de-
 inde se ad pedes abiicit homini, etiam atque etiam obtestans, ne ab inca-
 pto desistat; se vtique, modo sibi panis, & aqua non desit, in proximum
 biennium, & eo amplius, si opus fuerit, ad scholas frequentem esse ventu-
 rum, seduloque daturum operam litteris; petere & rogare, vt ab se quoti-
 die nō minus quam à cæteris pensum exigat; cessantem, quasi quemlibet
 vnum è grege puerorum, arbitrato suo & verbis & plagis accipiat. Mira-
 tus viri humilitatem ac probitatem Ardebalus, bonum animum iubet
 habere, suamque illi operam denuo pollicetur. Atque hac submissione
 victus

A victus denique demon abcessit, & importunis illustrationibus Dei be-
 neficio recedentibus, operæ pretium Ignatius facere, & liberius in gram-
 maticæ cogitatione caput excurrere. Interea discidium inabiliter auido, &
 omnia studiorum compendia perquirenti, suaserunt nonnulli, ad pietatem
 videlicet cum elegantiore doctrina iungendam, vti Erasmus Roterodami,
 qui ea tempestate Latinitatis auctor idoneus habebatur, Enchiridion mi-
 litis Christiani studiose perlegeret. quod ille facere cum cepisset, celeri-
 ter sensit ea lectione spiritus feruore in se quasi frigida superflua restin-
 gui: consultoque per preces Deo ita librum illum abiicit, vt neque in ma-
 nus postea sumperit ipse, & multo post, Generalis creatus; omnia scri-
 ptoris illius opera in Societate I. u. s. v. legi vetuerit: non quo singula hæ-
 retico veneno infecta putaret; sed ne quis forte captus facetiis ac dicaci-
 tate viri, sensim, vt fit, ab incorruptis ad vitiosa descenderet. Nec tamen
 eo tempore Ignatius, quamquam studio litterarum adeo intentus, con-
 sueta caritatis officia & studium pænitentia omisit. quin immo cum Bar-
 cinonem valentiore quam inde abierat stomacho reuertisset, non ille qui-
 dem ad saccum rediit, neque orationi ita multum temporis tribuit; sed
 tamen vestitu admodum vili vsus est, & calceos ad ostentationem vitan-
 dam ita perforauit, vt soleis paulatim magis magisque discerptis, hyeme
 iam sæuiente, nudis humi plantis incederet; atque etiā subseciuis operis,
 crepto è scholasticis exercitationibus tempore, institit pia passim collo-
 quia serere; plebē infirmam doctrinæ Christianæ præceptis imbueret; quos-
 dam etiā spiritualibus exercitiis ad virtutem ac perfectionem informare.
 Quarum rerum admiratione permoti præ cæteris viri quattuor, sese ad
 Ignatij ductum atque institutum aggregarunt (quibus tamen, vt suo loco
 videbimus, in proposito constantia defuit) Callistus quidam, qui aucto-
 re Ignatio peregrinationem Hierosolymitanam nuper obierat; alterum
 Arttagam cognomento appellabant; tertius fuit è Gotholaniæ Proregis
 familia, nomine Cazeris; ad quos vltimo loco Ioannes adolescens, natio-
 ne Gallus accessit. His ille sociis auctus; tametsi studiorum meram quam-
 primum attingere optabat, quo liberius omnem curam atque operam in
 hominum salutem consumeret; tamen quod sibi nondum sat firma gram-
 maticæ fundamenta iecisse videbatur, nunquam adduci potuit, vt ab Ar-
 debali disciplina discederet (quamuis ad superiores artes, vulgo idoneus
 haberetur) quoad insignis quidam Theologiæ doctor; cui sese excutiendum
 examinandumque tradiderat, facto periculo, ad reliquorum sententiam
 accessit. Cuius auctoritatem & iudicium ne contemnere videretur, licet
 ipse sibi haud sane placeret; ad grauiora studia Cōplutū vna cū sociis abiit.

Eiusdem commemoratio Complutensis. Cap. XVII.

IB i cum ad publicum xenodochium suo more diuertisset; artium,
 vt appellant, curriculum inuit non admodū felici successu: quip-
 pe qui eadem illa præpropeta festinatione incitatus, nullo pæne

seruato vel ordine vel discrimine disciplinæ, multa & varia vno eodemque tempore aggressus est; & in logicis terminos, quos appellant, in physicis Albertum, in Theologia Magistrum sententiarum (qui maxime libri tum in Hispania terebantur) euoluere, & plures quotidie in scholis audire cepit interpretes; quæ res in speciem utilis & compendiaris, vel maximo ei in id ipsum quo properabat, impedimento fuit. Etenim, quod in rebus humanis fere fit, cum auide sequeretur omnia, nihil propemodum assequeretur: & ipsa varietas ac multitudo rerum, tum intelligentiæ tenebras, tum vero memoriæ perturbationem & cõfusionem afferebat. Ad hæc illud etiam accedebat incõmodi, quod in summa paupertate, non solum ex emendicatõ viuere ipse cum suis, verum etiam aliorum inopiam ac difficultates, cõquisitis vndique elemosynis, magno labore & corporis & animi subleuabat. Præterea, quod eius cursum vel maxime retardauit in litteris, tanta cupiditate ardebat errantes animas ad bonam mentem atque ad legem Euangelicam reuocandi, vt se, quamuis alienorum tempore, continere non posset quo minus & in scholasticorum circulis de vera virtute ac pietate sermones iniiceret, & triuissimos pueros plebæque fidei Christianæ præceptionibus erudiret, & omnium ordinum homines passim ad cultum Dei, studiumque religionis, ac ut ac vehemènti oratione incitaret. Quibus adhortationibus commoti multi cum ad sanitatem & officium redirent, & crebris altisque suspiriis veram cordis contritionem ac poenitentiam testarentur; ab imperitis quibusdam Ignatius in suspicionem & crimen veneficij vocari est ceptus: quasi homines oratione sua cardiacos redderet. Præterea cum insignes quædam in populo repente morum ac vite mutationes existerent, & maior in dies hominum concursus ad Ignatium fieret; breui re ad sacros Inquisitores Toletum pertulit rumor. Gliscebant eo maxime tempore apud Germanos Luthetiana pestis, manabatque malum quotidie latius. Quinetiam in Hispania ipsa, insani conatus eorum qui sese illuminatos ferebant, paulo ante magistratum diligentia oppressi fuerant. Quocirca sacri Quæstiones in omne eiusmodi contagionis periculum excubantes animo, atque ex hac hominum frequentia & inulitato agendi genere veriti ne quod nouum incendium existeret, Complutum celeriter aduolant, in Ignatij doctrinam ac mores diligenter æque ac dissimulanter inquirunt. cū nihil neque in dictis neque in factis à recta fide alienum inuenirent, Ignatium ne appellat quidem; tota re delegata Vicario Archiepiscopi, Ioanni Figheroæ, qui deinde Regio consilio præfuit, Toletum ipsi ad sua tribunalia reuertuntur. Neque ita multo post, Vicarius ipse, magis vsurpadi iuris causa, quam quod rem vlla animaduersione dignam putaret, ad Ignatij diuersorium adit quiete, & pauca quædam ab eo percunctatus, ad extremum exponit, inquisitum in ipsius & sociorum vitam esse acriter, neque inuentum quidpiam vitiosum; proinde more suo animarum salutem operam darẽt, cum eo tamen, vt non vno eodemque omnes habitu incederent; ne tali tempore nouam aliquam sectam inducere viderentur. Natiui coloris lanea veste cuncti utebantur. iussit ille Ignatium & Artagam nigro, Callistum & Cazerem rufo colore distinguere,

A stinguere, adolescentem Gallum nihil mutare, nec recusauit Ignatius, vt erat magistratibus apprime obediens. Interiecto deinde quattuor ferme mensium spatio, cum nihil de instituta docendi ratione remitterent, nec persuadere sibi Vicarius posset, homines idiotas, in his tractandis quæ ad Christianam fidei dogmata pertinent, nusquam labi: rursus in eos clam iussit querere. sed cum nihilominus sana cuncta reperisset, rem totam sine vllõ iudicij tumultu suppressit. Nec tamen ita multo post Vicarius idem tertiam in Ignatium quæstionem exercuit, quorundam calumniis ac suspitione compulsus. Confluebat ad nouum doctorem audiendum, vt diximus, populi turba promiscua. in iis fœminæ duæ honesto loconatae, grandis natu mater, & filia forma eleganti. hæc publicis Ignatij adhortationibus incitatae, vt est sexus ad pietatem propensus, adeo exarsere, vt cuncta Hispaniæ valerudinaria peragrare, & in Christi Domini gratiam toto vitæ suæ tempore pauperibus ministrare decreuerint. Hoc animi propositum Ignatio cum aperuissent; dissuasit ille magnopere cum alias ob causas, tum ne cuius oculos animumque sollicitaret aspectus adolescentulæ; non deesse Compluti pauperes, quos officij causa, si vellent, inuiserent; posse etiam operam dare sacro Eucharistiæ ferculo profequendo, & alia id genus obire permulta, vtriusque sexui, alterius etiam ætati magis congruentia. Quibus rationibus, & simul auctoritate viri deterritæ, cogitatum quidem illæ deposuere provinciam; verum tamẽ eadem agitatae spiritus vi, temperare sibi postea nequiverunt, quominus inconsulto atque incio prorsus Ignatio, pedibus, ac mendicantium specie aliud genus peregrinationis longæ difficilisque susciperent. Giennium in Bætica est vrbs, quam nonnulli Mentefam Oretanorum falso putarunt, sacro Sudario in primis visenda, in quo crucem sibi met baiulantis expressa Christi Domini adoratur effigies. Ad id Sudarium venerandum, pedibus, vt dictum est, paucis admodum conscis profectæ, duodecim ferme dierum itinere, cum in vrbe non apparerent, admiratio primum affinium ac vicinorum orta: deinde vbi à familiaribus cognitum est peregrinatum habitu petiisse Giennium, variè pro suo quisque sensu rem interpretari. nonnulli probare factum, plerique reprehendere quod eo loco fœminæ sine comitibus, nullo apparatu se in iter periculosum dedissent. Doctor vero Cirolius, cuius in tutela erant mulieres, auctorem eius consilij suspicatus Ignatium, vehementer excaudit, facinus indignum exclamans, hominem externum & ignotum, in aliena patria suis concionibus cuncta miscere, & ipsas matres familias à cura domesticarum rerum auocare, nobiles vero puellas in pudicitie discrimen adducere. Atque his querimoniis Vicarium perpulit, vt Ignatium in carcerem, missõ repente viatore, coniceret. Erat æstiuam anni tempus, & satis laxa custodia. itaque ad eum totis iam illis finibus celebrem, vel spectandi, vel audiendi causa plurimi ventitabant. quibus ille secum mirabili tum Christianæ doctrinæ rudimenta, tum etiam, vbi res exigeret, spiritualium exercitationum præcepta more suo tradebat. Georgius quidem Nauetius, insignis ea tẽpore doctor, & magna apud

Carolum Cæsarem gratia, cum ad eum visendum accessisset; animi magnitudinem, & dicendi vim admiratus, ut primum ad suos domum reuertitur: Hodierna die vidi Paulum (inquit) in vinculis. Jamque septimum decimum diem ibi manserunt non solum innocens, verum etiã prorsus ignarus cuius criminis nomine accerferetur, cum eius interrogandi gratia (multa quippe ad eum ab iniquis delata fuerant) Vicarius ipse eum scriba publico in carcerem venit. Ac primum (ut sit) variis questionibus versat in omnes partes Ignatij animum; dein sciscitatur ex eodem, obseruet ne Sabbata, cui ille, Vtique, in honorem beatæ MARIÆ virginis (inquit.) nam cæteroquin & Iudaicos ritus ignoro, & vero Iudeum patria mea: ferr nullum. Postremo, nostin', ait, mulieres quasdam duas, matrem & filiam? Cum Ignatius annuisset, Numquid auctor illis fuisti (adiungit) peregrinandi Giennium? Nihil vero minus, ait Ignatius; quin immo credas mihi iurato velim, eiusmodi concursiones & itinera in vniuersum vtrique dissuasisse me: & si profecta sunt, me ignaro, atque adeo inuito profectas. Tum hilari vultu Vicarius, humeros Ignatij leniter apprehendens, Atqui ob id ipsum, inquit, in custodia te scito fuisse coniectum. His ita peractis, ac tota serie questionis perscribam in comitarios relata, Vicarius abiit. Interea peregrinatione confecta, secundo & quadragesimo denique die mulieres reuertuntur: è quibus Ignatij innocentia clare perspecta, venit in carcerem scriba, & Vicarij sententiam Ignatio recitat: qua primum iubebatur ipse cum sociis cæterorum scholasticorum habitu incedere; deinde quadriennij perfinebatur spatium sacræ Theologiæ cognoscendæ, ante quod exactum spatium; de fidei Christianæ mysteriis ad populum verba ne facerent. Quibus auditis, quod ad habitum pertinet, nihil sane recusabat Ignatius, dum modo in id ipsum egenti sibi necessaria præberetur: illam vero temporis finitionem abgre admodum tulit, quod ea re sibi viam ad procurandam animorum salutem obstruere cerneret. Itaque sine vlla dubitatione Salmanticam ad sua prosequenda studia migrare constituit, cum sesquiannum circiter Cõpluti moratus, inter eas ipsas difficultates & occupationes, non nihil tamen è logicis, physicisque, & ex ipsis Theologiæ fontibus degustasset. Sed interim, ad gloriam Dei, nequid in doctrina moribusque suis resideret infamiæ, Toletanum Archiepiscopum (cuius in diocesi Complutum est) sibi ex itinere ad eundem, totamque eirem gestam, & omnem consiliorum suorum rationem explicandam existimauit. Is erat Alfõsus Fonseca, morabaturque eo tempore Pintia. à quo benigne acceptus, animatusque ad cæpta strenue promouenda, nec non instructus viatico, Salmanticam venit, quo comites iam ante præcesserant. quorum ille diuersorium ignorans, primum omnium sacram adè ingreditur, vbi orantem conspicata pia quædam mulier, instinctu videlicet numinis, vltro ad eum accessit, & sciscitata nomen, ad socios iam sibi notos lata perduxit. Verù Ignatio ne Salmanticæ quidè quieto esse diutius licuit. Cum enim quod supererat à studiis orijs, in cohortandis ad virtutem ac pietatem & priuatim & publice non modo plebeis, verù etiam principibus viris infunderet; neque vero, adiuuante Domino, frustra ope-

ram

A ram collocaret; omnium in se oculos repete conuertit, urbemque totam celeriter eius nominis fama peruasit. Erat omnino inusitata res, & ipsa nouitate valde mirabilis; laicos homines, & externa re nulla differentes à cæteris (etenim eos Figheroa suo sumptu Compluti scholasticorum vestimentis ornarat) Apostolico ac pastoralis propemodum munere fungi palam, & sacerdotes ipsos ad partes suas rite obeundas accendere. Et cum eiusmodi vitæ genus valde probarent, suspicerentque permulti; tum vero non deerant qui totam rem secus interpretarètur, ac diligentius cautiisque examinandam putarent. In ijs Dominicani fratres è diui Stephani præclaro cœnobio, quamquam eorum pro potestate non erat eiusmodi quæstio, tamen; quo erant caritatis ardore, fat suum rati quod communem ad rem totius Ecclesiæ pertineret; Ignatium noscere, spiritumque ipsius, & doctrinæ genus, & vitæ institutum expendere omnino conuertunt. Interim ignarus huiusce consilij Ignatius confessarium ex ipso cœnobio sibi delegerat. Is igitur confessarius aduenã iussu Vicarij (nã Prior, seu cœnobiarcha tum aberat) in proximum Dominicum diem ad prandium inuitat; nec reuerti, Fac (inquit) paratus accedas; quærenda ex te non pauca. Ac nihilominus, vbi dies aduenit, sine cunctatione promissa fecit Ignatius. Exceptus est cum vno è comitibus Callisto, comiter. Sublatis deinde mensis, vtrumque Vicarius cum eodem confessario, & alio è fratribus in sacellum quoddam seducit. confident omnes. Tum blando vultu Vicarius Ignatium intuens, gaudere se admodum inquit, ac valde probare, quod ille cum sociis Apostolicum in morem peregrinando populos doceat, atque ad cultum Dei, ac studium pietatis impellat. verum tamen auere se nosse quibus maxime litteris operam dederint. Cum id quod erat, Ignatius, minime doctos fateretur esse: Quid igitur, inquit, expertes doctrinæ, conciones de rebus diuinis habetis? Nos vero nequaquam concionamur, ait Ignatius; verum de virtutis pulchritudine, de vitij foeditate, cum occasio sese dat, familiariter & ex æquo loco differimus, atque homines ad odium peccatorum, amoremque probitatis hortamur. Ad ea Vicarius: Sed vti que de virtutibus vitisque sine liberalium artiũ cognitione disputari non potest, vel à magistris & libris accepta, vel infusa diuinius. vos vero neque litteris, neque doctoribus operam dedistis, ut ipsi fatemini: restat igitur ut à Spiritu sancto vobis hæc tradita sint. atqui hoc ipsum est de Spiritu sancto, quod maxime quærimus. Tum Ignatius ut peti se vidit repentino dilemmate, cum aliquantulum substitisset: De his, inquit, hæctenus. Cum nihilominus instaret ille, ac Spiritus sancti verbo hominem vrgeret, oppressus Ignatius tam perseveranti interrogatione, in eodem tamen gradu constantiæ perstitit, seque nihil præterea respondurum affirmavit, nisi quibus legitime interrogandi ius esset. Quo loco Vicarius: Ita ne vero? inquit. Cum nouæ impostorum sectæ quotidie pullulent, & in errorem ac fraudem ita multos inducant; vos in reddenda vestræ doctrinæ ratione tergiuersamini? Atqui efficiam ut omnino reddatis. Triduum deinde intra sacros cœnobijs fines detinentur, atque humanissime tractantur à Fratribus. Eo spatio exacto, ecce tibi à Baccalaureo

H H h h 3

Fria, Vicario Salmanticensis Episcopi, notarius ambos perducit in carcerem, includitque separato à reliqua reorum turba cōclauit, mirum in modum squalido, ac peruerusto, odorisque teterrimi; cuius tectum medium stipēs ligneus fulciebat; ac stipiti ferrea catena erat affixa dodrantū longitudine circiter nouem, bifida ad extremum serie. huic ergo catenæ altero vtrumque pede adstringunt, sic, vt nusquam alter sine altero progredi, aut loco pæne mouere se posset. Igitur tota ea nocte per summum corporis incommodum nulla capta quiete, in hymnis & canticis perstridere, postridie, vt per urbem vulgata res est, continuo boni viri complures cum stragulis, culcitrisque, & ciborum apparatu adfuerunt, quorum benignitate recreatus Ignatius, ac paulo clementius haberi deinde in ea custodia captus est. Itaque, vt ante Compluti, sic eo tempore concursus ingens hominum ad eum fieri ad quos ille admirabili tranquillitate, de contemptu rerum humanarum, de futuro extremo iudicio, deque sempiternis præmiis atque suppliciis differebat. In iis Francisco Mendozæ (qui postea S. R. E. Cardinalis & Episcopus Burgenis est mortuus) miseranti casum E ipse, & amice ex eo quærenti, grauitè ne ferret custodiam & vincula. Tantum ne malum tibi videtur esse carcer? inquit Ignatius. atqui, seito, vrbe Salmantica tota non ita multas esse compedes, manicas ve; quin ego plures Christi Domini causa vehementer exoptem. Interea Baccalaureus Frias ad carcerem accedit, Ignatium & Callistum diuersos interrogat, ac variis percontationibus, quales haberi à iudicibus solent, vtriusque sensus & animum diligenter explorat. Cum illi congruentia responderent, nec modo sibi, sed etiam inter se mire constarent; denique librum Exercitiorum, de quo inaudierat, poscit: nec recusat Ignatius; quinetiam sibi præterea esse tres in eadem vrbe socios aperit, editque diuersorij nomen ac notas, quibus inueniri sine errore possint. neque vero superfedit ille missis lictoribus eos in carcerem tradere inferiorè: ne quod iis colloquium eum Ignatio, nequa communicatio consiliorum esset. Post hæc, ablatū Exercitiorum librum & ipsemet accurate perlegit, & examinandum præterea tradidit tribus Theologiæ doctoribus: qui dum singula diligenter F expendunt, accidit interea res ad innocentiam Ignatij & sociorum declarandam non leuis momenti. Cum enim ceteri, qui in vinculis tenebantur, per negligentiam custodum effracto carcere omnes repente dilapsi essent; Ignatius comitesque soli in summa fugiendi licentia postridie ibidem inuenti sunt, & cunctis admirantibus, approbantibusque, confestim in amplam domum & commodam inde magistratum iussu traducti. Citatus præterea Ignatius ad Baccalaureum & reliquos libri sui recognitores, cum & de Exercitiorum ratione, & de præcipuis fidei Christianæ mysteriis multa ex eo quærentur, paucis ac demisse præfatus, neque se vacasse admodum litteris; & quæcumque sentiret diceret ve, Ecclesiastico iudicio & censuræ cuncta submittere; ad singulas quæstiones de sanctissima Trinitate, de Incarnatione Domini, de sacramento Eucharistiæ, aliasque complures ita respondit, vt iudices ipsi pæne obstupescerent. Præterea è iure canonico proponitur ei difficilis quidam nodus, quem ipse, cum

item re-

A item responsa Doctorum se ignorare dixisset, illico soluit egregie. Postremo iussus primum Decalogi præceptum, vt consueuerant ad populum, sic ibidem repente explicare; in eam sententiam vsque adeo varie & copiose dixit, vt omnem illis præterea interrogandi cupiditatem exemerit. His rebus ita peractis, cum dies vinculorum esset secundus iam & vigesimus; vna cum sociis euocatur ad iudicium sententiam audiendam, cuius erat summa, innoxios eos, & ab omni hæretica labe intactos videri, ac proinde posse arbitrato suo in adiuuandos homines ac plebem erudendam incumbere; tantum ne intra quadriennium in Theologiæ studio exactum, quæ cogitatio lethali, quæ veniali crimine teneretur (qui locus in toto pane iure Pontificio ac Theologia difficillimus est) auderent ipsi per se definire, atque statuerè: id autè propterea quod in Exercitiorum libro signa quædam tradita viderant iudices ad peccata capitalia à venialibus dignoscenda: quæ tamen quod nihil continerent à recta fide alienū, nominatim improbare non audebant. Recitata sententia; cum honorifice tractatum ab se Ignatiū putaret iudices; ille vero suis rebus è conscientia apprime confidens, vehementer indoluit, ab iis quos veræ & Catholica fidei tutores ac præsides agnoscebat, nullo in suis neque dictis, neque scriptis deprehenso vitio, tamen in re tanta tamque necessaria sibi silentium imponi; atque iter ad excolendos ac pro viribus adiuuandos homines impediri. Quæ ipsa res inclinatum iam ante animum eius impulit, vt satius iudicaret ex hisce difficultatibus, quas in Hispania obiici sibi subinde videbat, ad scholas Parisienses in Galliam vltro sese transferre: vbi tum ob suam nouitatem, & eius linguæ inficitiam sibi minus interim negotij putabat fore, tum propter illius academice celebritatem atque frequentiam, non defuturos deinde quos ad suum institutum, atque ad Apostolica vestigia sectanda perliceret.

C

Lutetiam proficiscitur. Cap. XVIII.

Quoniam ad iter adeo longinquum & anceps, non idè erat sociis animus: atque etiā, vt maxime incolumes eo peruenissent, incertum erat, apud ignotas nationes quam copiam in studiis litterarum degendi essent habituri; communicato eū iis consilio statuit Ignatius antecedere solus ipse Lutetiam: & si quidè res facultatè habitura videretur, vt eos ibidem alere posset, ipsos euocare per litteras; sin minus, tota de re facere certiores; vt quamquā diuersis locis, eadè tamen coniunctione animorū, emenso interim philosophiæ ac Theologiæ curriculo, intermissam ad tēpus consuetudinē, Deo volente deinde repeterent. Rebus igitur ita cōpositis, quamquā è præcipua Salmanticensi nobilitate multis agere ferentibus, ac maiore in modū remittentibus, vigesimo circiter die quæ è custodia exierat, in viā se dedit Ignatius, onustum libris asellum præ se agens; ac Barcinonem deuenit. Hic vero, vt inter veteres amicos ac familiares, omni ope certandum illi fuit, vt

eadem spiritus constantia, qua superiores illas, iterum ab se reiecit ac repulit; deinde magistris attente audiendis, multa ac diligenti eorum quæ audierat commendatione, quotidianis denique gymnasij exercitationibus, triennio, & mensibus sex (quod spatium temporis curriculo philosophiæ in academia illa tribuitur) ita profecit, ut honorifico magistri iudicio ac testimonio (is erat Ioannes Penna philosophus) post consueta certamina, ritu solemniori, laurea, cæterisque doctrinæ insignibus decoratus sit. Post hæc in cœnobij Dominicani gymnasio sacram Theologiam aggressus est, ingenti sane labore & industria, cum præ cæteras lucubrations, hyeme sæuiente quotidie mane ante lucem ad scholas, quæ illa circiter hora ibi habebantur, accederet. atque ex eo studio tantum Deo adiuvante percepit, quod satis esset ad fidei doctrinam quæ suæ rationem, sine suspitione vlla nouitatis, ex Patrum decretis atque auctoritate reddendam.

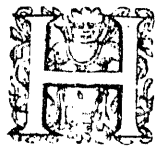
Varie propter Christum exercetur. Cap. XX.

NEQVE vero, quamuis interim à plebis catechesi atque à publicis actionibus abstineret, idcirco tamen, quoad per scholas licitum est, ab adiungendis ad CHRIS T V M hominibus, animandisque ad studium veræ laudis & gloriæ destitit. quapropter multi nec infimæ sortis viri, priuatis ipsius colloquiis ac monitis incitati, partim castigato vetere luxu, Christianæ disciplinæ seueritatem induerunt; partim etiam solemniori voto varia religionum instituta professi sunt; partim denique ingenti academici totius admiratione, in CHRIS T I gratiam pecunia egentibus distributa, pauperem vitam agere, atque adeo ad conculcandum penitus omnem sæculi fastum, & expianda superbiam crimina, palam per vicos & cœmpita manum ad stipem ipsi porrigere, victumque palam emendicare caperunt. quos tamen amici, rem indigne ferentes, cum neque precibus neque minis à proposito reuocare valuissent, facta manu denique ab hospitali domo sancti Iacobi quo sese contulerant, vi armisque in pristinum academiae diuersorium ad sua prosequenda studia retraxerunt. Ignatius vero tantam eiusmodi rerum inuidiam subiit, ut præter cæteras iniurias & maledicta, falsis etiam criminationibus ad sacrum Inquisitorem semel iterumque delatus sit. Is erat ea tempestate Matthæus Ori, ex Dominicana familia Theologiæ magister, tum eruditione, tum probitate conspicuus; qui accusatorum fraude comperta, Ignatium non absoluit modo, sed etiam miris ornauit laudibus, ipsumque Exercitiorum librum, qui præcipue in suspensionem crimenque vocabatur, tantum absuit ut damnaret, ut sibi etiam eiusdem exemplum Ignatij permissu desumpserit. præterea absolutionis ac sententiæ formulam, publici scribæ chirographo & signo munitam, quam contra iniquorum calumnias, quando cumque opus esset, proferret, tametsi minus gratum id potentibus quibusdam viris fore videbat, Ignatio petenti concessit. Neque vero pro CHRIS T I nomine solum hac falsa accusa

A accusacionis procella defunctus Ignatius est; sed eorum ipsorum opera, qui illum deinde vel maxime dilexerunt, virgarum quoque publice periculum adiit. Mos est Parisiis in scholasticos improbos ac seditiosos, ad sanciantiam academici disciplinam, in hunc fere modum animaduerrere. Dissimulato consilio, ad conditam diem in aulam collegij Primarius, magistrisque nodosa instructi virga conueniunt, comprehensumque repente noxium, & in medio concessu nudatum, certo plagarum numero singuli afficiunt. Id supplicij genus cum ad sensum corporis peracerbum est, tum vero ad ignominiam ac dedecus longe turpissimum, deque ipsius loci nomine aula vulgo appellatur. Hunc igitur cruciatum, ac notam maleficiis constitutam, Ignatio infanti, quod condiscipulos festis præcipue diebus à schola ad oratorium & sacra mysteria Confessionis Altarisque traduceret, vehementer iratus magister ipse Ioannes Penna parauerat, Iacobo Gouea Lusitano collegij Primario in suam sententiam facile adducto, quippe qui iam ante priuatim erat infensus Ignatio, quod familiarem quemdam suum, Amatorem nomine, seuerioris vitæ præceptionibus imbuisset, atque (ut pietatem fere interpretantur homines) infatuisset abductum à curis inanibus, & iucundo conuiuio amicorum, atque à pristina consuetudine. Ut igitur dicta supplicio dies illuxit, aduētans iam ad scholas, ab amico fideli mature monetur Ignatius, ne intra collegij septa utique illo die inferat pedem; concitatos in eum esse omnium animos; poenas aulae daturum extemplo, ni caueat. Ad cuius rei nuntium ancipiti deliberatione distractus Ignatius, quod & pro CHRIS T I nomine verbera & contumelias perpeti mirifice optabat, & supplicij apud homines adeo turpis infamia, metuebat ne complures è iuuentute, ipsius opera iam ad meliora conuersos, nec dum in bono stabiles, à sua consuetudine atque auctoritate auocaret, iterque sibi ad alios etiam deinceps CHRIS T O lucrificandos abrumperet; totam rem ad ipsius Gouea arbitrium iudiciumque reuocare statuit: quod ille re cognita decreuisset, id ex diuina maxime gloria & voluntate futurum. neque de eiusmodi sententia vllis amici denuntiationibus precibusve demoueri se passus, quamquam horrenti poenæ imminentis acerbitatem, & renitenti carni vim fortiter intulit: ingressusque collegium, & recta Goueam petens nondum è cubiculo egressum, placido ac sereno vultu, & altam animi pacem ac securitatem indicante; Si meæ mihi (inquit) existimationis & incolumitatis, quam diuinae gloriæ, salutisque animorum cura prior esset ac potior; nequaquam hodie pedem intra fines huiusce collegij posuissem. neque enim anrequam huc venirem, ignarus eram Gouea, quantum è vestra omnium indignatione dedecoris, quam acerba tormenta me maneant. Sed quoniam nihil omnino mihi vel ad meritum optabilius, vel ad veram dignitatem præclarior ducio, quam CHRIS T I Domini causa, tam grauiamque perpeti; idcirco nimirum ad scholas accessi, & vltro memet in tantum & corporis & famæ discrimen obieci. Verum enim vero mihi non modo quid vortis meis ac desiderio, sed etiam quid proximorum ratio-

nibus, & sempiternæ saluti conducatur, caritatis lege considerandum est. D
 Multos habeo adolescentes Dei beneficio nuper è cœno flagitiorum
 emerfos, ac vix dum auulsos ab improborum pestilenti cõsortio. hos ego
 vereor, ne si me in tã honesto cõuentu publice vapulasse cõstiterit, à meo
 sermone congressuque protinus auocet infamiæ metus; ac proinde, vt
 sunt flexibiles hominum voluntates, ad eadem illa saxa quibus paulo an-
 te adhæserant, ingenti dæmonum gaudio, & feruor ætatis, & prauæ con-
 suetudinis æstus abripiat. Simul etiam (verum vt fatear) tui me Gouea,
 doctorisque mei Pennæ me miseret, qui Christianam pietatem ac fidem
 sacramento professi, cæterisque ad exemplum iustitiæ virtutisque præpo-
 siti; CHRIS TI famulum, CHRIS TI causam agentem, adeo acerbe in-
 sectamini. & qui, qua pœna lex affici iubet eos qui scholasticos depraua-
 re, magistris illudere, seditiones conflare voluerint; eadem dignum iudi-
 catis eû, qui iuuetutem à vitiis, doctores à iurgiis, academiam à tumultu
 bus vindicare conatur. quæ quoniam mecû ipse reputans, non leuis mo-
 menti ducebam esse, quamquã cupidus inimicorû odij vel meo sanguine E
 explendi, tamé pro nostra necessitudine deesse nolui, quominus eadé tibi
 quoque, integra etiamnum re, considerãda proponerem. Mihi, vt dixi, pro
 CHRIS TI nomine vexari ac torqueri optatissimum est: iamque si vide-
 tur, sponte ad patibulum pergo. tu, Lutetiæ Parisiorum, à sanctæ Barbaræ
 collegio, in eiusmodi causã tale documentum vel pietatis vel æquitatis
 dari an expediat, pro tua sapientia ac religione constitue. Vixdû Ignatius
 dixerat, cum Gouea, & vir & ni cõcitareretur aliunde, suo pte mitis ingenio,
 & tum instinctu diuino valde cõpunctus; illico cæpta damnauit, ac maio-
 rem in modû detestatus est; apprehensumque amicissime Ignatiû deduxit
 in aulam, quo iam collegæ cum reliqua turba parati cõuenerant. Ibi silen-
 tio indicto, repente cõtra omnium expectationé de Ignatij laudibus ora-
 tionem instituit; viri fortitudinem, innocentiam, caritatem extollens; se
 ipsum, & ceteros qui innoxio periculum struxerãt, vehementer accusans.
 quam in sententiã cum multa dolenter grauitate dixisset, ad extremum
 obortis lacrymis, ad Ignatij genua procidit, precatuque delicti veniã, & F
 apud ceteros illum in admirationem gratiamque restituit, & ipse in omni
 deinde vita Ignatium & socios præcipuo amore studioque cõplexus est.

De socijs ad Ignatium adiunctis. Cap. XXI.

Asocijs igitur, aliasque eiusmodi infectionibus atque pericu-
 la Ignatius CHRIS TI causã cõtraxit. attamé idé plurimo-
 rû quoque sibi gratiã ac beneuolentiã optimis artibus pepe-
 rit. Fuit enim in illo, præter diuinitus infusa charismata, mi-
 rum etiã atque efficax ingeniu & studiû ad animos hominû
 demerèdos. In principû amicitias opportune insinuare sese, eademq; ob-
 sequio & submissione tueri; pares facilitate ac suauitate morû allicere; in-
 ferioribus, & egètib; auctoritate, opera, necnon è suis angustiis etiã pec-
 cunia

Ac cõtinua præsto esse; morbo aliquo laborantes, vel cum valetudinis & conta-
 gionis periculo adire, solarique amarissime; eorû quibus cum viueret, age-
 ret, vt, vel difficultatem naturæ, & arrogantiam perpeti, vel ineptias ac stul-
 ticiam, quoad ita res ferret, exorbere dissimulatione mirabili; ad aliorum
 arbitrium ac voluntatem, quibus eunque sebus honeste posset, semper ac-
 commodare se ac flectere; omnibus denique in CHRIS TI gratiam om-
 nia fieri; vbi penitus in hominum sensus ac voluntates irreperat, tum de-
 mum officijs ac beneuolentiã cõprehensos occupatosque, pro suo quem-
 que captu, sensim & caute progrediens, Christianæ religionis & officij
 præceptionibus excolebat. Atque his ferme artibus, & simul sanctimo-
 niã ac frugalitatis exemplo, multos, vt diximus, à turpi ac flagitiosa vita
 non modo ad sobrietatem & continentiam, sed etiam ad contemptum
 rerum mortalium, atque ad salutaria consilia CHRIS TI conuertit. Com-
 plures præterea hæreticos, grassante iam tum peste Lutheriana, tempesti-
 uis disputationibus monitisque cõuictos, ad sacra Quæstionum tribuna-
 lia volentes adduxit; & cum sancta Romana Ecclesia in gratiam secreta
 B abiuratione restituit. Iam vero, quod ei vel in primis propositum initio
 fuerat, vt aliquos ingenio doctrinaque præstantes, ad suum institutum ac
 vitæ rationem aggregaret; in idipsum per Theologiã maxime tempus in-
 cubuit; adiunxitque sibi, Deo bene iuuante, iuuenes nouem ex academia
 vniuersa lectissimos. quorum primus fuit Petrus Faber Allobrox, pago
 Villareto Gebennensis diocesis humili natus loco, sed egregie pius, quip-
 pe qui duodecimo ætatis anno per summum sanctimoniam studium vir-
 ginitatem Deo vouerat; idemque ad litteras à vita pastoralis traductus,
 tantum ingenio industriaque profecerat, vt eum in locis Aristotelis diffi-
 ciliores magister ipse Penna consuleret. Hunc igitur Ignatius & stu-
 diorum & contubernij communionem sibi coniunctum; licet socium glo-
 riosi operis ipso initio destinasset, non tamen continuo illi rem aperuit,
 neque ad tantam perfectionem impellere cõfestim aggressus est. sed consci-
 entiam excutere, & in seipsum quotidie diligenter inquirere primum
 C edocuit, deinde ad totius ante actæ vitæ noxas per sacram Confessionem
 expiandas adduxit, postremo, cum iam philosophiæ curriculum exegisset,
 spiritualibus exercitationibus perpoliuit; adeo propensum ad pœnitenti-
 am, tantoque animi ardore succensum, vt hyeme summa, concretû gla-
 cie flumen Sequanam plaustris impune prementibus, in separata Iacobæi
 vici domuncula propositas meditationes, & quidé insidens niui sub dio
 peregerit, sexque ipsos dies omni prorsus cibo potuque abstinerit, in-
 ediam longius vtique protrahatur, nisi eum, re animaduersa, consulto que
 suppliciter Deo vetuisset Ignatius. & sane respondit operi fructus. Cum
 enim antea in eligendo certo vitæ genere Faber mira animi sollicitudine,
 variisque scrupulorum molestiis adeo torqueretur, vt præ nimio angore
 sese in auias abdere solitudines, ibique radicibus herbarum victitare pæ-
 ne decerneret; ex hac spirituali exercitatione vocari se vna cum Ignatio
 ad animorum subsidium non dubie sentiens, tantam est pacem ac tran-
 quillitatem conscientiæ consequutus, vt ex vehementissima tanquam

agitatione ac falo, placidum tamenque portum se denique nactum esse. **D** profiteretur. Ex eodem contubernio Franciscus quoque Xaverius nobilis Cantaber, idemque non vulgari eruditione, quippe qui laurea magistrati donatus Lutetiae postmodum publicus Aristotelis interpres existerit; quum quatuordecim annis non studiosus Ignatij, ut eius pietatem (verfit) etiam procaeter irideret; tamen vir tum patientia, tum obsequio adeo delinitus est, ut ad illius ductum arbitrioque sese omnino contulerit. Hunc & diuinarum scripturarum, & vitio ingenio, & viribus corporis praefertentem, admirabili prudentia ac lenitate mansuefecit Ignatius, in eamque rerum humanarum despicientiam, & caritatis ardorem paulatim adduxit, ut inter ipsa Exercitia spiritualia, tum ad carnis macerationem quatuor dies ieiunium omnino trasegerit; tum vero, quod inter iuuenum greges defultor eximius, corporis agilitate sibi nimium placuisset; ad eius placidum vanitatis, in eamque valde se perstrictis, non sine acris sensu doloris dies aliquotum committendi orandi, que labore atque attentione perstitit. Hic est Xaverius ille, qui non multo deinde post, Ioannis Lusitaniae regis rogatu, ex auctoritate Pontificis Romani missus in Orientem, plenus Apostolico spiritu, tota Italia maritima summis laboribus ac periculis peragratis in ultimis Japoniorum terras Euangelij lumen primus intulit, atque ingenti infidelium numero ad CHRISTVM adiuncto, multis claris miraculis, in ipso aditu Sinarum excessit e vita. Porro Xaverium & Fabrum imitari, sunt Iacobus Laines Seguntinus, qui deinde Societati nostrae proximus ab Ignatio praefuit, vir de Christiana republica in primis optime meritus; & Alfonso Salmeron Toletanus, Graecis & Latinis litteris admodum eruditus; uterque coepto Compluti philosophiae curriculum, Parisiosque partim Theologiae causa; partim etiam Ignatij noscendi gratia profecti, cuius de laudibus iam tum in Hispania, constanti hominum sermone multa cognouerant. Accessit ad hos etiam Nicolaus Bobadilla Palatinus, doctus iuuenis, & philosophiam publice professus in oppido Hispaniae Pintiae; itemque praestanti indole Simon Roterigijs Lusitanus. & post aliquanto, Claudius Iaius Gebennensis, & Ioannes Coduricus Ebredunensis, Paschasiusque Broetus Ambianensis, Fabri praecipue (cuius iam erat nomen Parisiis celebre) monitis & exemplo permoti. Hi omnes, impulsu plane diuino, cum alter alterius consilium ignorarent, post exactissimam totius vitae confessionem spiritualibus exercitijs ab Ignatio per quam diligenter exculti, vehementi quadam spiritus motione sese non quidem in umbram ac solitudinem, sed in solem ac puluerem euocari ad praelia Domini praelianda senserunt. nec fuit e nouem vllus fere, quin ad propitiandum caeleste numen, eiusque voluntatem suppliciter exquirendam; praeter ceteram abstinentiam, & incommoda voluntaria, residui, ut minimum, totius inedia sponte pertulerit, nimis audaci fortasse consilio, nisi eos & multorum exempla, & feruor simul aetatis ac pietatis excules. Hosce igitur socios Dei beneficio nactus Ignatius (quorum tres erant superstites haec scribente me, Salmeron, Roterigijs, & Bobadilla) quod iam diu moliebatur & agitabat animo, re ipsa aggredi primo quoque tempore

A tempore statuit, ut Hierosolymam Pontificis maximi permissu repeteret, gentesque finitimas Christiana quondam religione praestantes, deinde Mahometis nefaria superstitione deceptas, vel a miserabili errore ad veritatem Euangelij reuocaret, vel certe (quod erat eorum munus) sanguinem ac vitam in causa tam praestantique gloriae profundebat. Neque hoc difficile fuit; ceteros iam sponte currentes, & Dei amore incensos, in eandem sententiam & propositum adducere; & quia plerique Theologiae studia nondum absoluerant, ne interimi conceptus ardor animi refrigeret, & simul ut ipsorum eo gratius diuina maiestati obsequium esset, quo maiorem sibi necesse sitatem seruitutis ac religionis imposuissent; implorato beatissimae Virginis patrocinio, ac sancti Dionisij Areopagitae, cuius in tutela Parisij sunt; in aede suburbana, quae Mons martyrum dicitur, sub Coeptionis & Eucharistiae mysteria sese voto obstrinxere singuli, emensis Theologiae spatij continuo mortalibus rebus nuntium remittendi, atque in paupertate perpetua seruiendi gloriae diuinae, salutisque **B** animorum: ac nominatim, ad constitutam diem Hierosolymam eo consilio nauigandi, ut in conuersionem infidelium toto pectore incumbere; palmanque martyrij studiose captarent. id consilium si qua se impediretur, anni circumactio spatio denique Romam adirent, suamque operam summo Pontifici CHRISTI Vicario ad spirituale proximorum auxilium sine vlla vel praemij pactione, vel temporum aut locorum exceptione deferrent. Id votum in eo templo vouere ingenti consensu & alacritate, anno post CHRISTVM natum M. D. XXIIII. decimo octavo Kal. Septembris, quo die Assumptionis MARIAE Virginis anniuersaria gratulatio celebratur. idemque votum eodem loco dieque pariter anno proximo ac tertio renouarunt, atque ea res tum ad conspirationem ac vinculum animorum, tum ad confirmandas in suscepto consilio mentes omnium mirifice valuit. Incendebant praeterea studium alter alterius omni genere officij & caritatis, duce ac moderatore simul Ignatio, quem omnes ut parentem eundem & vnice diligebant, & valde reuerabantur. ac primum **C** spirituales modo apud hunc, modo apud illum agitare cecus; ibique suauissima de rebus diuinis habere colloquia, & sese mutuo ad Christianam laudem & decus hortari; deinde in studiorum difficultatibus, locisque obscurioribus adiuuare inter se; & lucubrationes quisque suas, lumenque doctrinae & ingenij, cum res exigeret, in commune conferre; praeterea inuicem sibi omnibus in rebus adesse certatim; denique a frequenti sacramentorum vsu, & assiduitate precandi meditandique, nullo pacto recedere, quibus rebus & varias demonum insidias tentationesque, conantium eos ab incauto renouare, vicerunt, & breui tanta coaluere concordia, ut quamquam e diuersis, necnon insensibus inter se orti nationibus, gratia tamen superante naturam, intra eodem alti parietes, atque adeo ex vno propemodum omnes vtero, in lucem editi viderentur.

Libri primi Finis.

IGNATIUS

IGNATII VITÆ LIBER SECVNDVS.

Aeger Hispaniam repetit. Cap. I.

NEFEREA Ignatius graui morbo partim è maximis laboribus vigiliisque, partim è Parisiensis cæli grauitate contracto; vexatusque subinde stomachi iam pridè affecti doloribus acerbissimis; post multa remedia incassum adhibita, iubetur à medicis ad patrium solum & incunabula se referre; quod vnū ad inueteratas corporis ægrotudines certissimum perfugium vulgo arbitrantur. Nec recusauit ille, nō tam valetudinis ratione, vel desiderio suorum adductus, quam duabus aliis maxime causis: primū, vt quibus olim in regionibus, malo publico, iuuenilis licentiæ ac vanitatis ipsemet specimen extitisset, ibidem ad spirituale ædificationē vicissim aliqua Christianæ humilitatis atque modestiæ documēta præberet; popularesq; suos & verbo & exemplo ad studium poenitentiae salutaris accenderet. deinde, vt, quoniā sociis aliquæ erant in Hispania rei familiaris tricæ; eas eodē itinere atque opera ipse expediret; neque per eam causam illi vel auocarentur à studiis, vel recentī etiā tum vocatione, & expeditionis tam arduæ, tamque laboriosæ consilio, patriæ dulcedinis, ac domesticæ tentationis, qua nulla fere periculosior est, aleā subire cogentur. Simul etiā, è relictis olim in Hispania sociis, cogitabat, si quē in proposito constantē inueniret; secū in eandem expeditionē educere. Cæterū ne quid è suo discessu res Parisiensis caperet detrimenti, primū commilitones ad perseueratiā ac fidē paucis adhortatus, Petrū Fabrum & annis & vocatione antiquissimū, illis præposuit; cui interim obtēperarent, quē parentis ducerent loco. deinde tēpus certum edixit iisdē approbantibus, quo tempore cuncti, rebus omnibus præter viaticum & necessaria scripta ex voto abdicatis, nauigaturi Hierosolymas Italiam peterent, seque iam antegressum Venetias conuenirent. Dicta profectio die est viij. Kalend. Februarij, anno M. D. XXXVII. ineunte, qua die Apostoli Pauli conuersio beata recolitur. His ita constitutis, anno M. D. XXXV. per autumnū tempus ipse non sine lacrymis, mutuique

A mutuique amoris magna significatione singulos in digressu complexus, cum vellet de more pedibus quamquam agro corpore proficisci; coempto à sociis equo vt coactus est: breuique partim ex ipsa vestatione, locorumque mutatione, partim etiam è studiorum intermissione morbo leuatus, Pyreneo superato Guipuzcoam prouinciam attigit. Eius de aduentu propinqui festine præmoniti ab iis qui hominem ad Aquas Angustas, quam hodie Baionam appellant, in transitu agnorat, ex templo; quod regni limes latrociniis infestus esset, armatos homines ad eum excipiendum tuendumque dimiserant: atque hos primum. Ignatius in Guipuzcoæ finibus, deinde etiam, quæ iam tum erat fama de sanctitate viri, clericos omnes agmine composito ad oppidum. Aspeithiam honoris causa obuios habuit. cumque ab iis, & ab ingenti præterea gratulantium turba deduceretur ad ædes paternas, ille, vt ostenderet quantum ab eiusmodi fastu pompaque abhorreret, vt primum potuit, ex eo comitatu sese propiciens, ad publicam hospitalē domum diuertit, victumque continuo emendicare ostiatim cæpit; frementibus videlicet cognatis, eamque rem. (vt fere deprauata sunt Christianorum quoque iudicia, & pauci ex animo crucem amplexatur) summi dedecoris atque ignominie loco sibi ducentibus. Deinde quamquam inuitis iisdem, institit plebem: Christianæ doctrinæ rudimentis imbuere, priuatique colloquiis eos qui ad se ventitabant, è peccatorum veterno excitare; festis vero diebus etiam conciones habere tanta hominum frequentia, vt cum eos templa non caperet, in agrum prodire necessario cogeretur, vulgoque arbores audiendi causa conscenderent. Et sane operæ fructus egregius Dei beneficio constitit. Complures ad virtutem ac Dei cultum à vitæ prauitate conuersi, multæ sublata discordiæ, & odia inueterata restincta, contra aléatores lata publice lex, poenæque propositæ, institutum præterea, vt preces pro salute quotidie funderentur eorum omnium, quibus lethalis noxæ piaculo obstrictis, in singula momenta exitialis exitus immineret: itemque vt ex Ecclesiæ Romanæ consuetudine, salutationis Angelicæ signum daretur mane, meridie, & vespere: iam vero grauia quædam vitia, quæ non in populum modo, sed etiam in sacerdotes irrepsent, magna ex parte correcta. denique morbo incurabili affectis, & extrema pressis inopia, ne vel oppido errarent, vel strati passim in compitis cælum miserabili questu complerent, publico sumptu consultum. Atque hæc leges moresque custodiendi, ne (quod fere fit) bene cæpta propediem obsolescerent; curam & munus Loioleia familia, placata postmodum Ignatio, sibi desumpsit. qui cum in eo xenodochio aliquandiu ita versatus esset, vt satis appareret ipsum exemplo CHRISTI Domini laboribus & paupertate multo magis, quam otio & rerum affluentia delectari; ad extremū quotidianis propinquorum precibus exoratus, ne cognationi aut nihil omnino dedisse, aut etiam inimicitas palam denuntiasse videtur, in paternam domum ex hospitali se transfudit; ibique aliquot moratus dies, restituta domestica disciplina, cunctis ad officium ac pietatem animatis; valentior multo quam Lutetia discesserat, ad sociorum expedienda negotia proficisci con-

stituit. Atque hic nouum ecce tibi certamen Ignatium inter & cognatos D
 exoritur; cum ille pauperis habitu prorsus, & pedes iter facere destinasset
 animo: illi contra, quoniam quidem eum apud se diutius retinere non
 possent, certe non nisi bene comitatum, & pecunia instructum abire per-
 mitterent. Verum certaminis denique is fuit exitus, vt Ignatius ne frustra
 diutius tenderet, ad viam modicum in speciem deduci se passus, breui do-
 mum & famulos & cætera cuncta remisit, pedibusque porro perrexit;
 Gallicano equo ministris valetudinarij iam ante relicto, quem illi deinde
 in Ignatij memoriam, veluti sacrum & immunem ab opere, vagari in pa-
 scuis ad extremum vsque senium permiserit. Ignatius igitur Nauarra pri-
 mum, deinde Castella peragrata, mandatisque recentium sociorum ex-
 haustis, de veterum statu ac voluntate cognoscere nequaquam omisit: ve-
 rum illi partim expectationis ac moræ radio victi, partim etiam aspero
 virtutis itinere fatigati, in alia fere omnia dudum abierant. Ioannes tan-
 tum Gallus, ne de animi salute periclitaretur, monasticæ se addixerat vi-
 tæ. Callistus ab animorum cura, ad pecuniæ lucrum studio repente con-
 uersus, in Indiam nauigauerat, vnde aliquanto post bene nummatus in-
 genti omnium admiratione qui eum antea norant, Salmanticam rediit.
 Cazeris cum Segouiam patriam petiisset, mollioris vitæ cõmodis, & do-
 mesticorũ consuetudine delinitus, otio ac voluptati sese dederat. Artia-
 ga vero, curriculum honoris & ambitionis ingressus, & è Commendata-
 rio factus Episcopus, cum aliquandiu in eo dignitatis gradu vixisset, ad
 extremum ægrotus, epota per imprudentiam veneni laguncula (cum duæ
 starent, altera salubris aquæ, altera sublimati, quod appellatur, medica-
 menti) miserabili genere lethi defunctus est.

Venetias ingenti labore contendit.

Cap. II.

IGNATIUS ergo cum in Italiam properaret, & hosce quos
 dixi socios tam longe lateque dispersos in vnum redigendi, F
 atque ad pristina reuocandi consilia spes nulla se ostēderet;
 occulta Dei iudicia secum expendens, fufis pro ipsorum sa-
 lute ad superos precibus, Valentiam venit, vbi videlicet na-
 uem stare paratam audierat. Ibi dissuadentibus multis ne se tali tempo-
 re mari committeret, quod præter cæteras difficultates, etiam nobilis ar-
 chipirata Enobarbus, loca opportuna, & littorum flexus valida obfide-
 ret classe; nullis terroribus de sententia decessit Ignatius. & nauis prædo-
 nes quidem effugit, verum tamen fœdissima tempestate coorta, clauo dif-
 fracto, fufisque armamentis, cum iam de salute vectores nauæque omni-
 no desperassent, lacera & quassata fluctibus Genuensem portum agerri-
 me tenuit. Atque hæc tanta maris incommoda, non sane leuius terrestris
 itineris discrimen excepit. Cum enim solus, ignarusque regionum Ignatius
 per Apennini tramites Æmiliam peteret, viam ingressus initio spa-
 tiosam, sed in arctum deinde magis magisque coeuntem; studio proced-
 endi,

A dendi, sensim in eas penetrauit angustias, vnde sese expedire humana ope
 vix posset. Primo igitur sollicitè vestigium facere, deinde cum neque pro-
 gredi, neque iam regredi tutum esset, in exilitate salebrofa, & horrenda
 crepidine, torrente rapido minaciter subterfluente; hæsit aliquantisper
 stupefactus similis, vbi repente sese tot periculis cinctum animaduertit. Sed
 ad extremum fidenter implorato diuino auxilio, quod vnum reliquum
 esse videbatur, humi procubuit; & genibus manibusque reputando, qua-
 drupedis instar, ac prominentia modo saxa, modo è saxis enata virgulta
 prensando, tandem euasit labore, quos ad eam diem perulisset, omnium
 maximo. inde per immensæ altitudinis inuias rupes ac solitudines diu erra-
 bundus, cum ad radices montium denique deuenisset, omnia rursus offen-
 dit, partim niuiũ tabe, partim etiã hybernis imbribus impedita. Cumque
 nihilominus vrgeret progrediendi necessitas; via teterrima (& est mollis &
 cretosus ager, ac semitæ per horum temporum incuriam exiguo muni-
 mento, nec vllis, vt olim, strata lapidibus) cum profundo ac tenaci limo
B diu multumque hætatus, ad Bononiæ portas tandem aliquando perue-
 nit. Atque hic, ne quid deesset ad probandam æquitatem ac patientiam vi-
 ri, ad cæteras miseras illud etiã ludibriũ accessit; vt in ipso vrbis introitu,
 è ponticulo in fossam, limo cœnoso margine lubricante decideret, emer-
 susque luto deformatus ac madidus, ab iis qui tum aderant, non sine ioco
 & facetiis (vt sunt procacia in alienis malis hominum ingenia) rideretur.
 Sed ille nimirum identidem exerceri se à patre cælesti prudenter intelli-
 gens, & in gratiarum actione persistens, sole siccatis vtrumque vestibus,
 lassitudine ac fame confectus cum vrbis magnam partem frustra emen-
 dicando perambulasset, in collegium Hispanicæ nationis demum exce-
 ptus, ibique dies aliquot clementer est habitus. Inde cū itinere iam facili
 & certo Venetias peruenisset, exacta pecunia quã illi per trapezitas eadẽ
 Elisabetha Rosella benigne curauerat; interea dum socios è Gallia præsto-
 latur, in varia pietatis opera ex instituto capit incubere. Nec sane frustra:
 siquidem complures omnium ordinum homines partim Christianæ do-
C ctrinæ præceptionibus imbuit, partim ab impura & flagitiosa vita ad cas-
 tum Dei timorem, studiumque virtutis eodem Deo adiuuante cõuertit.
 Quibusdam etiam primariis viris tum patitiis indidẽ, tum externis, pra-
 ua animi affectione ac vitio laborantibus, nõ sine copioso fructu, spiritua-
 lium exercitiorum expertæ virtutis medicinam adhibuit. In iis Didacum
 Guiam, & Stephanũ germanos fratres è præcipua nobilitate Cantabriæ,
 sibi quõdam Compluti familiariter notos, ac tum Hierosolymis redem-
 tes, earundem commentationum beneficio tantam ad rerum diuinarum
 intelligentiam, & humanarum contemptum adduxit, vt omnibus diuitiis
 & honoribus abdicatis, CHRIS T I consilia omnino sequi decreuerint.
 Atque hos imitatus est postmodum Baccalaureus Hozius, itẽ Hispanus,
 Theologiæ peritus: qui cum ad eadem cõmentationes peragendas valde
 propensus esset, verum tamen ex quibusdam iniquorũ sermonibus haberet
 suspectam Ignatij doctrinã ac dogmata; demũ se Ignatio exercendum at-
 que colendum ita commisit, vt multos in cubiculum quo secessit, secum

afferret libros, quibus Ignatij dicta scriptaque ad sanctorum Patrum & D conciliorum trutinam expenderet. Sed vbi appositas ab Ignatio epulas degustauit; tantum abfuit vt in iis veneni deprehēderit quidquā, vt etiam ardenti quodam rerum caelestium amore inflammatus, mortalibus commodis nuntium sponte remisit, atque vltro ad Ignatij voluntatem & vitę rationes adhererit. Ex Veneta vero nobilitate in primis eo secessu ac meditatione profecit Petrus Contarenus Zacharię filius, is qui multo post, magna cū integritate ac sanctimonię laude Paphesem Episcopatum administravit. Sed & aliorū ex Ignatij cōsuetudine insignis vitę morumque mutatio est consecuta. Quę quoniam nec ab obscuris hominibus, & in oculis celeberrimę ciuitatis fiebant, breui vt aliis locis antea, sic tū Venetiis Ignatij pietas in crimen inuidiamque vocari cępta, non ferēte diabolo, tātā sibi prędam ē faucibus eripi: statimque vulgatum ab eiusdem emissariis est, Ignatium prauitatis hęreticę semel iterumque conuictū in Hispania, elapsū ē custodia, in Galliam profugisse; ac proinde eius effigiem ab Hispanis Inquisitoribus ignominię causa publice cōcrematam. E eundem Parisiis nouas molientem res, inficientemque perniciosę doctrinę labe scholasticos; vbi delatum suum nomen ad sacra tribunalia odoratus fuisset, fuga preuertisse licitorū manus, & cōsilia magistratū. Quas criminationes Ignatius cum non modō in vulgus, iniquorum opera sparsas, verum etiam ad Legatum Apostolicum Hieronymum Verallum, qui deinde S. R. E. Cardinalis fuit, delatas inaudisset; nō tam de sua, quam de sociorum existimatione sollicitus, vltro ad Legatum adiit, & acriter institit, vt eorum criminum quęstio exerceretur. quod ita factum, & veritate comperta honorifice à Legato est absolutus, incumbente in eius causę cognitionem Gaspare Docto Legati affleca; qui ex eo tempore Ignatium vnice dilexit, ac sacratissimę domui Lauretanę deinde prępositus, in Societatem vniuersam plurima egregię voluntatis officia contulit.

Venetias ad Ignatium socij veniunt. Cap. III.

DVM hæc in Italia gerit Ignatius, interim bello inter Christianos ingrauescente Reges, cū exercitu formidabili Cæsar per Insuorum & Allobrogum fines in Galliam irruperat. Ea fuit sociis Ignatij causa & profectiois maturandę, & itineris per Thulingiam, seu Lothoringiam atque Germaniã, sane incommodo anni tempore faciendi. Igitur pecunia rebusque omnibus, præter viaticum & scripta, in CHRISTO Domini gratiam distributis, mense Nouembri, anno circiter post discessum Ignatij, suo quisque baculo innixi pedites viam capessunt, & quidem tanta cum alacritate ac feruore spiritus, vt ne à Iacobo, quidem Laine, viribus nondum è recēti morbo recuperatis, extorqueri potuerit, quominus & pedibus ambularet vt reliqui, & inter ambulandum insuper inualida membra discruciatet hispido in primis & horrenti cilicio. Vestitus erat omnium, vt peregrini

A peregrinorum & pauperum, nequaquam elaboratus, & ad modestiam submissionemque compositus. pendeat ē scapulis mantica ex corio, in qua sacra Biblia, & Breuiariū asseruabantur, & scripta, quę diximus. Rosaria vero ad catholicam fidem vel inter ipsos hęreticos profitendam, palam gestabant ē collo suspensa. Hospitium ingressi, primum omnium, nullo adstantium respectu, nixi omnes genibus, Deo gratias agebant; eundem in egressu pariter sibi propitium precabantur. Sobria & frugaliter erat mensa; oratio ac meditatio non solum in diuerforiis, verum etiam in ipso itinere plurima. sacerdotibus qui tres erant, sacrificantibus, ceteri quotidie caelesti reficiebantur pane, sermo nisi de rebus diuinis aut necessariis fere nullus. in decernendo si quid in deliberationem incideret, mira concordia: in superandis viarum difficultatibus periculisque, summa constantia & æquitas animi. Autumnales pluuies tota fere Gallia pertulerunt: occurrere mox Alpes pæne obstructę niuibuscum multa fuere subinde famis, frigoris, defatigationis incommoda subeunda: nihil se illis obiecit tam arduum, aut tam extimescendum, quod eorum quemquam à concepta religione, officioque deduceret. Atque hac disciplinę pacisque custodia, cum omnibus, per quorum fines transierant, populis, bonus odor in CHRISTO fuissent; cunctis non catholicis modo, sed etiam hęreticis nouum ac religiosum agmen magna cum approbatione mirantibus, ad tertium Idus Ianuarias anni M. D. XXXVII. Venetias ingenti omnium gaudio, & mutua gratulatione sospites ad Ignatium peruenerunt. Atque vbi paululum ē longa contentione ac lassitudine quietis est captū; statim Hierosolymitanę prouincię cōsilia renouantur, primum omnium, rati gratiora superis fore sua studia, si ad ea summī totius Ecclesię Pastoris auctoritas & consensus accederet; simul atque hyems remitteret, tunc vel maxime saua, Romam ire constituunt, & à Pontifice maximo ius tum ad sacros ordines, titulo voluntarię paupertatis; tum ad mansionem Hierosolymitanam, & prædicationem Euangelij sine vllō interdicti metu suppliciter petere. Interea Venetiis ne cessarent, atque adeo vt quędam quasi rudimenta futurę militię ponerent; publicis valetudinariis inter se distributis, ægrotos ac pauperes omni ope adiuuare instituerunt. Confessionis & Eucharistię sacramenta gratis ministrare qui per sacerdotium poterant: ceteri solari iacentes; afflictos moerentesque spe caelestium bonorum erigere; adesse animam agentibus; cunctos denique ad patientiam, fidemque adhortari: nec modo spiritualibus officiis fungi certatim; sed ne vilissima quidem ac seruilia corporibus pauperum curãdis, defugere ministeria; sternere lectulos; euertere sordes; purgare scaphia; cadauera defunctorum rite curata humi condere; interdum pariter noctuque omnibus præsto esse tanta cum alacritate ac diligentia; vt cuncti obstupescerent, vulgatoque rumore, principes etiam viri ad spectaculum conuenirent. Quibus in officiis cum aliorum omnium, tum Xauerij præcipue caritas ac virtus enituit. Is cum in quendam incidisset morbo Gallico misere deformatum, atque ad eius aspectum exhorruisset, vt ea re infringi ac debilitari sensit caritatem in proximum, ita repente in semetipsum excanduit

egregius CHRISTIANUS miles, ut manantem saniem ex ulceribus purulentis (cuius rei vel mentionem aures delicatae refugiant) obfirmato animo, semel iterumque non dubitavit exfugere. quare non modo seipsum in praesentia praecellere vixit, sed etiam in omne tempus propriam quandam atque perpetuam in elephantiacos atque ulcerosos clementiam & misericordiam est consecutus: quam deinde, ubicumque terrarum fuit; quotiescumque se dedit occasio, diligenter exercuit. Quidam etiam est sociorum numero, pauperem lepra toto corpore coopertum cum praefectus nosocomij non admitteret, in suum lectum accepit ipse: cumque mane surrexisset cunctis ingemiscens eadem ipse quoque morbi foeditate correptus; postridie non sine miraculo prorsus illaesus atque intactus apparuit. Haec & alia eiusmodi vere pietatis & officij documenta cum in ea urbe dedissent (quorum ibi grata in multos annos deinde memoria viguit) appetere iam vere, uti condixerant, Romam cuncti fere praeter Ignatium, discessere. Ipse rum ad parta in Domino retinenda, tum ad expedienda quae ad navigationem pertinerent, ibidem interea substitit. Atque illi quidem eadem fere disciplina quam supra diximus, in de quibus in eorum difficultatibus, iter ingressi; ad superiorem parcimoniam ac frugalitatem illud etiam addidere, ut neque villo prorsus viatico, diuinam tantum providentiam bonitatisque fiducia, Romam usque contenderent: & quia tum Cineraliu, seu Quadragesimae tempus erat; quotidie, quamquam in tantis laboribus, ritu catholico ieiunarent. Nec sane defuit illis & exercendae spei, & CHRISTI Domini inopiam ac perseverantiam aliqua saltem ex parte imitandi materies: acciditque aliquando, ut cum panis dumtaxat frustulum singuli mane sumpsissent, imbre densissimo stagnantibus late campis, ut alicubi pectore tenus aqua pertingeret, nullo praeterea cibo, millia passuum ferme triginta nudis pedibus vno die peregerint, & quidem incredibili non modo tranquillitate animi, sed etiam hilaritate psallentes. Diuersorijis vero cum propter inopiam excluderentur, & ad publica xenodochia de more confugerent quamvis oppido lassum, tamen iis quae supra diximus, caritatis muneribus fungebantur: seque ipsi domare ac vincere magis magisque nitebantur in dies. Sane Rauennae quidam ex iis cum hospitali sordes, ac manentia tabe stragula nauseabundus vitassent; quae prima deinde occasio data est suimet puniendi, non praetermisit. in pago nescio quo pauper phthiriasi consumptus a vita migrauerat. cum in eum pagum nostri venissent distributisque cubilibus nullum iam superesset, nisi quod phthiriacum fouerat; Pater ille amissam nuper palmam recuperare vehementer exoptans, nudus illico per summum animi ardorem eandem subiit lodes, ibique sese identidem versans cum ingentes animalium greges ea tota pauisset nocte, ad sudorem usque defatigatus, non leues ab se prioris fastidij ac deliciarum poenas exegit. Denique sanctam urbem ingressi, ut sacra Apostolorum limina, & praecipue religionis templa caste obierunt; a Petro Ortizio Hispano Caesaris procuratore ad Pontificem maximum introducuntur. Is erat eo tempore Paulus III. e gente Farnesia, cuius nomini plurimum utriusque nostra Societas debet. Confueuerat autem super mensam non fabulatores aut mimos inducere, sed praestant

A praestantes philosophos atque Theologos, & ipsemet, veritatis indaganda atque illustranda causa ponere de quo inter se disputarent. ea erat grauis sententia & prudentissimi Principis oblectatio. Ad has ergo disputationes post pedum oscula Patres adhibiti, cum egregium qua Christianae humilitatis atque modestiae, qua eruditionis & ingenij specimene praebuissent, non modo quae volebant de sacerdotio, deque Hierosolymitana prouincia libenter atque approbante Pontifice impetrarunt, sed insuper pecunia ab eodem instructi, & fausta cum prece dimissi sunt. Ad quam deinde pecuniam cum e nationis maxime Hispanicae collatione accessisset quod aureorum amplius ducentorum summam expleret; socij ne quid ex eo viatico praeterquam in usum votiuae navigationis attingerent, apud mensarios pecunia omni deposita, & Romae victum emendicantes, admirabile dedere spectaculum iis qui coram Pontifice disserentes illos audierant: & deinde quemadmodum venerat, sic Venetias prorsus egentes ac vacui reuerterunt.

B

Sacris initiatur Ignatius: & de rebus ab eodem & socijs in Veneta ditione gestis. Cap. IV.

R

OSTRAE, diligenti adhibita praeparatione; cum ad eiusdem Legati Veralli pedes perpetuae paupertatis & castimoniae nuncupassent vota, diuini amoris igne succensi, mirante, ac maiorem in modum approbante populo, sese denuo ad primitinos illos labores, & assidua pauperum ministeria retulerunt. Deinde in exitu mensis Iunij, Diui Ioannis Baptistae die natali, Ignatius, & reliqui laici per omnes ordinum gradus ad apicem sacerdotij a Vincentio Negosantio Fanensi, Arbensium Episcopo euecti sunt, tanta non modo ipsorum, sed etiam ipsius Episcopi laetitia & animi voluptate, ut sese inter eiusmodi caeremonias nihil unquam simile sensisse affirmaret. Interca Patribus neque in eam diem vlla fuerat in Palaestina transmittendi facultas; & eo ipso tempore cum graue bellum ex foedere Christianorum principum, Venetos inter & Solymanum Turcam exarsisset, sublato repente commercio, omnis non modo peregrinorum, sed etiam institutorum nauigatio conqueuit, ut satis appareat, caeleste numen iratum gentibus iis quae creditum sibi regnum Dei per summum olim scelus negligentiamque amisere; Apostolicum hunc, deuotumque sibi manipulum, in alias longe nationes atque prouincias iusto iam ante iudicio destinasse. Itaque propter eam quam dixi causam, spe traiciendi sublata, quamquam voti religione soluti videri propemodum poterant, tamen ne quis omnino scrupulus animis infunderet, sine anni vertentis, uti Parisiis ante decreuerat, prorsus expectare, seque interim tum ad sacerdotij primitias diuinam maiestati libandas omni diligentia comparare; tum etiam post multam precationem & abstinentiam, proximis operam ex instituto nauare constituit. Id quo liberius atque commodius faceret, e tanta urbis celebritate ac frequentia, in finitima eiusdem ditione

ditionis oppida alio atque alio recepere sese: ut si forte (quod tamen in D
 presentia vix fieri poterat) bello sedato præter opinionem transitus pa-
 tuisset, è propinquo Venetias cuncti simul accurrerent. Fraciscus ergo Xa-
 uerius; & Salmeron; ad montem Celsum (id vico nomen ab vrbe Patavio
 millibus passuum fere quindecim) secessere; Ioannes Codurius, & Hozius,
 Taruisium; Claudus Iaius, & Simon Roterigius Bassanum, oppidum agri
 Patavini; Paschasius & Bobadilla, Veronam; Ignatius vero, Faber, & Lai-
 nes cum Vicetiam petissent, hanc vitæ rationem iniere. Erat extra urbem do-
 muncula ruinosa & deserta nullis foribus aut fenestrarum obicibus, vento
 cuilibet peruia. id sibi diuersorium, ne cui molestiam exhiberent, atque ut ab
 urbano strepitu remoti liberius vni Deo vacarent, memores insuper sta-
 buli quod Regem ipsum Angelorum nostra causa nascentem olim exceperat,
 vnanimes delegerant, quotidianis muneribus ita inter se distributis;
 ut vnus ad custodiam diuersorium, & paucula victus ministeria remaneret (qui
 ferme erat Ignatius, quod propter nimiam lacrymarum copiam grauitate ex
 oculis laboraret) reliqui duo urbem ingressi, cibum in singulos dies emen-
 dicarent: quod ab ea functione superesset otij, totum id omnes caelestium
 rerum contemplationi tribuerent. In hoc vitæ genere cum quadraginta iam
 dies non minori caelestium donorum copia, & animorum voluptate, quam
 corporum vexatione, & carnis incommodo perstitissent, quanto nimirum
 spatio temporis, CHRISTVM ipsum Dominum ac magistrum, ante
 quam turbam sese committeret, abstinuisset cibo, & in eremo cum bestiis
 latitasse meminerant; ad eos reuifendos Taruisio repente Codurius affuit,
 cuius accessum læti, cum spiritus vehementiam ex ea solitudine, assiduitate
 precandi, ieiunijque conceptam diutius cohibere non possent; ad CHRIS-
 TI gloriam ex umbra in arenam prodire, & quæ diuinitus acceperant
 bona, cum proximis communicare constituunt. Nec mora: Vicetiam in-
 gressi, descriptis inter se celeberrimis oppidi partibus, eadem omnes ho-
 ra de rebus diuinis ad populum dicere incipiunt, nullo prorsus aut loci
 apparatu, aut pompa verborum. In triuijs plateisve, prout cuique locus
 obtigerat, desumpto ex aliqua forte officina scamno pro suggestu ute-
 bantur. populum elata voce, & in gyrum acto supra verticem pileo, ad con-
 cionem inuitabant. sermo, ut peregrinorum & hospitum, ex varijs linguis fe-
 re mistus, ac minime proprius. Verum tamē is erat orationis imperus, adeo
 graues ac veræ sententiæ, tanta in omni gestu atque habitu pietas, denique
 is ardor in oculis emicabat, ut peritissimus quisque rerum æstimator hos de-
 mum esse Christianos concionatores, germanosque præcones Euangelij dicti-
 taret: multi etiã qui rei nouitate illecti cum cæteris initio per iocum lasciuia-
 que ludibundi confluerant, prudentissimis eorum præceptis, & dicendi gra-
 uitate permoti, deposita paulatim petulantia luge alij atque accesserant,
 dimissa concione recederent. Quod si quis deinde seorsum ad Patres adiret,
 veritatis & officij studiosior; hunc vero humanissime acceptum, pro ipsius
 ingenio priuatis institutionibus ad omnem virtutem ac religionem in-
 formabant. Illud vero præcipue rem adiuuabat, quod neque inanes plausus,
 ut diximus, fucata oratione captarent, neque inter ipsam concionem, aut
 ubi peror.

A ubi peroratum esset, quamquam in summa rerum omnium inopia, quid-
 quam à circumfusa multitudine vel peterent ipsa, vel etiam vltro dela-
 tum acciperent. breuique constare cepit, paupere tecto ciboque conten-
 tos, & ab omni auaritia & vanitate abhorrente, non aures populi scalpe-
 re, sed vulneribus omni ratione mederi; nec suum potius, quam Dei pro-
 ximorumque negotium agere. atque haud sane dissimilis fuit cæterorum
 Patrum in sua cuiusque prouincia probitas & industria; ut etiam aliqui
 ex magnis laboribus & incommodis extremum adierint vitæ discrimen.
 Neque ira multo post, cum euocati ab Ignatio ut de rebus communibus
 agerent, cuncti Vicetiam conuenissent; tanta animorum inclinatio, ac be-
 neuolentia populi Vicetini erga peregrinos apparuit, ut qua nuper in vr-
 be, tribus duntaxat, cibarij panis, ac fere mucidi, quotidiana vix circui-
 tione colligebatur quod satis esset ad vitam ægerrime tolerandam; in ea-
 dem, ipsis iam undecim, ex voluntarijs ciuium eleemosynis omnia ad vi-
 ctum cultumque necessaria large ac benigne suppeterent. Ibidem igitur
 B primas diuinæ maiestati hostias immolauere noui sacerdotes, vno Ignatio
 excepto, quippe qui ad se comparandum amplius adhuc temporis sibi
 sumplerat, & Romam postea sacrificandi fecit initium ad ipsum Præsepe
 & incunabula CHRISTI Domini, quæ in æde sacratissima MARIÆ
 ad Nives religiose coluntur.

Ignatio Romam appropinquanti CHRISTVS apparet:

unde Societati IESV nomen inditum

fuerit. Cap. V.

C quoniam expeditioni transmarinæ præfinitum anni spatium
 erat in exitu; & infestum adhuc classibus mare; quid proinde
 agendum esset, Patres inter se deliberant: nec dubium fuit,
 quin, uti Lutetiam vouerant, cuncti sese ad fidei catholicæ pro-
 pagationem, & animarum auxilium, Sedis Apostolicæ cul-
 tui, & Romani Pontificis obsequio manciparēt. Cuius officij procuratio
 (quoniam satis id esse videbatur) Ignatio, & duobus primarijs patribus Fa-
 bro & Laini madata est; Romam adirent, & (quod bene verteret) CHRISTI
 Vicario hæc sociorum studia ac vota quam primum exponerent. Interea
 reliqui, ne conceptus è diuturna meditatione & sacrificijs feruor ac spi-
 ritus euanescerent, non modo se ipsi diligentissime custodire, sed etiam
 præsidij diuini fiducia proximis omni ratione opitulari decernunt. ac præ-
 cipuis urbibus inrer se descriptis, præsertim in quibus litterarum studia
 florere, & frequentissimam iuuentutem versari cognouerant; Codurius
 Hoziusque Patavium, Roterigius & Iaius Ferrariam, Xauerius & Boba-
 dilla Bononiam, Paschasius & Salmeron Senas profecti, eadem ferme ra-
 tione quam paulo ante Vicetiam adhibitam diximus, & priuatim & publi-
 ce cum hominibus agere, eosque è lethali flagitiorum veterno excitare,

atque ad contemptum rerum mortalium, & cogitationem futuri sæculi D
 omni conatu atque artificio impellere atque adhortari cæperunt. Cum-
 que ipsa nouitate rei omnium in se oculos atque ora vertissent, paucis
 mensibus, Deo aspirante, non modo id effecere quod maxime optabant;
 ut magni animorū motus, & insignes ad CHR ISTVM cōuersiones exi-
 sterent; sed etiam, quod minime laborabant, ut ipsorum nomen ac fama
 Italiam fere totam ingenti cum admurmuratione peruaderet. At Ignatius
 Romam duobus quos dixi comitibus recta contendens, & ab eorum
 altero quotidie corpus CHR ISTI religiose casteque suscipiens; M A-
 R I A virgine potissimum præside, atque adiutrice, sese ad sacrū suo tem-
 pore faciendum, ac multa pro CHR ISTI nomine subeunda, dies no-
 ctesque simul intenta quadam animi cura, simul inæstimabili spiritus
 dulcedine, & noua diuini luminis copia præparabat. Etenim ex quo pri-
 mum Hierosolymis rediens ad litterarum studia in CHR ISTI gratiam
 animum adiecerat, de rerum cælestium contemplatione, ut diximus, non
 sine magna difficultate remiserat multū, seque ipse Domini caritate, spi-
 rituali consolationi deliciisque sponte subduxerat. Sed studiorum exacto
 curriculo, deinceps & Venetiis, & in Vicetino secessu, & in hoc de quo
 dicebamus itinere, tam crebra diuinitus lumina, tam liquidas animi vo-
 luptates, eadem scilicet Virgine fauente percepit, ut in antiquum statum
 illum Minoresanum (quem postea ob singularem & eximiam illius tem-
 poris in sede Dei benignitatem religioso ioco primitiuā suam Ecclesiam
 appellare consueuerat) non solū ex integro, sed etiam cum fœnore sibi
 restitutus esse videretur. Sed præter cætera, quæ quod mortale naturam
 exsuperant, verbis exsequi difficillimum est; quo die Romam accessit, res
 ei contigit vel ad memoriam posteritatis insignis, vel ad confirmandum
 in proposito Ignatiū cæterosque haud mediocriter efficac. Etenim oran-
 di causa non lōge ab Vrbe templum ingresso, qualia passim imposita mi-
 litari viæ cernuntur, statimque ut sæpe solebat, abstracto à sensibus, atque
 alta quadam animi contemplatione defixo, clarissima in luce per speciem
 illi sese Deus pater ostendit, I E S V filio baiulanti crucem, & crudelissimis F
 affecto suppliciis, præsentem Ignatium sociosque commendans; quos ille
 cum in fidem ac patrocinium libentissime recepisset, ad Ignatium placi-
 do & sereno vultu cōuersus, hæc ipsa effari verbā dignatus est: E G O V O-
 B I S R O M Æ P R O P I T I V S E R O. Quo tãto tamque diuino solatio
 mirum in modum erectus & cōfirmatus Ignatius, ac socios deinde com-
 pellans: Quid nobis, ait, Romæ futurum sit, fratres; in crucem ne, an in ro-
 tam agi nos velit Deus, ignoro. vnum scio, quidquid eueniat, I E S V M
 CHR ISTVM nobis propitium fore, ac simul totius visionis ordinē ex-
 posuit. Quæ res non in præsentia tantum illos insolita quadam lætitia &
 voluptate perfudit, sed etiam in posterū cōtra omnes difficultates atque
 pericula magnopere corroborauit, ac munuit: atque id ipsum vel in primis
 fuit causæ cur Ignatius confirmatæ postmodum Societati salutare potis-
 simum I E S V nomen indiderit. quam tamen deinde verbo scriptoque
 minimam vocare solitus est, quod reliquis religiosorum familiis (quas
 item

A item Societates I E S V licet optimo iure appellare) cunctis omnino, tum
 de splendore, tum de antiquitate concederet.

*Ignatius Romæ Christianæ rei dat operam: in Casinati
 monte animam Horij calum intransentem
 videt. Cap. VI.*

I G I T V R tam secunda numinis voluntate, tamque liberali
 promisso mirum in modum læti, sic tamen ut non sine my-
 sterio CHR ISTVM Dominum crucifixi maxime habitu
 apparuisse apud se reputarēt, cum gratiarum actione ac pre-
 ce sanctam Vrbe ingressi, nihil antiquius habuere quam ut
 viatici nomine sibi numeratam anno priore pecuniā, quoniam quidem
 nauigationis consilia in irritum cecidissent, prorsus ad nummum iisdem
 à quibus acceperant, redderent; quæ, utpote sacra, in alios pietatis vsus &
 opera expenderetur. Deinde, quemadmodum ante conuenerat, suam &
 reliquorum operam Pontifici maximo in Apostolicis præcipue functio-
 nibus, citra honoris titulos, & dignitatis insignia, detulere. Neque asper-
 natus est pia patrum studia CHR ISTI Vicarius atque in præsentia, do-
 nec eiusmodi aliqua sese offerret occasio, iussit Faber & Laines in almo
 Sapientiæ Gymnasio sacras litteras profiteri. quo munere dum alter in
 Bibliis explicandis, alter in scholastica Theologia, ut appellant, pari cum
 eruditionis ac pietatis laude perfunguntur, atque etiam sæpe coram ipso
 Pontifice de grauib; rerum diuinarum quæstionibus disputant; interim
 Ignatius proximorum salutem de more operam nauabat cum aliis artibus,
 tum vero spiritualibus præsertim exercitationibus, quippe ad curandas
 perturbationes admodū efficaci, virtutisque iam pridē expertæ remedio:
 quibus ille per eos dies, præter cæteram turbā, insignes aliquot viros di-
 ligenter excoluit. in iis Gasparem Contarenū Cardinalē, grauissimū Sena-
 torem eundēque temporibus illis (quod eius varia monumenta præclare
 testantur) ingenij & doctrinæ facile principē. Is, Ignatij prudentia & con-
 suetudine vsque adeo captus est, tantūque eius præceptis cōsiliisq; pro-
 fecit, ut qualē dudū optauerat animi regendi moderandique magistrum,
 denique sese Dei beneficio nactū esse affirmaret. idēque tradita sibi Exer-
 citia (quod exemplum apud hæreses hodieque asseruari perhibent) sua
 ipse manu perquā accurate descripsit. Hunc imitatus Cæsaris procurator
 (de quo supra dictū est) Petrus Ortizius Theologiæ doctor insignis, easdē
 exercitationes ad CHR ISTI Domini gloriam, & suā salutē omnino ex-
 periri cōstituit. Id quo liberius simul & fructuosius faceret, procuratore
 interim vicariis delegata, cū paucis quotidianæ vitæ ministris, & Ignatio
 præceptore in montē Casinatē secessit, quo in mote antiquissimū & no-
 bilissimū cernitur sancti Benedicti cœnobiū. Ibi, remotis arbitris, maxima
 diligentia dies ipsos quadraginta piæ meditationi ex Ignatij præscripto

vacauit; idque tanto cum animi fructu, tantaque accessione virtutis, ut D quamquam Christianam philosophiam multo ante professus, tamen se tum demum vere philosophari cepisse fateretur. ac parum abfuit, quin grandis iam natu vir, & Imperatoris legatus, illico mortalibus rebus abiectis magno animo sese ad laboriosum Ignatij vitæ genus adiungeret. sed cum id neque per ætatem liceret, neque per suscepta negotia; certe quod proximum fuit, egregie præstitit, ut & sanctimoniam ac pietatis exemplo in posterum sui ordinis hominibus præluceret, & Societatem deinde nostram quibuscumque posset rebus, perquam studiose ornaret, atque defenderet. Non omittenda videtur hoc loco res memorabilis, quæ Ignatio in illa Casinati commoratione diuinitus accidit. Dum enim pro salute Baccalaurei Hozij quem graviter agrotare cognorat, Domino supplicat, repente vidit in spiritu (quod ipsum ibidem D. Benedicto fertur olim in obitu Germani Episcopi contigisse) animam socij luce clarissima radiantem, deducentibus Angelis in sublime ferri, atque ipsa demum cæli beatissima regna conscendere. eidemque Ignatio, paulo post, dum ad rem diuinam accedit, in ipso Missæ introitu, Sanctis omnibus rite appellandis, E lucidissimum cælestium agmen subito apparuit, sic, ut in iis Hozijum eximio fulgore micatam sine vlla dubitatione dignosceret. Quæ ex utraque visione tanto est gaudio delibutus, ut multos dies præ dulcedine lacrymarum temperare nequiverit. Huius Hozio Patavium (ut diximus) provincia nuper obtigerat. ubi dum in officio, singulari cum industria & fide versatur, ex ipsa rei nouitate suspectus, & coniectus in carcerem ab Antistite Patavino, moxque ab eodem dimissus perhonorifice fuerat. cumque acrius denuo in proximorum salutem incubuisset, è magnis diurnis nocturnisque laboribus lethali morbo correptus, ex hac vita migrauerat, cum aliis miræ cuiusdam sanctimoniam relictiis indiciis, tum vero quod qui ante obitum subniger fuisset, ac vultu deformior, in eiusdem demortui facie tantus repente nitor ac venustas apparuit, ut eo spectaculo Codurius cõsors provinciam animum exsaturare, & præ lætitia fletum cohibere non posset. Huius igitur tam felici exitu maiorem in modum gauisus Ignatius, è Casinate F Romam vna cum Ortizio peracta cõmentatione regrediens; obuium habuit in itinere Franciscuri Stratam Hispanum, præclaræ indolis iuuenem, sibi antea non ignotum: qui cum è cuiusdam principis viri familia, pertæsus aulicæ vitæ, militandi causâ Neapolim peteret, vno Ignatij congressu atque sermone (quæ hominis erat in dicendo vis) à sæculi stipendiis ad CHRISTI vexilla facili negotio traduci se passus est: ac variis deinde locis, eiusdem Ignatij missu, & Societati nostræ, & rei Christianæ vniuersæ concionator egregius haud mediocriter profuit. Hoc igitur auctus commilitone Romam Ignatius reuertit: ad quem deinceps aliquot etiam alij rebus gerendis idonei diuino impulsu paucis diebus adiuncti sunt.

Romam

A *Romam Patres vniuersi conueniunt: veterem plebis erudiendam, & frequentem usum Confessionis & Eucharistia restituant. Cap. VII.*

VÆ dū ardēs CHRISTI amore diligēter agit Ignatius, interim Patres cæteri, sua quisque provincia bene gesta, Romam (vti decreuerant) circa mediam Quadragesimā conuenire. Is fuit annus post CHRISTVM natū M.D.XXXVIII. Tecto recepti sunt à Quirino Garzonio ciue Romano, ad villam Minimorum fratrum cœnobio proximam. Ibi in summa omnes egestate precario victitantes, communi consilio ad rem Christianam pro viribus adiuuandam aggressi, permissuque Antistiti varia Urbis templa sortiti, concionibus primum ciuitatem ad omne officium atque B virtutem vehementer accendere; deinde etiam veteri Ecclesiæ instituto plebem puerosque Christiana catechesi (quæ iam diu obsoleuerat) vicatim erudire instituerunt. Ac licet piis eorum studiis dæmon omni conatu se opponeret; tamen partim exemplo vitæ, partim assiduitate dicendi hortandique cum alia multa propediem affecti sunt, tum vero præcipue, ut sacræ Confessionis & Eucharistia frequens vsus (quo nihil est humano generi salutaris) diaboli fraude iam pridem extinctus, magno utriusque Christianæ Reipub. commodo in principe magistraque orbis terrarum Ecclesia reuiuisceret. ex quo deinde paulatim effectū est, iisdem scilicet adiutoribus, non solum ut in Italia, Gallia, Hispania, cæterisque catholicis Europæ regionibus, verū etiam ut in ipsa India, atque adeo in vltimis terris, vbi paulo ante feræ dæmonum dapes & nefaria sacra viguerant, iā nunc, ingenti honorū gaudio, per pœnitentiæ sacramentū frequenter elutis animi fordibus, diuina passim cõuiuia celebrētur.

C *Falsis criminibus circumuenitur Ignatius, & absoluitur. Cap. VIII.*

VÆ nimirum Satanæ futura præfagiens, ipsis rerum iniiciis per se suosque satellites obuiam ire non distulit. Augustinus quidam erat ex Eremitana familia concionator; profusus indignus eo nomine atque ordine. Is Lutheris impij lætator occultus, per ambages identidem perniciofa dogmata spargebat è pulpito: ac miris artibus auditores à recta in Deum fide atque à Romani Pontificis auctoritate sensim abducere conabatur. Id autem eo fidentius, quod per eos forte dies Pontifex aberat, maximis de rebus quæ ad salutem Ecclesiæ pertinebant, in fines Gallia Narbonensis, Nicæam vsq; profectus. Hanc rem odorati è Patribus quidam; ne ad perniciem animorum latius manaret; communi consilio totam ipsi cognoscere atque in-

L L I I 3

nestigare non dubitant. ad eum concionatorem audiendum cum cætera D
 multitudine semeliterumque conueniunt; quæ ratio disputandi sit, qui
 scopus totius orationis, diligenter attendunt. neq; vero, peritos dogmatû
 quæ per id tempus in controuersia vocabantur, diabolici ministri fefellit
 astus, ac latès lupi sub ouis pelle rapacitas. Itaque satis iam cõperta atque
 explorata re, primû ex Euangelij præceptis priuatim ad hominè adeunt;
 quid ad se delatû, quid auribus ipsimet suis deinde perceperint, iis potif-
 simû verbis exponunt, quibus nõ de populi modo salute sese, verum etiã
 de ipsius qui populum pestifera cõtatione inficeret, pro Christiana cari-
 tate sollicitos esse demonstrant: rogant, hortantur, denuntiãt, praua dog-
 mata corrigat, ambigue dicta, quæque ad cõtemptum Sedis Apostolicæ,
 & Ecclesiasticarum traditionû ac rituum facile trahi possint, ad Conci-
 liorum decreta, normamque synceræ fidei quam primum interpretetur:
 utique à deprauanda Romana ciuitate, atque à perturbando ipso verita-
 tis fonte in posterum abstineat. Ille (qui factus hæreticorum est) homines
 nimirum idiotas ex habitu ratus, eorum dicta primo eleuare, & eludere; E
 deinde ubi se variis vrgeri ac premi argumentis & rationibus vidit, ver-
 sante animum simul ira metuque, pauca præfatus quæ ad occultandam
 in præsentia improbitatem valerent; cum inanibus promissis Dei famu-
 los ab se dimisit. Deinde vt se à timore collegit, diabolicis actus furis, &
 amicorum opibus fretus, quos ille sibi multos potentesque parauerat, ad
 institutam agendi consuetudinem pari scelere atque impudentia rediit.
 Quod ubi sensere Patres, in re tam atroci, tamque periculosa nequaquam
 lenibus rati opus esse remediis; consilium cepere dignum hominibus di-
 uinæ gloriæ studiosis, dignum sacræ Theologiæ doctoribus, vt improbi
 concionatoris mendacia palam, & ex superiore loco suis ipsi concioni-
 bus refutarent. Id ergo cum facere instituisent, bonis maiorè in modum
 approbantibus; cognita re Lutherianus vehemèter excanduit; vocatisq;
 ad se confestim amicis rabiem doloremque suum impertiit, etiam atque
 etiam obtestans, ne tantam ac tam insignem iniuriam inultam esse pate-
 rentur. Illi, & eadem laborantes opinionum insania, & magistri ignomi- F
 nia valde commoti, facta conspiratione, Ignatiû & socios omni dolo per-
 fas ac nefas euertere, nec modo fama, sed etiam, si res procedat, vita spo-
 liare constituunt. Primû igitur tota Vrbe fictis criminibus dissipant, Igna-
 tium sociosque omni scelerum genere coopertos, tum in Hispania, tum
 in Gallia, quin etiam nuper Venetiis, falsæ religionis, & probri flagitiiq;
 damnatos; & elafos è iudicum manibus, ad corrumpendam iuuentutè
 specie pietatis Romam se contulisse; ibi, quod bonis artibus nequeant. id
 alios criminando accusandoq;, per summã iniuriã querere, vt sibi apud im-
 peritam vulgus famam sanctitatis eruditionisque concilient. Cum aures
 nach secundas, hæc & alia id genus quam appotissime ad veritatis imagi-
 nẽ & per seipsi, & per emissarios oppido sererent, tantã in inuidiã & odiû
 breui seruos Dei adduxerunt, vt eos multi iã quasi facinorosos ac fugiti-
 uos horrerent; ipsorûque congressum & consuetudinẽ vulgo refugerent.
 Cũque iã res è sententiã flueret, læti successû aduersarij, præterea promissis
 ingenti-

A ingentibus onerãt subornãtq; qui iisdẽ fere nominibus quæ sparsa in vul-
 gus fuerãt, apud Urbis Præfectû infontes accuset. Has vero partes inex-
 piabili scelere sibi desumpsit Michael, Hispanus quidam, qui iã ante Pa-
 risiis in Ignatiû debacchatus, ac deinde singularibus ab eodẽ Ignatio lu-
 crandi fratris mirabiliter cupido prouocatus officiis, egregiam viri bene-
 ficentiã (vt fere fit) minime vulgari perfidia atq; impietate repedit: atque
 vt Ignatium & socios familiariter nouerãt, confictis quam maxime ad si-
 militudinem veri criminibus, apud Præfectum sane magnam in suspicio-
 nem cunctos adduxit. Omnino res erat insigni infamia; nec modo in Vr-
 be vulgi sermonibus terebatur, sed apud exterarum quoque nationes atque
 prouincias aduersariorû nuntius ac litteris percrebuerat, Ignatianos cum
 suo capite, denique manifestorû scelerû, hæresiq; cõuictos teneri: videli-
 cet, vt quas noxij variis locis effugissent pœnas, eas iusto Dei iudicio Ro-
 mæ in celeberrimo totius orbis terræ teatro persolueret. Interea Igna-
 tius totius machinationis nequaquam ignarus; fretusque tum præclaro
 conscientiæ testimonio, tum etiam CHRIS TI promissis, qui se illi Romæ
 propitium sponderat fore; omnes inimicorum impetus, totãque belli
 procellam inuictò animo sustinebat; Deumque vna cû sociis pro aduersa-
 riorum salute precabatur assidue. Iãque causã dicendæ tẽpus appropin-
 quabat; cum incidit in eius manus epistola, quam antea Michael, recentibus
 quibusdã Ignatij meritis delinitus (quippe vel ferrea pectora interdum
 paciẽtia & caritate flectuntur) ad amicû nescio quẽ summã cû Igna-
 tij & sociorû laude perscripserat. Ea videlicet epistola, delatoris causam
 iugulauit. nãque ubi iudicij aduenit dies: citato ad tribunal Ignatio, mul-
 ta in eius vitã ac mores improbe mentitus est Michael. ad quã cû Igna-
 tius admodû sedate respõdisset, prolata ad extremû epistola ac recitata,
 institit ab aduersario querere, nõquid earû rerû meminisset; nõ chitogra-
 phum agnosceret? Tum ille re inopinata perculsus, victusque cõscientia
 repete pallefcere, titubare, frigidò sudore persuere, quod ubi animaduer-
 tit Præfectus (is erat Benedictus Cõuersinus, vir prudẽs, & in causis cog-
 noscendis apprime versatus) confestim suspicatus coitionẽ ac dolû, data
 C opera Michaelẽ diligẽter interrogat: cûque non obscuris vestigiis ad ipsa
 fraudis cubilia peruenisset, seuerû caluniæ vindicẽ sese præbuit: ac multis
 verbis increpitũ caluniatorẽ (quãquã Ignatio pro ipsius periculo depre-
 cante) insuper multauit exsilio. Post hæc Ignatius flagitare & vrgerẽ, vti
 cõspirationis nefariæ principes, quæ priuatim in circulis cœtibusque ia-
 ctarant, eadẽ corã Præfecto palã ac legitime exponerent; vt sibi diluendi
 crimina, & se sociosque purgandi copia fieret. Missò igitur viatore, vadi-
 monium obire coguntur. At illi, veteratores & callidi, & cum in foro
 iudicijque diu multumque versati: tum etiam recenti Michaelis malo
 facti cautiore, ubi ad tribunal adfuerit, per summam dissimulationem se
 de Ignatio ac sociis & sentire quam optime, & ad eam diem sensisse re-
 spondent: neque vllum esse crimen, quod ipsi quidem in eorum vitam
 moresque coniciant. Atque hæc, & alia eiusmodi corã iudice: rati nimi-
 rum fore, vt Ignatius præclare se cum actum existimans, quod imminens
 calurniæ

calumniæ periculum euasisset; tam illustri præsertim accepta satisfactio-
 ne proinde quiesceret. At ille multa ac magna quæ ad iuuandam Ecclesiam
 pertinerent, mente ac cogitatione complexus; veritusque ne si quid sus-
 picionis incommodæ, aut si qua dedecoris nota nascenti Societati ad-
 hæresceret, vel omnes in posterum ipsius conatus irritos redderet, vel certe
 magnum rebus gerendis impedimentum afferret, à Præfecto etiam atque
 etiam postulare, ne ficta aduersariorum palinodia fidem haberet: eos quippe
 alia tum sermonibus, tum per epistolas longe lateque vulgasse, ac quæ
 tunc ad tempus accommodata, iudicij metu perterriti dixerint. quæ nisi
 à magistratibus rite cognita & quæ sita publice coarguantur, malo vide-
 licet publico per summum nefas hæsuram in Societate magnam infamiam.
 proinde iure se postulare, vt in sua dicta vitamque omnem diligenter in-
 quirat; se suosque ad causam vsque cogni tam in vinculis habeat, ac pro
 vt re ipsa compererit; ita pronuntiet. Hæc igitur, & alia id genus, Ignatius.
 Contra, aduersarij, veriti ne si quæstio perageretur, ingenti suo periculo
 ac damno paterent ipsorum artes atque mendacia; per se suosque omni
 ope contendere ac niti, vt Præfectus ab instituta cognitione desisteret. **E**
 Iamque vt pote qui plurimum opibus & gratia poterant; in suam senten-
 tiam non modo Præfectum, sed Legatum etiam, qui vrbi pro pontifice
 summo cum imperio præerat, Cardinalem Neapolitanum adduxerant.
 quin etiam ex ipsismet Ignatij sociis non deerant, qui, aduersariis iam à
 suscepta actione deterritis, & sponte cadentibus, non vltra instandum, vi-
 tandas lites, paci & quieti consulendum esse censerent. At vero Ignatius in
 posterum longe prospiciens, eoque iudicio non tam suam, quam **CHRISTI**
 Domini causam agi prudenter animaduertens; nullis neque minis, neque
 promissis, nec suasionibus de sententia deduci se passus est. cumque omni
 ad eam rem conatu non semel adhibito, propter aduersariorum gratiam
 atque potentiam nihil plane proficeret; non dubitauit, consulto per sa-
 crificia precesque Deo, ad ipsiusmet Pontificis maximi fidem opemque
 confugere, qui Nicæa per eos dies, adulta iam ætate redierat, & in Tuscu-
 lano secessu valetudinis causa morabatur. Facili ergo ad principem adi-
 tu, quo die venit, admissus Ignatius, Latino sermone (quippe qui nondum
 satis Italicæ nosset) eidem ex fide retulit, quo consilio à militari vita sese ad
 animorum auxilium, atque ad litterarum studia transtulisset. ac dum rem
 Christianam pro virili parte administrat, quoties, quot locis, quibusve
 nominibus accusatus & absolutus fuisset. Nuper etiam ab Hierosolymi-
 tana peregrinatione bello prohibitum (quod Pontifex ipse non ignora-
 ret) se, cæterosque eiusdem instituti laborisque socios, qui se vitamque
 suam ad Christianæ religionis amplificationem Sedi Apostolicæ manci-
 passent, cum maxime in vrbe Roma populum docere insistant, parati-
 que in omnem quamuis arduam atque longinquam expeditionem, eius-
 dem Pontificis reditum nutumque auide præstolantur; circumuentos
 repente iniquorum insidiis, & summam in inuidiam non modo in Vrbe,
 sed etiã apud remotas nationes adductos, ne id quidam à magistratibus ob-
 tinere possent, vt iacta in suos mores vitæque crimina in cognitionem vocerentur.

Sibi

A Sibi quidem propriæ vtilitatis & nominis rationem (quamuis ea per se
 negligenda non sit) minus antiquam esse: sed quoniam eodem iudicio &
 ipsorum existimatio, & animarum salus agatur (omnium enim qui ad rem
 publicam accedant rationes, non veritate solum, sed etiam fama niti) pe-
 tere se & orare, ne grauetur pro sua sapientia ac potestate perficere, vt
 Præfectus Urbis inchoatam quæstionem primo quoque tempore pera-
 gat; ne in Vrbe totius æquitatis parente, contra paucorum factionem
 opesque nullum inopiæ ac solitudini præsidium fuisse videatur. Sub hæc
 audita Pontifex bono esse animo iubet Ignatium; & collaudata (quod an-
 tea fecerat) ipsius & sociorum industria & pietate, Præfecto per codicil-
 los imperat, iudicium utique reddat Ignatio, causam rite cognoscat, fe-
 ratque pro veritate sententiam. Equidem hoc loco adesse mihi animis vel-
 lim eos, qui Deum res humanas negligentem circa cæli cardines otiosi,
 non minus inepte, quam impie fabulantur. ex iis quippe quæ consequuta
 sunt, nemo sanus, paternam cælestis numinis curam ac prouidentiam in
 suos, non clare perspiciat. Cum enim tota aduersariorum actio ea maxi-
 me calumnia niteretur; Ignatium sociosque variis locis iure damnatos,
 ambustosque iudicij flamma per dolum effugisse; cumque longum &
 operosum esset, nemine præsertim necessaria in eam rem impendia sub-
 eunte, ex tam remotis disiunctisque prouinciis rei gestæ seriem litteris
 consignatam, testibusque firmatam ex forensi formula petere; plane diui-
 nitus factum est, vt quotquot in Italia, Gallia, Hispania Ignatij iudices ex-
 stitissent, sub ipsum ferendæ sententiæ tempus Romam fere omnes alius
 alia de causa conuenerint. Ioannes Figheroa, quondam Archiepiscopi
 Toletani Vicarius, is qui Compluti primum de Ignatij fama capiteque
 cognorat, grauibus de causis Neapolim à Cæsare missus, in reditu com-
 modum Romæ substiterat. Venerat eodem è Gallia, Parisiensis Inquisitor
 Matthæus Ori, Dominicanus, apud quem Ignatius, vt supra dictum est,
 semel iterumque ab improbis fuerat accusatus. Denique in tempore Ga-
 spar etiam Doctus à Venetiis adfuit, qui habitæ in ea vrbe in Ignatium
C quæstioni præfuerat. Hi omnes in iudicium adducti, aduersariorum com-
 mēta detexere, cum summa testificatione virtutis ac pietatis Ignatij. Præ-
 terea litteræ ciuitatum, apud quas Italia tota Patres aliquandiu vixerant,
 per idem tempus allatæ, magnum pondus ad illustranda ipsorum merita,
 & refellendas iniquorum calumnias attulere. Iam vero Hercules quo-
 que, secundus hoc nomine, Dux Ferrariensium, qui Patribus familiariter
 vsus, iisdemque peccata ritu Christiano confessus, ex eorum etiam mani-
 bus corpus Domini sumperat, libentissime fecit non modo vt per epi-
 stolam, sed etiam vt per legatum, perspectæ ipsorum innocentie ac san-
 ctitati debitum testimonium laudesque tribueret. Quibus rebus addu-
 ctus Urbis Præfectus, urgente præsertim Pontificis iussu quamquam ad-
 uersariis omni studio contra nitentibus, denique sua sententia Ignatium
 & socios omni non modo culpa, sed etiam culpæ suspitione liberauit ver-
 bis amplissimis, eiusque sententiæ, ad vindicandam infontium famam, va-
 rias in prouincias testato descripta exempla dimissa. quibus ex rebus dici

M M m m

vix potest quantum Patribus vbique honoris & existimationis accesserit. Atque hac maxime ratione diu suppressa atque occultata veritas extulit aliquando sese, ac malitia superata, processit in medium: quæque machinamenta diabolus ad teneram adhuc Societatem deformandam atque adeo præfocandam artificiose parauerat, ea ipsa, moderante rem numine, in eius maxime decus & incrementa cessere. At vero insidiatorum longe dissimilis fuit exitus. Namque administrator cõsceleratæ calumniæ Michael, fraude patefacta (quemadmodum dicebamus) in exiliũ actus est. E ducibus vero (quos nominare hoc loco necesse non est) vnus paulo post iudiciũ graui correptus morbo, semet acriter ac dolenter incusans, cui insigni facinoris detestatione diem obiit. alter, cum deinde manifestis hæreticarum opinionũ iudiciis teneretur, mature sibi fuga consuluit, effigiemque suam pro se iudicibus cremandam reliquit. tertius eodem nomine comprehensus, & cognita caussa perpetuo addictus carceri, ad extremum tandem morte iam imminente respuit; eidemque animam agenti quidam e Societate ad vltimum vsque spiritum affedit; quæque illi tempore tribui solent, pietatis & caritatis officia præstitit. Porro Lutherianus ille concionator, qui totam cõspirationem scelusque conflat, intra catholicorum castra per fraudem aliquandiu versatus, cum religionis ac pudicitia simulationem ultra sustinere non posset, larua deposita, palam fidei & continentia bellum indixit, atque ad optata hæreticorum lustra popinasque se contulit

*Ignatius & ceteri Patres de constituenda Societate
deliberant. Cap. IX.*

Hic igitur falsæ accusationis procella Ignatius sociique defuncti, primum omnium (vt æquum erat) ingentes & vniuersi communiter, & singuli priuatim egere diuinæ clementiæ gratias: deinde, partim quod aliqui subinde ad Ignatii institutum aggregabantur; partim etiam quod inaudierant, aliquot e suo numero varias in vrbes atque prouincias iam tum rogatu Principum à summo Pontifice destinari, visum est faciendum, vti de stabilienda quam maxime ad Dei gloriam, salutemque animarum Societate primo quoque tempore inter se cõsulerent. ad eam quippe diem, communi tantum officio ac pietate ducti, sine certis & propriis legibus ac magistratibus vixerant. Ergo precationibus, ieiuniis, & sacrificiis in eam rem quam accuratissime adhibitis, quotidianæ vitæ munera laboreque ita partiti sunt, vt diurna tempora Dei verbo, consuerisque functionibus; nocturna vero priuatis inter se colloquiis, & necessariis cõsultationibus darent. Prima igitur nocte quaesitum est, vtrum Pontificis iussu digressi, prout se daret occasio, suam quisque sine aliorum consensu vel respectu rem agere; an potius, quamquam corporibus locisque disuncti, animorum tamē cõspiratione,

A ratione; & meritorum communione, vt adhuc fuerant, sic in posterum coniuncti, esse deberent. Dictisque sine variatione sententiis, nullum fuit dubium, quin tam suavis, tamque arcta societas, Dei prorsus munere ex tam diuersis moribus linguisque coalita, omni conatu studioque retinenda foret; tum ne qua Spiritui sancto iniuria fieret, à quo diuinitus fuerant in eam cõsensionem adducti; tum vero, ne cõcordiæ atque vnitatis bonum amitteretur, quo nihil est ad res magnas atque arduas moliendas, & obstantiã quæque perrupenda, valentius. Cum hæc & alia multa in eam sententiam ingenti alacritate & gaudio spiritali pro se quisque dixisset, magnopere incensis ad mutuam caritatem & benevolentiam animis, cæterus ille dimittitur. Proximo deinde confessu de religione relatũ est, placeretne ad vota duo Paupertatis Castitatisque rite suscepta, tertium perpetuam item Obedientiæ adiungere, & e suo corpore eligere, qui cæteris amplam potestatem præfesset. In eã rem, quod maioris momenti videbatur esse, diem proferri placuit, spatiumque seorsum singulis ad deliberandũ dari, atque interim instauratis precationibus & sacrificiis, diuinæ sapientiæ lumen opemque diligenter exposci. Vt igitur eius cõsultationis dies aduenit, omnium in vnum congruere sententiæ, quandoquidem CHRISTVM Dominum ac magistrum sibi pro viribus imitandum cuncti susceperant, quoniam ille sese perfectum atque integrum holocaustũ Deo parenti pro salute humani generis obtulisset, prorsus oportere vt ipsi quoque pro suo modulo CHRISTVM effingerent: ac quemadmodum singulorum corporis bona per voluntariam inopiam, corpus ipsum per castimoniam Deo immolatum esset; sic animus quoque ante cælestes aras per obedientiam spiritalis victima caderet, præsertim cum hoc sacrificio nullum diuinæ maiestati gratius aut suauius esse constaret. Ergo sine controuersia deligendum videri, cui omnes in terris tanquam CHRISTO parerent; cuius in verba iurarent; denique cuius sibi nutum ac voluntatem instar diuini cuiusdam oraculi ducerent. Hisce ita constitutis, deinceps quaesitum de huius ipsius potestate, vtrum certo dierum spatio definitam, an vero perpetuam esse oporteret. Perpetuam esse placuit omnibus, idque cum alias ob causas, quas commemorare hoc loco necesse nõ est, tum vero vt negotia grauiora, quæ ad conficiendum non modo plenæ libertatis, verum etiam longi fere temporis indigent; leniter, & ex animi sui sententia posset ad exitum sine vlla trepidatione perducere. Additũ ad hæc, vt Societatis candidati, cum aliis experimētis, tum vero præcipue spiritalibus exercitationibus, peregrinatione, & infimis publici alicuius valetudinarij ministeriis probarentur. Itemque, vt qui Societatis instituta profiterentur, ij ad tria solemnia vota, quæ nobis cum aliis dicatis Deo familiaris fere communia sunt quartũ nominatim adiungeret; quascumque ad fidelium vel infidelium terras Christianæ rei causa Pontifici maximo ipsos mittere placuisset, eo sine vlla tergiversatione, atque adeo sine vlla non modo mercede, sed ne viatici quidem petitione proficiscendi: ac simul, concepta verborum formula sese obstringerent, puerili ætate per catechesim erudiendæ; quod eo remedio nullum ferme efficacius foret ad intemperatã fidem tuendam.

ac prauæ religionis prohibenda contagia. Hæc cigitur & alia id genus non D nulla per eos dies ab Ignatio patribusque decreta sunt: eidemque Ignatio negotium datum, ut ea in summam redacta, Pontifici maximo primû Apostolica auctoritate sancienda atque approbada proponeret; dein de ut eadem ipse postea per otium fusius explicaret ordinaretque, & quam accommodatissimas ad Societatis vocationem & spiritum leges canonesque perscriberet.

Patres in varia loca Pontificis iussu discedunt. Cap. X.

SV B hæc ferme decreta, Pontifex maximus aliquot operarios ab Ignatio in varias agri Ecclesiastici vineas postulauit. Id nostræ Societati fuit Apostolicæ peregrinationis exordium. Enio Verulano, S. R. E. Cardinali per eos dies cum amplissima potestate legatio Parmensis obuenerat. Huic, Pontificis iussu, legationis comites, & rerum spiritualium administri duo, Petrus E Faber, & Iacobus Laines ab Ignatio dati: Senas vero in Etruriam, Paschasius ad instaurandam sacri cuiusdam cœnobij disciplinam ab eodem Pontifice missus est. In Ænariâ seu Inarimê insulam, pacificationis gratia non leuis momenti, Nicolaus Bobadilla: Brixiam in Cenomannos ditionis Venetæ, Claudius Iaius grauibus ite de causis abiit. Ac per idipsum tempus etiam in extremas terras primum Societati patuit aditus. Brasilicam oram, & præterea quidquid inter inaccessum olim Bonæ spei promontorium, vltimosque Sinas interiaceret maritimi tractus, Indo & Gange superato, Lusitani, armatis classibus, ante annos aliquot ingenti ausu & labore, æque fortiter ac feliciter aperuerant. neque Ioannem hoc nomine tertium Lusitaniæ Regem insigni virtute ac pietate virum, vlla magis angebat cura, quam ut barbaras illas nationes à misera dæmonum seruitute ad vnius veri Dei notitiam cultumque traduceret: atque ob idipsum, quos in ea mitteret loca præcones Euangelij, & moribus & eruditione præstantes, tota Europa impendio conquirebat. Eius rei conscius Iacobus F Gouea, is qui Parisiis in ipso virgarum periculo singularem Ignatij fidem virtutemque, ingenti cum admiratione cognorat, proculdubio statuit, illum & socios ad Indicam expeditionem fore quam accommodatissimos, quoniam quidem ab Hierosolymæ accessu bello impediti, quemadmodum audierat, in Italia substitissent. Neque tamê quidquã eius consilij ratus impertiendû Regi antequã ipsius Ignatij voluntatem explorasset; pro amicitia ad illum scribit, quam libente Lusitaniæ Rege, quam spatiosus bonorum industriæ pietatique campus in India pateat. sibi quidem, quando illum & socios ab Hierosolymitana curatione arceat bellum, sanctissimis ipsorum studiis prouinciam in primis aptam videri. Si cõditio placeat, vltro semet apud Regem totius negotij fore interpretem pollicetur. Ad ea, cum gratiarum actione rescripsit Ignatius, neque se, neque socios esse iam sui iuris, quippe qui summo CHRISTI Vicario semetipsi perpetuo nexu Obedientiæ mæcipassent. proinde agendû esse cum Roma

A Romano Pontifice. quidquid ille iussisset, id vero sine mora facturos. Quo accepto responso Gouea, cum facile speraret à Pontifice impetrari posse; rem totam Regi suo per litteras aperit, ipsumque exemplar epistolæ Ignatij ad eum mittit cum summis illius & sociorum laudibus, etiam atque etiam suadens, ut eiusmodi virorum, opera potissimum utatur, ne tam præclaram occasionem elabi patiatur è manibus, cui similem fortasse nullam sit in posterû habiturus. Haud incassum adhibita hortatio. quippe Rex & sua sponte iam incitatus, & Goueæ talis viri monitis & auctoritate permotus, confestim Petro Mascarenia, suo apud Pontificem maximum Oratori mædat mox in Lusitaniam redituro, det operam, ut quam plurimos ex Ignatij disciplina secum deducat, Euangelij causa mittendos in Indiam, eaque de re cum Ignatio quam primum agat: si res cum illo minus procedat, omni conatu cum ipso Pontifice transigat. utique, ne sine tali comitatu reuertatur ad se. Hoc tam severo mandato legatus accepto, sine cunctatione Ignatium conuenit, ac pauca præfatus (ut fit) conciliandæ beneuolentiæ; mandatum sui Regis exponit, Patresque minimum sex in missionem Indicam postulat. Ad quem ille submissa oratione, tam honorifico Regis de se iudicio gratias cum egisset, eadem ferme quæ ad Goueam respondit: quod ab se petatur, totum id è summi Pontificis voluntate imperioque pendere. qui tamen, si, quid ego sentiã quæris (inquit Ignatius) vnum aut alterum fortasse tibi concesserit, plures vero nequaquam. At ille cum nihilominus in eodem postulato persisteret, Dei fidem & hominum testans, nusquam operam collocari fructuosius posse; tum Ignatius, quasi futura prælagiens, familiari ac placido vultu: Deus, inquit, meliora, clarissime orator. quippe si è tam exiguo numero, sex vnâ dumtaxat in prouinciam demas, quantulum, quæso, reliquo terrarum orbi supererit: Neque tamen idcirco ille ab incæpto desistit. quoniam Ignatium flecti posse diffidat, ad ipsum adit Pontificem, narrat quid sibi ab Rege mandatum sit, suppliciter etiam atque etiam obsecrans, ne in tam honesta causa, tamque pia, frustrari se, Regemque suum concepta peropportuni subsidij spe patiatur. Hic Pontifex, quamquam latus ab vrbe Roma potissimum, ut par erat, peti sacri Euangelij nuntios, & insuper, tanto Regi, tamque de Romana Ecclesia bene merito gratificari vehementer exoptans; tamen, ut in tali negotio, ne videlicet seruis Dei ad omne paratis obsequium abuti pro potestate videretur (qua erat lenitate ac sapientia vir) audito legato, rem ipsam probauit, de numero ad arbitrium reiecit Ignatij. Is proinde (sane quã egre ferente Mascarenia, neque tamen aspernante quod datum est) post multas in eam rem suas ad superos preces, quemadmodum antea significauerat, duos duntaxat glorioso muneri destinauit; Simonem Roterigium Lusitanum, & Nicolaum Bobadillam, qui cum idcirco Romam euocatus, grauius ischia laboraret, neque legatus Regius maturo iam reditu exspectare diutius posset; agro Bobadillæ, sibi que vicem ereptam dolenti, Franciscus Xauerus repente sufficitur. Erat omnino laboriosa prouincia, iterque longinquum: & cum fere nullam in spem reditus, tum vero in apertum pane quotidie vitæ discrimê. Sed quæ

alios ab eiusmodi consilio retardassent, ea ipsa incitamenta fuere Patri-
bus, cum se quisque tali sorte præ cæteris beatum existimaret. Ac Simon
quidem parata in Lusitaniam nauis celeriter antecessit, ac deinde Regis
Lusitaniæ iussu, procerumque rogatu, quamuis inuitus, in eadem prouin-
cia substitit. Xauerius autem, uti delatum ad eum est, confestim exsiluit
gaudio, datoque sibi tempore vix quod satis esset ad laceram attritamque
tunicam refarciendam, & salutandos fratres; cum legato postera die profe-
ctus est, immortales agens Domino gratias, quod se denique voti cõpotè
effecisset. Perpetuas quippe clades pereuntium ex ignorantia Dei, in vlti-
mis regionibus animarum, iam ante miserari; & messis potissimum Indicæ
magnitudinem crebris consueuerat vsurpare sermonibus. Quin etiã per
quietem non semel erat sibi visus Æthiopem in humeros sustulisse vsque
adeo ponderosum, ut ipsa oneris magnitudine excitaretur è somno mire
defatigatus, membrisque omnibus dolens: continuoque rem omnè Iaco-
bo Laini patefaciebat eiuldè cubiculi socio. Hæc igitur fuere nostris ho-
minibus Põtificiæ missionis initia; Patresque in varia deinceps loca pro-
fecti, maiore in modum aucta Societate, institutisque supplementi causa
tota ferme Europa collegiis, domibusve, res eas Deo duce atque adiutore
gessere, quæ proprio, & quidem iusto volumine ipsæ per se ad enarran-
dum indigeant.

Ignatius plebi fame periclitanti succurrit. Cap. XI.

NEQVE vero Ignatio & cæteris qui remanserant Romæ, ne-
gotium defuit. Erat annus à Virginis partu M.D.XXXVIII.
insignis annonæ caritate, ac per hyemem præcipue, tâta fru-
gum inopia, ut passim iacentes in publico pauperes frigore
fameque confecti, miserandum in modum exspirarent. Quo
spectaculo cõmotus Ignatius, tantæ calamitati sibi omni ope subuenien-
dum putauit. Iamque è Garzonij villa, cum suis in Urbis frequentiora lo-
ca migrauerat, laxiore sibi ab amicis domo conducta ad circum Flami-
nium, in ea regione quæ sancti Angeli ad forum Piscarium hodie dicitur.
In eius igitur domus ampla cõnatione fœno stragulisque dispositis, & in
pauperum alimenta eleemosynis vndique corrogatis in omnes partes
dimisit qui in id hospitium, ut quemque periclitantè extrema inopia in-
uenissent, vel inter manus, prout res ferret, vel gestatoria sella deucherèt.
Cum strenue curaretur; adhibitis etiam vbi opus esset, adiutoribus baiu-
lisque, breui numerus decumbentium ad quadragentos ascendit. Hic ve-
ro, eodè Ignatio præside ac duce, Patrum fratrumque sese caritas ac virtus
exercuit. Diluculo quotidie linteati omnes ad imperia accipienda præsto
aderant. Inde ad sua quisque officia discurrere sine vlla perturbatione vel
tumultu; alij recens illatos pauperes clementer exuere, & calida elutis
corporum foribus in lectulo collocare; alij assidere languentibus, eosdem-
que amicissimis cõsolari verbis. hi cibos aut domi excoquere diligenter,
aut aliam

Aut aliunde missos instruere, illi fercula inferre, & longa inedia propemo-
dum entis pretiosos liquores instillare: hi cubilia sternere, illi scopis
pauimenta purgare: denique certatim omnes munere suo ita fungi, ut
præclare testaretur, in minimis illis agnoscere se Regem regum & domi-
num dominantium. neque vero corpora solum egentium, sed animi quo-
que eadem opera curabantur. Plurimi quippe rudes, Christianæ doctrinæ
præceptis probe instituti, multi à turpi quæstu, fraudibusque, deterriti, &
quod caput est, sacra omnes confessione expiati, ac pane cælesti longo in-
teruallo refecti sunt. Deinde, ut aliqui conualuerant, succedentibus inui-
cem aliis, cum regum ad frigus arcendum, & certo pecuniæ subsidio
mittebantur. Ea res per Urbem vulgata, magnam populi benevolentiam
concliauit Ignatio, atque ad eam Christianæ humilitatis caritatisque of-
ficinam visendam interdum promiscua turba, noctu vero etiam viri prin-
cipes ventitabant: ac tanta fuit exempli vis, ut quidam, cum præsentibus nō
suppetere sibi nummi, depositis illico in vltus pauperum vestimentis,
B domum seminudi reuerterent. Alij etiam sancta æmulatione incitati, eius-
dem conditionis homines, quorum nō deerat passim copia, hospitio sus-
ceptos benigne curarunt. Multi præterea proceres, in gloriosi operis per-
fectionem, Ignatio pecuniæ summam vltro detulere non leuem. Quia in
re Margaritæ Austriacæ Caroli V. filia, Octauio Farnesio nuptæ, Placen-
tinorum & Parmensium hodie Duci, pietas ac beneficentia vel in primis
enituit. Atque eius pecuniæ, cum Ignatius intelligeret, se vel maxima eor-
um qui contulerant voluntate, partem aliquam in suas & suorum ne-
cessitates erogare posse; tamen tanta fuit religione vir, ut ne obolam qui-
dem nisi in externorum pauperum commoda insumpserit, relatis in co-
dicem accurate nominibus, ut omnium prorsus ratio constaret. Atque
hunc maxime in modum labor ad exactam vsque hyemem secunda ciui-
tatis admurmuratione perductus, ac vere demum ineunte, frumenta par-
tim ab iis qui supprefferant, spõte prolata; partim à magistratibus aliun-
de conuecta sunt. Ea re non mediocriter annona laxauit; grauique per-
Cfuncta periculo plebs, Deo adiuuante, ad solitos quæstus & opificia
rediit.

Confirmatur à Pontifice maximo Societas. Cap. XII.

QUANTEREA, cum ad Ignatiū studio religionis aliqui subinde
se adiungerent; nequaquã immemor ille, quod ad Societate
confirmandam artinebat, negotij paulo ante suscepti; quid-
quid à publicis occupationibus orti datum est, in eam ipsam
rem diligentissime contulit, ac primum totius instituti for-
mula (sufius postea explicanda) ad certà capita dilucide redegit, ac breui-
ter, deinde nactus opportunitatè, quod Pontifex maximus per autūni fe-
rias è turba negotiorum: Tibar sese receperat; eã formulã auctoritate Apo-
stolica sancienda eidè Põntifici suppliciter obtulit, per Gasparè Contarenū
Cardina

Cardinalem, de quo supra dictum est, ob egregiam virtutem sapientiam- D que Principi in primis acceptum, nostrique ordinis amicissimum. quam ille ubi perlegit; confestim, Spiritus, inquit, Dei est hic. ac multa præterea in eam sententiam adiunxit, quare consideret recentem huiusce manipuli ardorem, tali tempore diuinitus excitatum, afflictis Ecclesiæ rebus non leui tum præsidio, tum ornamento futurum. Verumtamen, vt in tanta re ne minus cõsulte quidpiam statuisse videretur, totum negotium delegauit tribus viris è sacro Collegio Cardinalium, aptid quos minimum loci fore putauit gratiæ. In iis fuit Barptolemæus Guidicionius Lucensis, vir diuini humanique iuris apprime peritus, idemque nouarum religionum adeo non amicus, vt de iis ad certum numerum redigendis librum etiam conscripsisse dicatur. Is, præiudicata iam caussa collegas nequaquam propensos in Ignatium, facile in suam sententiam adduxit, certamque propemodum cõfectamque rê, consilio & auctoritate sua pæne discussit. Quod ubi sensit Ignatius, parum præsidij ratus in hominibus esse, ad opem diuinam de more confugit. ac præter ieiunia, supplicationes, cæteraquæ ad E numen propitiandum adhiberi solita, cælestes insuper hostias eo tantum nomine per se & per amicos immolauit ad tria millia. qua procuratione, intra finem anni vertentis, cum cæterorum, tum præcipue Guidicionij ita immutata voluntas est, vt cum de multitudine religionum cohibenda idem quod antea omnino sentiret, huic tamen refragari se vltra negaret posse, diuino videlicet monitu, & occulta spiritus operatione vehemèter instinctus. Ira, qui diu valde anxios habuerat Patres, eorumque spem variis frustrationibus propemodum extinxerat, idè vna cum cæteris collegis repente placatus ac fauens, rem vltro suscepit, commendauitque Pontifici, Tibure denuo commoranti; qui libentissimo animo & Societatem ipsam, & Societati inditum nomen rite sancteque approbavit V. Non. Octobris, anno M. D. XL. idque testatum voluit esse publicis litteris eodem die locoque datis; cum eò tamen, vt in vniuersum socij ne plures sexaginta numerarentur. Ea videlicet fuit nouellæ Societatis quædam quasi probatio. siquidem trienio post, cum variis locis atque prouincijs Deo F aspirante constaret egregius opere fructus; ab eodem Pontifice limes ille omnino sublatuſ est, liberumque Ignatio & successoribus relictum, cui liber petenti Societatem dare. quod item apparet diplomate dato pridie Idus Martias anno M. D. XLIII.

Præpositus Generalis creatur Ignatius.

Cap. XIII.

NIGITUR post multas difficultates approbata denique Societate; gratiæ primum (vt æquum erat) actæ superis, quorum benignitate res bene feliciterque vertisset; deinde, quoniam in dies à Pontifice missio Patribus imminabat; è suo corpore Præpositum Generalem (sic enim qui cunctis præesset appellare pla-

Alare placuerat) primo quoque tẽpore deligere visum est. Societatis autem status per id tempus erat eiusmodi. Franciscus Xauerius & Simon Roterigijs in Lusitaniam erant profecti. Petrum Fabrum Cæsaris legatus Ortizius ad Vormatiensem cõuentum Põtificis permisso in Germaniam adduxerat. Iacobus Laines Parmæ, Claudius Iaius Brixia, Senis Paschasius agebant. In Brutios Nicolaus Bobadilla discesserat. Cũ Ignatio Romæ duo dumtaxat è Patribus versabantur, Salmerõ, & Codurius. tyrones vero qui nomen dederant Societati, partim apud Ignatium erant, partim studiorum caussa ab eodem Parisios missi, necessaria ad bellum spirituale arma enixe parabant. quidam etiam ad res domesticas componendas in Hispaniam profecti; & concionibus iam tum, & colloquijs, ingenti hominum aprobatione, Societatis nomen longe lateque vulgauerant. Hoc Societatis statu, cum Præpositi eligendi tẽpus adesset, Patres qui quidem in Italia erant, per litteras moniti, quod rei Christianæ commodo facere possent, creandi Præpositi caussa ad Urbem accederent; sub initium Quat-
Bdragesimæ anni M. D. XLI. conuenere omnes, vno dempto Bobadilla, quem in oppido Basiniano tum maxime res gerentem, abduci rursus ab opere Pontifex noluit. Is & cæteri qui longius aberant, suum quisque in schedula suffragium rite obſignatũ, partim in discessu reliquerat Romæ, partim deinde misere inclusum epistolis. Ac primũ tridui supplicatio indicta, vetitũque inter ipsos de Præpositi electione colloquium est. deinde coniectis in vnam schedulis, triduum insuper cõtinuatæ preces; ac septimo denique die legitime extractis recitatisq; suffragijs, Præpositus declaratur Ignatius, nemine præter ipsum Ignatium discrepante: namque is consulto, ne vnũ nominatim ex omnibus deligendo, cæteros quodammodo notasse videretur; in schedula scripserat, se ad eum accedere, in quem plurima suffragia conuenirent, vno se dumtaxat excepto. Igitur explorata iam numinis voluntate, ad Ignatium venerabundi accurrunt Patres, at ille, parendi nimirum longe quam imperandi cupidior, se uero vultu iubet eos abſistere, negatque se munus viribus impar suis vlla ratione subiturum: multaque serio disputat, cur alium potius quemlibet sibi sufficere debeat. Sed videlicet quibus rebus putabat voluntates Patrum alio posse transferri, eæ ipsæ vel maxime studia eorum incendebant. nihil enim ad conciliandos homines æque valet, atque animi moderatio atque submissio. quo factum est, vt nihil eorum quæ ad munus detrectandum Ignatius afferebat, aliquandiu non modo ad animum admitterent, sed ne ad aures quidem. Sed post multam denique altercationem ægre Ignatius tenuit, vt amplius in tertium diem obsecratione protracta, rursus in suffragium iretur. quo die cum idem prorsus omnium consensus extaret, neque iam locus tergiuersationi videretur esse; tum Ignatius: Quandoquidem vos in me potissimum eligendo perſtatis, inquit, ego autem, meæ cõscius infirmitatis, vestro iudicio salua religione assentiri nequeo; reliquum est, vt huiusce controuersia arbitrum deligamus cum qui mihi à confessionibus est; quoque, vt scitis, vtor diuinæ voluntatis interprete. (is erat antea conditam Societate frater quidam Theodosius ex ordine Minorũ, cœnobij

quod ad sancti Petri in Monte aureo, qui fuit olim Ianiculus, appellatur.) Quod, ne frustra diutius tenderent Patres, eo facilius concessere, quod minime dubitabant, quin ipsorum suffragij prerogatiuam ille quoque sua sententia comprobaturus esset. neque eos fefellit opinio. Cum enim rem totam ad eum detulisset Ignatius, imbecillitatē suam corporis animique cōmemorans, dein etiā atque etiam obtestās, vt se tanto onere leuatum vellet; ille cognita re tantum abfuit vt precibus Ignatij cederet, vt etiam obiurgauerit hominem, quod, tam explorata diuina voluntate, Spiritui sancto diutius restitisset: & simul, dissimulationi esset locus, vtro adit Patres, ac de suo responso certiores fecit. Quibus rebus denique victus Ignatius, omni spe in vno Deo rei bene gerēdæ reposita, dedit manus, diemque cōstituit x. Kal. Maij, quo die ad auxiliū diuinū implorādum, præcipua septem Vrbs tēpla simul omnes obirent, & in diui Pauli potissimū (quoniam eius maxime Apostoli vestigia sequerētur) solemnī professione suæ religionis vota susciperent. Vt igitur ea dies adfuit, in eo tēplo ad sacellum beatæ Virginis, vbi tū Eucharistia custodiebatur, quod E facellum ad imos gradus est aræ maximæ, sub ipsam cælestis panis cōmunionem; ipse primū qui sacrificabat Ignatius, tum cæteri sua quisque vota clara voce de scripto ex Apostolici diplomatis formula nuncuparunt. deinde sumpto ex Ignatij manibus corpore Domini, post gratiarū actionem, sacratissima eius ædis loca religiose cū adiissent, circa arā maximam sub qua Petri, & Pauli Apostolorum ossa condita sunt, cuncti consistunt, flentesque præ gaudio, & suauissime amplexantes inter se, gratulātur de nouo superis, quod cæptis adfuerint, suamque Societatē arctiori vinculo colligarint: deinde reliqua tēpla pari lætitia ac pietate circumeunt. Quibus rebus ingenti omnium consensu & conspiratione peractis, magistratū Ignatius iniit. ac primū omnium, ad constituendā domesticam disciplinam adiecit animum, quæ digna tali instituto, digna Christianæ philosophiæ professoribus haberetur. Itaque ad cæteros prouocādos, atque ad iaciendā in tyronū animis veræ humilitatis fundamenta, in sordidis culinæ ministeriis aliquandiu versatus est ipse, tanta cū alacritate ac diligentia, quasi tum primum ad suam ipsius emendationē, vitæ spiritualis curriculum esset ingressus. neque tamē interea grauioribus negotiis deerat, tēporibus ita distributis, vt quātū liceret, vtrique muneri satisfaceret. accedebat ad hæc, summus paupertatis amor, summa in victu cultuque frugalitas: præterea in singulorū officiis exigendis, erratisque puniendis admirabili mixta lenitate seueritas: in subleuādis vero omnium & animi & corporis necessitatibus, cura & vigilātia plusquam paterna. cūque ad ea caritatis officia, prout res postulabat, opportunas insuper adhortationes & publice & priuatim adhiberet; haud sane difficile fuit, in animos, recētissimo tū Societatis spiritu, spōte incēfos officio ac religione, eos mores, eāque viuendi rationem inducere; vt (si cælestibus terrena comparare fas est) intra illa tectā parietesque, angelorum in humanis corporibus quidam conuictus videretur esse. nullæ tū querimonix, nullæ detractiones, nulli susurri quibus incōmodæ suspiciones excitātur, disunguntur animi; sed acerrimum sui cu

A sui cuiusque deprimendi submittendique certamen; in superiorum iussis excipiendis exsequendisque alacritas ingens; mirus in comunicādo interpretandoque candor atque simplicitas; oculorum ac sensuum intenta custodia; studium precatōnis ac solidæ virtutis ardens; quæque ex his rebus necessario prouenit, admirabilis in magna nationū, ætatū, ingeniorū varietate concordia. Itaque coniectis, vt fit, omnium oculis in ordinē nouum; breui non ad nostros tantū, verū ad externos etiam, salutaris exempli manare vtilitas cæpit. Adolescens quidā, egregiis naturæ adiumentis, è Septentrionali plaga Romā aduenerat, non modo Lutheriana tabe infectus ipse, verum etiā mire cupidus eiusdem longe lateque vulgandæ. Is cum ex occasione sese in hominū cœtus infereret, verbisq; venenatis clericorum vitam ac mores summam in inuidiā vocaret primum, deinde abductis à sacerdotum reuerentia mētibus prana dogmata sensim instillare quotidie pergeret; patefacta re, iussu magistratū cōprehenditur qui cum & ipsi per se, & sacre Theologiæ magistris adhibitis, illum ab opinionum infamia reuocare frustra conati essent; ne quid intentatū relinquerēt, ætatem & ingenium miserati, prius quam in eum lege ageretur, accersit Ignatio rem totā exponunt. quoniam ipsorum neque adhortationes, neque minæ proficiant; habeat illū aliquandiu apud se, videat etiam atque etiam vt errantem ouiculam ad Ecclesiæ caulas aliqua ratione traducat. Ille clementer acceptum hæreticum domum adducit. neque vero sapientes iudices frustrata spes est. siquidē adolescens ab Ignatio sociisque amicissime habitus; eorum dictis, factis, institutis accurate obseruandis paulatim affici atque immutari Dei beneficio est cæptus; & quam antea respuerat medicinā, libentius in dies accipere: ac demū perseuerantibus Patrū officii, & diligentissima curatione, eo processit res, vt euulsis lethalium dogmatū fibris, priorē pertinaciam gemebūsus agnosceret; nec ante à salutarī incæpto destitit, quā voluntaria abiuratione detestatos errores, ingenti bonorū tum admiratione, tum gaudio, cum Ecclesia sancta in gratiam rediit. Is deinde, quærētibus viris grauibus cur qui antea tot machinis oppugnatus peruicacissime restitisset, Ignatij denique & Patrū hospitio & consuetudine vinci se passus esset; sine cunctatione respondit, se illorum non tam disputationibus argumētisque (licet in eo quoque genere valerent plurimū) quam spectatæ sanctitati virtutique cessisse: quod ita apud se prope necessario statuisset: à tam incorruptis moribus, tanta pace atque concordia, tam bonis operibus rectam in Deum fidem abesse nullo modo posse. Quæ res documento erit hominibus nostris; licet ad cōuertendas ad CHRISTVM animas ingenij ac doctrinæ præsidia requirātur, tamen conspecta vitæ morumque innocentia plus multo quam litteris aut concertationibus profici. Alius quidam filius familias, desertis liberalibus studiis ac repudiata omni disciplina, prorsus indomitus & effrænis, cum neque à parētibus iam, neque à magistris regi vllō modo possēt; Ignatio traditur. cuius lenitate, itēque cæterorū Patrū præceptis atq; institutis accuratissime excultus, posita paulatim ferocia petulātiaq; cūctis admirātibus ita pudicos modestosque induit mores, vt vix minimū in illo

vitium reprehenderes. Multi præterea omnium ætatum atque ordinum, quos præceps in omnem licentiam natura cupiditasque corruerat, Ignatij consuetudine exemplisque incitati, collegere sese, atque ad bonam frugem Deo adiuuante rediere.

Generalis Ignatius denuo Catechista munere fungitur. Cap. XIV.

PER eos dies nomē Societati dederat è Põtificia familia Petrus Codatius Laudensis, vir honoratus, & opulento sacerdotio præditus. Is, diuino prorsus instinctu, diuitiis & commodis omnibus propter CHRISTVM abdicatis, Marthæ munus in Societate sibi vltro depoposcit, & egregie præstitit; in alimenta Patrum (erat autem Vrbe tota notissimus, & apud principes gratiosus) elemosynis vndique corrogandis, quæ res Ignatium & socios magna molestia liberauit; quippe quos in spiritualem proximorum salutem omni studio intentos, temporariæ curæ ad eam diem valde impedierant. Eiusdem Petri opera templum etiam proprium Societas nacta est sanctæ MARIE à Strata, non satis amplum illud quidem, aut commodum, sed tamen in celeberrima Urbis regione, & ad Societatis functiones in primis idonea: cuius loco, dum hæc scriberemus, Alexander Farnesius Cardinalis, Pauli III. Pontificis maximi nepos, ædem nomini IESV magnificentissimam regio sumptu exstruebat. Ei templo deinde adiuncta domus est, quam hoc tempore Patres incolunt, Philippi Archinti beneficio, Salassiorum Episcopi, qui tum Pontificis vices in diocesi Urbana gerebat, viri de Societate vniuersa in primis optime meriti. In eo igitur templo Ignatius, professionis lege, sex & quadraginta diebus Christianæ catechesi operam dedit è loco superiore, magna & assidua non modo plebis, verum etiam præstantium virorum frequentia: prorsus, ut quidam ex optimatibus palam gloriarentur, beatosque se ferrent, quod nullam omnino ex Ignatij concionibus omisissent. Agendi autem rationem sequebatur eiusmodi. Fidei præcepta & mysteria cognitu necessaria, primùm ad vulgi captum explanabat, iterabatque, vbi opus esset, eadem sapius: deinde opportunis digressionibus certos interim locos tractabat fusius, non tam ad ingenij vel doctrinæ ostentationem, quam ad pietatem excitandam, populumque permouendum accommodatos. idque tam veris grauiusque sententiis, tam ardenti vultu oculisque, ut diuini amoris ignem vndique spirare videretur, minime fucata eloquentiæ vir, nec in singulas voces numerosque sollicitæ, sed ingenti animo, prout impetus tulerat sua sententia prosequeretur. Itaque peroratione eius, non ineptus populi plausus, aut stulta facundia commendatio sequebatur, sed alta suspiria gemitusque, & ardentis viri detestatio salutaris: ut vel defixis humi oculis; tristes ac sibi met irati discederent, vel etiam illico sese ad sacerdotum pedes abicerent confitendi

A confitendi causa, tanto cum fletu atque singultibus, ut linguam soluere, aut vocem in verba formare vix possent.

Societas augetur; distribuuntur provinciæ. Cap. XV.

NTER hæc Societas maiore in modum crescere, sublatiisque Pontificis decreto cancellis quos initio idem Pontifex (ut dictum est) illi probandæ præfixerat, multi certatim ad militiam spirituales Ignatio dare nomina. Cùmque noui ordinis fama bonusque odor instituti operis manaret quotidie latius; Patres variis orbis terræ locis vehementer expetebantur. Itaque ab Romana domo tamquam à metropoli, desunctissimas in regiones, ciuitatum Regumque inuitatu missæ coloniæ; domusque vel collegia ingenti approbatione constituta: primum omnium in Lusitania, atque adeo in ipsamet India, sumptu ac munificentia Regum Lusitanæ, tum aliorum pietate in Hispania, Gallia, Germania, Italia, sed cum aliæ pleræque nationes auide Societatem amplexæ sunt, tum vero Sicilia & inuitauit perhonorifice, & permissu Pontificis maximi acceptam, in primis copiose ac benigne tractauit; adnitente præsertim Ioanne Vega Hispano (qui regnum illud pro Cæsare administrabat) præstanti non minus religione, quam prudentia viro; cuius, etiam antea, dum Romæ legatus Cæsaris ageret, plurima & maxima in Ignatium & socios egregiæ cuiusdam beneuolentiæ documenta constiterant. Itaque tam late iam fusa Societate, non modo collegiis domibusve rectores præficere, ut antea, sed etiam Prouinciales præpositos quos appellat, cum ampla potestate in singulas nationes describere coactus Ignatius est. Ac primum Lusitanæ præposuit Simonem Roterigium, deinde Hispaniæ Antonium Araozium Cantabrum, Italiæ Iacobum Lainem, Indiæ Franciscum Xauerium, Germaniæ Petrum Canisium, Galliæ Paschasium Broetium, aliisque; deinceps alios. Nam urbanam prouinciam, nisi si quando grauiori valetudine premeretur, ad extremum vsque ipse administravit. Interea de Societatis vniuersæ progressu mire sollicitus, à singulis Prouincialibus per litteras pensum exigere: unicuique mandate diligentissime quæ è re communi essent: Romæ vero, præter domesticæ disciplinæ curam, de qua dictum est, ceterasque functiones, multa & grauius quæ ad incrementum ac defensionem catholicæ fidei pertinerent, partim cum summo Pontifice, Cardinalibus, Legatisque Principum coram, partim etiam cum ipsis Regibus atque Principibus per epistolas & interpretes agere. Accedebat ad hæc, sollicitudo ingens, atque indefessus labor in subleuandis pauperum difficultatibus: orbium orbiumque educatione ac pudicitia procuranda tuendaque, & perditis mulierculis à turpi quaestu ad frugem & continentiam traducendis.

* *

Varia in Ignatium tempestates excitantur. Cap. XVI.

QUÆRIVS ille rebus dū CHRIS TI causam agit intrepide, multorum vt sit, odia simultateque contraxit. In iis aulicū quidam (cuius nomini parcitur) eo tempore potens & gratiosus, cum abductam à se mulierculam, quā misere deperibat, & in male nuptarum, vt appellant, cœnobio collocatam ferre non posset; sœuioe in dies concepta rabie, quā libido & amor incendebat, ita domum exarsit; vt pœne furere videretur. Ac primum, facta manu, fenestras cœnobij lapidibus petere, custodes infestare, minari; deinde in Ignatium auctorem, & socios, in circulis cœtibuscque omnia maledicta conferre, quin etiam ex occurſu probris & cōtumeliis eosdem incessere. denique ad eos funditus euertendos improbiſſimas in ipsorum vitam calumnias dissipare; quæ domos primum nobilium circumlatæ, celebratæque sermonibus (quos partim prona, in deterius persuasio, partim vāsani illius artificium dolorque excitabat) ad Cardinales etiam, atque adeo ad ipsum Pontificem peruenerunt. Igitur vulgus, vt est pluma & folio leuius quos nuper summa cum approbatione suspexerat, eosdem repente contemnere, & acerbioe in dies odio execrari, & singulorū caput dira imprecatione defigere: prorsus vt iam nō modo cum proximis agere, sed ne pedem quidem ianua tuto efferre possent. Principes vero, licet magna ex parte fictas criminationes putarēt, tamē rati subesse profecto nescio quid quod tantæ inuidiæ flammam foueret; vel immutata, vel certe labefactata in Ignatium voluntate videbātur. At Ignatius, quamuis à sua suorumque consuetudine multos abduci non sine rei Christianæ iactura cerne-
Eret; tamen ratus mitigari hominis ferociam posse, primo rem dissimulare, atque adeo officiis cum improbitate certare: deinde vbi malum serpere quotidie latius, & ipsa patientia corroborari audaciam sensit; nō tam priuato dolore, quam rei publicæ detrimento permotus, ad Summum Pontificem adiit, ab eoque suppliciter impetrauit, vt criminum, quæ sibi suisque denuo obiicerentur, acre iudicium exerceretur ab Archinto Vicario & Francisco Michaele Urbis præfecto. Ij, citatis omnibus ad quos criminum vel suspicio vel conscientia pertinebat, ac per diligentem inquisitionem calumniatoris fraude comperta, Ignatium & socios non modo absoluerunt lata sententia, sed etiam debitis laudibus & honore verborum extulerunt, increpito valde aduersario, pœnaque proposita non leui, nisi à petulantia maledictisque desisteret. nam, ne grauius in eum animaduertetur, Ignatio in primis deprecatore perfectum est. ita, quod antea semper, tum quoque Ignatij sanctitatem illustrauit hominum iniuria: & Deo duce, virtus ac ventas, dum violatur, effulsit. hisdem fere insidiis postmodum appetitus Ignatius est à sacerdote quodam, qui cum domū catechumenorum administraret, ferre non poterat in ea regēda familia maiorem à loci præsidibus Ignatij rationem haberi, quam sui. Sed miser, Ignatio silente ac pro eodem orante, breui perfidia pœnas dedit. atrocibus enim
 antea

A antea vitæ sceleribus iusto Dei iudicio patefactis, quæ ad eam vsque diem astute suppresserat; sacerdotio spoliatus, & perpetuo carceri addictus est.

Regimen fœminarum à Societate depellit Ignatius. Cap. XVII.

INTEREA Elisabetha Rosella Barcinonēsis, quæ Ignatij prima litterarū studia fouerat, Societatis IESV coalitæ, & confirmatæ fama commota, Romam ex Hispania contulit sese, partim vt Ignatium longo interuallo reuideret; partim etiam vt vna cū quibusdā aliis piis fœminis ad normā illius atque præscriptum ageret vitam. Atque Ignatius quidem, sospitem aduentum mulieri de se optime meritæ gratulatus est, & omnia officia detulit quæ saluo religionis instituto præstare posset: curam vero fœminarum suscipere sese negauit posse, plurimis grauiſſimisque occupationibus impeditum. At illa nihilominus instare; sanctissima veteris amicitia iura testari postulati æquitatem obtendere: denique vbi magis magisque obfirmatum vidit Ignatium, ad aulicas confugit artes: atque vt erat nobili nata loco, per viros principes facile tenuit vt Pontifex maximus Ignatio munus id ipsum quod recusabat, iniūgeret. Sed ea res magnum in Societatis commodum vertit, præter spem: ac nostros, non solū in præsens, verum etiam in posterum à tam periculosa prouincia liberauit. Etenim Ignatius, Pontificis iussu ea procuratioe suscepta, paucis diebus tantam difficultatem ac laborem sensit, dum querimonias mulierū audire, superstitiones euellere, inanibus & curiosis quæstionibus respondere identidem cogitur; vt pœne plus ei negotij pauca fœminæ, quam Societas vniuersa faceſſeret. Itaque licet Elisabethæ, pro eius in se promeritis gratificari admodū cuperet, tamen reputans apud se, quantum ex huiusmodi triciſ detrimenti respublica pateretur, simul etiam cogitans fore vt harum exemplo alia deinceps religiosæ mulieres virginesve idem à Societate in posterum ex-
Cpetere; nequaquam ignarus quam periculosa, & suspicionibus plena sit ea consuetudo; priuati officij rationem posthabere communi vtilitati, ac totum hoc genus administrationis à Societate prohibere omni ratione constituit. Igitur adhibita (quod in omnibus grauioribus causis faciēbat) præparatione diligenti, imploratoque per iteratas preces & hostias cælesti præsidio, ad Pontificem accessit, verbisque supplicibus demonstrauit, ex onere sibi nuper imposito, quam exiguo cum fructu quantum laboris ac molestiæ pertulisset. ea ipsa re monitum quam aliena sit à Societatis instituto eiusmodi præfectura, petere se & orare, vt non ab illis modo, sed ab omnibus in perpetuum fœminarum collegiis gubernandis immunem Societatem esse iubeat; non defuturos aliorum ordinum idoneos homines, qui id munus libenter & cum fide obeant: sibi

sibi quidem & suis, prouinciam videri minime accommodatam. neque D
vero æquum esse, qui sese ad omnium gentium auxilium, sine vlla regio-
num aut locorum exceptione, CHRIS TI Vicario mâcipauerint, eorum
operam & industriam, nõ sine graui communis rei damno, paucis regen-
dis mulierculis implicari. Quibus rationibus ita permotus est Pontifex,
vt supplicanti omnia large ac prolixè cõcesserit. Itaque Societati ab eius-
modi munere vacatio in perpetuum data, eiusque vacationis auctoritas
testata est trinis deinde litteris Apostolicis; quæ tempore procedente
magno vsui fuere nostris hominibus ad eius generis pericula & mole-
stias abigendas.

*Honoribus in Societatem nostram Ignatius aditum
obstruit. Cap. XVIII.*

T QV E iis difficultatibus perfuncta Societas, prosperū Dei
beneficio cursum tenere videbatur, cum noua rursus in eam
coorta tēpestas est; eo quidem grauior & periculosior, quo
in speciem lenior blandiorque. In iis, qui per Germaniam
variis locis Domini vineam excolebant, Claudius Iaius è
primis Patribus vnus, virtutem & sanctitatem suam cum genti vniter sa,
tum Romanorum Regi Fernãdo ita probauerat, vt eo Rex nullum pror-
sus ad curandas animas, atque ad pastorale munus aptiorem existimaret.
Is pro sua sapientia cum præclare intelligeret, regni causam cum causa
religionis ita esse coniunctam, vt quantum de catholica religione detra-
heretur, tantum de obsequio multitudinis, & de imperij maiestate de-
cedere; contra sæuientem eo maxime tempore Lutherianam pestem,
velut vnicum remedium, quam optimos animarum pastores & Episco-
pos omni diligentia conquirebat. Igitur vita functo per eos dies Ter-
gestinorum Episcopo, quæ ciuitas est Istriæ (cui tum prouinciæ, quam F
dixi lues, propter vicinitatem Germaniæ imminerebat) circumspectis
diligenter omnibus & personis & rebus, denique ecclesiam illam Clau-
dio Iaiio perspectæ sibi virtutis & doctrinæ viro tradere ac demandare
constituit. Sane, vt vulgo expetuntur huiusmodi sacerdotia, minime
timendum videbatur esse, ne delatum vltro præsertim honorem Clau-
dius repudiaret: siquidem Tergestina cathedra cum in primis eius re-
gionis ampla & honorifica est, tum vero (quod potissimum hodie quæ-
ri solet) vectigalibus haud sane contemnendis instructa. Verumtamen
Rex, ne quid incio Claudio cum Pontifice maximo ea de re transige-
ret; primum omnium litteras ad ipsum Claudium dat, Tridenti per id
tempus rei Christianæ causa commorantem, ac nihil cogitantem minus.
quarum erat sententia. Tergestinum gregem orbem spirituali custode,
circumquaque frementibus lapsis, in maximo versari discrimine; dignam
esse vigiliam caritate Iaij, studioque hominū seruandorū; petere se, vt si à
Ponti-

A Pontifice maximo id ei muneris onerisve imponatur, ne recuset subire;
& populo vtilem, & sibi gratam operam vehementer fore. Percussus
inopinata re Iaius, primo cohorrui: non quod detestandum quid si-
bi oblatum putaret, sed quod Episcopus, qui curam gerit animarum, di-
uinam pæne virtutem, & omnibus numeris absolutam postulet sapien-
tiam: qua gradus honoris est (& quidem ad continendam in officio mul-
titudinem ferme cum splendore opibusque coniunctus) à spiritu humili-
tatis ac paupertatis, quem profitetur Societas I E S V, vehementer abhor-
reat. deinde, vt sese ex pauore collegit, fusus in preces lacrymasque, etiam
atque etiam obtestatus est Deum, vt ab se tantum discrimen auerteret;
neu se primum quasi ianitore speciosos titulos honoresve in Societatem
ad id tempus intactam inuehi sineret. tum rescripsit ad Regem, multis ra-
tionibus ei suadens, vt tã honorifico iudicio decoraret alium digniorem;
longe imparem suam imbecillitatem esse oneri: ac demum ita conclusit
epistolam, vt omissis ambagibus, quod petebatur, præcisè negaret. Quæ
B res iam satis incensum studium Regis multo vehementius inflammauit,
quod ita statueret, tantam in summa virtute & eruditione modestiã, ne-
quaquam priuatæ vitæ quasi tenebris delitescere, sed in editissimo salti-
gio, vt luceret omnibus, collocari oportere. Ergo cum ex litteris Claudij
diffideret, vllis aut precibus aut promissis flecti eius animum posse; per
Pontificem ipsum, inconsulto vltra Claudio, rem conficere statuit. Ad
eum igitur quam acuratissime scripsit, quanto in periculo Tergestina ci-
uitas versaretur Episcopo destituta: se quidem pro sua parte diligenter
circumspexisse, quem nominaret aptum ei muneri; nec vllum inuenisse
aptiorem Claudio Iaiio, Societatis I E S V presbytero, cuius innocentiam
doctrinamque exquisitam plurimis rebus esset expertus; sed frustra per
litteras tentasse eius animum, in studio Christianæ humilitatis ita defi-
xum, & ab honorum insignibus admittendis vsque adeo alienum, vt nisi
pro potestate cogatur, nulla sit spes laborantis illius ecclesiæ tam oppor-
tuno præsidio subleuandæ. proinde suppliciter se etiam atque etiam ora-
re & obsecrare, vt Claudium pro imperio iubeat, delata sibi gubernacula
C munusque sine tergiuersatione recipere, quoniam vt quisque de se ipse
minime alta sentiat, ac proinde studiose lateat, ita ecclesiasticis functio-
nibus & ipso episcopatu dignissimus sit. Hæc igitur, & alia id genus mul-
ta, ad Pontificem, & simul Didaco Lasso mandat oratori suo, vt id ipsum
& cum Pontifice, & cum quibus opus fuerit, quam diligentissime curet,
prorsusque cõficiat. Eius rei fama cum per aulicos quosdam ad Ignatium
peruenisset; primo haud ita sane commotus est. nam & Claudij constan-
tiã, & Pontificis æquitati ac sapientiæ confidebat; & eiusmodi petitiones
iam ante Societas, Deo adiutore, non semel eluserat. Verumtamen vt quid
esset rei clarius cerneret; continuo Bernardinum Maffeam (qui tum erat
Pontifici ab epistolis, ac postea in Cardinalium numerum coopertus est)
vltro conuenit, ac tota de re familiariter pro amicitia sciscitatur. Il-
le haud sane grauante ipsam epistolam Regis ostendit, ad Pontificem sum-
mis cum Claudij laudibus & vehementi contentione perscriptam. qua

lecta confestim Ignatius eadem de causa ad Regis oratorem Didacum D
Lassum adit; qui litteras item ad se proprie datas demonstrat, & quidem magna ex parte ipsius Regis chirographo, etiam atque etiam postulantis mandantisque, der operam, ut Episcopatus ab se in Claudium collati primo quoque tempore auctor fiat Pontifex maximus, eiusque auctoritatis diploma rite confectum ad se transmittat. His cognitis Ignatius, ubi tam iniquo loco rem vidit esse, pertinuit, sed ita, ut nequaquam animo caderet. ac licet se talibus aduersariis longe imparem sciret esse, tamen fiducia numinis omni ope sibi contra nitendum existimauit. atque in praesentia Didaco suadere conatur, ut ab actione rationi Societatis tam aliena desistat ipse, & simul ab ea mente Regem aliquo pacto deducat. quibus verbis cum nihil proficeret, quin potius ab homine rideretur, domum regressus quam intentissimas preces & sacrificia de more suis indixit: deinde nactus opportunitatem, facilemque aditum, Pontifici demonstrauit quanto res ea damno esset futura & Societati nostrae priuatim, & Ecclesiae vniuersae communiter. non quo dignitatis gradus ac tituli ipsi per se E
mali atque improbandi sint, quippe ad Ecclesiam regendam & ordinum discrimina retinenda inducti diuinitus: sed quod & perfectos viros requirant, quales pauci admodum omnibus saeculi extiterint, & insuper ab huius minimae Societatis instituto valde alieni esse videantur. Etenim quibus artibus, quove spiritu excitata & conflata sit, eodem profecto alendam & conseruandam esse: non amplitudinis & splendoris nimirum, sed humilitatis & parcimoniae. Quod si aditus in Societatem honoribus pateat; multum utique de vera caritate imminutum iri, quae nihil omnino habet in vita propositum, nisi vnius gloriam Dei. nam (ut sunt hominum ingenia) & complures fortasse ad hanc religionem accessuros opum cupiditate magis, quam diuini obsequij studio: & qui nuper adscripti sint, magnitudine laboris, & disciplinae asperitate defatigatos, ut primum praesentis praemij commodum affulserit, mutato repente cursu, nouae spei velificaturos. atque ut maxime in officio cuncti persistant; tamen nisi praesenti iacturae eatur obuiam, sine dubio Societatis exitialem (quod Deus F
auerteret) exitum imminere. Id adeo vel inde facile perspicere posse, quod paucis illi annis, quattuor viris ex ea familia praecipuis totidem Episcopatus delati sint, quos nisi fortiter ab sese Patrum virtus & constantia reiecitisset, videlicet alio deinceps atque alio dilabente, breui miseram Societatem ipsis luminibus carituram fuisse. Atque haec, quod priuatim ad conseruationem ipsius religionis attineat. Iam, si communem spectemus utilitatem, nemini dubium esse quantum ex ea re detrimenti res publica perceptura sit. nihil enim omnibus aetatibus aequè deplorandum fuisse, atque in tanta mellis copia tantam operarum molam: atque ex ea ipsa paucitate, qui vni cuiusque agro addicti affixique sint, longe minus utique proficere, quam qui Apostolico ritu soluti ac liberi omnes ecclesias peruagantur, ad eamque potissimum reipublicae Christianae partem subleuandam accurrant, quam maxime laborare cognouerint. Praeterea, ad faciendam populis fidem, & animos permouendos, nihil esse efficacius vitae ac morum

A ac morum exemplo. itaque adhuc Societatem (absit verbo inuidia) Ecclesiae non mediocriter profuisse propterea quod minime ab eius dictis facta dissenserint. nunc autem, si ad id fastigium extollantur Patres, quomodo fieri posse, ut apud multitudinem insciam arcanorum, ambitionis ac leuitatis crimen effugiant (qua porro fronte, quo vultu, repente aucti ac decorati ipsi honorum insignibus, de imitatione CHRISTI, de fugienda gloria, de voluntario sui contemptu ac submissione verba facturi sint? Hisce, aliisque de causis Pontificem maximum etiam atque etiam obtestari atque obsecrare, ut quam Societatem primus auctoritate & benignitate sua confirmauerit, ornauerit, auxerit, eandem ab omni suspicione incommoda velit esse liberam, suaque in eam beneficia tam periculoso praesertim tempore tueatur. Audiit Ignatium Pontifex perbenigne, ut solebat; sic tamen, ut integritatem hominis admiraretur potius, quam consilium approbaret. Itaque collaudata initio ipsius fide ac probitate, sensim flexit orationem, & contra sententiam Ignatij cum alia multa differuit, B
tum vero ex veteri oraculo: Cor, inquit, regis in manu Domini: quasi diceret, in Claudio eligendo tantam Fernandi Regis contentionem plane diuinitus extitisse; ac proinde clariorem esse numini voluntatem, quam ut obsisti ultra oporteret. Quae cum Ignatius grauiter ac dolenter accipere videretur; Pontifex, quia erat lenitate, ne Dei famulum tristem ac morientem ab se dimitteret, ad extremum iubet illum super ea re amplius consultare, precesque ad Dominum fundere; se quoque idem esse facturum. Interea Didacus orator negotium urgebat acerrime. iamque instabat dies, quo die in Senatu de Tergestina ecclesia referendum erat. qua re Ignatius cognita, confestim Cardinalium praene omnium domos, quarum erant multae longis intervallis inter se disiunctae, ingenti diurno & nocturno labore circumiit, singulis eadem illa fere proponens, quae paulo ante Pontifici maximo. Sed videlicet eorum mentes iam ante occupauerat orator. Itaque mire obfirmatos offendit in Claudij electione approbandae; partim quod tanti Regis voluntati fauerent; partim etiam quod vigiles & C
custodes Claudij maxime similes, tam formidoloso tempore, in Ecclesiae propugnaculis atque speculis ipsimet collocandos putaret. Hac quoque spe deiectus Ignatius, vnum reliquum videbat esse remedium, si Fernandum ipsum Regem a suscepto consilio per litteras auocaret, quem pro ipsius pietate virtuteque ita in se suosque animatum nouerat, ut minime dubitaret, quin cognitare salutem Societatis, Tergestinorum rationibus antelaturus esset. Sed ne illa quidem ratio habebat exitum: quippe insequenti luce de Tergestina cathedra Senatus erat futurus. Ignatius igitur exclusus angustiis temporis, numquam intermissis ad Deum precibus, quasi ad extremum in rebus humanis per fugium sese contulit ad Margaritam Austriacam. Caesaris filiam, de qua supra dictum est, foeminam per id maxime tempus gratia & opibus florētissimam. Hac pro spirituali necessitudine (erat enim illi a confessionibus) edoctam quanto in periculo Societas esset, infimis precibus obsecrat, uti Societatis causam in se recipiat; & imminuentem relationem auctoritate sua interposita tam diu differat, quoad

Regem ipse per epistolam alloquatur, & ab eo responsum accipiat. Fecit **D** illa quod rogabatur, & illico datis ad Pontificem codicillis; optatam dilationem impetrauit. ea demum res aliquid laxamenti dedit Ignatio. etenim spatium nactus, ad Regem scripsit litteras, deprecationis & querimoniarum plenas; illum etiam atque etiam per **C H R I S T V M** obsecrans, ne Societatem nuper gloriam Dei tanto labore cõflatam, sine causa perditum iret; non ita de ipsius maiestate, regnisque & se & socios esse meritos, vt ab eo nulla eorum existimationis, famæ, salutis denique ratio habenda esset. non de fore idoneos viros, qui rem Tergestinam capessant, sineret modo sui ordinis homines qua cepissent paupertatis & humilitatis via, ad **C H R I S T I** gloriam, & salutem animorum sine offensione pergere. id si (vt sperabat) permitteret, sese & socios immortalis beneficio Regi obstrictos fore, precesque pro ipsius maiestate saluteque numquam intermissuros. Hisce aliisque id genus incensis officij religionis rationibus precibusque minime restitit Rex: & quamquam inuitus, tamẽ suis rationibus amicorum vtilitati posthabitis; quod vix fieri videbatur posse, per **E** epistolam iussit oratorẽ suum ab instituta, vel potius pãne cõfecta actione desistere. Quæ res vulgata, & Pontificem maximum facile in Ignatij sententiam adduxit; & Ignatium ipsum ac socios affecit ingenti lætitia. Itaque & in posterum supplicationes decretæ, & in præsentia solemnibus hymnis in gratiarum actionẽ publice persolutus est. Ac pari deinde constantia sese Ignatius idem opposuit, cum nostris hominibus pingua sacerdotia, quibusdam vero Cardinalatus etiam deferretur, ac nominatim Francisco Borgia Hispano dynastæ, qui amplissimis in eo regno perfunctus honoribus, diuino instinctu post vxoris obitum rebus mortalibus valere iussis, & sponte deposito Gandiensi Ducatu, magnam hominum admiratione Societati se addixerat. Quamquã in Æthiopica legatione, quæ postmodum Lusitaniæ regis rogatu à summo Pontifice nostris iniuncta est; cum ad eam functionẽ Ecclesiasticæ dignitatis insignia, & honorum tituli necessario quærerentur, imperanti pro potestate Vicario Dei, resisti non potuit. præsertim cum periti rerum æstimatores argute conicerent, nouam hanc manum, non ad opes & copias, verum ad labores & aperta vitæ pericula destinari. **F**

Confirmatur à Iulio III. Societas. Cap. XIX.

P O S T hæc, Paulus III. Pontifex maximus, senio curisque confectus, è vita migravit, comitiaque nouo creando Pontifici, in magna studiorum ac voluntatum varietate in aliquot menses extracta sunt. Quo ipso tempore cum Vrbs, vt in diuturno interregno, annonæ difficultate vehementissime laboraret, nostrisque numero in dies auctis, extrema fames adesse videretur; Ignatius cum aliorum, tum præcipue sacri Collegij Cardinalium eximiam in se suosque benignitatem expertus est. quippe in summis occupationibus Patres augustos pia

A pia nostrorum hominum recordatio subiit: communique consilio ad eorum inopiam subleuandam non leuis pecuniæ summa ex ipso Conclauis transmissa est: enixe in primis fauente atque adiuuante Rodulpho Pio Carpeni, quem Ignatius iam ante sibi sociisque patronum ac protectorem, vt appellant, è summi Pontificis auctoritate delegerat. Ac rebus diu multumque agitatis, Pontifex denique declaratur Iulius eo nomine tertius, qui quod in Synodo Tridentina Legatus Fabrum, Lainem, & Salmeronem Theologos Apostolicos familiariter nouerat, multaque tum ex iis, cum ex aliis de Societatis instituto didicerat; Ignatio supplicanti multa in Societatis incrementum ac rem, admodum liberaliter tribuit; nec enim solum prioris Pontificis de ordine nostro iudicia & acta, firma rataque voluit esse; verum etiam eundem ordinem nouis insuper ipse testimoniis atque decretis ornauit. Cuius rei publica diplomata exstant verbis amplissimis.

B

Magistratu sese abdicare conatur Ignatius. Cap. XX.

H I S C E rebus ita peractis, cum satis in præsentia communi rei consultum esse videretur; Ignatius qua erat humilitate, vigiliam suam alteri tradere, seque Generalatu omnino abdicare constituit. Igitur Patribus quotquot communis rei commodo potuit, Romam euocatis; cum in consilium conuenissent; ne, vt olim, sibi forte coram dicenti reclamaretur, per epistolam disertis verbis exposuit, se, qui vitia nosset sua, & initio inuitum, atque adeo coactum, Societatis gubernacula recepisse; & nunc grauiore etiam valetudine atateque, multo minus idoneum esse tanto muneri. proinde per **C H R I S T I** Domini sanguinem petere atque obtestari sese, vt sine vilo sui respectu, communi vtilitati prospiciant, & quamprimum sibi sufficiat virum & animo & corpore firmiorem. Id quo liberius faciatis, inquit, Ego in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vnus Dei ac creatoris mei, depono Generalatũ simpliciter & absolute, meque ab dico hoc munere, priuoque; & omnibus animæ meæ viribus obsecro tum profectos omnes, tũ si quos professi adhibere ad hanc deliberationem volent, vt huic meo tam iusto desiderio faueant, piamque oblationem libenter admittant. Hac epistola recitata, magnus animorum motus est factus, cum partim viri modestiam ac submissionem satis admirari non possent, partim etiam pro se quisque metueret, ne quis alius fortassis Ignatij voluntati assentiretur. Verum vt ad suffragia ventum est, idem plane consensus omnium in eo retinendo extitit, qui olim fuerat in eligendo: & enixe petenti, præcise negatũ. Denique per internuntium iussus Ignatius alia omnia cogitare: etenim se quidlibet potius, quam alium gubernatorem ipso viuente passuros. Atque hæc communiter dimisso deinde coetu, priuatim singuli cum eodem ex-

postulare, quod ab incæptis desistere, quod vixdum constitutam Societatem, omnique custodia egentem, quasi durus pater teneram adhuc filiam deferere conaretur. Pergeret porro, & publicam rem ordinaret, legesque prescriberet: Deum, cuius manus alligata non sit, in posterum quoque, sicut antea, piis ipsius conatibus adfuturum. Itaque Ignatius, quamquam inuitus, & religiosæ quietis, vitæque priuatæ auidissimus, tamen ne minus dicto audiens videretur esse, Patrum auctoritati ac precibus denique cessit, seque ad institutum opus legum sribendarum quam diligentissime retulit. Ac primum, vnius Dei gloria, saluteque animorum sibi proposita, Societatem vniuersam, quo facilius administratio tota constaret, certas diuisit in classes: prouiditque quantum ingenio & cogitatione assequi valuit, cum vt cæteris vitiis, tum vero vt ambitioni & auaritiæ, quæ duæ perniciosissime sunt mortalium pestes, omnino obstrueretur aditus: veræque humilitati & paupertati, quam maximus & maxime diuturnus honos ab omnibus haberetur. Ad hæc, ratione Præpositi Generalis creandi, necnon priuatam ac publicam disciplinam, quæque alia cæteribus hominum regendis vsui solent esse, præscripsit. Nec modo maiora, sed minora quoque ministeria curationesve, certis legibus ac præceptis quam accuratissime persecutus est. Has deinde leges, quamquam lógo tempore, summaque cura elaboratas & conditas, non tamen continuo pertulit, sed per idoneos homines tota Societate promulgandas curauit, vt vsu ipso, & magistra rerum experiëntia probaretur, satis ne ad Societatis propositum, atque ad Apostolicam instituti formulam conuenirent. neque ante ratas fixasque voluit esse, quam in proximo conuentu Patrum tota re agitata & plane perspecta, legitime sancirentur. iisdemque Patribus deinceps addendi, moderandi, immutandi, ac demendi prout expedire videretur in Domino, plenum ius ac liberam potestatem reliquit.

Societati in Hispania valde laboranti succurrit.

Cap. XXI.

PER idem tempus Societas, videlicet ne latiore successu intumesceret, vel ad otium ignauiamque delaberetur, variis in Europæ regionibus diuino permisso vehementer exercebatur, idque partim ab inuidis & obrectatoribus, partim etiam ab iis, qui temporibus ita periculosis tam insolitam concionum frequentiam, tam assiduam Sacramentorum administrationem, & reliqua instituti nostri munera, genusque doctrinæ suspectum haberent. Quo in numero in aliis prouinciis alij, sed in Hispania vel acerrimus nostrorum infectator exstitit Ioannes Siliceus Archiepiscopus Toletanus. Is cum à cæteris Societatis nostræ ministeriis valde abhorreret; tum Exercitiorum spiritualium, quibus nostri eo tempore vel maxime in erudiendis hominibus

Anibus utebantur, nomen ipsum pari non poterat. Compluti vero, in sua diocesi, piorum ciuium liberalitate Collegium Societatis IESV repente excitatum, quo academia illa pæne tota conflueret, ita ægre ferebat, vt de nostris è sua ditione pellendis, toto animo dies noctesque cogitaret. Sed cum in ipsos palam impetum facere vereretur, partim spectata vitæ innocentia, partim etiam virorum principum gratia, & summi (quod caput est) Pontificis auctoritate subnixos; iracundiæ suæ fulmina in populares suos, familiares nostros, aperte contorquet. Ac primum, quod è suo clero complures nostra disciplina ac meditationibus imbutos esse cognouerat, edicto minaci, iuris in Ecclesia Toletana dicundi potestate priuat sacerdotes eos, qui è nostra formula spiritualibus exercitationibus operam dedissent. deinde, præsentis anathematis pœna proposita, vetat in academia Complutensi omnino quemquam à nostris hominibus Ecclesiæ sacramenta suscipere. Quæ res, vtpote insigni infamia, varios illico rumores hominum Hispania pæne tota commouit: cum alij nostrorum acta, mores, instituta defenderent; alij contra, non sine graui aliqua certa que ratione tantum Antistitem ita de Societate statuisse disputarent. Nostri, quamuis Dei clementia, & conscientiæ testimonio freti, re tamen tam atroci, tamque inopinata perculsi, angebatur animo; neque tam ignominia sua, quam Ecclesiæ damno permouebantur, quod ex tanta hominum alienatione, tantisque calumniis imminere necessario videbatur. Itaque cum obsecrationibus & sacrificiis, & voluntaria corporum castigatione cæleste numen de more propitiassent; per cômunes amicos Archiepiscopus docent, nihil ab se vel contra Ecclesiæ rem, vel contra ipsius Archiepiscopi dignitatem esse commissum, cur in rebus diuinis occupati, & nihil nisi Dei gloriam, & proximorum salutem ex Apostolica auctoritate quærêtes, tantis iniuriis affici, præsertim indicta causa, debuerint. Si quid secus ab inimicis ad eum delatum sit, se ad purganda crimina, atque ad omnem satisfactionem in Domino paratos esse: tantum ab eo suppliciter petere, vti conceptam iram, ad causam vsque cognitam, pro sua sapientia ac pietate sustineat. Cum ille nihil idcirco de acerbitate remitteret, satisque appareret, nostri nominis odium altius in eius animo infedisse, quam vt auelli, aut mitigari vlla ratione posset; Ignatij voluntatem atque consilium per litteras quâ primum exquirunt. Ille, circûspectis rebus omnibus, Deumque per se suosque enixe precatus, vt ea res ad ipsius gloriam, salutemque animarum, bene ac feliciter eueniret; sine vlla dubitatione, si Archiepiscopus in incæpto persistat, iubet nostros ad consiliû Regiû prouocare; litteras Apostolicas proferre; Societatis causam cum CHRISTI causa coniunctâ æque moderate ac fortiter agere. ipse interea ad Põtificem adit suppliciter; Archiepiscopi factum exponit, summi tribunalis opem & auctoritatem implorat, sine vlla tamen grauiore quærimonia vel exaggeratione verborum. Ac nostri quoque in Hispania ex Ignatij præcepto rem ad consiliû deferunt: Põtificia diplomata, & iura Societatis legitima ostendunt; obseptum sibi aditum ad proximos adiunãdos expostulant. Quæ cum nulla ipsorum culpa ab Archiepiscopo acta esse cõstaret; eum denique exitum habuit

habuit res, vt & Regij consilij decreto, & acri Pontificis obiurgatione, D
 Archiepiscopus edicta sua reuocare, nostrosque omni molestia atque
 ignominia liberare coactus sit. Quæ res lætitiâ bonis omnibus attulit
 eo maiorem, quo magis de nostra existimatione ac fama solliciti fuerant.
 Atque haud ita multo post; Archiepiscopo vita functo, nostri à Toletana
 ciuitate benigne inuitati, & in iis ipsis ædibus publice collocati sunt,
 quas idem Archiepiscopus paulo ante clericis quibusdam ædificauerat.
 vt ab iis qui diuinam prouidenciam ex rerum humanarum euentis obser-
 uant, nõ sine caussa animaduersum fuerit, omnes tanti Præsulis in Socie-
 tatem impetus & conatus eo denique recidisse, vt cum maxime nostros,
 opinionis errore deceptus, ex vniuersa Hispania pulsos cuperet, tunc ipsum
 in sua Toletana metropoli domum illis exstrueret, ornaretque. Eiusmodi
 fuit igitur Hispanienfis illius procellæ transitus. Ac pari felicitate in aliis
 quoque prouinciis coortæ in nos tempestates, Ignatij lenitate prudenti-
 aequæ sedatæ sunt: ac Dei beneficio vbiq; fere Societas maiora in dies
 incrementa capiebat. E

*De Iulij III. obitu; & de Marcelli II. in Ignatium
 nostrosque beneuolentia. Cap. XXI.*

NT ER hæc Iulius anno Pontificatus quinto demoritur: cui
 Marcellus Ceruinus Politianus ingenti bonorum omnium
 gaudio suffectus est. quidquid enim erat spei de publicis re-
 bus, id pæne totum eius Pontificatus annis vulgo despode-
 rant. Ad hunc Ignatius pro veteri familiaritate cum adorandi
 & gratulandi caussa venisset; arte amplexatus hominem Pontifex, &
 suauissime exosculatus, multa cum eo inambulans de fidei Christianæ
 propagatione, deque restituenda Ecclesiastica disciplina serio contulit:
 atque ob id ipsum nõnullos ab eo petiit viros, quos haberet apud se con-
 silij caussa. Cæterum in primis dilexit Iacobum Lainem, & Martinum Ola-
 uinum, quorum videlicet vtriusque virtutem ac sapientiam optime noue-
 rat. nam de Francisco Xauerio, cuius fama, rebusque gestis valde permo-
 uebatur, iam ante exorauerat, vt illum omnino Romam ex India reuoca-
 ret: quod tanti viri videndi, ruendique in eius amplexum miro quodam
 desiderio teneretur. quinetiam nostros quotquot ea tempestate Romæ
 versabantur, ad se in palatium adduci iusserat: quod hæc copiolas recen-
 sere, & singulos coram quasi bonus Imperator milites vellet inspicere.
 denique multis de nostra Societate verbis vltro citroque habitis: Tu bel-
 latores (inquit Pontifex) confice; nos vtemur. Cum ab eo congressu, aliis-
 que deinde colloquiis lætus admodum discessisset Ignatius, & optima spe
 Societatem impleisset, breui ea lætitiâ cunctis euauit. siquidem Marcel-
 lus altero & vice simo die quam Pontifex declaratus fuerat, febri extinctus;
 ingenti omnium luctu Christianam rempublicam orbam ac debilitatam
 reliquit.

Ignatij

Ignatij obitus. Cap. XXIII.

VOCESIT Marcello Paulus eo nomine quartus, qui cum
 propter nonnullas interpositas offensiones acerrimus nostri
 ordinis inimicus fore putaretur, hominum opinionem longe
 sefellit. Nam & in Ignatium ipsum, cunctis admirantibus,
 perhonorificum sese præbuit; & Societatem multis rebus de-
 corauit, auxitque: & nostrorum hominum opera maximis in rebus Eccle-
 siæ plurimum vltus est: & de fundando collegio seu academia, quam in
 Vrbe Ignatius magno reipublicæ Christianæ bono instituerat, serio cogi-
 tavit. Hunc Pontificem inter & Philippum Catholicum Regem exorto
 graui & periculoso bello, quod breui deinde compositum est; cuncta mi-
 sceri; compleri armatis Vrbs; tympanorum, ac tormentorum horrifico
 strepitu omnia personare; pacis artibus parum admodum loci esse. Quo-
 circa Ignatius pertæsus temporum, & Societatis rebus vtrumque com-
 positis, contemplandi studio secessit in villam, quam non longe ab æde
 sanctæ Balbinæ, ad Thermas Antonianas, in vsum præcipue Romani Col-
 legij, amicorum benignitate nuper exstruxerat. Ibi, vel teætorio noui ope-
 ris male acceptus, vel vrgente iam senio, lethalem in febrem incidit; sic, vt
 cum eius intima vrerentur præcordia, nullus in facie pallor, nulla in toto
 corpore signa mortis existerent. tantum insolita quædam lassitudo in mem-
 bris ac motu apparebat. Itaque domum relatus, in lectulo collocatur. ac-
 cessit confestim medici bono animo iubent nostros esse. At ille cum sibi
 vltimum diem instare sentiret, mirantibus cæteris, misit qui à summo
 Pontifice sibi decedenti salutarem expiationem & indulgentiam ritu ca-
 tholico precaretur. deinde cum ad multam noctem de more vigilasset,
 quinetiam nonnulla cum domesticis in rem Collegij transegisset; sopori
 se dedit: itemque qui aderant, cubitum discessere, nihil admodum peri-
 culi suspicantes. at ecce mane postridie duo è fratribus, eius vitæ quoti-
 dianæ administri cubiculum visendi Patris caussa introeunt; ad lectulum
 sensim accedunt, ac præter omnium opinionem vitali spiritu pæne defe-
 ctum offendunt. Accurritur illico ad socios. alij ad Medicum aduolant: alij
 interea ad refocillendas vires (vt assolet) iusculum porrigunt: quibus ille cum
 nihil iam opus esse dixisset, IESVM intermortuis vocibus identidem appel-
 lans; placidissime efflauit animam hora post solis ortum prima, feria sexta,
 pridie Kalendas Augusti, anno post CHRISTVM natum M. D. LVI. Qui
 vero ad Pontificem pridie sub vesperam fuerat destinatus, quod nihil ta-
 le metueret re in proximam lucem dilata, cum quod volebat, statim im-
 petrasset libente Pontifice, & verbis amicissimis Ignatium prosequente;
 grauitate deinde semet incusans, tempori non occurrit. Defuncti corpus
 tum inspiciendi, tum exenterandi caussa dilectum, summam viri absti-
 nentiam & sobrietatem liquido comprobauit. siquidem & stomachus
 venterque prorsus inanis, & præ siccitate diuturna mire contractus ap-
 paruit: & iecur ea ipsa de caussa ita obduratum aridumque, vt pæne lapi-
 PPP

desereret. Sane Realdus Columbus, egregius ea tempestatefector, qui D
 aperiendo interfuit, in hepatis vena, quæ Porta dicitur, lapides tres sese
 inuenisse testatur in suo de Anatomia libro. vt pro miraculo non leui ha-
 bitum sit, vitalibus adeo affectis, ac propemodum exustis, hominem tam-
 diu viuere potuisse, præsertim hilari semper eodemque vultu exsequen-
 tẽm Præpositi Generalis officia & munera. Mortuus est autem anno æta-
 tis quinto & sexagesimo, suæ conuersionis ferme trigesimo quinto, con-
 firmatæ vero Societatis sextodecimo. quam ille tam exiguo temporis in-
 teruallo tam longe lateque propagatam reliquit, vt iam tum ab ipso con-
 stitutæ numerarentur provinciæ duodecim, & in iis varia nostrorum do-
 micilia fere centum. Vulgata eius morte, ingens confestim hominum
 concursus visendi causâ domum est factus, atque hi manus, hi pedes cer-
 tatim exofculari: alia rosaria quæ vocantur, applicare corpori, multi etiam
 pilei, vestiumve, quibus vti consueuerat, frustulum aliquod enixe rogare:
 quibus tamen modestæ gratia nihil à nostris est datum. Corpus in eo-
 dem cubiculo vbi exspirauerat, biduo ferme seruatum, sabbato sub vesperam E
 inclusum arcæ, post exsequias mira populi frequentia celebratas, in
 templo nostro ad dextrum latus arcæ maxime humatum est, ac statim præ-
 sentem opem ex Ignatij patrocinio nostri sensere. Non enim, vt multi
 putarant, orba tali parente Societas mœrori se dedit, aut concidit:
 quinimo sterere animis Patres; perque omnes ordines
 insolita quædam suauitas spiritus, & mentium vigor
 ad subeundos CHRISTI causâ labores,
 & cæpra strenue promouen-
 da peruasit.

Libri secundi Finis.

IGNA

A

IGNATII VITÆ LIBER TERTIVS.

B

NACTENVS Ignatij toto vitæ cursu proposito, nunc præci-
 pua quadam de ipsius factis, dietis ac moribus, & quidem
 quo magis in promptu sint, per species exsequemur. Ac pri-
 mum de studio precandi meditandique, qua laude in primis
 Ignatius floruit.

De orandi assiduitate, & studio pietatis. Cap. I.

C

NITIO conuersionis, vt ante diximus, precandi
 cõtemplandique causâ magnam sibi vim intulit,
 partim in rerum caducarum, quibus assueuerat,
 vitanda recordatione; partim etiam in scrupulo-
 rum molestiis abigendis. Procedente deinde tem-
 pore, cum magis in dies à contagione corporis,
 Deo adiutore, se abstraxisset, tantam eius generis
 facultatem adeptus est, non modo vt è cæli, sive
 rumque aspectu, quo maxime capiebatur, sed etiam vt ex intuitu floris,
 aut herbæ, aut leuissimæ cuiuslibet rei, confestim in Dei cogitationem
 amoremque suauissime raperetur. Idque nostris hominibus cupiebat esse
 familiarissimum, vt in singulis creatis rebus, quoad eius fieri posset, crea-
 toris potentiam, sapientiam, bonitatem agnoscerent. Eosdem monebat,
 vt contra quotidianas dæmonum insidias, ne circumuenti repete in frau-
 dem inducerentur, vel instructo, quod aiunt, agmine semper incederent,
 vel certe dissipatis in varias curas & negotia viribus animi tamquam re-
 ceptui canerent statis horis diei; & in semet ipsi descenderent, suaque
 omnia dicta, facta, cogitata, coram Deo quam diligentissime reputarent,
 adhibito etiam monitore, si opus esset, vel memoriæ, vel etiam notitiæ
 causâ: denique omnia probe contemplati, contra id vitium maxime pu-
 gnam capesserent, quo vitio se præcipue vrgeri & laborare sentirent; nec
 ante desisterent, quam Deo duce debellatum esset. Sane ipse, quamquam

se habebat semper in potestate, & ex diui Bernardi præcepto, non se rebus tradere, sed commodare consueuerat; tamen, qua erat diligentia, in singulas horas vltro inquirebat in se: idque, propter diurnam exercitationem, nullo negotio; magisque ac magis in spiritu proficere nitebatur, diem cum die, vt supra diximus, hebdomadam cum hebdomada conferens: qui cursus ad candorem animi ac perfectionem certissimus est. neque id solum, sed etiam statis quotidie temporibus, erepto ex summis occupationibus otio, cōtemplationi vacabat. quam ad rem aliquoties à domesticis clam obseruatus est hoc maxime modo se comparans. Vt enim superiorem ascēderat ædiū partem, vnde liber esset prospectus ad sidera: stabat aliquātisper oculis in cælum defixis: tum prouolutus in genua, totius huiusce pulchritudinis cōditorem suppliciter adorabat; deinde propter imbecillitatem, humili scabello simul atque confedisset, continuo ex oculis vberes lacrymarum riui profluebāt; idque nullo prorsus vel singultu, vel strepitu. Atque in hunc fere modū, æque animo & corpore immotus, excipiebat diuini luminis radios; ac patri cælesti mira quadā spiritus dulcedine iungebatur. Neque vero ad beatos hosce cōgressus, rātummodo sub orationis horam componebat ille sese, verū in perpetua quadam erat vigilia contra omnes rerum mortalium illecebras, & otiosam mētis euagationem. nec minus accurate animum ab omni labe tuebatur, quā qui pretiosis ornati vestibus, via lutulenta coguntur incedere. intenta erat custodia sensuum; quotidiana cuiuslibet omissiois cōfessio; iugis recordatio beneficiorum Dei; in aliorū factis dictisque interpretādis nulla temeritas. denique summa obseruabat cura quidquid ad CHRIS TI gratiam vel tuendam, vel augēdam quoquo modo pertinere intelligeret. Mortalium rerum curas, ac præcipue quæ ad affines cognatosve pertinerent, omnino refugit, illud Apostoli dictum reputās apud se: Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. Erat ei proneptis ex fratre, virgo, quæ deinde Ioāni Borgiæ nupsit hodie Philippi Regis apud Cæsarem legato. de hac matrimonio collocāda cum ad eum subinde referretur; totam ille rem semper ad cognatos reiecit, nec adduci vmq̄ potuit, vt vel minimam eius negotij partem attingeret. Oranti aliquando per hyemem clauso cubiculo, allatas è Guipuzcōa litteras ianitor festine reddidit, ratus gratissimas fore, quod nimirum longo & locorum & temporum intervallo afferrentur. at ille fasciculum, vt erat ligatus, illico in ignem abiecit, re ipsa ianitorē admonēs, qui sese cælesti militiæ addixerit, huic esse mortalia negligēda. Peregrinis hominibus, conditionem, ipso interprete (quod multum apud principes auctoritate valeret) in aula quærentibus, negabat sibi nisi cum summi Regis aula rem esse: ad eam si aditum optarent, daturum se operam, quātum labore ac precibus assequi posset, vt essent in intimis Regis amicis ac familiaribus. quo responso vulgato, minus multam in eo genere molestiam illi exhibebant. Nihil maioris momenti aggredebatur vmq̄, nisi attente consulto ac propitiato Deo. nec vllum quāuis leue religionis obibat officiū, quin eius animi ardor, ex toto corporis habitu, ac præsertim ex frōte atq; oculis emicaret. ex quo facile existimari

A stimari potest, qualē ille se in horaria precatōe psalmisque, & in sacrificio Missæ præstiterit. Sane, cum initio sacerdotij, in medio Lateranensi templo, CHRIS TI natalitia celebraret ad aram sacris Apostolorum Petri, Pauli, & Andree reliquiis inclytam, tanta est repente spiritus dulcedine delibutus, vt inter diuinam rem peragendam lacrymas tenere nulla vmq̄ ratione potuerit. Quo tam insolito spectaculo commotus è circumfusa multitudine quidam, ac rem longe secus interpretatus, Frāncisco deinde Strata Ignatij administro in aurē insufurrans: Facinorosum nempe virum, inquit, sacerdotem istum tuum, & omnibus flagitiis coopertū, qui conscientiæ stimulis agitatus, crimina sua toto pæne sacro defleuerit. Visionum præterea exstat libellus, ac luminum, quæ illi ferme sacrificanti obuenerit, quo maxime tempore Societatem ordinabat: quas visiones ipsemet pietatis & memoriæ causā in ephemeridem retulit. Eum libellum qui attentius legat, clare perspiciat, qua præparatione, quo spiritu ad Sacramentū altaris accedere consueuerit. Septem etiam Urbis templa, & religione & Pontificum indulgentiis celeberrima, certis anni temporibus diligenter & caste visebat pedes, & quidem per hyemem laceratus, haud sine mantelo: nec vlla corporis lassitudine, aut ceteros exemplo suo destitui, aut se tantorum bonorum communionem fraudari patiebatur. Piacularia vero grana quæ dicuntur, & cereas agni celestis effigies, pictasque Sāctorum icunculas, & alia id genus quæ ab impijs iridentur, ita studiosè tuebatur, & caras habebat, vt in eius scrinio post mortem nihil fere aliud apparuerit. Pro Ecclesia catholica, ac nominatim pro Christianis Regibus atque principibus, quotidie ardentem orabat: pro summo vero Pontifice numquam sine vberimis lacrymis. Et quoniam denuo lacrymarum incidit mentio; non omittenda videtur hoc loco res memoratu digna. In cæteris ornamentis ac beneficiis, donum etiam lacrymarum Ignatius à CHRIS TO Domino acceperat, sic, vt in singulas preces illico fletus erumperet. qua consuetudine eo denique adductus est, vt propter acrimoniam humoris paulatim exesa luminis vi, aciem oculorum pæne amiserit. hac ille iactura, quod ad ipsum priuatim attinebat, nō sane mouebatur: quinimmo triumphabat se in obsequio CHRIS TI oculos perdere. Sed quoniam id fieri sine magno communis rei detrimēto non poterat; suorum præsertim accedente impulsu, precari Dominum institit, vt sibi liceret interdum à lacrymis temperare. nec frustra. si quidem ex eo tempore tantum in lacrymas ius & arbitrium obtinuit, vt earum quasi habenas, prout vellet, adduceret idem atque remitteret. Quæ res cuiuspiam fortassē veritatis fidem excedere videatur: sed nobis vtique in tam recenti memoria mentiendi causa non est.

* * *

Quod eius fuerit de perfectione iudicium. Cap. II.

A licet precationi vsque adeo deditus esset, tamen eo studio, se vel à publica re administranda, vel à caritatis cæterarumque virtutum officiis minime patiebatur abduci, & quamquã certum vnicuique spatium temporis quotidie necessarium esse dicebat ad se colligendum, viresque diuinitus impetrandas; tamen eos non ita laudabat, qui dulcedine solitudinis, & diuinæ familiaritatis illecti, in arenam descendere, & sua primum vitia euellere, deinde etiam proximos adiuuare negligerent. quinimmo, pluribus doctus experimentis, aiebat, qui minus in eo genere sibi temperant, eorum plerosque (nisi periti cuiuspiam ductum sequantur, vel præcipuo Dei fulciatur auxilio) partim dæmonum illusionibus obnoxios esse, partim etiam contumaces, & sibi placentes, & in sua sententia mire obstinatos ac peruicaces euadere: qua peste nulla propemodum esset hominum cœtibus capitalior. itaque E fuorum ille profectum, non tam ex continuata precatione, vel diuturno secessu, quã è solidæ virtutis officiis, ac præsertim ex mansuetudine atque animi æquitate spectabat. Cum è familiaribus nescio quis, fratrem præstanti religione collaudans, ad Ignatiũ cum admiratione dixisset: En hominem iugiter precationi vacantem: immo vero, mutata voce, en, inquit Ignatius, hominem sibimet acriter imperantem. Alium quempiam, quod stomachosior esset natura, & subinde in amara verba prorumperet, sese fratrum cõsuetudini alieno tẽpore subtrahentem, Ignatius blande compellans: *Quin te, inquit, statutis horis in fratrum cõsuetudinem das: cum ille iracundiam naturæ, bilemque prætenderet; Næ tu vehementer erras, ait Ignatius: etenim hæc & huiusmodi vitia, non fugiendo, sed resistendo vincuntur. Denique licet piæ precationis laude præcelleret ipse, vt dictum est, semper tamen spiritum, quem vocant mortificationis, spiritui speculationis antetulit. nam vt in eloquentiæ studio, cum & ars, & vsus ipse sit necessarius, longe plus tamen à sapientibus viris vsui quam præceptioni tribuitur; sic in paradisi virtutibus cum & commentatio, & actio requirantur; multo plus tamen agendo & pugnando, quam speculando vel cogitando proficitur.*

De caritate ipsius in Deum. Cap. III.

C A R I T A T E in Deum fuit, quãta par est eum esse, qui ipsius Dei gratia rebus humanis nuntium sponte remisit. neque solum eatenus Dominum amabat, vt præ illo reliqua omnia nihili duceret, quæ virtutis huiusce præcipua est pars; verum inerat in amore voluptas mira: prorsus vt quantilibet presus curis, ac molestiis fatigatus, in vnus Dei recordatione, & quasi amplexu,

A plexu, per summam delectationem acquiesceret. **C** H R I S T V M vero Dominum ac liberatorem videndi sicuti est, tanta flagrabat cupiditate, vt eam ipsam ob rem solui corporis vinculis vehementius in dies optaret. Itaque si quando grauiorem incidisset in morbum; concepta migrandi spe, abstraheretur illico à sensibus nõ sine magno valetudinis detrimento; quocirca mentẽ à cælestibus rebus interim auocare etiam atque etiam iubebatur à medicis. & quoniam acerbissima **C** H R I S T I mors pro salute humani generis obita Ignatio semper obuerfabatur; vicissim ille pro **C** H R I S T O per summos cruciatus quotidie cupiebat emori millies. Quoties vero ingesta in illum conuitia & ludibria reputaret apud se; non modo rei atrocitate permouebatur vt multi, sed etiam accendebatur generoso quodam imitandi studio; atque in semetipsum quasi tanti sceleris auctorem acerrime exardescebat: ac nisi eum cohibuisset existimationis ratio propter salutem aliorum simulata dementia, ad plebem in se concitandam, nudus onustusque cornibus, aut alio foedo corporis habitu prodire non dubitasset in publicum; & incessentes cœno vel stercore pueros, vocesque improbas, & sputa, & omnes alias insanæ multitudinis contumelias libentissime pertulisset. Sed quoniam eiusmodi nulla se dabat occasio; certe quod erat proximum sedulo faciebat, vt immortalia Domini beneficia in se, memoria coleret sempiterna; & in eiusdem vel indaganda voluntate, vel gloria quærenda, suas omnes curas cogitationesque consumeret. cuius rei vel hoc satis magno argumẽto sit. Inter ipsarum negotiorum molem perditas meretriculas tãto studio conabatur ab imputitate auocare, vt si qua ex iis resipisceret, seque intra pudicitia septa recipere vellet; grandis iam natu vir, & Præpositus Generalis, antecedere ipsemet, ac perductoris quodammodo munere fungi, **C** H R I S T I causa non erubesceret. In quo cum admoneretur à quibusdam, frustra tempus ac laborem infumi, quippe insanabiles esse eiusmodi sceminas, ac licet in præsentia penitentiam ostenderent, breui tamen ad ingenium redituras: Ego vero, inquit ille, cuiuslibet istarum, vnus dumtaxat noctis impedisse flagitia & iniurias in Deum, omnis operæ ac vigilatiæ pretium duxerim.

De caritate in proximos. Cap. IV.

E X hoc tam incenso in Deum amore, egregia nimirũ illa caritas in homines redundabat. quos quoniam pretioso eiusdem sanguine redemptos, ac proinde carissimos illi sciebat esse, quidquid in Deum nõ poterat nullius egentem rei, omne id, ipsius gratia in proximos conferebat. Vt primum è peccatorum cœno emerit, confestim ad cæteros ex eodem cœno extrahendos incubuit. atque ob id ipsam (vti supra dictum est) ingenti labore & incommodo litteris operam dedit; & in Societate instituenda nihil spectauit aliud, nisi vt errantes animos ad rectum salutis iter omniratione

ratione reduceret. Barcinone, cum in grammaticæ studio versaretur, eodemque tempore, animorum quoque salutem acerrime procuraret; virginum quoddam collegium, cuius nomē consulto reticeo, soluta admodum disciplina corruptisque moribus, ad veterem sanctimoniam ac sobrietatem omni studio reuocare nitebatur; suadebatque illis præcipue frequentem usum sacræ Confessionis, & Eucharistiæ. Quam ad rem, temporibus illis insolitam, quo facilius eas adduceret, præire ipsemet illis palam decreuit, adhibito ad id Puialto sacerdote; quo ipse ad confessiones utebatur, spectatæ virtutis ac sanctitatis viro. Igitur ex eius manu corpus Domini cum subinde sumpisset, fœminis ex odæo spectatibus; tam præclaro exemplo & assiduis hortationibus incitatæ, pleræque ad salutarem penitentiam officiumque tractatæ sunt. quod nefarii quidam amatores vbi sensere, aditumque sibi ad optata flagitia magis in dies obseptum videre; in extremam efferati rabiem, Ignatium & Puialtum ex insidiis adoriri constituunt: ac die quodam è templo redeuntem vtrumque sustibus ita male acceperunt, vt Puialtus paulo post è vulnerū dolore sit mortuus: **E** Ignatius vero dies aliquot in lecto iacuerit. sed vix dum receptis viribus, nec alterius nece, nec suo malo perterritus, ad instituta caritatis officia rediit alacer. cumque eum vulgo monerent, ac per Deum obtestarentur amici, ne denuo in capitis discrimē daret sese: **Q**uid mihi opratius, inquit ille, quā pro **C H R I S T O** Domino, meisque proximis emori? Parisiis, amicum à turpi cuiusdam fœminæ consuetudine frustra sepe reuocare conatus, cuius ille flagitij causa vicum subinde petebat, nō longè ab vrbe positum, denique egressus hominis & itinera dissimulanter explorans, deterrandi eius consilium tale commentus est. Stagnum erat propter viam qua transeundum erat illi de more; eo mature præuertens Ignatius, tempestate perfrigida sese nudus aquis collo tenus immerfit; sibi que salutare amico tetendit insidias. nam vt appropinquantem aspexit, Deum precatus vt ea res vtrique feliciter eueniret, horribili repente in aduersum intonuit voce; **Q**uo, quo miserrime properas? non intelligis in quanto versere periculo? nonne intentum in te diuinæ iustitiæ gladium vides? **P**erge porro, perge nefariam istam explere libidinē. Ego me hic tādū tua causa macerabo, quoad cælestes iras meo malo auertā abs te. At ille subita voce percussus, atque ad Ignatij aspectum veluti deprehensus, obstupuit: demiratusque caritatem viri, nec dubio pudore concepto, retulit pedem, & in posterum Deo adiuuante sese ab illa pestifera familiaritate continuit. Alius quidam Ignatij alumnus, præstanti vir ingenio, magnos in virtute processus effecerat, ac deinde (quæ humana fragilitas est) labore victus, demone sollicitante, circumspiciebat fugam. quod vbi sensit Ignatius, variis ad eum retinendum hortationibus monitisque incassum adhibitis, eo denique descendit, vt pro discipuli sanitate totum triduum omni cibo potuque abstineret, precesque cum lacrymis ad superos funderet; qua pœna, tamquam remedio, languenti animo applicito, respuit ille, suumque errorem gemebundus agnouit; ac deinde in suscepto genere vitæ cū laude perstitit. Parisiis, vt antea dictum est, deposita pecunia fraudatus à

contuber

A contubernali, sic, vt ad sese alendum stipem emendicare deinde cogertur magno studiorum detrimento; non modo iratus amico non est, verum etiam insigni beneficio rependit iniuriam. Cum enim fraudator ille postea Hispaniam repetēs, graui morbo ex itinere implicitus, Rhotomagi substitisset (quæ vrbs tridui ferme iter distat Lutetia) in grauescente valetudine paulatim ad omnium rerum inopiam est redactus, cumque vt ignotus in alieno solo, spem nullā subsidij cerneret; licet præterita meminisset, ac præclare sibi esse conscius, quā male de Ignatio meritus fuisset; tamen tantam opinionem de eximia viri bonitate conceperat, vt nō dubitauerit illum de suo casu per litteras facere certiorē; & aliquid opis ab eo suppliciter petere. Tum Ignatius, quasi hæreditas aliqua sibi obuenisset, sic alacer nulla interposita mora se in viam dat; Deum pro amici salute etiam atque etiam obsecrans: quinetiam (quod longe mirabilis est) ad propitiandum illi numen, iter illud totum pedibus nullo prorsus cibo potuque, ingenti celeritate confecit. Urbem ingressus, conquisitum **B** hominem amicissime inuisit, affectum semianimemque sedulo ministerio recreauit. atque vbi morbo leuatus est, litteras ei commēdatitias ad amicos in Hispaniam dedit; & mendicato ab se viatico instructum in nauem imposuit, cum ille simul pudore gaudioque confusus, dexteram Ignatij tenens, Deum superosque omnes inuocaret ad gratiam illi pro se referendam, satisque mirari non posset, senescente iam mundo, tantum caritatis exemplum in terris existere. Per idem studiorū tēpus, tametsi multum de spiritali functione remiserat, numquam tamen potuit se continere quominus ereptum ex litterariis occupationibus quotidie tempus aliquod in proximorum salute consumeret. itaque & condiscipulos ad virtutem ac pietatē ex occasione incitabat; & ex collatitia pecunia multorum subleuabat inopiam; & ægrotos visendo recreandoque humanissime solabatur. In iis cum ad quemdam adisset, graui & contagioso vlcere laborantem; & ministrandi causa, vt fit, decumbentem subinde attretasset; in discessu metus Ignatium subiit, ne ex eo contactu dextra pestilentiam contraxisset: quæ suspicio cum sollicitaret hominē vehementius, eumque ab huiusmodi caritatis officio in posterū auocaret; ille cognita fraude cōfestim in semetipsum exarsit; dextræque in os identidē inferens, increpuit vltro: **Q**ui de vna manu tam anxius es, quid vniuerso corpori facies? Atque hac fortitudine & præsentem depulit metum, & ad eadem porro exsequenda pietatis opera sese vegetum atque hilarem præstitit. Atque hanc ægrotos adiuuandi consuetudinē non modo priuatus, vbi-cumque terrarum fuit, verum etiam Societati Præpositus diligentissime tenuit. Nam è nostris vt quisque in morbum inciderat, cuiuslibet esset ordinis, extemplo acciri medicum imperabat, ac nihil prorsus omitti eorum, quæ is præscripsisset, oppigneratis etiam, diuēditisque, si opus esset, lancibus, stragulisque, & cetera suppellectili. Sanè, cum ex laicis adiutoribus quidā sæua conflictaretur febris; ad eūque refocillandum delicatiori cibo opus esset, quidquid nummulorū domi erat, denarios tres eā vnam in rem iussum iussit. ac resistenti paulisper obsonatori, nihilque præterea

QQ99

pecuniæ ad cæteros alendos superesse dicenti: Atqui nos quidem, inquit Dille, valemus: arido pane contenti esse poterimus. atque ita languenti coemptum obsonium est. Ipsos vero decumbentes inuisebat subinde ipsemet, confirmans vnumquemque verbis plane diuinis atque cælestibus; dabatque operam, vt omni deposita sollicitudine, superioribus esse curæ se suamque salutem, sine vlla dubitatione sentirent. Homines vel de se ipso priuatim, vel de Societate communiter bene meritos diligentissime coluit, nullumque in eos neque viuos neque mortuos grati ac memoris animi officium prætermisit. quippe non modo pro ipsorū salute Dominum per se suosque precabatur assidue; sed etiam, dum viuerent, sepe domum veniebat salutandi causa; eosdēque adeuntes ad se quamquā alieno tempore, accipiebat imprimis hilariter; deque Societatis progressu, ac rebus præsertim Indicis, quarū ipsa longinquitas habet delectationem, pergebat amicissime facere certiores: atque etiam, cum opus esset, quibus rebus poterat, benigne adiuuabat. Hieronymo quidem Arzio, Hispano doctore (qui cū erat ei magna necessitudo) non modo grauiter ægrotanti frequens adfuit ipsemet, sed etiā fidelibus famulis destituto, probos & industrios è Societate viros ministrandi gratia submisit. Andreas Lipomanus patritius Venetus, quē Trinitatis Priorē appellabant, vir non pietate minus, quā genere nobilis, Collegio nostrorū hominum constituendo Patavij, opimum sacerdotiū eiusdem vrbs addixerat, dimidia tantū parte vectigalium, sibi quoad viueret reseruata. At vero Ignatius, ne se vinci pateretur officio; patentibus litteris eum vltro perpetuum sacerdotij administratorem declarauit; neque è vectigalibus attingit quidquam, nisi quod ab ipso Priore quotannis ad paucos è nostris alendos per elemosynam præberetur. quinetiam eius fratris filio pensionem decreuit annuam aureorum ad quadringentos: quam tamen bonus ille Prior nequaquam admisit. ac cæteros item, quorum beneficiis prouocatus esset, eximio quodam studio & obseruantia prosequutus est.

Mansuetudo eiusdem, et comitas. Cap. V.

A omni factu & moribus imperiosis vehementer abhorruit. vestigium in eo contumaciæ cerneret nullum. &, quod difficillimum est, lenitatem ita cum grauitate miscebat, vt neque facilitas de auctoritate, neque seueritas quidquam de suauitate detraheret. Parisiis per iocū inuitatus à nobili quodam, velletne tridiculis ludere (quibus in oblonga mensa per angustum fornicē, eburnea pila traiecitur.) Ego vero ludam, inquit Ignatius. At enim qua sponsione, subiicit ille, qui pecunia careas? Tum Ignatius: Hac sponsione, respondit, vt certo vti que dierum numero tibi deseruiam: veruntamen, arbitrato eno, si viceris tu; meo, si superior ipse discessero. Cum ea conditio placuisset: Age sane: in certamen descenditur. cumque nihil minus calleret Ignatius, diuinitus factum est, vt in singulos omnino traiectus victor enaderet

A deret: subinde exclamante aduersario, se merito plecti, qui Ignatium prouocasset: seque diuinū iudicium prorsus agnoscere. Peracto deinde certamine, victum victor ab inanibus curis & occupationibus; in aliquod dies abductū, è sponsione spiritualibus exercitationibus diligenter excoluit: torpentemque situ ac deliciis animum ipsius, ad salutarē Dei metū, æternæque vitæ cogitationē excitauit. Venetijs Patavij pedibus cum iter haberet, domestica, eaque admodum attrita lacerna ob inopiā indutus, Iacobo Laine comite; pecuarius quidam puer, qui à via nō lōge armēta passcebat; conspectis eminus peregrinis, ad eos repēte proprius adolat: habitusque fortasse nouitate permotus, defixis procaciter in Ignatiū oculis, cachinnos tollere, eidemque licentius cæpit illudere. cumque Ignatius vultu placido substitisset; conuersus ad eum comes: Quin, ait, acceleras gradum pater, teque istius pueri petulantia subtrahis? Immo vero, inquit ille, cur puerum oblata sibi præter spem hac tanta oblectatione fraude-mus? Itaque consulto etiam diutius hæsit in iisdem vestigiis: ac se cæsius intuendum ridendumque affatim proteruo adolescentulo præbuit. plus nimirum ex hoc qualicumque sui contemptu ac ludibrio hauriens voluptatis, quam alij ex vulgi plausu fausta que acclamatione percipiunt. Atque hunc mansuetudinis tenorem diligenter in omni vita seruauit: ac satis constat, annis ipsis triginta, quibus CHRISTVM sequutus est, neminem prorsus ab eo fuisse non modo contumeliose tractatum, sed ne appellatum quidem acerbius. Si quid præciperet; roganti erat proprior quam iubenti. Alloquēdi vero eius causa, nihil erat necesse tempus opportunum, aut molles captare aditus: qualibet adisses hora, siue corpore melius haberet, siue deterius, prosperis æque atque aduersis in rebus, & accipiebat benigne, & patienter ad finem vsque sine interpellatione audiebat: ac nullum quamuis infimæ sortis hominem stare coram se; nedum aperto capite patiebatur esse, nec modo ex destinato cōgressu, verū etiam ex occurſu fortuito, fratres ita latis intuebatur oculis, vt vel ex hoc, infitam animo in omnes beneuolentiam satis ostenderet. Amicos præterea, tum domesticos, tum externos interdum ad prandium aut cœnam, siue vt appellabat ipse, ad penitentiam inuitabat; nec repudiabat si quis vltro se offerret: quinetiam internuentes cœnæ, vel in ipso iam exitu, nihilominus iubebat accumbere, & frustula panis ipse carpendo, & simulanda appetentia, conuiuium consulto extrahebat, quoad nouissimus quisque sine rubore aut sollicitudine, per otium absolueret. Si quis ab eo quidpiam, sibi aliisve peteret; vel dabat hilare, verbis etiā, quod aiunt, munus exornans; vel si abnueret, causas afferebat eiusmodi; vt ille sese contemptum nullo modo existimare posset. ac tanta ipsius erat in eo genere vel efficacitas, vel suauitas, vt qui ad eum legati à quopiam venerant, cum id quod volebant, minime impetrassent, Ignatij rationibus interdum ita victi pacatique discederent, vt vltro ipsi mutata ratione, apud eos à quibus missi fuerant, ipsius causam pertinacissime tuerentur.

D
Gravitas eiusdem, & in custodia disciplina severitas. Cap. VI.

B hac porro comitate, quemadmodum austeritas, sic etiam leuitas omnis aberat & ineptia. Ita enim cōpositus fuit moribus, ut neque manū, neque oculū membrū ve aliquod sine causa & ratione moueret: & in statu, incessu, accubatione, sessione, decorum teneret. Iam in loquendo fuit adeo consideratus & parcus, ut nullum planē verbum nisi consulto ac meditato proferret. neq; figuris vel amplificationibus utebatur, sed rei gestę seriem & rationum momenta sine fūco exponebat. qua simplicitate plus valebat in persuadendo, quam alij calamistris & lenociniis. De seipso, deque suis rebus, nisi necessitas cogeret, vel Dei gloria postularet, nihil dicebat vquam. ab aliorum vero factis dictisue exquirendis, nisi ad suam curam E spectarent, omnino abstinēbat. Consueuerat etiam eos reprehendere, qui de soluta Ecclesię disciplina, deque emendandis Principum moribus temere disputarent: quam tentationem se fugasse dicebat consideratione extremi iudicij, & eorum quę tali tempore à semetipso proprie exigenda forent. quę si pro se quisq; reputaret, haud ita facile homines in aliorum vitam inquisituros. Denique tanta inerat in eius sermone prouiso, tarditasque longo vsu parta, ut cum biliosus ac præferuidus esset natura, pituitosus ob id ipsum ac lentus haberetur à medicis. Atq; hi mores, cum admirabili vitę sanctitate coniuncti, incredibile est, quantum illi conciliarent venerationis. nam ut quisque intimus erat Ignatio, ita suspiciebat eum maxime. Ludouicum quidem Consaluum Lusitanum, qui domus Romanę minister aliquandiu vixit, magno rerum vsu, magna prudētia virum, dicere solitum accepimus: antequam cum Ignatio corā egisset, præclare sese vtiq; de illo existimare solitum, qui tali Societati præesset. at vero, postquam ipso familiariter vsus est; Societatem magnificere cepisse, F quam Deus tali præside ac moderatore donasset. Iacobus vero Laines, qui proximus ab illo Societatis gubernacula tenuit, cæterique Patres, quamuis humanissime cum illis Ignatius ageret, tamen eximiam viri virtutem ita reuerēbantur, ut bene moratos vel parenti liberos, vel magistro discipulos, ad stare diceret. Quod si quādo (quod tamen perraro fiebat) rei necessitate coactus, vultum indueret seueriorem, & aliquē increparet asperius; tanta erat vis pondusq; verborū, ut contra ne hiscere quidē auderet quisquam, idque præsertim in causa viri cuiusdam insignis apparuit; qui cum turbulentior esset, quam ut eum diutius ferri oporteret; cūque eius animum Ignatius blandis mōnitis; præceptisque nequicquam sanare tentasset; ad extremum oratione conuersa, diuinam testatus iustitiam, ac celestis irę minas intentans, tantum ardorem spiritus præ se tulit, ipsi ut parietes tectaque non dubio motu nutare & concuti viderentur. quo terrore perculsi qui aderant, illico procumbentes, Dei pacem

A pacem precibus ac votis exposcere. ipse vero qui accusabatur, exanimis in pedes Ignatij sese confestim abiecit, ac supplex confusa voce, culpę veniam petiit, seque posthac in officio fore pollicitus est. Continebat autem in disciplina cum cæteros omnes, tum eos maxime qui vel insigni eruditione, vel generis nobilitate præstarent: quippe quorum dicta facta ve ad exemplum in omnes partes valeant plurimum. Otium vero, ut omnium vitiorum fomitem ac seminarium, in primis oderat: itaque duos tresve rei familiaris adiutores, cum ad ianuam alieno tempore confabulantes è superiore loco aspexisset, illico iussit aceruum lapidum in proximo situm in summam ædium contignationem sine cunctatione transferre. eosdem tertio post mense cum ibidem iterum oriantes animaduertisset, illā ipsam lapidum congeriem, ut in eundem locum referrent vnde asportauerant, imperauit: amice insuper admonens, nihil in Dei famularu periculosius esse desidia. Cum quemdam in tradito sibi munere valde remissum atque oscitantem inuenisset; quæsivit ex eo, cui nā in tali ministerio daret operā Deone, an hominibus: cum ille se Deo vtiq; deseruire dixisset: Plecteris igitur, inquit Ignatius; nam in rebus humanis minus accurate versanti, iure forsā ignouerit quispiam; at immortalī Deo ministrari negligenter, id vero nullo pacto ferendum est. Spectaculis publicis, quamuis alioqui licitis, vel etiam sacris, adesse nostros non ita facile permittebat. quod si qui, facta potestate, se ad ea conferrent; eos etiam atque etiam iubebat, sine vilo arrogantia seu leuitatis indicio modestiam ac submissionem tenere; cedere omnibus; & infimum semper locum (nisi aliter à circūstantibus cogere) eligere. Cum è Romano ab se nuper instituto Collegio, adolescentes quosdam solutius in publico ambulantes vidisset; castigandos curauit palam, hortandosque graui oratione, ut quem haberent insutum animis pudorem ac verecundiam, eum externo item corporis habitu præferrent: & quoniam Apostolo teste spectaculum facti essent omnibus, cauerent etiam atq; etiam, ne superuacanea locutione, curioso oculorum obtutu, aliove incondito gestu motuue corporis, quemquam offenderēt; præsertim cum eo de genere toto, multa cum precatione lacrymisque conscripta pulcherrima ipse præcepta paulo ante edidisset. Nihil noui moris in Societatem induci se inscio est passus: principiiisque vigilanter & acriter obstitit: quippe qui exempli vim nosset, & rerum incrementa fallentia. Quosdam, qui ad vineam iniussu luserant pila, laicum etiam sapone manus lauantes, haud impune abire permisit. seditiosos vero, & alienę laudis obtrectatores, & rerum nouarum cupidos, non diu tulit: sed omnia expertus, quę ad reuocandam dubiam indolem, & peiore loco positam facere viderētur; si parum proficeret, ad extremum è Societate pellebat. neq; per ea tempora carcerem compedesve in Societatis mores induci permisit, negans, qui vinculis constringendi forent, eosdē esse ad nostrum institutum idoneos. itaque custodia loco ianuam ostentare consueuerat. acciditque aliquando, ut iusta de causa complures adolescentes exauctoratos vna dimiserit. atque huiusmodi fere (quod silentio prætereundum non est) è Societate pulsi homines, exitialem exitum sortiti

sunt, fatisque constat, alios inter symphoniam lasciuie saltantes repete occidisse, alios contracta rixa interfectos, alios denique alio miserabilis lethi genere periisse. In puniendo autem id sequebatur in primis, ut noxę responderet animaduersione, & in suo quisque vitio plecteretur: superuacanea verba silentio; ignauiam labore; honoris cupiditatem ignominia lueret. ac ferme animaduersionum Ignatii genus erat illud: circulum humi describere, ex quo noxij ne iniussu excederent: colloquiis certorum hominum nominatum interdiceret; verberationes ad præfinitum temporis spatium iniungere: & alia eiusmodi. Noxas autem leuiores & quotidianas intelligo; cuiusmodi in homines etiam studiosos perfectionis cadunt: nam grauiores Ignatius minime tolerasset. Solebat etiam fontibus, ad humilem mensam in triclinio accumbentibus, obiurgatorem inducere, infimæ pleurumque conditionis hominem, sed ingeniosum & acrem; qui cunctis audientibus, vitia reorum increparet, exprobaretque; religionis annos, & negligentiam: idemque ceteros carptim necopinantes repete perstringeret; nimirum edomandæ superbiam causa, mentisque è pigritiæ veterno exciandæ. Sed qui deliquerant, priusquam ex consuetudine punirentur, quam lenissime operam dabat, ut suam ipsi culpam agnoscerent; atque ultro sibi mulctam irrogarent: quæ tamen si grauior videretur, confessione contentus; ita moderabatur, ut multum sæpe de acerbitate minueret.

Eiusdem animi submissio, & quidnam de virtute Obedientiæ senserit. Cap. VII.

NEGABAT, suo quidem iudicio, quemquam probe intelligere quam vehementer in se quisque diuinę bonitatis operationem impediatur: quatenus illius beneficia & dona per socordiam ignauiamque corrumpat. quo crimine sese accusabat in primis atque ita de suis rebus demisse & humiliter sentiebat, ut se mortaliū omnium infimum, & opis diuinę maxime egentem putaret: sibi que ceteros omnes ad virtutem pietatemque & exemplo & incitamento fateretur esse. Priuatæ vero vitæ quanto desiderio teneretur, & initio declinavit in recusando magistratu: & deinde, cum, ut redigeretur in ordinem, aliusque sibi succederet, omni ope contendit. quod tamen si consequutus non est; tamen obedientiæ studium quibuscunque rebus potuit, semper ostendit. Romano quidem Pontifici, cuius in verba præcipuo sacramento iurauerat, ita erat præsto, ut ad ipsius nutum sese paratum exhiberet confecta iam ætate, vnius baculi adminiculo, pedibus quocumque opus esset peregre proficisci, vel etiam nauigium ascendere plane exarmatum, seque eodem Pontifice iubente, mari ventisque sine vlla dubitatione committere. Quem ipsius animum vir quidam primarius cum haud satis probaret, & in eiusmodi re consilium prudentiamque requireret; prudentiam quidem, non obedientis, verum imperantis esse, respondit Ignatius. Et sane cum in Societate nostra virtutem hanc ceteris omnibus anteferebat; tum nihil huic laudi

A laudi tam contrarium dicebat esse, quam in superiorum iussis & consilio examinando moram, vel potius arrogantiam. negabatque obediētis nomine dignum haberi oportere, qui legitimo superiori non cum voluntate iudicium quoque submitteret. Id enim demum esse Deo gratissimum holocaustum, cum omnes animi vires, ac præsertim intelligentia & mens, quæ summum in homine obtinent locum, in obsequium CHRISTI coguntur. qui vero inuiti ac dissentientes, actu exteriori dūtaxat, iussa præpositorum exsequerentur; hos inter vilissima mancipia, vel pecudes potius numerandos aiebat. Exstat eius epistola ad socios Lusitanos in hanc sententiam scripta, (qua nihil ego quidem in eo genere vidi subtilius) quam qui accurate perlegerit, facile intelliget, quam iure Ignatius tantum huic vni mentis & rationis obsequium tribuendum putarit. Quinetiam in sermone quotidiano sapissime vsurpare consueuerat; qui ad superioris nutum, voluntatis propensionem solummodo, non etiam iudicij consensionem accommodarent; eos altero tantum pede intra religionis septa versari.

B Neque vero eiusmodi præcepta verbis tantum explicabat ille, sed, quantum ei res & persona concederet, etiam factis. Medico quidem, quoties ægrotaret, ita se dicto audientem præbebat, ut eius monita pro oraculis duceret, ac quodammodo prudentiam penitus exuisse, & omnem suæ salutis curam & sollicitudinem in eundem proiecisse videretur. Cum stomacho grauiissime laboraret aliquando, ex nimio videlicet hepatis calore, ut supra diximus; adhibitus medicus, quo domus eo tempore utebatur adolescente nec peritissimo; frigidæ corporis constitutioni causam illico tribuit. nec mora, quidquid excogitare potuit ad corpus & præcordia calefacienda, præscripsit. ac primum fenestras, foresque cubiculi, ne quid afflaret auræ obserari diligenter iussit; deinde languentem multa sub veste continere sese; postremo quam calidissimo cibatu, & exiguo mero, sed quam austerissimo refici. quæ omnia Ignatius licet sibi, non leuibus argumentis, minime accommodata sentiret, ac medicum ipsum nec litteratissimum, neque exercitatissimum sciret esse. tamen ne cum extremo quidem vite periculo, contra eius edicta nihil unquam effatus est. Æstas erat summa: calores, ut in Vrbe maximi; ingenti stromatū potere premebatur Ignatius: manabat è mēbris omnibus tanta sudoris copia, ut culcitra ac vestes maderēt, ac nihilominus ex præcepto se intra calida fomēta cohibebat ægrotus. ardebat siti; nihil omnino poscebat: discruciabatur doloribus acerbissimis nullā edebat vocē; linquebatur animo interdū, neque tamē significabat; denique peruersa curatione eo adductus est; ut cum vltimū sibi discrimē adesse intelligeret, Societatis administratione Patribus delegata, aditu cubiculi domesticos prohiberet omnes, vno excepto valetudinarij curatore: atque id demū exstitit signū, desperata iam valetudine, se ad vitę exitū cōparantis. Itaque Patres in re tam subita consilio habito, cum non deessent qui medici præsertim iunioris placita reprehenderēt; Alexandrū Petroniū, ætate prouocata virum, & medicę artis laude præstantē, extemplo acciri iubēt. Is ut insperxit Ignatiū, genusque & ordinē adhibitæ medicinæ cognouit; per summā indignationē vociferatur, hominē calore necatū esse: pandi cōfestim fene

fenestras & ostia; leuari stragulis lectum; frigidæ haustus affatim dari D æstuanti imperat: quæ res prioris medici inscitiam plane coarguit; siquidem refrigerato hepate, ventriculi tormina quieuerunt; & obedientiæ meritis Pater auctus, pristinam insuper valetudinem breui recepit. Rursus, cum ieiunia cineralia, seu Quadragesimam quamuis affecto corpusculo perseveranter nihilominus observasset; ipsa denique feria quarta sanctioris hebdomadæ, febri correptus est; nec dubitavit idem Alexander, quin totum id ex imbecillitate nimia proveniret; quocirca pulli gallinacei esum ad vesperam illi præscripsit, abiitque admodum incertus animi, vtrum Ignatius tali tempore iussa facturum esset. redit deinde postridie, quæritque sollicitus, num se refecerit pullo. cum annuisset Ignatius: Fatebor, inquit Alexander, ingenue id quod res est. Cõplures non custodita solemnibus abstinentia, nihilominus hoc triduo in morbum incidere. quibus ego cum accersitus, carniæ cibatum indixerim, vix ægreque ab iis impetraui ut obtemperarent, propterea quod per hos dies carniæ vesci, nimis graue piaculum ducerent. tu contra, peracto iam pæne curriculo, ad ipsas metas E meo monitu nõ recusasti desistere. hoc ego, Pater, satis mirari nõ possum. Ad ea Ignatius serena fronte, quæ animi tranquillitatem indicaret: Atqui obediendum est, inquit. nec plura in eam sententiam effatus est. quo responso mirifice delectatus Alexander, & sanctitatem viri magis magisque suspiciens, totam rei gestam seriem ipsemet mihi deinde narrauit. Atque ad sapientem hanc sanctamque stultitiã cœcã, ut ipse appellabat, obedientiæ; suos, ut essent ad subita ac seria promptiores, interdum fictis etiam in rebus erudiebat. Sacerdos quidam, edito iam signo, paratus ad sacrificiũ, & calicem tenens, cum è vestiario pedem efferret, per nuntium ab Ignatio qui totam rem è propinquo observabat, repente iubetur, sacro deposito ornatu, pallium sumere prodeundi causa. Paruit ille sine tergiuersatione, ac palliatus Patri confestim apparuit. Tum Ignatius quærit ex homine; sitne ægre passus, in procinctu iam ad immolandum, subito se iuberi sacra deponere vestimenta, remque diuinam omittere? Cum ille, se, ne tãtulum quidem esse commotum affirmaret: Atqui me, scito (inquit Ignatius) non F quo te in præsentia opus habeam, sed periclitandi tui obsequij gratia id fecisse de industria. & sic habeto; plus te sacrificio deserendo esse meritum, quam si id ipsum, ut destinaueras, illico peregisses: nã & si altaris mysterium tanti apud Deum est, quanti profecto est; tamen, ut scriptum legimus, melior est obedientia quam victimæ. Quemdam etiam, cum maxime confessionem nobilis cuiusdam exciperet, cõsulto vocari ad se iussit. cum ille se peracto mysterio mox affuturum dixisset; accersit eum denuo: at ipse nihilominus contentis rogatu hæsit paululum. ac venienti demum Ignatius: Ita ne vero? iterum, inquit, euocandus es? Et grauioribus verbis accepit hominem; non quo illius tum quidem opera egeret, sed obseruantiam & agilitatem experiri voluerat. Sic enim aiebat; cupere se, quem admodum ceteræ Deo dicatæ familiæ, ex instituto alique paupertatẽ, alique silentium, alia psalmodiã, alique denique aliud præcipuo studio colerent; sic in Societate nihil haberi prius aut potius alacritate amoreque; parèdi; & maxime proprium

A proprium insigne nostrorum hominum esse Obedientiam; quippe quæ, diuo Gregorio teste, virtus vna ceteras omnes animo virtutes inserat, insertasque, custodiat. Hisce ergo artibus, & huiusmodi, subinde alumnos exercere consuevit; ut ad quamlibet præfecti vocem, aut significationem parati, vel inchoatum apicem in scribendo relinquerent; seque expeditos vbi opus esset, illico sisterent.

Paupertas eius, & castimonia. Cap. VIII.

VOLUNTARIAM paupertatem (quam ille religionis murum appellabat) ad extremum usque constantissime coluit; nec modo ipse proprium habuit nihil, sed ne alios quidem, quamuis genere nobiles, ac deliciis olim assuetos, quidquam habere permisit. quinetiam quemquam è professa domo apud B Germanicum, Romanumve Collegium nisi admodum raro & iusta de causa prohibuit vesci: quo nimirum, si opus esset, iurare verius posset, nihil omnino ad ipsam domum ex Collegiorum fructibus peruenisse. Pauperem autem spiritum eum sibi denique aiebat videri, qui erga ea quibus vteretur, sic esset affectus animo, ut instar statuæ cuiusdam videretur esse, quæ nullo pacto resistit recusatve, quominus omni quavis pretioso amictu & ornatu confestim exuatur. Castitatis vero laudem Dei beneficio tantam adeptus est, ut ex quo die sese in beatæ Virginis fidem ac patrocinium contulit voto: nullam, ut initio dictum est, deinde quamuis præferuidus natura, carniæ tyrannidem senserit. Porro in Societate nobilissimam hanc virtutem tanto studio custodiri volebat, ut nihil omnino neque in dictis neque in factis lascivium aut petulans appareret: ac quoad fieri posset, nostri caelestem vitam in terris agerent, ab omni corporis contagione seiuncti. Quinetiam in scholis Terentium explicari (ni perpuratus esset) quamquam optimum Latinitatis auctorem, & Romanæ C comœdiæ principem, vetuit nominatim, quod eum videlicet parum verendum ac parum pudicum arbitraretur. Noluit igitur ea lectione puerorum animos imbui; ne plus moribus noceret, quam prodesset ingeniis. ex quo facile existimari potest, in ceteris rebus quam acer & vigilans custos pudicitiae fuerit.

Aequitas animi, & constantia eiusdem. Cap. IX.

ADVERSUS ea quæ videntur acerba, & contra omnes varietates quæ in vita versantur, animo fuit semper ita præsentis, ut nunquam vel à statu naturæ, vel à religiosi dignitate discederet. Romæ cum apud nobiles quosdam, ut solebat, de rebus diuinis familiariter ageret, instituto iam sermone, trepidus ab domo nuntius ei repente in aurem insufurrat, liçtores in dome-

R R r r

sticam supellestem à creditoribus immisos, cuncta miscere & euertere: Dixit ab eis impetratum sustinerent tãtis per dum ipse tota de re certior fieret. His auditis Ignatius: Bene habet, inquit: & inchoatam disputationem admirabili tranquillitate animi absoluit. Quarentibus dein amicis quid subitæ rei accidisset: Noster, inquit, œconomus ad necessariam ædificationem ære alieno contracto, in præsentia soluendo non est. impatientes moræ creditores ad auferenda pignora ministerium forense miserunt. ij perturbare dicuntur omnia: sed me res non mouet. nam strata si abstulerint, humi pro nostra paupertate cubabimus. vnum vereor, ne inter tumultum, commentarij de religione pereant, magna cura & labore confecti. hos ego sane velim saluos: cætera negligo. Tum ij qui aderant, Patris patientiam admirati, facinus indignum exclamant; domum nostram aduolant; prædesque pro Ignatio facti, satellitum proteruitatē magno conuitio cohibent. neque ea res cuiquam amicorum fraudi fuit: siquidem aureis ducentis ab Hispano doctore, cuius modo meminimus, Hieronymo Arzio quidem quid accidisset ignaro, postera die submissis, nullo ipsorum incommodo æs alienum est persolutum. Suscepta negotia in finem vsque perseueranter vrgebat; neque vero, quos sibi socios expeditionum assumpserat, torpere patiebatur. Vbi necessarium iter, vel quid aliud grauioris momenti destinasset in diem certam, præsertim si postularet occasio, nulla vi tempestatis, aut alia quauis difficultate deterrebat quominus ad constitutum tempus cogitata perficeret. In aduendis principibus viris, quod ille necessario & sæpe faciebat; cunctas aulæ molestias, & indignitatem, & aulicorum contumaciam deliciasque vorabat alacritate mirabili. acciditque aliquando, vt aditu exclusus, commodam admissionem horas ipsas quatuordecim ieiunus obsederit. Si quid, re bene perspecta, consiliariis etiam adhibitis, decreuisset; haud ita facile se ab eo deduci patiebatur. Ad Ecclesiasticam disciplinam pro sua parte adiuuandam, statuerat ne quis ex aliis ordinibus, quamuis eruditione, aut eloquentia, aut alia qualibet laude clarus, in Societatem admitteretur. quin etiam si quis per imprudētiam irreperat, qui vel diem vnum in alienis castris fuisset, contra nitentibus interdum aduenæ propinquis, amicisque gratiosis, remittebat ad pristina signa, vel si minus pareret, certe è Societate pellebat: ne ceteri nimirum ordines de nobis conquiri possent; aut Societas quasi quoddam perfugium desertoribus esse putaretur. Neque minorem animi fortitudinem præstitit in iis tuendis, quos, probato ipsorum spiritu & vocatione, in Societatem adscripsisset. quorum constantia cum à parentibus (vt sit) per amplissimos etiam viros acerrime interdum oppugnaretur; Ignatius, vbi opus fuit, coram summo ipso Põtifice suorum causam contra opes & gratiam, diuino fretus auxilio, sine vlla dubitatione metue, non solum defendit, sed etiam obtinuit. Itaque principes etiam viros Iulius III. Pontifex maximus festiue admonebat, ne cum Ignatio contenderent, vtique ni vellent è certamine victi discedere. Cum lege cauisset, ne quis è nostris vel exsequiarum, vel sacrificij, vel cuiuspiam omnino ministerij nomine pecuniam aut elemosynã vllam acciperet, nedum cogeret;

eam

A eam ipse legem diligenter sancteque in omni vita seruauit; neque commisit vnquam, vt fidem suam, in rebus præsertim sacris, temere obligaret; vel (quod vitandum est maxime) specie pietatis quæstum facere videretur. quo in genere illud insigne memorant. Grauius ægrotabat ætate iam deuexa, idem Hieronymus Arzius. ad hunc, visendi causa (fuit enim in colendis amicitijs diligentissimus) cum venisset Ignatius, hominemque benigno & spiritali alloquio recreare conatus esset; ille de futura vita sollicitus, aureos ducentos ad piacularia sacra pro se facienda sudario inuolutos institit Iguatio obtrudere. quos cum obfirmato animo reieciisset Pater, quod diceret se alieno periculo doctum, ab huiusmodi conuentis iam pridem abstinere, neque plus oneris velle suscipere, quam quantum præstare cum fide posset; admiratus ille sanctimoniam & integritatem viri, eam ipsam summam paulo post ad eundem sine vlla cõditione transmisiit. Tum Ignatius sponte complures hostias ad expianda amici peccata decreuit; neque in officij & caritatis certamine vinci se ab laico passus est.

B Pacem & concordiam (quoad officium & Dei gloria pateretur) non modo cum suis, verum etiam cum alienis omni cura studioque retinuit semper, & cauit, ne, aut per se, aut per suos facto dictove quemquam offenderet. Cum Martinus Olauius, qui collegio Romano annos aliquot magna cum laude præfuit, excellenti vir ingenio doctrinaque, theses aliquot de more proposuisset, in quibus erat caput de Immaculato, vt appellant, Conceptu beatæ Virginis; licet ea de re Ignatius pro sua egregia in Deum & Virginem pietate minime dubitaret, tamen ne Fratres Dominicani qui ad disputationem inuitabatur, id ægre ferret, seque nominatim prouocari putarent, (contrariam enim sententiam auctore D. Thoma tuentur eorum plerique) eã thesem induci tollique omnino imperauit. Anno CHRIS T I nati M. D. LIII. cum Societas in Hispania, Deo adiuuante, maiorem in modum cresceret; grauius in nostros crimina repente cõficta ab iniquis, & Exercitiorum spiritalium præcipue liber in suspicionem apud sacros Inquisitores magno apparatu artificioque vocatus est. quo nuntio Romam alato, multi auctores Ignatio fuere, vt se suosque omni ope tueretur; acculatorum calumnias & improbitatem in tanto præsertim suæ existimationis ac famæ periculo redargueret. At ille, conscientia testimonio ac Deibonitate subnixus, nihil extimuit, reque totã sine vllò tumultu magistratibus cognoscendam reliquit. quorum opera, & veritas breui patuit omnibus, & ex eo tempore Societas in iisdem prouincijs felicioribus in dies habuit progressus. Nec minor anno insequente in nostros qui in Gallia versabantur, procella defæuuit. Siquidem graui ab aliquot illustribus Theologiae doctoribus, decreto proposito, vsque adeo lacerata ac rãtam in inuidiam adducta Societas est, vt eam non modo profanum vulgus, verum etiam concionatores ipsi quotidianis probris & cõuicijs è superiore loco proscinderent. Ei decreto criminibusque scripto refutãdis cū se aliquot è nostris Ignatio paratos offerrent; ac res indigna, minimeque tolerãda cunctis videretur esse; verbis ex Euãgelio desumptis Ignatius: Pacem, inquit, do vobis: pacem meã relinquo vobis: neque certamẽ cum aduersarijs vllò pacto

R R r r 2

suscipi est passus, quod diceret, proculdubio fore, ut ipsa dies & nostro-
 rum innocentiam satis probaret, & inimicorum cogitationes & consilia
 frangeret: id quod nō ita multo post, Dei beneficio est factū: nam & accu-
 satio tota breui cōsenuit, & ipsis criminationibus illustrata Societas radi-
 ces in iis regionibus egit altiores. Admirabilem vero facilitatē, vel potius
 animi altitudinem Romæ ostendit Pater in acerbissimis vicini cuiusdam
 iniuriis perferendis, namque is, ut nostros in proximā sibi domum immi-
 grassse cognouit; cum Ignatium sociosque, ut alij multi, sine causa pessime
 odisset; vna re valde lætatus est, quod vendendi suas ædes, quippe nostris
 valde opportunas, & conficiendæ pecuniæ præclarā sibi occasiōē obla-
 tam putaret. Ergo, ut peregrinum ad cōditiones quamlibet iniquas coge-
 ret, variis artibus patientiā hominis exercere constituit. ac primū in atrij
 cuiusdam interiacentis, quod sanibus nostris contineri constabat, possessi-
 onem impudēter inuasit: neque tamen Ignatius eam rem iudicio perse-
 cutus est. In id atrium deinde pauones, & alia demisit altilia; quæ obuersis
 in eam partem cubiculis nostris molestissimo clāgore diu noctuque ob-
 streperent: nequaquam expostulauit Ignatius. eidem, triclinij parietes in-
 eam partem luminis causa perforare volenti, per summam contumeliam
 restitit ille: nihilominus quieuit Pater, atque ob id ipsum cæco aliquot an-
 nos triclinio est vsus. Cum hæc maxime ageret vicinus, vltro Ignatium ac
 socios tota Vrbe institit criminari, bipedumque nequissimos & cupidissi-
 mos dicere, qui in alieno solo, non contenti male parta ingenti pecunia,
 domibusque per falsam religionē occupatis, possessiones in dies cōtinua-
 re, seque ipsum patriis ædibus pæne per vim exturbare cōtenderent. Quæ
 res cum delatæ ad Ignatium essent, non modo sedato animo tulit, ut cetera,
 sed etiam ex eo die Dominū deprecari pro aduersario cepit ardentius.
 Denique cum ille diuturna importunitate nostros ad quamlibet iniquum
 pretium perduxisset, & piorum subsidiis domus tādē esset coempta; ita
 ex ea migravit, ut, quasi mox æquāda solo esset, sic omnia inde ferramen-
 ta, fores, fenestrarū obices, atque adeo elaborati lapidis quidquid potuit,
 secum asportauerit. neque tamē grauius ea de re questus Ignatius est. ne-
 que tali homini, aut vlli omnino mortalium vllō vmquam nomine litem
 intendit. Neque vero ab hominibus tātum, sed etiā ab ipsis pæne tempo-
 ribus, inuictum animum præstitit. siquidem nulla vmquam vel domestica
 inopia, vel publica annonæ caritate adduci potuit, ut contra CHRISTI
 consilium de crastino sollicitus esset; aut, qui nomen Societati profiteren-
 tur, modo ad institutū idonei forent, eos, quamquam ingēti pressus fami-
 lia, repudiaret. Atque hoc, eo magis homines mirabantur, quod illo ipso
 tempore viri locupletes ac principes, inopiæ metu, multos è domesticis
 conuictoribus non sine rubore dimitterent. Itaque cum ex Ignatio quidā
 è familiaribus pro amicitia sciscitaretur, quid ita alij diuites & pecuniosi,
 in tantis annonæ difficultatibus familiam sumptusque minuere; con-
 tra ipse nullis vecligalibus, nullo certo reditu fultus, eandem auget?
 Non satis attendis, inquit ille, quæ sit vis ac natura virtutis illius, quam in
 Theologicis virtutibus secūdam Apostolus numerat; cui, certis & explo-
 ratis

A ratis in rebus locus esse qui potest? Spes enim, ut idem ait, quæ videtur,
 non est spes. nam quod quis videt, quid sperat? Neque vero timendum
 esse; ne qui aues cæli pascit, & agri lilia splendidissimo vestit ornatu, quæ
 neque serunt, neque nent, neque in horrea congregant; idem suis opera-
 riis in Ecclesiæ vinea nullo stipendio laborantibus, necessaria ad exigen-
 dam vitam alimenta deesse patiat. Quod ille videlicet cum iam inde ab
 ipsa cōuersione multis documētis præclare didicisset; tum vero post sus-
 cepta Societatis gubernacula, magis magisque experiebatur in dies. quo
 in genere, ne sim longior, nō nulla subnectā. Cū in sumptus quotidianos
 aliquando esset opus præsentis pecunia; atque ad nescio quid coemendum
 Ioānes Cruceius rei domesticæ curator exisset, incerta etiā tum luce qui-
 dam ei repente sacculum auro plenum obtulit, ac nihil effatus, illico sese
 è conspectu proripuit. Ioānes vero, qua erat simplicitate, ut auri speciem
 vidit, illusionem ac præstigijs diaboli suspicatus, in proximam ædem bea-
 tæ Mariæ supra Mineruam sese recipiens, diuinam opem suppliciter im-
 B ploravit. domum deinde regressus, pecuniam inspectam, & forma & ma-
 teria probam repperit: Deique clementiam ac benignitatem admirans, in
 ea quæ destinauerat, sine cuiusquā damno vel molestia insumpsit. Idem,
 cum in magnis rei familiaris angustiis Deo superisque in Laterano sup-
 plicasset; in reditu ad Colossæum theatrum illi subito vir quidā ignotus
 aureos centum in manu dedit, ac statim apparere desit. Quare Ioannes
 non tam lætitia quam horrore perfusus, pecuniam domum attulit. Ignatius
 vero gratias quidem egit Domino, sed talibus iam pridem assuerus,
 nihil rei nouitate commotus est. Rursus nostris pecuniæ inopia laboran-
 tibus, quidam è Patribus dum nescio quid exquirat in arcula tomento
 scrutisque vilissimis plena; nihil minus opinanti venit in manus charta-
 ceum inuolucrum aureis refertum ita nitidis atque micantibus, ac si tum
 primum ex officina prodirent: quo tam insperato subsidio præsentis ege-
 stati peropportune subuentum est. Quodam die sub vesperam, cum domi
 panes, vinum, ligna penitus defecissent; postridie mane, præter omnium
 C expectationem, à nobili matrona vehes lignis onusta submittitur. ea li-
 gna dum in cella vinaria, ut fit, condit ianitor, ianuam domus patentem
 reliquit imprudēs, recordatus deinde, cum ad occludendum accurrisset,
 repente modios aliquot frumenti, & vini cados in ipso vestibulo repperit:
 neque adhibita quantavis diligentia vmquam rescire potuit, quis ea
 dona misisset. Hęc igitur & alia eiusmodi subinde accidebant, quæ politi-
 co supercilio rem æstimanti, friuola cuiquam fortasse videantur, sed
 certe & paternam in famulos, Dei prouidentiam satis decla-
 rant; & Ignatij securitatem atque fiduciam ab
 omni stultitiæ vel temeritatis in-
 famia vindicant.

* * *

Eiusdem ratio gubernandi. Cap. X.

IN consilio capiendo, & rebus gerendis, cum Deum semper, ut dictum est, accurata supplicatione consulere, tum vero quod mirum fortasse cuiquam videatur) non pietatis gustum, sed rationis ductum præcipue sequebatur: ut non rationem spiritus dulcedo præiret, sed dulcedinem ratio. Hoc enim aiebat vno maxime belluis homines antecellere, quod hi ratione utantur, illæ nequaquam. Idem ad exsequenda consilia, quoad fas esset, omnes artes & humana præsidia sic adhibebat, quasi omnem spem in iis repositam haberet; rursus ita Deum orabat, & ex eo pendebat vno, ac si nihil omnino in rebus humanis opis aut perfugij collocaret. atque hoc pacto (quod longe optimum ac perfectissimum est) prudentiam cum pietate iungebat, ipsaque negotia tanquam onera paribus examinata ponderibus, quamuis difficili ac lubrico itinere ad optatos plerumque exitus perducebatur. Ad consultandum autem, illud obseruabat in primis, ut in quaque re semper eius rei peritiosissimos adhiberet. qua communicatione ac lenitate nimirum assequeretur, ut & rationes iniret optimas, neque in arte sua se quisquam ab eo vel præteritum, vel contemptum, iure conueni possit. Ac cæteris etiã in rebus, videbat etiam atque etiã, ut vniuscuiusque dignitatis, ætatis, ac meriti ratio haberetur. Petronius erat Pisaurensis, qui ante aliquot annos mortuus est, egregia pietate & virtute presbyterus, cum tres minores natu germanos fratres ad Societatem suis adhortationibus perduxisset; eum semper Ignatius adolescētulis loco parentis ac præsidis voluit esse: neque de iis grauius quidquam, nisi ex illius auctoritate ac sententia statui passus est. Ad officia vel negotia, quæ per se obire non posset, cum viris principibus transigenda, viros eligebat, rerum usu ac dicendi copia præditos, atque iis ita vel scripto, vel verbis mandata dabat, ut liberum iis omnino relinqueret, cum in rem præsentem venissent, suo ipsorum arbitratu cuncta ex re, & ex tempore moderari. Idemque sub vesperam ad se redeunti cuiquam ex iis, cum rei gestæ rationem ab eo reposceret, primum omnium: *Satin?* (aiebat) ex animi tui sententia? quæ liberalitas hominis, & ipsi causæ proderat multum; & suorum illi mire deuinciebat animos: & eosdem ad exsequenda negotia perquam alacres promptosque reddebat. Anno post CHRISTVM natum M.D.LII. cum ad res in Lusitania componendas Michaelē Turrianum legaret, haud ita pridem in Societatem admissum; licet ei varias præceptiones ac monita ediderit consignata litteris; tamen cum probe nosset fidem ac prudentiam viri, non modo permisit ut cum in provinciam peruenisset, suo arbitratu consilia rebus aptaret; sed etiam per multa ei dedit folia pura, suo munita chirographo, quibus ille prout opus esset, quidquid videretur, inscriberet, ac deinde obsignatas epistolas cuiusque expediret, ipsius nomine redderet. atque hanc consuetudinem laxè cum procuratoribus ac nuntiis agendi, semper magno cura emolumento retinuit. Quin etiam præfectis inferioribus minime maligne

A maligne suum cuique ius ac potestatem impertire consueuerat: cauebatque diligenter, ne, quæ per eos agenda forent, vsurparet ipse; vel ea re quidquam omnino apud subiectos de illorum auctoritate vel existimatione minueret. Verum tamē iis ita laxabat habenas, ut easdem adduceret quoties vellet; nec non in eorum instituta, moresque & administrandi genus dissimulanter inquireret. Exstat epistola ipsius ad Præpositum provincie Lusitaniæ, in hanc sententiam scripta; cuius mihi partem hoc loco inserere visum est: Neque vero Prouincialis aut Generalis Præpositi officium est, inquit, minuta quæque, ac temporaria præsertim, in administrando sectari: sed cum ad personæ dignitatem honestius, tum ad tranquillitatem animi tutius est, ea præfectis inferioribus delegare, & rei confectæ rationem ab eis deinde repetere. Equidem in meo fungendo munere id ipsum sequor: atque huiusce concilij maiorem in dies fructum capio, quippe cum & labore & sollicitudine leuari me magnopere sentiam. ac tibi quoque valde sum auctor, ut curas & cogitationes tuas desigas in comodis & salute potissimum vniuersæ provincie: & in rebus quidem singulis ordinandis ac disponendis, sum opus est, & ipse versere, & hominum tuo iudicio peritorum sententiam exquiras; ceterum ab iisdem rebus per te curandis transigedisque ut plurimum abstineas, sed instar excelsi cuiusdam motoris, orbis tibi subiunctos æquabiliter & cum grauitate ciere pergas: à quibus deinde, ut à proximis causis, propria cuiusque effecta proueniant: quod si feceris, & plura, & magis tuo muneri conuenientia, sine tumultu ac trepidatione confeceris. Præterea illud est in hac ratione commodi, quod si quid in agendo peccetur, eius peccati præstat in tuis administris, quam in te residere culpam: ac multo magis decet, quidquid ipsi deliquerint, corrigi abs te, quam si tu erraueris (quod per facile est singula curiosius persequenti) te ab inferioribus emendari. Quod reliquum est, nobis Dominus IESVS CHRISTVS, ad ipsius voluntatem & clare intelligendam, & rite exsequendam pro sua benignitate lumen ac vires impertiat. Romæ XI. Kal. Ianuarias M.D.LII. Hanc igitur Societatis gubernandæ regulam instinctu plane diuino tenebat Ignatius, eamque in omnes partes plurimum aiebat valere. Primum, quod inferiores præfecti, quo plus credi sibi, & quo liberalius tractari se vident, eo libentius, ne videlicet humanitate vincantur, vltro ipsi cum superiore communicent. deinde, quod multo acrius ac studiosius versentur in opere: nam ut quisque maxime suum habet negotium, ita summam in eius procuratore vigilantiam præstat. accedit, ut maior sit in dispiciendo ac statuendo claritas, maius auxilium Dei, quippe sicut in rebus communibus, cum vniuersali Præposito numen caeleste præcipuo fauore conspirat; sic idem propriis cuiusque præfecti muneribus, suo quodam ac peculiari munere assistit. quorum si facultas & auctoritas à superioribus nimis recte circumscribatur, & quæ per hosce tractanda sunt, illi suscipiant; primum ipsa dissidentia odiosa est, & ut in alienis quodammodo rebus, cōtinuo languescit industria. deinde per eam cupiditatem & ambitionem, peculiaris ille, de quo dictum est, diuinæ gratiæ quali cōcurtus amittitur. præterea, cum ad rem bene

bene gerendam, & facultas & scientia necessario requirantur; scientia D plerumque inest ei, qui rem ipsam ex officio tractat, habetque subiectam oculis. huic si minuatur ius, & superior ipse, causa non æque bene cognita, rei transigendæ se immisceat; ingenti profus malo potestas à cognitione seiungitur: atque hinc nimirum in omni cœtu suspiciones, discordiæ, rixæ, cum rectores & curatores non contenti suo munere, alter in alterius partes inuadunt: perque summam confusionem tollitur discrimen officiorum, & ordo ille, quo nihil est in hac rerum vniuersitate præstantius. Ad hæc, vbi is qui destinatus est quopiam, certis alligatur præceptis, rarum est vt quidquam è sententia possit efficere. magna enim consilij pars est in tempore, & nouis quotidie casibus interdum ipsa negotiorum species immutatur: quibus in rebus dum religione occupatus animus hæret, dum fluctuat apud se, dum cogitur ad absentes referre; interim, irreparabili sæpe damno videlicet, occasionis præteruolat opportunitas. Quæ cum præclare Ignatius nosset, cum suis adiutoribus procuratoribusve, nisi si res aliter postularet, ea quam dixi facilitate utebatur. Itaque E & in maghis & arduis plerumque actionibus voto respondebat euentus; & tanta erat ipso regente concordia, is ordinum consensus, vt Societas tota vno eodemque spiritu ductuque agi videretur. Beneuolentiam & caritatem suorum erga se, non solum affabilitate, mansuetudine, cæterisque virtutibus, verum etiam industria quadam alebat: cauebatque diligentissime, ne quid admitteret, cur eorum quispiam ab illo se minus vel diligi, vel probari putaret. quod in creando primum Generali Præposito seruauit, vt dictum est; ac deinde retinuit in sufficiendo sibi, cum ægrotaret, Vicario Generali: nec non in eligendis, qui Marcello Pontifici maximo, vt item supra dictum est, Pontificis ipsius iussu, in Palatio adisterent. quam nominationem ad ipsorum Patrum consilium reiecit; ne certos ipse appellando, cæteros ad eiusmodi munera minus idoneos iudicasse videretur. Præterea, si quid pro imperio asperius exsequendum esset; eius inuidiam ad inferiores ministros reicere solitus est, ipsis videlicet non inuitis; communemque parentem pie ac religiose tuentibus. Qui homi- F nibus cum potestate præsumunt, hos cum aliæ fraudes & mala circumstant, tum illud in primis, de quo sanctus Bernardus ad Eugenium: Est item vitium, inquit, cuius si te immunè sentis, inter omnes qui cathedras ascenderunt, sedebis me indice solitarius, quia veraciter singulariterque leuasti te supra te, iuxta Prophetam. Facilitas credulitatis hæc est: cuius callidissimæ vulpeculæ, magnorum neminem comperi satis cauisse versutias. Ab hoc igitur scopulo, sicut à cæteris, magnopere Ignatius declinabat: quippe satis ad omnem animaduersionem ipsa varietate suorum temporum eruditus. ac delatoribus ita vnam aurem præbere consueuerat, vt semper alteram reo referuaret absenti. Qui etiam accusatoris ipsius, inter dicendum, gestus, oculos, vultusque omnes attente obseruabat: crebrisque ac minutis interrogationibus, veritatis eliciendæ gratia fatigabat hominem: totam deinde rem, si opus esset, per se & per idoneos viros omnibus vestigiis indagabat leniter ac sine tumultu: cauebatque nõ modo ne quem-

quam

Y quam damnaret indicta causa, verum etiam vt ne quid omnino præiudicati ad causæ cognitionem afferret. Illud etiam, in rebus præsertim grauioribus, obseruabat interdum; vt accusatorem iuberet sua manu scribere quæ deferret: primum quod hominum naturam pronam esse ad maledicendum intelligeret, & stylum quam linguam longe facilius continerit: tum etiam, vt si quod mendacium, vt fit, tempore procedente extitisset, id, ipso delatoris chirographo teneri & coargui posset. atque hoc reperimento fiebat, vt neque si quid grauius accidisset, ignoraret Ignatius; neque innocentes per calumniam aut per factionem circumueniri vel opprimi sineret. Idem omnes reipublicæ partes vigilanter curabat; neque committebat (in quo grauius à magistratibus fere peccatur) vt dum vnam amplecteretur, desereret alteram. Verumtamen præcipua quædam fuit obseruatione in hominibus ad Societatem adscribendis. quam ille rem tanti momenti ducebat esse, vt cum alioquin è custodia corporis euolare quam primum optaret, hæc vnam ob causam in aliquot annos propagari B sibi vitæ spatia cuperet; quoad nimirum tyrociniij formula ac disciplina, ad Societatis vsum & institutum probe constituta foret. Tyrones autem ille non à naturali quadam bonitate, vel potius tarditate; sed à vigore ingenij, & rerum gerendarum adiumentis, legebat: negabatque, qui ad populi negotia factus non esset, eundem esse ad ministeria Societatis idoneum. Quod si quis bardum quempiam eo nomine obtruderet, quod ipsum vtique è sæculi naufragio diceret euasurum; nihilominus recusabat Ignatius, neminem affirmans è Societate I E S V dicendum esse, qui ad suam vnus, non etiam ad aliorum salutem, & acriter & scienter posset incumbere. Quos autem ad probationem admiserat, eorum spiritum dabat operam vt quam plurimis experimentis cognosceret penitus: neque illos tantum ad suauem quemdam sensum pietatis (quo imperiti omnia metiuntur) sed ad veras ac solidas virtutes erudiebat: ac præsertim (quod sæpe iam diximus) vt ad nullius rei quamuis cæteroqui laudabilis amorem tamquam ad scopulū adhæresceret, sed ab omni alia cupiditate, vel etiam C propensione soluti ac liberi, ex vno tantum superiorum nutu ac voluntate penderent: neque assuescerent abditos eorum sensus exquirere, vel imperitia sciscitari; vel quem, quibusve de causis, iidem aut supra cæteros tollerent, aut etiam infra, suo arbitratu deprimerent: sed illis omne iudicium & consilium à superis datum; sibi simplicitatis & obsequij gloriam esse relictam putarent: essentque proinde ad omnia quamuis ardua & absurda & subita paratissimi. Omnes omnium querimonias perbenigne audiebat: ac solabatur verbis humanissimis. atque etiam diligenter curabat, vt salua religionis disciplina, & Præfectorum dignitate, vnicuique satisfieret. Neque vero minori vigilantia & seueritate Præfectos ipsos quam reliquos omnes in officio continebat; quin etiam tanto plura maioraque ab illis, quam ab his exigere solitus est, quanto superiores inferioribus, gradus & virtutum insignibus antecellunt. Idem, in respondendo agendoque, simplicitatem ita cum cautione coniunxit, vt satis appareret, alteram alteri non modo impedimento non esse verum etiam ornamento

S S s

atque praesidio. Suspensa, vel ambigua, vel obscura verba; perplexum de D industria incertumque sermonem: vti barbaras artes; & subdola mendacij tegmenta, fideique ac societatis humanae perniciem; semper est detestatus: ac suo monstravit exemplo veritatis cultor eximus, quantum inter prudentiam & calliditatem interfit.

Eiusdem ratione proximos adiuvandi. Cap. XI.

MIRA fuit solertia in sollicitandis mortalibus, & à diaboli seruitute ad CHRISTI Domini obsequium traducendis. ac quibus artibus demon ad animarum perniciem vitur, easdem ipse (quo adliceret, ac fas esset) ad hominum salutem ac beneficium transferebat. Voluntates ac naturas eorum quibus cum ageret, festine odorari; ambitiosis splendida, auaris vtilia, voluptuosis iucunda proponere; & suo, quod dant, hamo vel esca quemque piscari. Iam E in congressu, maxime Principum, id observabat in primis, vt sermonis initia illis daret, extrema reseruaret sibi: cauebatque ne de rebus etiam diuinis inepte vel ad sarietatem ac fastidium ageret. Tristem vero & horridam sapientiam (vtique postquam in lucem hominum prodit) semper vitauit: cumque philosophiae nomen ipsum, intelligeret, etiam si modeste tractetur, tamen satis odiosum esse per se; nihil in habitu suo, vel in genere tractarum aut notabile conspici voluit: ac semper sese, quibus rebus honeste ac religiose potuit, ad communem consuetudinem accommodauit; neque commisit, vt quod ipse non faceret, id in alijs reprehendere putaretur: prorsus, vt eius mores prima fronte, vel eminus intuenti, vnus aliquis è populo videretur esse: verum quo propius illum inspiceres, quo diutius ac familiarius vterere; eo magis praestantiam virtutesque viri, tamquam odorem ex affricu sentiret. atque id ipsum est causae, cur nostris nullam in vestitu ornate, religionis iniunxerit notam: sed quo facilius in hominum coetus & consuetudine irrepererent, ac tempestiuus colloquijs vnum quemque adiuvarent; vbicumque gentium versarentur, quam modestissimo eius gentis habitu iussit incedere: neque vllum dare signum animi à sensu communi vel ab humanitate abhorrentis. Idem valde vituperabat moderatores animarum eos, qui vel vna eademque via, ac ferme quam ipsi tenuissent, ceteros etiam ad studium virtutis conarentur adducere; vel, dumtaxat si quis ad pietatem esset sua sponte propensus, formandum regendumque susciperent: sed ipse nimirum vel feros & barbaros homines non dubitabat aggredi, sic, vt à singulis quod dabatur acciperet: & quos ad consilia CHRISTI prouehere non posset, certe ad praecipua sensum allicere nitebatur. atque vt bonus agricola non tantum rectas & fructuosas arbores, sed etiam deprauatas, neque ita fertiles colit; easque vel adminiculis erigit, vel circumcidendo castigat, vel sub aliena latentibus umbra calum aperit, vel telluris vitio laborantibus mutat locum; sic ille rerum difficultate nequaquam exterritus, dispiciebat in primis quod inge

A ingentiumque ratione tractandum esset; iisdemque saepe morbis, pro varietate naturae, non diuersas modo, sed etiam contrarias inter se medicinas adhibere consueverat. Quod si quem, omnia expertus, tamen ecceno peccatorum extrahere nequiuisset; non ideo contrahebat animum, vel se angoni dabat, quasi oleum & operam perdidisset; sed conscientiae & officij fructu contentus, acquiescebat in alto Providentiae diuinae consilio. De spirituum discretionem (quam ille scientiam habuit maximam) deque moderandis affectibus, multa praecipit egregie; quae quoniam extant scripta (quemadmodum initio diximus) nihil est quod à nobis hoc loco ingerantur.

Vita eius quotidiana, & domestica. Cap. XII.

SOCIEDATI Praepositus, de uera iam aetate; viuendi priuatim hanc ferme normam tenebat. Mane, vt primum euigilasset, certum tempus dabat precationi, & contemplationi bonorum caelestium; deinde, si sacrificandum illi esset (quod munus propter summam animi attentionem, & corporis imbecillitatem, saepe intermittere cogebatur) sacro; sub vesperam pridie, ad Urbis consuetudinem ordinato, & accuratè praecognito, rem diuinam faciebat: quae recitanda forent, vel in priuato saecello, nemine praeter administrum adstante, contra morem Hispaniensem elata pronuntians voce. vsque adeo Ecclesiae Romanae ritus omnes & caeremonias adamauerat. A psallendo, quamquam inuitus abstinebat, quod ei propter vim lacrymarum, & frequentem ecstasim qua corpus mire affligebatur, eiusmodi officio summus Pontifex nominatim interdixerat. A sacro, si cuius negotij causa prodeundum esset, comite vno prodibat: si minus, admittendis audientibusque vel domesticis vel externis operam dabat, serena parique semper, vt diximus, fronte: minime suspiciosus ille quidem, aut timidus; C attamen apprime circumspectus ac prouidus; vt illi non facile quisquam posset imponere. Actiones autem omnes, è D. Basilij praecipito condiebat tacitae precationis sale: seque ipsum, vt dictum est, excutiebat subinde, ne quid labis ex quotidiano mortalium rerum vsu, contraheret. A prandio, post gratiarum actionem, remissionis causa, de rebus haud ita seriis molestisue sermones habebat iucundos; qui tamen, vt plurimum, ad agendi & gubernandi scientiam facerent. Inde vel actibus publicis, vel subscriptioni lectionique epistolarum, tempus dabat. ac multa etiam, prout res exigeret, sua manu exarabat ipse. tum, si hora suppeteret, suorum acta recognoscebat. à cena vero, insequentis diei negotia disponebat; accersitisque administris, vel procuratoribus, sua cuique separatim dabat mandata: deinde cum eo quem sibi à secretis elegerat, per otium agebat: eo dimisso, ad multam noctem solus inambulabat iunxus baculo, maiorem in modum attentus meditansque apud se: postremo, quod supererat temporis, necessariae tribuebat quieti, id erat spatium horarum circiter quattuor.

Cubiculo vsus est perangusto ac tenebrosissimo; cuius formam nec successores quidem adhuc religionis, ut puto, caussa mutarunt. cibi potusque fuit adeo parcus, ut gustatum funditus perdidisse videretur; nisi si quando pauculis vesceretur castaneis, quibus patrio more puer olim affueuerat. nulli umquam ferculo quamuis famelicus ac ieiunus, arrisit; nullum edulij vel condimenti genus cuiquam indixit; nihil umquam inter edendum est questus; sicut per adiutorum inscitiam incuriamve cibaria male cocta conditaque, vinum etiam fugiens aut acidum praeberetur. nihil denique sibi proprie apponi voluit umquam: & grauius administratum aliquando punit, quod vnae racemum vini sibi praeter ceteros attulisset. quae sane peritus rerum aestimator haud ita leuia duxerit, si hominis vel aetatem ipsam, cui multa dantur, vel infirmitatem valetudinis plura impetantem, vel denique summam inter suos potestatem & licentiam, ut ita dicam, suo arbitratu viuendi, consideret. Munditias in victu cultuque dilexit; sed faciles, & nequaquam exquisitas; cuiusmodi & viatorem, & CHRISTI famulum decent: placuitque ei semper ad alliciendos praesertim homines, ut dictum est, non incompta frugalitas. Ac de Ignatio quidem (quod me non fugit) alia id genus multa narrantur; verum singula persequi necesse non est. tantum ad viri mores virtutemque intelligendam, haec pauca libauimus.

Pietatis opera publice per eum instituta. Cap. XIII.

NTER ipsam Societatis administrationem, cui potissimum inferuebat, non exiguam partem curarum aliis quoque rebus impertiit, atque iis maxime, quae ad salutem & commodum populi, atque ad splendorem ac dignitatem sanctae Romanae Ecclesiae pertinerent. De curandis aegrotis; & paenitentiae sacramento, Innocentij tertij Papae lex est: Aegrotos nisi peccata rite confessos, a prima inspectione medici neue adeunto, neue curanto. Ea lex cum ipsa desuetudine propemodum antiquata esset, perfecit Ignatius ut salutaris illa consuetudo, longo intervallo reuocaretur; visendi tamen spatium in alteram vsque vicem extracto; qua moderatione videlicet, simul & publicae existimationi, & singulorum animis corporibusque consultum est. Mulierculas a maritis cum pudicitiae capitisve periculo diffidentes, matronis ditioribus in officio continendas ac sustentandas diuidere consueuerat: sed cum cresceret numerus; ne cui grauior esset impenfa, locum iisdem recipiendis alendisque publice parare constituit; suumque consilium impertiit primoribus ciuitatis. quibus rem ita probantibus, ut nemo tamen se profiteri vellet tam gloriosi operis principem, hanc rationem Ignatius inuit rei ad exitum perducenda. Ex area templi nostri Petrus Codatius procurator lapides ingeres effoderat, cuiusmodi multi ruinis veteribus continetur. hos igitur lapides, in magna rei familiaris inopia vedit, & summam ex iis confici aureorum centum Ignatius imperauit: eam pecuniam cum ad

Acum ad opus inchoandum primus in medio posuisset, tantum reliquis ardorem iniecit (infiti mortalibus natura propere sequendi quae inchoare piguit) ut ex voluntaria collatione institutum sit coenobium, quo eius generis foeminae sese reciperent; ibique securae tam diu delitescerent, quoad compositis controuersis in gratiam cum maritis redirent: atque idcirco coenobium (ut supra diximus) Mate nuprarum vulgo appellatum est. Ad eius autem loci custodiam atque administrationem Ignatius piorum hominum sodalitates adhibuit, prudenti sane consilio. Etenim in communem vtilitatem intentus, ne vno dumtaxat munere implicitus teneretur, ut quodque opus absoluerat, confestim eius operis procuratione certis atque idoneis hominibus demandata; ipse animum & cogitationem ad alia deinceps atque alia transferebat. Parthenonem etiam sanctae Catharinae, cui a Funariis vel a Rosa cognomen est, Ignatius idem instituit. quo in Parthenone puellae forma eleganti, quatum pudicitia periclitaretur ob angustias rei familiaris; magna praefectorum diligentia conquisita; interdum etiam pro potestate, si res exigat, e complexu parentum abrepta, hodie ad centum & quinquaginta sub claustris, & sanctimonialium foeminarum disciplina, magno labore & impensa educantur: eademque simul atque maturum est; vel perpetuae religioni & castitati sponte se consecrant; vel idoneis viris dantur nuptui, dote a loci praesidibus persoluta. Non minus laudabile quod sequitur. Cum plurimi bonae interdum indolis pueri & puellae, ut in Vrbe plena peregrinis & aduenis, destituti vel orbi parentibus, miserandum in modum per plateas & compita seminudi & egentes errarent; vtriusque sexus & comodis & saluti, eodem Ignatio suadente, prouisum est. Itaque ex eo tempore duabus in aedibus, hoc est sanctae Mariae in Aquiro, & sanctorum quattuor Coronatorum, masculi seorsum ac foeminae, & gratis aluntur, & rudimentis Christianae fidei, ac partim litteris, partim etiam necessariis ad usum reipublicae artibus atque opificiis imbuuntur. Vtriusque autem sexus est hac tempestate numerus capitum amplius ducentorum; quorum illi praeter domesticas exercitationes, ad funera quoque prosequenda psallentes & candidati procedunt; haec, ubi adoleuerint, vel maritantur, vel in sacratarum virginum collegia sese conferunt. Quinetiam, quod olim in patria sua perfecerat, id ipsum Romae quoque molitus est: ut vlcerosi ac mendici per compita misere quiritantes, vnum in locum coacti, publica impensa ex censu & collationibus alerentur. eamque rem ingenti ciuitatis approbatione ad exitum perduxisset, ni pauci potentes, nescio quo spiritu impulsu, huic tam praeclearae actioni obstitissent. Ad haec, e quisquiliis Hebraeorum si cuiquam Euangelij lumen affulserat, hunc hospitio confestim acceptum Ignatius pro sua tenuitate liberaliter ac benigne tractabat, quoad Christianis praecipionibus eruditus baptismatis fonte renasceretur. neque a procurandis neophytorum commodis ante destitit, quam ex auctoritate summi Pontificis aedes paratae sunt, quas Catechumenorum appellant: quibus in aedibus hodie masculos seorsum ac foeminas, cum aliorum, tum praecipue Gregorij XIII. Pontificis maximi munificentia large sustentat. atque etiam

(quod expressius caritatis argumentum est) baptizati ex eo loco non ante D mittuntur, quam aut litterarum praesidio quas interim edocentur, aut artis cuiuspiam, necessaria sibi in reliquam vitam adiumenta parauerint. quo pietatis officio multi ex eadem secta permoti, magno bonorum gaudio, sese quotannis ad CHRISTVM adiungunt. Illud vero optimum, quod ad catholicae fidei reliquias in Septentrionali plaga fouendas, augendasque, auctore atque adiutore in primis Ioanne Morono Cardinali amplissimo, Seminarium clericorum in Vrbe condidit, dato negotio nostris hominibus, qui conquisitos bonae indolis adolescentes Romam ex iisdem regionibus mitterent, atque id Seminarium, siue collegium Germanicum, ut appellant, acerbissimis deinde tempestatibus, ingenti labore ac perseverantia tutatus Ignatius est; praestantissimus est tota Societate doctoribus ad eam iuuentutem & litteris & moribus instituendam adhibitis. quod opus & Ecclesiae Romanae ornamento, & Germania magno adiumento & fuisse, & esse hodie vel maxime constat; cum in eius paene collapsa instauracionem & amplificationem, idem Gregorius XI III. pro sua praecipua in eas nationes clementia & voluntate vehementer incubuit. Nec Germanicae modo, sed caeterarum quoque gentium pueros & adolescentes Ignatius, piis ac liberalibus disciplinis imbuendos, (quam vnam expeditissimam emendandi generis humani rationem ducebatur esse), per se suosque admonitu plane diuino suscepit: atque ob id ipsum, gymnasia, quibus aequae infimi ac summi gratis erudirentur, non Romae solum, sed etiam toto paene tetraerum orbe constituit, summa adhibita cura, ut ne quid professoris nostri, quamuis acutum & plausibile afferrent peregrini vel noui dogmatis, nedum ab orthodoxa fide abhorrentis, verum in singulis quaestionibus celeberrima quaeque & probatissima doctorum placita sequerentur.

Quaedam de Ignatio mira, Cap. XIV.

RÆTER ea quae superioribus libris Ignatio diuinitus accedisse retulimus, non pauca de eodem admirabilia praedicantur: quorum aliqua nobis hoc loco exponere visum est. Recenti conuersione, Hierosolymam petens, dum Barcinone transmissionem expectat, interea diuinam rem, sacras conciones, & alia religionis officia quam accuratissime obire non destitit. Accidit autem aliquando, ut cum in templo verbum Dei audiret, conspicata hominem foemina princeps, peregrini habitu faeci plebis immixtum, videre sibi visa sit eius caput ac faciem eximio quodam fulgore splendentem, idque tanta sua cum animi voluptate, ut quamquam inuita ac repugnans modestiae causa, tamen ab eo aspectu oculos nulla ratione posset auertere. Igitur concione dimissa, nihil ei fuit antiquius, quam ut mariti permisso, peregrinum per idoneos homines oppido conquisitum hospitio acciperet, qui domum ingressus, percunctantibus illis, quis aut cuius esset, peregrinam se Hierosolymam dixit, neque de seipso verbum ultra addidit: verum enim

Arum enim vero sermonem de rebus diuinis institues, omnes qui aderant, caelesti quodam solatio laetitiaque perfudit. Qua re vehementius etiam permoti, operam dederunt, ut nobilis quidam vir, ipsorum propinquus, in Italiam traiecturus, vna cum Ignatio conscenderet, rati, nauigium vti que tali vectore perire non posse; neque eos fefellit opinio: siquidem alia nauis, cum eodem fere tempore vela fecisset, non longe a portu vi tempestatis absorpta est; at vero qua Ignatius vehebatur, celerrimo cursu Caicitam incolumis tenuit. post reuersionem vero, dum Barcinone, ut initio dictum est, Grammaticae rudimentis operam dat, res accidit ad viri sanctitatem illustrandam haud leuis momenti. In parocia beatae MARIÆ, cui à Mari cognomé est, ad plateam Lullianam, Lyssani duo fratres de patrimonio diutius litigauerant. Ac denique à iudicibus lata sententia, is qui causa ceciderat, praeter nimio dolore ad vltimam desperationem redactus, impulsu daemone in cubiculi trabe laqueo se suspendit: ea re cognita vicini ad tetrum illud spectaculum confluunt, mirantes hominis facinus, miserantes insaniam. Id simulatque Ignatius audiuit, confestim aduolat, pendentem ex infelici tigillo restem praecidit, hominem vel cadaver potius collocari iubet in lectulo. deinde seorsum nixus genibus pro salute ipsius Deum orare non sine lacrymis institit. Res mira, deprecate Ignatio, cunctis qui aderant in lectulo obuensis, & expectatione suspensis; miser ille repente sustulit oculos, vocisque usum eatenus duntaxat recepit, quoad vocato celeriter in id sacerdoti peccata rite confessus, ac demum expiatus, animam in Tartari faucibus erepta Domino reddidit. cuius rei fama totam urbem, finesque illos magna cum omnium admiratione peruasit; & supersunt hodie, qui meminerint: à quibus ego id ipsum Barcinone diligenter quaesivi. Ac multo post, Romae, constituta iam Societate aliud non minus mirum Ignatio contigit. Cum Alexandro Petronio, cuius ante meminimus, & medico & philosopho insigni, magnam usum amicitiamque contraxerat. Ad eum aegrotum aliquando vicissim ipse, visendi causa cum adisset, quamquam alieno tum tempore, tamen pro familiaritate à domesticis introductus, occlusis fenestris in lectulo quiescentem inuenit. & ex tenebris ratus hominem sopori sese dedisse, suspensio vestigio tacitus adrepens, puluino sensim affedit. ac nihilominus Alexander è somno excitatus, & repente Felicitatem uxorem inclamans: Quis nouus hic splendor, quae tanta, inquit, lux cubiculum compleret? At illa simpliciter, id quod erat, vnum Ignatium introisse respondit. Tum Alexander, homo grauis & prudens, non dubio argumento viri sanctitatem interpretatus, ex eo die Ignatium tamquam humano fastigio celsiorem, magis magisque suspexit: totamque deinde rem ipse mihi aliisque serio exposuit. Parisiis, Michael quidam Hispanus, quem Romae deinde falsa criminationis ministrum in Patres fuisse diximus, impatienter ferens patronum suum Franciscum Xauerium è medio honorum cursu ad studium humilitatis Christianae traductum fuisse, ira percitus, Ignatium, utpote eius rei auctorem, interficere omnino constituit: cumque in hospitium ipsius ultro inuasisset, strictoque iam gladio scalas furibundus ascenderet, diuina repente voce perterritus: Quo tendis infelix? retulit gradum, totamque

totamque rem conscientia victus postmodum ipse confessus est. Anno à D virginis partu M.D.LI.V. Rodulphi Pij Cardinalis opera, Societatis collegium ad Lauretanam ædem institutum est; acciditque, vt domus nostris ad habitandum attributa, lemurum terroribus, & faunorum ludibriis admodum esset infesta. cumque, noctu præfertim, modo hi, modo illi detra-ctis è cubili stragulis, vel insolito quodam cachinno excitati per cœcas tenebras trepidarent; ad eam pestem auertendam multa nequicquam experti, denique per epistolam ad sacrificia & preces Ignatij, tamquam ad sacram anchoram communi consensu confugiunt. Ille re cognita, Deum attente precatus, rescripsit sociis, bono essent animo, ac diuino præsidio freti (quod in tali re fecerat ipse non semel) dæmonum terriculaméta nihili ducerent. Mirum dictu. recitatis litteris, omnes confestim ea molestia spectrisque non modo in præsens, verumetiam in posterum liberati sunt. Cum Ignatij defuncti corpus exsequiarum causa iaceret in feretro, Bernardina quædam Romana, filiam strumis iamdiu laborantem, quam arte nulla medici sanare valuerant, ad osculandas mortui manus admouere E vehementer optabat, certam ex eo contactu, filia valetudinem sibi pollicita: sed cum præ turba, impetu sæpe capto puella numquam ad feretrum accedere potuisset, denique mater, quippe quam filie caritas valentio-rem audaciorumque reddebat, non ante destitit, quam ex Ignatij vestimentis frustulum adepta est. id frustulum virginis collo simul atque alligatum; velut præsentis numinis ope morbus euauit: cuius miraculi rumor cunctis, vt par est, admiratibus longe lateque manauit. Ac ne prophetiæ quidem insigni dono caruisse putandus Ignatius est, siquidem aliqua partim abdita aperuit, partim longe à conspectu remota mōstrauit; partim etiam multo post futura, sine vlllo errore prædixit. In iis qui Barcinone Ignatiū maxime coluere, ac præcipuum ex eius consuetudine & monitis fructum vtilitatemque cepere, vidua quædam fuit nomine Agnes, è Paschala familia. hæc cum cætera caritate Ignatiū adiuuit, eiusque sustentauit inopiam, tum Parisios proficiscentem, ad vsque templum sancti Andrea tria milia F ab vrbe passuum, officij causa profecuta est vna cum Ioãne filio, optima spe summæ virtutis ac pietatis adolescentulo. Hunc in digressu cum oscularetur Ignatius, eique præcepta in reliquam vitam paterna daret: Cur, inquit ille, cū alij abs te exculsi, tuisque monitis incitati, vel CHRIS T I consilia sint sequuti, vel certe in virtute magnos progressus effecerint, me vnum, parens optime, rudem informemque destituis? quid misero mihi te absente futurū est? Atqui bono animo esto fili, respondit Ignatius, nequaquam tibi deerit exercendæ patientiæ, deque Deo bene merendi materies. namque vbi adoleueris, vxorem duces, multisque incommodis afflictaberis, quæ te solui deliciis, & in auxilio diuino implorando torpere minime patientur. Neque abfuit dicto fides. siquidē post aliquot annos ille contracto matrimonio multos suscepit liberos; cumque haud ita diues esset, debitorum fraude, quibus non exiguam pecuniæ summam crediderat, rei familiaris naufragium fecit, hodieque confecta iam ætate senex, seque familiamque suam quotidianis laboribus ægre sustentat.

Eius

A Eius deinde Agnetis mortem Barcinone sanctissime obitam, Romæ Dei monitu præsensit Ignatiū, vt litteræ Antonij Araozij qui morietū viduæ affuerat, nihil ei super illa re, noui postmodum atrulerint. Quidā haud ita pridem in Societate versatus, cū ex imposito sibi munere tanta molestia afficeretur, vt somnum capere vix posset, ac de repetendo sæculo cogitaret; Ignatius rem diuinitus odoratus, adolescentem nocte intempesta è lectulo vocari ad se iussit, alioqui fratrum necessitatibus mirum in modum parcere solitus. Is cum animo valde perturbato venisset; si cta persona quæsiuit ex eodem Ignatius, si quis hac vel illa tētatione sollicitaretur, quidnam ei consilij daturus esset? ac per eam sermocinationem omnes illi obstupescenti sensim eius animi recessus ac latebras patefecit simul, & perturbationes admirabili dexteritate sedauit. eodemque caritatis officio erga alios quoque multos pari perspicacitate perfundus est, qui cū suos morbos propter inscitiam aperire nō possent, vltro iis ipsemet ante medicinā, & genus ægritudinis, & causas detegebat. Vicetiæ, Fabro & Laine B comitibus, dum ex voto finem anni vertentis exspectat, cæteris item Patribus ob id ipsum Veneta ditione dispersis, repente affertur, Simone Roterigium, Bassani, grauissima febri correptum, in extremo versari vitæ discrimine. quo nuntio percussus Ignatius, licet ipse quoque febricula teneretur, tamen illico surgit, ac Iacobi Lainis qui grauius laborabat, cura piis hominibus demandata, sequente Fabro se pedes in viam dat, eodemque die passuum octodecim fere millia confecit ea quidem celeritate, vt præcedentem vix Faber consequi posset. Cumque ex itinere, de Simone sollicitus, orandi causa paululum è semita diuertisset, supplicatione peracta, sensit auditas preces: atque ad Fabrum rediens, pro certo affirmauit, Simonem è morbo euasurum. ad quem vt venit, arcte complexus hominem læta omnia sperare, & certam sanitatem exspectare iussit. Nec sane frustra: quandoquidem Simon paulo post, contra omnium opinionē pristinæ valetudini redditus est; atque id beneficiū hodieque secundū Deum Ignatio sese acceptum referre testatur. Haud longe à Bassani mœnibus loco edito templum cernitur beati martyris Viti, ex quo in subiectam conuallem despectus est cum cætero cultu visendam, tum crebris aquarum è Medoaco amne deriuationibus. Id templum eo tempore tuebatur solitari- C us quidam, Antonius nomine, vir doctrinarum expertus & idiota. qui dem ille, verumtamen seuerus, & grauis, & ipso totius corporis atque oris habitu venerabilis; ac proinde apud illas gentes magna virtutis & sanctitatis opinione. Is Ignatium nihil insigne præferentem, elato supercilio (vt ipse postea fatebatur) contemnere apud se cepit, ac paruifacere; quoad intentius aliquando supplicanti demonstrare dignatus est Dominus, qui vir & quantus esset Ignatius, quamque multorum adiumento & salutis diuina prouidentia destinatus. ex quo suam ille temeritatem dolenter accusans, Ignatium studiose deinceps colere atque obseruare instituit. Per eodem forte dies quidam ex Ignatij sociis, partim anachoritæ consuetudine, partim etiam ipsius loci amenitate captus, ita cogitare cepit apud se; Hæm, Ignatij comites, vexatis tanto labore, tāta rerum omnium difficul-

T. T. t.

tate corporibus, de animorum insuper salute periclitamur. raro, quã ex-
 tulimus domo, mentem spiritumque referimus: nimirum pulueris sordium-
 que campestri hoc opere & exercitatione colligimus. ac cæteris quidem
 maior forsan gratiæ diuinæ fiducia, plus virium fuerit ad obuia quæque
 superanda: mihi vero meæ infirmitatis præclare conscio, nonne condu-
 cat, procul negotiis tumultibusque cælestem in terris vitam vna cum hoc
 sancto eremi cultore transigere? & abiectis multiplicibus curis vni Deo
 vacare? Hæc apud se identidè reputanti, occurfabat ex altera parte Igna-
 tij caritas, dulcedo sociorum, cæpta communia, datæ dexteræ, & deserendi
 nefas. Eiusmodi cogitationum æstibus cum aliquandiu fluctuasset; de-
 nique consultandi causâ ad anachoritam ipsum adire constituit. sed ne-
 quaquam cessit illi res: è sententia. quippe vix dum extra oppidum extulê-
 rat pedem, cum ei vni spectrum est obiectum, armatus vir, trucidibus ocu-
 lis, stricto gladio minitans. Exterruit primo ea species hominem: dein im-
 petu capto cum nihilominus pergeret; iratus ille ac furens in obuium ir-
 ruere visus. Tum vero peregrinus haud dubie terga dat, ac sine respectu in
 oppidum auolat, mirantibus incolis quod tam effuse fugientem aspice-
 rent, nemine persequente. At ille à præcipiti cursu nõ ante desistit, quam
 in ipsius Ignatij diuerforium sese cum infana trepidatione coniecit. Cui
 renidens Pater (totam quippe rem Deo reuelante, cognorat:) Siccine ri-
 tubas? inquit: Modicæ fidei, quare dubitasti? Qua ille interrogatione, & in
 præsentia valde compunctus, & in posterum, ne ab instituto deficeret,
 magno opere confirmatus est. Cum Ioannes Codurius, è primis Patribus
 vnus, è graui morbo in vltimum vitæ periculum esset adductus: ad rem
 diuinam pro socij salute faciendam Ignatius ædem sancti Petri in Monte
 aureo petiit: cuius & loci, & Apostoli, vt supra diximus, præcipua quadam
 religione tenebatur: cum ad medium fere peruenisset pontem Ianiculen-
 sem, qui Sixti pons hodie dicitur; sublatis intentisque repente in cælum
 oculis, retulit pedem attonito similis; ac deinde conuersus ad comitem
 (is erat Baptista Viola Parmensis, ex quo hæc ipsa cognoui) Domum redeam-
 mus, inquit: Codurius noster migravit è corpore. Creditus est Ignatius
 ex illo stupore, & syderum intuitu, & repentina reuersione, vt olim Hozij,
 sicutum Codurij animam vidisse cælum intrantem: licet iustis fortasse de
 causis de hoc celauerit, quod iustas item ob causas de illo nõ reticuerat.
 nam & id ipsum alius aspexisse ferebatur, & ex horarum ratione cõpertum
 est, eo ipso temporis momento Codurium exspirasse: & alioqui non fuit,
 cur amicissimi viri cognito excessu, domum extemplo reuerteretur, vel
 ad piaculare sacrum eius causâ de more faciendum, recta pergere omit-
 teret. Id autè accidit anno post Virginis partum M. D. XLI. quarto Kal.
 Septembris. Eodem fere loco deinde quiddam aliud accidit non absimi-
 le. Cum Stephanus Baroelius Nouocomensis, qui viuit adhuc, periculoso
 morbo implicitus teneretur, & cunctis de illius vita sollicitis, Ignatius pro
 viri valetudine in eadem illa quam diximus æde sancti Petri in Monte au-
 reo perlitasset; in reditu comitem læto vultu compellans (is fuit Petrus
 Ribadeneria Toletanus, qui hæc ipsa mandauit litteris) non moriturum

ex eo

A ex eo quidem morbo Stephanum constanter asseuerauit. nec vana fuit præ-
 dictio: siquidem haud ita multo post ægrotus, non sine magna omnium
 admiratione cõualuit. Cum Patavij, nostris ad gymnasium & reliqua So-
 cietatis munera, sanctæ Mariæ Magdalænæ templum, & eius templi vecti-
 galia tribuisset Andreas Lipomanus egregia pietate vir, cuius mentionem
 antea fecimus; de adeunda loci possessione graue certamen à nobilissimis
 viris iniectum est. Venetiis tum Laines & Salmeron Societatis causam
 agebant. ij ad rem perficiendam omni conatu nequicquam adhibito, cum
 aduersariorum potentia valde premerentur, ac pæne ab incæpto desiste-
 re decreuissent; postremo (quod vnum reliquum videbatur esse perfu-
 gium) per litteras totam rem Ignatio commendant. Ille, cum quinta cir-
 citer feria litteras accepisset, postridie (qui dies erat natalis Deiparæ Vir-
 ginis) re diuina peracta, respondit CHRIS TI, causam ne desererent; eo-
 dem adiuuante, voti compotes fore; nec vana fuere promissa: quippe, re
 in Senatu diu multumque agitata, denique possessio nostris adiudicata
 B est cunctis ferme suffragiis: atque à petitis, rerum æstimatoribus non leue
 miraculum est habitum, in eiusmodi ciuitate, à duobus ignotis & pere-
 grinis hominibus, clarissimorum ciuium opes & gratiam superatam fuisse.
 Paulo IV. Pontifice maximo, cum inter bellicos tumultus vir quidam prin-
 ceptus, qui nuper est mortuus, Collegij Germanici tutelam ac patrocinium,
 oneris & impendij grauitate defatigatus abiicere cogitaret; idèque auctor
 esset Ignatio, vt, ne in re iam desperata ac pæne collapsa, diutius operam
 & oleum perderet; sane fortiter Ignatius illi respondit; Faceret ipse quod
 vellet: se quidem, quoad viueret, eam procuracionem numquam esse de-
 positurum. neque vero dubitare. se, quin tam præclare inchoatum opus
 diuina prouidentia conseruatura esset; ac data aliquando Pastorem, qui
 non modo necessariis, verumetiam copiosis ad victum cultumque vecti-
 galibus id Collegium instrueret. Per eadem fere tempora, vir quidam pec-
 uniosus, templi nostri miseratus angustias, ædem nobis ædificare voluit
 laxiorem. sed cum is descriptionem quandam suam sequeretur, cum dig-
 nitate quidem illam & elegantia, verumtamen ad religionis nostræ vtus
 C parum idoneam; Ignatius piam viri voluntatem vtique accepit, egitque,
 vt debuit gratias; rem vero ipsam animo fidenti reiecit; quod sibi com-
 pertum esse diceret, non defuturum olim, qui templum nostris muneribus
 accommodatum exstrueret. Quarum duarum præsentionum alteram
 Gregorij XII. Pontificis maximi summa, vt dictum est, pietas atque be-
 nignitas; alteram Alexãdri Farnesij Cardinalis amplissimi eximia religio,
 & regia plane magnificentia comprobauit. Alia item de Ignatio miranda
 narrantur: quæ quia mihi haud satis explorata sunt, necesse non ha-
 bui adscribere. præsertim quod clarorum hominum sancti-
 tas, non tam signis atque miraculis, quam cari-
 tate in Deum, & vitæ innocen-
 tia continetur.

* *

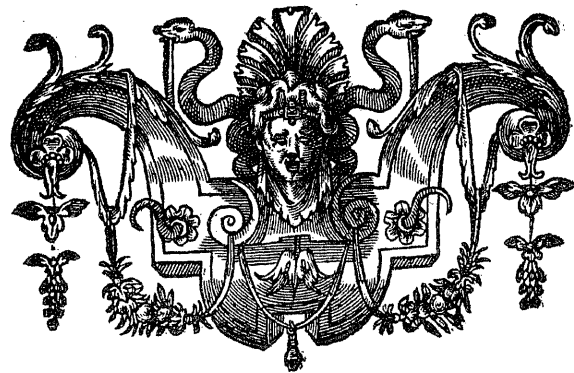
TTtt 2

Eiusdem forma, & statura corporis. Cap. XV.

STATURA fuit modica, & grato & pleno dignitatis aspectu, colore inter album & aquilum; exporrecta lataque fronte; vivacibus oculis; oblongo & incurvo naso, quam vel in primis certam prudentiæ notam metoposcopi existimant. claudicavit nonnihil è vulnere olim in propugnatione Pomponensis arcis accepto, sed citra ullam deformitatem; vt nemo fere nisi curiosus animaduerneret. Effigies circumfertur illius, non admodum ad viuum, vt familiares affirmant; siquidem ex mortui demum facie, gypso imaginem expressere plastæ, quoniam ipse, dum viueret, neque pingi se, neque fingi permitit, omnibus in rebus humanæ gloriæ cōtempтор egregius; ac dignus profecto, cuius vitæ sanctimoniam præstantissimæque virtutes pia posteritas, tanti parentis memor, in omne tempus imitetur & celebret.

* * *

F I N I S.

IN HISTORIAS INDICAS RERVM MEMORABILIVM INDEX.

A	
B ASSINORVM Rex Alexander. pag. 21.d	Alexander VI. Pont. Max. definit limites navigationum. 18.f
Abassini obsequium Clementi VII. P. M. defertur. 202.e	Alexander Abassia Rex. 22.d
Abassina gens Alexandrino Patriarchæ parent. 400.f	Almansor Tidoris Rex. 119. c eiusdem obitus. 213.c
Abassinorum mores. 270.e 273.a	Alodini Mahometani reguli conatus in Lusitanos. 110.d 112.f 118.d 126.e 155.c 171.a 194.d 201.c
Abdala dynastia Camparis. vide Campar. 125.a	Victus ad Vgentanā emoritur. 206.f 209.c
Abduti Brachmanæ. 30.d	Alphonsus V. Lusitaniæ Rex. 5.b
Acenorum Rex. 96.e ibid. b 171.a 192.d 193.a	Eius mors. 6.e
Adamas Aethiopiæ Rex insensus Catholicis. 396.f	Alphonsus Cardinalis, Emmanuelis Regis filius. 239.b
Adenum oppidum. 21.a 121.a 148.e 150.d 151.c 227.a & inde, 260.f	Alphonsus Congi princeps baptizatur. 10.d 11.c
Aegidius Annus. 5.a	Eiusdem acta. 14.d 106.f 116.f
Aegyptij Campsonis consilia conatusque. 60.a 83.c 147.b 149.c	Alphonsi Albuquerque gesta res. 52.f 67.b 74.e 88.f 94. e & inde. 99. b 103.c 110.e 121.a 127.a
Ab Selymo Ottomano extinguitur. 149.a	Naufragium. 115.a obitus laudes. 129.a.b
Aerius Ternatis Rex. 236.e 24. b	Noronia Indiae Prætor. 376.d 377.c 385.c
Agazinum Cambaiæ oppidum. 225.c	Alphonsus Paiua. 21.a
Agesymba noti orbis terminus antiquis. 19.b	Alphonsus Persona Quæstor Malacensem arcem tuetur egregie. 118.d
Aialus Ternatensis Regis frater. 195.a	Alucan rector pueritiæ Mamudij Cambaiæ Regis Lusitanos ad Diū obsidet. 259.b
Rex idem. 229.c 235.a	Amangutium Iaponis vrbs. 334.e 399.c
Aialus alter hoc nomine. 195.a	Ambasse vrbs regia Congi. 10.e
Alcoranum Mahometanorum vel potius Coranum. 345.b	

<i>Amboinus insula.</i>	243.b	<i>Argenti Sinae auidissimi.</i>	131.c
<i>Americus Vesputius Brasiliam regionem explorat.</i>	37.c	<i>Armuzia Insula & vrbs.</i>	76.e & inde 180.e 188.d & inde. 221.b & inde.
<i>Amida, & Xaca Iaponiorum dij.</i>	297.b	<i>Aroezius Ternatensis dynasta.</i>	190.d 194.f 231.b
<i>Ammonita populi.</i>	349.c	<i>Aromatapromontorium.</i>	21.b 165.c
<i>Amoci deuota capita.</i>	31.c	<i>Arquicum oppidum.</i>	166.e
<i>Ananazes pomi genus in Brasilia.</i>	38.e	<i>Aruanus regulus.</i>	170.f 193.c
<i>Anathema. vide Miracula.</i>		<i>Arx ad Anchediuam.</i>	62.f 66.e Ad Armuziam 79.a 128.d 187.c Ad Goam 99.c 102.e 113.c Ad Calecutu 123.a 197.b Ad Cananorem. 62.f 69.c Ad Ceilanum. 157. a 175. b Ad Ciaulum 184.f 226.d Ad Cocinum. 51.b 54.f Ad Diuum 220.e Ad Malacam 111.c 117.b 155.c Ad Maldiuas. 164.d Ad Pacenum. 170.f 192.f Ad Quiloam. 62.d Ad Socotoram. 82.f Ad Ternatem. 190.e
<i>Anchediua insula.</i>	34.f 62.f 66.e	<i>Asnafasagar alio nomine Claudius Aethiopiae Rex.</i>	268.f
<i>Andreas Ouiedus Episcopus in Aethiopia.</i>	389.b 396.e	<i>Astrolabiu ad rei maritimae vsu transfertur.</i>	7.a
<i>Angerus Iaponius baptizatur.</i>	330.d 332.f	<i>Atiua Amboini oppidum.</i>	243.b
<i>Annum e lunariibus periodis Sinae conficiunt.</i>	134.d	<i>Aurea Chersonesus.</i>	20.d
<i>Anta animal in Brasilia.</i>	38.f	<i>Autolola populi Guineae.</i>	19.b
<i>S. Antonij Saxa.</i>	166.d	<i>Azedecan Goam obsidet.</i>	245.a
<i>S. Antonij caenobia in Abassia.</i>	ibid.f	<i>Salsetas Lusitanis tradit. ibid. Rebellat. ibidem b Rursum tentat foedus.</i>	289. c
<i>Antonius Casalius Franciscanus.</i>	323.a	<i>Emoritur.</i>	290.f
<i>Antonius Correa in Pegusios.</i>	159.b		
<i>Malacam reficit commeatu.</i>	160.e		
<i>Mocrinu ad Baharenum superat.</i>	181.a & inde.		
<i>Antonius Criminalis occiditur ab ethnicis.</i>	352.e		
<i>Antonij Galuani laudes & acta.</i>	238.f & inde. 239.a		
<i>Antonij Laurerij Fraciscani naufragium.</i>	95.c		
<i>Laudes, actaque.</i>	69.a 115.a		
<i>Antonius Paiua in Macazares.</i>	285.a		
<i>Conuertit Reges ac proceres.</i>	286.f		
<i>Antonij Passanij facinus memorabile.</i>	162.d		
<i>Antonius Quadrius Patriarchae socius.</i>	397.b		
<i>Antonius Sylueria Diensis arcis praefectus.</i>	124.f & inde. 259.b & inde.		
<i>Antonij Verani egregium facinus.</i>	162.d		
<i>Apri amphibij in Brasilia.</i>	38.f		
<i>Aqua lustralis. vide Miracula.</i>	366.d		
<i>Arabia Felix.</i>	19.c 349.b		
<i>Arabius sinus.</i>	20.e		
<i>Arfinarium promontorium.</i>	5.c		
<i>Argentus annis.</i>	37.c		

B

<i>Bacanor oppidum capitur a Lusitanis.</i>	204.f
<i>Bacianum Insula Molucaru.</i>	189.b 214.d 242.e
<i>Badugae populi.</i>	352.d
<i>Badurius Cambaiae Rex.</i>	251.a occiditur. 258.d
<i>Baharenum Armuziae vrbs.</i>	180.f 221.b
<i>Banda insulae descriptio.</i>	118.f
<i>Bandora Cambaiae oppidum.</i>	250.f
<i>Baptismus in Congi regno primus.</i>	9.c
<i>Baptismus parturientem foeminam leuat angustis.</i>	

<i>angustis.</i>	284.d	<i>Brachmanae Indorum Sacerdotes.</i>	30.d 157.b
<i>Barbara mulieris Lusitanae constantia, & pietas.</i>	262.f	<i>Brasilia.</i>	37.c 45.a & inde. 360.e & inde.
<i>Barador domicilium foeminarum.</i>	245.b	<i>Braua vrbs.</i>	53.c 67.c
<i>Barnagazius praefectus maximus Aethiopiae Regis.</i>	166.d 167.a & inde.	<i>Bungi Rex in Iapone.</i>	366.f 399.c
<i>Baroa Aethiopiae seu Abassiae vrbs.</i>	269.b		
<i>Barptolemaeus Diazius Bonae spei promontorium primus flectit.</i>	19.a		
<i>Eiusdem obitus.</i>	41.b		
<i>Baticala regulus.</i>	94. d 159.b	<i>Regina.</i>	288.e
<i>Batochina Insula. vide Maurica.</i>	119.c		
<i>Bazainum vrbs Cambaiae.</i>	220.e 251.b		
<i>Bemoinus Rex Ialophorum Aethiops.</i>	16.d		
<i>Benestarinum castellum ad Goam.</i>	113.c 115.c		
<i>Bengala regni situs.</i>	20.d		
<i>Benienisium regulus Aethiops.</i>	15.c		
<i>Bernardus Iaponius Romam venit primus.</i>	367.b		
<i>Conimbrica in reditu moritur.</i>	ibid.		
<i>Betel Malabaricum, seu Tambul Arabicum, quos in vsu.</i>	33.b		
<i>Bethleem templum Olisipone.</i>	36.e		
<i>Bezeguicus regulus Aethiops.</i>	6.f		
<i>Bilgaum vrbs Indiae.</i>	290.f		
<i>S. Blasij Aquatio.</i>	25.b		
<i>Bintanum insula.</i>	206.f	<i>Vide Alodinus.</i>	
<i>Biremis parua ex India nauigat in Lusitaniam.</i>	256.d		
<i>Bobaates Ternatensium regulus.</i>	189.c 229.b		
<i>Boleifes Ternatis Rex.</i>	119.c 189.b	<i>vide Ternatem.</i>	
<i>Bombardae machina describitur.</i>	26.f		
<i>Bonae pacis aquatio.</i>	26.d		
<i>Bonae spei promontorium.</i>	21.b		
<i>Bona signa flumen Africae.</i>	26.d		
<i>Bonferrius Fraciscanus in Pegusios.</i>	397.b 398.f		
<i>Bonzij Iaponiorum sacrifici.</i>	297.a 335.c		
<i>Borneum insula.</i>	20.d 232.e		
<i>Boues ab Indis adorantur.</i>	30.e		

C

<i>Abis animalis ossa cruori sistendo.</i>	108.e
<i>Caciziorum in Christianos odium, & conatus.</i>	346.d
<i>Vide & Mahometani.</i>	
<i>Cafres Africae populi.</i>	19.c
<i>Caimales dynasta in India.</i>	29.c 33.a
<i>Cairum vrbs.</i>	60.e 84.d
<i>Cairum in vsu anchoralium ex palma.</i>	163.c
<i>Caius pyrum syluestre in Brasilia.</i>	83.e
<i>Calaiatum Armuziae vrbs.</i>	74.f 88.f
<i>Calaluzium Indici nauigij genus.</i>	207.b
<i>Calecutum vrbs Malabarica.</i>	20.d 29.a 95.b
<i>Calecutanus Rex.</i>	29. c & inde. 42. f & inde. 123.a 198.e 223.c
<i>Camaranum insula describitur.</i>	121.c
<i>Cambaiae regnum, & Rex.</i>	83.b 224.f & inde.
<i>Camboia ora.</i>	20.d
<i>Camis Dij minores Iaponiorum.</i>	297.c
<i>Camparis dynasta.</i>	125.a
<i>Campora, vel potius Caphura.</i>	96.e
<i>Campson Aegyptius. vide Aegyptius.</i>	
<i>Canacapoli in ora Piscariae hypodidascali.</i>	284.d
<i>Cananor Malabarica vrbs.</i>	20.d
<i>Canarini fanum e solido lapide.</i>	366.e
<i>Cangoximanus Rex.</i>	333.c & inde.
<i>Capitis vertex abrasus quid significet.</i>	142.f
<i>Capocate portus Calecutanus.</i>	32.f
<i>Caramansa regulus Aethiops.</i>	6.f
<i>Carigij neophyti mactantur ab ethnicis.</i>	388.d
<i>Carmania regio.</i>	84.e

<i>Carnis humanae esus.</i>	360.e	<i>quium defertur.</i>	202
<i>Caryophylli, seu clavi descriptio.</i>	120.d	<i>Cocinum Indica vrbs.</i>	21.b 42.f & inde. 62.f 115.b 221.a
<i>Casia aromatis genus.</i>	96.e	<i>Cocus seu nux Indica.</i>	163.a
<i>Castanerianni comitis iudicium de Francis-</i>		<i>Colanum Malabarica vrbs.</i>	43.c 53.a 62.f
<i>co Xauerio.</i>	279.a	<i>Collegium Goanum, vide Goa.</i>	
<i>Catechismus, vide Christiana doctrina.</i>		<i>Columbium Ceilani oppidum.</i>	157.b 376.d
<i>S. Catharinae in Africa promontorium.</i>	5.c	<i>Columna Vasci vbi posita.</i>	26.e
<i>Catharina Lusitania Regina.</i>	284.e	<i>Columna cum inscriptione vbi poni solita</i>	
<i>Catifa Armuziae oppidum.</i>	183.a	<i>à Lusitanis.</i>	7.c
<i>Cattua ora Malabaricae flumen.</i>	218.e	<i>Comagene.</i>	20.e
<i>Caucasus.</i>	19.c	<i>Communione & confessionis usus.</i>	219.c
<i>Caucasina ora.</i>	20.d	<i>Comorini caput, seu promontorium, vide</i>	
<i>Ceilanum olim Taprobana.</i>	19.c	<i>Cori.</i>	20.d
<i>Ceitauaca Ceilani vrbs.</i>	376.e	<i>Concanum littus occupant Lusitani.</i>	169.a
<i>Celebes populi ad CHRISTVM adiun-</i>		<i>Ab Idalcane recipitur.</i>	191.c
<i>guntur.</i>	244.d	<i>Conceptionis Insula.</i>	44.e
<i>Cerigo bellua Brasilia.</i>	39.a	<i>Concilium Florentinum, & alia Concilia</i>	
<i>Cetiganum, vide Celebes.</i>		<i>de principatu Romanae Ecclesiae sta-</i>	
<i>Cetus Indicum nauem quatefacit.</i>	159.a	<i>tuunt.</i>	392.d
<i>Cetus alius Indicum onerariam cingit.</i>	170.d	<i>Congi regnum. 8.d & inde.</i>	106.e 116.f
<i>Chaunaria Africae promontorium.</i>	3.b	<i>Conimbricensis academia.</i>	276.e
<i>Chersonesus Aurea vnde dicta.</i>	20.d	<i>Consaluus Pereria Moluci praefectus.</i>	
<i>Chia potio salubris in Oriente.</i>	131.a 293.a	<i>232.d & inde.</i>	
CHRISTI ordo in Lusitania.	4.d	<i>Consaluus Sosa legatus in Congum.</i>	9.b
<i>Christianorum veterum in India. caeremo-</i>		<i>Consaluus Sylueria CHRISTI caussa</i>	
<i>nia & mores.</i>	47.b	<i>peremptus.</i>	399.b
<i>Christiana philosophia introrsum speciosa.</i>	277.c	<i>Constantinus Brigantiae Ducis frater.</i>	401.b
<i>Christiana doctrina.</i>	286.f	<i>Conuiniurum ratio apud Sinas.</i>	134.e
<i>Christophorus Columbus.</i>	17.c	<i>Copaiba planta Brasiliae humorem bal-</i>	
<i>Christophorus Gamma opem Abassino</i>		<i>samo similem stillantes.</i>	38.d
<i>Regi fert.</i>	269.a	<i>Cori promontorium hodie Comorini.</i>	20.d 29.b
<i>Eiusdem obitus.</i>	272.e	<i>Cosmus Turrianus.</i>	332.e 366.f 399.c
<i>Christophori Iusartis facinus praclarum.</i>	198.f	<i>Cotia animal Brasiliicum.</i>	39.a
<i>Ciales flumen, & oppidum.</i>	223.c 250.e	<i>Cotta vrbs Ceilani.</i>	375.b
<i>Ciampa ora.</i>	20.e	<i>Couletes Calecuti emporium.</i>	196.f
<i>Cialulum oppidum.</i>	85.b 184.d	<i>Cranganor vrbs Indiae.</i>	45.b
<i>Cingalæ populi.</i>	175.b	<i>Cremantina Sangæ Regina.</i>	253.a
<i>Citor vrbs Indica.</i>	253.b	<i>Crux vincit.</i>	11.c 15.b
<i>Claudius Rex Aethiopiae.</i>	268.f 394.d	<i>Crucis purpureæ signum in celo apparet.</i>	
<i>Clauus, seu Caryophyllon.</i>	120.d	<i>122.e</i>	
<i>Clementi VII. Pont. Max. Abassini obse-</i>		<i>Crucis veræ fragmentum ab Rege Abassie</i>	
		<i>in Lu</i>	

<i>in Lusitaniam.</i>	116.f	<i>Antistibus quantum tribuerit Franci-</i>	
<i>Crux sanguinem fere quotannis exsudat in</i>		<i>scus Xauerius.</i>	282.f
<i>India.</i>	304.d	<i>Eduardus Lusitaniae Rex.</i>	3.c
<i>S. Crucis Insula ad Bonæ spei promotorium.</i>		<i>Eduardus Barbutus Signifer in Diensi</i>	
<i>19.a</i>		<i>pralio.</i>	324.d
<i>S. Crucis Insula ad fauces Arabici sinus.</i>		<i>Eduardus Acosta Praetor Brasiliae.</i>	386.f
<i>122.f</i>		<i>Eduardus Coëlius ad Regem Sionis lega-</i>	
<i>S. Crucis regio, nunc Brasilia.</i>	37.b	<i>tus.</i>	155.c
<i>Crucifixi Domini imago in Goa ruinis in-</i>		<i>Bintani portum explorat.</i>	207.a
<i>uenta.</i>	106.d	<i>Classem Panensem delet.</i>	207.c
<i>Cuama fluminis Africa nobilissimus.</i>	11.b	<i>Eduardus Mellus Alodini superat.</i>	160.f
<i>Curiatum Armuziae oppidum.</i>	74.f	<i>Eduardus Menesius Indiae Praetor.</i>	188.d 195.b

D

D Abulum vrbs Indiae.	90.f 184.f	<i>Eduardi Pacieci acta.</i>	54.e
<i>Dairi summa dignitatis nomen apud</i>		<i>Elana, seu Torus oppidum.</i>	21.a
<i>Iaponios.</i>	299.b	<i>Eleonora Lusitaniae Regina.</i>	9.a
<i>Dalaca Insula Arabici maris.</i>	202.d	<i>Eleonora Salæ miserandum exitium.</i>	379.c 382.d 384.f
<i>Damanum Cambaiae oppidum.</i>	225.c	<i>Elephantes religiose culti.</i>	30.e
<i>Daratus fluminis.</i>	16.d	<i>Elephantis fanum è solido lapide.</i>	366.e
<i>David Abassiae Rex.</i>	106.e 166d	<i>Elisabetha Abassiae regina</i>	268.f & inde.
<i>Decima S. Thomae Apostolo ab Sagamo</i>		<i>Emmanuel Rex Lusitaniae.</i>	23.c 37.c 59.b 63.a 106.e 124.e
<i>Rege decretæ.</i>	191.a	<i>Emmanuel Congi Regis patruus.</i>	9.b
<i>Didacus Lupius Sequeria Malacam petit.</i>		<i>Emmanuelis Cernicij virtus militaris.</i>	199.b
<i>95.c & inde. Praetor Indiae.</i>	158.f & 185.a	<i>Emmanuel Nobrega in Brasiliam.</i>	358.d
<i>Didacus Mesquita Catholicae fidei caussa</i>		<i>Eiusdem ac sociorum labores.</i>	361. & in- de. 387.c
<i>in os hiantis bobardæ infarcitur.</i>	218.d	<i>Emmanuelis Passanij ab Genua oriundi</i>	
<i>Didacus Pereria Xauerij studiosus.</i>	400.f	<i>laudes.</i>	66.b
<i>Dionysius Rex CHRISTI ordinem in-</i>		<i>Emmanuelis Sosa naufragium.</i>	379.c 385.a
<i>stituit.</i>	4.d	<i>Episcopus Indiae primus.</i>	244.f
<i>In Diuinam potentiam referuntur Lusita-</i>		<i>Episcopus Amacani apud Sinas.</i>	397.b
<i>norum acta.</i>	220.f	<i>Erythrae fauces.</i>	121.c
<i>Dium vrbs. 84. e 122. f 178. d & inde</i>		<i>Euangelij scripta è collo suspensa morbum</i>	
<i>183. c & inde. 319. b & inde. 305. b</i>		<i>depellunt.</i>	343.b
<i>Dofar oppidum Arabiae.</i>	202.d	<i>Exorcismus efficax.</i>	343.c
<i>Dominicani religiosi in Congum missi.</i>	9.a		
<i>in Lalophos. 17. a Goam. 328. e 338. d</i>			
<i>Dulcinda regni Cambaiae finitimum.</i>	83.c		

E

E cclésiæ Catholicae unitas.	390. e au- 393. b
<i>Floritas.</i>	

F

F artaces Arabica gens.	68. f 82. f
<i>Faxiba tyrannus in Iapone.</i>	299. c
<i>Fernandus Castella Rex limites nauiga-</i>	

tionis cum Lusitano statuit. 18.d
 Fernandi Aluari Capralij naufragium in-
 signe. 385.b
 Fernandus Cotinius. 94.d & inde.
 Fernandus Franciscanus primus Episco-
 pus Indiae. 244.f
 Fernandus Lemius ad Persarum Regem
 legatus. 129.a
 Fernandus Lupinus historicus. 220.e
 Fernandus Magalianes. 172.e
 Eiusdem socij aliquot orbem totum na-
 uigatione circumueunt. 174.f
 Fernandus Sosa legatus in Aethiopiā.
 394.d
 Fernandus Turrianus castellanorum Dux
 in Molucis. 214.f
 Fernandus Vinagius in Mauricis insulis
 multos ad fidem conuertit. 243.a
 Fidei egregium specimen. 111.c 117.b
 Fidei desertores acriter puniuntur. 116.d
 Ferandum oppidum, & insula apud Iapo-
 nios. 333.c
 Florentinum Concilium. 392.d
 Fluenta promontorium. 26.d
 Fotoques primae notae numina apud Iapo-
 nios. 297.c
 Franciscani in India. 69.a 184.e
 Apud Pegustos. 397.c in Brasilia.
 357.c
 Francisci Albuquerqueij acta. 52.d & inde.
 Franciscus Almeida primus Indiae Praetor.
 61.c 89.a & inde. 93.c
 Francisci Almeide Scalabitani facinus mi-
 litare. 288.f
 Franciscus Aluarus sacerdos obsequium
 Abassini Regis defert Romano Ponti-
 fici. 202.d
 Franciscus Barretus Praetor Indiae. 385.c
 Eiusdem acta. ibid. Fauet conuersioni.
 400.f
 Francisci Gramaxij factum egregium. 162.d
 Franciscus Maldivarum princeps. Olisipo-
 ne perimitur. 357.b
 Franciscus Pereria Ciauli praefectus. 219.a
 FRANCISCI Xaueij vita moresque
 278.e & inde. Miracula. 368.d 329.b
 Prima conciones. 332.f Nauigat in In-
 diam. 303.a In Iaponem. 330.e & in-
 de. In Sinas. 369.c & inde. Obitus.
 372.d
 Fullorum Rex Aethiops. 17.b

G

Galli aliquot in Indiam. 253.b
 Gambea fluius Africae. 16.d
 Ganaria promontorium. 5.a
 Ganges Indiae flumen. 20.d
 Garzias Cotinius Armuzia obsidionem
 tolerat. 186.e
 Garzias Henricus Ternatensis praefectus.
 213.a
 Garzias Noronia Indiae Praetor. 327.c
 Garzias Sala Indiae Praetor. 328.d Mori-
 tur. 357.b
 Gasparis Berzei patria, studia, & in Socie-
 tatem ingressus. 337.a Acta in itine-
 re Indico. 342.d Goa. 338.d Armu-
 zia. 330.d & inde. Miracula. 343.b
 Obitus. 374.e
 Gatis iuga. 29.b
 Gedrosij populi. 83.c
 Geiloli regnum. 228.e 241.b
 Geinal tyrannus. Vide Pacenum. 170.e
 Genne vrbs. 5.c
 S. Georgij insula. 26.f 28.d
 Georgius Botellius Linguae dynastam su-
 perat. 125.b
 Georgius Capralis Indiae Praetor. 357.c
 364.d
 Georgius Castrinus Moluci praefectus.
 228.d 267.b
 Georgius Menesius item. 214.e
 Georgius Vajaus operatur in Cogi regno.
 363.b
 Gidda vrbs. 147.b
 Goa vrbs. 20. d Bis à Lusitanis capta.
 100.e
 Obsidetur ab Idalcane. 113.c 153.b
 Goanum D. Pauli Collegium. 274.f 370.e
 373.b

Goga

Goga Cambaiae oppidum. 250.e
 Gomezij Sequeria insula. 202.d
 Gradaametes Adelis tyrannus. 268.f &
 inde.
 Guadalaiarra Castellanus in India Centu-
 rio. 71.a
 Guardafu promontorium, olim Aromata.
 19.c
 Guinea regio. 5.c
 Guzarates Cambaiae populi. 83.c
 Gymnosophysta. 30.d

H

Ali Diensis bis à Lusitanis victus.
 219.c 223.b
 Hamedes Armuzie dynasta interemptus.
 128.e
 Hebraei Rabbini. 399.b
 Hektoris Sylueriae res gestae. 202.d 222.e
 224.f
 S. Helena insula. 44.f
 Helena Abassiae Regina. 116.e
 Henricus nauigationis Indicę primus scru-
 tator & auctor. 4.d
 Henricus Cardinalis Lusitaniae. 327.c
 Henricus Congi Regis filius Romae. 116.f
 Henricus Franciscanus in Indiam. 37.a
 42.f
 Henricus Menesius Indiae Praetor. 195.c
 & inde.
 Hesperij Aethiopes. 19.c
 Hesperides insulae. 18.f
 Hieronymiani monachi ab Emmanuele Re-
 ge culti. 36.e
 Hocenus cum Aegyptia classe in Indiam.
 84.e & inde
 Hoxiones idolorum sacrifici apud Sinas.
 142.e
 Hudia Sionis regni caput. 155.c

I

Iacobus Apostolus Christianis opi-
 tulatur. 106.e 182.f

Iacobus Bermudius cum alijs Dominicanis
 in Indiam. 328.e
 Iacobus Botellius modica biremi ex India
 in Lusitaniam. 256.d
 Iacobus Canus Africae littora aperit. 7.b
 Iacobus Congi Rex. 363.a
 Iacobi Laetii in Diensi obsidione facinus.
 310.e 311.a
 Iafanapatans tyrannus in Manarensem ec-
 clesiam seuit. 284.f
 Iaponij populi, & eorum mores. 291.c &
 inde. Prima conuersio. 329.b
 Iauae insulae descriptio. 117.b 243.a
 Iazius dynasta Diensis. 84.e
 Iethyophagi populi. 19.b
 Idalcane Mahometanus dynasta. 100.d
 152.d 168.d
 Ignatius Loiola Societatem IESV insti-
 tuit. 276.f Eiusdem epistola ad Abas-
 siae Regem. 389.c Obitus. 400.d
 Illei colonia Lusitanorum in Brasilia. 358.d
 India. 19.c Indorum mores. 30.f & inde.
 Indus fluius. 19.c
 Instiores ac nauarchi Lusitani ethnicos
 ex occasione baptizant. 400.e
 Ioannes primus Lusitaniae Rex. 3.c
 Ioannes II. 6.e & inde.
 Ioannes III. Rex Lusitaniae. 62.f 190.f
 Eius laudes. ibid. 276.d 388.f 401.b
 Ioannes Albuquerqueus Goanus Episcopus.
 265.b 282.f Mors. 397.a
 Ioannis Almeide Quintelani facinus. 162.d
 Ioannes Barrius historicus. 20.d 175.a
 Ioannes Castrinus Indiae Praetor. 299.c &
 inde.
 Ioannes Coloniensis pro confessione Catho-
 licae fidei occisus. 345.a
 Ioannes Consalvus. 5.a
 Ioannes Machiadus exsul. 102.e 114.d
 Ioannes Marianus cum alijs caeruleis fra-
 tribus in Congum. 106.f
 Ioannes Mascarenias Diensis praefectus.
 306.e & inde. Praetor Indiae declara-
 tur absens. 328.d
 Ioannes Nonnius Barretus Aethiopiae Pa-
 triarcha.

INDEX IN

triarcha. 389.b 397.a
 Ioannis Noua iter in Indiam. 44.e
 Ioannis Petreij in Cruce extollenda praclarum facinus. 263.c
 Iogues in India. 30.d
 Cuiusdam admiranda conuersio. 350.e
 350.f
 Iosephus medicus, & mathematicus. 6.f
 Ismael Rex Persarum. 74.e 79.c 128.e
 267.c
 Isusofus Sofala praefectus. 63.b
 Occiditur a Lusitanis. 64.f
 Itamaraca colonia Lusitanorum in Brasilia. 358.d
 Itinera P. Fracisci Xauerij, Lutetia. 277.b
 Olisiponem. 278.f in Indiam. 280.e In Piscariam oram. 283.b 329.c In Trauacoris regnum. 284.e In Sinas. 369.c
 Cocinij. 332.e 368.e Malacam. 332.e 369.c In Amboinum. 303.a Ternate. 303.a In Mauricas insulas. 303.a In Iaponis vrbes, Cangoximam. 332.e Firandum. 334.d Amangutium. 334.e Meacu. 334.d Sanctianu Sinaru. 367.b
 Iudaei. vide Hebraei. 399.b
 Iulius I. Pont. Max. 123.b
 Iuncus onerariae nauis genus. 99.a

L

L Acerti in Oriente ad crocodilorum effigiem. 44.d
 Lanciara nauis genus. 207.b
 Lara Carmaniae vrbs. 82.e
 S. Laurentij insulae situs. 19.c
 Laurentij Almeidae bellicae res gestae. 62.d
 72.e
 Miserabilis exitus. 88.e
 Laurentij Marchesij flumen. 381.b
 Leena Africae mons. 5.a
 Leoni X. Pont. Max. Indicae deferuntur primitiae. 123.b
 Lingua Iaponica vbertate praefertur lingua Latinae. 294.d
 Linguae Rex. 125.b 201.c

Longum oppidum. 217.c
 Loytia Sinaru iuris periti. 141.b & inde.
 Lucopina insula. 119.a
 Ludouicus Romanus Patritius in India. 65.a
 Lupus Soarius Aluarenga Praetor Indiae. 150.d
 Lupus Vasaeus a S. Pelagio de Pratura contedit. 203.c 206.d Eiusde acta. 212.f
 Lusitanae nauigationis limites. 18.f Vetus eorum parcimonia. 93.a Nemen. 17.c
 159.c Pugnandi genus. 181.c Leges. 231.c
 Lutheriana haeresis quiddam simile apud Iaponios. 297.c

M

M Acazar insula. 243.c & inde 285.a
 Macis aromatum genus in Bada insula. 118.f
 Madaba vrbs regia Cambaiae. 178.d
 Madagascar, nunc S. Laurentij insula. 19.c
 67.b
 Maddena gens. 21.a
 Madrafaba locus prope Diu. 184.d
 Madrafaxaus Cambaiae Rex. 84.e
 Madremalucus pueri Regis tutor. 259.b
 Magadaxus, vrbs Saracenorum. 34.f
 Magi. vide Venefici.
 Mahometanorum in Christianos odium. 26.f 33.c Iidem quando primum in Indiam. 96.e
 Mahometes Anconinus Quiloa Rex. 62.d
 Cesus. 165.a
 Malabaris Indicae regionis situs. 29.a Caeli variatio. ibid. Incolarum ingenia. ibid.
 Malaca vrbs. 20.d 96.d 117.b
 Maldiuarum insularum descriptio. 162.f
 Mamudius Cambaiae Rex. 84.e
 Mamudius alter Cambaiae Rex. 305.b
 Mamudius Malacae Rex. 96.e 110.d
 Mamudius Armuziae Rex. 188.f
 Manar insula. 275.a Incolae propter fidem Christi vexantur. 285.a
 Man

HIST. INDICA S.

Mandinga dynastia societas cum Lusitanis. 17.b
 Mandioca farina Brasilia. 40.e
 Mandoa regio. 83.c
 Magalor oppidum ora Marsingana. 226.e
 Mangalor oppidum Cambaiae. 251.a
 Mantelum Amboini oppidum. 243.a
 MARIAE Virginis noua templa. 36.e
 66.d 113.a 69.a 121.c 166.e & c
 Miracula. 71.b 395.c
 Martinus V. Pont. Max. 5.b
 Martinus Ignarij Castellano Ducis mors. 214.f
 Martinus Alphonsus Carnualialis Persam in bello adiuvat. 268.d
 Martinus Alphonsus Sosa praefectus Indici maris. 252.e Indiae Praetor. 281.b
 Eius laudes. 291.b
 Martinus Bohemus e maritimi astrolabij inuentoribus vnus. 6.f
 Martinus Villanouanus Comes. 124.d
 Martyrium Antonij Criminalis Carigiorum. 388.d Consalui Sylueriae. 399.b Ioannis Colonienfis. 345.a Ioannis Petreij. 263.c Ioannis Sose. 388.d
 Manarensum. 285.a Petri Corree. 388.d Rotherici Boti. 185.e
 Mascatum oppidum. 75.b
 Materia insula. 5.a
 Mattheus Armenius Abassini Regis legatus in Lusitania. 106.e 124.d 166.e
 Maurice insula in Molucis. 119.c vide Tolum.
 Mazua insulae descriptio. 166.e
 Meacum vrbs Iaponis. 333.b
 Mealis exsulis conatus irriti. 289.c 386.d
 Huius filia conuertitur. 400.e
 Mecana Mahometandru nauigatio. 226.e
 Mehun insula. 122.f
 Melchior Carnerius Episcopus Patriarchae successor. 389.b 397.a
 Meliapor Indiae vrbs, hodie S. Thomae colonia. 197.f
 Melicus Iazius. 84.f vide Iazius.
 Melinde oppidum. 21.b 28.f 34.f 221.b

Mesquite Perestrellij naufragium. 383.b
 Michael Vasaeus Indiae Vicarius generalis. 274.e
 De Christiana re benemeritus. 301.d
 Mindanaum insula. 244.d
 Miracula quadam. 122.f 395.c 343.b
 Anathematis. 122.f Aqua Australis. 366.d 375.f S. Crucis. 121.c Tormetorum. 324.e Visiomum. 374.f 350.f
 Item. 374.e
 Miramudius Mogorum Rex. 253.a
 Missa sacrificium sanat egrotos. 343.b
 Molucarum insularum situs, & descriptio. 119.c
 In Christiana fide progressus. 266.e
 400.e
 Momoiani dynastia neophyti facinus. 235.c
 Monaiianum Armuziae castellum. 341.a
 & inde.
 Moscum odoramenti genus. 131.b
 Motiones Indicae quid, & vnde dictae. 67.c
 Mulieris cuiusdam egregia fortitudo. 263.a
 Mures, & putria animalia in vsu cibi. 103.c
 Mures a Christianorum praediis mirabiliter fugati in agros ethnicorum. 366.d

N

N Abandes Armuziae oppidum. 89.a
 Nabu Abassiae Rex. 116.e
 Narsinganus Rex. 104.f
 Natale littus. 25.c 385.b
 Naubedora Cocinenfis Rex. 63.a
 Naubedarinus Calecuti Rex. 123.a
 Naufragia horrenda. 380.f 395.c
 Nauigationis Indicae difficultas. 280.e Iaponicae. 330.d
 Nantai populi. 83.c
 Ninachetus ethnicus. 125.a In ignem se conijcit. 126.d
 Nonij Acuniae acta ante praetoram. 73.a
 In Praetura. 221.a & inde. 248.d
 257.a Mors. 265.c

Nubungā Iaponius tyrannus. 299.b
Nucinele Amboini oppidum. 243.b
Numidarum equitum laus. 16.f
Nax myristica in Molucis. 118.e

O

Oiensis dynasta. 67.c
Olla incendiaria descriptio. 199.c
Onoris regnum. 99.c
Orfazanum Armuziæ oppidum. 76.e

P

Paca animal Brasiliicum. 39.a
Pacenus Rex. 170.e
Palmæ Indiæ descriptio. 163.a & inde.
Panane Calecutanum oppidum captum, & incensum. 72.f
Panensium regulus. 108.f & inde.
Papuarum reguli. 237.a
Parabramma idolum. 30.e
Parane populi ad Fidem conuersi. 275.b & inde. 378.f
Pardaus nummus. 184.d
Paschalius, & duo alij è Societate IESV fame pereunt. 396.d
Passanij nobiles, ab Genua vrbe oriundi. 66.e
Patalena regio. 84.e
Patangatin Parauani. 275.b
Pate, & Patane emporia capta, & direpta. 251.a
Patriarcha Æthiopiæ. 389.a vide Ioannes Nonnius Barretus.
Paulus III. Pont. Max. 277.a
Paulus Iaponius. vide Angerus. 330.d
Pedirensis in Somatra regulus. 96.e 108.e 192.e
Pegusiorum regio. 397.b
Peribecus Turcicę classis prefectus. 377.a & inde.
Pernambucum Brasiliensis colonia. 358.d
Persarum Rex. 74.e vide Ismael.
Peruana prouincia. 37.c
Petrus Aluarus Capralis in Indiam. 36.f & inde.

Petrus Mascarenias Goæ vrbis prefectus. 121.a Malacæ. 202.b 206.e & inde.
De magistratu disceptat. 210.f & inde.
Petrus Mascarenias orator in vrbe Roma. 277.a & inde. Prætor Indiæ rei Christianæ studiosus. 385.c
Petrus Nonnius insignis Mathematicus. 327.c
Petrus Vasæus Talophi regē occidit. 17.a
Philippus Rex Catholicus. 135.b 367.a
Philoteræ portus Arabici maris. 268.f
Pigritia animal Brasiliicum. 39.b
Piper oblongum. 96.e
Piratinga pagus in Brasilia. 387.a
Piscarium littus. 275.a
Piscandi genus apud Sinas. 137.b
Plana insula. 25.c
Ponda vicus maritimus. 152.d
Porca oppidum. 218.f
Portus Securus in Brasilia. 37.b
Prætoris in India substituendæ ratio. 195.c 212.f
Prasia insula. 26.e
Prasum promontorium. 19.c
Prima, insula. 41.c
Prophetia S. Thomæ Apostoli. 46.d Francisci Xauerij. 280.d & inde. Gasparis Berzæi. 344.d & inde.
Ptolemais ferarum. 166.e
Pudicitia exemplum. 384.f
Pueri Malabares inter supplicia CHRISTVM profitentur. 379.c
Punicale oppidum. 378.f & inde.
Puteolana, vel potius porcellana vasa. 131.b

Q

Voixomes insula. 188.d
Querimba insula. 188.f
Quitirius Malacensis. 116.f & inde.

R

Raciolum arx. 169.c 245.c
Rainelum Cambaiæ oppidum. 224.f
Regum

HIST.

Regum flumen. 25.c
Reixelum oppidum. 267.c
Reliquiæ Sanctorum sedant tempestatem. 373.a
Remanacoris vada. 275.a
Repelini vada. 50.f 256.e
Resbuti populi. 252.f
Rhabarbarum apud Sinas. 131.b
Rhotericus medicus, & mathematicus. 6.f
Rhotericus Dominicanus in vrbe Colano. 53.b
Rhotericus Botus in regno Armuziæ. 183.b
CHRISTICAUSA occisus. 185.c
Rhotericus Lima ad Abassinū Regem legatus. 166.e 202.d
Rosalgates promontorium. 74.f
Roztomacanes Goam oppugnat. 116.d
Rubrum mare. 84.f
Rucattellani Molucenses populi. 119.c
Rumecan Sofaris filius. 315.a 323.c
Rumepolis oppidum. 85.a
Arx. 263.a
Rumes vrde dicti. 85.a
Rupes inexpugnabilis. 270.d

S

SAbaius Idalcanis genitor. 66.d 83.a
Saca Diensis dynasta. 179.a
Saccarum Brasiliicum. 38.d
Saganus Rex vestigalia S. Thomæ Apostolo attribuit. 191.a
Sagum cibi & potus genus. 120.f
Salfetæ insulæ ad Bazainum. 253.a
Salfetani & Bardeesiani agri. 245.a
Salutandi ritus apud Sinas. 134.f
Samibeleganus apud Pegusios quid. 159.c
Sanctianum insula Sinarum. 367.b
Sancti SPIRITVS flumen. 382.f
Sandalum album. 96.e
Sanga Regnum. 253.c
Saracenorum in Christianos odium. 157.c
Vide Mahometani.
Selynius Turca Campsonis imperium delet.

INDICAS.

149.a 151.b
Senex trecentos trigintaquinque natus annos. 259.a
Siacanus dynasta. 126.f
Siagrum promontorium. 74.f
Siani Rex in Macazaribus baptizatur. 287.c
Signa ad Fidei confirmationem. 374.f vide de Miracula.
Siliganum oppidum. 244.e
Simia in veneratione apud Indos. 30.e
Sinarum mores. 131.a & inde.
Commercium cum Lusitanis. 367.c 146.d
Sionis regnum fœdere cum Lusitanis iunctum. 96.e 113.a 155.c
Siriagrum insula. 236.f
Societatis IESV origo. 276.f Progressus in Lusitaniam. 283.b 357.b Malacam. 303.a In Molucas. ibidem. In Iaponem. 366.f In Sinas. ibidem. Armuziam. 377.a In Æthiopiã. 389.a In Brasiliã. 357.c In Congum. 363.a
Eiusdem labores. 394.f & inde. 373.b
Socotora insula. 45.b 82.e & inde. 68.d 107.b
Sofala aurifodinis prænobilis. 21.c Arcem ibi Lusitani exstruunt. 63.b.c
Sofar ab Ægypto in Indiam. 226.f Diuum obsidet. 255.b 307.a Interficitur. 314.f
Solimanus Turca classes in Indiam mittit. 254.e 376.e
Solimanus Ægyptiæ classis prefectus in Indiam. 148.d
Solimanus alter. 245.b
Solimanus Sofulæ Rex. 64.f
Solimanus Peloponnesius in Indiã. 260.e & inde.
Soloris Rex baptizatur. 401.a
Somni parcimonia. 281.c
Sophus Persarum Rex. 74.e vide Ismael.
Stachiris fluminis. 16.d
Stephanus Gamma. 252.e Indiæ Prætor. 267.c & inde.

Suaqueum vrbs. 268.f
 Subi insula dynasta. 173.c
 Successorum in India ratio. 195.c
 Suilla caro Sinis valde expetita. 134.f
 Sunda oppidum. 210.e
 Supæ Rex baptizatur. 287.c
 Surratum Cambaiæ oppidum. 225.a

T

TAbaria Ternatis Rex. 235.b 236.d
 Tabonæ præses molossis nudus obij-
 citur. 231.b
 Tamendoa animal in Brasilia. 39.b
 Tanaba oppidum. 223.b 250.f
 Tanoris Rex. 57.c baptizatur. 353.b
 Tatus animal. 39.a
 Tempestas fœda. 41.b
 Tensa Iaponiorum. 299.b
 Ternate recepti Lusitani. 119.c Arcem
 edificant. 189.c Varij Lusitanicæ rei
 successus. 195.a
 Tertia insula. 35.a
 S.Thomæ Apostoli peregrinatio Indica.
 45.b Templum ab eo conditum. 191.c
 Martyrium & Sepulcrum. 47.b 190.f
 303.b Eidem à Constantino Prætoris
 templum extruitur. 191.b Corporis
 translatio. 191.c In Lusitanorum præ-
 liis quando primum innocatus. 326.f
 Thomas Persarum Rex. 345.c
 Thomas Petreius legatus ad Regem Sina-
 rum. 130.d 146.e
 Thomas Sosa primus in Brasiliâ Prætor.
 358.d
 Tidoris Rex qualis erga Lusitanos. 119.c
 Timoa ethnicus Lusitanorum studiosus.
 100.e
 Tolum oppidum. 364.f
 Tormetarie fabrica artificium. 26.f Bar-
 baris proditur. 49.c
 Torum vrbs. 21.a
 Torus Armuziæ Rex. 127.b Eius furor.
 188.d
 Tranancoris regio. 284.e

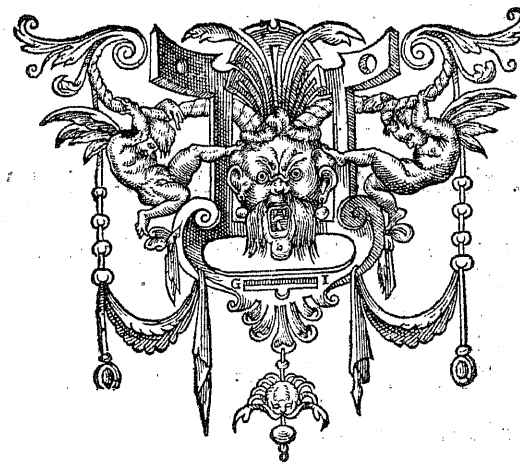
Tremelanum delubrum. 288.
 Trichinamalius princeps baptizatur.
 357.b
 Triglypton regni Peguensis quondam ca-
 put. 159.b
 Trimumpara Cocini Rex. 51.a 62.f
 Tristanus Acunia in Indiam. 67.b
 Legatus ad Summum Põrificem. 123.b
 Tristanus Ataidius Ternatensis præse-
 ctus. 235.c
 Tristanus Vaseus. 5.a
 Tristani Vasai Vega facinus egregium.
 186.d
 Tuaca liquor. 120.f
 Tupinaquini gens in Brasilia interiori.
 387.b
 Turcarum tyrannus classes in Indiam mit-
 tit. 376.e

V

VAidua antiistes Mahometanorum.
 230.d
 Vaipinum Sacra apud ethnicos insula. 51.c
 Valectudinaria. 116.d 282.d 288.d 340.f
 Variuenes Cambaiæ pagus. 255.b
 Vasci columna. 26.e
 Vasus Gamma Indiam patefacit.
 Iterum in Indiam. 29.a 45.a
 Tertio in Indiam Prætor. 195.b
 Venefici apud Brasilios. 362.f
 Verberati insula. 27.b
 Vespertiliones ingentes. 44.d
 Vgentana vrbs, & regnum. 252.e
 Victoria insignes Lusitanorum.
 De Calecutanis ad Repelini Vada. 56.e
 Alibi. 199.c 65.b 74.e
 De Turcis ad Diuum. 376.e & inde.
 De Aegyptiis. 273.a
 Cananorensibus. 72.f
 Malacensibus. 111.c
 Ceilaniis. 175.b
 Ianis. 117.b
 Goanis. 103.b 106.e
 Dabulensibus. 91.a
 Armuzianis.

Armuzianis. 82.e 187.b
 Cambaianis. 324.e
 S. Vincentij Colonia. 387.c
 Vincentius Franciscanus. 265.b
 Vincentius Sodreus nauarchus. 48.d
 Naufragio perit. 50.e
 Visapor Idalcanis vrbs. 290.f
 Visonis monasterium in Abassia regno.
 166.f
 Visamiranda, & efficacia. 342.e 368.f
 350.f
 Vntio Sacri olei. 129.b
 Vocationes Dei aliquot. 331.a
 Vitutis Raia Malacensis. 98.d
 Securi percussitur. 113.b
 X
 Xaca Iaponiorum idolum. 297.b
 Xeques apud Arabas, Prætor. 26.e
 Xiphias piscis. 159.a
 Xoar Armuziana ditioris vrbs. 76.e
 Z
 Abucales arbor. 38.e
 Zala Mahometanorū adoratio. 88.e
 Zamafum oppidum. 229.a
 Zamorini senioris conatus in Lusitanos.
 51.a 64.f
 Zamorini iunioris. 123.a 198.d
 Zanzibar insula. 53.c
 Zeifadinus Armuziæ Rex. 74.e
 Zeila emporium. 151.b 269.b
 Zebitanus præfectus. 271.c
 Zufolarinus. 157.c 102.e 245.a Vide
 Azedecan.

Indicis in Historias Finis.

EPISTOLARVM INDEX.

Animaduerte (lector) bis repetita esse in hoc epistolarum
libro folia 483. & seqq. vsque ad 496.

<i>Aria Sanctij.</i>	465	<i>Laurentij Iaponij.</i>	441
<i>Balthazaris Gagi.</i>	479	<i>Ludouici Almeida.</i>	446.467.491.491.
<i>Cangoximanorum Regis.</i>	475		496
<i>Consalui Fernandi.</i>	444	<i>Ludouici Froij.</i>	487.483.512.518.525.
<i>Cosmi Turriani.</i>	425		540.547.550
<i>Eduardi Syluij.</i>	419	<i>Melchioris Nomij.</i>	435
<i>Francisci Xauerij.</i>	405.407.403	<i>Organtini Brixienfis.</i>	529
<i>Francisci Capralis.</i>	536	<i>Pauli Iaponij.</i>	416
<i>Francisci Henrici.</i>	560	<i>Petri Diazij.</i>	557
<i>Gasparis Vilela.</i>	426.438.458.476.485	<i>Regis Cangoximani.</i>	475
<i>Io. Baptistae Montani Ferrariensis.</i>	495.	<i>Societatis IESV de Consalui Sylueriae</i>	
	496	<i>obitu.</i>	455
<i>Ioannis Fernandi.</i>	417.439.489	<i>Taque Regis Firandi.</i>	424

IN EA SDEM INDEX

RERVM MEMORABILIVM.

	<i>CENORVM classis.</i>	<i>Aloysij Lusitanicae classis praefecti caedes.</i>
	482.e	562.d
	<i>Aedes elegatissime.</i>	<i>Amagusae acta per Franciscum Capralenz</i>
	504.d	<i>& socios.</i>
	523.a	537.a
	<i>Aegrotus pia prece sa-</i>	<i>Amangutij conuersiones insignes.</i>
	natur.	418.
	445.a	<i>Vrbs vastatur.</i>
	<i>Agni Caestis cereas imagines, & alia id</i>	431.b
	genus quantopere expetant Iaponij	<i>Amida, & Xaca Iaponiorum Dij.</i>
	Christiani.	433.a
	484.d	512.e 513.b 520.e 523.a 524.f
	<i>Ainan insula, & gentis mores.</i>	481.e
	481.e	<i>Andreae Fernandi Christiana fortitudo.</i>
		531.b

Ancilla

E P I S T . I N D I C A S .

Ancilla Iaponiae Christianae martyrium.
446.d

Antonius Caiadus Lusitanus. 454.f
Eius officia in Consaluum Syluerium.
457.a

Antonius Dionysius a Mahometanis ca-
pitur. 535.c

Aqua salita faucis remedium. vbi. 514.f
Aquita vrbs. ibid.

Aqua Australis, seu benedictae miracula.
445.a 485.c

Aria Sanctij acta. 510.f

Arx munitissima Hexandori proceris.
470.d

B

B *Althazaris Gagi res gesta.* 427.a
434.e

Eiusdem nauigatio, & pericula. 479.b
& inde.

Capitur a Mahometanis. 534.e

Sclopus in eum intentus flammam non
concipit. ibid.f

Baptismatis miracula. 405.b 422.d 469.a

Barptolemai Regis laudes. 488.e *Conuer-*
sio ad CHRISTVM. 490.e *Epulum*
insigne. 488.f *Victoria de coniuratis.*
489.c *Baptismus.* 490.e *In militum ca-*
techismo sedulitas, in bello insignia. ibi-
dem. In Cosmum Turrianum reuerentia.
497.a *Christiana humilitas.* 510.d
Victoriae Crucis beneficio parta. 497.a

Bibliotheca versatilis. 524.d

Bonzij, seu Iaponiorum sacerdotes. 417.f
Eorum calumniae & odia in CHRIS-
TI famulos. 431.c 438.e *Ritus &*
leges. 512.e *Impostura.* 512.f & inde.

Sagina & vindemia. 516.f *Cenobia.*
523.b *Conuersiones ad CHRISTVM*
418.442.d

Boum specie daemon a Iaponiis colitur.
432.f

Brachmanarum in CHRISTI seruos
humanitas. 532.f 534.e

C

C *Acubau impostor apud Iaponios.*
478.d

Ceremoniae Ecclesiasticae quam efficaces.
485.b

Cangoximae acta per Almeidam. 471.a

Cangoximani Regis de patribus iudicium.
475. & inde.

Candidus & Cinereus color funestus. 515.a

Canon Amida filius, & eorum effigies.
520.e

Catechismi vtilitates. 492.e

Cegandonus Barptolemai Regis pater.
489.c

Chia pulueris vsus in potu Iaponiorum.
501.b 502.d

Christiani facti in ditone Barptolemai
Regis. 536.f

Christianorum in patribus tuendis ardor.
445.c

In pauperes benignitas. 477.c

Insigne pietatis exemplum. 488.d

De Malabaribus victoria. 533.c

Fuga miserabilis ab exusta Vocoxiura.
492.d & inde.

Christiani cuiusdam precandi ratio. 497.b

Christianorum quinque millia facta Imori.
490.e

Cochinoci acta per Balthasarem Lupium.
536.f

Coia frequens Bonziorum Cenobij locus.
513.c

Comben

Comendaxis insignis impostor. 514.d
 Concionatoris Christiani partes, & cau-
 tiones. 410.f
 Conciones Bonziorum. 517.b 524.e
 & inde.
 Confessarij partes, & cautiones. 409.c
 Confessionis, & communionis quam fre-
 quens vsus apud Iaponios Christianos.
 405.c
 Coniuratio in Barptolemaei Regem. 489.b
 In Cubum Meacensem. 526.e
 Constantini Catechista Iaponij laudes.
 533.a b
 Consuetudinis quotidiana praecepta. 411.c
 Consalui Sylueria expeditio. 453.b Nex
 propter CHRISTVM. 457.c
 Corniculum quibusnam hominibus è capi-
 te extuberat. 513.b
 Cosmi Turriani in vrbe Amangutio acta.
 417.a 436.f 466.f 474.d 481.a
 491.b 494.f 496.e
 Crucis admiranda virtutes. 406. 438.f
 445.b
 Cubi Meacensis aedes elegantissima. 523.a
 Horti cultissimi. ibid. Cedes à coiuratis.
 527.a

D

Dæmonum impostura apud Iapo-
 nios. 432.5 12.f Horribili figura
 pinguntur. 520.e
 Daiondonus cum Mioxindono in Cubum
 conspirat. 526.e
 Damiani Iaponij laudes. 473.b
 Darij Tacaiama Fidani acta. 540.f
 Didacus Andradius vna cū Ignatio Aze-
 bedio interficitur. 559.b

E

Edwardi Syluij laudes. 494.d
 Epistole Meacensium neophytorum
 ad Eungenses. 447.a
 Examen conscientiae quam accurate exer-

cendum. 407.c
 Exorcismi virtus. 422.e f

F

Facata vrbs, & res in ea gesta. 359.b
 434.e
 Facatensium neophytorum pietas. 440.d e
 Duo sanati diuinitus. 448.f
 Facatensis praefectus patrum immunitati
 cauet. 474.d vrbs incenditur. 359.b
 Facusangis Academia nobilis vastatur à
 Nubumanga. 555.b
 Firandi patrum acta, & labores. 433.b e
 Christianorum ardor. ibid.
 Francisci Xauerij labores, & patientia.
 406.d 438.e Animi magnitudo. ibid.
 Flagelli, & libelli neophytis ab eo reli-
 ti admiranda efficacia. 470.f
 Eiusdem praeceptiones de vinea domi-
 ni excolenda. 407.c In Iaponem appul-
 sus & itineris pericula. 413.a A Rege
 Saxumano honorifice excipitur. 415.a
 Frenoiamae cenobiorum euersio. 548.d
 Funaij res gesta. 426. 497.a
 Fundi acta. 538.f
 Fundanus Dynasta. ibid.
 Funera Meacensium. 514.f
 Funus primum Christiano ritu penatum.
 423.c

G

Gaspar Vilela Cosmo Turriano Co-
 mes adiungitur. 427. Eiusdem
 peregrinatio Cutamensis. 428.f Mea-
 censis. 438.f 441.b 465.c Sacaiama.
 459.b 466.e Ecclesia ab eodem insti-
 tuta. 488.f 489.a Apud Meacensem
 Regem gratia. 490.f
 Gotondoni & aliorum coniuratio in Bar-
 ptolemæum Regem. 489.c
 Grana benedicta & alia id genus quanto-
 pere à Christianis expectantur. 488.d
 484.d

Hectoris

H

Hectoris optimi viri nex. 553.c
 Hexandoni Dynasta, & vxoris eius
 pietas. 470.e f
 Hiu insula, & ibi patrum acta. 498.d
 Horti cultissimi, & amoenissimi. 523.a & d

I

Iacobi Sorie Caluiniani piratae crudeli-
 tas. 558.e & inde.
 Ianambuxi Bonziorum secta. 513.a
 Qua ratione cooptentur. ibid.
 Iaponiorum ingenia moresque. 405. & in-
 de 411. 453.a 501.a 517.c 525.b &
 inde. Errores. 432.d 478.e & inde. In
 fide constantia. 429. 520.d Varius an-
 ni cursus. 418.f Quaestiones, & curio-
 sitas. 417.a
 Iaponios iuuandi imita à patribus ratio.
 427.
 Iaponem & Sinas Euangelij causa peten-
 tes, quomodo affectos esse oporteat.
 530.d 536.e
 Idolum Denichi. 512.e
 Ienxuanorum secta epicurea & persimilis.
 519.c
 Christianae religionis odium. 503.a
 Ignatij Azebedij & sociorum felix exitus.
 557.c & inde.
 Indulgentias, & alios Christianos ritus
 imitari videntur Bonzij. 578.d
 Infantis trimi à Baptismo animam agentis
 dictum admirabile. 494.e
 Inhambanis Rex vna cum proceribus à
 Consaluo Sylueria baptizatur. 453.b
 Ioannis Baptista Montani acta. 495.b &
 inde.
 Ioannis Fernandi agendi ratio. 465.b La-
 bores. 487.b & inde. Lexicon Iaponi-
 ce & Lusitanice. 485.b
 Ioannis Casaulij Caluiniani piratae imma-
 nitas. 562.e
 Ioannis Naetondomi Tambæ reguli Chri-

stiani laudes. 551.c
 Iobeleum ad felicem Concilij Tridentini
 euentum. 526.d
 Iquenda regno Euangelium infertur. 554.f
 Iquenda Sangadonus Christianorum pa-
 rens: & in eum coniuatio patefacta.
 554.d
 Iquicuqui acta per Ludouicum Almeidam.
 449.c & inde. Ira per eundem. 451.a b

L

L Laurentius Iaponius Imori quinque
 millia hominum baptismo lustras.
 490.e
 Ludi & nefaria sacra Iaponiorum. 418.d
 485.b
 Ludouici Almeida peregrinationes, &
 acta. 447.a 469.b Vocoxiurae. 491.b
 Ximabara, & Cochinos. 492.f Meaci.
 493.e 496.e
 Ludouici Froij acta. 487.a 483.c Peregri-
 natio Meacensis. 496.e

M

M Agistratus in concionibus nunquã
 aperte perstringendi. 411.b
 Malabares piratae patribus infensi. 532.e
 Manomotapæ Regi beatissima Virgo per
 quietem apparet. 455.c Idem baptismo
 expiatur cū trecetis proceribus. 456.d
 Consentit in Consalui necem. ibid. f Facti
 eum pœnitet. 458.d
 Manuum impositio apud Iaponios. 528.d
 Maristhenis delubrum Iaponiorum. 490.f
 Martyrium Francisci Lupij & sociorum
 duorum. 529.a
 Molucensium neophytorum. 530.f Ancil-
 la Iaponiae. 446.d
 Meacum totius Iaponis caput. 438.f Ibi-
 de acta Gasparis Vilela. 441.b & inde.
 eadem vrbs vastatur. 477.a A Rege
 recipitur. ibid. c Eius in Patres huma-
 nitas. 503.a b

Meaci superioris excidium. 550.f
 Meacensium Christianorum pietas. 477.c
 521.c & seq.
 Medicus Sacaianus ad Societatem adiun-
 gitur. 509.a Iussus filio cedit omni pa-
 trimonio. ibid.
 Melchioris Nomij navigatio in Iaponem.
 435.c & inde. In Indiam renauigat.
 437.c
 Mingiamus Mosambicanus Manomotapa
 Regem in Consaluum incitat. 456.e
 Idem fuga sibi consulit. 458.d
 Mioxindonus Cubum e medio tollit. 526.e
 Nirosu impostor. 514.d
 Miracula. 423.428.432.
 Molucis in insulis assidua patrū discrimi-
 na. 530.f
 Molucensium Neophytorum, in fide con-
 stantia & labores. ibid.
 Monica virginis amor in caelestem spon-
 sum. 499.b & seq.
 à Numeribus quatenus abstinentiū. 412.d

N

Nara vrbs. 503.c
 Nara arcis ades elegantissima. ibid.
 Neophytorū pietas. 472.e 490.e 492.e
 496.d f & inde. 503.b & inde.
 Neophyti Ximabarani constantes in fide.
 511.d & inde.
 Neophyti Molucenses propter CHRIS-
 TVM interfecti. 530.f
 Neugoriorum secta. 477.b
 Nichioxines, Vatandoni, & Euangelij ho-
 stis. 543.c
 Nubunanga rogatu Vatandoni patribus
 fauet. 542.f
 Eiusdem ad Frenoiamam res contra
 Bonzios gesta. 547.c
 Nubunāga inferiori Meaco parcit propter
 Christianos. 550.e
 Idem Iaponicarum sectarum hostis.
 555.b
 Quosnam sibi adscribat titulos. ibid.c

Oekonomi subleuandis agrotis, &
 pauperibus. 466.f
 Organtini Brixienfis acta Sangæ. 554.d

P

Paradisus Iaponiorum. 528.d
 Passionis Domini recordatione quan-
 topere afficiantur Neophyti. 405.c
 430.d & 431.a
 Paulus Iaponius Xauerij comes Cangoxi-
 ma domesticos conuertit ad CHRIS-
 TVM. 415.a
 Pauli alterius Iaponij præstantis viri obi-
 tus. 434.e
 Pileolus triquetra figura. 515.b
 Puerulus enixe baptismum petit, parentes
 & propinquos ad CHRISTVM ad-
 ducit. 444.f
 Pueri cuiusdam Sacaiani laudes egregiæ.
 474.e

R

R Amiri, & Alcana sociorum, naufra-
 gium, & mors. 529.b
 Ratio agendi cum proximis. 411.c
 Regina Cali Regi Manomotapa per quie-
 tem assistit. 455.c
 Reliquias amoris quasnam appellēt Chri-
 stiani. 484.d
 Rex Amangutij interficitur. 431.b
 Rex Barptolemus, vide littera B.
 Rex Bungensis, vide eadem littera B.
 Rex Cangoxima, vide littera C.
 Rex Firandi, vide littera F.
 Rex Manomotapa, vide littera M.
 Rex Meaci, vide Meacum.
 Rex Vocoxiura, vide littera V.

S

Sacaium vrbs libera. 459.b 476.f
 Sanctij nobilis viri pietas. 499.b
 Scribæ

E P I S T.

Scribæ Mioxindoni officia in patres. 528.f
 Scribæ Firandensis Regis, itemque vxoris
 eius laudes. 468.d & inde.
 Sebastianus Lupinus ab hæretico seruatur.
 565.b
 Secta Iaponiorum. 442.f & inde.
 Sigillorū duo millia in tergo Xaca. 421.a
 Sinas & Iaponem petentes quomodo ani-
 matos esse oporteat. 530.d 536.d
 Societatis I E S V domicilia apud Iaponios.
 433.b
 Socij varie vexantur. 405.b Eorum acta
 in Bungo. 465.b.c
 Meaco vrbe capta in exsilium abeunt.
 528.f
 Eorum in ora Comorinensi pericula.
 531.b
 In eosdē officia Brachmanarum. 532.f
 Stellio præses doctrinarum. 521.a Eius
 templum. ibid.

T

Tacaxumani precandi studio mire te-
 nentur. 449.b
 Taqueni scelera & exitialis exitus.
 549.ab
 Taqua Nombo Firandi Rex. 424.f
 Tefforij nitidissimi species. 504.d
 Templum inanium Deorum magnificentissi-
 ma. 504.e 523.a
 Templorum tria millia octingenta ab vno
 Rege edificata. 547.a
 Templum inferorum Regi dicatum, quale.
 524.d
 Tonus Amagnanus Xauerio fauet. 537.a
 baptismo lustratur. 537.c
 Toni filij adoptiui pietas. 538.d
 Tonus Ximabaranus petit Euangelium.
 487

I N D I C A S.

Ad CHRISTVM aggregatur. 497.c
 Ipsius pietas. 511.b
 Typhonis venti vis. 529.e 530.e
 Tyrones in religione quomodo tractandi,
 ac probandi. 409.

V

Valetudinarium à patribus institu-
 tum. 429.b
 Vatandoni dynasta Catechumeni mirum
 Christianæ rei studium. 541.b & inde.
 In prælio circumuētus occiditur. 546.d
 Vetula nonagenaria mira cōuersio. 486.f
 Vincetij pueruli sensus amoris in CHRIS-
 TVM. 500.e
 Vo seu Dairi. 477.c
 Vocoxiuranus Rex Euangelium efflagitat.
 477.f
 Vxor in fidei desertorem maritum egregie
 consulit. 539.a

X

Xaca signum colossæum. 521.a
 Bibliotheca versatilis. 524.d
 Xamaxinodoni & Quequidoni iudicium
 conuersio. 490.d
 Xauerius, vide Franciscus Xauerius.
 Xichiensis dynasta CHRISTI deser-
 tor. 537.b
 Ximabara plurimi facti Christiani. 494.d
 Xinguen Rex Cainochuni Bonziorum de-
 fensor. 555.b
 Xuicaidoni conuersio, & acta. 490.d
 Xixiensium neophytorum pietas. 451.a

Z

Zacana salsamenti genus. 519.b

Indicis in Epistolas Finis.

IN IGNATII VITAM CAPITVM INDEX.

LIBRI PRIMI.

R ITVS Ignatij, & educatio. Cap.I.	567.b
Conuersio eius ad CHRISTVM. Cap.II.	568.f
Ad Montemferratam religionis causa proficiscitur. Cap.I II.	572.f
Acta eius in Monteferrato. Cap.IV.	575.a
Ardores eiusdem in studio penitentiae. Cap.V.	576.d
Molestiae scrupulorum, & tentationum eiusdem. Cap.VI.	577.b
Ignatij profectus in spiritu. Cap.VII.	580.e
De studio collato ad proximos adiuuandos. Cap.VIII.	582.d
E graui morbo periclitatur. Cap.IX.	583.a
De inanis gloria vitio superato. Cap.X.	ibid.c
De profectioe Hierosolymitana. Cap.XI.	584.
Nauigat in Italiam. Cap.XII.	585.a
Nauigat in Palaestinam. Cap.XIII.	587.c
Palaestinae loca sancta perlustrat. Cap.XIV.	588.f
In Hispaniam redit. Cap.XV.	590.f
Barcinone ad studia litterarum aggreditur. Cap.XVI.	593.b
Eiusdem commoratio Complutensis. Cap.XVII.	595.c
Lutetiam proficiscitur. Cap.XVIII.	601.c
Extrema inopiae incommoda superat. Cap.XIX.	602.f
Varie propter CHRISTVM exercetur. Cap.XX.	604.e
De sociis ad Ignatium adiunctis. Cap.XXI.	606.f

LIBRI SECVNDI.

A Eger Hispaniam repetit. Cap.I.	610.e
Venetias ingenti labore contendit. Cap.II.	612.f
Venetias ad Ignatium socij veniunt. Cap.III.	614.f
Sacris initiatur Ignatius: & de rebus ab eodem, & sociis in Veneta ditione gestis. Cap.IV.	617.b
Ignatio Romam appropinquanti CHRISTVS apparet: & vnde Societati IESV no- men indi-	

IN IGNATII VITAM INDEX CAPITVM.

men inditum fuerit. Cap.V.	619.e
Ignatius Romae Christianae rei dat operam: in Casinati monte animam Hozij caelum in- trantem videt. Cap.VI.	621.a
Romam Patres vniuersi conueniunt: veterem plebis erudiendae morem, & frequentem vsu Confessionis, & Eucharistiae restitunt. Cap.VII.	623.a
Falsis criminibus circumuenitur Ignatius, & absolvitur. Cap.VIII.	ibid.c
Ignatius & caeteri Patres de constituenda Societate deliberant. Cap.IX.	628.e
Patres in varia loca Pontificis iussu discedunt. Cap.X.	630.d
Ignatius plebi fame periclitanti succurrit. Cap.XI.	632.e
Confirmatur a Pontifice maximo Societas. Cap.XII.	633.c
Praepositus Generalis creatur Ignatius. Cap.XIII.	634.f
Generalis Ignatius denuo Catechistae munere fungitur. Cap.XIV.	638.d
Societas augetur, distribuuntur prouinciae. Cap.XV.	639.a
Variae in Ignatium tempestates excitantur. Cap.XVI.	640.d
Regimen feminarum a Societate depellit Ignatius. Cap.XVII.	641.a
Honoribus in Societatem nostram Ignatius aditum obstruit. Cap.XVIII.	642.e
Confirmatur a Iulio III. Societas. Cap.XIX.	646.f
Magistratu sese abdicare conatur Ignatius. Cap.XX.	647.b
Societati in Hispania valde laboranti succurrit. Cap.XXI.	648.f
De Iulij III. obitu, & de Marcelli I. in Ignatium nostrosque beneuolentia. Cap.XXII.	650.e
Ignatij obitus. Cap.XXIII.	651.a

LIBRI TERTII.

D E orandi assiduitate, & studio pietatis. Cap.I.	653.b
Quod eius fuerit de perfectione iudicium. Cap.I I.	656.d
De caritate ipsius in Deum. Cap.III.	ibid.f
De caritate in proximos. Cap.IV.	657.c
Mansuetudo eiusdem & comitas. Cap.V.	660.f
Gravitas eiusdem, & in custodia disciplina seueritas. Cap.VI.	662.d
Eiusdem animi submissio, & quid de Virtute obedientiae senserit. Cap.VII.	664.e
Paupertas eius, & castimonia. Cap.VIII.	667.a
Aequitas animi, & constantia eiusdem. Cap.IX.	ibid.c
Eiusdem ratio gubernandi. Cap.X.	672.d
Eiusdem ratio proximos adiuuandi. Cap.XI.	678.d
Vita eius quotidiana, & domestica. Cap.XII.	679.b
Pietatis opera publice per eum instituta. Cap.XIII.	680.e
Quaedam de Ignatio mira. Cap.XIV.	682.f
Eiusdem forma, & statura corporis. Cap.XV.	688.d

IN EANDEM RERVM
MEMORABILIVM
INDEX.

A

ABDICARE sese magi-
stratu conatur Igna-
tius. pag. 647.b
Abstinētia & sobrietas
eiusdem. 576.f 578.e
Accusatoribus qua obseruatione aures
præbere consueuerit Ignatius. 674.f
Adrianus VI. Pont. Max. 585.c
Ægrotorum curandorum lex. 680.e
Anobarbus archipirata. 612.f
Agni celestis carea effigies. 655.b
Alexādri Card. Farneſij pietas, & magni-
ficentia. 638.e 687.c
Alexander Petronius medicæ artis laude
præstantissimus. 665.c 683.b
Alfonſus Fonſeca, Toletanus Archiepi-
scopus. 598.f
Alfonſus Salmeron Toletanus, Ignatij
socius. 608.e
ad montem Celsum secedit. 618.d
Ambitio & auaritia, duæ perniciosissima
mortalium peſtes. 648.d
Andreas Foxius, cognomēto Asparotus.
569.a
Andreas Gritus, Venetorum Dux. 587.c
Andreas Lipomanus, vir pietate & ge-
nere nobilis. 660.e 687.a
Animorum curatio difficilis. 582.e
Antonius Araozius Hispaniæ præponi-
tur. 639.b

eius litteræ. 685.a
Apoſtolorum limina, & præcipue religio-
nis templa noſtri Romæ obeunt. 616.f
Arbenſis Episcopus Ignatium ad sacerdo-
tium euehit. 617.b
Ardebalus Ignatij præceptor. 594.f
Artiaga se ad Ignatij institutum aggre-
gat. 595.c
eius mors. 612.e
Augustinus quidam Augustinianus hæ-
reticus noſtros Romæ inſectatur. 623.c

B

BAIONA, olim Aqua Augusta. 611.a
Baptiſta Viola Parmenſis. 686.e
Barcinone ad studia litterarum Ignatius
aggreditur. 594.d 658.d
Barptolemeus Guidicionius Card. 634.d
Baſſanum, oppidum agri Patauini. 618.d
Bellum inter Gallos, & Hispanos. 568.f
569.a
inter Venetos & Turcas. 617.c
inter Paulum IV. & Regem Philippum.
651.a
Benedictus Conuerſinus, vrbis Romæ gu-
bernator. 625.b
Beneuolentiam ſuorū erga se quomodo ale-
ret Ignatius. 674.c
Bernardina quædā Romana, filiam admo-
tā Ignatij defuncti feretro sanat. 684.e
Bernardus

IGNAT. LOIOLÆ VITAM.

Bernardinus Maffeius Card. 643.c
Bertramus Loiola. 567.b
Biſinianum oppidum. 635.b
Bonæ ſpei promontorium. 630.e
Bononiam Ignatius peruenit. 613.b
Bononiam veniunt Xauerius, & Bobadil-
la. 619.c
Braſilica ora. 630.e
Brixiam mittitur Claudius Iaius. ibid.

Compluti artium curriculum init Ignatius.
595.c
Concionantur Patauij Codurius, Hozius-
que: Ferraria Roterigijs & Iaius: Bo-
noniæ Xauerius, & Bobadilla: Senis
Paſchaſius, & Salmeron. 619.c
Vicetiæ Ignatius, Faber, & Laines.
618.d

Concordia nihil valentius ad res arduas
moliendas. 629.a
Confefſio totius anteaſtærite Ignatij.
575.b
iterum iterumque ab eodem repetitur.
579.a
quotidiana cuiuſlibet omiſſionis. 654.d
Confefſio generalis P. Fabri. 595.c
& aliorum ſociorum Ignatij. 608.e
Confefſionis frequens uſus ab Ignatio &
ſocijs Romæ reſtitutus. 623.b
commendatur ab Ignatio Barcinone.
658.d
Crucē pauci ex animo amplexantur. 611.b

D

DÆMON Ignatium ab incepto reuoca-
re conatur. 577.b
Ignatio difficultates reſentat. ibid.c
Ignatium à litterarum studio remouere
nititur. 594.e
Detractiones & ſuſurri animos deſiungūt.
636.f
Didacus Guias Cantaber. 613.c
Didacus Laſſus Ferdinandi Regis orator.
643.c
Dignitatis gradus perfectos viros requi-
runt. 644.e
à Societatis inſtituto valde alieni. ibid.
D. Dionſij Areopagite tutela. 609.a
Diſcretio ſpirituum, conſummatæ ſapiētiæ
virtus. 571.a
Doctrinæ Chriſtianæ præceptis plebem
imbuit Ignatius. 595.b 611.b 613.c
623.b 633.a
Doctrinam Chriſtianam profeſſi tradere
debent.

C

CALLIſTUS se ad Ignatij ductum aggre-
gat. 595.b
Carcerem in Societatem induci nunquam
permiſit Ignatius. 663.c
Caritas Ignatij in Deum. 656.f
in proximos. 657.c
Caſtitatis laude inſignis Ignatius. 667.b
Caſtitatis virtutem in Societate magno
studio cuſtodiri voluit Ignatius. ibid.
Catecheſi Chriſtianæ operā dat Ignatius.
638.f
Catechumenorum ades, curante Ignatio,
paratæ. 681.e
Cazeris Segouienſis Ignatij ſocius. 595.b
in patriam reuertitur. 612.e
CHRISTVS tentationum iuſtiſſimus
arbiter. 578.d
CHRISTI patientiæ ſtudioſus Igna-
tius. 592.d
Circus Flaminius Romæ. 632.f
Claudius Iaius Gebennenſis Ignatij ſocius.
608.f
Baſſanum ſecedit. 618.d
Brixiam abit. 630.e
Tergeſtinorum Episcopatum reuicit.
642.f
Collegium Montis acuti Pariſiis. 602.e
Collegium S. Barbaræ Pariſiis. 603.c
Collegium Hispanicæ nationis Bononiæ.
613.b
Collegium Germanicum Romæ. 682.d
687.b
Collegium Lauretanum. 684.d

debet. 629.c
 Dominicani fratres Salmanticae Ignatij do-
 ctrinam expendunt. 599.a
 Domus professæ egestati Romæ mirabili-
 ter subuenitur. 668.d 671.a

E

Ecclēsia primitiua Ignatij quæ. 620.e
 Ecclēsia Romana princeps magistra-
 que orbis terrarum. 623.b
 Eleemosyna Ignatij in pauperes. 591.c
 Eleemosynis vndique cōquisitis alios sub-
 leuat Ignatius. 596.d
 Elisabetha Rosella Ignatium victu benigne
 alit. 594.d
 pecunia eundem iuuat. 613.b
 Romam venit. 641.a
 Emendicat victum Ignatius Compluti.
 596.d
 Guipuzcoa. 611.b
 & socij Romæ. 617.a
 Erasmi libros abiicit Ignatius, & in Socie-
 tate legi vetat. 595.a
 Eucharistiam octauo quoque die sumit
 Ignatius. 602.e
 idem quotidie. 620.d
 Eucharistia frequens vsus Romæ ab Igna-
 tio, & socijs restitutus. 623.b
 commendatur ab Ignatio Barcinone.
 644.f 645.a
 Examen conscientia bis quotidie habetur
 ab Ignatio. 602.e
 item in singulas horas. 654.d 679.c
 Examen conscientia P.Fabri. 607.c
 Exemplo vitæ ac. morum nihil efficacius
 ad animos permouendos. 644.f
 Exercitiorum spiritualium liber ab Igna-
 tio conscriptus. 572.d
 à Rom. Pontifice comprobatus. 582.e
 Salmantica examinatur. 600.d
 à sacro Inquisitore. Parisiis receptus.
 604.f
 item in Hispania. 669.b
 Exercitijs spiritualibus perpolitur Faber.

607.a Xauerius. 608.e
 & alij socij Ignatij. ibid.
 itē multi Venetijs. 614.d Romæ. 623.a
 Nouitij probandi. 629.c

F

Feminarum regimen à Societate depel-
 litur. 641.b
 Feminarum consuetudo periculosa. ibid.c
 Fernandus Rex Romæ. 642.e
 Ferrariam venit Ignatius. 591.b
 Roterigijs, & Iaius. 619.c
 Fiducia diuina innixus Ignatius. 584.f
 586.f 589.a 613.a
 ad Fossam Clodiã Ignatius peruenit. 586.e
 Franciscana familia fratres Hierosolymis.
 589.b
 Franciscus Borgia Gãdiensium. dux, Socie-
 tati se addicit. 646.e
 Franciscus Mendoza. 600.e
 Franciscus Michaelius, vrbis præfectus.
 640.f
 Franciscus Strata Ignatio se. adiungit.
 622.f 655.a
 Franciscus Xauerius Cantaber Ignatij so-
 cius. 608.d
 primus in Iaponiorum terras Euange-
 lium intulit. 608.e
 Bononiam proficiscitur. 619.c
 ad montem Celsum secedit. 618.d
 in Lusitaniam tendit. 635.a
 in Indiam mittitur. 631.c
 India Prouincialis. 639.b
 in Sinarum aditu obit. 608.e
 Francisci Xauerij per somnũ visio. 632.d
 Frias, Vicarius Salmaticensis Episcopi.
 600.d

G

Gaspar Contarenus Cardinalis. 621.e
 633.c
 Gaspar Doctus pro Ignatio & socijs.
 627.c

Genuam.

Genuam proficiscitur Ignatius. 591.c
 Georgius Nauerius, insignis doctor. 597.c
 Germanicum Collegiũ in vrbe institutum.
 682.d
 Giennium vrbs Baticæ. 597.b
 Grammatica rudimenta discit Ignatius.
 594.e
 eadem Parisiis repetit. 602.e
 Grana piacularia. 655.b
 Greg. xij. Pont. Max. 682.e 687.c
 Guipuzcoa prouincia. 567.b 611.a

H

Hæreticorum fastus. 624.e
 Hæretici ab Ignatio cum Rom. Eccl.
 in gratiam restituti. 607.a
 Hercules II. Dux Ferrar. Ignatij & socio-
 rum innocentia testimonium tribuit.
 627.c
 Hieronymo Arzio egrotanti frequens ad-
 est Ignatius. 660.e 669.a
 Hieronymi Arzj liberalitas. 668.e 669.a
 Hieronymus Verallus Legatus Aposto-
 licus Venetijs. 614.e
 Hierosolymitana profectio ab Ignatio de-
 cernitur. 584.e
 à Paulo III. impetratur. 617.a
 Hierosolymam venit Ignatius. 588.f
 Honoribus in Societatem aditus obstrui-
 tur. 642.e
 Hortatur homines Ignatius ad odium pec-
 catorum, amorcmque probitatis. 599.b
 611.b.c
 Hospitium S. Iacobi Parisiis. 603.a
 ad Hospitalẽ domum diuertit Ignatius.
 595.c 611.b
 Hozius Hispanus Venetijs Ignatio iungi-
 tur. 613.c
 Tarisium secedit. 618.d
 Patanium proficiscitur. 619.c
 eius mortui animam cælos penetran-
 tem videt Ignatius. 621.c
 Humilitas Christiana ceterarum parens,
 custosque virtutum. 576.e

Humilitatis spiritum profitetur Societas.
 643.a

I

Iacobus Gouea Lusitanus. 605.a 630.f
 Iacobus Laines Ignatij socius. 608.e
 Romæ sacras literas profitetur. 619.c
 cum Petro Fabro Parmam contendit.
 630.e
 Italiae prouincialis. 639.b
 Ieiunium P. Fabri. 607.c
 P. Xauerij. 608.d
 & aliorum Ignatij sociorum. ibid.e
 IESV nomen vnde Societati inditum.
 620.c
 Ignatius etiam ante conuersionem ab om-
 ni impietate atque auaritia alienus.
 568.d
 in Pompelonensi obsidione vulneratus.
 569.c
 grauer agrotat. 583.a
 vrbanae munditiæ apprimè deditus.
 570.f
 lectione librorum spiritualiũ cõuersus.
 571.a
 ad Montemferratũ proficiscitur. 572.f
 singulis noctibus se acerrime verberat.
 573.c
 singulis diebus ter sese flagellis cadit.
 576.f
 MARIÆ virgini se voto castitatis
 obstringit. 573.c
 in Maurum quẽdam irritatus. 574.d.e
 de peregrinatione Hierosolymitana so-
 licitus. 574.f 584.e
 quo anno militiae Christianæ nomẽ de-
 derit. 574.f
 excessu quodam raptus. 581.b
 magnam rerum spiritualium peritians
 nactus. 581.c
 cur interdum ab alijs ad prandium in-
 uitatus, accederet. 582.f
 inanem gloriam superat. 583.c
 à diuina prouidẽtia totus pendens. 584.f

in Italiam nauigat. 583.a
 Romam ingreditur. ibid.c
 Adriani VI pedes exosculatur. ibid.
 Venetias ire parat. ibid.
 à comitibus destitutus. 586.f
 Venetias perductus. ibid.
 nauigat in Palæstinam. 587.c
 Palæstina loca sancta perlustrat. 588.f
 in Hispaniam redit. 590.f
 ab Hispanis militibus contumelia affe-
 ctus. 592.d.e
 ariuum curriculum in Compluti. 596.d
 in carcerem conicitur. 597.c 600.e
 Salmantica examinatur. 600.e
 extremam inopiam superat. 603.a
 Philosophiæ studia aggreditur Parisiis.
 603.c
 sacram Theologiam amplectitur. 604.d
 varie propter CHRISTVM exerce-
 tur. 604.e
 ad sacrum Inquisitorem Parisiis defer-
 tur. ibid.f
 ab eodem Inquisitore absoluitur. ibid.
 virgarum periculo liberatus. 606.e
 multos à turpi vita conuertit. 607.a
 æger Hispaniam repetit. 610.e
 Venetias contendit. 612.f
 sacris initiatur. 617.b
 plebi Roma periclitanti succurrit.
 632.e
 in culina ministeriis versatur. 636.f
 Generalatu se abdicare conatur. 647.b
 prophetiæ dono præditus. 684.f
 Ignatij ortus & educatio. 567.b
 acta in Monteferrato. 575.a
 { Minoressa. 576.e
 { in Guipuzcoa. 611.a
 { Venetiis. 614.d
 { Vicciis. 618.d
 { Romæ. 619.c
 animi altitudo. 568.e
 submissio. 664.e
 equitas. 607.c
 ardor in studio penitentia. 576.d
 caritas in Deum. 650.f

in proximos. 657.c
 castimonia. 667.b
 cautio in negotiis gerendis. 568.e
 constantia. 668.e
 Conuersio ad CHRISTVM. 568.f
 Confessarius Dominicanus Salmantica.
 599.a
 aliter ex ordine Minorum Romæ. 635.c
 clementia & lenitas. 637.c
 fiducia in Deo. 613.a
 forma & statura. 668.d
 grauitas & in custodia disciplina se-
 ueritas. 662.d
 gubernandi ratio. 672.d
 mansuetudo & comitas. 660.f
 maturitas ac dexteritas in tractandis
 hominum ingenis. 568.d
 Opera liber Exeritiorum. 522.d
 libellus de rebus CHRISTI &
 sanctorum præclare gestis. 573.a
 liber de Trinitate. 581.a
 epistola ad socios Lusitanos de Obe-
 dientia. 665.a
 epistola ad Præpositum prouinciæ
 Lusitaniæ. 673.a
 commentarij de religione. 608.d
 carmina Hispanica de B. Petri laudi-
 bus. 570.e
 scripta de spirituum discretionem, &
 de moderandis affectibus. 679.a
 paupertas. 667.a
 persecutio Lutetiæ. 604.e
 Romæ. 624.f
 pietatis studium. 653.c
 profectus in spiritu. 580.e
 ratio proximos adiuuandi. 678.d
 scrupuli. 579.a
 sermo de contemptu rerum humana-
 rum. 600.d
 studium ad proximos iuuandos. 582.d
 590.e 598.f 600.f
 virtutes. 636.f
 vita quotidiana & domestica. 679.b
 Ignatio nocte vigilanti MARIA virgo
 vna cum paruulo IESV sese palam
 ostendit.

ostendit. 572.e
 eidem Romæ appropinquanti CHRI-
 S T V S apparet. 620.d
 Ignatium socij omnes, vt parentem dili-
 gunt ac reuerentur. 609.c
 Inanis gloriæ vitium superat Ignatius.
 583.c
 Indica expeditio nostrorum studiis apta.
 630.f
 Innocentij I I I. Papæ lex de curâdis ægro-
 tis. 680.e
 Ioannes Borgia Philippi Regis legatus.
 654.e
 Ioannes Codurius Ignatij socius. 608.f
 Patauium proficiscitur. 619.c
 Taruissium secedit. 618.d
 graui morbo laborat. 686.e
 Ioannes Crucius, rei domestica curator.
 671.a
 Ioannes Figheroa Vicarius Archiepiscopi
 Tolet. 596.f 627.b
 Ioannes Gallus Ignatij socius. 595.b
 monastica se vita addicit. 612.d
 Ioannes Moronus Card. 582.d
 Ioannes Lusitaniæ Rex. 608.e
 Ioannis tertij Lusitaniæ Regis cura.
 630.e
 Ioannes Penna Ignatij in philosophia præ-
 ceptor. 604.d
 Ioannes Siliceus Toletanus Archiepiscopus,
 nostrorum insectator. 648.f
 Ioannes Vega Hispanus, 639.b
 Iulius I I I. Pont. Max. Societatem confir-
 mat. 647.a
 eius mors. 650.e

L

Loiolarum familia. 567.b
 Ludit triduculis Ignatius. 660.f
 Ludovicus Consaluis domus Romanæ mi-
 nister. 662.e
 Lusitani Brasiliam & Indiam oram ape-
 riunt. 630.e

Lutetiam proficiscitur Ignatius. 602.a
 Lutetiæ Parisiorum descriptio. 603.a

M

Magnates in Hispania qui vocentur.
 567.c
 Male nuptiarum cœnobium ab Ignatio in-
 stitutum. 681.a
 Marcelli I I. Pont. electio, atque obitus.
 650.e.f
 Margarita Austriaca, Octauij Farnesij
 vxor. 633.b 645.c
 MARIA virgo Ignatio noctu apparet.
 572.e
 MARIAE virginis patrocinium. 594.f
 609.a 620.d
 MARIAE virginis ad Niuës, ædes Romæ.
 619.a
 Sancta MARIA à Strata templum.
 638.e
 in MARIAE virginis honorem sabbata
 obseruat Ignatius. 598.d
 Martinus Garzia Ignatij frater. 573.a
 Martinus Luther hæresiarcha. 575.c
 Martinus Olanius excellenti vir ingenio.
 650.f 669.b
 Matthæus Ori, Dominicanus. 604.f 627.b
 Medicis valde dicto obediens Ignatius.
 665.b
 Mendicitas maximum affert detrimentum
 studiis. 602.f
 Meretriculas ab impuritate auocat Igna-
 tius. 657.b
 Michael quidam Hispanus. 683.c
 Michael Hispanus Romæ nostros accusat.
 625.a
 idem exsilio multatur. 625.c 628.d
 Michael Turrianus in Lusitaniam destina-
 tur. 672.f
 Minoressa oppidum, hodie Manresa.
 576.e
 Mira de Ignatio. 682.f
 Missæ sacrificium Ignatij socij Vicciis

primum faciunt. 619.b
 Ignatius autem postea Romæ. 679.b
 Missionis Pontificiæ exordium nostris. 630.d
 Modestianæ scholasticis nostris commēdat
 Ignatius. 663.b
 Monsserratus. 572.f
 Mons aureus Romæ. 686.e
 Mons Casinas. 621.c
 Mons Celsus, vicus agri Patavini. 618.d
 Mons Martyrum extra Lutetiam. 609.a
 Montis acuti Collegium Parisijs. 603.c
 Mores novos in Societatem induci non est
 passus Ignatius. 663.c
 Mortificationis speculationis spiritui an-
 tefertur. 656.e
 Muliebris sexus ad pietatem propensus.
 597.a

N

NEGLIGENTEM in quodam
 ministerio quendam arguit Ignatius.
 663.a
 Neophytorum ædes Romæ. 681.c
 Nicolaus Bobadilla Palentinus Ignatij so-
 cius. 608.e
 Veronam proficiscitur. 618.d
 Aenariam insulam petit. 630.e
 in Brutios discedit. 635.a
 in Indiam destinatus impeditur ischia-
 de. 631.c
 Nouitij Societatis quibus exercitationi-
 bus probandi. 629.c
 Nouitios quosnam legere solet Ignatius.
 677.a

O

OBEDIENS apprime magistrati-
 bus Ignatius. 697.a
 summo Pontifici. 664.f
 Obedientiæ sacrificio nullum Deo suauis
 est. 629.b
 Obedientiæ nexu nostri CHRISTI Vi-
 cario manipati. 630.f

Obedientiæ virtutem cæteris omnibus an-
 tefert Ignatius. 664.f
 Obedientiæ præclarum exemplum. 666.e
 Oliuetus mons. 590.d
 Orationi multum temporis tribuit Igna-
 tius. 593.e
 Orandi assiduitas in Ignatio. 653.c
 Otium, ut omnium vitiorum fomitem, de-
 testatur Ignatius. 663.a

P

PALÆSTINÆ loca sancta perlu-
 strat. 588.f
 Parisij in D. Dionysij Arcopagitæ tutela
 sunt. 609.a
 Parthenonem S. Catharinæ à funariis in-
 stituit Ignatius. 681.a
 Paschasius Broetus, Ignatij socius. 608.f
 Veronam tendit. 618.d
 Senas. 630.e
 Gallie provincialis. 639.b
 Patavium ingreditur Ignatius. 586.f
 Pauli I I I Pont. Max. laudes. 617.a
 Paulus I I I I Pont. Max. 651.a 687.b
 in D. Pauli æde, extra urbem, nostri solem-
 ni professione suæ religionis vota susci-
 piunt. 636.d
 Paupertas voluntaria religionis murus est.
 667.a
 Paupertatis spiritum profitetur Societas.
 543.a
 Paupertatis amor summus in Ignatio.
 636.f
 Peregrinatione probandi nouitij. 529.c
 Peregrinationis initium Societati. ibid.
 Perfectionis studium. 654.f
 Peruigilium armorum quid. 575.c
 Petronius Pisarenensis tres germanos fra-
 tres ad Societatem perducit. 672.c
 Petrus Apostolus Ignatio sanitatem af-
 fert. 570.e
 Petrus Canisius Germaniæ Prouincialis.
 639.b
 Petrus Codatius Laudensis nomen dat So-
 cietati.

cietati. 638.d
 Procurator domus professæ Romæ. 680.f
 Petrus Contarenus nobilis Venetus. 614.d
 Petrus Faber Allobrox Ignatium primus
 sequitur. 607.b
 aliis sociis præponitur ab Ignatio.
 610.f
 Theologiam Romæ profitetur. 621.b
 in Germaniam ducitur. 635.a
 Petrus Faber & Laines rerū spiritualium
 administrari Emilio Verulano Cardinali
 dati. 630.e
 Petrus Mascarenias, Regis Lusitaniæ ora-
 tor. 631.a
 Petrus Ortizius, Cæsaris Legatus Ignatiū
 & socios ad Pontificem maximum in-
 troducit. 616.f
 Petrum Fabrum in Germaniā ducit. 635.a
 exercitiis spiritualibus ab Ignatio eru-
 ditur. 621.c
 Petrus Ribandeneria Toletanus. 686.f
 Philippus Archimius, Salaſſiorum Episco-
 pus. 538.e 640.f
 Pietatis opera publice per Ignatium insti-
 tuta. 680.e
 Pontifici Romano suā operam defert Igna-
 tius. 621.b
 Præpositus Generalis creatur. 635.b
 Principum Hispanorum filij quinam in
 patrimonio succedant. 567.b

Q

Quæſitorum sacra tribunalia. 607.b
 Querimonias suorum perbenigne
 audit Ignatius. 677.c
 Quirinus Garzonius Romæ Ignatium &
 socios tecto recipit. 623.a

R

RAuenna quid acciderit cuidam ex
 Ignatij socijs. 616.f
 Realdus Columbus egregius Anatomie
 magister. 652.d

Regulas perscribit Ignatius. 629.a
 Rodolphus Pius Carpenſis Card. Societa-
 tis protector. 647.a 684.d
 Roma vrbs, totius aequitatis parēs. 527.a
 Romam ingreditur Ignatius. 585.c
 iterum. 622.f
 Romam Patres vniuersi cōueniunt. 623.a
 Romæ Faber & Laines sacras litteras
 profitentur. 621.b
 Romæ Confessionis & Eucharistiæ fre-
 quens vsus restitutus. 623.b

S

Salmaniticam ad sua prosequenda stu-
 dia migrat Ignatius. 598.e
 Salmanitice in carcerem conijcitur. 599.c
 Scrupulorum molestijs agitur. 577.b
 Seminarium Clericorum in vrbe conditum.
 682.d
 Senas proficiscuntur Paschasius & Salme-
 ron. 630.e
 Septem vrbs templi Ignatius & socij
 obeunt. 636.d 655.b
 Sequana fluiuis. 603.a
 Simon Roterigijs Lusitanus Ignatij so-
 cius. 608.f
 Bassanum secedit. 618.d
 in Indiam destinatus. 631.b
 in Lusitaniam proficiscitur. 635.a
 item Ferrariam. 619.c
 Lusitaniæ provincialis. 639.b
 Bassani grauiſſima febre correptus.
 685.b
 Sinæ vltimi. 630.e
 Sobrietas moderata animū vegetat. 583.b
 Socij priores Ignatij. 595.b
 inconstantes. 612.e
 Socij posteriores Parisijs ad Ignatium ad-
 uncti. 607.b
 Romæ fictis criminibus circumueniun-
 tur, & absoluuntur. 623.c 640.f
 Socij & Ignatius de constituenda Societa-
 te deliberant. 628.f
 Socij in varia loca Pontificis missu disce-

dunt. 630.d
 Societas IESV vnde dicta. 620.f
 minima ab Ignatio vocatur. ibid.
 confirmatur à Paulo III. Pont. Maxi-
 mo. 634.e
 item à Iulio III. 647.a
 augetur, & distribuuntur prouinciæ.
 639.a
 humilitatis & paupertatis spiritum
 profitetur. 643.a
 quibus artibus conseruanda. 644.f
 variis locis exercetur. 648.f
 Societatis dignitati in posterum prouidet
 Ignatius. 626.e
 Spectaculis publicis adesse nostros non fa-
 cile permittit. 663.b
 Stephanus Baroelins Nouocomensis. 686.f
 Stephanus Guia Cantaber. 613.c
 Submissio plurimum valet ad conciliandos
 homines. 635.c
 Sudarium sacrum, in oppido Giemio cele-
 bratum. 597.b

T

Arui sum secedunt Codurius & Ho-
 zius. 618.d
 Tentatur à demone variis artibus Igna-
 tius. 577.b & seq.
 Tentatione patriæ ac domesticorum nulla
 fere periculofior. 610.f
 Terentium in scholis nostris explicari ve-
 tat Ignatius. 667.b
 Theodosius frater ex ordine Minorum, à
 confessionibus Ignatij Romæ. 635.c
 Theologiam sacram Ignatius Parisiis ag-
 greditur. 604.d
 Timore humano agitur Ignatius. 592.e
 de Trinitate liber Ignatij. 581.a
 Trinitatis mysteriū Ignatio diuinitus in-
 notescit. ibid.

V

Valetudinarij publici ministerijs pro-
 bandi nouitij. 629.e
 Venetias Ignatius perducitur. 586.f
 redit. 586.e
 Venetiarum vrbis descriptio. 586.f 587.a
 Verba suspensa & ambigua, vti subdola
 mendacij tegumenta, semper est dete-
 ctus Ignatius. 677.c
 Veronam contendunt Paschasius & Boba-
 dilla. 618.d
 Vertranus Loiola. 567.b
 Vicetiam Ignatij socij conueniunt. 618.d
 Vicetiam petunt Ignatius, Faber & Lai-
 nes. 618.d
 Vicetianorum liberalitas erga Ignatium &
 socios. 618.f
 Vigilia immoderata vires frangit. 583.b
 Vincentius Negosantius Fanensis. 617.c
 Virtutis pulchritudo, & vitij fœditas ex-
 plicatur ab Ignatio. 599.b
 Visionibus diuinis illustratur Ignatius.
 580.e & seq.
 Voto se obstringunt Parisiis Ignatius &
 socij. 609.b 619.c
 Votum idem renouant. 609.b
 Votū Ignatij perpetuæ castitatis & pau-
 pertatis nuncupatum Venetiis. 617.c
 Votis tribus solemnibus quartum addunt
 nostri. 629.a
 Vota sue religionis nostri in Petri, & Pau-
 li solemnī professione suscipiunt. 636.e
 Vulgus pluma & folio leuius. 640.e

X

ad Xenodochium publicum diuertit
 Ignatius. 595.c 611.a
 Xenodochij ministerijs probandi nouitij.
 629.c

ERRATA ALIQVOT QVAE
 inter legendum occurrerunt sic corrigito.

Pagina	Linea		
16	11	Lalophos	lege Lalophos
52	3	Vapinum	lege Vaipinum
95	36	Laurentius	lege Laurerius
102	56	Idalcane	lege Idalcanem
188	2	Taro	lege Toro
202	6	Dalaca	lege Dalaca
344	6	ab submissione	lege ac submissione
401	1	cruaes	lege cruces
424	22	IESV	lege IESVS
635	17	Basiniano	lege Bisiniano

Regestum.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp
 Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll
 Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sss Ttt Vvv Xxx
 Yyy Zzz.

AAaa BBbb CCcc DDdd EEee FFFF GGgg HHhh IIIi
 KKkk LLll MMmm NNnn OOOo PPPp QQQq
 RRrr SSss TTtt. & ã ē ī ð.